D. HIERONYMI EPISTOLARVM SECVNDVS TOMVS

COMPLECTENS ΕΛΕΓΚΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΟΛΟΓΕΤΙΚΑ, NIMIRVM EA, QVAE PERTINENT AD refellendas diuersas hæreseis, & maledicorũ calumnias: unà cum Argumentis & Scholijs [redacted].

~~ERASMI ROTERODAMI.~~

BASILEAE MD LIII.

A REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO,
D. Guilielmo Vuaramo, Archiepiscopo Cantuariensi, sedis Apo-
stolicæ legato nato, totius Angliæ primati, [redacted]. S. D.

QVæ pertinebant ad institutionem uitæ Christianæ, quoniam huius rei primã opor
tet esse curam, in primum contulimus Tomum: in argumentis hunc ordinem secu
ti, ut à perfectioribus orsi, paulatim per gradus ueniremus ad inferiora: deinde ad
lapsos: postremo ad exempla. Catalogum scriptorum uelut appendicẽ adiecimus
uolumini per se satis exiguo, quod non uideremus alicubi locum congruentiorẽ.
Atq; in præsentia quidem prætermissis his, quæ prima editione congesseramus in
Tomum secundum, quoniam erant aliena omnia, quædam etiam prorsus indigna
lectu. Tomus hic duo genera complectetur, sed inter se finitima: uidelicet ἐλεγκτικὰ & ἀπολογητικά.
In priore parte refelluntur hęretici: in posteriore calumnijs respondetur: in utroq; uehemens & acer
Hieronymus, & nonnunquam sic incandescens, & conuicijs quoq; ac dicterijs debacchans, ut non
nullis parum memor Christianæ modestiæ uideri possit. Verum id facile in bonam partem interpre
tabitur, quisquis perpenderit primum ardens & natura uehemens hominis ingeniũ, ac liberum ue-
rius quàm contumeliosum: deinde morum integritatem, uitæq; innocentiam: quæ fere ut neminem
afficit iniuria, ita iniuriarũ impatiens esse solet. Ad hæc atrocius esse crimen hęreseos, quàm ut ullius
quantumuis mansuetũ ingeniũ ferre potuerit, ut ne quid addam de doctrinæ fiducia, qua sic omnes
illius ætatis antecellebat, ut hunc contulisse cum ullo cæterorũ, contumelia fuerit. Quid quod hære-
seos conuiciũ eius etiam generis est, ut cum cæteris in rebus omnibus tolerantem esse uirtus sit, hic
dissimulare sit impietas. Iam seculũ hoc omne, quo diuus uixit Hieronymus, incredibile dictu quan
topere tumultibus ac factionibus hæreticorum flagrarit, adeo ut illis temporibus ingeniosa quoq;
res fuerit, esse Christianum. Tot erant hæresiarcharũ nomina, cognomina, dogmata, ut in his etiam
recensendis sudauerint homines eruditi. Verum Cataphryges, Borboritæ, Ophitæ, Basilidiani, Ma
nichæi, & horum similes hæretici, quoniam portentosa quædam sequebantur somnia uerius q̃ dog
mata: & intantũ à diuinis abhorrẽtia literis, ut ne cum sensu quidem cõmuni concordarẽt, facile ceu
suapte sponte consenuerũt. Cæterum Arianorũ hæresis cõmunita literis, ac diuinæ quoq; scripturæ
ualidissimis, ut uidebat, nixa præsidijs: insuper imperatorũ ac gentiũ adiuta studijs opibusq;, pericu-
B losissimis rerũ motibus labefactauit orbem Christianũ: intantũ, ut diu esset in dubio, utrò se inflecte
ret ecclesiæ synceritas, & factio schismaq; esset uerius q̃ hæresis: quod aduersarij numero prope pa-
res essent, eloquentia doctrinaq; superiores. Ea pestis tandem utcunq; sopita, rursum in Origenistis
renata est, mutato nomine, sed idem malum, nisi quod grauius: quemadmodum solet morbus recur-
rens eos qui reciderunt, inclemẽtius premere. Contra certatũ est acriter synodis ac decretis, atq; etiã
symbolis sexcentis, haudquaq; aptissimis meo iudicio præsidijs, ad hæresim opprimendam, nisi res
ab autoritate pendeat: alioqui quo plus est dogmatũ, hoc uberior est hæresium materia. Et nunquã
fuit syncerior castiorq; Christiana fides, quàm cum uno illo, eoq; breuissimo symbolo contẽtus esset
orbis. At illa ætate in chartis erat fides potius q̃ in animo, ac penè tot erant symbola, quot professo-
res. Admiscebant sese rebus hisce, ita ut fit, priuata hominũ studia, & sub fidei prætextu impiæ simul-
tates exercebantur. Nec aliud malum propius in periculũ adduxit Petri sedem hactenus semper in-
tactam: quam si non subuertit, certe concussit ac labefactauit. Nam sub pontifice Liberio Roma nõ
omnino libera erat ab Arianorũ errore: & sub imperatore Constantio [redacted]. Potissimũ autem his malis agitabatur Oriẽs, & omnis Græcia,
quæ quo magis fauebat Origenis ingenio, hoc iniquius ferebat uiri incõparabilis damnari dogma-
ta, quemadmodũ in uehementer adamato corpore nonnunq̃ placent & uitia. Hisce rebus sic agita-
tus est noster Hieronymus, ut nec sedes quieta daretur usquam, nec studiorum ocio frui liceret. Iam
Ruffini opera in hæreseos etiam suspicionẽ & calumniam uocabatur, quod olim Origenis ingenio
delectatus, quædam illius tradidisset Latinis auribus: nec id sine laude autoris. Atq; hoc magis pate
bat obtrectatorum morsibus, quod polygraphus esset. Excellentia doctrinæ prouocabat inuidiam:
multos offendebat rara uitæ seueritas: plures in reprehendendis hominum uitijs libertas. Amara ue
ritas est: et quisquis sibi male conscius est, se putat attactum. His rebus factum est, ut sanctissimo uiro
usq; ad extremũ uitæ diem pugnandũ fuerit cum excetra inuidiæ: quæ sic in illum & linguis & cala-
mis debacchata est, ut fuerint qui sparserint epistolam uelut ab Hieronymo scriptam, in qua deplo-
raret, quod aliquando Origenis errorẽ secutus esset. Quod autẽ tam placidum ingeniũ mihi dabis,
ut huiusmodi malis lacessitũ non exardescat? Et tamen si quis propius inspiciat expendatq; libros,
in quibus tota libertate uidetur in quosdam inuehi: uelut in Vigilantiũ, in Ruffinũ, in Iouinianum: is
animaduertet multo plus subesse festiuitatis q̃ uirulentiæ: & in medijs illis conuicijs deprehẽdet hu
manissimi ingenij manifestissima uestigia. In comœdijs Demea, cum cõtra naturam uult esse comis
ac festiuus, tamen blanditiæ quoq; habent agrestem amarulentiam: contrà cum Mitio præter suum
ingenium quod habebat mite, obiurgat Æschinũ, tamẽ ipsa seueritas multum habet lenitatis. Nihil

autem Christiana charitate mellitius: quæ cum maxime feruet, obtinet tamen suam natiuã dulcedinẽ, C
& uini necessariam acrimoniã olei lenitate temperat. Porrò quemadmodum M. Tullius nusquã est
admirabilior in dicendo, quàm ubi dolor ceu calcar addit eloquẽtiæ uiribus: ita diuus Hieronymus,
cum nusquam non sit eruditus, nusquam non eloquens: tamen haud alibi dicit melius, quàm ubi ma
ledicit hæreticis aut calumniatoribus: si tamen hoc est maledicere, quod uerum est acriter defende-
re. Primus igitur Tomus nobis exhibuit Hieronymum eloquentem, hic exhibebit fulminantem ac
tonantem. Ille declarauit insignẽ hominis sanctimoniã, hic declarabit inuictum animi robur aduer-
sus omnes malorũ assultus. Sic natura comparatũ est, ut eximia uirtus non proferat splendorem suũ,
nisi malis exercita: sic aurum purius redit ex igni: sic ilex attonsa duris bipẽnibus densiore ramorum
prouentu syluescit, & quod ait Horatius, ab ipso ducit opes animumq; ferro. Gubernatoris & artem
& animum declarant tempestates. Nemo unquam inter magnos duces habitus est, nisi cuius uirtutẽ
res aduersę spectatã reddidere. Et si fas est aliquid è ueterũ fabulis admiscere rei serię, Iuno dum Her
culem omni generi periculorũ obijcit, nihil aliud q̃ uirtutẽ illius illustrẽ reddidit, & ipsi diuinos ho-
nores parauit. Sic & dominus athletam suum Iob satanæ uexandum permisit, ut per illum nobis in-
uictæ patientiæ pararet exemplum. Sic tentauit dilectum Abraham, ut mundus insignẽ hominis er-
ga deum fiduciam agnosceret. Nec Hieronymi magnitudinem agnosceremus, nisi hæreticorum &
obtrectatorum calumnijs inclaruisset. Porrò quod tibi, reuerẽdissime præsul, licet in uarijs & arduis
negocijs uersanti, perpetuus uitæ cursus usq; ad istam senectutem, quæ & ipsa florida contigit ac ui-
rens: in nullas huiusmodi tragœdias impegit, fortassis alius asscriberet uel integritati tuę, uel pruden
tiæ: ego malo fauori diuino asscribere, cui debes uniuersas istas animi tui dotes. Et tamen non omni
no defuerunt rerum difficultates, quæ summã animi constantiã, cum pari prudentia coniunctam de
clararent. Vt difficillimũ, ita regiæ dignitati proximum est, apud Anglos agere Cancellarium. In eo
munere gerendo tametsi te talem præstitisti, ut eam prouinciam successuro quamlibet eximio diffi-
cillimam tradideris, tamen haud scio an magis eluxerit animi tui uirtus in deponẽdo munere, q̃ in
administrando. Quis è tantæ dignitatis culmine non tristis descẽderet? Quis non inuideret successo
ri? Tu uero quàm citra supercilium amplissimo munere perfunctus es, tam sine omni significatione
mœroris deposuisti, ut nemo non intelligeret, te magistratum non tibi suscepisse, sed utilitati publi-
cæ, quod data honesta occasione tam alacriter deponeres honorificam sarcinam. Ingens lucrum du
cebas, tempus detractum negocijs, magna ex parte profanis, accedere sacris studijs, in quibus opor
tet episcopum assiduum esse. Nec enim ab his sinebas tibi ullum perire tempus, etiam tum, cum tot
negociorũ undis obruereris. Sed epistolæ finem imponam, si dixero quid mihi in relegendis Hiero
nymi scriptis acciderit: nimirum illud, quod uulgo solet in spectandis tabellis. Si qua mediocris est, D
primũ contemplanti satis arridet: si sępius propius ac diutius contemplere, paulatim perdit gratiam.
Cæterum si qua est ab insigni artifice elaborata, quo sæpius spectes & attentius, hoc magis ac magis
admiraris. Placuit Hieronymus adolescenti, placuit uiro: sed nunquam magis placuit, q̃ nunc rele-
ctus. Deum immortalem, quàm mihi totus displiceo, cum huius uiri spirantem in scriptis sanctimo-
niam intueor, cum ardens studium, cum tam admirabilem sacrorum uoluminum tum peritiam tum
memoriam? Deniq; cum tantam eloquentiæ uim, tantum ingenij uigorem in ætate tam grandi? De
bent tuæ benignitati quotquot sunt sacrarum literarum amantes, quod Hieronymũ habent & subla
tis mendis, & additis scholijs, non solum legibilem, uerum etiam intelligibilem: nunc
plus debebunt, quod habent modis omnibus ornatiorem. Bene
uale præsul amplissime. Basileæ, Calendis Iunijs,
Anno M. D. XXIIII.

A [redacted] SACRAE THEOLOGIAE
professoris in librum sequentem argumentum.

Heluidius Auxentij discipulus, Symmachi imitator, homo nec facundus nec eruditus, scripsit librum, in quo testimonijs diuinæ scripturæ non intellectis probare conabatur, deiparam Mariam posteaquam Iesum citra coniugis operam pepererat, ex Ioseph marito cõmuni more filios aliquot produxisse, eosq; in diuinis literis fratres domini uocatos fuisse. Et inuenit hic egregius doctor discipulos, hoc est, reperit dignum patella operculum, qui Heluidiani sint dicti: siue, quemadmodum testatur Epiphanius, Antidicomariani Græco uocabulo, quos Latine possis dicere aduersarios Mariæ: ita refert Augustinus in libello De hæresibus ad Quoduultdeũ. Hunc igitur Heluidium refellit Hieronymus, & confirmat Mariam perpetuo fuisse uirginem, etiam si hoc non est aperte scriptum in literis diuinis, sed apostolorum ac sanctorum patrum traditione, ueluti per manus ad nos deriuatum, & omnium Christianorum consensu comprobatum.

HIERONYMVS ADVERSVS HELVIDIVM,
de perpetua uirginitate beatæ Mariæ.

NVPER rogatus à fratribus, ut aduersus libellum cuiusdam Heluidij responderem, facere distuli: non quod difficile fuerit hominem rusticanum, & uix primis quoq; imbutum literis, super ueri assertione conuincere: sed ne respondendo dignus fieret qui uinceretur. Huc accedebat, quod uerebar, ne homo turbulentus, & solus in uniuerso mundo simul laicus et sacerdos: qui (ut ait ille) loquacitatẽ facundiam existimat, & maledicere omnibus bonæ conscientiæ signum arbitratur, accepta materia disputandi amplius inciperet blasphemare, & quasi de sublimi loco in totum orbem ferre sententiam, meq;, quia ueritate non posset, lacerare conuicijs. Verum quia hæ omnes tam iustæ silentij mei causæ, ob scandalum fratrum, qui ad eius rabiem mouebantur, iustiori fine cessarunt: iam ad radices infructuosæ arboris Euange
B lij securis est admouenda, & cum infœcunditate foliorũ tradenda flammis: ut discat aliquando reticere, qui nunquam didicit loqui. Igitur sanctus mihi inuocãdus est spiritus, ut beatæ Mariæ uirginitatem suo sensu, ore meo defendat. Inuocandus est dominus Iesus, ut sacri uentris hospitium, cuius nouem mensibus inhabitator fuit, ab omni concubitus suspicione tueatur. Ipse quoq; deus pater est imprecandus, ut matrem filij sui uirginem ostendat fuisse post partum, quæ fuit mater antequam nupta. Non rhetorici campum desideramus eloquij, non dialecticorũ tendiculas, nec Aristotelis spineta conquirimus: ipsa scripturarũ uerba ponenda sunt, ut ipsis quibus aduersum nos usus est testimonijs reuincatur: ut intelligat se & legere potuisse quæ scripta sunt, & nõ potuisse quæ pietate roborata sunt cognoscere. Prima eius propositio fuit: Matthæus loquit: Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph, priusquã conuenirent, inuenta est habens in utero de spiritu sancto. Ioseph aũt uir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere, uoluit occulte dimittere eam. Hæc aũt, eo cogitante, ecce angelus domini in somnis apparuit ei, dicens: Ioseph filj Dauid, ne timeas accipere Mariam coniugem tuam. quod enim natũ est in ea, de spiritu sancto est. Ecce, inquit, habes desponsatam, non cõmendatam, ut dicis: & utiq; non ob aliud desponsatã, nisi quandoq; nupturam. Neq; enim de non conuẽturis Euangelista dixisset, Priusquam conuenirẽt: quia nemo de non pransuro dicit, anteq̃ pranderet. Deinde ab angelo uxorem appellatã & coniunctam. Audiamus nunc quid scriptura pronunciet: Exurgẽs, inquit, Ioseph à somno, fecit sicut præceperat ei angelus domini: & accepit uxorẽ suam, & nõ cognouit eam, donec peperit filium suum. Curramus per singula, & impietatẽ eisdem quibus ingressa est uestigijs persequentes, pugnantia inter se dixisse, doceamus. Desponsatã confitet, & statim uxorẽ uult esse, quam confessus est sponsam. Rursum quã uxorẽ nominat, dicit non ob aliud desponsatã, nisi quãdoq; nupturam. Et ne parũ hoc arbitremur: habes, inquit, desponsatam, non cõmendatam, id est, necdum uxorẽ, necdum maritali uinculo copu-

latam. In eo uero quod ait, neq; enim de non conuenturis Euangeliſta dixiſſet: Priuſquã c
conuenirẽt: quia nemo de non pranſuro dicit, anteq̃ pranderet: doleam ne an rideã, ne-
ſcio: imperitiæ arguã, an temeritatis accuſem? Quaſi ſi quis dixerit, anteq̃ in portu pran-
derem, ad Africã nauigaui: non poſsit ſtare ſentẽtia, niſi in eo portu prandendum quan-
doq; ſit. Aut ſi uelimus dicere: Paulus Apoſtolus anteq̃ ad Hiſpanias pergeret, Romæ in
uincula coniectus eſt: aut certè illud, Heluidius anteq̃ pœnitentiã ageret, morte prępuen-
tus eſt: ſtatim aut paulo poſt uincula ad Hiſpanias ſit eundum, aut Heluidio pœnitẽtia a-
genda poſt mortẽ, cum ſcriptura dicat: In inferno autẽ quis confitebit̃ tibi? Ac nõ potius
ſit intelligendum, quod, ante, præpoſitio licet ſæpe conſequentiã indicet, tamẽ nonnun
quam ea tantũ quæ prius cogitabant̃, oſtẽdat. Vnde nec neceſſe ſit ut cogitata fiant, cum
aliud ideo interuenerit, ne ea quæ cogitata ſunt fierẽt. Igitur cum Euangeliſta dicat: Pri-
uſquam conuenirẽt, proximũ nuptiarũ tempus oſtendit: & in eo iam rem fuiſſe, ut quæ
prius ſponſa fuerat, eſſe uxor inciperet. Quaſi dixerit: anteq̃ oſcula amplexusq́; miſcerẽt,
anteq̃ rem agerent nuptiarũ, inuenta eſt habens in utero. Inuenta eſt aũt à nullo alio, niſi
à Ioſeph, qui ſponſæ uterũ tumentẽ penè iam licentia maritali, & curioſis oculis depre-
hendit. Non tamẽ ſequit̃, ut prioribus docuimus exẽplis, eum cũ Maria conueniſſe poſt
partum, cuius conueniẽdi deſideriũ, uteri conceptione ſublatũ eſt. Quod aũt in ſomnis
dicitur ad Ioſeph: Ne timeas accipere Mariam uxorẽ tuam. Et rurſum: Exurgẽs autem Io
ſeph à ſomno, fecit ſicut præcepit ei angelus domini, & accepit uxorẽ ſuam: nullum mo-
uere debet, quaſi ex eo quod uxor eſt appellata, ſpõſa eſſe deſierit: cum hanc eſſe ſcriptu-
ræ diuinæ conſuetudinẽ nouerimus, ut ſponſas appellet uxores. Sicut in ſequentib. Deu
teronomij teſtimonijs approbatur: Si quis, inquit, inuenerit uirginẽ deſponſatam uiro
in campo, & uim faciens dormierit cum ea, morte moriat̃: quia humiliauit uxorẽ proxi-
mi ſui. Et in alio loco: Si aũt fuerit adoleſcẽtula deſponſata uiro, & inuenerit homo eam
in ciuitate, & dormierit cum ea, educetis utrunq; ad portas ciuitatis illius, & lapidabunt̃
lapidibus, & morientur. Adoleſcentula quidem, quia non proclamauit cum eſſet in ciui D
tate: uir aũt, quia humiliauit uxorẽ proximi ſui: & eradicabitis malum ex uobiſmetipſis.
Necnon & alibi: Et quis eſt ille homo, cui deſponſata eſt uxor, & non accepit eam? Va-
dat & reuertatur in domũ ſuam, ne fortè moriatur in bello, & fortè homo alius accipiat
eam. Si cui autẽ ſcrupulus cõmouetur, quare deſponſata, & non potius ſine ſponſo, ſiue
(ut ſcriptura appellat) marito, uirgo conceperit: ſciat triplicem fuiſſe rationem. Primo,
ut per genealogiam Ioſeph, cui Maria cognata erat, origo quoq; Mariæ monſtraret̃. Se-
cundo, ne iuxta legem Moyſi, ut adultera lapidaretur à populo. Tertio, ut in Aegyptũ fu
giens haberet ſolatium, cuſtodis potius quàm mariti. Quis enim in tempore illo credi-
diſſet uirgini de ſancto eam ſpiritu concepiſſe, ueniſſe ad eam angelum Gabrielem, dei
detuliſſe mandatum, ac non magis quaſi adulteram iuxta exemplum Suſannæ ſenten-
tiæ omnium condemnaſſent: cum hodie toto iam credente mundo argutentur Iudæi,
Eſaia docẽte de Maria & uirginitate eius: Ecce uirgo in utero concipiet, & pariet filium,
in Hebræo iuuenculam ſcriptum eſſe, non uirginem, id eſt, alma, nõ bethula? Aduerſus
quos in alio loco competẽtius diſſeremus. Deniq; excepto Ioſeph & Elizabet & ipſa Ma
ria paucisq́; admodum, ſi quos ab his audiſſe poſſumus exiſtimare, omnes Ieſum filium
exiſtimabant Ioſeph: intantum, ut etiam Euangeliſtæ opinionem uulgi exprimẽtes, quæ
uera hiſtoriæ lex eſt, patrem eum dixerint ſaluatoris. Vt ibi: Et uenit in ſpiritu in tem-
plum, haud dubium quin Simeon. Et quum inducerent puerum Ieſum parentes eius,
ut facerent de illo ſecundum conſuetudinem legis. Et alibi: Et erant pater illius & ma-
ter admirantes ſuper his quæ dicebantur de eo. Et rurſum: Et ibant parentes eius per
annum in Hieruſalem in ſolenni die Paſchæ. Ac deinde: Et completis diebus quum re-
uerterentur, remanſit puer Ieſus in Hieruſalem, & non cognouerunt parentes eius. Ip-
ſa quoq; Maria quæ ad Gabrielem reſponderat dicens: Quomodo fiet hoc, quia uirum
non cognoui: quid de Ioſeph loquitur, auſculta: Fili, quid feciſti nobis ſic? Ecce pater
tuus

A tuus,& ego,dolẽtes quęrebamus te.Non em̃ hęc Iudęorũ,ut pleriq; argumentant̃,non
illudentiũ uox est. Euangelistæ patrẽ Ioseph dicũt:patrẽ Maria cõfitet̃.Non quod (ut su
perius indicaui) uere pater Ioseph fuerit saluatoris, sed quod ad famã Mariæ conseruan
dam,pater sit ab omnibus existimatus:qui anteq̃ moneret̃ ab angelo,Ioseph, fili Dauid,
ne timueris accipere Mariã cõiugẽ tuã:quod enim in ea natũ est, de spiritu sancto est:co
gitabat occulte dimittere eam.Intantũ suũ non esse,qui cõceptus fuerat, cõfidebat. Sed
iam satis docendi magis,q̃ respõdendi studio disputatũ est,cur Ioseph pater dñi, cur Ma
ria appellata sit cõiunx:in quo & hoc breuiter cõtinet̃,cur fratres eius quidã esse dicant̃.
Verũ, quia suũ locũ huic quæstiunculæ reseruamus, & ad reliqua festinat oratio, nunc
illud est differendũ,quomodo scriptura dicat:Exurgens autẽ Ioseph à somno,fecit sicut
præcepit ei angelus dñi : & accepit uxorẽ suã,& non cognouit eam, donec peperit filiũ,
& uocauit nomen eius Iesum. In quo primũ aduersarius superfluo labore desudat,Cog
noscendi uerbũ ad coitũ,magis q̃ ad scientiã referendũ:quasi hoc quisquã negauerit,&
eas ineptias quas redarguit, aliquando prudens quispiã potuerit suspicari. Deinde uult
docere, ꝙ Donec,siue Vsq;,aduerbia,certũ tempus significẽt:quo cõpleto fiat id,quod
usq; ad illud temporis quod præscriptũ est,non fiebat,uelut in præsenti:Et non cogno-
scebat eam,donec peperit filiũ.Apparet (inquit) cognitã esse post partũ, cuius cogni-
tionẽ filij tantũ differebat generatio. Et ad hoc approbandũ cõgerit de scripturis exem-
2 pla quàm plurima,more Andabatarũ gladiũ in tenebris uentilans, & linguæ sonũ ad cõ
fodienda sui tantũ corporis membra concutiens. Ad quod nos breuiter respondemus,
& Cognoscebat,& Donec,& Vsq;,ad sermonẽ,in scripturis sanctis dupliciter intelligi:
& de eo quidẽ quod scriptũ est Cognoscebat,ad coitũ esse referendũ,ipse disseruit:nul-
lo dubitante, quin ad scientiã sæpe referatur, ut ibi, Remansit puer Iesus in Hierusalem,
& non cognouerunt parentes eius. Nunc illud est ostendendũ, ut quomodo ibi cõsue
tudinẽ scripturæ sequutus est:sic etiã in Donec, eiusdẽ scripturæ autoritate frangat̃:quę
B sæpe certũ tempus (ut ipse disseruit) in eius assumptione significat,sæpe infinitũ : ut est
illud quod deus ad quosdam loquitur in Prophetis, Ego sum, ego sum, & donec sene-
scatis ego sum.Nunquid postq̃ illi senuerint,deus esse desistet? Et saluator in Euangelio
ad Apostolos : Ecce ego (inquit) uobiscũ sum omnibus diebus usq; ad consummatio-
nem seculi.Ergo post consummationẽ seculi à discipulis suis dominus abscedet:& tunc
quãdo in duodecim solijs iudicaturi sunt duodecim tribus Israel, domini cõsortio frau
dabũtur?Paulus quoq; apostolus Corinthijs scribens : Primitiæ,ait,Christus, deinde hi
qui sunt Christi,qui in aduentu eius crediderunt:deinde finis,quum tradiderit regnum
deo & patri,quum destruxerit omnem principatũ & omnem potestatẽ & uirtutẽ.Opor
tet enim illũ regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Omnia enim sub
pedibus eius subiecit.Esto,de homine dictum sit:non negamus,de eo qui passus est cru
cẽ,qui postea sedere iubetur à dextris.Quid sibi uult hoc quod ait : Oportet enim illum
regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius ? Nunquid tamdiu regnaturus
est dominus,donec incipiant esse inimici sub pedibus eius: & postq̃ illi sub pedibus fue
rint,regnare desistet:cum utiq; tunc magis regnare incipiet, cum inimici cœperint esse
sub pedibus? Dauid quoq; in quarto graduũ Psalmo: Sicut oculi ancillæ in manibus do
minæ suæ,ita oculi nostri ad dominũ deum nostrũ,donec misereatur nostri.Ergo tam-
diu Propheta oculos habebit ad dominũ, quamdiu misericordiã impetret, & post impe
tratam misericordiã oculos torquebit in terram? Qui in alio loco dicit:Oculi mei defe-
cerunt in salutare tuum, & in uerbum iustitiæ tuæ. Poteram super hoc innumerabilia
exempla congerere,& omnem lacessentis procacitatem testimoniorũ nube cælare:ue-
rum adhuc pauca subijciam, ut his similia ipse sibi lector inueniat. Loquitur in Genesi
sermo diuinus:Et tradiderunt Iacob deos alienos,qui erant in manibus eorum, & inau
res quæ erant in auriculis eorum.Et abscondit eos Iacob subter terebinthum,quæ est in
Sichimis,& perdidit eos usq; in hodiernũ diem.Itẽ in fine Deuteronomij:Et defunctus

est Moyses seruus dñi in terra Moab per uerbũ dñi, & sepelierũt eum in Geth prope do C
mum Phegor, & nemo scit sepulchrũ eius usq; in diem istũ. Certe hodiernus dies illius
temporis existimandus est, quo historia cõtexta est: siue Moysen dicere uolueris autorẽ
Pentateuchi, siue Esdrã eiusdẽ instauratorẽ operis, non recuso. Nunc hoc quæritur, an
id quod dictũ est, Vsq; in diẽ istũ: ad illã referat ætatẽ, qua libri editi siue cõscripti sunt.
Doceat igitur post illã diem tot iam annorũ usq; ad nos uoluminibus exactis, aut idola
quæ sub terebintho condita fuerant reperta, aut Moysi tumulũ inuestigatũ: quia obnixe
asserit, post donec, & usq;, esse incipere, quod tam diu non fuit, quamdiu usq; cõpleret
& donec: quin potius animaduertat scripturæ sanctæ idioma, & nobiscũ in quo hæsi-
tabat, intelligat ea, de quibus posset ambigi, si non fuissent scripta, signari: cætera uero
nostræ intelligentiæ derelinqui. Si enim adhuc recenti tempore, uiuẽtibus his qui uide-
rant Moysen, sepulchrum eius potuit ignorari, multo magis tot seculis prætereuntibus.
Iuxta quod & illud intelligit de Ioseph, Euãgelistã id indicasse, de quo scandalum pote-
rat moueri, non eam cognitam esse à uiro suo usq; ad partum: ut multo magis intellige-
remus cognitã non fuisse post partum, à qua tunc se abstinuit, cum adhuc de uisione po
terat fluctuare. Ad summam, illud requiro, quare se abstinuerit Ioseph usq; ad partus
diem. Respondebit utiq;, quia angelum audierit dicentem: Quod enim in ea natum est,
de spiritu sancto est. Ad quod nos inferimus: Et certe audierat: Ioseph fili Dauid, ne ti-
meas accipere Mariã uxorẽ tuã. Prohibitũ ei fuerat nẽ relinqueret, ne adulterã existima-
ret uxorẽ. Nunquid & à cõgressu cõiugis separatus fuerat, quũ utiq; ne separaret magis
fuisset admonitus? Et audebat, inquit, uir iustus dei in utero audiens filiũ de uxoris coi-
tu cogitare? Pulchre. Qui ergo somnio tantũ credidit, ut uxorẽ non auderet attingere: is
postq̃ pastorũ uoce cognouerat angelũ dñi uenisse de cœlis, & dixisse ad eos, Nolite ti-
mere: Ecce euangelizo uobis gaudiũ magnũ, quod erit omni populo: quia natus est no
bis hodie saluator, qui est Christus dñs in ciuitate Dauid: & cum eo laudes militiæ cõci-
nuisse cœlestis, Gloria in excelsis deo, & super terrã pax hominibus bonæ uolũtatis: qui D
Simeonẽ Iustũ inter amplexus paruuli uiderat prędicantẽ: Nunc dimittis seruũ tuũ dñe,
secundũ uerbũ tuũ in pace, quia uiderũt oculi mei salutare tuũ: qui Annã prophetissam,
Magos, stellã, Herodẽ, angelos uiderat: qui, inquã, miracula tanta cognouerat, dei tem-
plum, spiritus sancti sedem, dñi sui matrẽ audebat attingere? Et certe Maria conseruabat
omnia uerba hæc, cõferens in corde suo. Ac ne impudenter neges ista ignorasse Ioseph:
Et erant, inquit Lucas, pater illius & mater admirantes super his quæ dicebantur de eo.
Licet tu mira impudentia hæc in Græcis codicibus falsata contendas, quæ non solũ om
nes penè Græciæ tractatores in suis uoluminibus reliquerunt, sed nonnulli quoq; è La
tinis, ita ut in Græcis habent, assumpserint. Nec necesse est nunc de exemplariorũ uarie
tate tractare, cum omne & ueteris & nouæ scripturæ instrumentũ in Latinũ sermonem
exinde translatũ sit: & multo purior manare credenda sit fontis unda, q̃ riui. Hæc (ais)
apud me nugæ sunt, & argumentationes superfluæ, & disputatio magis curiosa q̃ uera.
Nunquid non potuit scriptura dicere, Et accepit uxorẽ suam, & non fuit amplius ausus
cõtingere eam: sicut de Thamar dixit & Iuda? Aut defuerunt Matthæo uerba, quibus id
quod intelligi uolebat, posit effari? Non cognouit (inquit) eam, donec peperit filium.
Post partũ ergo cognouit, cuius cognitionẽ ad partũ usq; distulerat. Si tam cõtentiosus
es, iam nunc tua mente superaberis. Nolo mihi aliquod inter partũ & coitũ, tempus in- 3
terseras. Nolo dicas, Mulier quæcũq; cõceperit & peperit masculũ, immunda erit septẽ
diebus, secundũ dies secessionis & purgationis suæ immunda erit: & octauo die circum
cidet carnem præputij eius, & trigintatribus diebus sedebit in sanguine puro, & omne
sanctum non tanget: & reliqua. Statim eam inuadat Ioseph: statim audiat per Hiere-
miam, Equi insanientes in fœminas facti sunt mihi, unusquisq; ad uxorẽ proximi sui hin
niebat. Alioqui quomodo stare poterit, Non cognouit eam, donec peperit filiũ: si post
purgationis tẽpus expectat, si quadraginta rursum diebus tanto tẽpore dilata libido dif-
fertur

A fertur? Polluaſ cruore puerpera: obſtetrices ſuſcipiant paruulū uagientē, maritus laſſam teneat uxorē. Sic incipiant nuptiæ, ne Euangeliſta mentitus ſit. Sed abſit, ut hoc de matre ſaluatoris & uiro iuſto ſit exiſtimandū. Nulla ibi obſtetrix, nulla muliercularū ſedulitas intercesſit: ipſa pānis inuoluit infantem, ipſa & mater & obſtetrix fuit: Et collocauit eum (inquit) in præſepio, quia non erat ei locus in diuerſorio. Quę ſententia & apocryphorū deliramenta cōuincit, dum Maria ipſa pannis inuoluit infantē: & Heluidij expleri non patitur uoluntatē, dum in diuerſorio locus non fuit nuptiarū. Verū quia iam ſatis abundeq; reſpondimus ad id quod propoſuerat, anteq̄ cōuenirent, & non cognouit eam donec peperit filiū: ad tertiā ueniendū eſt quæſtionē, ut iuxta diſputationis eius ordinem, etiā noſtræ reſponſionis ordo procedat. Vult enim alios quoq; filios Mariā procreaſſe, & ex eo quod ſcriptū eſt: Aſcendit autē Ioſeph in ciuitatē Dauid, ut profiteretur cum Maria uxore ſua prægnante: Factū eſt autē cum ibi eſſent, impleti ſunt dies ut pareret, & peperit filiū ſuū primogenitū: nititur approbare primogenitū non poſſe dici, niſi eum qui habeat & fratres, ſicut unigenitus ille uocaſ, qui parentibus ſolus ſit filius. Nos autem ita definimus: Omnis unigenitus, & primogenitus: non omnis primogenitus, & unigenitus. Primogenitus eſt non tantū poſt quē & alij, ſed ante quē nullus. Omne, inquit dominus ad Aaron, quod aperit uuluā, ab omni carne quæ offertur domino, ab homine uſq; ad pecus, tibi erunt, tantūmodo precijs redimant primogenita hominū, et primogenita pecorū immundorū. Definiuit ſermo dei, quid ſit primogenitū: Omne, inquit, quod aperit uuluā. Alioqui ſi non eſt primogenitus, niſi is tantū quem ſequunſ fratres, tamdiu ſacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu & alia fuerint procreata, ne forte partu poſtea non ſequēte, unigenitus ſit, & non primogenitus. Redemptio, inquit, eius erit ab uno menſe, æſtimatio quinq; ſiclorū. Siclus, ſecundū ſiclū ſanctuarij uiginti oboli ſunt. Tantummodo primogenita uitulorū & primogenita ouiū et primogenita caprarū non redimes, quia ſancta ſunt. Cogit me ſermo dei, ut omne maſculinū

B quod aperit uuluam, ſi de mundis animalibus ſit, deo uoueam: ſi de immundis, redimā, dans preciū ſacerdoti. Poſſum reſpondere, & dicere. Quid me in unius menſis ſtringis articulo? Quid primogenitū uocas, quē an fratres ſequantur, ignoro? Expecta donec naſcatur ſecundus. Nihil debeo ſacerdoti, niſi & ille fuerit procreatus, per quem is qui antè natus eſt, incipiat eſſe primogenitus. Nonne mihi ipſi apices loquenſ, & me ſtultitiæ redarguent, eum eſſe dictū primogenitū, qui aperiat uuluam, non qui habeat & fratres? Deniq; interogo de Ioanne, quē cōſtat eſſe unigenitū, an & primogenitus fuerit? Vtrūne & ipſe ſecundū legē, pro toto ei legi fuerit obnoxius? Ambigi nō poteſt. Certe de ſaluatore ſcriptura ſic loquiſ: Cum expleti eſſent dies purgationis eorū, ſecundū legē Moyſi, duxerunt eum in Hieruſalē, ut offerrēt eum dn̄o: ſicut ſcriptū eſt in lege dn̄i: Quia omne maſculinū adaperiens uuluā, ſanctū dn̄o uocabiſ: & ut darent hoſtias ſecundū quod dictū eſt in lege domini, par turturū, aut duos pullos columbarū. Si hæc lex tantū ad primogenitos pertinet, primogenitū autē ſequentes faciunt, non debuit lege primogeniti teneri, qui de ſequētibus ignorabat. Sed quia tenetur lege primogeniti, etiam ille quem fratres cæteri non ſequunſ, colligiſ eum primogenitū uocari, qui uuluā aperiat, & ante quem nullus ſit, non eum quē frater poſt genitus ſubſequaſ. Moyſes ſcribit in Exodo: Factū eſt autē circa mediā noctē, & dominus percuſſit omnē primogenitū in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, qui ſedebat ſuper thronū eius, uſq; ad primogenitum captiuæ, quæ eſt ad lacū, & omne primogenitū pecoris. Reſponde mihi: Qui tunc ab exterminatore fuerant interempti, primogeniti fuerunt, an & unigeniti? Si primogeniti tantum illi uocantur, qui fratres habent, ergo ab interemptione unigeniti liberati ſunt. Si autem & unigeniti cæſi ſunt, contra ſententiam factum eſt, ut inter primogenitos & unigeniti morerentur. aut unigenitos liberabis à pœna, & ridiculus eris: aut ſi confiteberis interfectos, ingratis obtinebimus, & unigenitos primogenitos appellari.

Extrema propoſitio fuit (licet id ipſum in primogenito uoluerit oſtendere) fratres domini

dñi in Euãgelijs nominari,ut ibi:Ecce mater eius & fratres eius ſtabãt foris,quærẽtes lo C
qui cũ eo.Et alibi:Poſt hæc deſcẽdit Capharnaũ,ipſe & mater eius,& fratres eius. Et ibi:
Dixerũt ergo fratres eius ad eum:Tranſi hinc,& uade in Iudæã,ut & diſcipuli tui uideãt
opera tua quæ facis.Nemo eñ aliquid in occulto faciẽs,quærit ipſe in palàm eſſe. Si hæc
facis,manifeſta teipſum mũdo.Ioanne deſuper inferẽte:Neq; eñ fratres eius tunc crede
bãt in eum.Itẽ Marcus & Matthæus:Et docebat eos in ſynagoga eorũ in patria ſua,ita ut
ſtuperẽt & dicerẽt:Vnde huic omnis hæc ſapiẽtia & uirtutes?Nónne hic eſt fabri filius?
nónne mater eius dicit̃ Maria, & fratres eius Iacobus & Ioſes, & Simon & Iudas,& ſo-
rores eius omnes apud nos ſunt?Lucas quoq; in Actibus apoſtolorũ ita refert : Hi om-
nes erãt inſtãtes unanimes in oratione cũ mulieribus & Maria matre Ieſu, & fratribus ip
ſius. Necnon & Paulus apoſtolus in eadẽ hiſtoriæ ueritate pari uoce cõcordat:Aſcendi
aũt ſecũdũ reuelationẽ,& neminẽ uidi niſi Petrũ & Iacobũ fratrẽ dñi. Et rurſum in alio
loco:Nunquid non habemus poteſtatẽ manducandi & bibẽdi?Nunquid non habemus
poteſtatẽ uxores circũducendi ſicut & cęteri apoſtoli & fratres dñi,& Cephas?Et ne for
tè aliquis Iudæorũ teſtimoniũ non admitteret,qui etiã nomina fratrũ illius ediderũt, ſi-
mili eos aſſerens in fratribus errore deceptos,quo in patre æſtimando ſunt lapſi,argute
præcauit,& ait : Hæc eadẽ uocabula ab Euangeliſtis in alio loco nominari, & eoſdẽ eſſe
fratres dñi filios Mariæ.Matthæus loquit̃ : Erant autẽ ibi & mulieres (haud dubiũ quin
ante crucẽ dñi) multæ à longe ſpectãtes,quæ ſequutæ fuerãt Ieſum à Galilæa, miniſtran
tes illi.Inter quas erant Maria Magdalene,& Maria Iacobi et Ioſeph mater,& mater filio
rum Zebedæi.Itẽ Marcus:Erant autẽ & mulieres à longe aſpiciẽtes,inter quas erant Ma
ria Magdalene,& Maria Iacobi minoris & Ioſeph mater,& Salome: ibiq; poſt modicũ:
Et aliæ multæ,quæ aſcenderant cum eo in Hieruſalẽ.Necnon & Lucas : Erant autẽ Ma-
ria Magdalene & Ioanna,& Maria Iacobi,& cæteræ cum eis.Hæc idcircọ replicauimus,
ne calumniet̃ & clamitet, ea quæ pro ſe faciant, à nobis eſſe ſubtracta : & ſententiã ſuam
non teſtimonijs ſcripturarũ,ſed lubrica diſputatione cõuulſam.Ecce,inquit,Iacobus & D
Ioſeph filij Mariæ,quos Iudæi fratres appellauerunt. Ecce Maria Iacobi minoris & Ioſe
tis mater. Minoris autẽ Iacobi, ad diſtinctionẽ maioris, qui erat filius Zebedæi, ſicut &
in alio loco Marcus ponit.Maria autẽ Magdalene,& Maria Iacobi & Ioſetis,uiderũt ubi
poneret̃,& tranſacto ſabbato, emerũt aromata, & uenerũt ad monumentũ. Et utiq; ait:
Quàm miſerũ erit & impiũ de Maria hoc ſentire, ut cũ aliæ fœminæ curã ſepulturæ Ieſu
habuerint,matrẽ eius dicamus abſentẽ:aut alterã eſſe Mariã, neſcio quam, cõfingamus:
præſertim cum Euangeliũ Ioannis teſtet̃ præſentẽ eam illic fuiſſe, quando illã de cruce
dñs iam uiduã, ut matrẽ Ioanni cõmendabat. Aut nunquid Euãgeliſtæ & fallunt̃ & fal-
lunt,ut eorũ Mariã matrẽ dicerẽt,quos Iudæi fratres Ieſu eſſe dixerunt? O furor cæcus,
in propriũ exitiũ mens ueſana.Dicis ad crucẽ dñi matrẽ eius fuiſſe pręſentẽ:dicis Ioanni
diſcipulo ob uiduitatẽ & ſolitudinẽ cõmendatã, quaſi iuxta te non haberet quatuor fi-
lios,& innumeras filias,quarũ conſortio frueretur. Viduam quoq; nominas,quod ſcri
ptura non loquitur. Et cum omnia Euangeliſtarũ exempla proponas, ſolius tibi Ioan-
nis uerba non placent.Dicis tranſitorie ad crucẽ domini eam fuiſſe præſentem,ne con-
ſulto præteriſſe uidearis : & tamen quæ cum illa mulieres fuerint, ſiles. Ignoſcerem ne-
ſcienti,niſi uiderem conſulto reticentem,Audi itaq; Ioannes quid dicat. Stabant autem
iuxta crucem domini mater eius,& ſoror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magda-
lene.Nulli dubium eſt,duos fuiſſe apoſtolos Iacobi uocabulo nuncupatos,Iacobũ Ze-
bedæi,& Iacobum Alphęi.Iſtum neſcio quem minorem Iacobum,quem Marię filium,
nec tamen matris domini ſcriptura cõmemorat,apoſtolum uis eſſe, an non? Si apoſto-
lus eſt, Alphæi filius erit, & credidit in Ieſum, & non erit de illis fratribus, de quibus
ſcriptum eſt,Neq; enim tunc fratres eius credebant in eum.Si non eſt apoſtolus, ſed ter
tius neſcio quis Iacobus,quomodo eſt frater domini putandus : & quomodo tertius ad
diſtinctionẽ maioris appellabit̃ minor,cũ maior et minor non inter tres, ſed inter duos
ſoleant

A ſoleant præbere diſtantiã,& frater dñi apoſtolus ſit,Paulo dicẽte: Deinde poſt trienniũ ueni Hieruſalẽ uidere Petrũ,& manſi apud illum diebus quindecim. Aliũ autẽ apoſtolorum uidi neminẽ,niſi Iacobũ fratrẽ domini? Et in eadem epiſtola: Et cognita gratia quę data eſt mihi,Petrus & Iacobus & Ioannes,qui uidebantur columnæ eſſe. Ne autẽ hunc putes Iacobũ filiũ Zebedæi,lege Actus apoſtolorũ. Iam ab Herode fuerat interemptus. Reſtat concluſio,ut Maria iſta quæ Iacobi minoris ſcribitur mater, fuerit uxor Alphæi, & ſoror Mariæ matris domini, quam Mariam Cleophæ Ioannes euangeliſta cognominat, ſiue à patre ſiue à gentilitate familiæ, aut quacunq; alia cauſa ei nomen imponens. Si autem inde tibi alia atq; alia uidetur, quod alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater, & hic Maria Cleophæ,diſce ſcripturæ conſuetudinẽ,eundem hominem diuerſis nominibus nuncupari. Raguel ſocer Moyſi,& Iethro dicitur. Gedeon, nullis cauſis immutati nominis antè præmiſſis,ſubito Hieroboal legitur. Ozias rex Iuda,uiciſſim Azarias uocatur. Mons Tabor,Itabyriũ dicitur. Rurſum Hermon, Phœnices cognominant Sanior: & Amorræus cognominat eum Sanir. Eadem cœli plaga tribus nominibus appellatur, Nageb, Theman, Darom: lege Ezechiel. Petrus,& Simon dicitur & Cephas. Iudas Zelotes,in alio euangelio Thaddæus dicitur: multaq; alia quæ ad exemplum horũ pertinent, ipſe ſibi de omnibus ſcripturis lector poterit cõgregare. Nunc illud eſt quod conamur oſtendere,quemadmodum fratres domini appellentur, filij materteræ eius Mariæ: qui antea non credentes,poſtea crediderunt. Licet fieri potuerit, ut uno ſtatim credẽte, alij diu increduli fuerint: & hanc fuiſſe matrẽ Iacobi & Ioſetis,id eſt Mariam Cleophæ uxorem Alphæi, hanc dictam Mariã Iacobi minoris. Quæ ſi eſſet mater domini,magis eam, ut in omnibus locis,matrem illius appellaſſet,& non aliorũ dicendo matrẽ,alterius uoluiſſet intelligi. Verũ in hac parte cõtentioſum funem non traho: alia fuerit Maria Cleophæ,alia Maria Iacobi & Ioſetis, dummodo conſtet non eandem Mariam Iacobi & Ioſetis eſſe,quam matrẽ domini. Et unde (ais) fratres domini dicti ſunt,qui non erant fra-
B tres? Iam nunc doceberis,quatuor modis in ſcripturis diuinis fratres dici: natura, gẽte, cognatione,affectu. Natura: Eſau,Iacob,duodecim patriarchæ, Andreas & Petrus, Iacobus & Ioannes. Gente: qua omnes Iudæi inter ſe fratres uocantur, ut in Deuteronomio, Si autem emeris fratrẽ tuũ,qui eſt Hebræus,uel quæ eſt Hebræa, ſeruiet tibi ſex annis, & ſeptimo anno dimittes eum liberũ abs te. Et in eodem: Cõſtituendo conſtitues ſuper te principẽ,quẽ elegerit dñs deus tuus,eum qui ex fratribus tuis ſit. Non enim poteris conſtituere ſuper te hominẽ alienigenã, quia non eſt frater tuus. Et rurſum: Ne uiſo uitulo fratris tui uel oue eius errãtibus per uiam,negligas ea. Reuerſione reduces ea fratri tuo. Quod ſi non appropinquat tibi frater tuus, neq; noueris eum, colliges ea intra domum tuam,& erunt tecũ, donec quęrat ea frater tuus,& reddes ei. Et apoſtolus Paulus: Optabam,inquit,ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, cognatis ſecundũ car-
4 nem,qui ſunt Iſraelitæ. Porrò cognatione fratres uocãtur, qui ſunt de una familia, id eſt patriæ, quas Latini paternitates interpretant̃,quũ ex una radice multa generis turba diffunditur,ut in Geneſi. Dixit autẽ Abrahã ad Lot: Non ſit rixa inter me & te, & inter paſtores meos et paſtores tuos,q͞a omnes fratres nos ſumus. ibiq;: Et elegit ſibi Lot regionẽ Iordanis,& eleuauit Lot ab Oriente, & diſceſſerunt unuſquiſq; à fratre ſuo. Et certe Lot non eſt frater Abrahæ, ſed filius fratris eius Aram. Thara quippe genuit Abrahã & Nachor & Aram: & Arã genuit Lot. Et rurſum: Abrahã autẽ erat annorũ ſeptuagintaquinq;,cum exiret de Charrã. Et ſumpſit Abrahã Sarã uxorẽ ſuã, & Lot filiũ fratris ſui. Quod ſi adhuc dubitas fratrẽ,fratris filiũ nuncupari: accipe exemplũ. Cum autẽ audiſſet Abrahã, quia captiuus ductus eſt Lot frater ſuus,numerauit uernaculos ſuos trecentos decem & octo. Et cum cædem nocturni impetus deſcripſiſſet,adiecit: Et reduxit omnem equitatum Sodomorũ,& Lot fratrem ſuum reuocauit. Sufficiebant hæc ad ea quæ diximus approbãda. Sed ne in aliquo cauilleris,& te quaſi lubricus anguis euoluas, teſtimoniorũ ſtringẽdus es uinculis: ne querulus ſibiles,et dicas te magis argumẽtationibus

tortuoſis

tortuoſis quàm ſcripturarũ ueritate ſuperatũ. Iacob Iſaac filius ac Rebeccæ, cum fratris C inſidias metuens Meſopotamiã perrexiſſet:acceſsit & deuoluit lapidem ab ore putei, & adaquauit oues Laban fratris matris ſuæ. Et oſculatus eſt Iacob Rachel:& exclamans uoce ſua plorauit: & indicauit Rachel, quia frater eſt patris eius,& quia filius Rebeccæ eſt. Ecce & hic eadem lege qua ſuprà frater, ſororis filius appellat. Et iterũ:Dixit autẽ Laban ad Iacob:Quoniam frater meus es,non ſeruies mihi gratis:dic mihi, quæ ſit merces tua. Expletis itaq; uiginti annis,cum ignorante ſocero,uxoribus filijsq; comitatus reuerteretur ad patriã,conſecutus eſt eum Laban in monte Galaad. Et cum idola quæ Rachel occultabat quæſita non inueniſſet in ſarcinis:reſpondit Iacob,& dixit ad Laban, Quæ culpa mea eſt,& quod delictũ meũ, quod perſecutus es me?& quare ſcrutatus es omnia uaſa mea?quid inueniſti de omnibus tuis? pone hic in cõſpectu fratrũ tuorũ & fratrũ meorum,& redarguẽt inter nos duos. Reſponde, qui ſint iſti fratres Iacob & Laban, qui tũc fuerant in præſenti. Eſau certe frater Iacob abſens erat, & Laban filius Bathuel fratres excepta ſorore Rebecca non habuit. Innumerabilia ſunt iſtiuſmodi, libris inſerta diuinis. Sed ne longum faciam,ad extremã diuiſionis partẽ reuertar, id eſt & affectu fratres dici, qui in duo ſcindit:in ſpiritale,& in cõmune. In ſpiritale, quia omnes Chriſtiani, fratres uocamur: ut ibi, Ecce q̃ bonũ & q̃ iucundũ habitare fratres in unũ. Et in alio Pſalmo ſaluator:Narrabo, inquit, nomen tuum fratribus meis. Et alibi: Vade, dic fratribus meis. Porrò in cõmune, qa omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate cõiungimur. Dicite (ait) his qui oderunt uos,Fratres noſtri eſtis. Et Apoſtolus ad Corinthios:Si quis frater nominat,fornicator,aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus, aut ebrioſus,aut rapax, cum eiuſmodi nec cibũ ſumere. Et cætera his ſimilia. Interrogo nunc,iuxta quem modum fratres domini in Euangelio intelligas appellari: iuxta naturam?Sed ſcriptura non dicit,nec Mariæ eos uocans filios, nec Ioſeph. Iuxta gentẽ? Sed abſurdũ eſt,ut pauci ex Iudæis uocati ſint fratres,cum omnes qui ibi erãt Iudæi,hac lege fratres potuerint appellari. Iuxta affectũ humani iuris ac ſpiritus? Verũ ſi ſic, qui magis D fratres quàm apoſtoli,quos docebat intrinſecus,quos matres uocabat & fratres? Aut ſi omnes,quia homines,fratres,ſtultũ fuit nunciari quaſi propriũ:Ecce fratres tui quęrentes te:cũ generaliter omnes homines hoc iure ſint fratres. Reſtat igitur,ut iuxta ſuperiorem expoſitionem fratres eos intelligas appellatos,cognatione, non affectu,non gentis priuilegio,non natura: Quomodo Lot Abrahæ: quomodo Iacob Laban eſt appellatus frater:quomodo & filiæ Salphaad accipiunt clerũ inter fratres ſuos, quomodo & Abraham ipſe Sarã ſororẽ ſuã habuit uxorẽ. Etenim ait: Vere ſoror mea eſt de patre, ſed non de matre,id eſt fratris eſt filia,non ſororis. Alioqui quale eſt,ut Abraham uir iuſtus,patris ſui filiã cõiugẽ ſumpſerit, cũ in primis hominibus propter auriũ ſanctitatẽ idipſum ſcriptura nõ nominet,malens intelligi q̃ proferri:& deus lege poſtea ſanciat ac minetur: Qui acceperit ſororẽ ſuam de patre ſuo, uel de matre ſua, & uiderit turpitudinẽ eius, & ipſa uiderit turpitudinẽ illius, opprobriũ eſt,& exterminabunt coram filijs generis ſui. Turpitudinẽ ſororis ſuæ detexit,peccatũ ſuum recipiet. Imperitiſsime hominũ,iſta non legeras,& toto ſcripturarũ pelago derelicto, ad iniuriã uirginis tuã rabiẽ cõtuliſti:in exemplum eius quem fabulæ ferunt,cum uulgo eſſet ignotus, & nihil boni poſſet facinoris excogitare,quo nobilis fieret,Dianæ incendiſſe templum.& nullo prodente ſacrilegium,fertur ipſe in medium proceſsiſſe,clamitans ſeſe incendiũ ſubieciſſe: ſciſcitãtibus Epheſi principibus, quam ob cauſam hoc facere uoluiſſet, reſpondiſſe, Vt quia bene non poteram,male omnibus innoteſcerem. Et hoc quidẽ Græca narrat hiſtoria. Tu uero templum dominici corporis ſuccendiſti,tu cõtaminaſti ſanctuariũ ſpiritus ſancti, ex quo uis quadrijugã fratrũ & ſororũ proceſsiſſe cõgeriem. Deniq; cum Iudæis uoce ſociata dicis:Nónne hic eſt fabri filius?Nónne mater eius dicitur Maria,& fratres eius Iacobus & Ioſes.& Simon & Iudas,& ſorores eius omnes apud nos ſunt? Omnes, niſi de turba, non dicitur. Quis te oro ante hanc blaſphemiam nouerat, quis dupondij ſupputabat

a putabat? Conſequutus es quod uolebas, nobilis es factus in ſcelere. Ego ipſe qui cõtra te
ſcribo, cum in eadem tecum urbe conſiſtam, albus (ut aiunt) ater'ue ſis, neſcio. Prçter-
mitto uitia ſermonis, quibus omnis liber tuus ſcatet. Taceo ridiculũ exordiũ. O tempo-
ra, ó mores. Non quæro eloquentiã, quam ipſe non habẽs, in fratre Craterio requiſiſti.
Non inquam, flagito linguæ nitorẽ, animæ quæro pietatẽ. Apud Chriſtianos enim ſolœ
ciſmus eſt magnus & uitium, turpe quid uel narrare uel facere. Ad calcem uenio, & te
cornuta interrogatione cõcludo: ſicq́; tecum agam, quaſi ſuperius nihil egerim: eodem
modo dictos eſſe fratres domini, quo Ioſeph dictus eſt pater. Ego, inquit, & pater tuus,
dolentes quærebamus te. Mater hæc loquitur, non Iudæi. Et ipſe Euangeliſta referens:
Et erant pater & mater illius admirantes ſuper his quæ dicebantur de eo: & his ſimilia
quæ iam enumerauimus, in quibus parentes uocantur. Ac ne fortè de exemplariorũ ue
ritate cauſeris, quia tibi ſtultiſsime perſuaſiſti Græcos codices eſſe falſatos: ad Ioannis eu
angeliũ uenio, in quo pleniſsime ſcribitur: Inuenit Philippus Nathanael, & ait illi: Quẽ
ſcripſit Moyſes in lege, & prophetæ, inuenimus Ieſum filium Ioſeph à Nazareth. Certe
hoc in tuo codice cõtinetur. Reſponde mihi, quomodo Ieſus ſit filius Ioſeph, quẽ cõſtat
de ſpiritu ſancto eſſe procreatũ? Vere Ioſeph pater fuit? Quamuis ſis hebes, dicere non
audebis. An putabatur? Eodem modo æſtimentur & fratres, quo æſtimatus eſt pater.
Sed quoniã iam è cautibus & cõfragoſis locis enauigauit oratio, pandenda ſunt uela,
& in epilogos illius irruẽdum, in quibus ſciolus ſibi uiſus, Tertullianũ in teſtimoniũ uo
6 cat, & Victorini Pictauienſis epiſcopi uerba proponit. Et de Tertulliano quidem nihil
amplius dico, quàm eccleſiæ hominẽ non fuiſſe. De Victorino uero id aſſero, quod &
de euangeliſtis, fratres eum dixiſſe dñi, non filios Mariæ. Fratres autẽ eo ſenſu, quem ſu-
perius expoſuimus, propinquitate, non natura. Verũ nugas terimus, & fonte ueritatis
omiſſo, opinionum riuulos conſectamur. Nunquid non poſſum tibi totam ueterũ ſcri-
ptorum ſeriẽ cõmouere: Egnatiũ, Polycarpũ, Irenæũ, Iuſtinũ martyrẽ, multosq́; alios a-
8 poſtolicos & eloquentes uiros, qui aduerſus Hebionẽ & Theodotũ Byzantiũ, & Valen
tinũ, hæc eadem ſentientes, plena ſapientiæ uolumina cõſcripſerunt? Quæ ſi legiſſes ali-
quando, plus ſaperes. Sed melius puto breuiter ad ſingula reſpondere, quàm diutius im
morando, uolumen extendere. In illud nunc impetũ facio, in quo tu uirginitatẽ & nu-
ptias cõparando, diſertus eſſe uoluiſti. Riſimus in te prouerbiũ, camelũ uidimus ſaltan-
7 tem. Dicis: Nunquid meliores ſunt uirgines Abrahã, Iſaac & Iacob, qui habuere coniu-
gia? Nunquid non quotidie dei manibus, paruuli finguntur in uentribus, ut merito eru
beſcere debeamus Mariam nupſiſſe poſt partum? Quod ſi hoc illis turpe uidet, ſupereſt
ut non credant etiã deum per genitalia uirginis natũ. Turpius eſt enim iuxta eos deum
per uirginis pudenda genitũ, quàm uirginẽ ſuo uiro nupſiſſe poſt partum. Iunge ſi libet
& alias naturç contumelias, nouem menſibus uterũ inſoleſcentẽ, faſtidia, partũ, ſangui-
nem, pannos. Ipſe tibi deſcribatur infans, tegmine membranarũ ſolito cõuolutus. Inge-
rantur dura præſepia, uagitus paruuli: octauæ diei circũciſio, tẽpus purgationis ut pro-
betur immundus. Non erubeſcimus, non ſilemus. Quanto ſunt humiliora quæ pro me
paſſus eſt, tanto plus illi debeo. Et cum omnia replicaueris, cruce nihil contumelioſius
proferes, quã profitemur & credimus, & in qua de hoſtibus triumphamus. Sed ut hæc
quæ ſcripta ſunt non negamus, ita ea quæ non ſunt ſcripta, renuimus. Natũ deũ eſſe de
uirgine credimus, quia legimus. Mariã nupſiſſe poſt partũ, non credimus, quia non legi
mus. Nec hoc ideo dicimus, quo nuptias condemnemus, ipſa quippe uirginitas fructus
eſt nuptiarũ, ſed quod nobis de ſanctis uiris temere æſtimare nihil liceat. Poſſumus enĩ
hac æſtimatione poſsibilitatis cõtendere plures quoq; uxores habuiſſe Ioſeph, quia plu
res habuerit Abrahã, plures habuerit Iacob, & de his eſſe uxoribus fratres dñi, quod ple
riq; non tam pia quàm audaci temeritate confingunt. Tu dicis Mariam uirginem non
permanſiſſe, ego mihi plus uendico, etiam ipſum Ioſeph uirginem fuiſſe per Mariam, ut
ex uirginali coniugio uirgo filius naſceretur. Si enim in uirum ſanctum fornicatio non

cadit, & aliā eum uxorē habuiſſe non ſcribit: Mariæ autē quam putatus eſt habuiſſe, cu- C
ſtos potius fuit, q̃ maritus: relinquitur, uirginē eum manſiſſe cum Maria, qui pater do-
mini meruit appellari. Et quia de cōparatione uirginitatis & nuptiarū ſum aliqua dictu
rus, obſecro lecturos, ne me putent nuptijs detraxiſſe in uirginū laude, & aliquā feciſſe
diſtantiā inter ſanctos ueteris teſtamenti & noui, id eſt inter eos qui habuere coniugia,
& hos qui à complexu mulierū penitus receſſerunt: uerū pro conditione temporū alij
eos tunc ſubiacuiſſe ſententiæ, & alij nos, in quos fines ſeculorū decurrerunt. Quandiu
lex illa permanſit: Creſcite & multiplicamini, & replete terrā: Et, maledicta ſterilis, quæ
non parit ſemen in Iſrael: nubebant omnes, & nubebantur, & derelictis parentibus, fie-
bant una caro. Quando uero uox illa pertonuit: Tempus breuiatū eſt, reliquū eſt ut qui
habent uxores, ſic ſint quaſi non habeant: adhærentes domino, unus cum eo efficimur
ſpiritus. Et quare? Quia q ſine uxore eſt, cogitat ea quæ dei ſunt, quomodo placeat deo.
Qui autē cum uxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt huius mundi, quomodo placeat uxori. Et
diuiſa eſt, mulier, & uirgo. Quæ non eſt nupta, cogitat quę ſunt dei, ut ſit ſancta corpore
& ſpiritu. Nam quæ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat uiro. Quid ob
latras? quid repugnas? Vas electionis hæc loquitur, Diuiſa eſt, dicens, mulier & uirgo.
Vide quantæ felicitatis ſit, quæ & nomē ſexus amiſerit. Virgo iam mulier non uocatur.
Quæ non eſt nupta, cogitat quæ ſunt domini, ut ſit ſancta corpore & ſpiritu. Virginis
definitio, ſanctā eſſe corpore & ſpiritu, quia nihil proſit carnē habere uirginē, ſi mente
quis nupſerit. Quæ uero nupta eſt, cogitat quæ ſunt mūdi, quomodo placeat uiro. Idem
tu putas eſſe diebus & noctibus uacare orationi, uacare ieiunijs, & ad aduentum mariti
expolire faciē, greſſum frangere, ſimulare blanditias? Illa hoc agit, ut turpior appareat,
& naturæ bonū infuſcet iniuria. Hæc ad ſpeculū pingitur, & in contumeliā artificis co-
natur pulchrior eſſe q̃ nata eſt. Inde infantes garriunt, familia perſtrepit, liberi ab oſculis
& ab ore dependent, cōputantur ſumptus, impendia præparant. Hinc cocorū accincta
manus carnes terit, hinc textricum turba cōmurmurat, nunciat interim uir ueniſſe cum D
ſocijs. Illa ad hirundinis modū luſtrat uniuerſa penetralia, ſi thorus rigeat, ſi pauimenta
uerrerint, ſi ornata ſint pocula, ſi prandiū præparatū. Reſponde quæſo, inter iſta ubi ſit
dei cogitatio? Et hæ felices domus. Cæterū, ubi tympana ſonant, tibia clamitat, lyra gar-
rit, cymbalū concrepat, quis ibi dei timor? Paraſitus in cōtumelijs gloriatur, ingrediun- 8
tur expolitæ libidinum uictimæ, & tenuitate ueſtium nudæ impudicis oculis ingerun-
tur. His infelix uxor aut lætatur, & perit: aut offenditur, & maritus in iurgia concitatur.
Hinc diſcordia, ſeminariū repudij. Aut ſi aliqua inuenitur domus, in qua iſta non fiant,
quæ rara auis eſt, tamen ipſa diſpenſatio domus, liberorū educatio, neceſsitates mariti,
correctio ſeruulorū, quam à dei cogitatione non auocent? Defecerūt, inquit ſcriptura,
Saræ muliebria: poſt quod dicitur ad Abrahā: Omnia quæcunq; dicit tibi Sara, audi uo
cem eius. Quæ non eſt in partus anxietatibus & dolore, quæ deficiētibus menſtrui cruo
ris officijs, mulier eſſe deſijt, à dei maledictione fit libera: nec eſt ad uirū conuerſio eius,
ſed econtrario uir ſubijcitur ei, & domini uoce præcipitur: Omnia quæcunq; tibi dicit
Sara, audi uocē eius: & ſic incipiunt uacare orationi. Quia quandiu in cōiugio debitum
ſoluitur, orandi præteritur inſtantia. Non negamus uiduas, non negamus maritatas, ſan
ctas mulieres inueniri, ſed quæ uxores eſſe deſierint, quę in ipſa neceſsitate cōiugij, uir-
ginū imitent caſtitatē. Hoc eſt, quod Apoſtolus breuiter Chriſto in ſe loquente teſtatus
eſt: Innupta cogitat quæ dei ſunt, quomodo placeat deo: nupta uero cogitat quæ ſunt
mūdi, quomodo placeat uiro: nobis ſuper hoc campū intelligētiæ derelinquēs. Neq; ta-
men alicui neceſsitatē imponit aut laqueū, ſed id quod honeſtū eſt ſuadet, uolēs omnes
eſſe ſicut ſeipſum. Et quanq̃ de uirginitate, dñi præceptū nō habeat: quia ultra homines
eſt, & quodāmodo impudētis erat, aduerſum naturā cogere, alioq; modo dicere: uolo
uos eſſe, quod angeli ſunt: unde & uirgo maioris eſt meriti, dum id cōtēnit, quod ſi fece
rit, non delinquit: nihilominus in cohærētibus infert: Conſiliū autē do, tanq̃ miſericor-
diam

A diam cõſecutus à dño, ut ſim fidelis. Exiſtimo ergo hoc bonũ eſſe propter inſtantẽ neceſsitatẽ, quia bonũ eſt homini ſic eſſe. Quæ eſt iſta neceſsitas? Væ prægnantibus & nutrientibus in illa die. Ideo ſilua ſuccreſcit, ut poſtea recidatur. Ideo ager ſeritur, ut metatur. Iam plenus eſt orbis, terra nos non capit. Quotidie bella nos ſecãt, morbi ſubtrahũt, naufragia abſorbẽt, & nihilominus de terminis litigamus? De hoc numero ſunt illi, qui agnũ ſequunť, qui ueſtimenta ſua non coinquinauerunt, uirgines enim permanſerunt. Obſerua quid ſignificet, non coinquinauerũt. Ego non audeo exponere, ne Heluidius calumnieť. Quod autẽ ais, quaſdã eſſe uirgines tabernarias: ego tibi plus dico, eſſe in his & adulteras, & (quo magis mireris) clericos eſſe caupones, & monachos impudicos. Sed quis non ſtatim intelligat, nec tabernariã uirginẽ, nec adulterũ monachũ, nec clericum poſſe eſſe cauponẽ? Nunquid uirginitatis eſt culpa, ſi ſimulator uirginitatis in crimine eſt? Ego certe, ut alijs perſonis prætermiſsis ad uirginẽ ueniam: quæ inſtitorias exercet artes, neſcio an corpore: quod ſcio, ſpiritu uirgo non permanet. Rhetoricati ſumus, & in morẽ declamatoriũ, paululũ luſimus. Tu nos Heluidi coegiſti: qui iam Euangelio coruſcante, eiuſdem uis eſſe gloriæ uirgines & maritatas. Et quia arbitror te ueritate ſuperatũ, ad detractionẽ uitę meæ & ad maledicta conuerti (ſolent enim hoc & mulierculæ facere, quæ uictoribus dominis male optant in angulis) illud dico pręueniens, gloriæ mihi fore tua conuicia: quum eodem quo Mariæ detraxiſti ore me laceres, & caninam facundiam ſeruus domini pariter experiatur & mater.

[illegible]
professoris, in præcedentem epiſtolam Scholia.

1 DIGNVS fieret qui uinceretur.] Sic Aiax apud Ouidium adeo contemnit aduerſarium Vlyſſem, ut eum hoc quoq; putaret indignum, quod ſecum contenderet: Ille tulit precium iam nunc certaminis huius: Qui ſi uictus erit, mecum certaſſe feretur. Taxat autem Heluidium, hominem alioquin obſcurum, quod hac uia famam affectaret.

B Et cum infœcunditate foliorũ.] Alluſit ad ficum, quæ folijs onuſta, procul eſurienti Chriſto fructum aliquem pollicebatur. Verum ſimulatq; reperit infrugiferam, maledixit illi Ieſus, & exaruit. Deus pater eſt imprecandus.] Aut noue dixit Imprecandus, pro Implorandus: aut Precandus, legendum eſt, aut certe Comprecandus. Non rhetorici campum.] Vt apte ſingulis ſua tribuit. Oratoribus campum dicendi, quod horum oratio fuſius explicet ſeſe. Dialecticis tendiculas, quod captioſe diſputant, & inſidioſe. Ariſtoteli ſpinas, quod acute refellens omnia, moleſtus ſit argutia ſua. Hæc autem dicit Hieronymus, non quidem damnans omnino rhetoricam, aut dialecticam, aut Ariſtotelis acumen: ſed quod aduerſus idiotam Heluidium his fruſtra uteretur. Id eſt aalma, non bethula.] De his uide Hieronymi diſputationẽ, in ſeptimum Eſaiæ caput. More An

2 dabatarum.] Prouerbialiter dictum eſt. Sumptum eſt autem à ludo quodam, in quo duo cõmittebantur clauſis oculis, ut non uiderent, quã ferirent. Sic enim colligimus è quodam apud Senecam loco. Significat autem Heluidium, multa congerere, ſed temere, & nihil ad rem pertinentia. Demonactes Cynicus de duobus, quorũ alter inepte proponebat, alter reſpondebat nihil ad rem. Alter, inquit, mulget hircum, alter ſupponit cribrum. Vide de hoc prouerbio in Chiliadibus noſtris, Andabatæ. In eius aſſumptione.] Id eſt in uſurpatione eius aduerbij Donec. Pentateuchi.] τὴν πεντάτευχον appellatur opus quinq; contextum uoluminibus, Geneſis, Exodi, Deuteronomij, Numerorum, Leuitici: à πέντε quinq;, & τεῦχος inſtrumentũ, ſiue uolumen. Hic annotandum, quoſdam olim in ea fuiſſe ſententia, ut dicerent Pentateuchum à Moyſe quidem ſcriptũ, ſed poſtea ab Eſdra fuiſſe inſtauratum, Moyſi ſcriptis aliquo pacto perditis. Sanctæ ſcripturæ idioma.] ἰδίωμα, proprietas linguæ: ſiquidem unaquæq; lingua, ſua quædam habet ac peculiaria, quorum guſtus in alienam linguam transfundi non poſsit. Tua mente.] Id eſt tua ſententia, & tua ipſius interpretatio

3 ne. Secundum ſiclum ſanctuarij.] Sic enim legimus Leuitici capite uigeſimoſeptimo: Omnis æſtimatio ſiclo ſanctuarij ponderabitur. Siclus uiginti obolos habet. Sed hac de re qui uolet plenius edoceri, legat opus Gulielmi Budęi Pariſienſis hominis & diligentis & eruditi, cui titulum fecit De aſſe. Id cõmodum in lucem emiſerat, quum hæc ſcriberemus. Ioanne deſuper inſerente.] Hæc uerba mihi uidentur addita, niſi quod Heluidio digna ſunt, ex quo referuntur. Eadem cœli plaga.] Idumæa, regio eſt Idumæorum, uergens ad Auſtralem partem, quæ Hebræis dicitur Theman. Verũ eadem prouincia nominatur tribus nominibus, Theman, Nageb, Darom, quod obliquo flexu Eurum, Auſtrum, Aphricumq; reſpiciat: ut indicauit Hieronymus enarrans primũ caput Amos.

4 Id eſt patriæ.] Hoc loco patria, Græca uox eſt, non Latina. Nam quod Latini uocant patriam, Græci πατρίδα uocant: πατριὰν autem, quod nos gentẽ, ſiue familiã. Vnde patriæ legendũ apud

Hieronymū.Porrò quod addit, Quas Latini paternitates interpretantur: indicat uulgatam editio- C
nem, quæ locum hunc Pauli ad Ephesios capite tertio, sic habet: Ex quo omnis paternitas in cœlo
& in terra nominatur. Vbi paternitas non accipitur uulgari significatu, pro abstracto, quod uocant,
respondente patri siue paterno, sed pro gente ac familia ab eodem patre profecta. Est autē in Græcis
uerbis uenusta uocum allusio, πατρὸς & πατριὰς, quæ perisset nisi pro familia uertisset paternitatē,
quemadmodū indicauimus & in Annotationibus nostris. Quem fabulæ ferunt.] Imò refertur
à Cicerone, à Plutarcho, ab Aulo Gellio, à Valerio Maximo, non ut fabula, sed ut historia: Erostra-
tum quendam, cum omnino nobilis esse cuperet, nec ulla bona re sibi famā parare posset, incendis-
se templum Ephesianæ Dianæ, quod tum toto orbe celeberrimū erat. Deprehensus, confessus est se
gloriæ cupiditate fecisse. Decreuit igitur magistratus, ne postea quisq; hoc nomine nominaretur. Et
prorsus hodieq; nomē hominis ignotū erat, nisi Theopompus id suis historijs inseruisset. Ex quo 5
uis quadrigam.] Aut Congeriem, uerbum omittendum est: aut Quadrijugā, legendū est: non Qua
drigam. Heluidius quatuor genera fratrū fecit. Et ea omnia refert ad Christum. Dipondij suppu
tabat.] Dipondiū, siue dupondiū, hic pro nummulo ponit, qui ualebat duobus assibus. Siquidē &
assis, nummus erat uilissimus. Vnde & tressis agaso, Persio dictus est, homo nihili. Quare balbu
tis & erubescis.] Hæc uerba quæ sequuntur post Consistam, non reperi addita in antiquo quodam
exemplari, nec uideo quid ad sensum pertineant: & tamen mirum, unde in hunc uenerint locū. For-
tasse legendū erat, In qua balbutire non erubescis. Nā turpe erat Romæ, hoc est in totius orbis thea
tro, hominē illiteratū inter eruditissimos & eloquentissimos non loqui, sed balbutire. Albus (ut
aiunt) ater'ue sis.] Hoc modo significabant hominem prorsus ignotū, adeo ut nec faciem illius un-
quam uiderint, ut indicauimus in Chiliadibus. Cornuta interrogatione.] Intelligit dialecticum
dilemmatis genus, in quo duobus propositis, utrūcunq; elegeris, aduersarius obtineat id quod cu-
pit. Cautibus & confragosis.] Cautes scopulos uocat, & saxa confragosa loca aspera & flexibus
difficilia Sic more suo notat argumentationes, in quibus plus est difficultatis quàm uoluptatis.

Pictauiensis.] Hoc addidit, discernens eum à Victorino Afro, cuius meminit diuus Augusti- 6
nus. Hunc autem Pictauiensem episcopum Hieronymus testatur profundis fuisse sensibus, sed stilo
parum composito, quod magis Græce sciret quàm Latine. De Tertulliano quidem.] Quod in-
uidia clericorū in hæresim postea sit prolapsus, ut in Catalogo testatur Hieronymus. Egnatiū.]
Quem nos Ignatium uocamus. Erat Antiochenæ ecclesiæ tertius post Petrum episcopus. Poly-
carpum.] Is Smyrnæ episcopus fuit, à sancto Ioanne ordinatus. Irenæum.] Hic fuit Polycarpi
discipulus, Lugdunēsem in Gallia rexit ecclesiam. Iustinum.] Hic sub habitu philosophi, Chri- D
stum professus est. Hebionem.] Hæreticum, unde Hebionitæ dicti. Marcionem.] Vnde
Marcionitæ. Vide Augustinū De hæresibus ad Quoduultdeū. Illud miror in omnibus quæ refert
Hieronymus de superioribus in libro De uiris illustribus, cur nihil meminerit de scriptis aduersus
Marcionem, cum hunc à Polycarpo Romæ uisum tradat. Theodorum.] Hunc, nisi fallor, Au-
gustinus Theodotionē uocat, qui Christum merum hominē fuisse sensit. Valentinū.] Vnde Va
lentiniani. De his omnibus uide Diuū Augustinū in libro quem modo citaui. Nam Isidorus, in De-
cretis causa uigesimaquarta, quæstione tertia, qui sua hinc collegit, planè, penè dixeram, nugatur.

Camelum saltitantē.] Cum quis affectat indecore ad quod non est aptus. Camelorum est onera 7
gestare, non saltitare. Prouerbiū est, cuius meminimus in Chiliadibus. Et diuisa est mulier & uir-
go.] Hunc locum aliter citat Hieronymus aduersus Iouinianū libro primo. Nempe ut nos uulgò le
gimus, sed ita, ut fateatur sese pro loci qualitate in alium sensum interpretatū fuisse. Verū hanc lectio
nem putat Apostolicæ ueritatis esse. Qui cum uxore est, solicitus est, quæ sunt huius mundi, quomo
do placeat uxori, & diuisus est. Mulier innupta & uirgo, &c. In Græcis autem codicibus diuisus est,
non additur: nec refertur ad uirum, sed ad sequentia, μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. id est, Diui-
sa est mulier & uirgo. Ego maluissem uertere uerbū μεμέρισται numero multitudinis, diuisa sunt hæc
duo, nempe mulier & uirgo. Ambrosius uerbum repetit ad hunc modum: Quomodo placeat uxo-
ri & diuisus est. Diuisa est mulier & uirgo, non natura, sed actu. Virgo iam mulier non uocatur.]
Mulier apud Latinos anceps nomen est. Nam & sexum significat, & iunctam uiro ac deuirginatam.
Itidem apud Græcos, γυνὴ, aliquando mulierem, hoc est sexum, aliquando uxorem declarat. Ego
quidem hoc loco uxorem uertere maluissem. Verum hac de re copiosius dicemus in Annotationi-
bus nostris. Infuscet iniuria.] Iniuriam uocat, cum læditur forma naturalis, nisi mauis legere in-
curia, id est neglectu. Ad speculū pingitur.] Apte dixit pingitur, propter colores purpurissum
& cerussam, quibus faciē fucant, & stibium quo oculos quoq; nigrore tingunt. Parasitus in con
tumelijs.] Cum perfunduntur aqua, aut solea petuntur. Siquidem his modis hoc hominum genus
delectat. Expolitæ libidinum uicti.] Ita uocare solet publicas prostibulas. 8

ANTIDOTVS.

In hac quoq; parum tribuit matrimonio, nec uidetur probare coniugium, nisi in quo studium ca
stimoniæ sit, & imitatio uirginitatis: innuens in Sara, tamdiu mulierem obnoxiam esse maledictioni,
& subiectam uiri dominio, quamdiu coitum appetit. Non negamus, inquit, uiduas, non negamus
maritatas, sanctas mulieres inueniri: sed quæ uxores esse desierint, quæ in ipsa necessitate coniugij,
uirginum

A uirginum imitentur caſtitatem. Quaſi bonæ non ſint, quæ libenter ſunt uxores, quæq; uoluptatem eam amplectuntur. Et paulopoſt cum ait, Ideo ſylua ſuccreſcit, ut poſtea recidatur, &c. ſignificat, ne prolis quidem cauſa matrimoniũ probari, quum nunc metẽdi ſit tempus, non ſerendi: cædendi, non conſerendi. Quid autem dicemus? Num immodico quodam amore caſtitatis, uere hæc ſenſiſſe Hieronymum, quod toties inculcat? An in his rhetoricatum eſſe, ſicut ipſe mox teſtatur, rhetoricati ſumus, & in morem declamatorum paululum luſimus? An in hanc partem propenſior fuit, quod Heluidius nuptias æquaret uirginitati: & iuxta prouerbium, iniquum petit, ut æquum ferat? An ſatis eſt, quod in initio huius diſputationis teſtatur, ſe non detrahere nuptijs, quum laudat uirginitatẽ, ut hæc ſemper ad illam regulam ſint accipienda, quæ durius dicta uidebuntur?

ARGVMENTVM OPERIS SEQVENTIS.

Iouinianus ex monacho clericus, homo obſcurus, ſed diues, nec eruditus tamen, nec eloquens, iam olim extinctam Baſilidis hęreſim conatus eſt inſtaurare, editis ſuper hac re cõmentarijs, quibus ex diuinæ ſcripturæ teſtimonijs perperam intellectis, probare nitebatur uirgines, uiduas & maritatas eiuſdem eſſe meriti, ſi cæteris uitæ operibus non diſcreparent. Deinde uere baptizatos, non poſſe relabi in peccatum. Quem errorem Auguſtinus aſſcribit & Pelagiō. Ad hæc nihil intereſſe inter uefcentem cibis & abſtinentem, modo cum gratiarum actione ſumat. Poſtremo par omnibus fore præmium in regno cœlorum, quicunq; ſuum baptiſma ſeruauerint. Hæc cum Romæ doceret, neminem ſacerdotem aut alicuius nominis clericũ in errorẽ potuit trahere, tantum mulierculas quaſdam corrupit: adeo ut hoc audito, quædam uirgines ſacræ, prouectæ iam ætatis nupſerint uiris. Porrò q ipſe non duceret uxorẽ, id negabat ſe facere, quod hinc præmiũ aliquod ſperaret, ſed ne moleſtijs matrimoniorũ irretiretur: hoc eſt, non ut melior eſſet, ſed liberior. Diuus Auguſtinus errores quoſdam confert in Iouinianum, quos tamen illi non impingit Hieronymus, utiq; non diſsimulaturus, ſi quid tale docuiſſet. Nempe Mariam Ieſu matrem pariendo fuiſſe corruptam. Ad hęc, omnia peccata eſſe paria, quemadmodũ habent Stoicorũ paradoxa. Verũ apparet diuum Auguſtinũ, nec Iouiniani, nec in hunc Hieronymi libros legiſſe, tantũ rumore populari didiciſſe quod nouerat de Iouiniano. Teſtatur autem Iouiniani nullam factam eſſe mentionẽ, nec apud Epiphaniũ, nec apud Philaſtrũ, in hæreſiarcharũ Catalogo: reperiſſe tamen in quodam libro, qui ſcriptoris titulum non habebat, Iouinianũ inter hæreſiarchas annumeratũ: addit, hanc hæreſim ſe iuuene ortam, ac protinus extinctam fuiſſe, nec ad ullorũ ſacerdotũ deceptionem perueniſſe. Apparet autem huius errorẽ damnatum fuiſſe, opera Victorini & Pammachij, & anteq; aduerſus eum ſcriberet Hieronymus. Atta-
B men hoc argumentum non illibenter arripuit, impendio ſemper fauens uirginitati, & ob id nuptijs iniquior, quam epiſcopi quidam eſſe uolebant. Nactus itaq; ſuum campum, omneis ingenij & eloquentiæ uires explicat, ac ueluti luxuriat: & ita refellit hominem, ut literarum etiam imperitiam, & prodigioſam ſermonis infantiam rideat & inſectetur: tota diſputatione, quoniam erat prolixior, in duos diſtributa libros.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM

Liber primus.

1 PAVCI admodum dies ſunt, quod ſancti ex urbe Roma fratres cuiuſ-
dam mihi Iouiniani cõmentariolos tranſmiſerũt, rogantes, ut eorum
ineptijs reſponderẽ, & Epicurũ Chriſtianorũ, euangelico atq; apoſto
lico uigore cõtererẽ. Quos cum legiſſem & omnino non intelligerẽ,
cœpi reuoluere crebrius, & non uerba modo atq; ſententias, ſed ſin-
gulas penè ſyllabas diſcutere, uolens prius ſcire quid diceret, & ſic uel
probare uel redarguere quod dixiſſet. Verũ ſcriptorũ tanta barbaries
eſt, & tantis uitijs ſpurciſsimus ſermo confuſus, ut nec quid loquatur, nec quibus argu-
2 mentis uelit probare quod loquitur, potuerim intelligere. Totus enim tumet, totus ia-
cet: Attollit ſe per ſingula: & quaſi debilitatus coluber, in ipſo conatu frangitur. Non eſt
contentus noſtro, id eſt humano more loqui, altius quiddam aggreditur. Parturiunt
montes, naſcetur ridiculus mus; Quod ipſe Non ſani eſſe hominis, non ſanus iuret
Oreſtes. Præterea ſic inuoluit omnia, & quibuſdam inextricabilibus nodis uniuerſa
3 perturbat, ut illud Plautinarũ literarum ei poſsit aptari: Has quidem præter Sibyllam
leget nemo. Nam diuinandum eſt. Furioſas Apollinis uates legimus. Et illud Vergilia-
num: Dat ſine mente ſonum. Heraclitum quoq; cognomento σκοτεινὸν, ſudantes phi
loſophi uix intelligunt. Sed quid ad noſtrum αἰνιγματιστὴν, cuius libros multo diffici-
lius eſt noſſe, quàm uincere? Quanquam & in uictoria non parua ſit difficultas. Quis e-
nim ſuperare queat, cuius aſſertionem penitus ignoret? Et ne lectorem longius traham,

cuiuſmodi eloquentiæ ſit, & quibus uerborũ floribus ornatus incedat, ſecũdi libri eius c
monſtrabit exordiũ, quod heſternã crapulã ructans ita euomit: Satisfacto inuitatis, non 4
ut claro currã nomine, ſed ut rumore purgatus uiuã uano: obſero agrũ, nouellas planta
tionũ, arbuſta teneritudinis, erepta de uitiorũ gurgitibus, audientiã, cõmunitam agmi-
nibus. Scimus Eccleſiã ſpe, fide, charitate inacceſsibilẽ, inexpugnabilẽ. Non eſt in ea im-
maturus, omnis docibilis: impetu irrumpere, uel arte illudere poteſt nullus. Rogo, quæ
ſunt hæc portenta uerborũ? Quod deſcriptionis dedecus? Nonne uel per febrẽ ſomnia 5
re eum putes, uel arreptũ morbo phrenetico, Hippocratis uinculis alligandũ? Quotieſ-
cunq; eum legero, ubi me defecerit ſpiritus, ibi eſt diſtinctio. Totũ incipit, totũ pendet
ex altero, neſcias quid cui cohæreat, & exceptis teſtimonijs ſcripturarũ, quæ illo uenu-
ſtiſsimo eloquentiæ ſuæ flore mutare non auſus eſt: reliquus ſermo omni materiæ con-
uenit, quia nulli conuenit. Quæ res mihi aliquã ſuſpicionẽ intelligentiæ dedit, uelle eum
ita nuptias prædicare, ut uirginitati detrahat. Quãdo enim minora maioribus coæquan
tur: inferioris cõparatio, ſuperioris iniuria eſt. Neq; uero nos Marcionis & Manichæi
dogma ſectantes nuptijs detrahimus, nec Tatiani principis Encratitarũ errore decepti,
omnẽ coitũ ſpurcũ putamus: qui non ſolum nuptias, ſed cibos quoq; quos deus creauit
ad utendũ, damnat & reprobat. Scimus in domo magna, non ſolum uaſa eſſe aurea & ar
gentea, ſed & lignea & fictilia. Et ſuper fundamentum Chriſti, quod Paulus architectus
poſuit, alios ædificare aurũ, argentũ, lapides precioſos: alios econtrario fœnũ, ligna, ſti-
pulam. Non ignoramus honorabiles nuptias & torũ immaculatũ. Legimus primam dei 6
ſententiã: Creſcite & multiplicamini, & replete terrã: ſed ita nuptias recipimus, ut uirgi-
nitatẽ quę de nuptijs naſcitur, prę́feramus. Nunquid argentũ non erit argentũ, ſi aurum
argento precioſius eſt? Aut arboris & ſegetis cõtumelia eſt, ſi radici & folijs, culmo &
ariſtis, poma præferant & fructus? Vt poma ex arbore, frumentũ e ſtipula, ita uirginitas
e nuptijs. Centeſimus & ſexageſimus & triceſimus fructus, quanq̃ de una terra et de una D
ſemente naſcatur, tamẽ multũ differt in numero. Triginta referũtur ad nuptias. Nam & 7
ipſa digitorũ cõiunctio, quaſi molli ſe complexans oſculo & fœderans, maritũ pingit &
coniugẽ. Sexaginta uero ad uiduas, eo quod in anguſtia & tribulatione ſunt poſitæ. Vn
de & ſuperiori digito deprimunt, quantoq; maior eſt difficultas expertæ quondam uo-
luptatis illecebris abſtinere, tanto maius eſt præmiũ. Porrò cẽteſimus numerus, diligen-
ter quæſo lector attende, de ſiniſtra transfertur ad dextrã, & eiſdem quidem digitis, ſed
non eadem manu, quibus in læua nuptæ ſignificant & uiduæ, circulũ faciens, exprimit
uirginitatis coronã. Hæc de impatiẽtia magis q̃ iuxta ordinẽ diſputationis dixerim. Cum 8
enim adhuc uix de portu egrediar, & rudentibus uela ſuſtollã, in mediũ me quæſtionũ
pelagus ſubito loquendi æſtus abripuit. Vnde cohibebo curſum, & pauliſper ſinus con
trahã, nec indulgebo mucroni, iam nunc pro uirginitate ferire cupienti. Baliſta quanto
plus retrahitur, tanto fortius mittit. Non eſt damnũ dilatio, ubi certior fit ex dilatione ui
ctoria. Proponã breuiter aduerſarij ſentẽtias, & de tenebroſis libris eius quaſi de foueis
ſerpentes protrahã, neq; ſinã uenenoſum caput ſpiris maculoſi corporis protegi. Pateat
quod noxiũ eſt, ut poſsit conteri cũ patuerit. Dicit uirgines, uiduas & maritatas, quæ ſe-
mel in Chriſto lotæ ſunt, ſi nõ diſcrepẽt cæteris operibus, eiuſdẽ eſſe meriti. Nitit appro
bare eos, q plena fide in baptiſmate renati ſunt, à diabolo nõ poſſe ſubuerti. Tertiũ pro-
ponit inter abſtinentiã ciborũ, & cũ gratiarũ actione perceptionẽ eorũ, nullã eſſe diſtan
tiã. Quartũ quod & extremũ, eſſe omniũ qui ſuũ baptiſma ſeruauerint, unã in regno cœ
lorũ remunerationẽ. Hæc ſunt ſibila ſerpẽtis antiqui, his cõſilijs draco de paradiſo ho-
minẽ expulit. Nam & ad ſaturitatẽ ieiunijs præferendo, repromiſit eos immortales futu
ros, quaſi nunquã poſſent corruere: & dum diuinitatẽ æqualem deo pollicetur, expulit
eos de paradiſo: ut qui nudi & expediti, & abſq; ulla macula uirgines, domini conſortio
fruebantur, deiecti in uallem lachrymarũ, tunicis conſutis & pelliceis ueſtirẽtur. Sed ne
lectorem diutius morer, ſequar ueſtigia partitionis expoſitæ, & aduerſus ſingulas pro-
poſitiones

A positiones eius, scripturarũ uel maxime nitar testimonijs, ne querulus garriat se eloquentia magis q̃ ueritate superatum. Quod si expleuero, & illum utriusq; testamenti nube oppressero, assumam exempla secularis quoq; literaturæ, ad quam & ipse prouocat. Doceboq; etiã inter philosophos & egregios in republica uiros, uirtutes uoluptatibus, id est,
9 Pythagoram, Platonẽ & Aristidem, Aristippo, Epicuro & Alcibiadi ab omnibus solere præferri. Vos quæso utriusq; sexus uirgines & continẽtes, mariti quoq; & digami, ut conatus meos orationibus adiuuetis. Cunctorũ in cõmune Iouinianus hostis est. Nam qui æqualia omniũ asserit merita, tam uirginitati facit iniuriã, dum eam nuptijs comparat, q̃ & nuptijs: sic eas licitas asserẽs, ut secunda & tertia matrimonia. Sed & digamis & trigamis aduersarius est, ibi ponẽs scortatores quondam libidinosissimos post pœnitẽtiam, ubi duplicata & triplicata matrimonia, nisi ꝙ in eo digami & trigami dolere nõ debent, quia idem scortator & pœnitẽs, in regno cœlorũ etiam uirginibus adæquat. Proponam igitur manifestioribus uerbis & habentibus aliquã consequentiã, argumẽta eius & exempla de nuptijs, eodemq; ordine omnia, quo ab eo dicta sunt, digerã. Nec molestũ lectori sit, si nauseam eius & uomitũ legere compellat. Libentius antidotũ Christi bibet, cũ diaboli uenena præcesserint. Audite patiẽter uirgines, audite quæso uoluptuosissimũ concionatorem, imò quasi Sirenarũ cantus & fabulas clausa aurę transite. Vestras ferte paulisper iniurias, putate uos cum domino crucifixo, Pharisæorũ audire blasphemias. Prima, inquit, dei sententia est, propter quod dimittet homo patrem & matrẽ suam, & adhęrebit uxori suæ, & erũt duo in carne una. Ac ne fortè diceremus hoc scriptũ in ueteri testamento, asserit à domino quoq; idipsum in Euangelio confirmari, quod deus coniun
10 xit, homo non separet, statimq; subnectit: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & per ordinẽ replicat, Seth, Enos, Cainã, Malalehel, Iared, Enoch, Matusalem, Lamech, Noe, omnes habuisse uxores, & ex dei sentẽtia filios procreasse, quasi generationis ordo & historia conditionis humanę sine coniugibus & liberis potuerit enarrari. Iste, inquit,
B est Enos, qui ambulauit cum deo, & raptus in cœlum est. Iste Noe, qui cum essent utiq; multi uirgines propter ætatẽ, solus cũ filijs & uxoribus naufrago orbe seruatus est. Rursus post diluuiũ, quasi altero principio generis humani, uirorũ & uxorũ paria iungunt, & ex integro generationis instauratur benedictio: Crescite & multiplicamini, & replete terrã. Insuper etiam comedendarũ carnium licentia relaxat. Et omne quod mouet, erit uobis in escam: sicut holera herbarum, dedi uobis uniuersa. Currit ad Abraham, Isaac, & Iacob, è quibus prior trigamus, secundus monogamus, tertius quatuor uxorũ est, Liæ, Rachel, Balæ, Zelphæ: & asserit Abraham ob fidei meritum, benedictionem in generatione filij accepisse. Saram in typum ecclesiæ, cui defecerant muliebria, maledictionem sterilitatis partus benedictione mutasse: quod Rebecca ierit quasi prophetes interrogare dominum, & audierit ab eo, duæ gentes & duo populi in utero tuo sunt: quod Iacob pro uxore seruierit, & existimante Rachel uiri esse dare liberos, ac dicẽte: da mihi filios: sin autem, moriar, responderit: num pro deo ego sum qui te conclusit? In tantũ, inquit, sciebat fructus nuptiarũ esse domini, non mariti. Quod Ioseph uir sanctus atq; castissimus, & omnes patriarchæ uxores habuerint, quibus per Moysen æqualiter benedicat deus. Iudam quoq; proponit & Thamar, & occisum Onan perstringit à dño, quia fratri
11 inuidens, semẽ nuptiarũ dedita opera perdebat. Moysen proponit & Mariæ leprã, quæ fratri pro uxore detrahens, ilico dei ultione percussa est. Laudat Sampson, & uxoriũ Nazareum miris effert præconijs. Debboram quoq; replicat & Barach, quod absq; uirginitatis bonis, Sisaram & Iabin & currus ferreos debellarint. Iahel uxorẽ Chaber Cynei adducit in medium, & palo armatam prædicat manum. Inter Ieptæ patrem & filiam uirginem quæ immolata est domino, dicit nullam fuisse distantiam, quin potius fidem patris præfert ei, quæ cæsa sit lugens. Venit ad Samuel alterum Nazareum domini, qui ab infantia nutritus in tabernaculo est, & uestitus est ephod bad, quod interpretatur, uestitus lineis: dicitq; eos filios procreasse, nec sacerdotalem pudicitiam, uxoris imminutam

esse complexu.Booz cum ſua Ruth in area collocat, & Ieſſe ac Dauid inde producit: ip- c
ſumq; Dauid centũ præputijs etiã cũ uitæ periculo,regis filiæ quæſiſſe cõcubitus. Quid 12
dicam de Solomone,quem ponẽs in catalogo maritorũ,imaginẽ aſſerit ſaluatoris? & de
illo uult eſſe ſcriptũ: Deus iudiciũ tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis. Et dabitur
ei de auro Arabiæ,& adorabunt pro eo ſemper.Ac repentè tranſcendit ad Eliam & Eli-
ſæum: & narrat quaſi grande myſteriũ, quod requieuerit ſpiritus Eliæ in Eliſæo, & cur
hæc dixerit,tacet:niſi fortè Eliam quoq; & Eliſæum uxores habuiſſe arbitrat̃:Tranſit ad 13
Ezechiam, & cum in eius laudibus immoret̃,miror cur oblitus ſit dicere: Amodo filios 14
faciam.Ioſiam uirũ iuſtiſsimũ,ſub quo in tẽplo Deuteronomij liber repertus eſt,ab Hol.
da uxore Sellum inſtructũ refert.Daniel quoq; & tres pueros inter maritos ponit, & ad
Euangeliũ repentè tranſcendens, Zachariã & Elizabet,Petrum ponit & ſocrũ eius,cæte
rosq; apoſtolos.Et conſequenter infert dicens: Si aũt uoluerint aſſumere uanam defen-
ſionem,& obtendere,quod rudis mundus eguerit incremẽto,audiant Paulum loquen-
tem: Adoleſcentiores uiduas uolo nubere,filios procreare:& honorabiles nuptiæ & cu
bile immaculatũ.& mulier alligata eſt uiro q̃ diu uiuit uir eius.ſi aũt mortuus fuerit, nu-
bat cui uoluerit,tantũ in domino.Et Adam nõ eſt ſeductus:mulier autem ſeducta, facta
eſt in præuaricationẽ.Salua autem fiet per filiorum generationẽ, ſi permanſerint in fide
& dilectione & ſanctificatione cum ſobrietate.Certe ceſſat hic illud apoſtolicum, & qui
habent uxores ſic ſint quaſi nõ habeãt: niſi fortè dicetis,propterea uult eas nubere, quia
iam quædam conuerſæ ſunt retro poſt ſatanam,quaſi ex uirginibus nulla cadat, & nõ ſit
earum maior ruina.Ex quo manifeſtum eſt,uos Manichæorũ dogma ſectari, prohiben
tium nubere, & ueſci cibis quos deus creauit ad utendũ,cauteriatam habentiũ conſcien
tiam.Et poſt multa,quæ nunc ocioſum eſt reuoluere, excutit ſe quaſi in locũ rhetoricũ,
& facit apoſtrophen ad uirginem dicens:Non tibi facio uirgo iniuriam, elegiſti pudici- 15
tiam propter præſentẽ neceſsitatem,placuit tibi ut ſis ſancta corpore & ſpiritu: ne ſuper
bias,eiuſdem eccleſiæ membrũ es, cuius & nuptæ ſunt. Nimius fortaſſe fuerim in expoſi D
tione propoſitionũ eius, & legenti faſtidiũ fecerim,ſed utile ratus ſum cuncta molimina
eius,quaſi inſtructã aciem cõtra me ponere, & totum hoſtilem exercitũ cum ſuis turmis
& ducibus congregare,ne poſt primã uictoriam,alia mihi deinceps prælia naſcerentur.
Igitur non dimicabo contra ſingulos,nec paucorũ ero paſsim congreſsione contentus:
toto certandum eſt agmine, & incompoſiti hoſtium cunei, ac latrocinij more pugnan-
tes,inſtructa & ordinata acie repellendi. Opponã in prima fronte Apoſtolum Paulum,
& fortiſsimũ ducem,ſuis telis,id eſt ſuis armabo ſententijs. Sciſcitãtibus enim ſuper hac
quęſtione Corinthijs,pleniſsimè reſpõdit doctor gentiũ & magiſter eccleſiæ. Quicquid
aũt ſtatuerit hic,Chriſti in eo loquentis legem putemus. Simulq; ne lectoris tacita cogi-
tatio cum cœperimus ſingula quæ propoſita ſunt diluere,ſemper ad Apoſtolũ ſe refer-
uet, & ſtudio ualidiſsimarũ quæſtionũ priora negligens,ad extrema feſtinet:inter cæte-
ra Corinthij per literas quæſierant,utrũ poſt fidem Chriſti cœlibes eſſe deberẽt, & con-
tinẽtiæ cauſa quas habebant uxores dimittere:an ſi uirgines credidiſſent,inirent matri-
monia.Et cum è duobus ethnicis,unus credidiſſet in Chriſtũ,utrum nam credens relin
queret non credentẽ.Et ſi eſſent ducendæ uxores,Chriſtianas tantũ accipi iuberet,an &
ethnicas. Videamus igitur quid ad hæc Paulus reſcripſerit:De his aũt quæ ſcripſiſtis mi-
hi,bonũ eſt homini mulierẽ non tangere. Propter fornicationes autẽ unuſquiſq; uxorẽ
ſuam habeat, & unaquæq; uirũ ſuum habeat. Vxori uir debitũ reddat, ſimiliter & uxor
uiro. Vxor proprij corporis non habet poteſtatem,ſed uir. ſimiliter & uir proprij cor-
poris ſui nõ habet poteſtatẽ,ſed uxor. Nolite fraudare inuicẽ, niſi fortè ad tẽpus ex con-
ſenſu,ut uacetis orationi. Et iterum ad idipſum reuertimini, ne tentet uos ſatanas,pro-
pter incontinentiam ueſtram.Hoc autem dico iuxta indulgentiam, nõ iuxta imperium.
Volo autem omnes homines eſſe ut meipſum, ſed unuſquiſq; proprium donum habet
ex deo,alius quidem ſic,alius autem ſic. Dico autem innuptis & uiduis, bonum eſt eis,ſi
ſic perman

A ſic permanſerint ut ego. Quod ſi nõ continẽt, nubant. Melius eſt enim nubere, q̃ uri. Reuertamur ad caput teſtimonij: Bonũ eſt, inquit, homini mulierẽ non tangere. Si bonum eſt mulierẽ nõ tangere, malum eſt ergo tangere. Nihil enim bono contrariũ eſt, niſi malum. Si aũt malum eſt & ignoſcit, ideo conceditꝛ, ne malo quid deterius fiat. quale autem illud bonũ eſt, quod cõditione deterioris conceditꝛ? Nunq̃ enim ſubieciſſet, Vnuſquiſq; uxorẽ ſuam habeat, niſi præmiſiſſet, Propter fornicationes autẽ. Tolle fornicationes, & non dicet, Vnuſquiſq; uxorẽ ſuam habeat. Velut ſi quis definiat: Bonũ eſt triticeo pane ueſci, & edere puriſsimã ſimilam. Tamẽ ne quis cõpulſus fame comedat ſtercus bubulũ: concedo ei, ut ueſcatꝛ & hordeo. Num idcirco frumentũ non habebit puritatẽ ſuam, ſi ſimo hordeum præferatꝛ? Bonum eſt illud naturaliter, quod comparationẽ nõ habet mali, quod prælatione alterius nõ adumbratꝛ. Simulq; animaduertẽda eſt Apoſtoli prudentia. Non dixit bonum eſt uxorẽ non habere, ſed bonum eſt mulierẽ nõ tangere, quaſi & in tactu periculum ſit, quaſi qui illam tetigerit, non euadat, quæ uirorũ precioſas animas rapit, quę facit adoleſcentiũ euolare corda. Alligabit quis in ſinu ignẽ, & nõ comburetꝛ? Aut ambulabit ſuper carbones ignis, & nõ ardebit? Quomodo igitur qui ignẽ tetigerit, ſtatim aduritꝛ: ita uiri tactus & fœminæ, ſentit naturã ſuam, & diuerſitatẽ ſexus intelligit.

16 Narrant & gentiliũ fabulæ, Mithram & Erichthonium, uel in lapide, uel in terra, de ſolo æſtu libidinis eſſe generatos. Vnde & noſter Ioſeph, quia tãgere eum uolebat Aegyptia, fugit ex manibus eius, et quaſi ad morſum rabidiſsimę canis, ne paulatim uirus ſerperet, pallium quod tetigerat abiecit. Propter fornicationes aũt unuſquiſq; uxorẽ ſuã habeat, & unaquæq; uirũ ſuum habeat. Non dixit aũt, unuſquiſq; propter fornicationes ducat uxorem: alioquin hac excuſatione libidini frena laxaſſet, ut quotieſcunq; uxor moritur, toties ducẽda ſit alia ne fornicemur: ſed unuſquiſq; uxorẽ ſuam habeat. Suam, inquit, habeat, ſua utatur, quam habebat anteq̃ crederet. Quàm bonũ erat uxorem non tangere, & poſt fidem Chriſti ſororẽ tantum noſſe, non coniugem: niſi fornicatio tactum eius excuſabilem faceret. Vxor proprij corporis nõ habet poteſtatẽ, ſed uir: ſimiliter & uir ſui corporis non habet poteſtatem, ſed uxor. Omnis hæc quæſtio de his eſt qui in matrimonio ſunt deprehenſi, an eis liceat uxores dimittere, quod & dominus in Euãgelio prohibuit. Vnde & Apoſtolus: Bonũ eſt, ait, uxorem non tangere. Sed quia qui ſemel duxit uxorẽ, niſi ex conſenſu non ualet ſe abſtinere, nec dare repudiũ non peccanti, reddat cõiugi debitum: ſponte quippe ſe alligauit ut reddere cõgeretꝛ. Nolite fraudare inuicem: niſi fortè ex conſenſu ad tempus, ut uacetis orationi. Oro te, quale illud bonũ eſt, quod orare prohibet? Quod corpus Chriſti accipi non permittit? Quamdiu impleo mariti officiũ, non impleo Chriſtiani. Iubet enim Apoſtolus in alio loco, ut ſemper oremus. Si ſemper orandum eſt, nunq̃ ergo coniugio ſeruiendum, quoniam quotieſcunq; uxori debitũ reddo, orare non poſſum. Petrus Apoſtolus experimentũ habens coniugaliũ uinculorũ, uide quomodo informet eccleſiam, quid doceat Chriſtianos: Similiter uiri cohabitantes iuxta ſcientiam, quaſi infirmiori uaſculo muliebri tribuentes honorem, & ſicut cohæredes multiplicis gratię, ut non impediantꝛ orationes ueſtrę. Ecce eodem ſenſu, quia eodem & ſpiritu, impediri dicit orationes officio coniugali. Quod autem ait, ſimiliter, idcirco ad imitationẽ prouocat uiros, quia iam ſupra uxoribus præceperat, dicens: Vt uideant uiri in timore caſtam ueſtram conuerſationẽ, quarum ſit non exterius compoſitio crinium, & diſtinctio auri, & in cultu ueſtis ornatus, ſed abſcõditus cordis homo, in incorruptione mitis & ſilentis ſpiritus. Hoc eſt coram deo placẽs. Cernis quale coniugiũ inter uiros uxoresq; præcipiatꝛ? Cohabitãtes iuxta ſcientiã, ut nouerint q̃d uelit, quid deſideret deus, ut tribuant honorẽ uaſculo muliebri. Si abſtinemus nos à coitu, honorẽ tribuimus uxoribus: ſi non abſtinemus, perſpicuũ eſt honori contrariã eſſe contumeliam. Ad uxores quoq; ut uideant, inquit, uiri caſtam conuerſationẽ ueſtram, & ornatum in abſcondito cordis hominem, in incorruptione mitis & ſilentis ſpiritus. O uerè digna uox Apoſtolo & petra Chriſti. Maritis uxoribusq; dat legẽ, & damnato carnis ornatu, caſtitatem prædicat

dicat,& ornatũ interioris hominis,in incorruptione mitis & ſilentis ſpiritus,quodámo C
do hoc dicens:Quoniã exterior ueſter homo corruptus eſt, & beatitudinẽ incorruptio
nis,quæ propriè uirginũ eſt,habere deſijſtis, imitamini incorruptionẽ ſpiritus ſaltẽ per
ſeram abſtinentiã,& quod corpore non poteſtis,mente præſtate. Has enim Chriſtus diuitias,& hos ueſtræ coniunctionis quærit ornatus. Verum ne quis putet ex eo quod ſequitur,ut uacetis orationi,& iterũ reuertimini ad idipſum,apoſtolum hoc uelle, & non propter maiorẽ ruinam concedere,ſtatim infert,ne tentet uos ſatanas propter incontinentiam ueſtram.Pulchra nimirũ indulgẽtia,& interim ad idipſum,quod erubeſcit ſuo uocare nomine,quod tentationi præfert ſatanæ,quod cauſam habet incontinẽtiã,labo ramus quaſi obſcurũ differere,cum expoſuerit ipſe quod ſcripſit.Hoc autẽ,inquit,dico iuxta indulgentiã,non iuxta imperiũ: & muſsitamus adhuc nuptias nõ uocare indulgentiam,ſed præceptum:quaſi nõ eodem modo & ſecunda & tertia matrimonia concedantur:quaſi non & fornicatoribus per pœnitentiã fores aperiantẽ eccleſiæ, quodq; his eſt maius,& inceſtis.Nam illum uiolatorẽ nouercæ, quem in prima ad Corinthios epiſtola tradiderat,in interitũ carnis,ut ſpiritus ſaluus fieret:in ſecunda retrahit, & ne abundantiori triſtitia abſorbeatẽ frater,laborat.Aliud eſt uelle quid apoſtolum, aliud eſt ignoſcere.In uolũtate promeremur,uenia abutimur.Vis ſcire quid uelit Apoſtolus? Iũge quod ſequitẽ:Volo aũt omnes homines eſſe ſicut meipſum.Beatus q Pauli ſimilis erit.Felix qui audit Apoſtolũ prçcipientẽ,non ignoſcentẽ.Hoc,inquit,uolo,hoc deſidero,ut imitatores mei ſitis,ſicut & ego Chriſti.Ille uirgo de uirgine,de incorrpta incorruptus. Nos qa homines ſumus,& natiuitatẽ ſaluatoris non poſſumus imitari,imitemur ſaltẽ conuerſationem.Illud diuinitatis eſt & beatitudinis,hoc humanæ conditionis eſt & laboris. Volo omnes homines ſimiles mei eſſe,ut dum mei ſimiles ſunt, ſimiles fiant & Chriſti, cuius ego ſimilis ſum. Qui enim in Chriſtum credit,debet ſicut ille ambulauit et ipſe ambulare. Sed unuſquiſq; propriũ donũ habet ex deo,alius quidẽ ſic,alius aũt ſic. Quid, inqt,
uelim perſpicuũ eſt.Sed quoniã in eccleſia diuerſa ſunt dona,concedo & nuptias,ne ui- D
dear damnare naturã.Simulq; conſidera,quod aliud donũ uirginitatis ſit,aliud nuptiarum.Si enim eadem merces eſſet nuptiarũ & uirginũ, nunquã dixiſſet poſt præceptum continẽtiæ,ſed unuſquiſq; proprium habet donũ ex deo,alius quidem ſic,alius autẽ ſic. Vbi proprietas ſingulorũ eſt,ibi altrinſecus diuerſitas. Concedo & nuptias eſſe dei donum,ſed inter donũ & donum magna diuerſitas eſt. Deniq; & Apoſtolus de eodẽ poſt inceſtum pœnitẽte econtrario,inquit:Donate ei & conſolamini,& ſi cui quid donaſtis, & ego. Ac ne putaremus donũ hominis eſſe contemnendũ, addidit: Nam & ego quod donaui,ſi quid donaui propter uos,coràm Chriſto. Diuerſa ſunt dona Chriſti. Vnde & Ioſeph in typo eius uariã habet tunicã. Et in pſalmo quadrageſimoquarto legimus: Aſtitit regina à dextris tuis,in ueſtitu deaurato,circundata uarietate. Et Petrus apoſtolus,ſicut cohæres ait,multiplicis gratiæ dei. Quod ſignificantius Græcè dicitẽ ποικίλης, id eſt, uariæ. Sequitur: Dico aũt innuptis & uiduis: Bonũ eſt eis,ſi ſic permanſerint ut ego. Si aũt non ſe continẽt,nubant. Melius enim eſt nubere,q̃ uri. Poſtquam nuptis cõceſſerat uſum coniugij,& oſtenderat ipſe quid uellet, quidúe concederet,tranſit ad innuptas & uiduas,& ſui proponit exemplum, & felices uocat, ſi ſic permanſerint. Si autem non ſe continẽt,nubant,idipſum quod ſupra: propter fornicationes aũt, & ne tentet uos ſatanas,propter incontinentiam ueſtram. Redditq; cauſam,cur dixerit, ſi ſe non continent, nubãt. Melius eſt enim nubere,q̃ uri. Ideo melius eſt nubere,quia peius eſt uri. Tolle ardorem libidinis,& non dicet,melius eſt nubere. Melius enim ſemper ad comparationẽ deterioris reſpicit,non ad ſimplicitatẽ incomparabilis per ſe boni. Velut ſi dicat: Melius eſt unum oculum habere, quàm nullum. Melius eſt enim uno inniti pede, & alterã partem corporis baculo ſuſtentare,quàm fractis cruribus repere. Quid ais Apoſtole? Non tibi credo dicenti,& ſi imperitus ſermone, non tamẽ ſcientia. Quomodo illud de humilitate deſcendit,quia non ſum dignus uocari apoſtolus,& mihi minimo omniũ apoſtolorum

A lorum,& tanquã abortiuo,ſic & hoc humilitatis dictum puto. Noſti ſermonũ proprie-
17 tates,quamobrẽ & de Epimenide & de Menandro & de Arato quedã ſumis teſtimonia. Vbi de continẽtia loqueris & uirginitate: Bonum eſt,ais, homini mulierẽ non tangere: & bonum eſt eis,ſi ſic permanſerint ut ego:& puto hoc bonum eis eſſe propter inſtantẽ neceſsitatẽ:& quia bonũ eſt homini ſic eſſe. Vbi ad nuptias uenis, nõ dicis,bonũ eſt nubere,quia nõ potes iungere,q̃ uri:ſed dicis,Melius eſt nubere quàm uri. Si per ſe nuptiæ ſunt bonæ,noli illas incendio comparare:ſed dic ſimpliciter,bonũ eſt nubere. Suſpecta eſt mihi bonitas eius rei,quam magnitudo alterius mali,malum eſſe cogit inferius. Ego aũt non leuius malum,ſed ſimplex per ſe bonũ uolo. Hucuſq; primũ capitulũ ediſſertum eſt,ueniamus ad ſequentia. His aũt qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio non ego, ſed dominus,uxorẽ à uiro non diſcedere. Quod ſi diſceſſerit, manere innuptã, aut uiro ſuo reconciliari.Et uir uxorẽ ſuam non dimittat. Nam cæteris ego dico,nõ dominus: Si quis frater uxorẽ habet infidelem,& hæc conſentit habitare cum illo, nõ dimittat illam: & cætera,uſq; ad eũ locũ ubi ait: Vnuſquiſq; ſicut uocauit eũ deus,ita ambulet. Et ſicut in omnibus eccleſijs doceo. Hic locus ad præſentem controuerſiam non pertinet. Docet enim iuxta ſententiam domini, uxorẽ excepta cauſa fornicationis nõ repudiandam, & repudiatam uiro marito, alteri nõ nubere,aut certè uiro ſuo reconciliari debere. His autem quos in matrimonio deprehendiſſet fides, hoc eſt, ſi unus credidiſſet è duobus, præcipit ne credens repudiet non credentẽ.Cauſiſq; expoſitis,quod candidatus fidei ſit infidelis,ſi nolit à credente diſcedere:econtrario iubet, ſi infidelis repudiet fidelem propter fidem Chriſti,diſcedere debere credentẽ,ne coniugẽ præferat Chriſto, cui etiã anima poſtponenda eſt. At nunc pleræq; contemnentes Apoſtoli iuſsionẽ,iungunt ſe gentilibus,& templa Chriſti idolis proſtituunt,nec intelligunt ſe corporis eius partẽ eſſe,cuius & coſtæ ſunt.Ignoſcit Apoſtolus infideliũ coniunctioni, quæ habentes maritos,in Chriſtum poſtea crediderunt:non his quæ cũ Chriſtianę eſſent, nupſerũt gentilibus,ad quas
B alibi loquitur:Nolite iugũ ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ aũt conuẽtio Chriſti ad Belial? aut quę pars fideli cum infideli? Qui aũt conſenſus templo dei cum idolis? Vos enim eſtis templum dei uiui. Licet enim in me ſæuituras ſciã plurimas matronarũ, licet eadẽ impudentia qua dñm contempſerũt,in me pulicẽ & Chriſtianorũ minimũ debacchaturas, tamen dicam quod ſentio:loquar quod me Apoſtolus docuit,nõ illas iuſtitiæ eſſe, ſed iniquitatis:non lucis,ſed tenebrarũ:non Chriſti,ſed Belial:nõ templa dei uiuẽtis,ſed fana & idola mortuorũ. Vis apertius diſcere, ꝙ Chriſtianæ omnino non liceat ethnico nubere? Audi eundem Apoſtolũ,Mulier, inquit, alligata eſt uiro,quanto tẽpore uir eius uiuit. quod ſi dormierit uir eius,liberata eſt:cui uult nubat,tantum in dño,id eſt Chriſtiano. Qui ſecundas tertiaſq; nuptias concedit in dño, primas cum ethnico prohibet. Vnde & Abraham adiurat ſeruũ ſuum in femore ſuo,hoc eſt in Chriſto, qui de eius ſemine erat naſciturus,ut filio ſuo Iſaac alienigenã nõ adducat uxorẽ. Et Eſdras offenſam dei huiuſcemodi uxorũ repudiatione cõpeſcit. Et Malachias propheta: Præuaricatus eſt, inquit, Iudas, & abominationẽ fecit in Iſrael & in Hieruſalẽm. Polluit enim ſanctũ dñi,& dilexit & habuit filiam dei alieni. Diſperdat dominus uirũ qui fecerit hoc,magiſtrum & diſcipulum de tabernaculis Iacob,& offerentẽ munera domino uirtutum. Hæc idcirco dixi,ut qui nuptias uirginitati comparant,ſciant ſaltem tales nuptias digamiæ & trigamiæ ſubijciendas. Ad ſuperiorẽ diſputationem,in qua docuerat fidelem ab infideli nõ debere diſcedere,ſed permanere in matrimonio, ſicut eos inueniſſet fides,& unumquenq; uel cœlibem uel maritũ ita durare,ut eſſet Chriſti baptiſmate deprehenſus,infert ſubitò parabolas circuncisi & ethnici,ſerui & liberi:& ſub metaphora earũ de nuptis diſputat & innuptis. Circuncisus aliquis uocatus eſt,nõ adducat præputiũ. In præputio uocatus eſt,non circuncidat̃. Circuncisio nihil eſt,& præputiũ nihil eſt,ſed obſeruatio mandatorum dei eſt. Vnuſquiſq; in qua uocatione uocatus eſt,in ea permaneat: Seruus uocatus es,nõ ſit tibi curæ

tibi curæ. Sed & si potes liber fieri, magis utere. Qui enim in domino uocatus est seruus, c
libertus est domini. Similiter & q liber uocatus est, seruus est Christi. Precio empti estis:
nolite fieri serui hominũ. Vnusquisq; ergo in quo uocatus est frater, in eo permaneat apud deũ. Ac primũ, quia nõnullos hanc intelligentiã reprehensuros arbitror, interrogare libet quæ sit consequẽtia, ut de maritis & uxoribus disputans, repẽtè transiret ad comparationẽ Iudęi & ethnici, serui & liberi, & rursum hac disputatione finita, rediret ad uirgines, dicẽs: De uirginibus aũt præceptũ domini non habeo. Quid sibi uult inter coniugia & uirginitatẽ, Iudæi & ethnici, serui liberiq; collatio? Secundò, quomodo possit intelligi, circuncisus aliquis uocatus est, nõ adducat præputiũ. Num qui semel amputatum habet præputiũ, potest si uelit rursus illud adducere? Deinde, quo sensu exponendũ sit, Qui enim in domino uocatus est seruus, libertus est dñi? similiter qui liber uocatus est, seruus est Christi? Quartò, quomodo ille qui præcepit seruis obedire dominis carnalibus, nunc dicat: Nolite fieri serui hominũ? Ad extremũ, quid pertineat ad seruitutẽ uel circuncisionẽ, Vnusquisq; in quo uocatus est frater, in eo permaneat apud deũ. Nam & contrariũ est superiori sentẽtiæ. Si enim illud audiuimus: Nolite fieri serui hominũ, qua ratione possumus in ea permanere uocatione qua uocati sumus, cum multi crediderint habentes carnales dominos, quibus nunc seruire prohibenẽ? Porrò ad circuncisionem quid facit permanere in uocatione in qua uocati sumus, cum in alio loco idem Apostolus clamitet: Ecce ego Paulus dico uobis, quoniã si circuncidamini, Christus uobis nihil proderit. Restat igitur, ut circũcisio & prę putiũ, seruus & liber, superiori sensui coaptentur, & de antecedentibus pendeant. Circuncisus aliquis uocatus est, nõ adducat præputium. Eo, inquit, tempore quo uocatus es & credidisti in Christũ, si circuncisus uocatus es ab uxore, & cœlebs eras, noli ducere uxorẽ: hoc est, noli adducere prę putium, ne circuncisionis & pudicitiæ libertatẽ oneres sarcina nuptiarum. Rursum si in prę putio quis uocatus est, ne circuncidaẽ. Habebas, inquit, uxorẽ cum credidisti, noli fidẽ Christi putare causam dissidij, quia in pace uocauit nos deus. Circuncisio nihil est, & præputiũ nihil D
est, sed obseruatio mãdatorũ dei. Nihil enim prodest absq; operib. cœlibatus & nuptiæ, cum etiã fides, quæ propriè Christianorũ est, si opera nõ habuerit, mortua esse dicaẽ, & hac lege uirgines quoq; Vestæ & Iunonis uniuiræ in sanctarũ queant ordine numerari. Vnusquisq; in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat. Quando credidit, siue habebat, siue nõ habebat uxorẽ: in eo permaneat, in quo uocatus est. Ac per hoc nõ tam uirgines cogit ut nubant, q̃ repudia prohibet. Et sicut habentibus uxores tollit licentiam dimittendi eas, sic uirginibus nubendi amputat facultatẽ. Seruus uocatus es, nõ sit tibi curæ, sed & si potes liber fieri, magis utere. Etiã si habes, inquit, uxorẽ, & illi alligatus es, & soluis debitũ, & nõ habes tui corporis potestatẽ: atq; (ut manifestius loquar) seruus uxoris es, noli propter hoc habere tristitiã, nec de amissa uirginitate suspires. sed etiã si potes causas aliquas inuenire dissidij, ut libertate pudicitiæ perfruaris, noli salutẽ tuam cũ alterius interitu quærere. Habeto paulisper uxorẽ, nec præcurras morantẽ: expecta dum sequiẽ. Si egeris patiẽter, coniunx mutabiẽ in sororẽ. Qui enim in domino uocatus est seruus, libertus est domini: similiter qui liber uocatus est, seruus est Christi. Reddit causas cur nolit uxores deseri. Idcirco ait: Præcipio, ut in Christum de gentilitate credẽtes, inita ante fidem matrimonia nõ relinquant: quia qui uxorẽ habens credidit, non tanto fidei seruitio detineẽ, quanto uirgines & innuptę: sed quodãmodo est liberior, & seruitutis illi frena laxanẽ: & dum uxoris est seruus (ut ita dicã) libertus est domini. Porrò qui uxorem non habens credidit, & liber à seruitute coniugij uocatus est à dño, ille uerè seruus est Christi. Quanta felicitas, nõ uxoris seruũ esse, sed Christi: non carni seruire, sed spiritui? Qui enim adhęret dño, unus spiritus est. Ac ne forsitan in eo quod suprà dixerat, seruus uocatus es, nõ sit tibi curæ: sed & si potes liber fieri, magis utere: suggillasse cõtinentiam uidereẽ, & in famulatũ nos tradidisse coniugũ: infert sententiam, quæ omnẽ amputet cauillationẽ: Precio empti estis, nolite fieri serui hominũ. Redempti sumus precioso sanguine

A sanguine Christi, immolatus est pro nobis agnus: & aspersi calidissimo rore hysopi, omnem pituitã noxiæ uoluptatis excoximus. Quibus in baptismate mortuus est Pharao, & uniuersus eius suffocatus est exercitus, cur rursum Aegyptũ quærimus, & post mãna angelorum cibum, allia, & cepe, & pepones, & carnes uarias suspiramus? Maritorũ & continentium disputatione præmissa, tandem ad uirgines uenit, & ait: De uirginibus autem præceptũ domini nõ habeo, consilium aũt do, tanquã misericordiã consecutus à domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonũ esse propter instantẽ necessitatẽ, quoniã bonum est homini sic esse. Hic aduersarius tota exultatione bacchat̃, hoc uelut fortissimo ariete uirginitatis murũ quatiens: Ecce, inquit, Apostolus profitetur de uirginibus domini se non habere præceptũ: & qui cum autoritate de maritis & uxoribus iusserat, non audet imperare quod dominus non præcepit. Et recte. Quod enim præcipit̃, imperatur: quod imperat̃, necesse est fieri: quod necesse est fieri, nisi fiat, pœnã habet. Frustra enim iubetur, quod in arbitrio eius põnit̃ cui iussum est. Si uirginitatẽ dominus imperasset, uidebatur nuptias condemnare, & hominũ auferre seminariũ, unde & ipsa uirginitas nascitur. Si præcidisset radicẽ, quomodo fruges quæreret? Nisi ante fundamenta iecisset, qua ratione ædificiũ extrueret, & opertурũ cuncta desuper culmẽ imponeret? Multo labore fossorum subuertunt̃ montes, terrarũ penè interna penetrantur, ut inueniatur aurum. Cumq; de granis minutissimis prius conflatione fornacis, deinde callida artificis manu fuerit monile compactũ, non ille beatus uocat̃, qui de luto excreuit aurũ, sed qui auri utit̃ pulchritudine. Noli igitur admirari, si inter titillationẽ carnis, & incẽtiua uitiorum, angelorũ uitam non exigimur, sed docemur. Quia ubi consilium datur, offerentis arbitrium est: ubi præceptũ, necessitas est seruiẽtis. Præceptũ, inquit, domini nõ habeo, consilium autẽ do, tanquã misericordiam consecutus à domino. Si non habes præceptũ domini, quare audes dare consilium, de quo non habes iussionẽ? Respondebit mihi Apostolus: Et uis ut ego iubeam, quod dominus obtulit potius q̃ præcepit? Ille creator &
B figulus sciens fragilitatẽ uasculi quod operatus est, uirginitatẽ in audientis potestate dimisit: & ego doctor gentiũ, qui omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerẽ, onus perpetuæ castitatis statim in principio credentiũ imponã ceruicibus infirmorũ? Discant prius ferias nuptiarum: uacent ad tempus orationi, ut accepto gustu pudicitiæ, id semper habere desiderent, quo ad modicũ delectati sunt. Dominus tentatus à Pharisæis, utrum secundum legem Moysi uxores licet dimittere, omnino fieri prohibuit. Quod discipuli considerantes, dixerunt ei: Si talis est causa hominis cũ uxore, non expedit nubere. Quibus ille respondit: Non omnes capiunt uerbum, sed quibus datũ est. Sunt enim eunuchi qui de ùtero matris ita nati sunt: & sunt eunuchi, qui ab hominibus eunuchizati sunt: & sunt eunuchi, qui se castrauerũt propter regnũ cœlorũ. Qui potest capere, capiat. In propatulo est, cur Apostolus dixit: De uirginibus aũt præceptũ domini nõ habeo, profecto quia præmiserat dominus: Non omnes capiunt uerbum, sed quibus datũ est: & qui potest capere, capiat. Proponit ἀγωνοθέτης præmiũ, inuitat ad cursum, tenet in manu uirginitatis brauiũ: ostendit purissimũ fontẽ, & clamitat: Qui sitit, ueniat & bibat: qui potest capere, capiat. Non dicit, Velitis nolitis bibendũ uobis est, atq; currendum: sed, Qui uoluerit, qui potuerit currere atq; potare, ille uincet, ille satiabitur. Et ideo plus amat uirgines Christus, quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat impetratũ. Maiorisq; gratiæ est, offerre quod non debeas, quàm reddere quod exigaris. Apostoli uxoris onera contemplantes: Si talis est, inquiunt, causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Quorũ dominus sententiã probans, Recte quidem sentitis, ait, quod non expediat homini ad cœlorum regna tendenti, accipere uxorẽ, sed difficilis res est: & non omnes capiunt uerbum istud, uerum quibus datũ est. Alios eunuchos natura facit, alios uis hominũ. Mihi illi eunuchi placẽt, quos castrauit nõ necessitas sed uoluntas. Libenter illos in meos sinus recipio, q se castrauerũt propter regna cœlorũ: & ob mei cultũ noluerũt esse quod nati sunt. Simulq; tractanda sentẽtia: Qui se, inquit, castrauerunt propter regna cœlorũ. Si castrati

mercedem habent regni cœlorũ,ergo qui ſe non caſtrauerũt,locũ non poſſunt accipe- C
re caſtratorũ.Qui poteſt,inquit,capere, capiat. Grandis fidei eſt, grandiſq; uirtuus,dei templum eſſe puriſsimũ,totum ſe holocauſtũ offerre domino,& iuxta eundẽ Apoſtolũ, eſſe ſanctum & corpore & ſpiritu.Hi ſunt eunuchi,qui ſe lignũ aridum ob ſterilitatẽ pu tantes,audiunt per Eſaiam, quod pro filijs & filiabus locũ in cœlis habeant paratũ. Horum typus eſt Abdemelech eunuchus in Hieremia,& ſpado ille reginæ Cãdacis in Actis
Apoſtolorũ:qui ob robur fidei,uiri nomen obtinuit.Ad hos & Clemẽs ſucceſſor Apoſtoli Petri,cuius Paulus Apoſtolus meminit, ſcribit Epiſtolas, omnemq; penè ſermonẽ ſuum de uirginitatis puritate contexuit: & deinceps multi apoſtolici & martyres & illuſtres tam ſanctitate q̃ eloquentia uiri, quos ex proprijs ſcriptis noſſe perfacile eſt: Exiſtimo enim,inquit,hoc opus bonũ eſſe propter inſtantẽ neceſsitatẽ.Quę eſt illa neceſsitas, quæ ſpreto uinculo coniugali,uirginitatis appetit libertatẽ? Væ prægnãtibus & nutrientibus in illo die.Non hic ſcorta,non hic lupanaria condemnantẽ, de quorũ damnatione nulla dubitatio eſt:ſed uteri tumeſcẽtes, & infantũ uagitus & fructus atq; opera nuptiarum.Quoniam bonũ eſt homini ſic eſſe. Si bonũ eſt homini ſic eſſe, malum eſt ergo homini ſic non eſſe.Alligatus es uxori,noli quærere ſolutionem.Solutus es ab uxore, noli quærere uxorẽ.Habet unuſquiſq; noſtrum terminos ſuos:redde mihi meũ, & tuũ tene. Si alligatus es uxori,ne illi des repudiũ.Si ſolutus ſum ab uxore,non quæram uxorẽ. Vt ego non ſoluo coniugia,ſi ſemel ligata ſunt:ita tu non liges quod ſolutũ eſt. Simulq; ſignificantia conſideranda uerborũ eſt.Qui uxorẽ habet,& debitor dicitur,& eſſe in præputio,& ſeruus uxoris:& quod malorũ ſeruorum eſt, alligatus. Qui aũt ſine uxore eſt, primũ nullius debitor eſt,deinde circũciſus,tertio liber,ad extremũ ſolutus. Curramus per reliqua:neq; enim nos patitur magnitudo uoluminis, diutius in ſingulis immorari. Si aũt acceperis uxorẽ,non peccaſti. Aliud eſt non peccare, aliud benefacere.Et ſi nupſerit uirgo,non peccauit.Non illa uirgo,quæ ſemet dei cultui dedicauit.Harũ enim ſi qua nupſerit,habebit damnationẽ,quia primã fidem irritã fecit. Si aũt hoc de uiduis dictum D
obiecerit,quanto magis de uirginibus præualebit: cum etiam his non liceat, quibus aliquando licuit? Virgines enim quæ poſt conſecrationẽ nupſerint,nõ tam adulteræ ſunt, quàm inceſtæ.Ac ne uideretur in eo quod dixerat:Et ſi nupſerit uirgo,nõ peccauit:rurſum cœlibes ad nuptias prouocare,ſtatim ſe refrenat:& aliud inferẽdo,infirmauit quod conceſſerat,dicens:Tribulationẽ tamẽ carnis habebunt huiuſmodi. Qui ſunt iſti qui tribulationẽ carnis habebunt?Quibus ſuprà indulſerat:Si acceperis uxorẽ,non peccaſti:& ſi nupſerit uirgo,nõ peccauit:tribulationẽ tamẽ carnis habebunt huiuſmodi.Nos ignari rerum,putabamus nuptias ſaltem carnis habere lætitiam. Si autẽ nubentibus etiam in carne tribulatio eſt, in qua ſola uidebantur habere delicias: quid erit reliquum propter quod nubant,cum & in ſpiritu & in anima & in ipſa carne tribulatio ſit? Ego autem uobis parco.Sic,ait,obtendo carnis tribulationẽ,quaſi non maiora ſint propter quæ nubere non debeatis.Igitur hoc dico fratres:Tempus breue eſt.Reliquũ eſt, ut qui habẽt uxores,ſic ſint tanq̃ non habentes.Nequaq̃ iam de uirginibus diſputo,quos nulla ambiguitas eſt eſſe felices.Ad maritos uenio.Tempus breue eſt;dominus propè eſt. Etiã ſi nongentis uiueremus annis,ut antiqui homines,tamẽ breue putandũ eſſet,quod haberet aliquando finem,& eſſe ceſſaret.Nunc uero cum breuis ſit non tam lætitia,q̃ tribulatio nuptiarum:quid accipimus uxores quas cogemur cito amittere?Et qui flent,inquit,& gaudent,& emunt,& utuntur hoc mundo,ſic ſint,quaſi non fleant,gaudeant,emant,utantur hoc mundo.Præterit enim figura huius mũdi. Si mundus tranſit, quo uniuerſa clauduntur:imò figura & conuerſatio huius mundi,quaſi nubes præterit: inter cætera mundi opera nuptiæ præteribunt.Neq; enim erunt poſt reſurrectionẽ coniugia.Si aũt mors finis eſt nuptiarũ,cur neceſsitatẽ non in uoluntatẽ uertimus?Et quod inuitis extorquendum eſt,cur non ſpe præmiorũ offerimus deo? Qui ſine uxore eſt, ſollicitus eſt quæ dñi ſunt,quomodo placeat deo.qui aũt cũ uxore eſt,ſollicitus eſt quæ ſunt mũdi, quomodo placeat

A placeat uxori, & diuisus est. Intueamur curarũ uirginis, maritiq; distantias. Virgo domi
no, maritus uxori placere desiderat: & ut uxori placeat, sollicitus est de his quę sunt mun
di, quæ cũ mundo utiq; transitura sunt: & diuisus est, in multas scilicet sollicitudinũ par
tes miseriarumq; distractus. Nõ est huius loci nuptiarũ angustias describere, & quasi in
cõmunibus locis rhetorico exultare sermone. Plenius super hac re cõtra Heluidiũ, & in
eo libro quẽ ad Eustochiũ scripsi, arbitror absolutũ. Certe & Tertullian[9] cũ adhuc esset
19 adolescens, lusit in hac materia: & præceptor meus Gregorius Nazianzenus uirginitatẽ
& nuptias differẽs, Græcis uersib. explicauit. Nũc illud breuiter admoneo, in Latinis co
dicibus hunc locũ ita legi: Diuisa est uirgo & mulier. Quod quanq̃ habeat suũ sensum,
& à me quoq; pro qualitate loci sic edissertũ sit, tamẽ non est apostolicæ ueritatis. Siqui-
dem Apostolus ita scripsit ut suprà transtulimus: Sollicitus est quæ sunt mundi, quomo
do placeat uxori, & diuisus est: & hac sentẽtia definita, transgredit̃ ad uirgines et cõtinen
tes, & ait: Mulier innupta & uirgo cogitat quæ sunt domini, ut sit sancta corpore & spi-
ritu. Non omnis innupta & uirgo est. quæ aũt uirgo, utiq; & innupta est. Quanq̃ ob ele-
gantiam dictionis potuerit idipsum altero uerbo repetere, mulier innupta & uirgo: uel
certe definire uoluisse q̃d esset innupta, id est uirgo: ne & meretrices putemus innuptas,
nulli certo matrimonio copulatas. Quid ergo cogitat innupta & uirgo? quæ dñi sunt: ut
sit sancta & corpore & spiritu. Vt nihil aliud esset, ut nulla merces uirginem amplior se-
queret̃: sufficeret ei hæc sola prælatio, cogitare quæ dñi sunt. Statimq; docet quæ sit ipsa
cogitatio, ut sit sancta & corpore & spiritu. Nonnullæ quippe sunt uirgines carne, non
spiritu: quarũ corpus integrũ est, anima corrupta. sed illa uirginitas hostia Christi est, cu
ius nec mentẽ cogitatio, nec carnem libido maculauit. Ecõtrario, quæ nupta est, cogitat
quæ sunt mũdi, quomodo placeat uiro. Sicut qui uxorẽ habet, sollicitus est quæ sunt mũ
di, quõ placeat uxori: sic nupta res mundi cogitat, quõ placeat uiro. Nos aũt non sumus
de hoc mundo, qui in maligno positus est, cuius figura præterit, de quo dicit̃ ad Aposto
B los: Si essetis de hoc mundo, amaret utiq; mundus quod suũ erat. Ac ne forsitan putare-
mus onus grauissimũ castitatis nolentib. imponere, statim iungit causas suadendi, & ait:
Hoc aũt ad utilitatẽ uestram dico: non ut laqueũ uobis inijciã, sed ut ad id quod honestũ
est, & intentè facit seruire dño absq; ulla distractione, uos adhorter. Proprietatẽ Græcã
Latinus sermo nõ explicat, quibus enim uerbis quis possit dicere: τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐ
τῶν συμφόρον, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερι-
σπάστως. Vnde & in Latinis codicibus, ob translationis difficultatẽ, hoc penitus nõ in-
uenitur: utamur igitur eo quod nos uertimus. Non imponit nobis Apostolus laqueũ,
20 nec cogit esse quod nolumus, sed suadet quod honestũ est & decorũ: & intentè facit ser
uire dño, & semper esse sollicitũ, & expectare paratũ domini uoluntatẽ: ut cum quid im
perauerit, quasi strenuus & armatus miles, statim impleat quod præceptũ est, & hoc fa-
ciat sine ulla distentione: quæ data est secundũ Ecclesiasten hominibus huius mundi, ut
distendant̃ in ea. Si quis aũt considerat uirginẽ suam, id est carnẽ lasciuire & ebullire in
libidinẽ, nec refrenare se potest: duplexq; ei incumbit necessitas, aut accipiendæ coniu-
gis, aut ruendi: quod uult faciat, non peccat si nubat. faciat, inquit, quod uult, non quod
debet. Non peccat si ducit uxorẽ: non tamẽ bene facit, si duxerit. Nam qui statuit in cor-
de suo firmus, non habens necessitatẽ, potestatẽ aũt habens suæ uoluntatis: & hoc iudi-
cat in corde suo seruare uirginẽ suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit uirgi-
nem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Signanter & propriè suprà dixerat:
qui ducit uxorẽ, non peccat: hic, qui seruat uirginẽ suam, bene facit. Aliud est aũt nõ pec
care, aliud bene facere. Declina, inquit, à malo, & fac bonũ. Illud declinamus, hoc sequi-
mur. In altero initiũ, in altero perfectio est. Verum ne in eo quod dixit: & qui matrimo-
nio iungit uirginẽ suam, bene facit, existimet aliquis obseruationẽ nostrã constare: pro-
tinus hoc ipsum bonũ extenuat, & obumbrat cõparatione melioris, & dicit: Et qui non
iungit, melius facit. Nisi allaturus esset, melius facit, nunquã præmisisset, bene facit. Vbi

autem bonũ & melius est,ibi boni & melioris non unũ est præmium: & ubi non unum C
præmiũ,ibi utiq; dona diuersa. Tantũ est igitur inter nuptias & uirginitatẽ,quantum inter non peccare & bene facere:imò,ut leuius dicam,quantũ inter bonũ & melius. Finita disputatione coniugiorũ & uirginitatis,inter utrumq; cauto moderamine præceptorũ, ut nec ad sinistram,nec ad dexterã diuerteret:sed uia regia graderetr,& illud impleret:ne sis iustus multum,rursum monogamiã digamiæ comparat:& quomodo nuptias subdiderat uirginitati,ita digamiã primis nuptijs subijcit,& ait:Mulier alligata est,quãto tempore uir eius uiuit:quod si dormierit uir eius,libera est:cui uult nubat,tantum in domino. Beatior aũt erit,si sic permanserit,secundũ consilium meum. Puto autẽ quod & ego spiritum dei habeam. Concedit secundas nuptias,sed uolentibus,sed his quæ se cõtinere non possunt:ne luxuriatæ in Christo,nubere uelint,habentes damnationẽ, quod primã fidem irritam fecerint:& hoc concedit,quia multæ abierunt retro post satanã. Cæterum beatiores,inquit,erunt,si sic permanserint: continuoq; subiungit apostolicam autoritatem,secundum meũ consilium. Porrò ne autoritas apostoli quasi hominis leuior uideretur,addidit:Puto aũt quod & ego spiritum dei habeam. Vbi ad continentiã prouocat, ibi non hominis,sed spiritus dei consilium est. Vbi aũt nubendi concedit ueniam,spiritum dei non nominat,sed prudentiæ librat consilium:ita singulis relaxãs, ut unusquisq; ferre potest. Iuxta hunc sensum omnia illa sunt accipienda. Nam quę sub uiro est mulier, uiuente uiro alligata est legi:si aũt mortuus fuerit uir,soluta est à lege uiri. Igitur uiuente uiro uocabitr adultera,si fuerit cum altero uiro. Si aũt mortuus fuerit uir eius,soluta est à lege,ut non sit adultera,si fuerit cum alio uiro. Et illud ad Timotheũ: Volo ergo iuniores uiduas nubere,filios procreare,matresfamiliãs esse,nullam occasionẽ dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro post satanã, & reliqua his similia. Quomodo enim uirginibus ob fornicationis periculum cõcedit nuptias,& excusabile facit,quod per se non appetitr:ita ob eandem fornicationẽ uitandam, concedit uiduis secunda matrimonia. Melius est enim licet alterũ & tertiũ,unum uirũ nosse, q̃ pluri D
mos:id est,tolerabilius est uni homini prostitutã esse,q̃ multis. Siquidem & illa in Euangelio Ioannis Samaritana,sextum se maritũ habere dicens, arguitur à domino, quod nõ sit uir eius. Vbi enim numerus maritorũ est,ibi uir qui propriè unus est, esse desijt. Vna costa à principio in unam uxorem uersa est. Et erunt,inquit,duo in carnẽ unam, nõ tres neq; quatuor:alioquin iam non duo,sed plures. Primus Lamech sanguinarius & homicida,unam carnem in duas diuisit uxores:fratricidium & digamiã, eadem cataclysmi de 21
leuit pœna. De altero septies,de altero septuagiesseptics uindicatum est. Quantum distat in numero,tantum & in crimine. Quàm sancta sit digamia,hinc ostenditur,quod digamus in clerum eligi non potest.& ideo Apostolus ad Timotheum:Vidua, inquit,eligatr non minus sexaginta annorũ,quæ fuerit unius uiri uxor. Hoc omne præceptũ est de his uiduis,quæ ecclesiæ pascuntur eleemosynis. Et idcirco ætas præscribitur, ut illæ tantum accipiant pauperũ cibos,quæ iam laborare non possunt. Simulq; considera, quod quæ duos habuit uiros,etiam si anus est & decrepita & egens,ecclesię stipes non meretr accipere. Si aũt panis illi tollitur eleemosynæ,quanto magis ille panis qui de cœlo descendit, quem qui indignè comederit,reus erit uiolati corporis & sanguinis Christi? Quanq̃ hęc testimonia quæ suprà posui,in quibus uiduis conceditr,ut si uelint,denuo nubãt: quidã interpretantr,super his uiduis,quas amisis maritis, sic inuenerit fides Christi. Nec enim cõsequẽs esset,ut Apostolus post baptisma uiro mortuo,iubeat alteri nubere: cũ habentibus quoq; uxores præceperit,ut sic sint,quasi nõ habentes: & ob hanc causam nõ esse uxorum numerum definitum,quia post baptisma Christi, etiam si tertia & quarta uxor fuerit,quasi prima reputetr. Alioqui si post baptisma primo mortuo accipitr secũdus,quare nõ secundo & tertio & quarto & quinto mortuo,accipiatr sextus & reliqui? Potest enĩ accidere,ut infelicitate quadã uel iudicio dei succidentis nuptias repetitas,adolescentula plures accipiat uiros:& anus primo marito in extrema senectute uiduetr. Primus Adam monoga-

A monogamus,secundus agamus.Qui digamiã probant, exhibeãt tertiũ Adam digamum
quẽ sequant̃. Verũ fac ut cõcesserit Paulus secũda matrimonia,eadẽ lege & tertia conce-
dit & quarta,& quotiescunq; uir morit̃. Multa compellit̃ Apostolus uelle, quæ nõ uult.
Circuncidit Timotheũ,rasit in se caluitiũ,nudipedalia exercuit,comã nutriuit, & toton
dit in Cenchris:& certe castigauerat Galatas:Petrumq; reprehenderat,ꝙ se propter ob-
seruationes Iudaicas à gentib.separaret. Quomodo igit̃ in cæteris ecclesiæ disciplinis Iu
22 dæis Iudæus,ethnicis ethnicus,& omnib.omnia factus est, ut omnes lucrifaceret: sic &
digamiã cõcessit incontinẽtibus,nec nuptiarũ numerũ præfiniuit: ut dñi uiderẽt sibi mu
lieres ita post mortẽ mariti secundũ cõcedi,ut tertius quartusq; concedit̃: erubescãt alte
rum accipere,ne trigamis & quadrigamis comparent̃. Vbi eñ unus excedit̃, nihil refert
secũdus an tertius sit,quia desinit esse monogamus. Omnia licẽt, sed nõ om̃ia expediũt.
Non dãno digamos,imò nec trigamos:&(si dici potest)octogamos: plus aliquid infe-
ram,etiã scortatorẽ recipio pœnitentẽ.Quicquid ęqualiter licet,ęqua lance pẽsandũ est.
Sed quoniã ad uetus nos trahit testamentũ,& incipiẽs ab Adam ad Zachariã & Elizabet
peruenit:ac deinde opponit Petrũ & cæteros apostolos habuisse uxores: nos quoq; de-
bemus per eadẽ currere uestigia quæstionũ,& docere castitatẽ semper operi nuptiarum
fuisse prælatã. Ac de Adam quidẽ & Eua illud dicendũ, quod ante offensam in paradiso
uirgines fuerint,post peccatũ aũt & extra paradisum protinus nuptiæ. Deinde,quod hoc
ipsum interpretet̃ Apostolus:Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ suã, & adhæ-
rebit uxori suæ,& erũt duo in carne una. Statimq; subiungit: Sacramentũ hoc magnum
est. Ego aũt dico in Christo & in ecclesia. Christus in carne uirgo,in spiritu monogamus.
Vnã eñ habet ecclesiam,de qua idẽ Apostolus:Viri,inquit,diligite uxores uestras,sicut
& Christus ecclesiam. Si Christus sanctẽ, si castẽ, si absq; ulla macula ecclesiã diligit:uiri
quoq; in castitate uxores suas diligãt, & sciat unusquisq; uas suũ possidere in sanctifica-
tione & honore,nõ in passione desiderij,sicut & gẽtes,quæ nec sciunt deũ. Neq; eñ uo
B cauit nos deus in immundicitiã,sed in sanctificationẽ:exuentes nos ueterẽ hominẽ cum
operibus suis,& induentes nouũ,qui renouat̃ in cognitionẽ secundũ imaginẽ creatoris
sui:ubi nõ est masculus & fœmina,Gręcus & Iudæus,circuncisio & pręputiũ,barbarus
& Scytha,seruus & liber,sed & omnia in omnib.Christus. Imago creatoris nõ habet co
pulam nuptiarũ.Vbi diuersitas sexus aufert̃,& ueteri homine exuimur,& induimur no
uo:ibi in Christũ renascimur uirginẽ,qui & natus ex uirgine, & renatus per uirginẽ est.
Quod aũt ait:Crescite & multiplicamini, & replete terrã, necesse fuit prius plantare syl-
uam & crescere,ut esset quod posset excidi:simulq; considerãda uis uerbi,replete terrã.
Nuptiæ terrã replent,uirginitas paradisum. Sed & hoc intuendũ, duntaxat iuxta Hebrai
cam ueritatẽ,quod cũ scriptura in primo & tertio & quarto & quinto,& sexto die exple
tis operib.singulorũ dixerit:Et uidit deus quia bonũ est, in secũdo die hoc omnino sub
traxit:nobis intelligentiã derelinquẽs,nõ esse bonũ duplicẽ numerũ,qui ab unione diui
dat,& præfiguret fœdera nuptiarũ. Vnde & in arca Noe, omnia animalia quæcunq; bi-
na ingrediunt̃,immunda sunt. Impar numerus est mũdus. Quanq̃ in duplici numero o-
stendat̃ & aliud sacramentũ,quod ne in bestijs quidẽ & immundis auibus digamia com
probata sit. Bina enim ingrediunt̃ immunda:& septena,quæ mũda sunt:ut haberet Noe
post diluuiũ,quod de impari numero statim deo posset offerre. Si aũt transfert̃ Enos,&
seruat̃ in diluuio Noe,nõ reor idcirco translatũ Enos, quod uxorẽ habuerit, sed ꝙ pri-
mus inuocauerit deũ,& crediderit in saluatorẽ, de quo Paulus apostolus in Epistola ad
Hebręos plenissime docet. Porrò Noe,qui quasi secũda radix humano generi seruabat̃,
utiq; cũ uxore & filijs debuit reseruari. Quanq̃ in hoc mysteriũ scripturarũ sit. Arca illã,
iuxta Apostolum Petrũ,typus ecclesiæ fuit,in qua octo animæ saluæ factę sunt. Quando
ingredit̃ in eam Noe,tam ipse q̃ filij eius,ab uxoribus separant̃: quando uero egredit̃ in
terram,iunguntur paria:& quod in arca,id est in ecclesia fuerat separatũ,in mundi con-
uersatione sociatur. Simulq; si arca plures habuit mãsiones & nidulos,& bicameratã,&

tricamerata,& diuersas bestias,& pro qualitate animalium habitationes quoq; uel maio c
res uel minores:existimo quod diuersitas illa mansionũ, præfigurauerit ecclesiæ uarieta
tem.Quod aũt nobis obijcit, in secunda dei benedictione comedendarũ carnium licen
tiam datam, quæ in prima concessa non fuerat : sciat quomodo repudiũ iuxta eloquium
saluatoris ab initio non dabaĩ, sed propter duritiam cordis uestri, per Moysen humano
generi concessum est:sic & esum carniũ usq; ad diluuiũ ignotum fuisse : post diluuiũ ue
ro,quasi in eremo murmuranti populo coturnices,ita dentibus nostris neruos & uiru-
lentias carnis ingestas.Docet Apostolus scribens ad Ephesios,deum proposuisse in ad-
impletione temporũ recapitulare omnia:& ad principiũ trahere in Christũ Iesum, quæ
sunt super cœlos & super terrã.Vnde & ipse saluator in Apocalypsi Ioãnis: Ego sum,in
quit, α & ω,initiũ & finis.Ab exordio conditionis humanæ,nec carnibus uescebamur,
nec dabamus repudiũ,nec præputia nobis eripiebanĩ in signũ. Hoc cursu usq; ad dilu-
uium peruenimus.Post diluuiũ aũt cum datione legis,quam implere nullus potuit, car-
nes ingestæ sunt ad uescendũ:& repudia concessa duriciæ,& cultellus circuncisionis ap
positus:quasi dei manus plus in nobis creauerit,q̃ necesse est. Postquam aũt Christus ue
nit in fine temporũ,& ω reuoluit ad α,& extremitatẽ retraxit ad principiũ : nec repudiũ
nobis dare permittiĩ,nec circuncidimur,nec comedimus carnes, dicente Apostolo:Bo
num est uinum non bibere,et carnes non comedere.Et uinum enim cum carnibus post
diluuiũ dedicatum est.Quid loquar de Abraham,ut ipse asserit trigamo, qui signũ fidei
in circuncisione suscepit?Si imitamur uxorũ illius numerũ, imitemur & circuncisionẽ.
Neq; eñ in parte sectandus,& in parte repudiandus est.Porrò Isaac unius Rebeccæ uir,
Christi præfigurat ecclesiam,& digamiæ suggillat lasciuiã.Si autẽ duas bigas uxorum &
concubinarum habuit Iacob,& non uult aduersarius acquiescere, lippientẽ Liam defor
mem atq; fœtosam synagogæ typum prætulisse : Rachel uero pulchram & diu sterilem,
ecclesiæ significasse mysteriũ:sciat eo tempore hoc fecisse Iacob, quando erat inter Assy
rios,& in Mesopotamia Laban durissimo domino seruiebat.Quando autem terram san D
ctam ingredi uoluit,& in monte Galaad extruxit aceruum testimonij, in quo nihil inter
sarcinas eius Mesopotamię possessor inuenerat:iurans se nunquam ad locum in quo ser
uierat reuersurum:& ad torrentẽ Iaboch cum angelo luctatus claudicare cœpit:& πλα- 23
τὺ νεῦρον eius emarcuit,statimq́; Israel sortitus est nomen : & illa quondam dilecta con-
iunx,pro qua seruierat iuxta Bethlehem, in qua erat uirginitatis præco dominus nascitu
rus,à filio doloris occiditur,& consortia Mesopotamiæ Euangelica in ciuitate moriun-
tur . Miror autem cur Iudam & Thamar nobis proposuerit in exemplum, nisi fortè &
meretricibus delectatur:aut occisum Onam,quod fratri semen inuiderit: quasi nos qua
lemcunq; feminis fluxum absq; liberorum opere comprobemus. Perspicuũ est de Moy
se, quod periclitatus esset in diuersorio,nisi Sephora,quæ interpretatur auis, filium cir-
cuncidisset,& præputium nuptiarũ cultro Euangelico desecasset.Iste nempe Moyses est
qui cum uidisset uisionem magnam,& angelum siue dominũ loquentẽ in rubo, nequa-
quam ualuit ad eum accedere,nisi soluisset corrigiam calciamenti sui, & abiecisset uin-
cula nuptiarum.Nec mirum hoc de amico & propheta & legifero dei,cum omnis popu
lus accessurus ad montem Sina,& dei auditurus eloquiũ, tribus diebus sanctificari ius-
sus sit,& se ab uxoribus abstinere.Quod quidem scimus(licet præposterè faciam histo-
rię ordinem confundere)etiam ad Dauid fugientem ab Achimelech sacerdote dictum:
Si mundi sunt pueri ab uxoribus?Et ille respondit:Ab heri & nudiustertius.Panes enim
propositionis quasi corpus Christi de uxorum cubilibus consurgentes edere non pote
rant . Et nobis in transitu est contemplandum quod dixit : Si mundi sunt pueri ab uxo-
ribus:uidelicet quod ad mundicias corporis Christi, omnis coitus immundus sit . In le-
ge quoque præcipitur, ut pontifex nisi uirginem non ducat uxorem, nec uiduam acci-
piat. Si eadem uirginis uiduæq; conditio est, quare altera recipitur, altera reprobatur?
Et sacerdotalis uidua in domo iubetur sedere patris sui, nec secundum nosse matrimo-
nium

A nium. Si ſoror uirgo moritur ſacerdotis, quomodo ipſe ad patris exequias, ita pater ad eam iubetur accedere. Si uero nupta ſit, quaſi aliena cõtemnitur. Qui uxorem duxerit, & qui plãtauerit uineam, uelut propagines filiorũ, prohibetur ad bella procedere. Non enim poteſt dñi ſeruire militiæ, ſeruus uxoris: & de ſpeculis mulierũ ieiunantiũ, quaſi de puriſsimis corporibus uirginũ, luter in tabernaculo funditur: & intrinſecus in ſanctuario tam cherubim q̃ propitiatoriũ & arca Teſtamenti & menſa propoſitionis & candelabrũ & thuribulũ ex auro mundiſsimo ſunt. Neq; enim in ſancta ſanctorũ inferri poterat argentũ. Quid moror in Moyſe, quũ mihi propoſitũ ſit curſim celeriterq; dictanti, ſingula breuiter perſtringere, & intelligentiæ quaſdam lineas ducere? Tranſcendã ad Ieſum filiũ Naue, qui ante dictus eſt Auſe: ſiue ut rectius habetur in Hebræo, Oſee, id eſt ſaluator. Ipſe enim ſecundũ epiſtolã Iudæ, ſaluauit, & eduxit populũ Iſrael ex Aegypto, & in terrã repromiſsionis induxit. Hic Ieſus ſtatim ut uenit ad Iordanẽ, aquæ nuptiarũ, quæ ſemper in lege fluxerant, areſactæ ſunt & ſteterunt, & ſiccis pedibus ac nudis populus omnis tranſijt, & uenit in Galgala, ibiq; ſecundo eſt circũciſus. Quod ſi iuxta literam accipimus, penitus ſtare non poteſt, Si enim duplex haberemus pręputiũ, uel exciſa pellicula iterũ naſceretur, recte ſecunda circũciſio haberet locũ. Nunc autẽ hoc ſignificatur, quod Ieſus cultello Euangelij populũ, qui per deſertũ uenerat circũcidit, & circũcidit cultello petrino: ut quod in Moyſi filio præfigurabatur ante in paucis, id ſub Ieſu duce impleretur in cunctis. Sed & ipſa præputia in unũ cumulũ coaceruata & ſepulta, & terra obruta, & ablatũ opprobriũ Aegypti, & nomen loci Galgala, quod interpretatur reuelatio, oſtendunt, dum in præputio ambularet populus per deſertũ, oculos eius fuiſſe cæcatos. Videamus & conſequentia. Poſt Euangelij circũciſionẽ, & cõſecrationẽ duodecim lapidũ in loco reuelationis, ſtatim Paſcha celebratur: immolatur eis agnus, & ſanctę terræ ueſcuntur alimentis. Egreditur Ieſus, occurrit ei princeps militiæ gladiũ tenẽs: id eſt, uel pro circũciſo populo pugnare ſe monſtrans, uel diſſecans glutinũ nuptiarũ. Similiterq;
B ut Moyſi præceptũ fuerat, & huic præcipitur: Solue calciamentũ tuũ, locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Quia ſic erat domini armatus exercitus in tubis ſacerdotalibus, quaſi ad Euangelicã prædicationẽ ſub typo Hiericho mũdus ſubuertitur. Et ut infinita prætereã (neq; enim nunc mihi propoſitũ eſt omnia Veteris Teſtamenti aperire myſteria) quinq; reges, qui in terra repromiſsionis antẽ regnabant, reſiſtebantq; euangelico exercitui, Ieſu pugnante ſuperantur. Hoc puto intellectu eſſe perſpicuũ, quod antequã dñs populũ ſuũ educeret de Aegypto, & circũcideret eũ, uiſus, odoratus, guſtus,
24 auditus tactuſq; regnauerint: & his quaſi principibus fuerint uniuerſa ſubiecta. Quos Ieſus ad ſpeluncã corporis confugientes, & ad tenebroſum locũ, id eſt ipſum ingredientes corpus, interfecit: ut per id occiderentur, per quod antẽ regnabant. Verũ iam tempus eſt, ut caſtitatis Ieſu uexillũ leuemus. Moyſes ſcribitur habuiſſe uxorẽ. Moyſen aũt & dominus noſter & Apoſtolus interpretantur legẽ: Habent Moyſen & prophetas: Et, Ab Adã uſq; ad Moyſen regnauit peccatũ, etiã ſuper eos q̃ non peccauerũt, in ſimilitudine præuaricationis Adæ: nulliq; dubiũ eſt, in utroq; teſtimonio Moyſen legẽ ſignificare. Sicut ergo legimus ꝙ Moyſes, id eſt lex habuerit uxorẽ, oſtẽde mihi Ieſum Naue uel uxorẽ habuiſſe uel filios: & ſi potueris monſtrare, uictum me eſſe fatebor. Et certe pulcherrimũ terræ Iudææ in partitione accepit locũ, moritq; non in uicenario numero, q̃ ſemper in ſcripturis infauſtus eſt, in quo ſeruiuit Iacob, & uenditus eſt Ioſeph, & quẽ diligit Eſau, accipiens in eo quædã munera: ſed in decimo, de cuius laude crebro diximus: ſepelitq; in Thamnat ſareth, id eſt in perfectiſsimo principatu, ſiue in numero operimenti noui: ut uirginũ ſignificaret greges, ſaluatoris auxilio coopertos in mõte Ephraim, hoc eſt in mõte frugifero, ab Aquilone mõtis Gaas, q̃ interpretatur cõmotio. Mons enim Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni: quæ oppoſita ſemper inuidiæ eſt, & ꝑ ſingulas tẽtationes dicit: Mei uero penẽ moti ſunt pedes. Cũq; in ſepultura Ieſu, liber q̃ ex nomine eius appellatur, expletus ſit: ruſum in Iudicũ uolumine, quaſi uiuens reſurgenſq; deſcribitur: &

 ſub

ſub ἀνακεφαλαιώσει opera ipſius prædicanť, & legitur: Miſit Ieſus populũ, & abierũt filij c
Iſrael, unuſquiſq; in hæreditatẽ ſuã, ut poſsiderẽt terrã. Et ſeruiuit populus dño cunctis 25
diebus Ieſu, &c. Statimq; ſubiungiť: Et mortuus eſt Ieſus Naue ſeruus dñi centũ decem
annorũ. Porrò Moyſes uidit tantũ terrã repromiſsionis, & intrare non potuit, & mortuus eſt in terra Moab, & ſepeliuit eum dns in ualle terræ Moab contra domũ Phegor,
& non cognouit uir ſepulchrũ eius uſq; in diem hunc. Cõparemus utriuſq; ſepulturã:
Moyſes in terra Moab moritur, Ieſus in terra Iudææ. Ille ſepelitur in ualle cõtra domum
Phegor, quod interpretatur ignominia, (proprie quippe Phegor lingua Hebræa Priapus appellatur) hic in monte Ephraim ab aquilone montis Gaas. Et eſt in uerbis ſimplicibus ſemper diuinarũ ſcripturarum ſenſus auguſtior. Quia apud Iudæos gloria erat in
partubus & parturitionibus: & maledicta ſterilis, quæ non habebat ſemẽ in Iſrael: & beatus, cuius erat ſemen in Sion, & domeſtici in Hieruſalẽ: & in benedictione maxima ponebatur: Vxor tua ſicut uitis abundans in lateribus domus tuæ: filij tui ſicut nouellæ oliuarũ in circuitu menſæ tuæ: idcirco ſepulchrũ eius poſitũ in ualle deſcribitur contra domum idoli, quod proprie libidini cõſecratur. Nos aũt qui militamus ſub Ieſu duce, uſq;
ad præſentẽ diem ignoramus ubi Moyſes ſit ſepultus, Contemnimus enim Phegor, &
omnẽ ignominiã eius, ſcientes ꝙ qui in carne ſunt, deo placere non poſſunt, Et dñs ante diluuium quoq; dixerat: Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quia caro
ſunt. Quamobrẽ & Moyſes moriens plangitur à populo Iſrael: Ieſus autẽ quaſi uicturus
non plangitur. Nuptię enim finiuntur in morte, uirginitas poſt mortẽ incipit coronari.
Sampſon quoq; producit in mediũ: nec decaluatũ quondã dñi Nazaræũ à muliere conſiderat: qui licet typũ teneat ſaluatoris, quod meretricẽ ex gentibus adamarit eccleſiam:
& multo plures hoſtiũ moriẽs q̃ uiuus occiderit, tamẽ cõiugalis pudicitiæ exempla non
præbet. Et certe iſte eſt ſecundũ prophetiã Iacob, qui cum concitus equi pernicitate ferretur, à ſerpente percuſſus, retrorſum cecidit. Debborã autẽ & Barach & uxorẽ Heber
Cynei cur enumerauerit, prorſus non intelligo: cum aliud ſit bellorũ principes & hiſto- D
riæ ordinẽ texere: aliud figuras aliquas ſignificare coniugij, quæ in iſtis omnino non cõparent. Porrò quod præfert Iepte patris fidem, lachrymis uirginis filiæ, pro nobis facit.
Et nos enim non tam uirgines ſeculi, q̃ eas quæ propter Chriſtũ ſunt uirgines, prædicamus: & à pleriſq; Hebræorũ reprehenditur pater uoti temerarij, quia dixerit: Si tradens
tradideris filios Ammon in manibus meis, quicunq; exierit de domo mea in occurſum
mihi, cum reuerti cœpero in pace à filijs Ammon, erit domino, & offerã illum holocauſtum. Si canis, inquiũt, ſi aſinus occurriſſet, quid faceret? Ex quo uolunt dei diſpenſatione eſſe factũ, ut qui improſpecte uouerat, errorẽ uotorũ in filiæ morte ſentiret. Si autem
Samuel nutritus in tabernaculo duxit uxorẽ, quid hoc ad præiudiciũ uirginitatis? quaſi
non hodie quoq; plurimi ſacerdotes habeãt matrimonia, & Apoſtolus epiſcopũ deſcribat unius uxoris uirũ, habentẽ filios cum omni caſtitate. Simulq; noſcendũ, ꝙ Samuel
leuita, non ſacerdos, non pontifex fuerit. Vnde & faciebat illi mater ſua ephod bad, ſuperhumerale uidelicet lineũ, qui habitus proprie leuitarũ & minoris eſt ordinis. Vnde
& in Pſalmis non nominať inter ſacerdotes, ſed inter eos qui inuocant nomẽ dñi. Moyſes, inquit, & Aaron in ſacerdotibus eius, & Samuel inter eos q inuocãt nomẽ eius. Leui
eñ genuit Caath, Caath genuit Aminadab, Aminadab genuit Chore, Chore genuit Aſſir, Aſsir genuit Helchana, Helchana genuit Sub, Sub genuit Tou, Tou genuit Heluiu,
Heluiu genuit Ieroã, Ieroã genuit Helchana, Helchana genuit Samuelẽ: nulliq; dubium
eſt ſacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees ſtirpe generatos. Qui cũ & ipſi uxores habuerint, recte nobis opponerenť: ſi errore Encratitarũ ducti, cõtenderemus matrimonia reprobãda: & nõ eſſet noſter põtifex ſecũdum ordinẽ Melchiſedech ſine patre, ſine
matre ἀγενεαλόγητος, hoc eſt, ſine nuptijs. Et reuera magnos fructus ex liberis Samuel
capit: ut qa ipſe placuit deo, tales genuerit q dño diſplicerẽt. Quod ſi Booz & Ruth nobis obijcit ad cõprobandã digamiã, ſciat in euãgelio ob typũ eccleſiæ, etiã Raab meretri

cem

A cem in ordine maiorũ dñi enumeratã.Porrò quod Dauid ducentis præputijs emiſſe ia-
ctat uxorẽ,nouerit illũ & alias habuiſſe q̃ plurimas:& Michol filiã Saul, quam pater alte
ri tradiderat,poſtea recepiſſe:& iam ſenẽ, Sunamitidis puellæ calefactũ eſſe cõplexibus.
Nec hoc dico,quod ſanctis uiris quicq̃ detrahere audeã, ſed quod aliud ſit in lege uer-
ſari,aliud in Euãgelio.Ille occidit Vriã Ietheũ,mœchus extitit in Bethſabee. Et quia erat
uir ſanguinarius,non (ut pleriq; exiſtimant) propter bella,ſed propter homicidiũ,tem
plum dñi ædificare prohibet̃.Nos autẽ ſi unũ de minimis ſcandalizauerimus, & ſi fratri
dixerimus Raca,& non recte uiderimus:expedit ut mola aſinaria ligetur circa collũ no-
ſtrũ,& rei erimus gehẽnæ,& adulteriũ in ſolo nobis aſpectu reputabitur. Tranſit ad So
lomonẽ,per quẽ ſe cecinit ipſa ſapientia:& cum uxoriũ eum dicat, atq; in illius laudibus
immoretur,miror cur non iungat & illud de Cantico canticorũ:Sexaginta ſunt reginæ,
& octoginta cõcubinæ,& adoleſcentulæ, quarũ non eſt numerus. Et illud de Regnorũ
tertio,quod ſeptingentas habuerit uxores, & trecentas concubinas, & alias innumera-
biles.Hæ nempe ſunt,quæ auerterunt cor eius à dño:& tamẽ anteq̃ plures haberet uxo-
res,& carnis uitijs laberet̃, in principio regni & adoleſcẽtiæ extruit dño templũ. Vnuſ-
quiſq; enim non de futuris,ſed de præſentibus iudicatur. Quod ſi Solomonis exempla
ei placent, iam non digamus erit, & trigamus, ſed niſi ſeptingentas habuerit uxores, &
trecentas cõcubinas,typũ eius & meritum implere non poterit. Obſecro te lector,& id
ipſum ſæpe cõmoneo,ut ſcias me,quæ loquor, neceſsitate dicere : nec detrahere his qui
in lege pręceſſerint,ſed ſeruiſſe eos temporibus & cõditionibus ſuis,& illã dñi impleſſe
ſententiã:Creſcite & multiplicamini,& replete terrã : & quod his maius eſt,futurorũ ty
pos præbuiſſe.Nobis autẽ,quibus dicitur:Tempus in collecto eſt, ſupereſt ut qui habẽt
uxores,ſic ſint quaſi non habeant:aliud præcipi,& uirginitatẽ à ſaluatore uirgine dedi-
cari. Eliam & Eliſæũ q̃ ſtulte in Catalogo poſuerit maritorũ,me tacente manifeſtũ eſt.Si
enim Ioannes Baptiſta uenit in ſpiritu & uirtute Eliæ,& Ioannes uirgo eſt:utiq; non ſo-
B lum in ſpiritu eius uenit, ſed etiã in corporis caſtitate. Porrò illud quod de Ezechia cõ-
memorari poteſt,quanq̃ hoc ille ſolita ſtoliditate non uiderit, quod poſt uitã recupera-
26 tam,& quindecim annorũ ſpatia protelata,dixerit,Amodo filios faciã : ſciat in Hebræis
uoluminibus non haberi,ſed legi pro hoc, Pater filijs notã faciet ueritatẽ tuã. Nec mirũ
ſi Olda uxor Sellũ prophetiſſa cõſolatur ab Ioſia rege Iudæ,iam captiuitate uicina.& ira
dñi ſtillante ſuper Hieruſalẽ : cum hæc norma ſit ſcripturarũ, ut deficientibus uiris ſan-
ctis,mulieres in uirorũ laudentur opprobria. Superfluũ aũt eſt de Daniele dicere, cum
Hebræi uſq; hodie autument, & illum & treis pueros fuiſſe eunuchos,ex illa dei ſenten-
tia ,quam Eſaias loquitur ad Ezechiã : Et de filijs tuis qui naſcẽtur ex te, tollent & faciẽt
eunuchos in domo regis. Rurſusq; in Daniele legimus : Et dixit rex Aſphanez principi
eunuchorum,ut introduceret de filijs captiuitatis Iſrael,& de ſemine regio, & de phor-
thommim pueros,in quibus non eſſet macula,pulchros facie, & intelligentes ſapientiã.
Et argumentantur,ſi de ſemine regio electi ſunt Daniel & tres pueri:de ſemine autẽ re-
gio eunuchos fore ſcriptura pdixit,hos eſſe qui eunuchi facti ſunt.Si uero & illud oppo
ſuerit,quod in Ezechiele dicit̃:Noe & Daniel & Iob in terra peccatrice filios & filias li-
berare nõ poſſe,reſpondendũ eſt, quod iuxta hypotheſin dictũ ſit. Nec eñ eo tempore
Noe et Iob erãt,quos multis ante ſeculis fuiſſe cognouimus.Et eſt ſenſus,Si tales et tales
uiri fuerint in terra peccatrice,filios ſuos & filias liberare nõ poterũt:quia iuſtitia patris
nõ liberabit filiũ, nec peccatũ alterius alteri imputabit̃. Anima eñ quæ peccauerit, ipſa
moriet̃.Sed & hoc dicẽdũ,Danielẽ iuxta hiſtoriã libri eius,cũ Ioachim rege captũ eo tẽ-
pore,quo Ezechiel quoq; ductus eſt in captiuitatẽ.Quõ ergo potuit habere filios,q ad-
huc puer erat?& expleto triẽnio, inductus eſt ad regis obſequiũ. Ac ne quis putet Eze-
chiel iam uiri meminiſſe Danielis,& nõ pueri:Factũ eſt,inqt,in anno ſexto,regis ſcilicet
Ioachim,in mẽſe ſexto,in quinta mẽſis : & ego ſedebã in domo mea,& ſenes Iuda ſede-
bant coram me.Atq; in eadem die ad eum dicitur:Si fuerint Noe & Daniel & Iob. Erat
igitur

igitur Daniel adhuc puer,& notus populo,uel propter interpretationē somniorum regis,uel propter Susannæ liberationē,& occisionē presbyterorū. Et perspicue comprobatur,eo tempore quo hæc dicebātur de Noe & Daniele & Iob, adhuc puerū fuisse Danielem, nec potuisse habere filios & filias, quos sua iustitia liberaret. Hucusq; de lege. C

Venit ad Euangeliū,& proponit nobis Zachariā & Elizabet,Petrū & socrum eius:& consueta uecordia non intelligit istos quoq; inter eos qui legi seruierint, debuisse numerari.Neq; enim euangeliū ante crucem Christi est, quod passione & sanguine ipsius dedicatur.Iuxta quam regulam Petrus & cæteri apostoli, ut ei ex superfluo interim concedam,habuerunt quidem uxores,sed quas eo tempore acceperant,quo Euangeliū nesciebant.Qui assumpti postea in apostolatū,relinquunt officiū coniugale. Nam cum Petrus ex persona apostolorū dicit ad dominū: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te,respondit ei dominus: Amen dico uobis,quoniā nemo est qui dimiserit domū, aut parentes, aut fratres, aut uxorē, aut filios propter regnū dei, qui non recipiat multo plura in seculo isto,& in seculo futuro uitā ęternā. Si aūt nobis illud opposuerit ad probandum,quod omnes apostoli uxores habuerint,nunquid non habemus potestatē mulieres uel uxores circūducendi (quia γυνὴ apud Græcos utrunq; significat) sicut cæteri apostoli & Cephas & fratres domini:iungat & illud quod in Græcis codicib.est:Nunquid non habemus potestatē sorores mulieres uel uxores circūducēdi? Ex quo apparet eum de alijs sanctis dixisse mulieribus, quæ iuxta morē Iudaicū magistris de sua substantia ministrabant,sicut legimus ipsi quoq; domino factitatū. Nam & ordo uerborū hoc significat:Nunquid non habemus potestatē manducandi & bibendi, aut sorores mulieres circūducendi? Vbi de comedendo & bibendo, ac de administratione sumptuū præmittitur, & de mulieribus sororibus infertur:perspicuū est non uxores debere intelligi, sed eas,ut diximus,quæ de sua substantia ministrabant. Quod & in ueteri lege de Sunamitide illa scribitur,quæ solita sit Elisæum recipere,& ponere ei mēsam,& panē,& candelabrū & cætera.Aut certe si γυναῖκας uxores accipimus,non mulieres:id quod additur,sorores,tollit uxores:& ostēdit eas germanas in spiritu fuisse, non cōiuges. Quanq̄, excepto apostolo Petro, non sit manifeste relatū de alijs apostolis, quod uxores habuerint: & cū de uno scriptū sit, ac de cæteris tacitū,intelligere debemus sine uxoribus eos fuisse,de quibus nihil tale scriptura significet. Et tamē ille qui nobis obiecit Zachariā & Elizabet,Petrū & socrū eius:sciat de Zacharia & Elizabet Ioannē fuisse generatū:id est, de nuptijs uirginē,de lege Euangeliū,de matrimonio castitatem:ut à propheta uirgine, uirgo dn̄s & annunciaret & baptizaret. Possumus autē de Petro dicere, quod habuerit socrū eo tempore quo credidit,& uxorē iam non habuerit:quanq̄ legatur in περιόδοις, & uxor eius & filia. Sed nunc nobis de canone omne certamen est. Et quia ad Apostolos prouocauit,quod principes disciplinæ nostræ, & Christiani dogmatis duces, uirgines non fuerint:ut eos interim uirgines cōcedamus non fuisse (neq; em̄ hoc præter Petrū probari potest) nouerit hos esse apostolos, de quibus Esaias uaticinat: Nisi dn̄s Sabaoth reliquisset nobis semen,quasi Sodoma essemus, & similes Gomorrhæ fuissemus. Qui ergo erant ex Iudæis, uirginitatē quam in Iudaismo amiserant, in euangelio habere non poterant. Et tamē Ioannes unus ex discipulis, qui minimus traditur fuisse inter apostolos,& quē fides Christi uirginē reppererat,uirgo permāsit:& ideo plus amatur à domino,& recūbit super pectus Iesu. Et quod Petrus, q̄ uxorē habuerat, interrogare non audet,illū rogat ut interroget.Et post resurrectionē,nunciante Maria Magdalene quod dn̄s resurrexisset,uterq; cucurrit ad sepulchrū,sed ille præuenit.Cūq; essent in naui & piscarent in lacu Genezareth,Iesus stabat in littore,nec sciebāt apostoli quē uiderēt: solus uirgo uirginē agnoscit, & dicit Petro:Dn̄s est.Rursum post auditā sentētiā,quod ab alio cingendus esset Petrus, & ducendus quò nollet: & crucis fuisset illi passio prophetata, & ille diceret:Dn̄e,quid iste:nolens deserere Ioannē,cum quo semper fuerat copulatus, dicit ei dominus:Si eū sic uolo esse, quid ad te? Vnde & sermo exiuit inter fratres, illum discipu- D 27

A discipulũ non moriturũ. Ex quo ostẽdit uirginitatẽ non mori: nec sordes nuptiarũ ablui cruore martyrij, sed manere cum Christo, & dormitionẽ eius transitũ esse, non mortem. Si autẽ obnixe contenderit Ioannẽ uirginẽ non fuisse, & nos amoris præcipui causam uirginitatẽ diximus, exponat ille: si uirgo non fuit, cur cæteris apostolis plus amatus sit? At dicis, super Petrũ fundatur ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes apostolos fiat, & cuncti claues regni cœlorũ accipiant, & ex æquo super eos ecclesiæ fortitudo solidetur: tamen propterea inter duodecim unus eligit, ut capite constituto, schismatis tollatur occasio. Sed cur non Ioannes electus est uirgo? Aetati delatũ est, quia Petrus senior erat: ne adhuc adolescens ac penè puer, progressæ ætatis hominibus præferretur: & magister bonus, qui occasionẽ iurgij debuerat auferre discipulis, & qui dixerat eis: Pacẽ meam do uobis, pacẽ relinquo uobis, Et: Qui uoluerit inter uos maior esse, minimus omniũ sit: in adolescentẽ quem dilexerat causam præbere uideretur inuidiæ. Vt autem sciamus Ioannẽ tunc fuisse puerũ, manifestissime docent Ecclesiasticæ historiæ, quod usq; ad Traiani uixerit imperiũ, id est, post passionẽ domini sexagesimo octauo anno dormierit: quod & nos in libro de illustribus uiris breuiter perstrinximus. Petrus apostolus est, & Ioannes apostolus: maritus, & uirgo. Sed Petrus apostolus tantũ: Ioannes & apostolus & euangelista & propheta. Apostolus, quia scripsit ad ecclesias ut magister: euãgelista, quia librũ Euangelij cõdidit: quod excepto Matthæo, alij ex duodecim apostoli non fecerunt. Propheta, uidit enim in Pathmos insula, in qua fuerat à Domitiano principe ob domini martyriũ relegatus, Apocalypsim infinita futurorũ mysteria cõtinentẽ. Refert autẽ Tertullianus, quod à Nerone missus in feruentis olei doliũ, purior & uegetior exiuerit q̃ intrauerit. Sed & ipsum eius euangeliũ multũ distat à cæteris. Matthæus quasi de homine incipit scribere: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abrahã: Lucas à sacerdotio Zachariæ: Marcus à prophetia Malachiæ ꝓphetæ & Esaiæ. Primus habet faciem hominis, propter genealogiã: secundus faciẽ uituli, propter sacer-
B dotium: tertius faciem leonis, propter uocẽ clamantis in deserto: Parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Ioannes uero noster, quasi aquila ad superna uolat, & ad ipsum patrẽ peruenit, dicens: In principio erat uerbũ, & uerbũ erat apud deũ, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum, &c. Exposuit uirginitas, quod nuptiæ scire non poterãt: & ut breui sermone multa cõprehendã, doceamq; cuius priuilegij sit Ioannes, imò in Ioanne uirginitas: à domino uirgine, mater uirgo, uirgini discipulo cõmendat. Verum casso labore sudamus. Obijcit quippe nobis aduersarius apostolicã sententiã, & ait: Adam primus formatus est, deinde Eua: & Adam non est seductus, mulier autẽ seducta in præuaricatione facta est. Salua autẽ fiet per filiorũ generationẽ, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Cõsideremus cur Apostolus ad hãc sententiã, & unde peruenerit: Volo ergo uiros orare in omni loco, leuantes sanctas manus sine ira & cogitationibus. Consequenter itaq; mulieribus dat præcepta uitæ, & ait: Similiter & mulieres in habitu ornato, cum uerecundia & castitate, ornantes se non in tortis crinibus, aut auro uel margaritis, siue ueste preciosa: sed secundũ quod decet mulieres, promittentes pietatẽ per opera bona. Mulier in silentio discat cũ omni subiectione. Docere autẽ mulieri non permitto, neq; dominari in uirũ, sed subditã esse in silẽtio. Et ne uidereẽ mulieris dura cõditio, quæ eam in mariti redigeret seruitutẽ: legis recordatur antiquæ, & ad originale exemplũ redit: quod Adam primus factus sit, deinde mulier ex costa eius: & quod Adã diabolus seducere non potuerit, sed Euã: & quod post offensam dei statim uiro subiecta sit, & ad maritũ illius facta cõuersio: quodq; errorẽ ueterẽ illa quæ semel cõnubio copulata est, & redacta in conditionẽ Euæ, filiorũ procreatione deleret: ita tamẽ, si ipsos filios erudiret in fide & dilectiõe Christi, & in sanctificatiõe &
28 pudicitia. Nõ ẽm (ut male habet in Latinis codicib.) sobrietas est legẽda, sed castitas, id est, σωφροσύνη. Vide igit quõ ex hoc quoq; ipso testimonio supereris: & quod putabas esse pro nuptijs, pro uirginitate sentire cogaris. Nam si saluatur mulier in filiorũ generatione

ratione,& liberorũ numerus ſalus matrũ eſt:cur addidit, ſi permanſerint filij in charita c
te & ſanctificatione cum caſtitate? Tunc ergo ſaluabitur mulier, ſi illos genuerit filios, qui uirgines permanſuri ſunt:ſi quod ipſa perdidit,acquirat in liberis:& damnũ radicis & cariem,flore cõpenſet & pomis. Supra in tranſitu ubi nobis aduerſarius propoſuerat Solomonẽ multinubũ,qui templũ dei extruxit,ſtrictim reſponderã, ut per quæſtiones reliquas currerẽ. Nunc ne clamitet & hunc & alios in lege patriarchas & prophetas & ſanctos uiros à nobis eſſe temeratos,proponamus huius ipſius, qui multas uxores & concubinas habuit, de nuptijs uoluntatẽ. Nemo enim melius ſcire poteſt quid ſit uxor uel mulier, illo qui paſſus eſt. Loquitur ergo in Prouerbijs: Mulier inſipiens & audax, inops panis efficitur.Cuius panis? Nempe illius,qui de cœlo deſcendit:ſtatimq; ſubiungit, Terrigenæ apud eam pereunt,& in profundum infernũ incurrunt.Qui ſunt terrigenæ qui apud eam pereũt? Vtiq; illi,qui ſequuntur primũ Adam,qui de terra eſt: & non ſecundũ,qui de cœlo eſt.Et rurſum in alio loco: Sicut in ligno uermis,ita perdit uirum ſuum uxor malefica.Si autẽ aſſeueraueris hoc de malis coniugibus dictũ eſſe,& ego tibi breuiter reſpondebo: Quæ enim mihi incumbit neceſsitas uenire in dubiũ, utrũ bona an mala futura ſit quam duxero? Melius eſt,inquit,habitare in terra deſerta, q̃ cum uxore litigioſa & iracũda.Quàm rarũ ſit uxorẽ ſine his uitijs inueniri, nouit ille q̃ duxit uxorem.Vnde pulchre Varius Geminus ſublimis orator: Qui nõ litigat,inquit,cœlebs eſt. Melius eſt habitare in angulo tecti, q̃ cum uxore maledica in domo cõmuni. Si domus cõmunis mariti & uxoris,erigit uxorẽ in ſuperbiã,& cõtumeliã uiro facit: quanto magis ſi ditior uxor fuerit,& in domo eius uir manſerit? Incipit enim non uxor eſſe, ſed domina:& uiro ſi offenderit,migrandum eſt.Stillicidia eijciunt hominẽ in die hyemali de domo ſua,ſimiliter & mulier maledica de ꝓpria domo.Aſsiduis quippe iurgijs & quotidiana garrulitate facit perfluere domũ eius,& eijcit eum de ædibus ſuis, id eſt de eccleſia.Vnde & ſuprà ab eodem Solomone præcipit: Fili, ne ſupereffluas. Et Apoſtolus ad Hebræos: Propterea,inquit,debemus intẽdere amplius his quæ dicunt,ne forte ſupereffluamus.Illud uero quis taceat,quod ſub ænigmate ſcribit? Sanguiſugæ tres filiæ erãt D
dilectione dilectæ,ſed iſtæ non ſaturauerunt eam: & quarta non ſufficit dicere ſatis eſt: Infernus,& amor mulieris,& terra quæ non ſatiat aqua,& ignis,non dicit ſatis eſt.Sanguiſuga diabolus eſt,diaboli filiæ ſunt dilectione dilectæ, quæ ſatiari interfectorũ cruore non poſſunt:Infernus,& amor mulieris,& terra arens, & ignis exæſtuãs. Non hic de meretrice,non de adultera dicitur,ſed amor mulieris generaliter accuſatur, qui ſemper inſatiabilis eſt,qui extinctus accendit, & poſt copiã rurſum inops eſt, animũq; uirilem effœminat,& excepta paſsione quam ſuſtinet,aliud non ſinit cogitare. Simile quid & in ſequenti parabola legimus:Per tria mouetur terra,quartũ aũt non poteſt ferre: ſi ſeruus regnet,& ſtultus ſi ſaturet panibus, & odioſa uxor ſi habeat bonũ uirũ, & ancilla ſi eijciat dominã ſuã. Ecce & hic inter malorũ magnitudinẽ uxor ponitur. Quod ſi reſponderis,ſed uxor odioſa:dicã tibi quod & ſuprà: Atqui hoc periculũ in memet fieri graue 29
eſt.Qui eñ duxit uxorẽ,in ambiguo eſt,utrũ odioſam an amabilẽ ducat.Si odioſam duxerit,ferri non poteſt:Si amabilẽ,amor illius inferno & arenti terræ & incẽdio cõparat. Veniamus ad Eccleſiaſten,de ipſo quoq; pauca teſtimonia ponentes. Omnibus tempus eſt,& tempus omni rei ſub cœlo.Tempus pariendi,tempus moriendi,tempus plantandi,tẽpus euellendi quod plantatũ eſt.Peperimus in lege cum Moyſe,moriamur in Euangelio cum Chriſto. Plantauimus in nuptijs, euellamus per pudicitiã quod plantatũ eſt. Tempus amplexandi,& tempus longe fieri ab amplexu. Tẽpus amandi,& tẽpus odiendi.Tempus belli,& tempus pacis.Simulq; nos cõmonet, ne legẽ Euãgelio præferamus, ne puritatẽ uirginitatis, nuptijs putemus æquandam. Meliora ſunt dicens nouiſsima ſermonis,quàm initiũ eius.Statimq; ſubiungit:Ne dixeris quid factũ eſt, quia dies priores meliores erant, q̃ hi. Quia non ſapienter interrogaſti de hoc, reddit cauſam quare dies poſteriores meliores ſint,quàm priores:quia bona,inquit,eſt ſapientia cum hęreditate.

A In lege enim ſapientiā carnis, mors ſequebatur occidens: in euangelio ſapientiā ſpiritus, hæreditas expectat æterna. Ecce hoc inueni dixit Eccleſiaſtes, hominē unū de mille inueni, & mulierē in his omnibus non inueni. Verumtamē reperi, quod fecit deus hominem rectū, & ipſi quæſierunt cogitationes malas. Rectū hominē inueniſſe ſe dicit. Conſidera uim uerbi: in homine, & uir & fœmina continetur, & mulierē, inquit, in his omnibus non inueni. Legamus principiū Geneſeos, et inueniemus Adam, hoc eſt hominē, tam uirū q̄ mulierē nuncupari. Cum ergo boni creati ſimus & recti à deo, ipſi uitio noſtro ſumus ad peiora delapſi: & quod in paradiſo rectū in nobis fuerat, egredientibus de paradiſo deprauatum eſt. Quod ſi obieceris, anteq̄ peccarent, ſexū uiri & fœminæ fuiſſe diuiſum: & abſq; peccato eos potuiſſe coniungi: quid futurū fuerit incertū eſt. Neq; enī dei poſſumus ſcire iudicia, & ex noſtro arbitrio, illius ſententiæ præiudicare. Hoc quod factū eſt in propatulo eſt, quod qui in paradiſo uirgines permanſerunt, eiecti de paradiſo copulati ſunt. Aut quid nocebat, ſi paradiſus nuptias recipit, & nulla eſt inter maritatam uirgineq; diuerſitas, etiā in paradiſo eos ante ſociari? Eijciunt de paradiſo: & quod ibi non fecerunt, in terra faciunt: ut ſtatim à principio conditionis humanæ, uirginitatē paradiſus, & terra nuptias dedicauerit. In omni tempore ſint ueſtimēta tua candida. Candor ueſtium ſempiternus, uirginitatis eſt puritas. In matutino ſeminauimus ſemen noſtrum, & ad ueſperā non ceſſemus. Qui ſeruiuimus in lege nuptijs, uirginitati in euangelio ſeruiamus. Transeo ad Canticū canticorū, & quod aduerſarius totū putat eſſe pro nuptijs, uirginitatis cōtinere ſacramenta monſtrabo. Audiamus quid loquatur ſponſa, anteq̄ ſponſus eius ad terras ueniat, patiatur, inferos penetret ac reſurgat. Similitudines auri faciemus tibi cum diſtinctionibus argenti, quoadusq; rex in accubitu ſuo eſt. Antequā reſurgeret dominus & euangeliū coruſcaret, non habebat aurū ſponſa, ſed ſimilitudines auri. Argentū autē quod in nuptijs habere ſe pollicetur, habebat uarium atq; diſtinctū, in uiduis, continentibus ac maritatis. Deinde ſponſus reſpondet ad ſponſam,

B & eam docet, quod ueteris legis umbra tranſierit, & ueritas euāgelij uenerit. Surge ueni proxima mea, ſponſa mea, columba mea, quoniā ecce hyems tranſijt, pluuia abijt ſibi. Hoc de ueteri teſtamento. Rurſum de euangelio & uirginitate: Flores uiſi ſunt in terra, tempus ſectionis aduenit. Nónne tibi uidetur idipſum dicere, quod & Apoſtolus: Supereſt ut qui habēt uxores, ſic ſint quaſi non habeāt. Et manifeſtius de præconio caſtitatis: Vox, inquit, turturis audita eſt in terra noſtra. Turtur auis pudiciſsima, ſemper habitans in ſublimibus, typus eſt ſaluatoris. Legamus phyſiologos, & reperiemus turturis hanc eſſe naturā, ut ſi parē perdiderit, alteri non iungať, & intelligemus digamiā etiam à multis auibus reprobari. Statimq; turtur dicit ad turturē: Ficus protulit groſſos ſuos: id eſt, ueteris legis præcepta ceciderunt, & de euangelio uites florentes dederunt odorem. Vnde & Apoſtolus: Chriſti bonus odor ſumus. Surge ueni proxima mea, ſpōſa mea, & ueni. Tu columba mea in uelamento petræ iuxta promurale, & oſtēde mihi faciē tuā, & auditā fac mihi uocē tuam, quoniā uox tua ſuauis, & facies tua ſpecioſa. Dū uultū tuum tegeres cum Moyſe, & uelamentū eſſet in lege, nec faciē tuam uidebā, nec uocē tuam dignabar audire, dicens: Et ſi multiplicaueritis preces ueſtras, nec ſic exaudiam uos. Nūc autem reuelata facie contemplare gloriam meam, & petræ firmiſsimæ tegere promurali. Quod audiens ſponſa aperit ſacramēta pudicitiæ. Fratruelis meus mihi: & ego illi, qui paſcit inter lilia, hoc eſt, inter uirginū candidiſsimos choros. Vis ſcire, quale uerus Solomon & pacificus noſter ſoliū, quales habeat armigeros? Ecce, ait, lectus Solomonis, ſexaginta potentes in circuitu eius de potētibus Iſrael, omnes tenētes frameā & docti bello, uniuſcuiuſq; uiri gladius in femore ipſius. Qui in circuitu Solomonis ſunt, gladiū habēt in femore, ſicut Aoth ille iudex ἀμφιδέξιος, qui interfecit hoſtē pinguiſsimū & totū carni deditū, omnes amputans uoluptates. Ibo, inquit, ad montē myrrhæ, ad eos ſcilicet qui mortificauerūt corpora ſua: & ad collē Libani, ad puriſsimos uirginū greges, & loquar ſpōſę meæ: Tota ſpecioſa es amica mea, & non eſt macula in te. Vnde & apoſtolus: Vt exhi-

Vt exhibeat, inquit, sibi sanctã ecclesiã, non habentẽ maculã neq; rugã. Veni à Libano C
sponsa,ueni à Libano: Venies,& pertransibis ab initio fidei, à capite Sanir & Hermon, à cubilibus leonũ,à montibus leopardorũ. Libanus λελευκασμένος, id est candor interpretatur. Veni ergo sponsa candidissima,de qua alibi dicitur: Quæ est ista quæ ascendit dealbata,& transit per uiam huius seculi: ab exordio fidei,& ex Sanir, quod interpretatur dens lucernæ,iuxta illud quod in psalmo legimus: Lucerna pedibus meis uerbũ tuũ domine,& lux semitis meis: & Hermon,id est consecratione, & fuge leonũ cubilia, & leopardorũ montes,qui non possunt mutare uarietatẽ suam. Fuge,inquit,cubilia leonum, fuge superbiam dæmonũ,ut postq̃ mihi fueris cõsecrata,possim tibi dicere: Vulnerasti cor meum,soror mea sponsa,uulnerasti cor meum,in uno oculorũ tuorũ, in uno ornamento colli tui. Quod dicit,huiuscemodi est: Non repudio nuptias, habes & sinistrum oculũ,quem tibi dedi,propter imbecillitatẽ eorũ,qui recta uidere non possunt. Sed magis mihi dexter uirginitatis oculus placet,qui si cæcatus fuerit, omne corpus in tenebris est. Ac ne putaremus eum amorẽ carnis, & nuptias significare corporeas, ilico excludit hunc sensum,& ait: Vulnerasti cor meũ,soror mea sponsa. Vbi sororis nomẽ est, suspicio omnis fœdi amoris excluditur. Quàm speciosa sunt ubera tua à uino,de quibus & supra dixerat: Fratruelis meus mihi,& ego illi,in medio uberũ meorũ cõmorabit̃: in principali cordis,ubi habet sermo dei hospitiũ. Quàm speciosa sunt ubera tua à uino. Quod istud uinum est,quod sponsæ mammas pulcherrimas facit,& pudicitiæ lacte fœcundat? Nempe illud,de quo sponsus in consequentibus loquit̃: Bibi uinũ meũ cum lacte meo. Manducate proximi mei,& bibite, & inebriamini fratres. Vnde & apostoli dicebantur musto pleni: Musto,inquit,non uino ueteri: quia uinũ nouũ in utres nouos mittitur: & non ambulabunt in uetustate literæ,sed in nouitate spiritus. Hoc est uinũ,quod cum inebriauerit adolescẽtes & puellas,statim uirginitatẽ sitiunt, & in crapulam castitatis eructant,& expletur illud uaticiniũ Zachariæ,duntaxat iuxta Hebraicã ueritatẽ de Ecclesiæ 30
uirginibus prophetantis: Cõplebunt̃ infantibus,& puellis ludentibus plateæ eius. Quid D
enim bonũ eius est,& quid pulchrũ eius: nisi frumentũ electorũ, & uinũ germinans uirgines? Istæ sunt uirgines, de quibus in quadragesimoquarto Psalmo scriptũ est: Adducentur regi uirgines post eam,proximæ eius afferentur tibi in lætitia & exultatione. Adducent̃ in templũ regis. Sequitur: Hortus cõclusus,soror mea sponsa: hortus conclusus,fons signatus. Quod clausum est atq; signatũ, similitudinẽ habet matris domini, matris & uirginis. Vnde & in sepulchro saluatoris nouo,quod in petra purissima fuerat excisum,nec ante,nec postea quisquã positus est. Et tamen hæc uirgo perpetua,multarum est mater uirginum. Sequitur enim: Emissiones tuæ paradisus malogranatorũ cum fructu pomorũ. In malogranatis & pomis,omniũ uirtutũ significatur in uirginitate cõcentus. Fratruelis meus candidus & rubicundus: candidus in uirginitate,rubicũdus in martyrio. Et quia rubicundus & candidus est,idcirco statim addit, Gustus eius dulcedines, & totus cõcupiscentia. Sponsus uirgo laudatus à sponsa uirgine,laudat uicissim uirginẽ sponsam,& dicit ei, Speciosi facti sunt gressus tui in calciamentis filij Aminadab, quod interpretatur populi se sponte offerentis. Virginitas enim uoluntaria est,& ideo gressus ecclesiæ in castitatis pulchritudine collaudantur. Non est huius temporis in morẽ commentarij omnia de Cantico canticorũ uirginitatis pandere sacramenta, quia & hæc ipsa fastidioso lectori nares contractura non ambigo. Loquatur Esaias spei nostræ fideiq; mysteriũ: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filiũ,& uocabis nomen eius Emanuel. Scio Iudæos opponere solere,in Hebræo uerbum alma,non uirginẽ sonare, sed adolescentulam. Et reuera uirgo proprie bethula appellatur, adolescentula autem uel puella, non alma dicitur, sed naara. Quid est igitur quod significat alma? Absconditam uirginem,id est,non solum uirginem,sed cum ἐπιτάσει uirginem: quia non omnis uirgo abscondita est, nec ab hominũ fortuito separata conspectu. Deniq; & Rebecca in Genesi,ob nimiam castitatẽ & ecclesiæ typum,quẽ in sua uirginitate signabat,alma scribitur, non

A non bethula: sicut manifestũ esse poterit ex sermonibus pueri Abraham, quos loquit̃ in Mesopotamia, & dicit: Domine deus domini mei Abrahã, si tu dirigis uiam meam per quam ego ingredior, ecce dum stetero super fontẽ aquæ, uirgo quæ egredieẽ ut hauriat aquam, & dixero ad eam: Da mihi paululũ aquæ, ut bibã de hydria tua, & respõderit, & tu bibe, & camelis tuis hauriã: hæc erit uxor, quã præparauit dominus filio domini mei. In eo enim loco, in quo ait: Virgo quæ egredietur, ut hauriat aquã, in Hebraico scriptũ est alma, id est, uirgo secreta, & nimia parentũ diligentia custodita. Aut certe ostendant mihi ubi hoc uerbo appellent̃ & nuptæ, & imperitiã cõfitebor: Ecce uirgo in utero con cipiet & pariet filiũ. Si non præfertur nuptijs uirginitas, spiritus sanctus, cur maritatam, cur uiduam non elegit? Nam illo tempore erat Anna filia Phanuelis de tribu Aser insignis pudicitiæ, & semper uacans orationibus & ieiunijs in templo dei. Si cõuersatio tantum & bona opera & ieiunia absq; uirginitate, spiritus sancti ad se merentur aduentum, potuit & ista mater esse domini. Curramus ad reliqua: Spreuit te, inquit, & despexi, uirgo filia Sion. Quam filiã dixerat, appellauit & uirginẽ: ne si tantũ filiã nominasset, arbitrareris & nuptã. Hæc est uirgo filia ad quam alibi dicit̃: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis: quoniã multi filij desertæ, magis q̃ eius quæ habet uirum. Ista est de qua per Hieremiã loquit̃ deus, dicens: Nunquid obliuiscetur sponsa ornamenti sui, aut uirgo fasciæ pectoralis suæ? De hac in eadẽ prophetia grande miraculũ est, quod fœmina circũdederit uirũ, & uniuersitatis parentẽ, uirginis uenter incluserit. Esto, inquit, nuptiarũ & uirginitatis sit diuersa cõditio, quid ad hoc potes dicere? Si uirgo & uidua fuerint baptizatæ, & ita permãserint, quæ erit inter utranq; diuersitas? Quod de Petro & Ioanne, Anna & Maria dudũ diximus, hoc præsenti loco proficiat. Si enim inter uirginẽ & uiduã baptizatas nihil interest, quia baptisma nouũ hominẽ facit: eadẽ conditione & scorta atq; prostibula si fuerint baptizatæ, uirginibus æquabunt̃. Si enim preteritæ nuptiæ nihil nocent uiduæ baptizatæ, & præteritæ in meretricibus uoluptates, ex-

B positaq; publicæ libidini corpora, post lauacrũ uirginitatis præmia cõsequentur. Aliud est purissimã mentẽ, & nulla recordatione pollutã deo iungere: aliud meminisse amplexuum uiri, fœdæ necessitatis, & quod corpore non agas, recordatione simulare. Hieremias qui in utero sanctificatus est: & cognitus in uulua matris, ideo hoc priuilegio fruitur, quia uirginitatis erat beatitudini destinatus. Et cũ omnes capti sint, uasa quoq; templi Babylonio rege uastante direpta, iste solus liber ab hostibus est, & captiuitatis nescit iniurias, & à uictoribus accepit stipendia, & Nabuzardan, cui de sanctis sanctorũ Nabuchodonosor non præceperat, præcepit de Hieremia. Hoc enim uerũ templum dei est, & hæc sancta sanctorũ, quæ uirginitatis puritate domino cõsecrantur. At econtrario Ezechiel qui captiuus tenebatur in Babylone, qui tempestatẽ ab aquilone uenientẽ uiderat & turbinẽ cuncta rapientẽ, ait: Mortua est uxor mea ad uesperã, & feci mane sicut præceptũ mihi erat. Prædixerat enim ei dominus, quod in die illa aperiretur os eius, & loqueretur, & non taceret amplius. Diligẽter attende, donec uxor uiueret, non habebat libertatẽ populũ cõmonendi. Moritur uxor, & coniugale uinculũ soluitur, & absq; ulla trepidatione semper in officio prophetali est. Qui enim liber uocatus est, uere est seruus Christi. Non nego beatas esse uiduas, quæ ita post baptismum manserint: nec illarũ detraho merito, quæ cum uiris in castitate perdurant: sed sicuti hæ maioris apud deũ præmij sunt, quàm nuptæ coniugali officio seruientes, ita & ipsæ æquo animo patiantur uirginitatem sibi præferri. Si enim illas sera pudicitia post despumatas corporis uoluptates erigit contra maritatas, cur non infra perpetuam castitatem esse se nouerint? Frustra, inquit, hæc loqueris, quia & episcopi & presbyteri & diaconi, unius uxoris uiri, & habentes filios, ab Apostolo constituuntur. Quomodo de uirginibus Apostolus dicit se non habere præceptum: & tamen dat consilium, quasi misericordiam cõsecutus à domino, & hoc agit in omni illa disputatione, ut uirginitatem præferat matrimonio, & suadet quod imperare non audet, ne inijcere uideat̃ laqueũ, & plus imponere ponderis, quàm

potest hominũ sustinere natura: ita & in ecclesiastico ordine cõstituendo, quia rudis ex gentibus constituebatur ecclesia, leuiora nuper credentibus dat præcepta, ne territi ferre non possent. Deniq; & apostoli & seniores de Hierosolymis literas mittunt, ut non amplius imponatur oneris his, qui de gentibus crediderunt, nisi ut abstineant se ab idololatria, & fornicatione, & à sanguine et à suffocatis: & quasi paruulis atq; infantibus lac potũ dant, non solidũ cibũ: nec præcipiũt de continentia, nec de uirginitate significant, nec ad ieiunia prouocant, neq; dicũt illud quod in euangelio ad apostolos dirigitur, ne habeant duas tunicas, ne perã, ne æs in zonis, ne uirgã in manu, ne calciamenta in pedibus: aut certe illud, Si uis perfectus esse, uade & uẽde omnia tua, & da pauperibus: & ueni sequere me. Si enim adolescens ille qui se iactauerat cuncta fecisse quæ legis sunt, audiens hoc tristis abijt, quia habebat possessiones multas, & pharisæi huiuscemodi domini sententiã subsannabãt: quanto magis tanta gentium multitudo, cui summa uirtus erat aliena non rapere, non habebat necesse præceptũ de castitate & continentia perpetua: quibus scribebat̃, ut abstinerẽt se ab idolis, & à fornicatione: & in quibus audiebatur fornicatio, & talis fornicatio, quæ ne inter gentes quidẽ est? Sed & ipsa episcopalis electio mecũ facit. Non enim dicit: eligat̃ episcopus, qui unã ducat uxorẽ, & filios faciat: sed qui unã habuerit uxorẽ, & filios in omni subditos disciplina. Certe confiteris non posse esse episcopũ, qui in episcopatu filios faciat. Alioqui, si deprehensus fuerit, non quasi uir tenebitur, sed quasi adulter damnabit̃. Aut permitte sacerdotibus exercere opera nuptiarum, ut idem sint uirgines quod mariti: aut si sacerdotibus non licet uxores tangere, in eo sancti sunt, quia imitant̃ pudicitiã uirginalẽ. Sed & hoc inferẽdũ. Si laicus & quicũq; fidelis orare nõ potest, nisi careat officio cõiugali: sacerdoti, cui semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orandũ est. Si semper orandũ est, ergo semper carendum matrimonio. Nam & in ueteri lege q̃ pro populo hostias offerebant, non solũ in domibus suis non erant, sed purificabant̃ ad tẽpus ab uxoribus separati, & uinũ & siceram non bibebant, quæ solent libidinẽ prouocare. Eligunt̃ mariti in sacerdotiũ, non nego, quia non sunt tanti uirgines, quanti necessarij sunt sacerdotes. Nunquid quia in exercitu fortissimus quisq; eligendus est, idcirco non assument̃ & infirmiores, cũ omnes fortes esse non possint? Si exercitus uiribus tantũ cõstaret, & non etiã numero militũ, abijcerẽtur imbecilliores. Nunc & secundarũ & tertiarũ uiriũ gradus assumitur, ut turba & numero exercitus cõpleatur. Et quomodo, inquies, frequenter in ordinatione sacerdotali uirgo negligitur, & maritus assumitur? Quia forte cætera opera non habet uirginitati congruentia: aut uirgo putatur, & non est: aut est uirginitas infamis, aut certe ipsa uirginitas ei parit superbiã, & dum sibi applaudit de sola corporis castitate, uirtutes cæteras negligit. Non fouet pauperes, pecuniæ cupidior est. Euenit interdũ, ut tristior uultus, adductum superciliũ, incessus pomparũ ferculis similis, offendat populũ, & quia nihil habet quod reprehendat in uita, habitũ solũ oderit & incessum. Multi eligunt̃ non amore sui, sed alterius odio. In plerisq; suffragiũ meret̃ sola simplicitas, & alterius prudẽtiæ & calliditati quasi malitiæ opponunt̃. Nonnunq̃ errat plebis uulgiq; iudiciũ, & in sacerdotibus cõprobandis, unusquisq; suis moribus fauet: ut non tam bonũ, q̃ sui similẽ quærat præpositũ. Euenit aliquoties, ut mariti, quæ pars maior in populo est, maritis quasi sibi applaudant, & in eo se arbitrẽtur minores non esse uirginibus, si maritũ uirgini præferant. Dicã aliquid quod forsitan cum multorũ offensa dicturus sum, sed boni mihi non irascent̃, quia eos peccati cõscientia non remordebit. Interdũ hoc & pontificũ uitio accidit, qui non meliores, sed argutiores in clerũ allegũt, & simpliciores quosq; atq; innocentes inhabiles putant, uel affinibus & cognatis quasi terrenæ militiæ officia largiunt̃, siue diuitũ obediunt iussioni. Quodq; his peius est, illis clericatus donãt gradũ, quorũ sunt obsequijs deliniti. Alioqui si iuxta sententiã Apostoli non erũt episcopi nisi mariti, ipse Apostolus episcopus esse non debuit, q̃ dixit: Volo aũt oẽs sic esse, sicut ego sum. Et Ioannes indignus hoc gradu existimabit̃, & omnes uirgines & cõtinentes, quibus quasi pulcherri-

A pulcherrimis gemmis ecclesię monile decorat. Episcopus & presbyter & diaconus non sunt meritorũ nomina, sed officiorũ. Nec dicit: Si quis episcopatũ desiderat, bonũ desiderat gradũ, sed bonũ opus desiderat, quod in maiori ordine cõstitutus, possit si uelit, occasionẽ exercendarũ habere uirtutũ. Oportet ergo episcopũ irreprehẽsibilẽ esse, ut nulli uitio mancipatus sit: unius uxoris uirũ, qui unam uxorẽ habuerit non habeat. Sobriũ, siue, ut melius in Græco dicitur, uigilantẽ, id est, νηφάλεον: Pudicũ, hoc enim significat σώφρονα: ornatũ, & castitate & moribus: Hospitalẽ, ut imitetur Abrahã, & cum peregrinis, imò in peregrinis Christũ suscipiat. Doctorẽ: Nihil enim prodest conscientia uirtutũ frui: nisi & creditũ sibi populũ possit instruere, ut ualeat exhortari in doctrina, & eos qui contradicunt redarguere. Non uinolentũ, quia semper in sanctis sanctorum est, & qui offert hostias, uinũ & siceram non bibet, quia in uino luxuria est. Sic bibat episcopus, ut an biberit ignoretur. Non percussorẽ, id est, qui cõscientias non percutiat singulorũ. Neq; enim pugilem describit sermo apostolicus, sed pontificẽ instituit, quid facere non debeat. Docet nũc è regione quid faciat. Sed modestũ, non litigiosum, non cupidum, domũ suam bene regentẽ, filios habentẽ subditos cũ omni castitate. Vide quanta pudicitia exigatur in episcopo, ut si filij eius impudici fuerint, ipse episcopus esse non possit: & eodẽ uitio offendat deum, quo offendit Heli pontifex, qui corripuerat quidem
31 filios, sed quia non abiecerat delinquẽtes, retrorsum cecidit & mortuus est, lucerna dei antequã extingueretur. Mulieres similiter pudicas, & reliqua. In omni gradu & sexu, tenet pudicitia principatũ. Cernis igitur, quod episcopus, presbyter & diaconus non ideo sint beati, quia episcopi uel presbyteri sint, aut diaconi, sed si uirtutes habuerint nominum suorũ & officiorũ. Alioqui si diaconus sanctior episcopo suo fuerit, non ex eo ꝙ inferior gradu est, apud Christũ deterior erit. Aut Stephanus diaconus qui primus martyrio coronatus est, minor futurus est in regno cœlorũ multis episcopis & Timotheo ac Tito, quos ut subijcere nõ audeo, ita nec anteponere. Quomodo in legionibus & ex
B ercitu sunt duces, sunt tribuni, sunt centuriones, sunt ferentarij ac leuis armaturæ, & miles gregarius, & manipuli, cõmissaq; pugna uacant nomina dignitatũ, & sola fortitudo quæritur: ita in hoc campo & prælio, quo contra dæmones dimicamus, non quęruntur nomina, sed opera: & gloriosior ille sub uero imperatore Christo, non qui nobilior, sed qui fortior est. At dices: Si omnes uirgines fuerint, quomodo stabit humanum genus? Par pari referã. Si omnes uiduæ fuerint, uel in matrimonio cõtinentes, quomodo stirps mortaliũ propagabit? Hac ratione nihil omnino erit, ne aliud esse desistat. Verbi gratia: Si cuncti philosophi sint, agricolæ non erunt. Quid loquar de agricolis? non oratores, non iurisconsulti, non reliquarũ artiũ præceptores. Si uniuersi principes, quis erit miles? Si omnes caput, cuius uocabũtur caput, cum cætera membra defuerint? Vereris, ne si uirginitatem plures appetierint, cessent lupæ, cessent adulteræ, ne infantes in urbibus uillisq; non uagiant. Quotidie mœchorũ sanguis effundit, adulteria damnant, & inter ipsas leges & secures ac tribunalia, flagrans libido dominatur. Noli metuere ne omnes uirgines fiant, difficilis res est uirginitas, & ideo rara, quia difficilis: Multi uocati, pauci electi. Incipere plurimorũ est, perseuerare paucorũ. Vnde & grande præmiũ eorũ, qui perseuerauerint. Si omnes uirgines esse possent, nunquã & dominus diceret: Qui potest capere, capiat, & Apostolus in suadendo non trepidaret: De uirginibus aũt præceptum domini non habeo. Et cur inquies, creata sunt genitalia, & sic à conditore sapientissimo fabricati sumus, ut mutuum nostri patiamur ardorẽ, & gestiamus in naturalẽ copulam? Periclitamur responsionis uerecundia, & quasi inter duos scopulos, & quasdam necessitatis & pudicitiæ συμπληγάδας hinc atq; inde, uel pudoris, uel causæ naufragium sustinemus. Si ad proposita respondeamus, pudore suffundimur. Si pudor impetrarit silentium, quasi de loco uidebimur cedere, & aduersario feriendi occasionem dare. Melius est tamen clausis, quod dicitur, oculis Andabatarum more pugnare, quàm directa spicula, clypeo non repellere ueritatis. Poteram quidem dicere: Quomodo posterior

pars corporis & meatus per quem alui ſtercora egerũtur relegatus eſt ab oculis,& quaſi c
poſt tergũ poſitus:ita & hic qui ſub uentre eſt,ad dirigendos humores & potus,quibus
uenæ corporis irrigantur,à deo cõditus eſt.Sed quoniã ipſa organa & genitaliũ fabrica,
& noſtra fœminarũq; diſcretio, & receptacula uuluæ, ad ſuſcipiendos & coalendos fœ
tus condita , ſexus differentiã prædicant,hoc breuiter reſpõdebo. Nunq̃ ergo ceſſemus
à libidine, ne fruſtra huiuſcemodi membra portemus. Cur enim maritus ſe abſtineat ab
uxore?Cur caſta uidua pſeueret, ſi ad hoc tantũ nati ſumus, ut pecudũ more uiuamus?
Aut quid mihi nocebit,ſi cum uxore mea alius concubuerit? Quomodo enim dentium 32
officiũ eſt mandere,& in aluum ea quæ ſunt manſa tranſmittere,& non habet crimẽ qui
cõiugi meæ panem dederit:ita ſi genitaliũ hoc eſt officiũ,ut ſemper fruantur natura ſua,
meam laſsitudinẽ alterius uires ſuperent : & uxoris, ut ita dixerim, ardentiſsimã gulam,
fortuita libido reſtinguat. Quid ſibi autẽ uult Apoſtolus, ut ad continentiã cohortetur,
ſi contra naturã eſt? Quid ipſe dominus,qui eunuchorũ præcipit uarietates? Certe Apo
ſtolus,qui ad ſuam nos prouocat pudicitiã,debet conſtanter audire,Cur portas ueretrũ
ò Paule? Cur à ſexu fœminarũ barba,pilis, aliaq; membrorũ qualitate diſtingueris ? Cur
tuæ non intumeſcũt papillæ,non dilatantur renes, non pectus artatur ? Vox obſoletior
eſt,ſermo ferocior & hirſutius ſuperciliũ. Fruſtra hæc omnia uirorũ habes, ſi comple-
xu non uteris fœminarũ.Compellor aliquid loqui & inſipiens fieri, ſed uos me ut loqui
audeam coegiſtis.Dominus noſter atq; ſaluator,qui cum in forma dei eſſet, formam ſer
ui dignatus eſt aſſumere,factus obediens patri uſq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis:quid ne-
ceſſe erat,ut his membris naſceretur, quibus uſurus non erat? Qui certe ut ſexum oſten
deret,etiam circumciſus eſt. Cur Ioannẽ apoſtolum & Baptiſtam ſua dilectione caſtra-
uit,quos uiros naſci fecerat ? Qui ergo in Chriſtũ credimus, Chriſti ſectemur exempla.
Et ſi noueramus illum iuxta carnem, ſed iam non nouimus eum ſecundum carnẽ. Cer-
te in reſurrectione eadem erit corporum ſubſtantia,qua nunc utimur,licet auctior glo-
ria. Nam & ſaluator intantũ ipſum corpus habuit poſt inferos, in quo & crucifixus eſt, D
ut manus perforatas clauis & lateris uulnus oſtenderet. Porrò ſi clauſis ingreſſus eſt o-
ſtijs,quod humanorũ corporũ natura non patitur, ergo & Petrum & dominum nega-
bimus uera habuiſſe corpora, quia ambulauerunt ſuper aquas, quod contra naturam
eſt.In reſurrectione mortuorum,non nubent neq; nubentur,ſed ſimiles erunt angelis.
Quod alij poſtea in cœlis futuri ſunt,hoc uirgines in terra eſſe cœperunt. Si angelorum
nobis ſimilitudo promittitur: inter angelos autem non eſt ſexus diuerſitas:aut ſine ſexu
erimus,quod angeli ſunt:aut certe quod liquido comprobatur, reſurgentes in proprio
ſexu, ſexus non fungemur officio. Verum quid agimus argumentis, & propoſitiones
aduerſarij callida cupimus reſponſione ſuperare? Vetera tranſierunt,ecce facta ſunt om
nia noua.Curram per apoſtolorũ ſententias, & quomodo in Solomonis exemplis bre-
ues expoſitiunculas ſubdidi, ob intelligendi facilitatem, ita & nunc caſtitatis & conti-
nentiæ Chriſtianæ exempla replicabo, & de multis teſtimonijs quaſi unum corpus effi-
ciam:quo & nihil quod ad pudicitiam pertineat prætermittam,& nimię prolixitatis de-
clinem faſtidium. Scribit inter cætera Paulus apoſtolus ad Romanos : Quem ergo fru-
ctum habuiſtis tunc in illis in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorũ mors eſt. Nunc
uero liberati à peccato, ſerui autem dei facti, habetis fructum ueſtrum in ſanctificatio-
nem,finem uero uitam æternam.Puto quod & nuptiarum finis mors ſit.Fructus autem
ſanctificationis,qui uel ad uirginitatem uel ad continentiam pertinet,uita penſatur æter
na.Ac deinde: Itaq; fratres mei & uos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti:ut ſitis al-
terius,qui ex mortuis reſurrexit,ut fructificemus deo.Cum enim eſſemus in carne, paſ-
ſiones quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris ut fructificarent morti:
Nunc aũt ſoluti ſumus à lege mortis,in qua detinebamur,ut ſeruiamus in nouitate ſpiri
tus,& non in uetuſtate literæ.Cũ,inquit,eſſemus in carne,& nõ in nouitate ſpiritus,ſed
in uetuſtate literæ,faciebamus ea quæ carnis erant, & fructificabamus morti. Nunc aũt
quia

A quia mortui ſumus legi, per corpus Chriſti, fructificemus deo: ut ſimus eius, qui ex mor
tuis reſurrexit. Necnõ & in alio loco cum prædixiſſet, Scio quia lex ſpiritualis eſt: & cum
de uiolentia carnis, quod crebro nos impellat facere quod nolimus, latius diſputaſſet, ad
extremũ intulit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei
per Ieſum Chriſtum dñm noſtrũ. Et iterũ: Ipſe igitur mente ſeruio legi dei, carne aũt legi
peccati. Et nihil damnationis eſt his, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundũ carnẽ am
bulant. Lex eñ ſpiritus in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Ac manife-
ſtius in conſequentib. docet, Chriſtianos nõ ambulare ſecundum carnẽ, ſed ſecundũ ſpi
ritum, dicens: Qui enim ſecundũ carnẽ ſunt, quæ ſunt carnis ſapiũt: qui uero ſecundum
ſpiritũ, quæ ſunt ſpiritus ſentiũt. Nam prudentia carnis, mors eſt: prudentia aũt ſpiritus,
uita & pax: quoniã prudentia carnis, inimicitia eſt in deũ. Legi enim dei non ſubijcitur,
nec enim poteſt. Qui aũt in carne ſunt, deo placere nõ poſſunt. Vos aũt in carne non e-
ſtis, ſed in ſpiritu, ſi tamen ſpiritus dei habitat in uobis. & reliqua, uſq; ad illum locum in
quo ait: Ergo fratres debitores ſumus nõ carni, ut ſecundũ carnẽ uiuamus. Si eñ ſecun-
dum carnẽ uixeritis, moriemini: ſi aũt ſpiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Qui-
cunq; enim ſpiritu dei aguñt, hi filij dei ſunt. Si prudentia carnis, inimicitia eſt in deum,
& qui in carne ſunt, deo placere nõ poſſunt: arbitror eos qui inſeruiũt officio cõiugali,
quod prudentiã carnis diligant, & in carne ſint. A qua nos retrahens Apoſtolus, & iun-
gens ſpiritui, deinceps loquiť: Obſecro uos fratres per miſericordiam dei, ut exhibeatis
corpora ueſtra hoſtiã uiuentẽ, ſanctam, deo placentẽ, rationabile obſequiũ ueſtrũ. Et no
lite conformari huic ſeculo, ſed reformamini in nouitate ſenſus ueſtri, ut probetis quæ
ſit uoluntas dei bona, & bene placẽs, & perfecta. Dico eñ per gratiã quæ data eſt mihi,
omnibus qui ſunt inter uos, Non plus ſapere q̃ oportet ſapere, ſed ſapere ad pudicitiam:
non ad ſobrietatẽ, ut male in Latinis codicibus legiť, ſed ſapere, inquit, ad pudicitiam. Si
33 quidem Græcè ſcriptũ eſt, ἐις τὸ σωφρονεῖν. Conſideremns ſententiã Apoſtoli: Reforma-
B mini, inquit, in nouitate ſenſus ueſtri, ut probetis quæ ſit uoluntas dei bona, & bene pla
cens, & perfecta. Quod dicit, huiuſcemodi eſt: Concedit quidẽ deus nuptias, concedit di
gamiã, & ſi neceſſe fuerit, fornicationi & adulterio præfert etiam trigamiã. Sed nos qui
corpora noſtra exhibere debemus hoſtiam uiuã, ſanctam, placentẽ deo, rationale obſe-
quium noſtrum, nõ quid concedat deus, ſed quid uelit cõſideremus, ut probemus, quæ
ſit uoluntas dei bona, & bene placens, & perfecta. Ergo quod cõcedit, nec bonũ, nec be
ne placẽs eſt, nec perfectum. Redditq; cauſas, cur hoc ſuadeat: ſciẽtes tempus, quia hora
eſt iam nos de ſomno ſurgere. Nunc aũt propior eſt ſalus noſtra, q̃ cũ credidimus: Nox
proceſsit, dies aũt appropinquauit. Et in extremo: Induimini dñm Ieſum Chriſtũ, & car-
nis curam ne feceritis in deſiderijs. Aliud eſt uoluntas dei, aliud indulgentia. Vnde & ad
Corinthios ſcribẽs, ait: Ego fratres nõ potui loqui uobis ſicut ſpiritualibus, ſed ſicut car
nalibus: ſicut paruulis in Chriſto, lac uobis potũ dedi, nõ eſcam: nondũ enim poteratis,
ſed neq; nunc poteſtis: adhuc enim carnales eſtis. Qui animalis eſt, & non recipit ea quæ
ſpiritus dei ſunt: ſtultitia enim illi eſt, nec poteſt intelligere, quia ſpiritualiter dijudicať:
iſte nõ perfectæ caſtitatis cibo, ſed rudi nuptiarũ lacte nutritur. Sicut per hominẽ mors,
ſic & per hominem reſurrectio mortuorũ. Quomodo in Adam omnes morimur, ſic in
33 Chriſto omnes uiuificabimur. Seruiuimus in lege ueteri Adam: ſeruiamus in Euãgelio
nouo Adã. Factus eſt enim primus homo Adam in animã uiuentẽ, & nouiſsimus Adam
in ſpiritũ uiuificantẽ. Primus homo de terra, terrenus: ſecũdus homo de cœlo, cœleſtis.
Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Sicut portauimus i-
maginẽ terreni, portemus & imaginẽ cœleſtis. Hoc aũt dico fratres, quia caro & ſanguis
regnũ dei poſsidere non poſſunt, neq; corruptio incorruptionẽ poſsidebit. Hoc tã cla-
rum eſt, ut nulla expoſitione queat manifeſtius fieri: Caro, inquit, & ſanguis regnum dei
poſsidere non poſſunt, neq; corruptio incorruptionẽ. Si corruptio ad omnẽ coitũ per-
tinet, incorruptio aũt propriẽ caſtitatis eſt, præmia pudicitiæ nuptiæ poſsidere nõ poſ-

D 4 ſunt

ſunt.Scimus enim,quoniam ſi terrenā domus huius habitationis deſtructa fuerit,ędifi- C
cationē habeamus ex deo,domum non manufactam,ſempiternā in cœlis. In quo inge-
miſcimus,habitaculum noſtrum,quod de cœlo eſt ſuperindui cupiētes. Cupimus enim
egredi de corpore,& habitare cum Chriſto:propter quod et ſtudioſiſsimē nitimur,ſiue
in corpore,ſiue extra corpus placere deo.Et ut plenius exponeret,quales nos eſſe uellet,
in alio loco docet,dicens:Deſpōdi enim uos uni uiro,uirginē caſtam exhibere Chriſto.
Quod ſi ad totam eccleſiam credentiū uolueris referre,in hac deſpōſione Chriſti,& ma
ritatas & digamas & uiduas & uirgines contineri,hoc quoq; pro nobis facit.Nam dum
omnes ad pudicitiam & præmiū uirginitatis inuitat,oſtendit cunctis gradibus uirginita
tem eſſe potiorē.Rurſumq; ad Galatas:Ex operibus,inquit,legis non iuſtificabiť omnis
caro.Opera legis & nuptiæ ſunt,unde & maledicunť in ea,qui non habent filios.Quæ ſi
conceduntˊ etiam in Euangelio,aliud eſt indulgentiam infirmitati tribuere,aliud uirtuti
bus præmia polliceri.Dicam & ego nuptiatoribus meis,qui poſt caſtitatē & diuturnam
continentiā ſubant ad coitū,& pecudum more laſciuiunt:ſic inſipiētes eſtis,ut cum cœ-
peritis ſpiritu,nunc carne conſummemini?Tanta paſsi eſtis ſine cauſa?Apoſtolus quod
continentiæ quibuſdam nodos relaxat,& dimittit frena currentibus,propter infirmita-
tem carnis hoc facit.Contra quam ſcribens denuo loquiť:Spiritu ambulate,& deſideria
carnis non perficietis.Caro enim cōcupiſcit aduerſus ſpiritū,& ſpiritus aduerſus carnē.
Non neceſſe eſt nunc de operib.carnis dicere, quia longū eſt, & facile poteſt de Apoſto
li epiſtola ſumere,qui uoluerit.Dicam tantū de ſpiritu,cuius fructus ſunt,charitas, gau-
dium,pax,longanimitas,benignitas,bonitas,fides,manſuetudo,continētia. Omnes uir 33
tutes ſpiritus, quaſi ſolidiſsimū fundamentū & ſublime culmē,continētia ſuſtētat & pro
tegit.Aduerſum huiuſcemodi nō eſt lex.Qui aūt ſunt Chriſti, carnē ſuam crucifixerunt
cum uitijs & concupiſcētijs.Si uiuimus ſpiritu,ſpiritu & ambulemus. Qui cum Chriſto
carnē noſtrā & paſsiones eius deſideriaq; crucifiximus,quid rurſum ea quæ carnis ſunt
agere cupimus?Quodcunq; ſeminauerit homo,hoc & metet. Qui ſeminat in carne ſua, D
de carne metet corruptionē.qui aūt ſeminat in ſpiritu,metet uitā ęternā.Exiſtimo quod
qui uxorē habet,q̃ diu reuertiť ad idipſum,ne tentet eum ſatanas,in carne ſeminet,& nō
in ſpiritu.Qui aūt in carne ſeminat:nō ego,ſed Apoſtolus loquiť,metit corruptionē.Ele
git nos in Chriſto deus pater ante mundi conſtitutionē,ut eſſemus ſancti & immaculati
coram eo.Ambulauimus in concupiſcētijs carnis,facientes uoluntatē eius,& cogitatio-
num:& fuimus filij iræ,ſicut & cæteri.Nunc aūt cōreſuſcitauit, & conſidere nos fecit in
cœleſtibus in Chriſto Ieſu,ut deponamus ſecundū priorē conuerſationē ueterē homi-
nem,qui corrūpiť iuxta deſideria erroris,& aptari nobis illa benedictio poſsit,quę miſ-
ſam ad Epheſios Epiſtolam,tali fine concludit:Gratia uobis cum omnibus qui diligunt
dominū in incorruptione.Conuerſatio noſtra in cœlis eſt. Vnde & ſaluatorem expecta
mus dominū noſtrum Ieſum Chriſtum, qui transfigurabit corpus humilitatis noſtræ,
conforme fieri corpori gloriæ ſuæ. Quæcunq; ergo ſunt uera, quæcunq; pudica, quæ-
cunq; iuſta,quæcunq; ad caſtitatē pertinentia:his copulemur,hæc ſequamur. Reconci-
liauit nos Chriſtus in corpore ſuo,deo patri per mortē:& exhibuit ſanctos & immacula
tos & abſq; ulla reprehenſione coram ſe:in quo & circuncisi ſumus circūciſione nō ma
nufacta,in expoliationē corporis carnis,ſed circunciſione Chriſti,conſepulti ei in bapti
ſmo,in quo & cōſurreximus.Si ergo cōſurreximus cū Chriſto,ea quæ ſurſum ſunt quæ
ramus,ubi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens,ea ſapiamus quę ſurſum ſunt,nō quę ſupra
terram.Mortui enim ſumus, & uita noſtra abſcondita eſt cū Chriſto in deo. Cum enim
Chriſtus apparuerit uita noſtra,tunc & nos apparebimus cum ipſo in gloria.Nemo mi-
litans deo,implicat ſe negocijs ſecularibus,ut poſsit ei placere,qui ſe elegit.Apparuit em̃
gratia dei ſaluatoris omnib.hominibus,erudiens nos,ut abnegantes impietatē & ſecula
ria deſideria,caſte,& iuſte,& pie uiuamus in præſenti ſeculo. Dies me deficiet,ſi uo-
luero omnia caſtitatis de Apoſtolo præcepta memorare.Iſta ſunt de quib.ad Apoſtolos
dominus

A dominus loquebatur: Adhuc multa habeo uobis dicere, ſed non poteſtis ea portare mo
do. Cum aũt uenerit ille ſpiritus ueritatis, docebit uos omnẽ ueritatẽ. Poſt crucẽ Chriſti,
ſtatim in Actis Apoſtolorũ una domus Philippi Euangeliſtæ, quadrigã producit uirgi-
num filiarũ: ut Cæſarea, in qua ex gentibus eccleſia per centurionẽ Cornelium fuerat de
dicata, etiã uirginũ puellarũ præberet exẽpla. Cumq; dominus in Euangelio dixerit, Lex
& prophetæ uſq; ad Ioannẽ: iſtæ quia uirgines erant, etiam poſt Ioannẽ propheta ſſe refe
runtur. Neq; enim poterant ueteris teſtamẽti lege retineri, quæ uirginitatis fulſerant cla
ritate. Trãſeamus ad Iacobũ, qui frater domini dicebat, tantæ ſanctitatis, tãtæq; iuſtitiæ,
& perpetuæ uirginitatis, ut Ioſephus quoq; hiſtoricus Iudæorũ, propter huius necẽ Hie
roſolymã ſubuerſam referat. Hic primus epiſcopus ex Iudæis Hieroſolymæ credẽtis ec-
cleſiæ, ad quẽ Paulus cum Tito Barnabaq; pergebat, loquit in Epiſtola ſua: Nolite erra-
re fratres mei dilecti. Omne datũ bonũ, & omnis perfecta donatio, de ſurſum eſt, deſcen
dens à patre luminũ, apud quẽ non eſt differẽtia, aut conuerſionis obumbraculum. Vo
lens genuit nos uerbo ueritatis, ut ſimus primitiæ creaturarũ eius. Virgo myſticè uirgi-
nitatẽ docet: Omne perfectũ donũ de ſurſum deſcendit, ubi nõ ſunt nuptiæ: & deſcẽdit,
nõ à quolibet, ſed à patre luminũ, qui dicit ad Apoſtolos, Vos eſtis lux mundi: apud quẽ
non eſt differẽtia Iudæi ſiue gentilis: nec illa umbra quæ uerſabat in lege, premit eos qui
de nationib. crediderunt: ſed uerbo nos genuit, & uerbo ueritatis: quia umbra & imago
& ſpecies quædam ueritatis præceſsit in lege, ut ſimus primitiæ creaturarũ eius. Et quo-
modo ipſe primogenitus ex mortuis, omnes in ſe mortuos ſuſcitauit: ſic ipſe uirgo, pri-
mitias uirginũ ſuarum in ſe uirgine dedicauit. Petrus quoq; quid de uocatione gentium
ſentiat, contemplemur: Benedictus, inquit, deus, & pater dñi noſtri Ieſu Chriſti, qui ſe-
cundum magnã miſericordiã ſuam regenerauit nos in ſpem uitæ, per reſurrectionẽ Ieſu
Chriſti ex mortuis, in hæreditatẽ incorruptã & immaculatã & immarceſcibilem, quæ ſer
uat in cœlis, in uos qui uirtute dei cuſtodimini per fidem, in ſalutẽ quæ præparata eſt re-
B uelari in tempore nouiſsimo. Vbi incorrupta prædicat hæreditas, & immaculata & im-
marceſcibilis, & præparata in cœlis, & in tempus nouiſsimũ reſeruata, & ſpes uitæ æter-
næ quando nõ nubent neq; nubent, ibi alijs uerbis uirginitatis priuilegia deſcribuntur.
Nam & in ſequentibus hoc ipſum docet: Propter hoc accincti lumbos mentis ueſtræ ui
gilantes perfecte, ſperate in eam gratiã, quæ uobis deferenda eſt in reuelatione Ieſu Chri
ſti. Quaſi filij obedientiæ non conformemini prioribus ignorantię ueſtrę deſiderijs, ſed
ſecundum eum qui uos uocauit ſanctum, & ipſi ſancti eſtote, in omni conuerſatione.
Scriptum eſt enim: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum. Neq; enim corruptibili auro &
argẽto redempti ſumus, ſed precioſo ſanguine immaculati agni Ieſu Chriſti, ut caſtifice-
mus animas ueſtras in obedientia ueritatis, renati non ex coitu corruptibili, ſed ex incor
ruptione, per uerbum uiuẽtis dei & permanentis: & ſicut lapides uiui ædificemur in do
mum ſpiritualẽ, ſanctum ſacerdotiũ, offerentes ſpirituales uictimas, per Chriſtũ dñm no
ſtrum. Nos enim ſumus genus electũ, regale ſacerdotiũ, gens ſancta, populus acquiſitio
nis. Chriſtus pro nobis carne mortuus eſt. Armemur eadẽ conuerſatione qua Chriſtus,
quoniã qui paſſus eſt in carne, quieuit à peccato: ut nequaq̃ in deſiderijs hominũ, ſed in
uoluntate dei, reliquũ in carne tempus exigamus. Sufficit enim nobis præteritũ tempus,
quando ambulauimus in luxurijs & deſiderijs cæteriſq; uitijs. Grandia nobis & precio
ſa uirginitatis promiſſa donauit, ut per hanc efficiamur diuinę conſortes naturæ, fugien
tes eam quæ in mundo eſt concupiſcentiam corruptionis. Nouit dominus pios de tenta
tione eripere, & iniquos cruciãdos in diem reſeruare iudicij, præcipue eos, qui poſt car
nem in deſiderijs pollutionis ambulant, & dominationes deſpiciunt, audaces & proca-
ces. Iſti enim quaſi irrationabilia iumenta in uentrem & libidinem proni ſunt, blaſphe-
mantes: qui & in corruptione ſua corrumpẽtur: recipientq; mercedem iniquitatis lu-
xuriam: qui putãt delicias eſſe, iniuſtitiã, ſordes & maculas, & nihil aliud niſi de uolupta
tibus cogitantes. Qui habent oculos plenos adulterio & inſatiabili libidine, & decipiunt
animas

animas necdum Christi charitate robustas. Loquunť enim uerba tumẽtia, & indoctos facile illecebris carnis irretiunt: repromittentes eis libertatẽ, cum ipsi serui uitiorũ sint atq; luxuriæ & corruptionis. Vnusquisq; enim ei subiacet passioni, à qua uincitur. Quod si fugientes coinquinationes mundi per scientiã saluatoris nostri Iesu Christi, iisdem rursum superanť, quæ antè superauerãt, facta sunt eis nouissima peiora prioribus. Meliusq; eis erat non nosse uiam iustitiæ, q̃ post agnitionẽ retrorsum conuerti, & relinquere sanctum mandatũ, quod eis traditũ fuerat. Completumq; est in eis uerissimũ illud prouerbium: Canis reuersus ad uomitũ suum. Et sus lota in uolutabro luti. Nolui omnẽ locũ secundæ Petri epistolæ ponere, ne longũ facerẽ: sed tantũmodo ostendi spiritus sancti uaticinio huius temporis & doctores & hæresim prænunciatã. Deniq; manifestius eos denotat, dicens: Venient in nouissimis diebus illusores seducentes, iuxta propria desideria ambulantes, &c. Descripsit sermo apostolicus Iouinianũ loquentẽ buccis tumẽtibus, & inflata uerba trutinantẽ, repromittentẽ in cœlis libertatẽ, cum ipse corruptionis seruus sit atq; luxuriæ, canis reuertẽs ad uomitũ suum. Nam cum monachum esse se iactitet: & post sordidam tunicam & nudos pedes, & cibariũ panẽ, & aquæ potũ, ad candidam uestem, & nitidã cutẽ, ad mulsum & elaboratas carnes, ad iura Apitij & Paxami, ad balneas 35
quoq; ac fritillas, & popinas se conferat: manifestum est, quod terrã cœlo, uitia uirtutibus, uentrem præferat Christo, & purpuram coloris eius, putet regna cœlorum. Et tamen iste formosus monachus, crassus, nitidus, dealbatus, & quasi sponsus semper in- 36
cedens, aut uxorẽ ducat, ut æqualem uirginitatẽ nuptijs probet: aut si nõ duxerit, frustra contra nos uerbis agit, cum opere nobiscũ sit. Sed & Ioannes in eadem uerba cõcordat: Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundũ, nõ est charitas patris in eo. Quoniã omne quod in mundo est, desideriũ carnis est, & desiderium oculorũ, & superbia huius uitæ, quæ non est de patre, sed de mundo est. Et, mũdus præterit, & desideriũ eius. Qui autem facit uoluntatẽ dei, manet in æternũ. Mandatũ nouum scripsi uobis, quod est uerissimũ, & in Christo, & in nobis: quia tenebræ preterierunt & D
lux iam lucet. Et rursum: Charissimi nunc filij dei sumus, & necdũ apparuit quid futuri sumus. scimus aũt, quia cum apparuerit, similes ei erimus: quoniã uidebimus eum sicuti est: & omnis qui habet hanc spẽ, castificat semetipsum, sicut & ille castus est. In hoc perfecta est nostra charitas, si fiduciã habeamus in diẽ iudicij, ut quomodo ille est, sic & nos simus in hoc seculo. Epistola quoq; Iudæ tale quid significat: Odientes & carnis pollutã tunicam. Legamus Apocalypsim Ioannis, & ibi reperiemus agnũ super montem Sion, & cum eo centũ quadragintaquatuor milia signatorũ, habentium nomẽ eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis: qui cantant canticũ nouum, & nemo potest dicere canticũ illud, nisi hi qui empti sunt de terra. Isti sunt qui cũ mulieribus se nõ coinquinauerunt, uirgines enim permanserũt. Hi sequunť agnũ quocũq; uadit: Empti sunt e m̃ ex hominibus primitiæ deo & agno, & in ore ipsorum non est inuentũ mendaciũ, & sine macula sunt. De singulis tribubus, excepta tribu Dan, pro qua reponitur tribus Leui; duodena milia uirginũ signatorũ creditura dicuntur, qui cum mulieribus nõ sunt coinquinati. Ac ne putaremus de his dici, qui scorta non norũt, statim intulit: Virgines enim permanserunt. Ex quo ostendit, omnes qui uirgines non permanserũt, ad comparationẽ purissimæ & angelicæ castitatis, & ipsius dñi nostri Iesu Christi esse pollutos. Hi sunt qui cantant canticũ nouum, quod nemo potest canere, nisi qui uirgo est. Hi sunt primitiæ dei & agni, & sine macula. Si uirgines primitiæ dei sunt, ergo uiduæ & in matrimonio continẽtes, erunt post primitias, id est in secundo & tertio gradu: nec prius perditus populus saluari poterit, nisi tales hostias castitatis deo obtulerit, & immaculatũ agnum, purissimis uictimis reconciliauerit. Infinitum est de Euangelio decem uirginum exponere sacramentum, quinq; stultarum, & quinq; sapientum. Hoc solum nunc dico, quod quomodo absq; cæteris operibus uirginitas sola non saluat, sic omnia opera absq; uirginitate, puritate, continentia, castitate, imperfecta sunt. Ex quo nequaquam nos illud poterit

A poterit impedire, quod aduerſarius obijcit, fuiſſe dominũ in Cana Galilææ, & nuptiarũ
feſta celebraſſe, quando aquas uertit in uinũ. Hoc eñ breuiſsimè reſpondebo, quod qui
octaua die circuncifus eſt, & pro quo par turturũ, & duo pulli columbarũ die purgatio
nis oblati ſunt, cum cæteris anteq̃ pateret, Iudaicam conſuetudinẽ comprobauit, ne illis
occaſionẽ iuſtè ſe interficiendi tribuere uideret, quaſi legẽ deſtruẽs damnanſq; naturã.
Quanq̃ & hoc pro nobis faciat. Qui eñ ſemel uenit ad nuptias, ſemel docuit eſſe nubendum.
Et tunc uirginitati poſſet officere, ſi nuptias poſt uirginitatẽ, & uiduitatis caſtimoniam
non in gradu poneremus. Nunc aũt cum hæreticorũ ſit damnare coniugia, & dei
ſpernere conditionẽ, quicquid de laude dixerit nuptiarũ, libenter audimus. Eccleſia eñ
matrimonia non damnat, ſed ſubijcit: nec abijcit, ſed diſpenſat: ſciens, ut ſuprà diximus,
in domo magna non ſolum uaſa eſſe aurea & argẽtea, ſed & lignea, & fictilia, & alia eſſe
in honorẽ, alia in contumeliã: & quicunq; ſe mundauerit, eum futurũ eſſe uas honorabile,
& neceſſariũ in omne opus bonũ præparatum. Satis abundeq; Chriſtianæ pudicitię
& uirginitatis angelicæ, de diuinis libris exempla præbuimus. Sed quoniam intellexi in
cõmentarijs aduerſarij, prouocari nos etiam ad mundi ſapientiã, quod nunquã hoc genus
in ſeculo ſit probatũ, & nouum dogma contra naturã religio noſtra prodiderit, per
curram breuiter Græcas & Latinas Barbaraſq; hiſtorias, & docebo uirginitatẽ ſemper
tenuiſſe pudicitiæ principatũ. Referunt fabulæ Atalantã Calydoniam uirginẽ ſemper
in uenatibus, ſemper in ſyluis, non tumentes uteros fœminarũ, faſtidiaq; conceptuũ, ſed
37 expeditam & caſtam amaſſe uirtutẽ. Harpalicen quoq; uirginẽ Thraciam, inſignis poe
ta deſcribit, & reginã Volſcorũ Camillam: quam Turnus cum auxilio uenerat, laudare
uolens, non amplius habuit quod diceret, niſi uirginẽ nominaret: O decus Italiæ uirgo.
38 Chalciœcus quoq; filia illa Leo uirgo perpetua, peſtilentiam patriæ ſcribitur ſpontanea
morte ſoluiſſe, & Iphigeniæ uirginis ſanguis aduerſos placaſſe uentos. Quid referam Si-
byllas Erythræam atq; Cumanã, & octo reliquas. Nam Varro decẽ fuiſſe autumat, qua-
B rum inſigne uirginitas eſt, & uirginitatis præmiũ diuinatio? Quod ſi Aeolici genere ſer-
monis Sibylla θεοβούλη appellatur, rectè conſilium dei ſola ſcribitur noſſe uirginitas.
Caſſandram quoq; & Chryſein uates Apollinis ac Iunonis uirgines legimus. Et ſacerdo
39 tes Dianæ Tauricæ, & Veſtæ, innumerabiles extiterunt. Quarũ una Minutia propter ſu-
ſpicionem ſtupri uiua defoſſa eſt, iniuſta, ut reor, pœna, niſi grande crimen putaret læſa
uirginitas. Certe Romanus populus quanto honore uirgines ſemper habuerit, hinc ap-
paret: quod conſules & imperatores, & in curribus triumphantes, qui de ſuperatis gen-
tibus trophæa referebant, & omnis dignitatis gradus, eis de uia cedere ſolitus ſit. Clau
dia uirgo Veſtalis cum in ſuſpicionẽ ueniſſet ſtupri, & ſimulacrum matris Idææ in uado
Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiã ſuam fertur cingulo duxiſſe nauẽ, quam
40 multa milia hominũ trahere nequiuerant. Melius tamen, inquit Lucani poetæ patruus,
cum illa eſſet actum: ſi hoc quod euenit, ornamentũ potius exploratæ fuiſſet pudicitiæ,
q̃ dubiæ patrociniũ. Nec mirum hoc de hominibus, cum Mineruã quoq; & Dianã uirgi
nes deas finxerit error gentilium: & inter duodecim ſigna cœli, quibus mundum uolui
putant, uirginẽ collocarint. Magna iniuria nuptiarũ, ut ne inter ſcorpios quidẽ, & cẽtau
41 ros, & cancros, & piſces, & ægocerotes, uxorẽ maritũq; cõtruſerint. Triginta Athenien
ſium tyrãni cum Phidonẽ in cõuiuio necaſſent, filias eius uirgines ad ſe uenire iuſſerũt,
& ſcortorũ more nudari: ac ſuper pauimẽta, patris ſanguine cruentata, impudicis geſti-
bus ludere: quæ pauliſper diſsimulato doloris habitu, cum temulẽtos cõuiuas cernerẽt,
quaſi ad requiſita naturæ egredientes, inuicẽ ſe complexæ præcipitauerunt in puteũ, ut
uirginitatẽ morte ſeruarent. Demotionis Areopagitarum principis uirgo filia, audito
ſponſi Leoſthenis interitu, qui bellum Lamiacum concitarat, ſe interfecit: aſſerẽs quanq̃
intacta eſſet corpore, tamen ſi alterum accipere cogeretur, quaſi ſecundum acciperet,
42 cum priori mente nupſiſſet. Spartiatæ & Meſſenij diu inter ſe habuere amicitias, intan-
tum ut ob quædam ſacra etiam uirgines ad ſe mutuo mitterẽt. Quodam igitur tempore

cum quinquaginta uirgines Lacedæmoniorũ Meſſenij uiolare tẽtaſſent, de tanto nume C
ro ad ſtuprum nulla conſenſit, ſed omnes libentiſsime pro pudicitia occubuerũt. Quam
obrem graue bellum & longiſsimũ concitatũ eſt, & poſt multũ temporis Mamertia ſub
uerſa eſt. Ariſtoclides Orchomeni tyrannus adamauit uirginẽ Stymphalidem, quę cum
patre occiſo ad templum Dianæ confugiſſet, & ſimulacrum eius teneret, nec ui poſſet a-
uelli, in eodem loco confoſſa eſt. Ob cuius necem tanto omnis Arcadia dolore cõmota
eſt, ut bellum publice ſumeret, & necem uirginis ulciſceretur. Ariſtomenes Meſſenius
uir iuſtiſsimus, uictis Lacedæmonijs, & quodam tempore nocturna ſacra celebrãtibus,
quæ uocabantur Hyacinthina, rapuit de choris ludentiũ uirgines quindecim, & tota no
cte gradu concito fugiẽs exceſsit de finibus Spartanorũ. Cumq; eas comites eius uellent
uiolare, monuit quantum potuit, ne hoc facerẽt, & ad extremũ quoſdam non parẽtes in
terfecit, cæteris metu coercitis. Redemptæ poſtea à cognatis puellæ, cum Ariſtomenẽ ui
derent cædis reum fieri, tam diu ad patriã non ſunt reuerſæ, q̃ diu iudicum aduolutę ge-
nibus defenſorẽ pudicitiæ ſuæ cernerẽt abſolutum. Quo ore laudandæ ſunt Scedaſi filię
in Leuctris Bœotiæ, quas traditum eſt abſente patre duos iuuenes prætereuntes iure ho
ſpitij ſuſcepiſſe. Qui multum indulgẽtes uino, uim per noctem intulere uirginibus. Quę
amiſſæ pudicitiæ nolentes ſuperuiuere, mutuis conciderũt uulneribus. Iuſtum eſt & Lo 43
cridas uirgines non tacere, quæ cum Ilium mitterẽtur ex more per annos circiter mille,
nulla obſcœni rumoris & pollutæ uirginitatis ullam fabulã dedit. Quis ualeat ſilẽtio præ
terire ſeptẽ Mileſias uirgines, quæ Gallorum impetu cuncta uaſtante, ne quid indecens
ab hoſtibus ſuſtinerẽt, turpitudinẽ morte fugerunt: exemplum ſui cunctis uirginibus re
linquentes, honeſtis mentibus magis pudicitiam curæ eſſe, q̃ uitam. Nicanor uictis The
bis atq; ſubuerſis, unius uirginis captiuę amore ſuperatus eſt. Cuius coniugiũ expetens,
& uoluntarios amplexus, quod ſcilicet captiua optare debuerat, ſenſit pudicis mentibus
plus uirginitatẽ eſſe q̃ regnum: & interfectam propria manu, flens & lugens amator te-
nuit. Narrant ſcriptores Græci & aliam Thebanam uirginẽ, quam hoſtis Macedo cor- D
ruperat, diſsimulaſſe pauliſper dolorẽ, & uiolatorẽ uirginitatis ſuæ iugulaſſe poſtea dor
mientẽ: ſeq; interfeciſſe gladio, ut nec uiuere uoluerit poſt perditam caſtitatem, nec ante
mori, q̃ ſui ultrix exiſteret. Apud gymnoſophiſtas Indiæ, quaſi per manus huius opinio
nis autoritas traditur, quod Buddam principẽ dogmatis eorũ, è latere ſuo uirgo genera-
rit. Nec hoc mirum de barbaris, cum Mineruam quoq; de capite Iouis, & Liberum pa-
trem de femore eius procreatos, doctiſsima finxerit Græcia. Speuſippus quoq; ſoro- 44
ris Platonis filius, & Clearchus in laude Platonis, & Anaxilides in ſecundo libro Philoſo
phiæ, Perictionen matrẽ Platonis, phantaſmate Apollinis oppreſſam ferunt: & ſapiẽtiæ
principẽ non aliter arbitrantũ, niſi de partu uirginis editum. Sed & Timæus ſcribit Py-
thagoræ uirginẽ filiam choro uirginum præfuiſſe, & caſtitatis eas inſtituiſſe doctrinis.
Diodorus Socraticus quinq; filias dialecticas inſignis pudicitię habuiſſe narratũ, de qui-
bus & Philo Carneadis magiſter pleniſsimã ſcribit hiſtoriam. Ac ne nobis dominũ ſalua
torem de uirgine procreatũ Romana exprobraret potentia, autores urbis & gentis ſuæ
Ilia uirgine & Marte genitos arbitrantur. Hæc de uirginibus ſeculi, currens per multi-
plices hiſtorias, & properãs ſermo perſtrinxerit. Veniam ad maritatas, quæ mortuis uel
occiſis uiris, ſuperuiuere noluerint, ne cogerentũ ſecundos noſſe concubitus: & quæ mi
rẽ unicos amauerunt maritos, ut ſciamus digamiã apud ethnicos etiam reprobari. Di- 45
do ſoror Pygmalionis, multo auri & argẽti pondere congregato, in Africam nauigauit,
ibiq; urbem Carthaginẽ condidit: & cum ab Iarba rege Libyæ in coniugiũ peteretur, pau-
liſper diſtulit nuptias, donec conderet ciuitatẽ. Nec multo poſt extructa in memoriã ma
riti quondam Sichæi pyra, maluit ardere q̃ nubere. Caſta mulier Carthaginem condidit,
& rurſum eadem urbs in caſtitatis laude finita eſt. Nam Haſdrubalis uxor capta, & incen
ſa urbe, cum ſe cerneret à Romanis capiendam eſſe, apprehenſis ab utroq; latere paruu-
lis filijs, in ſubiectum domus ſuæ deuolauit incendium. Quid loquar Nicerati coniu-
gem

A gem? Quæ impatiens iniuriæ uiri, mortem sibiipsa cõsciuit: ne triginta tyrannorũ, quos
46 Lysander uictis Athenis imposuerat, libidinẽ sustineret. Artemisia quoq; uxor Mausoli
insignis pudicitiæ fuisse perhibet. Quæ cum esset regina Cariç, & nobilium poetarũ atq;
historicorum laudibus prædicetur, in hoc uel maxime effertur, quod defunctum mari-
tum sic semper amauit, ut uiuũ: & mirę magnitudinis extruxit sepulchrũ, intantũ ut usq;
hodie omnia sepulchra preciosa ex nomine eius Mausolea nuncupent. Teuca Illyricorũ
regina, ut longo tempore uiris fortissimis imperaret, & Romanos sæpe frangeret, mira-
culo utiq; meruit castitatis. Indi, ut omnes penè Barbari, uxores plurimas habent. Apud
eos lex est, ut uxor charissima cum defuncto marito cremet. Hæ igitur contendunt inter
se de amore uiri, & ambitio summa certantiũ est, ac testimoniũ castitatis, dignam morte
decerni. Itaq; uictrix in habitu ornatuq; pristino iuxta cadauer accubat, amplexans illud
& deosculans, & suppositos ignes, pudicitiæ laude contemnens. Puto quæ sic moritur,
secũdas nuptias nõ requirit. Alcibiades ille Socraticus, uictis Atheniensib. fugit ad Phar
47 nabazum. Qui accepto precio à Lysandro principe Lacedæmoniorũ, iussit eum interfi-
ci. Cumq; suffocato caput esset ablatum, & missum Lysandro in testimoniũ cædis exple-
tæ, reliqua pars corporis iacebat insepulta. Sola igitur concubina cõtra crudelissimi ho-
stis imperiũ inter extraneos, & imminente discrimine, funeri iusta persoluit: mori parata
pro mortuo, quem uiuũ dilexerat. Imitent matronæ, & matronæ saltem Christianæ con
cubinarum fidem: & præstent liberæ, quod captiua seruauit. Strato regulus Sidonis ma
nu propria se uolens confodere, ne imminentibus Persis ludibrio foret, quorum fœdus
Aegyptij regis societate neglexerat, retrahebat formidine: & gladium quem arripuerat
circumspectans, hostium pauidus expectabat aduentũ. Quem iam iamq; capiendũ uxor
intelligens, extorsit acinacẽ de manu, & latus eius transuerberauit. Compositoq; ex mo-
re cadaueri se moriens superiecit, ne post uirginalia fœdera alterius coitum sustineret.
Xenophon in Cyri maioris scribit infantia, occiso Abradate uiro, quẽ Panthea uxor mi-
B ro amore dilexerat, collocasse se iuxta corpus lacerũ: & cõfosso pectore, sanguinẽ suum
48 mariti infudisse uulneribus. Iustam causam regis occidendi putauit uxor, quam amicus
nudam amico suo & ignorantem monstrauerat. Iudicauit enim se non amari, quæ & al-
teri posset ostendi. Rhodogune filia Darij, post mortẽ uiri nutricẽ, quæ illi secundas nu
ptias suadebat, occidit. Alcestin fabulæ ferunt pro Admeto sponte defunctã, & Penelo-
pes pudicitia Homeri carmen est. Laodamia quoq; poetarum ore cantatur, occiso apud
Troiam Protesilao, noluisse superuiuere. Ad Romanas fœminas transeam, & pri-
mam ponam Lucretiam: quæ uiolatæ pudicitiæ nolens superuiuere, maculam corpo-
49 ris cruore deleuit. Duellius, qui primus Romæ nauali certamine triumphauit, Biliã uir-
ginem duxit uxorem, tantæ pudicitiæ, ut illo quoq; seculo pro exemplo fuerit, quo im-
pudicitia monstrum erat non uitium. Is iam senex & trementi corpore, in quodam iur-
gio audiuit exprobrari os fœtidum, & tristis se domũ contulit. Cumq; uxori questus es-
set, quare nunquã se monuisset, ut huic uitio mederet: Fecissem, inquit illa, nisi putassem
omnibus uiris sic os olere. Laudanda in utroq; pudica & nobilis fœmina: & si ignora-
uit uitium uiri, & si patienter tulit: & quod maritus infelicitatem corporis sui, non uxo-
ris fastidio, sed maledicto sensit inimici. Certe quæ secundũ ducit maritũ, hoc nõ potest
dicere. Martia Catonis filia minor, cũ quereret ab ea, cur post amissum maritũ denuo nõ
nuberet, respõdit nõ se inuenire uirũ, qui se magis uellet q̃ sua. Quo dicto ostendit diui-
tias magis in uxorib. eligi solere, q̃ pudicitiã, & multos nõ oculis, sed digitis uxores duce
50 re. Optima sanè res, quã auaritia conciliat. Eadẽ cum lugeret uirũ, & matronæ ab ea quæ
rerẽt, quẽ diẽ haberet luctus ultimũ: ait, quẽ & uitæ. Arbitror, quæ ita uirũ quærebat ab-
sentẽ, de secundo matrimonio non cogitabat. Brutus Portiam uirginẽ duxit uxorẽ, Mar
tiam Cato non uirginem: sed Martia inter Hortensium Catonemq; discurrit, & sine Ca-
tone uiuere Martia potuit, Portia sine Bruto non potuit. Magis enim se unicis uiris ap-
plicant fœminæ, & nihil aliud nosse, magnum arctioris indulgentiæ uinculum est. An-

niam cum propinquus moneret,ut alteri uiro nuberet,eſſe enim ei & ætatẽ integram,& c
faciẽ bonam:nequaq̃,inquit,hoc faciam.Si enim uirum bonũ inuenero, nolo timere ne 51
perdam:ſi malum,quid neceſſe eſt poſt bonũ peſsimũ ſuſtinere?Portia minor cum lau-
dareť apud eam quædam bene morata,quæ ſecundũ habebat maritũ,reſpondit: Felix &
pudica matrona,nunq̃ præterq̃ ſemel nubit. Marcella maior rogata à matre ſua,gaude-
rétne ſe nupſiſſe,reſpondit:ita ualde,ut amplius nolim. Valeria Meſſalarũ ſoror,amiſſo
Seruio uiro,nulli uolebat nubere.Quæ interrogata cur hoc faceret, ait ſibi ſemper mari
tum Seruiũ uiuere. Sentio in catalogo fœminarũ multo me plura dixiſſe,q̃ exemplorũ
patitur conſuetudo,& à lectore erudito iuſtè poſſe reprehendi. Sed quid faciã,cum mi-
hi mulieres noſtri tẽporis Apoſtoli ingerant autoritatẽ: & necdum elato funere prioris
uiri,memoriter digamiæ pręcepta decantẽt? Vt quæ Chriſtianę pudicitiæ deſpiciũt fidẽ,
diſcant ſaltem ab ethnicis caſtitatẽ.Fertur aureolus Theophraſti liber de nuptijs,in quo
quærit an uir ſapiẽs ducat uxorẽ.Et cum definiſſet ſi pulchra eſſet, ſi bene morata, ſi ho-
neſtis parentibus, ſi ipſe ſanus ac diues, ſic ſapientẽ aliquando inire matrimoniũ, ſtatim
intulit:Hæc aũt in nuptijs raro uniuerſa cõcordant. Non eſt ergo uxor ducenda ſapiẽti.
Primum enim impediri ſtudia philoſophię,nec poſſe quenq̃ l:bris & uxori pariter inſer
uire.Multa eſſe quæ matronarũ uſibus neceſſaria ſint,precioſæ ueſtes,aurũ,gẽmæ,ſum-
ptus,ancillæ,ſupellex uaria,lecticæ, & eſſeda deaurata. Deinde per noctes totas garrulæ
conqueſtiones:Illa ornatior procedit in publicũ:hæc honorať ab omnibus,ego in con-
uentu fœminarũ miſella deſpicior. Cur aſpiciebas uicinã? Quid cum ancillula loqueba-
ris? De foro ueniẽs quid attuliſti? Non amicũ habere poſſumus,nõ ſodalem. Alterius a-
morem ſuũ odium ſuſpicať.Si doctiſsimus præceptor in qualibet urbiũ fuerit,nec uxo-
rem relinquere,nec cũ ſarcina ire poſſumus,Pauperẽ alere difficile eſt, diuitem ferre tor
mentũ.Adde,quoniã nulla eſt uxoris electio,ſed qualiſcunq; obuenerit,habenda. Si ira
cunda,ſi fatua,ſi deformis,ſi ſuperba,ſi fœtida:quodcũq; uitij eſt,poſt nuptias diſcimꝰ.
Equus,aſinus,bos,canis,& uiliſsima mancipia,ueſtes quoq; & lebetes,ſedile ligneũ,ca- D
lix & urceolus fictilis probanť prius,& ſic emunť: ſola uxor nõ oſtendiť, ne ante diſpli-
ceat,q̃ ducať.Attẽdenda ſemper eius eſt facies & pulchritudo laudanda:ne ſi alterã aſpe-
xeris,ſe exiſtimet diſplicere.Vocanda domina,celebrandus natalis eius, iurandũ per ſa- 52
lutẽ illius:ut ſit ſuperſtes optandũ,honoranda nutrix eius & gerula,ſeruus, patrimus,&
alumnus,& formoſus aſſecla,& procurator calamiſtratus,& in longam ſecuramq; libi- 53
dinẽ exectus ſpado:ſub quibus nominibus adulteri deliteſcũt. Quoſcunq; illa dilexerit,
ingratis amandi.Si totã domũ regendam ei cõmiſeris,ſeruiendũ eſt.Si aliquid tuo arbi-
trio reſeruaueris,fidẽ ſibi haberi nõ putabit,ſed in odiũ uerteť ac iurgia : & niſi cito con
ſulueris,parabit uenena.Anus,& aruſpices,& ariolos,& inſtitores gemmarũ ſericarũq;
ueſtium ſi intromiſeris,periculũ pudicitiæ eſt: ſi prohibueris, ſuſpicionis iniuria. Verũ
quid prodeſt etiam diligẽs cuſtodia:cum uxor ſeruari impudica nõ poſsit, pudica nõ de
beat? Infida enim cuſtos eſt caſtitatis neceſsitas, & illa uerè pudica dicenda eſt, cui licuit
peccare ſi uoluit.Pulchra cito adamať,fœda facile cõcupiſcit.Difficile cuſtodiť,qđ plu-
res amant.Moleſtũ eſt poſsidere,quod nemo habere digneť. Minore tamẽ miſeria defor
mis habetur,q̃ formoſa ſeruať.Nihil tutũ eſt,in quod totius populi uota ſuſpirant.Alius
forma,alius ingenio,alius facetijs,alius liberalitate ſollicitat. Aliquo modo uel aliquãdo
expugnať,qđ undiq; inceſsiť.Quod ſi ꝓpter diſpẽſationẽ domus & languoris ſolatia,&
fugã ſolitudinis ducunť uxores,multo melius ſeruus fidelis diſpenſat,obediens autorita
ti domini,& diſpenſationi eius obtemperans,q̃ uxor:quę in eo ſe exiſtimat dominam,ſi
aduerſum uiri faciat uoluntatẽ,id eſt,quod placet,non quod iubeť. Aſsidere autẽ ægro-
tanti magis poſſunt amici & uernulæ beneficijs obligati,q̃ illa quę nobis imputat lachry 54
mas ſuas,& hæreditatis ſpe uendit illuuiẽ: & ſollicitudinẽ iactans, languentis animũ de-
ſperatione conturbat.Quod ſi ipſa languerit, coægrotandũ eſt, & nunquã ab eius lectu
lo recedendũ.Aut ſi bona fuerit & ſuauis uxor (quæ tamẽ rara auis eſt) cum parturiente

A gemimus, cum periclitante torquemur. Sapiens aũt nunq̃ solus esse potest. Habet secum omnes qui sunt, quiq; unquã fuerunt boni, & animũ liberum quocunq; uult, transfert. Quod corpore non potest, cogitatione complectit̃. Et si hominũ inopia fuerit, loquitur cum deo. Nunquã minus solus erit, q̃ cum solus fuerit. Porrò liberorum causa uxorẽ du cere, ut uel nomẽ nostrum non intereat, uel habeamus senectutis præsidia, & certis uta-
55 mur hæredibus, stolidissimũ est. quid enim ad nos pertinet recedẽtes è mũdo, si nomine nostro alius nominet̃: cum & filius nõ statim patris uocabulum referat, & innumerabiles sint, qui eodẽ appellent̃ nomine? Aut quæ senectutis auxilia sunt, enutrire domi, qui aut prior te fortè moriatur, aut peruersissimis sit moribus? Aut certè cum ad maturã ęta tem uenerit, tardè ei uidearis mori? Hæredes aũt meliores & certiores amici sunt & pro pinqui, quos iudicio deligas, q̃ quos, uelis nolis, habere cogaris. Licet certior hæreditas sit, dum ad uiuis bene abuti substantia tua, quàm tua labore quæsita in incertos usus relinquere. Hæc & huiuscemodi Theophrastus disserẽs, quem non suffundat Christianorum, quorũ conuersatio est in cœlis, qui quotidie dicunt: Cupio dissolui & esse cum Christo? Hæredem nimirũ desiderabit hominẽ, cohæres Christi, & optabit liberos, nepotumq; serie delectabit̃, quos forsitan sit occupaturus Antichristus, cũ legamus Moysen & Samuelem filijs suis alios prætulisse, nec putasse liberos, quos uidebant dño displi cere? Cicero rogatus ab Hircio, ut post repudiũ Terentiæ, sororẽ eius duceret, omnino facere supersedit, dicens non posse se uxori & philosophiæ pariter operã dare. Illa interim cõiunx egregia, & quæ de fontibus Tullianis hauserat sapientiã, nupsit Salustio inimico eius, & tertio Messalæ Coruino, & quasi per quosdam gradus eloquentiæ deuoluta est. Socrates Xanthippen & Myro neptẽ Aristidis duas habebat uxores. Quæ cum crebro inter se iurgarentur, & ille eas irridere esset solitus, quod propter se fœdissimum hominẽ, simis naribus, recalua fronte, pilosis humeris, & repãdis cruribus, disceptarẽt:
56 nouissime uerterunt in eum impetum, & male mulctatum fugientemq; diu persequutæ
B sunt. Quodam autem tempore cum infinita conuicia ex superiori loco ingerẽti Xanthippæ restitisset, aqua perfusus immũda, nihil amplius respondit, q̃ capite deterso: Sciebam inquit, futurũ, ut ista tonitrua hymber sequeret̃. L. Syllæ, Felici si non habuisset uxorẽ, Metella coniux erat impudica: & quia nouissimi mala nostra discimus, id Athenis cantabatur, & Sylla ignorabat, secretaq; domus suæ primum hostium conuicio didicit. Cn. Pompeio Mutiam uxorẽ impudicam, quam Pontici spadones & Mithridaticę ambiebãt cateruæ, cum eum putarẽt cæteri sciẽtẽ pati, indicauit in expeditione cõmilito, & uicto
57 rem totius orbis tristi nuncio consternauit. M. Cato Censorius habuit uxorẽ Actoriam Paulam, humili loco natam, uinolentam, impotentẽ, & (quod nemo posset credere) Catoni superbam. Hoc ideo dico: ne quis putet si pauperẽ duxerit, satis se concordiæ prouidisse. Philippum regẽ Macedonum, contra quẽ Demosthenis Philippicæ tonant, intro euntem ex more cubiculum uxor exclusit irata: qui exclusus tacuit, & iniuriam suam uersu tragico consolatus est. Gorgias rhetor librũ pulcherrimũ De concordia, Græcis tunc inter se dissidentibus recitauit Olympiæ. Cui Melanthius inimicus eius: Hic nobis, inq̃t, de concordia præcipit, qui se & uxorẽ & ancillam treis in una domo concordare nõ potuit. Aemulabatur quippe uxor eius ancillulæ pulchritudini, & castissimũ uirum quoti-
58 dianis iurgijs exagitabat. Totæ Euripidis tragœdiæ, in mulieres maledicta sunt. Vnde & Hermione loquitur: Malarũ me mulierũ decepere consilia. In Lepti urbe semibarbara, posita in solitudine, moris est ut nurus altera die socrũ ollam mutuũ postulet. Cui illa statim negat, ut scias illud uerũ esse Terentij, quod consulto ambiguè extulit: Quid est hoc?
59 omnes socrus oderũt nurus. Legimus quẽdam apud Romanos nobilem, cum eum amici arguerent quare uxorẽ formosam & castam & diuitẽ repudiasset, protendisse pedem, & dixisse eis: Et hic soccus quẽ cernitis, uidet̃ uobis nouus & elegans, sed nemo scit prę ter me ubi me premat. Scribit Herodotus, ꝙ mulier cum ueste deponat & uerecũdiam.
60 Et noster comicus fortunatũ putat, qui uxorẽ nunq̃ duxerit. Quid referã Pasiphaen, Cly

temnestram & Eriphylam:quarũ prima delicijs diffluẽs,quippe regis uxor,tauri dicitur c
expetisse concubitus:altera occidisse uirũ ob amorẽ adulteri: tertia prodidisse Amphia-
raũ,& saluti uiri monile aureũ prætulisse.Quicquid tragœdiæ tumẽt, & domos, urbes,
regnaq́; subuertit,uxorũ pellicumq́; contẽtio est.Armanť parentũ in liberos manus,ne- 61
fandæ apponunť epulæ:& propter unius mulierculæ raptũ, Europa atq; Asia decennali
bello confligũt.Quasdam repudiatas altero nuptiarũ die statim nupsisse legimus.Vterq;
reprehendendus maritus,& cui tam cito displicuit,& cui tam cito placuit. Epicurus uo
luptatis assertor(quanq̃ Metrodorus discipulus eius Leontiũ habuerit uxorẽ)raro dicit
sapiẽti ineunda coniugia,quia multa incõmoda admixta sunt nuptijs. Et quomodo diui
tiæ & honores & corporum sanitates,& cætera quæ indifferẽtia nominamus, nec bona
nec mala sunt,sed uelut in meditullio posita,usu & euentu uel bona uel mala fiunt:ita &
uxores sitas in bonorũ malorumq́; confinio . Graue aũt esse uiro sapienti uenire in du-
bium,utrũ bonam an malam ducturus sit.Ridicule Chrysippus ducẽdam uxorẽ sapien-
ti præcipit,ne Iouem Gameliũ & Genethliũ uiolẽt.Isto enim modo apud Latinos ducen 62
da non erit,quia Iouẽ non habẽt nuptialem.Quod si deorũ(ut putant)nomina,uitæ ho
minum præiudicant,offendet ergo Statorẽ Iouẽ,qui libenter sederit.Scripserũt Aristo- 63
teles & Plutarchus,& noster Seneca de matrimonio libros, ex quibus & superiora non
nulla sunt,& ista quæ subijcim⁹.Amor formæ,ratiõis obliuio est, & insaniæ proximus:
fœdum minimeq́; conueniẽs animo sospiti uitiũ.Turbat consilia, altos & generosos spi
ritus frangit:à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit:querulos,iracũdos,teme-
rarios,durè imperiosos,seruiliter blandos,omnibus inutiles,ipsi nouissime amori facit.
Nam cum fruẽdi cupiditate insatiabilis flagrat:plura tempora suspicionibus,lachrymis,
conquestionibus perdit,odiũ sui facit:& ipsi nouissime sibi odio est. Tota amoris inse-
ctatio apud Platonẽ exposita est,& omnia eius incõmoda Lysias explicat: quod non iu-
dicio,sed furore ducatur:& maxime uirorũ pulchritudini,grauissimus custos accubet.
Refert præterea Seneca,cognouisse se quendã ornatũ hominẽ, qui exiturus in publicũ, D
fascia uxoris pectus colligabat,& ne pũcto quidẽ horæ præsentia eius carere poterat:po
tionẽq́; nullã,nisi alterius tactã labris uir & uxor hauriebãt: alia deinceps nõ minus ine-
pta faciẽtes,in quæ improuida uis ardẽtis affectus erumpebat.Origo quidẽ amoris hone
sta erat,sed magnitudo deformis.Nihil aũt interest,q̃ ex honesta causa quis insaniat . Vn
de & Xystus in Sentẽtijs:Adulter est, inquit, in suam uxorẽ amator ardentior . In aliena
quippe uxore omnis amor turpis est,in sua nimius.Sapiẽs uir iudicio debet amare cõiu-
gem,nõ affectu.Reget impetus uoluptatis,nec præceps ferẽ in coitũ.Nihil est fœdius,q̃
uxorẽ amare quasi adulterã.Certe qui dicũt se causa reip.& generis humani uxorib.iun-
gi,& liberos tollere:imitenť saltẽ pecudes,& postq̃ uxorũ uenter intumuerit, nõ perdãt
filios:nec amatores uxorib.se exhibeant,sed maritos. Quorundã matrimonia adulterijs 64
cohæserunt:&,ó rem improbã,ijdem illis pudicitiã pręceperũt,qui abstulerãt.Itaq; cito
eiusmodi nuptias satietas soluit.Cum primũ lenocinium libidinis abscessit,quod libebat
euiluit.Nam quid,ait Seneca,de uiris pauperib.dicã,quorũ in nomẽ mariti,ad eludẽdas
leges quæ cõtra cœlibes latæ sunt,pars magna conducit? Quomodo potest regere mo-
res,& præcipere castitatẽ,& mariti autoritatẽ tenere qui nup sit? Doctissimi uiri uox est,
pudicitiã in primis esse retinẽdã: qua amissa, omnis uirtus ruit. In hac muliebriũ uirtutũ
principatus est.Hæc pauperẽ cõmendat,diuitem extollit,deformẽ redimit,exornat pul-
chram:bene mereť de maioribus,quorũ sanguinẽ furtiua sobole non uitiat:bene de libe
ris,quib.nec de matre erubescẽdũ,nec de patre dubitandũ est . Bene in primis de se,quã
à cõtumelia externi corporis uindicat.Captiuitatis nulla maior calamitas est , q̃ ad alienã
libidinẽ trahi.Viros consulatus illustrat:eloquẽtia in nomẽ ęternũ effert:militaris gloria
triumphusq́; nouæ gentis consecrat.Multa sunt quæ præclara ingenia nobilitẽt. Mulie-
ris uirtus propriè pudicitia est.Hæc Lucretiã Bruto æquauit,nescias an prætulerit: quo-
niam Brutus non posse seruire,à fœmina didicit.Hęc æquauit Corneliam Gracchio:hęc 65
Portiam

A Portiam alteri Bruto. Notior est marito suo Tanaquil. Illum inter multa regum nomina
iam abscondit antiquitas. Hanc rara inter fœminas uirtus, altius seculorum omnium me
moriæ, quàm ut excidere poßit, infixit. Imitentur ergo nuptæ Theano, Cleobulinam,
66 Gorguntem, Timocliam, Claudias atq; Cornelias: & cum Apostolum malis mulieribus
digamiam uiderint ignoscentē, legant antequam religio nostra fulgeret in mundo, uni-
67 cubas semper habuisse inter matronas decus: per illas Fortunæ muliebri sacra fieri soli-
tum, nullum sacerdotem digamum, nullum flaminem bimaritum: hierophantas quoq;
Athenienſium usq; hodie cicutæ sorbitione castrari, & postquam in pontificatum fue-
rint electi, uiros esse desinere.

IN LIBRVM PRIMVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA

1 SAncti ex urbe.] In ipso statim ingressu præparat nos ad causam. Siquidem honorifica mentio eorū qui libros attulerunt Iouiniani, facit huius causam deteriorem. Et cum addit, cuiusdam Iouiniani, contemptū autorē & obscurū significat. Porrò fratres accipe, non ex hoc genere, quos uulgo fratres appellant, sed olim omnes Christiani fratres in uicem appellabant. Epicurū Christianorū.] Epicurus philosophus finem boni constituit in uoluptate, nō animi tantū, sed etiam corporis: quæ pecudū potius est quàm hominis. Nacti sunt & Christiani suū Epicurū, Iouinianū, qui tantopere fauerit nuptijs, & esui carniū. Est autem elegans μισογαμία, nec mediocrem habet emphasim. Apostolico uigore.] In alijs scriptum erat rigore: utraq; lectio tolerabilis. Vigor opponitur molli & languido, rigor molli & effœminato. Tantis uitijs.] Vbi sunt isti, qui sanctum & Christianū putant rustice dicere? Hieronymus quibus conuitijs insectatur huius infantiam? Quid aūt dicturus erat, si sophisticos istos audisset theologos: ad quos collatus Iouinianus, Messala uideri queat? Totus enim tumet.] Exponit ipse, quare copularit hęc
2 inter se pugnantia, tumere & iacere. Tumebat, quia affectabat grandiloquentiā: iacebat, quia deerant neruí. Solent enim infelices affectatores in proximū incidere uitium. Ita qui grandes uideri student, euadunt turgidi: qui pressi, ieiuni & frigidi. Parturiunt montes.] Versus est Horatij ex Arte poetica, referens apologū Æsopicū. Prisci rudesq; mortales, cum forte terram intumescentem uidissent, concurrerūt: expectantes ut ingens aliquod monstrū nasceretur. Tandem prodijt mus, magno omniū risu. quæ res in prouerbiū abijt. Est autem uersus Horatianus ex Arte poetica, in scriptorem
B tumentem exordio, cum cætera non respondeant: Vt scriptor, inquit, Cyclicus olim: Fortunam Priami cantabo & nobile bellum: Quid dignū tanto feret hic promissor hiatu? Parturiēt montes, nascetur ridiculus mus. Quin & apud rhetores inter uitiosa ponitur, exordium elaboratū. Non sani esse ho.] Annexuit Persianū uersum ex Satyra iij. Est autem mira exaggeratio insaniæ, cum rē ait eiusmodi, ut insano quoq;, qualis fuit Orestes, uideatur insana. Nam est in fabulis, Orestem ob inter-
3 fectam matrem, à furijs ultricibus agitatū fuisse. Plautinarū literarū.] Nam apud hunc quispiam cum literas resignatas, quod inepte scriptæ essent, nō posset legere, iocatur ad hunc modum. Locus est in Pseudolo sic habens: Has quidem pol credo, nisi Sibylla legerit, interpretari alium posse neminem. Sibylla uates erat, quæ diuinare posset, quid esset scriptū. Furiosas Apollinis uates.] Plato triplicem posuit furorem: uatū, poetarū, & amantiū. Dat sine mente sonū.] Nam correpti à numine proloquuntur, quod ipsi non intelligunt. Hemistichium est Maronis. Heraclitū.] Is philosophus fuit Ephesius, αὐτοδίδακτος, id est, qui nullo præceptore fuerat usus. Affectauit obscuritatem scriptis, cum posset si libuisset, perspicue rem explicare. Vnde cognomē additū σκοτεινὸν, id est tenebricosi. Ad huius libros intelligendos Socrates dixit, δεῖσθαι δηλίου κολυμβητοῦ, id est, opus esse Delio natatore. Cum hydrope laboraret, adijt medicū, rogans num ex hymbri posset facere siccitatem.
4 Ad nostrum αἰνιγματισμὸν.] Ænigmatistes Græcis est, qui loquitur per ænigmata, resq; per se dilucidas data opera obscurat: cuiusmodi sunt carmina Lycophtonis apud Græcos. Satisfacto in uitanis.] Apparet Iouinianū ita finxisse, quasi sermo superioris libri sit habitus in conuiuio. Quemadmodum fecit Macrobius & Athenęus. Et huius libri sermo postridie sit habitus apud amicos. Et ob eam causam dixerat paulo antè, hesternā crapulam ructans euomuit. Est enim & hoc Epicureum, in conuiuijs & in hortis philosophari. Quanq; hoc loco pro satisfacto, quidā habebāt satisfacio. Quid aūt attinet huius hominis sententiam uelle exponere, quā Hieronymus negat se percipere potuisse. Tum sermo est adeo barbarus, adeo incompositus & insulsus, ut nō solum indoctū, sed uel ebrium, uel phreneticum loqui putes: qui nec ipse sua uerba intellexerit. Diuino tamen hunc illius esse sensum: Posteaquā heri satisfeci meis conuiuis, refellens ac diluens quæ mihi falso obijciebant: nō quo mihi famam ac gloriam ea pararē disputatione, sed ut calumniatorū suggillationibus nomen meum purgarem. Nunc obsecro neophytos, id est nouitios Christianos, qui nuper plantati in Christo, & adhuc ueluti teneræ quædam arbusculæ sunt, quiq; iam per baptismū abluti sunt à uitijs, ut me constanter audiant, nec cedant ullis hæreticorum uocibus. Siquidem ecclesia Christi his tribus munita defensaq; est: fide, spe, charitate. & idcirco in hac nullus est tam infans quin possit discere, sed

omnes dociles sunt. Et Christi fides quæ est in ecclesia, nec ui potest expugnari, nec dolis opprimi. c
Hoc operę libuit sumere, quo magis rideret lector, utcunque intellectis Iouiniani uerbis. Pro obsecro
quidam codices habebant obsero, præsertim uetusti, quam lectionem non improbamus: ac tum hic
erit sensus: Heri refelli calumnias, nunc instituam nouitios Christianos: quæ est audientia cōminuta
agminibus. Est autem hoc unum Iouiniani dogma: qui semel in baptismo renatus sit, à diabolo non
posse superari. Quod descriptionis dedecus.] Eleganter lusit deprauatione uerbi, dedecus po- 5
nens pro decus. Est enim & hoc iocandi genus, ut cum pro Tiberio dicimus Biberiū, pro Claudio
Caldium, pro Tullio Tollium. Hippocratis uinculis.] Hippocratem pro quouis medico posuit.
ac ridicule quidam hoc loco nodum in scirpo quærunt. Quæ res.] Nempe uerba sacra scripturę
admixta. Hic autem proponit summā argumenti. Marcionis & Manichæi.] Marcion Cerdonis
dogma fere sequebatur. Manichęus Persa quispiam eius hęreseos autor, docebat, ut si quis uellet uti
coniugio, conceptū tamen & generationem deuitaret. Atque ita prorsus damnauit nuptias, cū id pro
hibuerit, cuius causa matrimonium est institutum: autor Augustinus in catalogo hæresiarcharum.

Nec Taciani principis.] Encratitæ dicti sunt à temperantia, quod abstinerent à carnibus, & ab
omni coitu: nec recipiebant in numerum suorum uel marem uel fœminam utentem coniugio, nihil
interesse putantes inter coitum coniugatorum, & aliam quamuis libidinis speciem. Testis diuus Au
gustinus. Paulus architectus.] Locus est in priore ad Corinthios epistola, capite tertio. Hic pa-
lam Hieronymus indicat aurum, argentum, & lapides pertinere ad recte facta: lignum, fœnum, stipu
lam pertinere ad opera mala. Hoc obiter admonui, quod quidam recentiores hunc locum secus ex
ponant, nimirū non de duplici genere bonorū & malorum, sed de gradibus bonorum operum.

Honorabiles nuptias.] Ita Paulus ad Hebræos cap. decimotertio. Honorabile connubiū in om 6
nibus & thorus immaculatus: Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus. Sed ita nuptias.]
Hic constituit cōtrouersiam, & quid in summa sit acturus ostendit. Iouinianus æquabat nuptias uir-
ginitati: Hieronymus nuptias non damnat, sed eas tertio ponit loco, uirginitatē primo. Triginta
referuntur ad nuptias.] Locus est apud Matthęū cap. xiij. Christus in parabola seminantis, triplicem
differentiam proponit bonæ terræ: quæ trigecuplum reddat, quæ sexagecuplum, & quæ cētuplum.
Maximus numerus pertinet ad uirginitatē, medius ad uiduas castas, minimus ad honestū matrimo-
nium. Quidam iniquiores nuptijs, centenariū numerum referunt ad martyriū, proximum ad uirgini
tatem, tertium ad uiduarū continentiā, excluso matrimonij statu. Quam opinionem diuus Hierony
mus non admodū execratur in Cōmentarijs, hunc Euangelistæ locū enarrās: & illic, ut semper, amo
re pudicitiæ durior in nuptias. Quidam, inquit, nostrorum centesimū fructum ad martyres referunt. D
Quod si sunt sancta consortia nuptiarū, cur excluduntur à bono fructu? Cum ait, si sunt, nō affirmat: 7
nisi, si, coniunctionem accipias ratiocinatiuè. Nam & ipsa digitorū coniunctio.] Veteres nō so-
lum notulis quibusdam numeros significabant, uerum etiam gestu digitorū, quos aut explicabant,
aut contorquebant, & in aliam atque aliam figurā uariabant. Ac fuisse quidem huiusmodi signandorū
numerorū rationem, facile multis ex locis deprehenditur. Cæterum quænam ea fuerit, id non perin-
de facile sit explicare. Etenim Donatus explicans illum Terētij locū in Adelphis: Nunque quisquam
ita bene subducta ad uitam ratione fuit: admonet poetam ad uetustū numerandi morē respicere, qui
complicandis aut subducendis digitis constabat. Clarius aūt Plinius lib. xxxiiij. cap. vij. de Iani statua
loquens: Præterea, inquit, Ianus geminus à rege Numa dicatus, qui pacis bellique argumento colitur,
digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquagintaquinque dierū nota, per significationem annui tem
poris, & æui se deum indicet. Item Macrobius Saturnalium libro primo, similia fermè de Iano prodi
dit: quanquam numerorum ratione parum consentiente cum Plinio, sed scriptura, sicut opinor uitia
ta. Præterea Iuuenalis in Satyra decima de Nestore loquens, quem poetæ fingunt ætates uixisse tres.
Felix nimirum, qui per tot secula mortem Distulit, atque suos iam dextra computat annos. Simile
quiddam colligitur ex epigrammate Græco, quod Nicandri fertur titulo. Ἡ πολιὴ κροτάφοισι κοκυθά-
ρις, ἡ πολύμυθος γραῖα, δι' ἣν νέστωρ οὐκ ἔτι πρεσβύτατος. Ἡ φάος ἀθρήσασ' ἐλάφου πλέον, ἡ χερὶ λαιῇ γῆρας
ἀριθμεῖσθαι δεύτερον ἀρξαμένη, ζῇ, καὶ λεύσσει, καὶ ἄρτιπος, οἷά τι νύμφη· ὥστε με διστάζειν, μή τι πέπονθ' Ἀΐδης.
Quorum carminum hic est sensus, si quis forte Græce nesciat: Cana illa uertice Cocyttaris, illa multi
loqua anus, propter quam Nestor non iam natu maximus, illa quæ lucem aspexit diutius ceruo, illa
quæ manu lęua senecturem numerare iterum cœpit, uiuit, & uidens, & integris pedibus, ueluti spon
sa: adeo ut dubitem ne quid acciderit Orco. Apuleius in Apologiæ secunda oratione, in aduersariu,
qui dixisset, mulierem quadraginta annos natam nupsisse, cum non esset maior annis uiginti, scribit
ad hunc modum: Quid multis? ut cum quadruplatore agam, bis duplum quinquennium faciam, ui-
ginti annos semel detraham. Ac paulo inferius: O mendacium uiginti annorum exilio puniendum.
Dimidia tanta Æmiliane mentiri, falsa audeas sesquialtera? Si triginta annos pro decem dixisses,
posses uideri pro computationis gestu errasse: & quos circulare debueras digitos, aperuisse. Quum
uero quadraginta, quæ facilius cæteris, porrecta palma significantur, ea quadraginta in dimidio au-
ges, non potes digitorum gestu errasse: nisi forte triginta annorum Pudentillam ratus, binos cuiusque
anni consules numerasti. Ex his uerbis, tametsi nonnihil deprauatis, licet colligere, Pudentillam ui-
ginti annos fuisse natam cum nuberet, & totidem fermè annos cū Apuleio uixisse. quod si nupsisset
quadrage-

A quadragenaria, iam oportebat esse sexagenariã, duplicatis consulibus, si triginta putasset annorum.
Nec desunt qui ferant extare Bedæ libellum, in quo huiusmodi numerandi ratio tradatur: uerũ eum
nondum potuimus nancisci. Quanquam non usque adeo ad rem theologicam pertinet anxie hæc disqui-
rere quod Hieronymus eleganter magis quam serio uideatur id ad sensum euangelicum detorque-
re. Nec enim uerisimile est, eandem supputandi rationem fuisse apud omnes nationes. Atqui ista ra- *His de rebus compertiora quædã habes in appendice huius cõmentarij*
tio non aliunde quàm ab Hebræis erat petenda, quibus proposita fuit parabola, non à Romanis, un-
de Hieronymus, opinor, est mutuatus. Quin huiusmodi res ætatibus quoque nouantur. Quandoqui-
dem his quoque temporibus extat huiusmodi supputatio, sed longe diuersa ab ea, quam ætate Hiero-
nymi colligimus in usu fuisse. Sanè nec ex Plinio, nec ex Macrobio quicquam potest elici certum, quod
ad hanc rem pertineat. Ex Apuleio & Iuuenale nonnihil cõijcere licet, sed multo magis ex ipso Hie-
ronymo. Primum illud satis perspicuum est, hanc supputandi rationẽ duabus in rebus potissimum
constitisse, in mutanda manu & gestu digitorum. In dextra numerabant usque ad quinquaginta: dein-
de in sinistra usque ad centum: rursus ad dexteram redibatur, ueluti alterius initiũ centenarij. Inde Ne-
storem fingunt treis hominum ætates uixisse, quod annum centesimum esset egressus, hoc est duas
ætates, & tertiam ingressus. Proinde dictum est à poeta: Atque suos iam dextra computat annos: nem-
pe numero à sinistra reciprocante in dextram. Atque anus illa denuo cœpit in sinistra numerare sene-
ctutem, quod iam centum annos esset prætergressa, & tertiam pentecontadem aggrederetur. Et tri-
ginta circulatis digitis notari solere, satis indicat Apuleius: quod Hieronymus complexum & con-
iunctionem digitorum uocat. Ac rursus hic numerus duplicabatur, si coniunctos ac circulatos digi-
tos superiore digito pressisset aliquis: uerum id non in eadem manu, sed in leua, quanquã in eisdem
digitis, sed aliter compositis: ut intelligas, aliquid esse affinitatis matrimonio cum uiduitate. Porrò
uirginitas ueluti nouo numero redit ad dextram, & centenarium incipit numerum, ceu circulo quo-
dam recurrens ad id unde cœptum erat, hoc est ad naturam incorruptã in qua conditi sumus. Quan-
quam haud me præterit, quibusdam eruditis uiris diuersam esse sententiam, existimantibus à sinistra
numerum incipi: in qua numeratis nonagintanouem, ita demum ad dextram transiri. Cui sanè nec
ipse refragor admodum, imò propemodum mihi magis probatur quàm illa superior, quod satis qua-
dret, primum ad illud Iuuenalis: Atque suos iam dextra computat annos: de Nestore, qui ad centesi-
mum peruenerit annum. Deinde ad Græcum epigramma quod citauimus, de anu quæ iterum exor-
sa esset in sinistra numerare ætatis annos, utpote iam annum egressa centesimum. Postremo cum ip-
sius Hieronymi uerbis pulchre conuenit, ex quibus palàm est, digitis in leua molliter coniunctis,
B significari triginta. Rursus hos ipsos coniunctos si premas superiore digito, significari sexaginta. Po-
stremo iisdem digitis circulatis & uelut in coronam collectis, ut in triginta, sed iam in dextra, repræ-
sentari numerum centenarium. Tantum coniecturis utcunque colligere licuit, & satis arbitror ad hu-
ius intellectum loci. Cui data sit copia codicis, fortassis apud Bedam super hac re compertiora repe-
riet. Attigit Hieronymus & in epistola ad Gerontiam de monogamia, sed leuiter ac paucis.
8 Cum enim uix adhuc.] Mire lusit hac metaphora, & item sequentibus: nam & cursus nautarum
dicitur. Noue autem dixit prohibere: cum Ciceroni magis placuerit inhibere, quemadmodum ipse
testatur in Epistolis ad Atticum. Nam prohibemus ne quid fiat: inhibemus, quod iam cœptum est,
ne progrediatur. Loquendi æstus.] Aestus est fluxus ac refluxus maris. Sinus contraham.]
Sinus carbasorum sentit, unde & sinuosa uocãtur. Iam nunc.] Vt subito mutauit metaphoram,
planeque duriuscule. Balista.] Bellicum est instrumentum, quo trabes funibus adducta, magno
impetu telum, aut simile quippiam emittit. Spiris maculosi corporis.] Habent hoc serpentes,
ut in metu conuoluto corpore caput tegant: quo læso, sciant sibi pereundum. Spiræ dicũtur tortuosi
flexus funium. Dicit.] Quatuor dogmata Iouiniani proponit per diuisionem: deinde per enu-
merationem ostendit, se primum ad hæc responsurum testimonijs diuinæ scripturæ: deinde adhibi-
turum literas seculares. Pythagoram.] Is deterruit ab esu carnium, nouo cõmento, quod dice-
ret hominum animas in brutorum animantium corpora demigrare: unde periculum esse, ne fortè
9 cum gallum occidis, patris animam uioles. Platonem.] Hic à uulgi uoluptatibus semper auo-
cat ad amorem eorum quę semper sunt. Et uoluptatem appellauit τὸ δέλεαρ τῶν κακῶν, id est, escam
malorum, quod per hanc mortales in omnem miseriam pelliceantur. Aristidem.] Is ob uitæ in-
tegritatẽ uulgò iusti cognomẽ meruit, & ob huius cognominis inuidiam ostracismo in exiliũ actus
est. Aristippo.] Tribus laudatis opponit treis illaudatos. Aristippus Cyrenæus fuit philoso-
phus, Socratis auditor, sed ubique uoluptatem amplectens. Hic est quem Diogenes solitus est appel-
lare canem regium. Epicuro.] Et hic assertor est uoluptatis. Alcibiadi.] Hunc opposuit A-
ristidi, corruptũ integro, diuitem pauperi. Sicut Epicurum opposuit Platoni, quod hic uoluptatem
ceu rem pestiferam detestetur: ille asserat ut fontem summi boni. Aristippum opposuit Pythagoræ,
quod ille uiueret holusculis, hic regiæ mensæ canis fuerit. Prima, inquit, dei serui.] Refert non-
nihil, ut admonet etiam Fabius, quomodo proponantur aduersarij rationes. Nam Hieronymus ita
10 refert argumenta Iouiniani, ut sic cõmemorasse propemodum sit diluisse. Et per ordinẽ.] Hoc
dixit per ironiam: nihil enim attinebat ad probationem ille catalogus, nisi si quis fortè non crederet
humanum genus primum usu matrimonij fuisse propagatum. Iste, inquit, est Enos.] Et hoc

habet irrisionem. Nec enim ob matrimonium isti tantopere deo placuerunt, sed ob pietatem, etiam c
si sic euenit, ut habuerint uxores. Prior trigamus.] Quia treis habuit uxores: quarum prima fuit
Sarai, postea dicta Sara, ex qua iam senex suscepit Isaac. Secunda Agar, ex qua sustulit Ismaelē. Ter-
tia Cetura, ex qua plures habuit liberos. Quanquam Hieronymus in Hebraicis traditionibus, testa-
tur quibusdam Ceturam eandem esse cum Agar: quæ mortua Sara, in ius transierit uxoris, uidelicet
ne iam decrepitus aliena ætate lasciuisse uideatur. Intantum, inquit, sciebat.] Stultum hoc epi-
phonema Iouiniani risit, quasi deus gignat filios, non maritus. Iudam quoq;.] Is fuit unus ex fi-
lijs Iacob, qui primogenito filio suo Her, uxorē dedit nomine Thamar, sed Her ob impietatē suam
occisus est à domino. Iussit itaq; pater Onam natu secundum Her maximum, suscipere fratris uxo-
rem: ille cogitans liberos qui nascerentur, fratri imputandos, non sibi, semen effudit in terrā. Et hūc
itaq; percussit dominus ob tam execrabile facinus. Locus est Geneseos capite trigesimooctauo.
Dedita opera.] In hoc erat malicia: nam fieri potest & casu. Vxorium Nazaræum.] Quod
damnandum erat in Sampsone, id ille stulte laudarat. Vxorius dicitur, uxori addictior: quod Sam-
pson indulserit Dalidæ, amantium more. Et hunc tamen miris effert præconijs, qui reprehensionem
merebatur. Debboram quoq; replicat.] De Debbora & Barach legis Iudicū cap. iiij. De Iahel 11
quoq; legis eodem capite. Quod absq; uirginitatis bonis.] Nec hoc sine naso dictum est: quid
enim ad uirginitatis negocium pertinet, si qua non uirgo facinus aliquod strennuū quomodocunq;
designauit? Fidem patris.] Quod damnandum erat in Iepte, laudat: quod in uirgine laudandū,
damnat. Ille impie uouerat, & impie occidit. Illa dolet ut Iudæa, nullam ex se relictam sobolem.
Ephod Bad.] אפוד Ephod Hebræis sonat uestis genus, & בד Bad lineum. Et his subest tacita
irrisio. Quid enim Ephod Bad ad uirginitatē facit? Quasi quis nesciat omnes sacerdotes ueteris in-
strumenti habuisse uxores. In area collocat.] Nihil hic recensetur ab Hieronymo sine tacita irri 12
sione. In area dixit, pro in Catalogo, quod ea spicas sublegisse legatur. Centū præputijs.] Hac le
ge Saul pactus est Michol filiam suam uxorem, si Dauid adduxisset centū præputia Philistæorū, ut
legis lib. Reg. 1. & item. 2. Odiosius autem rem explicauit, præputijs quasi ea fuerit dos: & concubi-
tus dicitur, non matrimonium. Imaginem uult esse.] Ridiculū est, imaginē non conuenire cum
eo quod repræsentat. Solomon enim uxorius fuit, Christus uirgo, & uirginum princeps. Solomon
in hoc quod pacificus fuit, gessit Christi typum, non in hoc quod uxorius. Deus iudiciū.] Psal-
mus est septuagesimusprimus. Hieronymus ostendit hunc non quadrare prorsus in Solomonē, nec
conuenire, quod is non maneat cum sole & luna. Solus enim deus manet in æternum. Dabitur
ei de auro.] Primū, quid aurū Arabiæ ad nuptias, de quibus hic agitur? Deinde, qui quadrat in So- D
lomonem adorari semper? Ac repente.] Nempe à regibus ad prophetas & ætatibus disiūctos. 13
Atq; obiter notat duram digressionem. Elisæū uxores.] Stultitiā uocant rhetores, ubi quis ad-
ducit ea, quæ non solum nihil conferunt ad causam, uerumetiā quæ nocent: ut hoc exemplum Eliæ
& Elisæi, quorū uterq; caruit uxore. Deinde quid spiritui domini cum nuptijs, quas instituerat lauda
re? Quintilianus admonet, ne quid extra causam dicamus. Nam quicquid superfluum est, uel hoc ip
so officit, quod onerat auditorem. Quanto igitur stultius ea congerere, quæ cōtra te faciant? Obijcit
& Origenes stultitiam Celso. Amodo filios faciam.] Velut illud ex laudibus esset consequens,
ut Iouinianus quoq; daret operam liberis, posteaq; Ezechias uir tantus habuit uxorē. Sed Ezechias
nec admodum laudatur in sacris literis, & filium reliquit illaudatum: ut legis libro quarto capite xxi.
Allusit autem ad id quod est in cantico Ezechiæ: Pater filijs notam faciam uoluntatē tuam: pro quo
septuaginta uerterant: Ab hodie filios faciam, qui annunciabunt iustitiam tuam, ut indicat Hierony-
mus enarrans Esaiæ cap. xxxviij. Iosiam uirū.] Sub Iosia rege, Helchias sacerdos reperit in tem- 14
plo librum legis domini, qui datus fuerat per manum Moysi. Sic enim Paralip. lib. ij. cap. xxxiiij.
Ab Holda uxore.] Holda erat uates, cuius maritus dictus est Sellum, quem Helchias de libro
reperto cōsuluit: ut legis eo quem modo diximus loco. Daniel quoq;.] Quid hoc stultius orato
re, qui castitatis exempla profert in laudem matrimonij? Repente transcendens.] Rursum no-
tat duram transitionē à ueteri testamento ad nouum, tot in medio relictis. Et socrū eius.] Locus
est Lucæ cap. iiij. ex quo cognoscimus Petro fuisse uxorem, qui socrum habuerit. Est enim socrus u-
xoris tuæ mater. Certe cessat hic.] Scilicet diluit, quod è Paulo poterat obijci, sed omnia stulte.
Sic enim agit, quasi Paulus pugnātia scripserit, ut alter locus alteri debeat cedere, ac uelut abrogari.
In locum rhetoricum.] Hic enim mos oratoribus, post molestam argumentationem expatian-
tur in locum amœnum, quo reficiant auditorem, & tædium abstergant. Hæc omnia cum ironia di-
cuntur ab Hieronymo. Facit apostropham.] Apostrophe est, cum uertimus sermonem ad alte- 15
ram personam uel absentem. Nihil autem fingi poterat hac apostropha stultius. Eiusdem eccle-
siæ membrum.] Stultissima cōclusio, quasi uero non sit discrimen inter membrum & membrum.
Non tangere.] ἅπτεσθαι, hoc est, non habere cōmercium cum uxore, & abstinere à matrimonio.
Tangimus enim à quo non abstinemus. Ne quis duntaxat accipiat de contactu digitorum, quod ta
men sic aliquoties uiolente interpretatur Hieronymus in laudem pudicitiæ. Sic Vergilius de matri
monio loquēs: Et taleis non tangere curas. Si bonū est.] Meo quidem iudicio Paulus hoc loco
non accipit bonū, ut opponatur proprie uitio, sed bonū est, dixit, pro expedit: & malū uocat, quod
incom-

A incommodum est. Sicut dicimus, bonus bello, & malus urbi, pro utili & inutili. Alioqui non conse-
quitur necessario, præsertim in contrarijs, quæ medium recipiunt, ut admonet diuus Augustinus:
quanq; id quoq; dialectice magis quàm grauiter. Esto, non consequatur iuxta rationē dialecticam,
certe cōsequitur hoc loco accedentibus circumstantijs. Etenim si quis rogatus, utrum expediat iter
ingredi sarcinis onustum, an absq; sarcinis: respondeat, bonum est expeditum iter ingredi, nónne pa
làm sentit alteram partem de qua tacet, aut incōmodam esse, aut certe eiusmodi, ut de ea pronuncia
re non ausit? Deinde cū colligit incōmoda coniugij, non cōmemorat flagitia quæ matrimonio con
iuncta sint, sed necessitatem & occupationes, quibus auocentur à libertate Christiana. Mithram
16 & Erichthonium.] De Erichthonio meminit Vergilius libro Georgicôn tertio: Primus Erichtho
nius currus & quatuor ausus Iungere equos: De quo Seruius hanc asscribit fabulā: Vulcanus im-
petrato à Ioue Mineruæ coniugio, illa reluctante, effectum libidinis proiecit in terram. Inde natus
est puer draconteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de lite ac terra procreatus. Nam
ἔρις lis est, χθὼν terra. Apparet autem ex Hieronymi uerbis, ad consimilem modum natū fuisse Mi
thram, semine genitali saxis excepto, Quanquam ea fabula mihi nondum comperta est apud auto-
res, nisi fortè apud barbaros huiusmodi quippiam traditum est de Mithra Persarum deo, de quo li-
bros editos postea citat Hieronymus, & nos in priore uolumine nonnihil attigimus. Et Petra
Christi.] Respexit ad nomē Petri. Nam πέτρος Græcis lapis est. Multiplicis gratiæ] ποικίλης,
id est uariæ. Non enim significat copiosum, sed diuersi generis diuersiq; habitus. Quod enim uarijs
coloribus aut gemmis distinctum sit, id Græci ποικίλον uocant. Sunt autem uaria dona spiritus.
Etsi imperitus.] Seruit causæ suæ, quanq; aliàs non semel affirmat, Paulum non calluisse Græci
sermonis elegantiam, adeo ut grammatices etiam fuerit ignarus, qui coniunctioni μὲν non reddide
17 rit suam comitem δέ. De Epimenide.] Ex Epimenide sumpsit illud: Cretenses semper menda-
ces, malæ bestiæ, uentres pigri. Ex Menandro: Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Ex Ara-
to sumpsit illud in Actis apostolorum: Cuius & genus sumus. Candidatus fidei.] Candidati uo
cantur, qui nondum assequuti sunt honorem, sed ambiunt, & spes est eos assequuturos esse.
De luto extulit.] Nonnulli codices habebant, excreuit. Nam excernere, est separatum ab alijs
eijcere: unde & excrementa uocantur. Vide num legendum sit, eruit. Ἀγωνοθέτης.] Ita Græci uo
cant eum qui certamini præsidet, propositis præmijs. Hunc Latini munerarium appellant. Nam mu
nus uocant aliquoties spectaculum exhibitum populo, ueluti gladiatorum. Lignum aridum.]
B Esaias capite quinquagesimosexto. Et non dicat Eunuchus: Ecce ego lignū aridum. Ac paulo post,
18 Dabo eis in domo mea, & in muris meis locū & nomē melius à filijs & filiabus. Abdemelech.]
Huius eunuchi opera Hieremias eductus fuit è lacu, sicut legis Hieremiæ capite trigesimooctauo.
Spado ille.] Eunuchi uocantur, quod essent custodes cubilis uxorij: spadones, quod exectis ge
nitalibus. De hoc eunucho baptizato à Philippo, legis in Actis apostolicis capite octauo. Viri
nomen.] Sic enim refert Lucas: Et ecce uir Aethiops eunuchus, cum inter se pugnent uirum esse,
& esse eunuchum. Ad hos & Clemens.] Hic tertius fuit Romanæ ecclesiæ pontifex, secundum
aliquos quartus. Etiam si Petrus hunc sibi iusserit succedere: uerum is mortuo Petro, cessit Lino &
Cleto modestiæ gratia, haud iuxta mores horum temporū. Vtinam huius uiri lucubrationes exta-
rent. Simulq; significantia.] Quam Græci uocant ἔμφασιν, ea est peculiaris quædam uis & pro-
prietas uerborum aut sermonis, quæ sentiri possit magis quàm explicari. Et quod malorum.]
Nam fugitiui serui habebantur in compedibus, & notis inurebantur. Horatius item amicam cōpe-
dem uocat: Tenetq; grata compede uinctum. Et Seneca de uxore: Stulti est compedes suas quam-
uis aureas amare. Lusit in hac materia.] Ludere dicuntur, non solum qui rem non seriam agunt,
uerumetiam qui sese exercent. Vnde ludus, in quo exercentur artes. Ita ad Augustinum scribens,
19 optat ut sine dolore mutuo ludant in campo scripturarum. Explicauit.] Testatur & in huius Ca
talogo, hunc scripsisse librum hexametro uersu, in quo uirginitatem & nuptias fecerit inter se decer
tantes. Ita cōcludens.] Hæc non habebantur in ullis exemplaribus, unà cum quatuor uersibus
sequentibus, Συζυγίαν ποθέοντες, ὅμως γε στέφουσι κάρηνον παρθενίης, Χριστὸς δὲ διδοὺς γέρας ἀμφοτέροισι, τὴν
μὲν δεξιτεροῖο παρεστήσει ἐγγύθι χειρὸς, τὴν δ᾽ ἑτέρην λαιῇ, κῦδος δ᾽ ἔστι, καὶ τὸ μέγιστον. Quæ quo planius
intelligantur ab omnibus, ad uerbū quoad licet, transferemus: cōiugium desiderantes, tamen coro-
nant caput uirginitatis. Christus autem qui dat præmium utrisq;, hanc quidem ad dextram assistere
faciet, prope manū: alterā uero ad leuam. Honos autem & hic maximus. Verū hos uersus quoniam
olfecimus, à studioso quodam audacius quàm rectius asscriptos, non uisum est in contextū referre.
Quibus enim uerbis.] Græca sic habent, Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον
ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως. Horum sententiam expli-
cuit modo Hieronymus: ad uerbum ita reddi possunt, si quis forsitan hoc requirat: Hoc autem ad ue
stram ipsorū utilitatē dico, non ut laqueū uobis inijciam, sed ad honestatē & assiduitatē domino indi
uulse. Hæc asscripsi, ut intelligat lector quamobrē Hieronymus dixerit Græcam sententiā non posse
20 cōmode reddi Latine. Quod honestū & decorū.] Nam utrunq; significat εὔσχημον, à σχῆμα figu
ra, & εὖ bene: quasi dicas, compositum & boni habitus: unde εὐσχημονεῖν dicuntur, qui se gerūt in-
decore. Et intētè facit.] Ita reddit εὐπρόσεδρον, quod fermè sonat bonā assidentiā, siue adhærētiā.

Et expe-

Et expectare paratam.] Paratum, haud dubie legendum est: ut referatur ad expectantē, non ad c
uoluntatem. Secundum ecclesiasten.] Nempe cap.iij. Vide, inquit, afflictionē quam dedit do-
minus filijs hominū, ut distendantur in ea. Aut ruendi.] Nempe in fornicationem. Sed pru-
dentiæ librat.] Quum expendit pro causarū ratione, quid minus aut magis expediat. Et erunt,
inquit, duo in carnem unam.] Locus hic haud dubie nonnihil deprauatus est a librarijs: restituetur
ad hunc modum, ut legas: Et erunt, inquit, duo in carnē unam, non in duas, non in treis, neq; in qua-
tuor: alioqui iam non duo, sed plures. Nam Hieronymus notat hoc uerbū, unam. Et ad consimilem
modum citat hunc locū in libro ad Gerontiā de monogamia, quod & illic in scholijs annotauimus.
Primus Lamech.] Hic primus omniū digamus fuit, & fratricida secundus à Cain. Legis de hoc
Genesis cap.iiij. Cataclysmi.] κατακλυσμὸς, diluuium siue inundatio Græcis. Quàm sancta 21
sit digamia.] Per ironiam accipiendum est. Succidentis nuptias repetitas.] Repeti dicitur, ad
quod reditur. Ita mare repetitur, aut patria. Secundas agamus.] Prima syllaba acuta pronuncian
dum est, ἄγαμος, id est cœlebs, & expers matrimonij. Circūcidit Timotheū.] Legis in Actis
Apostolorū cap.xvi. sed addit, propter Iudæos, quod omnibus notū esset Timotheū natū esse patre
gentili. Rasit in se caluitiū.] Legis in Actis Apostolorū cap.xxi. quemadmodū Paulus ob ple-
bis tumultū consilio Iacobi assumpserit quatuor uiros uoti reos, cumq; illis caput raserit. Nudi-
pedalia.] De quibus & Iuuenalis: Obseruant ubi festa mero pede sabbata reges. Comam nutri-
uit.] Quod erat Nazareorū, & nutritam totondit. Totondit in Cenchreis.] Nempe uoti causa,
sicuti legis in Actis apostolorū cap.xviij. Quomodo igitur.] Hic aperit discrimē inter Paulum 22
& alios asserentes legem Moysi. Paulus exercuit aliquoties legis cæremonias, sed coactus & inui-
tus: cum sciret alioqui nihil ad rem pertinere, cæteri putabant hæc oportere coniungi cum Christo.
In passione desiderij.] Passionem, animi morbum uocat τὸ πάθος, quod alij affectum. Non
esse bonū duplicem numerum.] Prima numeri cōpositio est in dyade: uerum is numerus accedente
uno, ad simplicitatē suam redit. Quaternarius bis compositus est: unde hic erat numerus mulieris in
coniugio. Ternarius uiri, quod illa corpus, hic animum repræsentet. Corporea composita sunt, ani-
mus simplex & incompositus, ut indicauit & Martianus Capella libro primo De nuptijs Philolo-
giæ & Mercurij. Si autem transfertur Enos, &c.] Locus est perplexus, aut deest aliquid, aut su-
perest. Nisi malueris fateri, Hieronymum memoria lapsum, quod mihi iam fit uerisimile. Neq; enim
Enos translatus legitur, sed Enoch: nec de Enoch scriptum est, quod primus inuocauerit dominū,
sed de Enos: uti legis Geneseos quarto, iste cœpit inuocare dominum. Iam quod addit Hierony-
mus, de quo Paulus in epistola ad Hebræos plenissime docet, Apostoli sermo non quadrat in alium D
quàm in Enoch. Hunc locum quemadmodum indicare licuit, ita licuisset & restituere. Admonui-
mus tamen, si quid sagax lector, uel ex ingenio suo, uel ex uetustis codicibus queat deprehendere.
Et ω reuoluit ad alpha.] Ω Græcis extrema litera est, alpha prima: unde præcipuos ac summos
alpha uocant. Martialis: Alpha penulatorum. Finis legis Mosaicæ, initium erat Euangelij. Et in
monte Galaad.] Hic extructus est aceruus testimonij, monumētum fœderis inter Iacob & Laban:
ut habes Genesis capite decimotertio. Mesopotamiæ possessor.] Opponit Mesopotamiā cam
pestrem & humilem, monti in quem ascenderat Iacob, ad ardua tendens. Ad torrentē Iaboch.]
De uado Iaboch, quo transmisso Iacob luctatus sit cum angelo, legis Genesis capite trigesimose-
cundo. Significat illi tum deniq; commutatum nomen, posteaquam libido in eo fuit extincta.
πλατὺ νεῦρον.] Id est latus neruus. Historiæ ordinē confundere.] Hac loquendi figura usus 23
est & alibi, licet noua Latinis. Si soror uirgo.] Legis de his Leuitici capite uigesimoprimo. Etiā
si hoc loco citatio diui Hieronymi, nostra editio, & Græca exemplaria nonnihil discrepant in sen-
tentia. Hoc obiter admonendum putauimus, quo docti, quibus plusculum ocij fuerit, hunc locum
diligentius expendant. Apparet pro Patris & frater, legendum Fratris & frater. Hoc pacto quomo-
do ipse ad fratris exequias, ita frater iubetur ad eam accedere. Quanq; si frater omittatur, nihil obsti-
terit: æquatur enim innupta uirgo fratri, quod ad funeris honorē attinet. Luter in tabernaculo.]
λουτὴρ à lauando, quod Latini labrum indidem uocant, eo uerbo usa est editio nostra uulgata. Lo-
cus autem est Exodi xxxviij. Quasdam lineas.] Translatum à pictoribus, qui primum imagi-
nem lineis extremis signant, deinde coloribus inductis exprimunt. Secundū epistolam.] Legis
capite primo: Cōmonere aūt uos uolo, sciētes semel omnia, quoniā Iesus populum de terra Aegypti
saluans secūdo, eos qui non crediderūt perdidit. In unū tumulū.] Ita melius q̃ cumulū. Vult enim
uideri sepulta præputia. Locus est Iosue quinto. Nomen loci Galgala.] Id quidā interpretantur,
collem præputiorū. At Galgal aiunt significare rotā, siue reuolutionem. Duodecim lapidum.]
De his legis in eodē libro, capite quarto, & admonuimus aliàs. In tubis sacerdotalibus.] Quo-
modo septē sacerdotibus, septē itē tubis canentibus corruerint muri Hiericho: legis Iosue cap.vi.
Quos Iesus.] Quinq; reges, quinq; sensus corporis interpretat̄: quos Iesus interficit in his qui 24
spiritu ducunt̄, non carne. Historia est Iosue cap.10. In partitione.] Nempe in monte, & in mon
te Ephraim. Non in uicenario.] Pro Rachel pactus erat seruitutē septē annorū: supposita Lia,
rursus alteros septem durauit, anno uigesimo fugit. Historia est Genesis capite xxix. Infaustus
est.] Quia par & compositus. Decas autem ex paribus est numeris. Et uenditus est Ioseph.]
Nam

Nam Ioſeph uiginti aureis uenditus eſt fratribus, ut legis Geneſis capite trigeſimoſeptimo. Quanquam hic Hieronymus ſequutus eſt editionem Septuaginta, qui argentum uerterunt in aurum.

Et quē diligit Eſau.] Sic habes Geneſis capite trigeſimoſecundo: Separabat de his quæ habebat munera fratri ſuo, capras ducentas, hircos uiginti, oues ducentas, & arietes uiginti, camelos fœtas cum pullis ſuis triginta, uaccas quadraginta, tauros uiginti, aſinas uiginti & pullos earum.
Sed in decimo.] Quia mortuus eſt natus annos centum & decem. Centenarius ex decem conſtat decadibus, & decas ex decem henadibus. In Thamnat ſareth.] Ciuitas eſt Ieſu Naue in monte ſita, quo loco & ſepulchrum illius olim oſtendebatur. Montis Gaas.] Bene opponitur Aquiloni, à qua parte uenit omne malum. געש Gaas Hebræis ſonat commotionem. ἀνακεφα-
25 λαιώσει.] Id eſt recapitulatione, quam Græci uocant etiam epilogum. Latinis quoq; recepto nomine, quo ſummatim rerum capita repetuntur. Et legitur.] Nempe Ioſue capite ultimo.

Vidit tantum.] In monte Nebo, in uertice Phaſga procul aſpexit terram: ſed in campeſtribus ſepultus eſt, Deuteronomij capite ultimo. Contra domum idoli.] Idem enim mons appellatur בית־פעור beth phegor. בית autem domus eſt, פעור idoli nomen eſt. Mons eſt Moabitarum, in quo Balam conatus eſt maledicere populo Iſraelitico. Errore Encratitarum.] Hæretici ſunt abſtinentes ab eſu carnium, & ab omni coitu, de quibus iam diximus. Sine matre, ἀγενεαλόγητος. Quod perinde ualet ac ſi dicas, cuius originis ordo reddi non poſsit. Nam compoſita ſunt etiam quæ præceſſerunt, ſine patre, ſine matre, ἀπάτωρ ἀμήτωρ. Ducentis præputijs.] De centum legimus in libris Regum. Sed primo Regum capite decimooctauo, quod ex Philiſtijm ducentis interfectis retulerit ducenta præputia Sauli: primum pro Merob centum, pòſt ducenta pro Michol. Ita Hieronymus aut quiſquis fuit alius in quæſtionibus in libros Regum. Sunamitidis puellæ.] De Abiſac ſentit, quam Dauid ſenex ſibi aſciuit, quo cum ea dormiens incaleſceret.

Tempus in collecto eſt.] ὁ καιρὸς συνεσταλμένος. id eſt, tempus contractum eſt, quaſi dicas, in anguſtum adductum & coartatum. Stulte in Catalogo.] Non accipit hic ſtulte uulgari more, ſed iuxta id quod rhetores uſurpant. Nam & ſtultitiam appellant uitium oppoſitum ei uirtuti, quam Fabius appellat conſilium: ea cōmittitur, cum orator ea dicit, quæ officiunt ſuæ cauſæ, de quo ſuperius
26 admonuimus. Amodo filios faciam.] Sic enim uerterant Septuaginta uerſum cantici Ezechiæ: Ab hodie filios faciam, qui annunciabunt iuſtitiam tuam. Cur autem decepti ſint interpretes, cauſam aperit Hieronymus, exponens Eſaiæ capite trigeſimooctauo. Ex illa dei ſententia.] Eſaiæ capite trigeſimonono. Quem locum explanans Hieronymus, admonet idem quod hic dicit de tribus pueris euiratis. De tyrannorum pueris.] Sic habent Hebræi פרתמים parthomim:
8 quam uocem Hieronymus uertit in tyrannos, ut ipſe teſtatur. Hoc Hebræi referunt ad Ezechiam, de cuius ſtirpe uolunt pueros hos deſcendiſſe, ut admonet Hieronymus, enarrans primum huius prophetæ caput. Iuxta hypotheſin.] ὑπόθεσις Græce ſuppoſitionem ſonat, cum exempli cauſa fingimus eſſe quod non eſt. Locus autem eſt Ezechielis capite decimoquarto. Γυνὴ apud Græcos.] Vt uir apud Latinos aliquando maritum ſignificat, aliquādo marem: ita γυνὴ apud Græcos nunc ſexum ſignificat, nunc coniugem. In periodis.] περίοδος circulus, aut circuitus eſt. Indicat hoc opus in circulis hominum haberi, non in concilio eccleſiaſtico. Nam Petri nomine ferebantur complura opuſcula, quæ non comprobauit autoritas eccleſiæ. Sed probabilius eſt, Hieronymum ſentire de libro Clementis apocrypho quod Itinerarium Petri inſcribitur. Similis liber fereba-
27 tur titulo Lucæ, cui titulus erat, περίοδοι Pauli & Theclæ. Si eum uolo ſic eſſe.] Quanquam diſſentiebant exemplaria, tamen ſatis liquet ex ueſtigijs, Hieronymū citaſſe locum ut habent Græci: Si eum uolo manere, & non ſic eum, quemadmodum nunc uulgò legunt. In nonnullis tamē germana ſcriptura erat integra. Quod & nos in libro.] Sic habet, Quartodecimo igitur anno, ſecundam poſt Neronem perſequutionem mouente Domitiano, in Pathmos inſulam relegatus, ſcripſit Apocalypſim, quam interpretantur Iuſtinus martyr, & Irenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à ſenatu reſciſsis, ſub Nerua principe redit Epheſum: ubi uſq; ad Traianum principem perſeuerans, totas Aſiæ fundauit rexitq; eccleſias: & confectus ſenio, ſexageſimooctauo poſt paſsionem domini anno mortuus, iuxta eandem urbem ſepultus eſt.

Sine ira & cogitationibus.] Græce eſt, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν. id eſt, abſq; ira & diſceptatione. Quod tamen aliquoties uertitur in cogitationem, ut illic, Euanuerunt in cogitationibus ſuis.
28 Locus autem eſt primæ ad Timotheum ſecundo. Non enim, ut male habetur.] Vox hæc σωφροσύνη Græcis ſignificat aliquando ſobrietatem ſiue temperantiam, aliquando modeſtiam aut uerecundiam, aliquando pudicitiam, quod iſta fermè cohæreant. Quanquam bene habebat ſobrietas, ſed Hieronymus captat cōmodum argumentationis ſuæ, & torquet hanc dictionem ad patrocinium partis ſuæ. Cur addidit ſi permanſerint.] Hinc palàm eſt nos deprauate legere locum hunc: ſi permanſerit, quaſi referatur ad mulierem. Et Græce eſt, ἐὰν μείνωσιν, id eſt ſi manſerint, numero multitudinis: refertur enim ad filios. Et cariem.] Radix putris eſt & ſordida, ſed ob utilitatem toleratur, quod flores & poma hinc naſcantur. Multinubum.] Finxit uocem ridiculam, qua tamen uſus eſt alibi quoq;. Græcis eſt πολύγαμος, à multitudine coniugiorum. Qui non litigat cœlebs eſt.] Cœlebs eſt, qui caret uxore. Significat non abeſſe litem, ſi adſit uxor. In domo

eius

eius.] Nam uiri dicuntur ducere, quod in ædes ſponſi abduceretur uxor. Talem inducit Terentius C
Chremetem in Phormione. Atqui hoc periculum.] Hic locus uarie fuerat deprauatus. In non- 29
nullis ſic babebatur: Ac per hoc periculum imminet, ferri graue eſt. In alijs ſic: Ad hoc periculum
memet ferri graue eſt. Reſtituimus ad hunc modum, Atqui hoc periculum in memet fieri graue eſt.
Retulit enim haud dubie uerba Chremetis ex Andria Terentiana: At iſtud periculum in filia fieri
graue eſt. Periculum autem uocat experimentum. Adam, hoc eſt hominem.] Id enim ſonat He
bræis אדם Adam, ab אדמה adama terra, unde finxit illum deus. Locus quem hic notat, eſt Gene-
ſis capite primo: Maſculum & fœminam creauit eos. Phyſiologos.] Id eſt, qui de rerum naturis
diſputant. ἀμφιδέξιος.] Vocatur qui utrauis manu pro dextra utitur: id quod paucis uiris con-
tingit, mulierum nulli. Quidam codices habebant ἀμφοτεροδέξιος. De Aoth legis Ioſue capite ter-
tio. λευκασμός.] Id eſt dealbatio, à uerbo λευκαίνω. Hebræi candidum uocant לבן Laban.
Hermon.] Mons Hebræis ita dictus, idem Saron Sidonijs, Amorræis Sanir, ut legis Deutero-
nomij tertio. Interpretationē nonnihil torquet Hieronymus. Duntaxat iuxta.] Locus eſt apud
Zachariam capite octauo. In uirginitate concentus.] Quod infinita grana pomum hoc mire con 30
cinnata complectitur. Alma.] עלמה alma Hebræis puellam ſonat, ætatem magis ſignificans quàm
integritatem, ut putant pleriq;, quanquam diſſentiente Hieronymo. Cæterum בתולה bethula dici-
tur puella, dum adhuc eſt intacta uiro. נערה naara autem ætatem duntaxat ſignificat, non integrita-
tem. Sed cum epitaſi.] ἐπίτασις, intentio ſiue uehementia, à uerbo ἐπιτείνω. In clerum alle-
gunt.] Id eſt cooptant. Vnde allecti in ſenatum dicuntur, quibus eſt datus locus in ſenatu. Νηφά-
λιον.] Quod utrunq; ſignificat Græcis & ſobrium & uigilantem, quod hæc duo fermè cohæreant:
& νήφειν ſobrium eſſe & uigilare, hoc eſt attentum & diligentem eſſe. Σώφρονα.] Agit ſuum ne-
gotium Hieronymus, ut par eſt in pugna: alioqui nihil uetat, quo minus σώφρονα ſobrium interpre-
temur. An biberit, ignoretur.] Vt æque ſobrius ſit à potu atq; ante potum. Cum omni caſti-
tate.] Græce eſt σεμνότατος, quæ uox ut eſt uaria, ſignificat uerecundiam & grauitatem ac ſeuerita
tem morū, qualis eſt in uirginibus & in adoleſcentibus pudice ac probe inſtitutis. Lucerna dei.] 31
Sic enim legimus primo libro Reg. cap. iiij. de Heli: Nec poterat uidere lucernam dei, anteq̄ extin-
gueretur. Sunt ferentarij.] A ferendo dicti, qui in militia ferrent pugnantibus cibū, aut potum,
aut qui leuibus inſtructi armis, auxilium ferebant feſsis. Miles gregarius.] Dicitur non inſignis,
ſed undecunq; collectus ad explendum numerum. Et manipuli.] Manipulus eſt manus militum
parua & unum ſequens ſignum. Terentius: Et manipulus furum. Commiſſa pugna.] Eleganter:
nam proprie cōmitti dicuntur, qui conſerunt manus. Ceſſent lupæ.] Lupas hic meretrices uo-
cat. Συμπληγάδας.] Anguſtias uocat. Sunt enim duæ inſulæ, de quibus fabulis proditum eſt eas D
aliquando concurriſſe, quod anguſto ſpatio inter ſe diſsitæ, procul intuentibus collidi uideantur: un
de & nomen apud Græcos. Clauſis, quod dicitur.] Id eſt, nullo iudicio, nulloq; delectu. A luſu
quodam ſumptum, in quo duo obtectis oculis congrediebantur pugnaturi, qui à concurſu Anda-
batæ dicti uidentur. De his copioſius dictum eſt in Chiliadibus prouerbiorum, & ſuperius memini-
mus. Officium eſt mandere.] Expreſsit elegantiā uerbi: nam mandere, non eſt idem quod ede- 32
re, quemadmodum uulgò putant, ſed cibum dentibus cōminuere: inde cibum manſum uocamus,
& nutrices præmandunt cibum pueris. Tuæ non intumeſcunt.] Nam hæc ſunt peculiaria ſexui
fœminino. Turgent papillæ, renes dilatantur, & pectus eſt anguſtius, ut intelligas ad fœturam natas.
Vox obſoletior.] Obſoletum uocat minus tenerum & exile. Iam enim recenſet ſigna maſculi.
Sermo ferocior.] Id eſt minus ſupplex, minusq; blandus. Quidā habebant fortior, ſed ferocior
mihi magis arridet. Inimicitia eſt in deū.] Hinc palàm eſt, à nobis corrupte legi, inimica eſt deo.
Nam Græca ſic habent ἔχθρα εἰς θεόν. quanquā cœperant & hunc deprauare locum ſcribæ, qui nihil
non corrumpunt. Rationabile obſequium.] τὴν λογικὴν λατρείαν. id eſt cultum ſiue ſacrificiū, nō
brutū, quale mactabant Iudæi bouem aut hircū, ſed rationis particeps, hoc eſt ipſum hominē, quod
iam ſæpius admonuimus: quoniam quidam nimium ſæpe perperam citant hoc Pauli dictum. Allu-
ſit autem Paulus ad quarundam gentium morem, apud quas humana uictima litabatur, id ſi à nobis
fiat eo modo quo Paulus ſentit, nulla uictima deo gratior. Vt male in Latinis.] Torquet non-
nihil hunc locum Hieronymus ad cōmoditatē ſuæ cauſæ: nam hic certe magis quadrat uertere, mo 33
deſtiam uel ſobrietatē, quàm pudicitiam, εἰς τὸ σωφρονεῖν, id eſt ad hoc ut ſobrij ſint & modeſti, non
inſolentes & elati. Locus eſt in Epiſtola ad Romanos cap. xij. Nec agitur illic de pudicitia, ſed de cō
cordia, quæ non conſtat inter elatos, ſed inter modeſtos. Nox præceſsit.] Lego proceſsit, non
præceſsit. Nam proceſsiſſe dicitur, quod in ſuo tempore progreſſum eſt & conſenuit. Eſt enim Græ
cis προέκοψεν. Nuptiatoribus meis.] Hac uoce uſus eſt & alibi, quam contumeliæ cauſa confin-
xit, à uerbo nuptiari, ut à iuuene iuuenari dixit Horatius. Subant ad coitum.] Nonnulli habe-
bant ſudant, ſed ſubant arbitror ab Hieronymo fuiſſe ſcriptum, qui in conſimili ſententia eodem a-
libi quoq; eſt uſus uerbo. Eſt autem ſubare, ſuum more ad coitum tumultuari. Reperitur in eum ſen
ſum apud Plautum & Horatium. Verbum eſt obſcœnius & ad exaggerandam rei turpitudinē adhi
bitum. Benignitas, bonitas.] χρηστότητα uertit benignitatem, ἀγαθωσύνην bonitatem. Hic Pau-
li locus habetur nonnihil diuerſus apud theologos, ut indicauimus in noſtris Annotationibus.

Continen-

a Continentia.] Ita reddidit ἐγκράτειαν, quam ferè temperantiam uertere ſolemus. Ad caſtita-
34 tem pertinentia.] Sic apparet eum reddidiſſe Græcam uocem προσφιλῆ. Niſi quod ſuſpicor, à ſcri-
bis charitatem uerſam in caſtitatem. Vulgata editio habet amabilia. Vna domus Philippi.] Hic
erat Euangeliſta unus è ſeptem, in urbe Cæſarea, cui domi alebantur quatuor uirgines filiæ prophe
tantes: in huius domum diuertit Paulus, ut legis in Actis apoſtolicis cap. xxi. Centurionem Cor
nelium.] Hunc Cæſareæ baptizauit Petrus admonitus uiſo, primum è gentibus. Non eſt diffe-
rentia.] Græcis eſt παραλλαγή, quod nos legimus tranſmutatio. Qui poſt carnē.] Locus quem
reddit, eſt in Epiſtola Iudæ cap. primo. Et dominationes deſpiciūt.] Gręcis eſt κυριότητας. Sig-
nificat homines publica præditos autoritate. Locus eſt ij. Petri ij. Legendum autē dominationem,
quemadmodum ſcripſit Apoſtolus, Eadem uox ſimili modo uſurpatur in epiſtola Iudæ, κυριότητα
δὲ ἀθετοῦσι. Et addit, δόξας δὲ βλασφημοῦσι. glorias appellans homines dignitate ac maieſtate præcel-
lentes. Verba trutinantem.] Alluſit ad illud Perſianum, quod dictum eſt in faſtuoſum, & arro-
ganter ſua uerba promentem: Atque exporrecto trutinantur uerba labello. Ad candidas ue-
ſtes.] Olim pullis ueſtibus utebantur monachi: nam candidis uti aulicum erat ac triumphale. Notat
autem & Auguſtinus in libello ad Quoduultdeum, Iouinianum, quod à monachorum inſtituto ad
reliquos clericos deſciuiſſet. Quod ne fieret in ſuis, olim ſtatuerat, ſed poſtea coactus mutauit decre
tum, quod mallet languidum, quàm extinctum: ut ipſe teſtatur in ſermone quodam ad populum de
ſuis clericis. Ad mulſum & elabor.] Mulſum uinum eſt factitium, nempe melle dilutū, id quod
olim mire in delicijs erat. Carnes elaboratas arte appellat contuſas, ut ſorberi quoque poſsint, non ſo
lum edi. Ad iura Apitij.] Apitius nobilis eſt inter artifices gulæ: cuius meminit Plinius & Iuue-
35 nalis. Extant hodieque Apitij lucubrationes de condiendis cibis. Paxami.] Et is fuit apud Græ-
cos, quod Apitius apud Romanos. Scripſit libros de condiendis obſonijs, Deque tincturis, atque hu-
iuſmodi de rebus quæ ad luxum & uoluptatem pertinent. Huius meminit Suidas. Ad balneas.]
Olim inituri conuiuium prius utebantur balneo uel calido uel frigido. Ab his delicijs abſtinebant
monachi. Ac fritillas.] Quidam habebant friticulas, uide num legendum ſit fritillos, ut intelli-
gas alearum luſum: quanquam fritillum inuenio, pro cibi genere frixo. Et olim frixa in delicijs erāt,
36 ſequitur enim de popinis. Et purpurā eius coloris.] Hoc ſanè loco duo uerba, eius coloris, mihi
uidentur ſupereſſe, fortaſsis addita ab interpretari uolente. Legendum arbitror: Et purpuram putat
regna cœlorum: hoc eſt, ſummum bonum exiſtimat purpura ueſtiri, niſi mauis de cibo oſtreorū acci
pere, quod pauloante uentris meminit. Nam antiquitus oſtreorum eſus in luxu ponebatur, teſte Iu-
uenale: Oſtrea callebat primo deprendere morſu. Atque ſuperior ſenſus hoc magis arridet, quod ſu
b perius de candidis ueſtibus meminit, non de purpura. Porrò purpura non ſolum colorem ſignificat,
uerum etiam ipſum piſcem, è cuius ſucco purpureo colore lanæ inficiuntur. Atalantā.] De hac
puella proditum eſt in fabulis, quod inter plurimos præſtanti uirtute iuuenes Calydonium aprum
prima uulnerauerit, cuius amore poſtea captus eſt Meleager, is qui aprum confecit. Addidit autem
Hieronymus Calydoniam, quo diſtingueret à cæteris, quod plures inueniantur huius nominis.

Harpalicen quoque.] Hæc patrem à Getis captum, incredibili celeritate liberauit, Hebro flumi-
ne tranſmiſſo. Nam à celeritate curſus, nomen quoque à Græcis inditum uidetur puellæ. Inſignis
37 poeta.] Vir tam ſanctus ac doctus, ut honorifice citat Maronem etiam in diſputatione theologica.
Depingit autem hanc Aeneidos libro primo, ad hunc modum: Virginis os habitumque gerens, ac
uirginis arma Spartanæ, uel qualis equos Threiſſa fatigat Harpalice, uolucremque fuga præuerti-
tur Hebrum: Namque humeris de more habilem ſuſpenderat arcum Venatrix, dederatque comam
diffundere uentis, Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluētis. Hæc aſſcripſi, quod Hieronymus hy
potypoſin notarit, cum ait, deſcribit. Volſcorum Camillam.] Hæc uirgo ductrix Volſcorum,
Turno duci Rutulorum aduerſus Troianos auxilio fuit: quam Vergilius undecimo Aeneidos li-
bro, miris effert laudibus, quo quidem ex loco hoc deſumpſit hemiſtichium, quod hic citat: O de-
cus Italiæ uirgo. Chalcœcus.] Id cognomen inditum erat Palladi Spartanorū, ſiue quod ædem
haberet æream, ſiue quod à Chalcidenſibus fuerit extructa. χαλκὸς æs ſonat, οἶκος domus. Non ex-
tat hæc hiſtoria apud ullum ſcriptorem qui ſuperſit, quod ſciam: nec mirū, cum omnes fermè rerum
ſcriptores perierint. Res autem ipſa ſatis liquet ex Hieronymi uerbis, cum publica peſte laborarēt,
& conſulti uates reſpondiſſent, immolata uirgine placandam eſſe deorum iram, Chalcœcus ultro
ſeſe ad mortē obtulit. Simile quiddam legimus de filiabus Erichthei uirginibus, quarū duæ, nem-
pe Protogenia & Pandora, ſe pro liberanda ab hoſtibus patria mactandas obtulerunt. Has uirgines
appellant Hyacinthidas, quod in pago, cui nomen Hyacintho, fuerint interfectæ. Cæterum pro illa
Leo, fortè legendum Philolai, aut aliud ſimile. Nam mihi quidem locus uidetur non uacare mendo.
38 Iphigeniæ.] Filia fuit Agamemnonis, quam immolauit in Aulide, cum illic collecta Græcorum
claſſe, per uentos non liceret adire Troiam. Extat ſuper hac re Euripidis tragœdia, quam nos olim
Latinam fecimus. Quid referam.] Nam & Vergilius Cumanam illam honoris cauſa uirginem
appellat: Non ulla laborum O uirgo noua mi facies inopinaúe ſurgit. Aeolici genere ſermo-
nis.] Quinque feruntur ſermonis ſpecies, quas Græci uocant διαλέκτους, Ionica, Dorica, Attica, Aeo-

lica,& cõmunis. Aeoles sua lingua pro θεὸς, dicunt σιὸς. Porrò βουλὴ consilium significat, quod illi C
fortè uariant βυλά. Quandoquidem Aeolicũ est è diphthongis alteram abijcere uocalem, & con-
duplicare consonantes immutabiles: unde pro θεοβούλη, σιοβύλλα dicũt illi, quod ita fermè sonat, quasi
dicas diuini consciam consilij. Succurrit hoc loco ridere Suidam, aut quisquis is fuit hominum'ue
deum'ue, qui Sibyllam scripserit uocem esse Romanam. Cassandra.] Filia Priami, quam urbe
Troiana capta adamatam secũ abduxit Agamemnon: eam Euripides Phœbada uocat in Hecuba,
quod uates esset Apollinis & futuri præscia. Chrysin.] Lego Chrysein. Chryses sacerdos & ua-
tes erat Apollinis, cuius filiam Chryseidem habebat Agamemnon. Quamobrem iratus Apollo pe
stem immisit in exercitum Græcorũ, ut tandem suo malo coactus sit puellam restituere. Iunonis
uirgines.] Cum ipsa maritum habeat, tamen à uirginibus quædam eius sacra peragi mos erat.

Dianæ Tauricæ.] Nam huc raptam legimus Iphigeniam uirginem, & deæ eius loci in sacerdo-
tem adoptatam. Huic sacrificabatur corporibus humanis. Vestæ.] Vestales uirgines Romæ in- 39
stituit Numa, quæ primis decem annis discerent ritus sacrificiorum, alteris exercerent, tertio decen-
nio docerent. Quibus annis exactis permittebantur nubere, uerum præmonitæ nuptias fore inau-
spicatas. Has sacris & cæremonijs honorabiles fecit. Minutia.] Virgo Vestalis, primum suspe-
cta propter mundiorem iusto cultum: deinde insimulata apud pontifices ab indice seruo, cum decre
to eorum iussa esset sacris abstinere, familiamq; in potestate habere, facto indicio, uiua sub terrã de-
fossa est ad Collinam dextra uia strata. Loco nomen inditum ab incestu, campus sceleratus. Ita Li-
uius Decadis primæ libro octauo. Eis de uia cedere.] Honoris causa de uia cedere & hodie mos
est, præsertim apud Italos. Claudia uirgo Vestalis.] Meminit huius historiæ T. Liuius Decadis
tertiæ libro nono. Itẽ Ouidius in Fastis. Meminit & Valerius Maximus libro octauo, capite De reis
infamibus. Suetonius in duodecim Cæsaribus. Plinius in libro De uiris illustribus recenset ad hunc
modum: Hannibale Italiam deuastante, ex responso librorũ Sibyllinorum mater deûm è Pesimunte
accersita, cum aduerso Tyberi ueheretur, repente in alto stetit: & cum moueri uiribus nullis posset,
ex libris cognitũ est, castissimæ demum fœminæ manu moueri posse. Tum Claudia uirgo Vestalis
falso incesti suspecta, deam orauit, ut si pudicã sciret, sequeretur: & zona imposita nauim mouit, simu
lacrum matris deûm aduexit: templum ædificauit Nasica, qui uir optimus iudicabatur. Lucani 40
poetæ patruus.] Senecam intelligit Neronis præceptorẽ, cuius hæc de Claudia sententia est. Sentit
autem hoc ipsum esse infelicitatis genus, fuisse in uirgine quod eguerit patrocinio numinis ad pur-
gandam infamiam impudicitiæ. Nam Vestalem ita castam oportet esse, ut nec falsus rumor ullus de
illa possit oriri. Virginẽ collocarint.] De Erigone sentit, quæ inter Leonẽ & Librã habet locũ, D
aristam manu gestans. Hanc quidam esse putant iusticiam, quæ offensa uitijs mortaliũ, postea se rece
perit in cœlum. Magna iniuria.] Ironice dictũ est. Siquidem ueteres illi qui fabularũ inuolucris
omnia contexerunt, huiusmodi monstris cœlum expleuerũt. Nam est scorpius inter Zodiaci signa,
à quo fingunt occisum Orionẽ. Est & Centaurus, quẽ sagittariũ uocant: quanq; est & alius Centau-
rus, Chiron præceptor Achillis. Cancrum autem fingunt à Iunone inter zodiaci signa collocatum,
quod hic à mari progressus, Herculis cum hydra depugnantis pedem momorderit. Aegocerotem
uocat, quem Latini appellant Capricornũ, ad Græcæ uocis imitationẽ: αἲξ enim capra dicitur, & κέ-
ρας cornu. Porrò numerus festiuitatis gratia cõmutatus est, cum horum animantiũ singula tantum
sint in zodiaco. Contruserint.] Mira emphasis in ipso uerbo. Nam contrudere est, cum locus 41
deest, tamen infulcire quempiam, quod Græci uocant παραβῦσαι, quasi dicas cõfulcire. Indignum
enim uidetur, cum uirgo locum habeat amplum, uxori aut marito nec inter monstra illa locũ quan-
tumuis angustum datum esse. Dum Phidonem necassent.] Meminit huius Herodotus in Era-
tone, indicans fuisse tyrannũ Argiuorũ, & Græcorũ omnium insolentissimũ appellat, à quo mensu-
ras & pondera reperta tradit Eusebius. Verum hoc loco magis apparet, ciuem quempiã fuisse Athe
niensem, eum opinor, qui naualе fabricatus est mille capax nauiũ. Celebrantissima historia est, Athe-
nienses ab Euagora Lacedæmoniorũ duce uictos, triginta tyrannos in urbem recepisse, qui Alci-
biade ac Theramene interfecto, omnia cædibus ac uiolentia miscuerunt, quos deinde Thrasybulus
sustulit. Vide lector, num fortè legendum sit Philonem, non Phidonẽ. Nam huius meminit Plutar-
chus in uita Syllæ, qui armamentariũ Athenis extruxerit opere admirando. Demotionis Areo-
pagitarum.] Lamiacum bellum appellat, quod circa Lamiam urbem gestum sit, ea est in Thessalia.

Spartiatæ & Messenij.] Mamertiam appellat regionem omnem ad Mamertum oppidum per- 42
tinentem. Aristoclides Orchomenii tyrannus.] Orchomenum Bœotiæ pars est. Aristome-
nes Messenius.] Hic dux Messeniorum diu Lacedæmoniorum hostium uictoriam remoratus est.

Scedasi filiæ.] Est apud Plutarchum in Amatorijs narrationibus. Scedasus quidam pauper ac
probus habitabat in Leuctris: ei duæ fuerunt filiæ: in harum amorem exarserant duo Spartani iuue-
nes, à Scedaso hospite excepti: uerum pudore cohibiti sunt, ne quid in eas molirentur. At eódem re
deuntes absente iam Scedaso à filiabus nihilominus excepti sunt, ceu noti iam hospites. At illi uim
inferunt puellis, quas cum conspicerent non passuras eam cõtumeliam inultam, interfectas ambas
in puteum coniiciunt. Pater cum frustra magistratus Ephoros atq; item reges ad ultionem solicitas-
set

A set,sibi mortem cõsciuit.Qua quidem ex re grauissima clades accidit Lacedæmonijs. Quod autem
ait Hieronymus,in Leuctris Bœotiæ,ad loci situm explicandum est dictũ, & ad historiæ fidem per-
tinet,nam Leuctra uicus est Thespiensis. Porrò Thespia Bœotiæ pars est. Sciolus quispiã pro Leu-
ctris mutarat lecturis. Deinde quod ait: Quo ore laudatæ, significat hanc rem summis laudibus ab
eloquentissimis scriptoribus fuisse celebratam. Quod autem nonnihil uariat Hieronymus à Plutar
cho,nil mirum est,quandoquidem ne de nominibus quidem uirginum conuenit inter autores.
43 Et Locridas uirgines non tacere.] Locri populi sunt Italiæ,ex Græcis tamẽ oriundi.Apud hos
mos erat,ut quotannis uirgines aliquot religionis causa mitterentur ad Troiam.Porrò tam longum
iter,& religionis prætextus,solet alijs labendi dare occasionem. Septẽ Milesias uirgines.] Olim
Gallorum gens,non Italiam modo,uerum etiam Græciam peruasit,unde & Galatarũ & Gallogræ-
ciæ uocabula. Nicanor uictis Thebis.] Rem ipse diuus Hieronymus clarius explicat, quàm ut
sit aliter explicanda.Tantum lector annota emphasim & auxesin,ex contentione contrariorũ. Qui
tam potentem uicit ac subuertit urbem,& tam multos uiros superauit, ab una uirgine superatus est.
Porro Nicanor hic præfectus fuit Alexandri,cuius mentionem facit libro secundo. Budda.]
Gymnosophistæ,philosophorũ est genus apud Indos,de quo mira proditur apud autores.Horum
origo refertur ad Buddam quendam, quem ob sapientiæ miraculum fingunt prodigioso more na-
tum. Mineruam.] Est in fabulis Mineruam,quæ eadem Pallas, è cerebro Iouis natam fuisse, cui
deæ placuit perpetua uirginitas. Et Liberum.] Hunc bis natum fingunt, primũ è matre, quanquam
44 nondum perfecto fœtu,deinde rursum è femore Iouis. Doctissima Græcia.] Addidit honorifi-
cum epitheton,ut ostendat hæc à doctissimis uiris non temere fuisse cõficta. Perictionen.] Hęc
fabula celebris fuit apud Gręcos,Aristonẽ Platonis,ut putant,patrem frustra conatũ congredi cum
Perictione sponsa,cum esset formosissima,quod in somnijs uidisset Apollinẽ cum ea coeuntẽ. Pro-
inde abstinuit ab uxore, quoad pareret Platonẽ, ex Apolline scilicet conceptũ. Ita Laertius, citans
eosdem autores,quos hic citat Hieronymus. Diodorus Socraticus.] Socraticũ appellat, ut di-
stinguat ab historiographo, Huic tribuit Syllogismi,qui cornutus dicitur, inuentionẽ, & Chronius
per contumeliam dictus est,quod in conuiuio propositis ab alio quodam quęstiunculis,non potuit
ex tempore respondere.Sectæ fuit Stoicæ. Philo Carneadis magister.] Et hoc addidit ut distin-
gueret à Philone Iudæo. Ilia uirgine.] Hęc eadem & Rhea Syluia uocatur,Numitoris filia.Eam
Amulius per honoris speciem,uirginem Vestalem legit,quo perpetua uirginitate spem partus adi-
meret fratri,cuius regnum occuparat. Verum hæc cum incerto patre concepisset, finxerunt ex Mar
te grauidam factam.Autorẽ autẽ urbis Romulũ uocat, qui Romã condidit, & eius gentis princeps
B fuit.At dicet quispiam,quid hæc fabulosa ad uirginitatis cõmendationẽ?Plurimũ haud dubie.Nam
ut maxime conficta sint,tamen in hoc conficta sunt à doctis, ut excellentiam uirorũ aut mulierũ,hu
iusmodi natiuitate illustrarent. Vnde cõsequitur, ethnicos quoque nescio quid magnum ac diuinum
45 tribuisse uirginitati,alioqui non ista ficturos. Dido soror Pigmalconis.] Reliqua nota sunt ex
Aeneide Maronis.Illud unum annotandũ,Hieronymũ hic in eadem esse opinione, in qua fuit Ma-
crobius,qui in quinto Saturnaliũ libro, testatur hanc historiæ partem de amore Aeneæ à Vergilio
fuisse cõfictam.Nam illam sibi manus iniecisse, ne pateretur damnũ pudoris. Et diuus Augustinus
in Cõfessionũ libris,indicat adeo non fuisse uerum, quod tradidit Vergilius, ut Dido & Aeneas se-
culis quoque fuerint disiũcti. Et rursum eadem urbs.] Mira argutia:per transitionẽ exempla dua-
rum fœminarũ connexuit. Nam Hasdrubalis.] Hunc deuicit Scipio,quanquam hoc quoque aliquan
to secius refert Valerius Maximus libro Rerum memorabilium tertio,capite secundo. Nempe Car
thagine capta uxorem Hasdrubalis indignatam,quod is soli sibi uitam impetrasset, neglecta uxoris
ac liberorum incolumitate, sese cum tribus filijs in ignem coniecisse, sed prius exprobrata uiro im-
pietate. Nicerati coniugem.] Hos triginta tyrannos Lysander Lacedæmoniorũ dux imposue-
rat Atheniensibus:multaque & flagitiose & crudeliter patrauit in ciues Atheniẽses. Eò insolentiæ ue
nerat,ut propemodũ diuinos honores sibi uindicaret, Chœryli & Antilochi uersibus decãtari gau-
debat,ea per Niceratũ Heracleoten,& Antimachum Colophonium certatim agebantur. Hanc, ni
fallor,Hieronymus iniuriam uiri uocat,quod tyranno tam abiecte cogeretur adulari. Meminit Plu
46 tarchus in Lysandri uita. Artemisia quoque.] Mausolus rex fuit Cariæ, unde Mausoleũ uocatum
illius monumentum,quod operis,opera quatuor summorũ artificũ fuit extructũ, tanto sumptu tan-
toque apparatu,ut inter septẽ orbis miracula fuerit cõmemoratũ.Illa sic uirum etiam extinctũ adama-
uit,ut iuxta quosdam dolore cõtabuerit,iuxta alios mariti cineres potui aspersos imbiberit, ceu ui-
uum mariti sepulchrũ factum.Meminit præter alios Valerius libro quarto. Teuca Illyricorũ re-
gina.] Hanc Iulius Florus in Epitomis Teusam appellat.Illyrici,inquit, siue Liburnij sub extremis
Alpium radicibus agunt,inter Arsiam Tytiumque flumen longissime per tota Adriatici maris littora
fusi.Hi regnante Teusa muliere populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. Legatos
quippe nostros,ob ea quæ deliquerant iure agentes,ne gladio quidem,sed ut uictimas securi percu
tiunt,præfectos nauium igne cõburunt,idque quo indignius foret, mulier imperabat. Indi & om-
nes.] Attingit & hanc historiam Valerius Maximus libro secũdo capite de institutis : Protrahe,in-
quit,in mediũ Cymbricam audaciam,adijce Celtibericam fidem,junge animosam Thraciæ sapien-

tiam,annecte Lyciorum in luctibus abijciendis callide quęsitam rationem:Indico tamen rogo nihil C
eorum præferes, quem uxoria pietas in modū genialis thori, propinquæ mortis secura conscendit.
Alcibiades ille Socraticus.] Non quod esset philosophiæ professor,sed quod Socratis & audi-
tor fuisset &amicus:is incitante Critia, & iubentibus Laecedæmoniorū literis, autore Lysandro per
Pharnabazū Phrygiæ præfectum,ad quem in periculo confugerat, huius opera ad Artaxerxen Per
sarum regem perrecturus,interfectus est.Huic cum insepultum cadauer relinqueretur,capite uide-
licet ad Lysandrum perlato,Amandra concubina satis magnificū pro suis facultatibus sepulchrum
extruxit,ut refert in huius uita Plutarchus Suffocato caput.] Plutarchus narrat eum iaculis pro- 47
cul fuisse confossum.Hieronymus eos sequitur autores, quibus placet Alcibiadem, non à Pharna-
bazi militibus interemptum,sed ab alijs quibusdam,qui illum cum sua sorore cubantem deprehen-
derunt. Regulus Sidon.] Quondam opulentissima fuit urbs Phœnices,quemadmodum & Ty
rus,postea dicta Stratonis turris,quod ab hoc esset instaurata. Extorsit acinacem è manu.] Aci-
naces genus est gladij Persici,ipsa quoq; uox eiusdē uidetur esse generis, cuius est res. Vtitur hac uo-
ce Horatius in Odis,& Lucianus in Toxaride. Post uirginalia fœdera.] Quod illi uirgo nupsis-
set,& ob hoc à secundis nuptijs abhorreret. Xenophon in Cyri maioris infantia.] Maioris ad-
didit,quod duo fuerint Cyri: maior Cambysæ & Mandanes filius,Astyagis nepos: minor, Darij fi-
lius,Artaxerxis nepos. Res narratur apud Xenophontem plurimis uerbis libro septimo. Panthea
quædam habebatur apud Cyrum captiua: ea impetrauit,ut uiro remitteretur: remissa induit eum ar-
mis magnificis,quæ ex suo mūdo parauerat,adhortans ut Cyro,à quo benigne fuisset habita, se præ
beret fidum amicum.Is in bello perijt:illa diu complexa defuncti cadauer,spadones iussit secedere:
uni nutrici mandat,ut se mortuam eodem cum uiro linteo tegeret: deinde adacto in pectus gladio,
capite reclinato in uiri pectus,mortua est:quod ubi conspexere tres spadones,& ipsi sibi necem con
sciuerunt,eodem in loco in quem iussi fuerant abire. Meminit Pantheæ & Philostratus Græcus in
Imaginibus. Iustam causam.] Candaules,siue Myrsilus Sardium tyrannus,uxorem Gygi amico 48
nudam ostendit,sed ita ut illa non sentiret se conspici.Quod ubi illa sensisset,indignata marito, Gy-
gen accersit,proponens ut è duobus alterum eligat,aut pereat ipse, aut occiso marito regnum susci-
piat.Hic igitur insidijs adortus,Candaulem obtruncat & regnum occupat: narrat Herodotus libro
primo. Rhodogunæ.] Et huius fœminæ meminit Philostratus in Imaginibus. Alcestis.] Ad-
meti regis uxor:apud hunc quoniam benigne habitus est Apollo, impetrauit illi à fatis, ut mortem
effugeret (nam fatalis dies iam aderat) si reperisset qui pro se mori uellet. Cum nullum inueniret hu
ius functionis uicarium,sola uxor mariti uitam sua morte redemit. Extat super hac re Euripidis tra- D
gœdia. Penelopes pudicitia.] Penelope fuit uxor Vlyssis inter exempla pudicitiæ cōmemora-
ta.Nam ea mariti absentis reditum uiginti annos expectauit,nec ab ullis procis ad secundas nuptias
perpelli potuit. Eleganter autem dixit carmen est, pro argumento carminis. Siquidem in Odyssea
nihil ferè tractat Homerus,nisi quibus iactatus casibus Vlysses, ad Penelopen suam reuersus sit.
Maculam corporis.] Quod animus esset incorruptus, & per uim stuprata, corpore duntaxat ui
tiato fuerit stuprata.Historiam recenset Liuius & Valerius libro sexto,capite primo. Duellius.] 49
Gn.Duellius imperator delectus aduersus Charthaginēses, iniectis in hostiū naues manibus, uicto
riam reportauit,ac primus ex huiusmodi uictoria Romæ triumphū egit. Quin & illud honoris ad-
ditum,ut solus prælucente teda, & præcinente tibicine rediret à cœna. Porrò quod hic narrat de
Duellio & Bilia,Plutarchus alijs accōmodat. Meminit huius Iulius Florus in Epitomis. Martia
Catonis.] Cato Vticēsis duas habuit filias,Portiam quæ Bruto nupsit: & Martiam natu minorem,
quam fortè susceperat ex uxore tertia,nomine Martia:ut uerisimile sit, filiæ matris nomen inditum
fuisse. Non oculis,sed dig.] Oculis forma perspicitur: digitis numeratur pecunia. Hoc est illud 50
Iuuenalis: Protinus ad censum,de moribus ultima fiet Quæstio. Optima sanè res.] Per ironiā
accipiendum est. Marrtiam Cato non uirginē.] Quod antè nupsisset alteri. Inter Horten-
sium Catonemq;.] Hortensius cupiens cum Catone summam cōtrahere necessitudinem, Portiam,
(ut diximus) Bruto nuptam,tantisper uxorem postulauit, donec ex ea sobolem susciperet. Id cum
non impetraret,palàm cœpit ipsius uxorem usurariam petere,quandoquidem ipse iam non daret o-
peram liberis,& mulier adhuc esset idonea ferendo utero: id impetrauit,sed assentiente patre.Dein-
de ubi peperisset Hortensio,ad Catonem est reuersa,nimirū hoc erat inter duos maritos discurrere.
Portia sine Bruto non potuit.] Hæc ubi sensit maritum Brutum de occidendo Cæsare agitare,
egresso eo cubiculum cultellum tonsorium quasi unguium resecandorum gratia poposcit, eoq; pe-
dem ueluti casu elapso uulnerauit.Brutus clamore ancillarū reuocatus obiurgare cœpit quod ton-
sori præripuisset officium.At illa marito clàm indicauit,hoc non esse temere factum:sed hoc,inquit,
pacto de me experimentum capere uolui,quàm æquo animo me ferro peremptura sim, si tibi quod
agis parum ex sententia cesserit. Anniam.] Recenset aliquot matronarum apophthegmata.
Portia minor.] Apparet Catonē duas habuisse filias nomine Portias,nisi fortè filia Catonis mi-
nor cognominata est ad discretionē Portiæ,quæ fuit Catonis soror. Valeria Messalarum soror.] 51
Duo fuerunt Messalæ,maior & minor.Id autem adiunxit, ut hanc distingueret à Valeria Publicolæ
filia.Quanq; de Valeria lōge diuersa prodidit Plutarchus in uita Syllæ. Elato funere.] Nā efferri
proprie

4 proprie dicebant, qui ad sepulturam deportabātur, quod olim extra portam cadauera sepeliri mos
fuerit. Lecticæ & esseda.] In lecticis accumbebant, aut etiam uectabant nobiles matronæ. Esse-
dum uehiculi genus, uox autem ipsa Britannica est, quanquā usurpata iam Latinis. Illa ornatior
procedit.] Hæc ob ἀλλαγὴν fiunt gratiora. Nec cum sarcina.] Sarcinam uocat ipsam uxorē cum
sua pompa. Vsus est autem duobus dilemmatis, sed rectius. Explicuisset ad hunc modum: Si domi
relinquitur illa, offenditur: sin adducitur, grauis est sua pompa. Item si pauper est, grauaris sumptu: si
52 diues, non fers superbæ fastidium. Vocanda domina.] Notat & hoc Epictetus, quod uiri uxo-
ribus coitus gratia adulantur, dominas eas appellantes, atq; ita superbiam docent ipsi. Celebran
dus natalis.] Id olim in honorem amicorum aut potentū fieri consueuit. Iurandum per salutem
illius.] Ita Vergilius: Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat. Et in Pandectis puniuntur,
qui per principis genium iurassent. Et gerula.] Id est baiula, quæ gestasset infantulam. Patri-
mus.] Matrimos & patrimos appellat pueros, quorum utriq; parentes erant superstites. Hi adhibe-
bantur ominis causa sacerdotibus, quibus nihil funestum conuenit: ut indicat Festus Pompeius.
Quanq; apud hunc nescio quo casu, patrimes ac matrimes scriptū reperio. Meminit & M. Tullius
in oratione De responsis aruspicum. Iidem prætextati nouam sponsam deducebant olim, quorum
unus à dextris erat, alter à sinistris: tertius præcedebat facem gestans ex spina alba. Autor idem Fe-
stus. Et alumnus.] Incertum an de nutricio dicat, an de alio quopiam, quem alendum ipsa susce-
perit. Adoptant enim mulieres nonnunq; adolescentulos benignitatis specie tanq; alendos, de quo
53 aliàs Hieronymus. Et formosus assecla.] Assecla dicitur ab assectando, qui officij causa dedu-
cit. Hic mos durat & hodie Neapoli, ut nobiles fœminæ aliquot habeant iuuenes elegantes ac festi-
uos qui comitentur, horum manibus fulcitur innitens delicatula matrona. Porrò non sine emphasi
addidit formosus, quod ea res bis molesta sit marito, & ob sumptum & zelotypiam. Procurator
calamistratus.] Procurator, qui res alienas administrat, & hoc prætextu mulieres adducunt adulte-
ros. Nam calamistrati dicuntur, qui candenti acu crispant capillos. Et in longam securam.] No-
tat & Iuuenalis quasdam matronas quas eunuchi imberbes ac mollia tantum oscula delectent. Lon
gam uocat libidinem, quod hoc hominū genus semper pruriat: securam, quod periculū non sit, ne
quid illinc nascatur. Spado.] Nam proprie Spadones dicuntur qui ui castrati sunt, à uerbo Græ
co σπᾷν, quod his testes euellerentur. Nam eunuchus potest & natura esse. Si totam ei.] Rur-
sum est usus dilemmate. Si aliquid tuo.] Ludit crebris dilemmatis, & quidem elegantissime.
Consulueris.] Id est, prospexeris & caueris tibi. Et illa uere.] Iuxta illud Ouidianum: Quæ
quia non licuit, non facit, illa facit. Difficile est cu.] Est dilemma Theophrasti, quem paulo post
citat, quo probare nititur non esse ducendam uxorem. Quanq; reprehenditur ab A. Gellio in No-
ctibus Atticis. Est enim & stata forma, quam uocant uxoriā, nec obnoxia amoribus multorū, neq;
54 molesta uiro. Et uernulæ.] Hanc uocem restituimus in prima epistola ad Heliodorū. Vernulæ
sunt serui domi tuæ nati, hi propemodum filiorū instar erant. Imputat lachrymas.] Tantum flet
uxor, nihil subleuat, & hoc ipsum imputat marito uelut officiū, cum obsit etiā ægrotanti. Et hæ-
reditatis spe.] Illuuiē uocat sumptus immodicos uxoris, quibus exhaurit & exedit maritū. Hos ille
tolerat, sperans futurum, ut illa mortua lucrifaciat dotem. Nam sunt qui non in aliud ducant uxores.
Solicitudinem iactans.] Cum festiuis sermonibus alij subleuent & erigant ægrotantis animum,
illa molestis ac putidis fabulis morbum exasperat, & miserū adducit in desperationē uitæ. Rara
auis est.] Prouerbialiter dici solet de re quauis inuentu rara, ductū à spectaculis Romanorū, in quæ
solent populo aues peregrinæ exhiberi. Ita Persius: Si fortè quid aptius exit: Quando hęc rara auis
est. Habet enim secum.] Quod horum memoriā in animo semper circumferat. Ita Scipio dicere
55 solebat, se nunq; minus esse solum, quàm cum solus esset. Vel nomen nostrū.] Nam olim paren
tum nomina transibant ad liberos, ut Cicero filius, & Tullia filia Ciceronis. Non statim.] Non
perpetuo siue semper. Nam aliquoties usurpant alia nomina. Quod si maxime referat, nullum est uo
cabulum non cōmune plurimis. Occupaturus.] Nempe priusq; fiant Christiani. Mosen &
Samuelem.] Moses instituit Aaron & filios illius, non suos. Deinde moriens, Iosue uoluit successo
rem, non filios. Samuel autē abdicatis filijs suis, qui illo iam sene administrabāt rem populi, Saul un-
xit regem. Ab Hircio.] Hic consul fuit collega Pansæ. Repudiū Terentiæ.] Ad hanc multa
scripsit in exilio, uerū reuersus repudiauit. Repudiatā duxit Salustius, ut ex ea Ciceronis arcana co-
gnosceret. Per quosdā grad.] Nam & Salustius orator fuit, sed inferior Cicerone, & hoc rursum
inferior Messala, ita ueluti paulatim deuoluta est. Socrates Xantippen.] Plato quoq; in Dialo-
gus indicat Socratē fuisse ridicula corporis specie. Vnde Alcibiades illū, Silenis & satyris confert in
Symposio. Dicere solitus est, cū plures hortarent ut Xanthippē repudiaret, imò ab hac domi disco
tolerantiā, qua mihi foris opus est. Et Alcibiadi demirāti, q̄ talē ferret uxorē. Iam his, inquit, assueui.
Num tu domi toleras anserū clamorē? Cumq; ille respondisset, at mihi domi anseres ponunt oua. Et
hæc, inquit, mihi ponit oua. Ad hæc, cum die quadā haberet cōuiuam philosophū, & in longū pro-
gressa disputatione, cōmota uxor mensam subuertisset, abire paranti conuiuæ: Mane mane, inquit,
56 Quid nouæ rei accidit? Nunq; ne domi tuæ gallina subuolans cyathos subuertit? Restitisset.]
Non q̄ repugnaret uxori, sed q̄ ibi substitisset, nec abisset: à restando non à resistendo. Syllæ Fe-

licis.] Nā id cognominis sibi usurpauit infelix. Siquidē plures habuit uxores, primū Ceciliā Metelli c
pontificis maximi filiā. Deinde Aeliam. Tertio loco Celiam, paulopost Metellam, quam uehemen-
ter adamauit, sed tamen morientem repudiauit. Quia nouissimi.] Ad eundem modum Iuuena-
lis: Dedecus ille domus sciet ultimus. Athenis cantabatur.] Refert enim Plutarchus, cum ob-
sideret urbem Atheniensium, Græcos de muris conuicia quędam in Metellam uxorem huius iacti-
tasse: qua re prouocatus, crudelius exercuerit suam uictoriam. Cn. Pompeio.] Rebus aduersus
Mithridatē & in pleraq; Asia felicissime gestis, cum Italiā repeteret, de uxoris infamia certior factus
est, moxq; eam repudiauit, nec usquam repudij causam fassus est. Testis Plutarchus in huius uita.
Pontici spado.] Eunuchi Asiatici. Nam Pontus Asiæ pars est. Mos autem huic genti uxoribus
eunuchos addere pudicitiæ custodes. Incertū est autem, an hoc & quod sequitur: Mithridaticæ am-
biebant cateruæ, hunc habeat sensum: eunuchos & milites Asiaticos ambisse & affectasse concubi-
tum Mutiæ, an illam more barbarico his custodibus cinctam, tamē impudicam fuisse. Scientem
pati.] Et ob id non audebant indicare, ne quid offenderent. Totius orbis.] Nam maximam or-
bis partem subegerat. M. Cato Censorius.] Censorius dictus est maior, ob censurā seuerius ge- 57
stam. Plutarchus prodidit huic ductam uxorem genere magis quàm diuitijs cōmendatam, in quam
tamen comiter se gesserit, nec admirabatur laudatam illam Socratis patientiā, qui Xanthippen mo-
rosam, & filios immorigeros pertulisset. Sed haud scio, an hæc fuerit Salonij scribæ filia, quam Cato
iam admodum senex, puellam duxit uxorem, non sine infamia. Vinolentam, impotentē.] Non-
nulli codices habebant, uiolentam. Et pro impotentē, quod non intelligerent, mutarant mentis im-
potem, ipsi mentis impotes. Impotentes enim uocamus qui animo suo non temperāt, sed quicquid
libuerit id pertinaciter urgent. Catoni superbam.] In quem nec uiri solent audere. Tantus erat
hominis rigor & autoritas. Philippum regem.] Is fuit Alexandri Magni pater, uir ciuilis inge-
nij, multoq; quàm filius fuit moderatior. Duxerat autem Olympiadam uxorē, quam adamatam ado
lescens sibi iunxerat, mediocri sicut uidetur, fortuna. Versu tragico cōsolatus est.] Apparet uer
sum Tragicum hic asscriptum fuisse. Totæ Euripidis Tragœdiæ.] Hic Tragœdiarum scriptor, 58
olim dictus est μισογυνὴς, id est, osor mulierum. Duxit duas uxores, Chœrinam Mnesilochi filiam,
ex qua duos sustulit filios, deinde repudiauit. Deinde ducta altera cum hanc quoq; comperisset im-
pudicam, & ipsam repudiauit. Hinc opinor odium in omnes, quod duas expertus, utranq; malam
comperisset. Huius Tragœdiæ plenæ sunt conuiciorum in fœminas, quanquam id quidem habet
cum Hesiodo cōmune. Et Hermione loquitur.] Carmen est in Euripidis Andromacha, etiam
si Hieronymus sententiam magis reddidit quàm uerba. Nam Hermione persuasa à cæteris mulieri- D
bus nupserat Neoptolemo, cum is haberet uxorem Andromacham. id indignans illius frater Ore-
stes, loquitur ad hunc modum: πῶς οὖν τάδ' ὡς εἴποι τις ἐξημάρτανες, id est, quomodo igitur hæc ut di
xerit aliquis peccasti? Illa respondet in hunc modum: κακῶν γυναικῶν εἴσοδοι μ' ἀπώλεσαν, αἵ μοι λέγου-
σαι τούσδ' ἐχαύνωσαν λόγους, id est, malarum mulierum ingressus me perdiderunt, quæ mihi loquētes
hos blande persuaserunt sermones. In Lepti.] Leptis oppidulum est Africæ, cuius meminit &
Pomponius Mela. Consulto ambigue extulit.] Vt significaret esse mutuum odium, & utrinq; 59
par. Nam & socrus inuisæ sunt nuribus, & nurus socribus. Locus est in Ecyra Terentiana. Legi-
mus quendam.] Apparet Hieronymo cum hæc scriberet, non succurrisse nomen. Nam id quidem
proditum est de Paulo Aemylio, qui Papyriam Masonis uiri consularis filiam, cum qua diu uixerat,
& ex qua Maximum illum susceperat Scipionem, tandem repudiauit. Nec unquam adduci potuit,
ut diuortij causam ederet. Hunc cum rogarent amici, quid illū offendisset in ea fœmina, dicerentq;
An non formosa est, an non fœcunda, an non nobilis, an non casta? Ille porrecto pede: Videtis, in-
quit, hunc calceum, nónne nouus est? nónne bellus? Atqui nemo uestrum sentit, qua parte pedem
meum torqueat. Scribit Herodotus.] Verba sunt Gygis apud Herodotum libro primo, dis-
suadere conantis Candauli, ne sibi nudam uxorem ostenderet, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ, συνεκδύ-
εται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή, id est, una cum exuta tunica simul & pudorem exuit mulier. Et noster co- 60
micus.] Sic apud Terentium Mitio: Et quod fortunatum isti putant, uxorem duxi nunquam.
Pasiphaen.] Ea fuit uxor Minois tyranni Cretensis, quam poetæ fingunt adamasse taurum, ex
cuius concubitu natus sit Minotaurus. Clytemnestram.] Vxorem Agamemnonis, quæ dum
ille belligeratur apud Troiam, Aegisthum adulterum adduxit, & huius adiuta ope, maritum reuer-
sum occidit. Eriphylam.] Hæc uxor fuit Amphiarai auguris, qui cum detrectaret ad obsidio-
nem Thebanæ ciuitatis proficisci, quod præsciret se illic periturum, & ob id abdidisset sese, mo-
nili quodam eleganti conducta est, ut maritum proderet. Ille ad bellum protractus perijt.
Quicquid Tragœdiæ tument.] Non sine Emphasi dictum est, tument, pro narrant: indicauit
enim tragicorum grandiloquentiam. Vxorum pellicumq;.] Hoc dictum est propter Me-
deam, quæ filios occidit, & puellam quam Iason ducere parabat. Et propter Clytemnestram, quæ
ob Cassandram adductam occidit maritum. propter Helenam &c. Armantur parentum.]
Hoc ad Medeam pertinet, ut diximus. Nefandæ.] Hoc ad Thyestem pertinet, cui frater A- 61
treus ob stupratam uxorem, treis filios epulandos apposuit. Extat hoc argumento Senecæ tra-
gœdia. Vnius mulierculæ.] Helenam sentit. Porrò Troia in Asia est, Græcia in Europa.

Quasdam

A Quaſdam repudiatas.] Iuuenalis:Sic fiũt octo mariti,Quinqȝ per autumnos. Vterqȝ maritus.]
Et qui repudiauit,& cui repudiata nupſit. Epicurus uoluptatis aſſertor.] Cum laudandus fuerat
magis quem citat autorem,tamen non ſine cõſilio additũ eſt,uoluptatis aſſertor.Adeo res eſt miſe
ra matrimonium,ut nec Epicuro placuerit, qui finem bonorum conſtituerit in uoluptate, & tamen
uulgus hominum uoluptatis gratia potiſſimũ ducit uxorem. Metrodorus Leontiũ.] Hic Metro
dorus certiſſimus amicus Epicuri,& diuturnus auditor,cui moriens filios ſuos cõmendauit. Haud
62 ſcio,an hæc fuerit Leontiũ meretricula,quæ ſcripſerit aduerſus Theophraſtum.Laertius indicat Le
ontium meretriculam Athenienſem à Metrodoro pellicem aſcitam. Ne Iouem Gamelium.] Iu
piter apud Græcos multis cognomẽtis uariatur,uocatur ἱκετήσιος,quem offendi putant,ſi quis ſup
plicem reijciat: ξένιος,ad quem hoſpitij religio pertineat: φίλιος, cui cura ſit ſeruandæ amicitiæ: γα-
μήλιος,cui cura ſit nuptiarum: γάμος enim Græcis matrimoniũ ſonat: γενέθλιος,ad quem pertineat
cura gignendorum liberorum. Statorem Iouem.] Alluſit ad hiſtoriam quam prodit T.Liuius li
bro primo:Romulus pugnans aduerſus Sabinos,cum uideret altero è ducibus occiſo, nempe Ho-
ſtio,Romanorum aciem inclinari,Ioui Statori uouit ſe templum extructurum,ſi fugientem militem
inhibuiſſet.Deinde quaſi certus preces auditas à Ioue,cohortatus eſt ſuós,ut intrepido animo redi-
rent in hoſtem,Iouem polliceri uictoriam.pugnatum eſt feliciter.Hoc loco quidam inſulſiſſime no
tant diuũ Hieronymũ,uirum tanto quàm ipſi ſunt doctiorem, quaſi putarit Iouem Statorem à ſtan-
do dictum,non à ſiſtendo,propterea quod ſubijcit,qui libenter ſederit.At non intelligunt illum per
iocum alludere ad uocem ſtandi.Quod ſi uox ipſa quenquam cõmouet,is timebit ne Statorẽ offen
dat,qui plerunqȝ ſedere gaudeat,cum à ſtando uideatur habere nomen.Ad hæc,cum ſiſto ſignificet
idem quod ſtare facio,non dicetur proprie ſiſti, qui ſubſederit, ſed qui ante fugiens ſtare cœperit.
Offendet igitur non ſolum qui non ſteterit,uerũ etiam qui ſederit. Verum iocus fit argutior ob ine-
ptiam ſuperſtitionis,ſi quis inani uocula cõmoueatur. Pudet me, ſimulqȝ piget iſtiuſmodi rabularũ,
qui non uereantur tanto ſupercilio cenſere uirum,ut omittamus ſanctimoniam,infinitis partibus e-
63 rudiriorem,indigni profecto qui Hieronymo matulam porrigant. Scripſerũt Ariſtoteles.] Hu-
ius operis non meminit Laertius,niſi forte ſentit de œconomicis, ubi tradidit officium maritorũ &
uxorum. Et Plutarchus.] Extat hic liber inſcriptus γαμικὰ παραγγέλματα. Et noſter Sene.]
Noſtrum uocat,quia Latinus.Hoc opus intercidit, quemadmodũ & illud De ſuperſtitione, ex quo
nonnulla retulit Auguſtinus in opere De ciuitate dei:item De terræ motu,quod ipſe cõmemorat in
naturalibus quæſtionibus. Tota amoris inſectatio.] Locus eſt in Phædro Platonis,ubi Socrates
corrigit orationem Lyſiæ,qui ſuaſerit,utiliores eſſe non amantes,ꝙ amantes. At ille diſtinguit inho
B neſtum amorem ab honeſto,illius incõmoda,huius commoda cõmemorans. Alterius tactam.]
Nam & illud amatorium.Ita Paris, Et qua tu biberas, hac ego parte bibi. Xyſtus in ſententijs.]
Verſus eſt Xyſti Pythagorici γνωμολόγου,cuius extant fragmenta quædam. Liberos tollere.]
Tollere dixit pro educare. Non perdat filios.] Quod mulieres aliquoties, ſi coeant à conceptu,
abortiũt.In eadem ſententia fuit diuus Auguſtinus,maritos à conceptu abſtinere debere à ſuis uxo-
64 ribus,ut refertur in Decretis. Amatores.] Amator eſt concubinæ. Adulterijs cohæſerunt.]
Quod rem habuerunt cum ea quam poſtea ducunt uxorem. Rem improbam.] Id eſt, impuden
tem. Impudentiſſimum enim, illum ab uxore requirere pudicitiam, quam ante matrimonium do-
cuit eſſe impudicam. Lenocinium libidinis.] Lenocinium uocat,quicquid aliqua uoluptate pel
licit. Quorum in nomen.] Senſus eſt, Quoſdam pauperes, ut effugiant pœnam, quam leges
irrogabant ciuibus qui non duxiſſent uxores, aliquoties diuites matronas accipere,quibus ſerui po
tius ſint,quàm mariti,tanꝗ dote conducti ut coeant. His non nubit mulier, ſed ipſi nubunt mulieri.
Talis inducitur Chremes in Phormione Terentiana. Deformem redimit.] Incertum an à redi
mendo,an à redimiẽdo. Redimere,penſare eſt.Redimire ornare. Aut igitur intellige,pudicitia qua-
ſi tegi conueſtiriqȝ deformitatem mulieris: aut penſari damnum formæ,dote pudicitiæ. Bruto
æquauit.] Ille tyrannum expulit,uerum ne pateretur indignam ſeruitutem, à Lucretia didicit, quæ
mortem prætulit impudicitiæ. Eſt autem ingens contumelia uxori, ab alieno corpore pollui.
Cornelia Graccho.] Cornelia Tiberij Gracchi uxor,inſigni pudicitia,quam ſic amauit maritus,
65 ut illius uitam ſuæ prætulerit,ex anguibus duobus occiſo mare. Portiam alteram Bruto.]
Nam qui Tarquinium expulit,Iunius Brutus dictus: Portiæ maritus, Decius Brutus, de quo ſupe-
rius facta eſt mentio. Tanaquil.] Vxor Tarquinij Priſci regis Romani,miro in uirum amore,
cui uulnerato omnem admouerit curam quo reuiuiſceret. Populum ingenio ſuo cohibuit; ac Ser-
uium, licet ex ancilla natum, ſubſtituit, mortis mariti uindicem, ſi mori contigiſſet. Refert Liuius
primæ Decadis libro primo. Theano.] Multæ fuerunt huius nominis eruditæ mulieres. Ve-
rum opinor hic ſignari eam, quam quidam putant Pythagoræ fuiſſe uxorem. Meminit huius Lucia
nus in Imaginibus. Extant aliquot epiſtolæ huius nomine. Cleobulinam.] Hæc gente Lindia
fuit,filia Cleobuli philoſophi, qui inter ſeptem ſapientes refertur,cuius mulieris opera quondam ce
lebrabãtur,ut teſtatur Suidas. Gorguntem.] Gorgo Leonidæ Laconis uxor cõmemoratᷓ à Plu-
tarcho inter apophthegmata:& rurſus in Pręceptis cõiugalib.Et haud ſcio an hęc ſit Cleomenis re
66 gis filia,cuius dicta referunt inter Lacęnas. Timocliã] Huius meminit Plut:inter claras mulieres:

ſoror erat laudatiſſimi uiri Theagenis Thebani, qui apud Cheroniam pro totius Græciæ ſalute forti c
ter pugnans occubuit. At ubi Thebas cepiſſet Alexander, & milites alius aliò per urbẽ populabun
di diſcurrerẽt, quidam Thracum equitũ præfectus in Timocliæ ædes irrupit. Iam multo cibo potuq;
ferox, non ueritus eſt nobilem & pudicam mulierem de cõcubitu ſollicitare, ac coniugiũ etiam pol-
licitus, expiſcari nititur, ſi quid opum reconditũ haberet. Illa ſimulans ſe aſſentiri, ducit hominem in
hortum, ſemotis arbitris, mentiens in puteo quodam ſicco magnam pecuniarum uim abditam eſſe:
credit barbarus, occluditur hoſtium horti, tollitur operculum putei, deſcendit in puteũ. At illa adiu-
uantibus pediſſequis hominem ſaxis è ſummo deiectis puteo, obruit. Alexander ubi cognouit fa-
ctum, mulieris uirtutem admiratus, & impunitate donat Timocliam, & omnes illi conſanguinitate
coniunctos immunes eſſe iubet. Claudias atq; Cornelias.] Feſtiuitatis gratia mutauit numerũ.
De Claudia uirgine Veſtali, de Cornelia matre Gracchorũ iam dictum eſt. Fortunæ muliebri.] 67
Fortuna Romæ, & in Italia non uno nomine colebatur extructis phanis. Nam erat Fors fortuna, for
tuna Præneſtina, & Fortuna muliebris, cui templum dicatũ, & cognomen additũ, ob rempublicam
mulierũ beneficio adiutam. Etenim cum Coriolanus exul Volſcis hoſtibus adiunxiſſet ſeſe, atq; ita
immineret, ut actum uideretur de Romanis, Veturia mater, & Volumnia uxor duos complexa fi-
lios, unà cum ingẽti mulierũ agmine uenit in hoſtium caſtra: & mater autoritate, uxor & liberi blan-
ditijs, Coriolani flexere animum, effeceruntq;, ut exercitum ex agro Romano deduceret. Populus
Romanus huius officij memor, templum Fortunæ muliebri ſtatuerunt dicaruntq;. Autor Liuius, li-
bro ab urbe condita ſecundo. Nullum flaminem] Flamen genus eſt ſacerdotij apud Romanos.
Hierophantas.] ἱεροφάντης, Græcis dicitur æditųus, nonnunquam pro ſacrifico accipitur, inde
dictus, uel quod oſtendat ſacra, uel quod ueſcatur ſacris.

Appendix Scholiorum primi aduerſus Iouinianum libri.

Inter omnia quæ ſolet obſeruare mortalium ſuperſtitio, nullam ego auem, nec præpetẽ, nec oſci
nem, nullum ſoliſtimum tripudium auſpicatius eſſe puto, quàm ſit boni uiri & amici occurſus. Cum
ſuperiores paginæ iam formulis eſſent excuſæ, cõmodum occurrit mihi Ludouicus Berus, inclytæ
Baſileæ non tam ciuis quàm ornamentũ, ac ſui generis, & alioqui cum primis clari lumen ac decus,
theologus inſignis, ac uir modis omnibus eiuſmodi, ut haud facile ſit pronũciare, magis ne ſit ſuſpi-
ciendus ob egregiam eruditionem: an uenerandus, ob undiq; inculpatam uitæ integritatẽ: an aman
dus, ob incredibilem quandam morum comitatem, & conſuetudinis iucunditatem. Ac uix ſolenni
ſalutatione ultro citroq; dicta ac reddita, neſcio quis deus mihi miſerit in mentem, ut repente de nu- D
meris inijcerem mentionem. Nam quemadmodum, iuxta Græcorũ adagionem, ubi dolet, ibi quiſq;
manum habet, ita ſi quid uehementer torquet animum, ibi quiſq; linguam habet. Rogabam ecquid
legiſſet unquam de priſca in digitis numerandi ratione, de qua Beda præcepiſſet. Reſpondit ilico,
ſibi domi eſſe quædã ex eo Bedæ libro enotata. Id quo magis præter ſpẽ, hoc gratius accidit. Mittit
protinus codicẽ, ut eſt ſingulari candore præditus. Quæ tametſi paucula ſunt, tamen quoniam ma-
gnopere pertinent ad rem, hic uice corotidis adijcienda putaui. Sunt autem huiuſmodi. Cum dicis
unum, minimum in læua digitum inflectens, in medium palmæ artum figas. Cum dicis duo, ſecun-
dum à minimo ibidem impones. Cum dicis tria, tertium ſimiliter inflectes. Cum dicis quatuor, mi-
nimum leuabis. Cum dicis quinq;, ſecundum à minimo ſimiliter eriges. Cum dicis ſex, tertium nihi
lo minus eleuabis, medio duntaxat, qui medicus appellatur, in medium palmæ fixo. Cum dicis ſe-
ptem, minimum ſolum ſupra palmæ radicem, cæteris interim leuatis, impones: iuxta quem cum
dicis octo, medium. Cum dicis nouem, impudicũ e regione compones. Cum dicis decem, unguem
indicis in medio figes artu pollicis. Cum dicis uiginti, ſummitatem impudici inter nodos indicis &
pollicis arcte figes. Cum dicis triginta, ungues indicis & pollicis blando coniunges amplexu. Cum
dicis quadraginta, interiora pollicis lateri uel dorſo indicis ſuperinduces, ambob. duntaxat erectis.
Cum dicis quinquaginta, pollicem exteriore artu, inſtar Græcæ literæ γ incuruatũ ad palmam incli
nabis. Cum dicis ſexaginta, pollicem ut ſupra curuatũ indice circumflexo diligenter à fronte præcin
ges. Cum dicis ſeptuaginta, indicẽ ut ſuprà circũflexũ, pollice in longũ tenſo implebis, ungue illius
duntaxat erecto trans mediũ indicis artũ. Cum dicis octoginta, indicem ut ſuprà circumflexũ polli-
ce in longũ extenſo implebis, ungue uidelicet illius in mediũ indicis artũ fixo. Cum dicis nonagin-
ta, indicis inflexi unguem radici pollicis erecti infiges. Atq; hactenus in læua. Centũ uero in dextra,
quomodo in læua decẽ facies. Ducenta in dextra, quomodo uiginti in læua. Eodem modo & cętera
uſq; nongenta. Item mille in dextra, quomodo unũ in læua. Duo milia in dextra, quomodo duo in lę
ua, & cætera uſq; ad nouem milia. Porrò decem milia cum dicis, læuam in medio pectoris ſupinã ap
pones, digitis tantũ ad cœlum erectis. Viginti milia cum dicis, eandem pectori late expanſam ſuper
pones. Triginta milia cum dicis, eadem prona, ſed erecta, pollicem cartilagini medij pectoris immit
tes. Quadraginta milia cum dicis, eandem in umbilico erectam ſupinabis. Quinquaginta milia cum
dicis, eiuſdem pronæ, ſed erectæ pollicẽ umbilico impones. Sexaginta milia cum dicis, eadẽ prona
femur læuũ cõprehendes. Septuaginta milia cũ dicis, eandẽ ſupinã femori ſuperimpones. Octogin-
ta milia cum dicis, eandem pronã femori ſuperimpones. Nonaginta milia cum dicis, eadem lumbos
comprehen

A comprehendes, pollice ad inguina uerso. At uero centũ milia, ducenta milia, & cætera usq; ad nongenta milia, eodem quo diximus ordine in dextera corporis parte complebis. Decies aũt cẽtena milia cum dicis, ambabus sibi manibus consertis inuicẽ digitos implicabis. Hactenus quæ comperimus in eo quo dixi libello excerpta ex monumentis Bedæ, atq; hoc uelut auctario, uel serius impartiendum lectorẽ duximus. Cæterũ an omnia quadrent cum his quę prodidit Apuleius, nõ est huius loci disquirere. Certe cum his quæ scripsit Hieronymus, de triginta, sexaginta, & centũ, adamussim concinunt. Coeuntibus enim molli contactu pollicis & indicis unguibus, ueluti matrimonium depingit: rursum ijsdẽ digitis aliter iunctis, sic ut inflexũ pollicẽ præcingat index, uiduas in afflictione constitutas ac desolatas exprimit. Postremo à sinistra manu demigrãs ad dextrã, & indicis ungui in medium pollicis artum infixo, coronam exprimit, & uirginum felicitatem repræsentat.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM LIBER SECVNDVS.

SEcunda propositio est, Eos qui fuerint baptizati, à diabolo non posse tentari. Et ne hoc stultè dicere uideret, adiecit: Quicunq; autẽ tentati fuerint, ostendit eos aqua tantũ & non spiritu baptizatos, quod in Simone mago legimus. Vnde & Ioannes dicit: Omnis qui natus est ex deo, peccatũ non facit, quoniam semẽ ipsius in eo manet: & non potest peccare, quia ex deo natus est. Et in hoc sunt manifesti filij dei, & filij diaboli. Et in fine epistolæ: Omnis qui natus est ex deo, non peccat, sed generatio dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. Reuera fortis obiectio, & quæ indissolubilis permaneret, nisi ipsius Ioannis testimonio solueretur. Statim enim intulit: Filioli custodite uos à simulachris. Si omnis qui natus est ex deo, non peccat, & à diabolo tentari non potest, quomodo præcipit, ut caueant ne tententur? Et in eadem rursus epistola: Si dixerimus, quia peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est, ut remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, quia non peccauimus, mendacem facimus eum, & uerbum eius non est in nobis. Existimo quod Ioannes baptizatus ad baptizatos scripserit, & quod omne peccatum à
B diabolo sit. Ille peccatorem se confitetur, & sperat remissionem post baptisma peccatorum: & Iouinianus meus dicit: Ne tangas me, quoniam mundus sum. Quid ergo? contraria sibi Apostolus loquitur? Minime. In eodem quippe loco cur hoc dixerit, statim edisserit: Filioli mei, hæc scribo uobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et in hoc scimus, quod cognouimus eum, si mandata eius obseruemus. Qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in eo ueritas non est. Qui autem seruat uerbum eius, uerè in hoc charitas dei perfecta est. In hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Propterea, inquit, scribo uobis filioli mei: Omnis qui natus est ex deo, non peccat, ut non peccetis: & tamdiu sciatis uos in generatione domini permanere, quamdiu non peccaueritis. Imò qui in generatione domini perseuerant, peccare non possunt. Quæ enim communicatio luci & tenebris? Christo & Belial? Quomodo dies & nox misceri non queunt: sic nec iustitia & iniquitas, peccatum & bona opera, Christus & antichristus. Si susceperimus Christum in hospitio nostri pectoris, ilico fugamus diabolum: Si peccauerimus, & per peccati ianuam ingressus fuerit diabolus, protinus Christus recedit. Vnde & Dauid post peccatum: Redde mihi, ait, lætitiam salutaris tui, scilicet quam peccando amiserat. Qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in hoc ueritas non est. Christus ueritas appellatur: Ego sum, inquit, uia & ueritas. Frustra nobis in eo plaudimus, cuius mandata non facimus. Scienti bonum, & non facienti illud, peccatũ est. Quo modo corpus sine spiritu mortuum est, sic & fides sine operibus mortua est. Nec grande putemus unũ deum nosse, cum & dæmones credant & contremiscant. Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Eligat aduersarius è duob. quod uult, optionẽ enim damus. Manet in Christo, an non manet? Si manet, ita ergo ambulet,

ut Christus. Si autẽ temerarium est similitudinẽ uirtutum domini polliceri, nõ manet in Christo, quia non ingreditur ut Christus. Ille peccatum non fecit, neq; inuẽtus est dolus in ore eius: qui cum malediceretur non remaledixit, & tanquã agnus coram tondẽte, sic non aperuit os suum: ad quẽ uenit princeps mundi istius, & inuenit in eo nihil: qui cum peccatum non fecisset, pro nobis peccatũ eum fecit deus: nos autẽ iuxta epistolam Iacobi, multa peccamus omnes, & nemo mundus à peccatis, nec si unius quidem diei fuerit uita eius. Quis enim gloriabitur castum se habere cor? aut quis confidet mundum se esse à peccatis? Tenemurq; rei in similitudinẽ præuaricationis Adam. Vnde & Dauid: Ecce, ait, in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis concepit me mater mea. Et beatus Iob: Si fuero iustus, os meum impia loquetur: & si sine crimine inueniar. Et si purificatus in niue & lotus mũdis manibus, satis me corde tinxisti, & execratũ est me uestimentũ meũ. Verum ne penitus desperemus, arbitrantes nos post peccata baptismi non posse saluari, statim hoc ipsum temperat: & si quis peccauerit, aduocatũ habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Hoc ad credentes post baptisma loquit, & aduocatum pro delictis eorum dominũ pollicetur. Nec dicit: Si quid peccaueritis, aduocatũ habetis apud patrẽ Christum, & ipse est propiciatio pro peccatis uestris: ne eos diceres non plena fide baptisma consecutos: sed aduocatũ, inquit, habemus Iesum Christum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris, & non solum pro Ioannis illorumq; peccatis, sed etiam pro totius mundi. In toto aũt mundo & apostoli sunt omnesq; credentes. Ex quibus liquido comprobatur, post baptisma posse peccari. Frustra enim habemus aduocatum Iesum Christum, si peccari non potest. Petrus apostolus ad quem dictum fuerat: Qui lotus est, non necesse habet ut iterũ lauet. Et, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: ab ancilla perterritus negat. Et ipse dominus: Simon Simon, ecce, inquit, satanas postulauit uos, ut cribraret sicut triticũ. Ego aũt rogaui pro te, ne deficeret fides tua. Et in eodem loco: Vigilate & orate, ne intretis in tentationẽ: spiritus quidem promptus est, caro aũt infirma. Quod si ante crucẽ dictum respõderis, certẽ post crucẽ in oratione dominica dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: & ne nos inducas in tentationẽ, sed libera nos à malo. Si non peccamus post baptisma, cur nobis poscimus peccata dimitti, quæ in baptismate iã dimissa sunt? quid oramus ne intremus in tentationẽ, & ut liberemur à malo, si diabolus tẽtare non potest iam baptizatos? Aliud aũt est, si ad catechumenos hæc oratio pertinet, & non conuenit fidelibus & Christianis. Paulus electionis uas castigat corpus suũ, & in seruitutẽ redigit, ne alijs prædicans, ipse reprobus inueniat. Et datus est mihi, inquit, stimulus carnis, angelus satanę, qui me colaphizet. Et ad Corinthios: Timeo, inquit, ne sicut serpẽs decepit Euam in astutia sua, ita corrumpant sensus uestri à simplicitate quæ est in Christo. Et alibi: Cui aũt aliquid donastis, & ego. nam & ego quod donaui, si qd donaui, propter uos, in persona Christi, ut non circũueniamur à satana. Non enim eius ignoramus astutias. & rursum: Tentatio uos nõ apprehẽdat, nisi humana. Fidelis aũt deus, qui nõ dimittet uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam prouentũ, ut possitis sustinere. Et qui sibi uidet stare, uideat ne cadat. Et ad Galatas: Currebatis bene, quis uos impediuit ueritati non obedire? Et alibi: Voluimus uenire ad uos, ego quidẽ Paulus & semel & iterũ, sed impediuit nos satanas. Et ad maritos: Et iterum reuertimini ad idipsum, ne tẽtet uos satanas propter incontinẽtiam uestram. Et rursum: Dico aũt, spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnẽ: hæc enim inuicẽ aduersant sibi, ut non quæ uultis illa faciatis. Ex utroq; cõpacti, necesse est ut utriusq; cõtra se substãtiæ bella patiamur. Et ad Ephesios: Non est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ, sed aduersus principatus & potestates, ad uersus rectores tenebrarũ istarũ, aduersus spiritualia nequitię in cęlestibus. Et existimat aliqs securos & dormiẽtes nos esse debere post baptismũ? Necnõ ad Hebræos: Impossibile

A bile est enim eos qui semel sunt illuminati, & gustauerunt donũ cœleste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustaueruntq; nihilhominus bonũ dei uerbum, uirtutesq; seculi futuri, & prolapsi sunt: renouari iterũ ad pœnitentiã, rursum crucifigentes sibimetipsis filium dei, & ostentui habentes. Certe eos qui illuminati sunt & gustauerũt dei donũ cœleste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustaueruntq; bonũ dei uerbum: negare non possumus baptizatos. Si aũt baptizati peccare nõ possunt, quomodo nunc Apostolus dicit, & prolapsi sunt? Verum ne Montanus & Nouatus hic rideant, qui contendunt non posse renouari per pœnitentiam eos qui crucifixerunt sibimet filium dei, & ostentui habuerunt, consequenter hunc errorẽ soluit, & ait: Confidimus autẽ de uobis dilectissimi meliora & uiciniora salutis, tametsi ita loquimur. Non enim iniustus est deus, ut obliuiscatur boni operis & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & nunc ministratis. Et reuera grandis iniustitia dei, si tantũ peccata puniret, & bona opera non susciperet. Ita locutus sum, inquit Apostolus, ut uos à peccatis retraherem, & desperationis metu facerẽ cautiores. Cæterũ confido de uobis dilectissimi meliora & uiciniora salutis. Neq; enim iustitiæ dei est, ut obliuiscatur bonorũ operum, & ministerij quod propter nomẽ eius exhibuistis, & exhibetis in sanctos, & tantũ meminerit peccatorum. Sed & Iacobus sciens baptizatos posse tentari, & propria corruere uoluntate: Beatus, ait, uir qui suffert tentationẽ, quia cum probatus fuerit, accipiet coronã uitæ, quam repromisit deus diligentibus se. Ac ne putaremus secundum illud Geneseos, ubi scribit
1 Abraham à deo fuisse tentatũ, nos quoq; tentari à deo: nemo, inquit, cum tentatur dicat, quoniam à deo tentor. Deus enim intentator malorũ est, ipse autẽ neminẽ tentat. Vnusquisq; uero tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus: Dehinc concupiscentia cum conceperit, parit peccatũ: peccatũ autẽ cum consummatũ fuerit, generat mortem. Liberi arbitrij nos condidit deus, nec ad uirtutes, nec ad uitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est. Sicut in bonis operibus perfector
B est deus: non est enim uolentis, neq; currẽtis, sed miserẽtis & adiuuãtis dei, ut peruenire ualeamus ad calcẽ: sic in malis atq; peccatis semina nostra sunt, incẽtiua & perfectio diaboli. Cum uiderit nos super fundamentum Christi ædificare fœnũ, ligna, stipulam, tunc supponit incendium. Aedificemus ergo aurum, argentum, lapides preciosos, & tentare non audebit: quanquã & in hoc non sit certa & secura possessio. Sedet quippe leo in insidijs & in occultis, ut interficiat innocentẽ. Et uasa figuli probat fornax, homines aũt iustos tentatio tribulationis. Et in alio loco scribit: Fili accedẽs ad seruitutẽ dei, prępara te ad tentationẽ. Rursum idem Iacobus loquit: Estote factores uerbi, & non auditores tantum. Si quis auditor est & non factor, iste similis est uiro qui considerat uultum natiuitatis suæ in speculo. Considerauit illud, & statim recedens oblitus est qualis sit. Frustra monuit, ut iungerẽt opera fidei, si post baptisma peccare non poterant. Qui totam legẽ, inquit, seruauerit, & peccauerit in uno, factus est omniũ reus. Quis nostrum absq; peccato? Conclusit deus omnia sub delicto, ut omnib. misereat. Petrus quoq;: Nouit, inquit, dominus pios de tentatione eruere. Et de falsis doctoribus: Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ: quib. caligo tenebrarũ reseruat. Superba enim uanitatis loquẽtes pelliciunt in desiderijs carnis luxuriæ, eos qui paululũ effugerant, & ad errorẽ reuersi sunt. Nõnne tibi uidet pinxisse sermo apostolicus nouam imperitiæ factionẽ? Aperiunt enim quasi fontes sciẽtiæ, qui aquam non habent doctrinarũ: promittũt hymbrẽ, uelut nubes propheticæ, ad quas perueniat ueritas dei, & turbinibus exagitantur dæmonum atq; uitiorum. Loquuntur grandia, & totus eorum sermo superbia est. Immundus est autẽ apud deum omnis qui exaltat cor suum, ut qui paululum refugerant à peccatis, ad suum reuertant errorẽ: & suadent in luxuria, ciborũ carnisq; delicias. Quis enim nõ libẽter audiat, Manducemus & bibamus, & in æternũ regnabimus? Sapiẽtes & prudentes, prauos uocant: eos uero qui dulces sunt in sermonibus, plus audiũt. Ioannes apostolus, imò in Ioãne saluator scribẽs angelo Ephesi ecclesiæ: Scio, inquit, opera tua, & laborem

rem & patientiã tuam,& quia sustinuisti propter nomen meũ,& nõ defecisti: sed habeo c
aduersus te,quod charitatẽ tuam primã reliquisti.Memor esto unde cecideris:et age pœ
nitentiam,& prima opera fac.sin aũt,ueniam tibi,& mouebo candelabrũ tuum de loco,
nisi pœnitentiã egeris.Similiter & cæteras ecclesias,Smyrnã, Pergamũ, Thyatiram,Sar
dis, Philadelphiã, Laodiciã ad pœnitentiã prouocat, & nisi reuertanť ad opera pristina,
cõminať.Et in Sardis paucos habere dicit,qui nõ coinquinauerũt uestiméta sua, & am-
bulaturi sunt cum eo in albis,quia digni sunt.Cui aũt dicit:Meměto unde cecideris,& ec
ce missurus est diabolus ex uobis in carcerẽ,ut tẽtemini:& scio ubi habitas, ubi sedes est
satanæ:& in mente habe qualiter acceperis,& audieris,& serua,& pœnitentiã age,& re-
liqua:utiq; ei dicit qui credidit & baptizatus est, & stans quondam, corruit per delictũ.
Paulisper de ueteri testamẽto exempla distuleram, quia solent ubicunq; contra eos facit
dicere,lex & prophetæ usq; ad Ioannẽ.Cęterũ quis ignorat sub altera dispensatione dei,
omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti,cuius nunc Christiani sunt? Quomodo ante
Abraham placuit in coniugio,sic nunc uirgines placẽt in perpetua castitate. Seruiuit ille
dei legi & tempori suo,seruiamus & nos Euangelio & tempori nostro,in quos fines se-
culorũ decurrerũt.Dauid electus secundũ cor domini,qui omnes eius fecerat uolunta-
tes,& qui in quodam psalmo dixerat:Iudica me dñe, quoniam ego in innocẽtia mea in-
gressus sum,& in dño sperans non infirmabor:proba me domine & tenta me, ure renes
meos,& cor meũ:postea tentať à diabolo, & post peccatũ pœnitẽs loquiť: Miserere mei
deus secundũ magnã misericordiã tuam. Magnũ peccatũ, magna deleri uult misericor-
dia.Solomon amabilis dñi,& cui bis deus fuerat reuelatus:quia amator mulierum fuit,à 2
dei amore discessit.Manassen impijssimũ regẽ post captiuitatẽ Babylonicã , in pristinam
dignitatẽ liber dierũ restitutũ refert . Et Iosias uir sanctus, in cãpo Magedo ab Aegyptio 3
rege confodiť.Iesus quoq; filius Iosedech , sacerdos magnus,quanq̃ in typo præcesserit
saluatoris,qui nostra peccata portauit,& alienigenã sibi ex gẽtibus ecclesiam copulauit,
tamẽ secundum literã post sacerdotiũ sordidatus induciť, & stat diabolus à dextris eius: D
& candida illi uestiméta redduntť.Superfluũ est de Moyse & Aaron scribere,quod ad a-
quam contradictionis offenderint deũ,& terrã repromissionis nõ intrauerint: cum bea
tus Iob angelos quoq; & omnẽ creaturã peccare posse cõmemorat, dicẽs:Quid eñ,nun
quid homo coram deo mundus est,aut in operibus suis sine macula uir? Si cõtra seruos
suos non credit,& aduersum angelos suos prauũ quid reperit, quanto magis habitantes
in domibus luteis,de quibus & nos ex eodem luto sumus? Tentatio est uita hominis su-
per terram.Et cecidit Lucifer,qui mittebat ad uniuersas nationes . Et ille qui in paradiso
deliciarũ inter duodecim nutritus est lapides,uulneratus à monte dñi, ad inferna descen
dit.Vnde & saluator in Euangelio:Videbã,inquit,satanã quasi fulgur de cœlo cadentẽ.
Si altissima illa sublimitas cecidit,quis cadere non possit? Si in cœlo ruinæ, quanto ma-
gis in terra?Et tamẽ cum ceciderit lucifer,imò post casum coluber antiquus : uirtus eius
in lumbis eius,& potestas eius super umbilicũ uẽtris:obumbranť in eo arbores magnæ,
& dormit iuxta iuncũ & calamum & caricẽ.Ipse est rex omniũ quæ in aquis sunt:ubi sci-
licet uoluptas & luxuria & propago & irrigatio nuptiarũ. Quis enim denudabit faciẽ ue
stitus eius?& portas uultus eius quis aperiet?Saginanť in eo nationes Aethiopũ, & par-
tiuntur eum Phœnicũ gẽtes.Ac ne forsitan tacitè legẽtis cogitatio putaret eas tantũ Phœ
nicum gẽtes & populos Aethiopũ significari,quibus draco in escam datus sit , statim de
his qui per mare huius seculi transierunt,& ad portũ salutis peruenire festinant,dicitur:
Et in nauibus piscatorum caput eius stat,sicut incus insatigabilis,reputat ferrũ ut paleas,
& sicut lignum putre ęs.Et omne aurum maris sub eo est sicut lutum.Feruescere facit a-
byssum, sicut uas æneum : æstimat mare sicut deletum , & tartarum abyssi ut captiuum.
Omne altum uidet.Et arbitrať Iouinianus meus facile sibi eum posse succumbere.Quid
loquar de sanctis uiris & de angelis, qui cum creaturæ dei sint , possunt utique recipere
peccatum?Filium dei tentare ausus est,& prima eius & secunda sentẽtia repercussus,ni-
hilominus

4 hilominus caput leuat,& tertio uulneratus uſq; ad tempus recedit,differens magis tentationē,q̃ auferēs:& nos nobis blandimur de baptiſmate, quod ſicut priora peccata dimittit,ſic in futurū ſeruare non poteſt,niſi baptizati omni cuſtodia ſeruauerint cor ſuū? Tandem peruenimus ad cibos,& tertiæ quæſtionis nobis opponitur difficultas,ad hoc creata eſſe omnia,ut uſui mortalium deſeruirent.Et quomodo homo rationale animal, quaſi quidam habitator & poſſeſſor mundi deo ſubiacet, & ſuum ueneratur autorē: ita cuncta animantia,aut in cibos hominū,aut in ueſtitum, aut ad ſcindendam terrā, aut ad ſubuectionē frugum,aut ipſius hominis eſſe creata:unde & iumēta, ab eo quod iuuent, appellētur.Quid eſt,ait Dauid,homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam uiſitas eū? Minuiſti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronaſti eū, & conſtituiſti eum ſuper opera manuū tuarum. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & boues uniuerſas,inſuper & pecora campi. Volucres cœli,& piſces maris,qui perambulant ſemitas maris.Eſto,inquit,bos ad arandum,ad ſedendū equus,canis ad ſeruandū,capræ
4 ad lac,oues ad lanitia conditæ ſint.Quis uſus porcorū abſq; eſu carnium? Quid capreæ, ceruuli,damulæ,apri,lepores,& huiuſmodi uenatio? quid anſeres ſyluestres & domeſtici? quid anates? quid ficedulæ? quid attagen? quid fulica? quid turdus? Cur in domibus gallina diſcurrit? Si non comeduntur,hæc omnia fruſtra à deo creata ſunt. Verum quid opus eſt argumētis,cum manifeſtiſsimè ſcriptura doceat,omne quod mouet̃, ſicut holera herbarū,data nobis in eſcam:& Apoſtolus clamitet, Omnia munda mundis: & nihil reijciendū,quod cum gratiarū actione percipit̃:& uēturos in nouiſsimo,qui prohibeāt nubere, & ueſci cibis, quos deus creauit ad utendū. Ipſe dominus uini potator & uorator à Phariſæis appellat̃,& Publicanorū conuiua & peccatorū:Zachæi prandiū non recuſans,uadens ad nuptiarū epulas.Porrò aliud eſt,ſi ſtulta contētione dicitis eum iſſe ad nuptias ieiunaturū,& impoſtorū more dixiſſe:hoc comedo,illud non comedo:nolo uinum bibere quod ex aquis creaui. In typo ſanguinis ſui non obtulit aquam, ſed uinum.
5 Poſt reſurrectionē piſcem & fauū comedit,non zizania,nuces & ſorbitiunculas.Petrus apoſtolus non expectans ſtellam more Iudaico,ſed hora ſexta in ſolariū pranſurus aſcendit.Paulus in naui panē frangit,non caricas.Timotheo dolenti ſtomachū,uinum ſuadet bibere,non piraciū.De ciborū ſibi placent abſtinētia,quaſi non & ſuperſtitio gentilium coſſum matris deûm obſeruet & Iſidis.Sequar ergo ueſtigia propoſitionis expoſitæ: & anteq̃ ad ſcripturas ueniam,doceamq; ex eis deo grata eſſe ieiunia, & acceptabilem continentiam,argumentis philoſophorū argumenta componam:& probabo nō Empedo-
6 clis & Pythagoræ nos dogma ſectari,qui propter μετεμψύχωσιν, omne quod mouetur & uiuit,edendū non putant: & eiuſdem criminis reos arbitrant̃, qui abietē quercumq; ſucciderint,cuius parricidæ ſunt & uenefici:ſed uenerari conditorē noſtrū, qui in uſus hominū cuncta generauit.Et quomodo bos ad arandū,equus ad ſedendū, canes ad ſeruandum,capræ ad lac,oues ad lanitia conditæ ſunt:ita ſues ac ceruos,& capreas, & lepores,& cætera:ſed illa non ſtatim ad comedendū creata eſſe, ſed in alios uſus hominū. Si enim omne quod mouetur & uiuit,ad ueſcendū factum eſt,& præparatū gulæ: reſpondeant mihi,cur elephanti,cur leones,urſi,leopardi,lupi:cur uiperæ,ſcorpij, cimices,culices,pulicesq;:cur uultur,aquila,coruus,accipiter:cur ceti,delphines,phocę,minutęq; cochleolæ conditæ ſint? Quis noſtrum leonē,quis uiperam, quis uulturē, quis ciconiā, quis miluum,quis reptantes in littoribus uermiculos unquā comedit? Sicut igitur hæc proprios uſus habent,ita poſſumus dicere & cęteras beſtias,piſces,aues,nō ad eſum,ſed ad medicinas creatas.Deniq; carnes uiperæ,unde theriace conficit̃, quantis rebus aptæ ſint,norunt medici.Segmēta eboris in medelas uarias aſſumunt̃.Fel hyenę oculorum reſtituit claritatem,& ſtercus eius putrida curat uulnera.Et(quod forſitan legenti mirum
7 ſit)hominis fimus quantis curationibus proficiat,Galenus ἐν ἁπλοῖς docet.Aiunt phyſici,quod pellis colubri qua exuitur, decocta in oleo, mirè dolorē auriū mitiget. Quid ita inutile uidetur neſcientibus,ut cimices? Si ſanguiſuga faucibus hæſerit, fumo eius exce-

pto, statim euomitur: & difficultas urinæ huius appositione laxatur. Porcorũ autẽ & an- c
serum & gallinarũ phasianorumq; adipes, quid cõmodi habeant, omnes medicorũ de-
clarant libri: quos si legeris, uidebis tot curationes esse in uulture, quot membra sunt. Pa
ui fimus podagræ feruorẽ mitigat. Gruis, ciconiæ fel, aquilæ sanguis, accipitris, struthio
cameli, ranæ, chamæleontis, hirundinis stercus, & carnes, quibus morbis aptæ sint, dice
rem, si mihi propositũ esset de medela corporũ disputare. Legat qui uult Aristotelem &
Theophrastum prosa, Marcellum Sidetem, & nostrũ Flauiũ hexametris uersibus disse- 8
rentes, Pliniũ quoq; Secundum, & Dioscoridẽ, & cæteros tam physicos q̃ medicos, qui
nullam herbam, nullum lapidẽ, nullũ animal tam reptile q̃ uolatile & natatile, nõ ad suæ
artis utilitatẽ referunt. Igitur cum mihi dixeris, cur porcus creatus est? statim tibi respon
debo, puerorũ more certantiũ, cur uiperæ, cur scorpij? Nec deum superfluorum iudica
bis artificẽ, quia plurimæ & bestiæ & uolucres sunt, quas tuę fauces recusent. Sed ne cõ-
tentiosum hoc & pugnax magis uideaẽ esse, q̃ uerum, audi idcirco sues & apros & cer-
uos & reliquas animantes creatas, ut milites & athletæ, nautæ, rhetores, metallorumq;
fossores, & cæteri duro operi mancipati haberẽt cibos, quibus fortitudo corporum ne-
cessaria est, qui portant arma & cibaria, qui pugnis & calcibus sua inuicẽ membra debi-
litant, qui remos trahũt, quorũ latera ad clamandũ dicendumq; sunt ualida, qui subuer-
tunt montes, & sub diuo & imbribus dormiunt. Cæterũ nostra religio, nõ πύκτην, non 9
athletam, non nautas, non milites, non fossores, sed sapientiæ erudit sectatorẽ, qui se dei
cultui dedicauit: & scit cur creatus sit, cur uersẽt in mundo, quò abire festinet. Vnde &
Apostolus loquit: Quando infirmor, tunc fortior sum. Et: Si exterior uester homo cor-
rumpitur, sed interior renouaẽ de die in diẽ. Et: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et:
Carnis curã ne feceritis in desiderijs. Nunquid omnib. præceptũ est, ne duas tunicas ha-
beant, ne cibos in pera, æs in zona, uirgam in manu, calciamentũ in pedibus: ut uendant
uniuersa quæ possident, dentq; pauperibus, & sequanẽ Iesum? Sed his utiq; qui uolunt
esse perfecti. Alioquin à Ioanne Baptista aliud præcipiẽ militibus, aliud publicanis. Do- D
minus aũt dicit in Euangelio ad eum qui se iactauerat legis uniuersa cõplesse: Si uis per-
fectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. Ne
graue onus nolenti uidereẽ imponere, in propria audientis uoluntate dimisit, dicens: Si
uis perfectus esse. Quamobrẽ & ego tibi dicã: Si uis perfectus esse, bonũ est uinũ non bi
bere, & carnẽ non manducare. Si uis perfectus esse, melius est saginare animã, q̃ corpus.
Si aũt paruulus es, & coquorũ iura te delectant, nemo eripit faucibus tuis esculentas da-
pes. Manduca & bibe, & si tibi placet, cum Israel lude consurgens, & canito: Manduce-
mus & bibamus, cras enim moriemur. Manducet & bibat, qui post cibos expectat interi
tum: qui cum Epicuro dicit, Post mortẽ nihil est, & mors ipsa nihil est. Nos Paulo credi-
mus intonanti: Esca uentri, & uẽter escis: deus aũt & hunc & illam destruet. Hæc aũt de
scripturis pauca posuimus, ut congruere nostra cum philosophis doceremus. Cæterum
quis ignoret, unamquamq; gentẽ non cõmuni lege naturæ, sed his quorũ apud se copia
est, uesci solitam? uerbi gratia, Arabes & Saraceni & omnis eremi barbaria, camelorũ la
cte & carnibus uiuit, quia huiuscemodi animal pro temperie & sterilitate regionũ facile
apud eos & gigniẽ & nutritur. Hi nefas arbitranẽ porcorũ uesci carnibus. Sues enim, qui
glande, castaneis, radicibus filicũ & hordeo ali solent, aut raro apud eos, aut penitus nõ
inueniuntur: & si inuenti fuerint, alimenta non habent, quæ suprà diximus. E regione se
ptentrionales populos, si ad esum asinorũ camelorumq; compellas, simile putabunt eo-
rum uesci carnibus, ac si lupũ comedere coganẽ, aut coruum. In Ponto & Phrygia, uer-
mes albos & obesos, qui nigello capite sunt, & nascunẽ in lignorũ carie, pro magnis re-
ditibus paterfamiliâs exigit. Et quomodo apud nos attagen & ficedula, mullus & scarus,
in delicijs computanẽ: ita apud illos ξυλοφάγον comedisse luxuria est. Rursum orientales
& Libyæ populos, quia per desertũ & calidam eremi uastitatem locustarum nubes repe
riuntur, locustis uesci moris est. Hoc uerũ esse Ioãnes quoq; Baptista probat. Compelle

Phrygem

A Phrygem & Ponticum, ut locustam comedat, nefas putabit. Coge Syrũ, Afrum & Ara-
10 bem, ut uermes Pōticos glutiat: ita eos despiciet, ut muscas, millepedas & lacertos. Quan
quam Syri & crocodilis terrenis, Afri etiam lacertis uiridibus uesci soleant. In Aegypto & Palæstina propter boũ raritatẽ nemo uaccam comedit, taurorumq; carnes & boũ uitulorumq; assumũt in cibis. At in nostra prouincia scelus putant uitulos deuorare. Vnde & imperator Valens nuper legem per Orientẽ dederat, ne quis uitulorũ carnibus uesceretur, utilitati agriculturæ prouidens: & pessimã Iudaizantis uulgi emendans consuetudinem, pro altilibus & lactentibus uitulos consumentis. Nomades & Troglodytæ & Scythæ & Hunorũ noua feritas, semicrudis uescunt carnibus. Porrò Ichthyophagi gẽs errans in littore maris rubri, super petras solis calore feruentes assant pisces, & hoc solo alimento uictitant. Sarmatæ, Quadi, Vandali, & innumerabiles aliç gentes, equorum &
11 uulpiũ carnibus delectant. Quid loquar de cæteris nationibus, cum ipse adolescentulus in Gallia uiderim Scotos gentẽ Britannicam humanis uesci carnibus: & cum per syluas porcorũ greges & armentorũ pecudumq; reperiant, pastorũ nates & fœminarũ papillas solere abscindere, & has solas ciborũ delicias arbitrari? Scotorum natio uxores proprias nō habet: & quasi Platonis politiã legerit, & Catonis sectet exemplum, nulla apud eos coniunx propria est, sed ut cuiq; libitũ fuerit, pecudũ more lasciuiunt. Persæ, Medi, Indi & Aethiopes, regna nō modica, & Romano regno paria, cum matrib. & auijs, cum filiabus & neptibus copulant. Massagetæ & Derbices miserrimos putant, qui ægrotatione moriant: & parẽtes, cognatos, propinquos, cum ad senectam uenerint, iugulatos deuorant: rectius esse ducentes, ut à se potius q̃ à uermibus comedant. Tibareni quos dilexerint, senes suspẽdunt in patibulis. Hircani uolucribus & canibus semiuiuos proijciũt, Caspij ijsdem bestijs mortuos. Scythę eos qui à defunctis amati sunt, uiuos infodiũt cum ossibus mortuorũ. Bactri canibus ad hoc ipsum nutritis, obijciunt senes. Quod cũ Alexandri præfectus Nicanor emendare uoluisset, penè amisit prouinciã. Coge Aegyptiũ, ut ouium lacte uescatur: impelle si uales Pelusioten, ut manducet cepe. Singulæ penè in
B Aegypto ciuitates, singulas bestias & monstra uenerant: & quodcunq; uoluerint, hoc inuiolabile & sacrũ putant. Vnde & urbes quoq; apud eos ex animaliũ uocabulis nun-
12 cupantur, Leonto, Cyno, Lyco, Busiris, Thmuis, quod interpretatur hircus. Et ut sciremus quales deos semper Aegyptus recepisset, nuper ab Adriani amasio urbs eorum Antinois appellata est. Peruides igitur, quod non solum in esu, sed & in sepulturis & in connubijs, & in omni conuersatione unaquæq; gens suo ritu & proprietatibus uictitet: & hoc eam naturæ legẽ putare, quod didicit. Verũ fac esum carnium cunctis nationibus esse cōmunem: & passim licere, quod passim gignit. Quid ad nos quorũ conuersatio in cœlis est: qui super Pythagorã & Empedoclem, & omnes sapientiæ sectatores, nō ei debemur cui nascimur, sed cui renascimur: qui repugnantẽ carnẽ, & ad libidinũ incentiua sapientẽ, inedia subiugamus? Esus carniũ, & potus uini, uentrisq; saturitas, seminarium libidinis est. Vnde & Comicus: Sine Cerere, inquit, & Libero friget Venus. Per quinq; sensus, quasi per quasdam fenestras, uitiorũ in animã introitus est. Non potest antè metropolis & arx mentis capi, nisi per portas eius irruerit hostilis exercitus. Horũ perturbationibus anima prægrauat: & capit aspectu, auditu, odoratu, sapore, tactu. Si Circensib. quispiã delectet, si athletarũ certamine, si mobilitate histrionũ, si formis mulierũ, splendore gemmarũ, uestium, metallorũ, & cæteris huiuscemodi, per oculorũ fenestras animæ capta libertas est, & implet illud propheticũ: Mors intrauit per fenestras uestras. Rursum audito uario organorũ cantu, & uocũ inflexionibus delinitur: & carmine poetarũ, & comœdiarũ mimorumq; urbanitatibus & strophis: & quicquid per aures introiens, uirilitatẽ mentis effœminat. Odoris autẽ suauitas, & diuersa thymiamata, & amomũ, &
13 cyphi, œnanthe, muscus, & peregrini muris pellicula, quod dissolutis & amatorib. conueniat, nemo nisi dissolutus negat. Porrò ciborũ auiditas, quod auaritiæ mater sit, & animum quasi quibusdam cōpedibus degrauatũ in terra teneat, quis ignorat? Propter bre-

uem gulæ uoluptatẽ,terræ lustrantur & maria,& ut mulsum uinũ preciosusq; cibus fauces nostras transeat,totius uitæ opera desudamus.Tactus aũt alienorũ corporũ & fœminarũ ardentior appetitus,uicinus insaniæ est.Ob hunc sensum, cupimus, irascimur,gestimus,inuidemus,æmulamur,solliciti sumus: & expleta uoluptate per quandã plenitudinem rursus accendimur:quærimusq; facere,quod cum fecerimus,iterũ pœniteamus. Igitur cum per has portas,quasi quidam perturbationũ cunei ad arcẽ nostræ mẽtis intra uerint:ubi erit libertas,ubi fortitudo eius,ubi de deo cogitatio: maxime cum tactus depingat sibi etiã præteritas uoluptates,& recordatione uitiorũ cogat animam compati,& quodãmodo exercere quod non agit? His igitur rationibus inuitati multi philosophorum,reliquerunt frequentias urbium,& hortulos suburbanos, ubi ager irriguus & arborum comæ,& susurrus auiũ,fontis speculum, riuus immurmurans, & multæ oculorum auriumq; illecebræ,ne per luxũ & abundantiã copiarũ,animæ fortitudo mollesceret,& eius pudicitia constupraret.Inutile quippe est crebro uidere per quæ aliquãdo captus sis:& eorũ te experimento cõmittere,quibus difficulter careas.Nam & Pythagorei huiuscemodi frequentiã declinãtes,in solitudine & desertis locis habitare consueuerũt. Platonici quoq; & Stoici in templorũ locis & porticibus uersabanť, ut admoniti angustioris habitaculi sanctitate,nihil aliud q̃ de uirtutib.cogitarent.Sed & ipse Plato cũ esset diues,& thoros eius Diogenes lutatis pedibus cõculcaret:ut posset uacare philosophię, elegit Academicã uillam ab urbe procul,non solum desertã, sed & pestilentẽ: ut cura & assiduitate morborũ,libidinis impetus frangereť: discipuliq; sui nullam aliam sentirent uoluptatẽ,nisi earũ rerum quas discereť. Quosdam legimus effodisse sibi oculos, ne per eorũ uisum à contemplatione philosophiæ auocarentur. Vnde & Crates ille Thebanus, proiecto in mari non paruo auri pondere: Abite,inquit, pessum malæ cupiditates: ego uos mergã,ne ipse mergar à uobis. Quod si quis existimat & abundantia ciborũ potionumq; se perfrui,& uacare posse sapientiæ,hoc est & uersari in delicijs, & deliciarum uitijs non teneri,seipsum decipit. Cum enim procul ab his remoti sæpe capiamur naturæ illecebris,& cogamur ea cupere,quorũ copiã non habemus: quanto magis, si circundati retibus uoluptatũ,esse nos liberos arbitremur?sensus noster illud cogitat quod uidet, audit,odorať,gustat,attrectat:& ad eius rei trahiť appetitũ, cuius capiť uoluptate: quod mens uideat & mens audiat,& quod nec audire quippiã,nec uidere possumus,nisi sensus in ea quæ cernimus & audimus fuerit intentus. Vetus quoq; sentẽtia est,Difficile est, imò impossibile,delicijs & uoluptatibus affluentes, non ea cogitare quæ gerimus: frustraq; quidam simulant salua fide & pudicitia & integritate mẽtis se abuti uoluptatibus, cum contra naturã sit,copijs uoluptatũ sine uoluptate perfrui: & Apostolus hoc ipsum cauẽs,dixerit:Quæ aũt in delicijs est uidua,uiuẽs mortua est. Sensus corporũ quasi equi sunt,sine ratione currẽtes:anima uero in aurigæ modũ retinet frena currentiũ. Et quomodo equi absq; rectore præcipites ruunt,ita corpus sine ratione & imperio animæ, in suum fertur interitũ. Alia quoq; comparatio animæ & corporis à philosophis ponitur: corpus puerũ,animã pædagogum esse dicentibus. Vnde & historicus: Animæ, inquit, imperio,corporis seruitio magis utimur:alterũ nobis cum dijs,alterũ cum beluis cõmune est.Igitur nisi uitia adolescentis & pueri,prudentia pædagogi rexerit,omnes conatus eius & impetus ad lasciuiã properãt. Sine quatuor sensibus uiuere possumus, id est sine aspectu, auditu, odoratu atq; cõplexu. Absq; gustu aũt & cibis impossibile est humanũ corpus subsistere.Adesse ergo debet ratio,ut tales ac tãtas sumamus escas,quib.nõ oneretur corpus,nec libertas animę prægrauet:quia & comedendũ est,& deambulandũ,& dormiendũ,& digerendũ:& postea inflatis uenis,incẽtiua libidinũ sustinenda.Luxuriosa res uinũ,& tumultuosa ebrietas.Omnis qui cum his misceť,non erit sapiens. Ne tales accipiamus cibos,quos aut difficulter digerere,aut comesos, magno partos & perditos labore doleamus.Holerũ,pomorũ ac leguminũ & facilior apparatus est, & arte impendijsq; cocorũ non indiget: & sine cura sustentat humanũ corpus, moderateq; sumptus (quia

A (quia nec auide deuorat, quod irritamenta gulæ non habet) leuiori digestione concoquitur. Nemo enim uno aut duob. cibis, hisq; uilibus, usq; ad inflationẽ uentris onerat: quæ diuersitate carniũ, & saporis delectatione percipit. Cum uarijs nidorib. fumant patinæ: ad esum sui, expleta esurie, quasi captiuos trahunt. Vnde & morbi ex saturitate nimia cõcitant, multiq; impatientiã gulæ, uomitu remediant: & quod turpiter ingesserũt, turpius egerũt. Hippocrates in Aphorismis docet, crassa & obesa corpora, quæ crescẽdi mensurã cõpleuerint, nisi cito ablatione sanguinis imminuant; in paralysim & pessima morborũ genera erũpere: & idcirco esse necessariã demptionẽ, ut rursum habeãt in quę possint crescere. Non enim manere in uno staturã corporũ, sed aut crescere semper aut decrescere: nec posse uiuere animal, nisi crescẽdi capax sit. Vnde & Galenus uir doctissimus Hippocratis interpres, athletas, quorũ uita & ars sagina est, dicit in exhortatiõe medicinæ, nec uiuere posse diu, nec sanos esse: animasq; eorũ ita nimio sanguine & adipib. quasi luto inuolutas, nihil tenue, nihil cœleste, sed semper de carnib. & ructu & uentris ingluuie cogitare. Diogenes tyrannos & subuersiones urbiũ, bellaq; uel hostilia, uel ciuilia: nõ pro simplici uictu holerũ pomorumq;, sed pro carnibus & epularũ delicijs asserit excitari. Quodq; mirandũ sit, Epicurus uoluptatis assertor, omnes libros suos repleuit holerib. & pomis: & uilib. cibis dicit esse uiuendũ, quia carnes & exquisitæ epulæ, ingenti cura ac miseria præparent: maioremq; pœnã habeãt in inquirendo, q̃ uoluptatẽ in abutendo. Corpora aũt nostra cibo tantũ & potu indigere. Vbi aqua & panis sit, & cætera his similia, ibi naturæ satisfactũ. Quicquid supra fuerit, non ad uitę necessitatẽ spectare, sed ad uitiũ uoluptatis. Bibere & comedere nõ deliciarum ardorẽ, sed sitim famemq; restinguere. Qui carnibus uescant, indigere etiã his quæ non sunt carniũ. Qui autẽ simplici uictu abutantur, eos carnes non requirere. Sapientiæ quoq; operam dare nõ possumus, si mensæ abundantiã cogitemus, quæ labore nimio & cura indiget. Cito explet naturæ necessitas: frigus & fames, simplici uestitu & cibo expelli potest. Vnde & Apostolus: Habentes, inquit, uictum & uestitũ, his contenti simus. Deliciæ & epularũ uarietates, fomenta auaritiæ sunt. Grandis exultatio animæ est, cum paruo contẽtus fueris, mundum habere sub pedibus, & omnẽ eius potentiã: epulas, libidines, propter quæ diuitiæ comparant, uilibus mutare cibis, & crassiore tunica cõpensare. Tolle epularũ & libidinis luxuriã, nemo quæret diuitias: quarũ usus aut in uẽtre, aut sub uentre est. Qui ægrotat, non aliter recipit sanitatẽ, nisi tenui cibo & castigato uictu, quæ λεπτὴ δίαιτα dicitur. Quibus ergo cibis recipit sanitas, his & seruari potest: ne quis putet morbos holeribus concitari. Si aũt Milonis illius Crotoniatæ uires holera nõ ministrant, quæ nascuntur & alunt carnibus: quid necesse est uiro sapienti & philosopho Christi tantã habere fortitudinẽ, quæ athletis & militibus necessaria est: quam cum habuerit, ad uitia prouocet? Illi arbitrent carnes sanitati congruas, qui uolunt abuti libidine: & in cœnũ demersi uoluptatũ, ad coitũ semper exæstuant. Christiano sanitas absq; uiribus nimijs necessaria est. Nec turbare nos debet, si rari sint huius propositi sectatores: quia rari sunt & amici boni & fideles, & pudici & continẽtes, semperq; uirtus rara est. Lege Fabritij continẽtiam, Curij paupertatẽ, & in tanta urbe uix paucos inuenies, quos sequaris. Noli timere, ne si carnes nõ comederis, aucupes & uenatores frustra artificia didicerint. Legimus quosdã morbo articulari & podagrę humorib. laborantes, proscriptione bonorũ ad simplicem mensam & pauperes cibos redactos, conualuisse. Caruerant enim sollicitudine dispẽsandæ domus, & epularũ largitate, quæ & corpus fraudant & animã. Irridet Horatius appetitum ciborũ, qui consumpti relinquũt pœnitentiã: Sperne uoluptates; nocet empta dolore uoluptas. Et cũ in amœnissimo agro in morsum uoluptuosorũ hominũ se crassum pinguemq; describeret, lusit his uersibus: Me pinguẽ & nitidũ & bene curata cute uises, Cum ridere uoles Epicuri de grege porcũ. Sed & ex uilissimis cibis uitanda satietas est. Nihil enim ita obruit animũ, ut plenus uenter & exæstuans, & huc illucq; se uertẽs, & in ructus uel in crepitus uentorũ efflatione respirans. Quale illud ieiuniũ est, aut qualis illa

B (margin letter beside "turæ necessitas" line)

refectio post ieiunium, cum pridianis epulis distendimur, & guttur nostrum medita C
torium efficitur latrinarum? Dumq; uolumus prolixioris inediæ famam quærere, tantum uoramus, quantũ uix alterius diei nox digerat. Itaq; non tam ieiuniũ appellandum est, q̃ crapula ac fœtẽs & molesta digestio. Dicæarchus in libris Antiquitatũ & descriptione Græciæ, refert sub Saturno, id est in aureo seculo, cũ omnia humus funderet, nullum comedisse carnes, sed uniuersos uixisse frugibus & pomis, quæ sponte terra gignebat. Persarum regis Cyri uitam Xenophon octo uoluminibus explicat, polenta & cardamo & sale ac pane cibario eos asserẽs uictitare. Lacedæmoniorũ mensæ frugalitatisq; & suprascriptus Xenophon & Theophrastus, & omnes penè scriptores Græciæ testati sunt. ChERæmon Stoicus, uir eloquẽtissimus, narrat de uita antiquorũ Aegypti sacerdotum, quod omnib. mundi negocijs curisq; postpositis, semper in templo fuerint: & rerũ naturas, causasq; ac rationes siderũ contemplati sint, nunq̃ mulieribus se miscuerint, nunq̃ cognatos & propinquos, ne liberos quidẽ uiderint: ex eo tempore quo cœpissent diuino cultui deseruire, carnibus & uino se semper abstinuerint, propter tenuitatẽ sensus & uertiginẽ capitis, quam ex paruo cibo patiebantur: & maxime propter appetitus libidinis, qui ex his cibis & hac potione nascunt. Pane raro uescebant, ne onerarẽt stomachũ. Et si quando comedebant, tusum pariter hyssopũ sumebant in cibo, ut escam grauiorẽ illius calore decoquerẽt. Oleum tantũ in holeribus nouerant, uerum & ipsum parũ, propter nauseam & asperitatẽ gustus leniendam. Quid loquar, inquit, de uolatilibus, cum ouum quoq; pro carnibus uitauerint & lac? quorũ alterũ carnes liquidas, alterũ sanguinẽ esse dicebant colore mutato. Cubile eis de folijs palmarũ, quas baias uocant, contextũ erat: scabellum accliue, & ex una parte obliquũ, in terra pro puluillo capiti supponebant, bidui triduiq; inediam sustinẽtes. Humores corporis, qui nascunt ex ocio & ex mansione unius loci, nimia uictus castigatione siccabant. Iosephus in secunda Iudaicæ captiuitatis historia, & in octauodecimo Antiquitatũ libro, & contra Apionem duobus uoluminibus, tria describit dogmata Iudæorũ, Pharisæos, Sadducæos, Essenos. Quorum nouissi D
mos miris effert laudibus, quod & ab uxoribus, & uino, & carnib. semper abstinuerint, & quotidianũ ieiunium uerterint in naturam. Super quorũ uita Philo uir doctissimus, propriũ uolumẽ edidit. Euanthes Cyzicenus, & Asclepiades Cyprius, ætate qua Pygmaleon in Oriente regnabat, scribunt esum carniũ non fuisse. Eubulus quoq;, qui historiã Mithræ multis uoluminibus explicuit, narrat apud Persas tria genera Magorũ: quorum primos, qui sint doctissimi & eloquẽtissimi, excepta farina & holere, nihil amplius in cibo sumere. Apud Eleusinam etiam uolucribus & piscibus, & quibusdã pomis abstinere solenne est. Bardesanes uir Babylonius, in duo dogmata apud Indos gymnosophistas diuidit: quorũ alterũ appellat Bragmanas, alterũ Samanæos, qui tantæ continentiæ sint, ut uel pomis arborũ iuxta Gangen fluuiũ, uel publico orizę uel farinę alantur cibo: & cum 15
rex ad eos uenerit, adorare illos solitus sit, pacẽq; suæ prouinciæ in illorũ precibus arbitrari sitam. Euripides in Creta, Iouis prophetas, non solũ carnibus, sed & coctis cibis abstinuisse refert. Xenocrates philosophus de Triptolemi legibus apud Athenienses tria tantũ præcepta in tẽplo Eleusine residere scribit: Honorãdos parẽtes, uenerandos deos, carnibus non uescendũ. Orpheus in carmine suo esum carniũ detestat. Pythagoræ, Socratis, Antisthenis, & reliquorũ frugalitatẽ referrem in confusionẽ nostram: nisi & longũ esset, & proprij operis indigeret. Hic certe est Antisthenes, qui cum gloriosissimẽ docuisset rhetoricã, audissetq; Socratẽ, dixisse fert ad discipulos suos: Abite, & magistrum quęrite, ego em iã reperi. Statimq; uenditis quę habebat, & publicẽ distributis, nihil sibi amplius q̃ palliolũ reseruauit. Paupertatisq; eius & laboris, & Xenophõ testis est in Symposio: & innumerabiles libri eius, quorũ alios philosophico, alios rhetorico genere scripsit. Huius Diogenes ille famosiss. sectator fuit, potẽtior rege Alexãdro, et naturę uictor humanæ. Nam cum discipulũ Antisthenes nullum reciperet, & perseuerantẽ Diogenẽ remouere non posset, nouissimẽ claua minatus est, nisi abiret. Cui ille subiecisse dicitur

caput

A caput,atq; dixisse:Nullus tam durus baculus erit,qui me à tuo possit obsequio separare. Refert Satyrus,qui illustriũ uirorũ scribit historias, quod Diogenes palliolo duplici usus sit propter frigus: perã pro cellario habuerit,secũq; portarit clauã ob corpusculi fragilitatẽ,qua iam senex membra sustẽtare solitus erat: & ἡμεροβιος uulgò appellatus sit, in præsentẽ horã poscens à quolibet, & accipiens cibũ.Habitauit autẽ in portarũ uestibulis & porticibus ciuitatũ.Cumq; se contorqueret in dolio, uolubilẽ se habere domũ iocabatur,& se cum temporibus immutantẽ.Frigore enim os dolij uertebat in meridiem, æstate ad septentrionẽ:& utcunq; sol se inclinauerat, Diogenis simul prætorium uertebatur.Quodam uero tempore habens ad potandũ cauũ ligneũ, uidit puerũ manu concaua bibere,& elisisse illud fertur ad terrã,dicens: Nesciebã quod natura haberet poculum.Virtutẽ eius & cõtinentiã mors quoq; indicat. Nam cum ad agonẽ Olympiacum, qui magna frequentia Græciæ celebrabatur, iam senex pergeret, febri in itinere dicitur apprehensus,accubuisse in crepidine uiæ,uolentibusq; eum amicis, aut in iumentũ,aut in uehiculũ tollere,non acquieuit: sed transiens ad arboris umbram,locutus est: Abite quæso,& spectatũ pergite: hæc me nox aut uictorẽ probabit, aut uictũ. Si febrẽ uicero, ad agonẽ ueniam:si me uicerit,ad inferna descẽdam.Ibiq; per noctem eliso gutture non tam mori se ait,quàm febrẽ morte excludere. Vnius tantũ philosophi exemplum posui, ut formosuli nostri & torosuli, & uix summis pedibus adumbrantes uestigia: quorum uerba in pugnis sunt,& syllogismi in calcibus: qui paupertatẽ apostolorũ & crucis duriciam, aut nesciunt, aut contemnunt, imitentur saltẽ gentiliũ parcitatẽ. Hæc de argumentis philosophorũ exemplisq; disserui. Nunc ad exordium generis humani,id est,ad nostra transiens, docebo primũ Adam in paradiso accepisse præceptũ, ut cætera poma comedens,ab una arbore ieiunaret.Beatitudo paradisi absq; abstinentia cibi non potuit dedicari.Quamdiu ieiunauit,in paradiso fuit:comedit,& eiectus est:eiectus, statim duxit uxorem. Qui ieiunus in paradiso uirgo fuerat, satur in terra matrimonio copulatur:

B & tamen eiectus,non protinus accepit licentiam carniũ uescendarũ,sed tantũ poma arborum & fruges segetũ,& herbarũ holera ei traduntur in cibũ: ut exul quoq; paradisi, non carnibus,quæ in paradiso non erant,sed similitudine frugũ paradisi uesceretur.Postea uero uidens deus quod diligenter appositũ esset ad maliciã cor hominis ab adolescentia,& spiritus eius in his permanere non posset, quia erant caro, opera carnis diluuio condemnauit:& auidissimã hominũ gulam probans,dedit eis licentiã comedendarum carniũ:ut dum sibi intelligunt licere omnia,non desiderent magnopere quod non licebat,ne mandatũ in causam uerterent præuaricationis.Quanq̃ & tunc ex parte imperatum ieiuniũ sit.Nam cum alia munda dicant,alia immunda:& in arca Noe de immundis bina,de mundis introducuntur imparia: & utiq; immundorũ esus ablatus sit, ne sine causa dicerentur immunda:ex parte ieiuniũ dedicatũ est, docẽs abstinentiã omniũ in quorundam recisione.Cur perdidit Esau primogenita sua?nõnne propter cibũ? impatientiamq; gulæ lachrymis emendare non potuit.Eiectus de Aegypto populus Israel,& in terram repromissionis lacte & melle manantem introducendus, Aegyptias carnes & pepones alliaq; desiderat. Vtinam, inquit, obiissemus percussi à deo in terra Aegypti, quando super ollas carniũ sedebamus.Et iterũ:Quis nos uescet carnibus? Venerunt in mentẽ nobis pisces,quos in Aegypto comedebamus gratis, & cucumeres, & pepones, & porri,& cepe,& allia.At nunc anima nostra arida, nihil nisi manna oculi nostri conspiciunt.Angelorũ cibũ contemnentes,carnes Aegyptias suspirabant. Moyses quadraginta diebus & noctibus ieiunus in monte Sina, etiam tunc probans, non in pane solo uiuere hominẽ,sed in omni uerbo dei,cum domino loquitur: populus autem satur idola fabricatur.Ille uacuo uentre,legem accipit scriptam digito dei. Iste manducans & bibens,cõsurgensq; ludere, aurũ cõflat in uitulũ, & Aegyptiũ bouẽ præfert domini maiestati. Tot dierum labor, unius horæ saturitate perit. Frangit audacter Moyses tabulas: sciebat enim dei sermonem non posse audire temulentos. Incrassatus est & pinguefactus

ctus, & dilatatus, & recalcitrauit dilectus, & dereliquit dominũ, qui fecerat eum, & ab- c
scessit à deo salutari suo. Vnde & in eodem Deuteronomio præcipit: Ne cum manduca
ueris & biberis, & domos opimas ædificaueris, ouibus & bubus tuis multiplicatis & ar
gento & auro, extollatur cor tuum, & obliuiscaris dñi tui. Deniq; manducauit populus,
& incrassatũ est cor eius, ne uideret oculis, & audiret auribus, & corde cöijceret: & uul-
tum ieiunãtis Moysi, & iuxta Hebraicã ueritatẽ, dei cõfabulatione cornutũ, pastus & pin
guior populus sustinere non potuit. Quamobrẽ & dñs noster atq; saluator non ob dif-
ferentiã uirginitatis & nuptiarũ, ut quidam putant, sed ob ieiuniorũ consortia, Moysen
& Eliã transfiguratus in monte secũ ostendit in gloria. Quanq̃ Moyses & Elias typũ pro
prie legis prophetarũq; monstrauerint: sicut manifeste scriptura testatur: Dicebãt ei exi-
tum, quẽ cõpleturus erat in Hierusalẽ. Passionẽ enim dñi non uirginitas & nuptiæ, sed
lex nunciat & prophetæ. Quod si cõtentiose in Moyse nuptias, in Elia uirginitatẽ dixe-
rint demonstrari: breuiter audiant Moysen mortuũ & sepultũ. Eliã igneo curru raptũ,
ante immortalẽ esse cœpisse, q̃ mortuũ. Sed nec secunda cõscriptio tabularũ absq; ieiu-
nio potuit impetrari. Quod ebrietas perdiderat, inedia repperit. Ex quo ostendit, posse
nos per ieiuniũ redire in paradisum, unde per saturitatẽ fueramus eiecti. In Exodo ad-
uersus Amelech, oratione Moysi, & totius populi usq; ad uesperã ieiunio, dimicatũ est.
Iesus filius Naue stationem imperauit soli & lunæ: & inediam plus q̃ unius diei, uictoris
exercitus protelauit. Saul (sicut in Regnorũ libro primo scribitur) Maledictus, inquit,
qui ederit panẽ usq; ad uesperã, donec ulciscar me de inimicis meis. Et non gustauit om
nis populus eius, & tota terra prandebat. Tantiq; fuit autoritas stationis semel domino
destinatæ, ut Ionatham, qui causa uictoriæ extiterat, deprehenderet sors: & ignorantiæ
crimen declinare non posset, patriãq; in se concitaret manũ, & uix populi precibus sal-
uaretur. Elias quadraginta dierũ ieiunio præparatus, deum uidit in monte Oreb, & au- 16
dit ab eo: Quid tu hic Elia? Multo familiarior ista uox, quàm illa in Genesi: Adã ubi es?
Illa enim pastum terrebat & perditũ: hæc ieiunanti famulo blandiebatur. Congregatum D
Samuel populũ in Masphat, indicto ieiunio roborauit, & fecit hostibus fortiorẽ. Assy-
riorum impetum, & potentiam Sennacherib, Ezechiæ regis lachrymæ, saccus, & humi
liatio uictus, fregit, prostrauit, & uicit. Et econtrario ciuitas Niniue, imminentẽ iram do
mini ieiuniorũ miseratione detersit: quam & Sodoma placasset & Gomorra, si uoluis-
sent agere pœnitentiã, & lachrymas pœnitentiæ patrocinante conciliare ieiunio. Achab
rex impijssimus, ut sententiã dei subterfugeret, & euersio domus eius differretur in po-
steros, ieiunio impetrauit & sacco. Anna uxor Helchanæ inanem cibo uentrẽ, filio me-
ruit implere. Periclitantur in Babylone Magi, omnis cöiector & hariolus & aruspex ce
ditur. Daniel & tres pueri reuelationẽ merentur ieiunio: & pasti leguminibus, pulchrio
res sunt & prudentiores his qui de mensa regis carnibus uescebantur. Deinde scriptum
est, quod Daniel tribus hebdomadibus ieiunauerit: panem suauẽ non comederit: caro
& uinum non intrauerit os eius: oleo unctus non sit, & uenerit ad eum angelus, dicens:
Daniel, homo miserabilis es. Qui deo miserabilis apparuerat, post ieiuniũ leonibus in la
cu fuit horribilis. Quàm pulchra res: quæ placat deum, leones mitigat, dæmones terret.
Mittit̃ ad eum (licet hoc in Hebraicis uoluminibus non inuenerimus) Habacuc messo
rum prandiũ portans. Talem enim discophorũ inedia meruerat hebdomadis. Dauid,
periclitante filio post adulteriũ, ἐξομολόγησιν in cinere & ieiunio facit, dicens: Quia cine
rem tanq̃ panẽ manducabã, & potum meum cum fletu miscebam. Et infirmata sunt in ie
iunio genua mea. Et certe iam audierat à Nathan: Dominus abstulit à te hoc peccatum.
Sampson & Samuel uinum & siceram non bibunt. Erant enim filij repromissionis, &
per abstinentiam ieiuniumq; concepti. Aaron & cæteri sacerdotes ingressuri templum,
omne quod potest inebriare non potant, ne moriantur. Ex quo intelligimus mori eos,
qui in Ecclesia non sobrij ministrarint. Quamobrẽ exprobrat Israeli, potũ dabatis Na-
zaræis meis uinũ. Ionadab filius Rechab, præcepit filijs suis, ut non biberent uinũ usq;
in æter-

a in æternũ. Quibus cum offerret Hieremias uinũ ut biberent, & illi bibere noluissent, lo
quitur dominus per prophetã: Quia obedistis præcepto Ionadab patris uestri, non defi-
ciet uir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in cõspectu meo cunctis diebus. In foribus
Euangelij Anna filia Phanuelis uniuira inducitur, semperq; ieiunans, & dominũ uirgi-
nem longa castitas longaq; ieiunia suscepere. Præcursor eius & præco Ioannes locustis
alitur & syluestri melle, non carnibus: habitatioq; deserti & incunabula monachorum,
talibus inchoantur alimentis. Sed & ipse dominus baptisma suum quadraginta dierũ ie-
iunio dedicauit: & acriora dęmonia docuit, non nisi oratione & ieiunijs posse superari.
17 Cornelius centurio, ut spiritũ sanctũ acciperet anteq̃ baptisma, eleemosynis meruit, cre
brisq; ieiunijs. Paulus apostolus post famẽ & sitim, & cæteros labores suos, & pericula
latronũ, naufragia, solitudines, crebra ieiunia enumerat. Et discipulo Timotheo dolen
ti stomachũ, & infirmitates plurimas sustinenti, suadet uini modicã potionẽ: Iam noli,
inquit, aquã bibere. Cui autẽ dicit, Iam noli aquã bibere: ostendit eum aquã ante potasse.
Quod non cõcederet, nisi crebræ infirmitates & dolor stomachi postulassent. Repro-
bat quidẽ Apostolus eos, qui prohibebãt nuptias, & iubebãt cibis abstinere, quos deus
creauit ad utendũ cũ gratiarũ actione: sed & Marcionẽ designat & Tatianũ, & cæteros
hæreticos, qui abstinentiã indicunt perpetuã, ad destruenda & cõtemnenda & abomi-
nanda opera creatoris. Nos autẽ & creaturã omnẽ laudamus dei, & maciẽ saginæ, absti-
nentiam luxuriæ, ieiunia præferimus saturitati. Vir quippe in laboribus laborat sibi, &
uim facit in interitũ suũ. Et à diebus Ioannis Baptistæ ieiunatoris & uirginis, regnũ cœ-
lorũ uim patiẽ, & uiolenti diripiunt illud. Timemus enim, ne ab aduentu æterni iudicis,
sicut in diebus diluuij, & euersionis Sodomæ & Gomorrhæ, deprehẽdamur mãducan
tes & bibẽtes, & nubẽtes & nuptui tradentes. Nam & diluuiũ & ignis de cœlo saturitatẽ
pariter & nuptias quas deleret inuenit. Nec mirũ, si omne quod in macello uendiẽ, Apo
stolus emi iubeat, & comedi: cum idololatris adhuc in templis idolorũ, quasi idolothy-
b ta uescentibus, pro summa abstinẽtia fuerit, cibis tantũ abstinere gentiliũ. Quod si loqui
tur ad Romanos: Is qui manducat, non manducantẽ non spernat: & qui non manducat,
manducantẽ non iudicet: non inter ieiunia & saturitatẽ æqualia merita dispẽsãt, sed con
tra eos loquiẽ, qui in Christũ credentes, adhuc Iudaizabant: & eos qui ex gentibus credi
derant monet, ut ne scandalizent illos cibo suo, qui adhuc infirmiores erant. Deniq; &
in cõsequentibus hoc ipsum sonat. Scio & confido in domino Iesu, quod nihil cõmu-
ne per seipsum est: nisi ei, qui existimat quid cõmune esse, illi cõmune est. Si enim pro-
pter cibũ frater tuus cõtristatẽ, iam non secundũ charitatẽ ambulas. Noli cibo tuo illum
perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonũ nostrũ. Non est
enim regnũ dei esca & potus. Ac ne quis putaret hoc de ieiunijs dici, & non de supersti
tione Iudaica, statim edisserit: Alius credit manducare omnia. Qui autẽ infirmus est, ho-
lera mãducat. Et rursum: Alius iudicat diẽ plus q̃ diem, alius iudicat omnẽ diem. Vnus-
quisq; in suo sensu abundet. Qui sapit diẽ, domino sapit: & qui manducat, domino man
ducat: gratias enim agit deo. Et qui non manducat, domino non manducat, & gratias a-
git deo. Qui enim adhuc infirmi erant in fide, & alias carnes mundas, alias arbitrabãtur
immundas: & inter diem & diem esse aliquid existimabant: uerbi gratia, sanctius esse sab
batũ & neomenias & scenopegiã, quàm reliquos dies: iubentur holera manducare, quę
indifferẽter comeduntur ab omnibus. Qui uero firmioris erant fidei, omnes carnes &
dies omnes æquales esse credebant. Illud autem quod proponere aduersarius ausus est,
dominũ uoratorẽ & potatorẽ uini à pharisæis appellatũ: & quia ad epulas ierit nuptia-
rum, & conuiuia non despexerit peccatorũ, existimo quod nobiscũ faciat. Iste est domi-
nus (ut arbitraris) uorator, qui quadraginta diebus Christianorũ ieiuniũ sanctificauit,
qui beatos appellat esurientes & sitientes: qui escam habere se dicit, non quam discipuli
suspicabãtur, sed quæ in perpetuum non periret: qui de die crastino cogitare prohibet:
qui cum esurisse & sitisse dicatur, & isse frequẽter ad prandia, excepto mysterio quod in
typum

typum suæ passionis expressit, & probandi corporis ueritate, nec gulæ scribitur seruis- C
se,nec uentri. Qui diuité purpuratũ propter epulas narrat in tartaro, & Lazarũ pauperẽ ob inediam dicit esse in sinu Abrahæ. Qui quando ieiunamus, ungi caput & lauari faciẽ præcipit:quod non gloriæ hominũ, sed domino ieiunemus. Qui comedit quidem post resurrectionẽ partẽ piscis asi & fauũ : non propter esuriẽ & gutturis suauitatẽ,sed ut ueritatẽ sui corporis cõprobaret.Nam quotiescunq; mortuũ suscitauit, iussit ei dari manducare,ne resurrectio phantasma putaretur. Et Lazarus post resurrectionẽ, ob hãc causam scribitur cum domino inisse cõuiuiũ.Nec hoc dicimus,quod negemus pisces & cætera (si uoluntas fuerit) in cibo esse sumenda:sed quomodo nuptijs uirginitatẽ,ita saturitati & carnibus ieiunia spiritũq; præferimus.Si autẽ Petrus hora sexta pransurus ascendit in cœnaculũ,fortuita esuries non facit præiudiciũ ieiuniorũ. Hoc enim modo & dominus,quia ad puteũ Samaritanę hora sexta fessus resedit, & bibere uoluit:omnibus incumbet necessitas,uelint nolint hoc tempore bibendi. Potuit autẽ fieri,ut uel sabbatum esset,uel dies dominicus:& post bidui triduiq; ieiuniũ, hora sexta esurierit. Nunq̃ enim crediderim apostolũ,si ante unam diem cœnauerat,epulisq; distẽtus fuerat,alterius diei esurisse meridie. Quod si cœnauit pridie, & sequenti die esuriuit ante prandiũ,non existimo quod usq; ad satietatẽ comederit, qui tam cito potuit esurire. Porrò si per Esaiam loquit̃ deus,quod non tale ieiuniũ elegerit, dicens : In diebus ieiuniorũ uestrorũ inueniuntur uoluntates uestræ:& subiectos percutitis,& in iudicia & in lites ieiunatis, & cæditis pugnis:non tale ieiuniũ elegi,dicit dñs. Quale elegerit, docet : Frange esurienti panem tuum,& pauperes sine tecto induc in domũ tuam. Si uideris nudũ,uesti:& domesticos seminis tui ne despicias. Non igitur ieiuniũ reprobauit, sed quale uellet, ostendit. Neq; enim uentris esuries accepta est deo, quam lites & rapinæ & luxuria destruunt. Si non uult ieiuniũ deus,quomodo in Leuitico præcipit, ut septimo mense, decima mensis omnis populus ieiunet usq; ad uesperã:& qui non afflixerit animã suam, moriat̃ & exterminet̃ de populo suo? Quare sepulchra cõcupiscentiæ,ubi carnibus deditus populus D
ruit,usq; hodie in solitudine perseuerant? Et crassus populus ortygometrã scribitur ad 18
choleram usq; ructasse? Cur homo dei, ad cuius prophetiã manus aruerat regis Hieroboam:qui manducauit contra edictũ dei, ilico percussus est? Et leo qui asinã custodiuit intactã,prophetæ leuanti se de prãdio non pepercit? Qui ieiunus miracula fecerat, pransus ilico saturitatis pœnas luit. Sed & Ioel clamitat: Sanctificate ieiuniũ, prædicate curationẽ:ut monstraret̃ ieiuniũ sanctificari cæteris operibus,& sanctificatũ ieiuniũ curationi proficere peccatorũ. Quomodo aũt uirginitati ueræ non præiudicat imitatio uirginum diaboli,ita nec ueris ieiunijs cossorũ Isidis & Cybeles, & quorundã ciborũ in æternũ abstinentia:maxime cum apud illos ieiuniũ panis, sagina carniũ cõpensetur. Et sicut signa quæ faciebat Moyses,imitabant̃ signa Aegyptiorũ,sed non erant in ueritate : nam uirga Moysi uirgas Magorũ deuorabat:ita per omnia quæ per æmulationẽ dei facit diabolus,non religionis nostræ superstitio,sed nostra arguitur negligentia,id nolentiũ facere quod bonũ esse etiam seculi homines non ignorant. Quarta propositio,quæ & extrema est,duos esse ordines,ouiũ & hircorũ:alterũ iustorũ, alterũ peccatorũ:alios stare à dextris,alios à sinistris:& audire iustos : Venite benedicti patris mei, possidete paratũ uobis regnũ à cõstitutione mundi. Peccatoribus uero dici : Discedite à me maledicti in ignẽ æternũ, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Arborẽ bonã non posse malos fructus facere,nec malã bonos. Vnde & saluator loquit̃ ad Iudæos: Vos de patro diabolo estis,& cõcupiscẽtias patris uestri facere uultis. Decẽ uirgines proponit stultas atq; sapientes:& quinq; quæ oleũ non habuerũt, remãsisse extrinsecus:alias uero quinq;, quæ sibi lumẽ bonorũ operũ præparauerãt thalamũ intrasse cum sponso. Ascẽdit ad diluuiũ, & ait, Qui erãt cũ Noe,iusti seruati sunt : qui uero peccatores,omnes in cõmune perierũt. Apud Sodomã & Gomorrã,exceptis duob. gradib. bonorũ malorũq;, nulla diuersitas inuenit̃. Qui est iustus,eripit̃:q peccator,pari deuorat̃ incendio. Vna salus liberatis, unus

A unus interitus remanentibus. Ne paululū quidem à iustitia declinandū, indicio est uxor Lot. Si autē, inquit, mihi opponis, quare iustus laboret in pace, aut persequutionibus: si nullus profectus est, nec maiora præmia: scias hoc eum facere, non ut plus quid mereat, sedne perdat quod accepit. In Aegypto quoq; decē plagas ęqualiter omnes sentiūt peccatores: & similes tenebræ, domino & seruo, nobili & ignobili, regi imminēt & uulgo. Sanctis uero dei & populo Israel una erat lux. Sed & in mari rubro iusti pariter transeunt, peccatores pariter obruunt. Sexcenta hominū milia, excepta imbelli ætate & sexu, in deserto æqualiter ruunt: & duo qui iustitia pares erāt, æqualiter liberant. Per quadraginta annos cunctus Israel similiter laborat & moritur. Gomor mannæ uniuersis ætatibus una in cibo mensura est: uestitus pariter non deterūtur, capilli simul non augentur, barba in cōmune non crescit, calciamēta ex æquo omnibus durant. Non incalluere pedes, cibus in ore cunctorū æqualiter sapit. Ad mansionē unā pari labore & mercede pergebant. Omnis Hebræus æquale habet pascha, æquales scenopegias, æquale sabbatū, æquales neomenias. Septimo requietionis anno absq; personarū discretione dimittitur, & in iubileo uniuersa cunctis debita relaxantur, atq; ad antiquā possessionē uenditor redit. Parabolam autē in euangelio seminantis, in qua in terra bona centesimus & sexagesimus & tricesimus fructus exorit: & ecōtrario in terra mala, triplex sterilitatis uarietas indicatur, in duos ordines diuidit, bonæ terræ & malæ. Et quomodo apostolis pro derelictis filijs & uxoribus, in alio Euangelio centies, in alio septies dñs repromittit, & in futuro uitā æternā, nullaq; distantia est inter centū & septē: sic & in hoc numero non facere præiudiciū, ubi huius terræ fertilitas prædicat: præsertim cum & euangelista Marcus retrorsum numeret triginta, sexaginta & centū. Dicit dñs: Qui manducat meam carnē, & bibit meū sanguinē, in me manet, & ego in illo. Sicut ergo sine aliqua differentia graduum Christus in nobis est, ita & nos in Christo sine gradibus sumus. Omnis qui diligit me, sermonē meū seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum ueniemus, & mansionē

B apud eum faciemus. Qui iustus est, diligit: qui diligit, ueniūt ad eum pater & filius, & in eius habitant hospitio. Vbi autē huiuscemodi habitator est, puto quod nihil deesse possit hospiti. Sin aūt dicit: Multæ mansiones sunt apud patrē meū, non in regno cœlorum diuersas significat mansiones, sed ecclesiarū in toto orbe numerum, quæ cōstat una per septē. Vado, inquit, & præparabo uobis locū, nō loca. Si hæc repromissio proprie duodecim apostolorū est, ergo Paulus exclusus est de hoc loco, & electionis uas superfluus putabit & indignus. Ioannes & Iacobus, qa plus cæteris petierūt, nō impetrauerūt: & tamen non est dignitas eorū imminuta, qa reliquis apostolis æquales fuerūt. Nescitis quia corpora uestra templū est spiritus sancti? Templū, inquit, est, non templa: ut similiter in omnibus habitatorē ostēderet deū. Non pro his rogo tantū, sed pro illis q credituri sunt per uerbū eorū in me: ut sicut tu pater in me, & ego in te unū sumus, ita omnes unū sint in nobis. Gloriā quā dedisti mihi, dedi eis: dilexi eos, sicut me dilexisti. Et quomodo nos sumus pater & filius & spūs sanctus unus deus, sic & unus populus in ipsis sit, hoc est, quasi filij charissimi, diuinę cōsortes naturę. Spōsa, soror, mater, & quęcūq; alia putaueris uocabula, unius ecclesiæ cōgregatio est, quæ nunq̄ est sine spōso, fratre, filio. Vnā habet fidē, nec cōstupraē dogmatū uarietate, nec hæresibus scindit. Virgo permanet. Quocunq; uadit agnus, sequit illū: sola nouit canticū Christi. Si aūt, inquit, mihi opposueris, stella à stella differt in claritate, audies differre stellā à stella, hoc est, spirituales à carnalibus. Omnia mēbra æqualiter diligimus, nec oculū præponimus digito, nec digitū auriculæ: sed in singulorū amissione, membrorū cōmunis dolor est. Aequaliter introimus in hoc seculū, & æqualiter de eo egredimur. Vnus Adā terrenus, et alter cœlestis. Qui in terreno fuerit, à sinistris est, & peribit: q in cœlesti, & à dextris est, & saluabit. Qui fratri dixerit fatue & raca, reus erit gehēnæ. Et q homicida fuerit & adulter, mittet similiter in gehennā. In psequutione q incēdit, q suffocat, q decollat, q fugerit, q in carcere inclusus obierit: uaria quidem luctæ genera, sed una corona uictorum est. Inter eum fratrem qui

semper

ſemper cum patre fuerat,& qui poſtea pœnitens eſt receptus,nulla diuerſitas eſt.Opera c
rijs primæ horæ & tertiæ & ſextæ, & nonæ & undecimæ, unus denarius æqualiter red-
ditur:&,quo magis admireris,ab his incipit præmiū,qui minus in uinea laborarūt. His
& huiuſcemodi diuinarū ſcripturarū teſtimonijs, quæ ad peruerſitatē ſui dogmatis,cal
lidus diſputator inclinat,quis non tentetur etiam electorū dei?Et quod Ioannes apoſto
lus,antichriſtos dicit ueniſſe multos,hæc uera eſt antichriſti prædicatio, quæ inter Ioan
nem & ultimū pœnitentē nullā facit eſſe diſtantiā. Simulq; miror, quomodo ſerpens lu
bricus & Proteus noſter, in uariarū ſe mutet portenta formarū. Qui enim in coitu & in
ſaturitate Epicureus eſt,ſubito in retributione meritorū Stoicus efficitur.Hieroſolymā
Citto,Iudęā Cypro,Chriſtū Zenone cōmutat.Si non licet à uirtutibus paululū declina-
re,& omnia peccata ſunt paria,eiuſdemq; criminis reus eſt, qui panē eſurienti ſurripue
rit,& qui hominē occiderit, tu quoq; maximorū ſcelerū reus teneris. Porrò aliud eſt,ſi
te dicas ne minima quidem habere peccata, & cum omnes apoſtoli & prophetæ & ſan-
cti,iuxta id quod in ſecunda propoſitione diſſerui, peccatores eſſe ſe plangant, ſolus de
iuſtitia glorieris. Ante nudo eras pede : modo non ſolum calciato, ſed & ornato. Tunc
pexa tunica,& nigra ſubucula ueſtiebaris, ſordidatus & pallidus, & calloſam operege-
ſtitans manū:nunc lineis & ſericis ueſtibus,& Atrebatū ac Laodiceę indumentis orna-
tus incedis.Rubent buccæ,nitet cutis,comæ in occipitiū frontemq; tornantur, proten- 19
ſus eſt aqualiculus,inſurgunt humeri,turget guttur: & de obeſis faucibus uix ſuffocata
uerba promuntur.Certe in tanta diuerſitate uictus & ueſtitus,neceſſe eſt,aut hic, aut ibi
eſſe peccatū.Non quod peccatū in cibo,aut in ueſtibus aſſerā : ſed quod uarietas & cō-
mutatio in deterius, reprehenſioni proxima ſit. Quod autē reprehendit, à uirtute pro-
cul eſt:quod à uirtute procul eſt,uitio mancipatur.Quod uitioſum arguit,peccato iun-
gitur.Quod peccatū eſt,iuxta tuam ſententiā in ſiniſtra parte & hircorū grege deſcribi-
tur.Aut reuerteris igitur ad antiquū propoſitū,ut ouis poſsis eſſe ad dexterā : aut ſi prio
rem ſententiā peruerſa pœnitentia cōmutaris,uelis nolis, quanq̃ barbā raſeris, inter hir D
cos numeraberis. Verū quid prodeſt luſcū uocare luſcū, & accuſatoris docere incon-
ſtantiā,cum propoſitionū ſeries diluenda ſit? Oues & hœdos à dextera & ſiniſtra, duos
iuſtorū & peccatorū eſſe ordines non negamus. Arborē bonā, fructus malos non face-
re:nec malam bonos,nulli dubiū eſt. Decē quoq; uirgines ſapientes & ſtultas, in bonas
malaſq; diuidimus.In diluuio liberatos iuſtos,& peccatores aquis obrutos,non ignora
mus.In Sodoma & Gomorra ereptū iuſtū,& impios igne conſumptos,omnibus perſpi
cuum eſt. Decē quoq; plagis percuſſam Aegyptū, & Iſrael fuiſſe ſoſpitē nouimus. In ma
ri rubro trāſiſſe iuſtos,& Pharaonē cum ſuo exercitu demerſum, etiā in ſcholis cantant
paruuli.Sexcenta milia in deſerto cecidiſſe,quia increduli fuerint, & duos tantū terram
repromiſsionis intraſſe, ſcripturæ docent, & reliqua quæ uſq; ad operarios uineæ, in
duos bonorū & malorum ordines deſcripſiſti. Sed quale eſt, ut quia inter bonos & ma
los diuiſio eſt,tu aſſeras inter ipſos bonos uel econtrario malos nullam eſſe diſtantiam,
nihilq; referre,utrū in pecore aliquis aries ſit,an ouicula? Vtrū primā lanam habeat,an
ſecundam? Vtrū ſcabidum pecus ſit & morbidum,an uegetum atq; ſuſſultans? maxime
cum Ezechiel oues rationabiles, & diuerſitatē inter pecus & pecus,ſuæ prophetiæ auto
ritate demonſtret dicēs : Ecce ego iudico inter pecus & pecus,& inter arietes & hircos,
& inter pecus pingue & macilentū : Pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, &
cornibus ueſtris uentilabatis omnia infirma pecora donec diſpergerent. Et ut ſciremus
quæ iſta ſunt pecora,ſtatim intulit. Vos aūt greges mei, oues paſcuæ meæ homines eſtis.
Idipſum ergo erit Paulus,& ille pœnitēs,qui cum patris uxore dormierat,quia in eccle-
ſiā poſt pœnitentiā receptus eſt:& quia ſimul à dextris eſt,in eadem cum apoſtolo clari-
tate fulgebit? Et quomodo in uno agello uſq; ad meſſem in conſummationē mūdi ziza
nia pariter frumentaq; ſuccreſcūt? Qua cōſequētia piſces boni & mali, ſagena Chriſti &
reti euāgelico cōtinent? Cur in typo eccleſiæ,in arca Noe,diuerſa animalia,& pro quali

tate

A tate meritorũ, diuerſæ ſunt manſiones? Cur aſtitit regina à dextris domini in ueſtitu deaurato, circumdata uarietate? Cur Ioſeph in forma Chriſti, uariam habuit tunicam? Cur Apoſtolus loquitur ad Romanos: Vnicuiq; ſicut deus diuiſit menſurã fidei? Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autẽ membra eundem actũ habent: ita multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra. Habentes autem donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis differentes, ſiue prophetiam ſecundum menſurã fidei, ſiue miniſteriũ in miniſtrando, ſiue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in ſimplicitate, qui præeſt in ſolicitudine: & reliqua. Et in alio loco: Alius iudicat diem plus q̃ diem, alius iudicat omnẽ diem: unuſquiſque in ſuo ſenſu abundat. Et ad Corinthios: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed deus incrementum dedit: itaq; neq; qui plantat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementũ dat deus. qui plantat & qui rigat, unum ſunt. Vnuſquiſq; autem propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborẽ. Dei enim ſumus adiutores, dei agricultura eſtis, dei ædificatio eſtis. Et rurſum alibi: Secundum gratiam dei, quæ data eſt mihi, ut ſapiẽs architectus fundamentum poſui, alius autẽ ſuperædificat. Fundamentũ enim aliud nemo poteſt ponere, præterq̃ id quod poſitũ eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentũ hoc, aurũ, argentũ, lapides precioſos, ligna, fœnũ, ſtipulã, uniuſcuiuſq; opus apparebit. Dies enim domini illud manifeſtabit, quoniã in igne reuelabitur: & ſingulorũ opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus mãſerit, quod ſuperędificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arſerit, detrimentũ patietur. Ipſe autẽ ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignẽ. Si is cuius opus arſit & perijt, & damnũ ſuſtinuit laboris ſui, perdet quidem laboris præmiũ, ſed ipſe ſaluabitur, non tamen abſq; probatione ignis: ergo is cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, ſine ignis probatione ſaluabitur, & inter ſaluationẽ & ſaluationẽ utiq; erit diuerſitas aliqua. Necnon in alio loco: Sic nos, inquit, exiſtimet homo quaſi miniſtros Chriſti, & diſpẽſatores myſteriorũ dei. Hic iam quæritur inter

B diſpenſatores, ut fidelis quis inueniatur. Vis ſcire quoniam inter diſpenſatorẽ & diſpenſatorẽ ſit multa diſtantia (non dico de malis & bonis, ſed de ipſis bonis qui ad dexteram ſtant) audi conſequentia: Neſcitis quoniã qui in ſacrificijs operantur, de ſacrificijs comedunt: qui altario deſeruiũt, de altario participantur? Sic & dominus diſpoſuit his qui euangeliũ annunciant, de euangelio uiuere: Ego autẽ non abutar horũ aliquo. Non ſcripſi autẽ hæc, ut ſic fiant in me. Melius eſt enim mihi mori, q̃ ut gloriã meã quis euacuet. Si enim euangelizauero, non eſt mihi gloria: neceſsitas quippe mihi incumbit. Væ enim mihi eſt, ſi non euangelizauero. Nam ſi uoluntate hoc ago, mercedem habeo. Si autẽ nolens, diſpenſatio mihi credita eſt. Quæ eſt ergo merces mea? Vt euangelizans ſine ſumptu ponã euangeliũ Chriſti, ut non abutar poteſtate, quæ data eſt mihi in euangelio. Cum enim eſſem liber, ex omnibus omniũ me ſeruũ feci, ut plures lucrifacerem. Nunquid potes dicere, peccare eos qui uiuunt de euangelio, & qui de ſacrificijs participantur? Vtiq; non. Dominus enim diſpoſuit, ut qui prædicant euangeliũ, de euangelio uiuant. Apoſtolus autẽ qui non abutitur hac licentia, ſed laborat manibus ſuis, ne quem grauet, & die ac nocte operaf, & miniſtrat his qui ſecũ ſunt: utiq; ideo hoc facit, ut plus laborãs, plus aliquid mercedis accipiat. Curramus ad reliqua. Diuiſiones gratiarũ ſunt, idem autem ſpiritus. Et diuiſiones miniſteriorũ ſunt, idem autẽ dominus: Et diuiſiones operationũ ſunt, idem autẽ deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; aũt data eſt operatio ſpiritus iuxta id quod expedit Et iterũ: Sicut corpus unum eſt, & membra plura habet, omnia autem membra corporis cum ſint multa, unum corpus eſt, ſic & Chriſtus. Verum ne dicas in uno corpore diuerſa membra unum habere meritum, ſtatim gradus deſcribit eccleſiæ, & ait: Quoſdam quidem poſuit deus in eccleſia: primum apoſtolos, ſecundo prophetas, tertio doctores. Deniq; uirtutes & gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarũ. Nunquid omnes apoſtoli? nunquid omnes prophetæ? nũquid omnes doctores? nunquid oẽs uirtutes? nunquid oẽs gratiã habent curatio-

curationũ? nunquid omnes linguis loquunt? nunquid omnes interpretant? Aemulami C
ni autẽ dona maiora, & adhuc excellentiorẽ uiã uobis demonstro. Cumq; de charitatis uirtuuibus latius disputasset, adiecit: Siue prophetiæ euacuabunt, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem uenerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est. Et in cõtinentibus: Nunc autẽ manent fides, spes, & charitas, tria hæc. Maior autẽ horũ est charitas. Sectamini charitatẽ, æmulamini spiritualia, magis autẽ ut prophetetis. Et iterũ: Volo autẽ omnes uos loqui linguis, magis autẽ prophetare. Nam maior est qui prophetat, q̃ qui loquitur linguis. Et rursum: Gratias ago deo, quod omniũ uestrũ linguis loquor. Vbi diuersa sunt dona, & alius maior, alius minor est, & omnes spirituales appellant: certe oues sunt, & stant à dextris, & inter ouem & ouem est aliqua diuersitas. Loquitur quidem de humilitate Paulus apostolus: Ego sum nouissimus apostolorũ, qui non sum dignus uocari apostolus, quia persequutus sum ecclesiã dei: gratia autẽ dei sum, id quod sum: & gratia eius in me uacua non fuit, sed amplius omnibus illis laboraui: Non ego autẽ, sed gratia dei quæ in me est. Verumtamen in eo quod se humiliat, ostẽdit posse apostolos alios minores, alios esse maiores: & qui utiq; uas electionis dicit, & cunctis amplius laborauit, non est iniustus deus, ut obliuiscatur operis eius, & dispar meritũ æquali mercede compenset. Dehinc legimus: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, uuusquisq; autẽ in suo ordine. Quãdo unusquisq; in suo resurget ordine, utiq; diuersa sunt merita resurgentiũ. Non omnis caro, eadem caro, sed alia hominũ, alia pecorum, alia uolucrũ, alia autẽ pisciũ. Et corpora cœlestia, & corpora terrestria: sed alia quidẽ cœlestiũ gloria, alia autẽ terrestriũ. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarũ. Stella enim à stella differt in claritate. Sic erit & resurrectio mortuorũ. Quod tu scilicet doctus interpres sic exposuisti, ut diceres spirituales differre à carnalibus: ergo et spirituales & carnales in cœlestibus erunt, & iam non solũ oues, sed etiã hirci tui cõscen dent regna cœlorũ. Stella, inquit, à stella differt in claritate, non oues & hirci, sed oues D
& oues, id est stella & stella. Deniq; alia, inquit, claritas solis, & alia claritas lunę. Ne stellam & stellã totũ humanę multitudinis assereres genus, solem posuit & lunã, quos certe inter hircos non poteris numerare. Sic, inquit, erit & resurrectio mortuorũ, ut iusti in claritate solis luceant, & qui in sequenti gradu sunt, lunæ splendore rutilent, ut alius Lucifer sit, alius Arcturus, alius Orion, alius Mazuroth, & cætera stellarũ uocabula, quæ sacratæ, in Iob uolumine cõtinentur. Omnes enim, ait, manifestari nos oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisq; quæ gessit per corpus, siue bonũ, siue malũ. Ac ne forsitan dicas ante tribunal Christi nos manifestari, ut boni bona, mali recipiant mala, in eadem Epistola docet: Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Certe & qui plus, & qui minus seminat, de parte sunt dextra. Et quũ unius sementis genus sit, tamen mensura & numero differunt. Scribit ad Ephesios idem Paulus: Vt nota fieret nũc principatibus & potestatibus in cœlis per ecclesiam, multiplex & uaria sapientia dei. Cernis quod in diuersis agminibus ecclesiæ, uaria & multiplex sapientia dei prædicetur? Necnon in eadem Epistola: Vnicuiq; autẽ nostrum data est gratia, iuxta mensurã gratiæ Christi: non quod mẽsura Christi diuersa sit, sed tantũ gratię eius infunditur, quantũ ualemus haurire. Frustra igitur oues & hircos, quinq; & quinq; uirgines, Aegyptios, & Israelitas, & cætera huiuscemodi replicas, quia non est in pręsenti retributio, sed in futuro. Vnde & dies iudicij in cõsummatione promittitur, quia nunc non est iudicium. Sine causa enim appellatur dies extrema iudicij, si modo iudicat deus. In præsentiarũ nauigamus, luctamur, atq; pugnamus, ut in fine per ueniamus ad portum, coronemur, triumphemus. Tu autem peruerse & lubrice præsentis seculi cõuersationẽ in futurorũ exempla proponis: quum utiq; hic iniustitia sit, ibi iustitia, donec intremus in sanctuariũ dei, & intelligamus in nouissimis eorũ. Non aliter sanctus, aliter peccator morit. In eodem mari nauigantibus eadem tranquillitas & tempestas

A pestas est. Non aliter latro, aliter martyr occiditur. Nec alio modo de adulterio & prostibulis, alio de castis matrimonijs nascuntur liberi. Certe dominus & latrones æquali iudicio crucifixi sunt. Si idem est huius seculi futuriq; iudiciū, ergo qui hic pariter crucifixi sunt, & in futuro similiter habebūtur. Paulus & qui eum uinxerant, simul nauigant, simul sustinent tempestatē, simul naui fluctibus dissipata in littus euadunt. Negare non potes, quin inter uinctū & uincientes diuersa sint merita. Et quomodo unum Apostoli militūq; naufragiū? Refert postea Paulus apostolus reuelationē, & eos qui in naui fuerant, dicit sibi à domino esse donatos. Nunquid is cui donantur, & qui donātur, unius meriti sunt? Decē sancti, peccatricē possunt eruere ciuitatē. Lot cum filiabus ereptus est de incendio, liberati essent & generi, si exire uoluissent. Et certe multa differentia est inter Lot & generos eius. Liberatur Segor una urbs de Pentapoli, & quæ eiusdem meriti erat atq; uni sententiæ subiacebat, cui Sodoma & Gomorra, Adama & Soboim, sancti precibus custoditur. Ecce diuersum meritū in Lot & Segor, & tamen de incendio pariter euadunt. Latrunculi, qui absente Dauid uastauerant Sicelech, & uxores eorū & liberos in prædam duxerant, die tertia cæduntur in campo, & quadringenti homines ascensis camelis fugiunt. Dic aliquā inter eos qui cæsi sunt, & qui fugere potuerūt, esse distantiam. Legimus in Euangelio, turrem Siloe cecidisse super decem & octo uiros, & obrutos occidisse. Certe iuxta sententiā saluatoris, non soli fuerant peccatores, sed in formidinem reliquorū puniti sunt, ut pestilente flagellato, stultus sapientior fieret. Si omnium peccatorū unū est supplicium, iniuste alius occiditur, & per mortē alterius alius cōmonetur. Opponis mihi gomor mannæ, unamq; mensurā & uestitū & capillos & barbam & calciamēta, ex æquo fuisse Israelitarū, quasi non & nos Christi corpus æqualiter accipiamus. Vna est in mysterijs sanctificatio, domini & serui, nobilis & ignobilis, regis & militis, quanq̄ pro accipientiū meritis diuersum fiat quod unū est. Qui enim indigne manducauerit & biberit, reus erit uiolati corporis & sanguinis Christi. Nunquid quia & Iu-
B das de eodē calice bibit, de quo & cæteri apostoli, unius cum reliquis erit meriti? Quod si non uis recipere sacramentū, certe omnes æqualiter uiuimus, unum trahimus aerē, eodem humore irrigamur, iisdem cibis pascimur. Porrò si alimenta coquorū arte mutantē in melius, & fit aliquid suauius cōdituris, huiuscemodi cibi non naturæ satisfaciunt, sed uoluptati. Aeque esurimus, æque algemus: simul cōtrahimur frigore, æstibus & calore dissoluimur. Sol quoq; ipse & luna & omnis astrorū chorus, & pluuiæ, & mūdus æqualiter nobis currunt, & iisdem omnes iuxta Euangeliū imbribus irrigamur, boni et mali, iusti & iniusti. Si præsentia, exempla sunt futurorū, ergo & sol iustitiæ æqualiter iustis & peccatoribus, impijs & sanctis, Christianis & Iudæis atq; gentilibus orietur, quum scriptura dicat: Timentibus aūt dn̄m orietur sol iustitiæ. Si timentibus orietur, ergo cōtemptoribus & pseudoprophetis occidet. Oues quæ stant à dextris, ad regna cœlorū introducuntur, hirci in tartarū detrudunt. Parabola ista non ouiū inter se merita & econtrario describit hircorū, sed inter oues & hircos tantū distantiā facit. Neq; enim in omnibus locis docentur omnia, sed unaquæq; similitudo ad id refertur, cuius similitudo est. Sicut & decē uirgines, non totius generis humani, sed solicitorū & pigrorū exēpla sunt: quorū alteri, semper dn̄i præstolanē aduentū: alteri, somno & inertiæ se dantes, futurum iudiciū non putant. Vnde & in fine parabolæ dicit: Vigilate, quia nescitis diem neq; horam. Sed in diluuio liberatus est Noe, & omnis orbis interijt. Omnes caro erant, & propterea perierūt. Aut nō eiusdē meriti dices, filios Noe, & Noe, propter quē filij liberati sunt. Aut maledictū Cham in eodē pones loco, in quo & patrē, qa de diluuio simul liberatus est. In passione Christi oēs declinauerūt, simul inutiles facti sunt: Et non fuit q faceret bonū, non fuit usq; ad unum. Audebis'ne igit dicere, sic negasse Petrū, & cæteros apostolos qui fugerūt, quomodo Caiphan & Pharisæos, & clamantē populū, Crucifige, crucifige talē? Et ut de apostolis taceā, eiusdem'ne tibi sceleris uidebitur reus Annas & Caiphas, & Iudas proditor, cuius & Pilatus, qui nolens compulsus est contra dominum

ferre ſententiam? Quanto maioris meriti fuit Iudas, tanto maioris criminis eſt: & quan- C
to maioris criminis, tanto maioris & pœnæ. Potentes enim potenter tormenta patien-
tur. Arbor mala fructus bonos non facit, nec bona malos. Si hoc ita eſt, reſponde mihi,
quomodo Paulus quum eſſet arbor mala, perſequens eccleſiam Chriſti, fecit poſtea fru-
ctus bonos? Et Iudas quum eſſet arbor bona, ſigna faciens cum Apoſtolis, poſtea uer-
ſus in proditorē fecerit fructus malos. Tamdiu ergo nec arbor bona malos fructus fa-
cit, nec male bonos: quamdiu uel in bonitate ſua, uel in malicia perſeuerat. Porrò quod
omnis Hebræus æqualiter facit paſcha, & ſeptimo anno liber efficitur: & in iobileo, id
eſt quinquageſimo, uniuerſa poſſeſsio redit ad dominos: hoc non de præſenti dicitur,
ſed de futuro: quia in ſex diebus huius ſeculi ſeruiētes, in ſeptimo die uero & æterno ſab
bato liberi erimus: ſi tamen uoluerimus eſſe liberi, dum adhuc ſeruimus in ſeculo. Si au
tem noluerimus, perforabitur nobis auricula, in teſtimoniū inobedientiæ, & cum uxo-
re & liberis noſtris, quos prætulimus libertati, id eſt cum carne & operibus eius iugiter
ſeruiemus. Parabola autem ſeminantis, quæ ex utraq; parte ternos fructus facit, & iuxta
Apoſtolum ſuper fundamentū Chriſti alius ædificat, aurū, argentū, lapides precioſos: a-
lius ligna, fœnū, ſtipulam, cum & in domo magna, diuerſa uaſa ſint, perſpicue patet: &
huic uelle contradicere, apertiſsimæ impudentiæ eſt. Tamen ne exultet in mendacio, &
exemplū apoſtolorū in præiudiciū centenarij & ſexagenarij & tricenarij afferat numeri,
ſciat in Matthæo & in Marco, apoſtolis qui uniuerſa ſua dimiſerant, centuplum repro-
miſſum. In euangelio autem Lucæ multo plura: id eſt πολὺ πλείονα, & penitus in nullo
Euangelio pro centū ſcriptū eſſe ſeptē: ſeq; aut falſi, aut imperitiæ reum teneri: nec noce
re nobis, quia in alio euangelio à centū, in alio à triginta incipit numerari: cum omnis
ſcriptura, maxime uetus, minorē præponat numerū, & ſic ad maiorē gradatim conſcen
dat. Verbi gratia, ut dicat aliquē fuiſſe annorū quinq; & ſeptuaginta & centū, nec tamē
quinq; & ſeptuaginta plura poterunt eſſe quàm centum, quæ priora ſunt nominata. Si
non accipis in bonam partē diuerſitatē numeri centū & ſexaginta & triginta, nec in ma- D
lam partem accipies: & idem uitiū erit ſeminis, quod ſecus uiam cecidit, & ſuper petras
& ſuper ſpinas. Sin & illa tria, & hęc uel in bonā, uel in malam partem ſingula ſunt, ſtul-
tum fuit pro duabus rebus ſex ſpecies numerare, præſertim cum in Matthæo & in Mar-
co & in Luca narrata parabola, ſaluator ſemper intulerit: qui habet aures audiendi, au-
diat. Vbi nihil eſt quod intrinſecus lateat, fruſtra ad intelligentiā myſticā prouocamur.
Si autem pater & filius manſionē faciunt apud credentes, & ubi Chriſtus hoſpes eſt, ibi
nihil deeſſe exiſtimas, puto quod aliter Chriſtus habitauerit in Corinthijs, aliter in Ephe
ſijs: hoc eſt, aliter in his, apud quos Paulus apoſtolus peccata multa deprehendit: & ali-
ter in his, quibus ſacramenta à ſeculis ignorata diſſeruit, aliter in Tito & Timotheo, ali-
ter in Paulo. Certe inter natos mulierū non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta. Vbi autem
maior dicitur neceſſe eſt ut cæteros habuerit minores. Et qui minimus eſt in regno cœ-
lorum, maior eſt illo. Vides ergo, quod in cœlis ſit maximus & minimus, & inter ange-
los quoq;, & inter inuiſibiles creaturas ſit multiplex & infinita diuerſitas. Quare dicunt
apoſtoli: Domine auge nobis fidem, ſi omnium una menſura eſt? Et dominus ad diſci-
pulum: Modicæ fidei, quid dubitaſti? In Hieremia quoq; de futuro regno legimus: Ecce
dies ueniūt dicit dominus, & feriam domui Iſrael & domui Iacob fœdus nouū, non ſe-
cundum pactū, quod pepigi cum patribus ueſtris. Et poſt paululū: Dabo legē meam in
uiſceribus eorū, & in corde eorū ſcribā illam, & ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in po
pulum, & non docebit uir ultra proximū ſuum, & uir fratrē ſuum, dicens: cognoſce do
minum. Omnes enim cognoſcent me à minimo uſq; ad maximū. Perſpicue ex contextu
illius loci, futurū Chriſti regnū propheta deſcribit, & qua cōſequentia ibi erit minimus
& maximus, ſi omnes æquales futuri ſunt? Vtiq; ea qua & in euangelio dicitur: Qui do-
cuerit & fecerit, hic uocabitur maximus in regno cœlorū. Qui autē docuerit, & non fe-
cerit, erit minimus. In conuiuio ſaluator præcipit, ut inferiorē occupemus locū: ne cum
maior

A maior uenerit, de superiori turpiter detrudamur. Si cadere non possumus, sed tantum per pœnitentiã subleuamur:quid sibi uult scala illa in Bethel,per quã angeli descendunt atq; ascendunt, qui de cœlis ad terram ueniunt? Certe inter oues & ad dexterã stabant, dum ibi essent. Angeli de cœlis descẽdunt,& Iouinianus de eorum possessione securus est. Quis autẽ risum tenere queat in eo,quod multas mansiones apud patrẽ,ecclesias arbitretur in toto orbe diffusas, cum manifestissime scriptura doceat secundum Euangelium Ioannis,non de ecclesiarũ numero, sed de cœlorũ mansionibus & æternis tabernaculis,quæ Propheta desiderat,domino fuisse sermonem? In domo,inquit,patris mei, mansiones multæ sunt. Si quo minus,dixissem uobis: quia uado uobis parare locum,& si abiero & præparauero uobis locũ, iterũ ueniam & accipiam uos ad meipsum: ut ubi ego sum,& uos sitis. Locus & mansiones quas præparare se dicit Christus apostolis, in domo utiq; sunt patris,id est in regno cœlorũ:non in terra,in qua præsens apostolos relinquebat. Simulq; sensus scripturæ intuendus: Dicerẽ,inquit,uobis, quia uado & præparabo uobis locũ,si non mãsiones multæ essent apud patrẽ: hoc est,si non unusquisq; mansionem sibi non ex largitate dei, sed ex proprijs operibus præparet: & ideo non est meum parare,sed uestrũ: quia & Iudæ nihil profuit paratus locus, quem suo uitio perdidit. Iuxta quem sensum & illud intelligendum,quod ad filios dicitur Zebedæi, quorum alter à sinistris,alter cupiebat sedere à dextris: Calicẽ quidem meũ bibetis,sedere autem à dextris meis siue à sinistris, non est meũ dare uobis,sed quibus paratũ est à patre meo. Non est filij dare,& quomodo patris est præparare? Paratæ, inquit, sunt in cœlo diuersæ & plurimæ mansiones, plurimis diuersisq; uirtutibus, quas non personæ accipiunt, sed opera. Frustra ergo à me petitis quod in uobis sitũ est,quod pater meus illis parauit, qui dignis uirtutibus,ad tantã ascensuri sunt dignitatẽ. Porrò quod ait, iterũ ueniam & accipiam uos ad meipsum,ut ubi ego sum & uos sitis,proprie ad apostolos loquitur, de quibus & in alio loco scriptũ est: Vt quomodo ego & tu pater unum sumus,sic & illi in

B nobis unum sint,qui crediderunt,qui perfecti sunt,qui possunt dicere,pars mea dominus. Si autẽ non sunt plurimæ mansiones, quomodo & in Veteri Testamento & in Nouo,alium ordinẽ pontifex tenet,aliũ sacerdotes,alium leuitæ,alium ianitores, alium æditui? Et in uolumine Ezechielis, ubi futuræ ecclesiæ & cœlestis Hierusalem ordo describitur,sacerdotes qui peccauerant,regradantur in æditúos, & in hostiarios: & cum sint in templo dei,hoc est à dextris, non sunt inter arietes, sed inter minimas oues. In fluuio quoq; illo,qui de templo egreditur, & irrigat salsum mare, & uniuersa uiuificat, multæ species pisciũ describuntur. Quare in regno cœlorũ archangeli sunt,angeli,throni,dominationes,potestates,cherubim, & seraphim, & omne nomen quod nominatur, non solum in præsenti seculo,sed etiam in futuro? Sine causa diuersitas nominũ est, ubi non est diuersitas meritorũ. Archangelus utiq; aliorũ minorũ est angelorũ archangelus,& potestates,& dominationes,habent alia,per quæ exerceant potestatẽ, & in quæ subiecta dominentur. Hoc in cœlis est,hoc in mysterio dei, ne nos solito more irrideas atq; subsannes,si imperatores posuerimus,& præfectos & comites, & tribunos & centuriones & manipulos, & reliquũ militiæ ordinem. Illud autem quod ait: Nescitis quia corpora uestra templum est spiritus sancti: friuolum est,cum scriptura diuina soleat & unũ pluraliter, & plura singulariter appellare: & tamen sciat in templo quoq; ipso multas esse mansiunculas,esse exterius atriũ,esse interius,esse uestibula,esse sanctum,esse sancta sanctorũ. Sunt & culinæ in templo,sunt & cellariola,sunt & torcularia, & uasorũ receptacula. Ita & in templo corporis nostri, diuersa sunt merita. Non æque deus omnes inhabitat,nec ad eandem mensurã omnibus infunditur. De spiritu Moysi aufertur,& septuaginta presbyteris datur. Puto aliã esse abundantiã fluminis,aliam riuulorũ. Eliæ spiritus Elisæo duplex datur: unde & duplex gratia, fecit signa maiora. Ille uiuus mortuum, iste mortuus mortuum suscitauit. Ille famem imprecatus est populo,iste obsessæ ciuitati sub una die hostiles copias præbuit. Licet hoc quod ait: Nescitis quia corpora uestra templum

plum est spiritus sancti, de cuncta credentiũ dicat ecclesia, qui pariter cõgregati, unum C
Christi corpus efficiũt. Hic iam quæritur in corpore, qui pedibus Christi dignus sit, qui capite: qui oculus eius sit, qui manus. Quod & duæ mulieres in euangelio, pœnitens & sancta significant: quarum altera pedes, altera caput tenet. Tametsi nonnulli existimant unam esse, & quæ primũ cœpit à pedibus, eam gradatim ad uerticẽ peruenisse. Sed & illud quod obijcit: non pro his rogo tantũ, sed & pro illis qui credituri sunt per uerbũ eorum in me, ut sicut ego pater in te, & tu in me unũ sumus: ita omnes unũ sint in nobis, Et quod omnis populus Christianus unum sit in deo, quasi filij charissimi diuinæ consortes naturæ: iam suprà diximus, & nunc plenius inculcandũ est, non nos secundũ naturam, sed secundum gratiam unum esse in patre & filio. Neq; enim eiusdem substantiæ est (quod Manichæi solent dicere) anima humana & deus. Sed dilexisti, inquit, eos, sicut & me dilexisti. Vides ergo quod in consortiũ substantiæ eius assumimur, non naturæ esse, sed gratiæ: & ideo nos diligit, quia filiũ dilexit pater, & membra diliguntur, scilicet in corpore. Quotquot enim receperũt Christũ, dedit eis potestatẽ filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Verbum caro factum est, ut nos de carne transiremus in uerbũ. Nec uerbum desijt esse quod fuerat: nec homo perdidit esse, quod natus est. Gloria aucta est, non mutata natura. Vis scire quomodo cum Christo unũ corpus efficiamur? Doceat te ipse, qui cõdidit. Qui comedit carnẽ meã, & bibit sanguinẽ meũ, hic in me manet, & ego in illo. Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem: & qui comedit me, uiuit propter me. Iste est panis qui de cœlo descendit. Sed et Ioannes euangelista, qui de pectore Christi hauserat sapientiã, in eadem uerba cõcordat, dicens: In hoc intelligimus quod in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Si quis cõfessus fuerit, quoniã Iesus est filius dei, deus in eo manet, & ipse in deo est. Si credis in Christũ, quomodo & apostoli crediderunt, unũ cum eis in Christo corpus efficieris. Si autẽ temerariũ est fidem eorũ tibi & opera uendicare, qui fidẽ eandem D
& opera non habes, eundẽ locũ habere non poteris. Porrò quod iactitas sponsam, sororem, matrẽ, & omnia hæc uocabula unius esse ecclesiæ, cunctosq; credentes his nominibus significari: cõtra te facit. Si enim unus ordo ecclesiæ est, & non habet plurima membra in uno corpore, quid necesse est ut sponsa, soror uocetur & mater? nisi aliorũ sponsa, aliorũ soror, aliorũ mater sit. Stant quidẽ omnes ad dexterã: sed alius stat ut sponsus, alius ut frater, alius ut filius. Filioli, inquit, mei quos iterũ parturio, donec Christus formeť in uobis. Putas'ne eiusdẽ esse meriti eos q parturiunť, & q parturit? Vnde & stulte asserere uoluisti, omnia mẽbra æqualiter nos diligere, nec oculũ præponere digito, nec manũ auriculæ, sed in singulorũ amissione membrorũ, dolorẽ esse cõmunẽ: cũ Apostolus doceat ad Corinthios, alia mẽbra esse honestiora, alia uerecũdiora: & quæ uerecundiora sunt, maiore honestate circũdari: quæ uero per se honesta, nostri non indigere sollicitudine. Eiusdẽ ne ordinis arbitraris & meriti, os & aluũ, oculos & meatus ꝑ quos fimus egeriť & urina? Lucerna, inqt, corporis tui est oculus tuus. Si oculus cæcus fuerit, totũ corpus in tenebris est. Si digitũ amputes, si summitatẽ auriculæ, est qdẽ dolor: sed nõ tãtũ damnũ, nec tãta cũ dolore deformitas, quãta si oculos eruas, trũces nares, os disseces. Sine alijs mẽbris uiuere possumus, sine alijs omnino nõ possumus. Sũt peccata leuia, sunt grauia. Aliud est decẽ milia talẽta debere, aliud quadrãtẽ. Et de ocioso qdẽ uerbo & adulterio rei tenebimur, sed nõ est idẽ suffundi & torqueri, erubescere & lõgo tẽpore cruciari. Putas nostrũ esse qđ loquimur? Audi apostolũ Ioannẽ: Qui scit fratrẽ suũ peccare peccatũ nõ ad mortẽ, petat, & dabit ei uitã, peccãti nõ ad mortẽ. Qui uero peccauerit ad mortẽ, qs orabit ꝓ eo? Cernis ꝙ si pro peccatis minorib. deprecemur, impetremus ueniã. Si pro maioribus, difficilis impetratio sit: & inter peccata, & peccata, magnã esse distantiã. Vnde & de populo Israel, qa peccauerat peccatũ ad mortẽ, dicit ad Hieremiã: Noli orare ꝓ populo hoc, nec assumas ꝓ eis deprecationẽ, & nõ obsistãs mihi, quia non

A nō exaudiā te. Siāt oēs æqualiter & introimus seculū, & eximus de seculo, & hoc piudiciū futurorū est: ergo æqualiter & iusti & peccatores habebimur apud deū, q̄a nunc pari modo & generamur & morimur. Quod si duos esse cōtendis Adā, alterū terrenū, alterū cœlestem: & qui in terreno fuerint, eos esse ad sinistrā, qui uero in cœlesti, eos esse à dextris: responde mihi interim, ut de duob. te fratribus interrogē: Esau in terreno fuit, an in cœlesti? Nulli dubiū est, quin in terreno eum fuisse respondeas. Iacob in quo fuit? Dices protinus, in cœlesti. Et quomodo in cœlesti fuit, cum adhuc Christus nō uenisset in carne, qui secundus & cœlestis Adam dicit̄? Aut igitur omnes ante incarnationē Christi in ueteri reputabis Adam, & iusti quoq; in terreno homine, & ad sinistrā erūt inter hircos tuos: aut si impiū est ibi Isaac ponere, ubi Ismael, ibi Iacob, ubi Esau, ibi sanctos, ubi peccatores: nouissimus Adam ex eo tēpore numerabit̄, quo Christus est natus ex uirgine, & argumentū duorū Adam nō proficiet ouibus & hædis tuis: quia in primo Adā & oues & hædos cōuincimus fuisse, & in uno atq; eodē homine, alios à dextris dei stetisse, alios à sinistris. Ab Adam enim usq; ad Moysen, mors super omnes dominata est, etiam super eos qui non peccauerunt in similitudine præuaricationis Adam. De eo aūt quod niteris approbare conuitiū & homicidiū, raca & adulteriū, & ociosum sermonē & impietatem uno supplicio repensari, iam & supra tibi responsum est, & nunc breuiter respondebo. Aut peccatorē te negabis, ut nō sis reus gehēnæ: aut si peccator fueris, etiā de leui crimine duceris ad tartarū. Os, inquit, quod mentit̄, occidit animā. Suspicor te aliquādo ut hominē fuisse mentitū: omnis enim homo mendax: ut sit solus deus uerax, & iustificetur in sermonibus suis, & uincat cum iudicauerit. Aut igitur homo non eris, ne mendax sis: aut si quia homo es mendax fueris, cū parricidis & adulteris punieris. Nulla est em̄ inter peccata diuersitas, & nō tibi habebūt tātas gratias, quos de humili in sublime leuas, quantum irascent̄, quos propter leue quotidianūq; peccatū in exteriores tenebras retrusisti.
B Si aūt in persecutione, qui suffocat̄, & qui decollat̄, & qui fugerit, & qui in carcerē retrusus obierit, in uarijs luctæ generib. una corona uictoriæ est, & hoc ꝓ nobis facit. In martyre em̄ uoluntas, ex qua ipsa mors nascit̄, coronat̄. Meum est, opponere me gentiliū furori, & dn̄m non negare. Iam in illorū arbitrio est, aut decollare, aut urere, aut recludere in carcerē, aut uaria adhibere genera pœnarū. Quod si fugero, & in solitudine obiero, nec eadē erit corona moriētis, q̄a nō eadē causa mortis est Christus. Ad illud uero quod dicis, inter eum fratrē qui semper cum patre fuerit, & qui postea pœnitēs est receptus, nihil penitus discrepare: adijcio si uis, & drachmā unam, quæ perdita fuerat & inuēta, iunctam esse cum reliquis, & ouē unā, quā nonagintanouē ouibus derelictis bonus pastor inquisiuit & retulit, explesse numerū centenariū. Sed aliud est pœnitentē esse, & lachrymis ueniā deprecari, aliud semper esse cū patre. Vnde & per Ezechielē ad reportatā ouē, & perditū quondam filium, loquit̄ pastor & pater: Et suscitabo pactū meū tecū: & scies quia ego dn̄s, & recordaberis, & confunderis, ut non sit tibi ultra aperire os præ confusione tua, cum placatus fuero tibi in omnibus quæ fecisti. Vt nihil minus iusto habeant pœnitētes, sufficit eis pro omni pœna sola confusio. Vnde & in alio loco dicit̄ ad eos: Et recordabimini uiarum uestrarum pessimarū, & omnium scelerū quibus polluti eratis, & displicebitis uobis in cōspectu uestro, in omnibus malicijs uestris quas fecistis: & scietis quia ego dominus, cum benefecero uobis, propter nomen meum, & non secundum uias uestras malas, neq; secundū scelera uestra pessima. Arguit̄ quoq; à patre filius, quod saluti fratris inuideat, & cum angeli lætentur in cœlo, ille liuore crucietur. Quanq̄ duorum fratrum similitudo, frugi & luxuriosi, non ad merita totius generis humani, sed uel ad Iudæi pertinent Christianiq; personas, uel ad sanctorum & pœnitentiū. Super qua parabola libellum quōdam Damaso episcopo, dum adhuc uiueret, dedicaui. Porrò si operarijs primæ horæ & tertiæ & sextæ & nonæ & undecimæ, unus denarius reddit̄, & ab eis incipit prēmium, qui nouissimi in uinea laborauerunt: & hic non unius temporis & ætatis homines describunt̄, sed ab exordio mundi usq; ad finem, uocationū sacramenta

sunt diuersarũ.Prima hora uocatus est Abel & Seth:Tertia Enoch & Noe: Sexta Abra- C
ham Isaac & Iacob:Nona Moyses & prophetæ:Vndecima gentium populus: cui primo
redditur merces,quia in crucifixum credens dominũ,difficultate fidei magnitudinẽ me
ruit præmiorũ.Multiq; reges & prophetæ quæsierunt uidere quę uidemus, & non uide
runt.Vnus autẽ denarius non unum est præmiũ,sed una uita,& una de gehenna libera-
tio.Cæterũ quomodo ad indulgentiam principalem,diuersorũ criminũ rei dimittuntur
de carcere,& unusquisq; pro labore uel operibus suis,in hoc uel in illo statu uitæ est: ita
& denarius quasi indulgentia ueri principis,omnes per baptismũ emittit de carcere.Iam
nostri laboris est,pro diuersitate uirtutũ,diuersa nobis præmia præparare. Hucusq; per
partes ad proposita respondimus. Sequens sermo in cõmune ad omnes respõdebit. Do
minus ad discipulos suos:Qui uult,inquit,inter uos maior esse,sit omnium minimus.Si
omnes in cęlo ęquales futuri sumus:frustra nos hic humiliamus,ut ibi possimus esse ma
iores.De duobus debitoribus quingentorũ denariorũ & quinquaginta:cui plus dimit-
titur,plus amat.unde & saluator:Dico,inquit,tibi,remittunt ei peccata multa, quoniam
dilexit multũ.Cui autẽ minus dimittit,minus diligit.qui minus diligit, & minus ei dimit
tit,utiq; in minori gradu erit. Paterfamiliâs proficiscẽs tradidit seruis suis substantiã,alij
quinq; talenta,alij duo, alij unũ:unicuiq; secũdum proprias uires. Simile quid & in alio
Euãgelio scribit, quod homo nobilis proficiscẽs in regionẽ longinquã ut acciperet sibi
regnũ,& reuerteret: uocauerit decẽ seruos,& dederit eis singulas mnas,de quibus unus
lucratus est decẽ mnas, alius quinq; : & singuli iuxta uires suas, & emolumentũ, uel de-
cem uel quinq; acceperint ciuitates,Porrò alius qui unũ talentũ siue unã mnã acceperat,
quod accepit infodit,siue in sudario colligauit, & dñi reseruauit aduẽtui.Primo conside
randum,quod si iusti non spe profectus laborant , ut uult noster Zeno , sed ne perdant
quod acceperant:iste qui mnam & talentũ infodit,ne perderet quod acceperat,non pec
cauit:magisq; laudanda est cautio reseruantis , quàm cassus labor eorũ , qui sine laboris
præmio desudarunt.Deinde quod hoc ipsum talentum quod aufertur à timido, uel ne- D
gligente seruo,non datur ei qui minus lucri fecerat,sed qui plus, id est, qui super decem
positus fuerat ciuitates:si numerus non facit ordinem, quare dixit, dedit unicuiq; secun
dum uires suas? Si eadem lucra sunt quinq; talentorum & decem: cur ei qui minus lucri
fecerat,non decem:& ei qui plus, non quinq; traduntur urbes? Quod autem dominus
non his contentus sit,quæ habemus,sed semper maiora desideret, ipse monstrat, dicẽs:
Quare non dedisti pecuniam meam ad trapezitas,& ego ueniens cum usura exegissem?
Quòd quidem & Paulus apostolus sciens, præteritorum obliuiscitur: & ad ea quæ in
ante sunt,se extendit:id est,quotidie proficit,nec seruat in sudario delicatè gratiã, quam
accepit,sed auarus negociator renouatur de die in diem:& decrescere se putat,nisi sem-
per creuerit. Sex urbes fugitiuorũ describunt in lege,qui homines interfecere nolentes,
& ipsæ urbes sacerdotales sunt. Rogare libet, fugitiuos istos inter hircos tuos,an inter
oues nostras colloces? Si hirci essent,occiderẽtur ut homicidæ cæteri,nec ministrorum
dei intrarent ciuitates.Si oues dixeris:utiq; non erunt tales oues,quæ absq; luporũ metu
tota libertate pascantur. Et probabitur tibi oues quidem eas esse, sed erroneas: à dextris
esse,uerum non stare,sed fugere,donec moriat sacerdos magnus, & ad inferna descen-
dens,liberet animas fugitiuorum.Gabaonitæ occurrunt filijs Israel, & cæsis alijs genti-
bus in lignarios & aquarios reseruantur. Tantiq; apud deũ meriti sunt,ut stirps Saul ob
eorum iniurias sit deleta.Inter quos eos collocabis?Inter hircos? Sed nõ sunt interfecti,
& sententia domini uindicantur. Inter oues? Sed dicit scriptura diuina, quod non sint
eiusdem meriti cuius & Israelitæ.Vides ergo quod stent quidem à dextris,sed multo in-
feriori gradu.Inter Dauid uirum sanctum & Saul regem pessimũ, medius Ionathas fuit.
Quem nec inter hædos possumus ponere, quia prophetæ amore dignus est: nec inter
arietes,ne parem eum faciamus Dauid,maxime cum & ipse interfectus sit.Erit igitur in-
ter oues,sed in inferiori ordine. Et quomodo inter Dauid & Ionathan: ita inter ouem
&

A & ouem cogeris suscipere differẽtias. Seruus qui cognouit uoluntatẽ domini sui, & non præparauit, nec fecit secundum uoluntatẽ eius, uapulabit multis. Qui aũt nõ cognouit, nec fecit digna, plagis uapulabit paucis. Omni enim cui multũ datũ est, multũ quæret ab eo: & cui cõmendatur multum, plus exigetur ab illo. Ecce seruo & seruo, plus minúsue cõmittitur, & pro qualitate cõmissi atq; peccati, plagarum quoq; numerus irrogat. Tota Iudææ terra tribuumq; descriptio, futuræ ecclesiæ in cœlis typus est. Legamus Iesum Nauæ, legamus Ezechielis extremas partes, & uidebimus quicquid in altero quasi ꝑ historiam in terra distribuitur, in altero in cœlis spiritualiter repromitti. Quid sibi uolunt in descriptione templi, septem & octo gradus? Quid rursum quod in Psalterio post elementa centesimioctauidecimi Psalmi, quibus mysticum erudimur alphabetũ, per quindecim gradus usq; illuc peruenimus, ut possimus canere: Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini. Qui statis in domo domini, in atrijs domini dei nostri? Quare duæ & semis tribus trans Iordanem habitant, ubi plurima sunt iumẽta: & nouẽ & semis, reliquæ expellunt pristinos habitatores de sedibus suis, uel cum ipsis habitant? Cur leuitica tribus in terra partem non accipit, sed dominus pars eius est, & inter ipsos leuitas & sacerdotes ad sancta sanctorum, ubi Cherubim & propiciatorium est, pontifex solus ingreditur? Quare reliqui sacerdotes lineis tantum utuntur uestibus, & non habent indumentum auro, hyacintho, cocco, purpura bissoq; contextũ? Inferioris gradus leuitæ & sacerdotes plaustra & boues accipiunt. Maioris ordinis gestant arcã dñi humeris suis. Si tollis ordinem tabernaculi, templi, ecclesię, si omnes qui à dextris sunt, corpus unum, & ut uulgo dicitur, τὸ κόνιον, nequicquam episcopi, frustra presbyteri, sine causa diaconi sunt. Quid perseuerant uirgines? Quid laborant uiduæ? Cur maritatæ se continent? Peccemus omnes, & post pœnitentiam idem erimus quod apostoli sunt. Verum iam cœpimus terrã prospectare de pelago, & post montes gurgitum & spumosos fluctus, & nauim in sublime subrectam, uel in ima præcipitẽ, paulatim fessis & languentibus portus

B aperitur. Diximus de nuptis, uiduis, uirginibus. Viduitati uirginitatẽ, uiduitatẽ prætu

11 limus matrimonio. Exposita est περικοπὴ Apostoli, de huiuscemodi quæstionibus disputantis, singulis oppositionibus responsum est. Secularis quoq; literatura uenit in medium, quæ uirgines fuerint, quæ uniuirę, & ecõntrario quas interdum habeat molestias uinculum coniugale. Transiuimus ad secundam partitionem: in qua negat eos, qui tota fide baptisma consequuti sunt, deinde posse peccare. Et docuimus, quod excepto deo, omnis creatura sub uitio sit: non quod uniuersi peccauerint, sed quod peccare possint: & similium ruinã, stantium metus sit. Tertio uenimus ad ieiunia, & quia aduersarij duplex propositio fuerat, uel ad philosophos, uel ad diuinarũ scripturarũ prouocãtis exempla, nos quoq; ad utramq; respondimus. Quarta, id est extrema diuisio, oues & hædos, dexterã & sinistram, iustos & peccatores, in duos ordines distribuerat: uolens ostendere, nullam inter iustum & iustum, peccatorẽ & peccatorẽ esse distantiã. Et ut hoc probaret, infinita de scripturis exempla congesserat, quasi suo sensui congruẽtia: cui nos quæstioni, & argumẽtis & exemplis respondimus scripturarũ, ueteremq; Zenonis sententiã tam cõmuni sensu, q̃ diuina lectione contriuimus. Nunc restat ut Epicurum nostrum, subantem in hortulis suis inter adolescentulos & mulierculas alloquamur. Fauent tibi trassi, nitidi, dealbati. Adde si uis iuxta Socraticam irrisionem, omnes sues & canes: & quia carnem amas, uultures quoq;, aquilæ, accipitres, & bubones. Nunq̃ nos Aristippi multitudo terrebit. Quoscunq; formosos, quoscunq; calamistratos, quos crine compo sito, quos rubentib. buccis uidero: de tuo armẽto sunt, imò inter tuos sues grũniunt. De nostro grege tristes, pallidi, sordidati, & quasi peregrini huius seculi; licet sermone taceant, habitu loquuntur & gestu: Hei mihi, quia peregrinatio mea prolongata est, habitaui cum habitantibus Cedar: uidelicet tenebris huius mundi, quia lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Ne glorieris quod multos discipulos habeas: filius dei docuit in Iudæa, & duodecim tantum illum Apostoli sequebantur. Torcular, inquit

inquit,calcaui ſolus,& de gentibus uir non eſt mecū.Ille in paſsione ſolus remāſit,& Pe c
tri quoq; erga eum trepidauit conſtantia : Phariſæorū autem doctrinæ, omnis populus
applaudebat,dicens:Crucifige,crucifige talem.Non habemus regem,niſi Cæſarē,id eſt,
uitia ſequimur,non uirtutes:Epicurū,non Chriſtum:Iouinianū,non apoſtolum Paulū.
Quod multi acquieſcunt ſentētiæ tuæ,indiciū uoluptatis eſt. Non enim tam te loquentē
probant,q̃ ſuis fauent uitijs. In circulis platearū quotidie fictus hariolus, ſtultorū nares
uerberat,& obtorto fuſte dentes mordentiū quatit,nec tamē deeſt,qui ſemper poſsit in
duci:& pro magna ſapiētia deputas,ſi plures porci poſt te currāt,quos gehēnæ ſuccidiæ 22
nutrias?Poſt præconiū tuum & balneas,quæ uiros pariter & fœminas lauant,omnis im
patientia quæ ardentē prius libidinē,quaſi uerecundiæ ueſtibus tegebat,nudata eſt & ex
poſita:quæ antè in occulto erant,nunc in propatulo ſunt.Oſtendiſti tales diſcipulos,nō
feciſti.Hoc profecit doctrina tua,ut peccatū ne pœnitentiā quidem habeat.Virgines tuę
quas prudentiſsimo conſilio,quod nemo unquā legerat nec audierat, de Apoſtolo do-
cuiſti,melius eſt nubere q̃ uri:occultos adulteros in apertos uerterūt maritos. Non ſua-
ſit hoc Apoſtolus,nec electionis uas.Vergilianū conſiliū eſt:Coniugiū uocat,hoc præ-
texit nomine culpam. · Quadringēti fermè anni ſunt,quod Chriſti prædicatio fulget in
mundo.Ex quo innumerabiles hæreſes tunicam illius conſciderunt. Vniuerſus penè er
ror de Chaldæo & Syro & Græco ſermone proceſſerat. Baſilides magiſter luxuriæ &
turpiſsimorū complexuū,poſt tot annos ita in Iouinianū, quaſi in Euphorbū transfor-
matus eſt,ut Latina quoq; lingua haberet hæreſim ſuam . Nulla ne fuit alia in toto orbe
prouincia,quæ reciperet præconiū uoluptatis,in quam coluber tortuoſus irreperet,ni-
ſi quam Petri doctrina ſuper petram fundauerat Chriſtum? Vexillum crucis & prædica
tionis auſteritas,idolorū templa deſtruxerat:è regione luxuria uētris & gutturis, ſubuer
tere nititur fortitudinē crucis.Vnde per Eſaiam loquit̄ deus:Populus meus,qui uos bea
tificant,ſeducunt uos,& ſemitas pedum ueſtrorū conturbant.Necnon per Hieremiam:
Fugite de medio Babylonis,& ſeruate unuſquiſq; animā ſuam,& nolite credere pſeudo D
prophetis,qui dicunt pax pax,& non eſt pax: qui ſemper ingeminant templum domini,
templum domini.Prophetę tui uiderunt tibi falſa & inſipiētia,non aperuerūt iniquitatē
tuam,ut te ad pœnitentiam prouocarēt:qui deuorant plebem dei,ut cibum panis,deum
non inuocauerunt.Hieremias captiuitatem nuncians,lapidatur à populo.Ananias filius
Azur frāgebat ad præſens ligneas torques,& in futurū ferreas præparabat. Semper pſeu
doprophetæ dulcia pollicentur,& ad modicū placent.Amara eſt ueritas, & qui eam præ
dicant,replētur amaritudine.In azymis enim ueritatis & ſynceritatis,domini paſcha ce-
lebratur , & cum amaritudinibus comeditur . Egregia ſanè uox,& quam audiat ſponſa
Chriſti,inter uirgines & uiduas & cœlibes,unde & ipſum nomen inditum eſt,quod cœ
lo digni ſint,quia coitu careant.Raro ieiunate , crebrius nubite .Non enim poteſtis im-
plere opera nuptiarum,niſi mulſum & carnes & nucleum ſumpſeritis.Viribus opus eſt
ad libidinē.Cito caro conſumpta marceſcit. Nolite timere fornicationem. Qui ſemel in
Chriſto baptizatus eſt,cadere non poteſt : habet enim ad deſpumandas libidines,ſolatia
nuptiarū.Quod & ſi cecideritis,redintegrabit uos pœnitentia: & qui in baptiſmate fui-
ſtis hypocritæ,eritis in pœnitentia ſolidæ fidei . Neq; turbemini , putantes inter iuſtum
& pœnitentem aliquid intereſſe,& humiliorem gradum dare quidem ueniam,ſed coro
nam tollere.Vna eſt enim retributio. Qui ad dexteram ſteterit, introibit in regna cœlo-
rum.His conſilijs ſubulci tui,paſtoribus noſtris ditiores ſunt, & hirci plurimas ſecū ca-
pras trahunt.Et qui inſanientes in fœminas facti ſunt, ſtatim ut mulieres uiderint adhin
niunt,& impatientiam ſuam?proh nefas,ſcripturarū ſolant̄ exemplis.Sed et ipſæ mulier
culæ miſeræ & non miſerabiles,præceptoris ſui uerba cantantes:quid enim niſi ſemē re
quirit deus?non ſolum pudicitiam,ſed etiam uerecundiā perdiderūt:maioriq; procaci-
tate defendunt libidinē,quàm exercent.Habes præterea in exercitu tuo plures ſuccentu-
riatos: habes ſcurras & uelites in præſidijs, craſſos, comptos, nitidos clamatores, qui te 23

pugnis

A pugnis calcibusq; defendant. Tibi cedunt de uia nobiles, tibi osculanť diuites caput. Ni-
si enim tu uenisses, ebrij atq; ructantes paradisum intrare non poterant. Macte uirtute,
imò uitijs, habes in castris tuis & Amazonas exerta mãma, & nudo brachio & genu, ue-
nientes contra se uiros ad pugnam libidinũ prouocantes. Et quia opulentus paterfami-
liâs es, in auiarijs tuis non turtures, sed upupæ nutriuntur, quæ tota fœtidę uoluptatis lu
stra circumuolent. Me carpe, me disijce, obijce crimina quæ uolueris, argue luxuriæ &
deliciarum. Magis me amabis, si talis fuero, ero enim de armento tuo. Sed ad te loquar,
quæ scriptam in fronte blasphemiam, Christi confessione delesti. Vrbs potens, urbs or-
24 bis domina, urbs Apostoli uoce laudata, interpretare uocabulum tuum. Roma aut for-
titudinis nomen est apud Græcos, aut sublimitatis iuxta Hebræos. Serua quod diceris,
uirtus te excelsam faciat, non uoluptas humilem. Maledictionem quam tibi saluator in
Apocalypsi comminatus est, potes effugere per pœnitentiam, habes exemplum Niniui-
tarum. Caue Iouiniani nomẽ, quod de idolo deriuatum est. Squalet Capitolium, templa
Iouis & cerimoniæ conciderunt. Cur uocabulum eius, & uitia apud te uigeant? Adhuc
sub regibus, & sub Numa Pompilio facilius maiores tui Pythagoræ continẽtiam, quàm
sub Consulibus Epicuri luxuriam susceperunt.

IN LIBRVM SECVNDVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA

INtentator est malorum.] Latina uox longe aliud sonat quàm Gręca. Nam nobis inten
1 tare dicitur, qui ingerit & impingit, ut apud Verg. Præsentemq; intentant omnia mor-
tem. At Græcis est ἀπείραστος, id est, qui non tentatur, aut qui non tentat: quasi dicas in
tentabilis. Sapientes & prudentes, &c.] Equidem inuitus discedo ab exemplario-
rum præscripto, uerum in hisce uerbis nihil uideo, quod ab Hieronymo scriptum uide
ri possit. Ausim propemodũ asseuerare legendum hoc pacto, Sapientes & prudentes, patruos uo-
cant: hi uero qui dulces sunt in sermonibus, patres audiunt. Nam patrui seueri sunt in nepotes. Vn-
de & Horatius: Ne sis patruus mihi: Patres impensius amant. Quanquam illa duo uerba, sapientes
& prudentes, mihi nondum satis arrident, uerum non ausim omnia diuinare. Fortasse pro sapientes,
B seueros erat: pro prudentes pudicos. Solomon amabilis domini.] Allusit ad hoc quod legimus
secundo Regum libro, capite duodecimo. Dauid extincto iam puero rursum habuisse rem cũ Beth
sabe. Ea cum peperisset Solomonem, cõmisisse puerũ Nathan prophetæ, qui uocauit eum amabilis
domino, eo quod dominus diligeret eum. Cui bis deus.] Bis enim apparuit dominus Solomo-
2 ni: semel in somnis, cum mille uictimas immolasset in Gabaa, quod erat cacumen maximũ, & illi per
missa à deo quod uellet optandi potestate, optauit sapientiam, quo posset cum laude rempublicam
administrare, quemadmodũ legis tertio libro Regũ, capite tertio. Rursum apparuit ei iam extructo
templo, & testatus est illius preces à se exauditas fuisse, ut legis eiusdem libri cap. nono. Quia a-
mator fuit mulierũ.] Habebat enim uxores ueluti reginas septingentas, & concubinas trecẽtas, asci
tas ex impijs ac barbaris nationibus, in quarũ amorem sic insanijt, ut ad colendos etiam deos barba-
ricos adduceretur: quemadmodũ legis paulo post cap. undecimo. Hoc est quod deplorat Ecclesia-
sticus cap. xxxxvij. Dedisti maculam in gloriam tuam, & inclinasti femora tua mulieribus. Ma-
nassen.] Hic erat filius Ezechiæ sceleratissimus, & idem crudelissimus, ut legis quarto Regum, cap.
uigesimoprimo. At libro Paralipomenon secũdo, cap. xxxiij. narratur quemadmodum catenis uin-
ctus abductus fuerit in Babylonem. Deinde malis cõmonitus resipuit: Et orauit, inquit, dominũ deũ
suum, & egit pœnitentiam ualde, coram deo patrũ suorũ, deprecatusq; est eum, & obsecrauit inten-
te: & exaudiuit orationem eius, reduxitq; eum in Hierusalem, in regnũ suum. Post hæc referuntur il-
3 lius benefacta, quibus uitæ superioris impietatẽ pensauit. Et Iosias uir sanctus.] Hic tertius à Ma
nasse, successit Amon illaudato patri, laudatissimus ipse: sic enim de illo testificatur historia libro Re
gum quarto, cap. xxiij. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad dominũ in omni corde
suo, & in tota anima sua, & in uniuersa uirtute sua, iuxta omnem legem Moysi, nec post eum surrexit
similis illi. Nam ad hunc referunt Iudæi laudem beati uiri, quem habet primus psalmus: uerũ hoc lo-
co dicitur percussus à Nechaone rege Ægypti, non ob sua malefacta, sed Manasse. Verum libro Pa
ralipomenon secundo, capite trigesimoquinto, satis apparet eum perisse, quod inuito deo moueret
arma aduersus Nechaonem, à quo non erat lacessitus. Et alienigenam sibi ip.] Lege Zachariæ
prophetæ caput tertium, quo rectius hunc intelligas locum. Nominatim autem addidit, filius Iose-
dech, ut distinguat eum à Iosue filio Nun, qui successit Moysi. Inter duodecim lapides.] Locus
est apud Ezechielem capite uigesimooctauo. Quod enim illic in Tyri principem dicitur, per allego
riam refertur ad Luciferum cœlo deiectum. Relege, quo melius hæc intelligas. A monte domi-
ni.] Allusit ad ipsa prophetæ uerba: Peccasti, & eieci te à monte dei. Obumbratur in eo.] Locus
est allegoricus sub nomine Behemoth, Iob capite quadragesimo, ad quem totum hic allusit Hiero-
nymus

nymus. Quanquam multo aliter referat, quàm uulgata habeat editio. Saginãtur in eo, & cætera quæ c
ſequuntur, ſumpta ſunt ex capite proximo. Omni cuſtodia.] Alluſit ad illud: Omni cuſtodia ſer-
ua cor tuum, quoniam ex ipſo uita procedit. Quid attagen, quid fulica?] Attagenes olim in de- 4
licijs erant, de quo iam ſæpius dictum eſt. Fulica item auis eſt aquatica, pennis nigris. Porrò aliud
eſt.] His uerbis diuus Hieronymus ſolet inferre rem abſurdam, quæ tamen faciat ad probationem.
Vſus eſt eadem figura in prologo quem ſcripſit in Pentateuchum Moyſi: Aliud eſt, inquiens, ſi con
tra ſe poſtea ab apoſtolis uſurpata teſtimonia probauerunt, & emendatiora ſunt exemplaria Latina
quàm Græca, & Græca quàm Hebraica. Quem locũ quàm ridicule citent interpretes iuris Pontifi-
cij, facile perſpiciet qui legerit egregium illud gloſſema in caput illud Vt ueterum librorum fides, di
ſtinctione nona. Verum ut hunc citant, ita ſæpenumero, imo plerunq; citant reliquas leges è Codi-
ce ac Pandectis, ut ſi quis attentius expendat rem, ſtatim exclamare cogatur Græcũ illud, ὐδὲν πρὸς
ἔπος. Non zizania.] In neutro genere extulit. Eſt autem tritici genus, ſed quaſi degener, & in a- 5
liam mutatũ ſpeciem: quo quidam utebantur à uulgari abſtinentes tritico, ſuperſtitioſe magis quàm
religioſe. Et ſorbitiunculas.] Idem teſtatur Seneca, quoſdam in totum à potu abſtinuiſſe, & ſuc-
cis herbarum uixiſſe, quas ſorbitiunculas uocat. Expectans ſtellam.] Heſperum intelligit, qui ap-
paret ſtatim ab occaſu ſolis. Hunc niſi Iudæi uideant exortum, non capiunt cibum his diebus quibus
ieiunant. Olim nec ſponſo ius erat in ſponſam, niſi apparente ueſpero ſtella. Hora ſexta.] Locus
eſt in Actis apoſtolicis capite decimo: Aſcendit Petrus in ſuperiora domus, ut oraret: uerum cum e-
ſuriret, uoluit ſumere cibum. Paulus in naui.] Locus eſt in eiſdem Actis capite uigeſimo ſepti-
mo. Caricas autem dixit, quod de his delicijs quidam id temporis ſuperſtitioſe uictitarent, abſtinen
tes à cibis cõmunibus, adeo ut nec pane ueſcerentur. Non piracium.] Ex piris factitium uinum,
piracium uocant, quod olim factitabant in his regionibus, in quibus uinũ non proueniret. Coſ-
ſum matris deûm.] Coſſi uermiculi dicuntur, qui roboribus innaſcuntur. Hos olim in delicijs habi-
tos teſtatur Plinius, adeo ut eos farina ſaginarent, quo uidelicet & uermes altiles fierent. Ab his ſa-
cerdotes Cybelis matris deorum & Iſidis abſtinebant, ridicula ſuperſtitione, uelut illi ſacris.

Qui propter μετεμψύχωσιν.] Ita Græci uocant animarum ex alio in aliud corpus demigrationẽ,
quam dicitur Pythagoras fuiſſe cõmentus, quo mortales ab eſu carnium ad uictum innocuũ auoca- 6
ret. Minutæq; cochleolæ.] Nam maiores & hodie ſunt in delicijs apud Italos. Vnde theria-
ca.] θὴρ Græce, nonnunquam pro uenenata beſtia accipitur, & maxime pro uipera. Nam ſuo nomi-
ne Græcis uipera dicitur echidna. Ridiculum uero quam fabulam medicorum uulgus narret hodie
de Tyro ſerpente, unde theriacam confici uolunt. Segmenta eboris.] Meminit huius & Dioſco-
rides. Puluerem ſiue ſcobem, ut appellat Plinius, ex oſſe dentis elephantini, mederi unguium uitio, D
quod appellant παρωνυχίαν. Habet enim uim ſtypticam. Plinius tradit ſanguinem huius animantis,
præcipue maris, ſiſtere rheumatiſmũ: ramento eboris tolli nubeculam in facie. Fel hyænę.] Hyæ
na animal eſt noxium, & adeo auidum corporũ humanorum, ut hac de cauſa ſepulchra quoq; eruat:
quod nullũ aliud animantiũ facit. Vulgus putat eſſe utriuſq; ſexus, ſed Ariſtoteles negat. Loco den-
tium eſt os continuũ utrinq;. Magicis etiam maleficijs infame. In Africa potiſſimũ naſcitur, ueneno-
rum feraciſſima: & tamen ex huius felle medicamenta conficiuntur. Fel illitũ fronti, lippitudini me-
detur oculorũ: & cætera permulta, quæ Plinius diligenter cõmemorat libro uigeſimooctauo capite
octauo. Galenus ἐν ἁπλοῖς.] Id eſt, In ſimplicibus. Nam conficiuntur aliquoties remedia è diuer- 7
ſis. Et Lucianus in tragœdia Podagra, ſtercus humanũ recenſet inter huius morbi remedia. Pel-
lis colubri.] Nam huic animanti mos eſt, ſub uernũ tempus pellem abijcere. Eo exuuio, quod Gręci
σῦφαρ appellant, medici ad multa remedia utuntur. Cimex.] Pediculi genus eſt molle, ſed quod
attactum, tetrũ odorem edat. De huius animantis remedijs meminit & Dioſcorides libro ſecundo.

Sanguiſuga.] Nulla ui poteſt auelli hirudo, etiam ſi corpus incidas: relinquit enim linguam bi-
ſulcam in corpore, non ſine noxa. Difficultas urinæ.] Quam Græci δυσουρίαν uocant. Huic ma
lo medetur cimex immiſſus in meatum urinariũ. In uulture.] Cum tamen hæc auis non ſit eſcu-
lenta. Paui fimus.] Vt ſcorpiũ dicimus & ſcorpionem, ita pauũ & pauonem. Ariſtotelem &
Theophraſtum.] Quantũ bonorum librorũ perijt, haud ſcio cuius culpa. Quid enim eſt omnino di
gnum cognitu, de quo non ſcripſerit Ariſtoteles: id quod ex illius patet uita. quod ſi extarent, unde
hauſit Hieronymus, nihil eſſet negocij uel corrigere deprauatũ, uel exponere obſcurũ. Marcel- 8
lum Sideten.] Cognomen eſt à patria. Nam Side ciuitas eſt Pamphyliæ: ſuum autem Flauianum ap
pellat, opinor, ob patriam cõmunem. Puerorũ more.] Nam hi ſic ſoluunt quod obiectum eſt, ut
aliud ſimile proponant, cum iuxta Flaccum: Nil agat exemplum litem quod lite reſoluit. Nautæ
rhetores.] Rhetores uideri poterat uox ſuppoſititia: quidam habebant rectores. Nec hoc ſatis arri-
det, ac ne ferri quidem poteſt, niſi legas Nautici rectores, aut nauium rectores. Niſi forte tacite notat
non eruditos, ſed clamoſum hoc rhetorũ genus, qui apud populum agunt. Nam his bonis lateribus
eſt opus. Id propemodum explicat paulo poſt, quorũ latera ad clamandum, & cætera. Pugnis &
calcibus.] Pugiles intelligit ac palæſtritas. Qui ſubuertunt montes.] Hoc ad metallorum foſſo-
res refert. Quomodo autem ſubuertant, mire explicat Plinius. Non πύκτην.] Græce maluit, ut 9
eſſet odioſius. Nam à Græcis hæc omnia manarunt ad Romanos. πύκτης aũt pugil Latine dicitur.

Et mors

A Et mors ipſa nihil.] Putabat enim Epicurus nihil ſupereſſe noſtri poſt mortem,& arguto ſyllo-
giſmo collegit,mortem ad nos nihil attinere. Pro tempore.] Lego,pro temperie:ut intelligas æ-
ſtum illius regionis non eſſe aptũ cæteris animalibus nutriendis.Nam camelus æſtus patientiſſimus
eſt. Radicibus filicum.] Nam has eruunt roſtro. Eſt autem filix herbæ ſylueſtris genus.
In Ponto & Phrygia.] Hos uermes paulo ſuperius uocauit coſſos. ξυλοφάγον.] Plinius tere
dinem appellat,quod denticulis exterat materiam, capite ad reliqui corporis portionẽ grauiſſimo,
Græci ξυλοφάγον appellant, à ξύλον ligno,& φαγεῖν comedere. Luxuria.] Vel hinc palam eſt,
aliud eſſe luxuriam,aliud libidinem.Luxus eſt ediſſe coſſos,non libido. Locuſtatũ nubes.] Nu-
bes appellat,quod magno agmine deuolent, ut nubis ſpeciem præbeant. Ex hoc loco reuinci poſ-
ſunt,qui ſtultiſſime locuſtam,qua uictitaſſe Baptiſta legitur,ſtuticem eſſe uolunt,non animal.
10 Vermes Ponticos.] De coſſis ſentit. Lacertis uiridibus.] Nam in hoc genere maculoſi for-
midabiliores ſunt,& uenenũ habent. Taurorumq́; carnes.] Fœminæ parcunt ob fœturam,ma-
ribus ueſcuntur,quod pauci ſufficiant implendo armento. In noſtra prouincia.] Dalmatiam in-
telligit. Pro alitibus & lactentibus.] Non eſt dubiũ,quin hic locus ſit deprauatus.Fortaſſe pro
alitibus,legendũ eſt altilibus,ut intelligas ſuem altilem:qui tum optimi ſunt,cum adhuc ſugũt mam
mam matris.Et ideo dixit,Iudaizantis. Magis nutrit lactens porcellus, quem Græci δελφάκιον ap-
pellant,q̃ uitulus:& tamen illo contempto hunc præferebant. Semicrudis ueſcũtur.] Imò apud
Saxones & crudis ueſcuntur hodie,præſertim ſuillis. Ichthyophagi.] ἰχθὺς piſcis, φαγεῖν edere.
Inde nomen habent,quod piſcibus ad ſolem ſiccatis uictitent,ob inopiam rei frumentariæ.
Adoleſcentulus in Gallia.] Admonuimus & aliàs Hieronymũ uixiſſe Treueris,& reliquam lu-
ſtraſſe Galliam.Sed q̃ fuerit adoleſcentulus,haud intelligo. Opinor enim poſt Romana ſtudia unà
11 cum Bonaſo Gallias adiſſe. Scotos gentem.] Olim omnes inſulæ Britanniæ uocabantur.Quan
quam & hodie eadem eſt inſula,Anglorũ & Scotorũ,in duos diuiſa reges.Meminerunt coſmogra-
phi de Anthropophagis Scythiæ populo,qui carne humana ueſcebantur,uelut Pomponius Mela
in deſcriptione Britãniæ,& Strabo in quarto Geographiæ ſuæ libro,niſi quod hic ἀνδροφάγους, hoc
eſt,humanis ueſcentes carnibus in Hibernia Britãnię uicina ponit,non in ipſa Britannia,atq; iiſdem
aſſcribit cõmunitatem uxorũ.Tametſi de carnibus hominum eſitandis, magis putat ad Scytharum
ritus pertinere.Addit idem factitatum à Gallis & hiſpanis in obſidionibus, huc adigente cõmeatus
inopia.Verum cum Hieronymus teſtetur,ſe uidiſſe gentem huiuſmodi in Gallia, uide ne fortè ſen-
tiat de minore Britannia.Quanquam mihi ſane locus non uidetur omnino carere mendo. Pla-
tonis politiam.] Quod is tradiderit uxorũ cõmunitatem. Et Catonis exemplum.] Nam is uxo-
b tem cõmunicauit Hortenſio,ſicuti ſuperius dictum eſt. Maſſagetæ.] Scythiæ populi ſunt.
Derbices.] Hos Pomponius in Scythia ponit,de quorũ inſtitutis prodigioſa refert Strabo libro
undecimo.& Plinius in ſexto ponit Derbices iuxta Caucaſum.Meminit horũ & Euſebius libro pri
mo Præparationis euãgelicæ. Peluſioten.] A Peluſio oſtio Nili uno è ſeptẽ. In hos iocatur Iuue-
12 nalis:Porrum & cepe nefas uiolare & frangere morſu,Carnibus humanis ueſci licet. Leonto,Cy
no,Lyco.] Et Leonto à leone,Cyno à cane,Lyco à lupo,Buſiris à buſiride,inſepulto boui, opera Iſi
dis.In hac urbe ſummũ templum erat Iſidis,autore Stephano. Thmuis.] Ciuitas eſt Ægypti, ſa-
cra Mercurio,quod Mercurius ſub hirci ſpecie quondam illic latitaſſet, cum dij fugiſſent cœlo,ob
ſeditionem inter ipſos exortam.Verum de his in primo tomo habes copioſius. Antinous.] Sic
habebant omnes quos uiderim codices.Cæterum legendum eſt Antinois,ἀντινοΐς. Eadem dicta eſt
ἀδριανόπολις, id eſt,Adriani ciuitas. Metropolis.] Dicitur præcipua ciuitas regionis: ea expugna-
ta,facile capiuntur cæterę.Et arx præſidium eſt ciuitatis.Alluſit autem ad illud Platonis:Qui rationi
ceu regi locum in cerebro,uelut in arce dedit. Circenſibus.] Ludi ſunt Romæ in honorem ma-
gnæ matris deûm inſtituti,à circo dicti,in quo peragebantur. Et ſtrophis.] Strophæ ſunt obliquè
dicta,uelut ſi quis uituperet ſub ſpecie laudis. Cyphi.] Barbara uox ſicut ſinapi: genus eſt odo-
ramenti,quo plurimũ utebantur ſacerdotes Ægyptij in ſacris: admiſcentur & alia, quo ſit grarioris
odoris.Meminit huius Dioſcorides libro primo. Oenanthe.] Herba eſt naſcens in petris, folio
paſtinacæ,radice magna ac numeroſa,quam deſcribit Plinius libro uigeſimoprimo, cap.xxiiij. Me-
minit & Dioſcorides libro quinto,Oenanthini,quod conficitur è flore uitis,unde & nomen habet.
Nam Græcis οἶνος uinũ eſt, ἄνθος flos.Apparet autem non ſolum ad remedia adhiberi ſolere, uerũ
13 etiam ad unguentorũ delicias. Muſcus.] Diminutiuũ apparet à μῦς, animalculum eſt, unde ca-
runcula ſiue glans exciditur,odoribus gratiſſima. Peregrini muris.] Eſt aliud genus,cuius pelli-
cula in delicijs eſt.Miror quid uenerit in mentem Volaterrano ut ſcriberet,Hieronymũ muſcum &
murem peregrinũ in epiſtolis appellare animal,quod uulgus rattum uocat, cum nunquam uſurpa-
rit hæc nomina,niſi cum de delicijs odorũ agit. Degrauatum in terra.] Alluſit ad illud Horatia-
num:Nam corpus onuſtum Externis uitijs animum quoq; degrauat ipſum,Atq; affigit humo diui-
næ particulam auræ. Anguſtioris.] Auguſtioris legendũ eſt per u, quod in porticibus & tem-
plis heroum & laudatorũ uirorum imagines haberentur,quæ nonnihil maieſtatis addebant loco.
Diogenes.] Diogeni calcanti culcitram Platonis,cum dixiſſet,Calco Platonis faſtum:Plato re-
ſpondit,Calcas quidem,ſed alio faſtu. Quoſdam legimus.] Hoc nonnulli tradũt de Democrito.

Crates ille Thebanus.] Huius sæpenumero meminit Hieronymus. Sensus corporũ.] Hanc C
similitudinem mutuatus est à Platonis Symposio, ubi sub nomine equi & sessoris, depingit animum
& corporis affectus. Vnde & historicus.] Salustius in Præfatione belli Catilinarij. Luxurio-
sa res.] Verba sunt Solomonis in Prouerbijs capite uigesimo. Hippocrates in Aphorismis.] A- 14
phorismi sunt ueluti leges quædam separatim pronunciatæ, nec inter se cohærentes. Quæ non
sunt carnium.] Nempe condimentis, quæ ex herbis & aromatis conficiuntur. Aut sub uentre.]
In uentre, gulæ uoluptas: sub uentre, libido. λεπτὴ δίαιτα.] Ita medici uocant parciorem uictum,
quo sibi medentur plerique. In morsum.] Mire torquet, quasi Horatius non ex animo se talem de-
scripserit, sed ut sub sua persona morderet eos, qui uere tales essent. Meditatorium.] Meditato-
rium, locus est ubi exercetur aliquis. Nam in illorum gutture hoc agitur, & illud incipit esse, quod
postea deuorat latrina. Nec omnino dissimile est, mittere in latrinam, & mittere in gulam: mox enim
incipit corrumpi quod immittitur. Pariter hyssopũ.] Habet enim uim extenuandi & calefacien-
di, ut tradit Dioscorides libro tertio. Carnes liquidas.] Nempe oua. Lac autẽ sanguis est albus,
ob decoctionem. Nam è sanguine menstruo lac nasci putant physici. Essenos.] De his habes &
in primo tomo, quorũ meminit & Plinius. De Pharisæis & Sadducæis fit mentio & in Euangelicis
literis. Historiam Mithræ.] Apparet hunc esse Mithram, de quo meminit superius, significans si
ne matre natum. Et apparet fuisse magum, aut principem apud Persas: cuiusmodi faciunt Tyaneum
Apollonium Græci. Solenne est.] Eleganter usus est hac uoce. Nam solenne dicitur, quod ex
more est: unde ridicule quidam solennes doctores uocant, quos eximios uolunt significare.

Orizæ.] Oriza hordei genus est. Antisthenes.] Hic erat Cynicæ sectæ princeps. ἐφή- 15
βιος.] Quod in diem uiueret, nihil sollicitus de postero. Prætorium.] Festiuiter uile dolium, men
dici prætorium uocat. Neque enim prætoriũ dicitur duntaxat locus in quo prætor reddit ius, uerum
etiam quæuis magnifica domus magnis impendijs extructa: cuiusmodi sunt ædes primatum.

Thorosuli.] Sic enim lego: nã codices habebant Trosuli. De Trossulis militibus Romanis aliàs
dictum. Thorosulos autem uocat pinguiculos & obesiores, quod his thori protuberent. Adum
brantes.] Non imprimunt uestigia, sed adumbrant, ut uix appareat pedis uestigiũ. Verba in pu-
gnis.] Non respondent, sed uerberibus se defendunt: & calcibus impetunt, quem uelint refellere.

Gulam probans.] Probans dixit, pro deprehendens & comperiens: uel potius arguens ac de-
monstrans, non autem approbans. Hic autem ingreditur ueluti campũ, locum cõmunem de laudi-
bus ieiunij: in quo testatur aliàs se sæpenumero lusisse. Domos opimas.] Opimas uocat splendi
das. Locus est Deuteronomij capite octauo. Et incrassatum est cor eius.] Referre uidetur Esaiæ
uerba capite sexto: Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne fortè ui D
deat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat. Confabulatione cornutum.] Sic
enim legis Exodi capite xxxiij. Et ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis
domini. Quanquam Hebraici sermonis periti putant, inuersione unius literulæ, pro radiãte uersum
cornutũ. Nam Septuaginta uerterunt δεδόξασται, id est glorificata esset. Suffragantur his quæ scribit
Paulus secundæ Corinthios iij. Nam nec glorificatũ est, quod claruit in hac parte propter excellen-
tem gloriam. Confert enim Apostolus gloriam Moysi cum gloria Christi, qui & ipse transfiguratus
est in monte: & resplenduit facies eius sicut sol. Elias quadraginta dierum ie.] Pastus uno pane 16
subcinericeo, ambulauit ieiunans quadraginta dies, Locus est tertio Regum, cap. nono. Quid
tu hic Elia?] Festiuiter contulit hanc uocem cum illa Adæ. Congregatum Samuel.] Locus est
primo Regum libro, cap. vij. Assyriorum impetum.] Locus est apud Esaiam cap. xxxvij.
Achab rex.] Locus est iij. Regum lib. cap. xxi. Filio meruit.] Ieiunabat & concepit, ut legis pri-
mo Regum cap. primo. Quanquam illic non est proditum, Annam ieiunasse, sed duntaxat abstinu-
isse ab his quæ possent inebriare. Periclitantur.] Locus est apud ipsum Danielem capite secun-
do & primo. Discophoron.] δισκοφόρον, qui portat discum. Quanquam discus quoque dicitur,
quo olim exercebantur, simili nimirum figura. Locus est Danielis cap. xiij. Hebdomadis.] Sex
dies legitur in lacu fuisse sine cibo. ἐξομολόγησιν.] Id est confessionem, ab ἐξομολογεῖν. Locus est
secundo Regum cap. duodecimo. Exprobrat Israeli.] Nempe Amos cap. secũdo. Rechab.]
De Rechab & illius filijs habes Hieremiæ cap. xxxv. quorũ meminimus copiosius in primo tomo.

In foribus Euangelij.] Hoc est, in ipso statim exordio: nempe apud Lucam cap. secundo.

Et acriora dæmonia.] Allusit ad dæmonium lunatici à Christo eiectum, cum Apostoli tẽtassent,
nec potuissent eijcere. Admirantibus autem illis, ait hoc genus dæmoniorum eijci non posse, nisi in
oratione & ieiunio. Locus est apud Matthæum cap. xxvij. Cornelius centurio.] De eleemosy- 17
nis fit mentio in Actis apostolicis cap. decimo: de ieiunio non fit, nisi quod qui semper orat, ieiunet
oportet. Tametsi Græci addunt de ieiunio. Et Beda admonet, in nonnullis etiam Latinis codicibus
inueniri hanc lectionem. Crebra ieiunia.] Sic enim addit, In ieiunijs multis. Iam noli aquã.]
Iam enim idem ualet quod posthac. Vir quippe.] Referre uidetur locum ex Solomonis Prouer
bijs capite decimosexto: Anima laborantis laborat sibi. Regnum cœlorum uim.] In hunc qui-
dem sensum identidem Hieronymus usurpat hunc Matthæi locum: at mihi, quod cum tanti uiri ho
nore pace que dixerim, magis illud innuit Christus, iam adesse tempus Euãgelij, & instare turbam in-

gredi

a gredi uolentium:adeo ut ui uideantur irrupturi,ni admittantur,sic eos animauerat prædicatio Ioan-
nis.Cum hoc consentiunt quæ sequuntur:Omnes enim prophetæ & lex usq; ad Ioannem. Diem
plus quàm diem.] ἡμέραν παρ' ἡμέραν.Hieronymus ancipitem præpositionē accepit pro ultra,siue su-
pra:uerti poterat,diem ad diem:hoc est,confert diem cum die.Id autem qui facit,putat aliquid inter-
esse:ueluti qui purpuram componit cum purpura,ut uideat utra sit ardentior. Neomenias.] Id est,
nouilunia:& scenopegia,id est,tabernaculorum compactiones.Nam utraq; uox Græca est,νουμηνία
18 & σκηνοπηγία. Ortygometram.] Græca uox est.Nam illis ὄρτυξ coturnix est: ὀρτυγομήτρα, co-
turnicum rex.Fortasse quod in eo genere maribus sit sapor præstantior. Cur homo dei.] Histo-
ria est tertio libro Regum cap.xiij.atq; inibi de leone,qui occiso sessore,pepercit asino. Gomor.]
עמר Gomor Hebræis mensuræ genus est,quod Græci chœnicem appellant,Latini dimensum. Est
autem modus diurni cibi,hoc est,quantum satis est ad unius diei uictum.Diuus Hieronymus in He
braicis nominibus dicit esse decimam partem ephi.Porrò ephi mensuram esse trium modiorum.

In coitu & saturitate.] Hoc est,in duabus primis propositionibus. Stoicus efficitur.] Hoc est,
seuerus,qui nullum omnino delictum admittat:& iuxta Stoicorū paradoxa,uelit omnes uirtutes pa
res esse,& omnia uitia paria. Hierosolymam Citio.] Nam Zeno Stoicæ sectæ princeps, Citien-
sis fuit.Porrò Citium oppidum est Cypri.Proinde Hierosolymā & Iudæam ceu Christi patriam op-
posuit Citio & Cypro Zenonis patriæ. Pexa.] Quod nullos haberet floccos,detrita nimirū.Su-
19 bucula uestis,quam alij uocāt interulam. Atrebatum & Laodiceæ.] Apparet ex his regionibus
candidissima ac subtilissima linea mitti solere.Nunc huius laudis principatus, si tamē ea laus, penes
meos Hollandos est.Quanquam & Atrebates in Belgis haud ita procul à nobis absunt. Quan-
quam barbam raseris.] Iocatur quod hirci barbato sint mento. Luscum uocare luscum.] Hoc est,
quid prod est uitioso suum exprobrare uitiū?Nam ille nihilo minus luscus est. Confine prouerbium
illi Græco, τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγων.Est autem uersus Persianus,Et lusco qui possit di
cere lusce. Ille pœnitens.] Nam antè tradiderat illum satanæ. Variam habuit.] Quam poly-
mitam alibi uocat. Tu scilicet doctus.] Per ironiam dictum est Alius Mazuroth.] Locus est
apud Iob capite trigesimooctauo,iuxta editionē septuaginta. nam Hieronymus pro Mazaroth uer
nit luciferum. Timentibus autē.] Locus est Malachiæ cap.quarto. Regradans in æditus.]
Sic enim legis apud hunc cap.xliiij.Sed & Leuitæ, qui longe recesserūt à me, in errore filiorū Israel:
& errauerunt à me post idola sua, & portauerunt iniquitatem suam, erunt in sanctuario meo æditui,
& ianitores portarū domus,& ministri domus . Eleganter autem dixit regradare , pro eo quod est,à
gradibus deijcere,quibus ascenderant ad Leuitarū honorem. In fluuio quoq; illo.] Locus est a-
20 pud eundem cap.xlvij.Plurimæ,inquit,erunt species piscium,&c. Noster Zeno.] Ita per ironiā
b appellat Iouinianū Stoicorum more paria facientē peccata & merita. Sex urbes fugitiuorum.]
Ex urbibus peculiaribus Leuitis,sex separatæ sunt ad suffugium fugitiuorū, ut legis Numerorū cap.
trigesimo quinto. ἓν κόνιον.] Locus hic nos aliquandiu torsit.Nam sciolus quispiam subdiderat
Græcas uoces, ἓν σῶμα:cum ea tamen nihil faciant ad prouerbium uulgi, præsertim cum hoc iam di
xerit ante Latine:& ita Latine,ut non cōmodius dici possit Græce . Nos igitur ex uestigijs ueterum
exemplariū germanā ac uerā lectionē diligēter subodorati,restituimus ad hunc modum,ἓν κόνιον,id
est,idem puluisculus.Siquidem apud Græcos & hoc inter adagia fertur,μία κόνις,id est,idem puluis,
quo nullum inesse discrimen significant. Tractum ab his qui res minutim tritas miscent,sic ut è mul
tis unus fiat puluis,quemadmodum dicunt eius farinæ : sicut diligentius explicauimus in Chiliadi-
bus nostris.Cæterum quod κόνιον dixit,diminutiuum fecit à κόνις. Verum iam cœpimus.] Hoc
transitu finit argumentationē, & ad epilogū progreditur,quo summatim perstringit,quod fusius di-
21 sputatum est. Exposita est ἀπόφασις.] Quam & hodie decisionem appellant , quoties definit ali-
quid ac statuitur,amputans hinc atq; hinc opinionibus diuersis. Vniuiræ.] Quas Græci μονογά-
μους uocant. Epicurū nostrum.] Quem paulo ante Zenonem dixit. Subantem.] Rursus usus
est obscœno uerbo,pro libidinantem & lasciuientem . Codices habebant sudantem , uerum ea uox
ab alijs eruditis ante nos fuit emendata. Socraticam irrisionem.] Quod is soleat per canē & an-
serem iurare. Sues & canes.] Hoc dictum est ideo, quod astruat libidinem,& nuptijs faueat.

Vultures quoq;.] Hoc propter esum carniū,quem æquabat abstinentiæ. Sunt enim aues hæ car
niuoræ. Aristippi multitudo.] Nam & is canis regius dictus est,& uoluptatum sectator,dissimil
limus Diogeni.Multitudinem uocat turbam hominū,cui hoc uitæ institutum probatur. De tuo
armēto.] Apte de hominibus pecuinis,& beluis uerius quàm hominibus. Ita paulo superius Horatius:
Epicuri de grege porcum. Hariolus.] Sic appellat circulatores fori , qui tanquam diuinaturi ali-
quid,non animaduertentiū nasos feriunt risus causa:& fuste subito intorto, uexant dentes. Indu
22 ci.] Induci dixit,pro decipi. Gehennæ succidiæ.] Succidiam uocant carnem suillam: suillam au-
tem fumo duratam:unde quoties opus est aliquid decidunt in cibum . Significat autem istos uo-
luptarios,sues non homines,mactandos gehennæ,ut dæmonum sint cibus. Quæ uiros.] Signi-
ficat balnea obscœna, qualia sunt & apud Christianos passim nimium multa , in quibus permixtim
nudæ fœminæ cum nudis uiris lauant. Ostendisti talcis.] Nihil dici potuit argutius. Ne pec-
catum quidem.] Lego, Vt peccatū ne pœnitentiam quidem habeat.Id autem fit, quoties persuasum

est, peccatum non esse peccatum. De Chaldæo.] Propter Ebionitas, Nicolaitas, & huiusmodi C
alios. Nam Porphyrius Syrus erat, Arius & Celsus Græci. Quasi in Euphorbum.] Allusit ad Py
thagoram, ex Euphorbo renatum. Ananias filius Azur.] Historia refertur apud Hieremiam ca-
pite uigesimooctauo. Cœlibes.] Cœlibes dicuntur non qui caste uiuũt, sed qui carent uxoribus.
Verum torquet hoc quoq; nõnihil Hieronymus, qui cœlibem quoq; à cœlo uocari uult. Hinc theo
logi hauserunt certam persuasionem, cœlibem idem significare, quod caste & continenter uiuentẽ:
cum Fabius cœlibem opponat marito, & Horatius cum ait, Martijs cœlebs quid agam calendis, nõ
suam prædicat continentiam, cum incontinentiam sæpe profiteatur, sed significat se ἄγαμον esse. Iam
& Iureconsultorũ Caij & Modesti etymologia obijcitur, quorum prior ait, cœlibes dictos quasi cœ-
lites. Verum illi cœlites, de quibus sentiunt Iureconsulti, nec carebant uxoribus, nec continenter ui
uebant, cum illic adulterijs, stupris, & puerorum amoribus plena sint omnia: sed cœlibes sentiũt sua-
uiter & tranquille uiuere, qualem illi putabant uitam deorum. Huc pertinet & illud prouerbiũ, Qui
nõ lingat, cœlebs est. Et nucleum.] Non satis uideo quid sibi uelit hoc loco nucleum, nisi quod
quidam nuclei putantur ad coitum facere: ueluti pinei, quod in his insit uis quædam seminalis.

Subulci tui.] Sic uocat malos doctores aut episcopos, quasi suum pastores, non ouium. Ve- 23
lites.] Sentit de pugnacibus. Amazonas.] Quod de Amazonibus scriptum est, mire torquet in
Iouinianũ. Nam hæ exertam, hoc est enudatam habent mammã, non ut expeditius pugnent, quem-
admodum illæ, sed ut uiros ad libidinem prouocent nudato corpore. Non turtures.] Quæ casta
sit auis, quæ nec adulteriũ nouit, nec amisso compare secũdas sequitur nuptias. Vpupæ.] Quod
salax sit hæc auis & immunda. Lustra circumuolent.] Mira lusit ambiguitate uerbi. Nam lustra
sunt animantium, sunt & scortorum. Ad te loquar.] Vertit apostrophen ad urbem Romam.

Scriptam in fronte.] Locus est Apocalypseos capite decimoseptimo. Quid autẽ sentiat esse no-
men blasphemiæ, declarat in epistola ad Agasiam, quæstione undecima, cum ait: Non uoluit aperte
dicere, Romanum imperium destruendum, quod ipsi qui imperant, æternum putant. Vnde secun-
dum Apocalypsim Ioannis, in fronte purpuratæ meretricis scriptum est nomen blasphemiæ, id est,
Romæ æternæ. Hactenus Hieronymus. Vaticinati sunt poetæ Romani, & hoc titulis monumento
rum ac literis proditum est, imperium illud cum sua religione fore sempiternum: cum Christus, cu-
ius imperium æternum est, omnia imperia omnesq; religiones prophanas extinxerit. Apostoli
uoce.] Nempe in Epistola ad Romanos, quod fides uestra annunciatur in toto mundo. Aut for 24
titudinis nomen est.] ῥώμη, Græce robur, siue ualentia. Latini putant à ruma dictum, hoc est à mam-
ma lupæ, quã suxerunt Remus & Romulus. Roma Hebræis sonat sublimitas. Quod de idolo.]
Nimirum à Ioue dictus Iouinianus, ac Ioui sacrum erat Capitolium, unde & Capitolinus dictus: & D
idcirco subijcit, Squalet Capitolium. At nunc ambigũt omnino Romani, ubi nam fuerit illud admi-
randum Capitolium. Neq; sunt tamen, qui paganam illam gloriam adhuc somnient, quasi parum ha
beat splendoris ipse Christus. Quanquam huius mali magnam partem sacerdotibus acceptam fer-
ri oportet, qui sese non continent in suo genere, & ijsdem rebus magni uideri uolunt, quibus olim
ethnici principes: ac non potius apostolicis opibus, quibus illi reges omnes & monarchas infinitis
partibus, & potentia & gloria & opibus superarunt. Porrò cum sua negligãt, & affectent aliena, nec
in suo genere magni sunt, quia non student ut sint: & in illo longe uincuntur, adeo ut ne conferendi
quidem sint cum illis. Ita fit ut quidam semichristiani uetus illud & ethnicum desiderent imperium,
quod & huius pœniteat, utpote frigidi: & illud apostolicum, quo mundanæ ditionis iacturam pensa
re poterant, nec in his uideant, in quibus solum hoc conueniebat florere. Sub Numa.] Nam hu
ius ætate docuit Pythagoras in Italia: cuius continentiam dicit, quod iusserit abstineri ab esu carniũ.

Sub consulibus.] Nam regibus exactis consules successerunt, sub quibus adhuc diu Roma fuit
frugalis. Et admodum sero luxuria immigrauit in urbem Romam à Græcis captis.

à malis sacerdotibus non vero bonis.

ANTIDOTVS

[redacted]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quanquam Iouiniani dogma iam Romæ damnatum esset opera Victorini & Pammachij, tamẽ multos offenderant duo aduersus eum ab Hieronymo scripti libri, quod propẽsior uideretur in laudem uirginitatis quàm oportuisset, & durior in matrimoniũ. Notatis igitur locis Pammachius Paulę gener, & Hieronymi condiscipulus, admonuerat familiariter amicũ ut ad ea responderet. Id quod mira causæ fiducia facit Hieronymus, ut non solum refellat quæ obijciebantur, uerum etiam multis conuitijs insectetur obtrectatores. Vtinam hanc epistolam diligẽter legant isti, qui maligne paucula uerba decerpunt ex alienis libris quæ calumnientur, haud perpendentes à quo dicantur, cui, qua occasione dicantur, quid præcesserit, quid consequatur: tantum circa duo uerba muliebriter cauillantes, arguti sibi uidentur.

HIERONYMI

a HIERONYMI PRO LIBRIS ADVERSVS IOVINIANVM
Apologia ad Pammachium.

QVod ad te huc uſq; nõ ſcripſi, cauſa fuit ſilentiũ tuũ. Verebar em̃, ne ſi tacẽti
ſcriberẽ, moleſtũ me magis q̃ officioſum putares. Nunc aũt prouocatus dul-
1 ciſsimis literis tuis, & huiuſcemodi literis, quæ me ad philoſophiã noſtri do-
gmatis prouocarẽt, & condiſcipulũ quondam & ſodalẽ & amicũ, obuijs (ut
aiunt) manibus excipio, defenſoremq; meorũ opuſculorũ paro: ita tamẽ, ſi ante te placa
tum iudicẽ habuero, imò ſi oratorẽ meũ ſuper omnibus quę in me arguunť, inſtruxero.
hoc enim & Tullius tuus, & ante illũ in breui & ſolo uolumine ſcripſit Antonius: primã
cauſam eſſe uictorię, diligẽter cauſam, ꝓ qua dicturus es, diſcere. Reprehẽdũt me quidã,
ꝙ in libris quos aduerſum Iouinianũ ſcripſi, nimius fuerim uel in laude uirginũ, uel in
ſuggillatione nuptiarũ: & aiũt condẽnationẽ quodãmodo eſſe matrimonij, in tantũ pudi
citiã prædicare, ut nulla uideať inter uxorẽ & uirginẽ cõparatio derelinqui. Ego ſi bene
problematis memini, inter Iouinianũ & nos iſta contentio eſt, ꝙ ille exæquet uirginitati
nuptias, nos ſubijciamus: ille parũ uel nihil, nos multũ intereſſe dicamus. Deniq; idcir-
co te poſt dominũ faciẽte, damnatus eſt, quod auſus ſit perpetuę uirginitati matrimoniũ
cõparare. Aut ſi idipſum uirgo putať, & nupta: cur piaculũ uocis huius Romæ Victo-
rinus audire nõ potuit? Virgo à uiro, non uir à uirgine generať. Mediũ eſſe nihil poteſt,
aut mea ſentẽtia ſequẽda eſt, aut Iouiniani. Si reprehẽdor ꝙ nuptias uirginitati ſubijcio,
laudeť ipſe qui comparat. Si aũt damnatus eſt qui æquales putabat, damnatio eius mei o-
peris teſtimoniũ ſit. Si ſeculi homines indignanť in minori gradu ſe eſſe q̃ uirgines, mi-
ror clericos & monachos & continẽtes id nõ laudare quod faciũt. Caſtrant ſe ab uxori-
bus ſuis, ut imitenť uirginũ caſtitatẽ: & idipſum uolũt eſſe maritatas, quod uirgines? Aut
iunganť itaq; uxoribus ſuis, quibus renunciauerant: aut ſi ſe abſtinuerint, etiam tacentes
2 confitebunť melius eſſe, quod nuptiarũ operi prętulerunt. An ego rudis in ſcripturis, &
3 nunc primũ ſacra uolumina legẽs, lineã, & (ut ita dicã) tenue dicendi filum inter uirgini
tatem & nuptias ſeruare nõ potui? Videlicet neſciebam dictũ: Noli eſſe iuſtus multũ: &
dum unũ latus protego, in altero uulneratus ſum: atq;, ut manifeſtius loquar, dum cõtra
Iouinianũ preſſo gradu pugno, à Manichæo terga mea confoſſa ſunt. Nonne, quæſo, ſta
tim in principio operis iſta præfatus ſum? Neq; enim Marcionis & Manichæi dogma ſe
ctantes, nuptijs detrahimus. Nec Tatiani principis Encratitarũ errore decepti, omnem
coitũ ſpurcũ putamus, qui nõ ſolum nuptias, ſed cibos quoq; quos deus creauit ad uten
dum, damnat & reprobat. Scimus in domo magna nõ ſolũ uaſa aurea & argẽtea eſſe, ſed
& lignea et fictilia: & ſuper fundamentũ Chriſti, quod Paulus architectus poſuit, alius ſu
perædificauit aurũ, argentũ, lapides precioſos: alius econtrario fœnũ, ligna, ſtipulã. Non
ignoramus honorabiles nuptias, & cubile immaculatũ. Legimus primã dei ſententiam:
Creſcite & multiplicamini, & replete terrã. Sed ita nuptias recipimus, ut uirginitatẽ quæ
de nuptijs naſciť, præferamus. Nunquid argentũ, non erit argentũ, ſi aurũ argẽto precio
ſius eſt? Aut arboris & ſegetis contumelia eſt, ſi radici, folijs, culmo & ariſtis, poma prę-
feranť & fructus? Vt poma ex arbore, frumentũ ex ſtipula, ita uirginitas ex nuptijs. Cente
ſimus & ſexageſimus & triceſimus fructus, quanq̃ de una terra & de una ſemẽte naſcať,
tamẽ multũ differt in numero. Triginta referunť ad nuptias, quia & ipſa digitorũ cõiun
ctio quaſi molli oſculo ſe complexans & fœderans, maritũ pingit & coniugẽ. Sexaginta
uero ad uiduas, eo quod in anguſtia & tribulatione ſint poſitæ. Vnde & ſuperiori digi-
to deprimunť: quantoq; maior eſt difficultas expertæ quondã uoluptatis illecebris abſti
nere, tanto maius & præmiũ. Porrò numerus centeſimus (quæſo diligẽter lector atten-
de) de ſiniſtra transferť ad dexterã: & ijſdem quidẽ digitis, ſed non eadem manu quibus
in læua nuptæ ſignificanť & uiduæ: circulum faciens, exprimit uirginitatis coronã. Oro
te, qui hæc loquitur, damnat nuptias? Aurum uirginitatẽ, argentum diximus matrimo-
nium. Centeſimum & ſexageſimũ & triceſimũ fructum de una terra expoſuimus, & de

una semente generari, licet multum differat in numero. Et quis unquam tam iniquus le- C
ctor erit, ut non ex meis dictis, sed ex suo me sensu iudicet? Et certe multo clementiores erga coniugia fuimus omnibus penè Latinis & Græcis tractatoribus, qui centesimū numerum ad martyres referunt, sexagesimū ad uirgines, trigesimū ad uiduas: atq; ita fit iuxta illorum sententiam, ut de bona terra, & de patrisfamiliâs semine excludantur mariti. Verum ne in principio cautus, in reliquis forsitan improuidus fuerim: nónne post partitionem opusculi, cum ad quæstiones uenirem, statim intuli? Vos quæso utriusq; sexus uirgines & continentes, mariti quoq; & digami, ut conatus meos orationibus adiuuetis. Cunctorum in cōmune Iouinianus hostis est. Quorum ego orationibus indigeo, & quos adiutores mei operis precor, eos possum Manichæi errore damnare? Curramus ad reliqua. Neq; enim epistolæ breuitas patitur, diutius in singulis immorari. Interpretantes illud Apostoli testimonium: Vxor proprij corporis sui non habet potestatē, sed uir: similiter & uir corporis sui non habet potestatem, sed uxor: hoc subiunximus. Omnis hæc quæstio de his est qui in matrimonio sunt, an eis liceat uxores dimittere: quod & dominus in Euangelio prohibuit. Vnde & Apostolus: Bonum est, ait, homini uxorem uel mulierē non tangere: quasi in tactu eius periculū sit, quasi qui eam tetigerit, nō euadat. Vnde & Ioseph, quia illum tangere uolebat Aegyptia, fugiens de manibus eius, pallium abiecit. Sed quia qui semel duxit uxorē, nisi ex consensu se non ualet abstinere, nec dare repudium non peccanti: reddat coniugi debitum, quia sponte se alligauit, ut reddere cogeret. Qui domini dicit esse præceptum, ne dimittantur uxores: & absq; consensu, quod deus coniunxit, homo non separet: hic potest dici nuptias condemnare? Rursum in sequentibus: Sed unusquisq;, ait, habet propriū donū ex deo: alius quidem sic, alius autem sic. Quam sententiā nos exponētes, hæc intulimus. Quid, inquit, uelim perspicuum est. Sed quoniam in ecclesia diuersa sunt dona, concedo & nuptias, ne uidear damnare naturam. Simulq; considera, quod aliud donū uirginitatis sit, aliud nuptiarū. Si enim eadem esset merces nuptiarū & uirginum, nequaq̄ dixisset post præceptū continentiæ: Sed D
unusquisq; propriū habet donum ex deo, alius quidem sic, alius autē sic. Vbi proprietas singulorū est, ibi altrinsecus diuersitas. Concedo & nuptias esse donū dei, sed inter donum & donū magna diuersitas est. Deniq; & Apostolus de quodam post incœstū pœnitente: E contrario, inquit, donate ei, & consolamini. Et si cui quid donastis, et ego. Ac ne putaremus donum hominis contemnendū, addidit: Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter uos corā Christo. Diuersa sunt dona Christi. Vnde Ioseph in typo eius uariam habebat tunicā. Et in psalmo quadragesimoquarto legimus: Astitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, circumdata uarietate. Et Petrus apostolus: Sicut cohæredes, ait, multiplicis gratiæ dei. Quod significantius Grçcè dicitur ποικίλης, id est uariæ. Rogo est ista contentio, claudere oculos, nec apertissimum lumē aspicere? In ecclesia diximus esse dona diuersa, & aliud donum uirginitatis, & aliud nuptiarū. Et post paululum: Concedo & nuptias esse donum dei. Sed inter donum & donū magna diuersitas est. & quod dei donum uoce apertissima pronunciamus, damnare dicimur? Porrò si Ioseph in typo domini accipitur, tunica eius uaria atq; distincta in uirginibus, uiduis, continentibus ac maritatis est. Et potest uideri quasi alienus, qui de tunica Christi est: cum & ipsam reginam, hoc est, ecclesiam saluatoris in uestitu deaurato, eadem uarietate circumdatā diximus? Sed & in consequētibus de coniugio disputantes, eundē sensum secuti sumus. Hic locus ad præsentē controuersiam nō pertinet. Docet enim iuxta sententiā dn̄i, uxorē excepta causa fornicationis nō repudiandā, & repudiatam uiuo marito alteri non nubere, aut certe uiro suo debere reconciliari: Et in alio loco: Mulier, inquit, alligata est, quanto tēpore uir eius uiuit. Quod si dormierit uir eius, libera est à lege uiri: cui uult nubat, tantum in dn̄o, id est Christiano. Qui secundas nuptias tertiasq; concedit in dn̄o, primas cū ethnico prohibet? Aperiant, quæso, aures obtrectatores mei, & uideant me secundas & tertias nuptias concessisse in dn̄o. Qui secūdas & tertias nō dānaui, primū potui dānare

matrimonium

A matrimoniũ? In eo quoq; loco, ubi interpretamur capitulũ Apostoli: Circumcisus aliquis uocatus est, non adducat præputiũ. In præputio uocatus est, non circũdatur (licet quidam prudentissimi interpretes scripturarũ hoc de circũcisione & seruitute legis dictum esse cõtendant) nónne apertissime fœdera seruamus nuptiarũ? Diximus enim: Si in præputio quis uocatus est, non circũcidatur. Habebas, inquit, uxorẽ cum credidisti: noli fidẽ Christi causam putare dissidij, quia in pace nos uocauit deus. Circũcisio nihil est, & præputiũ nihil est: sed obseruatio mandatorũ dei. Nihil enim prodest absq; operibus cœlibatus & nuptiæ: cum etiã fides, quæ proprie Christianorũ est, si opera non habuerit, mortua esse dicatur. Et hac lege uirgines quoq; Vestæ & Iunonis uniuiræ, in sanctarũ queant ordine numerari. Et post paululũ: Seruus uocatus es, non sit tibi curæ: sed & si potes fieri liber, magis utere. Etiã si habes, inquit, uxorẽ, & illi alligatus es: & soluis debitũ, & non habes tui corporis potestatẽ: atq; (ut manifestius loquar) seruus uxoris es, noli propter hoc habere tristitiã, nec de amissa uirginitate suspires. Sed etiã si potes causas aliquas inuenire dissidij, ut libertate pudicitiæ perfruaris, noli salutẽ tuã cum alterius interitu quærere. Habeto paulisper uxorẽ, nec præcurras morantẽ. Expecta dum sequitur: Si egeris patienter, cõiunx mutabit in sororẽ. In eo quoq; loco ubi tractauimus, cur dixisset Paulus: De uirginibus aũt dñi præceptũ non habeo: cõsiliũ aũt do, tanq̃ misericordiã cõsecutus à dño, ut sim fidelis: ita uirginitatẽ prætulimus, ut nuptiarũ ordinẽ seruaremus. Si uirginitatẽ dñs imperasset, uidebatur nuptias cõdemnare, & hominũ auferre seminariũ, unde & ipsa uirginitas nascitur. Si præcidisset radicẽ, quomodo fruges quæreret? Nisi ante fundamẽta iecisset, qua ratione ædificiũ extrueret, & operturũ cuncta desuper culmen imponeret? Si radicẽ nuptias, si uirginitatẽ diximus fructus: si fundamentũ matrimoniũ, & ædificiũ uel culmen perpetuã castitatẽ: quis uel tam inuidus, uel tam cæcus obtrectator mei erit, ut in eadem domo ædificiũ uel culmen uideat: & fundamentũ quod ædificiũ & culmen portat, ignoret? Porrò & in alio loco proponẽtes Apo-

B stoli testimoniũ, in quo ait: Alligatus es uxori, noli quærere solutionẽ: solutus es ab uxore, noli quærere uxorẽ: ilico hæc subiecimus: Habet unusquisq; nostrũ terminos suos, redde mihi meum, & tu tene tuum. Si alligatus es uxori tuæ, ne illi des repudiũ. Si solutus sum ab uxore, non quæram uxorem. Vt ego non soluo cõiugia, si semel ligata sunt: ita tu non liges, quod solutũ est. Sed & in alio testimonio, quid de uirginitate & nuptijs senserimus, manifestissime declaratur. Non imponit nobis Apostolus laqueũ, nec cogit esse quod nolumus, sed suadet quod honestum est & decorũ: & intente facit seruire domino, & semper esse solicitos: & expectare paratam domini uoluntatẽ, ut cum quid imperauerit, quasi strennuus & armatus miles, statim impleat quod præceptũ est: & hoc faciat sine ulla distentione, quæ data est secundum Ecclesiasten hominibus huius mundi, ut distendantur in ea. In fine quoq; comparationis nuptiarũ & uirginũ, disputationẽ nostram hoc sermone conclusimus: Vbi bonum & melius est, ibi boni & melioris non unum est præmium: & ubi non est unum præmiũ, ibi utiq; dona diuersa. Tantũ igitur interest inter nuptias & uirginitatẽ: quantũ inter non peccare & benefacere: imò ut leuius dicam, quantũ inter bonũ & melius. Porrò in cõsequentibus, cum dicimus: Finita disputatione coniugiorũ & uirginitatis, ut inter utrunq; cauto moderamine præceptorũ, nec ad sinistrã, nec ad dexteram diuerteret: sed uia regia graderetur, & illud impleret: Ne sis multum iustus, rursus monogamiã digamiæ cõparat: & quomodo nuptias subdiderat uirginitati, ita digamiã nuptijs subijcit: nónne perspicue ostendimus, quæ sit in scripturis sanctis sinistra, quæ dextra: & quid significet, ne sis multũ iustus? Quod uidelicet sinistra sit, si Iudæorũ & gentiliũ sequamur libidinẽ, & semper æstuemus ad coitũ. Dextra, si Manichęorũ sequamur errorẽ: & simulata pudicitia, impudicitię retibus implicemur. Via autem regia sit, ita appetere uirginitatem, ne nuptiæ condemnentur. Præterea quis tam iniquus meorum opusculorũ iudex erit, ut prima matrimonia damnare me dicat, cum etiam de secundis dixisse me legerit: Concedit Apostolus secundas nuptias, sed

uolentibus,sed his quæ se continere non possunt: ne luxuriatæ in Christo, nubere uelint,habentes damnationē,quod primā fidem irritā fecerint? Et hoc cōcedit,quia multæ abierunt retrorsum post Satanā. Cæterū beatiores erunt, si sic permanserint. Continuoq; subiungit apostolicā autoritatē,Secundum consiliū meū. Porrò ne autoritas Apostoli quasi hominis leuior uideretur,addidit:Puto autem quod & ego spiritū dei habeam. Vbi ad continentiā prouocat: ibi non hominis, sed spiritus dei consilio usus est. Vbi autē nubendi concedit ueniā,spiritū dei non nominat, sed prudentiæ librat consilium:ita singulis relaxans,ut unusquisq; ferre posit. Propositis ergo testimonijs,in quibus Apostolus secundas cōcedit nuptias, statim subiecimus. Quomodo uirginibus ob fornicationis periculū, concedit nuptias, & excusabile facit quod per se non appetitur: ita ob eandem fornicationē,concedit uiduis secunda matrimonia. Melius est enim,licet alterū & tertiū unū uirū nosse,q̄ plurimos: id est,tolerabilius est uni homini prostitutā esse,q̄ multis. Facessat calumnia. De secundo hic & de tertio & quarto (si libet) matrimonio disputauimus,nō de primo. Sed ne quis in eo quod diximus, tolerabilius est uni homini prostitutā esse q̄ multis, ad primū matrimoniū referat, cum omnis nobis quæstio de digamia & trigamia fuerit: deniq; digamiæ & trigamiæ disputationem hoc calce signauimus: Omnia licent,sed non omnia expediūt. Non damno digamos,imò nec trigamos,& si dici potest,octogamos. Plus aliquid inferā,etiā scortatorē recipio pœnitentem. Quicquid æqualiter licet,æquali lance pensandū est. Erubescat calumniator meus, dicens me prima damnare matrimonia, quando legit, Non damno digamos & trigamos,& si dici potest,octogamos. Aliud est non damnare, aliud prædicare: aliud est ueniā cōcedere,aliud laudare uirtutē. Si autē durus in eo uideor, quia dixi, Quicquid æqualiter licet,ęquali lance pensandū est: puto non me crudelē iudicabit & rigidū,qui alia loca uirginitati & nuptijs, alia trigamis, & octogamis, & pœnitentibus legerit præparata. Christū in carne uirginē,in spiritu monogamū,quod unā habet ecclesiā, noster in reliquis sermo testatus est: & crediti sumus nuptias condemnare? Damnare dicor nuptias, D
cuius hic sermo est? Nulliq; dubiū est sacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees stirpe generatos: qui cum & ipsi uxores habuerint,rectè nobis opponerentur,si errore Encratitarū cōdemnaremus matrimonia reprobanda. Tatianū Encratitarū principē, qui abijcit matrimonia,reprehēdimus, & ipsi nuptias cōdemnamus? Rursumq; ubi uirgines & uiduas cōparo,quid de nuptijs senserim,& quomodo tres gradus uirginitatis uiduitatisq; uel cōtinētiæ & cōiugij fecerim, declarant ipsa quæ scripta sunt. Non nego beatas esse uiduas, quæ ita post baptismū manserint: nec illarū detraho merito, quæ cū uiris in castitate perdurant: sed sicut hæ maioris præmij apud deū sunt, q̄ nuptæ cōiugali officio seruiētes: ita & ipsæ æquo patianē animo, uirginitatē sibi præferri. Ad Galatas quoq; testimoniū Apostoli proponentes: Ex operibus legis nō iustificabit omnis caro, huiuscemodi sensum intulimus. Opera legis & nuptiæ sunt. Vnde & maledicunē in ea, quę non habent filios: quæ si cōcedunē etiā in euangelio, aliud tamen est indulgentiā infirmitati tribuere, aliud est uirtutibus præmia polliceri. Ecce perspicue nuptias diximus concedi in euāgelio: sed tamē easdē in suo officio permanētes, præmia castitatis capere nō posse. Quod si indignę accipiūt mariti, nō mihi irascanē, sed scripturis sanctis, imò episcopis et presbyteris & diaconis, & uniuerso choro sacerdotali & leuitico: q se nouerunt hostias offerre nō posse, si operi seruiāt cōiugali. Sed eo loco ubi de Apocalypsi testimoniū posuimus, nōnne manifestū est, qd de uirginibus & uiduis & cōiugib. senserimus? Hi sunt q cantāt canticū nouū, quod nemo potest canere, nisi q uirgo est. Hi sunt primitię dei & agni, & sine macula. Si uirgines primitiæ dei sunt, ergo uiduę & in matrimonio cōtinentes, erūt post primitias, hoc est in secūdo & tertio gradu. In secūdo & tertio gradu uiduas ponimus & maritatas: & hæretico furore dicimur dānare nuptias? Multa sunt quæ p oēm librū cauto moderamine, de uirginitate, de uiduis, de nuptijs diximus. Sed breuitatis studio unū adhuc ponā testimoniū: cui nō reor cōtradictурū, nisi eū q aut se inimicū probare

A probare uoluerit, aut uecordē. Nam cum propoſuiſſem, quod dominus iſſet ad nuptias in Cana Galilææ, poſt quædam etiam hæc addidi. Qui enim ſemel iuit ad nuptias, ſemel docuit eſſe nubendum: & tunc uirginitati poſſet officere, ſi nuptias poſt uirginitatē & uiduitatis caſtimoniā, non in gradu tertio poneremus. Nunc autem cum hæreticorū ſit damnare coniugia, & dei ſpernere conditionē: quicquid de laude dixerint nuptiarū, libenter audimus. Eccleſia enim non damnat matrimonia, ſed ſubijcit: nec abijcit, ſed diſpenſat, ſciens (ſicut ſupra diximus) in domo magna, non ſolū eſſe uaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia: & alia eſſe in honorē, alia in contumeliā. Et quicunq; ſe mundauerit, eum futurū eſſe uas honorabile & neceſſariū, in omne opus bonū præparatum. Quicquid, inquam, de laude dixerint nuptiarū, libēter audimus. Laudari nuptias, libenter audimus, & nuptias condemnamus? Eccleſia matrimonia non damnat, ſed ſubijcit. Velitis nolitis, maritus ſubijcitur uirginitati, & uiduitati. Eccleſia nuptias, ſed nuptias in ſuo opere permanentes: ſubijcit, non damnat: nec abijcit, ſed diſpenſat. In poteſtate ueſtra eſt, ſi uelitis ſecundū pudicitiæ gradum ſcandere. Quid indignamini, ſi in tertio ſtantes, nolitis ad ſuperiora properare? Igitur cum toties & tam crebro lectorē admonuerim, & per ſingula penè tractuum milia, cautus uiator inceſſerim, me ita recipere nuptias, ut eis cōtinentes, uiduas, uirginesq; præferrē: debuerat prudens & benignus lector, etiā ea quæ uidentur dura, æſtimare de cæteris, & non in uno atq; eodē libro, criminari me diuerſas ſententias protuliſſe. Quis enim tam hebes, & ſic in ſcribendo rudis eſt, ut idē laudet & damnet? ædificata deſtruat, & deſtructa ædificet? & cum aduerſarium uicerit, ſuo nouiſsime mucrone feriatur? Si ruſticani homines, & uel rhetoricæ, uel dialecticæ artis ignari detraherent mihi, tribuerē ueniam imperitiæ: nec accuſationē reprehenderē, ubi non uoluntatē in culpa cernerē, ſed ignorantiā. Nunc uero cum diſerti homines, & liberalibus ſtudijs eruditi, magis uelint lædere, q̄ intelligere: breuiter à me reſponſum habeant, corrigere eos debere peccata, non reprehendere. Patet campus, ſtat econtra acies,
B aduerſarij dogma manifeſtū eſt: & (ut Vergilianū aliquid inferā) illū aſpice cōtra, Qui uocat. Reſpondeant aduerſario. Aliter teneant nodum in diſputando, aliter uirgā in do
3 cendo, & me in libris ſuis, quid uel prætermiſerim uel addiderim, doceant. Reprehenſores non audio, ſequor magiſtros. Delicata doctrina eſt, pugnanti ictus dictare de muro: & cū ipſe unguētis delibutus ſis, cruentū militē accuſare formidinis. Nec hoc dicens, ſtatim iactantiæ reus ſum, quod cæteris dormientibus ſolus certauerim. Sed hoc dico, cautius eos poſſe pugnare, qui me uiderint uulneratū. Nolo tale certamē adeas, in quo tantum te protegas: & torpente dextra, ſiniſtra clypeū circūferas. Aut feriendū tibi eſt, aut cadendū. Non poſſum te exiſtimare uictorē, niſi aduerſariū uidero trucidatū. Legimus, ó eruditiſsimi uiri, in ſcholijs pariter, & Ariſtotelea illa de Gorgiæ fontibus manantia,
4 ſimul didicimus, plura eſſe uidelicet genera dicēdi: & inter cætera, aliud eſſe γυμναστικῶς
5 ſcribere, aliud δογματικῶς. In priori uagā eſſe diſputationē: & aduerſario reſpōdentem nunc hæc, nūc illa proponere: Argumētari ut libet, aliud loqui, aliud agere, panē (ut dicitur) oſtēdere, lapidē tenere. In ſequenti autē aperta frons: &, ut ita dicā, ingenuitas neceſſaria eſt. Aliud eſt quærere, aliud definire: In altero pugnandū, in altero docendū eſt. Tu me ſtantē in prælio, & de uita periclitātē ſtudioſus magiſter doceas? Noli ex obliquō & unde nō putaris, uulnus inferre. Directo percute gladio. Turpe tibi eſt hoſtē dolis ferire, nō uiribus. Quaſi nō & hæc ars ſumma pugnantiū ſit, alibi minari, alibi percutere. Legite, obſecro uos, Demoſthenē: legite Tulliū: ac ne forſitan rhetores uobis diſpliceāt, quorū artis eſt, ueriſimilia magis q̄ uera dicere: legite Platonē, Theophraſtū, Xenophontem, Ariſtotelē, & reliquos qui de Socratis fonte manantes, diuerſis cucurrere riuulis:
6 quid in illis apertū, quid ſimplex eſt? Quæ uerba non ſenſuū? Qui ſenſus non uictoriæ? Origenes, Methodius, Euſebius, Apollinaris, multis uerſuū milibus ſcribunt aduerſus Celſum & Porphyriū. Cōſiderate quibus argumētis, & q̄ lubricis problematibus diaboli ſpiritu cōtexta ſubuertant: Et quia interdum coguntur loqui, non quod ſentiunt, ſed quod

quod necesse est, dicunt aduersus ea, quæ dicũt gentiles. Taceo de Latinis scriptoribus, C
Tertulliano, Cypriano, Minutio, Victorino, Lactantio, Hilario, nenon tam me defendisse, q̃ alios uidear accusasse. Paulũ apostolũ proferam, quẽ quotiescunq; lego, uideor mihi non uerba audire, sed tonitrua. Legite epistolas eius, & maxime ad Romanos, ad Galatas, ad Ephesios, in quibus totus in certamine positus est: & uidebitis eum in testimonijs quæ sumit de ueteri testamẽto, q̃ artifex, q̃ prudens, q̃ dissimulator sit eius quod agit. Videntur quædam uerba simplicia, & quasi innocentis hominis rusticani: & q nec facere nec declinare nouerit insidias: sed quocũq; respexeris, fulmina sunt. Hæret in causa, capit omne quod tetigerit: tergũ uertit, ut superet: fugam simulat, ut occidat. Calumniemur ergo illũ, atq; dicamus ei: Testimonia quibus contra Iudæos uel cæteras hæreses usus es, aliter in suis locis, aliter in tuis epistolis sonant. Videmus exẽpla captiua, seruierunt tibi ad uictoriã, quæ suis in uoluminibus non dimicant. Nónne nobis loquitur cum saluatore, aliter foris, aliter domi loquimur? Turbæ parabolas, discipuli audiũt ueritatẽ. Proponit Pharisęis dñs quęstiones, & non edisserit. Aliud est docere discipulum, aliud aduersariũ uincere. Mysteriũ, inquit, meũ mihi, mysteriũ meũ mihi & meis. Indignamini mihi, quod Iouinianũ non docuerim, sed uicerim. Imò indignãtur hi, qui illum anathematizatũ dolent: & cum laudant quod sunt, accusant quod esse se simulant. Quasi uero rogandus fuerit ut mihi cederet, & non inuitus ac repugnans, in ueritatis uincula ducẽdus. Et hæc dicerẽ, si uincendi studio contra regulã scripturarũ quippiã locutus fuissem: & sicut uiri fortes in cõtrouersijs solent facere, culpã præmio redimerẽ. Nunc uero cum interpres magis Apostoli fuerim q̃ dogmatistes, & cõmentatoris sim usus officio: quicquid durũ uidetur, ei magis imputetur quẽ exposuimus, q̃ nobis qui exposuimus. Nisi fortè ille aliter dixit, & nos simplicitatẽ uerborũ eius, maligna interpretatione detorsimus. Qui hoc arguit, de ipsis scripturis probet. Diximus: Si bonũ est mulierem non tangere, malũ ergo est tangere: nihil enim bono cõtrariũ est, nisi malũ. Si autẽ malum est & ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat: & cætera usq; ad propositionẽ alterius capituli. Hoc ideo subiecimus, quia Apostolus dixerat: Bonũ est homini mulierẽ non tangere: Propter fornicationẽ autẽ unusquisq; uxorẽ suam habeat, & unaquæq; suum uirũ habeat. In quo differunt uerba mea à sensu Apostoli? Nisi fortè in eo, quod ille pronunciat, ego dubito: ille definit, ego sciscitor: ille apertè dicit: Bonũ est homini mulierẽ non tangere, ego timide quæro si bonũ est mulierẽ non tangere. Si dubitantis est non cõfirmantis. Ille dicit: Bonũ est non tangere: ego quid bono cõtrarium esse posit, adiungo. Statimq; in cõsequentibus: Animaduertenda Apostoli prudentia. D
Non dixit: Bonũ est homini uxorẽ non habere: sed, bonũ est mulierẽ non tangere: quasi & in tactu eius periculũ sit, quasi qui illam tetigerit, non euadat. Vides igitur non de cõiugibus nos exponere, sed de coitu simpliciter disputare, quod ad cõparationẽ pudicitiæ & uirginitatis, & angelicæ similitudinis, bonũ est homini mulierẽ non tangere. Vanitas uanitatũ, & omnia uanitas, dicit Ecclesiastes. Si omnes creaturæ bonæ, ut à bono creatore conditæ, quomodo uniuersa uanitas? Si terra uanitas, nunquid & cœli, & angeli, & throni, dominationes, potestates, cæteræq; uirtutes? Sed quæ per se bona sunt, ut à bono creatore cõdita, ad cõparationẽ meliorũ uanitas appellantur. Verbi gratia: Lucerna lampadis comparatione pro nihilo est: lampas stellæ comparatione non lucet: stellam lunæ confer, cæca est. Lunam soli iunge, non rutilat. Solem Christo confer, tenebræ sunt. Ego sum, inquit, qui sum. Omnẽ igitur creaturam si deo contuleris, non subsistit. Ne tradas, inquit Hester, hęreditatẽ tuam his qui non sunt, idolis scilicet & dęmonibus. Et certe erant idola & dæmones, quibus ne traderentur orabat. In Iob quoq; legimus, à Baldach dictũ de impio: Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eum
7 quasi rex interitus. Habitent in tabernaculo eius socij eius qui non est: haud dubiũ quin diaboli: qui cum habeat socios: non aũt haberet nisi esset: tamẽ quia deo perijt, non esse dicitur. Ergo secundum hunc cõparationis sensum, malum diximus mulierem tangere licet

a (licet uxoris nulla facta sit mentio) quia bonũ est non tangere. Et subiecimus: Virginitatẽ frumentũ, nuptias hordeũ, fornicationẽ stercus bubulũ nũcupantes. Vtiq; frumentum & hordeũ creatura dei est. Verũ in Euangelio maior turba hordeaceis panibus, minor frumentaceis pascitur: Homines, inquit, & iumenta saluos facies domine. Alijs uerbis id ipsum locuti sumus, quando aurũ uirginitatẽ, argentũ nuptias diximus: & centum
b quadragintaquatuor milia uirginũ signatorũ, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: in quo ostendi uoluimus, omnes qui uirgines non permanserint, ad cõparationẽ purissimæ & angelicæ castitatis, & ipsius domini nostri Iesu Christi, esse pollutos. Quod si cui asperũ & reprehensione dignũ uidetur, tantã nos inter uirginitatẽ & nuptias fecisse distantiã, quanta inter frumentũ & hordeũ est, legat sancti Ambrosij de uiduis librũ, & inueniet illũ inter cætera quæ de uirginitate & nuptijs disputauit, etiã hoc dixisse. Neq; ita coniugiũ prætulit Apostolus, ut studia uirginitatis extingueret: sed à cõtinentiæ persuasione incipiens, ad incõtinentiæ remedia descendit. Et cum brauiũ supernæ uocationis fortibus demonstrasset, deficere tamen in uia neminẽ passus est: ita plaudens prioribus, ut non despiceret & sequentes. Didicerat enim & ipse, quia dominus Iesus alijs panem hordeaceũ, ne in uia deficerent: alijs corpus suũ, ut ad regnũ tenderent, demonstrauit. Et in consequentibus: Non ergo copula nuptialis quasi culpa uitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinãda est. Lex enim astringit uxorẽ, ut in laboribus & tristitia filios generet: conuersio eius ad unũ uirũ sit, ut ei ipse dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorũ addicitur nupta, non uidua: & dominatui uiri subditur copulata, non uirgo. Et in alio loco: Precio, inquit, empti estis, nolite fieri serui hominũ. Videtis quàm euidens coniugalis sit definitio seruitutis. Et post pusillũ. Si igitur bonũ cõiugiũ, seruitus malũ quidem, quando nequeunt se inuicẽ sanctificare, sed perdere. Vniuersa quæ nos de uirginitate ac nuptijs lato sermone diffudimus, ille breui artauit cõpẽdio, in paucis multa cõprehendens. Virginitas ab eo persuasio cõtinentiæ, nuptiæ remedia incon-
c tinentiæ prædicant. Et significanter à maioribus ad minora descendens, uirginibus brauiũ supernæ uocationis ostẽdit: nuptas ne in uia deficiant, cõsolatur. Alios laudat, alios non despicit. Cõiugiũ hordeo, uirginitatẽ corpori Christi cõparat. Et puto multo minorem distantiã inter frumentũ esse & hordeũ, quàm inter hordeũ & corpus Christi. Deniq; nuptias dicit, quasi necessitatis sarcinã declinandã, & definitionẽ esse euidentissimę seruitutis. Et multa alia, quę tribus libellis de uirginibus latissime prosecutus est. Ex quibus uniuersis perspicuũ est, me nihil noui de uirginibus nuptisq; dixisse: sed maiorũ in omnibus secutũ esse sententiã, tam huius uidelicet, quàm reliquorũ, qui de ecclesiasticis dogmatibus disputarũt: quorũ æmulari exopto negligentiã potius, quàm aliorũ obscurã diligentiã. Tumeant contra me mariti, quare dixerim: Oro te, quale illud bonũ est, quod orare prohibet: quod corpus Christi accipere nõn permittit? Quando impleo mariti officiũ, non impleo continentis. Iubet idem Apostolus in alio loco, ut semper oremus. Si semper orandum est, nunquàm ergo cõiugio seruiendum. Quoniã quotiescũq; uxori debitũ reddo, orare non possum. Hoc quare dixerim, perspicuũ est: quia interpretabar illud Apostoli dictum: Nolite fraudare inuicẽ, nisi fortè ex cõsensu ad tempus, ut uacetis orationi. Paulus apostolus dicit, quando coimus cũ uxoribus, nos orare non posse. Si per coitũ quod minus est impeditur, id est, orare: quanto plus quod maius est, id est, corpus Christi prohibetur accipere. Petrus ad continentiã hortatur, ne impedianẽ orationes nostræ. Quod hic, quæso, peccatũ meũ est? Quid cõmerui? Quid deliqui? Si turbidæ & nebulosę aquæ fluunt, non est aluei culpa, sed fontis. An idcirco arguor, quod de meo ausus sum adijcere: Quale illud bonum est, quod corpus Christi accipere non permittit? Ad hoc breuiter respõdebo. Quid est maius, orare an corpus Christi accipere? Vtiq; accipere corpus Christi. Si per coitũ quod minus est impeditur, multo magis quod maius est. Diximus in eodem uolumine, panes propositionis ex lege non potuisse comedere Dauid & socios eius, nisi se triduo mũdos à mulieribus respõdissent: nõ utiq; à meretricibus, quod damna-

damnabatur à lege: sed ab uxoribus, quibus licite iungebantur. Populũ quoq; quando c accepturus erat legẽ in mõte Sina, tribus diebus iussum esse ab uxoribus abstinere. Scio Romæ hanc esse consuetudinẽ, ut fideles semper Christi corpus accipiant, quod nec reprehendo, nec probo. Vnusquisq; enim in suo sensu abundat. Sed ipsorũ cõscientiã conuenio: qui eodem die post coitũ cõmunicant: & iuxta Persiũ, noctẽ flumine purgant: quare ad martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur ecclesias? An alius in pub- g lico, alius in domo Christus est? Quod in ecclesia nõ licet, nec domi licet. Nihil deo clausum est, & tenebræ quoq; lucent apud deũ: Probet se unusquisq;, & sic ad corpus Christi accedat: non quod dilatæ cõmunionis unus dies, aut biduũ sanctiorẽ efficiat Christianum, ut quod hodie non merui, cras uel perendie merear: sed quod dum doleo me non cõmunicasse corpori Christi, abstineã me paulisper ab uxoris amplexu. Vt amori coniugis amorẽ Christi præferã. Durũ est, non ferendũ est. Quis hoc secularium sustinere potest? Qui potest sustinere, sustineat: q non potest, ipse uiderit. Nobis curæ est, non quid unusquisq; possit aut uelit, sed quid scripturæ præcipiant, dicere. Illud quoq; in cõmentariolis meis eiusdem Apostoli carpitur, in quibus dixi: Verũ ne quis putet ex eo quod sequit: ut uacetis orationi, & iterũ ad idipsum reuertimini: Apostolũ hoc uelle, & non propter maiorẽ ruinã concedere, statim infert, ne tentet uos satanas propter incõtinentiam uestrã. Pulchra nimirũ indulgentia, & iterũ reuertimini ad idipsum, quod erubescit suo uocare nomine: quod tentationi præfert satanæ, quod causam habet incontinentiam. Laboramus quasi obscurũ disserere, cum exposuerit ipse qui scripsit: Hoc autem dico iuxta indulgentiã, non secundũ imperiũ. Et mussitamus adhuc nuptias non uocare indulgentiã, sed præceptũ: quasi non eodem modo, secunda & tertia matrimonia concedantur & reliqua. Quid hic locutus sum, quod Apostolus non dixerit? Nimirũ illud, quod erubescit suo uocare nomine? Ego arbitror quando dicit, ad idipsum, & rẽ ipsam tacet, non eum nominare palàm coitũ, sed uerecunde ostẽdere. An quia sequitur, quod tentationi præfert satanæ, quod habet causam incontinentiã? Nónne alio uerborũ ordine idipsum est, ne tentet uos satanas propter incontinentiã uestrã? An quia dixi, & mussitamus adhuc nuptias non uocare indulgentiã, sed præceptũ? Quod si durũ est, imputetur Apostolo, qui ait: Hoc autẽ dico secundum indulgentiã, non secundum imperium: non mihi, qui excepto præpostero ordine, nec sensum, nec uerba mutaui. Transeamus ad reliqua: Epistolari enim breuitate festinat oratio. Dico, inquit Apostolus, innuptis & uiduis, bonũ est eis, si sic permanserint ut ego. Si autem se non cõtinent, nubant: melius est enim nubere q̃ uri. Quod capitulum nos sic interpretati sumus. Postquã nuptis concesserat usum coniugij: & ostenderat ipse quid uellet, quid'ue cõcederet: transit ad innuptas & uiduas, & sui proponit exemplũ, & felices uocat, si sic permanserint: si autem se non continent, nubant: idipsum dicens quod supra: Propter fornicationẽ autẽ, & ne tentet uos satanas propter incontinentiã uestrã. Redditq; causam cur dixerit, si se non cõtinent, nubant: Melius est nubere, quàm uri. Ideo melius est nubere, qa peius est uri. Tolle ardorẽ libidinis, & non dicet, quia melius est nubere. Melius semper ad cõparationẽ deterioris respicit: non ad simplicitatẽ incõparabilis per se boni. Velut si diceret: Melius est unum oculum habere, quàm nullum. Et post paululũ cum apostropham fecissem ad Apostolum, intuli: Si per se bonæ nuptiæ sunt, noli eas incendio cõparare: sed dic simpliciter bonum est nubere. Suspecta est mihi bonitas eius rei, quam magnitudo alterius mali, malum cogit esse inferius. Ego autẽ non leuius malum, sed simplex per se bonũ uolo. Vult Apostolus innuptas & uiduas absq; coitu permanere, & ad exemplũ sui prouocat, & feliciores uocat, si sic permanserint. Si autẽ se cõtinere non possunt, & ardorẽ libidinis non tam cõtinentia uolunt quàm fornicatione restinguere, melius est nubere quàm uri. Ad quod nos intulimus: Ideo melius est nubere, quia peius est uri: non nostrã sententiam proferentes, sed interpretantes illud Apostoli, melius est nubere, quàm uri, id est, melius est maritũ ducere, quàm fornicari. Si uri uel fornicari bonũ esse docueris,

A tunc bono melius præferet. Si autē nubere melius est, quod malo præfertur: non est germanæ & puræ integritatis: nec eius beatitudinis, quæ angelis cōparat. Si dixero, melius est uirginē esse, quàm nuptā, bono melius prætuli. Si autē alterū gradum fecero, melius est nubere, quàm fornicari: ibi non bono melius, sed malo bonū prætuli. Multa diuersitas est inter id melius quod nuptijs, & inter id quod fornicationi anteponitur. Obsecro te, quid in hac dissertione peccaui? Propositū mihi erat, non ad meam uoluntatē scripturas trahere: sed id dicere, quod scripturas uelle intelligebā. Cōmentatoris officiū est, nō quid ipse uelit: sed quid sentiat ille quem interpretatur, exponere. Alioqui si cōtraria dixerit: non tam interpres erit quàm aduersarius eius, quē nititur explanare. Certe ubicūq; scripturas nō interpretor, & libere de meo sensū loquor, arguat me cui libet durū quid dixisse contra nuptias. Quod si non repererit, quicquid uel austerū esse uidetur uel durum, id scriptoris autoritati, non interpretis officio deputet. Illud uero ferre quis posset, quod in me reprehenditur: quare exponens capitulum Apostoli, in quo de coniugibus scripsit, tribulationē carnis habebunt huiusmodi, dixerim: Nos ignari rerū putabamus nuptias saltē carnis habere lætitiā. Si autē nubentibus & in carne tribulatio est, in qua sola uidebantur habere delicias, quid erit reliquū propter quod nubant: cum & in spiritu, & in anima, & in ipsa carne tribulatio sit? Quæ hæc cōdemnatio matrimonij est, si infantum uagitus, filiorū mortes, diuortia, damna domus, & cætera huiusmodi tribulationē diximus nuptiarū? Dum adhuc uiueret sanctæ memoriæ Damasus, librū contra Heluidium de beatæ Mariæ uirginitate perpetua scripsimus: in quo necesse fuit nobis ad uirginitatis beatitudinē prædicandā, multa de molestijs dicere nuptiarū. Num uir egregius & eruditus in scripturis, & uirgo, ecclesię uirginis doctor, aliquid in illo sermone reprehendit? In libro quoq; ad Eustochiū, multo duriora de nuptijs diximus, & nemo super hac re læsus est. Amator quippe castitatis, præconiū pudicitiæ, intenta aure captabat. Le-
9 ge Tertullianū, lege Cyprianū, lege Ambrosiū: & cum illis me uel accusa, uel libera. In-
B uentæ sunt Plautinæ familiæ, & scioli tantū ad detrahendū, qui in eo se doctos ostentare uelint, si omniū dicta lacerent, & in una atq; eadem causa, utrunq;, id est, & me & aduersariū reprehendant: & cum è duobus alterū necesse sit uincere, ambos uictos esse cōtendant. Porrò ubi de digamis & trigamis differentes diximus, melius est licet alterum & tertiū, unū uirū nosse, quàm plurimos, id est, tolerabilius est uni homini prostitutam esse, quàm multis: nónne statim cur hoc dixerim subiecimus? Siquidem & illa in euangelio Samaritana, sextū maritū habere se dicens, arguitur à domino, quod non sit uir eius. Ego etiā nunc libera uoce proclamo, non damnari in ecclesia digamiā, imò nec trigamiā: & ita licere quinto & sexto & ultra, quomodo & secūdo marito nubere: sed quo modo non damnātur istæ nuptiæ, ita nec prædicantur. Solatia miseriæ sunt, non laudes cōtinentiæ. Vnde & in alio loco dixi: Vbi unus maritus exceditur, nihil refert, secundus an tertius sit: quia desinit esse monogamus. Omnia licent, sed non omnia expediūt. Non damno digamos, imò nec trigamos, & si dici potest octogamos: habeat cui libet octauum maritū, & esse desinat prostituta. Veniam & ad illum locum, in quo arguor, quare dixerim duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem, in die secundo non additum, sicut in primo & in tertio & reliquis: Vidit deus, quia bonū est: statimq; subiecerim, nobis intelligentiam derelinqui: non esse bonū duplicem numerum, qui ab unione diuidat, & præfiguret fœdera nuptiarū. Vnde & in arca Noe, omnia animalia quæcunq; bina ingrediuntur, immunda sunt. Impar numerus est mundus. In hoc nescio quid reprehendatur interim de secunda die: utrum quia scriptū est, & scriptum non esse diximus: an quia etiam si scriptū est: nos aliter intelleximus, quàm scripturæ simplicitas patitur. Scriptum non esse, in secundo die uidit deus quia bonum est: non meum accipiant testimonium, sed cunctorum Hebræorum & aliorum interpretum: Aquilæ uidelicet & Symmachi & Theodotionis. Si autem scriptum non est, cum in cæteris diebus scriptum sit, aut reddant aliam probabiliorem causam, quare non scriptum sit: aut si non repererint, ingra-

tis ſuſcipiant quod à nobis dictū eſt. Porrò ſi in arca Noe omnia animalia, quæ bina ingrediuntur immunda ſunt, & impar numerus mundus eſt, & hoc ſcriptū eſſe nemo dubitat, quare ſcriptum ſit ediſſerant. Si autem non ediſſerunt, quod à me expoſitū eſt, uelint nolint, ſuſcipient. Aut profer meliores epulas, & me conuiua utere: aut qualicunq; noſtra cœnula contentus eſto. Scilicet nunc enumerandum mihi eſt, qui eccleſiaſticorum de impari numero diſputarunt, Clemens, Hippolytus, Origenes, Dionyſius, Euſebius, Didymus, noſtrorūq; Tertullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius, Hilarius: quorum Hilarius de ſeptenario, id eſt, impari numero diſſerēs, quæ & quanta dixerit ad Fortunatum liber illius teſtimonio eſt. An forſitan Pythagoram & Architam Tarentinum & Scipionem in ſexto de republica, de impari numero proferam diſputantes? Et ſi hos audire noluerint obtrectatores mei, grammaticorum ſcholas eis faciam conclamare, Numero deus impare gaudet. Grande piaculum, euerſæ ſunt eccleſiæ, orbis audire non poteſt, ſi mundiorem uirginitatem diximus eſſe quàm nuptias, ſi parem numerum impari ſubiecimus, & ueteris teſtamenti typos, euangelicæ ueritati profeciſſe monſtrauimus. Cætera quæ in libro noſtro reprehenſa ſunt, uel leuiora puto, uel ad eundem ſenſum pertinentia: unde ad ea reſpondere nolui, ne & libelli excedere magnitudinem, & tuo uiderer ingenio diffidere, quem patronum cauſæ meæ ante habui, quàm rogarem. Igitur hoc extrema uoce proteſtor, me nec damnaſſe nuptias, nec damnare: reſpondiſſe aduerſario, non meorum inſidias formidaſſe. Virginitatem autem in cœlum fero, non quia habeam, ſed quia magis mirer, quod non habeo. Ingenua & uerecunda confeſſio eſt: quo ipſe careas, id in alijs prædicare. Nunquid qa graui corpore terræ hæreo, auium 10
non miror uolatus, nec columbam prędico, quod Radit iter liquidum, celeres neq; cōmouet alas? Nullus ſe decipiat, nemo blando adulatore ſe præcipitet. Prima eſt uirginitas à prima natiuitate, ſecunda uirginitas à ſecunda natiuitate. Non eſt meus ſermo, anti qua ſententia eſt: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, carni & ſpiritui. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem: hæc adinuicē ſibi aduerſantur, D
ut non quæ uolumus illa faciamus. Quando aliquid tibi aſperum uidetur in noſtro opuſculo: non ad mea uerba reſpicias: ſed ad ſcripturam, unde mea tracta ſunt uerba. Chriſtus uirgo, mater uirginis noſtri uirgo perpetua, mater & uirgo. Ieſus enim clauſis ingreſſus eſt oſtijs: & in ſepulchro eius, quod nouū & in petra duriſsima fuerat exciſum, nec antea quis, nec poſtea poſitus eſt. Hortus concluſus, fons ſignatus: de quo fonte ille fluuius manat iuxta Ioel, qui irrigat torrentem, uel funium uel ſpinarum: funium peccatorum, quibus ante alligabantur: ſpinarum, quæ ſuffocant ſementem patrisfamilias. Hęc eſt porta orientalis (ut ait Ezechiel) ſemper clauſa & lucida, operiens in ſe uel ex ſe proferens ſancta ſanctorū, per quam ſol iuſtitiæ & pontifex noſter ſecundum ordinē Melchiſedec ingreditur & egreditur. Reſpondeant mihi, quomodo Ieſus ingreſſus eſt clauſis oſtijs, cum palpandas manus, & latus conſiderandum, & oſſa carnemq; monſtrauerit, ne ueritas corporis, phantaſma putaretur: & ego reſpondebo, quomodo ſancta Maria ſit & mater & uirgo. Virgo poſt partum, mater antequam nupta. Igitur, ut dicere cœperamus, Chriſtus uirgo, uirgo Maria, utriuſq; ſexus uirginitatem dedicauere. Apoſtoli, uel uirgines, uel poſt nuptias continentes: epiſcopi, presbyteri, diaconi, aut uirgines 11
eliguntur, aut uidui, aut certe poſt ſacerdotium in æternum pudici. Quid nobiſmetipſis illudimus, & iraſcimur, ſi ſubantibus nobis ſemper ad coitum, præmia pudicitiæ denegentur? Volumus opipare comedere, uxorum adhærere cōplexibus, & in numero uirginum & uiduarum regnare cum Chriſto. Idem ergo habebit fames præmium & ingluuies, ſordes & mundiciæ, ſaccus & ſericum. Lazarus recepit mala in uita ſua: & diues ille purpuratus, craſſus & nitidus, fruitus eſt carnis bonis dum ad uiueret: ſed diuerſa poſt mortem tenent loca: Miſeriæ delicijs, & deliciæ miſerijs cōmutantur. In noſtro arbitrio eſt, uel Lazarum ſequi, uel diuitem.

Præceden-

A PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 AD philosophiam.] Id est literariam exercitationem. Dogma uocat decretũ, quod ha-
beret de nuptijs & uirginitate. Condiscipulum.] Modestiæ causa uocat, cum ma-
gis discipulus fuerit, quàm condiscipulus. Sodalem.] Sodales sunt admodum fa-
miliares, & quibus uel ineptias nostras non uereamur cõmunicare. Amicum.] Id
nomen sanctius est. Obuijs (ut aiunt) manibus.] Quod auide accipimus, id ma-
nibus porrectis occurrentes excipimus. Quod obtruditur inuitis, longe secus accipere solemus.
Oratorem meum.] Id est, causæ meæ patronum. Nam qui litigant, primum aduocatũ instruunt
in causa: hoc est, ea docent, quibus cognitis opus est ad causæ defensionem. Nam instruere, uelut ar
mare est, & præparare. Tullius tuus.] Vel quia Romanus, uel quod Pammachius huius stilo
delectaretur. Ante illum.] Marcus enim Antonius orator floruit ante Ciceronem, hoc est, illo
admodũ puero. Breui & solo.] Quia nihil aliud scripsit præter unicum librum, eumq; breuem.
Reprehendunt me.] Hæc est causæ constitutio, siue argumenti expositio. Problematis.]
Id est, quæstionis: sic enim Græci uocant προβλήματα παρὰ τὸ προβάλλειν, quod in cõgressu solent in
medium proponi. Deniq;.] Hinc apparet Iouiniani dogma Romæ damnatũ fuisse, priusq; Hie-
ronymus aduersus eum scriberet. Apte dixit, deniq;: cum hoc argumento possit urgere uel præter-
2 missis cæteris. An ego.] Hoc per ironiam dictum est. Significat enim se satis exercitatum in di-
uinis literis. Lineam.] Tractum est à pictoribus, qui sic exercentur, ut lineam lineæ inducant,
quemadmodũ legimus apud Plinium de Protogene & Apelle. Tenue dicendi.] Hoc à texto-
ribus est ductũ. Ita Horatius: Tenui deducta poemata filo. Neq; enim nos.] Hæc ad uerbũ ci-
tat ex suo ipsius libro aduersus Iouinianum. Homini uxorẽ uel mulierẽ.] Rursum ostẽdit γυνὴ
uocẽ esse ambiguam. Quid, inquit, uelim.] Hæc sub Pauli persona legenda sunt. Iunonis u-
niuiræ.] Potest & ad Iunonẽ referri, quæ tantũ uni nupsit, & ad mulieres μονογάμους, per quas huius
sacra peraguntur. Illum aspice contrà qui uocat.] Carmen est ex Aeneide Maronis. Aliter
teneant modũ.] Quanquã refragantibus exemplaribus, nodum lego, non modum. Nam & athle-
tarum & palæstritarũ nexus uocantur. Qui disputat, in hoc tenet & dissimulat nodum, ut illaqueet
3 aduersariũ. Qui docet, uirga emendat, si discipulus non obtemperet. Pugnanti ictus dictare de
muro.] Qui spectant in tuto periculũ aliorũ, de muro iudicare dicuntur. Allusit autem ad Græcum
prouerbiũ, τί τοὺς ἀχαιοὺς ἐκ πύργου κρίνομεν, id est, qui Achiuos de turri iudicamus? Verũ hæc copio
sius explicamus in nostris Chiliadibus. Eleganter autẽ dixit, dictare ictus, pro præscribere, quomo-
B do debeas ferire. Nolo tale certamen.] Vtinã attente legant hunc locũ rixosi quidam, qui qua-
tuor aut quinq; uerba decerpunt ex opere alieno, atq; inde statim pronunciant. Quàm multa pos-
sent hic torqueri in Hieronymũ, nisi sequeretur, Et hæc dicerem, si uincendi studio, &c. In scho-
lis pariter.] Et ob hoc superius eum condiscipulum uocat. Aristotelea.] Græce dixit ἀριστοτέ-
λεια. Gorgias primus Athenis de omni re quæcunq; proposita fuisset, disputauit: non quod ita sen-
4 tiret, sed exercendi ingenij causa. Genera dicendi.] Quidã codices habebant dicendi, quidam
dictandi: legendum arbitror disputandi, aut certe disserendi. Porrò locus quem hic citat, est apud
Aristotelem libro Elenchorum primo his uerbis: ἔστι δὲ τῶν ἐν τῷ διαλέγεσθαι λόγων γένη τέτταρα, δι-
δασκαλικοὶ καὶ διαλεκτικοὶ καὶ πειραστικοὶ καὶ ἐριστικοί. καὶ διδασκαλικοὶ μὲν, οἱ ἐκ τῶν οἰκείων ἀρχῶν ἑκάστου μα-
θήματος, καὶ οὐκ ἐκ τῶν τοῦ ἀποκρινομένου δοξῶν συλλογιζόμενοι. δεῖ γὰρ πιστεύειν τὸν μανθάνοντα. διαλεκτικοὶ δὲ
οἱ ἐκ τῶν ἐνδόξων συλλογιστικοὶ ἀντιφάσεως. πειραστικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν δοκούντων τῷ ἀποκρινομένῳ, καὶ ἀναγκαίων εἰ-
δέναι τῷ προσποιουμένῳ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην, ὃν τρόπον διώρισται ἐν ἑτέροις. ἐριστικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν φαινομένων ἐνδό-
ξων συλλογιστικοί. περὶ μὲν οὖν τῶν διδασκαλικῶν καὶ ἀποδεικτικῶν εἴρηται, περὶ δὲ τῶν διαλεκτικῶν καὶ πειραστι-
κῶν ἐν τοῖς πρότερον, περὶ δὲ τῶν ἀγωνιστικῶν καὶ ἐριστικῶν νῦν λέγωμεν. id est, Sunt autem disputandi gene-
ra quatuor, doctrinale & disputatiuum & tentatiuum & cõtentiosum. Ac doctrinale quidem, quod
ex proprijs principijs uniuscuiusq; disciplinæ, non ex respondentis opinionibus ratiocinatur: opor-
tet enim credere, eum qui discit. Disputatorium autem, quod ex probabilium ratiocinatur contra-
dictione. Tentatiuum uero, quod ex his quæ uidentur respondenti, & ex his quæ necesse est scire,
eum qui se fingat habere scientiam, quemadmodum in alijs est definitum. Contentiosum aũt, quod
ex his quæ uidentur esse probabilia, ratiocinatur. Itaq; de doctrinali quidem ac demonstratiuo di-
ctum est: de disputatorio uero ac tentatiuo, in libris superioribus: de concertatorio autem & cõten-
tioso nunc dicamus. Gymnasticos.] γυμναστικῶς, id est, ad exercitationem. Dogmaticos.]
5 δογματικῶς, id est ad decernendum. Panem, ut dicitur.] Prouerbium est Plautinum illud, Alte-
ra manu fert lapidem, panem ostentat altera: sumptum ab ijs qui quo canem fallant, pane ostenso al-
liciunt, deinde lapidem quem altera manu clàm tenebant, impingunt. Studiosus magister.] Ita
consentiebant exemplaria. At ego malim, ociosus magister. Noli ex obliquo.] Hæc sic legen-
da, ut dicantur non ab Hieronymo, sed ab ocioso magistro, qui his uerbis obiurgat pugnantẽ. Nec
id contumeliosum est in Pammachium, cum secunda persona pro quauis abutatur. Quasi non
& hæc.] Hæc respondentur ab Hieronymo. Diuersis cucurrere.] Quoniã Socrates ambigue
disputabat de omnibus, hinc ex eius doctrina uariæ sunt ortæ sectæ. Academicorũ, qui dicebãt nihil
sciri. Stoicorũ, qui negabant quicquã bonum aut malum, præter unam uirtutem ac turpitudinem.

Peripateticorum, qui ordines bonorum fecerunt, & felicitatis gradus. Quæ uerba non ſenſuũ.] c
Oſtendit in hoc obliquo diſputandi genere, in quo non dogmata proferuntur, ſed pugnaẽ cum ad- 6
uerſario, licere uerba detorquere ad eum ſenſum, qui tibi cõmodus ſit, & ipſos ſenſus ad uictoriam
detorquere. Dicunt aduerſus ea.] Locus hic uel ex hoc deprehenditur eſſe corruptus, quod in
exemplaribus uarius habebatur. Sic equidem conijcio legendum: Et quàm interdum coguntur lo-
qui, non quod ſentiunt, ſed quod neceſſe eſt aduerſus gentiles. Sed tonitrua.] Ad terrendũ ad-
uerſarium. [redacted] Hæret in cau-
ſa.] Cum aliud uideatur agere, ac digredi, tamẽ hoc ipſum agit. Aliquando uidetur concedere, ali-
quando reuocat quod conceſsit, & tamen quid uelit, magis intelligitur, quàm auditur. Et non
ediſſerit.] Velut illud de baptiſmo Ioannis. Secretum meum mihi.] Eſt apud Eſaiam prophe-
tam capite uigeſimoquarto. Imò indignantur.] Correxit uerbũ indignamini. Quod ſunt.]
Id eſt Iouinianiſtæ. Quod ſimulant, hoc eſt orthodoxi. Et ſicuti uiri fortes.] Sic inducuntur in
controuerſiis rhetorum, aliquando uiri fortes, & de republica benemeriti, loquẽtes non ut negent
factum, aut ut recte factum defendant: ſed ut admiſſum, ſuperiorum meritorum reſpectu, condone-
tur. Ita inducunt Horatium, occiſa ſorore reum: ita Manilium, affectati regni reum, ita pro Milone
loquitur Cicero. Auellatur de tabernaculo.] Locus eſt apud Iob capite decimooctauo. 7
Omnes qui uirgines permanſerint.] Sic habebant uetuſti codices: Si uirginitas impura, colla-
tione angelorum ac dei, quid dici conuenit de nuptiis & uiduis? Verũ legendum arbitror, non per-
manſerunt. Sancti Ambroſii De uiduis.] Extat liber, ſed in eo multo æquior eſt uiduis. Ait enim
in ipſo ſtatim initio: Et propemodũ non inferioris uirtutis eſt, eo abſtinere coniugio, quod aliquan-
do delectauerit, quàm cõiugij oblectamenta neſcire. Ac paulopoſt: Angelus mittitur ad uirginem,
propheta ad uiduam. Rurſum alibi: Ita igitur uirginitatẽ prædicamus, ut uiduas non reijciamus: ita
uiduas honoramus, ut ſuus honos coniugio reſeruetur. De ſecũdis nuptijs illud eleganter dicit: Ha
beat ſaucia remedium, honeſta conſilium. Certe in ſumma cum Hieronymo conſentit, uirginitatem
primo ſtatuens loco, proximo caſtam uiduitatem, tertio nuptias. Tribus libellis.] Extant & hi.
Quorum æmulari exopto.] Retulit per alluſionem Terentij uerba. Noctem flumine pur-
gant.] Ita Perſius Satyra ſecunda, Hæc ſancte ut poſcas, Tyberino in gurgite mergis Mane caput
bis terq;, & noctem flumine purgas. In eos qui dabant operam, ut pure orarent, cum nihil peterent
à ſuis dijs, niſi ridicula. Quare non ingrediuntur eccleſias.] Ex hoc loco colligimus, olim domi 8
ſuæ quemq; corpus Chriſti ſumere ſolere, qui uoluiſſet. Idẽ uidetur innuere Paulus, cum ait: An do- D
mos non habetis ad manducandum. Vt amori cõiugis.] Hoc ſub alterius perſona dicitur, non
Hieronymi. Eſt enim μίμησις, mox enim ſuo nomine reſpondet: Qui poteſt ſuſtinere, ſuſtineat.
Et muſsitamus adhuc.] Quanquam cõſentientibus inter ſe quæ uiderim exemplaribus, malim
ita legi: Et muſsitamus adhuc, nuptias indulgentiam uocare non præceptum. nam muſsitamus po-
ſuit, pro timemus. Muſſat enim qui non audet eloqui quod ſentit. Et uirgo eccleſiæ uirginis.]
Hoc adiecit, non ſimpliciter ad laudem Damaſi, ſed ad pondus argumenti. Quod is uir non ſolum
iudicio, ſed etiam ipſa uita prætuliſſet uirginitatem, in cuius laudem librum etiam ſcripſerat.
Nemo ſuper hac.] Mirũ, cum aliàs ſcribat eum librum Romæ lapidatũ fuiſſe. Vel libera.] 9
Liberari dicũtur, qui iudicũ ſententijs abſoluuntur. Plautinæ familiæ.] Quidam codices habe-
bant fabulæ pro familiæ. Familias appellat factiones. Plautinas addit, quod is procacior eſt in cõui-
cijs, præſertim quoties ſeruos, coquos, meretrices, aut lenones altercantes facit: non quod ipſe Plau
tus ſit mordax, ſed quod tales inducat perſonas. Sic & in proxima Epiſtola de mordaci obtrectato-
re, Plautinæ familiæ columen. Portò Plautinos ſales olim uehementer placuiſſe ueteribus, teſtis eſt
Horatius: At noſtri proaui Plautinos & numeros, & Laudauere ſales: nimium patienter utrunq;,
Ne dicam ſtulte, mirati. Aut profer meliores epulas.] Alluſit ad illud Horatianum: Si quid no-
uiſti rectius iſtis, Candidus imparti: ſi non, his utere mecum. Scilicet.] Hæc cum ſtomacho &
ironia dicuntur. Mirum eſt autem cur Platonis hoc loco non fecerit mentionem. Quorum Hi-
larius.] Quæ qualiũ uirorũ monumenta perdidimus, ut ſummulariorũ iſtorũ nugas legere cogere-
mur. Extant nõnulla de numeris apud hunc in initio Cõmentariorũ in Pſalmos. Numero deus
impare gaudet.] Olim ad grammaticos pertinebat poetarũ enarratio. Eſt autem hemiſtichium ex
Maronis Eclogis. Virginitatem autem in cœlum.] Hic locus arguit Hieronymum uirginem
non fuiſſe, ſed lapſum in adoleſcentia, id quod alio quoq; loco teſtatur, ſororem cõmendans amicis
quibuſdam. Nec hic ulla cauſa, cur modeſtiæ gratia ſe uirginem negaret, ſi uere uirgo eſſet. Radit 10
iter liquidum.] Verſus eſt ex quinto Vergilianæ Aeneidos, de columba, cuius uolatus ab autori-
bus traditur eſſe perniciſsimus. Nemo blando adulatore ſe.] Hoc eſt, nemo præcipitetur in er-
rorem, ſe adulatore, hoc eſt, ut ipſe ſibi ſit adulator. Eſt enim peſtilẽtiſsimum aſſentandi genus, cum
aliquis ipſe aſſentatur ſibi, quod uitium Græci φιλαυτίαν appellant. Clauſis ingreſſus eſt.] Cum
appareret diſcipulis a reſurrectione. Id trahit ad Allegoriam, ſimul alludens ad portam Ezechielis
principi clauſam, cuius mox meminit. Funium uel ſpinarum.] Duplex enim lectio eſt. Nam Se-
ptuaginta uerterunt χοινίων, id eſt funium. Symmachus interpretatus eſt ſpinarum. Locus eſt apud
prophe-

A prophetam cap.iij. Igitur ut dicere.] Bene per coniunctionem igitur, corrigit digressiunculam, & recipit se in uiam. Nam quæ modo dicta sunt, nihil faciunt aduersus Heluidium, qui non negabat Christum ex uirgine natum. Dedicauere.] Dedicatur enim quod initiatur. Vnde Græcis ἐγκαίνια dicuntur ab innouando. Locus hic mendosus habebatur: uerum ex diuersis mendis facile germana lectio colligebatur. Subantibus nobis.] Rursus hoc usus est uerbo, quo uidetur delectatus esse. Ingluuies.] Id est ingurgitatio, siue edacitas. Sordes.] Hic non parsimoniam significat, sed apparatum & cultum neglectum, unde monachos sordidatos uocat. Et huic opponit mundiciem. In nostro arbitrio.] Conclusit librum Epiphonemate.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Monachus quidam iuuenis, & auidus gloriæ, cum ante Iouiniani dogma cum cæteris oppugnasset, postea cœpit in Hieronymi libros, quos aduersus Iouinianum scripserat, passim declamare, quod contumeliosius scripsisset aduersus matrimonium. Hunc igitur mordicus arreptum, miris iocis sursum ac deorsum iactat, ac uexat. Siue uere fuit aliquis talis, siue sub huius persona uoluit omnes obtrectatores suos deterrere, ut est uafer Hieronymus, & hûc nescio quem subornauit, ne quid offenderet Domnionem, ut apparet, episcopum, aut certe abbatem, nam patrem uocat & alias. Est autem tota iocosa epistola à capite usq; ad calcē, sed à nomine temperans, quo liberius conuicietur.

HIERONYMI AD DOMNIONEM APOLOGETICON.

1 LITERAE tuæ & amorem pariter sonant & querelam. Amorē tuum, quo sedulo monens, etiam quæ tuta sunt in nobis pertimescis: Querelam eorū qui non amant, & quærentes occasionē in peccatis, garriunt aduersus fratrē suū, & contra filium matris suæ ponunt scandalū. Scribis enim monachum, imò nescio quem de triuio, de compitis, de plateis circumforaneum, rumigerulum, uafrum tantum ad detrahendum, qui per trabem oculi sui festucam alterius nitatur eruere, concionari aduersum me, & libros quos contra Iouinianum scripsi, canino dente rodere,
2 lacerare, cōuellere: Hunc dialecticum urbis uestræ & Plautinæ familiæ columen, non legisse quidem κατηγορίας Aristotelis, non περὶ ἑρμηνείας, non τοπικὰ, non saltem Ciceronis τόπους, sed per imperitorū circulos, muliercularumq́; συμπόσια, syllogismos texe
B re, & quasi sophismata nostra callida argumentatione dissoluere. Stultus ego qui me putauerim hæc absq; philosophis scire nòn posse, qui meliorē stili partē eam legerim quæ
3 deleret, quàm quæ scriberet. Frustra ergo Alexandri uerti cōmentarios: nequicq̄ me doctus magister per εἰσαγωγὴν introduxit ad logicam: &, ut humana contemnam, sine cau
4 sa Gregorium Nazianzenum & Didymum in scripturis sanctis catechistas habui: nihil mihi profuit Hebræorū eruditio, & ab adolescentia usq; hanc ætatem quotidiana in le-
5 ge, prophetis, euangelijs, apostolisq́; meditatio. Inuentus est homo absq; præceptore perfectus πνευματοφόρος, γνώστης καὶ αὐτοδίδακτος, qui eloquentia Tullium, argumentis Aristotelem, prudentia Platonē, eruditione Aristarchū, multitudine librorū Chalcente
6 rum, Didymum scientia scripturarū, omnesq́; sui temporis uincat tractatores. Deniq; dicitur materiam poscere: & Carneadeum aliquid referens, in utranq; partem, hoc est, & pro iustitia & contra iustitiam disputare. Liberatus est mundus à periculo, & hæreditariæ uel centumuirales causæ de barathro erutæ, quod hic forum negligens se ad eccle
7 siam transtulit. Quis hoc uolente fuisset innoxius? Quē criminosum non huius seruasset oratio, cum cœpisset in digitis partiri causam, & syllogismorū suorum retia tendere? Nam si applosisset pedem, intendisset oculos, rugasset frontem, iactasset manū, uerba tonasset, tenebras ilico ob oculos offudisset iudicibus. Nec mirū si me & absentē iamdiu, & absq; usu Latinæ linguæ semigræculū barbarūq;, homo latinissimus & facūdissimus superet, cum præsentē Iouinianū, Iesu bone qualē & quantū uirum, cuius nemo scripta intelligeret, dignum qui sibi caneret tantum & musis, eloquētiæ suæ mole oppresserit.
8 Quæso igitur pater charissime, ut moneas eum, ne loquatur contra propositū suum, ne castitatē habitu pollicens, uerbis destruat: ne uirgo uel cōtinens, ipse enim uiderit quid esse se iactet, maritatas uirginibus cōparet, & frustra aduersus hominē disertissimū, tanto tempore digladiatus sit. Audio præterea eum libenter uirginum & uiduarū cellulas circumire, & adducto supercilio de sacris inter eas literis philosophari. Quid in secreto,

quid in cubiculo mulierculas docet? Vt hoc ſciant eſſe uirgines quod maritatas, ut florem ætatis non negligant, ut comedant & bibãt & balneas adeant, mundicias appetant, unguenta non ſpernant? An magis ieiunia & pudicitiã & illuuiẽ corporis? Vtiq; illa pręcipit quæ plena uirtutis ſunt. Fateatur ergo publice quod domi loquitur. Aut ſi & domi eadem docet quæ & publice, à puellarũ conſortio ſeparandus eſt. Miror autẽ non erubeſcere iuuenẽ & monachũ ut ſibi uidetur eſſe diſertũ: cuius de ore ueneres fluunt: qui tantę in ſermocinãdo elegãtiæ eſt, ut Comico ſale ac lepore conſperſus ſit, luſtrare nobiliũ domos, hærere ſalutationibus matronarũ, religionẽ noſtrã paganã facere: & fidem Chriſti contentione torquere uerborũ, atq; inter hæc fratri ſuo detrahere. Vtiq; ſi errare me arbitratus eſt (in multis enim offendimus omnes: & ſi quis in uerbo non peccat, hic perfectus eſt uir) debuit uel arguere, uel interrogare per literas, quod uir eruditus & nobilis fecit Pammachius: cui ego reſponſum dedi ut potui, & epiſtola longiore diſſerui, quo quicq; ſenſu dixerim. Imitatus ſaltẽ fuiſſet tuam uerecundiã, qui ea loca, quæ ſcandalũ quibuſdam facere uidebantur, excerpta de uolumine per ordinẽ digeſsiſti, poſcens ut uel emendarẽ uel exponerem: & non tantæ me putaſti dementiæ, ut in uno atq; eodem libro, & pro nuptijs, & cõtra nuptias ſcriberẽ. Parcat ſibi, parcat mihi, parcat nomini Chriſtiano. Monachũ ſe eſſe non loquendo, & diſcurſando: ſed tacendo, & ſedendo nouerit. Legat Hieremiã, dicentẽ: Bonũ eſt uiro cum portauerit iugũ ab adoleſcẽtia ſua. Sedebit ſolus & tacebit: quia tulit ſuper ſe iugũ. Aut ſi certe in omnes ſcriptores cenſoriã accepit uirgulã, & idcirco ſe eruditũ putat, quia Iouinianũ ſolus intelligit: eſt quippe prouerbiũ, Balbũ melius balbi uerba cognoſcere: πάντας συγγραφέας pellamus Attilio iudice. Ipſe quoq; Iouinianus συγγραφεὺς ἀγράμματος iuſtiſsime proclamabit, quod me damnant epiſcopi, non eſt ratio, ſed conſpiratio. Nolo mihi ille uel ille reſpondeat: quorũ me autoritas opprimere põteſt, docere non poteſt. Scribat contra me uir, cuius 9
& ego linguã intelligo: quem cum uicero, omnes homines ſimul uicerim. Ego enim bene noui, experto credite, quantus in clypeũ aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam. Fortis eſt, & in diſputãdo nodoſus & tenax, & qui obliquo & acuminato pugnet capite. Sępe de nocte uſq; ad ueſperã contra nos in plateis clamauit: habet latera & athletarũ robur, & belle corpulentus eſt. Videtur mihi occulte mei dogmatis eſſe ſectator. Præterea nunq̃ erubeſcit, nec conſiderat quid, ſed quantũ dicat: & in tantam uenit opinionẽ eloquentiæ, ut ſoleant dicta eius cirratorũ eſſe dictata. Quoties me iſte in circulis ſtomachari fecit, & adduxit ad choleram? Quoties conſpuit, & conſputus abſceſsit? Sed hæc uulgaria ſunt, & à quolibet de ſectatoribus meis poſſunt fieri: ad libros prouoco, ad memoriam in poſteros tranſmittendã. Loquamur ſcriptis, ut de nobis tacitus lector iudicet: 10
ut quomodo ego diſcipulorũ gregem duco, ſic ex huius nomine Gnathonici uel Phormionici uocentur. Non eſt grande mi Domnion garrire per angulos & medicorũ tabernas, ac de mundo ferre ſententiam: hic bene dixit, ille male: iſte ſcripturas nouit, ille delirat: iſte loquax, ille infantiſsimus eſt. Vt de omnibus iudicet, cuius hoc iudicio meruit? Contra quemlibet paſsim in triuijs ſtrepere, & congerere maledicta non crimina, ſcurrarum eſt & paraſitorũ. Moueat manum, figat ſtilum, cõmoueat ſe, & quicquid poteſt ſcriptis oſtendat. Det nobis occaſionem reſpondendi diſertitudini ſuæ. Poſſum remordere, ſi uelim, poſſum genuinum dentem læſus infigere. Et nos didicimus literas, & nos ſæpe manum ferulæ ſubduximus. De nobis quoq; dici poteſt: Fœnum habet in cornu, longe fuge. Sed magis uolumus eſſe diſcipuli eius, qui ait: Dorſum meũ poſui ad flagella, & faciem meam non auerti à confuſione ſputorũ. Qui cum malediceretur non remaledixit: & poſt alapas, crucẽ, flagella, blaſphemias, nouiſsime pro crucifigentibus deprecatus eſt, dicens: Pater ignoſce eis: quod enim faciunt, neſciunt. Et ego ignoſco errori fratris, intelligo, quia diaboli arte deceptus eſt. Inter mulierculas ſciolus ſibi & eloquẽs uidebatᷓ. Poſtq̃ Romã mea opuſcula peruenerunt, quaſi æmulũ exhorruit, & de me quoq; captauit gloriã: ut nullus eſſet in terris, qui nõ eius eloquẽtiæ diſpliceret, exceptis

his

A his quorum potentiæ non parcit, ſed cedit: imò quos non honorat, ſed metuit. Voluit ſcilicet homo peritiſsimus, ut ueteranus miles uno rotatu gladij percutere utrumq́;, & oſtendere populis, quod quicquid ipſe uellet, hoc ſcriptura ſentiret. Dignetur igitur nō bis ſermonem ſuum mittere: & non reprehendendo, ſed docēdo garrulitatem noſtram corrigere. Tunc intelliget aliam uim fori eſſe, aliam triclinij, non æque inter ſuſos & calathos puellarum, & inter eruditos uiros de diuinæ legis dogmatibus diſputari: Nunc libere & imprudenter iactat in uulgus & perſtrepit: damnat nuptias; & inter uteros tumentes, infantium uagitus, & lectulos maritorum, quid Apoſtolus dixerit tacet, ut me ſolum in inuidiam uocet. Cum autem ad libros uenerit, & pedem pedi contulerit, & uel propoſuerit aliquid de ſcripturis, uel audierit proponentē, tūc ſudabit, tūc hærebit: procul Epicurus, longe Ariſtippus, ſubulci non aderunt, fœta ſcropha non grunniet. Et nos tela pater ferrumq́; haud debile dextra Spargimus, & noſtro ſequitur de uulnere ſanguis. Porrò ſi nōn uult ſcribere, & tantū maledictis agendum putat, audiat tot interiacentibus terris, fluctibus, populis, ſaltem hoc clamoris mei: Non damno nuptias, non damno coniugium. Et ut certius ſententiam meam teneat, uolo omnes qui propter nocturnos forſitan metus ſoli cubitare non poſſunt, uxores ducere.

SCHOLIA

1 AMorem tuum.] Id oppoſuit alteri parti, hoc eſt, querelis aliorum, non ipſius. Etiam quæ tuta ſunt.] Nam id amantis eſt, & tuta timere, iuxta illud Maronis: Omnia tuta timens. Imò neſcio quem.] Hoc mira arte agit, ut quàm minime multos lædat. Neſcio quem de triuio.] Mire exaggerauit contemptum. Neſcio quem, uelut obſcurum. Addit de triuio, alludens ad Græcum prouerbium, ἀνθρωπίσκος ἐκ τριόδου, id eſt, homunculus de triuio. Nam in triuijs circulatores agebant olim. De compitis & plateis.] Compitum eſt coitus multarum uiarum. Plateæ uiæ latiores, quæ nunc fora uocamus: in his ſolent huiuſmodi ſcurræ conſiſtere. Hic illi regnant, ubi plus ualet imprudētia quàm eruditio, nempe apud indoctum uulgus: Ita Horatius: Nec circum compita pugnax. Circumforaneum monachum.] Contumelioſe addit circumforaneum, cum monachus nomen habeat à ſolitudine. Vafrum tantum.] In cæteris ſtupidum & infantem. Vafrum uocat
B dicacem & argutum, & in taxandis uitijs naſutum. Dialecticum urbis ueſtræ.] Per ironiam, cum
2 Roma ſoleat oratores habere, Græcia dialecticos. κατηγορίας.] Quę nos uocamus prędicamenta. Nam ab his rudimenta dialectices auſpicamur: quanquam Gręci κατηγορεῖν & accuſationem uocant. περὶ ἑρμηνείας.] Id eſt, de interpretatione, ſiue de enunciatione, à uerbo ἑρμηνεύειν, id eſt, interpretari. Non τοπικά.] Id eſt, localia, quod in hiſce libris Ariſtoteles tradat locos, hoc eſt ſedes argumentorum & probationum. Ciceronis τόπους.] Id eſt, locos. Nam & hic ad Trebatium de locis ſcripſit, Ariſtotelem ſecutus, ſed exemplis ad uſum forenſem accommodatis. Addidit ſaltem, quod ſi Græce neſciret, hunc certe legere potuerit. Circulos.] Appellat hominum conuentus, qui mos & hodie durat apud Italos. Συμπόσια.] Id eſt, compotationes, & maluit uti Græca uoce, quod ſit odioſior quàm Latina, conuiuia. Hic in quibuſdam exemplaribus habebat Græca uox Latinis literis, oſanoiſtis, forte ſcriptum erat ſyllogiſmos κερατινὰς nectere, id eſt ſyllogiſmos cornutos.
3 Meliorem ſtili partem.] Olim æreis ſtilis ſcribebant in tabulis ceratis, & cuſpide ſcribebant: inuerſo ſtilo, diuerſa parte delebant, & æquor complanabant. Vnde & Flaccus: Sæpe ſtilum uertens, iterum quæ digna legi ſint, Scripturus. Sentit autem ſe plurimum ſudaſſe in exercendo ſtilo, & ſæpius deleuiſſe ut corrigeret, quàm ſcripſiſſe. Alexandri uerti.] Alexander enim Aphrodiſeus edidit commentarios in aliquot Ariſtotelis libros. Porrò uerti dixit, pro uerſaui & euolui, non pro tranſtuli. Doctus magiſter.] Hunc locum deprauatum fuiſſe, uel ipſa codicum uarietas arguit: Opinor ita legendum: Nequicquam me doctus magiſter εἰσάγειν ad logicam. Nam Græcis εἰσάγειν eſt introducere, quod nos dicimus inſtituere: & illi εἰσαγωγὴν uocant, quam nos inſtitutionem, quoties res à primis traditur elementis. Simulq́; alluſit ad libellum Porphyrij de quinq́; uocibus, quem ipſe εἰσαγωγὴν appellat, quod inducat ad cognitionem logices Ariſtotelicæ. κατηχισαὶ.]
4 Catechiſtæ dicebantur apud Chriſtianos, qui uoce uiua tradebant religionis noſtræ myſteria baptizandis. Quo tempore & Catechumeni dicebantur, à uerbo κατηχέω, quod eſt inſtituo, uoce ducta ab ἠχεῖν ſonare, quod olim nefas eſſet myſteria literis cōmittere, ſed uoce tradebantur: id quod obſeruatum eſt & apud Gallorū theologos Druidas. Ipſe in antiquiſſimo quodam codice legi, pontificem quendam Romanum in literis ſuis cum multa docuiſſet, eum à quo fuerat interrogatus de ſacramentis, ſubtraxiſſe uerba quibus ſacrum oleum conſecraretur, ne myſterium literis commiſſum aliquo modo permanaret ad profanos. At nunc etiam ea quibus Chriſti corpus conficitur, & tonſores memoriter tenent. Cæterum hos duos Catechiſtas appellat, quod non ſolum legiſſet illorum libros, ſed diſputantes audiſſet. Abſq́; præceptore perfectus, πνευματοφόρος, φύσει καὶ αὐ

θεοδίδακτος.]Id eſt,ſpiritu lymphatus,afflatus numine,& per ſe doctus.Sic et Heſiodus ſcribit,ſe ab c
ipſis Muſis didiciſſe,& earum afflatu ſcribere.Et Homerus cantorem αὐτοδίδακτον appellat,quod 5
non ex hominis inſtitutione,ſed ex afflatu dei canat. Chalcenteron Didymum.]De Didymo
grammatico ſentit,qui quoniam ter mille quingenta uolumina ſcripſiſſe memoratur, chalcenterus
dictus eſt.Huic annectit eiuſdem nominis Didymum cæcum, quem ob cognitionem ſcripturarum
Hieronymus uidentem appellat,quod olim prophetæ uidentes dicti ſint: & interpretatio ſcriptura
rum Paulo dicitur prophetia. Et Carneadeum aliquid.]Carneades philoſophus ſolitus eſt de 6
quauis re,quæcunque eſſet propoſita,in utramuis diſputare partem: tanta erat ingenij promptitudo,
& pro iuſtitia, & contra iuſtitiam. Operæprecium eſt audire, quemadmodum ſciolus aliquis hunc
corruperat locum. Etenim cum Carneadem non reperiſſet, nec in ſuo Breuiloquo, nec in Gemma
gemmarum, nec in Mammetrecto, ſcripturam emendauit ad hunc modum: Denique dicitur mate-
riam poſcere,& ad carnem,& ad deum aliquid referens in utramque partem, &c. O miſeros autores,
qui in huiuſmodi nebulonum incidunt manus. Hæreditariæ uel centumuirales.]Romæ cum
eſſent trigintaquinque tribus,è ſingulis tribubus delecti, centumuirales iudices conſtituebantur, qui
de hæreditatibus, de teſtamentis, de uſucapionibus, mancipijs, nexis, atque id genus alijs cauſis co-
gnoſcebant,quæ capitales non eſſent. De barathro erutæ.] Id eſt, ex ſumma deſperatione,
Nam actum erat de illis, ſi hic ſe ad forum contuliſſet potius quàm ad eccleſiam. In digitis par- 7
tiri cauſam.]Id Hortenſio tribuunt, quod in digitis ſit partiri cauſam ſolitus. Apploſiſſet.]
Mire expreſſit geſtus oratorum,præſertim impudentium.De ſupploſione pedum loquitur & Quin
tilianus capite De actione. Iactaſſet manum.]Id fiebat in contentione. Attigit omnia in qui-
bus ſita eſt pronunciatio,nempe in uultu,geſtu corporis,& uoce. Abſentem iam diu.]Nempe
à Roma,ubi Latine loquebantur.Et facile eſt uincere abſentem,qui non repugnet. Semigræ-
culum.]Quod ea pars Syriæ quæ Ciliciam ſpectat,tum pleraque Græce loqueretur: quæ ad Sarace-
nos,ſuam habebat linguam,ut incultior. Scripta intelligeret.]Anceps ſermo, qui quadrat e-
tiam in hominem egregie doctum. Sibi caneret & Muſis.] Dictum eſt aliàs de muſico,qui di
ſcipulum eruditum quidem, ſed populo parum gratum iuſſerit ſibi canere & Muſis. Eloquen
tiæ ſuæ.]Ridicule,cum illum etiam uicerit ineptia ſermonis,qui fuit ineptiſsimus. Contra pro
poſitum.]Quia monachus erat. Balbus melius balbi.] Hoc quod prouerbio dicunt, mirum
quàm uerum ſit. πάντες συγγραφεῖς.]Id eſt,omnes ſcriptores.Maluit autem Græce dicere, uel 8
quod magis eſſet ridiculum,uel quod ſcriptor,apud Latinos anceps uerbum eſt, commune ſcribæ,
& autori uoluminis. Attilio iudice.]Prodigioſum dictu fuerit,quibus modis hic locus fuerit D
deprauatus,quem tamen è certiſſimis ueſtigijs reſtituimus. Quantum debent bonæ literæ peſſimo
iſti hominum generi,qui ſummam arrogantiam cum ſumma imperitia coniunxerunt.Attilius filius
fuit M.Attilij Reguli,qui maluit ad exquiſita redire ſupplicia, quàm uel hoſti non præſtare iuſiuran
dum.Hic igitur cenſor erat acerrimus, ac multos equites Romanos graui nota affecit,unà cum ſuo
collega L.Furio Philo.Lege Valerij Maximi librum ſecundum,caput De cenſoria nota.Nam ante
dixerat, ſi in omnes ſcriptores cenſoriam accepit uirgulam. Iouinianus συγγραφεὺς ἀγράμμα-
τος.]Id eſt,ſcriptor abſque literis,id quod Græce uenuſtius eſt,propter alluſionem uocis.Nam γράμ-
μα à γράφω deducitur, perinde quaſi Latine dicas literator illiteratus. Et ob id maluit Græce dice-
re, quo ſeruaret gratiam thematis. Opprimere poteſt, docere non poteſt.]At nunc bone deus 9
cuiuſmodi ſunt, qui uelut ex adytis ſua produnt oracula,hoc impie,hoc hæretice,hoc indocte.Hæc
autem dixit,quod Domnion eſſet epiſcopus, ut apparet è proxima epiſtola. In clypeum.]
Reddidit carmen Maronis ex Æneide: uerum hæc omnia per ironiam dicuntur. In diſputan
do nodoſus.] Ita paulo ſuperius, Nodum in diſputando tenere. Obliquo & acuminato.] A
palæſtra duxit metaphoram, in qua & nexibus utuntur, ac nonnunquam obliquant caput, ut attra
hant colluctantem, aliquando intendunt caput. Habet latera.] Latera pro robore ſæpius u-
ſurpant oratores.In athletis potiſſimum corporis firmitas,& in oratore latera requiruntur,qui apud
populum dicat. Videtur mihi occulte.] Plane ludit, quaſi Hieronymus ſit homo uoluptua-
rius,& ſaginæ deditus.Addit occulte, quod alioqui cultu monachum profiteretur. Cirrato-
rum eſſe dictata.]Cirratos uocat adoleſcentes comatos, alludens ad illud Satyricum: Ten cirrato-
rum centum dictata fuiſſe.Eſt autem feſtiua παρονομασία inter dicta & dictata.Dictata dicunt qua-
ſi præſcripta ad imitandum. Ad choleram.] Id eſt,ad bilem, id quod accidere ſolet moto ſto-
macho. Loquamur ſcriptis.]Feſtiuiter duo diuerſa coniunxit. Nam non loquitur qui ſcribit. 10
Gnathonici uel Phormionici.] Alluſit ad illud quod eſt in Eunucho Terentiana, Itidem & iſti
Gnathonici uocentur.Gnathonem inducit Terentius,adulatorem optimum, & Phormionem im-
pudentiſſimū paraſitum. Medicorum tabernas.] Vt in tonſtrinis,ita & in pharmacopolijs,quas
hic medicorū tabernas appellat,conſident ocioſi. Sæpe manum.]Retulit illud Iuuenalis: Et nos
ergo manū ferulæ ſubduximus. Fœnum habet in cornu.]Carmen ex Satyris Horatij, de morda
ci poeta,metaphora ſumpta à boue cornupeta. Et ego ignoſco.]Totus hic ſermo obliquus eſt,
maxime mordens,cum uideatur mederi morſui. Parcit,ſed cedit.] Parcit qui ueret, cedit qui ti-
met periculum:idque ipſe mox interpretatur,non honorat,ſed metuit. Hærebit.]Hærent perplexi.

Procul

A Procul Epicurus.] Hi uoluptatũ sectatores non erũt auxilio, cũ res diuinæ scripturæ testimonijs agit. Subulci nõ.] Sic appellat fautores Iouiniani, quod coitũ approbent, ut indicatũ est superius. Fœta scropha.] Est aũt hoc animal mire fœcundũ. Et nos tela pater.] Carmẽ est ex Æneide Virgiliana. Nocturnos forsitã met.] Nẽpe ob metũ lemurũ aut spectrorũ. nam soli magis timent.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Pammachius uir nobilis, affinis Paulæ, consobrinus Marcellæ, Hieronymo amicus, cum uideret multos offendi libris quos aduersus Iouinianum scripserat, suppressit exemplaria: & ut idem faceret Hieronymus, admonuit, quo liberum esset emendare quæ displicebant. Ad id respondet Hieronymus, cumq; adhortatur, ut sacrarum studio literarum se dignum præbeat honore sacerdotij, ad quod uideretur omnium studijs accersendus.

DIVVS HIERONYMVS AD PAMMACHIVM pro libris suis aduersus Iouinianum.

1 CHristiani interdum pudoris est, etiam apud amicos tacere, et humilitatẽ suam magis silentio consolari, quàm retrectando ueteres amicitias, ambitionis crimen incurrere. Quandiu tacuisti, tacui, nec unquã expostulare super hac re uolui: ne non amicum quærere, sed potentiorẽ uiderer expetere. Nunc aũt prouocatus officio literarũ, primas partes semper habere tentabo: & no tam rescribere, quàm scribere, ut & uerecundè hucusq; tacuisse, & uerecũdius loqui cœpisse cognoscar. De opusculis meis contra Iouinianum, quod & prudenter & amanter feceris exemplaria subtrahendo, optimè noui. Sed nihil profuit ista diligentia, cum aliquanti ex urbe ueniẽtes, mihi eadem lectitarẽt, quæ se Romæ excepisse referebant. In hac quoq; prouincia iam libri fuerant diuulgati: & ut ipse legisti, nescit uox missa reuerti. Non sum tãtæ felicitatis, quantæ pleriq; huius temporis tractatores, ut nugas meas quando uoluerim emendare possim. Statim ut aliquid scripsero, aut amatores mei, aut inuidi, diuerso quidem studio, sed pari certamine in uulgus nostra disseminant: & uel in laude, uel in uituperatione nimij
B sunt: non meritum stili, sed suum stomachum sequentes. Itaq; quod solum facere potui, apologeticum ipsius operis tibi misi, quem προσφώνησα, & te poscẽte edidi. Quem cum legeris, ipse pro nobis cęteris satisfacies: aut si tu quoq; narem cõtraxeris, illam Apostoli περικοπὴν, in qua de uirginitate & nuptijs disputat, aliter disserere compelleris. Nec hoc dico, quod te ad scribendum prouocẽ: cuius in sacris literis studium mihi præfero: sed ut alios qui nos lacerant, hoc facere compellas. Norunt literas, uidentur sibi scioli: possunt me non reprehendere, sed docere. Si quid scripserint, magis ex operis eorũ comparatione, mea interpretatio negligetur. Lege quæso te, & diligẽter Apostoli uerba considera, & tunc uidebis me propter calumniam declinandam multo plus quàm ille uoluit in maritos fuisse clementẽ. Origenes, Dionysius, Pierius, Eusebius Cæsariensis, Didymus, Apollinaris latissimè hanc epistolam interpretati sunt: quorũ Pierius cum sensum Apostoli uentilaret atq; edissereret, & proposuisset illud exponere, Volo autem omnes esse
2 sicut meipsum: adiecit, ταῦτα λέγων ὁ παῦλος, ἄντικρυς ἀγαμίαν κηρύσσει. Quod hic quæso peccatum meum est, quæ duritia? Vniuersa quæ scripsi, huic sententiæ comparata, leuissima sunt. Reuolue omnium quos suprà memoraui cõmentarios, & ecclesiarum bibliothecis fruere, & magis concito gradu ad optata cœptaq; peruenies. Audio totius in te urbis studia concitata: audio pontificis & populi uoluntatem pari mente congruere. Minus est tenere sacerdotium, quàm mereri. Libros sedecim prophetarum, quos in Latinum de Hebræo sermone uerti, si legeris, & delectari te hoc opere comperero, prouocabis nos etiam cætera clauso armario non tenere. Transtuli nuper Iob in linguam nostram: cuius exemplar à sancta Marcella consobrina tua poteris mutuari. Lege eundem Græcum & Latinum: & ueterem editionem, nostræ translationi compara, & liquido peruidebis, quantum distet inter ueritatem & mendacium. Miseram quædam τῶν ὑπομνημάτων in prophetas duodecim, sancto patri Domnioni, Samuelem quoque & Malachim, id est, quatuor Regum libros. Quæ si legere uolueris, probabis quantæ difficultatis sit diuinam scripturam, & maxime prophetas intelligere: & interpretum uitio quæ apud suos purissimo cursu orationis labuntur, apud nos scatere uitijs. Porrò

eloquentiam

eloquẽtiam quã pro Chriſto in Cicerone contẽnis, in paruulis ne requiras. Eccleſiaſtica c
interpretatio etiam ſi habeat eloquij uenuſtatẽ, diſsimulare eam debet & fugere, ut nõ in ocioſis philoſophorũ ſcholis paucis diſcipulis, ſed uniuerſo loquatur hominũ generi.

SCHOLIA

1 HVmilitatem ſuam.] Hic humilitas non uirtutem ſignificat, ſed fortunam & conditionem. Super hac re.] Nempe de tuo ſilentio. Amicum quærere.] Quærere pro requirere, & amicum uelut æqualem. Sed potentiorem.] Erat enim Pammachius Romæ nobiliſſimus.
Exemplaria ſubtrahendo.] Quantũ inuidiæ conflatum fuerit Hieronymo ex his libris, uel hinc apparet, quod Pammachius amiciſſimus exemplaria ſubtraxerit ne uulgarent. Aliquãti.] Id eſt aliqã multi. Excepiſſe.] Id eſt tranſſcripſiſſe. Neſcit uox miſſa.] Hemiſtichiũ eſt Horatianũ.
Non meritum.] Hoc adiecit, ne quod præceſſit uideret arrogãtius dictũ. Quẽ προσφώνησα.] Id eſt, quem ante promiſi. Narem contraxeris.] Ita Flaccus: Si ſordida mappa corrugat nares. Offenditur, qui nares contrahit. ἀποκοπήν.] Id eſt deciſionem, quando ex omni parte deciſis erroribus res abſoluitur. Adiecit ταῦτα λέγων ὁ παῦλος, αὐταρκῶς ἐγκράτειαν κηρύσσει.] Id eſt, Hæc dicens Paulus, palàm cœlibatũ prædicat. Quid hic attinet cõmemorare, quot modis hunc locũ deprauarint, & quanti mihi conſtiterit, ex uarijs codicum ueſtigijs ueram inueſtigare lectionẽ? Et eccleſiarum biblio.] Apparet publicas etiam tum fuiſſe bibliothecas. Optata cœptaq.] Innuit illum tendere ad honorem epiſcopatus, id citius impetraturum, ſi ſe exercuerit in eccleſiaſticis libris, futurus eccleſiæ princeps. Minus eſt tenere.] Elegans epiphonema. Marcella conſobrina.] Ad hanc & de hac multa ſcribit. Conſobrini uocantur duarum ſororum, aut ſororis & fratris filij. 2
Inter ueritatem & mendacium.] Aperte damnat ſuperiorem tranſlationem, qua nos tamen maxima ex parte utimur. Quædam τῶν ὑπομνημάτων.] Id eſt, cõmentariorum: ſic enim appellant, qui tantum ad memoriæ ſubſidium annotantur. Eccleſiaſtica interpretatio.] Hic locus impẽdio placet craſſis quibuſdam, qui ſibi in cœlo uidentur eſſe, quod procul abſint ab omni eloquentia. At Hieronymus non uult eloquentiam abeſſe, ſed diſſimulari uult: hoc eſt, non oſtentari, præſertim in commentarijs, & ſermonem dilucidum uult eſſe, non ſpurcum & portentoſum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Hieronymus admonitus Riparij presbyteri literis, quod Vigilantius quidam doceret, martyrum non eſſe adorandos cineres, damnaretq; ſolennes Chriſtianorum ad horum ſepulchra uigilias, hac epiſtola quaſi uelitatur ac præludit ad pugnam, oſtendens ſe paratum ad refellendum hominis D
errorem, ſi libros illius mitterent.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM
ad Riparium presbyterum.

ACceptis primum literis tuis, non reſpondere, ſuperbiæ eſt: reſpondere, temeritatis. De his enim rebus interrogas, quas & proferre & audire ſacrilegium eſt. Ais Vigilantium, qui κατ' ἀντίφρασιν hoc uocatur nomine: nam Dormitantius rectius diceretur: os fœtidum rurſus aperire, & putorem ſpurciſsimum contra ſanctorũ martyrũ proferre reliquias, & nos qui eas ſuſpicimus appellare cinerarios & idololatras, qui mortuorum hominum oſſa ueneremur. O infelicem hominem, & omni lachrymarum fonte plangendum: qui hæc dicens, non ſe intelligat eſſe Samaritanum & Iudæum, qui corpora mortuorum pro immundis habent, & etiam uaſa quæ in eadem domo fuerint, pollui ſuſpicantur: ſequentes occidentem literam, & non uiuificantem ſpiritum. Nos autem nõ dico martyrum reliquias, ſed ne ſolem quidem & lunam, non angelos, non archangelos, non cherubim, non ſeraphim, & omne nomen quod nominatur & in præſenti ſeculo & in futuro, colimus & adoramus: ne ſeruiamus creaturæ potius q̃ creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Honoramus autẽ reliquias martyrum, ut eum cuius ſunt martyres adoremus. Honoramus ſeruos, ut honor ſeruorum redundet ad dominum, qui ait: Qui uos ſuſcipit, me ſuſcipit. Ergo Petri & Pauli immundæ ſunt reliquiæ? Ergo Moyſi corpuſculum immundum erit? quod iuxta Hebraicam ueritatem ab ipſo ſepultum eſt domino? Et quotieſcunq; apoſtolorum & prophetarum & omnium martyrum baſilicas ingredimur, toties idolorum templa ueneramur? Accenſiq; ante tumulos eorum cerei, idololatriæ inſignia ſunt? Plus aliquid dicam, quod redundet in autoris caput: & inſanum cerebrum, uel ſanet aliquando, uel deleat, ne tantis ſacrilegijs ſimplicium animæ ſubuertantur. Ergo & domini corpus in ſepulchro poſitum, immundũ fuit? Et angeli, qui candidis ueſtibus utebantur mortuo cadaueri atq; pol- 3
luto

Colere et adorare.
Honorare.

a luto præbebant excubias, ut post multa secula Dormitātius somniaret, imò eructaret im mundissimam crapulam: & cum Iuliano persecutore, sanctorum basilicas aut destrueret, aut in templa conuerteret? Miror sanctum episcopum, in cuius parochia esse presbyter dicitur, acquiescere furori eius: & non uirga apostolica, uirgaq; ferrea confringere uas inutile, & tradere in interitū carnis, ut spiritus saluus fiat: nec meminerit illius dicti: Si uidebas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionē tuam ponebas. Et in alio loco: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderē de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem. Et iterum: Nónne odientes te domine odio habui, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos. Si nō sunt honorandæ reliquiæ martyrū, quomodo legimus: Preciosa in conspectu domini mors sanctorū eius? Si ossa martyrum polluunt contingentes, quomodo Elisæus mortuus, mortuum suscitauit, & dedit uitam corpori, quod iuxta Vigilantiū iacebat immundum? Ergo omnia castra Israelitici exercitus & populi dei fuere immunda, quia Ioseph & patriarcharum corpora portabant in solitudine, & ad sanctam terram immundos cineres pertulerant? Ioseph quoq; qui in typo præcessit domini saluatoris nostri sceleratus fuit: qui tanta ambitione, Iacob in Hebron ossa portauit: ut immundum patrem, auo & atauo sociaret immundis, & mortuum mortuis copularet? O præcidendam linguam à medicis, imò insanum curandū caput, ut qui loqui nescit, discat aliquando reticere. Ego uidi hoc aliquando portentū, & testimonijs scripturarum, quasi uinculis Hippocratis uolui ligare furiosum: sed abijt, excessit, euasit, erupit, & inter Hadriæ fluctus, Cotijq; regis alpes, in nos de
3 clamando clamauit. Quicquid enim amens loquitur, uociferatio & clamor est appellandus. Tacita me forsitan cogitatione reprehendas: cur in absentē inuehar. Fateor tibi dolorem meum. Sacrilegiū tantum patiēter audire nō possum. Legi enim Syromasten Phi
4 nees, austeritatem Eliæ, zelum Simonis Cananæi, Petri seueritatē Ananiā & Sapphiram
8 trucidantis: Pauliq; constantiam, qui Elymam magum uijs domini resistentē, æterna cęcitate damnauit. Non est crudelitas pro deo, sed pietas. Vnde & in lege dicitur: Si frater tuus & amicus & uxor quę est in sinu tuo, deprauare te uoluerit à ueritate, sit manus tua super eos, & effunde sanguinē eorum, & auferes malum de medio Israel. Iterū dicam: Ergo martyrum immundæ sunt reliquiæ? Et quid passi sunt apostoli, ut immundū Stephani corpus tanta funeris ambitione pręcederent, ut facerent ei planctum magnum, ut eorum luctus in nostrum gaudium uerteretur? Nam cum dicis eum uigilias execrari, facit & hoc contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius, & non audiat saluatorem dicentem: Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: Spiritus promptus est, sed caro infirma. Et in alio loco propheta decantat: Media nocte surgebam, ut confiterer tibi, super iudicia iustitiæ tuæ. Dominū quoq; in Euangelio legimus pernoctasse, & apostolos clausos carcere, tota nocte uigilasse, ut illis psallentibus terra quateretur, custos carceris crederet, magistratus & ciuitas terrerentur. Loquitur Paulus: Orationi insistite, uigilantes in ea. Et in alio loco: In uigilijs frequenter. Dormiat itaq; Vigilantius, & ab exterminatore Aegypti cū Aegyptijs dormiēs suffocetur. Nos dicamus cum Dauid: Non dormitabit neq; dormiet qui custodit Israel, ut ueniat ad nos sanctus & Hir, qui interpretatur uigil. Et si quando propter peccata nostra dormierit, dicamus ad eum: Surge, ut quid dormitas domine? excitemusq; illum, & nauicula fluctuante clamemus: Magister, saluos nos fac, perimus. Plura dictare uoluerā, si non epistolaris breuitas pudorem nobis tacendi imponeret: & si librorum ipsius ad nos uoluissęs mittere cantilenas, ut scire possemus ad quæ rescribere deberemus. Nunc autem aerem uerberauimus, & non tam illius infidelitatem, quæ omnibus patet, quàm nostram fidem aperuimus. Cæterum si uolueris longiorem nos aduersum eum librum scribere, mitte nænias illius & ineptias, ut Ioannem Baptistam audiat prædicantem: Iam securis ad radices arboris posita est. Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

Scholia

SCHOLIA

C

ACceptis primū.] Id eſt, qui nunq̃ antea ſcripſerat. Quo magis erat reſpondendū. Qui κατ' ἀντίφρασιν.] Figura eſt grāmaticorū, quoties diuerſum ſignificamus ac dicimus, proxima ironiæ: ut qui bellum dictum putant, quod nihil babeat belli: & lucū, quod obſcurus ſit: & Eumenides furias, quod nulli bene uelint. Hoc aūt dixit, quod Vigilantius inſectaret̃ uigilias ad ſepulchra martyrum. Qui eas ſuſpicimus.] Suſpicimus quæ ueneramur ac magnifacimus. Nōnulli codices habebant ſuſcipimus: quod ſi probandū eſt, Græce magis locutus eſt q̃ Latine. Siquidem illi dicūt ἐκδέχεσθαι, pro probare & in precio habere. Pro immundis.] Vnde purgabat̃ qui morticínū uel caſu contigiſſet. Iuxta Hebraicā ueritatē.] Sic enim legis Deuteronomij cap. ultimo: Mortuusq̃ eſt ibi Moyſes ſeruus domini in terra Moab, iubente domino, & ſepeliuit eum in ualle terræ Moab contra Phegor, & non cognouit homo ſepulchrū eius uſq; in præſentē diem. Et ſepeliuit eum utiq; dominus, quo iubente mortuus eſt. Candidis ueſtibus.] Cum in exequijs pullis uti mos ſit. 1 2

Cum Iuliano perſecutore.] Nam is imperator adeo fuit inimicus nomini Chriſtiano, ut Chriſtianam gentē funditus decreuerit extinguere, ſi uictor rediſſet. Aut in templa.] Templa uocat gentiliū deorū. In cuius parochia.] Parochi Græcis dicunt̃, qui cibos & uitæ neceſſaria exhibent: quo uerbo & Horatius uſus eſt in Satyris. Inde dictum uidet̃ παροχία, niſi mauis παροικία, quod cœtū ſignificat in eadem habitantiū uicinia. Ergo omnia caſtra.] Hiſtoriā habes Ioſue cap. ultimo. Iacob in Hebron.] Refertur Geneſis cap. 50. Ego boc uidi aliquando.] Quidam codices ſcriptū habebant, uici, quod nō probo. nam & Hieronymus uerſatus erat in Gallia, & nondū ſcripſerat aduerſus Vigilantiū, ut uictus eſſe potuerit, quod uel ex hac ipſa patet epiſtola. Abijt, exceſſit, euaſit.] Retulit uerba Ciceronis de Catilina. Cotijq; regis.] Quidā habebant, Gothicíq; regis. At magis placet Cotij, ut intelligas Alpes Cotias à rege ſic appellatas. Sentit Vigilantiū elapſum, partim Alpiū, partim maris Adriatici ſubſidio. Declamando clamauit.] Declamant rhetores, clamant rabulæ. 3

Syromaſten Phinees.] Hiſtoria extat in Numeris cap. 25. Eliæ zelum.] Qui occidit omnes prophetas Baal ad fluuiū Cyſon, nec uno dimiſſo, ut legis Regū libro 3. cap. 18. Atq; hoc nomine laudatur libro Machabæorū 1. cap. 2. Elias dum zelat zelum legis, receptus eſt in cœlum. Simonis Chananæi.] Deſignat Simonē apoſtolum, qui à Matthæo & Marco Chananæus appellat̃, à Luca Zelotes, nimirū Hebraicam uocem Græce interpretante. nam Canam Hebræis ſonat zelum. 4

Trucidantis.] Atroci uerbo uſus eſt ad cauſæ cōmodum, cum Petrus nō trucidarit, ſed denunciarit duntaxat diuinā uindictam. Elymam magū.] Habes in Actis Apoſtolorum cap. 13. Æternā autem cæcitatē dixit, quoniam non legitur recepiſſe uiſum. Si frater tuus.] Locus eſt partim Deuteronomij cap. 24. partim 28. Quid paſſi ſunt apoſtoli.] Hoc Græce dixit magis quàm Latine, τί ἔπαθον, hoc eſt, quid accidit, aut quid illis in mentem uenit. Hir.] עיר Hir Chaldæis uigilem ſonat. Cantilenas.] Feſtiuiter ita uocat ineptias hominis uoluptuarij cauponis, & ſemper in conuiuijs agentis: eas paulo poſt næniás uocat eodem ſenſu. Excidetur.] Græcis eſt exciditur & mittitur, inſtantis temporis, ἐκκόπτεται καὶ βάλλεται. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Vigilantius natione Gallus, Barcilonenſis eccleſiæ, quæ in Hiſpania eſt, presbyter, ſcripſit librum, in quo docebat non eſſe ſic adorandas martyrum reliquias, nec ad borum ſepulchra uigilandum, id quod id temporis magna religione fiebat à Chriſtianis. [illegible] Hieronymus, ut [illegible] cogar deſiderare. Vtinam argumentis duntaxat egiſſet, & à conuicijs temperaſſet. nam uigilias nocturnas non placuiſſe eccleſiaſticis uiris, uel illud ſatis arguit, quod horum autoritate ſublatæ ſunt, nomine duntaxat ſupereſſe. Nec hodie ſimili ſtudio concurritur ad martyrum reliquias. Gennadius huic tribuit eloquentiam, ſed diuinarū ſcripturarum ſcientiam detrahit. Hieronymus neutrum illi tribuit. Attamen quæ citat Hieronymus, mediocrem dicendi mundiciem præ ſe ferunt.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM.

MVlta in orbe monſtra generata ſunt. Centauros & Sirenas, ululas, & onocrotalos, in Eſaia legimus. Iob Leuiathan & Behemoth myſtico ſermone deſcribit. Cerberū & Stymphalidas, aprumq; Erimanthium, & leonē Nemæū, chimæram atq; hydram multorū capitū narrant fabulæ poetarū. Cacum deſcribit Virgilius, triformē Geryonē Hiſpaniæ prodiderunt. Sola Gallia mōſtra non habuit, ſed uiris ſemper fortiſsimis & eloquētiſsimis abundauit. Exortus eſt ſubito Vigilantius, ſeu uerius Dormitātius, qui immūdo ſpiritu pugnet cōtra Chriſti ſpiritū, & martyrū neget ſepulchra ueneranda: damnandas dicit eſſe uigilias, nunq̃ niſi in paſcha alleluia cantandum: continentiam, hæreſim: pudicitiam, libidinis ſeminariū. Et quomodo Euphorbus in Pythagora renatus eſſe perhibet̃, ſic in iſto Iouiniani mens praua ſurrexit: ut & in 1 2

Utinam hunc [illegible] Gallia retinuiſſet.

illo

A illo,& in hoc diaboli respondere cogamur insidijs.Cui iure dicitur,Semē pessimum,pa ra filios tuos occisioni peccatis patris tui.Ille Romanæ ecclesiæ autoritate damnatus,inter phasides aues & carnes suillas non tam emisit spiritū q̄ eructauit.Iste caupo Calagur-
3 ritanus,& in peruersum propter nomē uiculi mutus Quintilianus, miscet aquam uino, & de artificio pristino,suæ uenena perfidiæ catholicæ fidei sociare conatur, impugnare uirginitatem,odisse pudicitiam, in conuiuio secularium contra sanctorum ieiunia procla mare,dum inter phialas philosophat̄, & ad placentas liguriens, psalmorū modulatione mulcetur:ut tantū inter epulas,Dauid & Idithun, & Asaph & filiorū Choræ cantica audire dignetur. Hæc dolentis magis effudi animo q̄ ridentis, dum me cohibere non possum,& iniuriam apostolorum ac martyrum surda nequeo aure transire. Proh nefas,epi scopos sui sceleris dicitur habere consortes: si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordināt diaconos,nisi prius uxores duxerint,nulli cœlibi credētes pudicitiā:imò ostendentes q̄ sanctè uiuant,qui male de omnibus suspicantur, & nisi prægnantes uxores uiderint clericorū,infantesq; de ulnis matrum uagientes,Christi sacramēta non tribuunt. Quid facient Orientis ecclesiæ?quid Aegypti & sedis apostolicæ, quæ aut uirgines cleri cos accipiunt,aut continentes:aut si uxores habuerint,mariti esse desistunt?Hoc docuit Dormitantius,libidini frena permittens,& naturalem cordis ardorē,qui in adolescentia plerunq; feruescit,suis hortatibus duplicans,imò extinguens coitu fœminarum:ut nihil sit quo distemus à porcis,quo differamus à brutis animantibus,quo ab equis,de quibus
4 scriptum est:Equi insaniētes in fœminas facti sunt mihi, unusquisq; in uxorem proximi sui hinniebat.Hoc est quod loquitur per Dauid spiritus sanctus:Nolite fieri sicut equus & mulus,quibus non est intellectus.Et rursum de Dormitantio & socijs eius:In chamo & freno maxillas eorum constringe,qui non approximant ad te. Sed iam tempus est,ut
B ipsius uerba ponētes,ad singula respondere nitamur.Fieri enim potest,ut rursum malignus interpres dicat fictam à me materiam,cui rhetorica declamatione respondeam,sicut illam quā scripsi ad Gallias,matri & filiæ discordantibus. Autores sunt huius dictatiunculæ meæ sancti presbyteri Riparius & Desiderius, qui parochias suas uicinia istius scribunt esse maculatas:miseruntq; libros per fratrem Sysinnium, quos inter crapulam stertens euomuit.Et asserunt repertos esse nonnullos, qui fauentes uitijs suis, illius blasphemijs acquiescant.Est quidem imperitus & uerbis & scientia,& sermone incōditus, ne uera quidē potest defendere: sed propter homines seculi & mulierculas oneratas pec catis,semper discentes, & nunq̄ ad scientiā ueritatis peruenientes, una lucubratiuncula illius nęnijs respondebo,ne sanctorū uirorū,qui ut hęc facerē me deprecati sunt,uidear literas respuisse. Nimirū respondet generi suo, ut qui de latronū & conuenarū natus est semine,quos Cn.Pompeius edomita Hispania,& ad triumphum redire festinans, de Py renæi iugis deposuit,& in unū oppidum congregauit: unde & conuenarū urbs nomen accepit:hucusq; latrocinet̄ cōtra ecclesiam dei, & de Vectonibus, Arbacis, Celtiberisq; descendens,incurset Galliarū ecclesias,portetq; nequaquā uexillum Christi,sed insigne diaboli.Fecit hoc idem Pompeius,etiam in Orientis partibus,ut Cilicibus & Isauris pira tis latronibusq; superatis,sui nominis inter Ciliciā & Isauriam cōderet ciuitatē. Sed hæc
5 urbs hodie seruat scita maiorū,& nullus in ea ortus est Dormitātius.Gallię uernaculum hostem sustinent,& hominē moti capitis, atq; Hippocratis uinculis alligandum, sedentem cernunt in ecclesia,& inter cætera uerba blasphemiæ,ista quoq; dicentem, Quid ne cesse est,tanto honore,non solum honorare, sed etiam adorare illud nescio quid, quod in modico uasculo transferendo colis? Et rursum in eodem libro, Quid puluerē linteamine circundatū,adorando oscularis?Et in consequentibus, Prope ritum gentilium ui demus sub prætextu religionis introductum in ecclesijs:sole adhuc fulgēte,moles cereo rum accendi:& ubicunq; puluisculum nescio quod,in modico uasculo precioso linteamine circundatum osculantes adorant.Magnum honorē præbent huiusmodi homines beatissimis martyribus,quos putant de uilissimis cereolis illustrandos, quos agnus, qui

Conuenarū urbs Cominge.

Pompeiopolis.

est in medio throni cum omni fulgore maiestatis suæ illustrat. Quis enim, ó insanum caput, aliquando martyres adorauit? quis hominẽ putauit deum? nónne Paulus & Barnabas cum à Lycaonibus Iupiter & Mercurius putarẽtur, & eis uellent hostias immolare, sciderunt uestimenta sua, & se homines esse dixerũt? Non quod meliores nõ essent olim mortuis hominibus Ioue atq; Mercurio, sed quod sub gentilitatis errore, honor eis deo debitus deferretur. Quod & de Petro legimus, qui Cornelium se adorare cupientẽ manu subleuauit, & dixit: Surge, nam & ego homo sum. Et audes dicere, illud nescio quid, quod in modico uasculo transferendo colis? Quid est illud nescio quid, scire desidero. Expone manifestius, ut tota liberalitate blasphemes: puluisculum nescio quod in modico uasculo precioso linteamine circundatũ. Dolet martyrum reliquias precioso operiri uelamine, & nõ uel pannis, uel cilicio colligari, uel proijci in sterquilinium, ut solus Vigilantius ebrius & dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus, quando apostolorũ basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantinus imperator, qui sanctas reliquias Andreæ, Lucæ, & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dæmones rugiunt, & inhabitatores Vigilantij illorũ se sentire præsentiã confitent? Sacrilegus dicendus est & nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Iudæa transtulit in Thraciam? Omnes episcopi, nõ solum sacrilegi, sed & fatui iudicandi, qui rem uilissimã & cineres dissolutos in serico & uase aureo portauerunt? Stulti omnium ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquijs: & tanta lætitia, quasi præsentẽ uiuentemq; prophetam cernerẽt, susceperunt, ut de Palæstina usq; Chalcedonẽ iungerẽtur populorum examina, & in Christi laudem una uoce resonarent? Videlicet adorabãt Samuelem, & non Christum, cuius Samuel & leuita & prophetes fuit. Mortuum suspicaris, & idcirco blasphemas. Lege Euangelium: Deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob, nõ est deus mortuorum, sed uiuorũ. Si ergo uiuunt, honesto iuxta te carcere non clauduntur. Ais enim, uel in sinu Abrahæ, uel in loco refrigerij, uel subter aram dei, animas apostolorũ & martyrum consedisse, nec posse suis tumulis, & ubi uoluerint adesse præsentes. Senatoriæ uidelicet dignitatis sunt, & non inter homicidas teterrimo carcere, sed in libera honestaq; custodia in fortunatorũ insulis & in campis Elysijs recludũtur. Tu deo leges pones? Tu apostolis uincula inijcies, ut usq; ad diem iudicij teneantur custodia, nec sint cum domino suo, de quibus scriptũ est: Sequuntur agnum quocunq; uadit. Si agnus ubiq;, ergo & hi qui cum agno sunt, ubiq; esse credẽdi sunt. Et cum diabolus & dæmones toto uagentur in orbe, & celeritate nimia ubiq; præsentes sint, martyres post effusionem sanguinis sui arca operientur inclusi, & inde exire non poterunt? Dicis in libello tuo, quod dum uiuimus, mutuo pro nobis orare possumus: postquam aũt mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio: præsertim cum martyres ultionẽ sui sanguinis obsecrantes, impetrare nõ quiuerint. Si apostoli & martyres adhuc in corpore cõstituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti: quanto magis post coronas, uictorias & triumphos? Vnus homo Moyses, sexcentis milibus armatorũ impetrat à deo ueniam: & Stephanus imitator domini sui, & primus martyr in Christo, pro persecutoribus ueniam deprecaẽ: & postquam cum Christo esse cœperint, minus ualebunt? Paulus apostolus ducentas sexagintasex sibi dicit in naui animas condonatas: & postquã resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est: & pro his qui in toto orbe ad suum Euangelium crediderunt, mutire non poterit? Meliorq; erit Vigilantius canis uiuens, q̃ ille leo mortuus? Rectè hoc de Ecclesiaste proponerẽ, si Paulum in spiritu mortuum confiterer. Deniq; sancti non appellanẽ mortui, sed dormiẽtes. Vnde & Lazarus qui resurrecturus erat, dormisse perhibeẽ. Et Apostolus uetat Thessalonicenses de dormientib. cõtristari. Tu uigilãs dormis, & dormiẽs scribis, & proponis mihi librũ apocryphũ, q sub nomine Esdræ à te & similib. tui legiẽ: ubi scriptũ est, quod post mortẽ nullus pro alijs audeat deprecari: quem ego librum nunquam legi. Quid enim necesse est in manus sumere, quod ecclesia non recipit? nisi fortè Balsamum mihi, & Barbelum, & Thesaurum

a ſaurum Manichæi, & ridiculum nomē Leuſiboræ proferas: & quia ad radices Pyrenæi
habitas, uicinusq́; es Hiberiæ, Baſilidis antiquiſsimi hæretici & imperitæ ſciētiæ incredi-
bilia portēta perſequeris, & proponis quod totius orbis autoritate damnaŧ. nam in com
mentariolo tuo quaſi pro te faciēs de Solomone ſumis teſtimoniū, quod Solomon om-
nino non ſcripſit: ut qui habes alterū Eſdram, habeas & Solomonē alterum. & ſi tibi pla
cuerit, legito fictas reuelationes omniū patriarcharū & prophetarū: & cum illas didiceris,
ris, inter mulierū textrinas cantato, imò legēdas propone in tabernis tuis, ut facilius per
has nænias uulgus indoctū prouoces ad bibendū. Cereos aūt nō clara luce accendimus,
ſicut fruſtra calumniaris, ſed ut noctis tenebras hoc ſolatio tēperemus, & uigilemus ad
lumen, ne cæci tecū dormiamus in tenebris. Quod ſi aliqui propter imperitiā & ſimplici
tatem ſecularium hominū, uel certe religioſarū fœminarū, de quibus uerè poſſumus di-
cere, Confiteor, zelum dei habent, ſed nō ſecūdum ſcientiā, hoc pro honore martyrum
faciunt, quid inde perdis? Cauſabanŧ quondam & apoſtoli, quod periret unguentū, ſed
domini uoce correpti ſunt. Neq; enim Chriſtus indigebat unguēto, nec martyres lumi-
ne cereorū, & tamen illa mulier in honorē Chriſti hoc fecit, deuotioq́; mētis eius recipi-
tur. Et quicunq; accendunt cereos, ſecundū fidem ſuam habent mercedē, dicente Apo-
ſtolo: Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundat. Idololatras appellas huiuſmodi homines? Non
diffiteor, omnes nos qui in Chriſto credimus de idololatriæ errore ueniſſe. Non enim
naſcimur, ſed renaſcimur Chriſtiani. Et quia quondā colebamus idola, nunc deū colere
non debemus, ne ſimili eum uideamur cum idolis honore uenerari? Illud fiebat idolis,
& idcirco deteſtandū eſt: hoc fit martyribus, & idcirco recipiendū eſt. nam & abſq; mar
tyrum reliquijs per totas Oriētis eccleſias, quando legendū eſt Euangeliū, accenduŋt lu
minaria, iam ſole rutilante, nō utiq; ad fugandas tenebras, ſed ad ſignum lætitiæ demon-
b ſtrandum. Vnde & uirgines illæ euangelicæ ſemper habent accēſas lampades ſuas. Et ad
apoſtolos dicitŧ: Sint lumbi ueſtri præcincti, & lucernæ ardētes in manibus ueſtris. Et de
Ioanne Baptiſta: Ille erat lucerna ardens & lucēs: ut ſub typo luminis corporalis illa lux
oſtendaŧ, de qua in Pſalterio legimus: Lucerna pedibus meis uerbum tuū domine, & lu
men ſemitis meis. Male facit ergo Romanus epiſcopus, qui ſuper mortuorū hominū Pe-
tri & Pauli ſecundum nos oſſa ueneranda, ſecundum te uilem puluiſculum, offert do-
mino ſacrificia, & tumulos eorū Chriſti arbitratur altaria? Et nō ſolum unius urbis, ſed
totius orbis errant epiſcopi, qui cauponē Vigilantium contemnentes, ingrediunŧ baſili
cas mortuorū, in quibus puluis uiliſsimus & fauilla neſcio quæ, iaceat linteamine cōuo-
luta, ut polluta omnia polluat, et quaſi ſepulchra phariſaica foris dealbata ſint, cum intus
immundo cinere iuxta te, immūda omnia oleant atq; ſordeant. Et poſt hæc de barathro
pectoris tui cœnoſam ſpurcitiā euomens, audes dicere: Ergo cineres ſuos amant animæ
martyrū, & circumuolant eos, ſemperq́; præſentes ſunt, ne fortè ſi aliquis peccator adue
nerit, abſentes audire non poſsint? O portentū in terras ultimas deportandum. Rides de
reliquijs martyrū, & cum autore huius hæreſeos Eunomio, eccleſijs Chriſti calumniam
ſtruis: nec tali ſocietate terreris, ut eadem contra nos loquaris, quæ ille contra eccleſiam
loquitur? Omnes enim ſectatores eius baſilicas apoſtolorū & martyrum nō ingrediun-
tur, ut ſcilicet mortuum adorent Eunomiū, cuius libros maioris autoritatis arbitrantur
q̄ Euangelia: & in ipſo credunt eſſe lumen ueritatis, ſicut aliæ hæreſes paracletū in Mon
tanum ueniſſe contendunt, & Manichæū ipſum dicunt eſſe paracletū. Scribit aduerſum
hæreſim tuam, quæ erupit aduerſum eccleſiam (ne & in hoc quaſi repertor noui ſcele-
6 ris glorieris) Tertullianus uir eruditiſsimus inſigne uolumē, quod Scorpiacon uocat re
ctiſsimo nomine, quia arcuato uulnere in eccleſiæ corpus uenena diffudit, quæ olim ap
pellabatur Caina hæreſis, & multo tempore dormiens uel ſepulta, nunc à Dormitantio
ſuſcitata eſt. Miror quod non dicas nequaq̄ perpetranda martyria, deum enim qui ſan-
guinē hircorū taurorumq́; non quærat, multo magis hominū nō requirere. Quod cum
dixeris, imò & ſi non dixeris, ita habeberis quaſi dixeris. Qui enim reliquias martyrum

asseris calcandas esse, prohibes sanguinẽ fundi, qui nullo honore dignus est. De uigilijs c & pernoctationibus in basilicis martyrũ sępe celebrandis, in altera epistola, quam fermè ante bienniũ sancto Ripario presbytero scripseram, respondi breuiter. Quod si ideo eas existimas respuendas, ne sæpe uideamur pascha celebrare, & non solennes post annum exercere uigilias: ergo & die dominico non sunt Christo offerenda sacrificia, ne resurrectionis domini crebro pascha celebremus, & incipiamus nõ unũ pascha habere, sed plurima. Error autem & culpa iuuenũ uilissimarumq; mulierũ, qui per noctem sæpe deprehenditur, non est religiosis hominibus imputandus: quia & in uigilijs paschæ tale quid fieri plerunq; conuincitur, & tamen paucorũ culpa non præiudicat religioni, qui & absq; uigilijs possunt errare uel in suis, uel in alienis domibus. Apostolorũ fidem, Iudę proditio non destruxit. Et nostras ergo uigilias, malæ aliorum uigiliæ non destruent, quin potius pudicitiæ uigilare cogant, qui libidini dormiunt. Quod enim semel fecisse bonũ est, non potest malum esse, si frequẽter fiat: aut si aliqua culpa uitanda est, non ex eo quod sępe, sed ex eo quod fit aliquando culpabile est. Non uigilemus itaq; diebus paschæ, ne expectata diu adulterorum desideria compleant, ne occasionẽ peccandi uxor inueniat, ne maritali non possit recludi claue. Ardentius appetitur, quicquid est rarius. Non possum uniuersa percurrere, quæ sanctorũ presbyterorũ literæ comprehẽdunt, de libellis illius aliqua proferam. Argumentatur contra signa atq; uirtutes, quæ in basilicis martyrũ fiunt, & dicit eas incredulis prodesse, non credentibus: quasi nunc hoc quærat quibus fiant, & non qua uirtute fiant. Esto, signa sint infidelium, qui quoniam sermoni & doctrinæ credere noluerũt, signis adducantur ad fidẽ: & dominus incredulis signa faciebat, & tamẽ nõ domini idcirco suggillanda sunt signa, quia illi infideles erãt: sed maiori admirationi erunt, quia tantæ fuere potẽtiæ, ut etiam mentes durissimas edomarẽt, & ad fidem cogerent. Itaq; nolo mihi dicas, signa infideliũ sunt: sed responde quomodo in uilissimo puluere & fauilla nescio qua, tanta sit signorũ uirtutumq; præsentia. Sentio, sentio infelicissime mortaliũ, quid doleas, quid timeas. Spiritus est immundus qui hæc te cogit scribere, sæpe hoc uilissimo tortus est puluere, imò hodieq; torquetur, & q in te plagas dissimulat, in cæteris confitetur. Nisi fortè in morem gentiliũ impiorumq; Porphyrij & Eunomij has præstigias dæmonũ esse confingas, & non uerè clamare dæmones, sed sua simulare tormenta. Do consilium, ingredere basilicas martyrũ, & aliquãdo purgaberis: inuenies ibi multos socios tuos, & nequaq̃ cereis martyrũ, qui tibi displicẽt, sed flammis inuisibilibus combureris: & tunc fateberis, quod nũc negas: & tuum nomẽ, qui in Viglantio loqueris, liberè proclamabis, te esse aut Mercurium propter nũmorum cupiditatẽ, aut Nocturnum iuxta Plauti Amphitryonẽ, quo dormiẽte, in Alcmenæ adulterio duas noctes Iupiter copulauit, ut magnæ fortitudinis Hercules nasceretur: aut certè Liberum patrẽ pro ebrietate & cantharo ex humeris depẽdente, & semper rubente facie, & spumantibus labijs effrenatisq; conuitijs. Vnde & in hac prouincia cum subitus terræmotus noctis medio omnes de somno excitasset, tu prudentissimus & sapientissimus mortalium nudus orabas, & referebas nobis Adam & Euam de paradiso. & illi quidem apertis oculis erubuerunt, nudos se esse cernentes, & uerenda texerunt arborum folijs: tu & tunica & fide nudus, subitoq; timore perterritus, & aliquid habẽs nocturnæ crapulæ, sanctorum oculis obscœnam partem corporis ingerebas, ut tuam indicares prudentiam. Tales habet aduersarios ecclesia. Hi duces contra martyrum sanguinem dimicant, huiuscemodi oratores contra apostolos pertonant, imò tam rabidi canes contra Christi latrant discipulos. Ego confiteor timorẽ meum, ne forsitan de superstitione descendat. Quando iratus fuero, & aliquid mali in animo meo cogitauero, & me nocturnum phantasma deluserit, basilicas martyrum intrare non audeo, ita totus & corpore & animo pertremisco. Rideas forsitan, & muliercularũ deliramenta subsannes. Non erubesco earũ fidem, quę primæ uiderunt dominum resurgentem, quæ mittuntur ad apostolos, quæ in matre domini saluatoris, sanctis apostolis cõmendantur. Tu ructato cum seculi hominibus, ego D

ieiunabo

A ieiunabo cum fœminis, imò cum religiosis uiris, qui pudicitiam uultu præferunt, & pallida iugi continentia ora portantes, Christi ostendunt uerecundiam. Videris mihi dolere & aliud, ne si inoleuerit apud Gallos continentia & sobrietas atq; ieiunium, tabernæ tuæ lucrum non habeant: & uigilias diaboli ac temulenta conuiuia, tota nocte exercere non possis. Præterea iisdem ad me relatum est epistolis, quod contra autoritatem Pauli apostoli, imò Petri, Ioannis & Iacobi, qui dextras dederunt Paulo & Barnabæ cõmunicationis: & præceperunt eis, ut pauperum memores essent: tu prohibeas Hierosolymã in usus sanctorũ aliqua sumptuum solatia dirigi. Videlicet si ad hæc respondero, statim latrabis, meam me causam agere, qui tanta cunctos largitate donasti, ut nisi uenisses Hierosolymam, & tuas uel patronorũ tuorum pecunias effudisses, omnes periclitaremur fame. Ego hoc loquor, quod beatus apostolus Paulus in cunctis penè epistolis suis loquitur, & præcipit ecclesiis gentiũ: per unam sabbati, hoc est, in die dominico, omnes conferre debere, quæ Hierosolymam in sanctorum solatia dirigantur: & uel per discipulos suos, uel per quos ipsi probauerint: & si dignum fuerit, ipse ut dirigat, aut perferat quod collectum est. In Actibus quoq; Apostolorũ loquens ad Felicem pręsidem: Post annos, ait, plures eleemosynam facturus in gentem meam, ueni Hierosolymam, & oblationes, & uota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo. Nunquid in alia parte terrarũ, & in his ecclesiis, quas nascentes fide sua erudiebat, quæ ab aliis acceperat, diuidere non poterat? Sed sanctorum locorum pauperibus dare cupiebat, qui suas pro Christo facultatulas relinquentes, ad domini seruitutem tota mente conuersi sunt. Longum est nũc, si de cunctis epistolis eius omnia testimonia reuoluere uoluero, in quibus hoc agit, & tota mente festinat, ut Hierosolymã & ad sancta loca credẽtibus pecuniæ dirigant, non in auaritiam, sed in refrigerium: non ad diuitias congerendas, sed ad imbecillitatẽ corpusculi sustentandam, & frigus atq; inediam declinandam: hac in Iudæa usq; hodie perseuerante consuetudine, non solum apud nos, sed & apud Hebręos: ut qui in lege domini
B meditantẽ die ac nocte, & partem non habent in terra, nisi solum deũ, synagogarũ & totius orbis foueantẽ ministeriis, ex æquitate duntaxat: non ut aliis refrigeriũ, & aliis sit tribulatio: sed ut aliorum abundantia, aliorum sustentet inopiam. Respondebis, hoc unumquenq; posse in patria sua facere: nec pauperes defuturos, qui ecclesię opibus sustentandi sint. Nec nos negamus cunctis pauperibus etiã Iudæis & Samaritanis, si tanta sit largitas, stipes porrigẽdas. Sed Apostolus faciẽdam quidem docet ad omnes eleemosynã, sed maxime ad domesticos fidei. De quibus & saluator in Euangelio loquebatũ: Facite uobis amicos de mãmona iniquitatis, qui uos recipiant in æterna habitacula. Nunquid isti pauperes, inter quorum pannos & illuuiem corporis flagrans libido dominatũ, possunt habere æterna habitacula: qui nec præsentia possident, nec futura? Non enĩ simpliciter pauperes, sed pauperes spiritu beati appellantur: de quibus scriptum est: Beatus qui intelligit super egenũ & pauperẽ, in die mala liberabit eum dominus. In uulgi pauperibus sustentandis nequaquam intellectu, sed eleemosyna opus est. In sanctis pauperibus beatitudo est intelligentiæ, ut ei tribuat, qui erubescit accipere: & cum acceperit, dolet: metens carnalia, & seminans spiritalia. Quod autem asseris, eos melius facere qui utũtur rebus suis, & paulatim fructus possessionũ suarum pauperibus diuidunt, q̃ illos qui possessionibus uenundatis, semel omnia largiuntur: non à me eis, sed à domino respondebitũ: Si uis esse perfectus, uade, & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. Ad eũ loquitur, qui uult esse perfectus, qui cum apostolis patrẽ, nauiculam & rete dimittit. Iste quem tu laudas, secundus & tertius gradus est, quem & nos recipimus, dummodo sciamus prima secundis & tertiis pręferenda. Nec à suo studio monachi deterrendi sunt à te lingua uiperea & morsu sæuissimo, de quibus argumentaris, & dicis: Si omnes se clauserint, & fuerint in solitudine, quis celebrabit ecclesias? qs seculares homines lucrifaciet? quis peccantes ad uirtutes poterit cohortari? Hoc enim modo, si omnes tecũ fatui sint, sapiens quis esse poterit? Et uirginitas non erit approbanda. Si enim omnes uirgines fue

rint, nuptiæ nõ erunt: interibit humanũ genus, infantes in cunis non uagiẽt: obstetrices C
absq; mercedibus mẽdicabunt, & grauissimo frigore solus atq; contractus Dormitãtius uigilabit in lectulo. Rara est uirtus, nec à pluribus appetit. Atq; utinã hoc omnes essent, quod pauci sunt, de quibus dicitur: Multi uocati, pauci autẽ electi: ua cui essent carceres. Monachus aũt non doctoris, sed plangẽtis habet officiũ: qui uel se uel mundum lugeat, & domini pauidus prestolet aduentũ: qui sciens imbecillitatẽ suam, & uas fragile quod portat, timet offendere, ne impingat, corruat atq; frangat. Vnde & mulierũ, maximeq; adolescentularũ uitat aspectum, & intantum castigator sui est, ut etiam quę tuta sunt pertimescat. Cur, inquies, pergis ad eremũ? uidelicet ut te non audiam, non uideam, ut tuo furore nõ mouear, ut tua bella non patiar: ne me capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Respõdebis, hoc nõ est pugnare, sed fugere. Sta in acie, aduersarijs armatus obsiste, ut postquam uiceris, coroneris. Fateor imbecillitatem meam. Nolo spe pugnare uictoriæ, ne perdam aliquando uictoriam. Si fugero, gladium deuitaui: si stetero, aut uincendum mihi est, aut cadendum. Quid autem necesse est certa dimittere, & incerta sectari? Aut scuto, aut pedibus mors uitanda est. Tu qui pugnas, & superari potes, & uincere. Ego cum fugero, nõ uincar in eo quod fugio: sed ideo fugio, ne uincar. Nulla securitas est, uicino serpente dormire. Potest fieri, ut me non mordeat: tamen potest fieri, ut aliquando me mordeat. Matres uocamus sorores & filias, & nõ erubescimus uitijs nostris nomina pietatis obtendere. Quid facit monachus in cellulis fœminarum? quid sibi uolunt sola & priuata colloquia, & arbitros fugiẽtes oculi? Sanctus amor impatientiam non habet. Quod de libidine diximus, referamus ad auaritiam, & ad omnia uitia quæ uitantur solitudine. Et idcirco urbium frequentias declinamus, ne facere compellamur, quæ nos non tam natura cogit facere, quàm uoluntas. Hęc (ut dixi) sanctorum presbyterorum rogatu, unius noctis lucubratione dictaui, festinãte ad modum fratre Sisinnio, & propter sanctorum refrigeria ad Aegyptum ire properante: alioquin
& ipsa materia apertam habuit blasphemiam, quæ indignationem magis scribẽtis, quàm D
testimoniorum multitudinem flagitaret. Quod si Dormitantius in mea rursus maledicta uigilauerit, & eodem ore blasphemo, quo apostolos & martyres lacerat, de me quoque putauerit detrahendum, nequaquam illi breui lucubratiuncula, sed tota nocte uigilabo, & socijs illius, imò discipulis & magistris: qui nisi tumentes uteros uiderint fœminarum, maritos earum Christi ministerio arbitrantur indignos.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

MVlta in orbe.] Mire à conuitijs auspicat, idq; suo more. Centauros.] Centauri monstra sunt 1
apud poetas, superne homines, inferne bestiæ. Onocentauri, inferne asini. Hippocentauri, interne equi. Sirenas, ululas.] Sirenum fabula notissima est. Quanquam de nominibus animantium nonnihil uariant interpretes, si fortè pro ululas, scribendũ est lamias: quarũ meminit Esaias, quas Hebræi furias esse putant. Onocrotalos.] Aues sunt mõnstrosæ, à strepitu quem edunt, non ita dissimilem asino rudẽti, sic appellatæ. ὄνος asinus: κροτεῖν plaudere siue strepere. Iob Leuiathan.] Nempe cap. iij. Behemoth cap. xl. Cerberũ.] Tricipitem canem apud inferos, quẽ Hercules extraxit in
lucem. Stymphalidas.] Aues prodigiosæ, quas Hercules occidit, similes harpyis, à palude sic ap- 2
pellatæ. Aprum Erimanthiũ.] Refertur & hic inter Herculis labores belua prodigiosæ magnitudinis, ab Erimantho sic dictus. Leonẽ Nemæũ.] Est & hic inter huius labores, à Nemæa sylua cognominatus. Chimærã.] Hoc monstrũ ita describit Ouidius, Quodq; chimæra iugo medijs in partibus hircum, Pectus & ora leæ, caudam serpentis habebat. Quanquam poetæ in hoc monstro describendo uariant. Hydra multorũ.] Hanc excetram Lernæam postremo labore uix deuicit Hercules. Cacum describit Virg.] Nempe Æneidos lib. octauo, quem semihominẽ uocat, & ore uomentem ignẽ facit. Triformẽ Geryonẽ.] Huic Virgilius dicit fuisse tria corpora. Hesiodus τρικέφαλον uocat, id est tricipitẽ. Et quomodo Euphorbus.] Euphorbus Panthoi filius, tempore Troiani belli fuit: cuius meminit Homerus. Huius animã in se demigrasse dixit Pythagoras: & clypeum suum post tot annos agnouit, quo tum in bello fuerat usus. Semen pessimũ.] Ita legis Esaiæ capite xiij. Non uocabitur in terra semen pessimum: præparate filios eius occisioni in iniquitate patris eorum. Phasides.] Quas aliàs Phasianos uocãt, à Phaside Scythiæ amne. Carnes suillas.] Sues in delicijs fuisse apud ueteres, multis locis testat Lucianus, nominatim in Saturnalibus. Quin & Varro
Pliniusq; testantur, hoc animal epulis & conuiuijs nasci. Caupo Calagurritanus.] Ex Calagurra 3
Hispaniæ

A Hispaniæ uico quidam natum autumant Quintilianum rhetorem, dissentientibus nonnullis erudi-
tis, qui hunc Romæ natum malint. Quanquam & auus & pater Quintiliani, Quintiliani dicti sunt, non
ignobiles & ipsi rhetores. Etiam si Seneca negat referre, quomodo senior Quintilianus declamaue
rit. Vnde salse Vigilantium mutum Quintilianum appellat Hieronymus, quod homo infans in ea
regione cauponem ageret, quæ facundissimum rhetorem edidisset. Et pro rhetore lepide supposuit
cauponem. Strabo Calagurium uocat oppidum apud Vascones. Et Plinius libro quinto, in citerio-
re Hispania ponit Calaguritanos. Miscet aquam uino.] Nam hæc est ars cauponũ, quam hodie
quoque nimium callent, Idem postea fecit in scriptis, quod antè fecerat in caupona sua: illic uitiarat ui-
na, hic scripturas diuinas corrupit. Dauid, Idithun, &c.] Palàm est, non omnes psalmos à Dauid
esse compositos. Nam horum quoque nomine reperiuntur aliquot. Mire autem iunxit psalmos Da-
uid cum phialis & placentis, inter quas fœdæ cantiunculæ solent audiri. Nulli cœlibi.] Suspican
tur enim aut scortatorem, aut turpius aliquid esse, cui non sit uxor: cum hoc habeant semel persua-
4 sum, neminem absque Veneris usu uiuere. Equi insanientes.] Ita legis Hieremiæ capite quinto:
Equi amatores & emissarij facti sunt. Fieri enim potest.] Propemodum fatetur, argumentũ de
matre & filia reconciliandis, ad morem scholæ declamatoriæ propositum fuisse. Quanquam hic quoque
uafre ludit, & data opera loquitur ambigue, quo pariter & cãdidus eruditusque lector intelligat quid
uelit, nec habeat tamen calumniator quod mordeat. Quod etiam si non significasset Hieronymus,
tamen ipse libri gustus hoc mihi persuaserat. Itaque si subaudias, sicut illam finxi, palàm fatetur sese il-
lam finxisse. At si subaudias, dixit fictam: calumniam excludit, non agnoscit crimen. Et uerbis &
scientia.] At huic Gennadius orationis politiem tribuit. Conuenarum natus.] Conuenæ dicun-
tur, qui è diuersis mixti nationibus, in unam coaluerunt ciuitatem, qualis est origo Venetorum.
Vectonibus, Arbacis.] Vectonum meminit Strabo libro tertio. Sunt in Hispania uicini Celti-
beris. Quanquam hic locus habebatur uarie confusus. Incurset Galliarum eccle.] Quod isti in fini-
timos Gallos latrocinijs incursare consuerint. Sui nominis.] Nam Pompeiopolis dicta, quam
Pompeius uictis piratis possidendam tradidit, olim Solos dictam, & Rhodijs atque Argiuis posses-
5 sam. Moti capitis.] Id est insanum: sic & cõmotæ mentis uocat Horatius: & Hippocratem pro
quouis medico posuit. Balsamum & Barbelum.] Hæc sunt illa prodigiosa uocabula, quæ Basi-
lidiani, uelut ex Hebræorum fontibus hausta cõmenti fuerant, ad decipiendos stultissima supersti-
tione simplices: de quibus aliàs à nobis est dictum. Huius generis erat & Abraxas & Leusibora.
Thesaurum Manichæi.] Nam is uelut in æterno quodam thesauro duas naturas repositas esse
B uoluit, quarum una esset principium omnis mali, altera principium omnis boni. Hæc quoniam sunt
ridicula cõmenta hominum, & tamen literis prodita, Hieronymus confert cum his libris, quos cita
bat Vigilantius. Vicinusque Hiberiæ.] Quod quicquid uehementer friuolum sit ac portento-
sum, Hiberas nænias uocent. Porrò quæ Basilides tradidit & Manicheus, non solum impia sunt, sed
multo magis prodigiosa, ueluti trecentos sexagintaquinque cœlos esse: & mundum hunc non à deo
fuisse creatum, sed ab extremo illo cœlo. Et Christum non fuisse crucifixum à Iudæis, sed Simonem
Cyrenensem. Et duo inter se pugnantia principia: lunam & solem, duas esse naues de pura dei sub-
stantia fabricatas, quibus animæ in proprias sedes reuehantur. Ex quinque elementis, quinque progeni
tos principes tenebrarum, atque id genus innumera deliramenta. In ultimas terras.] Erat olim
supplicij genus, deportatio. Porrò grauissimum deportationis genus erat, si quis relegatus fuisset in
6 extremas solitudines. Scorpiacũ.] Hunc titulum indiderat suo uolumini, quod remediũ inesset
aduersus ictum scorpij. Nam habentur apud Italos parata in hunc usum remedia. Ne maritali.]
Aut legendum est, ne nisi maritali, &c. aut ne maritale recludatur conclaue. Te esse Mercuriũ.]
Quod is præfectus sit lucris: & Vigilantium fecit cauponem. Aut Nocturnum.] Sic Plautus
appellat deum, qui noctem moderatur. Ad hunc enim modum in huius Amphitryone loquitur So
sia seruus: Credo ego hac nocte Nocturnum obdormisse ebrium. Quanquam in nonnullis codicibus
scriptum erat, Nocturninum. Duas noctes.] Nam una nox uidebatur angustior, ut ingens ille
Hercules, & tot certaminibus suffecturus nasceretur. Itaque Mercurius concumbente Ioue noctem
stare iussit, atque hinc τριέσπερος Græcis est dictus. Liberũ patrem.] Sic pocræ uocant Bacchum
uini deum. Effrenatisque conuitijs.] Respexit ad ueterem consuetudinem, qua scommata in ob-
uium quenque magna libertate iaciebantur ab his, qui Bacchi sacra peragebant.

ANTIDOTVS.

In hoc libello scribit, martyres non esse adorandos. Ait enim: Quis enim ô insanum caput, ali-
quando martyres adorauit? Verũ de eo genere sensit adorationis, quod uni deo præstatur: id quod
liquet ex his quæ mox subijcit: Quis hominem putauit deum? Præterea uidetur in hac esse opinio-
ne, ut putet superstitiosum, accendere cereos in honorem sanctorum luci: nec accendendos, nisi in
solatium noctis, quum hodie præcipuus cultus sacrorum sit in cereis. Verum apparet hanc consue-
tudinem eo seculo magis toleratam fuisse, quàm comprobatam: & multa commutat ætas. Præterea
quod scribit, monachi institutum infirmitatis esse, quasi non sit perfectionis, hoc modestiæ causa
ad suam personam retulit. Nam qui fugit omnem peccandi occasionem, nec aliter putat se bonum
esse, nisi malefacere non liceat: is imbecillitatem suam uidetur agnoscere, & suis diffidere uiribus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS. C

Refellit paucis Montani hæretici dogmata,& in quibuſdam in quibus uidebatur eccleſiaſtica conſuetudo nonnihil conuenire cum illius inſtitutis, oſtendit quid interſit inter illius errores & eccleſiæ ſententiam.Licet autem conijcere,Marcellam ob id admonuiſſe Hieronymũ, quod quidam calumniarentur,eum de monogamia cum Montani ſectatoribus conſentire.

HIERONYMVS AD MARCELLAM ADVERSVS MONTANVM.

TEſtimonia de Ioannis euangelio cõgregata, tibi quidam Montani ſectator in- 1
geſsit,in quibus ſaluator noſter ſe ad patrem iturum miſſurumq́; paracletum
pollicetur. Quæ in quod promiſſa ſint tempus, & quo completa ſint tempore,
apoſtolorum acta teſtantur. Decima die dixit poſt aſcenſum domini,hoc eſt quinquage
ſima poſt reſurrectionem ſpiritum ſanctum deſcendiſſe,linguasq; credentium eſſe diui
ſas,ita ut unuſquiſq; omnium gentium ſermone loqueretur : quando quidam adhuc pa
rum credentium,muſto eos ebrios aſſerebant:& Petrus ſtans in medio apoſtolorũ om
nisq; conuentus,ait:Viri Iudęi,& omnes qui habitatis in Hieruſalem,hoc uobis notum
ſit,& auribus percipite uerba mea.Non enim ſicut uos exiſtimatis hi ebrij ſunt:nam eſt
hora diei tertia:ſed hoc eſt quod dictum eſt per Ioel prophetam : In nouiſsimis diebus,
dicit dominus,effundam de ſpiritu meo in omnem carnem: & prophetabunt filij,& fi-
liæ eorum:& iuuenes uiſiones uidebunt, & ſeniores ſomnia ſomniabunt:& quidem in
ſeruos meos & ancillas meas effundam de ſpiritu meo. Si igitur apoſtolus Petrus, ſuper
quem dominus fundauit eccleſiam,& prophetiam & promiſsionem domini, illo tem-
pore completam memorauit,quomodo poſſumus nobis aliud tẽpus uindicare ? Quod
ſi uoluerint reſpondere, & Philippi deinceps quatuor filias prophetaſſe, & prophetam
Agabũ reperiri,& in diuiſionibus ſpiritus inter apoſtolos & doctores,prophetas quo-
que apoſtolo ſcribentẽ formatos:ipſumq́; Paulum apoſtolum, multa de futuris hæreſi-
bus,& de fine ſeculi prophetaſſe:ſciant à nobis non tam prophetiam repelli, quæ domi
ni eſt ſignata paſsione : quàm eos non recipi,qui cum ſcripturæ ueteris & nouæ autori- D
tate non congruant. Primum in fidei regula diſcrepamus, Nos patrem & filium & ſpiri 2
tum ſanctum in ſua unumquemq; perſona ponimus,licet ſubſtantia copulemus:illi Sa-
bellij dogma ſectantes,trinitatem in unius perſonæ anguſtias cogunt. Nos ſecundas nu
ptias non tam appetimus,quàm concedimus,Paulo iubente,ut uiduæ adoleſcentulæ nu
bant:illi intantum putant ſcelerata coniugia iterata,ut quicunq; hoc fecerit, adulter ha-
beatur. Nos unam quadrageſimam ſecundum traditionẽ apoſtolorum,toto anno,tem-
pore nobis congruo,ieiunamus:Illi tres in anno faciunt quadrageſimas,quaſi tres paſsi
ſint ſaluatores. Non quo & per totũ annum, excepta Pentecoſte ieiunare non liceat : ſed
quod aliud ſit neceſsitate,aliud uoluntate munus offerre. Apud nos apoſtolorũ locum
epiſcopi tenent:apud eos epiſcopus tertius eſt.Habent enim primos de Pepuſa Phrygiæ
patriarchas. Secundos,quos appellant Cenones : atq; ita in tertium,id eſt penè ultimum 3
locũ epiſcopi deuoluuntur:quaſi exinde ambitioſior religio fiat, ſi quod apud nos pri-
mum eſt,apud illos nouiſsimũ ſit. Illi ad omne penè delictũ eccleſiæ obſerant fores, nos
quotidie legimus : Malo pœnitentiã peccatoris, quàm mortem. Et nunquid qui cadet,
non reſurget,dicit dominus? Et conuertimini ad me filij conuertentes, & ego curabo
cõtritiones ueſtras. Rigidi autem ſunt, non quo & ipſi peiora non peccent : ſed hoc in-
ter nos & illos intereſt,quod illi erubeſcunt confiteri peccata, quaſi iuſti:nos dum pœ-
nitentiam agimus,facilius ueniam promeremur. Prætermitto ſcelerata myſteria,quæ di
cuntur de lactẽte puero:& de uicturo martyre cõfarrata. Malo inquam non credere : ſit
falſum omne quod ſanguinis eſt. Aperta eſt conuincenda blaſphemia dicentiũ,deũ pri-
mum uoluiſſe in ueteri teſtamẽto per Moyſen & prophetas ſaluare mundũ:ſed quia nõ
potuerit explere,corpus ſumpſiſſe de uirgine, & in Chriſto ſub ſpecie filij prædicantẽ,
mortẽ obiſſe pro nobis. Et quia per duos gradus mundum ſaluare nequiuerit,ad extre-
mum per ſpiritũ ſanctum in Montanum, Priſcam & Maximillam inſanas fœminas de-
ſcendiſſe, & plenitudinem quam Paulus non habuerit,dicẽs : Ex parte cognoſcimus,&

ex

A ex parte prophetamus: & nunc uidemus per speculum in ænigmate, abscisum & semiuirum habuisse Montanum. Hæc sunt quæ coargutione non indigent: perfidiam eorum exposuisse, superasse est. Nec necesse est ut singula deliramenta quæ proferunt, breuior epistolæ sermo subuertat, cum & tu ipsas scripturas apprime tenens, non tam ad eorum mota sis quæstiones, quàm quid sentirem à me uolueris sciscitari.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 INgessit.] Recte ingessit, de re improba ac molesta. In hoc autem ingesserat, ut ostenderet quæ illic promittuntur, in apostolis nondum fuisse cõpleta. Nam ille promiserat: Ille uos docebit omnia, & apostoli quædam ignorabant. Ioel prophetã.] Est apud hunc capite secundo. Super quem fundauit.] Hoc in præsentia detorquet ad cõmendationẽ Petri. ~~Neq; enim Petrus est fundamentum ecclesiæ, cum Paulus dicat: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positũ est, quod est Christus Iesus. Nam quod in Euangelio dictũ est: Tu es Petrus, & super hanc petrã fundabo ecclesiã meam: ego, saluo aliorũ iudicio, intelligo, super illam de me confessionẽ, quam Petrus edidit ex patre pronuncians: Tu es Christus filius dei uiui: per quam Petrus erat solidus, sõne a mundo, uulgariũ opinionũ uentis agitur. Nam quod hic Petro dixit dominus, Beda putat ad omnes apostolos pertinere, præsertim cum eidem postea, mandans illo apostolicũ munus: Accipite spiritũ sanctũ, quorũ remiseritis &c. omnibus ex æquo mandet. Porro quod postea fit caput constitutũ, ad Hieronymus putat in schismatis remedium esse factum.~~ Et Philippi dein.] Legis in Actis apostolorũ capite uicesimoprimo. Et prophetã Agabũ.]

2 Is prædixit famẽ futurã in toto orbe. Legis in Actis apostolorũ capite undecimo. Illi Sabellij dogma.] Hæc hæresis à uarijs autoribus, sed idẽ sentientibus diuersa reperit cognomina. Nam eadem & Sabelliana & Noetiana uócatur. Docebãt Christũ eundem esse patrẽ & filiũ & spiritũ sanctum, ut refert Augustinus in libro ad Quoduultdeum. Coniugia iterata.] Cataphryges enim, quos Montanus induxit, iteratas nuptias pro fornicatione habebant. Excepta pentecoste.] Id est, quinquagesima: sic enim appellat interuallũ inter pascha & diem pentecostes. De Pepusa Phrygiæ.] Montanus Phryx erat, unde & huius sectatores, ut modo dixi, Cataphryges sunt dicti. Cæterũ Pepusam quidam arbitrantur Montani uillam fuisse, & prophetissarũ illius Maximillæ & Priscillæ, quam ob id appellarint Hierusalẽ, quod illic uixerit, in quẽ spiritus sanctus à Christo pro-

B missus descenderit. Unde & Pepusani sunt dicti. Apud hos & mulieres sacerdotio funguntur. Au-

3 gustinus. Quos appellant Cenones.] Vocabulo, ni fallor, Phrygio barbaroq;, quo magis sit ridiculum. De lactente puero.] Sanguinẽ quẽ minutis punctionibus fosso pueri anniculi corpore excipiunt, miscent farinæ, atq; inde panẽ conficiunt: unde consecrant eucharistiã. Quod si contingat puerũ mori, pro martyre habetur: sin uixerit, pro magno sacerdote. Et ex parte prophetamus.] Sic enim interpretantur, quod sequitur: Cum autem uenerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est: quasi Paulus scintillam duntaxat acceperit spiritus sancti: in Montanũ autem totus descenderit. Semiuirum.] Quod Phrygij sacerdotes Cybeles soleant castrari. Et absurdum est, ei perfectũ tribui, qui ipse perfectus non fuerit uir, sed semiuir. Ita Vergilius de Troianis, qui & ipsi Phryges uocantur, cum semiuiro comitatu.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Riparius presbyter summo studio adnitebatur, ut ecclesias ab hæreticorũ dogmatis purgaret. Unde & aduersus Vigilantiũ incitauerat Hieronymũ: huic scripserat de suo conatu, & uicissim ex Hieronymo cupiebat discere, quid actum esset de dogmatis Origenicis, quæ per Ruffinum & illius sectatores instaurabantur.

HIERONYMVS RIPARIO.

1 CHRISTI te aduersum hostes catholicæ fidei bella bellare, & tuis literis & multorũ relatione cognoui: uentosq; esse cõtrarios, & in perditionẽ mutuã fautores esse perditionis, q̃ defensores seculi esse deberẽt: tamẽ scias in hac prouincia nullis humanis auxilijs, sed proprie Christi sententia pulsum esse, non solũ de urbe, sed de Palæstinæ quoq; finibus Catilinã: nosq; dolere plurimũ, quod cum

2 Lentulo multi cõiurationis socij remanserũt, qui in Ioppe remorant. Nobis aũt melius uisum est locũ mutare, q̃ fidei ueritatẽ: ædificiorũq; & mansionis amœnitatẽ amittere, quàm eorum cõmunione maculari, quibus impræsentiarũ, aut cedendum erat, aut certe quotidie non lingua, sed gladijs dimicandum. Quanta autem passi simus, & quomodo excelsa manus Christi pro nobis in hostem sæuierit, puto te celebri nuncio omnium cognouisse

cognouiſſe. Quæſo ergo te, ut arreptum opus impleas: nec patiaris te præſente non habere Chriſti eccleſiam defenſorē. Certe ſcit unuſquiſq; quod uel tibi ſufficiat pro uirili parte: quia non uiribus corporis, ſed charitate animi dimicandum, quæ ſuperari nunquam poteſt. Sancti fratres qui cum noſtra ſunt paruitate, plurimum te ſalutant. Puto autem & ſanctum fratrem Alentium diaconum tuæ dignationi cuncta narrare fideliter. Incolumem te & memorem mei, Chriſtus dominus noſter tueatur omnipotens, domine uere ſancte & ſuſcipiende frater. C

PRAECEDENTIS. EPISTOLAE SCHOLIA.

CHRISTI te.] Chriſti bella uocat dimicationes aduerſus hæreticos. Ventos eſſe con- 1
trarios.] Quia parum ſuccedebat, idq; propter ſtudia fauentiū, & inter ſe diſsidentium epiſcoporum. Defenſores ſeculi.] Id eſt, ſuorum temporum: nimirū aut epiſcopos intelligit, aut imperatores, inter quos & ipſos ſæpe diſsidium erat, & aliquoties hæreticis fauebant, præſertim Arianis. Finibus Catilinam.] Ruffinum, ni fallor, ſentit. Verum ob metum uſus eſt allegoria, quod ferè facit, quoties illum inſectatur: cuius dogmata primum prodita ſunt, ac damnata opera Marcellæ. Deinde in Syiia quoq; propulſata, Epiphanij opera & Theophili epiſcopi Alexandrini, neq; non opera Paulæ & diui Hieronymi. Nā cœperat ea peſtis late iam ſerpere. Pulchre autem quadrat, quod ut Catilinæ cōiuratio, ita horum hæreſis per fœminam detecta fuerit, Niſi fortè totum hunc locum mauis ad Arianā referre hæicſim, & pulſum Catilinam, ad Arium ipſum presbyterum Alexandrinum. Cum Lentulo.] Ita uocat ſocios Arij, qui illius
dogma defendebant. In Ioppe.] Oppidum eſt maritimum Palæſtinæ, ſiue quia uere illic reſede- 2
rant amici Arianorum, ſiue quod innuat, eos ipſos paratos ad fugam: ſed magis (opinor) uere, quod Hieronymus ob illorum uiciniam cōgatur mutare locum. Non lingua, ſed gladijs.] Nam Ruffinus per literas Hieronymo mortem fuerat minatus. Niſi (ut dixi) mauis de Arianis, qui rem ferro gerebant plerunq;. Atq; hæc ſententia mihi magis probatur, quod opinor, quum hæc ſcriberet Hieronymus, adhuc illi conueniſſe cum Ruffino.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

De eadem re tractat, de qua ſuperior, licet ſtilus non admodum ſapiat Hieronymum, tamē ſuo loco reliquimus. Alioquin ubi legimus Hieronymi domum, hæreticorum perſequutionibus fuiſſe ſubuerſam? Niſi fortè hoc ſentit de mutata ſede, qua de re meminit in epiſtola ſuperiore. D

HIERONYMVS APRONIO.

NESCIO qua tentatione diaboli factum ſit, ut & tuus labor, & ſancti Innocentij presbyteri induſtria, & noſtrum deſiderium ad præſens nequaquā uideatur habere effectum. Deo gratia, quod te ſoſpitem & fidei calore feruentem, inter ipſa tentamenta diaboli cognoui. Hoc meum gaudium eſt, quando in Chriſto audio filios meos dimicare: & iſtum zelum in nos ipſe confirmet, cui credimus: ut pro fide eius ſanguinem uoluntarie fundamus. Euerſam nobilem domum funditus doleo: & tamen quid in cauſa ſit, ſcire non potui. Neq; enim portitor literarum noſſe ſe dixit. Vnde dolere poſſumus pro amicis cōmunibus & Chriſti, qui ſolus potens & dominus eſt, & eius clementiam deprecari: licet ex parte dei mereamur offenſam, qui inimicos domini fouerimus. Optimum autem facies, ſi cunctis rebus omiſsis Orientem & præcipue ſancta loca petas, hic enim quieta ſunt omnia. Et licet uenena pectoris non amiſerint, tamen os impietatis non audent aperire: ſed ſunt ſicut aſpides ſurdæ & obturantes aures ſuas. Sanctos fratres ſaluta. Noſtra autem domus ſecundum carnales opes, hæreticorum perſequutionibus penitus euerſa, Chriſto propitio ſpiritalibus diuitijs plena eſt. Melius eſt enim panem manducare, quàm fidem perdere.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Hanc epiſtolam ſcripſit, quum primum in Syriam demigraſſet, & in ea habitaret parte, qua Antiochiæ proxima eſt. Quo tempore factiones Arianorum quanquam expulſæ pleriſq; locis, tamen in aliquot adhuc ecclcſiis aut regnabant, aut ambiebant regnum. Antiochena eccleſia iam pridem magnis rerum uicibus iactata, uidebatur adhuc Arianam hæreſim ſapere, & tres hypoſtaſes ab omnibus exigebat. Eam profeſsionem Hieronymus ſuſpectam habens, conſulit Damaſum Romanæ urbis epiſcopum, ut ſuis literis ſignificet, num eam ſequi debeat: præmonens illum, uenenum latere in uerbis, ne Campenſibus id ambientibus aſſentiatur. Eſt autem epiſtola accuratius ſcripta, utpote ad eruditum pontifieem, de re quæ cordi erat.

A HIERONYMVS DAMASO.

1 QVONIAM uetusto Oriens inter se populorũ furore collisus, indiscissam do-
mini tunicã, & desuper textam, minutatim per frustra discerpit: & Christi ui-
neam exterminant uulpes, ut inter lacus cõtritos, qui aquã non habent, diffi
cile, ubi fons signatus, & hortus ille cõclusus sit, poßit intelligi: Ideo mihi ca
thedrã Petri & fidem apostolico ore laudatã censui consulendã: inde nunc meæ animæ
postulans cibũ, unde olim Christi uestimenta suscepi. Neq; uero tanta uastitas elementi
liquentis, & interiacẽs longitudo terrarũ, me à preciosæ margaritæ potuit inquisitione
prohibere. Vbicũq; fuerit corpus, illuc congregant aquilæ. Profligato à sobole mala pa
trimonio, apud uos solos incorrupta patrũ seruatur hæreditas. Ibi cespite terra fœcun-
2 do, dominici seminis puritatẽ centeno fructu refert: hic obruta sulcis frumẽta in lolium
auenasq; degenerant. Nunc in occidente sol iustitiæ oritur: in Oriente autẽ Lucifer ille
qui ceciderat, supra sydera posuit thronũ suum. Vos estis lux mundi, uos sal terræ, uos
aurea uasa & argentea: hic testacea uasa uel lignea, uirgã ferreã & æternũ operiuntur in-
cendiũ. Quanq̃ igitur tui me terreat magnitudo, inuitat tamẽ humanitas. A sacerdote ui
ctimã salútis, à pastore præsidiũ ouis flagito. Facessat inuidia: Romani culminis recedat
ambitio, cum successore piscatoris, & discipulo crucis loquor. Ego nullũ primum, nisi
Christũ sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri cõmunione consocior: super il-
3 lam petrã ædificatã ecclesiã scio. Quicũq; extra hanc domũ agnũ comederit, prophanus
est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnãte diluuio. Et quia pro meis facinoribus
ad eam solitudinẽ cõmigraui, quæ Syriã iuncto Barbariæ fine disterminat: nec possum
sanctũ dñi tot interiacentibus spatijs à sanctimonia tua semper expetere: ideo hic colle-
gas tuos Aegyptios confessores sequor: & sub onerarijs nauibus, parua nauicula delite-
4 sco. Non noui Vitalẽ, Meletiũ respuo, ignoro Paulinũ. Quicunq; tecũ nõ colligit, spar
5 git: hoc est, qui Christi non est, antichristi est. Nunc igitur prohdolor post Nicenã fidẽ,
B post Alexandrinũ iuncto pariter Occidente decretũ, triũ hypostaseon ab Arianorũ prę
sule & Campensibus nouellũ à me homine Romano nomẽ exigitur. Qui quæso ista A-
postoli prodidere? Quis nouus magister gentiũ Paulus hæc docuit? Interrogemus, quid
tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes aiunt. Responde-
mus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant: quia nescio quid ue-
neni in syllabis latet. Clamamus, si quis tres hypostases, aut tria enypostata, hoc est, tres
subsistentes personas non confitetur, anathema sit. Et quia uocabula non ediscimus, hæ
6 retici iudicamur. Si quis autẽ hypostasin usian intelligens, non in tribus personis unam
hypostasin dicit, alienus à Christo est: & sub hac confeßione uobiscum pariter cauterio
unionis inurimur. Discernite si placet obsecro, non timebo tres hypostases dicere: si iu
betis, cõdatur noua post Nicenã fides: & similibus uerbis, cum Arianis cõfiteamur or-
thodoxi. Tota seculariũ literarũ schola nihil aliud hypostasin, nisi usiam nouit. Et quis
rogo ore sacrilego tres substãtias prædicabit? Vna est dei & sola natura; quæ uere est. Id
enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suũ est. Cætera quæ creata sunt, etiã si uiden-
tur esse non sunt, quia aliquando non fuerũt: & potest rursum non esse, quod non fuit.
Deus solus qui æternus est, hoc est qui exordiũ non habet, essentiæ nomen uere tenet.
Idcirco & ad Moysen de rubo loquit: Ego sum q̃ sum. Et rursum: Qui est, me misit. Erãt
utiq; tunc angeli, cœlũ, terra, maria. Et quõ cõmune nomẽ essentiæ, ꝓprie sibi uindicat
deus? Sed q̃a illa sola natura est ꝑfecta, & in tribus ꝑsonis deitas una subsistit, q̃ est uere
& una natura est: quisquis tria esse, hoc est tres esse hypostases, id est usias dicit: sub no-
mine pietatis, tres naturas conat̃ asserere. Et si ita est, cur ab Ario parietib. separamur, ꝑfi
dia copulati? Iũgant̃ cũ beatitudine tua Vrsicinus, cũ Ambrosio societ̃ Auxẽtius. Absit
hoc à Romana fide: sacrilegiũ tãtũ religiosa populorũ corda nõ hauriãt. Sufficiat nobis
dicere, unã substantiã, tres personas subsistẽtes, ꝑfectas, æquales, coæternas. Taceantur
tres hypostases, si placet, & una teneatur. Non bonę suspicionis est, cum in eodem sensũ
uerba

uerba dissentiunt. Sufficiat nobis memorata credulitas. Aut si rectum putatis tres hy- C
postases cum suis interpretationibus debere nos dicere, nõ negamus. Sed mihi credite,
uenenũ sub melle latet, trãsfigurauit se angelus satanæ in angelũ lucis. Bene interpretantur hypostasin, & cum id quod ipsi exponũt habere me dicam, hæreticus iudicor. Quid tam anxie unum uerbũ tenent? Quid sub ambiguo sermone latitant? Si sic credũt ut interpretantur, non damno quod retinent. Si sic credo, ut ipsi sentire se simulant, permittant & mihi meis uerbis suum sensum loqui. Quamobrẽ obtestor beatitudinẽ tuam per crucifixum, mundi salutem, per homousion trinitatẽ: ut mihi epistolis tuis, siue tacendarum, siue dicendarũ hypostaseon detur autoritas. Et ne fortè obscuritas loci in quo dego te fallat, per baiulos literarũ ad Euagrium presbyterum, quem optime nosti, dignare scripta transmittere: simul etiam cui apud Antiochiam debeam cõmunicare significes: quia Campenses cum Tharsensibus hęreticis copulati, nihil aliud ambiunt, quàm ut autoritate cõmunionis uestræ fulti, treis hypostases cum antiquo sensu prædicent.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

VEtusto.] Nam antiquissimæ hæreses ex Oriente sunt ortæ: hoc est, Syria Phrygiaq́. 1
Indiscissam.] Sic enim interpretatur domini tunicam inconsutilem: nempe concordiam Ecclesiæ catholicæ. Et Christi uineã.] Interpretatur illud quod est in cantico mystico capite secundo: Capite nobis uulpes paruulas, quæ demoliuntur uineas.
Lacus contritos.] Alludit (ni fallor) ad illud quod est in Epistola Petri secunda, capite secundo: Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ. Quibus uerbis hæreticos describit. Sed originalis locus est Hieremiæ capite secundo: Me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non ualent aquas. Meminit & Zacharias lacus non habentis aquam, capite septimo. Fons signatus.] Hunc opponit lacubus contritis, & ecclesiæ ueritatem intelligit. Elementi liquentis.] Sic appellat mare: ita Vergilius, Camposq́ liquentes. Vbicunq; fuerit corpus.] Locus est Lucæ capite decimoseptimo. Corpus, intelligit Christum: aquilas, pios. Iuxta illud: Sanctorum uelut aquilæ iuuentus renouabitur. Profligato.] Id est, profuso. Allusit ad parabolam Euangelicam de filio prodigo & frugi. Patrũ seruatur.] Opi-
nor legendum, patris. Meminit enim parabolæ euangelicæ. Seminis puritatem.] Semen acci- D
pit, euangelicã doctrinam. Atq; hæc mira extulit grandiloquentia, pompaq́ uerborum. Obruta 2
sulcis.] Conduntur enim semina, idq́ in sulcis arui potissimum. In lolium auenasq́.] Eleganter dixit, degenerant. Nam hæc non sunt sui generis, sed ex degenerantibus frumẽtis, & uelut in aliam speciem transeuntibus. Idcirco superius dixit, referunt puritatem, quod opposuit degenerationi.
Nunc in Occidente.] Nam Romam in Occidente ponunt, & Occidentalis uocatur ecclesia. Hic fides integra seruabatur, cum Oriens uarijs erroribus dissideret. Aurea uasa.] Allusit ad locum qui est in secunda ad Timotheum Epistola, capite secundo, de uasis diuersis in magna domo.
Virgam ferream.] Allusit ad illud Psalmographi: Confringes eos in uirga ferrea. Et æternum operiuntur.] Hoc ad lignea uasa retulit. A sacerdote uictimam.] Argutissima distributio: pastoris est tueri gregem: sacerdotis dare uictimam. Victimam autem appellat sacram doctrinam, qua populus pascitur. Facessat inuidia.] Inuidiam uocat, atrocitatem & odium, quod odiosum sit ad hunc modum interpellare Romanum pontificem. Et flagitamus, quod exigimus improbe.
Cum successore piscatoris.] Ostendit Romanum pontificem oportere ab omni fastu alienissi-
mum esse, qui piscatori successerit, & qui crucifixi uices gerat: hoc est, humillimi. Super illam pe- 3
tram.] Non super Romam, ut arbitror. Nam fieri potest ut Roma quoq; degeneret, sed super eam fidem, quam Petrus professus est, & quam hactenus Romana seruauit ecclesia, qua non alia minus laborauit hæresibus. Extra hanc domũ.] Hic Hieronymus omnino uidetur sentire, omnes ecclesias debere subesse Romanæ sedi, aut certe ab hac non alienas, quæ peculiariter hoc apostolo gloriatur, qui inter apostolos primas tenuit: & sic est orthodoxa, ut sit orthodoxarum prima dignitate. Allusit autem ad domum in qua Christus cum duodecim apostolis comedit agnum paschalem. Et quod legitur Exodi duodecimo de esu phasæ: In una domo comedet, nec efferetis de carnibus eius foras. Pro meis facinoribus.] Id est, acturus pœnitentiam. Syriam iuncto Barbariæ.] Est uastissima solitudo inter Syriam & Agarenos, siue Saracenos, in qua primum uixit Hieronymus: aut certe secundo, hoc est, post primam migrationem. Sanctum domini.] Vult eximi à cõmunione Antiochenæ ecclesiæ, & subijci Romanæ. Sanctum domini uocat corpus Christi. Collegas tuos.] Adhærentes Romanæ sedi cõsessores, uocat sanctos monachos, uel potius episcopos. Nam illic erat Theophilus Alexandrinus. Onerarijs nauibus.] Quæ maximæ sunt. Ignoro 4
Paulinum.] Is fuit Antiochenæ ecclesiæ episcopus à Lucifero institutus, cæteri quoq; eiusdem ecclesiæ fuerãt episcopi, qui nec ipsi Arianæ hæreseos nota caruerũt. Nam Vitalis uigesimus eiusdem ecclesiæ fuit episcopus, Paulinus uigesimus secundus. Pro Milesio reposuimus Meletiũ, ex ipso diui Hieronymi

A Hieronymi Catalogo, in quo decem & ſeptem enumerat epiſcopos, quos hoſtes potius habendos putat quàm epiſcopos. Meletius autem prius Sebaſtæ Armeniorum epiſcopus, ab Arianis Antiochiam translatus fuit, in qua habita ſynodo, reiectoq; uerbo homouſii, Macedonianum dogma uindicarunt. Nicena Synodus.] Ea prima fuit, ad quam conuenerant trecenti & octodecim epiſcopi: in hac damnatus eſt Arianus error de homouſio, hoc eſt, quo negabant patrē, filium, & ſpiritum
5 ſanctum eiuſdem eſſe eſſentiæ. Eſt autem Nicea oppidum Bithyniæ. Poſt Alexandrinū.] Nam huius eccleſiæ primum fuerat presbyter Arius. Vnde depulſus totum ferè mundum traxit in ſuum errorem, fauentibus aliquoties & imperatoribus. Ac parum abfuit, quin Romam quoq; poſſederit. Vnde legimus, poſt damnatum in Nicena Synodo Arium, rurſum Alexandriæ conſediſſe epiſcopos, inter quos fuerint & Romani, aut certe occidentalis eccleſiæ nonnulli, & ob id ante collegas uocat. Id factum eſt Athanaſio ac cæteris epiſcopis per Conſtantem imperatorem ab exilio reuocatis. Trium hypoſtaſeon.] ὑπόστασις Græcis uarie ſignificat. Aliquando ſubſtantiam, ut in epiſtola ad Hebræos, χαρακτὴρ ὑποστάσεως, id eſt, figura ſubſtantiæ. Aliquoties fundamentū aut materiam, ut ad Hebræos: Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, ὑπόστασις. Et ad Corinthios, in hac ſubſtantia gloriæ, ἐν ταύτῃ ὑποστάσει. Philoſophi ſubſtantiam uocant, quæ non ſit accidens, uel quod per ſe ſit & non inſit, uel quod ſubſtet accidentibus. Græci tres hypoſtaſes ponunt, accipientes hypoſtaſin pro perſona. Porrò uox ea inaudita erat Romanis. Campenſibus nouellum.] In fine huius epiſtolæ ſcribit, Campēſes cum Tharſenſibus hæreticis copulatos fuiſſe. Porrò campe Græce ſonat flexus, & Ptolemeus Campas Ciliciæ partē facit, ni fallor, eam, qua inflexo litore Iſſici ſinus deflectit
6 ad Syriam, qua uicina eſt Antiochia iuxta Chalcidem. Vſian.] οὐσίαν, quod Quintilianus uertit eſſentiam. Nam hypoſtaſis ambiguum eſt nomen. Cauterio unionis inurimur.] Cauterium καυτήριον, ferrum eſt ignitū, quo inuruntur notæ. Id olim fiebat tyronibus ad militare ſacramentum admittendis. Ad quod hic alludit Hieronymus loquens de baptiſmo. Seculariū lit.] Hoc eſt philoſophorum, ut dictum eſt. Vna eſt.] Sic ordina. Vna & ſola dei natura eſt, hoc eſt uere habet eſſe. Quod ſubſiſtit.] Exponit uocem hypoſtaſis dictam παρὰ τὸ ὑφίστασθαι, hoc eſt à ſubſiſtendo.

Vrſinus.] Vrſicinum opinor legendum. Nam hic diaconus Damaſo in ſuſcipiendo pontificio competitor fuit: res in baſilica Sicinini ferro geſta eſt, adeo ut multi utrinq; ceciderint. Sed uicit Damaſus, Vrſicinus in Neapolitanam eccleſiam transfertur. Apparet autem, hunc Vrſicinum Arianæ factionis fuiſſe, ~~cuius fuit & Liborius, qui certius à Damaſo præceſsit~~. Ambroſio ſocietur Auxentius.] Auxentius præceſsit Ambroſiū, ſed Arianæ factionis. Poſt cuius ſeram mortē Ambroſio ſub
B rogato, omnis Italia ad rectam fidem conuertitur. Per homouſiā.] Homouſion arbitror legendum. Nam eſt cōmunis generis ὁμοούσιον, ut ſit adiectiuum, ab ὁμοῦ ſimul & οὐσία eſſentia, hoc eſt eiuſdem ſiue conſimilis eſſentiæ. Obſcuritas loci.] Quoniam in humili & ignoto loco latitabat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum uehementer uexaretur Hieronymus, & Damaſus non reſponderet, de eadem re iterum interpellat, blandicijs & obteſtationibus adnitens ut impetret reſponſum.

HIERONYMVS DAMASO.

1 IMportuna in euangelio mulier, tandem meruit audiri: & clauſo cum ſeruis oſtio, media licet nocte ab amico panes amicus accepit. Deus ipſe qui nullis contra ſe uiribus ſuperari poteſt, publicani precibus uincitur. Niniue ciuitas, quæ peccato perijt, fletibus ſtetit. Quorſum iſta tam longo repetita principio? uidelicet, ut paruum magnus aſpicias: ut diues paſtor morbidam non contemnas ouem. Chriſtus in paradiſum de cruce latronem intulit. Et ne quis aliquando ſeram conuerſionem putaret, fecit homicidij pœnā martyrium. Chriſtus, inquam, prodigum filium reuertentem lætus amplectitur, & nonagintanouem pecudibus derelictis, una ouicula quæ remanſerat, humeris boni paſtoris aduehitur. Paulus ex perſecutore fit prædicator, oculis carnalibus excæcatur, ut mente plus uideat: & qui uinctos Chriſti famulos ducebat ad concilium Iudæorū, ipſe poſtea etiam de Chriſti uinculis gloriatur: Ego igitur, ut ante iam ſcripſi, Chriſti ueſtem in Romana urbe ſuſcipiens, nunc Barbaro Syriæ limite teneor. Et ne putes alterius hanc de me fuiſſe ſententiam, quid mererer, ipſe conſtitui. Verum, ut ait gentilis poeta: Cœlum non animum mutat, qui trans mare currit. Ita me inceſſabilis inimicus poſt tergum ſecutus eſt, ut maiora in ſolitudine bella nunc
2 patiar. Hinc enim præſidijs fulta mundi Ariana rabies fremit. Hinc in tres partes ſciſſa eccleſia ad ſe rapere me feſtinat. Monachorum circa manentium, antiqua in me ſurgit autoritas. Ego interim clamito, ſi quis cathedræ Petri iungitur, meus eſt. Meletius, Vi-

talis,atq; Paulinus tibi hærere se dicunt,possem credere si hoc unus assereret. Nunc aut duo mentiuntur,aut omnes.Idcirco obtestor beatitudinem tuam, per crucem domini, per necessarium fidei nostræ decus,per passionem Christi, ut qui apostolos honore sequeris,sequaris & merito : ita in solio cum duodecim iudicaturus sedeas, ita te alius senem cum Petro cingat : ita municipatū cœli cum Paulo consequaris : ut mihi literis tuis apud quem in Syria debeam cōmunicare significes. Noli despicere animam, pro qua Christus mortuus est.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

IMportuna in euangelio.] De Chananæa sentit, de qua legis Matthæi decimoquinto. 1
Et clauso cum ser.] De improbo petitore panis, legis Lucæ capite undecimo. De uinculis gloriatur.] Vinctus in domino, & in carceribus sæpe. Christi uestem.] Nempe in baptismo,nisi mauis accipere de presbyterio.Hoc dicit, ut ostendat à quo honore,quò se pœnitentiæ causa defecisset. Syriæ limite.] Qui Syriam à Saracenis disterminat. Quid mererer ipse.] Suapte sponte releganus fuit in uastam illam solitudinē, non ab alio damnanus,uelut pœnam irrogans sibi,quo peccata lueret adolescētiæ. Cœlum,non animum mutat.] Horatij carmen ex Epistolis,in eos qui cōmutato loco putant se felicius uicturos, cum frustra mutetur cœlum,si idem animus circumferatur. Præsidijs fulta mundi.] Hoc est fauore imperatoris & armis militum. In treis parteis.] Vel propter treis hypostases, uel propter 2
tres episcopos inter se certantes,Meletium,Vitalem atq; Paulinum. Ita in solio.] Obtestantis est sermo. Ita te alius.] Alludit ad prędictum à Christo Petri martyrium: Quum autem senueris, alius cinget te,& ducet quò non uis. Optat autem Damaso martyrium. [redacted]. Municipatū cœli.] Quod Paulus municeps fuerit Romanæ urbis,natus in Tharso Ciliciæ.Huc fortassis alludit Hieronymus,pro Roma supponens cœlum : alioqui non minus hoc quadrabat in Petrum, quàm in Paulum:nisi fortè respexit ad hoc quod est apud Paulum, ad Thessalonicenses tertio, ὑμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. quod Hieronymus alicubi reddit,municipatum : pro quo nostra editio habet,conuersatio. Et Actorum uigesimosecundo. πολίτης, uertitur municeps. Loquitur autem illic de se Paulus. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nulla hæresis grauius afflixit totius orbis ecclesias,quàm Arianorum : adeo ut [redacted] & ipsos inuoluerit imperatores. Ac tota res pendebat à duobus uocabulis. Cæteri treis hypostases ob uocabuli nouitatem exhorrebant. Ariani οὐσίαν & ὁμοούσιον, uelut inauditas uoces refugiebant.Sed Ariani hoc fuere pestilētiores,quod secularibus literis et Aristotelicis argutijs essent instructi,quod hic & ipse testatur Hieronymus. Ea nata fuit ab Ario quodam Alexandrinæ ecclesiæ presbytero,qui depulsus ab ecclesia, multos in suam traxit factionem. Aduersus quam Nicena synodus primum collecta est,frequentissimo episcoporum conuentu,damnatum Arianorum dogma.Deinde uisum est,orbem in concordiam redigere, receptis qui uellent resipiscere. Id actum est in concilio Ariminensi,sub Claudio.Recepti complures episcopi,qui cum Ario senserāt.Damnata Arij doctrina, pronunciata est catholica fides, in quam unanimiter conclamatum est ab omnibus. Solum id concessum Arianis petentibus,ut usiæ & homousij uocabulum tolleretur, quod multos sua offenderet nouitate, præsertim cum cætera omnia conuenirent. Id tum studio pacis simpliciter donatum est,ne res pusilla obstaret publicæ cōcordiæ. At ex subdola pace natum est acrius bellum, Arianis eius synodi autoritatem ad suæ factionis patrocinium detorquentibus, ut erant callidi uafriq;.Proinde multis denuo concilijs actum est aduersus Arianos, quibusdam episcopis conniuentibus,quibusdam palàm Arianam hæresim ut catholicam defendentibus. Sed Ario mortuo, plures episcopi restituti sunt ab exilio,inter quos præcipui Athanasius & Hilarius. Atq; rursum damnata passim synodis minoribus hæresi Arianorū,disputari cœptum,an episcopi qui cum Ario senserant, recipi debuerint non adempto prius honore episcopali. Nam non conuenire simul & pœnitentis agere personam & episcopi.Deinde an essent rebaptizandi, qui ab Arianis fuissent baptizati. Hieronymus non uult adimi honorem episcopo resipiscenti, in eo duntaxat casu. Deinde dissentiens à Cypriano & Hilario,non uult rebaptizari,quos Ariani baptizauerant. Atq; hisce de rebus disputat per dialogum,facitq; Luciferianum quempiam cum orthodoxo disputantem,perinde quasi res agatur in porticu quadam,frequenti hominum corona,& notarijs excipientibus quæ dicūtur, id quod fieri solitum in huiusmodi disputationibus,uel ex Augustini libris palàm est. Inducit autem Luciferianum,cedentem minimeq; pertinacem,id quod non solent hæretici,nimirum quo certior esset uictoria.Porrò Luciferianorum hæresis nata est (ut putant) à Lucifero quodam episcopo Smyrniensi,qui prius in ecclesiasticam cōmunionem clementer recepti, rursus in ueterem factionem relapsi

sunt

A ſunt. At diuus Auguſtinus in libello ad Quoduultdeū, meminit de Lucifero quodam epiſcopo Caralitano: cuius tamen neq; Philaſter nec Epiphanius ullam inter hæreticos fecerint mentionē. Meminit huius & Platina in Liberio, ſed inter eos qui in exilium fuerant relegati, quod à Liberio miſsi ad Conſtantiū noluerint Nicenam damnare fidem. Meminit eiuſdem & Hilarius in primo libro ad Cęſarem Conſtantium, ſed honorifice. Meminit & Hieronymus in appendice Chrônicôn Euſebij, Luciferi cuiuſdam, qui poſt reſtitutū Athanaſium fuerit unà cum Euſebio reuocatus. Meminit & in Catalogo ſcriptorum illuſtrium: uerum hunc teſtatur nunq; Ariana prauitate contaminatum fuiſſe, quo loco mortem hominis recenſet. Vnde palàm eſt, Auguſtinū ambiguitate nominis fuiſſe deceptum. Liber autem eſt in primis lectu dignus, quippe qui multa ſalutaria præcepta complectatur, de uita epiſcoporum: uariam item ſuppeditet hiſtoriæ notitiam, de primis hæreſibus, de actis ſynodi Ariminenſis. Atq; utinam diuus Hieronymus ad eundem modum cum cæteris quoq; diſputaſſet, & minus conuitiorum ingeſsiſſet. Quanq; hoc uitij, ſi modo uitium fuit, ingenii cuidam & impotenti Chriſtianæ fidei zelo condonari par eſt. Hic minus iniquus eſt in Arianos, fortaſſe ob id quod Arianorum dogma uideatur ex Origenis hauſtum libris, & id temporis cupiebat Origenem ab omnibus legi, doctrinæ duntaxat gratia. Nondum enim exarſerat illa in Origenianum nomen inuidia. Cyprianum amice excuſat, at in Hilarium non ſine ſtomacho loquitur.

D. HIERONYMI ORTHODOXI ET LVCIFERIANI DIALOGVS.

1 PROXIME accidit, ut quidam Luciferi ſectator, cum alio eccleſię alumno odioſa loquacitate contendens, caninā facundiam exercuerit. Aſſerebat quippe uniuerſum mundū eſſe diaboli: &, ut iam familiare eſt eis dicere, factum de eccleſia lupanar. At ille econtrario rationabiliter quidem, ſed importuno & loco & tempore defendebat, non ſine cauſa Chriſtum mortuum fuiſſe, nec ob Sardorum tantum maſtrucam dei filium deſcendiſſe. Quid plura? dum audientiā & circulum lumina iam in plateis accenſa ſoluerent, & incōditam diſputationē nox interrumperet, conſputa penè inuicem facie receſſerunt: hoc tamen his qui affuerunt ſtatuentibus, ut in ſecretam porticum primo mane conueniretur. Quò cum iuxta placitum omnes conue-
B niſſent, uiſum eſt utriuſq; ſermonem à notarijs excipi. Atq; ita cūctis reſidentibus, Helladius Luciferianus dixit: Hoc primum mihi reſpōderi uolo, utrū Ariani Chriſtiani ſint, an non? ORTHODOXVS, Ego plus, inquit, interrogo, utrum ne omnes hæretici Chriſtiani ſint? LVCIFERIANVS dixit, Quem hæreticum dixeris, Chriſtianum negaſti. ORTH. dixit, Omnes ergo hæretici Chriſtiani non ſunt? LVCIF. d. Iam ſuperius audiſti. ORTH. d. Si Chriſti non ſunt, diaboli ſunt. LVCIF. d. Nemo dubitat. ORTH. d. Si autem diaboli ſunt, nihil refert hæretici ſint, an gentiles. LVCIF. d. Non refello. ORTH. d. Igitur præfixum inter nos habemus, de hæretico ſic loquendum, ſicut de gentili. LVCIF. d. Plane fixum. ORTH. d. Quære nunc ut libet, quoniam inter nos conſtat hæreticos gentiles eſſe. LVCIF. d. Quod interrogatio mea cogere uolebat, expreſſum eſt, Hæreticos Chriſtianos non eſſe. Nunc reſtat concluſio. Si Ariani hæretici ſunt, & hæretici omnes gentiles ſunt: & Ariani gentiles ſunt. Si autē Ariani gentiles ſunt, & conſtat nullam ſocietatem eccleſiæ eſſe cum Arianis, id eſt cum gentilibus: manifeſtum eſt ueſtram eccleſiam quæ ab Arianis, id eſt à gentilibus, epiſcopos ſuſcipit, non tam epiſcopos recipere, quàm de capitolio ſacerdotes: ac per hoc antichriſti magis ſynagoga, quàm Chriſti eccleſia debeat nuncupari. ORTH. d. Ecce impleta eſt prophetia: Parauit mihi foueā, & ipſe incidit in eam. LVCIF. d. Quō nam modo? ORTH. d. Si Ariani, ut dicis gentiles ſunt, & Arianorū conuenticula caſtra ſunt diaboli, quomodo in caſtris diaboli baptizatum recipis? LVCIF. d. Recipio, ſed pœnitentem. ORTH. d. Prorſus quid dicas non intelligis. Quiſquam ne gentilem recipit pœnitentem? LVCIF. d. Ego ſimpliciter in exordio ſermonis omnes hæreticos gentiles eſſe reſpondi. Verum quia captioſa interrogatio fuit primæ quæſtionis, tibi palmam tradens, ad ſecundam ueniam, in qua aio laicum ab Arianis uenientem recipi debere pœnitentem, clericum uero non debere. ORTHODOXVS dixit, Atqui in prima quæſtione quam obtinuiſſe me dicis, etiam ſecundam obtinui. LVCIF. dixit, Doce quomodo obtinueris. ORTHOD. dixit, Neſcis & laicos & clericos

clericos unū habere Christū, nec alium neophytis, alium episcopis esse deum? Cur ergo C non recipiat clericos, qui recipit laicos pœnitentes? LVCIF. d. Non est episcopi, ipsum lachrymas fundere pro peccatis, & corpus attrectare domini. Non est episcopi ad fratrū genua prouolui: & de sublimi loco eucharistiam ministrare populo. Aliud est lugere quod fueris, aliud neglecto peccato, in Ecclesia uiuere gloriosum. Tu qui hesterno die sacrilegus creaturam dei filiū prædicabas, qui quotidie peior Iudæis, blasphæmiarū lapides in Christū iaciebas: cuius manus sanguine plenæ sunt: cuius stilus lancea militis fuit, ad unius horæ conuersionē uirginem Ecclesiam, adulter ingredieris? Si peccasse te pœnitet, officiū depone sacerdotis: si te non peccasse cōfidis, permane quod fuisti. ORTH. d. Rhetoricaris, & à disputationū spinetis, ad campos liberæ declamationis excurris. Verum desine quæso à cōmunibus locis, & in gradum rursum ac lineas regredere: postea si placuerit, latius differemus. LVCIF. d. Nulla declamatio hic est. Dolor patientiam superat, propone ut libet, argumentare ut libet, nunq̄ persuadebis id esse episcopū, quod laicū pœnitentē. ORTH. d. Quoniam obstinate tenes aliam esse ratione episcopi, aliam laici, ad cōpendium concertationis tribuo quod postulas: nec me pigebit locū te facien te, manū tecū conserere: Expone mihi, quare laicū uenientē ab Arianis recipias, episcopum non recipias? LVCIF. d. Recipio Laicū, qui errasse se confitetur: & Dominus mauult pœnitentiam peccatoris, quàm mortem. ORTH. d. Recipe ergo & episcopum, qui & errasse se confitetur: & Dominus mauult pœnitentiā peccatoris, quàm mortem. LVCIF. d. Si errare se confitetur, cur episcopus perseuerat? Deponat sacerdotiū, concedo ueniam pœnitenti. ORTH. d. Respondebo tibi & ego sermonibus tuis. Si laicus errasse se confitetur, quomodo laicus perseuerat? Deponat sacerdotiū laici, id est baptisma, & ego do ueniam pœnitenti. Scriptū est enim: Regnū quippe nos & sacerdotes deo patri suo fecit. Et iterū: Gentē sanctā, regale sacerdotiū, populum acquisitū. Omne quod non licet Christiano, cōmune est tam episcopo quàm laico. Qui pœnitentiā agit, priora contemnat. Si non licet episcopo pœnitenti perseuerare quod fuerat, non licet & laico pœ- D nitenti permanere in eo propter quod pœnitentiā confitetur. LVCIF. d. Recipimus laicos, quoniam nemo conuertetur si se scierit rebaptizandū, & ita fiet, ut nos simus causa perditionis eorū, si repudientur. ORTH. d. Tu in eo quod recipis laicū, unam animam recipiendo saluas, & ego in recipiēdo episcopū, non dicam unius ciuitatis populos, sed uniuersam cui præest prouinciam ecclesiæ socio, quē si repellam, multos secum in ruinam trahet. Quamobrē quæso uos, ut eam rationem quam in paucis recipiendis habere uos existimatis, etiā ad totius orbis salutē concedatis. Quod si displicet, & tam duri estis, imò tam irrationabiliter inclementes, ut eum qui dederit baptisma, hostem Christi: eum qui acceperit, filium putetis: nos nobis aduersa non facimus: aut episcopum cum populo recipimus quē facit Christianū: aut si episcopum non recipimus, scimus etiam nobis populum reijciendum. LVCIF. d. Oro te nónne legisti de episcopis dictū: Vos estis sal terræ? Si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur? ad nihilum est utile, nisi ut proijciatur foras, & conculcetur ab hominibus. Sed & illud quod pro populo peccatore sacerdos deum exoret, ac pro sacerdote nullus sit alius qui deprecetur. Quæ quidem duo scripturarū capitula in sententiā concurrunt unam. Nam ut sal omnē cibū condit, nec est aliquid per se tam suaue, quod absq; eo gustū demulceat: ita mundi totius & proprie Ecclesiæ condimentū episcopus est: qui si infatuatus fuerit, siue per negationē, siue per hæresim, siue per libidinē, & ut semel dicā, per uniuersa peccata, a quo alio poterit condiri, cum ipse fuerit omniū condimentū? Sacerdos quippe pro laico offert oblationē suam, imponit manū subiecto, reditū sancti spiritus inuocat: atq; ita eum qui traditus fuerat satanæ in interitū carnis, ut spiritus saluus fieret, indictā in populū oratione, altario reconciliat: nec prius unum membrū restituit sanitati, quàm omnia simul membra confleuerint. Facile quippe ignoscit filio pater, cum mater pro uisceribus suis deprecatur. Si ergo hoc quem diximus gradu laicus pœnitens restituit ecclesiæ: ibiq; sequitur uenia, ubi

luctus

A luctus præcesserat: manifestũ est sacerdotẽ de gradu suo motum, in eundem locum non posse restitui: quia aut pœnitẽs sacerdotio carebit: aut in honore persistẽs, reduci in ecclesiam non poterit per ordinẽ pœnitẽtis. Tu mihi nunc infatuato sale, ecclesiæ saporẽ contaminas: tu eum qui proiectus foras, iacere deberet in stercore à cunctis hominibus conculcandus, super altarium reponis? Et ubi erit illud Apostoli præceptũ: Oportet episcopum esse sine crimine, quasi dispẽsatorẽ dei. Et iterum: Probet autẽ se unusquisq; & sic accedat? Vbi dominica denunciatio est: ne miseritis margaritas uestras ante porcos? Quod si de omnibus generaliter dictũ intelligis, quanto magis de sacerdotibus præcauendum est, cum etiam de laicis sic cauetur? Separamini, inquit dominus per Moysen, à tabernaculis istorum hominum durissimorũ, & nolite tangi ab omnibus quæ sunt eorum, ne simul pereatis in peccato eorum. Et rursum in duodecim Prophetis: Sacrificia eorum tanq̃ panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur. Et in Euangelio dominus: Lucerna, inquit, corporis est oculus, id est ecclesiæ lumen est episcopus. Si autem oculus tuus simplex est, totum corpus tuum lucidum erit. Sacerdote enim fidẽ ueram prædicante, ex omnium corde tenebræ discutiuntur. Et causam reddit: Neq; enim lucerna accenditur & ponitur subter modium, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt: hoc est, ideo deus scientiæ suæ igniculum in episcopo succẽdit, ut non sibi tantũ luceat, sed omnibus prosit. Et in consequẽti: Si, inquit, oculus tuus nequã fuerit, omne corpus tenebrosum est. Si autẽ lumen quod in te est tenebrę sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Et rectè. Nam cum ideo episcopus in ecclesia constituatur, ut populum coerceat ab errore, quantus erit error in populo, cũ errat ipse qui doceat? Quomodo potest peccata dimittere, qui ipse peccator est? quomodo sanctũ sacrilegus faciet? unde ad me lumen introiet, cum oculus meus cæcus sit? Proh dolor antichristi discipulus ecclesiã Christi gubernat. Et ubi est illud, Non potestis duobus dominis seruire? Sed & illud, Quæ cõmunicatio luci ad tenebras? qui consensus Christo ad Belial? Legimus in
B Veteri testamento: Homo in quo fuerit macula & uitiũ, non accedat offerre dona dño. Et rursum: Sacerdotes qui accedunt ad dominũ deum ut sacrificẽt, mundi sint, ne fortè derelinquat eos dominus. Et in eodẽ: Et cum accedunt ministrare sancta, non adducant in se delictũ, ne moriant. Et multa alia, quæ persequi infinitũ est, studio breuitatis omitto. Neq; enim numerus testimoniorũ, sed autoritas ualet. Ex quibus ostenditur uos per modicũ fermentum totam ecclesiæ massam corrupisse: & de eius manu hodie eucharistiam accipere, quẽ heri quasi idolũ respuebatis. ORTH. d. Multa quidẽ de sacris uoluminibus memoriter copioseq́; dixisti: sed cum totũ circumieris saltũ, meis casibus concluderis. Sit quippe, ut uis, Arianorũ episcopus hostis Christi, sit infatuatũ sal, sit lucerna sine igniculo, sit oculus sine pupilla: nempe eò peruenies, ut salire non possit, qui sal ipse non habeat, non illuminet cæcus, non accendat extinctus. Tu autẽ cum conditũ ab eo cibũ deuores, cur insulsum arguis conditorẽ? De igniculo eius ecclesia tua lucet, & lucernã eius criminaris extinctam? Oculos tibi præbet, & cæcus est? Quamobrẽ oro te, ut aut sacrificandi ei licentiam tribuas, cuius baptisma probas: aut reprobes eius baptisma, quẽ non existimas sacerdotẽ. Neq; enĩ fieri potest, ut qui in baptismate sanctus est, sit apud altare peccator. LVCIF. d. Sed ego recipio laicũ pœnitentẽ per manus impositionẽ, & inuocationẽ spiritus sancti, sciens ab hereticis spiritũ sanctũ non posse conferri. ORTH. d. Omnes propositionũ uestrarũ calles ad unum compitũ confluunt, & pauidorum more ceruorum dum uanos pennarũ euitatis uolatus, fortissimis retibus implicamini. Nam cum in patre & filio & spiritu sancto baptizatus homo templum domini fiat, cum ueteri æde destructa, nouum trinitatis delubrum ædificetur: quomodo dicis sine aduentu spiritus sancti apud Arianos peccata posse dimitti? Quomodo antiquis sordibus anima purgatur, quæ sanctum non habet spiritum? Neq; enim aqua lauat animã, sed prius ipsa lauat à spiritu, ut alios lauare spiritualiter possit. Spiritus, inquit Moyses, domini ferebatur super aquas. Ex quo apparet baptisma non esse sine spiritu sancto.

Betheſda lacus Iudææ niſi per aduentū angeli, debilitata corporaliter membra ſanare c non poterat:& tu mihi aqua ſimplici,quaſi de balneo animā lotam producis. Ipſe dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui non tam mundatus eſt in lauacro, quàm lauacro ſuo uniuerſas aquas mundauit, ſtatim ut caput extulit de fluento, ſpiritū ſanctum accepit: non quod unquam ſine ſpiritu ſancto fuerit, quippe qui de ſpiritu ſancto in carne natus eſt: ut illud nobis monſtraretur uerum eſſe baptiſma, quo ſpiritus ſanctus adueniat. Igitur ſi Arianus ſpiritū ſanctū non poteſt dare, ne baptizare quidem poteſt, quia Eccleſiæ baptiſma ſine ſpiritu ſancto nullū eſt. Tu uero cum baptizatū ab eo recipias, & poſtea inuoces ſpiritū ſanctū, aut baptizare eum debes, quia ſine ſpiritu ſancto non potuit baptizari: aut ſi eſt baptizatus in ſpiritu, deſine ei inuocare ſpiritū, quem tunc cum baptizaretur accepit. LVCIF.d. Obſecro te nónne legiſti in Actibus apoſtolorū, eos qui iam à Ioanne baptizati fuerant, cum ad interrogationē apoſtoli reſpondiſſent: ſe nec auditu quidem cōperiſſe, quid eſſet ſpiritus ſanctus: poſtea fuiſſe ſpiritū ſanctū cōſequutos? Vnde manifeſtū eſt poſſe aliquē baptizari, & tamen non habere ſpiritū ſanctū. ORTH. dixit, Non tam imperitos diuinorū uoluminū eos qui audiunt puto, ut ad hanc quæſtiunculam diſſoluendam longo ſermone opus ſit. Verū prius quàm quid in eam ſententiā loquar auſculta, iuxta ſenſum tuum, quanta ſcripturarū turbatio oriať. Quid eſt hoc quod Ioannes in baptiſmate ſuo alijs ſpiritū ſanctū dare non potuit, qui Chriſto dedit? Et quis eſt iſte Ioannes? Vox clamantis in deſerto, parate uiam domini, rectas facite ſemitas dei noſtri: ille qui dicebat, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mūdi. Minus dico, ille qui ex matris utero clamabat: Et unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? ſpiritū ſanctū non dedit, quē Philippus diaconus eunucho dedit? quē Ananias Paulo dedit? Audacter forſitan uidear Ioannē præferre cunctis. Audi dominū loquentē: Non eſt in natis mulierū maior Ioanne Baptiſta. Nulli enim contigit prophetarū, & annunciare Chriſtū, & digito demonſtrare. Et quid mihi neceſſe eſt in talis uiri laudibus immorari, cum à deo patre etiam angelus nuncupetur? Ecce, inquit, mitto angelū meum ante faciem D tuam, qui præparabit uiam tuam. Planè angelum, qui poſt materni uentris hoſpitium eremi deſerta ſectatus, paruulus de ſerpentibus luſit: qui oculis ſpectantibus Chriſtum, nihil aliud eſt dignatus aſpicere: qui eloquijs domini, quæ melle & fauo dulciora ſunt, dignam deo uocem erudiuit. Et ne quæſtionē morer, ſic decebat creſcere præcurſorem domini. Iſte ergo talis tantusq; ſpiritum ſanctum non dedit, quem Cornelius centurio anteq̄ baptizaretur, accepit? Reſponde quæſo cur non dederit? ſed ignoras. Audi quid ſcripturæ doceant: Ioannis baptiſma non tam peccata dimiſit, quàm baptiſma pœnitentiæ fuit in peccatorū remiſsionem, id eſt in futuram remiſsionē, quæ eſſet poſtea per ſanctificationem Chriſti ſubſequutura. Scriptum eſt enim, Fuit Ioannes in deſerto baptizans, & prædicans Euangelium pœnitentiæ in remiſsionem peccatorum. Et poſt modicum: Et baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata ſua. Vt enim antè præcurſor domini ipſe, ſic & baptiſma eius præuiū dominici baptiſmatis fuit. Qui de terra eſt, aiebat, terrena loquitur: at qui de ſupernis uenit, ſuper omnes eſt. Et iterum: Ego baptizo uos in aqua, ille baptizabit uos in ſpiritu. Si autem Ioannes, ut confeſſus eſt ipſe, non baptizauit in ſpiritu: conſequenter neq; peccata dimiſit, quia nulli hominum ſine ſpiritu ſancto peccata dimittuntur. Aut ſi contentioſe argumentaris, ideo Ioannis baptiſma dimiſiſſe peccata, quia de cœlis fuit: edoce quid amplius in Chriſti baptiſmate conſequamur: quod peccata dimittit, liberat à gehenna. Quod à gehenna liberat, perfectum eſt. Perfectū autem baptiſma non eſt, niſi quod in cruce & in reſurrectione Chriſti eſt. Ita tu in peruerſum duceris irreligioſus, dicente ipſo Ioanne, Illum oportet creſcere, me autem minui: dum ſerui baptiſmo plus quàm habuit tribuis, dominicum deſtruis, cui nihil amplius relinquis. Quorſum iſta tendit aſſertio? Videlicet, ut non tibi durum uideatur, ſi hi qui à Ioanne fuerant baptizati, poſtea per impoſitionē manus apoſtolorū, ſint ſpiritū ſanctum conſequuti: cum conſtet, eos ne peccatorū quidem ſine ſubſequutura

tura

A tura fide remißionẽ consecutos. Tu uero qui ab Arianis recipis baptizatũ, & ei tribuis
baptisma, quod perfectũ est: quo pacto quasi modicũ quid ei defuerit, sanctum aduocas
spiritũ, cum baptisma Christi sine spiritu sancto nullũ sit? Verum longius excesi, & cum
æqua fronte aduersarij potuerim impetũ submouere, leuiora eminus tela direxi. Ioãnis
autẽ baptisma intantũ imperfectũ fuit, ut constet postea Christi baptismate baptizatos,
qui ab eo fuerant baptizati. Ita enim historia refert: Factum est aũt, cum Apollo esset Co
rinthi, & cum Paulus pertransiret superiores partes Asiæ, deuenit Ephesum: & cũ inue-
nisset quosdam discentes, dixit ad eos: Si spiritũ sanctum accepistis, cũ credidistis? At illi
responderũt: Sed nec si spiritus sanctus sit, audiuimus. Dixit aũt ad eos: In quo ergo ba-
ptizati estis? Responderũt, in Ioãnis baptismate. Dixit aũt Paulus: Ioãnes quidẽ baptiza-
uit baptismo pœnitentię plebẽ, dicẽs in aduenientẽ post eũ ut crederẽt, hoc est in Iesum,
in remißionẽ peccatorũ. His auditis baptizati sunt in nomine domini nostri Iesu Chri-
sti. Et cum imposuisset illis manus Paulus, continuo cecidit spiritus sanctus super eos. Si
ergo baptizati sunt uero & legitimo ecclesiæ baptismate, & ita postea spiritũ sanctũ con
secuti sunt: & tu apostolorũ sequere autoritatẽ, & baptiza eos, qui Christi non habẽt ba-
ptisma, & poteris inuocare spiritũ sanctũ. LVCIF. d. Qui dormiẽtes sitiunt, auidè fau-
ces fluminibus ingurgitant. Et quanto plus hauserint, tanto plus sitiunt. Ita mihi & tu ui
deris aduersus quæstiunculã quam proposui hinc atq; illinc argumẽta quæsisse, & nihi-
lo minus in eadem quæstionũ siti perseuerare. An nescis etiam ecclesiarũ hunc esse mo-
rem, ut baptizatis postea manus imponanť, & ita inuocetur spiritus sanctus? Exigis ubi
scriptum sit? In Actibus apostolorũ. Etiam si scripturæ autoritas non subesset, totius or
bis in hanc partẽ consensus instar præcepti obtineret. Nam & multa alia quæ per tradi-
tionem in ecclesijs obseruantur, autoritatẽ sibi scriptæ legis usurpauerunt: uelut in laua
B cro ter caput mergitare: deinde egressos, lactis & mellis prægustare concordiam: ad in-
fantiæ significationẽ: die dominico & per omnẽ pentecosten, nec de geniculis adorare,
& ieiunium soluere: multaq; alia scripta non sunt, quæ rationabilis sibi obseruatio uin-
dicauit. Ex quo animaduertes nos ecclesiæ consuetudinẽ sequi: licet ante aduocationem
spiritus constet aliquẽ baptizatũ. ORTH. d. Non quidẽ abnuo hanc ecclesiarũ esse con
suetudinẽ, ut ad eos qui longè in minoribus urbibus per presbyteros & diaconos bapti
zati sunt: episcopus ad inuocationẽ sancti spiritus manũ impositurus excurrat. Sed qua-
le est, ut leges ecclesiæ ad hæresim transferas: & uirginis tuæ integritatẽ, per meretricum
lupanaria patiaris spurcari? Episcopus si imponit manũ, his imponit, qui in recta fide ba
ptizati sunt: qui in patre & filio & spiritu sancto tres personas, unam substantiã credide-
runt. Arianus uero cum aliud nihil crediderit (claudite quæso aures qui audituri estis,
ne tantæ impietatis uocib. polluamini) nisi in patre solo uero deo, & in Iesu Christo sal-
uatore creatura, & in spiritu sancto utriusq; seruo: quomodo spiritũ sanctũ ab ecclesia
recipiet, qui necdum remißionẽ peccatorũ consecutus est? Spiritus quippe sanctus, nisi
mundã fidẽ nõ incolit: nec habitator eius templi efficiť, quod antistitẽ non habet, uerã fi
dem. Quod si hoc loco quæris, quare in ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi, nõ
accipiat spiritũ sanctũ, quẽ omnes asserimus in uero baptismate tribui: disce hanc obser-
uationẽ ex ea autoritate descẽdere, ꝙ post ascensum dñi spiritus sanctus ad apostolos de
scendit. Et multis in locis idem factitatũ reperimus; ad honorẽ potius sacerdotij q̃ ad le-
gis necesitatẽ. Alioqui si ad episcopi tantum imprecationem spiritus sanctus defluit: lu
gendi sunt, qui in uiculis, aut in castellis, aut in remotiorib. locis per presbyteros & dia-
conos baptizati, antè dormierunt, q̃ ab episcopis inuiserentur. Ecclesiæ salus in summi
sacerdotis dignitate pendet: cui si non exors quædam & ab omnibus eminens detur po
testas, tot in ecclesijs efficientur schismata, quot sacerdotes. Inde uenit, ut sine chrismate
& episcopi iusione, neq; presbyter, neq; diaconus ius habeãt baptizãdi. Quod frequen
ter, si tamẽ necesitas cogit, scimus etiam licere laicis. Vt enim accipit quis, ita & dare po
test: nisi fortè eunuchus à Philippo diacono baptizatus sine spiritu sancto fuisse credẽdus

est,de quo scriptura ita loquit̃:Et descenderunt ambo in aquã: & baptizauit eum Philip c
pus.Et cum abscederet ab aqua,spiritus sanctus uenit in Eunuchum. Si aũt illud obiji-
endum putas,quia cum audissent apostoli qui erant Hierosolymis,quia recepit Samaria
uerbum dei,miserunt ad eos Petrum & Ioannẽ:qui cum uenissent ad eos, orauerũt pro
eis,ut acciperẽt spiritum sanctum:nondum enim ceciderat super ullum illorum.Cur ita
factum sit, in consequentibus disce. Ipse enim ait: Sed solum baptizati erant in nomine
domini Iesu.Tunc imponebant illis manus,& accipiebant spiritũ sanctum. Hoc loco si
& tu similiter te facere dicis,quia hæretici non baptizauerunt in spiritu sancto:scias Phi
lippum ab apostolis non fuisse diuisum,eandem habuisse ecclesiam:eundem dominum
Iesum Christum prædicasse: diaconum certe fuisse eorum, qui postea manus imposue-
runt.Tu uero cum apud Arianos non ecclesiam dicas esse,sed synagogam: nec clericos
dei,sed creaturæ & idolorum cultores: quomodo in dispari causa eandem asseris ratio-
nem te tenere? LVCIF. d. Valenter quidem & fixo gradu me tibi in faciem dimicãtem
repellis:sed post tergum cæderis,& nuda à spiculis dorsa nõ protegis.Esto quippe apud
Arianos ne baptisma quidem esse, & ideo spiritum sanctum ab eis non posse dari, quia
necdum remissionem peccatorum acceperint:totum hoc uictoriæ meæ proficit, & ar-
gumentorum tuorum palæstra,mihi palmam uictoriæ sudat.Arianus baptisma non ha-
bet,& quomodo sacerdotium habet? Laicus apud eos non est, & quomodo episcopus
esse potest? Mihi recipere mendicum non licet,tu recipis regem? Vos hosti castra tradi-
tis,& à nobis perfuga reijciendus est? ORTH. d. Si priorum meminisses, iam scires tibi
fuisse responsum: sed dum amorẽ contradicẽdi sequeris, à quæstionum lineis excidisti:
more quorundam loquacium potius quàm facundorum:qui cum disputare nesciant,ta
men litigare non desinunt.Ego enim non tam in præsenti Arianos,uel improbo,uel de
fendo,quàm illam cursus mei metam circumeo,eadem ratione à nobis episcopum reci-
pi,qua laicus à uobis recipitur.Si erranti concedis ueniam,& ego ignosco pœnitenti.Si
in fide sua baptizato baptizans nocere nõ potuit, & in fide sua sacerdotem constitutum D
constituens non inquinauit.Subtilis est hæresis,& ideo simplices animæ facile decipiun
tur.Deceptio tam laici quàm episcopi cõmunis est. At episcopus errare nõ potuit.Reue 3
ra de Platonis & Aristophanis sinu in episcopatum alleguntur. Quotus enim quisq; est,
qui non apprime in his eruditus sit? Deniq; ex literatis quicunq; hodie ordinant̃, id ha-
bent curæ,non quomodo scripturarum medullas ebibant, sed quomodo aures populi
declamatorũ flosculis mulceãt. Accedit ad hoc, quod Ariana hæresis magis cum sapien
tia seculi facit:& argumentationũ riuos de Aristotelis fontibus mutuat̃. Igitur paruulo-
rum inter se certantiũ ritu, quicquid dixeris,dicam:affirmabis,affirmabo:negabis,nega
bo.Arianus baptizat:ergo episcopus est:nõ baptizat: tu refuta laicũ, & ego non recipio
sacerdotẽ.Sequar te quocunq; ieris,aut pariter in luto hæsitabimus, aut pariter expedie
mur. LVCIF. d. Sed laico ideo ignoscendũ est:quia ecclesiam dei putans simpliciter ac
cessit:& iuxta fidem suam credẽs baptizatus est. ORTH. d. Nouam rem asseris,ut Chri
stianus quisquam factus sit ab eo, qui non fuit Christianus.Accedens ad Arianos,in qua
fide baptizatus est? Nempe in ea quam habebãt Ariani. Aut si iam ipse bene credebat,&
sciens ab hæreticis baptizatus est, erroris ueniam non meretur. Verum hoc penitus ab-
surdum est,ut discipulus ad magistrum uadẽs,antẽ sit artifex quàm doceat: ut modo ab
idolorum ueneratione conuersus,nouerit,Christum melius quàm ille qui doceat. At di
cis, simpliciter in patre & filio & spiritu sancto credidit: & ideo baptisma cõsecutus est.
Quæ est ista quæso simplicitas,nescire quod credas? Simpliciter credidit. Quid credidit?
certe aut tria nomina audiẽs,tres deos credidit,& idololatra effectus est: aut in tribus uo
cabulis trinominẽ credens deũ,in Sabellij hæresim incurrit. Aut edoctus ab Arianis,u-
num esse uerũ deum patrẽ,filium & spiritum sanctum credidit creaturas. Aut extra hæc
quid credere potuerit nescio:nisi forte homo iam edoctus in Capitolio, homusion didi
cerat trinitatẽ. Sciebat patrem,filium & spiritum sanctum,non natura, sed personis esse
diuisos

A diuisos. Sciebat & filij nomē in patre, & patris nomē in filio. Ridicula penitus assertio ante de fide quenquã disputare, quàm credere: antè mysterium scire, quàm initiatus sit: aliter de deo sentire baptizantē, & aliter baptizatū. Præterea cum solenne sit in lauacro post trinitatis confessionē interrogare: credis in sanctam ecclesiam? credis remissionē peccatorum? In quam ecclesiam credidisse eum dicis? in Arianorū? sed nō habent. In nostram, sed extra hanc baptizatus non potuit in eam credere, quam nesciuit. LVCIF. d. Quoniam ad omnia argutaris, & emissa à nobis spicula scuto orationis eludis, unam hastam iaciam, quæ umbonem tegminis tui, & uerba crepitantia, ui sua penetret: nec diutius patiar fortitudinem arte superari. Laicus etiam extra ecclesiam fide baptizatus, pœnitēs recipit. Episcopus uero aut pœnitentiã non agit, & sacerdos est: aut si pœnitentiã egerit, esse episcopus desinit. Quamobrem rectè nos & laicum suscipimus pœnitentē, & episcopū si in sacerdotio perseuerare uult, repudiamus. ORTH. d. Sagitta quæ contento neruo dirigitur, difficile uitat. Antè enim ad eum ad quem iacta est peruenit, quàm obice clypei frustret. Econtrario tuæ propositiones, qui a sine ferri acumine mittunt, hostem non ualent perforare. Hanc igitur hastam quam totis uiribus misisti, de qua nobis minitaris: uno, ut aiunt, digitulo repellam. Neq; enim hoc modo quæritur: an episcopus pœnitens esse non possit, & laicus possit: sed an hæreticus baptisma habeat: qui si, ut constat, baptisma non habet, quomodo potest esse pœnitens, antequam Christianus? Proba mihi ab Arianis uenientē laicum habere baptismum, & tunc ei pœnitentiam non negabo. Si uero Christianus non est, si non habuerit sacerdotem qui eum faceret Christianum: quomodo aget pœnitentiam homo qui necdum credit? LVCIF. d. Oro te ut philosophorum argumentatione deposita, Christiana mecum simplicitate loquaris, si tamen non dialecticos sequaris, sed piscatores. Aequùm ne tibi uidetur, ut Arianus episcopus sit? ORTHO. d.

B Tu eum episcopum probas, qui ab eo recipis baptizatum, & in hoc reprehendendus es: quare à nobis parietibus separaris, cum in fide & in Arianorum nobiscum receptione consentias? LVCIF. d. Iam & superius rogaui, ut non philosophicè, sed Christianè mecum loquaris. ORTH. d. Discere uis, an contendis? LVCIF. d. Vtiq; contendo, quia facti tui à te quæro rationem. ORTHO. d. Si contendis, iam tibi responsum est. Eadem enim ratione episcopum ab Arianis recipio, qua tu recipis baptizatū. Si discere cupis, in meam aciem transgredere. Aduersarius enim uincit, discipulus docet. LVCIF. d. Non possum antè esse discipulus, quàm magistrum audiam prædicantē. ORTH. d. Quoniam tergiuersaris, & sic uis à me doceri, ut aduersarium in integro habeas: tuo animo te do-

4 cebo. Consentimus in fide, consentimus in hereticis recipiendis, consentiamus etiam in conuentu. LVCIF. d. Hoc non est docere, sed argumentari. ORTH. d. Quia tu pacem cum scuto petis, & nos oliuæ ramum gladio inserimus. LVCIF. d. En tollo manus, cedo, uicisti. Verum cum arma deponã, sacramēti in quod me iurare compellis, quæro rationem. ORTH. d. Gratulor interim tibi, & Christo deo meo gratias ago, quia animo bono à falsitatis ardore ad totius orbis te saporē contulisti, nec dicis more quorundam: Saluū me fac dñe, quoniã defecit in me spiritus: quorū uox impia, crucē Christi euacuat: dei filium subiugat diabolo, & illam comploratione, quæ à domino de peccatorib. prolata est, nō de uniuersis hominibus dictam intelligit: Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionē? Sed absit, ut frustra deus mortuus sit. Alligatus est fortis, & uasa eius direpta sunt. Allocutio patris impleta est: Postula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, & possessionē tuam, terminos terræ. Apparuerunt fontes aquarū: & reuelata sunt fundamenta orbis terrarū. In sole posuit tabernaculum suum, nec est qui se abscondat à calore eius. Deo plenus Psalmista canit: inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti. Et ubi quæso isti sunt nimium religiosi, imò profani, qui plures synagogas asserunt esse, quàm ecclesias? Quomodo destructæ sunt diaboli ciuitates: & in fine, hoc est, in seculorum consummatione, idola corruerunt? Si ecclesiam non habet Christus, aut si in Sardinia tantum habet: nimium pauper factus est. En si Britan-

nias

nias, Gallias, Orientē, Indorum populos, Barbaras nationes, & totū semel mundū possi C
det satanas: quomodo ad angulū uniuersæ terræ crucis trophæa collata sunt? Nimirū ad uersarius potēs concessit Christo Hiberiā & Celtiberos luridos homines, Aethiopumq; prouinciā dedignatus est possidere. Quod si de illa quæ in Euangelio scripta est, sibi sententia blandiunt: Putásne cum uenerit filius hominis inueniet fidē super terram: sciant illam fidem nominari, de qua ipse dñs aiebat: Fides tua te saluam fecit. Et alibi de Centurione: Non inueni tantā fidem in Israel. Et rursus ad apostolos: Quid timidi estis modicæ fidei? Necnon & in alio loco: Si habueritis fidem sicut granū sinapis, dicetis huic monti, transmigra, & trāsmigrabit. Neq; enim Centurio, aut illa muliercula, quæ per duodecim annos fluxu sanguinis tabescebat, in trinitatis sacramēta crediderant, quæ post resurrectionē Christi apostolis manifestata sunt: ut merito fides horū quæ in mysterio est, laudaretur: sed simplicitas mētis & deuota deo suo anima approbata est. Dicebat enim in corde suo, si tetigero uestimentū eius tantū, salua fiam. Hæc est fides, quā raro inuentā deus pronunciauit. Hæc est fides, quæ etiā apud eos qui bene credunt, difficile perfecta inuenitur. Fiat tibi, inquit deus, secundū fidem tuā. Hanc ego uocē audire nolo. Si enī secundum fidem meā fiat mihi, peribo. Et certe credo in deum patrē, credo in deū filiū, & credo in deum spiritū sanctum. Credo in unum deum, & tamē secundum meā fidem nolo mihi fieri. Sæpe quippe uenit inimicus homo, & inter dominicam messem zizania interserit. Neq; hoc dico, quod maius quicq̄ sit, q̄ sacramēti fides, q̄ puritas animæ: sed indubitata ad deum fides ardua reperit. Verbi gratia dictū sit, ut quod uolumus perspicuū fiat: ad orationē assisto: nō orarē, si nō crederē: sed si uerē crederē, illud cor quo deus uidet mundarē, manibus tunderē pectus, genas lachrymis rigarē, corpore inhorrescerē, ore pallerē, iacerē ad domini mei pedes, eosq; fletu perfunderē, crine tergerem, hererē certe trunco crucis, nec prius amitterē, q̄ misericordiam impetrarē. Nunc uero creberrimē in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiā quæ dictu erubescenda sunt, gero. Vbi est fides? siccine putamus orasse D
Ionam? sic tres pueros? sic Danielem inter leones? sic certe latronē in cruce? Et hæc ego exempli causā ad intelligentiā sensus protuli. Cæterum conueniat unusquisq; cor suum, & in omni uita inueniet, q̄ rarum sit fidelē animam inueniri, ut nihil ob gloriæ cupiditatem, nihil ob rumusculos hominū faciat. Neq; enim statim qui ieiunat, deo ieiunat: aut extendēs pauperi manū, deo fœnerat. Vicina sunt uitia uirtutibus. Difficile est deo tantū iudice esse contentū. LVCIF. d. Preuenisti interrogationē meam: hanc enim scripturam mihi in ultimo reseruabā. Et ferē omnes nostri, imò iam nō mei, hoc quasi ariete in disceptationibus utuntur, quē confractum aut cōminutum uehemēter gaudeo. Sed quæso te ut mihi omnē causam quare ab Arianis ueniētes ecclesia recipiat, non quasi aduersario, sed quasi discipulo explices. Nam cum tibi uerbo respondere non possim, animo tamē necdum assentior. ORTH. d. Sub rege Constantio, Eusebio & Hypatio consulibus: nomine unitatis & fidei infidelitas scripta est, & nunc agnoscit. Nam illo tēpore, nihil tam pium, nihil tam conueniēs seruo dei uidebat, quàm unitatē sequi, & à totius mundi communione non scindi: præsertim cum superficies expositionis nihil iam sacrilegū præferret. Credimus, aiebant, in unum uerū deū patrem omnipotentē. Hoc etiam nos confitemur. Credimus in unigenitū dei filium, qui ante omnia secula, & ante omne principium natus est ex deo. Natum aūt unigenitū solum ex solo patre, deū ex deo: similem genitori suo patri secundū scripturas: cuius natiuitatē nullus nouit, nisi qui solus eum genuit pater. Nunquid hic insertū est, erat tempus, quando nō erat? Vel de nullis extantibus, creatura est filius dei. Perfecta fides est, deum de deo credere. Et natum aiebant unigenitum solum, ex solo patre. Quid est natum? Certè non factum. Natiuitas suspicionem auferebat creaturæ. Addebant præterea, qui de cœlo descendit, conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria uirgine, crucifixus à Pontio Pilato, tertia die resurrexit, sedet ad dexteram dei patris, uenturus iudicare uiuos & mortuos. Sonabant uerba pietatem, & inter

tanta

A tanta illa præconia, nemo uenenũ inſertũ putabat. De uſiæ uero nomine abijciẽdo, ueri
ſimilis ratio præbebat̃. Quia in ſcripturis, aiebant, nõ inuenit̃, & multos ſimpliciores nõ
uitate ſua ſcandalizat. Placuit auferri. Non erat curæ epiſcopis de uocabulo, cum ſenſus
eſſet in tuto. Deniq; ipſo in tẽpore cum fraude in expoſitione rumor populi uentilaret:
Valens Murſenſis epiſcopus, qui eam cõſcripſerat, præſente Tauro prætorij præfecto;
qui ex iuſſu regis ſynodo aderat, profeſſus eſt ſe Arianũ non eſſe, & penitus ab eorũ bla-
ſphemijs abhorrere. Res ſecretè geſta, opinionẽ uulgi nõ extinxerat. Itaq; alia die in eccle
ſia quę eſt apud Ariminũ, & epiſcoporũ ſimul et laicorũ turbis cõcurrẽtibus: Muſonius
epiſcopus prouinciæ Byzantinæ, cui propter ætatẽ primæ ab omnibus deferebant̃, ita lo
cutus eſt: Ea quæ ſunt iactata per publicũ, & ad nos uſq; perlata, aliquẽ è nobis ſanctitati
ueſtræ legere præcipimus: ut quæ ſunt mala, & ab auribus & à corde noſtro abhorrere
debent, omniũ una uoce damnẽtur. Reſponſum eſt ab uniuerſis epiſcopis, placet. Itaq;
cum Claudius epiſcopus prouinciæ Piceni ex præcepto omniũ blaſphemias quæ Valen
tis ferebant̃, legere cœpiſſet: Valens ſuas eſſe negans, exclamauit, & dixit: Si quis negat
Chriſtum deũ dei filium ante ſecula ex patre genitũ, anathema ſit. Ab uniuerſis conſona
tum eſt: Anathema ſit. Si quis negat filiũ ſimilẽ patri ſecundum ſcripturas, anathema ſit.
Omnes reſponderũt, anathema ſit. Si quis filium dei non dixerit æternũ cum patre, ana-
thema ſit. Ab uniuerſis conclamatũ eſt, anathema ſit. Si quis dixerit creaturã filium dei,
ut ſunt cæteræ creaturæ, anathema ſit. Similiter dictũ eſt, anathema ſit. Si quis dixerit de
nullis extantibus filium, & nõ de patre, anathema ſit. Omnes conclamauerũt, anathema
ſit. Si quis dixerit, erat tẽpus quando nõ erat filius, anathema ſit. In hoc cuncti epiſcopi,
& tota ſimul eccleſia plauſu quodam & tripudio Valentis uocẽ excepẽrũt. Quod ſi quis
à nobis fictum putat, ſcrinia publica ſcrutetur. Plenæ ſunt certè eccleſiarũ arcæ, & recẽs
adhuc memoria eſt. Superſunt homines, qui illi ſynodo interfuerũt: & quod ueritatem
firmet, ipſi Ariani hęc ita ut diximus geſta nõ denegãt. Cum ergo cuncti Valentẽ ad cœ-
B lum laudibus tollerẽt, & ſuam in eum ſuſpicionẽ cum pœnitentia damnarẽt: idem Clau-
dius qui ſuprà legere cœperat, ait: Adhuc ſunt aliqua quæ ſubterfugerunt dominum &
fratrem meum Valentẽ: quæ ſi uobis uidet̃, ne quis ſcrupulus maneat, in cõmune dam-
nemus. Si quis dixerit filiũ dei eſſe quidẽ ante omnia ſecula, ſed non ante omne omninò
tempus, ut ei aliquid anteferat, anathema ſit. Dixerunt cuncti, anathema ſit. Multaq; alia
quæ ſuſpicioſa uidebant̃, ad pronunciationẽ Claudij Valens condemnauit. Quæ ſi quis
plenius diſcere cupit, in Ariminenſis ſynodi actis reperiet, unde & nos iſta libauimus.
His itaq; geſtis concilium ſoluitur. Lęti omnes ad prouincias reuertunt̃. Idem enim regi
& bonis omnibus curæ fuerat, ut Oriens atq; Occidens cõmunionis ſibi uinculo necte
rentur. Sed diu ſcelera nõ latẽt: & cicatrix male obducta, incocto pure dirumpitur. Cœ-
perunt poſtea Valens & Vrſacius, cæteriq; nequitiæ eorũ ſocij, egregij uidelicet Chriſti
ſacerdotes, palmas ſuas iactitare: dicẽtes ſe filiũ non creaturã negaſſe, ſed ſimilẽ cæteris
creaturis. Tunc uſiæ nomẽ abolitũ eſt, tunc Nicenæ fidei damnatio cõclamata eſt. Inge-
muit totus orbis, & Arianũ ſe eſſe miratus eſt. Igitur alij intra ſuã cõmunionẽ remanerẽ,
alij ad eos cõfeſſores qui ſub nomine Athanaſij exulabant, cœperũt literas mittere: non-
nulli initam ſocietatẽ meliorum deſperatione planxerunt. Pauci uero (ut ſe natura homi
num habet) errorẽ pro conſilio defenſauere. Periclitabat̃ nauicula apoſtolorũ, urgebãt
uenti, fluctibus latera tundebant̃, nihil iam ſupererat ſpei. Dominus excitat̃, imperat tem
peſtati: beſtia morit̃, tranquillitas redijt. Manifeſtius dicam: Omnes epiſcopi qui de pro-
prijs ſedibus fuerant exterminati, per indulgentiã noui principis ad eccleſias redeunt.
Tunc triumphatorẽ ſuum Athanaſium Aegyptus excepit: tunc Hilariũ de prælio reuer
tentem, Galliarũ eccleſia complexa eſt: tunc ad reditũ Euſebij lugubres ueſtes Italia mu-
tauit. Concurrebant epiſcopi, qui Ariminenſibus dolis irretiti, ſine conſcientia hæretici
ferebantur, cõteſtantes corpus domini, & quicquid in eccleſia ſanctum eſt, ſe nihil mali
in ſua fide ſuſpicatos. Putauimus, aiebant, ſenſum congruere cum uerbis: nec in eccleſiã
dei

dei,ubi simplicitas,ubi pura cōfessio est,aliud in corde clausum esse,aliud in labijs pro- C
ferri timuimus.Decepit nos bona de malis existimatio.Non sumus arbitrati,sacerdotes Christi aduersus Christum pugnare.Multaq; alia, quæ breuitatis studio prætereo, flentes asserebant,parati & subscriptionē pristinam,& omnes Arianorum blasphemias condemnare.Hoc loco interrogo istos nimiū religiosos,quid de confessoribus agendū putauerint?Depositis,inquiēt,ueteribus episcopis,nouos ordinassent. Tentatum est. Sed quotus quisq; bene sibi conscius patitur se deponi? præsertim cum omnes populi,sacerdotes suos diligētes penè ad lapides & ad interemptionē deponentiū eos cōuolauerint? Mansissent,aiunt,intra suam cōmunionem: hoc est dicere, irrationabili crudelitate orbem totū diabolo condonassent.Cur damnassent eos qui Ariani nō erāt? Cur ecclesiam scinderēt in concordia fidei permanentē?Cur deniq; credētes bene obstinatione sua facerent Arianos?Nam cum in synodo Nicena, quæ propter Arianā perfidiam congregata est, octo episcopos Arianos susceptos sciamus, & episcopus iam in mundo nullus sit, nisi quos synodus illa ordinauit:quomodo potuerūt aduersum eā facere,propter quam exilium sustinuerunt? LVCIF. dixit:An tandē & tūc recepti sunt Ariani?qui nā quæso? ORTH. dixit:Eusebius episcopus Nicomediēsis,Theogonus episcopus Nicenus, Saras tunc presbyter Libyæ,Eusebius episcopus Cæsareæ Palæstinæ,& reliqui,quos enumerare longū est.Ipse quoq; caput horū & causa malorū Arius presbyter,& Euzoius diaconus,qui postea sub Theodosio Antiochenus episcopus fuit,& Achillas lector.Hi quippe tres Alexandrinæ ecclesiæ clerici,autores huius hæreseos extiterūt. LVCIF. dixit: Si quispiam eos neget fuisse susceptos,quomodo reuinceī? ORTH.d.Supersunt adhuc homines,qui illi synodo interfuerunt.Et si hoc parū est, quia propter temporis antiquitatem rari admodū sunt,& in omni loco testes adesse non possunt: legamus acta & nomina episcoporū synodi Nicenæ: & hos quos suprà diximus fuisse susceptos, subscripsisse homusion,inter cæteros reperiemus. LVCIF.d. Si potes, ostende post synodū Nicenā illos in perfidiam declinasse. ORTH.d. Rectè proposuisti.Solent enim oculis clausis de D
negare,qui non credunt factum esse quod nolunt.Sed quomodo postea nō declinarūt, propter quos synodus congregata est? & quorū epistolæ & libri impietatis ante synodū editi usq; ad præsentē diem durant? Igitur cum illo tempore trecēti & eo amplius episcopi,paucos homines,quos sine damno ecclesiæ eijcere poterāt,susceperint: miror quosdam & certè Nicenæ fidei sectatores,tantæ duritiæ existere, ut tres confessores de exilio reuertētes,non putēt id ob totius orbis salutē necessitate debuisse, quod tot & tales uiri uoluntate fecerunt.Sed(ut dicere cœperamus) post reditū confessorū, in Alexandrina postea synodo constitutū est,ut exceptis autoribus hæreseos,quos error excusare nō poterat,pœnitentes ecclesiæ sociarētur:non quod episcopi possint esse qui hęretici fuerāt, sed quod constaret eos qui reciperent,hæreticos non fuisse. Assensus est huic sententiæ Occidens,& per tam necessariū concilium,satanæ faucibus mūdus ereptus est. Ventum est ad asperrimū locum,in quo aduersum uoluntatē & propositum meum cogor de beato Lucifero,secus quicquam q̃ & illius meritū, & mea humanitas poscit,existimare. Sed quid faciam?ueritas os reserat,& inuitā linguam consciū ad eloquendū pectus impellit. In tali articulo ecclesiæ,in tanta rabie luporū,segregatis paucis ouibus, reliquū gregem deseruit,bonus quidē ipse pastor,sed multam prædam bestijs relinquens. Prætereo illa, quæ quidam ex maledicis,quasi satis firma defendunt:hoc illum amore gloriæ & nominis in posteros trāsmittēdi fecisse:necnō & pro simultate,quā aduersus Eusebiū propter Antiochenā dissensionē susceperat.Nihil istorū de tali uiro credo: unū est quod etiā in præsenti constanter loquar,uerbis eū à nobis dissentire, nō rebus: siquidē recipiat, qui ab Arianis baptisma cōsecuti sunt. LVCIF.d. Quàm longè alia, & ut nūc intelligo,errori magis q̃ spei proficiētia,mihi antea asserebant. Verū gratias ago Christo deo, qui in pectus meū ueritatis lumē infudit: ne adhuc ore sacrilego, uirginē eius scortū diaboli clamarem.Restat unum,quod quæso te ut edisseras,quid aduersum Hilarium dicēdum sit,

qui

A qui ne baptizatos quidem recipiat ab Arianis. ORTH. d. Hilarius cum diaconus de ecceleſia receſſerit, ſolusq́; ut putat turba ſit mundi, neq; euchariſtiam conficere poteſt, epiſcopos & presbyteros nõ habens: neq; baptiſma ſine euchariſtia tradere. Et cum iam homo mortuus ſit, cum homine pariter interijt & ſecta, quia poſt ſe nullum clericũ diaconus potuit ordinare. Eccleſia aũt non eſt, quæ non habet ſacerdotẽ. Sed omiſsis paucis homunculis, qui ipſi ſibi & laici ſunt & epiſcopi, auſculta quid de omni eccleſia ſentiendum ſit. LVCIF. d. Tribus, ut aiunt, uerbis tam grandem quæſtionẽ diſſoluiſti, & quidem dum loqueris, uideor mihi tecũ facere. Si uero obticueris, neſcio quid rurſum ſcrupuli naſcit̃: quare ab hæreticis baptizati ſuſcipiunt̃. ORTH. d. Hoc eſt quod & ego dixi, auſculta quid de omni eccleſia ſentiendum ſit. Iſte enim, ut ais, ſcrupulus multos titillat. Et longus fortaſſe ero in enarrãdo, uerum tanti eſt lucrũ ueritatis. Arca Noe eccleſiæ typus fuit, dicẽte Petro apoſtolo: In arca Noe pauci, id eſt octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam, quod & nos nunc ſimilis formæ baptiſma ſaluos facit. Vt in illa omniũ animaliũ genera, ita & in hac uniuerſarũ & gentium & morũ homines ſunt. Vt ibi pardus & hædi, lupus & agni: ita & hic iuſti & peccatores, id eſt uaſa aurea & argẽtea, cum ligneis & fictilibus cõmorantur. habuit arca nidos ſuos: habet eccleſia plurimas manſiones. Octo animæ hominũ in arca Noe ſeruatæ ſunt: & nobis Eccleſiaſtes iubet dare partes ſeptem, dare partes octo, id eſt, credere utriq; teſtamẽto. Ideo quidam pſalmi pro octaua inſcribuntur: & per octonos uerſus, qui ſingulis literis ſubiecti ſunt, in cẽteſimo decimooctauo pſalmo iuſtus erudit̃. Beatitudines quoq; quas dñs diſcipulis in monte pronuncians,

6 eccleſiam deliniauit, octo ſunt. Et Ezechiel in ædificationẽ templi octonariũ numerum aſſumit. Multaq́; alia in hunc modum per ſcripturas ſignificata reperies. Emittit̃ itaq; de arca coruus, & non redijt: & poſtea pacẽ terræ columba nunciat. Ita & in baptiſmate eccleſiæ teterrimo alite expulſo, id eſt diabolo, pacẽ terræ noſtræ columba ſpiritus ſancti nunciat. A triginta cubitis incipiens, & uſq; ad unũ cubitũ paulatim decreſcẽs, arca con-

B ſtruitur. ſimiliter & eccleſia multis gradibus cõſiſtens, ad extremũ diaconis, presbyteriſq́; finit̃. Periclitata eſt arca in diluuio, periclitat̃ eccleſia in mundo. Egreſſus Noe uineam plantauit, & bibens de ea inebriatus eſt: natus quoq; in carne Chriſtus, eccleſiam plantauit, & paſſus eſt. Nudatũ patrẽ irriſit maior filius, & minor texit: & deum crucifixum illuſerunt Iudæi, & honorauerũt gentiles. Dies me deficiet, ſi omnia arcæ ſacramenta cum eccleſia componẽs, ediſſeram qui ſint inter nos aquilę, qui columbę, qui leones, qui cerui, qui uermiculi, qui ſerpẽtes: quod ad præſens negociũ pertinet, breuiter expediam. Non ſolum in eccleſia moranẽ oues, nec mundæ tantũ aues uolitant, ſed frumentum in agro ſeritur, & inter nitẽtia culta Lappæq́; & triboli, & ſteriles dominant̃ auenæ. Quid faciat agricola? Euellat lolium? Sed tota pariter meſsis euertit̃. Quotidie induſtria ruſticana aues ſonitu abigit, imaginibus exterret: hinc flagello crepitat, hinc formidines tendit. Attamen ueloces capreæ, aut laſciuus onager incurrit: hinc in effoſſa horrea mures frumenta comportant, hinc ferventi agmine ſegetẽ formica populat̃. Ita res ſe habet. Nemo ſecurus agrum poſsidet. Dormiẽte patrefamiliãs, inimicus homo zizaniã ſuperſeminauit, ad quam eradicandam cum ſerui ire proponerẽt, dominus prohibuit, ſibi ſeruans palearũ & frumenti diſcretionẽ. Hæc ſunt uaſa iræ & miſericordiæ, quæ in domo dei ab Apoſtolo prædicant̃. Veniet ergo dies quando theſauro eccleſiæ aperto proferet dñs uaſa iræ ſuæ, quibus exeuntibus ſancti dicẽt: Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis. ſi enim fuiſſent ex nobis, manſiſſent utiq; nobiſcũ. Nemo poteſt Chriſti palmam ſibi aſſumere, nemo ante diem iudicij de hominibus iudicare. Si iam mundata eſt eccleſia, quid domino reſeruamus? Eſt uia quæ uidetur eſſe apud homines recta, nouiſsima autẽ eius ueniunt ad profundum inferni. In hoc errore iudicij quæ poteſt eſſe certa ſentẽtia? Conatus eſt beatus Cyprianus cõtritos lacus fugere, nec bibere de aqua aliena, et idcirco hæreticorũ baptiſma reprobans, ad Stephanũ tunc Romanæ urbis epiſcopũ, qui à beato Petro uigeſimuſſextus fuit, ſuper hac re Africanã ſynodũ direxit, ſed conat⁹ eius fruſtra

fuit. Deniq; illi ipſi epiſcopi, qui rebaptizádos hæreticos cũ eo ſtatuerãt, ad antiquã con c ſuetudinẽ reuoluti, nouũ emiſere decretũ. Quid facimus? ita & nobis maiores noſtri, & illis ſui tradidere maiores. Sed quid de poſterioribus loquar? Apoſtolis adhuc in ſeculo ſuperſtitibus, adhuc apud Iudæam Chriſti ſanguine recenti, phantaſma dñi corpus aſſerebat̃. Galatas ad obſeruationẽ legis traductos Apoſtolus iterũ parturit: Corinthios reſurrectionẽ carnis non credentes, pluribus argumẽtis ad uerũ iter trahere conat̃. Tunc Simon Magus & Menander diſcipulus eius, dei ſe aſſeruere uirtutes: tunc Baſilides ſummum deũ Abraxas cum trecẽtis ſexagintaquinq; æonibus cõmentatus eſt: tũc Nicolaus, qui unus de ſeptem diaconis fuit, die noctuq; nuptias faciẽs, obſcœnos & auditu quoq; erubeſcẽdos coitus ſomniauit. Taceo de Iudaiſmi hæreticis, qui ante aduentũ Chriſti, legem traditã diſſiparunt: quod Doſitheus Samaritanorũ princeps prophetas repudiauit: quod Sadducæi ex illius radice naſcentes, etiam reſurrectionẽ carnis negauerunt: quod 7 Phariſæi à Iudæis diuiſi, propter quaſdã obſeruationes ſuperfluas, nomen quoq; à diſſidio ſuſceperunt: quod Herodiani Herodẽ regẽ ſuſcepere pro Chriſto. Ad eos uenio hæreticos, qui Euangelia laniauerũt. Saturninũ quendã & Ophitas & Choitã & Carpocratem & Cerinthũ, & huius ſucceſſorẽ Hebionẽ, & cæteras peſtes: quorũ plurimi uiuente adhuc Ioanne apoſtolo eruperunt, & tamen nullum eorũ legimus rebaptizatũ. Quoniam aũt talis uiri fecimus mentionẽ, de Apocalypſi quoq; eius approbemus, hæreticis ſine baptiſmate debere pœnitentiã concedi. Angelo Epheſi deſerta charitas imputat̃. In angelo Pergamenæ eccleſiæ, idolothytorũ eſus, & Nicolaitarũ doctrina reprehenditur. Item apud angelum Thiatyrorũ, Hiezabel prophetiſſa, & ſimulacrorũ eſcæ, & fornicationes increpant̃. Et tamen omnes hos ad pœnitentiã dominus hortat̃, ſub cõminatione quoq; futuræ pœnæ, niſi conuertant̃. Non aũt cõgeret pœnitere, ſi non eſſet pœnitentibus ueniam conceſſurus. Nunquid dixit, rebaptizentur qui in Nicolaitarũ fide baptizati ſunt? uel imponant̃ eis manus, qui eo tempore apud Pergamenos crediderunt, qui diſciplinam tenebant Balaam? Quin potius age, inquit, pœnitentiã: ſin aũt, ego ueniam tibi D cito, & pugnabo tecũ in romphea oris mei. Verũ ſi uoluerint hi qui ab Hilario inſtituti ſunt, & oues ſine paſtore eſſe cœperunt, de ſcripturis ea proferre, quę beatus Cyprianus ob hæreticos non rebaptizandos in epiſtolis ſuis reliquit: ſciant illum hæc non cum anathemate eorum qui ſe ſequi noluerant, edidiſſe: ſiquidem in cõmunione eorũ permanſit, qui ſententiæ ſuæ contraierant: ſed hortatũ potius fuiſſe propter Nouatũ, & alias tũc hæreſes multas enaſcentes, ne quiſquam ab eo ſine damnatione erroris ſui reciperetur. Sermonem deniq; ſuum, quem ſuper hac re ad Stephanum Romanũ põtificem habuit, tali fine compleuit: Hæc ad conſcientiam tuam frater chariſsime, & pro honore communi, & pro ſimplici dilectione protulimus: credentes etiam tibi pro religionis tuæ & fidei ueritate placere, quæ & religioſa pariter & uera ſunt. Cæterũ ſcimus quoſdam, quod ſemel imbiberunt nolle deponere, nec propoſitum ſuum facile mutare: ſed ſaluo inter collegas pacis & concordiæ uinculo, quædam propria quæ apud ſe ſemel ſint uſurpata, retinere. Qua in re non uim cuiquam facimus, aut legem damus, quin habeat in eccleſiæ adminiſtratione uoluntatis ſuæ arbitrium liberum: unuſquiſq; ſit præpoſitus, rationem actus ſui domino redditurus. Ad Iubanum quoq; de hæreticis rebaptizandis ſcribens, in fine libelli ſic loquutus eſt: Hæc tibi breuiter pro noſtra mediocritate ſcripſimus frater chariſsime, nemini præſcribentes aut præiudicantes, quo minus unuſquiſq; epiſcoporum quod putat, faciat, habens arbitrij ſui liberam poteſtatem. Nos, quantum in nobis eſt, propter hæreticos cum collegis & coepiſcopis noſtris non contendimus, cũ quibus diuinam concordiam & dominicã pacem tenemus, maxime cum Apoſtolus dicat: Si quis aũt putauerit ſe contentioſum eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, nec eccleſia dei. Seruatur à nobis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, uinculum fidei, concordia ſacerdotij. Eſt præterea aliud quod inferemus, aduerſum quod ne mutire quidem audeat Hilarius Deucalion orbis. Si enim hæretici baptiſma nõ habent:

&

A & ideo rebaptizandi ab ecclesia sunt, quia in ecclesia nõ fuerũt, ipse quoq; Hilarius non est Christianus. In ea quippe ecclesia baptizatus est, quæ semper ab hæreticis baptismum recepit. Antequã Ariminensis synodus fieret, anteq; Lucifer exularet, Hilarius Romanę ecclesiæ diaconus ab hæreticis uenie͂tes, in eo quod prius acceperant, baptismate suscipiebat. Nisi fortè tantũ Ariani hæretici sunt, & ab his solis baptizatũ recipere nõ licet, ab alijs licet. Diaconus eras ô Hilari, & à Manichæis baptizatos recipiebas. Diaconus eras, & Hebionis baptisma comprobabas: repente postquã exortus est Arius, totus tibi displicere cœpisti. Segregas te cum tuis uernulis, & nouũ balneũ aperis. Si te angelus aliquis, aut apostolus rebaptizauit, nõ infringo quod sequeris. Si uero in sinu meo natus, si ube rum meorũ lacte nutritus, aduersum me gladiũ leuas: redde quod dedi, & esto, si potes, aliter Christianus. Meretrix sum, sed tamẽ mater tua sum. Non seruo unius thori castitatem: talis eram quando conceptus es: cum Ario adulteria cõmitto, feci & antea cum Praxea, cum Hebione, cum Cerintho, Nouato: hos amplexaris, hos in matris tuæ domũ iam adulteros recipis. Nescio quid te unus adulter offendat. Quod si negandũ quispiam putauerit, hæreticos à maioribus nostris semper fuisse susceptos: legat beati Cypriani epistolas, in quibus Stephanũ Romanæ urbis episcopũ, & inueteratę consuetudinis lacerat errorem. Legat & ipsius Hilarij libros, quos aduersus nos de hæreticis rebaptizãdis edidit, & ibi reperiet ipsum Hilarium confiteri, à Iulio, Marco, Syluestro, & cæteris ueteribus episcopis, similiter in pœnitentiã omnes hæreticos susceptos: nec tamẽ sibimet ueritatis cõsuetudinẽ prǽiudicare debere. Synodus quoq; Nicena, cuius paulo antè fecimus mentionẽ, omnes hæreticos suscepit, exceptis Pauli Samosateni discipulis. Et quod his maius est, episcopo Nouatianorũ, si conuersus fuerit, presbyteri gradũ seruat: quæ sententia & Luciferũ impugnat, & Hilariũ: dum idem & clericus est, & baptizatus. Poterã diem istiusmodi eloquio ducere, & omnes propositionũ riuulos uno ecclesiæ sole siccare. Verum quia iam multũ sermocinati sumus, & prolixitas cõcertationis audientium
B studia lassauit, breuẽ tibi apertamq; animi mei sententiã proferam: in illa esse ecclesia permanendum, quæ ab apostolis fundata, usq; ad diem hanc durat. Sicubi audieris eos qui dicunt Christi, non à dño Iesu Christo, sed à quoquã alio nuncupari, utputa Marcionitas, Valentinianos, Montenses siue Campates: scito non ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogã. Ex hoc enim ipso quod postea instituti sunt, eos se esse indicant, quos futuros Apostolus prænunciauit. Nec sibi blandiant, si de scripturarũ capitulis uideñt sibi affirmare quod dicunt, cum & diabolus de scripturis aliqua sit locutus, & scripturæ non in legendo consistant, sed in intelligendo. Alioqui si literã sequimur, possumus & nos quoq; nouũ nobis dogma cõponere: ut asseramus in ecclesiã nõ recipie͂dos, qui calciati sint, & duas tunicas habeãt. LVCIF. d. Non solũ te uicisse existimes, uicimus utriq; uterq; nostrũ, palmam refer tu mei, & ego erroris. Vtinamq; mihi sic semper disputare contingat, ut ad meliora proficiens, deseram quod male tenebam. Vnum tamẽ tibi confiteor, quia mores meorum apprime noui, facilius eos uinci posse quàm persuaderi.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA

1 Ecclesiæ alumno.] Id est orthodoxo. Caninã facundiã.] Dictum est Appij, quo Hieronymus libenter utitur, uel hoc argumento, quod crebro utit̃. Lupanar.] Id est undiq; contaminatã. Importuno & loco.] Quod parũ tutũ esset in circulo fauentiũ heretico: aut loco, nempe in media uia: tempore, quia iam ingruente nocte. Ob surdorũ tantũ mastrugam.] Quid attinet cõmemorare quæ portenta scioli quidam, ac prorsum mei similes, in hunc induxerunt locũ? Restituimus autem sagaciter omnia subodorati, ad hunc modum: Nec ob Sardorũ tantũ Mastrucam dei filium descendisse. Est autem mastruca uestis barbaricæ genus, quam Sardi sua lingua mastrucam appellant. Eandem Hispani strigium, Germani renonem appellabant. Vnde Plautus: Mastrucatus & plenus puluere. Porrò quoniam aduersarij spurco & sordido uocabulo Christi ecclesiam dixerant lupanar, Hieronymus uolens retaliare conuiciũ, barbarum ac ridiculum regerit uocabulum: significans multos adhuc superesse bonos Christianos, etiam si nulli essent in Sardinia, in qua sola ille Christi ecclesiam esse uolebat: neq; enim Christum ob illos solos descendisse in terram, id quod aliquanto post explicat Hieronymus. De Sardiensi synodo meminit & Hilarius in libro De synodis: item in libris

ad Constantium. Et ut ridicule notaret Sardorum gentem, mastrucæ meminit, quod & uestis & uox c
esset illius gentis, utraque ridicula. Apparet autem Luciferum huius autorem hæreseos Sardum fuis-
se: tametsi Isidorus tradit illum Symmæ episcopum fuisse. Atque hinc præmiserat, importuno & loco
& tempore, quod apud Sardum, Sardorum mastrucam taxaret: unde & consputus discessit.
Alium neophytis.] Neophyti uocabant, qui nuper uenissent ad fidem Christi. Ex his Paulus ue- 2
tat episcopum eligi, unde illos opposuit episcopis. Ac lineas.] Metaphora est à certantibus infra
præscriptum. Circumieris saltum.] Sumptum à uenatu feræ. Nam saltus indagine cinguntur, ne
possit elabi fera. Ad unum compitū.] Hic corruperant pro compitū, computū. Est autem com-
pitum, spacium illud medium inter multas uias inter se concurrentes. Varios pennarum.] Id fit
arte uenatorum, ut moris alis fictitijs, cerui in fugam adigantur, hoc est in insidias & in casses.
Paruulus de serpentibus lusit.] Allusit ad illud Esaiæ capite undecimo, in quo Baptistā ueluti de-
pingit: Et erit iustitia cingulum lumborū eius, &c. Ac paulo post: Et delectabitur infans ab ubere su
per foramina aspidis, & in foramina reguli qui ablactatus fuerit, manum mittet, &c. Velut in la-
uacro.] Animaduerte lector ueteres in baptismo ceremonias. Claudite quæso.] Mire per apo-
strophen uersus ad auditores, ostendit abominandū quod dicturus est. Inde uenit.] Nota chris-
matis unctionem proprie ad episcopum pertinere. De Platonis & Aristophanis sinu.] Hoc est, 3
statim à studio secularis philosophiæ & lectione poetarum, necdum exercitatus in diuinis literis. Et
Alleguntur legendum, non Eligūtur, attestantibus peruetustis exemplaribus. Ariana hæresis.]
Hæc lege theologe, qui nihil nisi Aristotelem crepas. In luto hæsitabimus.] Ita Terentius: In eo-
dem hæsitas luto. Trinominem credens.] Nam Sabellius sustulit distinctionem personarū, affir
mans in uno Christo simul fuisse patrem, filium, & spiritū sanctum: atque hæc esse uocabulis distincta,
non re. Verum deum.] Hoc est, à nullo creatum, cum filius sit creatus à patre, iuxta Arianos: &
spiritus sanctus sit creatus à creato filio. Edoctus in Capitolio.] Iocatur. Nam in Capitolio nō di
scuntur mysteria fidei, sed prophana tractantur negocia, & dediscitur Christiana religio. Vno
(ut aiunt) digitulo.] Id est, facillime, nulloque negocio. Oro te ut.] Vides ut recusatur in negocio
fidei, philosophorū argumentatio, & requiritur simplicitas. Quanquam hic nulla mentio de primis
aut secundis intentionibus, de formalitatibus, de quidditatibus, de ecceitatibus, deque similibus ridi-
culis argutijs. In integro habeas.] Hoc est, ut liberum tibi sit eum pro aduersario ferire, si uelis. 4
Oliuæ ramum.] Mira allegoria rem extulit. Solebant olim oliuæ ramū prætendere, qui pacem pe
tituri uenissent. Sed qui ramum oliuæ gladio inserit, ita petit pacem, ut si non detur quod petit, para-
tus sit ad pugnam. En tollo.] A gladiatoribus sumptum est, qui hoc signo agnoscebāt uictorem D
prostrati. Sacramenti in quod.] Victor uicto dictabat iusiurandum quod ab illo exigebat.
Concessit Christo.] Alij legunt Hiberniam, legendum arbitror Hiberiam, nimirū eam quæ est in
Hispania iuxta columnas Herculis, non eam quæ est finitima Hircaniæ. Et Celtiberis.] Quà uer
gunt ad Galliam, gens omnium immanissima, ut ait Strabo. Hos luridos appellat, quod colore sint
huiusmodi, quo uidemus esse Saracenos. Hoc dictum est per ironiam, quasi diabolus non fuerit à
Christo uictus, & toto expulsus orbe, sed luridas quasdam nigras ac barbaras modo nationes Chri-
sto concesserit, ne nihil haberet, ipse reliqui orbis dominus. Hoc quasi ariete.] Aries, militaris
est machina, qua portæ urbium mœniaque impulsu quatiuntur. Vsiæ nomen.] Quod hypostasis 5
uocabulum reijcerent, inuentū ab Ario. Incocto pure.] Hic mendose legebatur In corpore. Ex
uetustissimo codice restituimus Incocto pure. Pus enim sanies est uomicæ: quod ubi maturuit, ulce-
re rupto erumpit. Aegyptus recepit.] Nam Alexandria in Aegypto est, unde pulsus Athanasius
factione Arianorum, ad Constantinum confugerat, & Constantis literis est restitutus. Tunc Hi
larium.] Is factione Saturnini Arelatensis, & aliorum Arianorū pulsus, in Phrygiam confugerat: ubi
triennium cōmoratus, librum scripsit de religione Christiana. Qua de re meminit ipse in libro De sy
nodis. Ad reditum Eusebij.] Qui unà cum Lucifero post Athanasium restitutū fuit ab exilio re-
uocatus. Is fuit episcopus Vercellensis. Ecclesiā deliniauit.] Hoc est depinxit. Sed quotus quisque 6
est hodie episcoporum, qui hoc exemplar non rideat, non abominetur? Lappæque & triboli.] In-
tertexuit Maronis carmen ex Georgicis. Nemo potest sibi Christi palmam.] Palmam dixit iudi
candi autoritatem, pro quo Romani dicebant, uirgulam censoriam. Hieronymus autem ad Deute-
ronomij uigesimumquintum caput allusit. Africanam synodum direxit.] Quidam habebant In
dixit. Christi sanguine recenti.] Quidam habebant Calente: fortassis scriptum erat, recens calen
te. Simon magus.] Hic à Philippo diacono fuerat baptizatus: unde apud Augustinum primum
inter hæresiarchas locum obtinet. Ab huius discipulo Menandro, Menandriani dicti sunt, qui dice-
bant mundum non à deo, sed ab angelis fuisse conditum. Deum Abraxas.] Nam huius dictio-
nis ἄβραξας literis, iuxta Græcorum supputationem, tot cœlos inducebat, ut aliàs exposuimus.
Nicolaus.] Hic uxores uoluit esse communes: unus fuit ex septem diaconis, ut habes in Actis A-
postolorum. Dositheus.] Hæresiarcha, unde Dositheani. Samaritanus erat. Docuit prophetas 7
non fuisse locutos afflatu spiritus sancti. Huius & aliàs meminit. Samaritani & ante Christum uelut
hæretici erant: neque enim totam legem reijciebant, sed in quibusdam dissidebant. Saturninum
quendam.] Quendam addidit, ueluti de obscuro. Is cum Simone & Menandro sensit, & discipulos

A habuit Saturninianos dictos. Ophitas.] Incredibile dictu, quibus modis totus hic locus fuerit corruptus. Hi dicti sunt à serpente: colunt enim pro deo colubrum, qui seduxit Euam, ueluti cognitionis autorem, & eundem affirmant esse Christum. Et Chaldæos.] Legendū arbitror Caianos. Nam hæc quoq; fuit antiquissima hæresis. Honorabant Cain & Iudam, quod illum dicerent esse fortissimæ uirtutis, hunc pio consilio prodidisse Christum, quod præsciret quantū boni esset illinc profecturum orbi. Et Choitas.] Legendum arbitror Gnoitas, ut sint ijdem cum Gnosticis, quos sic appellabant ab usurpatione sciētiæ. Nisi mauis Chnoitas, à puluere. Nam Augustinus testatur Gnosticos à nonnullis βορβορίτας fuisse uocatos, à cœno ob spurcitiem. Fit & horum mentio in Decretis causa uigesimaquarta, quæstione tertia. Perpende lector, num legendum sit pro Choitam, Sethoitā. Nam Sethoitæ præter alia dicebāt, Seth filium Noe fuisse Christum, ut indicat Augustinus. Addam & aliam coniecturam: quid si legas Choitam Carpocratem, expuncta cōiunctione. Et Choitam appellat, quod dixerit Christum terrenū, hoc est, nihil aliud fuisse quàm hominem, nimirū hoc est laniare Euangelium. Carpocratem.] Vnde Carpocratiani sunt dicti: negabant corporū resurrectionē.

Cerinthum.] Vnde Cerinthiani. Dicebant Iesum hominem tantum fuisse, nec resurrexisse, sed resurrecturum. Hebionem.] Nam de Christo idem sensit quod Cerinthus: hi Mosaicę legis obseruationem cum Christo copulant. Cyprianus ad hær.] Extat hæc epistola inter illius opera.

Deucalion orbis.] Non sine stomacho dictum, quasi totus mundus in baptismo hæreticorum, uelut in diluuio periturus fuerit, nisi ab uno Hilario seruaretur. Notissima fabula est apud Ouidium de Deucalione & Pyrrha. Montenses, siue Campates.] Lusit in affinitate uocū. Montes enim campis respondent. At antè dixit: Campenses cum Tharsensibus Arianis fuisse coniunctos. Et in Montensibus, ad Montanum hæresiarcham allusit. Vicimus utriq; uterq; nostrum.] Nihil dici potuit argutius neq; lepidius.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus, opinor, male uerterat librum Origenis περὶ ἀρχῶν. Proinde ad Pammachij preces ipse denuo uertit, nihil immutans. Verum quoniam Arianorum hæresis, & aliorum, in multis uidebatur Origenis decretis cōsentire: Hieronymus, quo posset citra religionis periculum legi tam eruditum opus, indicat quæ sint illic impie dicta: hoc agens, ne aut periret liber, aut cum pernicie legeretur. At illud assequutus est sua industria Hieronymus, ut perdito libro, nihil inde teneamus, præter ea, quæ
B sola profuerat ignorasse.

DIVVS HIERONYMVS AD AVITVM, quid cauendum in libris περὶ ἀρχῶν.

1 ANTE annos circiter decem, sanctus uir Pammachius ad me cuiusdam schedulas misit, quę Origenis περὶ ἀρχῶν interpretata uolumina continerēt, imò uitiata: hoc magnopere postulās, ut Græcam ueritatē Latina seruaret translatio: & in utramq; partem seu bene seu male dixisset ille qui scripsit, absq; interpretis patrocinio, Romana lingua cognosceret. Feci ut uoluit, misiq; ei libros: quos cum legisset, exhorruit: & reclusit scrinio, ne prolati in uulgus, multorum animos uulnerarent. A quodam fratre, qui habebat zelum dei, sed non secundum scientiam, rogatus ut traderet ad legendum, quasi statim redditur, propter angustiam temporis, fraudem non potuit suspicari. Qui acceperat legendos, adhibitis notarijs opus omne descripsit: & multo celerius quàm promiserat, codicem reddidit. Eademq; temeritate, & (ut leuius dicam) ineptia, quod male surripuerat, peius alijs credidit. Et quia difficile grandes libros de rebus mysticis disputantes, notarum possunt seruare compēdia, præsertim qui furtim celeriterq; dictantur: ita in illis confusa sunt omnia, ut & ordine in plerisque & sensu careant. Quamobrem petis Auite charissime, ut ipsum ad te exemplar dirigā, quod à me olim translatū, & nulli alij traditum, à supradicto fratre peruerse editum est. Accipe igitur quod petisti: sed ita ut scias detestanda tibi in eis esse quàm plurima: & iuxta sermonem domini, inter scorpiones & colubros incedendum: ut est illud statim in primo uolumine: Christum filium dei non natum esse, sed factum. Deum patrem per naturam inuisibilem, etiam à filio non uideri. Filium, qui sit imago inuisibilis patris, comparatum patri, non esse ueritatem: apud nos autem, qui dei omnipotentis non possumus recipere ueritatem, imaginariam ueritatem uideri: ut maiestas ac magnitudo maioris, quodāmodo circumscripta sentiatur in filio. Deum patrem esse lumen incomprehensibile: Christum collatione patris, splendorem esse perparuum, qui apud nos pro imbecillitate nostra magnus esse uideatur. Duarum statuarū maioris & paruulæ: unius, quæ mundum impleat

impleat,& magnitudine sua quodãmodo inuisibilis sit:& alterius,quæ sub oculos cadat c ponit exemplum:priori patrem,posteriori filium comparans.Deum patrẽ omnipotentem appellat bonum,& perfectæ bonitatis.Filium non esse bonum,sed auram quandam & imaginem bonitatis:ut non dicatur absolutè bonus, sed cum additamento Pastor bonus,& cætera. Tertium dignitate & honore post patrẽ & filium,asserit spiritũ sanctum. De quo cum ignorare se dicat,utrum factus sit,an infectus: in posterioribus quid de eo sentiret,expresit:nihil absq; solo deo patre infectum esse confirmans.Filium quoq; minorẽ patre,eo quod secundus ab illo sit: & spiritũ sanctum inferiorẽ filio,in sanctis quibusq; uersari. Atq; in hoc ordine maiorem patris fortitudinẽ esse, quàm filij & spiritus sancti.Et rursum,maiorem filij fortitudinẽ esse,quàm spiritus sancti:& consequẽter ipsius sancti spiritus,maiorem esse uirtutem cæteris,quæ sancta dicuntur.Cumq; uenisset ad rationales creaturas, & dixisset eas per negligẽtiam ad terrena corpora esse delapsas, etiam hoc addidit: Grandis negligentiæ atq; desidiæ est, intantũ unumquenq; defluere atq; euacuari,ut ad uitia ueniens,irrationabilium iumentorũ posit crasso corpore colligari.Et in consequentibus:Quibus,inquit,moti disputationibus, arbitramur sua sponte alios esse in numero sanctorum,& ministerio dei: alios ob culpam propriam de sanctimonia corruentes,in tantam negligentiã corruisse, ut etiam in cõtrarias fortitudines uerterent.Rursumq; nasci ex fine principium,& ex principio finem:& ita cuncta uariari,ut & qui nunc homo est,posit in alio mundo dæmon fieri: & qui dæmon est, & negligẽtius egerit,in crasiora corpora relegẽt,id est ut homo fiat. Sicq; permiscet omnia, ut de archangelo posit diabolus fieri,& rursus diabolus in angelum reuertať. Qui uero fluctuauerint,& motis pedibus nequaquã corruerint, subijcient omnino dispẽsandi & regendi atq; ad meliora gubernandi principatibus,potestatibus,thronis,dominationibus:& forsitan ex his hominum constabit genus,in uno aliquo ex mundis:quando iuxta Esaiam cœlum & terra noua fient.Qui uero non fuerint meriti,ut per genus hominũ reuertantur ad pristinum statum,fient diaboli & angeli eius,& pessimi dęmones:ac pro D uarietate meritorum in singulis mundis diuersa officia sortientur. Ipsosq; dæmones ac rectores tenebrarum,in aliquo mundo uel mundis,si uoluerint ad meliora conuerti,fieri homines,& sic ad antiquũ redire principiũ:ita duntaxat,ut per supplicia atq; tormenta,quæ uel multo uel breui tempore sustinuerint,in hominum eruditi corporibus,rursum ueniant ad angelorum fastigia.Ex quo consequenti ratione monstrari,omnes rationabiles creaturas ex omnibus posse fieri:non semel & subito,sed frequẽtius: nosq; & angelos futuros dæmones,si egerimus negligentius:& rursum dæmones, si uoluerint capere uirtutes,peruenire ad angelicã dignitatẽ. Corporales quoq; substantias penitus dilapsuras.Aut certe in fine omnium hoc esse futura corpora,quod nunc est æther & cœlum,& si quod aliud corpus syncerius & purius intelligi potest. Quod cum ita sit, quid de resurrectione sentiat,perspicuum est.Solem quoq; & lunam & astra cætera, esse animantia: imò quomodo nos homines ob quædam peccata his sumus circundati corporibus,quæ crassa sunt & pigra:sic & cœli luminaria talia uel talia accepisse corpora, ut uel plus uel minus luceant:& dæmones ob maiora delicta,aereo corpore esse uestitos. Omnem creaturam,secundum Apostolum,uanitati esse subiectam, & liberari in reuelatione filiorum dei.Ac ne quis putet nostrum esse quod dicimus,ipsius uerba ponamus: In fine atq; consummatione mundi, quãdo uelut de quibusdam repagulis atq; carceribus missæ fuerint à domino animæ & rationabiles creaturę,alias earum tardius incedere ob segnitiem,alias pernici uolare cursu,propter industriam.Cumq; omnes liberum habeãt arbitrium,& sponte sua uel uirtutes posint capere uel uitia:illę multo in peiori cõditione erunt,q̃ nunc sunt:hæ ad meliorem statum peruenient:quia diuersi motus & uariæ uoluntates in utramque partem diuersum accipient statum: id est, ut angeli, homines uel dæmones, & rursum ex his homines uel angeli fiant. Quumq; omnia uario sermone tractasset, asserens diabolum non incapacem esse uirtutis, & tamẽ necdum uelle capere

uirtutem

a uirtutē,ad extremū sermone latissimo disputauit, angelū siue animā aut certe dæmonē,
quos unius asserit esse naturæ,sed diuersarū uoluntatū,pro magnitudine negligentiæ &
stultitiæ iumentū posse fieri: & pro dolore pœnarū & ignis ardore,magis eligere ut bru
tum animal sit, & in aquis habitet & fluctibus,ac corpus assumere huius uel illius peco-
ris:ut nobis non solū quadrupedū, sed & pisciū corpora sint timenda. Et ad extremū ne
teneretur Pythagorici dogmatis reus,qui asserit μετεμψύχωσιν: post tam nefandam di-
sputationē,qua lectoris animū uulnerauit: Hæc,inquit,iuxta nostram sententiā non sint
dogmata,sed quæsita tantū atq; proiecta,ne penitus intractata uiderent̄. In secundo au-
tem libro mundos asserit innumerabiles, non iuxta Epicurū uno tempore plurimos &
sui similes,sed post alterius mundi finē,alterius esse principiū.Et ante hunc nostrū mun
dum,alium fuisse mundum,& post hunc aliū esse futurū,& post illū aliū: rursumq; cæ-
teros post cæteros.Et dubitat utrum futurus sit mundus alteri mundo ita ex omni parte
consimilis,ut nullo inter se distare uideantur: aut certe nunq̄ mundus alteri mundo ex
toto indiscretus & similis sit futurus.Rursumq; post modicum:Si omnia,inquit (ut ipse
disputationis ordo cōpellit) sine corpore uixerint, consumetur corporalis uniuersa na
tura:& redigetur in nihilū,quæ aliquando facta est de nihilo:eritq; tēpus, quo usus eius
iterū necessarius sit.Et in cōsequētibus:Sin aūt,ut ratione & scripturarū autoritate mon
stratū est,corruptiuū hoc induerit incorruptionē, & mortale hoc induerit immortalita
tem:absorbebitur mors in uictoriam, & corruptio in incorruptionē:& forsitan omnis
corporea natura tollet̄ e medio,in qua sola potest mors operari. Et post paululū:Si hæc
non sunt contraria fidei,forsitan sine corporibus aliquando uiuemus.Sin autē qui per-
fecte subiectus est Christo,absq; corpore intelligitur: omnes autē subijciendi sunt Chri
sto:& nos erimus sine corporibus,quādo ei ad perfectū subiecti fuerimus. Et in eodem
loco:Si subiecti fuerint omnes deo,omnes deposituri sunt corpora:& tunc corporaliū
rerū uniuersa natura soluetur in nihilū:Quæ si secundo necessitas postularit,ob lapsum
b rationabiliū creaturarū rursus existet. Deus enim in certamē & luctā animas dereliquit,
ut intelligant plenā cōsummatāq; uictoriā,non ex propria se fortitudine,sed ex dei gra-
tia cōsecutas. Et idcirco arbitror pro uarietate causarū diuersos mundos fieri:& elidi er
rores eorū,qui similes sui mundos esse contendunt.Et iterū: Triplex ergo suspicio no-
bis de fine suggerit̄: e quibus quæ uera & melior sit, lector inquirat. Aut enim sine cor-
pore uiuemus,cum subiecti Christo subijciemur deo,& deus fuerit omnia in omnibus:
aut quomodo Christo subiecta, cum ipso Christo subijcient̄ deo & in unū fœdus arta-
bunt,ita omnis substātia rediget̄ in optimā qualitatē,& dissoluetur in ætherē,quod pu-
rioris simpliciorisq; naturæ est: aut certe sphæra illa,quam supra appellauimus ἀπλανῆ,
2 & quicquid illius circulo cōtinet̄, dissoluetur in nihilū:illa uero qua ἀντιζώνῃ ipsa tene-
tur & cingitur,uocabitur terra bona:nec non & altera sphæra,quæ hanc ipsam terrā cir
cūambit uertigine,& dicit̄ cœlū,in sanctorū habitaculū cōseruabit̄.Cū hæc dicat, nōne
manifestissime gētiū sequit̄ errorē:& philosophorū deliramēta simplicitati ingerit Chri
stianę?Et in eodē libro.Restat ut inuisibilis sit deus.Si aūt inuisibilis per naturā est,neq;
saluatori uisibilis erit.Et in inferioribus.Nulla alia anima,quæ ad corpus descēdit huma
num,purā & germanā similitudinē signi in se prioris expressit, nisi illa de qua saluator
loquit̄:Nemo tollet animā meā à me, sed ego pono eam à meipso.Et in alio loco: Vnde
cum infinita cautione tractandū est, ne forte cum animæ salutē fuerint consecutæ,& ad
beatā uitā peruenerint, animæ esse desistant. Sicut enim uenit dn̄s atq; saluator quærere
& saluū facere quod perierat,ut perditū esse desistat:sic anima quæ perierat, & ob cuius
salutē uenit dn̄s,cum salua facta fuerit,anima esse cessabit. Illud quoq; pariter requiren-
dum,utrū sicut perditū aliquando non fuit perditū, & erit tempus quando perditū non
erit:sic & anima aliquando fuerit non anima,& fore tēpus, quando nequaq̄ anima per-
seueret. Et post multū de anima tractatū hæc intulit. νοῦς, id est mens, corruens facta est
anima: & rursum anima instructa uirtutibus mēs fiet. Quod & de anima Esau scrutātes

possumus inuenire, propter antiqua peccata eum in deteriori uita esse damnatū. Et de c cœlestibus requirendū est, quod non eo tempore quo factus est mundus, solis anima, uel quodcunq; eam appellari oportet, esse cœperit, sed anteq̃ lucens illud & ardens corpus intraret. De luna & stellis similiter sentiamus, quod ex causis præcedētibus, licet inuitæ, cōpulsæ sint subiici uanitati, ob præmia futurorū: nō suā facere sed creatoris uoluntatē, à quo in hæc officia distributæ sunt. Ignes quoq; gehēnæ & tormēta, quæ scriptura sancta peccatoribus cōminatᷓ, non ponit in supplicijs, sed in cōscientia peccatorū: quando dei uirtute & potētia omnis memoria delictorū ante oculos nostros ponitur: & ueluti ex quibusdā seminib. in anima derelictis, uniuersa uitiorū seges exoritᷓ: & quicquid feceramus in uita uel turpe uel impiū, omnis eorū in cōspectu nostro pictura describitᷓ, ac ꝑteritas uoluptates mēs intuēs cōsciētiæ punitᷓ ardore, & pœnitudinis stimulis cōfoditᷓ. Et iterū: Nisi forte corpus hoc pingue atq; terrenū caligo & tenebræ nominādæ sunt: ꝑ quod cōsummato hoc mūdo, cū necesse fuerit in aliū trāsire mundū, rursum nascendi sumet exordia. Hæc dicēs, perspicue μετεμψύχωσιν Pythagoræ Platonisq; defendit. Et in fine secundi uoluminis de perfectione nostra disputans, intulit: Cūq; in tantū profecerimus, ut nequaq̃ carnes & corpora, forsitan ne animæ quidē fuerimus, sed mens & sensus ad perfectū ueniēs, nulloq; perturbationū nubilo caligans: intuebitᷓ rationabiles intelligibilesq; substātias, facie ad faciē. In libro quoq; tertio hæc uitia cōtinētur. Sin autē semel recipimus, quod ex præcedētibus causis aliud uas in honorē, aliud in cōtumeliam sit creatū, cur non recurramus ad animæ arcanū, & intelligamus eam egisse antiquitus, propter quod in altero dilecta, in altero odio habita sit, anteq̃ in Iacob corpore supplantaret, & in Esau planta teneretur à fratre? Et iterū: Vt autē aliæ animæ fierent in honorē, aliæ in cōtumeliā, materiarū causarūq; merita præcesserūt. Et in eodē loco: Iuxta nos autem ex præcedentibus meritis, uas quod in honorē fuerit fabricatū, si non dignū uocabulo suo opus fecerit, in alio seculo fiet uas cōtumeliæ: & rursum uas illud, quod ex anteriori culpa contumeliæ nomen acceperat, si in præsenti uita corrigi uoluerit, in noua D creatione fiet uas sanctificatū, & utile domino in omne opus bonū paratū: statimq; subiungit, Ego arbitror posse quosdam homines, à paruis uitijs incipientes, ad tantā nequitiam peruenire, si tamen noluerint ad meliora cōuerti, & pœnitentia emendare peccata, ut & contrariæ fortitudines fiant: & rursum ex inimicis contrarijsq; uirtutibus, in tantum quosdam per multa tempora uulneribus suis adhibere medicinā, & fluentia prius delicta constringere, ut ad locū transeant optimorū. Sæpius diximus, in infinitis perpetuisq; seculis, in quibus anima subsistit & uiuit, sic nōnullas earū ad peiora corruere, ut ultimū maliciæ locum teneant: & sic quasdam proficere, ut de ultimo maliciæ gradu, ad perfectam ueniant consummatamq; uirtutem. Quibus dictis conatur ostendere & homines, id est animas posse fieri dæmones, & rursum dæmones in angelicam redigi dignitatē. Atq; in eodem uolumine. Sed & hoc requirendū, quare humana anima nunc ab his, nunc ab alijs uirtutibus ad diuersa moueatur. Et putat quorundam anteq̃ uenirent in corpore merita præcessisse: ut est illud Ioannis exultantis in utero matris suæ, quando ad uocem salutationis Mariæ indignam se confabulatione eius Elizabet confitetur: statimq; subiungit, Et econtrario paruuli licet & penè lactentes malis replentur spiritibus, & in diuinos atq; hariolos inspirantur: in tantū, ut etiam dæmon Pythonicus quosdam à tenera ætate possideat: quos derelictos esse apud prouidentiā dei, cum nihil tale fecerint, ut istiusmodi insaniam sustinerent, non est eius qui nihil uult absq; deo fieri, & omnia illius iustitia gubernari. Rursumq; de mundo: Nobis aūt (inquit) placet, & ante hunc mundum aliū fuisse mundum: & post istū, aliū futurū. Vis discere, quod post corruptionem huius mundi alius sit futurus? Audi Esaiam loquentem: Erit cœlū nouum, & terra noua, quæ ego facio permanere in conspectu meo. Vis nosse, quod ante fabricam istius mundi, alij mundi in præterito fuerint? Ausculta Ecclesiasten: Quid est quod fuit? ipsum quod erit. Et quid est quod factum est? ipsum quod futurum est. Et non est omne

A omne nouum sub sole, quod loquatur et dicat: Ecce hoc nouum est. Iam enim fuit in seculis pristinis, quæ fuerunt ante nos. Quod testimoniũ non solũ fuisse, sed futuros mundos esse testatur: non quod simul & pariter omnes fiant, sed alius post aliũ: statimq; subiungit: Diuinitus habitaculũ & uerã requiẽ apud superos existimo intelligi: in qua creaturæ rationabiles cõmorantes anteq̃ ad inferiora descenderent: & de inuisibilibus ad uisibilia cõmigrarent: ruentesq; ad terrã, crassis corporibus indigerent, antiqua beatitudine fruebantur. Vnde cõditor deus fecit eis cõgrua humilibus locis corpora: & mũdum istum uisibilẽ fabricatus est: ministrosq; ob salutẽ & correptionẽ eorũ qui ceciderunt, misit in mundũ: ex quibus alij certa obtinerent loca, & mundi necessitatibus obedirẽt: alij iniuncta sibi officia, singulis quibusq; tẽporibus, quæ nouit artifex deus, sedula mente tractarẽt. Et ex his sublimiora mundi loca, sol & luna & stellæ, quæ ab Apostolo creatura dicitur, acceperũt. Quæ creatura uanitati subiecta est, eo quod crassis circũdata corporibus, & aspectui pateat. Et tamẽ non sponte subiecta est uanitati: sed propter uoluntatẽ eius, qui eam subiecit in spe. Et iterũ: Alij uero in singulis locis atq; tẽporibus, quæ solus artifex nouit, mũdi gubernaculis seruiũt, quos angelos eius esse credimus. Et post paululũ: Quẽ rerũ ordinẽ & totã mundi prouidentiã: dum aliæ uirtutes de sublimioribus corruunt, aliæ paulatim labuntur in terras. Istæ uoluntariæ descendunt, aliæ præcipitantẽ inuitæ. Hæ sponte suscipiunt ministeria, ut ruentibus manũ porrigant: Illæ coguntur ingratæ, ut tanto tempore in suscepto officio perseuerent. Et iterũ: Ex quo sequit, ut ob uarios motus, uarij creentur & mundi: & post hunc quẽ incolimus, alius multo dissimilis mundus fiat. Nullusq; alius diuersis casibus & profectibus, & uel uirtutũ præmijs, uel uitiorũ supplicijs, & in præsenti, & in futuro, atq; in omnibus & retro, & priora temporibus potest merito dispẽsare: & ad unũ rursum finẽ cuncta pertrahere, nisi solus cõditor omniũ deus: qui scit causas propter quas alios permittat sua perfrui uoluntate, & de maioribus ad ultima delabi: alios incipiat uisitare, et gradatim quasi manu data, ad pristinũ retrahere statũ, & in sublimibus collocare. Cũq; de fine disputare cœpisset, hęc intulit: Quia (ut crebro iam diximus) principiũ rursus ex fine generaẽ, quæritur utrũ & tunc futura sint corpora, an sine corporibus aliquando uiuendũ sit, cũ redacta in nihilũ fuerint: & incorporaliũ uita, incorporalis esse credẽda sit: qualẽ & dei nouimus. Nec dubiũ est, quin si omnia corpora ad mundũ istũ sensibilẽ pertineant, quæ appellanẽ ab Apostolo uisibilia: futura sit uita incorporalium incorporalis. Et paulo post: Illud quoq; quod ab eodem Apostolo dicit: Omnis creatura liberabiẽ à seruitute corruptionis, in libertatẽ gloriæ filiorũ dei: sic intelligimus, ut primã creaturã rationabiliũ & incorporaliũ esse dicamus, quæ non seruiat corruptioni, eo ꝙ non sit uestita corporibus: & ubicũq; corpora fuerint, statim corruptio subsequaẽ. Postea autẽ liberabiẽ de seruitute corruptionis, quando receperint gloriã filij dei, & deus fuerit omnia in omnibus. Et in eodem loco: Vt autẽ incorporeũ finẽ omniũ rerũ esse credamus, illa nos saluatoris oratio prouocat, in qua ait: Vt quomodo ego & tu unũ sumus, sic & isti in nobis unũ sint. Etenim scire debemus, quid sit deus, & quid sit futurus in fine saluator: & quomodo in sanctis similitudo patris & filij repromissa sit: quõ in se illi unum sunt, sic & isti in eis unũ sint. Aut enim suscipiendũ est uniuersitatis deũ, uestiri corpore: & quõ nos carnibus, sic illum qualibet materia circũdari: ut similitudo uitę dei, in fine sanctis possit ęquari. Aut si hoc indecẽs est, maxime apud eos, qui saltẽ ex minima parte dei sentire cupiunt maiestatẽ, & ingenitæ atq; omnia excedentis naturæ gloriã suspicari: ẽ duobus alterũ suscipere cogimur, ut aut desperemus similitudinẽ dei, si eadẽ semper sumus corpora habituri: aut si beatitudo nobis eiusdẽ cum deo uitæ promittiẽ, eadẽ qua uiuit deus, nobis cõditione uiuendũ est. Ex quibus omnibus approbaẽ, quid de resurrectione sentiat, & ꝙ omnia corpora interitura cõfirmet: ut simus absq; corporibus, quõ prius fuimus, anteq̃ crassis corporibus uestiremur. Rursumq; de mundorũ uarietate disputans, & uel ex angelis dæmones, uel de dæmonibus angelos siue homines futuros esse contestans: & econtrario ex hominibus

hominibus dæmones, & omnia ex omnibus: sententiã suam tali fine confirmat. Nec dubiũ est, quin post quædã interualla temporũ, rursus materia subsistat, & corpora fiant, & mundi diuersitas construatur: propter uarias uolũtates rationabiliũ creaturarũ, quæ post perfectã beatitudinẽ usq; ad finẽ omniũ rerũ paulatim ad inferiora dilapsæ, tantam maliciã receperunt, ut in contrariũ uerterentur, dum nolunt seruare principiũ, & incorruptam beatitudinẽ possidere. Nec hoc ignorandum, quod multæ rationabiles creaturæ, usq; ad secundum & tertiũ & quartũ mundum seruent principiũ, nec mutationi in se locũ tribuant. Aliæ uero tam parũ de pristino statu amissuræ sint, ut penè nihil perdidisse uideantur: & nonnullæ grandi ruina, in ultimũ præcipitandæ sint barathrũ. Nouitq; dispensator omniũ deus, in conditione mundorum singulis abuti iuxta meritũ, & opportunitates & causas, quibus mundi gubernacula sustẽtantur & initiãtur: ut qui omnes uicerit nequitia, & penitus se terræ coæquauerit, in alio mundo, qui postea fabricandus est, fiat diabolus, principiũ plasmationis domini: ut illudatur ei ab angelis, qui exordij amisere uirtutẽ. Quibus dictis, quid aliud conatur ostendere, nisi huius mundi homines peccatores, in alio mundo posse diabolũ & dæmones fieri? Et rursum nunc dæmones, in alio mundo posse uel angelos, uel homines procreari? Et post disputationem longissimam, qua omnem creaturam corpoream in spiritualia corpora & tenuia dicit esse mutandam: cunctamq; substantiam in unum corpus mundissimum, & omni splendore purius conuertendam: & talem, qualem nunc humana mens non potest cogitare, ad extremum intulit: Et erit deus omnia in omnibus, ut uniuersa natura corporea redigatur in eam substantiã, quæ omnibus melior est: in diuinã scilicet, qua nulla est melior. In quarto quoq; libro, qui operis eius extremus est, hæc ab ecclesia Christi damnanda interserit. Et forsitan quomodo in isto mundo qui moriunt̃ separatione carnis & animæ, iuxta operũ differẽtiã, diuersa apud inferos obtinẽt loca: sic qui de cœlestis Hierusalem (ut ita dicã) administratione moriunt̃, ad nostri mũdi inferna descẽdunt: ut pro qualitate meritorũ, diuersa in terris possideãt loca. Et iterũ: & quia cõparauimus, de isto mũdo ad inferna pergentes animas, ijs animabus, quæ de superiori cœlo ad nostra habitacula peruenerũt, & quodãmodo mortuæ sunt: prudẽti inuestigatione rimandũ est, an hoc ipsum possimus etiã in natiuitate dicere singularũ: ut quomodo quę in ista terra nostra nascunt animæ, uel de inferno rursum meliora cupiẽtes ad superiora ueniũt, & humanum corpus assumũt, uel de melioribus locis ad nos usq; descẽdunt: sic & ea loca quæ supra sunt in firmamẽto, aliæ animæ possideant, quæ de nostris sedibus ad meliora proficiũt: aliæ quæ de cœlestibus ad firmamentũ usq; delapsæ sunt, nec tantũ fecere peccatũ, ut ad loca quæ incolimus truderẽtur. Quibus dictis nititur approbare, & firmamentũ, id est cœlũ, ad cõparationẽ superioris cœli esse inferos: & hanc terrã quã incolimus, collatione firmamẽti inferos appellari: & rursum ad cõparationẽ inferorũ, qui subter nos sunt, nos cœlũ dici: ut quod alijs infernus est, alijs cœlũ sit. Nec hac disputatiõe cõtẽtus, dicit in fine omniũ rerũ, quando ad cœlestẽ Hierusalẽ reuersuri sumus, aduersariarũ fortitudinũ cõtra populũ dei bella cõsurgere: nõ sit eorũ ociosa uirtus, sed exerceant̃ ad prælia: & habeãt materiã roboris, quã ut cõsequi non possint, nisi fortes primũ aduersarijs institerint: quos ratione & ordine & solertia repugnandi, in libro Numerorũ legimus ęsse superatos. Cũq; dixisset iuxta Ioannis Apocalypsim, euãgeliũ sempiternũ, id est, futurũ in cœlis, tantum præcedere hoc nostrum Euangeliũ, quantũ Christi prędicatio legis ueteris sacramẽta: ad extremũ intulit (quod & cogitasse sacrilegũ est) pro salute dæmonũ, Christũ etiã in aere & in supernis locis esse passurũ. Et licet ille nõ dixerit, tamen quod cõsequẽs sit intelligit: sicut pro hominibus homo factus est, ut homines liberaret: sic & pro salute dæmonũ, deũ futurũ quod sunt hi, ad quos uẽturus est liberãdos. Quod ne forsitan de nostro sensu putemur asserere, ipsius uerba ponẽda sunt. Sicut enim per umbrã Euãgelij, umbram legis impleuit: sic quia omnis lex exemplũ & umbra est ceremoniarũ cœlestium, diligentius requirendum, utrum recte intelligamus legem quoq; cœlestem

A cœlestem,& ceremonias superni cultus plenitudinē non habere: sed indigere Euangelij ueritate,quod in Ioannis Apocalypsi Euangeliū legimus sempiternū, ad comparationem uidelicet huius nostri Euangelij, quod temporale est, & in transituro mūdo ac seculo prædicatū.Quod quidem etiam si usq; ad paßionē domini saluatoris inquirere uoluerimus,quanquā audax & temerariū sit in cœlo eius quærere paßionē:tamen si spiritualia nequitiæ in cœlestibus sunt,& non erubescimus crucē domini confiteri propter destructionē eorū,quæ sua paßione destruxit: cur timeamus etiam in supernis locis, in consummatione seculorū aliquid simile suspicari, ut omniū locorū gentes illius paßione saluentur? Rursumq; blasphemans de filio sic locutus est: Si enim patrem cognoscit filius,uidetur in eo quod nouit patrem,posse eum comprehendere: ut si dicamus artificis animum artis scire mensuram.Nec dubium, quin si pater sit in filio, & comprehendatur ab eo in quo est.Sin autē cōprehensionē eam dicimus,ut non solū sensu quis & sapientia cōprehendat,sed & uirtute & potentia cuncta teneat, qui cognouit:non poßumus dicere,quod cōprehendat filius patrē:pater uero omnia cōprehendit. Inter omnia autem & filius est,ergo & filiū cōprehendit.Et ut sciremus causas, quibus pater cōprehendat filiū,& filius patrē non queat comprehendere:hæc uerba subnectit. Curiosus lector inquirat,utrū ita à semetipso cognoscatur pater, quomodo cognoscitur à filio:sciensq; illud quod scriptū est:Pater qui me misit,maior est omnibus:uerū esse contendet, ut dicat,& in cognitione filio patrem esse maiorē, dum perfectius & purius à semetipso cognoscitur,q̄ à filio. Μετεμψύχωσιν quoq; & abolitionē corporū,per hoc rursum sentire conuincitur. Si quis autem potuerit ostendere incorporalē rationabileq; naturam, cum expoliauerit se corpore,uiuere per semetipsam:& in peiori conditione esse,quando corporibus uestitur,in meliori quādo illa deponit:nulli dubiū est corpora non principaliter subsistere,sed per interualla & ob uarios motus rationabiliū creaturarū nunc fieri,ut qui his indigent uestiantur: & rursum cum illa deprauatione lapsūū se ad melio
B ra correxerint,dissolui in nihilum:& hac semper succeßione uariari. Et ne paruam putaremus impietatē esse eorū quæ præmiserat,in eiusdem uoluminis fine coniungit:omnes rationabiles naturas,id est,patrē & filiū & spiritū sanctū,angelos, potestates,dominationes, cæterasq; uirtutes: ipsum quoq; hominē secundū animæ dignitatē unius esse substantiæ.Intellectualē,inquit,rationabileq; naturā sentit deus & unigenitus filius eius & spiritus sanctus:sentiunt angeli & potestates cæteræq; uirtutes: sentit interior homo, qui ad imaginē & similitudinē dei conditus est.Ex quo cōcluditur deū & hæc quodammodo unius esse substantiæ: Vnū addit uerbū, quodammodo:ut tanti sacrilegij crimen effugeret:& qui in alio loco filiū & spiritū sanctū non uult de patris esse substantia, ne diuinitatē in partes secare uideatur:naturā omnipotētis dei angelis hominibusq; largitur.Cū hæc ita se habeāt,quæ insania est,paucis de filio & spiritu sancto cōmutatis, quæ apertā blasphemiā præferebant:cætera ita ut scripta sunt protulisse in medium, & impia uoce laudasse:cū uiq; & illa & ista de uno impietatis fonte processerint? Aduersum omnia scribere, nec huius est temporis: & omnes qui aduersus Ariū & Eunomium Manichæumq; & diuersas scripserunt hæreses, his quoq; impietatibus respondisse credendi sunt. Quisquis igitur hos uoluerit legere libros, & calciatis pedibus ad terrā repromißionis pergere:necubi à serpentibus mordeatur, & arcuato scorpij uulnere uerberetur, legat prius hunc librum:& antequam ingrediatur uiam, quæ sibi cauenda sint, nouerit.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 ANte annos.] Vide ut distulit rem in decimum annum,adhuc fauens Origenis ingenio. Cuiusdam.] Abstinet à nomine, cum Ruffinum significet. Schedulas.] Ita uocant tabellas rudes & nondum emendate scriptas. Vnde & Græcis uerbum σχεδιάζειν, & nomen σχέδιον.

περὶ ἀρχῶν.] Id est, de principijs.Nam hic est libro titulus. Aether & cœlū.] Veteres purißimā aeris partē æthera uocabāt, ab ardore siue luce. Aereo corpore.] Fuit & August. in hac sentētia, ut crederet dæmones habere corpora aerea,nō assumptitia,sed sua & naturalia,id qđ palā declarat, cū alijs locis,tū in libello De diuinat.dæmonū.Nisi fortè sic uelimus interpretari, illic corpus accipi pro

pro substantia, quomodo ueteres aliquoties usurpabant eam uocem: ut apud Gelliū, ubi disputatur C
ex Platone, uox corpus sit an accidens: & aerea pro subtilibus ac tenuibus. Verum si quis exactius perpendat totam illam disputationē, intelliget eum ita tribuisse corpora dæmonibus, ut tribuit Origenes & Plato. Asserit μετεμψύχωσιν.] Id est, trāsanimationē, hoc est, migrationē animæ de corpore in corpus. Appellauimus ἀπλανῆ.] Id est, expertē erroris, quod fixa sit & non erret more 2
cæterarum. ἀντιζώνη ipsa tentetur.] Antizonam uocat, quod opponatur & respondeat zonæ.

Νοῦς.] Summā animi partē & longissime semotā à materia, aut certe minimū immersam materię, sic appellant Theologi. De qua quærit Aristoteles in libris De anima, nūquid agat in corpore absq; corporis organis. Dæmon Pythonicus.] Id est, diuinus, à Pythone serpente, quē iaculis suis intercinit Apollo. Vnde & Pythiū dictū uolunt. Nescio uero qua de causa nostri addant aspirationem primæ mutæ. Calciatis.] Hoc est, armatis aduersus serpētes. Arcuato Scorpij uulnere.] Sic enim ferit scorpius, utroq; brachio cōprehendit quod uult ferire: deinde nitens his, supra tergū inflectit caudam in arcus morem, & aculeum infigit, cuspide adeo subtili, ut aciem fallat oculorum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Epiphanius episcopus Salaminæ Cypri, excusat se Ioanni episcopo Hierosolymitano, quod presbyterum ordinasset in illius diœcesi, ipso incōsulto. Deinde cōmonet, ut ab Origenis erroribus abstineat. Hanc epistolam Hieronymus in odium Ioannis & Ruffini latinam fecit.

EPIPHANIVS IOANNI EPISCOPO HIEROSOLYMITANO.

DOMINO dilectissimo fratri Ioanni episcopo Epiphanius. Oportebat nos dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam, sed custodia mandatorum dei & obseruatione diligentissima hoc esse quod dicimur. Si enim sancta scriptura loquitur: cleri eorum non proderunt eis, quæ arrogantia clericatus conducere nobis poterit: qui non solum cogitatione & sensu, uerum etiam sermone peccamus? Audiui quippe quod tumeas contra nos, & irascaris, & miniteris scribere in extremos fines terræ, ut loca prouinciasq; non nominē. Et ubi est dei timor, qui nos debet illo tremore cōcutere, qui dictus est à domino: Si quis irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio? Non quod magnopere curem, si scribas quod placuerit. Scribebantur enim & epistolæ byblinæ iuxta Esaiam: & mittebantur super aquas, quæ cito cum se D
culo transeunt. Nihil tibi nocuimus, nihil iniuriæ fecimus, nec quicq; uiolenter extorsimus. In monasterio fratrū, & fratrū peregrinorū, qui prouinciæ nihil tuæ deberent: & propter nostram paruitatē & literas, quas ad eos crebro direximus, cōmunionis quoq; tuæ cœperunt habere discordiā, ne uiderentur quadam duritia & cōscientia nostra, antiquæ fidei ab ecclesia separari, ordinauimus diaconū: & postquam ministrauit, rursum presbyterū, super quo debueras gratulari, intelligens quod ob dei timorem hoc fumus facere cōpulsi: maxime cum nulla sit diuersitas in sacerdotio dei, & ubi utilitati ecclesiæ prouidetur. Nam & si singuli ecclesiarū episcopi habent sub se ecclesias, quibus curam uidentur impendere: & nemo super alienam mensurā extendit, tamen præponitur omnibus charitas Christi, in qua nulla simulatio est: nec cōsiderandū quid factū sit, sed quo tempore, & quo modo, & in quibus, & quare factū sit. Cū enim uidissem, quia multitudo sanctorū fratrū in monasterio consisteret, & sancti presbyteri Hieronymus & Vincentius propter uerecundiā & humilitatē nollent debita nomini suo exercere sacrificia: & laborare in hac parte ministerij, quæ Christianorū præcipua salus est: inuenire autem & cōprehendere seruū dei non posses, qui te, eo quod graue onus sacerdotij nollet suscipere, sæpe fugiebat: sed nec alius quis episcoporū facile eū reperiret. Vnde & satis miratus sum, quomodo dispensatione dei ad nos uenerit cum diaconis monasterij & cæteris fratribus, ut mihi satisfaceret, quia nescio quid aduersum eos habebā tristitiæ. Cū igitur celebraretur collecta in ecclesia uillæ, quæ est iuxta monasteriū nostrū, ignorantē eum, & nullā penitus habentē suspicionē, per multos diaconos apprehendi iussimus, & teneri os eius: ne forte liberari se cupiens, adiuraret nos per nomen Christi: & primū diaconū ordinauimus, proponentes ei timorē dei, & cōpellentes ut ministraret. Valde quippe obnitebatur, indignum se esse contestans. Vix ergo compulimus eum, & persuadere potuimus testimonijs scripturarum, & propositione mandatorum dei. Et cum

ministraret

A ministraret in sanctis sacrificijs, rursus eum ingenti difficultate tento ore eius, ordinaui mus presbyterũ: & ijsdem uerbis, quibus antea suaseramus, impulimus ut sederet in ordine presbyterij. Post hæc scripsimus ad sanctos presbyteros monasterij, & cæteros fratres: & increpauimus eos, quare non scripsissent super eo, cum ante annũ multos eorũ queri audissem, cur non haberent qui sibi domini sacramenta cõficerent, & illũ omnes suo poscerent testimonio, & grandẽ utilitatẽ in cõmune monasterij testarẽt: quare tũc reperta oportunitate non scripsissent nobis, neq; super ordinatione eius aliquid poposcissent. Hæc ita acta sunt, ut loquutus sum, in charitate Christi, quam te erga paruitatem nostrã habere credebã: quanq̃ in monasterio ordinauerim, & non in parochia, quæ tibi subiecta sit. O uere benedicta episcoporũ Cypri mansuetudo & bonitas, & nostra rusticitas sensu tuo & arbitratu digna misericordia dei. Nam multi episcopi cõmunionis nostræ & presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia, quos nos cõprehendere non poteramus: & miserũt ad nos diaconos & hypodiaconos, quos suscepimus cum gratia. Et ipse cohortatus sum beatæ memoriæ Philonẽ episcopũ & sanctũ Theoprobũ, ut in ecclesijs Cypri, quæ iuxta se erant, ad meæ autẽ parochiæ uidebantur ecclesiã pertinere, eo quod grandis esset & late patens prouincia, ordinarent presbyteros, & Christi ecclesiæ prouiderent. Nunq̃ autẽ ego ordinaui diaconissas, & ad alienas misi prouincias, neq; feci quicq̃ ut ecclesiã scinderẽ. Quid ergo tibi uisum est, sic grauiter intumescere & iactari contra nos pro opere dei, quod in ædificationẽ, & non in destructionẽ fratrũ factum est? Sed & illud uehementer admiratus sum, quod meis loquutus es clericis, asserens te per sanctũ presbyterũ & abbatẽ monachorũ Gregoriũ mandasse mihi, ne quenq̃ ordinarem: & ego hoc pollicitus sim, dicẽs: Nunquid iuuenis sum, aut canones ignoro? Audi igitur ueritatẽ in sermone dei, me hoc nec audisse, nec nosse, nec istius sermonis penitus recordari. Suspicatus autẽ sum, ne forsitan inter multa, quasi homo oblitus essem: & ob hãc causam sanctũ Gregoriũ sciscitatus sum, & Zenonẽ presbyterũ, qui cum eo est,

B E quibus abbas Gregorius respondit, se hoc penitus ignorare. Zenon autem dixit, quia cum ei presbyter Ruffinus nescio quæ alia transitorie loqueretur, etiã hoc dixerit: Putas ne aliquos ordinaturus est sanctus episcopus? Et hucusq; stetisse sermonẽ. Ego autẽ Epiphanius nec audiui quicq̃, nec respondi. Vnde dilectissime non te præueniat furor, nec occupet indignatio, nec frustra mouearis: & aliud dolens, te uertas ad alia, ut peccandi occasionẽ inuenisse uidearis. Quod propheta deuitans, dominũ precatur, dicens: Non declines cor meũ in uerba maliciæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Illud quoq; audiens admiratus sum, quod quidam qui solẽt ultro citroq; portare rumusculos, & his quæ audierunt semper addere, ut tristitias & rixas inter fratres concitent, te quoq; turbauerunt, & dixerunt, quod in oratione quando offerimus sacrificia deo, soleamus pro te dicere: Domine, præsta Ioanni ut recte credat. Noli nos in tantũ putare rusticos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. Quanq̃ enim hoc in corde meo semper orẽ, tamen ut sim pliciter fatear, nunquã in alienas aures protuli, ne te uiderer paruipendere dilectissime. Quando autẽ cõplemus orationẽ secundũ ritum mysteriorũ, & pro omnibus & pro te quoq; dicimus: Custodi illum qui prædicat ueritatẽ. Vel certe ita: Tu præsta domine & custodi, ut ille uerbũ prædicet ueritatis: sicut occasio sermonis se tulerit, & habuerit oratio consequentiã. Quapropter obsecro te dilectissime, & aduolutus pedibus tuis precor, præsta mihi & tibi ut salueris, sicuti scriptum est, à generatione peruersa, & recede ab hæresi Origenis, & à cunctis hæresibus dilectissime. Video enim quod propter hanc causam omnis uestra indignatio concitata sit, quod dixerim uobis, Arij patrem Origenem scilicet, & aliarum hæreseon radicem, & parentem laudare non debetis. Et cum uos rogarem, ne ita erraretis & monerem, contradixistis & me ad tristitiam atq; lachrymas adduxistis. Non solum autem me, sed & alios plurimos catholicos qui intererant. Inde ut intelligo hæc est omnis indignatio, & iste furor. Et idcirco cõminamini, q̃ mittatis aduersum me epistolas, ut huc illucq; sermo uester discurrat: & ꝑpter defensionem

hæreseos aduersum me odia suscitantes, rumpitis charitatẽ quam in uos habuimus: in- C
tantũ ut feceritis nos etiã pœnitẽtiã agere, quare uobis cõmunicauerimus, ita Origenis
errores & dogmata defendẽtes. Simpliciter loquor: nos secundum quod scriptũ est, nec
oculo nostro parcimus, ut non effodiamus eum, si nos scandalizauerit: nec manui, neq;
pedi, si nobis scandalũ fecerit. Et uos ergo siue oculi nostri, siue manus, siue pedes fueri
tis, similia sustinebitis. Quis enim catholicorũ posit æquo animo sustinere, & eorũ qui
fidẽ suã bonis operibus exornant, ut audiant Origenis doctrinã atq; cõsiliũ, & credant
præclaræ illius prædicationi: non potest filius uidere patrẽ, neq; spiritus sanctus uidere
filiũ? Hæc in libris περὶ ἀρχῶν scribunt, his uerbis legimus, & ita loquutus est Origenes. 1
Sicut enim incõgruũ est dicere, quod posit filius uidere patrẽ: sic incõsequens est opi-
nari, quod spiritus sanctus posit uidere filiũ. Illud quoq; quis Origenẽ dicẽtẽ patiatur,
ꝙ animæ angeli fuerint in cœlis: & postq̃ peccauerint in supernis, directas esse in istum
mundũ, & quasi in tumulos & sepulchra, sic in corpora ista relegatas, pœnas antiquorũ
luere peccatorũ? & corpora credẽtiũ non templa Christi esse, sed carceres damnatorũ?
Exinde ueritatẽ historiæ, allegoriæ deprauans mendacio, infinita uerba multiplicat: &
simplices quosq; uaria persuasione supplantans, nũc asserit animas, iuxta Græcã etymo
logiã ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι idcirco uocitatas: quia de cœlestibus ad inferiora uenien-
tes, calorẽ pristinũ amiserint: nunc corpus hoc, ob id iuxta Græcos δέμας, id est uincu- 2
lum, siue iuxta aliã proprietatẽ, cadauer dici: quia animæ de cœlo ruerint: à plerisq; autẽ
secundũ uariã Græci sermonis supellectilẽ σῶμα, id est corpus, σῆμα, id est monumen
tum interpretari: eo ꝙ ita animã in se clausam habeat, quomodo sepulchra & tumuli ca-
dauera mortuorũ. Et si hoc uerũ est, ubi est fides nostra? ubi præconiũ resurrectionis?
ubi apostolica doctrina, quæ in ecclesijs Christi hucusq; perdurat? ubi illa benedictio ad
Adam, & ad semen eius, & ad Noe, & ad filios eius: Crescite & multiplicamini, & reple-
te terrã? Iam enim non erit benedictio, sed maledictio, iuxta Origenẽ, qui angelos uertit
in animas: & de sublimi fastigio dignitatis facit ad inferiora descendere: quasi deus genẽ D
ri humano non posit animas per benedictionem dare, nisi angeli peccauerint: & tot in
cœlo sint ruinæ, quot in terra natiuitates. Dimittenda ergo nobis est doctrina apostolo
rum & prophetarũ, & legis & ipsius dñi saluatoris in Euangelio pertonantis. E cõtrario
Origenes præcipit, & legẽ dat, ut non dicã cõstringit discipulos suos: ne quis oret in cœ
lum ascẽdere, ne peius iterũ peccans, q̃ in terris antẽ peccauerat, præcipitet̃ in mundum.
Quanq̃ istiusmodi nugas & deliramẽta soleat ille scripturarũ interpretatione peruersa,
& aliud significante quàm quod uerũ est, affirmare, dicens: Prius quàm à malicia humi-
liarer, ego deliqui. Et illud: Reuertere anima mea in requiẽ tuã. Necnon & illud: Educ
de carcere animã meã. Et in alio loco: Cõfitebor dño in regione uiuorũ: cum alius pro-
culdubio sensus scripturæ diuinæ sit, quàm ille in hæresim suam maligna interpretatio-
ne detorquet. Quod faciunt & Manichæi, & Gnostici, & Hebionitæ, & Marcionis secta
tores, & aliæ hæreses numero octoginta, quæ de purissimo scripturarũ fonte assumen-
tes testimonia, non ita interpretant̃ ut scripta sunt: sed simplicitatẽ sermonis ecclesiastici
id uolũt significare, quod ipsi sentiũt. Illud quoq; quod asserere nitit̃, doleã ne an rideã
nescio. Doctor egregius Origenes audet docere diabolũ id rursum futurũ esse q̃d fue-
rat: & ad eandẽ rediturũ dignitatẽ, & cõscensurũ regna cœlorũ. Proh nephas, quis tam
uecors & stolidus, ut hoc recipiat, quod sanctus Ioannes Baptista, & Petrus, & Ioannes
apostolus & euangelista, Esaias quoq; & Hieremias, & reliqui prophetæ cohæredes fi-
ant diaboli in regno cœlorum? Præterea friuolam eius expositionem super tunicis pel-
liceis, quanto conatu, quantisq; egerit argumentis, ut tunicas pelliceas humana esse cor
pora crederemus. Qui inter multa ait: Nunquid coriarius aut sordiscarius erat deus, ut 3
conficeret pelles animaliũ, & cõsueret ex eis tunicas pelliceas Adam & Euæ? Manifestũ
est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquat̃. Et si hoc ita est, quomodo legimus
ante pelliceas tunicas, & ante inobedientiam & de paradiso ruinam, Adam loquentem
non

A non secundũ allegoriã, sed uere: Hoc nũc os ex ossibus meis, & caro de carne mea? Aut unde assumptũ est illud, quod diuinus sermo testatur: Et iniecit deus soporẽ in Adã; & dormiuit: & sumpsit unã de costis eius, & adimpleuit pro ea carnẽ, & ædificauit costam quam tulerat ex eo, illi in uxorẽ? Aut quæ corpora contegebat Adam & Eua folijs ficus, postq̃ comederunt de arbore uetita? Quis autẽ patiẽter ferat Origenẽ lubricis argumentationibus resurrectionẽ carnis huius negantẽ: sicut declarat manifestissime in uolumine explanationũ primi Psalmi, & in alijs multis locis? Aut quis audiat in tertio cœlo donantẽ nobis Origenẽ paradisum: & illum quẽ scriptura cõmemorat, de terra ad cœlestia transferentẽ: & omnes arbores quæ scribuntur in Genesi, sic allegorice intelligentẽ: ꝙ scilicet arbores, angelicæ fortitudines sint, cum hoc ueritas non recipiat? Neq; enim dixit scriptura diuina: Deposuit deus Adam & Euam in terrã, sed eiecit eos de paradiso, & habitare fecit eos contra paradisum. Non ait, Sub paradiso. Et posuit romphæam flammeam, & Cherubim custodire introitũ ligni uitæ. Non dixit, Ascensum. Et fluuius egrediebatur ex Eden. Non dixit, Descendit ex Eden. Iste diuiditur in quatuor principia: nomen uni Phison, & nomen secundi Geon. Ego uidi aquas Geon, aquas quas his carneis oculis aspexi. Iste est Geon, quẽ Hieremias demonstrat, dicens: Quid uobis & uiæ Aegypti, ut bibatis aquã Geon turbidam? Bibi & de hoc magno flumine Euphrate aquas simpliciter, quas manu potes tangere, ore sorbere, non aquas spiritales. Vbi autem flumina sunt, quæ & uidentur & bibuntur, ibi consequens est quod & ficus & alia ligna, de quibus dicit deus, Ex omni ligno quod est in paradiso comedes, similia sint lignis & alijs arboribus, sicut flumina similia sunt fluminibus & aquis. Si autẽ aqua quæ cernitur, uere aqua est, necesse est ut & ficus uera sit, & alia ligna: & Adã uerus statim à principio plasmatus in corpore sicut & Eua, & non in phantasmate: & post ruinã (ut uult Origenes) ꝓpter peccatũ postea corpus acceperit. Sed dicis: Legimus quod sanctus Paulus raptus sit usq; ad tertiũ cœlum, & usq; in paradisum. Bene dicis. Quãdo ponit tertium cœlum,
B & postea addidit, Et in paradisum, ostendit alibi esse cœlum, & alibi paradisum. Illas uero præstigias quis non statim abijciat atq; contemnat, dicentẽ Origene, de aquis quæ sũper firmamentũ sunt, non esse aquas, sed fortitudines quasdã angelicæ potestatis: & rursum aquas quæ super terrã sunt, hoc est, sub firmamento, esse uirtutes contrarias, id est dæmones? Et quomodo legimus, in diluuio apertas cataractas cœli, & aquas inundasse diluuij? Vnde aperti sunt fontes abyssi, & totus mundus opertus est aquis? O furor hominum iunctus stultitiæ, qui reliquerunt illud quod in Prouerbijs dicitur: Audi fili sermonẽ patris tui, & ne abijcias legem matris tuę: & conuersi sunt ad errorẽ: & dicũt stulto, ut princeps sui sit: nec contemnunt res fatuas, quæ dicuntur à fatuo, sicut scriptura testatur: Fatuus autem fatua loquitur, & cor eius uana intelligit. Vnde obsecro te dilectissime, & quasi membris meis parcens, propter charitatẽ quã in te habeo, precor scribens & orans, ut impleas illud quod dicitur: Nonne odiẽtes te domine odiui, & super inimicos tuos tabescebam? Inimica & digna odio Origenis uerba sunt, et deo repugnantia, & sanctis eius: & non ista sola quæ dixi, sed & alia innumerabilia. Neq; enim nũc mihi propositũ est aduersus omnia Origenis dogmata disputare. Nihil mihi subripuit Origenes; nec in mea generatione fuit, nec propter aliquas res mundi & hæreditatẽ; odium aduersum illum pugnasq; suscepi: sed (ut simpliciter fatear) doleo, & ualde doleo, uidens plurimos fratrũ, & eorum præcipue qui professionẽ habẽt non minimã, & in gradũ quoq; sacerdotij maximũ peruenerunt, eius persuasionibus deceptos, & peruersissima doctrina cibos factos esse diaboli: in quibus completum est illud quod dicitur, Super omnem munitionem ludit, & escæ eius electæ, & congreguait sicut arenam captiuitatẽ. Te autem frater, liberet deus & sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, & omnes fratres qui tecum sunt, & maxime Ruffinum presbyterũ ab hæresi Origenis; & ab alijs hæresibus & perditione earũ. Si enim propter unũ uerbũ aut duo quæ cõtrariã fidei sunt, multæ hæreses abiectæ sunt ab ecclesia: quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui

tantas peruersitates,& tam mala dogmata contra fidem adinuenit, deiq; & ecclesiæ hostis extitit? Inter multa enim mala etiã illud ausus est dicere, Perdidisse imaginẽ dei Adã, cum hoc in nullo penitus loco scriptura significet. Si autẽ ita esset, nunq̃ omnia quæ in mundo sunt seruirent semini Adam, id est uniuerso generi hominũ: sicut & Iacobus apostolus loquitur: Omnia domantur, & subiecta sunt humanæ naturæ. Nunquam enim uniuersa subiecta essent hominibus, si non haberent homines iuxta id quod uniuersis imperarent imaginem dei. Coniungens autem atq; consocians scriptura diuina gratiam benedictionis, quam Adam donauerat, & generationibus quæ ex eo erant: ne qui forsitan maligna interpretatione auderent dicere, uni datam gratiam dei, et illum solum factum esse ad imaginẽ dei, quia plasmatus esset ex humo, & uxorẽ eius quam creasset de costa uiri: eos uero qui conciperentur in utero, & non ita nascerẽtur ut Adam, dei non habere imaginẽ: statim per ordinẽ iungit, & dicit: Et uixit Adam ducẽtos triginta annos, & cognouit Euam uxorẽ suam, & peperit ei filium iuxta speciem & iuxta imaginẽ eius, & uocauit nomen eius Seth. Rursumq; in decima generatione post annos bis mille ducentenos sexagintaduos, uindicans deus imaginẽ suam, & ostendens quod gratia quam dedisset hominibus perseueraret in eis, ait: Ne comederitis carnẽ in sanguine, ego enim ulciscar sanguinẽ uestrũ de manu omnis hominis effundentis illum: quia ad imaginem dei feci hominẽ. Necnon pòst alteras decem generationes usq; ad Abrahã, & ab Abraham usq; ad Dauid alias generationes quatuordecim: quæ uigintiquatuor generationes simul faciunt annos bis mille centũ decem & septẽ: spiritus sanctus in trigesimooctauo Psalmo, cum quereretur de omnibus hominibus, quod in uanitate ambularent, & peccatis essent obnoxij, loquitur: Verumtamen in imagine perambulat omnis homo. Necnon post Dauid, etiam sub Solomone filio eius, legimus tale quiddam super dei imagine nominatũ. Dicit enim in Sapientia, quæ titulo eius inscribitur: Creauit deus incorruptum hominẽ, & imaginẽ suæ proprietatis dedit ei. Et rursum post annos trecentos undecim plus minus, in Nouo legimus testamento, quod non perdiderunt homines imaginem dei. Iacobus enim apostolus & frater domini, cuius & suprà meminimus, instruit nos, ne Origenis laqueis capiamur, habere hominẽ imaginẽ & similitudinẽ dei. Nã cum de lingua hominis latius disputasset, adiecit: Instabile malum, in ipsa quippe benedicimus deum patrẽ, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinẽ dei conditi sunt. Paulus quoq; uas electionis, & qui doctrinã euangelicã sua prædicatione cõpleuit, docet nos, quod homo ad imaginẽ & similitudinẽ dei conditus sit, dicens: Vir non debet nutrire comam, cum gloria & imago dei sit: imaginẽ simpliciter appellans suo nomine, similitudinẽ autẽ, gloriæ appellatione significans. Pro tribus igitur testimonijs, quę tibi, si de scriptura sancta reperirẽ, dicebas posse sufficere: ecce septem testimonia dedimus. Quis ergo sustinebit Origenis ineptias? ut non grauius aliquid loquar: & similis efficiar uel ipsi uel discipulis eius, qui audent in periculo animæ suæ asserere, quodcunq; eis in buccã uenerit: & magis iubere deo, & non ab eo uel orare uel discere ueritatẽ. Quidam enim eorum dicunt, quod imago dei, quam prius accepit Adam, illo peccante perierit. Alij suspicantur corpus, quod filius dei habiturus esset ex Maria, ipsam esse imaginẽ: alij sensum, alij uirtutem: isti baptisma, hi quod homo ad imaginẽ dei dominetur omnibus: ebriorum more hæc uel illa ructantes, quos oportebat tantum effugere discrimen, nec negare quæ loquitur deus, & credentes simpliciter saluos fieri, deoq; concedere donationis suæ certam & ueram scientiã, in qua potisimũ parte homines condiderit ad imaginem & similitudinẽ suam. Qui hæc relinquentes, multis se quæstionibus implicarunt, & per hoc in cœnum demersi sunt peccatorum. Nos autem dilectissime credimus his, quæ loquutus est dominus: & scimus, quod in cũctis hominibus imago dei permaneat: ipsiq; concedimus nosse in qua parte homo ad imaginem dei cõditus sit. Sed neq; illud, quod quidam in epistola Ioannis legentes non intelligunt, quenquam decipiat, ubi loquitur: Nunc filij dei sumus, & nondum apparet quod erimus. Nouimus autem, quia cum

A cum ille reuelatus fuerit, ſimiles ei erimus. Videbimus enim eū ſicuti eſt. Hoc enim propter gloriā quæ ibi reuelanda eſt ſanctis eius, dictum eſt: ſicut & in alio loco legimus: A gloria in gloriā: cuius gloriæ iam in iſto ſeculo ſancti arrabonē & portiunculā ſuſceperūt. Primus eorū Moyſes, cuius fulſit facies ualde, & radiabat ueluti fulgor & ſol. Secundus Elias, igneo curru raptus in cœlū, & ignis detrimenta non ſentiens. Stephanus lapidabatur, & faciē habebat angeli, quæ ab omnibus cernebatur. Hoc autē quod in paucis diximus, de omnibus intelligendū eſt, ut impleat illud quod ſcriptū eſt: Omnis qui ſanctificat ſemetipſum, inter beatos numerabitur. Beati enim mundo corde, quoniam ipſi deum uidebunt. Cum hæc ita ſe habeant dilectiſsime, cuſtodi animā tuam, & deſine circa nos murmurare. Dicit enim ſcriptura diuina: Nolite murmurare adinuicē, ſicut quidam murmurauerunt, & à ſerpentibus perierunt: magis acquieſce ueritati, & dilige diligentes te, & ueritatē. Deus autem pacis præſtet nobis iuxta ſuam clementiam, ut conteratur ſatanas ſub pedibus Chriſtianorū, & abijciatur omnis occaſio peruerſa, ne ſcindatur in nobis uinculū charitatis & pacis, & rectæ fidei prædicatio. Præterea quod audiui quoſdam murmurare contra me, quia quando ſimul pergebamus ad ſanctū locum qui uocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more eccleſiaſtico facerē, & ueniſſem ad uillam quæ dicitur Anablatha, uidiſſemq́; ibi præteriēs lucernā ardentē, & interrogaſſem, quis locus eſſet, didiciſſemq́; eſſe eccleſiā, & intraſſem ut orarem: inueni ibi uelum pendens in foribus eiuſdē eccleſiæ tinctū atq; depictū, & habens imaginē quaſi Chriſti, uel ſancti cuiuſdam. Non enim ſatis memini, cuius imago fuerit. Cum ergo hoc uidiſſem, in eccleſia Chriſti cōtra autoritatē ſcripturarū hominis pendere imaginē, ſcidi illud, & magis dedi conſiliū cuſtodibus eiuſdem loci, ut pauperē mortuū eò obuoluerent & efferent. Illiq́; contra murmurantes dixerunt: Si ſcindere uoluerat, iuſtū erat, ut aliud daret uelū atq; mutaret. Quod cum audiſſem, me daturū eſſe pollicitus ſum, & ilico eſſe miſſurum. Paululū autem morarū fuit in medio, dum quæro optimū uelū pro eo mittere. Ar-
B bitrabar enim de Cypro mihi eſſe mittendum. Nunc autem miſi quod potui reperire, & precor ut iubeas presbyteros eiuſdem loci ſuſcipere uelū à latore, quod à nobis miſſum eſt: & deinceps præcipere, in eccleſia Chriſti iſtiuſmodi uela, quæ cōtra religionem noſtram ueniunt, non appendi. Decet enim honeſtatē tuam hanc magis habere ſolicitudinem, ut ſcrupuloſitatē tollat, quę indigna eſt eccleſia Chriſti & populis qui tibi crediti ſunt. Palladiū uero Galatam, qui quondam nobis charus fuit, & nūc miſericordia dei indiget, caue, quia Origenis hæreſim prædicat & docet, ne fortè aliquos de populo tibi credito ad peruerſitatē ſui inducat erroris. Opto ut ualeatis in domino.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

SCribuntur his uerbis.] Nempe his quæ mox ſequuntur. Iuxta Græcam etymologiā,
1 ψυχὰς ἐκ τοῦ ψύχεσθαι.] Id eſt, animas à refrigeſcēdo. Torquet autē hanc etymologiam, cum potius dicatur à uerbo ψύχω, quod eſt uiuifico, ſiue animo: quanq́ & refrigero ſignificet, ſed propriè reſpirando ψύχω, quod ſpiritus refrigeret. Iuxta Græcos δέμας.]
2 δέω uincio, δεσμὸς uinculū, φ corpori ſit illigatum. Cadauer dici.] Vt σῶμα dicat, quaſi πτῶμα, quod à cadendo dictū eſt. Plato putat σῶμα dici poſſe quaſi carcerē, φ illic anima ſeruetur, donec pœnas luerit. Σῶμα.] Σῆμα ſepulchrū eſt, ſiue monumentū. Nam σῶμα quaſi ſignū dicitur, quod indicet titulū ſepulti. De his etymologijs Plato diſſerit in Cratylo, & Macrobius in cō
3 mentarijs, quos ſcripſit in Somniū Scipionis. Coriarius, aut ſordiſcarius.] In nōnullis ſcriptum habebatur, ſordis carnis. Ego legendū arbitror, aut ſcortiſarius, à pellibus animantiū, quæ ſcorta uocantur: aut ſcrutarius, à genere ueſtis pelliceæ. Horatius: Vilia uendentem tunicato ſcruta popello.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ioannes epiſcopus Hieroſolymitanus, ſuſpectus erat, quod Origenis & Arianorū dogmatibus eſſet infectus. Proinde ab huius cōmunione diuus Hieronymus abſtinebat. Congregato autē ſuper hac re ſub Epiphanio monachorū & presbyterorū concilio apud Antiochiam, efflagitatus eſt Ioannes ut ſe purgaret de infamia hæreſeos. Is diu tergiuerſatus, tandem miſſo quodā, ſed ſine literis, magis auxit ſuſpicionem malæ conſcientiæ. Hunc igitur magna libertate prouocat, ut aperte aut hæreſim ſuam profiteatur, aut Chriſtianum eſſe ſe declaret. Hæc tametſi ſunt erudita, tamen abſq; dolore legi non poſſunt, inter tantos uiros tantas factionum & ſimultatum turbas incidiſſe.

HIERONYMVS AD PAMMACHIVM ADVERSVS errores Ioannis Hierosolymitani episcopi. C

SI iuxta Paulũ apostolũ, quod sentimus orare non possumus, ac propriæ mentis cogitationẽ sermo non explicat: quãto magis periculosum est de alterius animo iudicare, & singulorũ dictorũ atq; uerborũ inuestigare atq; proferre rationẽ? Natura hominũ prona est ad clemẽtiã, & in alieno peccato sui quisque miseret. Si ergo reũ in sermone reprehẽderis, simplicitatẽ uocabit. Si calliditatẽ argueris, imperitiã cõfitebit, ut suspicionẽ uitet malitiæ. Atq; ita fiet, ut tu q arguis, calumniator: ille qui reprehendit, non hæreticus, sed rusticus iudicet. Nosti Pammachi, nosti me ad hoc opus non inimicitijs, non gloriç cupiditate descendere, sed prouocatũ literis tuis ex ardore fidei: ac uelle si fieri posset, omnes idipsum sapere: nec impatiẽtiç ac temeritatis posse reprehẽdi, si post trienniũ loquor. Deniq; nisi ad apologiã, de qua nũc scribere institui, multorũ animos diceres perturbatos, & in utranq; partẽ fluctuare sententiã, decreuerã in incepto silentio permanere. Facessat itaq; Nouatus errantibus manus non porrigens, Montanus cũ insanis fœminis prosternat, iacentes in barathrũ præcipitans ne leuent. Quotidie peccamus oẽs, & in aliquo labimur. Qui ergo in nos clementes sumus, rigorẽ cõtra alios nõ tenemus: quin potius oramus, petimus, obsecramus, ut aut simpliciter nostra fateaẽ, aut apertẽ defendat aliena. Nolo uerborũ ambiguitates: nolo mihi dici, quod & aliter possit intelligi. Reuelata facie gloriã dñi cõtemplemur. Claudicabat quondã & Israeliticus populus in utroq; pede. Sed Helias, q interpretaẽ fortis dñi, Vsq; quo, ait, claudicatis in utroq; uestigio? Si dñs est deus, ambulate post eum: si autem Baal, sequimini eum. Et ipse dñs de Iudæis: Filij alieni mentiti sunt mihi: filij alieni inueterauerũt, & claudicauerũt à semitis suis. Certe si hæreseos nulla suspicio est, ut cupio & credo, cur non uerbis meis meũ sensum loquiẽ? Quã ille simplicitatẽ uocat, ego malitiã interpretor. Persuadere mihi uult, quod pure credat: pure ergo & loquaẽ. Et siquidem unũ uerbũ uel unus sensus esset ambiguus, si duo, si tres, ignorantiæ ueniã tribuerẽ: nec ea quæ aut obscura uel dubia sunt, de certis & perspicuis æstimarẽ. Nunc uero quæ ista simplicitas est, quasi super oua & aristas inter theatrales præstigias pendenti gradu incedere, ubiq; dubiũ, ubiq; suspectũ? Putes eum non expositionẽ fidei, sed figuratã contro uersiã scribere. Quod iste nũc appetit, olim in scholis didicimus. Nostra aduersum nos dimicat armatura. Etiã si bene credit, & circũspecte & timide loquiẽ, suspicionẽ mihi facit nimia diligentia. Qui ambulat simpliciter, ambulat cõfidenter. Stultũ est frustra infamiã sustinere. Obijciẽ ei crimen, cuius non habet cõscientiã. Ergo crimẽ quod totũ pendet in uerbo, neget cõfidenter, ac libere faciat inuidiã aduersario suo. Eadẽ audacia qua ille insimulat, hic defendat. Cũq; omnia dixerit quæ uoluerit, quæ proposuerit, quæ suspicionibus carent: si perseuerat calumnia, cõserta manu in ius trahat. Nolo in suspicione hæreseos quenq̃ esse patientẽ, ne apud eos qui ignorant innocentiã eius, dissimulatio cõscientia iudicetur si taceat: licet superfluũ sit eius præsentiã quærere, & extorquere silentiũ, cuius apud te literas teneas. Scimus omnes, quid tibi scripserit, quid in te arguerit, in quo (ut tu uis) calumniatus sit. Responde ad singula, per epistolæ huius gradere uestigia, ne punctũ quidẽ & apicẽ calumniæ transeas. Si enim egeris negligenter, & (ut ego tibi credo iuranti) casu aliqua transieris, statim ille clamabit, & dicet: Hic hic te uictum teneo, hic totius negocij cardo uersatur. Non æque inimici audiunt, & amici. Qui inimicus est, etiã in scirpo nodũ quærit: amicus praua quoq; recta iudicat. Scribũt seculi literæ, amantiũ cæca esse iudicia, quas tu forsitan sacris uoluminibus occupatus omnino neglexeris. Nunq̃ de amicorũ iudicio glorieris. Illud uerũ est testimoniũ, quod ab inimica uoce proferẽ. Alioqui si amicus pro te dixerit, nõ testis, aut iudex, sed fautor putabitur. Hæc & huiusmodi loquenẽ inimici tui, qui tibi fortitẽ non credãt, & mouere cupiant stomachum. Cæterũ ego quem nunquam uolens læsisti, cuius semper in epistolis tuis nomen cogeris uentilare: do consilium, ut aperte aut fidem ecclesiæ prædices, aut

A loquaris, ut credis. Diſpenſatio etenim ac libratio iſta prudẽs uerborũ, indoctos decipere poteſt. Cautus auditor & lector cito deprehẽdet inſidias: & cuniculos quibus ueritas ſubuertiť, apertè in luce demõſtrabit. Et Ariani, quos optime noſti, multo tempore propter ſcandalum nominis ὁμόσιον ſe damnare ſimulabant, uenenaq; erroris circumlinebant melle uerborum. Sed tandem coluber ſe tortuoſus aperuit, & noxium caput, quod ſpiris totius corporis tegebatur, ſpiritali mucrone cõfoſſum eſt. Recipit, ut ſcis, eccleſia pœnitentes: & numero ſuperata peccantiũ, dum deceptis gregibus conſulit, paſtorum uulneribus ignoſcit. Eadem nunc & in ueteri & in noua hæreſi conſuetudo ſeruatur, ut aliud populi audiant, aliud prædicẽt ſacerdotes. Ac primum antequam epiſtolam tuam, quam ſcripſiſti ad epiſcopũ Theophilum, interpretatã huic uolumini inſeram, & oſtendam tibi, me intelligere nimis cautam prudentiã tuam, expoſtulare tecũ libet. Quæ hæc eſt tanta arrogantia, non reſpondere de fide interrogantibus? Tantam fratrum multitudinem, & monachorũ choros, qui tibi in Palæſtina non cõmunicant, quaſi hoſtes publicos æſtimare? Dei filius propter unam morbidam ouem, nonagintanouẽ in montib. de relictis, alapas, crucẽ, flagella ſuſtinuit, & ſuis humeris portauit ad cœlos baiulans, & patiens delicatam peccatricẽ. Tu beatiſsimus papa, & faſtidioſus antiſtes, ſolus diues, ſolus ſapiens, ſolus nobilis ac diſertus: conſeruos tuos, & redemptos ſanguine domini tui, rugata fronte & obliquis oculis deſpicis? Hoc eſt illud, quod Apoſtolo præcipiẽte didiciſti: Parati ſemper ad ſatisfactionẽ omni poſcenti uos rationẽ de ea quæ in uobis eſt ſpe? Finge nos occaſionẽ quærere, & ſub prætextu fidei lites ſerere, ſchiſma conficere, iurgia cõcitare. Tolle occaſionẽ uolentibus, ut poſtquam de fide ſatisfeceris, & omnes nodos qui contra te nectuntur abſolueris, tunc liquido omnibus probes, non dogmatũ ſed ordinationis eſſe certamẽ. Niſi fortè prudenti conſilio, ideo de fide interrogatus taces, ne uidearis hæreticus eſſe, cũ ſatisfeceris. Omnia ergo crimina, quibus accuſanť homines, refutare non debent: ne poſtquã negauerint, criminoſi ſint. At contemnis laicos, diaco-
B nos atq; presbyteros. Potes enim (ut gloriaris & iactitas) in una hora mille clericos facere. Habes papam Epiphaniũ, qui te apertè miſsis literis hæreticũ uocat. Certe nec ætate, nec ſcientia, nec uitæ merito, nec totius orbis teſtimonio, maior illo es. Si ætatẽ quæris, iuuenis ad ſenẽ ſcribes: ſi ſcientiã, non ſic eruditus ad doctum: licet te fautores tui, diſertiorem Demoſthene, acutiorẽ Chryſippo, ſapientiorẽ Platone contẽdant, & tibijpſi forte perſuaſerint. De uita aũt & fide nihil amplius dicam, ne te lædere uidear. Eo tempore quo totum Orientẽ (excepto papa Athanaſio atq; Paulino) Arianorum & Eunomianorum hęreſis poſsidebat, quãdo tu Occidentalibus & in medio exilio confeſſoribus, non cõmunicabas: ille uel presbyter monaſterij ab Eutychio audiebatur, uel poſtea epiſcopus Cypri à Valente non tangebatur. Tantæ enim uenerationis ſemper fuit, ut regnantes hæretici, ignominiã ſuam putarent, ſi talem uirũ perſequerenť. Scribe igitur ad hunc. Reſponde epiſtolæ eius: ſentiant cæteri fidem, eloquentiã, prudentiam tuam, ne tibi ſolus diſertus eſſe uidearis. Cur ab alio prouocatus, aliorſum arma conuertis? Palæſtinæ interrogaris, & reſpondes Aegypto. Alijs lippientibus, ungis oculos non dolentiũ. Si placitura nobis alteri loqueris, ſatis ſuperbè: ſi aliud quàm quærimus, ſatis ſuperfluè. Sed dicis, epiſtolam meam probauit Alexandrinus epiſcopus. Quid probauit? Contra Arium, contra Photinum, contra Manichæum bene loquutũ. Quis enim te hoc tempore arguit Arianũ? quis tibi nunc Photini Manichæiq; crimẽ impingit? Olim iſta emẽdata ſunt atq; concuſſa. Non eras tam ſtultus, ut apertè defenderes hæreſim, quam ſciebas eccleſiæ diſplicere. Noueras te ſi hoc feciſſes, ſtatim loco mouẽdum, & ſolij tui delicias ſuſpirabas. Sic ſententiam temperaſti, ut nec ſimplicibus diſpliceres, nec tuos offenderes. Bene ſcripſiſti, ſed nihil ad cauſam pertinens. Vnde nouerat Alexandrinæ eccleſiæ pontifex, in quibus arguereris? quorum à te confeſsio poſtularetur? Debueras tibi obiecta proponere, & ſic ad ſingula reſpondere. Vetus narrat hiſtoria: Quidam quum diſertè diceret, ferreturq; impetu ac uolubilitate uerborum, cauſamq; omnino non tangeret, pru

dens auditor & iudex: Bene (inquit) bene, sed quò istud tã bene? Imperiti medici ad omnes oculorũ dolores uno utunt collyrio. Qui arguitur in pluribus, & in dilutione criminũ aliqua prætermittit, quicquid tacuerit, confitet. An nõ respõdisti ad epistolã Epiphanij, & proposuisti ipse quæ dissolueres? Nimirum hac fiducia respõdisti: Nullus fortiter à semetipso cæditur. Elige è duobus, quod uis. Optio tibi dabit, aut respondisti ad epistolam Epiphanij, aut nõ. Si respondisti, cur maxima & plurima de his quę tibi obiecta sunt reliquisti? Si non respondisti, ubi est illa apologia tua, in qua gloriaris apud simplices: & quasi ignorantibus causam, huc illucq; disseminas? Octo tibi (ut statim probabo) de spe fidei Christianæ quæstionũ capita obiecta sunt. Tria tantũ tangis & præteris. In cæteris grande silentium est. Si ad septẽ absolutisimẽ respondisses, hærerẽ tamen in uno crimine, & quod tacueras, hoc tenerẽ. Nunc uero quasi auribus lupum apprehenderis, nec tenere potes, nec audes dimittere. Ipsa quoq; tria quasi negligẽs atq; securus, quasiq; aliud agens: & in quib. aut nulla aut parua sit quæstio, præteruolas atq; perstringis. Et ita opertus ac tectus incedis, ut plus confitearis tacendo quàm renuas disputando. Quis nõ protinus tibi potest dicere: Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erũt? Si tres quæstiunculæ, de quibus uisus es aliquid dicere, suspicione & culpa non carẽt, & fraudulenter ac lubricẽ scriptæ coarguunt: quid faciemus de quinq; reliquis, in quibus quia nulla ambigui sermonis dabat occasio: nec illudere poteras audientes, maluisti omnino reticere, quàm apertẽ quod tectum fuerat confiteri. Et primũ de libro περὶ ἀρχῶν, ubi loquitur: Sicut enim incongruũ est dicere, quod posit filius uidere patrẽ: ita inconueniens est opinari, quod spiritus sanctus posit uidere filium. Secundum, quod in hoc corpore quasi in carcere sunt animæ religatæ: & antequã homo fieret in paradiso, inter rationabiles creaturas in cœlestibus cõmoratæ sunt. Vnde postea in consolationẽ suam anima loquitur in Psalmis: Priusquam humiliarer, ego deliqui. Et: Reuertere anima mea in requiem tuam. Et: Educ de carcere animam meam: & cætera his similia. Tertiũ, quod dicat, & diabolum & dæmones acturos pœnitentiã aliquando, & cũ sanctis ultimo tempore regnaturos. Quartũ, quod tunicas pelliceas humana corpora interpretet, quibus post offensam & eiectionẽ de paradiso Adam & Eua induti sunt, haud dubium quin ante in paradiso sine carne, neruis & osibus fuerint. Quintũ, quod carnis resurrectionem membrorumq; compagem, & sexum quo uiri diuidimur à fœminis, apertisimẽ neget: tam in explanatione primi psalmi, q̃ in alijs multis tractatibus. Sextũ, quod sic paradisum allegorizet, ut historiæ auferat ueritatẽ, pro arboribus angelos, pro fluminibus uirtutes cœlestes intelligens, totamq; paradisi continentiã tropologica interpretatione subuertat. Septimũ, quod aquas quæ super cœlos in scripturis esse dicuntur, sanctas supernasq; uirtutes: quæ supra terrã & infra terram, contrarias & dæmoniacas asse arbitrent. Octauum, quod extremũ obijcit, imaginem & similitudinẽ dei, ad quam homo conditus fuerat, dicit ab eo perditã, & in homine post paradisum nõ fuisse. Hæ sunt sagittæ, quib. confoderis: hæc tela, quibus in tota epistola uulneraris: excepto eo, quod tuis genibus aduolutus, sanctamq; caniciẽ seposito parumper sacerdotis honore substernens, deprecat salutem tuam, & his uerbis loquitur: Præsta mihi & tibi ut salueris, sicut scriptum est, à generatione peruersa: & recede ab hæresi Origenis, & à cunctis hæresibus dilectisime. Et infrà. Propter defensionẽ hæreseos aduersum me odia suscitantes rumpitis charitatem, quam in uobis habui: intantum, ut faceretis nos etiam pœnitere, quare uobis cõmunicauerimus, ita Origenis errores & dogmata defendentibus. Dic mihi disputator egregie, de octo capitulis ad quæ responderis. Paulisper de cæteris taceo. Prima illa blasphemia, quod nec filius patrem, nec filium potest uidere spiritus sanctus, quibus à te telis cõfossa est? Sanctam, inquit, & adorandam trinitatem eiusdem substantię, & coęternam, eiusdem gloriæ & diuinitatis credimus: anathematizantes eos, qui grande aut paruum, aut inæquale, aut uisibile in deitate trinitatis quicquam loquuntur. Sed sicut incorporalem, inuisibilem, & ęternum dicimus patrem: sic incorporalem, inuisibilem & ęternum dicimus

A dicimus filium & spiritū sanctum. Nisi hoc diceres, ecclesiam nō teneres: & tamen non quæro, si antè nō dixeris: nō euentilabo, si amaueris eos qui talia prędicauerunt: cū quibus fueris, quando ista dicētes exilia sustinebant: quis sit ille, qui Theone presbytero spiritum sanctum deum in ecclesia prædicante, clauserit aures, forasq; cum suis concitus fugerit, ne tantū audiret piaculum. Statim sera cōuersione fidelem, inquit, uolo. Miserabi-
2 lis prætextatus, qui designatus consul est mortuus, homo sacrilegus & idolorum cultor, solebat ludens beato papæ Damaso dicere: Facite me Romanæ urbis episcopum, & ero protinus Christianus. Quid mihi longo sermone & laciniosis periodis Arianū te nō esse demonstras? Aut nega hoc dixisse eum qui arguit: aut si locutus est talia, eum damna qui dixerit. Vis scire quantus sit ardor bene credentiū? audi Apostolum: Et si nos, aut angelus de cœlo aliter euangelizauerit uobis q̃ annunciauimus, anathema sit. Tu mihi ut crimē extenues: & dissimulato nomine criminosi, quasi secura sint omnia, & nullus in blasphemijs arg[illegible] erosam fidem artifici sermone contexis. Dic statim, & epistola tua hoc habeat exordiū, anathema ei, qui talia ausus est scribere. Fides purā morā non patitur. Vt apparuerit scorpius, ilico conterendus est. Dauid inuentus secundum cor dñi: Nónne, inquit, odientes te domine oderā, & super inimicos tuos tabescebā? Perfecto odio oderam illos. Ego si patrem, si matrem, si germanū aduersum Christum meū audiuissem ista dicentes, quasi rabidi canis blasphemātia ora lacerassem, & fuisset in primis manus mea super eos. Qui patri & matri dixerunt, non nouimus uos, hi impleuerunt uoluntatē domini. Qui diligit patrem aut matrē super Christum, non est eo dignus. Obijcit tibi, quod magister tuus, quem catholicum uocas, quem defendis obnixè, dixerit: Filius non uidet patrem, & filium non uidet spiritus sanctus, & tu mihi dicis: Inuisibilis pater, inuisibilis filius, inuisibilis spiritus sanctus: quasi nō & angeli & cherubim & seraphim, secundum naturam suam oculis nostris inuisibiles sint? Certè Dauid etiam de aspectu cœlorū dubitans: Videbo, inquit, cœlos, opera digitorum tuorū. Videbo, non uideo. Videbo, quan
B do facie reuelata gloriam domini fuero contemplatus: nunc autem ex parte uidemus, & ex parte cognoscimus. Quærit an patrē uideat filius: & tu dicis, inuisibilis pater est. Deliberatur an filium uideat spiritus sanctus: & tu respōdes, inuisibilis est filius. Versatur in causa, an se inuicē trinitas uideat, humanæ aures tantam blasphemiā ferre non sustinent: & tu dicis, inuisibilis trinitas est. In laudes cæteras euagaris: peroras in his quæ nullus inquirit. Auditorem aliorsum trahis, ut quod quærimus non loquaris. Verum hæc ex superfluo dicta sint. Donamus tibi, ut non sis Arianus: imò plus, ut nunquā fueris. Concedimus, ut in expositione primi capituli, aduersum te nulla suspicio sit, & totū purè, totū simpliciter sis locutus, eadem simplicitate nos tecum loquimur. Num papa Epiphanius accusauit te, quod Arianus esses? Num Eunomij ἀθὲν tibi impegit hæresim? Hoc per totam epistolam queritur, quod Origenis dogmatū sequaris errores, & quosdam habeas huius hæreseos socios. Cur aliud interrogatus, respondes aliud: & quasi cum stultis loquaris, dissimulatis criminibus quæ in literis continentur, replicas quid in ecclesia præsente Epiphanio dixeris? Confessionem fidei postularis, & disertissimos tractatus tuos nolentibus ingeris? Quæso lector, ut memor tribunalis domini, & de iudicio tuo te intelligens iudicandum, nec mihi, nec aduersario faueas, néue personas loquentiū, sed causam consideres. Dicamus ergo quod cœpimus. Scribis in epistola tua, quod anteq̃ Paulinianus presbyter fieret, nunquam te Epiphanius super Origenis errore conuenit. Primum dubium est, & de personis disputo. Ille obiecisse se dicit, tu negas: ille testes profert, tu non uis audire productos. Ille etiam commemorat alium esse conuentum, tu pro utroque dissimulas: mittit tibi per clericum suum epistolam, responsionem flagitat: taces, mutire non audes: & Palæstinæ prouocatus, Alexandriæ loqueris. Inter illum & te, cui accommodanda sit fides, nō est meum dicere. Puto quod nec ipse audeas aduersum talem & tantum uirum, tibi ueritatem, illi mendacium deputare. Sed fieri potest, ut unusquisq; pro se loquatur. Teipsum contra te testem uocabo. Si enim nulla de dogmatibus

tibus quæstio uersabatur: si stomachum senis non moueras: si ille tibi nihil responderat, quid C
necesse erat, ut in uno ecclesiæ tractatu, de cunctis dogmatibus, homo non satis eloquens, disputares de trinitate, de assumptione dominici corporis, de cruce, de inferis, de angelorum natura, de animarum statu, de resurrectione saluatoris, & nostra: & interea quæ forsitan oblitus es scribere, præsentibus populis & tali ac tanto uiro intrepidus diceres, & omnia una saliua cõtinuares? Vbi sunt ueteres ecclesiæ tractatores, qui uix singulas quæstiones explicare multis uoluminibus potuerunt? ubi electionis uas, tuba Euangelij, rugitus leonis nostri, tonitruus gentium, flumen eloquentiæ Christianæ: qui mysterium retro generationibus ignoratum, & profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei magis miratur, quàm loquitur? Vbi Esaias uirginis demonstrator, qui in una quæstione succumbens ait: Generationem eius quis enarrabit? Repertus est seculis nostris haud grãdis homunculus, qui de cunctis ecclesiæ quæstionibus, uno linguæ rotatu sole clarius coruscaret. Si nemo à te postulabat, & tranquilla erant omnia, stultè tanta disputandi uoluisti subire discrimina. Si iam tunc in satisfactionem fidei loquebaris, ergo non est ordinatio presbyteri, causa discordiæ: quem constat multo post tempore constitutum. Fefellisti absentes, & literæ tuæ peregrinis auribus blandiuntur. Nos hic eramus, cuncta nouimus, quando cõtra Origenem in ecclesia tua, papa Epiphanius loquebatur, quando sub illius nomine in uos iacula torquebantur. Tu & chorus tuus canino rictu, naribusq; contractis, scalpentes capita, delirum senem nutibus loquebamini. Nónne ante sepulchrum dñi misso archidiacono præcepisti, ut talia disputans conticesceret? Quis hoc usquã presbytero suo coràm plebe imperauit episcopus? Nónne cum de anastasi pergeretis ad crucem, & ad eum omnis ætatis & sexus turba conflueret, offerens paruulos, pedes deosculans, fimbrias uellens: cumq; non posset promouere gradum, sed in uno loco uix fluctus undantis populi sustineret, tu tortus inuidia aduersus gloriosum senem clamitabas: nec erubuisti in os ei dicere, quod uolens & de industria moraretur. Recordare quæso illius diei, quando ad horam septimam inuitatus populus spe sola, quasi postea auditurus Epiphanium esset, detinebatur: quid tunc cõcionatus sis. D
Nempe contra Anthropomorphitas, qui simplicitate rustica deum habere membra quæ in diuinis libris scripta sunt, arbitrantur, furens & indignãs loquebaris: oculos & manus & totius corporis truncum, in senem dirigebas, uolens illum suspectum facere stultissimæ hæreseos. Postquam lassus ore arido, resupinaq; ceruice ac tremẽtibus labijs conticuisti, & tandem totius populi uota completa sunt, quid tibi fecit delirus & fatuus senex? Surrexit, ut se indicaret pauca dicturum esse, salutataq; & uoce & manu ecclesia, cuncta (inquit) quæ locutus est collegio frater, ætate filius meus, contra Anthropomorphitarum hæresim, bene & feliciter locutus est, quæ mea quoq; damnatur uoce. Sed æquum est, ut quomodo hanc hæresim cõdemnamus, etiam Origenis peruersa dogmata condemnemus. Qui risus omnium, quæ acclamatio consecuta est, puto quod retineas. Hoc est illud, quod in epistola tua dicis loquentem illum ad populum quæ uellet, & qualia uellet. Scilicet delirabat, qui in regno tuo cõtra tuam sententiam loquebatur. Quæ uellet, inquis, & qualia uellet. Vel lauda, uel reproba. Quid & hic dubius incedis? Si bona erant quæ loquebatur, cur non apertè prędicas? Si mala, cur non constanter reprehendis? Atqui columna ueritatis ac fidei, qui de tanto uiro audet dicere, loquente illo ad populum quæ uellet, & qualia uellet: de seipso quàm prudenter & uerecundè, quàm humiliter referat, consideremus. Cum (inquit) & nos quadam die ante eum locuti essemus: & præsens lectio prouocasset, audiente illo & uniuersa ecclesia, de fide & omnibus ecclesiasticis dogmatibus hæc locuti sumus, quæ & semper gratia dei indesinenter in ecclesia docemus, & in catechesibus. Rogo quæ est ista confidentia, qui tantus animi tumor? Gorgian Leontinum cuncti philosophi & oratores lacerant, quod ausus sit publicè sella posita, polliceri responsurum se, de qua quisq; re interrogare uoluisset. Nisi me honor sacerdotij, & ueneratio nominis refrenaret, & scirem illud Apostoli: Nesciebam fratres, quia pontifex est: Scriptum est enim: Principem populi tui non maledices: qua uociferatione

A ne & indignatione uerborum, de tua narratione cōquererer? Licet ipse nominis tui extenues dignitatē, cum patrē penè omniū episcoporum, & antiquę reliquias sanctitatis & opere & sermone despicias. Dicis te quadam die, cū præsens lectio prouocasset, audiente illo & uniuersa ecclesia de fide & omnibus ecclesiasticis dogmatibus disputasse. Non est mirari Demosthenē, qui pulcherrimā orationē contra Aeschinē multo tempore dicitur exarasse. Frustra suspicimus Tullium. Refert enim Cornelius Nepos, se præsente iisdem penè uerbis quibus edita est, eam pro Cornelio seditioso tribuno defensionē peroratam. En Lysias noster, en Gracchus, & ut aliquid de neotericis inferā, Qu. Ateius, qui ingeniū in numerato habebat: ut sine monitore tacere non posset: de quo egregiè Cæsar Augustus, Quintus (inquit) noster sufflammandus est. Quisquā ne prudentū & sani capitis, in uno ecclesiæ tractatu, de fide & de omnibus ecclesiasticis dogmatibus se asserat disputasse? Quæso te ut ostendas mihi, quæ sit illa lectio toto scripturarū sapore cōdita: cuius te occasio prouocarit, ut repentè ad periculum ingenij descenderes? Et nisi tibi di sertitudinis tuæ fluuius inundasset, poteras argui, quod non posses ex tēpore de cunctis dogmatibus dicere. Verū quid hoc est? aliud promittis, & aliud exhibes. Consuetudo autem apud nos istiusmodi est, ut his qui baptizandi sunt, per quadraginta dies, publicè tradamus sanctam & adorandā trinitatē. Si te præsens lectio prouocauit, ut de cunctis dogmatibus una hora diceres, quid necesse fuit quadraginta dierū replicare doctrinam? Sin aūt ea referebas, quæ per totam quadragesimā locutus es, quomodo te quadā die, ut de cunctis dogmatibus diceres, una lectio prouocauit? Sed et hic ambiguè loquitur: Potest enim fieri, ut quæ per quadraginta dies tradere solebat in ecclesia baptizandis, hæc sub unius lectionis occasione perstrinxerit. Eiusdem enim eloquētiæ est, & pauca multis, & multa paucis uerbis posse dicere. Hoc quoq; intelligi dat, quod postq̄ illum una lectio prouocauit, inflammatus ardore dicendi, per quadraginta dies nunq̄ tacuerit: sed & ociosus senex, ex eius ore dependēs, dum res inauditas scire desiderat, penè dormiēs ceci-

B derit. Vtcunq; tolerāda sunt, forsitan & hæc simpliciter more suo sit locutus. Ponamus reliqua, in quibus post laciniosæ disputationis labyrinthos, nequaq̄ dubiā, sed apertā ponit sententiā, & miros tractatus suos hoc fine concludit. Cum hæc ipso præsente locuti essemus, & ipse post nos causa honoris, quē ei super omnē mensurā exhibuimus, prouocatus esset ut diceret: prædicationē nostram laudauit, atq; miratus est, & catholicā fidem esse omnibus declarauit. Quantū ei super omnē mensurā honoris exhibueris, declarant supra mensurā exhibitæ contumeliæ, quando eū per archidiaconū tacere iussisti: & morantē in populis, laudis cupidū pertonabas. Docent præsentia de præteritis. Ille per totū exinde trienniū suas iniurias deuorat, priuataq; simultate contempta, fidei tantū correctionē postulat. Tu qui sumptibus abundas, & totius orbis religio lucrū tuū est, grauissimos illos legatos tuos huc illucq; transmittis, & dormientē senem ad respondendū suscitas. Et reuera cui tantū honoris detuleras: iustū erat, ut tua præsertim extemporalia dicta laudaret. Quia uero solent interdū homines laudare quod non probant, & alienā stultitiam cassis nutrire præconijs: nō solū tua dicta laudauit, sed laudauit & miratus est: & ne miraculum quoq; paruū esset, catholicæ esse fidei omni populo declarauit. Hæc q̄ uerè dixerit, & nos testes sumus qui audiuimus: ad quos tuis uocibus perturbatus uenit exanimis, temerè se cōmunicasse dicēs: rogatusq; ab omni monasterio, ut ad te de Bethlehē reuerteret, tantorū preces non ferēs, sic reuersus est uespere, ut medio noctis aufugeret: & literæ ad papam Syritiū probant, quas si legeris, peruidebis quomodo tua dicta miratus sit, & catholica declarauerit. Verū nugas terimus, & aniles et superfluas cātilenas longo sermone conuincimus. Transeamus ad secundam quæstionē, in qua quasi nihil sibi propositum sit, securus & ructans dormire se simulat, ut legentes faciat dormitare. Sed de reliquis quæ ad fidem pertinent, sermo nobis erat, id est omniū uisibilium & inuisibilium, cœlestium fortitudinū, & terrestrium creaturarū, unum & eundem esse conditorem deum, id est, sanctam trinitatem, iuxta Dauid dicentem: Verbo domini cœli firmati sunt

ſunt,& ſpiritu oris eius omnis uirtus eorũ: quod ſimpliciter oſtẽdit & hominis creatio. C
Ipſe eſt enim, qui accepto limo de terra, plaſmauit hominẽ: & per gratiã propriæ inſuffla
tionis animã donauit rationabilem: & liberi arbitrij, non partẽ aliquam ſuæ naturæ, iux
ta quoſdam, qui hoc impiè prædicãt, ſed propriã conditionẽ. Et de ſanctis angelis æquè
credunt, ſecundum diuinã ſcripturam de deo dicentẽ: Qui facit angelos ſuos ſpiritus, &
miniſtros ſuos ignem urentẽ: de quibus credere quod immutabilis naturæ ſint, nõ con
cedit nobis ſcriptura, dicẽs: Angelos quoq; qui non cuſtodierunt ſuum principatũ, ſed
dereliquerunt domicilium, in iudiciũ magni dei uinculis æternis in tenebris cuſtodiuit:
quia immutati ſunt, & ex propria dignitate & gloria, magis in dæmonum ordinẽ abiſſe
eos cognouimus. Animas uero hominũ ex angelorũ ruina, aut ex cõuerſione fieri: neq;
credidimus aliquando, neq; docuimus (abſit em̃) & alienũ hoc eſſe à prędicatione eccle
ſiaſtica confitemur. Quærimus utrũ animæ antequã homo in paradiſo fieret, & plaſma
retur Adam de terra, inter rationabiles fuerint creaturas: utrũ propriũ ſtatũ habuerint,
uixerint, moratę ſint, atq; ſubſtiterint: & an Origenis doctrina ſit uera, qui dicit cunctas
rationabiles creaturas, incorporales & uiſibiles, ſi negligẽtiores fuerint, paulatim ad in
feriora labi, & iuxta qualitates locorũ ad quæ defluũt, aſſumere ſibi corpora. Verbi gra
tia, primũ ætherea, deinde aerea. Cumq; ad uicina terræ peruenerint, craſsioribus corpo
ribus circundari, nouiſsime humanis carnib. alligari: ipſosq; dæmones, qui proprio ar
bitrio cum principe ſuo diabolo de dei miniſterio receſſerũt, ſi paululum reſipiſcere cœ
perint, humana carne ueſtiri: ut acta deinceps pœnitẽtia, poſt reſurrectionẽ eodẽ circu
lo quo in carnẽ uenerant, reuertantͣ ad uiſionẽ dei, liberati etiam aereis æthereisq; cor
poribus: & tunc omnia genua curuent deo, cœleſtiũ, terreſtriũ, & infernorũ, & ſit deus
omnia in omnibus. Cum ergo iſta quærantur, cur tu omiſsis ſuper quibus pugna eſt, de
ſcammate & loco certaminis egrediẽs, in peregrinis & longè alienis diſputationibus im
moraris? Credis quod cunctas uiſibiles & inuiſibiles creaturas unus deus fecerit: hoc &
Arius confitetͣ, qui dicit cuncta creata per filium. Si de Marcionis arguereris hęreſi, quę D
alterũ bonum, alterũ iuſtum deũ ſerens, illum inuiſibiliũ, hunc uiſibilium aſſerit creato
rem: recte mihi de huiuſmodi ſatisfeceris quæſtione. Credis quod uniuerſitatis trinitas
ſit creatrix. Iſtud Ariani & Emeriani negant, ſpiritũ ſanctum non conditorẽ, ſed condi
tum blaſphemantes. Sed te quis hoc tempore inſimulat Arianũ? Dicis animas hominum
non partẽ dei eſſe naturæ, quaſi Manichæus nunc ab Epiphanio ſis uocatus. Deteſtaris
eos, qui animas ex angelis aſſerũt fieri: & illorũ ruinã noſtrã dicunt eſſe ſubſtantiã. Noli
diſsimulare quod dixiſti, nec ſimplicitate quod non habes fingere: nec Origenes unquã
dixit ex angelis animas fieri, cum ipſos angelos nomẽ eſſe officij doceat, nõ naturę. In li
bris em̃ περὶ ἀρχῶν, & angelos, & thronos, & dominationes, poteſtates & rectores mun
di & tenebrarum, & omne nomen quod nominatͣ, non ſolum in præſenti ſeculo, ſed in
futuro, dicit animas eſſe eorum corporũ, quæ uel deſiderio uel miniſterio ſuſceperint.
Solem quoq; ipſum & lunã, & omniũ aſtrorum chorũ eſſe animas rationabilium quon
dam & incorporalium creaturarũ: quæ nunc uanitati ſubiectæ, ignitis uidelicet corpori
bus, quæ nos imperiti & rudes luminaria mundi appellamus, liberabuntͣ à ſeruitute cor
ruptionis in libertatẽ glorię filiorum dei. Vnde omnis creatura congemiſcit & parturit.
Et Apoſtolus deplorat, dicẽs: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hu
ius? Non eſt iſtius temporis contra dogma gentilium & ex parte Platonicũ ſcribere. An
te annos fermè decẽ in cõmentarijs Eccleſiaſtę, & in explanatione epiſtolę ad Epheſios,
arbitror ſenſum animi mei prudentibus explicatũ. Hoc nunc rogo, qui tãta loqueris, qui
de cunctis ſermonibus ſub uno tractatu ediſſeris ueritatẽ, ut reſpondeas ſciſcitantibus
breuem abſolutamq; ſententiam. Quando plaſmauit deus hominem ex limo, & per gra
tiam propriæ inſufflationis ei animam tribuit: utrum illa anima fuerit antè & ſubſtiterit,
& ubi uerſata ſit, quæ dei poſtea inſufflatione donata eſt: an in ſexto die quando corpus
ex limo formatum eſt, & eſſe, & uiuere, dei poteſtate ſuſceperit. De hoc taces, & quid
quæratur

A quæratur scire dissimulans, in superfluis quæstionibus occuparis. Origenē relinquis intactum, & contra Marcionē, Apollinarē, Eunomiū, Arium, Manichæū, cæterorumq; hæreticorum ineptias debaccharis. Manū peteris, & pedem porrigis: & tamē dogma quod retines, latenter insinuas. Sic nos rusticos placas, ut tuis penitus non displiceas. Dicis, ex angelis dæmones potius q̃ animas fieri: quasi nō & ipsi dæmones iuxta Origenē, hoc est pium, animæ sint aerei corporis: & ex dæmonibus postea si resipuerint, humanæ animæ sint futuri. Angelos scribis esse mutabiles, & sub eo quod piū est, illud quod impiū est in
4 troducis: ut multis periodis animæ fiant, nō ex angelis, sed ex his uocabulis, in quæ prius angeli mutati sunt. Volo quod dico manifestius fieri: finge aliquē tribunitiæ potestatis suo uitio regradatū, per singula militiæ equestris officia, ad tyronis uocabulum deuolutum, nūquid ex tribuno statim fit tyro? Non, sed antè primicerius, deinde senator, ducenarius, biarchus, circitor, eques, dein tyro: & quanq̃ trib unus quondā miles gregarius sit, tamē ex tribuno non tyro, sed primicerius factus est. Docet Origenes per scalā Iacob paulatim rationabiles creaturas ad ultimū gradū, id est ad carnē & sanguinē descendere: nec fieri posse ut de cētenario numero subito quis ad unum numerū præcipitet: nisi per singulos numeros, quasi per scalæ gradus ad ultimū usq; perueniat: & tot mutare corpora, quot de cœlo ad terrā mutauerint mansiones. Hæ sunt strophæ uestrę atq; præstigię, quibus nos Pelusiotas & iumēta & animales homines ducitis, quia nō recipimus ea quæ spiritus sunt. Vos Hierosolymitæ etiā angelos deridetis. Pertrahunt in mediū uestra mysteria, & de gentiliū fabulis dogma contextum, Christianis auribus publicat. Hoc quod uos miramini, olim in Platone contēpsimus. Contempsimus aūt, quia Christi stultitiā recepimus. Recepimus Christi stultitiā, quia fatuū dei sapiētius est hominibus. Non pudet Christianos & sacerdotes dei, quasi de rebus ludicris agat, uerbis dubijs hærere: & ambiguas librare sentētias, quibus loquens magis q̃ audiens decipitur. Vnus ex choro uestro cum à me teneret, ut diceret quid sentiret de anima, fuissētne ante carnē, an non fuisset:
B Fuisse respondit simul corpus & animam. Sciebam hominē hæreticū laqueos in sermone quærere. Tandem reperi eum, ex quo corpus animasset, ex tunc eam dicere animam nuncupatam: quæ prius uel dæmon, uel angelus satanæ, uel spiritus fornicationis: aut in parte contraria, dominatio, potestas, administrator spiritus, aut nuncius appellata sit. Si fuit anima antequam Adam in paradiso formaretur, in quolibet statu & ordine, & uixit & egit (neq; enim possumus incorporalem & æternam in modum glirium immobilem torpentemq; sentire) necesse est ut aliqua causa præcesserit, cur quæ prius sine corpore fuit, postea circundata sit corpore. Et si animæ est naturale esse sine corpore, ergo contra naturam est esse in corpore. Si contra naturā est esse in corpore, ergo resurrectio corporis contra naturā erit. Sed non fiet resurrectio contra naturā: ergo iuxta sententiā uestram corpus, quod contra naturam est, resurgens animā non habebit. Dicis animā non esse de dei substantia. Pulchrè. Damnas enim impijssimū Manichæum, quem nominare pollutio est. Dicis ex angelis animas nō fieri. Acquiesco paulisper, licet nouerim quo sensu dixeris. Quia ergo didicim⁹ quid neges, uolumus scire quid credas. Accepto, inquis, de terra limo, plasmauit deus hominem, & per gratiam propriæ insufflationis animam donauit rationabilem, & liberi arbitrij, non partē aliquam suæ naturæ (iuxta quosdam, qui hoc impiè prædicant) sed propriam conditionem. Videte quanto circuitu quod nō quærimus eloquatur. Scimus quod de terra deus plasmauit hominem, nouimus quod insufflauit in faciem eius, & factus est in animam uiuentem: nō ignoramus quod anima rationalis sit, & proprij arbitrij, & scimus quod dei illa conditio sit. Nemo dubitat errare Manichæum, qui dicit eam esse dei substantiam. Hoc nunc interrogo: Anima ista dei conditio, liberi arbitrij, rationalis, neq; de substantia creatoris, quando facta sit: utrum eo tempore quo de limo factus est homo, & insufflatum est spiraculum uitæ in faciem eius: an quę prius fuerat, & inter rationabiles creaturas et incorporeas erat atq; uiuebat, dei postea insufflatione donata sit? Hic taces, hic rusticum ac simplicē te simulas: & sub

uerbis scripturæ, ea quæ scriptura nō sentit, abscondis. In eo loco ubi dicis quod nullus C quærit, non illam partē aliquā esse suæ naturæ, iuxta quosdam qui hoc impie prædicant: illud magis debueras dicere, quod omnes quærimus, nō eam quæ prius fuerat, non eam quam antè cōdiderat, quæ inter rationales atq; incorporeas & inuisibiles creaturas multo iam tempore uersabat. Nihil horū loqueris, producis nobis Manichæū, & abscondis Origenē: & sicut paruulis cibum poscentibus, ludicra quædā offerunt gerulæ, ut auocēt mentes eorum: sic tu nos rusticos auocas ad alia, ut dum alterius personæ nouitate tenemur, quod uolumus nō quæramus. Esto, hoc nō loquaris, et simplicitas tua nihil in se habeat qd' callidè taceas. Qui ergo de anima semel dicere cœperas, & de re tāta ab exordio conditionis humanæ repetere: cur disputatione pendente, ad angelos & ad dispensationem dominici corporis repēte transcendis: & tam grandi in medio prætermissa salebra, dubios nos in luto hærere pateris? Si insufflatio dei (quod non uis, & quod nunc relinquis ambiguum) humanæ animæ conditio est: Eua, in cuius faciē non insufflauit deus, unde animā habuit? Taceo de Eua, quæ in typo ecclesiç de costa uiri ædificata, nō debet post tanta secula nepotū calumnias sustinere. Cain & Abel, primi ex primis hominibus, unde habuere animas? Omne deinceps humanum genus, quibus animarū censēt exordijs? Vtrum ex traduce, iuxta bruta animalia: ut quomodo corpus ex corpore, sic anima generet ex anima? an rationabilis creaturæ desiderio corporū paulatim ad terrā delapsæ, nouissimè etiam humanis illigatæ corporibus sunt? An certe (quod ecclesiasticū est secundum eloquia saluatoris, pater usq; modo operat, & ego operor. Et illud Esaiæ: Qui format spiritum hominis in ipso. Et in Psalmis: Qui fingit per singulos corda eorū) quotidie deus fabricatur animas, cuius uelle fecisse est, & conditor esse non cessat? Scio quæ cōtra hæc soleatis dicere, & adulteria nobis atq; incæsta proponere: quæ longior pugna est, nec huius temporis patitur angustias. Eadem controuersia & in uos retorqueri potest: & quodcunq; in conditorē præsentis temporis uidetur indignū, hoc etiā eo donante nō est indignū. Nasci de adulterio, non eius culpa est qui nascit, sed illius qui generat. D Quomodo in seminibus non peccat terra quæ fouet, non semē quod in sulcos iacit, non humor & calor, quibus temperata frumenta in germē pullulant, sed uerbi gratia, fur & latro qui fraude & ui eripit semina: sic in generatione hominū recipit terra, id est uulua, quod suum est: & receptū confouet, confotum corporat, corporatū in membra distinguit. Et inter illas secretas uentris angustias, dei manus semper operat: idemq; est corporis & animç creator. Noli despicere bonitatē figuli tui qui te plasmauit, & fecit ut uoluit. Ipse est dei uirtus & dei sapientia, qui in utero uirginis ædificauit sibi domū. Iepte inter uiros sanctos Apostoli uoce numerat⁹, meretricis est filius. Sed audi, ex Rebecca et Isaac Esau genitus hispidus, tam mente q̃ corpore, quasi bonum triticū in lolium auenasq; degenerat: quia non in seminibus, sed in uoluntate nascentis causa est uitiorū atq; uirtutū. Si offensa est nasci in corporibus humanis, quomodo Isaac, Sampson, Ioannes Baptista de repromissione nascuntur? Intelligis quid sit fidem suam audacter ac liberè profiteri? Pone errare me, apertè dico quod sentio. Et tu igitur aut liberè nostra profitere, aut constāter tua loquere. Noli statuere te in acie mea, ut rusticitate simulata in tuto abeas, cum uolueris pugnantis terga confodere. Non est istius temporis contra Origenis dogmata conscribere: alteri istud, si Christus uitam dederit, operi dedicabimus. Nunc quærit, an qui arguit, ad interrogata responderit, & simplex sit & aperta eius responsio. Transeamus hinc ad famosissimam de resurrectione carnis & corporis quęstionem, & in qua te rursum lector admonitum uolo, ut cum timore & iudicio dei me scias loqui, & te audire debere. Neq; enim tantæ stultitiæ sum, ut si in expositione illius fides mera est, & perfidiæ nulla suspicio, quæram accusandi rationē: & dum uolo alium notare culpæ, ipse noter calumniæ. Lege ergo de resurrectione carnis, quæ subdita sunt: & cum legeris, & nō placuerint (scio enim haud placitura ignorantibus) suspende iudicium, expecta paulisper usq; ad finem responsionis nostræ, cohibe sententiam: & si tibi postea non placuerint

A rint, tunc nos calumniæ denotabis. Paſsionē quoq; eius in cruce & mortē ac ſepulturā, quæ uniuerſa ſeruauit, ac reſurrectionē ueritate & nō putatiuē cōfitemur: qui & primo genitus ex mortuis, primitias maſſæ corporū noſtrorū quas in ſepulchro poſitas ſuſcitauit, peruexit ad cœlū; ſpē nobis reſurrectionis in reſurrectiōe proprij corporis tribuēs, unde & omnes ſic ſperamus reſurgere ex mortuis, ſicut ille reſurrexit. Non in alijs quibuſdam peregrinis & in alienis corporib. quę aſſumunť in phantaſmate: ſed ſicut ipſe in illo corpore, quod apud nos in ſancto ſepulchro conditum reſurrexit: ita & nos in ipſis corporibus, quibus nunc circūdamur, & in quibus nunc ſepelimur, eadē ratione & uiſione ſperamus reſurgere. Quæ enim iuxta Apoſtolū ſeminanť in corruptione, ſurgēt in incorruptione: quæ ſeminanť in ignobilitate, ſurgēt in gloria. Seminať corpus animale, reſurget corpus ſpirituale: de quibus & ſaluator docēs locutus eſt: Qui eñ digni fuerint ſeculo illo, & reſurrectione ex mortuis, neq; nubent, neq; nubenť: neq; enim ultra mori poterūt, ſed erunt ſicut angeli dei, cum ſint filij reſurrectionis. Rurſum in alia parte epiſtolæ, hoc eſt in fine ſuorū tractatuū, ut auribus illuderet neſcientiū, ſtrepitū reſurrectionis ac pompā hac uerborū ambiguitate librauit. Sed neq; de ſecūdo glorioſo aduētu dñi noſtri Ieſu Chriſti intermiſimus, qui uenturus eſt in gloria ſua iudicare uiuos & mortuos: ipſe enim ſuſcitabit omnes mortuos, & ante ſuum tribunal eſſe faciet: & unicuiq; reddet ſecundū quod egit per corpus, ſiue bonū ſiue malum: ſcilicet aut coronādus in corpore, quod caſtē egit & iuſtē: aut condemnandus, quod uoluptatibus pariter iniquitatibusq; ſeruiuit. Hoc quod in Euangelio legimus: In conſummatione mundi, ſi fieri poteſt, ſeduci etiā electos: in hoc capitulo comprobamus. Audit uulgus indoctū mortuos & ſepultos: audit reſurrectionē mortuorū, ueritate & nō putatiuē: audit primitias maſſæ noſtrorū corporū, in domini corpore ad cœleſtia peruenisse: audit reſurrecturos, nō in peregrinis alienisq; corporibus, quæ aſſumunť in phantaſmate: ſed ſicut ſurrexit dñs in corpore, quod apud nos in ſancto ſepulchro conditū iacet: ita & nos in ipſis corporib. B quibus nūc circundamur & ſepelimur, in die iudicij reſurrecturos. Et ne hoc parū quis exiſtimaret, audit in extremo capitulo: Et unicuiq; reddet ſecundū quod egit in corpore, ſiue bonū ſiue malū: ſcilicet aut coronandus in corpore, quod caſtē egit & iuſtē: aut condemnandus, quod uoluptatibus iniquitatibusq; ſeruiuit. Hæc audiens indoctū uulgus, in tanto mortuorū, ſepulti corporis, reſurrectionis ſonitu, nullā ſtrophā, nullas inſidias ſuſpicať. Credit eſſe quod dicit. Sanctiores enim ſunt aures populi q̃ ſacerdotis animus. Iterū atq; iterū te lector cōmoneo, ut patientiā teneas, et diſcas quod ego quoq; per patientiā didici: & tamē anteq̃ uultū draconis euoluā, et dogma Origenis de reſurrectione breuiter exponā (non enim poteris uim ſcire antidoti, niſi uenena perſpexeris) illud diligēter obſerua, & cautē relegēs numera: quod nouies reſurrectionē nominās corporis, ne ſemel quidē carnis inſeruit: ſuſpectūq; tibi ſit, quod de induſtria prætermiſit. Dicit ergo Origenes in pluribus locis, & maxime in libro De reſurrectione quarto, & in expoſitione primi Pſalmi, & in Stromatibus, duplicē errorē uerſari in eccleſia: noſtrorū & hæreticorū. Nos ſimplices & philoſarcas dicere, quod eadē oſſa & ſanguis & caro, id eſt uultus & membra, totiusq; cōpago corporis reſurgat in nouiſsima die: ſcilicet ut pedibus ambulemus, operemur manibus, uideamus oculis, auribus audiamus, circūferamusq; uentrē inſatiabilē, & ſtomachū cibos concoquentē. Conſequens aūt eſſe, qui iſta credamus, dicere nos ꝙ & comedendū nobis ſit & bibēdū, digerēda ſtercora, effundendus humor, ducendæ uxores, liberi procreandi. Quo eñ mēbra genitalia, ſi nuptiæ non erūt? quo dentes, ſi cibi nō molendi ſunt? quo uēter & cibi, ſi iuxta Apoſtolū et hic & illi deſtruenť? ipſo iterū clamante: Caro & ſanguis regnū dei nō poſsidebūt, neq; corruptio incorruptionē. Hæc nos innocētes & ruſticos aſſerit dicere. Hęreticos uero, in quorum parte ſunt Marcion, Apelles, Valentinus, Manes, nomē inſaniæ, penitus & carnis & corporis reſurrectionē negare, & ſalutē tantū tribuere animæ: fruſtraq; nos dicere ad exemplum domini reſurrecturos, cum ipſe quoq; dominus in phantaſmate reſurrexerit: &

non ſolum reſurrectio eius,ſed & ipſa natiuitas τῷ δοκεῖν,id eſt putatiuè uiſa magis ſit q̃ 6
fuerit.Sibi autem utramq; diſplicere ſententiã,fugere ſe & noſtrorũ carnes, & hæretico 5
rum phantaſmata:quia utraq; pars in contrariũ nimia ſit,alijs id uolentibus ſe eſſe quod
fuerunt,alijs reſurrectionem corporũ omnino denegantibus.Quatuor,inquit,elemen-
ta ſunt,philoſophis quoq; nota & medicis,de quib. omnes res & corpora humana com
pacta ſunt,terra,aqua,aer,& ignis.Terram in carnibus,aerẽ in halitu,aquam in humo-
re,ignẽ in calore intelligi . Cum ergo anima caducum hoc frigidumq́; corpuſculum dei
iuſsione dimiſerit,paulatim omnia redire ad matrices ſuas ſubſtantias : carnes in terram
relabi,halitum in aera miſceri,humorem reuerti ad abyſſos, calorem ad æthera ſubuola
re.Et quomodo ſi ſextariũ uini & lactis mittas in pelagus, uelisq́; rurſum ſeparare quod
mixtum eſt:uinum quidem & lac quod miſeras non perire, non tamen quod fuſum eſt
poſſe ſeparari:ſic ſubſtantiam carnis & ſanguinis non perire quidem in originalibus ma
terijs,non tamen in antiquam redire compaginem,nec poſſe ex toto eadem eſſe quæ fue
rint.Cum autem iſta dicantur,ſoliditas carnium, ſanguinis liquor , craſsitudo neruorũ,
uenarumq́; perplexio, & oſsiũ duricies denegat̃ . Alia ratione reſurrectionẽ corporum
cõfitemur,eorumq́; quę in ſepulchris poſita ſunt,dilapſaq́; in cineres : Pauli Pauli,& Pe
tri Petri,& ſingula ſingulorũ : neq; enim fas eſt,ut in alijs corporib.animæ peccauerint,
in alijs torqueãtur : nec iuſti iudicis alia corpora pro Chriſto ſanguinem fundere,& alia
coronari.Quis hæc audiens,reſurrectionem carnis eum negare putet?Eſt,inquit,ſingu
lis ſeminibus ratio quædam à deo artifice inſita,quæ futuras materias in medullæ princi
pijs tenet.Et quomodo tanta arboris magnitudo,truncus,rami,poma,folia non uiden-
tur in ſemine,ſunt tamẽ in ratione ſeminis,quam Græci σωνθηεισμὸν uocant : & in gra-
no frumenti eſt intrinſecus,uel medulla,uel uenula: quæ quum in terra fuerit diſſoluta,
trahit ad ſe uicinas materias,& in ſtipulam,folia,ariſtasq́; conſurgit : aliudq́; moritur,a-
liud reſurgit : neq; enim in grano tritici, radices, culmus, folia, ariſtæ, paleæ ſunt diſ-
ſolutæ. Sic & in ratione humanorum corporum manent quædam ſurgendi antiqua D
principia,& quaſi αὐτόριον, id eſt ſeminarium mortuorũ, ſinu terræ confouetur . Cum
autem iudicij dies aduenerit,et in uoce archangeli,& in nouiſsima tuba tremuerit terra,
mouebuntur ſtatim ſemina,& in puncto horæ mortuos germinabunt : non tamen eaſ-
dem carnes,nec in his formis reſtituent quæ fuerũt. Vis ſcire uerum eſſe quod dicimus,
audi Apoſtolum.Sed dicit aliquis,quomodo reſurgent mortui ? quo autem corpore ue
nient?Inſipiens,quod tu ſeminas,non corpus quod futurũ eſt ſeminas, ſed nudum gra-
num:utputa tritici,uitis & arboris.Et quia de grano tritici & ſemente arborum ex parte
iam diximus,nunc de acino uinacij diſſeramus . Granum paruum eſt, ita ut uix duobus
digitulis teneri poſsit . Vbi ſunt radices? ubi radicum & trunci & propaginum tortuoſi
perplexio? Vbi pampinorũ umbracula, & uuarum pulchritudo,futura uina parturiens?
Aridum eſt quod tenetur , & penè uix cernitur : ſed in ſicco illo grano , potentia dei &
occulta ratione ſementis, ſpumantia muſta fundentur . Hæc ligno tribuis, quod peritu-
rum eſt: ſic ornatur, quod manſurum non eſt , nec priſtinam recipiet utilitatem : & uis
rurſus oſſa,ſanguinem,membra,ut creſcentibus capillis tonſore egeas : naſus pituitas di
gerat:incrementa unguium ſecanda ſint, ut per inferiores partes uel ſtercora uel libidi-
nes effluant? Si affers iſtas ineptias ruſticorum & carnis , in qua deo placere non poſſu-
mus,quaſi inimici,obliuiſceris reſurrectionem mortuorũ . Seminatur in corruptione,
ſurget in incorruptione.Seminatur in contumelia,ſurget in gloria.Seminat̃ in infirmi-
tate,ſurget in uirtute.Seminat̃ corpus animale, ſurget corpus ſpiritale . Nunc oculis ui-
demus,auribus audimus,manibus agimus,pedibus ambulamus.In illo autẽ corpore ſpi
rituali toti uidebimus,toti audiemus,toti operabimur,toti ambulabimus:& transfigura
bit dominus corpus humilitatis noſtræ,conforme corpori claritatis ſuæ gloriæ. Quan-
do dixit transfigurabit,id eſt μετασχηματίσει,membrorum quibus nunc utimur, diuerſi- 6
tas denegatur . Aliud nobis ſpirituale & æthereũ promittitur : quod nec tactui ſubiacet,

A nec oculis cernitur, nec pondere prægrauat: & pro locorũ in quibus futurum est uarietate mutabitur. Alioqui si eædem carnes erunt, & corpora quæ fuerũt, rursum mares & fœminæ, rursum nuptiæ, uiris hirsutũ superciliũ, barba prolixa, muliebres leues genæ, & angusta pectora: ad concipiendos & pariendos fœtus, uenter & femora dilatanda sunt. Resurgēt etiam infantuli, resurgent & senes: illi nutriendi, hi baculis sustentãdi. Nec uos ô simplices resurrectio domini decipiat, quod latus & manus mõstrauerit, in littore steterit, in itinere cum Cleopha ambulauerit, & carnes & ossa habere se dixerit. Illud corpus alijs pollet priuilegijs, quod de uiri semine & carnis uoluptate non natum est. Comedit post resurrectionem suam & bibit, & uestitus apparuit, tangendum se præbuit: ut dubitantibus apostolis, fidem faceret resurrectionis. Sed tamen non dissimulat naturã aerei corporis & spiritualis. Clausis enim ingredit̃ ostijs, & in fractione panis ex oculis euanescit. Ergo & nobis post resurrectionem bibendum erit & comedendũ, & post cibum stercora egerenda? Et ubi erit illa promissio: Oportet mortale hoc induere immortalitatem? Hæc est omnis causa, cur in expositione fidei tuę, ad decipiendas aures ignorantiũ, nouies corpus, & ne semel quidē carnes nominas: dum homines putant te carnes in corporibus confiteri, & idem carnes esse quod corpus. Si idem est, nõ diuersum significat. Scio enim te hoc esse dicturum. Putaui idem corpus esse quod carnē: simpliciter sum locutus. Quare nõ carnē potius, ut corpus significes: & indifferēter nunc carnē, nunc carnem, nunc corpus: ut corpus in carne, & caro in corpore demonstret? Sed mihi crede, nõ est simplex silentiũ tuum. Alia enim carnis, alia corporis definitio est: omnis caro est corpus, non omne corpus est caro. Caro est propriè, quæ sanguine, uenis, ossibus, neruisq; constringit̃. Corpus quanquã & caro dicatur, interdũ tamen æthereũ uel aereum nominatur, quod tactui uisuiq; nõ subiacet, & plerunq; uisibile est atq; tangibile. Paries corpus est, sed non caro. Vnde Apostolus corpora cœlestia appellat, & corpora terrestria. Cœleste corpus, solis, lunæ, stellarũ: terrestre, ignis, aeris, aquæ, terræ, & reliquorũ,

B quæ absq; anima his sentiunt elementis. Vides nos intelligere subtilitates uestras, & arcana, quæ in cubiculis, & inter perfectos loquimini, & quæ populus foris stans, nec meret̃ audire, proferre in mediũ? Hoc est illud quod reducta ad auriculã manu, & concrepantibus digitis, ridentes dicitis: Omnis gloria filiæ regis intrinsecus. Et: Introduxit me rex in cubiculũ suũ. Patet quare corporis, & nõ carnis resurrectionē dixeris: scilicet, ut nos rudes carnē te dicere putaremus in corpore, & hi qui perfecti sunt, intelligerēt carnē in corpore denegari. Deniq; Apostolus in epistola sua ad Colossenses, uolens corpus Christi carneũ & non spirituale, aereũ, tenue demonstrare, significanter locutus est, dicens: Et uos cum essetis aliquando alienati à Christo, & inimici sensus eius in operibus malis, reconciliauit in corpore carnis suæ per mortē. Rursumq; in eadē epistola: In quo circuncisi estis in circuncisione nõ manufacta, in expoliatione corporis carnis. Si corpus carnē solum significat: & nõ est nomē ambiguũ, nec ad diuersas intelligētias trahi potest: satis superfluè corporeũ & carneum dicit, quasi caro nõ intelligat̃ in corpore. In symbolo fidei & spei nostræ, quod ab apostolis traditũ, non scribit̃ in charta & atramento, sed in tabulis cordis carnalibus, post confessionē trinitatis, & unitatem ecclesiæ, omne Christiani dogmatis sacramentum, carnis resurrectione includitur. Et tu intantum in corporis, & iterum corporis, & tertio corporis, & usq; nouies corporis, uel sermone uel numero immoraris: nec semel nominas carnē, quod illi semper nominant carnem, corpus uero tacent. Sed & illud quod argutè subnectis, & prudenter præcauens dissimulas, scito nos intelligere. His enim testimonijs ueritatem resurrectionis probas, quibus Origenes negat: & de dubijs incerta confirmãs, certam fidei domum, subita tempestate subuertis. Seminatur (inquit) corpus animale, surget corpus spiritale. Neque enim nubent, neq; nubentur, sed erunt sicut angeli in cœlis. Quæ alia exempla assumeres, si resurrectionem negares? Vis resurrectionem carnis, ueritate & non putatiue, ut loqueris confiteri. Post illa quibus ignorantium blanditus es auribus, quod in ipsis corporibus, in quibus mor-

tui sumus & sepulti, resurgamus: hoc prius adiunge, & dic: Quoniam spiritus carnem & c ossa nō habet, sicut me uidetis habere: & propriè ad Thomam: Infer digitū tuum in manus meas, & manū tuam in latus meū, & noli esse incredulus, sed fidelis. Sic & nos post resurrectionē eadem habebimus membra, quibus nunc utimur, easdē carnes & sanguinem & ossa: quorum in scripturis sanctis opera, non natura damnant. Deniq; in Genesi scriptū est: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Et Paulus apostolus de praua doctrina & operibus Iudæorū: Non acquieui, ait, carni & sanguini. Et ad sanctos qui utiq; in carne erant, dicit: Vos aūt in carne nō estis, sed in spiritu: si tamen dei spiritus habitat in uobis. Negans enim eos in carne, quos in carne esse cōstabat: non carnis substantiā, sed peccata damnabat. Hæc est uera resurrectionis confessio, quæ sic gloriam carni tribuit, ut non auferat ueritatē. Quod uero dicit Apostolus corruptibile hoc & mortale, hoc ipsum corpus, id est carnē, quæ tunc uidebat, ostendit. Quod aūt copulat, induere incorruptionē & immortalitatem: illud indumentū, id est uestimentū, non dicit corpus abolere quod ornat in gloria: sed quod antè ingloriū fuit, efficere gloriosum: ut mortalitatis et infirmitatis uiliore ueste deposita, immortalitatis auro, et ut ita dicam, firmitatis atq; uirtutis beatitudine induamur, uolentes non spoliari carne, sed superuestiri in gloria, & domicilium nostrum quod de cœlo est, superindui desiderantes, ut deuoretur mortale à uita. Certè nemo superinduit, nisi qui antè uestitus est. Sic & dominus noster in monte transfiguratus est in gloria, nō ut manus ac pedes cæteraq; membra perderet, & subito in rotunditate uel solis uel sphæræ uolueretur: sed eadem membra solis fulgore rutilantia, apostolorum oculos perstringerent. Vnde & uestimenta eius mutata sunt in candorem, nō in aerem, ne fortè & uestes eius asseras spirituales: Et facies eius, inquit, fulgebat sicut sol. Vbi autē facies nominatur, existimo quod & cætera membra conspecta sint. Enoch translatus est in carne. Elias carneus raptus est in cœlum: necdum mortui & paradisi iam coloni, habent membra cum quibus rapti sunt atq; translati. Quod nos imitamur ieiunio, illi possident dei consortio. Vescuntur cœlesti pane, & D saturantur omni uerbo dei: eundem habentes dominū, quem & cibum. Audi saluatorē dicentem: Et caro mea requiescet in spe. Et in alio loco: Caro eius non uidit corruptionem. Et rursum: Omnis caro uidebit salutare dei. Et tu semper corpus ingeminas? Profer magis Ezechiel, qui ossa iungens ossibus, & educens ea de sepulchris suis, & super pedes stare faciens, carnibus neruisq; constringit, & cute desuper tegit: donec Iob tormentorum uictor, & testa radens putridæ carnis saniē, miserias suas resurrectionis spe & ueritate soletur: Quis mihi det, inquit, ut scribantur sermones mei? Quis mihi det, ut exarētur in libro stilo ferreo, & plumbi lamina, uel celte sculpant in silice? Scio enim quod redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo deum: quem uisurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & nō alius. Reposita est hęc spes mea in sinu meo. Quid hac prophetia manifestius? Nullus tam apertè post Christum, q̄ iste ante Christum de resurrectione loquitur. Vult uerba sua in perpetuū durare: & ut nulla possint uetustate deleri, exarari ea uult in plumbi lamina, & sculpi in silice. Sperat resurrectionē, imò nouit & uidit, quod uiuit Christus redēptor eius, & in nouissimo die de terra resurrecturus sit. Necdū mortuus erat dn̄s, & athleta ecclesiæ redemptorē suum uidebat ab inferis resurgentē. Illud uero quod infert: Et rursum circundabor pelle mea, & in carne mea uidebo deum: puto ꝙ non loquaē, quasi amator carnium, quas putridas fœtentesq; cernebat: sed ex fiducia resurgendi contemnit præsentia, solatio futurorum. Rursum ait, circundabor pelle mea. Vbi corpus æthereū? ubi aereum, & spiritui & auræ simile? Certè ubi pellis & caro, ubi ossa & nerui & sanguis & uenæ, ibi carnis structura, ibi sexus proprietas. Et in carne, inquit, mea uidebo deum. Quando omnis caro uidebit salutare dei, & Iesum deū, tunc & ego uidebo redemptorē & saluatorem & deum meum. Videbo autem in ista carne, quæ me nunc cruciat, quæ nunc præ dolore distillat. Idcirco deum in carne conspiciam, quæ

A omnes infirmitates meas sua resurrectione sanauit. Nonne tibi uidetur iam tūc Iob contra Origenē scribere:& pro carnis ueritate,in qua tormenta sustinuit, alterū contra hæreticos habere certamē? Dolet enim, si tanta sit frustra perpessus:& alia spiritualiter resurgente, ista carnaliter cruciata sit. Vnde inculcat & exaggerat, & omnia lubricæ confessionis arcana manifesta uoce concludit, dicens: Quem uisurus sum ego ipse & oculi mei conspecturi sunt,& non alius. Is si non in sexu suo resurrecturus est: si non eisdem membris, quæ iacuere in stercore:si non eosdem oculos aperiat ad uidendū deum,quibus tunc uidebat uermiculos,ubi erit ergo Iob? Tollis ea in quibus substitit Iob, & donas mihi inane uocabulum resurgentis:quomodo si nauim post naufragiū restitutā uelis,ac neges singula de quibus nauis construitur. Ego libere dicam,& quanq̄ torqueatis labia,trahatis capillū,applaudatis pede,Iudæorū lapides inquiratis,fidem ecclesię apertissime cōfitebor.Resurrectionis ueritas catholicæ, sine carne & ossibus, sine sanguine & membris intelligi non potest. Vbi caro & ossa & sanguis & membra sunt, ibi necesse est ut sexus diuersitas sit. Vbi sexus diuersitas est, ibi Ioannes Ioannes, Maria Maria. Noli timere eorū nuptias,qui etiā ante mortē in sexu suo sine sexus opere uixerunt. Quando dicitur: In illa die neq; nubent neq; nubentur: de his dicitur qui possunt nubere, & tamen non nubent. Nemo enim dicit de angelis, non nubent neq; nubentur. Ego nunq̄ audiui spiritualiū uirtutū in cœlo nuptias celebrari: sed ubi sexus est, ibi uir & fœmina. Vnde & tu,inuitus licet,cogente ueritate confessus es:& dixisti: aut coronandus in corpore,quod caste egit & iuste:aut condemnandus in corpore, quod uoluptatibus iniqui tatiq; seruiuit. Tolle corpus & pone carnē,& uirū ac fœminā non negasti. Quis enim uiuit cum gloria pudicitiæ,qui non habet sexū per quem cōmitti potuit impudicitia? Quis enim unquam lapidem coronauit,quia uirgo permanserit? Angelorū nobis similitudo promittitur: id est,beatitudo illa, in qua sine carne & sexu sunt angeli, nobis in carne & sexu nostro donabitur. Mea rusticitas sic credit,& sic intelligit sexū cōfiteri sine sexuum
B operibus:homines resurgere,& sic eos angelis adæquari. Nec statim superflua uidebitur membrorū resurrectio,quæ caritura sint officio suo, cū adhuc in hac uita positi,nitamur opera non implere membrorū. Similitudo autem ad angelos, non hominū in angelos demutatio,sed profectus immortalitatis & gloriæ est. Argumenta uero illa puerorum & infantiū & senum & ciborū & stercorū, quibus aduersum ecclesias uteris, non sunt tua, de gentilium fonte manarunt. Eadem enim opponunt nobis ethnici. Qui Christianū esse te dicis,gentiliū arma depone. Discant illi magis à te resurrectionē carnis cōfiteri, quàm tu ab illis negare. Aut si & tu de hostiū numero es,ostende te libere aduersarium,ut ethnicorū suscipias uulnera. Dono tibi nutriculas tuas,ne uagiant infantes: dono decrepitos senes, ne hyberno frigore contrahantur. Frustra etiam tonsores artificia didicerunt,scientes Israeliticū populum per quadraginta annos, nec unguiū, nec capillorū incrementa sensisse:& quod his maius est,non sunt attrita uestimenta eorū,nec inueterauerunt calciamenta eorū. Enoch & Elias, de quibus dudum diximus, tanto tempore in eadem permanent ætate,qua rapti sunt. Habent dentes, uentrē, genitalia: & tamen nec cibis,nec uxoribus indigent. Quid potentiā dei calumniaris? qui potest de medulla illa & de seminario uestro interiori,non carnes tantū de carnibus, sed corpus educere,& aliud ex alio facere:& de aqua,id est de uilitate carnium,preciosa & aerij corporis uina mutare: potest utiq; eadem potentia, qua de nihilo cuncta fabricatus est,reddere quæ fuerūt:quia multo minus est restituere quod fuerit,q̄ facere quod non fuit. Miraris si de infantibus & senibus in perfecti uiri ætatē resurrectio fiat,cum de limo terræ absq; ullis ætatū incrementis,consummatus homo factus sit? Costa mutatur in fœminā, & tertio humanæ cōditionis modo,uilia & pudenda nostrę natiuitatis elemēta mutant in carnes:ligant mēbris,discurrūt in uenas,in ossa durantur. Vis & quartū genus humanæ generationis audire? Spiritus sanctus superueniet in te,et uirtus altissimi obumbrabit tibi. Propterea quod nascet ex te sanctum,uocabitur filius dei. Aliter Adam,aliter Eua,aliter

Abel, aliter homo Iesus Christus. Et in omnibus diuersis exordijs, una hominis natura non differt. Resurrectionẽ carnis, omniumq́; membrorũ si uelim probare, & ad singula testimonia explanationes adiungere, multis libris opus erit: sed præsens causa hoc non desiderat. Proposui enim non Origeni in omnibus respondere, sed fraudulentæ satisfactionis aperire mysteria. Attamen quia longus fui in assertione contraria, & uereor ne dum fraudes pandere studeo, scandalũ lectori reliquerim, aceruatim testimonia ponã, cursimq́; perstringã, ut toto contra uenenatã argumentationẽ scripturarũ pondere dimicemus. Qui uestem non habet nuptialem, nec seruauit illud mandatũ: Candida sint uestimenta tua semper: manibus pedibusq́; cõstringitur, ne recumbat in cõuiuio, sedeat in solio, stet ad dexterã dei, mittitur in gehennã, ubi fletus oculorũ & stridor dentiũ est. Capilli capitis uestri numerati sunt. Si capilli, puto facilius dentes. Frustra autẽ numerati, si aliquando perituri. Veniet hora, in qua omnes qui in monumẽtis sunt, audient uocem filij dei & procedent. Audient auribus, procedent pedibus. Hoc & Lazarus ante iam fecerat. Procedent autẽ de monumentis, id est qui monumẽtis illati fuerant, uenient mortui, & resurgent de sepulchris suis. Ros enim qui à deo est, medulla est ossibus ipsorum. Tunc implebitur quod dominus loquitur per prophetã: Populus meus intra in cellaria tua aliquantulũ, donec ira mea trãseat. Cellaria sepulchra significãt, de quibus hoc utiq; profertur, quod conditũ fuerat. Et exibunt de sepulchris suis, ueluti hinnuli de uinculis soluti. Gaudebit cor eorũ, & ossa eorũ sicut sol orientur: ueniet omnis caro in cõspectu domini, & mandabit piscibus maris, & eructabunt ossa quæ comederant, & faciet compagem ad compagem, & os ad os: & qui in terræ puluere dormierunt, resurgent: alij in uitam æternã, alij in opprobriũ & confusionẽ æternã. Tunc uidebunt iusti impiorũ pœnas atq; cruciatus: quoniã uermis eorũ non morietur, & ignis eorũ non extinguetur, & erunt in conspectu omnis carnis. Quotquot igitur habemus hanc spem, sicut exhibuimus membra nostra famulantia immundiciæ & iniquitati ad iniquitatẽ, ita exhibeamus ea famulantia iusticiæ ad sanctificationẽ: ut resurgentes ex mortuis, in nouitate uitæ ambulemus. Quomodo & uita domini Iesu manifestatur in nostro mortali corpore: & qui suscitauit Iesum Christũ à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora nostra, propter inhabitantẽ spiritũ eius in nobis. Iustũ enim est, ut qui semper mortificationẽ Christi in corpore nostro circumtulimus, uita quoq; Iesu manifestetur in corpore nostro mortali, id est in carne mortali secundum naturã, æterna autẽ secundum gratiam. Vidit & Stephanus stantẽ Iesum ad dexterã patris, & manus Moysi mutata est in candorẽ niuis, & deinceps colori pristino restituta. In utraq; diuersitate manus fuit. Figulus ille Hieremiæ, cuius per duritiã lapidum uas quod fecerat confractũ est, de eadem massa & de eodem luto redintegrauit quod ceciderat. Sed & ipsum resurrectionis uocabulum significat non aliud ruere, aliud suscitari: & quod adijcitur mortuorũ, carnem propheta demonstrat: quod enim in homine moritur, hoc & uiuificatur. Vulneratus ille itineris Hiericho totus refertur ad stabulum, & delictorũ plagæ immortalitate sanantur. Aperta sunt & sepulchra in domini passione, quando sol fugit, terra tremuit, & multa corpora sanctorũ surrexerunt, & uisa sunt in sancta ciuitate. Quis est, inquit Esaias, qui ascendit ex Edom: fulgida uestimenta eius ex Bosor, sic formosus in stola candida? Edom aut terrenus interpretatur, aut cruentus. Bosor, aut caro, aut in tribulatione. Paucis uerbis totũ resurrectionis mysteriũ demonstrat, id est & ueritatẽ carnis & augmentũ gloriæ. Et est sensus: Quis est iste qui ascendit de terra, ascendit de sanguine? Cuius uestimenta iuxta prophetiam Iacob, qui alligauit pullum suum ad uitem, & torcular calcauit solus, musto rubentia sunt. De Bosor, id est de carne siue tribulatione mũdi: ipse enim uicit mundũ. Ideoq; rubra & fulgida sunt uestimenta eius, quia speciosus forma fuit præ filijs hominũ, propter gloriã triumphantis in stolam candidam cõmutata sunt: & tunc uere de Christi carne completũ est: Quæ est ista quæ ascendit dealbata, innitens super fratruelem suum? Et quod in eodem libro scribit: Fratruelis meus rubicundus & candidus. Hunc imitantur,

qui

A qui uestimenta sua non coinquinauerunt cum mulieribus: uirgines enim permanserũt, qui se castrauerunt propter regna cœlorũ. Itaq; in albis erunt uestibus. Eo tempore sententia dñi opere perfecta mõstrabitur: Omne quod dedit mihi pater, non perdam ex eo quicq̃, sed resuscitabo illud in nouissimo die. Totũ uidelicet hominẽ, quẽ totũ nascẽdo susceperat. Tunc ouis quæ perierat, & in inferioribus oberrabat, humeris saluatoris tota portabitur: & quæ peccatis languida fuit, clementia iudicis sustentabitur. Tunc uidebunt illũ qui cõpunxerunt, qui clamauerũt: Crucifige, crucifige talem. Tribus & tribus cædent pectora, ipsi & mulieres eorũ. Illæ mulieres, quibus dominus loquutus est crucem portans: Filiæ Hierusalẽ nolite flere super me, sed super uos flete & super filios uestros. Tunc angelorũ uaticiniũ cõplebitur, qui stupentibus apostolis euntẽ in cœlũ dixerunt: Hic Iesus qui à uobis assumptus est in cœlũ, sic ueniet, queadmodũ uidistis eum euntẽ in cœlũ. Quale est aũt, idcirco dicere dominũ post resurrectionẽ quadraginta diebus comedisse cum apostolis, ne phantasma putaret: & hoc ipsum quod comedit in carne & in membris uisus est in phantasmate confirmare? Aut uerũ est quod uidebatur, aut falsum. Si uerũ est, ergo uere comedit, & uere membra habuit. Si aũt falsum, quomodo res falsas ostendere uoluit, ut resurrectionis ueritatẽ probaret? Nemo enim falso uerum probat. Ergo, inquies, & nos post resurrectionẽ comesuri sumus? Nescio. Non eñ scriptũ est: & tamẽ si quæratur, non puto comesuros. Legi enim, non esse regnũ dei cibum & potũ, repromittens nobis quę oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Moyses & Helias quadraginta diebus ieiunauerunt ac noctibus. Hoc hominũ natura non patitur, sed quod homini impossibile est, deo impossibile non est. Sicut qui futura prædicit, non interest utrũ post decem annos, aut post centũ futura prænunciet: quia una est scientia futurorũ: sic qui quadraginta diebus potest ieiunare & uiuere, imò non potest ieiunare, sed uiuit uirtute dei: & ęterno tempore poterit absq; esca & potu uiuere. Quare fauũ comedit dominus? Vt resurrectionẽ probaret, nõ ut tuis fau

B cibus mella permitteret. Piscẽ in prunis petijt, ut dubitantes confirmaret apostolos, qui ad illũ accedere non audebant, quod putarent se spiritũ uidere, non corpus. Archisynagogi filia suscitatur, & cibũ accipit. Lazarus quatriduanus mortuus resurgit, & prandẽs inducitur: non quia apud inferos esuriebat, sed quia difficultas operis, scrupulositatẽ fidei requirebat. Quomodo ueras manus & uerũ ostendit latus: ita uere comedit cum discipulis: uere ambulauit cum Cleopa: uere lingua loquutus est cum omnibus: uero accubitu discubuit in cœna: ueris manibus accepit panẽ, benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Quod autem ab oculis repente euanuit, uirtutis dei est, non umbræ & phantasmatis. Alioquin & ante resurrectionẽ, quum eduxissent eum de Nazareth, ut præcipitarent de supercilio montis, transiuit per medios, id est elapsus est de manibus eorum. Nunquid

C iuxta Marcionem dicere possumus, quod ideo natiuitas eius in phantasmate fuerit, quia contra naturã qui tenebaẽ, elapsus est? Quod Magis licet, hoc domino non licet? Apollonius Tyaneus scribitẽ, quũ ante Domitianũ staret in cõsistorio, repente non cõparuisse. Noli potentiã dñi magorũ præstigijs adæquare, ut uideatẽ fuisse quod non fuit, & putetur comedisse sine dentibus, ambulasse sine pedibus, fregisse panẽ sine manibus, loquutus esse sine lingua, & latus monstrasse sine costis. Et quomodo, inquies, non cognoscebant eum in itinere, si ipsum habebat corpus quod ante habuit? Audi scripturã dicentẽ: Oculi eorũ tenebanẽ, ne eum agnoscerent. Et rursum: Aperti sunt oculi eorũ, & cognouerunt eum. Nunquid alius fuit quando non agnoscebatur, & alius quando agnitus est? Certe unus atq; idem erat. Cognoscere ergo & non cognoscere, oculorũ fuit, non eius qui uidebatur, licet & ipsius fuerit. Oculos enim tenebat eorũ, ne se agnoscerẽt. Deniq; ut scias errorẽ qui uersabatur in medio, non corporis domini, sed oculorũ fuisse clauso rum: Aperti sunt oculi eorum, inquit, & cognouerunt eum. Vnde & Maria Magdalene quamdiu non agnoscebat Iesum, & uiuũ quærebat inter mortuos, hortulanũ putabat. Agnoscit, & dñm uocat. Post resurrectionẽ Iesus stabat in littore, discipuli in naui erant.

Cæteris non cognoſcentibus eum,dicit diſcipulus quẽ diligebat Ieſus, Petro:Dominus eſt.Prior enim uirginitas uirginale corpus agnoſcit.Idem erat,& non idem omnibus uidebatur. Statimq; ſubiungitur:Et nemo audebat interrogare eum, Tu quis es? ſcientes quod dominus eſt.Nemo audebat, quia deum ſciebãt.Veſcebanẽ cum prandente, quia hominẽ & carnẽ uidebant:non quod alter deus,alter homo eſſet:ſed unus atq; idem filius dei cognoſcebatur ut homo, adorabatur ut deus. Scilicet nunc mihi philoſophandum eſt,incertos eſſe ſenſus noſtros, & maxime uiſum. Carneades aliquis ab inferis excitandus,ut proferat remũ in aqua fractũ,uideri porticus longius anguſtiores, rotũdos procul turriũ angulos,columbarũ colla ad ſingulas cõuerſiones colorẽ mutantia. Quũ Rhode Petrũ nunciaret,& apoſtolis diceret, ob periculi magnitudinẽ euaſiſſe non credunt, phantaſma ſuſpicantur. Porrò quod clauſis ingreſſus eſt oſtijs, eiuſdem uirtutis fuit,cuius & ex oculis euaneſcere. Lynceus (ut fabulæ ferunt) uidebat trans parietem: Dominus clauſis oſtijs niſi phantaſma fuerit, intrare non poterit? Aquilæ & uultures 7 transmarina cadauera ſentiũt.Saluator apoſtolos ſuos niſi oſtiũ aperuerit, non uidebit? Dic mihi acutiſsime diſputator,quid eſt maius,tantam terræ magnitudinẽ appendere ſuper nihilum,& ſuper aquarũ incerta librare:an deũ tranſire per clauſam portã, & creaturam cedere creatori? Quod maius eſt tribuis : quod minus eſt calumniaris. Petrus ſuper aquas ambulat graui & ſolido corpore.Mollis unda non cedit:paululum fides dubitat,& ſtatim naturã ſuã corpus intelligit: ut ſciamus ſuper aquas non corpus ambulaſſe, ſed fidẽ.Oro te,qui tantũ contra reſurrectionẽ ſentis:argumentaris, an ſimpliciter mecum loqueris? Credis uere dominũ reſurrexiſſe, in eodẽ quo mortuus, quo ſepultus eſt corpore,an non credis? Si credis,cur iſta proponis, per quæ reſurrectio denegatur? Si non credis,quid ita imperitorũ lactas animas, & reſurrectionẽ caſſo nomine uentilas? Audiui nuper de Marcionis ſchola:Væ,inquit, ei, qui in hac carne, & in his oſsibus reſurrexerit:gaudens animus ſtatim intulit:Conſepulti enim ſumus,& cõſurreximus cum Chriſto per baptiſmũ.Animæ,an carnis reſurrectione dicis? Reſpondi, Non ſolius animæ,ſed carnis,quæ cum anima renaſcitẽ in lauacro.Et quomodo peribit,quæ in Chriſto renata eſt? Quia ſcriptũ eſt,ait, Caro & ſanguis regnũ dei non poſsidebunt. Attende obſecro te,quod dicitur,Caro & ſanguis regnum dei non poſsidebunt.Nunquid non reſurgent? Abſit.Sed non poſsidebunt.Quare non poſsidebunt? Quia ſequitur, Neq; corruptio incorruptionẽ poſsidebit.Tamdiu ergo regnũ dei non poſsidebũt, quamdiu caro tantũ ſanguiſq; permanſerint.Cum autẽ corruptiuũ induerit incorruptionẽ, & mortale induerit immortalitatẽ:& lutũ carnis in teſtam fuerit excoctũ, quæ prius graui ponderе premebatur in terrã,acceptis ſpiritus pennis, & immutationis non abolitionis, noua gloria uolabit ad cœlũ:& tunc implebitẽ illud quod ſcriptũ eſt : Abſorpta eſt mors in uictoria. Vbi eſt mors cõtẽtio tua? Vbi eſt mors aculeus tuus? Præpoſtero ordine de animarũ ſtatu & carnis reſurrectione reſpõdimus:omiſsiſq; principijs epiſtolæ, tota nobis cõtra egregios tractatus eius fuit diſputatio.Maluimus eñ de dei rebus, q̃ de noſtris iniurijs dicere.Si peccauerit homo in hominẽ,rogabunt pro eo ad dominũ.Si autẽ in deũ peccauerit, quis orabit pro eo? Nũc ediuerſo,ſuper omnia noſtros aduerſarios immortali odio pſequimur:blaſphemantib.deũ,clementẽ porrigimus manũ.Scribit ad Theophilũ epiſcopũ apologiã, cuius iſtud exordiũ eſt : Tu quidẽ ut homo dei, & apoſtolica ornatus gratia,curam omniũ eccleſiarũ,maxime eius quæ in Hieroſolymis eſt,ſuſtines: cum ipſe plurimis ſolicitudinibus eccleſiæ dei,quæ ſub te eſt,diſtringaris. Laudat faciẽ, ad perſonã principũ trahit. Tu qui regulas quæris eccleſiaſticas, & Niceni cõcilij canonibus uteris:& alienos clericos, & cum ſuis epiſcopis cõmorantes tibi niteris uſurpare: reſponde mihi,ad Alexandrinũ epiſcopũ Palæſtina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur,ut Palæſtinæ metropolis Cæſaria ſit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæſarienſem epiſcopum referre debueras, cui ſpreta cõmunione tua cõmunicare nos noueras. Aut ſi procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius literæ dirigendæ

A gendæ. Sed noui cur Cæsariam, cur Antiochiam nolueris mittere. Sciebas quid fugeres, quid uitares. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, q̃ debitũ metropolitano tuo honorẽ reddere. Nec hoc dico, quod præter amicitias, quæ suspicionẽ generant, quicq̃ in legatione reprehendam, sed quia apud interrogantes magis & præsentes te purgare debueris. Misisti religiosissimũ hominẽ dei Isidorũ presbyterũ, uirũ potentẽ tam ex ipsa incessus & habitus dignitate, quàm diuinæ intelligentiæ, curare etiã eos, qui animo uehementer ægrotant, si tamen sensum sui languoris habeant. Homo dei mittit hominem dei: nihil interest inter presbyterũ & episcopũ, eadem dignitas mittentis & missi: hoc satis imperite: in portu, ut dicitur, naufragiũ. Iste Isidorus qui in cœlũ tuis laudibus tollitur, idipsum infamatur Alexãdriæ, quod tu Hierosolymæ: ex quo non legatus aduenisse uidetur, sed socius. Alioquin & literæ manu eius scriptæ, quæ ante tres mẽses legationis ad nos directæ erant, portantes errorẽ: Vincentio presbytero redditę sunt, quæ usq; hodie ab eo tenent: qui[illegible] cohortatur ducẽ exercitus sui, ut super petrã fidei, stabili persistat gradu, nec nostris nænijs terreatur. Pollicetur se anteq̃ legationis esset ulla suspicio uenturũ Hierosolymã, & ad aduentũ suum ilico aduersariorũ cuneos proterendos. Et inter cætera his etiam uerbis utitur. Quomodo fumus in aere dissoluitur, & cera ad uiciniam ignis liquescit: ita dissipabuntur qui semper ecclesiasticæ fidei resistentes, nũc per homines simplices eandem fidem inquietare conantur. Rogo te lector, qui hoc scribit anteq̃ ueniat, quid tibi uidetur? Aduersarius an legatus? Iste est quẽ nos pijssimũ uel religiosissimũ, & ut uerbũ exprimamus è uerbo, deicolam possumus dicere. Iste est homo diuinæ intelligentiæ, tam potens & tanta incessus ac habitus dignitate, ut quasi spiritualis Hippocrates, languorẽ animarũ nostrarũ sua potuerit pręsentia mitigare, si tamẽ nos uoluerimus suæ medicinæ acquiescere. Curet se tali medicamine, qui etiam alios curare consueuit. Nobis diuina illa intelligentia pro Christo stulticia est. Libenter nostra rusticitate languemus, ne collyrio uestro impie uidere discamus. Tuæ uero sanctimoniæ,

B pro optima uoluntate quasi ad finẽ usq; perducta sit, deprecamur dominũ in sanctis locis nocte ac die, ut ei reddat perfectã mercedem, & coronã uitæ largiatur. Recte gratias agis: nisi enim uenisset Isidorus, tu in tota Palæstina tam fidelẽ sodalem non inuenisses. Nisi ille tibi promissum apportasset auxiliũ, hæreres in turba rusticorũ, quæ sapientiam tuam intelligere non posset. Hæc ipsa apologia, de qua nunc sermo est, Isidoro præsente & multũ collaborante dictata est, ut idem esset & dictator & baiulus literarũ. Cum ergo huc uenisset, & accessisset ad nos tribus uicibus, & admouisset tam diuinæ sapiẽtiæ tuæ, quàm propriæ intelligentiæ habentia medicinã uerba, nec profuit alicui, nec profuit ei quisquã. Hic qui ad tres uices dicitur ad nos accessisse, ut & in ueniendo mysticũ numerum conseruaret: qui Theophili episcopi mandatũ nobis loquebatur, literas ad nos ab eo missas noluit reddere. Cũq; diceremus, si legatus es, redde legationis epistolas: si epistolas non habes, quomodo legatũ te probabis? respõdit se habere quidẽ literas ad nos: adiuratũ tamẽ ab Hierosolymorũ episcopo ne nobis eas redderet. En legati constantia: qui ut pacẽ faceret, & suspicionẽ in alteram partẽ fauoris excluderet, æquũ se utrisq; tribuit. Et quia sine emplastro uenerat, & medicorũ armamenta non habebat, idcirco eius medicina non profuit. Hieronymus & hi qui cum eo sunt, & secreto & corã omnibus, frequẽtissime & sub iurisiurandi testificatione satis ei fecerunt, quod nunq̃ de nobis ambiguitatẽ aliquam habuerint fidei, dicentes: Quomodo eo tempore quando cõmunicabamus ei, nunc similiter eundem affectum habemus de ratione fidei. Videte quid faciat concordia dogmatũ. Isidorus qui ut hęc significaret, eius socius erat, homo dei & presbyter κοσπβίσατος, & uir potens & sacro ac uenerabili incessu & diuinæ intelligentiæ, & Hippocrates Christianorũ uocatur. Ego misellus dum in solitudine delitesco, à tanto pontifice repente truncatus, presbyteri nomen amisi. Et tamẽ iste Hieronymus, cum pannosa turba & sordidatis gregibus, quid Isidoro illi fulmineo ausus est respondere? At ne fortè ille nõ cederet, & opprimeret eos præsentia, & mole corporis sui, nõ semel,

non

non tertio, sed frequentissime iurauerunt, se eum de quo quæstio erat scire orthodoxũ: & nec unquã in suspicione habuisse hæreseos. O apertũ impudensq; mendaciũ. O testimonium pro se, nec Catoni creditũ. In ore enim duorũ uel trium testiũ stat omne uerbum. Alicubi ne dictũ, aut tibi alicubi mandatũ est, quod sine satisfactione fidei cõmunionẽ tuam subiremus? Quando per uirũ disertissimũ & Christianissimũ Archelaũ comitem, qui sequester pacis erat, condictus locus fœderis fuit: nõnne hoc in primis postulatum est, ut futuræ concordiæ fides iaceret fundamẽta? Pollicitus est esse se uenturũ. Instabat dies paschę: frequens monachorũ turba conuenerat: expectabaris in loco, quid faceres, nesciebas. Repente mandasti, ægrotare nescio quam: illo die te non posse uenire. Ludione an episcopus hæc loquitur? Pone uerum esse quod dicis: propter unius mulierculę delicias, ne te absente doleat caput, fastidium sustineat, stomacho perfrigescat: ecclesiæ causam negligis? tot uirorũ & Christianorũ & monachorũ contemnis præsentiam? Noluimus occasionẽ dare: uidebamus enim strophã: dilationis tuę iniuriã, patientia uicimus. Rescribit Archelaus: monet altero & tertio die manere, si uellet uenire. At ille occupatus: muliercula enim uomere non cessauit: dum nauseam euasisset: nostri penitus oblitus est. Post duos ergo menses tandem expectatus uenit Isidorus: qui non, ut tu fingis, pro te testimoniũ, sed causam postulatæ satisfactionis audiuit. Cum enim obijceret nobis, quare ei cõmunicastis, si hæreticus erat: audiuit ab omnibus, communicauimus nihil de hæresi suspicantes. Postq̃ uero à beato papa Epiphanio cõuentus, tam sermone quàm literis respondere cõtempsit: cunctis monachis ab eodem Epiphanio scripta uenerunt, ut absq; satisfactione fidei, nullus ei temere cõmunicaret. Præsto sunt literæ, nec super hac re dubitari potest. Hæc sunt quæ fratrũ turba respondit: non, ut tu argumentaris, ex eo te non esse hæreticũ, quia aliquando non dictus sis. Hac enim ratione ægrotare non debebit, qui ante ægrotationẽ sanus fuit. Quando autẽ cœptũ est de ordinatione Pauliniani, & aliorũ qui cum eo sunt, uentilari, uidentes se reprehendi: cum propter charitatẽ atq; cõcordiã cõcederent eis omnia: hoc autẽ solũ expeteretur, ut licet ab alijs cõtra regulas ordinati essent, tamen subijcerent ecclesiæ dei: ut non scinderẽt eam, neq; propriũ sibi facerẽt principatũ: In hoc non acquiescẽtes, cœperunt proponere de fide, & omnibus notũ facere, quod si non arguerẽtur hi qui cum Hieronymo presbytero erant, nil culparent in nobis. Sin aũt arguerẽtur erroris & culpæ, cũ penitus non queant de istiusmodi quæstionibus disputare, satisfactionẽ errati proprij non inuenientes ad ista cõfugerẽt: non quo sperarẽt nos posse cõuinci, sed famã nostrã lædere niterẽtur. Quod perplexa oratio est, nemo uitiũ interpretationis putet. Talis enim & Græca est. Interim ego gaudeo, quod qui me decollatũ putabã, subito mihi presbyterij caput uideo repositum. Dicit nos omnino conuinci non posse, & uenire ad præliũ perhorrescit. Si causa discordiæ, non ex dissensione fidei est: sed ex Pauliniani, ut dicis, ordinatione descẽdit, quæ tanta stultitia est uolẽtibus occasionẽ dare, nolle respondere? Confitere fidem, sed tamẽ responde quod quæreris, ut omnibus luceat non de fide, sed ordinatione esse certamẽ. Quãdiu enim interrogatus de fide tacueris, potest tibi aduersarius dicere: Non est ordinationis causa sed fidei. Si ordinationis causa est: stulte facis de fide interrogatus, tacere. Si fidei, stulte prætendis ordinationẽ. Porrò quod dicis te petisse ut subijcerentur ecclesiæ dei: & non scinderent eam, neq; propriũ sibi facerent principatũ, de quibus dicas non satis intelligo. Si de me & presbytero Innocẽtio, satis multo dormisti tempore, qui post annos tredecim, nunc excitatus hæc loqueris. Ob id enim & ego Antiochiã, & ille Constantinopolim urbes celeberrimas deseruimus: non ut te in populis prædicantẽ laudaremus, sed ut in agris et in solitudine adolescẽtię peccata deflẽtes, Christi in nos misericordiã deflecteremus. Sin autẽ de Pauliniano tibi sermo est: uides eum episcopo suo esse subiectũ, uersari Cypri, ad uisitationẽ nostram interdum uenire: non ut tuum, sed ut alienũ, eius uidelicet à quo ordinatus est. Quod si hic etiam esse uoluerit, & in exilio nostro quietus in solitudine uiuere: quid tibi debet, nisi honorẽ, quem omnibus debemus

A mus epiſcopis? Fac à te ordinatum: idem ab eo audies, quod à me miſello homine ſanctæ memoriæ epiſcopus Paulinus audiuit. Num rogaui te, ut ordinarer? Si ſic presbyteriū tribuis, ut monachū nobis non auferas: tu uideris de iudicio tuo. Sin autem ſub nomine presbyteri tollis mihi propter quod ſeculum dereliqui: ego habeo quod ſemper habui: nullum diſpendium in ordinatione paſſus es. Vt non ſcinderent, inquit, eam: neq; propriū ſibi facerent principatū. Quis ſcindit eccleſiā? Nos quorū omnis domus Bethlehem in eccleſia cōmunicat? an tu qui aut bene credis, & ſuperbe de fide taces: aut male, & uere ſcindis eccleſiam? Nos ſcindimus eccleſiam, qui ante paucos mēſes circa dies pentecoſtes, cum obſcurato ſole omnis mundus iamiamq; uenturū iudicem formidaret, quadraginta diuerſæ ætatis & ſexus, presbyteris tuis obtulimus baptizandos? Et certe quinq; presbyteri erant in monaſterio: qui ſuo iure poterant baptizare, ſed noluerūt quicquā contra ſtomachum tuum facere, ne & hæc tibi de fide reticendi daretur occaſio. An non tu potius ſcindis eccleſiam, qui præcepiſti Bethlehē presbyteris tuis: ne cōpetentibus noſtris in paſcha baptiſmū traderent, quos nos Dioſpolim ad cōfeſſorem & epiſcopum miſimus Dionyſiū baptizandos? Eccleſiam ſcindere dicimur, qui extra cellulas noſtras locū eccleſiæ non habemus? An non tu ſcindis eccleſiam, qui mandas clericis tuis: ut ſi quis Paulinianū ab Epiphanio epiſcopo conſecratū presbyterum dixerit, eccleſiam prohibeatur intrare. Ex quo tempore uſq; in præſentē diem uidemus tantum ſpecū domini, & hæreticis intrantibus procul poſiti ſuſpiramus. Nos'ne ſumus, qui eccleſiam ſcindimus: an ille qui uiuis habitaculū, mortuis ſepulchrū negat, qui fratrū exilia poſtulat? Quis potentiſsimā illam feram totius orbis ceruicibus imminentē cōtra noſtras ceruices ſpiritualiter incitauit? Quis oſſa ſanctorū & innoxios cineres hucuſq; uerberari ab imbribus ſinit? His nos blandimentis bonus paſtor inuitat ad pacem, & proprium arguit facere principatū: qui omnibus epiſcopis rectam duntaxat fidem tenentibus, & cōmunione & charitate ſociamur. An tu ſolus eccleſia es: & qui te offenderit, à

B Chriſto excluditur? Si propriū defendimus principatū, oſtende nos in parochia tua habere epiſcopum. Quod tibi non cōmunicamus, fidei eſt: reſponde, & ordinationis erit. Occaſionē quoq; fingunt aliarū literarū, quas dicunt ſibi ſcripſiſſe Epiphaniū. Quanq̃ dabit ille rationē pro omnibus quæ geſta ſunt ante tribunal Chriſti, ubi maior & minor abſq; ulla perſonarū acceptione iudicabitur: attamē quomodo poſſunt illius niti epiſtola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & illorū qui cum eo ſunt à nobis coargutus ſcripſit: ſicut & ipſa epiſtola eius in exordio ſuo ſignificat? Rogo quæ tanta eſt cæcitas, & Cimmerijs, ſicut aiunt, tenebris inuoluta? Dicit nos occaſionem fingere, & Epiphanij aduerſus ſe literas non habere, ſtatimq; ſubiungit. Quomodo poſſunt illius niti epiſtola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & eorū qui cum eo ſunt, à nobis coargutus ſcripſit: ſicut & ipſa eius epiſtola in exordio ſuo ſignificat? Non habemus epiſtolam. Et quæ eſt illa epiſtola quæ in exordio ſuo de Pauliniano loquitur? Eſt aliquid poſt exordiū, cuius tu times facere mentionē. A te eſt coargutus, ætatis qua Paulinianus erat preſbyterū ordinas, & legatū mittis ac ſociū: tantāq; habes fiduciā, ut ubi Paulinianū mentitus es puerū, illuc puerū mittas presbyterū. Iteq; Theoſebā Thiriæ eccleſiæ diaconū facis presbyterū, & contra nos armas, illiuſq; in nos abuteris eloquētia. Tibi ſoli licet eccleſiæ iura calcare: tu quicquid feceris, norma doctrinæ eſt: & non erubeſcis ante tribunal Chriſti iudicandū tecū Epiphaniū prouocare. Quæ ſequuntur poſt hoc capitulum: hæc ſunt: Menſæ ſuæ & domus contuberniū imputat Epiphanio, ſcribitq; eū nunq̃ eſſe ſecū de Origenis dogmatibus loquutū, & ſub iuſiurandi teſtificatione cōfirmat, dicēs: ne ſuſpicionem quidem, ſicut deus teſtis eſt, per ruerſæ in nos fidei ſe habere monſtrauit. Nolo reſpondere & arguere acriter, ne periurij epiſcopū cōuincere uidear. Præſto ſunt plures epiſtolæ Epiphanij: una ad ipſum, aliæ ad epiſcopos Palæſtinos: & nuper ad Romanum pontificem: in quibus dicit ſe eum corām multis, de dogmatibus arguentē non meruiſſe reſponſum, totumq; noſtræ paruitatis teſtis eſt monaſterium.

Nouatus.] Qui nō recipiebat eos qui semel desciuissent à Christo. Montanus.] Nec 1
is admisit ad pœnitentiam, qui semel essent à baptismo prolapsi. Sed Elias.] Locus
est libro Regum tertio, capite decimooctauo. Super oua & aristas.] Id machinis
quibusdam fiebat in proscenio, ut quidam uiderentur è cœlo delabi & pendere in aere,
quidam ambulare super oua & aristas, quo populus miraculo delectaretur: ut nunc ho-
die sunt, qui ambulent in cuspide gladiorum. Figuratam controuersiam.] Eam intelligit, in qua
ductus est obliquus: hoc est, aliud agitur, & aliud uidetur agi: ueluti si Pisistratus suadendo, ut deda-
tur hostibus, dissuadeat: aut si quis laudando uituperet, aut defendendo accuset. Nunc appe-
tit.] Hoc est figuratas orationes, mihi non ignotas. Medici ad omnes oculorū.] ὀφθαλμικοὶ Græ-
ce. Vnde iocus est Martialis, in eum qui ex ophthalmico factus erat hoplomachus. Auribus lu-
pum.] Quoniam breues habet aures. Adagiū est, quod in nostris explicuimus Chiliadibus. Aliud
agens.] Id est obiter, quod Græci παρέργως. Audiret piaculum.] Per ironiam accipiendum est. 2
Nam illi piaculū erat. Statim sera conuersione.] Vox erat impij, qui restabatur se nondum esse
Christianum, nec uelle fieri, nisi in fine uitæ, quo diu posset frui mundo. Vnde & miserabilem uocat
prætextatum, qui non diu sit fruitus suo honore. Miserabilis prætextatus.] Quod consul desig-
natus decesserit, priusquam iniret magistratum. Iocus est Ciceronis in Caniniū Reuilum, qui unico tan-
tum die consul fuit, eoque uigilantem consulem appellare solet. Addebat, eo consule nihil mali esse fa-
ctum. Laciniosis periodis.] Lacinia sinus uestis fluens. Periodus, circuitus. Enosam fidem.]
In quibusdam scriptum erat, ociosam fidem. Nonnullis placuit, erosam: pro lacer[illegible], ac reprehen-
sam. Mihi legendum uidetur enodam, siue enodem: hoc est, simplicem, & nihil h[illegible]entem distorti,
quam tamē ille tortuoso sermone cōtexuit. Eunomij ἀθέου.] Id est sine deo. Id enim sonat ἄθεος,
quod nominis tribuunt & Luciano. Cæterum Eunomius episcopus fuit Cyzicenus sectator Aetij,
cum quo consuetudinem habuit, cuius & dogma sequutus est & stilum. Nam is cognominatus fuit
ἄθεος, stilo fuit sophistico, sed sacrarum literarum non satis eruditus, in multis cum Ario sensit.

Contra Anthropomorphitas.] ἄνθρωπος homo, μορφὴ forma. Hæretici fuerunt, qui deū facie-
bant corporeum, existimantes eum humanis constare membris, & humana figura. Collegio fra- 3
ter.] Quia episcopus. Honorifica præfatio, sed non caret morsu. Non est mirari.] Iam, inquit, non
est quod miremur egregiam illam orationem Demosthenis aduersus Aeschinem. Nihil enim mag-
num si bella est, cum sit elaborata & scripta. Hic de tantis rebus dicit ex tempore. Frustra suspici-
mus.] Id est admiramur. Nam is eam oratione ̄ scribitur ex tempore dixisse, teste Cornelio Nepote. D

Lysias noster.] Hos nominat, quod extemporali dictione ualuerint, quemadmodum & Gor-
gias. In numerato habebat.] Seneca narrat hoc dictū de Vinicio in Declamationibus: Lucius,
inquit, Vinicius, quo nemo ciuis Romanus in agendis causis præstantius habuit ingeniū: quicquid
longa cogitatio illi præstatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed non
desiderabat hanc cōmendationē, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Au-
gustus: Vinicius ingenium in numerato habet. In numerato dixit, pro eo quod est In promptu: unde
& numero dicimur dicere, quod statim ac facile dicimus, translatū est à pecunia numerata. Suf-
flammandus est.] Sufflaminādus legendū est, non sufflamandus: à sufflamine, quod est retinaculum
rotis additū, ne currus feratur in præceps: quod & hodie fieri uidemus ab aurigis, si uia est pronior.
Iuuenalis Satyra octaua: Ipse rotam stringit multo sufflamine consul. De stammate & loco.]
Varie locus hic fuerat deprauatus. Apparet στέμμα uerbum esse militare, à stando dictum: quo signi
ficetur locus cuique militi designatus, unde turpissimū erat cedere. In quo & hodie miramur Germa-
nos quosdam, qui magno cum uitæ contemptu, locum tuentur in acie. Tribunitiæ potestatis.] 4
Et hic locus confusissimus habebatur. Restituimus ut licuit, ad hunc modum: Finge aliquē tribuni-
tiæ potestatis, suo uitio regradatū, per singula militiæ equestris officia ad tyronis uocabulū deuolu-
tum. Nunquid ex tribuno statim fit tyro? Non: sed antè primicerius, deinde senator, ducenarius, biar
chus, circitor, eques, dein tyro: & quanquam tribunus quondam miles gregarius sit, tamen ex tribuno
non tyro, sed primicerius factus est. Summa dignitas secundum imperatorē erat penes tribunum mi
litiæ: infima tyronū, proxima à tribuno primicerio, tertia senatori. Ducenarius autē dicitur, qui dua-
bus præesset centurijs, ut testatur Vegetius libro De re militari secūdo. Biarchus (opinor) dicitur,
quod cōmeatui præfectus esset. Βίος enim uictus est. Circitor à circūeundo dictus, castrorū custos
dicitur. Eques opponitur gregario. Nam gregarius miles, qui nulla re præminet, sed de media mili-
tum turba est. Salebra.] Est obstaculum occurrens in uia, truncus aut saxū quod transiliendum
sit. Vultum draconis euoluam.] Allusit ad locum qui est in Iob capite quadragesimoprimo, de
Leuiatham: Quis reuelabit faciem indumenti eius? Ac mox: Portas uultus eius quis aperiet?

Philosarcas.] φιλοσάρκας, siue φιλόσαρκας, id est amatores carnis: dictione Græcis composita à
φίλος studiosus siue amans, & σὰρξ caro, sed animantis & uiui corporis. Nomē insaniæ.] Μανεὶς
enim Græcis insanus dicitur. Hue torquet nomen Manichæorum, cum uocabulum sit Persicum.
Nam Manichæus ille Persa fuisse legitur apud Augustinum, sua lingua dictus Manin, cum ante pro
ditam insanam doctrinam uocaretur Vrbicus. Cæterum Græcis Manichæus sonat fusorem insaniæ:
unde

A unde & discipuli eius Græce periti pro Manichæo uocare cœperũt Mannichæum, cõduplicato n,
5 quasi mannæ fusorem. τῷ δοκεῖν.] Apparendo, quòd alibi expositum hic repetimus, quo minus
facile uitietur scriptura. In ratione seminis, quam Græci σπερματολογίαν.] Nam σπέρμα semen, à
σπείρω, & λόγος ratio. Sentit autem uim illam seminalem, quæ formæ rationẽ habet & actus. Qua-
tenus è quorundam exemplarium uestigijs licet olfacere, fortasse scriptum erat σπινθηρισμόν, siue
σπινθηρίσκον, quod seminis uis instar scintillæ sit. Nam σπερματολογίαν aliquis, ut expleret lacunam
asscripsisse uidetur ex Latinis quæ præcedunt. Nam σπερματολογία potius significat sermonem de
semine. Dubitat Aristoteles an fœminis insit semen, quum dubium non sit, quin ex harum substan-
tia nascatur corpus humanum. Et quasi αὐτίκειαν.] Ita in plerisq; scriptũ erat exemplaribus. For-
tasse legendum est ἀρτίσιον, ut intelligas illud per quod instauratur aliquid, siue ἀρτήσιον, nisi mauis
6 συντήκειον, siue αὐτήκειον. Nam diuinandum donec aliquid compertius detur inuenire. Id est μετασχηματίσει.] Addidit Græcam uocem, quæ est apud Paulum. Ea significat in aliam figuram tradu-
cere. Et inimici sensus eius.] Græce est, ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ. id est, inimicos menti, siue cogitatio-
ni: eius additum est & ab Ambrosio & ab Hieronymo, ut explicarent sensum. Alterum contra
hæreticos.] Nam unum certamen erat cum ipsis corporis cruciatibus, alterum cum hæreticis. (Qui-
dam codices mutarant Alterum, in Altum. Iudæorum lapides.] Alludit ad illud Euangelicum
de Iudæis quærentibus lapides, ut iacerent in Iesum. Apollonius Tyaneus.] Huius uitã descri-
psit Philostratus, plenam fabulamentis plus quàm magicis. Carneades aliquis.] De Cyrenensi
sensit, qui fuit princeps nouæ Academiæ. Porrò academici dicebant, nihil certo sciri, quandoqui-
dem nec id certum esset, quod oculis cerneremus. Scripsit super hisce rebus Cicero & diuus Augu
stinus. Remum in aqua.] Hæc sunt exempla rerum, in quibus usus hominum fallitur. Lyn-
ceus.] Hic frater fuit Idæ. De quo prodidit Aristophanes in Danais, quod per abietem uiderit Ca-
storem dolo occidentem fratrem suum. Pindarus refert, eum & terram ipsam oculorum acie pene-
7 trasse. De quo plura diximus in Adagionum Chiliadibus. Aquilæ & uultures.] Nam leguntur
& triduo præuolare eò ubi cadauera sint futura. In portu naufragium.] Id est, statim in ipso ne-
gocij ingressu offendere. Vide prouerbium, In portu impingere. Deicolam.] Nam Græce uo-
cauerat illum θεοσεβέστερον, aut certe θεοσεβῆ. Nam id subijcit aliquanto post, homo dei & presby-
ter θεοσεβέστερος, id est summus dei cultor. Nec Catoni.] Qui summæ fuit autoritatis apud Ro-
manos, cui sine teste credendum erat, si cuiq; credi par esset. Monet altero & tertio die.] Hic lo-
cus uarie deprauatus ferebatur, restituimus ad hunc modum: Monet altero & tertio die manere, si
uellet uenire. At ille occupatus muliercula, uomere enim non cessauit, dum nauseam euasisset, no-
stri penitus oblitus est. Apparet enim illum excusasse morbum alicuius matronæ, propter quẽ non
licuisset uenire. Hoc enim uocat uomere. Cimmerijs (sicut aiunt) tenebris.] Hoc adagio signi
B ficat summas tenebras, à populo Cimmeriorum, apud quos sol nunquam apparet, ob nubium den-
sitatem. Vide super hoc nostras Chiliadas.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus episcopus Alexandrinus uiserat Syriam, ut dissidiũ inter episcopos & monachos componeret. Huic igitur purgat se Hieronymus, de his quæ ab Ioanne Heliensi episcopo obijciebantur, ac de illo uicissim queritur, sed ita ut multa reticeat, ob reuerentiam episcopalis gradus.

HIERONYMVS ADVERSVS IOANNEM HIEROsolymitanum ad Theophilum.

EPISTOLA tua hæreditatis dominicæ te indicans possessoré, qui pergens ad
patrẽ apostolis loquebat̃: Pacẽ meam do uobis, pacẽ meã relinquo uobis: il-
lius quoq; felicitatis cõpotẽ te esse testata est, in qua beati pacifici nuncupan-
tur. Blãdiris ut pater, erudis ut magister, instituis ut pontifex. Venisti ad nos,
non in austeritate uirgæ, sed in spiritu benignitatis & lenitatis & mansuetudinis: ut hu-
militatẽ Christi, primo statim sermone resonares: qui mortaliũ genus non fulminans &
tonãs, sed in præsepi uagiẽs, & tacẽs saluauit in cruce. Legeras eñ in typo illius ante præ
dictũ, Memẽto dñe Dauid, & omnis mansuetudinis eius: & in ipso postea præsentatum,
Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Vnde & multa de sacris uoluminibus su-
per pacis laude perstringẽs, ac per uarios scripturarũ campos more apum uolans, quic-
1 quid dulce & aptũ cõcordiæ fuit, artifici eloquio messuisti. Currẽtes igitur ad pacẽ inci-
tati sumus: exposita ad nauigandũ uela, crebrior exhortationis tuę aura cõpleuit, ut non
tam retrectantibus & fastidiosis, q̃ ut auidis & plenis faucibus, dulcia pacis fluenta bibe
remus. Verũ quid facimus, in quorũ potestate uoluntas tantũ pacis est, non effectus? Et
quanquã uoluntas quoq; apud deum propositi sui mercedem habeat: tamen imperfe-

ctum opus etiã uolentes mœrore contriſtat. Quod ſciens & Apoſtolus, perfectiſsimam C
uidelicet pacem in utriuſq; partis uoluntate cõſiſtere: Quantũ, inquit, ex nobis eſt, cum
omnibus hominibus pacem habentes. Et Propheta: Pax, pax. Et ubi eſt pax? Nihil enim
grande eſt, pacem uoce prætendere, & opere deſtruere. Aliud niti, aliud demonſtrare:
uerbis ſonare concordiam, re exigere ſeruitutẽ. Volumus & nos pacem. Et non ſolum
uolumus, ſed & rogamus. Sed pacẽ Chriſti, pacẽ uerã, pacẽ ſine inimicitijs, pacẽ in qua
non ſit bellũ inuolutũ, pacẽ quæ non ut aduerſarios ſubijciat, ſed ut amicos iugat. Quid
dominationẽ pacẽ uocamus, & nõ reddimus unicuiq; rei uocabulũ ſuum? Vbi odium
eſt, appellentur inimicitiæ: ubi charitas, ibi tantũmodo pax uocetur. Nos nec eccleſiam
ſcindimus, neq; à patrum cõmunione diuidimur: ſed ab ipſis (ut ita dicam) incunabu-
lis catholico ſumus lacte nutriti. Nemo nanq; magis eccleſiaſticus eſt, q̃ qui nunq̃ hære
ticus fuit. Sed ignoramus abſq; charitate pacem, ſine pace cõmunionẽ. Legimus quoq;
in Euangelio: Si offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus ha-
bet aliquid aduerſum te, dimitte ibi munus tuum coram altari, & uade prius reconcilia-
ri fratri tuo, & tũc ueniens offer munus tuum. Si munera noſtra abſq; pace offerre non
poſſumus, quanto magis & Chriſti corpus accipere? Qua conſcientia ad euchariſtiam
Chriſti accedam, & reſpondebo Amen, cum de charitate dubitem porrigentis? Quæſo
te, ut patienter me audias, nec ueritatẽ adulationẽ putes. Quiſquam'ne tibi inuitus cõmu
nicat? Quiſquam'ne extenta manu uertit faciem, & inter ſacras epulas, Iudæ oſculũ por-
rigit? Ad aduentũ igitur (ut reor) tuum, non pauet monachorũ turba, ſed gaudent. Cer
tatim tibi procedunt obuiam: & de eremi latibulis exeuntes, ſua te cupiunt humilitate ſu
perare. Quis eos cõpellit exire? Nónne amor tui? Quis per eremũ ſeparatos in unum co
git? Nónne tua dilectio? Amari enim parens debet. Amari parens & epiſcopus debet,
non timeri. Antiqua ſententia eſt. Quem metuit quis, odit: quem odit, perijſſe cupit. Vn
de & in noſtris literis cum initia paruulorũ in timore conſiſtant, perfecta dilectio foras
mittit timorẽ. Non queris monachos tibi eſſe ſubiectos: ideo magis ſubiectos habes. Tu D
offers oſculũ, illi colla ſubmittunt. Exhibes militem, & ducẽ impetras: quaſi unus in plu
ribus es, ut ſis unus ex pluribus. Cito indignatur libertas, ſi opprimitur. Nemo plus im-
petrat à libero, quàm qui ſeruire non cogit. Nouimus canones eccleſiaſticos. Non igno
ramus ordines ſingulorũ: & lectione & quotidianis exemplis, uſq; ad hanc ætatẽ multa
didicimus, multa experti ſumus. Qui ſcorpionibus cædit, & lumbis patris habere ſe pu-
tat digitos craſsiores, cito regnũ manſueti Dauid diſsipat. Certe Romanus populus, ne
in rege quidẽ ſuperbiã tulit. Dux ille Iſraelitici exercitus, qui decẽ plagis afflixerat Aegy-
ptũ, & ad cuius imperiũ cœlũ & terra & maria ſeruiebant, inter cunctos homines, quos
tunc terra generauit, manſuetiſsimus prædicatur. Et ideo per quadraginta annos obti-
nuit principatũ, quia poteſtatis ſuperbiã lenitate & manſuetudine temperabat. Lapida-
batur à populo, & pro lapidantibus rogabat: quia potius deleri ipſe uult de libro dei, ne
cõmiſſus ſibi grex pereat. Cupiebat eñ illũ imitari paſtorẽ, quẽ ſciebat etiã errantes oues
ſuis humeris portaturũ. Paſtor, inquit, bonus ponit animã ſuam pro ouibus ſuis. Boni
quippe paſtoris diſcipulus, optat anathema eſſe pro fratribus ſuis atq; cognatis, qui ſunt
Iſraelitæ ſecundũ carnẽ. Et ſi ille perire cupit, ne perditi pereant: quanto magis bonis pa
rentibus prouidendum eſt, ne ad iracundiã prouocent filios ſuos, & nimietate duritiæ,
etiã leniſsimos aſperos eſſe cõpellant? Epiſtola cogit me breuius loqui: dolor longius.
Scribit in ſuis illis, ut ille uult, pacificis, ut ego ſentio, mordaciſsimis literis, quod nunq̃
à me læſus ſit, nec dictus hæreticus. Quónam igitur modo me ipſe lædit, ægrotantẽ mor
bo peſsimo, & rebellem Eccleſiæ uentilans? Ab alijs laceſsitus, accurrit aduerſarijs par-
cere, lædere non lædentem? Antequam ordinaretur frater meus, nunquam dixit fuiſſe
inter ſe & ſanctum papam Epiphanium de dogmatibus quæſtionem. Et quæ eum ratio
compellebat, ſicut ipſe tandem ſcribit, inde inter populos diſputare, unde nemo quære
bat? Scit enim prudentia tua periculoſas eſſe huiuſmodi quæſtiones, & nihil eſſe tutius
quàm

A quàm tacere: nisi forte necesse est loqui de grandibus. Certe quod illud tantũ ingenium flumenq; eloquentiæ fuit, ut in uno Ecclesiæ tractatu, cuncta cõprehendisse se dicat, de quibus singulis nouimus eruditissimos uiros infinita uersuum milia conscripsisse? Sed hoc quid ad me? Nouerit ille qui audiuit, sciat ipse qui scripsit, meq; ab excusatione sui ipse etiam liberet. Ego nec interfui, nec audiui. Vnus è populo sum, imò ne unus quidẽ, quia multis clamantibus tacui. Conferamus arguentis accusatiq; personas: & cuius uel meritũ, uel uita, uel doctrina præcesserit, illi magis accõmodemus fidẽ. Vides'ne quod clausis (ut dicitur) oculis, summa quæq; perstringam: non tam eloquens quod mente concepi, quàm indicans quid reticeam. Intellexi te, & probaui disputationẽ tuam, quod ecclesiasticæ paci cõsulens, quasi Sireneos cantus obturata aure pertransis. Alioqui quia à parua ætate sacris literis eruditus es, nosti quo sensu unumquodq; dicatur: quomodo in ambiguis sentẽtijs tuus sermo libratus, & aliena non damnet, & nostra non deneget. Sed fides pura & aperta confessio, non quærit strophas, & argumenta uerborũ. Quod simpliciter creditur, simpliciter confitendum est. Poteram quidem libere proclamare, & inter gladios quoq; ignesq; Babylonios dicere: cur aliud respõdetur quàm quæritur? cur non simplex est, nec aperta confessio? Totũ timet, totũ temperat, totũ relinquit ambiguũ, & quasi super aristas graditur. Verũ studio & expectatione pacis, feruente stomacho, uerba non quomodo quæruntur, respondet. Lædunt libere alij, quos lædere læsus ipse non audet. Ego interim sileo: nunc & dispensationẽ meam uel imperitiã simulabo, uel metũ. Quid mihi accusanti facturus est, qui (ut ipse testatur) laudanti detrahit? Tota eius epistola, non tam expositione, quàm nostris plena est contumelijs. Nomẽ meum absq; ullis officijs, quibus nos inuicẽ palpare solemus homines, frequenter assumit, carpitur, uentilatur, quasi de libro uiuentiũ deletus sim. Quasi illius me literæ suggillauerint, aut istiusmodi nugas unquam quæsierim qui ab adolescentia in monasterij clausus cellulis, magis esse uoluerim aliquid, quàm uideri. Quosdam ex nobis sic cum honore
B appellat, ut laceret, quasi & nos non possimus dicere quæ nemo tacet. E seruo clericum factum criminatur, cum & ipse nonnullos eiusmodi clericos habeat, & Onesimũ legerit inter Pauli renatũ uincula, diaconũ cœpisse esse de seruo. Sycophantã iactitat, & ne probare cogatur, audisse se dicit. O si & mihi liberet dicere, quæ multi clamitant, & aliorum maledictis acquiescerẽ: iam & nos intelligeret scire quæ omnes sciunt, & me quoq; audire, quæ nullus ignorat. Dicit ei uelut præmia pro calumnia restituta. Quis tam argutum & callens non perhorrescat ingeniũ? Quis tanto potest eloquentiæ fulmini respondere? Quid est plus, sustinere calumniã, an facere? Accusare quem postea diligas, an peccanti ueniam tribuere? Quid minus ferendum, de sycophanta ædilem fieri, an cõsulem? Scit & ipse quid taceam, quid loquar: quid & ego audierim, quid pro Christi metu fortasse non credam. Origenem me arguit uertisse in Latinũ. Hoc non solus ego feci, sed & confessor Hilarius fecit: & tamen uterq; nostrũ noxia quæq; detruncans, utilia transtulit. Legat ipse si nouit: arbitror enim eum assidua confabulatione & quotidiano Latinorum consortio Romanũ non ignorare sermonẽ: aut si certe penitus non imbibit, interpretentẽ ei qui solent, & tũc sciet me in hoc ipso laudandũ esse quod detrahit. Sicut enim interpretationẽ & idiomata scripturarũ Origeni semper attribui, ita dogmatũ constantissime abstuli ueritatẽ. Nunquid ego in turbã mitto Origenẽ? Nunquid cæteros tractatores? Scio me aliter habere apostolos, aliter reliquos tractatores. Illos semper uera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare. Nouum defensionis genus, sic Origenis uitia non negare, ut cum illo cæteros crimineris. Videlicet cum aperte defendere non audeas, multorum simili errore tuearis. Sex milia Origenis Tomos non poterat quisquam legere, quos ille non scripsit: faciliusq; credo testem huius sermonis, quàm autorẽ esse mentitum. Fratrem meum causam dicit esse discordiæ, hominem qui quiescit in monasterij cellula, & clericatum non honorem interpretatur, sed onus. Cumq; nos usq; ad præsentem diem ficta pacis ostensione lactauerit, Occidentalium sacerdotum cõmouit

aures, dicēs eum adoleſcentulū & penè puerū in parochia ſua Bethlehem presbyterum C
conſtitutū. Si hoc uerū eſt, cuncti Palæſtini epiſcopi non ignorāt. Monaſteriū enim ſan
cti papæ Epiphanij nomine uetus Ad dictū, in quo frater meus ordinatus eſt presbyter, in Eleuteropolitano territorio, & non in Helienſi ſitū eſt. Porrò ætas eius, & beatitudini tuæ nota eſt: & cum ad triginta annorū ſpacia iam peruenerit, puto eam in hoc non eſſe reprehendendam, quæ iuxta myſteriū aſſumpti hominis in Chriſto perfecta eſt. Recordetur legis antiquæ, & poſt uigintiquinq; annos à Leuitica tribu eligi in ſacerdotiū peruidebit. Aut ſi in hoc teſtimonio ſolo Hebraicā ſequitur ueritatē, nouerit triginta annorum fieri ſacerdotē. Ac ne forſitan dicat, uetera tranſierūt, & facta ſunt omnia noua: audiat cum Timotheo, Adoleſcentiā tuam nemo contemnat. Certe ipſe quando epiſcopus ordinatus eſt, non multū ab ea, in qua nunc frater meus eſt, diſtabat ętate. Vel ſi hoc in epiſcopis licet, in presbyteris non licet, ne per antiphraſim à ſuo nomine diſcrepare uideantur: cur ipſe aut eius, aut minoris ætatis, & quod his amplius eſt, miniſtrū alterius eccleſiæ ordinauit presbyterū? Quod ſi non poteſt pacem habere cum fratre, niſi cum ſubdito & ordinationi ſuæ epiſcopo renunciante, oſtendit ſe non tam pacem cupere, quàm ſub pacis occaſione uindictam: nec aliter quietis & pacis ocio eſſe contentū, niſi integrū habeat quod minatur. Etiam ſi ipſe eum ordinaſſet, & ſic ſecreti amator quieſcere uellet, nequicquā exerceret. Quod ſi eccleſiam ſcinderet, nihil ei deberet præter honorem cunctis ſacerdotibus debitū. Hucuſq; apologia eius, imò categoria & laciniosus contra nos ſermo protractus eſt. Cui ego quidem in epiſtola breuiter præteriensq; reſpondi, ut ex his quæ dixi intelligat quid tacuerim: & nouerit nos homines eſſe rationale animal, & prudentiā ſuam poſſe intelligere: nec ita obtuſi cordis, ut inſtar brutorum animaliū, uerborū tantū ſonū & non ſententias audiamus. Nunc quæſo te, ut ueniā tribuas dolori meo. Et ſi ſuperbū eſt reſpondiſſe, multo ſit ſuperbius accuſaſſe. Quanq̃ ita reſponderim, ut ſilentiū potius meū indicauerim quàm ſermonē. Quid procul pacem quærunt, & uolunt eam nobis ab alijs imperari? Sint pacifici, & ilico pax ſequetur. Cur D
nomine ſanctitudinis tuæ contra nos terrore abutuntur, cum epiſtola tua pacē & manſuetudinē ſonet: illorū uerba duritiē cōminentur? Deniq; quàm pacificas & ad concordiam pertinentes per Iſidorū presbyterū literas nobis miſeris, hinc probamus, quod illas qui pacem falſo iactant, reddere noluerint. Eligant itaq; quod uolunt. Aut boni ſumus, aut mali. Si boni, dimittant quieſcere. Si mali, quid malorū expetūt ſocietatē? Quantum ualeat humilitas, experimento didicit. Qui nunc diffluit, quæ ſuo conſilio olim diſiuncta ſociauit, probat ſe nunc ad alterius uoluntatē, tūc copulata diſcerpere. Nuper nobis poſtulauit & impetrauit exiliū: atq; utinā implere potuiſſet: ut ſicut illi uoluntas imputatur pro opere, ita & nos non ſolum uoluntate, ſed & effectu coronā haberemus exilij. Fundendo ſanguinē, & patiendo magis quàm faciendo contumelias, Chriſti fundata eſt eccleſia. Perſequutionibus creuit, martyrijs coronata eſt. Aut ſi iſti ſoli, iuxta quod legimus, amant rigorē: & non nouerunt perſequutionē ſuſtinere, ſed facere: ſunt & hic Iudæi: ſunt uariorū dogmatū hæretici, & maxime impuriſsimi Manichæi, quur eorum ne uerbo quidem quempiam audent lædere? Nos ſolos expellere cupiunt? Nos ſoli qui eccleſiæ cōmunicamus, eccleſiam ſcindere dicimur? Oro te, nónne æqua eſt iſta poſtulatio, ut aut illos nobiſcū expellant, aut nos cum illis teneant? Niſi quod in eo magis honorant, quos ſaltē exilio ab hæreticis ſeparāt. Monachus proh dolor, monachis & minatur & impetrat exilium: & hoc monachus, apoſtolicam cathedram habere ſe iactans. Non nouit terrori natio iſta ſuccumbere, & impendenti gladio magis ceruices quàm manus ſubijcit. Quis enim monachorum exul patriæ, non exul eſt mundi? Quid opus eſt autoritate publica, & reſcripti impendijs, & toto orbe diſcurſibus? Tangat ſaltem digitulo, & ultro exibimus. Domini eſt terra, & plenitudo eius. Chriſtus loco non tenetur incluſus. Præterea quod ſcribit nós pergere tecū Romā, & eccleſiæ cōmunicare ei, à qua uidemur cōmunione ſeparati: non neceſſe eſt ire tam longe, & hic in Palæſtina eodē modo ei

A do ei iungitur. Et ne hoc quoq; procul sit, in uiculo Bethlehē presbyteris eius, quantum in nobis est, communione sociamur. Ex quo perspicuum est, dolorem propriū causam ecclesiæ non putandum: nec stomachum unius hominis, imò per illum aliorum, genera li ecclesiæ uocabulo nuncupandum. Quapropter quod in principio epistolæ dixi, etiam nunc repeto: nos uelle pacem Christi, optare concordiam: & te rogare, ut illos moneas, pacem non extorquere, sed uelle. Sit præteritarum nostrarum contumeliarum dolore contentus. Veterata uulnera, saltem noua obliteret charitate. Sit talis, qualis antè fuit, quando nos suo arbitrio diligebat. Verba ei de alieno stomacho nō fluant. Faciat quod uult, & non quod uelle compellitur. Aut quasi pontifex cunctis æqualiter imperet, aut quasi imitator Apostoli, uniuersorum saluti ex æquo seruiat. Si talem se præbuerit, ultro præbemus manus, extendimus brachia, amicos & parentes habeat: & sentiat in Christo, sicut omnibus sanctis, ita & sibi nos esse subiectos. Charitas patiens est, charitas benigna est, charitas non æmulatur, non inflatur, omnia sustinet, omnia credit. Cunctarum uirtutum mater est charitas, & quasi spartum triplex Apostoli sententia roboratur dicētis, fides, spes, charitas. Credimus, speramus: atq; ita per fidem & spem dilectionis uinculo copulemur. Idcirco enim & nos patrias nostras dimisimus, ut quieti absq; ullis simultatibus in agris & in solitudine uiueremus: ut pontifices Christi, qui tamen rectam fidem prædicant, non dominorum metu, sed patrum honore ueneremur: ut deferamus episcopis, & non sub nomine alterius, alijs quibus nolumus, seruire cogamur. Non sumus tam inflati cordis, ut ignoremus quid debeatur sacerdotibus Christi. Qui enim eos recipit, non tam eos recipit, quàm illum cuius episcopi sunt. Sed contenti sint honore suo. Patres se sciant esse, non dominos, maxime apud eos qui spretis ambitionibus seculi, nihil quieti & ocio præferunt. Tribuat autem orationibus tuis Christus deus omnipotēs, ut pacis non ficto nomine, sed uero & fideli amore sociemur: ne mordentes inuicem, consumamur ab inuicem.

B PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

CVrrentes igitur.] Prouerbium retulit, incitare currentem, hoc est, ultro promptum adhortari:
1 addidit autem de suo bellissimam metaphoram. Qui scorpionibus cædit.] Locus est Regum libro tertio, capite duodecimo. Ab alijs lacessitus.] Hic locus ferebatur corruptus. Opinor ita legendum, Ab alijs lacessitus, ad me currit: aduersarijs parcens, lædens non lædentē. Et Onesimum legerit.] Hunc Paulus miro studio cōmendat Philemoni. Sycophantam.] Id est, calumniatorem. Sic enim probro uocabantur Athenis, qui quibuslibet de rebus alios in ius uocabant.

Ædilem fieri an consulem.] Innuit ipsum Ioannem è sycophanta factum episcopū, id enim intelligi uult per consulē, cum ille sit ædilis, qui est infimus magistratus, hoc est clericus. Agit enim de illo, quē è seruo clericū factū dicebat. Per antiphrasin.] Quod πρεσβύτερος Græcis dicatur senior.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ex hac præfatione ingens natū est incendium inter Hieronymū & Ruffinum, quod figurata laude uideretur id agere, ut Hieronymum pertrahat in factionem Origenistarum.

PRAEFATIO RVFFINI IN LIBROS περὶ ἀρχῶν Origenis.

SCio quàm plurimos fratrū sciētiæ scripturarū desiderio prouocatos, poposcisse ab aliquantis eruditis uiris, & Græcarū literarū peritis, ut Origenē Romanum facerēt, & Latinis auribus eum donarēt. Id quod etiā frater & collega noster ab episcopo Damaso deprecatus, cum Homilias duas de Cantico canticorū in Latinū transtulisset ex Græco: ita in illo opere ornatè magnificeq; præfatus est, ut cuiuis legendi Origenē, & auidissimè perquirendi desideriū cōmoueret, dicēs illius animæ cōuenire quod dictū est: Introduxit me rex in cubiculū suū: asserēs eū, quod cum in cæteris libris omnes uincat, in Canticis canticorum etiam ipse se uicerit. Pollicetur sanè in ipsa præfatione, se & ipsos in Cantico canticorum libros, & alios quàm plurimos Origenis Romanis auribus largiturum. Sed ille, ut uideo, in stilo proprio placens: rem maioris gloriæ sequitur, ut pater uerbi sit potius, quàm interpres. Nos ergo rem ab illo quidem cœptam sequimur & probatam; sed non æquis eloquentiæ uiribus,

tanti uiri ornare poſſumus dicta. Vnde uereor, ne uitio meo id accidat: ut uir quem ille C alterum poſt apoſtolos eccleſiæ doctorē ſciētiæ ac ſapiētiæ merito comprobauit, inopia ſermonis noſtri longe eſſe inferior uideatur. Quod ego ſæpe conſiderās reticebam, nec deprecantibus me frequenter in hoc opus fratribus annuebā. Sed tua uis fideliſsime frater Macari tanta eſt, cui obſiſtere ne imperitia quidem poteſt: propter quod ne te ultra tam grauem paterer exactorem, etiam contra propoſitum meum ceſsi: ea tamē lege atq; ordine, ut quantum fieri poteſt, interpretando ſequar regulam præceſſorū. Et eius præcipue uiri, cuius ſuperius fecimus mentionem: qui cum ultra ſeptuaginta libellos Origenis, quos Homiliticos appellauit, aliquantos etiam de Tomis in Apoſtolum ſcriptis tranſtuliſſet in Latinū: in quibus cum aliquanta offendicula inueniantur in Græco: ita elimauit omnia interpretando atq; purgauit, ut nihil in illis quod à fide noſtra diſcrepet, Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiā nos, licet nō eloquentiæ uiribus, diſciplinæ tamē regulis inquantū poſſumus ſequimur, obſeruantes ſcilicet, ne ea quæ in libris Origenis à ſeipſo diſcrepantia inueniuntur atq; contraria, proferamus. Cuius diuerſitatis cauſam plenius tibi in Apologetico, quē Pamphilus pro libris ipſius Origenis ſcripſit, edidimus, breuiſsimo libello ſuperaddito: in quo euidentibus ut arbitror probamētis corruptos eſſe in q̄ plurimis ab hæreticis & maliuolis libros eius oſtendimus: & iſtos præcipue, quos nunc exigis ut interpreter, id eſt περὶ ἀρχῶν, quod de principijs uel de principatibus dici poteſt, qui ſunt reuera aliàs & obſcuriſsimi & difficillimi. De rebus enim ibi talibus diſputat, in quibus philoſophi omni ſua ætate conſumpta nihil inuenire potuerunt. Hic uero noſter quantum potuit id egit, ut creatoris fidem, & creatarum rerum rationem, quam illi ad impietatē traxerunt, ad pietatem ipſe conuerteret. Sicubi ergo nos in libris eius aliquid contra id inuenimus, quod ab eo cæteris locis fideliter piè de trinitate fuerat definitum: ueluti adulteratum hoc & alienum, aut prætermiſimus, aut ſecūdum eam regulam protulimus, quam ab ipſo frequenter inuenimus affirmatā. Si qua ſanè, uelut peritis iam & ſcientibus loquens, dum breuiter tranſire uult, obſcurius protulit: nos ut manifeſtior D fieret locus, ea quæ de ipſa re in alijs eius libris apertius legeramus adiecimus, explanationi ſtudentes: nihil tamē noſtrum diximus, ſed licet in alijs locis, dicta ſua ſibi tamē reddidimus. Hoc aūt idcirco in præfatione cōmonui, ne fortè calumniatores iterum ſe criminandi putarent inueniſſe materiam. Sed uiderint ipſi, quid peruerſi & contētioſi homines agant. Nobis interim tantus labor, ſi tamē orantibus uobis deus annuerit, idcirco ſuſceptus eſt: non ut calumnioſorū ora (quod fieri non poteſt, licet fortè hoc deus faciet) clauderemus: ſed ut proficere ad ſcientiā rerum uolentibus, materiā præberemus. Illud ſanè omnē qui hos libros uel deſcripturus eſt uel lecturus, in conſpectu dei patris & filij & ſpiritus ſancti cōteſtor, atq; cōuenio per futuri regni fidē, per reſurrectionis ex mortuis ſacramentū, per illum qui præparatus eſt diabolo & angelis ſuis æternū ignē, ſic nō illum locū æterna hæreditate poſsideat: ubi eſt fletus & ſtridor dentiū, & ubi ignis eorū non extinguetur, & uermis eorū nō morietur: ne quis addat aliquid huic ſcripturæ, ne auferat, ne inſerat, ne immutet: ſed conferat cum exemplaribus unde ſcripſerit, & emendet ad literā & diſtinguat, & inemendatum uel non diſtinctum codicem nō habeat: ne ſenſuum difficultas ſi diſtinctus codex non ſit, maiores obſcuritates legentibus generet.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Pammachius & Oceanus extimulant Hieronymum, ut à calumnijs Ruffini, & hominum ſuſpicionibus ſe purget, & oſtendat ſe ab Origeniſtarum errore alienum.

PAMMACHIVS ET OCEANVS HIERONYMO.

SAnctus aliquis ex fratribus ſchedulas ad nos cuiuſdā detulit, quæ Origenis uolumen, quod περὶ ἀρχῶν inſcribitur, in Latinum ſermonem uerſum tenerent. Et quoniam in his multa ſunt quæ tenuitatem noſtri ingenij permouēt, quæq; minus catholicè dicta exiſtimamus: ſuſpicamur etiam ad excuſationem autoris multa de libris eius eſſe ſubtracta, quæ apertam impietatem eiuſdem monſtrare potuiſſent: quæſumus

A ſumus præſtantiam tuam, ut & hoc ſpecialiter, non tam nobis quàm uniuerſis qui in ur
be habitant, profuturum opus, digneris impendere, ut ſupradictum librum Origenis,
quemadmodum ab ipſo autore editus eſt, ad fidem tuo ſermone manifeſtes, & quæ à de
ſenſore eius interpollata ſunt, prodas. Et quæ etiam in his ſchedulis quas ad ſanctitatem
tuam direximus, uel contra catholicam regulam, uel imperitè edita ſunt, redarguas atq;
conuincas. Sanè ſubtiliter in præfatione operis ſui mentionem tacito nomine tuæ ſancti
tatis expreſsit, quod à te promiſſum opus ipſe complerit: illud obliquè agens, etiam te ſi
mili ratione ſentire. Purga ergo ſuſpiciones hominum, & conuince criminantem: ne ſi
diſsimulaueris, conſentire uidearis.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Exponit quo animo legerit & amarit & laudarit Origenem, quem ab omnibus legi cupiat, ſi fie
ri poſsit abſq; periculo pietatis: & æmulorum calumnias refellit, ac ſuſpiciones hominum diluit. Co
actusq; prodit errores Origenis, quos fruſtra conabanť defendere, qui ſuam hæreſim illius prętextu
defendere ſtudebant.

HIERONYMVS PAMMACHIO ET OCEANO.

1 SChedulæ quas miſiſtis, honorifica me affecere cõtumelia: ſic ingeniũ prædi
cantes, ut fidei tollerent ueritatẽ. Et quia eadem & Alexandriæ & Romæ au-
dieram, & in toto penè orbe boni homines ſuper meo nomine iactare con-
ſueuerunt: & tantum me diligunt, ut ſine me hæretici eſſe non poſsint: omit
tam perſonas, rebus tantum & criminibus reſpondebo. Neq; enim prodeſt maledicenti
bus remaledicere, & aduerſarios talione mordere, cui præcipitur malum pro malo non
reddere, ſed uincere in bono malum, ſaturari opprobrijs, & alteram uerberanti præbere
maxillam. Obijciunt mihi, quare Origenem aliquando laudauerim. Ni fallor duo loca
ſunt, in quibus eum laudaui: Præfatiuncula ad Damaſum in Homilias Cantici cantico-
rum, & Prologus in librum Hebraicorum nominum. Quid ibi de dogmatibus eccleſiæ
dicitur? Quid de patre & filio & ſpiritu ſancto? Quid de carnis reſurrectione? Quid de
B animæ ſtatu atq; ſubſtantia? Simplex interpretatio atque doctrina, ſimplici uoce laudata
eſt. Nihil ibi de fide, nihil de dogmatibus comprehenſum eſt. Moralis tantum tractatur
locus, & allegoriæ nubilum ſerena expoſitione diſcutitur. Laudaui interpretẽ, non dog
matiſten: ingenium, nõ fidem: philoſophum, nõ apoſtolum. Quod ſi uolunt ſuper Ori-
gene meum ſcire iudicium: legant in Eccleſiaſten cõmentarios: replicẽt in epiſtolam ad
Epheſios tria uolumina, & intelligẽt me ſemper eius dogmatibus contraiſſe. Quæ enim
ſtultitia eſt, ſic alicuius laudare doctrinam, ut ſequaris & blaſphemiã? Et beatus Cypria-
nus Tertulliano magiſtro utitur, ut eius ſcripta probant: cumq; eruditi & ardentis uiri
delectetur ingenio, Montanum cum eo Maximillamq; non ſequitur. Fortiſsimos libros
2 contra Porphyriũ ſcribit Apollinaris. Eccleſiaſticam pulchrè Euſebius hiſtoriã texuit: al
ter eorum dimidiatam Chriſti introduxit œconomiã, alter impietatis Arij apertiſsimus
propugnator eſt. Væ, inquit Eſaias, qui dicunt bonum malum, & malum bonum, & qui
faciunt amarum dulce, & dulce amarum. Nec bonis aduerſariorũ, ſi honeſtum quid ha
buerint, detrahendum eſt: nec amicorum laudanda ſunt uitia: & unumquodq; nõ perſo
narum, ſed rerum pondere iudicandum eſt. Mordetur & Lucilius, quod incompoſito
currat pede, & tamẽ ſales eius leposq; laudanť. Dum eſſem iuuenis, miro diſcẽdi ferebar
ardore, nec iuxta quorundam præſumptionẽ, ipſe me docui. Apollinariũ Laodicenum
audiui Antiochiæ frequenter, & colui, & cum me in ſanctis ſcripturis erudiret, nunquã
illius contentioſum ſuper ſenſu dogma ſuſcepi. Iam canis ſpargebať caput, et magiſtrum
potius quàm diſcipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam, audiui Didymum: in
multis ei gratias ago. Quod neſciui, didici: quod ſciebam, illo docente non perdidi. Pu-
tabant me homines finem feciſſe diſcendi. Veni rurſum Hieroſolymam & Bethlehem.
Quo labore, quo precio Barrabanum nocturnum habui præceptorem? Timebat enim
Iudæos, & mihi alterum exhibebat Nicodemum. Horum omnium frequenter in opu-
ſculis meis facio mentionem. Certe Apollinarij & Didymi inter ſe dogma contrarium
eſt

eſt.Rapiat me ergo utraq; turba diuerſum altrinſecus, quia magiſtrũ utrunq; confiteor. c
Si expedit odiſſe homines,& gentẽ aliquã deteſtari, miro odio auerſor circũciſos. Vſq;
hodie enim perſequunť dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtum in ſynagogis ſatanæ. Obijciat
mihi quiſpiam:cur hominẽ Iudæum habuerim præceptorem.Et audet quidam proferre
literas meas ad Didymũ quaſi ad magiſtrum.Grande crimen diſcipuli,ſi hominem eru-
ditum & ſenem magiſtrum dixerim. Et tamẽ uolo inſpicere ipſam epiſtolam, quæ tanto
tempore in calumniã reſeruata eſt.Nihil præter honorem & ſalutationẽ continet.Inepta
ſunt hæc & friuola.Arguite potius ubi hęreſim defenderim,ubi prauũ Origenis dogma
laudauerim.In lectione Eſaiæ,in qua duo Seraphim clamantia deſcribunť: illo interpre
tante filium & ſpiritũ ſanctum, nónne ego deteſtandam expoſitionẽ in duo teſtamenta
mutaui?Habetur liber in manibus,ante uiginti annos editus. Tot opuſcula mea,& maxi
me cõmentarij,iuxta oportunitatẽ locorum gentilem ſectam lacerant. Quod aũt oppo-
nunt congregaſſe me libros illius,ſuper cunctos homines: utinam omniũ tractatorũ ha
berem uolumina:ut tarditatem ingenij,lectionis diligentia compenſarẽ.Congregaui li-
bros eius,fateor.Et ideo errores non ſequor,quia ſcio uniuerſa quæ ſcripſit.Credite ex-
perto,quaſi Chriſtianus Chriſtianis loquor.Venenata ſunt illius dogmata, aliena à ſcri-
pturis ſanctis,uim ſcripturis facientia.Legi inquam,legi Origenẽ.Et ſi in legendo crimẽ
eſt,fateor:& noſtrum marſupiũ,Alexandrinæ chartæ euacuarunt.Si mihi creditis, Ori-
geniſtes nunquã fui.Si nõ creditis,nunc eſſe ceſſaui. Quod ſi nec adducimini ad fidem,
compellitis me ad defenſionem mei,contra amaſium ueſtrum ſcribere : ut ſi non credi-
tis neganti,credatis ſaltem accuſanti.Sed libentius mihi errãti creditur,q̃ correcto. Nec
mirum,putant enim me ſuum eſſe συμμύστω, & propter animales & luteos nolle palàm
dogmata confiteri.Ipſorũ enim decretum eſt,non facile margaritas ante porcos eſſe mit
tendas,nec dandum ſanctum canibus,& cum Dauid dicere: Abſcõdi in corde meo elo-
quia tua,ut non peccem tibi.Et in alio loco ſuper iuſto : Qui loquitur,inquit,ueritatem
cum proximo ſuo,id eſt,cũ his qui domeſtici fidei ſunt.Ex quo uolunt intelligi,nos qui D
necdum initiati ſumus,debere audire mendaciũ:ne paruuli atq; lactentes,ſolidioris cibi
edulio ſuffocemur.Quod autem periuriorum atq; mendacij inter ſe orgijs fœderentur:
ſextus Stromateon liber(in quo ex Platonis ſententia noſtrum dogma componit) pla- 3
niſsimè docet.Quid igitur faciam?Negem me eiuſdem dogmatis eſſe? Non credent.Iu-
rem?Ridebunt,& dicẽt:domi nobis iſta naſcunť.Faciam (quod ſolum cauent) ut ſacra
eorum atq; myſteria in publicum proferam , & omnis prudentia eorum qua nos ſimpli
ces ludunt,in propatulo ſit:& qui neganti uoci nõ credunt, credant ſaltẽ arguenti ſtilo.
Hoc enim uel maxime cauent,ne quando contra autorẽ ſuum eorum ſcripta teneanť.Fa
cile dicunt cum iuramento, quod poſtea alio ſoluant periurio . Ad ſubſcriptionẽ tergi-
uerſanť,quærunt́q; ſuffugia.Alius,nõ poſſum, inquit,damnare, quod nemo damnauit.
Alius,nihil ſuper hoc à patribus ſtatutũ eſt: ut dum totius orbis prouocať autoritas, ſub
ſcribendi neceſsitas differatur. Quidam conſtantius , quomodo, inquit, damnabimus,
quos ſynodus Nicena nõ tetigit?quæ enim damnauit Arium,damnaſſet utiq; & Orige-
nem,ſi illius dogmata reprobaſſet.Scilicet uno medicamine omnes ſimul morbos debe
re curare . Et idcirco ſpiritus ſancti neganda maieſtas eſt , quia in illa ſynodo ſuper ſub-
ſtantia eius ſilentiũ fuit.De Ario tunc,non de Origene quæſtio fuit:de filio,nõ de ſpiri-
tu ſancto.Confeſsi ſunt quod negabať,tacuerunt de quo nemo quærebat . Quanquã la-
tenter Origenẽ fontem Arij percuſſerunt. Damnantes enim eos, qui filium de patris ne
gant eſſe ſubſtantia:illum pariter Ariumq́; damnauerũt.Alioqui hoc argumẽto, nec Va
lentinus,nec Marcion,nec Cataphryges,nec Manichæus damnari debent:quia ſynodus
Nicena eos nõ nominat,quos certè ante ſynodum fuiſſe non dubium eſt.Quod ſi quan
do urgeri cœperint,& aut ſubſcribendũ eis fuerit, aut exeundum de eccleſia, miras ſtro
phas uideas. Sic uerba temperant, ſic ordinem uertunt, & ambigua quæq; concinnant:
ut & noſtram,& aduerſariorum confeſsionem teneant:ut aliter hæreticus,aliter catho-
licus

A licus audiat,quasi nõ eodẽ ſpiritu & Apollo Delphicus atq; Loxias oracula fuderit,Crœ
4 ſo & Pyrrho diuerſis temporibus ſed pari illudẽs ſtropha.Exempli cauſa pauca ſubijciã. Credimus,inquiũt,reſurrectionẽ futuram corporũ.Hoc ſi bene dicatur,pura confeſsio eſt.Sed quia corpora ſunt cœleſtia & terreſtria, & aer iſte & aura tenuis iuxta naturã ſuã corpora nominantũ,corpus ponunt non carnẽ:ut orthodoxus corpus audiens , carnem putet:hæreticus ſpiritũ recognoſcat.Hæc eſt eorũ prima decipula,quę ſi deprehenſa fue rit,inſtruunt alios dolos,& innocentiã ſimulant,& malicioſos nos uocant, & quaſi ſim pliciter credentes,aiunt:Credimus reſurrectionẽ carnis.Hoc uero cum dixerint,uulgus indoctum putat ſibi ſufficere,maxime quia idipſum & in ſymbolo credit.Interroges ultra,circuli ſtrepitus cõmouetur,fautores clamitant:Audiſti reſurrectionem carnis:quid quæris amplius?Et in petuerſum ſtudijs cõmutatis,nos ſycophantæ, illi ſimplices appel lantur.Quod ſi obduraueris frontẽ,& urgere cœperis,carnẽ digitis tenens,an ipſam dicant reſurrecturã,quæ cernitũ,quæ tangitũ,quæ incedit & loquitur:primo rident,deinde annuunt.Dicentibusq; nobis,utrum capillos & dentes , pectus & uentrẽ, manus & pedes,cæteroſq; artus ex integro reſurrectio exhibeat:tunc uero riſu ſe tenere nõ poſſunt, cachinnoq; ora ſoluentes,tonſores nobis neceſſarios & placentas & medicos ac ſutores ingerunt.Vltroq; interrogãt,utrum credamus & genitalia utriuſq; ſexus reſurgere,noſtras genas hirtas,fœminarũ leues fore,& habitudinẽ corporis pro maris ac fœminæ diſtinctione diuerſam.Quod ſi dederimus, ſtatim expetũt uuluam & coitũ, & cætera quæ in uentre ſunt & ſub uentre.Singula membra negant , & corpus quod conſtat ex membris,dicunt non reſurgere.Non eſt huius temporis contra dogma peruerſum, rhetoricum iactare ſermonẽ.Non mihi diues Ciceronis lingua ſufficiat:non feruẽs Demoſthenis oratio,animi mei poſsit implere feruorẽ,ſi uelim hæreticorũ fraudulentias prodere, qui uerbotenus reſurrectionẽ fatentes, animo negant . Solent enim mulierculæ eorum mãmas tenere,uentri applaudere,lumbos & femora & putres attrectare axillas, & dice-
B re:Quid nobis prodeſt reſurrectio,ſi fragile corpus reſurget ? Et futuræ angelorũ ſimiles,habebimus & naturã?Dedignantũ uidelicet cum carne & oſsibus reſurgere,cum qui bus reſurrexit & Chriſtus.Sed fac me erraſſe in adoleſcentia,& philoſophorũ,id eſt gen tilium ſtudijs eruditũ,in principio fidei dogmata ignoraſſe Chriſtiana: & hoc putaſſe in apoſtolis,quod in Pythagora & Platone & Empedocle legeram.Cur paruu li in Chriſto atq; lactentis errorem ſequimini?Cur ab eo impietatẽ diſcitis, qui necdum pietatẽ noue rat?Secunda poſt naufragiũ tabula eſt, culpam ſimpliciter cõfiteri . Imitati eſtis errantẽ, imitamini & correctum.Errauimus iuuenes,emendemur ſenes. Iungamus gemitus,lachrymas copulemus,ploremus,& conuertamur ad dominũ,qui fecit nos: non expecte mus diaboli pœnitentiã.Vana eſt illa præſumptio,& in gehẽnæ trahens profundum:hic aut quæritũ uita,aut amittitur . Si Origenẽ nunquam ſequutus ſum , fruſtra infamare me quæritis.Si diſcipulus eius fui,imitamini pœnitentẽ.Credidiſtis confitenti,credite & neganti.Si iſta,ut ais,inquit,noueras,cur eu m laudaſti in opuſculis tuis?Et hodie laudarẽ, niſi uos eius laudaretis errores.Non mihi diſpliceret ingeniũ, niſi quibuſdã eius placeret impietas.Et Apoſtolus pręcipit:omnia legentes,quæ bona ſunt retinẽtes.Lactantius in libris ſuis,& maxime in epiſtolis ad Demetrianũ,ſpiritus ſancti negat ſubſtantiã:& er rore Iudaico dicit uel ad patrem referri uel ad filium: & ſanctificationem utriuſq; perſo næ ſub eius nomine demonſtrari.Quis mihi interdicere poteſt,ne legam inſtitutionum eius libros,quibus contra gentes ſcripſit fortiſsime , quia ſuperior ſententia deteſtanda eſt?Apollinarius contra Porphyriũ egregia ſcripſit uolumina.Probo laborem uiri,licet fatuum in pleriſq; dogma contemnam.Confitemini & uos in quibuſdam errare Origenem,& mu ultra non faciã.Dicite eum male ſenſiſſe de filio, peius de ſpiritu ſancto:animarum de cœlo ruinas impiẽ protuliſſe : reſurrectionem carnis uerbo tantum confiteri : cæterum aſſertione deſtruere, & poſt multa ſecula atque unam omnium reſtitutio-
5 nem, idipſum fore Gabrielem quod diabolum, Paulum quod Caipham, uirgines quod proſtibulas

prostibulas. Cum hæc reieceritis, & quasi censoria uirgula separaueritis à fide ecclesiæ, C
tuto legã cætera, nec uenena iam timebo, cum antidotũ præbuero. Non mihi nocebit, si
dixero: Origenes cum in libris meis omnes uicerit, in Cãtico canticorũ ipse se uicit. Nec
formidabo sententiam, qua illum doctorẽ ecclesiarum quondam adolescentulus nomi-
naui; nisi fortè accusare debui, cuius rogatus opuscula transferebam, & dicere in Prolo
go, Hic cuius interpretor libros hæreticus est. Caue lector, ne legas, fuge uiperã. Aut si le
gere uolueris, scito à malis hominibus & hæreticis corrupta esse quæ transtuli: quanq̃ ti
mere nõ debeas. Ego enim omnia quæ uitiata fuerũt correxi. Hoc est alijs uerbis dicere,
Ego qui interpretor catholicus sum, hic quẽ interpretor hæreticus est. Deniq; & uos sa-
tis simpliciter & ingenuè, & nõ maliciose, parui scilicet pendẽtes præcepta rhetorica, &
præstigias oratorũ, dum libros eius περὶ ἀρχῶν hæreticos confitemini, & in alios crimẽ
transferre uultis, iniecistis legentibus scrupulũ, ut totã autoris uitã discuterent, & ex cæ-
teris coniecturam præsentis facerẽt quæstionis. Ego callidus qui emendaui, silens quod
uolui, & dissimulans crimina, nõ feci inuidiam criminoso. Aiunt & medici, grãdes mor
bos non esse curandos, sed dimittendos naturæ, ne medela languorẽ exasperet. Centum
quinquaginta anni propè sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri. Quis Latinorum
ausus est unquã transferre libros eius De resurrectione, περὶ ἀρχῶν, στρωματεῖς, & τόμους?
Quis per infame opus seipsum uoluit infamari? Nec disertiores sumus Hilario, nec fide-
liores Victorino, qui eius tractatus nõ ut interpretes, sed ut autores proprij operis tran
stulerunt. Nuper sanctus Ambrosius sic Hexaemeron illius compilauit, ut magis Hippo
lyti sentẽtias Basilijq; sequeretur. Ego ipse, cuius æmulatores esse uos dicitis, & ad cæteros
talpæ, capreaũ in me oculos possidetis: si malo animo fuissem erga Origenẽ, interpreta
tus essem hos ipsos quos suprà dixi libros, ut mala eius etiã Latinis nota facerẽ. Sed nun-
quam feci, & multis rogantibus acquiescere nolui. Non enim consueui eorũ insultare er-
roribus, quorũ miror ingenia. Ipse si adhuc uiueret Origenes, irasceretur uobis fautorib.
suis: & cum Iacob diceret, odiosum me fecistis in mũdo. Vult aliquis laudare Origenẽ? D
Laudet ut laudo. Magnus uir ab infantia, & uerè martyris filius, Alexandriæ ecclesiasti-
cam scholam tenuit, succedens eruditissimo uiro Clemẽti presbytero. Voluptates intan
tum fugit, ut zelo dei, sed tamẽ non secundũ scientiam, ferro truncaret genitalia. Calca-
uit auaritiã, scripturas memoriter tenuit: & in studio explanationis earum diebus desu-
dauit ac noctibus. Mille & eo amplius tractatus, quos in ecclesia loquutus est edidit. In-
numerabiles præterea cõmentarios, quos ipse appellat τόμους: & quos nunc prętereo, ne
uidear operum eius indicem texere. Quis nostrum tanta potest legere, quanta ille cõscri
psit? Quis ardentẽ in scripturis animum nòn miretur? Quod si quis Iudas zelotes oppo- E
suerit nobis errores eius, audiat liberè, Interdũ magnus dormitat Homerus. Verũ operi
longo fas est obrepere somnum. Non imitemur eius uitia, cuius uirtutes non possumus
sequi. Errauerunt in fide alij tam Græci quàm Latini, quorũ nõ necesse est proferre no-
mina, ne uideamur eum non sui merito, sed aliorum errore defendere. Hoc non est, in-
quies, excusare Origenem, sed accusare cæteros. Pulchrè, si eum errasse non dicerem, si
in fidei prauitate saltem apostolum Paulum uel angelum de cœlo audiẽdum crederem.
Nunc uero cum simpliciter errorem eius fatear, sic legam ut cæteros, quia sic errauit ut
cæteri. Sed dicas, Si multorũ cõmunis est error, cur solũ persequimini? Quia uos solum
laudatis ut apostolum. Tollite amoris ὑπερβολὴν, & nos tollimus odij magnitudinẽ. Cæ
terorum uitia de libris suis ad hoc tantũ excerpitis, ut huius defendatis errorem. Orige-
nem sic fertis in cœlum, ut nihil eum errasse dicatis. Quisquis es assertor nouorũ dogma
tum, quæso te, ut parcas Romanis auribus, parcas fidei quæ Apostoli uoce laudata est.
Cur post quadringẽtos annos docere nos niteris, quod antè nesciuimus? Cur profers in
mediũ, quod Petrus & Paulus edere noluerũt? Vsq; ad hunc diẽ sine ista doctrina mun-
dus Christianus fuit. Illã senex tenebo fidẽ, in qua puer natus sum. Pelusiotas nos appel-
lant, & luteos animalesq; & carneos, quòd non recipiamus ea quæ spiritus sunt, illi scilicet
Hierosoly

A Hierosolymitæ, quorum mater in cœlo est. Non contemno carnem, in qua Christus natus est, & resurrexit: nō despicio lutum, quod excoctum in testam purissimam, regnat in cœlo. Et tamē miror cur carni detrahentes uiuant carnaliter, & inimicā suam foueant, et nutriant delicatè, nisi fortè implere uolunt scripturam dicentē: Amate inimicos uestros, benefacite his qui persequuntur uos. Amo carnem castam, uirginē ieiunantem: amo carnis nō opera, sed substantiam. Amo carnem, quæ iudicandam se esse nouit. Amo illam, quæ pro Christo in martyrio cæditur, laniatur, exuritur. Illud uero quod asserūt, à quibusdam hæreticis & maleuolis hominibus libros eius esse uiolatos, q̃ ineptum sit, hinc probari potest. Quis prudentior, doctior, eloquētior Eusebio & Didymo, assertoribus Origenis, inueniri potest? Quorum alter sex uoluminibus περὶ ἀπολογίας, ita eum ut se sensisse confirmat: alter sic eius errores nititur excusare, ut tamen illius esse fateat: non scriptum negans, sed sensum scribentis edisserēs. Aliud est, si quæ ab hæreticis addita sunt, Didymus quasi bene dicta defendat. Solus inuētus est Origenes, cuius scripta in toto or
7 be falsarentur: & quasi ad Mithridatis literas, omnis ueritas uno die de uoluminibus illius raderet. Si unus uiolatus est liber, num uniuersa eius opera, quæ diuersis & locis & temporibus edidit, simul corrumpi potuerūt? Ipse Origenes in epistola, quam scribit ad Fabianū Romanæ urbis episcopū, pœnitentiam agit, cur talia scripserit: & causas temeritatis in Ambrosium refert, quod secreto edita in publicū protulerit: & quid adhuc αὐτα λογοῦσιν aliena esse quæ displicēt? Porrò quod Pamphilum proferūt laudatorē eius, gratias illis ago meo nomine, quod dignū me putauerūt, quem cum martyre calumniarentur. Si enim ab inimicis Origenis libros eius dicitis esse uiolatos ut infamarent, quare mihi non liceat dicere, ab amicis eius & sectatoribus compositū esse sub nomine Pamphili uolumē, quod illum testimonio martyris ab infamia uindicaret? Ecce uos emendatis in Origenis libris, quod ille nō scripsit: & miramini, si edat aliquis librū, quem ille nō edidit? Vos in edito opere potestis coargui: ille qui nihil aliud edidit, facilius patet calūniæ.
B Date quodlibet aliud opus Pamphili, nusquā reperietis. Hoc unū est. Vnde igitur sciam quod Pamphili sit? Videlicet stilus & saliua docere me poterit. Nunquam credam quod doctus uir primos ingenij sui fructus quæstionib. & infamiæ dedicarit, & ipsum nomen apologetici ostendit accusationē. Non enim defenditur, nisi quod in crimine est. Vnum nunc proferam, cui contradicere uel stulti sit, uel impudentis. Sexti libri Eusebij super Origenis defensione principium usq; ad mille fermè uersus liber iste qui Pamphili dicitur, cōtinet. Et in reliquis scriptor eiusdem operis profert testimonia, quibus nititur approbare Origenem fuisse catholicū. Eusebius & Pamphilus tantam inter se habuere concordiam, ut unius animæ homines putes, & ab uno alter nomē acceperit. Quomodo igitur inter se dissentire potuerūt, ut Eusebius in toto opere suo Origenem Ariani probet dogmatis, & Pamphilus Nicenæ synodi, quæ fuit postea, defensor est? Ex quo ostenditur uel Didymi, uel cuiuslibet alterius esse opusculum, qui sexti libri capite detruncato, cætera membra sociarit. Sed concedamus ex superfluo, ut Pamphili sit, sed necdū martyris. Antè enim scripsit quàm martyriū perpeteretur. Et quomodo, inquies, martyrio dignus fuit? Scilicet ut martyrio deleret errorem: ut unam culpam, sanguinis sui effusione purgaret. Quanti in toto orbe martyres antequā cæderentur, uarijs subiacuere peccatis? Defendamus ergo peccata: quia qui postea martyres, prius peccatores fuerūt. Hæc fratres amantissimi ad epistolam uestram celeri sermone dictaui, uincēs propositū, ut contra eum scriberem, cuius ingeniū antè laudauerā, malens existimatione periclitari, q̃ fide. Hoc mihi præstiterunt amici mei, ut si tacuero, reus: si respondero, inimicus iudicer. Dura utraq; conditio. Sed è duobus eligā quod leuius est. Simultas redintegrari potest, blasphemia ueniam non meretur. Quid autem laboris in libris transferendis περὶ ἀρχῶν sustinuerim, uestro iudicio derelinquo: dum & mutare quippiam de Græco nō est uertentis, sed euertentis: & eadem ad uerbum exprimere, nequaquam eius qui seruare uelit eloquij uenustatem.

HOnorifica contumelia.] Mira gratia coniunxit inter se pugnantia, honorē et contumeliā. 1
Causæ prodest.] Causam uocat rem de qua agitur, idq; rhetorū more. Talione mor
dere.] Talio, pœnæ genus est ex duodecim tabulis, quo damnum illatū simili damno pen
sabatur: uelun si oculus eruatur ei, qui oculū excusserit alteri. unde retaliare dicimus, cum
par pari refertur. Non dogmatisten.] Dogma, decretū: δογματιστὴς, qui leges ac decreta præscri-
bat. Tertulliano magistro.] Sic enim solitus est eū appellare Cyprianus, quoties libros illius po-
sceret sibi dari: Date, inquiebat, mihi magistrum meū. Huic Hieronymus tribuit eruditionem, & ar-
dens tribuit ingeniū: quem tandem ait in hæresim Montani prolapsum, sed ut id mali magis tribuat
inuidiæ clericorū, quàm uitio Tertulliani. Augustinus dicit eum ob id inter hæreticos habitū, quod
ad Cataphrygas desciuerit, & iteratas nuptias pro stupro damnarit. Dimidiatam Christi.] Nam
Apollinaristæ dicunt, Christum corpus humanum accepisse, cæterū loco animæ fuisse uerbum, atq;
hoc ipsum uerbum ita factum carnem, ut Christi caro & uerbum eiusdem essent substantię. Ita diuus
Augustinus œconomiam uocat, quod parcus dispensator partem hominis tribuat Christo, partē de
trahat. Impietatis Arij.] Qui in personis induxit inæqualitatem, quem errorem Arius ex Orige- 2
nis hauserat libris. At Origenis defensor est Eusebius. Mordetur & Lucilius.] Ita Flaccus in Sa-
tyris: Nempe incomposito dixi pede currere uersus Lucilij. Ac paulo post: At idem, quod sale mul-
to Vrbem defricuit, charta laudetur eadem. Damnat igitur in Lucilio, quod est damnandum, nem-
pe quod est inconditus, laudat quod est probandū, uidelicet sales & lepores. Certe Apollinarij
ac Didymi.] Nam Ambrosius Alexandrinus Didymi discipulus, scripsit uolumen aduersus Apol-
linarium, ut testatur Hieronymus in Catalogo uirorum illustriū. Cæterum hic Apollinarius Laodi-
cenæ ecclesiæ fuit episcopus. Alexandrinæ chartæ.] Lepos est in allusione tacita. Nam Orige-
nes Alexandrinæ ecclesiæ presbyter fuit, & ex Ægypto biblinæ chartæ afferebantur. Suum esse
συμμύστω.] Mystæ, sacris initiati: symmystæ, ijsdem initiati sacris. Et luteos.] Quos aliquando uo 3
cat Pelusiotas. Orgijs fœderentur.] Mysteria uocat orgia, quanq; orgia proprie dicunt Bacchi.
Ex Platonis sententia.] Is enim in Reipublicæ libris, uult ciuitatis custodes callere artem men-
tiendi, & populo imponere, quoties id ipsius exigit utilitas: reliquos mentiri uetat, ne perniciosum
exemplum latius serpat. Et omnino uulgus crassum non ducitur ueris. Alioqui quorsum erat opus
tot ceremonijs in lege Mosaica, quæ Hieronymus ob id scribit tradita, ne in deorū cultum prolabe-
rentur, & his cancellis ad tempus continerētur? Porrò quæ scribit Augustinus de mendacio, quæq;
tradunt à nostri temporis theologis, partim eiusmodi sunt, ut etiam si maxime sint uera, tamē à com-
muni sensu uehementer abhorreant. Domi nobis ista nascantur.] Locus hic ob ignoratum pro D
uerbium in omnibus exemplaribus habebat depravatus: sed uarie, ut est fœcunda imperitia. Signifi
cat autem hoc ipsorum esse peculiare, mentiri ac peierare, cum sint Origenistæ. Quidam cōstan
tius.] Non est hic constantius, nomen proprium, sed aduerbium: ut intelligas hos liberius & auda-
cius suam hæresim defendere. Scilicet uno me.] Scilicet, ironiam habet. Atq; Loxias,] Co-
gnomen est Apollinis, propter obliqua responsa, quæ reddebant huius uates, quò facilius impone-
rent consultoribus. λοξὸς enim Græcis obliquū significat. sic Aristophanes in Pluto: τῷ δὲ λοξίᾳ μέμ-
ψιν δικαίαν μέμφομαι ταύτην. Crœso & Pyrrho.] De oraculis Crœso redditis, legis apud Herodo 4
tum libro primo. Pyrrho respondit ad hunc modum, Dico te Æacida, Romanos uincere posse.
Pari illudens stropha.] Stropham uocat obliquam & figuratam orationem, quo uerbo Hierony-
mus perquam libenter utitur. Pyrrhum fefellit amphibologia, Crœsum ænigmate mulæ. Nos sy
cophantæ.] Id est calumniatores, hoc est qui uiuo accusant, non recte. Et putas attrectare maxil
las.] Varie mendosa erant exemplaria. Legendum, lumbos ac fœmora, & putres attrectare axil-
las: ut intelligas partes quę sub alis sunt, sudore plerunq; infectas. Aut si cui hoc nō placet, legat, lum
bos ac fœmora & suras: deinde post stigmen, adijciat, attrectare mām̄illas. Et futuræ angelorū.]
Natura, hoc loco membrum est mulieris pudendum, quod & Græci uocant φύσιν, uerecundiæ cau-
sa. Locus in quibusdam codicibus ad hunc modum erat immutatus. Futuræ similes, angelorum ha-
bebimus & naturam? Sed mendose, nec enim cohæret cum reliquo disputationis contextu. Et
my ultra non faciam.] Perlongum sit dicere, quot modis hic locus fuerit deprauatus. Quidam habe
bant, Et uim ultra non faciam: quidam, nutum non faciam: alij mutuum non faciam: alij, motum non
faciam: ut fit quoties semel à uero fuerit aberratū. Ego pensitatis diligenter omnibus, reposui: Et my
siue mu, ultra non faciam: hoc est, uerbum non faciam. Iuxta illud Ennij: Neq;, ut aiunt, mu facere au
dent. Hoc est uel minimum uerbum. Nam hæc syllaba mutorum est, unde & muti dicti: & mussare,
quod Græci μύζειν. Verum de hoc copiosius dictum est in Chiliadibus nostris. Quod prostibu 5
las.] Id est publice prostantes ad quæstum meretrices. De resurrectione, περὶ ἀρχῶν, στρωματεῖς,
& τόμους.] Nam ex uestigijs exemplarium ita censeo legendum, id est de principijs, stromatenses (ut
ita uertam, docendi gratia) & tomos. Ac perijt quidem index librorum Origenis, non solum ipsi li-
bri, quem Hieronymus in Catalogo scriptorum illustrium prudens, sed infeliciter omisit, quod eum
in epistola quadam ad Paulam posuisset. Ac perijt ipsa quoq; epistola. Cæterum Collectanea Suidæ
testantur, hunc scripsisse librum περὶ τῆς ἀναστάσεως, id est de resurrectione, & decem quos inscripserit
στρωματεῖς

A στρωματεῖς, ueluti dicas, ex uarijs consarcinatos partibus, more stromatũ. Scripsit & τόμους, quos nos
uolumina possumus dicere, siue sectiones. Compilauit.] Vel hinc liquet aliena compilari, non
nostra: quemadmodũ nunc uulgo scribunt, compilauit hunc librum, pro eo quod est collegit. Am-
brosius Origenis Hexaemeron compilauit, id est sublegit illinc ueluti furto, quę uidebantur: & com
pilantur, quæ furto spoliantur. Operum eius indicem.] Latine dixit, quam uulgo uocant tabu-
lam. Plinius elenchum uocat, Græco uocabulo ἔλεγχος. Iudas zelotes.] Arbitror hoc nomẽ Iu
das à librarijs additum, nihil enim facit ad sententiam, imò officit: neq; enim quisquam fuit hoc no-
6 mine. De Simone zelota legimus: & huius collega Iuda, sed laudato. ζηλωτὴς Græce æmulator, siue
inuidus. Interdum magnus dor.] Aut Hieronymus memoria lapsus est, aut scriptor immutauit
nõnihil. Siquidẽ Horatius sic habet: Quandoq; bonus dormitat Homerus. Amoris ὑπερβολῆς.]
Id est excessum, & nimietatem. Nam quod est supra modum supraq; fidem, ὑπερβολικὸν uocant Grę
ci. Est hoc nomine rhetorũ exornatio, quam quidam uertunt superlationem. Pelusiotas nos ap-
pellant.] Est Pelusium urbs in extremo Nili ostio sita, Syriam uersus, à limo nomen habens, quem il
lic (opinor) inuehit Nilus: atq; illic nati Pelusiotæ uocantur. Est & Thessaliæ portus eius nominis.
πηλὸς aũt lutum est, siue limus: οὐσία substantia. Vnde Pelusium, quasi luteæ substantiæ. Festiuitas est
in ambiguo uerbi. Scilicet Hierosolymitæ.] Scilicet ironiam habet. Hierosolymitæ, respondet
ad hoc quod ante dixerat, Pelusiotas. Obiter notat episcopum Hierosolymitanum infectum Orige
nis dogmatis. περὶ ἀπολογίας.] Id est defensionis, siue excusationis. Aliud est.] Hic loquendi mo
dus peculiaris est Hieronymo, cum infert absurdum aliquid & incredibile. Quis enim credat Didy-
7 mum tam stultum, ut hoc uelit? Ad Mithridatis literas.] Respexit ad id quod est in oratione M.
Tullij pro lege Manilia. Delẽda est, inquit, uobis illa macula Mithridatica superiore bello suscepta,
quæ penitus iam insedit atq; inueterauit in populi Ro. nomine, quod is qui uno die tota Asia tot in
ciuitatibus uno nuncio, atq; unica significatione literarum ciues Romanos necãdos trucidandosq;
denotauit, &c. αἰτιολογοῦσιν.] Id est causantur. Sic enim esse legendum ex uarijs exemplariorum
uestigijs censui. Stilus & saliua.] Stilus instrumentũ est æreum, quo ueteres scribebãt in tabellis
ceratis. Is aliquando ponitur pro charactere scribendi. Saliuam appellat gustum quendam orationis
peculiarem. Nam lingua superiori admota palato, & interueniente saliua gustamus. Quæstioni-
bus.] Id est accusationibus siue controuersiis. Nam & hoc significat quæstio. Dedicarit.] Id est,
initiarit. Nomen apologetici.] Id est, libri defensorij. Argumentum est à relatiuis. Nam ex defen
sione colligitur fuisse qui accusauit.

B ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ex hac epistola apparet & ante intercessisse inter Hieronymum & Ruffinum simultatem, uerum eos tum in gratiam redisse. Sed, ut inquit Horatius, Male sarta gratia nequicquam coit, & rescinditur. Deinde cum obliquis Ruffini laudibus in suspicionem traheretur hæresis Origenicæ, incitantibus etiam amicis, recruduit pristinum inimicitiæ uulnus, & in apertũ bellum erupit illa qualiscunq; concordia. Admonet autem, ne se posthac simili modo laudet.

HIERONYMVS RVFFINO.

DIu te Romæ moratum sermo proprius indicauit. Nec dubito spiritalium pa-
rentum ad patriam reuocatum desiderio, quem matris luctus ire prohibe-
bat, ne magis coram doleres, quod absens uix ferre poteras. Quod quereris
stomacho suo unumquenq; seruire, & nostro non acquiescere iudicio, con-
scientiæ nostræ testis est dominus, post reconciliatas amicitias nullum intercesisse ran-
corem, quo quempiam læderemus: quin potius cum omni cautione prouidimus, ne sal
tem casus in maleuolentiã uerteretur. Sed quid possumus facere, si unusquisq; iuste pu-
tat se facere quod facit? & uidetur sibi remordere, potius quàm mordere? Vera amicitia
quod sentit, dissimulare non debet. Pręfatiuncula librorum περὶ ἀρχῶν ad me missa est,
quam ex stilo intellexi tuam esse. In qua obliquè, imò apertè ego petor. Qua mẽte sit scri-
pta, tu uideris: qua intelligatur, & stultis patet. Poterã & ego, qui sæpissime figuratas con
trouersias declamaui, aliquid de uetere artificio repetere, & tuo te more laudare. Sed ab
1 sit à me, ut quod reprehendo in te, imiter: quin potius ita sententiam temperaui, ut & ob
iectum crimen effugerem, & amicum quantum in me est, nec læsus læderem. Sed obse-
cro te, ut si deinceps aliquem sequi uolueris, tuo tantum iudicio sis contẽtus. Aut enim
bona sunt quæ appetimus, aut mala. Si bona, non indigent alterius auxilio: si mala, pec-
cantium multitudo non parit errori patrocinium. Hæc apud te amice potius expostula-
re uolui, quàm lacessitus publicè desæuire, ut animaduertas me reconciliatas amicitias
purè colere, & non iuxta Plautinam sententiã, altera manu lapidem tenere, panẽ offerre

altera. Frater meus Paulinianus necdũ de patria reuersus est, & puto ꝙ eum Aquileiæ a- C
pud sanctũ papam Chromatiũ uideris. Sanctum quoq; presbyterũ Ruffinũ ob quãdam
causam per Romã Mediolanũ misimus, & orauimus, ut nostro animo & obsequio nos
uideret. Cæterisq; amicis eadem significauimus, ne mordentes inuicẽ, consumamur ab
inuicẽ. Iam tuæ moderationis est, & tuorum, nullam occasionẽ impatientibus dare, ne
non omnes similes mei inuenias, qui possint figuratis laudibus delectari.

SCHOLION

Figuratas controuersias.] De his & figuratis laudibus iam antea diximus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit Ruffini calumnias, quas ex aliorum ad se literis intellexerat. Idq; facit maiori fortasse stomacho, quàm ut talem decuerit uirum, nisi intolerabilis esset calumnia hæreseos insimulari. Si cui libebit Ruffini libros in Hieronymum scriptos legere: uel ob id, quo hæc rectius intelligat (nam alioqui non uideo magnopere, cur legi debeant) reperiet eos in secunda parte Tomi quarti, qui in prima editione secundus erat.

AD PAMMACHIVM ET MARCELLINVM APOLOGIA
Hieronymi aduersus Ruffinum.

ET uestris & multorũ literis didici, obijci mihi in schola tyrãnica, lingua canũ
meorũ ex inimicis ab ipso, cur περὶ ἀρχῶν libros in Latinũ uerterim. O impu
dentiam singularẽ, accusant medicũ quod uenena prodiderit, ut scilicet φάρ
μακον θανάσιμον suum nõ innocẽtiæ merito, sed criminis cõmunione tueanť, 1
quasi culpam numerus peccantiũ minuat, & in personis, non in rebus sit accusatio. Scri
buntur contra me libri, ingeruntur omnibus audiendi, & tamen non eduntur, ut simpli
cium corda percutiant, & mihi facultatem pro me auferant respondendi. Nouum mali-
ciæ genus, accusare quod prodi timeas, scribere quod occultes. Si sunt uera quę scripsit,
cur publicum timuit? si falsa, cur scripsit? Olim pueri legimus, intemperãtis esse arbitror
scribere quicquã, quod occultari uelis. Rogo quis est iste dolor? Quid æstuant? quid in-
saniunt? Quod præconem repuli figuratum? quod nolui me subdolo ore laudari? quod D
sub amici nomine, inimici insidias deprehẽdi? Frater & collega in præfatiuncula uocor,
& satis aperte exponuntur crimina mea, quid scripserim, quibus in cœlum Origenẽ laudibus leuauerim. Bono animo fecisse se dicit. Et quomodo nunc eadem inimicus obijcit, quæ tunc amicus laudauerat? Voluerat me in interpretatione quasi præuium sequi, & autoritatẽ operi suo quasi ex nostris opusculis mutuari. Suffecerat semel dixisse, quod scripseram. Quid necesse fuit eadem rursus iterare, frequẽter ingerere: & quasi nemo sibi laudanti crederet, ipsa dicta replicare? Non est tam sollicita de audientiũ fide, simplex & pura laudatio. Quid metuit, ne illi sine testimonijs dictorum meorum in meis laudibus non credatur? Videtis nos intelligere prudentiam eius, & prædicationis diasyrticæ strophis in scholis sæpe lusisse? Simplicitatẽ obtendere non potest, in quo artifex deprehenditur malicia. Semel aut ut multum bis errasse sit casus, cur prudẽter errat & crebro? & sic per totum texit errorem, ut mihi nõ liceat negare quod laudat? Prudentis fuerat & amici post reconciliatam simultatem etiam leues suspiciones fugere: ne quod fortuito fecisset, consulto facere putaretur. Vnde & Tullius in Commentarijs causarum pro T. Gabinio: Ego, inquit, cum omnes amicitias tuendas semper putaui summa religione & fide, tum eas maxime quæ essent ex inimicitijs reuocatæ in gratiam: propterea quod integris amicitijs officium prætermissum, imprudentiæ, uel (ut grauius interpretemur) negligentiæ excusatione defenditur: post reditum in gratiam, si quid est commissum, id non neglectum, sed uiolatum putatur, nec imprudentiæ, sed perfidiæ asignari solet. Flaccus quoq; in epistola quam scribit ad Florum: Male, ait, sarta gratia nequicquã coit, & rescinditur. Quid mihi nunc prodest, quod simpliciter errasse se iurat? Ecce obijciuntur mihi laudes, & crimini datur simplicissimi animi non simplex nec pura laudatio. Si autoritatẽ suo operi præstruebat, uolens quos sequereť ostendere, habuit im promptu Hilarium confessorẽ, qui quadraginta fermẽ milia uersuum Origenis in Iob & Psalmos

A transtulit. Habuit Ambrosium, cuius penè omnes libri huius sermonibus pleni sunt, & martyrē Victorinū. Qui simplicitatē suam in eo probat, dum nulli moliť insidias, de his omnibus tacet, & quasi columnis ecclesiæ prætermissis me solū publicat, & nihili hominem per angulos consectať: nisi fortè eadē simplicitate qua amicū nescius accusauit, illos ignorasse se iuret. Et quis ei credet uiro eruditissimo, & qui tantā habeat scientiā scriptorum ueterū, maxime Græcorū, ut dum peregrina sectať, penè ista amiserit, quod recentissimæ memoriæ uiros & Latinos nesciat? Ex quo apparet nō tam me ab eo laudatum, q̄ illos non accusatos: ut siue laus illa est, ut stultis persuadere conať: siue accusatio, ut ego ex uulneris mei dolore sentio, nec in laude haberē æqualium gloriā, nec in uituperatione solatiū. Teneo epistolas uestras, quibus accusatū me scribitis esse: & hortamini ut respondeam criminanti: ne si tacuerim, uidear crimē agnoscere. Ad quas respondi, fateor: & quamuis læsus, sic amicitiæ iura seruaui, ut me sine accusantis accusatione defenderē: & quod unus Romæ amicus obiecerat, à multis in toto orbe inimicis dicerē iactitatū, ut nō uiderer homini, sed criminibus respondere. Aliud est, si pro iure amicitiæ accusatus tacere debui, & dum lutatā habeo faciē, atq; (ut ita dicā) hæretico fœtore conspersam, ne simplici quidem aqua diluere, ne ille mihi fecisse putareť iniuriā. Hæc uox nec hominis est, nec ad hominē, apertè amicū petere, crimina eius sub persona laudatoris exponere: & illi ne hoc quidem liberū derelinqui, ut se catholicū probet, & laudationem hæretici, quæ illi obijcitur, non de assensu hæreseos, sed de ingenij extitisse admiratione respondeat. Placuerat ei, siue ut ipse uult uideri, compulsus erat in Latinā linguā uertere, quod nolebat. Quid necesse fuit me latentē, & tantis maris atq; terrarū diuisum spacijs inserere quæstioni? opponere inuidiæ plurimorū? ut plus mihi laudando noceret, q̄ sibi prodesset exemplo? Nunc quoq; quia renui laudatorem, & uerso stilo docui me nō esse, quod meus necessarius prędicauit, diciť furere: & tres cōtra me libros uenustate Attica texuisse: eadē accusans, quæ antè laudauerat, & obijciēs mihi in translatione Origenis nefaria

B dogmata, de quo in præfatiuncula laudationis suæ dixerat: sequar regulam præcessorū, & eius præcipuè uiri, cuius superius fecimus mentionē: qui cum ultra septuaginta libellos Origenis, quos Homiliticos appellauit, aliquantos etiā de Tomis in Apostolum scriptis, transtulisset in Latinū: in quibus cum aliquanta offendicula inueniant in Gręco: ita elimauit omnia interpretando atq; purgauit, ut nihil in illis quod à fide nostra discrepet Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiā nos, licet non eloquentiæ uiribus, disciplinæ tamen regulis inquantum possumus sequimur. Certe hæc illius uerba sunt, negare non potest. Ipsa stili elegantia & sermo compositus, quodq; his maius est, simplicitas Christiana autoris sui characterem probant. Aliud est, si ista Eusebius deprauauit, & accusator Origenis meiq; studiosus in uno eodemq; opere, & illum & me uel errasse uel bene sensisse testatus est. Non potest me inimicus hæreticum dicere, quem à fide sua dudum non discrepare præfatus est. Simulq; & hoc ab eo quæro, quid sibi uelit sermo moderatus & dubius? Nihil, inquit, in illis quod à fide nostra discrepet, Latinus lector inueniet. Fidē suā quam uocat? Eám ne qua Romana pollet ecclesia? an illam, quæ in Origenis uoluminibus continetur? Si Romanam responderit, ergo catholici sumus, qui nihil de Origenis errore transtulimus. Sin autem Origenis blasphemia, fides illius est: dum mihi incōstantiæ crimē impingit, se hæreticū probat. Siue bene credit laudator meus, confessione sua me assumit in socium. Siue male, ostendit me ideo antè laudatū, quia participē sui putabat erroris. Sed aduersus illos libros, qui per angulos garriūt, & furtiua accusatione me mordent, cum editi fuerint, & de tenebris ad lucē processerint: atq; ad nos uel studio fratrum, uel temeritate æmulorum potuerint peruenire: respondere conabor. Neq; enim magnopere formidandi sunt, quos metuit autor suus prodere, & tantum confœderatis legendos esse decreuit. Tunc aut agnoscam crimina, aut diluam, aut in accusatorem quæ sunt obiecta retorquebo: & ostendam quod hucusq; silentiū modestiæ fuerit, non malæ conscientiæ. Interim apud tacitum lectoris iudicium purgatū me esse uolui, & grauissi-

mum inter amicos crimē refellere, ne prior læsisse uidear, qui & uulneratus nequaquam contra persecutorē tela direxi, sed meo tantū uulneri admoui manū. Quem obsecro, ut absque præiudicio personarū culpam in eum referat, qui lacessiuit. Nec læsisse contentus, quasi aduersus elinguem semperque taciturū tres elucubrauit libros. Et ἀρνιώσας Marcionis de meis opusculis fabricatus est. Gestit animus, & illius repēte doctrinā, & meā insperatam uecordiā cognoscere. Fortasse breui tempore didicit, quod nos docere debeat, & quod illum scire nullus putabat, subitū eloquentiæ flumē ostendit. Sic pater ille deus faciat, sic magnus Iesus. Incipiat conferre manū. Quāuis librauerit accusationis suæ hastas, & totis aduersum nos uiribus intorserit: credimus in deo saluatore, quod scuto circūdabit nos ueritas eius: & cum Psalmista canere poterimus: Sagittæ paruulorū factæ sunt plagæ eorum. Et si constiterint aduersum me castra, nō timebit cor meū. Si steterit aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Sed hæc aliàs. Nunc ad id reuertamur quod cœperamus. Obijciunt mihi sectatores eius, cerealiaque arma expediūt fessi rerum, quare περὶ ἀρχῶν libros Origenis noxios, & ecclesiasticæ fidei repugnantes, in Latinum sermonem uerterim. 2 Ad quos breuis & succincta responsio est: Tuæ me frater Pammachi & tuorū literę compulerunt, dicentes illos ab alio fraudulenter esse translatos, & interpolata nōnulla, & uel addita uel mutata. Ac ne parū epistolis haberē fidem, misistis exemplaria eiusdem translationis, cum præfatiuncula laudatrice mea. Quæ cum legissem, contulissemque cum Græco, ilico animaduerti quæ Origenes de patre & filio & spiritu sancto impiè dixerat, & quæ Romanæ aures ferre non poterant, in meliorem partem ab interprete cōmutata. Cætera autem dogmata, de angelorum ruina, de animarum lapsu, de resurrectionis præstigijs, de mundo uel mundis Epicuri, de restitutione omniū in æqualem statum, & multo his deteriora, quę longum esset retexere: uel ita uertisse, ut in Gręco inuenerat: uel de commentariolis Didymi, qui Origenis apertissimus propugnator est, exaggerata & firmiora posuisse: ut qui in trinitate catholicum legerat, in alijs hæreticū non caueret. Alius forsitan, qui non esset amicus eius diceret: aut totum muta, quod malum est: aut totum D prode, quod optimum putas. Si propter simplices noxia quæque detruncas, & ea quæ ab hæreticis addita simulas, in peregrinū non uis transferre sermonē, cede quicquid est noxium. sin autem ueritatis fidem in translatione conseruas, cur alia mutas, & alia dimittis intacta? Quanquam aperta confessio est, in eodem prologo emendasse te praua, & optima reliquisse. Ex quo nō interpretis libertate, sed scriptoris autoritate teneberis: si quid in his quæ uertisti hæreticum comprobetur: & manifesti criminis arguere, idcirco te uenenī calicem circumlinere melle uoluisse, ut simulata dulcedo uirus pessimum tegeret. Hæc & multa his duriora inimicus diceret: & te non ut interpretē mali operis, sed ut assipulatorē, in ius ecclesię traheret. Ego autem memet tantum defendisse contētus, in libris περὶ ἀρχῶν simpliciter, quod in Græco habebatur expressi: non ut crederet lector his quæ interpretabar, sed ne crederet illis quæ tu antè transtuleras. Duplex in opere meo utilitas fuit, dum & hæreticus autor proditur, & nō uerus interpres arguitur. Ac ne quis me putaret his consentire quæ uerteram, interpretationis necessitatē præfatione muniui, & docui quibus lector non deberet credere. Prior translatio laudem autoris continet, secunda uituperationē. Illa lectorem prouocat ad credendum, ista ad nō credendum mouet. Ibi & ego inuitus laudator assumor, hic intantū non laudo quē transfero ut cogar accusare laudantē. Eadem res non eadem mēte perfecta est, imò unum iter diuersos exitus habuit. Abstulit quæ erant, dicens ab hæreticis deprauata: & addidit quæ non erant, asserēs ab eodem in locis alijs disputata: quod nisi ipsa loca monstrauerit, unde transtulisse se dicit, probare non poterit. Mihi studio fuit nihil mutare de uero. Ad hoc enim transtulisse se dicit, ut mala interpretata conuincerē. Putatis me interpretē? Proditor fui, prodidi hæreticum, ut ecclesiam ab hæresi uindicarē. Cur Origenem in quibusdam antè laudauerim, prælatus huic operi ostendit liber. Nunc sola interpretationis meæ causa redditur: quæ quum pietatis habeat uoluntatem, non debeo impietatis argui, prodens impium,

quod

A quod quasi plum ecclesijs tradebatur. Septuaginta libros eius, ut meus necessarius cri-
minatur, in Latinũ uerteram: & multa de tomis. Nunquam de opere meo fuit quæstio,
nunquam Roma cõmota est. Quid necesse erat Latinis auribus tradere, quod detestatur
& Græcia? quod orbis accusat? Ego per tot annos tam multa conuertens nunquã scan-
dalo fui. Tu ad primũ & solum opus, ignotus prius, temeritate factus es nobilis. Docet
ipsa præfatio, & Pamphili martyris librũ pro defensione Origenis à te esse translatũ. Et
hoc agis totis uiribus, ut cuius fidem martyr probat, ecclesia non refutet. Sex libros (ut
ante iam dixi) Eusebius Cæsariensis episcopus, Arianę quondam signifer factionis, pro
Origene scripsit, latissimũ & elaboratũ opus: & multis testimonijs approbauit Origenẽ
iuxta se catholicũ, id est iuxta nos Arianũ esse. Horum tu primũ librũ uertis sub nomine
martyris. Et miramur, si me homunculum parui precij, Origenis laudatorẽ uellis, cum
martyri calumniam feceris? Paucisq; testimonijs de filio dei & spiritu sancto cõmutatis,
quæ sciebas displicitura Romanis, cætera usq; ad finẽ integra dimisisti: hoc idem faciens
in apologia, quasi Pamphili, quod & in Origenis περὶ ἀρχῶν translatione fecisti. Si iste
Pamphili liber est, de sex libris quis erit primus Eusebij? In ipso uolumine, quod tu Pam
phili simulas, sequentium librorum facta mentio est. In secundo quoq; & reliquis dicit
Eusebius, quid in primo libro ante iam dixerit, & quod eadem repetere non debeat. Si
totum opus Pamphili est, cur reliquos libros non transfers? Si alterius: cur nomẽ immu
tas? Taces, ipsæ res loquuntur, uidelicet ut crederent martyri, qui Arianorũ principem
detestaturi erant. Quid tibi animi fuisse dicam amice simplicissime? te ne potuisse hære-
tici hominis libro, martyris nomẽ imponere? Et ignoras te sub autoritate testis Christi,
Origenis facere defensores? Pro eruditione qua polles & inclytus συντάκτης in Occi-
dente laudaris, ita ut κορυφαῖον te omnes tuæ partis nominent: non reor te ignorasse Eu
sebij σύνταγμα, & Pamphilum martyrem nihil omnino operis condidisse. Ipse enim
Eusebius amator & præco contubernalis Pamphili treis libros scripsit elegantissimos,
B uitam Pamphili continentes. In quibus cum cætera miris laudibus prædicaret, humilita
temq; eius ferret in cœlum, etiam hoc in tertio libro addidit. Quis studiosorum amicus
non fuit Pamphili? Si quos uidebat ad uictum necessarijs indigere, præbebat large quæ
poterat. Scripturas quoq; sanctas non ad legendum tantum, sed & ad habendum tribue
bat promptissime. Nec solum uiris, sed & fœminis, quas uidisset lectioni deditas. Vnde
& multos codices præparabat, ut cum necessitas poposcisset, uolentibus largiretur. Et
ipse quidem proprij operis nihil omnino scripsit, exceptis epistolis, quas ad amicos for-
tè mittebat, intantum se humilitate deiecerat. Veterũ autem tractatus scriptorũ legebat
studiosissime, & in eorum meditatione iugiter uersabatur. Defensor Origenis, & lauda
tor Pamphili, dicit Pamphilum nihil omnino scripsisse, nec proprij quicquã condidisse
sermonis. Et hoc dicit iam Pamphilo martyrio coronato, ne habeas suffugium post edi
tos ab Eusebio libros hoc Pamphilum scripsisse. Quid facies? Eo libro quem sub nomi-
ne martyris edidisti, uulneratæ sunt conscientiæ plurimorũ. Non ualet apud eos super
Origenis damnatione episcoporũ autoritas, quem putant à martyre prædicatum. Quid
facient epistolæ Theophili episcopi? quid papæ Anastasij in toto orbe hæreticũ perse-
quentes, cum liber tuus sub nomine Pamphili editus pugnet contra epistolas eorum, &
episcopali nomini testimonium martyris opponatur? Quod fecisti in libris περὶ ἀρχῶν,
hoc facito & in isto uolumine ψευδεπιγράφῳ. Audi consilium amici, non te pœniteat
artis tuæ: uel dicito tuum non esse, uel ab Eusebio presbytero deprauatum. Vnde pro-
bari tibi poterit, quod à te translatũ est? Non manus tua tenetur, non tantæ es eloquen-
tiæ, ut nullus te possit imitari. Aut certe si res ad probationẽ uenerit, & impudẽtiã fron-
tis oppresserint testimonia plurimorũ, palinodiã Stesichori more cantato. Melius est te
pœnitere facti tui, q̃ & martyrẽ in calumnia, & deceptos in errore persistere. Nec eru-
bescas de cõmutatione sententiæ, non es tantæ autoritatis & famæ, ut errasse te pudeat.
Imitare me, quem plurimũ amas, sine quo nec uiuere nec mori potes: & mecum clama,

quæ ego laudatus à te in defensione mei loquutus sum. Eusebius Cæsariensis episcopus, c
cuius supra memini, in sexto libro περὶ ἀπολογίας Origenis hoc idem obijcit Methodio
episcopo & martyri, quod tu in meis laudibus criminaris, & dicit: quomodo ausus est
Methodius nunc cõtra Origenẽ scribere, qui hæc & hęc de Origenis loquutus est dog-
matibus? Non est huius loci pro martyre loqui: neq; enim omnia in locis omnibus dis-
serenda sunt, nũc tetigisse sufficiat hoc ab Ariano homine obijci clarissimo & eloquen-
tissimo martyri, quod tu in me & amicus laudas, & offensus accusas. Habes occasionem
& de præsenti loco, si uelis, mihi calumniã struere: cur nunc & Eusebio detrahã, quẽ in
alio loco ante laudaui? Alterũ quidem nomen Eusebij, sed eadẽ quę super Origenis uo-
cabulo est calumnia. Laudaui Eusebiũ in ecclesiastica historia, in digestione temporũ,
in descriptione sanctæ terræ: & hæc ipsa opuscula in Latinũ uertens, meæ linguæ homi-
nibus dedi. Num ex eo Arianus sum, quia Eusebius qui hos libros cõdidit, Arianus est?
Si ausus fueris me hæreticũ dicere, memẽto præfatiunculæ περὶ ἀρχῶν, in qua fidei tuæ
me esse testaris: simulq́; obsecro, ut amicum quondam tuum expostulantẽ patienter au-
dias. Contra alios digladiaris, aut facis calumniã, aut pateris. Quos accusas, & à quibus
accusaris, ordinis tui sunt: recte an perperã, uos uideritis. Mihi etiã uera accusatio cõtra
fratrẽ displicet, nec reprehendo alios, sed dico quid ipse non facerẽ. Tantis spacijs terra-
rum separatus quid peccaui in te? Quid cõmerui? An quia Origenisten me non esse re-
spondi? Nunquid defensio mea, accusatio tua est? Et tu si non es Origenistes, uel non
fuisti, credo iuranti. Si fuisti, suscipio pœnitentem. Quid doles, si id sum, quod esse te di
cis? An quia περὶ ἀρχῶν Origenis libros post te transferre ausus sum, & interpretatio
mea suggillatio putatur operis tui? Quid poteram facere? Missa mihi est laudatio tua, id
est, accusatio mea. Tam fortiter me prolixeq́; laudaueras, ut si tuis laudibus acquieuis-
sem, omnes hæreticũ me putarent. Vide quid Romanæ ad me epistolæ clausula teneat:
purga suspiciones hominũ, & conuince criminantẽ, ne si dissimulaueris, consentire ui-
dearis. Tali constrictus articulo, interpretaturus eosdẽ libros, ausculta quid scripserim. D
Hoc mihi præstiterunt amici mei (non dixi amicus meus, ne te uiderer arguere) ut si ta
cuero, reus: si respondero, inimicus iudicer. Dura utraq; cõditio, sed è duobus eligam
quod leuius est. Simultas redintegrari potest. Blasphemia ueniã non meretur. Animad-
uertis inuito mihi & repugnanti hoc onus impositũ: & futurã ex huiuscemodi opere si-
multatẽ, necessitatis excusatione curatam. Si interpretatus esses libros περὶ ἀρχῶν absq;
meo nomine, recte querereris in reprehensionẽ tuam à me postea esse translatos. Nunc
autem iniuste doles, in eo opere à me tibi esse responsum, in quo à te laudando accusa-
tus sum. Quam enim tu laudem uocas, omnes accusationẽ intelligunt. Constet apud te
quod accusaueris, non indignaberis quod responderim. Esto, tu bono animo scripse-
ris, & homo innocens & amicus fidissimus, de cuius nunquã egressum est ore menda-
cium, me nescius uulneraris: quid ad me, qui percussus sum? Num idcirco curari non
debeo, quia tu me bono animo uulnerasti? Confossus iaceo, stridet uulnus in pectore:
candida prius sanguine membra turpantĩ, & tu mihi dicis: Noli manũ adhibere uulneri,
ne ego te uidear uulnerasse? Quanquã & ipsa translatio magis Origenẽ quàm te arguit.
Tu enim emendasti quæ addita ab hæreticis arbitratus es. Ego prodidi, quod ab illo scri
ptum Græcia uniuersa cõclamat. Quis rectius arbitratus sit, nec meũ, nec tuũ iudicium
est. Vtriusq; scripta censoriã lectoris uirgulam sentiant. Tota illa epistola qua pro me sa
tisfacio, contra hæreticos & accusatores meos dirigitur: quid ad te, qui & orthodoxum
& laudatorẽ meum te esse dicis: si asperior sum in hæreticos, & illorũ in publicũ stro-
phas profero? Lætare inuectione mea, ne si dolueris, hæreticus esse uidearis. Quando
sine nomine cõtra uitia scribitur, qui irascitur, accusator sui est. Prudentis hominis fue-
rat, etiã si dolebat, dissimulare conscientiã: & cordis nubilum, frontis serenitate discu-
tere. Alioqui si quicquid contra Origenẽ & sectatores eius dicitur, in te dictum putas:
ergo & epistolæ papæ Theophili & Epiphanij, & aliorum episcoporũ, quas nuper ipsis
iubenti-

A iubentibus tranſtuli,te petunt,te lacerant. Imperatorũ quoq; ſcripta, quæ de Alexãdria & Aegypto Origeniſtas pelli iubent,me ſuggerente dictata ſunt. Vt Romanæ urbis pontifex miro eos odio deteſtetur, meũ conſiliũ fuit. Vt totus orbis poſt translationẽ tuam in Origenis odia exarſerit, quem antea ſimpliciter lectitabat,meus operatus eſt ſtilus. Si tantũ poſſum,miror cur me non metuas. Ego ille moderatus in epiſtola publica, qui diligenter caui,ne quid in te dictũ putares,ſcripſi ad te ſtatim breuẽ epiſtolam, expoſtulãs ſuper laudibus tuis. Quam, quia Romæ non eras, amici mei tibi mittere noluerunt, eo quod te dicerent cum ſodalibus tuis indigna nomine Chriſtiano de mea conuerſatione iactitare.Cuius exemplũ huic uolumini ſubdidi,ut ſcias quantũ dolorẽ, quanta moderatione neceſsitudinis temperaui. Audio præterea te quædã de epiſtola mea philoſophice carpere,& hominẽ rugoſæ frontis adductiq; ſupercilij,Plautino in me ſale ludere, eo ꝙ Barrabã Iudæũ dixerim præceptorẽ meũ.Nec mirũ, ſi pro Barhanina, ubi eſt aliqua uocabulorũ ſimilitudo, ſcripſeris Barrabã, quũ tantam habeas licentiã nominũ immutandorũ,ut de Euſebio Pamphilũ,de hæretico martyrẽ feceris.Cauẽdus homo & mihi maxime declinandus,ne me repente,dum neſcio,de Hieronymo Sardanapalum nomines.

3 Audi ergo ſapiẽtiæ columẽ, & norma Catonianæ ſeueritatis. Ego non illum magiſtrum dixi,ſed meum in ſcripturas ſanctas ſtudiũ uolui cõprobare : ut oſtenderẽ me ſic legiſſe Origenẽ, quomodo & illũ audieram. Neq; enim Hebræas literas à te diſcere debui. An iniuria tibi facta eſt,quod pro te Apollinariũ Didymũq; ſectatus ſum? Nunquid in illa epiſtola Gregoriũ uirũ eloquentiſsimũ non potui nominare : qui ſui apud Latinos impar eſt, quo ego magiſtro glorior & exulto? Sed eos tantũ poſui, qui in reprehenſione erant,ut ſimiliter me Origenẽ non ob fidei ueritatẽ, ſed ob eruditionis meritum legiſſe teſtarer. Ipſe Origenes & Clemens & Euſebius, atq; alij cõplures, quando de ſcripturis aliqua diſputant,& uolunt approbare quod dicunt, ſic ſolent ſcribere : Referebat mihi Hebræus:&,audiui ab Hebræo : &,Hebræorũ iſta ſententia eſt. Certe etiã Origenes

B patriarchen Huillũ,qui temporibus eius fuit,nominat,& trigeſimũ tomũ in Eſaiam, in cuius fine ediſſerit:Væ tibi ciuitas Ariel, quam expugnauit Dauid, illius expoſitione concludit : & quum aliter prius ſenſiſſe ſe dicat, doctũ ab illo id quod eſt uerius confitetur. Octogeſimũ quoq; nonum pſalmũ,qui inſcribitur,Oratio Moyſi hominis dei : & reliquos undecim,qui non habent titulos,ſecundum Huilli expoſitionem, eiuſdem Moyſi putat:nec dedignatur Hebręam ſcripturam interpretans per ſingula loca,quid Hebræis uideatur, inſerere. Lectis nuper papæ Theophili epiſtolis, in quibus Origenis exponit errores,dicitur obturaſſe aures ſuas : & autorem tanti mali clara coram omnibus uoce damnaſſe : & dixiſſe uſq; ad illud tempus ſe ignoraſſe, quod tam nefaria ſcripſerit. Non recuſo, nec dico quod alius diceret forſitan, non potuiſſe eum ignorare quod interpretatus eſt:cuius apologiam ſcriptam ab hæretico ſub nomine martyris edidit:cuius defenſionem etiam proprio uolumine profeſſus eſt:aduerſum quod in ſequentibus,ſi dictandi ſpacium fuerit,diſputabo.Hoc loquor,cui cõtradicere non poteſt.Si illi licet non intellexiſſe quod tranſtulit,quare mihi non liceat ignoraſſe libros περὶ ἀρχῶν, quos antè non legi:& eas tantũ homilias legiſſe,quas tranſtuli:in quibus nihil eſſe mali,ipſius teſtimonium eſt? Sin autẽ contra ſententiã ſuam nunc me in eis arguit, in quibus antè laudauerat,undiq; ſtrictus tenebitur.Aut enim idcirco me hæreticũ hominem laudauit,quia eiuſdem mecũ dogmatis erat:aut nunc fruſtra inimicus accuſat,quem prius ut orthodoxum prædicauit.Sed forſitan tunc errores meos,quaſi amicus tacuit:& nunc iratus profert,quod prius cælauerat.Quanquã non mereatur fidem inconſtantia, & profeſſæ inimicitiæ ſuſpicionẽ habeant mendacij : tamen audacter conferam gradum, uolens ſcire quid hæreticũ ſcripſerim : ut aut cum illo agam pœnitentiã, & Origenis mala ignoraſſe me iurem,ac nũc primũ à papa Theophilo didiciſſe impietates eius : aut certe doceã me quidẽ bene ſenſiſſe,ſed illũ more ſuo nõ intelligere.Neq; enim fieri poteſt,ut in eiſdem ad Epheſios libris, quos (ut audio) criminatur, & bene & male dixerim : & de eodem

fonte

fonte dulce amarumq; processerit: ut qui toto opere damnauerim eos, qui credunt animas ex angelis cōditas: subito mei oblitus, id defendere quod antè damnaui. Stulticiam mihi obijcere non potest, quem disertissimū & eloquentissimū in suis opusculis prædicauit. Alioqui stulta uerbositas, rabulæ potius & garruli hominis q̃ eloquentis putanda est. Quid in illis libris proprie accuset, ignoro. Fama enim ad me criminū eius, non scripta uenerunt: & stultū est (iuxta Apostolū) pugnis aerē uerberare. Tamen in incertum respondebo, donec ad certa perueniā, ἀντίμαχον meū docebo senex, quod puer didici, multa esse genera dictionū: & pro qualitate materiæ, non solū sententias, sed & structuram uerborū uariari. Chrysippus & Antipater inter spineta uersantur. Demosthenes & Aeschines contra se inuicē fulminant. Lysias & Isocrates dulciter fluunt. Mira in singulis diuersitas, sed omnes in suo perfecti sunt. Lege ad Herenniū Tullij libros, lege rhetoricos eius: aut quia illa sibi dicit inchoata & rudia excidisse de manibus: reuolue tria uolumina De oratore, in quibus introducit eloquētissimos illius temporis oratores, Crassum & Antoniū disputantes, & quartū Oratorē, quē iam senex scribit ad Brutū: tunc intelliges aliter cōponi historiā, aliter orationes, aliter dialogos, aliter epistolas, aliter commentarios. Ego in Cōmentarijs ad Ephesios sic Origenē & Didymū & Apollinariū sequutus sum, qui certe contraria inter se habent dogmata, ut fidei meæ non amitterē ueritatē. Cōmentarij quid operis habēt? Alterius dicta edisserūt, quæ obscure scripta sunt, plano sermone manifestant: multorū sententias replicant, & dicunt, Hunc locū quidam sic edisserūt, alij sic interpretant, illi sensum suū & intelligentiā his testimonijs & hac nituntur ratione firmare: ut prudens lector, quū diuersas explanationes legerit, & multorum uel probanda uel improbanda didicerit, iudicet quid uerius sit: & quasi bonus trapezita, adulterinæ monetæ pecuniā reprobet. Num diuersæ interpretationis & contrariorū inter se sensuū tenebitur reus, qui in uno opere quod edisserit, expositiones posuerit plurimorū? Puto quod puer legeris, Asperi in Vergiliū et Salustiū Cōmētarios: Volcatij in Orationes Ciceronis: Victorini in Dialogos eius: & in Terentij comœdias, præ D
ceptoris mei Donati, æque in Vergilium: & aliorū in alios, Plautū uidelicet, Lucretium, Flaccū, Persiū, atq; Lucanū. Argue interpretes eorū: quare non unam explanationē sequuti sint: & in eadem re quid, uel sibi, uel alijs uideatur, enumerent. Prætermitto Græcos, quorū tu iactas scientiā, & dum peregrina sectaris, penè tui sermonis oblitus es: ne ueteri prouerbio, Sus Mineruā docere uidear: & in syluā ligna portare. Illud miror, quod 4
Aristarchus nostri temporis, puerilia ista nescieris. Quanq̃ tu occupatus in sensibus, & ad struendam mihi calumniā cernuus, grammaticorū & oratorū pręcepta cōtempseris, paruipendens ὑπέρβατα post anfractus reddere, asperitatē euitare consonantiū, hiulcam fugere dictionē. Ridiculū est debilitati & fracti totius corporis uulnera pauca monstrare. Non eligo quod reprehendam, eligat ipse quod uitio careat. Ne illud quidem Socraticū nosse debuerat: scio quod nescio. Nauē agere ignarus nauis timet: abrotanū ægro Non audet, nisi qui didicit, dare: quod medicorū est Promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Scribimus indocti doctiq; poemata passim. Nisi forte se literas non didicisse iurabit, quod illi & absq; iuramento perfacile credimus: uel ad Apostolū cōfugiet profitentē: & si imperitus sermone, non tamen scientia. Ille Hebræis literis eruditus, & ad pedes doctus Gamalielis: quem non erubescit, iam Apostolicę dignitatis, magistrum dicere, Græcam facundiam contemnebat, uel certe quod erat humilitatis, dissimulabat: ut prædicatio eius, non in persuasione uerborū, sed in signorū uirtute consisteret: spernens alienas opes, qui in suis diues erat: quanquā ad imperitū & per singulas instar tui sententias corruentē, nunquā pro tribunali sedens Festus diceret: Insanis Paule, insanis: multæ te literæ ad insaniam conuertunt. Tu qui in Latinis mussitas, & testudineo gradu moueris potius, quàm incedis: uel Græce debes scribere, ut apud homines Græci sermonis ignaros, aliena scire uidearis. Vel si Latina tentaueris, antè audire grammaticum, ferulæ manum subtrahere, & inter paruulos ἀθλωογέρων, artem loquendi discere.

Quamuis

A Quamuis Crœſos quis ſpiret & Darios, literæ marſupiū non ſequuntur. Sudoris comites ſunt & laboris, ſociæ ieiuniorū non ſaturitatis, continentiæ non luxuriæ. Demoſthenes plus olei quàm uini expendiſſe dicitur, & omnes opifices nocturnis ſemper uigilijs præueniſſe. Quod ille in una litera fecit exprimenda, ut à cane rho diſceret: tu in me criminaris, quare homo ab homine, Hebræas literas didicerim. Inde eſt quod quidā ineruditè ſapientes remanent, dum nolunt diſcere quod ignorant. Nec Oratium audiunt cōmonentē: Cur neſcire prudens praue, quàm diſcere malo? Loquitur & ſapientia, quam ſub nomine Solomonis legimus: In maleuolam animam nunquā intrabit ſapientia: nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Spiritus enim ſanctus eruditionis fugiet dolū, & recedet à cogitationibus ſtultis. Aliud eſt, ſi uulgi lectione contenti, doctorū aures deſpiciunt: & contemnunt illud elogiū, quo procax imperitia denotatur. Non tu in triuijs indoctè ſolebas, Stridenti miſerū ſtipula diſperdere carmen? quaſi non cirrhatorū turba, Mileſiorū in ſcholis figmenta decantet: & teſtamentū ſuis, Beſſorū cachinno mēbra cōcutiat, atq; inter ſcurrarū epulas, nugæ iſtiuſmodi frequententur. Quotidie in plateis fictus hariolus ſtultorū nares uerberat: & obtorto ſcorpione, dentes mordentiū quatit: & miramur ſi imperitorū libri lectorē inueniant? Indignant̃ quare Origeniſtas ſcripſerim inter ſe orgijs mendaciorū fœderari. Nominaui librū, in quo hoc ſcriptū legerim, id eſt, ſextū Stromateon Origenis: in quo Platonis ſententiæ, noſtrū dogma cōponens, ita loquitur. Plato in tertio de republica libro. Veritas quoq; ſectanda magnopere eſt. Si enim ut pauloante rectiſsime dicebamus, deo indecens & inutile medaciū eſt: hominibus quandoq; utile, ut utantur eo quaſi condimento atq; medicamine: nulli dubium eſt, quin huiuſmodi licentia medicis danda ſit, & ab imprudentibus remouenda. Vera, inquit, aſſeris. ergo principes urbiū ſi quibus & alijs hoc cōceditur, oportet aliquando mentiri, uel contra hoſtes, uel pro patria & ciuibus. Ab alijs uero qui uti mendacio ne-
C ſciunt, auferendū eſt omne mendaciū. Origenes. Et uos igitur illius præcepti memores:
B loquimini ueritatē unuſquiſq; cū proximo ſuo: non debemus dicere, quis eſt proximus meus? ſed cōſiderare quomodo philoſophus caute dixerit: deo indecens & inutile eſſe mendaciū: hominibus interdū utile: & quod ne pro diſpenſatione quidem putandus ſit deus aliquando mentiri. Sin autē cōmodū audientis exegerit: uerbis loquitur ambiguis, & per ænigmata quæ uult, profert: ut & ueritatis apud eum dignitas conſeruet̃: & quod noxiū eſſe poterat, ſi nudū proferret̃ in uulgus, quodam tectū uelamine proferatur. Homo autē cui incumbit neceſsitas mentiendi: diligēter attendat, ut ſic utatur interdū mendacio, quomodo cōdimento atq; medicamine, ut ſeruet menſurā eius: ne excedat terminos, quibus uſa eſt Iudith contra Holofernē: & uicit eum prudenti ſimulatione uerborum. Imitetur Heſter, quæ Artaxerſis ſententiā, diu tacita gentis ueritate correxit. Et in primis patriarchā Iacob: quem legimus benedictiones patris, artifici impetraſſe mendacio. Ex quo perſpicuū eſt, quod niſi ita mētiti fuerimus, ut magnū nobis ex hoc aliquod quæratur bonū: iudicandi ſimus, quaſi inimici eius, qui ait: Ego ſum ueritas. Hæc Origenes ſcripſit, negare non poſſumus: ſcripſit in his libris, quos ad perfectos & ad diſcipulos loquebatur: docetq; magiſtris mentiendum, diſcipulos autē non debere mentiri. Qui ergo bene mentitur: & abſq; ulla uerecūdia quicquid in buccā uenerit, cōfingit in fratres: magiſtrū ſe optimū probat. Illud quoq; carpere dicit̃, quod ſecundū pſalmū interpretans, pro eo quod legimus in Latino, apprehēdite diſciplinā: & in Hebraico uolumine ſcriptū eſt נַשְּׁקוּ בַר naſcu bar, dixerim in cōmentariolis meis, adorate filiū. Et rurſum omne pſalteriū in Romanū uertens ſonū: quaſi immemor expoſitionis antiquæ poſuerim, adorate pure: quod utiq; ſibi eſſe contrariū omnibus patet. Et reuera ignoſcendum eſt ei, ſi ignoret linguæ Hebraicæ ueritatē, q interdū & in Latinis hæſitat. נַשְּׁקוּ naſcu, ut uerbū de uerbo interpreter, καταφιλήσατε, id eſt, deoſculamini dicit̃: quod ego nolens transferre putide, ſenſum magis ſecutus ſum, ut dicerē, adorate? Quia enim qui adorant ſolent deoſculari manum, & capita ſubmittere, quod ſe beatus Iob elementis & idolis

idolis fecisse negat,dicens:Si uidi solem quum fulgeret, & lunam incedentē clare:& lætatum est in abscondito cor meum,& osculatus sum manū meam ore meo,quæ iniquitas maxima est,& negatio contra deum altissimū:& Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem,deosculationē pro ueneratione ponunt,id transtuli,quod ipsi intelligunt,quorum uerbū est בַּר Bar autem apud illos diuersa significat. Dicitur enim & filius : ut est illud, Bariona, filius columbæ : & Barptolemæus, filius Ptolemæi:& Bartimęus, & Bariesus, & Barrabas.Triticū quoq; & spicarū fasciculus & electus ac purus. Quid igitur peccaui,si uerbū ambiguū diuersa interpretatione cōuerti? & qui in cōmentariolis, ubi libertas est differendi,dixerā,Adorate filiū : in ipso corpore, ne uiolentus uiderer interpres, & Iudaicæ calumniæ locū darē,dixerim,Adorate pure, siue electe : quod Aquila quoq; & Symmachus transtulerunt.Quid ergo ecclesiasticæ fidei nocet,si doceat lector,quot modis apud Hebræos unus uersiculus explanetur ? Origeni tuo licet tractare μετεμψύχωσιν, innumerabiles mundos introducere, & rationabiles creaturas alijs atq; alijs uestire corporibus:Christūq; dicere sæpe passum,& sæpius passurum,ut quod semel profuit,semper prosit assumptū:tibi quoq; ipse tantam assumis autoritatem, ut de hæretico martyrē, de Origenis libris, hæreticorū adulteria mentiaris : mihi non licebit disputare de uerbis,& in cōmentariorū opere Latinos docere, quod ab Hebræis didici ? Nisi enī & prolixum esset, & redoleret gloriolam,iam nunc tibi ostenderē,quid utilitatis habeat magistrorū limina terere, & artē ab artificibus discere : & uideres quanta sylua sit apud Hebræos ambiguorū nominū atq; uerborū.Quæ res diuersæ interpretationi materiam præbuit, dum unusquisq; inter dubia, quod sibi consequentius uidetur, hoc transfert. Quid ad peregrina te mitto?Reuolue Aristotelē et Alexandrū Aristotelis uolumina disserentē,& quanta ambiguorū sit copia,eorū lectione cognosces:ut tandem desinas amicum tuum in eo reprehendere,quod ne per somniū quidē aliquando didicisti.Sed quia Paulinianus frater meus, de cōmentarijs ad Ephesios quædam ab eo reprehensa narrauit,& pauca ex his memorię tradidit,mihiq; ipsa demonstrauit loca,non debeo subterfugere : quæsoq; lectorē, ut si paululo in proponendis & diluendis criminibus longior fuero,necessitati det ueniam.Non enim alterū accuso,sed me nitor defendere, & obiectā hęreseos calumniā refutare.In Epistolā Pauli ad Ephesios,tria Origenes scripsit uolumina.Didymus quoq; & Apollinarius,ꝓpria opuscula cōdidere. Quos ego uel transferens uel imitans,quid in Prologo eiusdē operis scripserim,subijciā.Illud quoq; in Pręfatione cōmoneo,ut sciatis Origenē tria uolumina in hanc Epistolā cōscripsisse : quē & nos ex parte sequuti sumus : Apollinariū etiā & Didymū quosdam cōmentariolos ædidisse.Ex quibus licet pauca decerpsimus : & nonnulla quæ nobis uidebātur,adiecimus, siue subtraximus:ut studiosus statim in principio lector agnoscat hoc opus uel alienum esse uel nostrū.Quicquid ergo in Explanatione huius epistolæ uitij potuerit demonstrari,si ego illud in Græcis uoluminibus,unde in Latinū uertisse me dixi, ostēdere non potuero,crimen agnoscā,& meū erit, quod alienū non fuerit.Tamen ne rursus uidear cauillari:& hac excusationis stropha,gradū non audere cōferre:ponā ipsa testimonia,quę uocant̄ in crimē.In primo statim uolumine testimoniū Pauli, in quo loquit̄:Sicut elegit in ipso nos ante constitutionē mundi : ut essemus sancti & immaculati corā ipso : sic interpretati sumus,ut electionē non iuxta Origenē eorū diceremus,qui prius fuerant,sed ad dei præscientiā referremus.Deniq; diximus,quod autē electos nos,ut essemus sancti & immaculati corā ipso,hoc est deo, ante fabricā mundi, testatus est, ad præscientiā dei pertinet:cui omnia futura iam facta sunt, & antequam fiant uniuersa sunt nota.Sicut & Paulus ipse prędestinatur in utero matris suæ:& Hieremias in uulua sanctificatur,eligitur,roboratur,& in typo Christi propheta gentibus mittitur. Certe in expositione illa nullum crimen est:& Origene dicente contraria,nos ecclesiasticum sensum sequuti sumus.Et quia cōmentatoris est officium,multorū sentētias ponere ; & hoc me facturū in Præfatione promiseram:etiam Origenis absq; inuidia nominis eius explanationem posui

A sui, dicens: Alius uero qui deum iustũ conatur ostendere, quod non ex præiudicio scientiæ suæ, sed ex merito electorũ unumquenq; eligat: dicit ante uisibiles creaturas, cœlũ, terrã, maria, & omnia quæ in eis sunt, fuisse alias inuisibiles creaturas in quibus & animas, quæ ob quasdam causas soli deo notas deiectæ sunt deorsum, in uallem lachrymarum, in locũ afflictionis & peregrinationis nostræ, in quo sanctus cõstitutus orabat, ut ad sedem pristinã reuerteretur, dicens: Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitaui cum habitantibus Cedar, multũ peregrinata est anima mea. Et Apostolus: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et, Melius est reuerti, & esse cum Christo. Et alibi: Anteq̃ humiliarer ego peccaui: & cætera his similia, quæ longum est scribere. Animaduerte quid dixerim: Alius uero qui deum iustũ conatur ostendere: conatur ostendere inquã, non ostendit. Si autẽ in eo scandalũ pateris, quare latissimam Origenis disputationẽ breui sermone cõprehẽderim, & lectori sensum eius aperuerim: atq; ex eo tibi occultus illius uideor esse sectator, quia nihil ab eo dictũ prætermiserim: uide ne hoc idcirco fecerim, ut uestrã calumniã declinarẽ, ne me diceretis quæ ab eo fortiter sunt dicta, tacuisse: & illum in Græco robustius disputare. Posui ergo omnia, licet breuius, quæ in Græco reperi: ut nihil haberent discipuli eius noui, quod Latinorũ auribus ingererent. Facilius enim nota quàm repentina cõtemnimus. Exposita autẽ interpretatione eius, quid in fine capituli dixerimus, ausculta. Non enim ait Apostolus, Elegit nos ante cõstitutionẽ mundi, quum essemus sancti & immaculati: sed, Elegit nos, ut essemus sancti & immaculati: hoc est, qui sancti & immaculati antè nõ fuimus, ut postea essemus. Quod & de peccatoribus ad meliora conuersis dici potest: & stabit illa sententia, Non iustificabitur in cõspectu tuo omnis uiuens: id est, in tota uita sua, in omni quo in mũdo isto uersatus est tempore. Quod quidem ita intellectũ, & aduersum eum facit, qui anteq̃ mundus fieret, animas dicit esse electas propter sanctitatẽ, & nullũ uitiũ peccatorũ. Non enim (ut antè iam diximus) eliguntur Paulus, & qui ei similes sunt, quia erãt

B sancti & immaculati: sed eliguntur, & prædestinantur, ut in consequenti uita per opera atq; uirtutes sancti & immaculati fiant. Et audet quisquã post huiusmodi sententiã, nos Origenis hæreseos accusare? Decẽ & octo ferme anni sunt, ex quo istos dictaui libros, eo tempore quo Origenis nomen florebat in mundo, quo περὶ ἀρχῶν illius opus, Latinæ aures ignorabant: & tamen professus sum fidem meam, & quid mihi displiceret, ostendi. Ex quo etiam si in cæteris aliquid hæreticũ monstrare potuisset inimicus: non tam dogmatũ peruersorũ, quæ hic & in alijs libris sæpe damnaui, quàm improuidi teneter erroris. Secundũ locũ, quẽ mihi ab eo reprehensum frater ostendit, quia ualde friuolus est, & apertã sui præfert calumniã, ponã breuiter. In eo testimonio ubi Paulus loquitur: Sedere eum faciens ad dexterã suam in cœlestibus, super omnẽ principatũ & potestatẽ & uirtutẽ & dominationẽ, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro: post multiplicẽ expositionẽ, quum ad ministeriorũ dei officia peruenissem, & de principatibus ac potestatibus & uirtutibus ac dominationibus dicerem, etiam hoc addidi: Necesse est, ut subiectos habeant, & timentes se, & seruientes sibi, & eos qui à sua fortitudine roborẽtur. Quæ distributiones officiorũ, non solum in præsentiarum, sed etiam in futuro seculo erunt: ut per singulos profectus & honores, ascensiones & descensiones, uel crescat aliquis uel decrescat: & sub alia atq; alia potestate, uirtute, principatu, & dominatione fiat. Et post exemplũ terreni regis, totamq; palatij descriptionem, per quam diuersa ministeriorũ dei officia demonstrabam, addidi: Et putamus deum, dominum dominorum, regemq; regnantium, simplici tantum ministerio esse contentum? Quomodo archangelus non dicitur, nisi qui prior est angelorum: sic principatus & potestates & dominationes non appellantur, nisi subiectos aliquos habeant & inferioris gradus. Sin autem putat idcirco me Origenem sequi: quia profectus & honores, ascensiones & descensiones, incrementa & imminutiones, in expositione mea posui: sciat multum interesse de angelis & seraphim & cherubim dicere dæmones

& homines fieri, quod affirmat Origenes: & ipsos inter se angelos diuersa officiorũ genera esse sortitos, quod ecclesiæ non repugnat. Quomodo & inter homines ordo dignitatũ ex laboris uarietate diuersus est, cum episcopus & presbyter, & omnis ecclesiasticus gradus habeat ordinẽ suũ: & tamen omnes homines sunt: sic & inter angelos merita esse diuersa: & tamen in angelica omnes persistere dignitate: nec de angelis homines fieri, nec rursum homines in angelos reformari. Tertius est reprehẽsionis locus, quod dicente Apostolo: Vt ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratię suæ in bonitate super nos in Christo Iesu: nos triplicẽ expositionẽ posuimus. In prima quid nobis uideretur: in secunda quid Origenes opponeret: in tertia quid Apollinarius simpliciter explanaret. Quorũ si nomina non posui, ignosce uerecundiæ meæ: non debui eos carpere, quos imitabar ex parte: & quorũ in latinã linguã sententias transferebã: sed dixi, qui diligens lector est, statim requiret & dicet: & rursus in fine, alius uero hoc quod ait, ut ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratię suæ: ad illam intelligentiã transfert. Ecce (inquies) sub diligentis lectoris persona, Origenis sententias explicasti. Fateor errorẽ, non debui diligentẽ dicere, sed blasphemũ: quod si fecissem, & aliquo scissem uaticinio te istiusmodi nænias sectaturũ, etiã calumniæ uerba uitassem. Grande crimẽ si Origenẽ diligentẽ dixi esse lectorẽ: cuius septuaginta libros interpretatus sum: quem in cœlum laudibus tuli, pro quo compulsus sum ante biennium breui libello tuis contra me præconijs respondere. Ecclesiarũ magistrũ à me dictũ esse Origenẽ, in tuis laudibus objcis: & putas quod pertimescere debeam, si diligentẽ lectorem me illũ dixisse inimicus accuses. Solemus & negociatores parcisimos, & frugi seruos, & molestos pædagogos, & argutisimos fures, diligẽtes uocare. Et in euãgelio uillicus iniquitatis prudenter quædam fecisse dicitur: & prudentiores sunt filij huius seculi filijs lucis in generatione sua: & serpens sapientior erat omnibus bestijs, quas fecit dominus super terram. Quartus reprehensionis locus, exordiũ secundi libri posidet, in quo hoc Pauli testimoniũ exposuimus: Huius rei gratia ego Paulus uinctus Iesu Christi pro uobis gentibus: & quia per se locus ipse manifestus est, eam tantũ partẽ ponam explanationis, quæ patet calumniæ. Vinctũ Christi Iesu Paulũ esse pro gentibus, potest & de martyrio intelligi: quod Romæ in uincula conjectus, hanc epistolam miserit, eo tempore quo ad Philemonẽ, & ad Colossenses, & Philippẽses, in alio loco scriptas esse monstrauimus. Vel certe, q̃a in plurimis locis lectũ est uinculũ animæ corpus hoc dici, quo quasi clausa teneat̃ in carcere: dicimus propterea Paulũ corporis nexibus coerceri, nec reuerti & esse cum Christo, ut perfecta in gentes per eum prædicatio impleat̃: licet quidam alium sensum in hoc loco introducant, quod Paulus prædestinatus & sanctificatus ex utero matris suæ ad prædicationẽ gentium antequã nasceretur, postea uincula carnis acceperit. Et in hoc loco triplicẽ, ut supra, expositionẽ posui. In prima quid mihi uideretur: in secunda quid Origenes assereret, in tertia quid Apollinarius contra illius uadens dogmata sentiret. Lege Græcos cõmentarios, & nisi ita repereris crimen fatebor. Quod est in isto loco peccatũ meum? Illud nimirum, pro quo supra respondi, quare non eos à quibus dicta sunt, nominarim? Superfluũ erat per singula Apostoli testimonia, eorum nomina ponere, quorum me opuscula translaturũ in præfatione signaueram. Et tamen uinctam dici animam corpore, donec ad Christũ redeat, & in resurrectionis gloria corruptiuũ & mortale corpus incorruptione & immortalitate cõmutet, non absurdæ intelligentiæ est. Vnde & Apostolus: Miser ego (inquit) homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? Corpus mortis appellãs, quod uitijs & morbis & perturbationibus ac morti subiaceat: donec cum Christo resurgat in gloria: & fragile prius lutũ, excoquatur feruore spiritus sancti in testam solidisimã: demutans gloriam, non naturam. Quintus locus ualidisimus est, in quo exponentes illud Apostoli testimonium: Ex quo totum corpus compactum & conglutinatum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusq; membri augmentum corporis facit in

A cit in ædificationẽ sui in charitate: latißimã Origenis expositionẽ, & eosdem sensus per diuersa uerba uoluentẽ, breui sermone constrinximus: nihil exemplis & assertionibus illius auferentes. Cumq; peruenissemus ad finem, hæc subiecimus. Igitur & in restitutione omnium, quando corpus totius ecclesiæ nunc dispersum atq; laceratũ, uerus medicus Christus Iesus sanaturus aduenerit: unusquisq; secundum mensurã fidei & agnitionis filij dei: quẽ ideo agnoscere dicitur, quia prius nouerat, & postea nosse desijt: suũ recipiet locũ, & incipiet id esse quod fuerat: ita tamen, ut non iuxta hæresim aliam omnes in una ętate sint, id est omnes in angelos reformentur: sed unũquodq; membrũ iuxta mensuram & officiũ suum perfectũ sit. Verbi gratia, ut angelus refuga id esse incipiat, quod creatus est: ut homo qui de paradiso fuerat eiectus, ad culturã iterũ paradisi restituatur: & reliqua. Miror te hominẽ prudentissimũ non intellexisse artẽ expositiõis meæ. Quando enim dico: ita tamen ut non iuxta aliam hæresim omnes in una ætate sint positi: id est omnes in angelos reformentur: ostendo & ea de quibus disputo esse hæretica, & ab alia hæresi discrepare. Quæ sunt ergo duæ hæreses? Vna, quæ dicit omnes rationabiles creaturas in angelos reformari. Altera, quæ asserit unumquodq; in restitutione mundi id fore quod conditũ est. Verbi gratia: quia ex angelis dæmones sunt, rursum dæmones angelos fieri: & animas hominum, ita ut sunt conditæ, non in angelos, sed in id quod à deo sunt conditæ reformari; ut & iusti & peccatores æquales fiant. Deniq; ut scias, me non meam explicasse sententiã, sed inter se hæreses comparasse, quarũ utranq; in Græco legeram, disputationẽ meam hoc fine compleui. Idcirco, ut suprà diximus, hæc apud nos obscuriora sunt, quia μεταφορικῶς dicuntur in Græco: & omnis metaphora, si de alia in aliam linguam transferatur ad uerbũ, quibusdam quasi sentibus, orationis sensus & germina suffocant. Nisi hęc eadem in Græco repereris, quicquid dictũ est, meũ putato. Sextũ, quod & extremũ mihi obijcere dicitur, si tamen nihil in medio frater oblitus est: cur illum locũ Apostoli interpretans, ubi ait: Qui uxorẽ suam diligit, seipsum diligit. Ne

B mo enim unquam suam carnem odit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiã: post simplicẽ expositionẽ, Origenis posuerim quæstionẽ, ex cuius persona tacito nomine dixerim: Opponi nobis potest, quod non sit uera sententia dicentis Apostoli, Nemo unquam carnem suam odit: cum morbo regio laborantes, phthisi & cancro & distillationibus, mortem uitæ præferant, & sua oderint corpora: & statim quid ipse sentirẽ adiunxi: magis itaq; ad tropicam intelligentiam sermo referatur. Quando dico tropicam: doceo uerum non esse quod dicitur, sed allegoriæ nubilo figuratũ. Ponamus tamẽ ipsa uerba quæ in Origenis libro tertio continentur: Dicamus, quod illam carnem quæ uisura sit salutare dei, anima diligat & nutriat & foueat eam, disciplinis erudiens, & cœlesti saginãs pane, & Christi sanguine irrigans: ut refecta & nitida, poßit libero cursu uirum sequi, & nullo debilitatis pondere prægrauari. Pulchre etiam in similitudinẽ Christi nutrientis & fouentis Ecclesiam, & dicentis ad Hierusalem: Quoties uolui congregare filios tuos, ut gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluisti: animæ quoq; fouent corpora sua, ut corruptiuũ hoc induat incorruptionẽ, & alarũ leuitate suspẽsum, in aerẽ facilius subleuet. Foueamus igitur & uiri uxores nostras, & animæ nostræ corpora: ut & uxores in uiros, & corpora redigant in animas, & nequaq̃ sit sexuum ulla diuersitas: sed quomodo apud angelos non est uir & mulier, ita & nos q̃ similes angelis futuri sumus, iam nunc incipiamus esse quod nobis in cœlestibus repromissum est. Supra simplicem expositionem, quæ nobis in testimonio isto esse uidebatur, expreßimus dicentes: Quantum ad simplicem intelligentiam pertinet, sancta inter uirum & uxorem charitate præcepta nunc iubemur, ut nutriamus & foueamus coniuges: ut scilicet eis uictũ & uestitũ, & ea quæ sunt necessaria præbeamus. Hæc nostra sententia est. Igitur omne quod sequitur deinceps, & opponi nobis potest, ostendimus non ex nostra, sed ex cõtradicentium intelligi debere persona. Quæ cũ sit breuis & absoluta responsio, & iuxta id quod supra diximus, etiam allegoriæ umbris, de eo quod est, ad id quod non erat deprauata: tamen

accedam propius,& ſciſcitabor quid tibi in hac diſputatione diſpliceat. Nempe quia di- c
xerim,animas ut uiros fouere quaſi uxores corpora ſua,ut corruptiuum hoc induat incorruptionẽ,& alarũ leuitate ſuſpenſum,in aerẽ facilius ſubleuetur. Quando dico,corruptiuũ hoc induat incorruptionẽ,non muto naturã corporũ,ſed augeo gloriam. Nec non quod ſequitur,alarũ leuitate ſuſpenſum in aerem facilius ſubleuetur: qui alas aſſumit,id eſt immortalitatẽ, ut leuius ad cœlum uolet, non perdit eſſe quod fuerat. Sed dices,mouent me quæ ſequunt: Foueamus igitur & uiri uxores & animæ noſtræ corpora,ut & uxores in uiros,& corpora redigantur in animas,& nequaq̃ ſit ſexuũ ulla diuerſitas:ſed quomodo apud angelos non eſt uir, neq; mulier: ita & nos qui ſimiles angelis futuri ſumus, iam nũc incipiamus eſſe in terris, quod nobis in cœleſtibus repromiſſum eſt. Recte mouerent,niſi poſt priora dixiſſem, iam nunc incipiamus eſſe, quod nobis in cœleſtibus repromiſſum eſt. Quando dico, hic eſſe incipiamus in terris, naturam non tollo ſexuũ,ſed libidinẽ & coitũ uiri & uxoris aufero, dicente Apoſtolo: Tempus breue eſt,reliquũ eſt ut & qui habent uxores,ſic ſint quaſi non habeant. Et dominus interrogatus in Euangelio: cuius de ſeptẽ fratribus in reſurrectione eſſe deberet uxor,ait: Erratis neſcientes ſcripturas,neq; uirtutẽ dei:in reſurrectione enim neq; nubent,neq; nubentur,ſed erunt ſicut angeli dei in cœlo. Et reuera ubi inter uirũ & mulierẽ caſtitas eſt: nec uir incipit eſſe,nec fœmina:ſed adhuc in corpore poſiti,mutantur in angelos:in quibus non eſt uir neq; mulier. Quod & in alio loco ab eodem Apoſtolo dicit: Quicunq; in Chriſto baptizati eſtis,Chriſtũ induiſtis: non eſt Iudæus neq; Græcus,non eſt ſeruus neq; liber, non eſt maſculus neq; fœmina. Omnes enim unum uos eſtis in Chriſto Ieſu. Sed quoniã de confragoſis & aſperis locis enauigauit oratio,& hæreſeos crimen impactum tota frontis libertate repulimus,ad alias eius accuſationis partes,quibus nos mordere nitit, tranſeamus. E quibus prima eſt, me hominẽ maledicũ, omniũ detractorẽ, in præceſſores meos genuinũ ſemper infigere. Det unũ, cuius in opuſculis meis nomẽ taxauerim,uel quẽ iuxta artẽ illius,figurata laude perſtrinxerim. Sin autẽ cõtra inuidos lo- d
quor:& L. Lauiniũ uel Aſiniũ Polliõẽ de genere Corneliorũ,ſtili mei mucro cõuulne 7
rat:ſi hiſtricoſæ & liuidæ mentis hominẽ à me ſubmoueo,& ad unum ſtipitem, cuncta iacula dirigo:quid uulnera ſua partit in multos? Quid ex impatientia reſpõdendi, oſtendit ſe eſſe qui petitur? Obijcit mihi mixtũ periuriũ ſacrilegio,quod in libro quo ad inſtituendã Chriſti uirginẽ loquor: ante tribunal iudicis dormiens pollicitus ſim,nũq̃ me literis ſecularibus daturũ operã,& nihilominus damnatæ eruditionis interdũ meminerim. Nimirũ iſte eſt Saluſtianus Calphurnius: qui nobis per Magnũ oratorẽ, non magnam mouerat quæſtionẽ:cui libello breui ſatisfecimus. Nunc quod inſtat pro ſacrilegio atq; periurio ſomnij reſpondendũ eſt. Dixi me ſeculares literas deinceps non lecturum: de futuro ſponſio eſt, non præteritæ memoriæ abolitio. Et quomodo (inquies) tenes, quod tanto tẽpore non relegis? Rurſum ſi aliquid de ueteribus libris reſpondero & dixero:adeo in teneris conſueſcere multũ eſt:dum renuo,crimẽ incurro: & pro me teſtimoniũ proferens,hoc ipſo arguor, quo defendor. Scilicet nunc longo ſermone texendum eſt, quod probant cõſcientiæ ſingulorũ. Quis noſtrũ non meminit infantiæ ſuæ? Ego certe,ut tibi homini ſeueriſſimo riſum moueã:& imiteris aliquando Craſſum, quẽ ſemel in uita dicit riſiſſe Lucilius:memini me puerũ curſitaſſe per cellulas ſeruulorũ:diẽ feriatũ duxiſſe luſibus:& ad Orbiliũ ſæuientẽ de auiæ ſinu tractum eſſe captiuũ. Et quo magis ſtupeas, nunc cano & recaluo capite, ſæpe mihi uideor in ſomnis comatulus: & ſumpta toga,ante rhetorẽ controuerſiolam declamare. Cumq; experrectus fuero,gratulor me dicendi periculo liberatũ. Crede mihi multa ad purũ recordatur infantia. Si literas didiciſſes, oleret teſta ingenioli tui, quo ſemel fuiſſet imbuta. Lanarum conchylia nullæ aquæ diluunt. Etiam aſini & bruta animalia, quamuis in longo itinere, nouerunt ſecundo diuerticula. Miraris ſi ego literas latinas non ſum oblitus, cum tu Græcas ſine magiſtro didiceris? Septem modos concluſionum, dialectica me elementa docuerunt: quid

A quid significet ἀξίωμα, quod nos pronunciatũ possumus dicere, quomodo absq; uer-
8 bo & nomine nulla sententia fit. Soritarũ gradus, pseudomeni argutias, sophismatũ fraudes. Iurare possum me postq̃ egressus de schola sum, hæc nunq̃ omnino legisse. Bibendum mihi erat igitur de Lethæo gurgite iuxta fabulas poetarũ: ne arguar scire quod di-
9 dici. En tu qui in me paruam criminaris scientiã, & uideris tibi literatulus atq; rabbi: responde, cur scribere aliqua ausus sis, & uirũ disertissimũ Gregoriũ pari eloquij splendore transferre. Vnde tibi tanta uerborũ copia, sententiarũ lumen, translationũ uarietas, homini, qui oratoriã uix primis labris in adolescentia degustasti? Aut ego fallor, aut tu Ciceronẽ occulte lectitas. Et ideo tam disertus es, mihiq; lectionis eius crimen intendis, ut solus inter ecclesiasticos tractatores eloquentię flumine glorieris: licet magis philosophos sequi uidearis, spinas Cleantis, & contorta Chrysippi non ex arte quam nescis, sed de ingenij magnitudine. Et quoniã Stoici logicã sibi uindicant, & tu huius scientiæ deliramenta contemnis, in hac parte Epicureus es. Nec quæris quomodo, sed quid loquaris. Quid enim ad te pertinet, si alius non intelligat, quid uelis dicere: quia nõ ad omnes, sed ad tuos loqueris? Deniq; & ego scripta tua relegens quanq̃ interdũ non intelligam quid loquaris, & Heraclitũ me legere putem: tamen non doleo, nec me pœnitet tarditatis. Id enim in legendo patior, quod tu pateris in scribendo. Hæc dicerẽ, si quippiã uigilans promisissem. Nunc autẽ nouũ impudentiæ genus, obijcit mihi somniũ meum. Vtinam celebritas loci & sanctorũ de toto orbe cõuentus, sineret me diuinas scripturas le-
3 gere. Intantũ spacia non habeo externa meditandi. Sed tamẽ qui somniũ criminatur, audiat prophetarũ uoces, somnijs non esse credendũ: quia nec adulteriũ somnij ducit me ad tartarũ, nec corona martyrij in cœlũ leuat. Quoties uidi me esse mortuũ, & in sepulchro positũ? Quoties uolare super terras, & montes ac maria natatu aeris transfretare? Cogat ergo me non uiuere, uel pennas habere per latera: quia uagis imaginibus mens sępe delusa est. Quanti in somnis diuites, apertis oculis repente mendici sunt? Sitientes flu-
B mina bibunt; & experrecti, siccis faucibus æstuãt. Tu à me somnij exigis sponsionẽ: ego te uerius strictiusq; cõueniã. Fecisti omnia quæ in baptismate promisisti? Quicquid monachi uocabulũ flagitat, nostrũ uterq; cõpleuit? Caue quæso, ne per trabẽ tuã, festucam meam uideas. Inuitus loquor, & retrectantẽ linguam, dolor in uerba cõpellit. Non tibi sufficiunt, quæ de uigilante confingis: nisi & somnia crimineris. Tantam habes curiositatem meorũ actuũ: ut quid dormiens fecerim, dixerim'ue, discutias. Prætermitto, quæ contra me loquens, propositũ tuũ deturpasti: quæ in depompationẽ omniũ Christianorum, & uerbis & opere feceris. Hoc unum denũcio, & repetens iterũ iterũq; monebo, Cornutã bestiam petis. & nisi cauerẽ illud Apostoli: maledici regnũ dei nõ possidebũt, & mordentes inuicẽ, consumpti estis ab inuicem: iam nunc sentires de paruula subdolaq; concordia, magnã tibi in mundo ortam esse discordiã. Quid tibi prodest, apud notos pariter & ignotos in nos maledicta cõgerere? An quia Origenistæ non sumus, & in cœlo nos peccasse nescimus, in terris arguimur peccatores? Et ideo in concordiam redi uimus, ut mihi loqui contra hæreticos non liceret: ne si illos descripsero, tu te appetitũ putes? Quamdiu non renuebam laudationẽ tuam, sequebaris ut magistrũ, fratrẽ & collegã uocabas, & catholicũ in omnibus fatebaris. Postquã non agnoui laudes tuas, & me indignũ tanti uiri pręconio iudicaui, ilico uertis stilum, & omnia laudata prius uituperas: de eodem ore & dulce proferens & amarũ. Sentis'ne quid taceã? Quod æstuanti pectori uerba non cõmmodem? & cum psalmista loquar: Pone dñe custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis? Non declines cor meum in uerba maliciæ. Et alibi: Cum consisteret aduersum me peccator, obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis. Et rursus: Factus sum quasi homo non audiens, nec habens in ore suo redargutiones. Sed pro me ultor tibi dominus respondebit: qui dicit per prophetã, Mihi uindicta, & ego retribuam dicit dominus. Et in alio loco: Sedens aduersus fratrẽ tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalũ. Hæc fecisti & tacui, existimasti inique, quod

ero tui similis:arguam te,& statuã contra faciem tuam:ut in te uideas condemnata,quæ c
falso in alijs criminaris.Audio præterea obijci mihi à Chrysogono sectatore eius:cur in baptismate dixerim uniuersa peccata dimitti:& mortuo bimarito, nouum uirũ in Christo resurgere : atq; istiusmodi sacerdotes in ecclesijs esse nonnullos. Cui breui sermone respondebo:habent libellum, quem in crimen uocant:ille respondeat:hunc sua disputatione subuertat,& scripta scriptis arguat. Quid austeritate frontis & cõtractis rugatisq; naribus, concaua uerba trutinatur : & sanctitatẽ apud uulgus ignobile simulato rigore mentitur? Audiat nos iterum proclamantes:ueterem Adam in lauacro totũ mori, & nouum cum Christo in baptismate suscitari:perire Choicum,& nasci supercœlestem. Hæc dicimus,non quod ipsi propitio Christo hac quæstione teneamur:sed interrogati à fratribus,quid nobis uideretur,respondimus:nulli præiudicantes sequi quod uelit:nec alterius decretum, nostra sententia subuertentes. Neq; enim ambimus sacerdotium, qui latemus in cellulis:nec humilitate damnata,episcopatum auro redimere festinamus:nec electum pontificem à deo,rebelli cupimus mente iugulare:nec fauendo hæreticis, hæreticos nos docemus.Pecunias nec habemus,nec habere uolumus:habentes uictum & uestitum: his contenti sumus:illud de ascensore montis dominici iugiter decantantes:Qui pecuniam suam non dedit ad usuram,& munera super innocentem non accepit. Qui facit hæc,non mouebitur in æternum.Ergo qui non facit,iam corruit in æternum.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Φαρμακον θανάσιμον.] Id est,uenenum mortiferum. Prædicationis diasyrticæ strophis.] διασύρω Græce est distraho,siue dilacero. Stropha est oblique tortus sermo,id est,cum aliud agimus,quàm oratio prę se ferat:ut si quid dissuadendo suadeamus,laudando uituperemus. Figuratum itaq; morsum,diasyrticas strophas appellat. Male sarta.] Id est reconciliata:nequicquam coit,id est,frustra connectitur,& rescinditur. Translatum est à sartura uestis. Est autem carmen ex epistolis Horatianis. Et nihili hominem.] Id est,nullius precij,& cõtemptissimum. Hoc admonui,quod hunc locum offenderim mire deprauatum,sed non uno modo. Et ἀνανεώσεις Marcionis.] Nam id scriptum fuisse coniecto ex uestigijs quibusdam codicum, ἀνανέωσις Græce instauratio est, Sentit D enim illum renouasse Marcionis hæresim ex suis libris. Et illius repente doctrinam.] Hæc Ironiam habent,cum ille nunquam fuerit doctus,& ipse pro docto sit habitus. Sic pater ille deus.] Verba sunt Aeneæ optantis ut Mezentius secum cõgrediatur,ita ut minitabatur.Locus est Aeneidos libro decimo,aliquot uerbulis cõmutatis.Hieronymus carmen ad suam accõmodauit sententiam. Quamuis librauerit.] In nonnullis erat,limauerit. Fortè uibrauerit legendum. Cerealiaq; arma.] Palàm irridet aduersarios.Cerealia arma dicuntur,quibus frumentum molitur, pinsitur 2
& coquitur:quæ omnia sordida sunt.Et addidit,fessi rerum,hoc est,adacti inopia. Allulit autẽ,imò retulit uerba Maronis è primo Aeneidos. De mundis uel intermundis.] Sic enim habebant quædam exemplaria.Sic autem dixit intermundum,ut nos interregnum. Sub autoritate testis.] Nam martyr Græce testem significat. Et inclytus ἀσώτας.] Sic habebatur. Quidam codices indicant scribendum esse συγγραφεύς, id est scriptor. Mihi magis probatur συντάκτης, id est,compositor. Nam illud tractator, ab interprete quopiam additum est. Et σύνταγμα, librum studio elaboratum significat, & mox sequitur de syntagmate. Ita ut corruptum.] κορυφαῖον legendum est,non corruptum,hoc est,ducem & antesignanum. κορυφὴ Græce uertex & apex est. Vnde Coryphæum uocant summum & principem cæterorum. Et in isto uolumine ψευδεπιγράφῳ.] Id est,falsæ inscriptionis siue falsi tituli. Palinodiam.] Id est recantationem, quod uulgò uocant reuocationem.Stesichorus enim uituperata uersibus Helena oculis orbatus est, donec eadem laudata recepit. Τῆς ἀπολογίας.] Id est defensionis. Sardanapalum.] Rex Assyriorum fuit 3
Sardanapalus,uir quauis muliere corruptior. Sapientiæ columen.] Ironia amarulentior. Columina uocamus principes & summos,quasi columnas. Qui sui apud Latinos impar est.] Imparem dixit pro dissimilis.Notat enim Ruffinum qui Gregorium uerterat Latine,sed parum feliciter.Proinde qui apud suos eloquentissimus erat, interpretis uitio dissimilis erat apud Latinos.

Ad certa perueniam.] Ex Latinis uestigijs codicum conijcio subijciendam hoc loco Græcã uocem ἀντίμαχον, id est aduersariũ, uel ἀντίζηλον, id est æmulũ,uel ἀντίπαλον, id est aduersariũ.Malim ὁμογνώμονα aut ἐθελογνώμονα, si quid suffragarentur exemplaria,ut intelligas senẽ discipulum, Hac uoce & aliàs in Ruffinũ utitur. Bonus trapezita.] Id est argẽtarius siue mensarius. Sus Mineruã.] Minerua dea iuxta fabulas poetarũ pręses est ingeniorũ et artiũ.Sus animal stupidissimũ & indocile.Ita dicũt,sus Mineruã,subaudi docet,cũ indoctus docet doctissimũ, stultus consiliũ dat sapienti. In syluã ligna.] Qui docet eum qui abundat doctrina,ligna deportat in syluã,unde petuntur ligna.Allusit ad Horatianũ illud:In syluam non ligna feras insanius. Aristarchus nostri.] 4

De Ari-

A De Aristarcho censore scriptorũ, alías diximus. Cernulus.] Legendũ opinor Cernuus, hoc est,
pronus & intentus, quod Græci dicunt ἐπικύπτειν. Vsus est hoc uerbo Prudentius in hymno ante ci
bum dicendo: Quod modo cernua fœmineis uipera proteritur pedibus. Hyperbata.] Cum mul
tis interiectis uerbis, sermonis series perturbatur. Fit autem aliquando ut in huiuscemodi scriptor pa
rum attentus, non reddat id quod cœpit oblitus sui. Hiulcam fugere.] Creber consonantiũ con-
cursus asperiorem facit orationem: creber uocalium coitus hiulcam, hoc est hiantem facit. Nam uo-
cales oris hiatu pronunciantur. Eligat ipse quod uirio.] Significat illic nihil esse non uitiosum.
Ne illud quidem Socrati.] Hoc loco uerbum debuerat, additũ uidetur ab indocto quopiam. Sa-
tis erat, ne illud quidem Socraticũ nosse: ut infinitum ponatur abrupte propter affectum admiratio-
nis. Nauem agere ignarus timet.] Versus sunt Horatij ex epistola ad Augustum. Abrotanũ her
5 ba medica est, quæ minore tamen periculo datur quàm helleborũ. Dissimulabat.] Seruit argu-
mentationi Hieronymus. Nam in alia quadam epistola, palam dicit: Paulum ignorasse Græcã gram
maticam. Mussitare.] Est tacite timideq́ loqui. Inter paruulos.] Græca desunt. Ex Latinis li-
terarum uestigijs legendũ conijcio ἀθηνογέρων, quasi dicas senex scholasticus. Nam Minerua studijs
præsidet, quæ Græcis Athena dicitur. Crœsos.] Venuste mutauit numerũ, id est quamuis elatus
sit diuitijs. Plus olei.] Quia ad lucernulam lucubrabat. Vt à cane ῥῶ.] Demosthenes cum
primũ accederet ad rhetoricam, primam rhetoricæ literã non poterat exprimere, nempe R, quã lite
ram caninam uocant: hanc enim exprimunt canes rixantes. Non tu in triuijs.] Ex Eclogis Virgi
lianis. Cirratorũ turba.] Cirratos pueros appellat, ob capillos nondum attõsos: ita Persius, Ten
cirratorum centũ dictata fuisse. Milesiorũ.] Milesia uocat lasciuas fabulas, cuiusmodi sunt Apu-
leij de asino aureo. De quo copiose politissimus ille Politianus in sua Centuria. Testamentum
suis.] Apparet simile fuisse argumentum de sue testamentum condente, quod Bessos, hoc est barba
ros magnopere delectaret. De Bessis diximus in Epitaphio Nepotiani. Fictus hariolus.] Qui
fingit se posse diuinare. Nares uerberat.] Dum offert olfaciendum aliquid, ut ita risus causa na-
sum feriat: aut gustandum offert, ut eos pungat. Scorpionem uocat uncum ferrum, aut simile quid-
dam. Similem sententiam habet hoc ipso tomo, secundo aduersus Iouinianum libro: In circulis pla-
tearum quotidie fictus ariolus, stultorum nares uerberat, & obtorto fuste dentes arrodentum qua-
6 tit. Porrò cum illic fustem nominet pro scorpione, probabile est, hic scipionem fuisse scriptum po-
tius quàm scorpionem. Origenis & nos.] Quidam addiderant, hæc Origenis, omnem uno pro-
nomine subuertentes sententiam. Nam hactenus Origenes recitauit Platonis uerba. Quæ sequun-
B tur ipsius sunt. Ideo addidit Origenis, ut intelligas ab ipso subijci, non ex Platone recitari. Καταφιλήσατε.] Id est, deosculamini. Nam hanc uocem reposui ex uestigijs Latinorum codicum, quam &
alibi in huius scriptis deprehendimus: ueteres enim osculo adorabant. Alexandrum.] Aphrodi
seum intelligit, cuius extant problemata. Ne per somnium quidem.] Prouerbialiter dictum est,
οὐδὲ κατ᾽ ὄναρ, pro eo quod est, ne leuiter quidem. Quia prius nouerat.] Indicat elegantiam uer-
bi. Agnoscimus enim proprie minus cognita. Cognoscimus quæ discimus. Quia ἀλληγορικῶς.]
Allegorice. Quidam codices μεταφορικῶς. Nihil autem interest, nisi quod allegoria perpetua meta
phora est. Morbo regio.] Hic est quem Græci uocant Ictericum. Phthisi.] Id est, tabe, Græ-
ce φθίσει. Quanquam magis arbitror legendum φθειριάσει, id est, morbo pediculari, qui fœdus est, &
intolerabilis, quemadmodum & cancer. Lauinium.] Lauinius inuidebat Terentio. Asinius Pol
7 lio infensus erat Ciceroni, & inuidebat gloriæ illius, ut testatur Seneca in Controuersiis. Si hi-
stricula.] Quidam codices habebant histricolæ. Legendum opinor histricosæ. Histrix animal est ex
genere erinaceorum, quod tergum habet spinis oblitum, quas cum uult eiaculatur. Vnde histrico-
sæ mentis uocat, qui spinas in animo habet, quibus alios petat. Sallustianus Calphurnius.] Ita
subinde uocat Ruffinum, ut indoctum & crassum. Quis autem is fuerit, quoniam huius historiæ in
terciderunt, exceptis pauculis fragmentis, non facile sit explicare. Adeo in teneris.] Hemi-
stichium est Virgilianum, & ideo addit, Dum renuo, crimen incurro. Dum negat se legere poetas,
citat carmen poetæ. Ad Orbilium sæuientem.] Orbilius ludi literarij magister fuit, quem Ho
ratius plagosum uocat, cuiusmodi sunt fermè omnes. Hoc loco quidam portenta quædam indu-
xerant, ad horribilium personas pauentem. Comatulus.] Id est, cirratus, ut antè dixi, hoc
8 est, somniabat se puerum adhuc. Conchylia.] Id est, purpuræ. ἀξίωμα.] Quam nunc pro
positionem uocant, ueteres uarijs appellabant nominibus, ut testatur Gellius. Soritarum gra
dus.] Soriten Græci, Latini uocant acerualem, insidiosum syllogismum. Vt, Triginta annos na-
tus, non est senex. Quid si accedat dies? Non. Quid si alter? Et sic gradatim interrogãdo nunquam
fiet senex. Vnus nummus non facit diuitem, quid si accedat unus? quid si unus? Pseudome-
ni argutias.] ψευδόμενος Græce mentiens. Est & hoc insidiosum syllogismi genus, seipsum destru-
entis. Cretenses mendaces. Si uerum est, non sunt mendaces, cum Epimenides, qui hoc dixit, fue-
rit Cretensis. Si falsum est, non dixit uerum Epimenides. Igitur mendaces Cretenses.
9 Sophismatum fraudes.] Elenchos intelligit, qui uarijs modis decipiunt, Æquiuocatione, Am
phibologia, Diuisione, & alijs huiusmodi rationibus, quas tradidit Aristoteles. De Letheo
gurgite.] Videlicet ut posset obliuisci. Et Heraclitum.] Heraclitus data opera obscurus fuit

S . 4 in

in libris. Vnde cognomen inditum Scotini, id est tenebricosi. De hoc Socrates dixit, ad illius libros intelligendos opus esse Delio natatore. At ó deus bone, quid si Hieronymus audisset quosdam huius ætatis theologos rhetoricantes, & abyssalem illam suam sapientiam prodigiosis schematis efferentes. Nonnullis in locis uidetur diuus Hieronymus secum pugnare. Siquidem in epistola, in qua narrat hoc somnium, plane negat fuisse somnium, sed reperisse se scapulas plagis liuentes: hic ridet tanquam friuolum somnium. Propositum tuum.] Cum & ipse monachus esset. In depompationem.] Id est, in traductionem & infamationem. Nam in pompis circumferebantur quædam spectanda populo. Perire choicum.] χοϊκὸν, id est, terrenum. Dictum apparet Græce quasi χνοϊκὸς, id est puluereus. Nam χνῦς puluis. C

APOLOGIAE HIERONYMI ADVERSVS RVFFINVM LIBER SECVNDVS.

HVcusq; de criminibus, imò pro criminibus meis: quæ in me quondã sub dolus laudator ingessit, & discipuli eius constantius arguunt: non ut debui, sed ut potui, moderato dolore respondi. Propositũ quippe mihi est, non tam alios accusare, quàm me defendere. Veniam ad apologiam eius, qua sancto Athanasio, Romanæ urbis episcopo satisfacere nititur: & in defensionem sui, mihi rursum calumniam struit, tantumq; me diligit, ut raptus turbine, & in profunda demersus, meum potissimũ inuadat pedem, ut mecum aut liberetur, aut 1 pereat. Dicit se primum respondere rumoribus, quibus illius Romæ carpatur fides, hominis probatissimi tam in fide, quàm in charitate dei. Et nisi post triginta annos parentibus redditus, nollet eos deserere, quos tam tardè uiderat, ne inhumanus putaret, aut durus: & tam longi itineris labore fragilior, ad iterandos labores esset infirmus: ipsum uenire uoluisse. Quod quia non fecerit, contra latratores suos misisse baculum literarum: quem ille teneret in dextera, & sæuientes contra se abigeret canes. Si probatus est cunctis, & maxime ipsi cui scribit episcopo in fide & charitate dei: quomodo Romæ mordetur & carpitur, & appetitæ æstimationis eius fama crebrescit? Deinde cuius est humilitatis, probatum se dicere in fide & charitate dei, cum apostoli petant: Domine adauge nobis fidem, & audiant: Si habueritis fidem, ut granũ sinapis. Et ad ipsum dicatur Petrum: D Modicæ fidei, quare dubitasti? Quid loquar de charitate, quæ & fide & spe maior est: & quã Paulus optat potius q̃ præsumit: sine qua & martyrio sanguis effusus, corpusq; flammis traditum, coronam nõ habet præmiorũ? Harum utramq; iste sic sibi uindicat, ut tamen contra se habeat latratores: qui nisi inuicti pontificis baculo repellantur, latrare non cessant. Illud uero ridiculum, quod post triginta annos ad parentes se reuersum esse iactat, homo qui nec patrem habet, nec matrem, & quos uiuẽtes iuuenis dereliquit, mortuos senex desiderat: nisi forte parentes militari uulgariq; sermone, cognatos & affines nominat: quos quia non uult deserere, ne inhumanus putetur aut durus, idcirco patria derelicta, Aquileiæ habitat. Periclitatur Romæ illa probatissima fides eius: & hic supinus & lassulus post triginta annos per mollissimũ Flaminiæ iter, essedo uenire non potest: sicq; prætendit longi itineris lassitudinẽ, quasi triginta annis semper cucurrerit: aut biennio Aquileiæ sedens, præteriti itineris labore confectus sit. Carpamus reliqua, & ipsa epistolæ eius uerba ponamus. Quãuis igitur fides nostra persecutionis hæreticorum tempore, cum in sancta Alexadrina ecclesia degeremus in carceribus & exilijs, quæ pro fide inferebantur, probata sit. Miror quod nõ adiecerit, uinctus Iesu Christi, & liberatus sum de ore leonis: et Alexandriȩ ad bestias pugnaui, & cursum cõsummaui, fidẽ seruaui, superest mihi corona iustitiæ. Quæ, malum, exilia, quos iste carceres nominat? Pudet me apertissimi mendacij: quasi carceres & exilia absque iudicum sententijs irrogentur. Volo tamen ipsos scire carceres, & quarum prouinciarum se dicat exilia sustinuisse. Et utiq; habet copiam de multis carceribus & infinitis exilijs unum aliquod nominandi. Prodat nobis confessionis suæ acta, quæ hucusq; nesciuimus: ut inter alios Alexandriæ martyres huius quoq; gesta recitemus: & contra latratores suos possit dicere: De cȩtero nemo mihi molestus sit, ego enim stigmata domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto. Tamen & si quis nunc est, qui uel tentare fidem nostram cupit, uel audire, uel discere: sciat

A ſciat quod de trinitate ita credimus:& reliqua. Supra cõtra canes tuos baculũ epiſcopo
porrigis,quo pro te munitus incedat:Nunc quaſi ambigẽs dicis:Si quis eſt qui tẽtare fi-
dem noſtram cupit: denuo dubitas, cum multorũ latratus ad te uſq; peruenerint. Non
diſcutio parumper elocutiones tuas, quas & tu contẽnis & deſpicis, tantũ ſenſib.reſpon
debo. Aliud à te quærit,& pro alio ſatisfacis. Contra Arij dogmata,iam Alexãdriæ in car
ceribus & exilijs dimicaueras,nõ uoce,ſed ſanguine:Nunc ſuper Origenis hęreſi tibi ca
lumnia cõmouetur.Nolo cures quæ ſana ſunt,uulnera medicare. Trinitatẽ dicis unius
eſſe deitatis.Hoc toto credente iam mundo: puto quod & dæmones confiteant̃ filiũ dei
natum de Maria uirgine,& carnẽ naturæ humanæ atq; animã ſuſcepiſſe. Si arctius quid
rogauero, contẽtioſum uocabis. Si dicis filium dei humanæ naturæ carnẽ atq; animam
ſuſcepiſſe:oro te,ut abſq; ſtomacho reſpondeas:anima iſta quã ſuſcepit Ieſus,erãtne an-
tequam naſcerer̃ ex Maria? An in origine uirginali, quæ de ſpiritu ſancto naſcebat̃, cum
corpore ſimul creata eſt:uel iã in utero corpore figurato,ſtatim facta & miſſa eſt de cœ-
lo? E tribus unũ quid ſentias,ſcire deſidero. Si fuit anteq̃ naſcerer̃ ex Maria: necdum er-
go erat anima Ieſu, & agebat aliquid: ac propter merita uirtutum poſtea facta eſt anima
eius. Si cœpit ex traduce,humanarũ igitur animarũ,quas æternas fatemur,& brutorum
animantiũ,quæ cum corpore diſſoluunt̃,una conditio eſt. Sin autem figurato corpore
ſtatim creatur & mittit̃:fatere ſimpliciter,& nos ſcrupulo libera. Nihil horum loqueris,
ſed occupatus in alijs,ſimplicitate noſtra abuteris, & præſtigijs pompaq; uerborum hæ
rere nos non ſinis quæſtioni. Quid,inquies,nõnne quęſtio erat de reſurrectione carnis
& pœnis diaboli? Fateor. Ergo breuiter pureq; reſponde. Non quæro quod ſcribis ean
dem carnem reſurgere,in qua uiuimus,nullo membro amputato, nec aliqua parte cor-
poris defecta:hæc enim tua uerba ſunt:ſed quæro,quod Origenes negat,utrũ in eodem
ſexu quo mortua ſunt corpora ſuſcitent̃:& Maria Maria,Ioannes reſurgat Ioannes: An
cõmixto ſexu atq; turbato,nec uir,nec fœmina ſit,ſed utrumq; uel neutrũ:& an ipſa cor
B pora incorrupta & immortalia:& ut argutè pręmones,iuxta Apoſtolũ ſpiritualia perma
neant in æternum:& non ſolum corpora,ſed caro & ſanguis infuſus uenis & oſsibus ir-
rigatus,quæ Thomas tetigit: An certe paulatim reſoluant̃ in nihilum,& ad quatuor un-
de compacta ſunt elementa,retrahant̃? Hæc aut dicere debueras,aut negare,& nõ ea lo-
qui quæ ſubdole Origenes fatetur,quaſi fatuis & pueris illudens:nullo membro ampu-
tato,nec aliqua corporis parte defecta. Scilicet hoc timuimus,ne ſine naſo & aurib. ſur-
geremus,& amputatis ſectiſq; genitalibus,eunuchorũ in cęleſti Hieruſalem ciuitas con
deretur. Porrò de diabolo ſic ſententiam temperat. Dicimus quoq; & iudiciũ futurum,
in quo iudicio unuſquiſq; recipiet propria corporis, prout geſsit, ſiue bona ſiue mala.
Quod ſi homines recepturi ſunt pro operibus ſuis,quanto magis & diabolus,qui omni
bus extitit cauſa peccati? De quo illud ſentimus quod ſcriptũ eſt in Euangelio: quia & ip
ſe diabolus,& omnes angeli eius,cũ his qui opera eius faciũt,id eſt,qui criminantur fra-
tres,cũ ipſo pariter æterni ignis hæreditate potient̃. Si quis ergo negat diabolum ęternis
ignibus mancipari,partẽ cum ipſo ęterni ignis accipiat,ut ſentiat quod negauit. Repeta-
mus ſingula. Dicimus,inquit,iudiciũ futurũ:in quo iudicio,& cætera. Super uerborum
uitijs tacere decreueram,ſed quia diſcipuli eius mirantur eloquentiã præceptoris,pauca
perſtringã. Dixerat iudiciũ futurũ,ſed homo cautus timuit ſolum dicere, in quo, & po-
ſuit,in quo iudicio:ne ſi nõ ſecundo repetiſſet iudiciũ,nos obliti ſuperiorũ,pro iudicio
aſinũ putaremus. Illud quoq; quod poſtea infert:qui criminant̃ fratres,cum ipſo pariter
æterni ignis hæreditate potient̃,eiuſdem eſt uenuſtatis. Quis enim unquã audiuit potiri
ignibus,& frui ſupplicijs? Sed homo Græcus uidet̃ mihi ſeipſum interpretari uoluiſſe,
& pro eo quod apud eos dicitur κληρονομήσουσιν, & apud nos uno uerbo dici poteſt hæ-
2 reditabũt,cõpoſitius & ornatius dixiſſe,hęreditate potient̃. Iſtiuſmodi nugis & acyrolo
gijs,omnis eius ſcatet oratio. Sed reuertamur ad ſenſum. Grandi diabolus lancea percu-
tit̃,qui omnib. extitit cauſa peccati,ſi pro operibus ſuis quaſi homo redditurus eſt ratio-
nem

nem,& cum angelis suis æterni ignis hæreditate potiet̃.Hoc enim deerat, ut hominibus c tormẽto subditis,ille potiret̃ ignibus æternis,quos tanto tempore desiderauerat. Et uideris mihi calumniã in hoc loco facere diabolo,& criminatorẽ omniũ,falsis criminibus accusare.Dicis eñ,ꝙ omnib. extitit causa peccati,& dum in illũ refers crimina, homines culpa liberas,tollisq; arbitrij libertatẽ,saluatore dicẽte,quod de corde nostro exeunt co gitationes malæ,homicidia,adulteria,fornicationes,furta,falsa testimonia, blasphemiæ. Et rursum de Iuda in Euangelio legimus:Post buccellam intrauit in eũ satanas, quia ante buccellam spõte peccauerat:& nec humilitate,nec clemẽtia saluatoris flexus est ad pœnitentiã.Vnde Apostolus:Quos tradidi,inquit,satanæ,ut discãt non blasphemare. Et in alio loco:Tradidi huiusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat. Tradidit eos satanæ,quasi tortori ad puniendũ:qui antequã traderent,uolũtate propria blasphemauerant. Et Dauid:Ab occultis,inquit,meis munda me domine, & ab alienis parce ser uo tuo:breuiter & suæ uoluntatis errorẽ,& uitiorũ incentiua significans.In Ecclesiastico quoq; legimus:Si spiritus potestatẽ habentis ascenderit super cor tuum,locum tuum ne dimiseris.Ex quo liquido apparet,si dederimus ascendenti locũ,nos peccasse qui dederimus,& ascendentẽ muros hostem non præcipitẽ deturbauerimus.Quod autem im precaris fratribus,hoc est criminatoribus tuis,æternos ignes cum diabolo:non tam fratres mihi uideris premere,quàm diabolum subleuare, cũ iisdem quibus homines Christiani ignibus puniendus sit.Ignes autem æternos,quos intelligere solet Origenes,puto quod te non fugiat,conscientiam uidelicet peccatorũ, & pœnitudinem interna cordis urentem.De qua & Esaias loquitur:Vermis eorum nõ morietur, & ignis eorum non ex tinguetur.Et ad Babylonem scriptũ est:Habes carbones ignis, sedebis super eos : hi erũt tibi in adiutorio.Et in Psalmo pœnitens audit:Quid detur tibi, aut quid apponat̃ tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs:ut linguam dolosam,sagittæ præceptorum dei(de quibus in alio loco propheta dicit: Versatus sum in miseria,dum configitur mihi spina)uulnerent atq; confodiant,& peccatorum in ea solitudinẽ faciant.Illud quoq; testimoniũ,in quo dominus loquit̃:Ignem ueni mittere su- D per terram,& quàm uolo ut ardeat:sic interpretat̃:Omnes cupio agere pœnitentiã,& ex coquere spiritu sancto uitia atq; peccata.Ipse enim sum de quo scribitur:Deus ignis con sumẽs est.Non ergo grande est hoc de diabolo dicere, quod & hominibus præparatum est.Magis debueras,ut suspicionẽ salutis diabolicæ declinares,dicere:Perditio factus es, & non eris in æternum:& ex persona domini loquẽtis ad Iob de diabolo: Ecce spes eius frustrabitur eum,& uidentibus cunctis præcipitabit̃.Non quasi crudelis suscitabo eum. Quis enim resistere potest uultui meo?Quis autem dedit mihi ut reddam ei?Omnia quę sub cœlo sunt,mea sunt.Non parcam ei,& uerbis potentibus, & ad deprecandum com positus.Verum hæc possunt quasi simplicis hominis excusari:& cum eruditos non subterfugiant,apud indoctos præferre innocẽtiæ similitudinẽ.Quod sequit̃ de animarũ sta tu,excusari omnino non potest.Dicit enim : Audio & de anima quæstiones esse cõmotas:de qua re utrum recipi debeat querimonia,an abijci,uos probate. Sin autẽ & de me quid sentiam quæritur,fateor me de hac quæstione apud q̃ plurimos tractatorũ diuersa legisse.Legi quosdam dicentes,quod pariter cum corpore per humani corporis traducem etiam animæ diffundant̃:& hæc quibus poterant assertionibus confirmabãt, quod puto inter Latinos Tertullianum sensisse,uel Lactantium, fortasis & nonnullos alios. Alij asserunt, ꝙ formatis in utero corporibus, deus quotidie faciat animas & infundat. Alij,ꝙ factas iam olim,id est,tunc cum omnia creauit deus ex nihilo,nũc eas iudicio nasci dispenset in corpore.Hoc sentit & Origenes,& nõnulli alij Græcorũ. Ego uero cum hæc singula legerim, deo teste dico, quia usq; ad præsens certi & definiti aliquid de hac quæstione non teneo, sed deo relinquo scire quid sit in uero, & si cui ipse reuelare dignabitur. Ego tamen hæc singula & legisse me non nego, & adhuc ignorare confiteor:præter hoc quod manifestè tradit ecclesia, deum esse & animarum & corporum con ditorem

A ditorem. Antequam de sensibus dispute, Theophrasti uerba imitabor. Audio, inquit, de
anima quæstiones cōmotas esse: de qua re utrū recipi debeat querimonia, aut abijci, uos
probate. Si quæstiones de animæ statu in urbe cōmotæ sunt, quæ est ista querimonia uel
querela: quæ utrum recipi debeat, episcoporū iudicio relinquit? nisi fortè quæstionē &
querimoniā idipsum significare putat, quia in Capri cōmentarijs huiuscemodi figuram
reperit. Deinde ponit, legi quosdā dicētes, quod pariter cū corpore per humani seminis
traducē etiam animæ diffundanť, & hęc quibus poterāt assertionibus confirmabant. Ro
go quæ est ista licentia figurarū? quæ modorum & temporū perturbatio? Legi dicentes,
quibus poterant assertionibus confirmabant. Et in consequentibus: Alij asserunt, quod
formatis in utero corporibus deus quotidie faciat nouas animas, & infundat. Alij, factas
iam olim, id est, tunc cū omnia deus creauit ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispen-
set in corpore. Et hic ordo pulcherrimus. Alij, inquit, asserūt hoc uel illud: alij factas iam
olim, id est, tunc cū omnia deus creauit ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispenset in
corpore. Tam putidè & confusè loquitur, ut plus ego in reprehēdendo laborē, q̄ in scri-
bendo. Ad extremū posuit: Ego uero cum hæc singula legerim, & adhuc pendente sen-
tentia quasi nouum aliquid protulisset, adiecit: Ego tamē hæc singula & legisse me non
nego, & adhuc ignorare confiteor. O infelices animas, quæ tantis uitiorū lanceis uulne-
rantur, nō eas puto iuxta Origenis errorē tantū laborasse, cum de cœlo in terras ruerēt,
& crassis corporibus uestirenť: ut nunc & uerbis & sententijs hincinde collisas, ut præ-
3 termittam κακέμφατον, quo de humani seminis traduce diffundi animæ dicunť. Scio in-
ter Christianos uerborū uitia non solere reprehendi, sed ex paucis ostendere uolui, cu-
ius temeritatis sit docere quod nescias, scribere quod ignores, ut similē prudentiā & in
sensibus requiramus. Mittit epistolā, id est robustissimū baculū, quo Romanæ urbis ar-
metur episcopus: & in ipsa quæstione pro qua canes latrāt, dicit se nescire quod quærit.
Si ignorat, pro quo sibi calumnia cōmouetur: quid necesse est apologiā mittere, quæ nō
B habet defensionē sui, sed ignorātiæ confessionē? Hoc est suspiciones hominū nō sopire
sed serere. Tres super animarū statu ponit sententias, & in fine concludens: singula, in-
quit, me legisse nō nego, & adhuc ignorare confiteor. Arcesilaum, aut Carneadē putes,
qui omnia incerta pronunciant, licet & illos superet cautione. Illi enim omniū philoso-
phorum inuidiam non ferētes, quod uitam è uita tollerēt, uerisimilia repererūt, ut igno-
rantiam rerū probabili assertione temperarēt: iste se dicit incertū, & è tribus omnino ne
scire quid uerum sit. Si hoc erat responsurus, quæ eum ratio impulit, ut tantū pōtificem
inscitiæ suæ testem faceret? Nimirum hæc est illa lassitudo, quod triginta annorū itinere
confectus, Romam uenire nō potuit. Quanta & alia nescimus, & tamē imperitiæ nostræ
testes non quærimus? De patre, filio, & spiritu sancto, de natiuitate domini saluatoris, su
per qua Esaias exclamat: Generationem eius quis enarrabit? audacter loquitur, & myste
rium omnibus retro seculis ignoratū, scientiæ suæ uindicat: & hoc solum ignorat, quod
ignoratū cunctis scandalum facit. Scit quomodo deū uirgo generarit, & nescit quomo-
do ipse sit natus. Animarū & corporū conditorem fatetur dominū, siue animæ ante cor
pora fuerint, siue cum corporum nascantur exordijs, siue iam formatis in utero figura-
tisq; corporibus immittantur. In omnibus nouimus autorem dominū. Nec de hoc nūc
quæstio est, utrum deus an alius eas fecerit: sed è tribus, quas posuit, quæ sit illarū senten
tia uera, nescire se dicit. Vide ne statim tibi obijciatur, idcirco ne trium ignorantiā confi
teris, ne unum damnare cogaris: & Tertulliano & Lactātio ideo parcere, ne Origenem
cum illis iugules. Quantum memoria suggerit, nisi tamē fallor, nescio me legisse Lactan
tium συναπερομφύλω animam dicere. Cæterum qui legisse te scribis, dic in quo libro lege-
ris, ne ut me dormientem, sic illum mortuū calumniatus esse uidearis. Sed & in hoc con
tabundus incedis & cautus. Dicis enim: Puto inter Latinos Tertullianū sensisse, uel La-
ctantiū, fortassis & alios nōnullos. Non solum de animarum statu dubitas, sed de auto-
rum sentētijs putas, & tamē aliquid interest. De animabus autē apertè nescis, & inscitiam
confiteris

confiteris: de autorib. sic nosse te dicis, ut putes potius q̃ præsumas, In solo Origene non c
ambigis. Dicis quippe, hoc sentit Origenes. Interrogabo te, Bene sentit, an male? Nescio
inquis. Quid me igitur missis tabellarijs & creberrimis nuncijs docere conaris, ut sciam
quod nescias? Et ne fortè credam imperitiæ tuæ, & arbitrer te callide reticere quod no-
sti: iuras deo teste, quod usq; ad præsens certi & definiti aliquid de hac quæstione nõ te-
neas: & deo relinquas scire quid sit in uero, & cui ipse reuelare dignabit̃. Per tanta secula
tibi nullus uidet̃ dignus fuisse, cui de hac quæstione dñs reuelarit? Non patriarcha, non
propheta, nõ apostolus, nõ martyr? Ne tibi quidẽ quando in carceribus & exilijs mora-
baris, huiuscemodi sacramenta patuerũt? Dominus in Euangelio: Pater, inquit, reuelaui
nomẽ tuum hominibus. Qui patrẽ reuelauit, de animarũ statu tacuit: & miraris si contra
te fratrũ scandala concitent̃, cum id nescire te iures, quod Christi ecclesiæ se nosse fatean
tur? Exposita fide sua, imò inscitiæ confessione, transit ad aliud: & excusare se nitit̃, cur li
bros περὶ ἀρχῶν in Latinũ uerterit. Et hæc scribit ad uerbũ. Sanè quia audio etiam inde
esse disputatũ, quod quædam Origenis rogatus à fratribus de Gręco in Latinũ transtuli:
puto quod omnes intelligant, hæc pro solo liuore culpari. Si enim aliquid est quod dis-
pliceat in autore, quare id ad interpretẽ detorquet̃? Sicut in Græcis habet̃, rogatus sum
ut Latinis ostenderẽ. Græcis sensib. uerba dedi Latina tantũmodo. Siue ergo in illis sen-
sibus laus inest aliqua, non est mea: siue culpa, similiter nõ est mea. Audio, inquit, etiam
inde esse disputatũ. Quàm prudenter accusationẽ suam, disputationẽ uocat. Quod quæ
dam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinũ transtuli. Quæ sunt illa quædam?
Nomen non habent? Taces? Libelli accusatorũ loquuntur. Puto, ait, quod omnes intel-
ligant hæc pro solo liuore culpari. Pro quo liuore? Num inuident eloquentiæ tuæ? Aut
fecisti, quod nullus hominũ unquam facere potuit? Ecce & ego Origenis multa transtu
li: & præter te, nemo nec inuidet, nec calumniatur. Si enim, inquit, aliquid est quod dis-
pliceat in autore, quare id ad interpretẽ detorquet̃? sicut in Gręcis habetur, rogatus sum
ut Latinis ostenderem: Græcis sensibus uerba dedi Latina tantummodo. Siue ergo in D
illis sensibus laus inest aliqua, non est mea: siue culpa, similiter non est mea. Et miraris,
si de te homines male sentiant, cum de apertis blasphemijs dicas, si est aliquid quod dis-
pliceat in autore. Omnibus quæ in illis libris dicta sunt, displicet̃: & tu solus dubitas, &
quereris cur ad interpretẽ detorqueatur, quod in translationis tuæ præfatione laudasti.
Rogatus eras, ut quomodo habebat̃ in Gręco, in Latinũ uerteres. Vtinam fecisses, quod
rogatum te esse simulas, nulli adhuc inuidiæ subiaceres. Si tu translationis seruasses fidẽ,
mihi necessitas non fuisset interpretationẽ falsam uera interpretatione subuertere. No-
uit conscientia tua, quæ addideris, quæ subtraxeris, quæ in utramq; partẽ, ut tibi uisum
fuerit, immutaris: & post hæc audes dicere, quod & bona & mala nõ tibi, sed autori de-
beant imputari. Et oppressus inuidia adhuc uerba moderaris, & quasi super aristas pen-
denti incedens gradu loqueris: Siue in illis sensibus laus est, siue culpa. Defendere nõ au
des, & tamẽ damnare non audes. Elige ẽ duobus quod uis, optio tibi datur: si bona est in
terpretatio tua, lauda: si mala, condemna. Verum excusat se, & subnectit aliam strophã.
Dicit enim, Quinimò etiam illud adieci, sicut in præfatiuncula mea designaui: ut inquan
tum possem aliquanta deciderẽ: illa tamẽ quæ mihi ad suspiciõnẽ ueniebant, quod non
ab ipso Origene ita dicta, sed ab alijs uiderent̃ esse inserta, propter hoc quod de eisdẽ re-
bus in alijs autoris eiusdem locis catholicè dictum legeram. Mira eloquentia, & Attico
flore uariata, quinimò etiam, & quæ mihi ad suspicionẽ ueniebãt. Ausum illum esse hæc
Romam uerborum portenta transmittere? Compeditam putes linguam eius, & inextri-
cabilibus nodis ligatam, uix in humanũ sonum erumpere. Sed ad causam redeam. Quis
tibi dedit hanc licentiam, ut multa de interpretatione decideres? Rogatus eras, ut Gręca
in Latinum uerteres, non ut emendares: ut alterius dicta proferres, non ut tua cõderes.
Non fecisse te quod rogatus es, recidendo plurima confiteris. Atq; utinam præcidisses
mala, & non in assertionem malorũ, tua multa posuisses. E quibus unum proferam, ut ex
hoc

A hoc cognoscanť & cætera. In primo libro περὶ ἀρχῶν, ubi Origenes lingua sacrilega bla
sphemauit, quod filius patrē non uideat: tu etiam causas reddis, quasi ex persona eius qui
4 scripsit: & Didymi interpretaris σχόλιον, in quo ille crasso labore conatur alienū errorē
defendere, quod Origenes quidē bene dixerit, sed nos simplices homines & cicures En
niani, nec illius sapientiā, nec tuā qui interpretatus es, intelligere possumus. Præfatio tua
quam nominas, & in qua me miris ornas laudibus, te reū pessimę translationis facit. Di-
cis enim quod de Græco multa decideris, licet taceas quod addideris. Quæ decidisti, ma
la erant, an bona? Vtiq; mala. Quæ reseruasti, bona an mala? Vtiq; bona. Neq; enim ma-
la transferre poteras. Ergo mala amputasti, & reliquisti bona? Nulli dubiū est. Probātur
autem quæ translata, penè omnia mala. Quicquid igitur in translatione monstrauero, ti
bi imputabitur, qui illud pro bono transtulisti. Aliud est, si iniquus censor eiusdē crimi
nis reus, alios de senatu pellis, alios in curia retines. Sed dicis, omnia mutare non pote-
ram, sed ea tantū, quæ addita ab hæreticis arbitrabar, mihi amputanda credidi. Pulchre.
Si amputasti quæ addita ab hæreticis existimabas: ergo quæ reliquisti, eius sunt quem in
terpretabaris. Si eius sunt quem interpretatus es, responde, utrū bona an mala sint? Mala
transferre nō poteras. Semel enim quæ ab hæreticis addita fuerant amputasti. Nisi fortè
hæreticorum mala amputare debueris, & Origenis errores in Latinū integros uertere.
Dic ergo quare Origenis mala in Latinū uerteris, ut autorē mali proderes, an laudares?
Si prodis, in præfatione cur laudas? Si laudas, hæreticus approbaris. Restat, ut quasi bo-
na protuleris. Si hęc omnia probanť mala, igitur unius & autor & interpres rei criminis
erunt, & implebiť illa sententia: Videbas furē, & currebas cum eo: & cum adulteris por-
tionem tuam ponebas. Non est necesse rem planā, argumētatione dubiam facere. Quod
sequiť respōdeat: unde illi sit orta suspicio, hæc ab hæreticis addita. Quia, inquit, de eisdē
rebus in alijs locis eiusdem autoris catholicè dictum legerā. Videamus quod primū est,
ut ordine uenerit ad secundū. Probo ego inter multa Origenis mala, hæc maxime hære-
B tica: Dei filium creaturā, spiritū sanctum ministrū, mundos innumerabiles, æternis sibi
seculis succedentes: angelos uersos in animas hominū: animam saluatoris fuisse antequā
nasceretur ex Maria: & hanc esse, quæ cum in forma dei esset, non est rapinam arbitrata
æqualem se esse deo: sed se exinaniuit, formam serui accipiēs: resurrectionē nostrorum
corporum sic futuram, ut eadem membra non habeant: quia cessantibus membrorum
officijs, superfluo membra reddantur: ipsaq; corpora tenuia & spiritualia paulatim eua-
nescere, & in auram tenuem atq; in nihilum dissipari: in restitutione omnium, quando
indulgētia principalis uenerit, cherubim & seraphim, thronos, principatus, dominatio-
nes, uirtutes, potestates, archangelos, angelos, diabolum, dæmones, animas omnium ho
minum, tam Christianorum quàm Iudæorum & gentilium, unius conditionis & men-
suræ fore. Cumq; ad formam & libram æquitatis peruenerint, & rationabiles creaturas
omni corporum fece deposita, nouus de mundi exilio populi reuertentis monstrauerit
exercitus, tunc rursus ex alio principio fieri mundum alium, & alia corpora, quibus la-
bentes de cœlo animæ uestianť: ut uerendū nobis sit, ne qui nunc uiri sumus, postea na-
scamur in fœminas: & quæ hodie uirgo, tūc prostibulum fit. Hæc in Origenis libris ego
hæretica doceo: tu ostende, in quo eius opere his contraria legeris. Nolo dicas, quæ de
eisdem rebus in alijs locis eiusdē autoris catholicè dicta legerā, ne me mittas ad sex milia
librorū eius, quos legisse beatū papam Epiphaniū criminaris, sed ipsa loca nomina: nec
hoc mihi sufficiet, nisi eadē dicta ad uerbum protuleris. Non est fatuus Origenes, & ego
noui, contraria sibi loqui non potest. Igitur ex hac supputatione illa summa nascitur, nō
hæreticorum esse quæ amputasti, sed Origenis: cuius ideo mala interpretatus es, quia pu
tasti bona: & tibi tam bona quàm mala illius imputanda: cuius scripta in prologo com-
probasti. Sequitur in eadem apologia: Origenis ego neq; defensor sum, nec assertor, nec
primus interpres. Alij ante me hoc idem opus fecerunt, feci & ego postremus, rogatus à
fratribus. Si iubetur ne fiat, iussio obseruari solet in posterum. Si culpātur qui ante ius-

ſionem fecerunt, culpa à primis incipiat. Tandem euomuit quod uolebat, & omnis ani c
mi tumor in noſtræ accuſationis erupit inuidiam. Vbi interpretaẽ libros περὶ ἀρχῶν, me ſequi ſe dicit: ubi accuſatur cur hoc fecerit, meum ponit exemplum: & ſecurus periclitãs ſine me uiuere non poteſt. Audiat igitur quod neſcire ſe ſimulat. Nemo tibi obijcit, quare Origenem interpretatus es, alioqui Hilarius & Ambroſius hoc crimine tenebuntur: ſed quia interpretatus hæretica, præfationis tuæ laude firmaſti. Ego ipſe, quem in crimẽ uocas, ſic ſeptuaginta Homilias eius transtuli, & nõnulla de Tomis, ut & mala in bonorum interpretatione ſubtraherẽ: & apertè in libris περὶ ἀρχῶν ad coarguendam tranſlationem tuam, quid lector uitaret oſtenderẽ. Vis Origenem in Latinum uertere? Habes multas Homilias eius & Tomos, in quibus moralis tractatur locus, ſcripturarũ pandũtur obſcura. Hæc interpretare, hæc rogãtibus tribue. Quid primus labor tuus incipit ab infamia? Cur translaturus hæretica, in defenſionem eorum præmittis, quaſi martyris librum, & id Romanis auribus ingeris, quod tranſlatum totus orbis expauit? Aut certe ſi ideo interpretaris, ut eum hæreticum arguas, nihil de Græco mutes, & hoc ipſum in Præfatione teſtare, quod prudentiſsimè papa Anaſtaſius in epiſtola, quam contra te ſcribit ad epiſcopum Ioannem, ſuo ſermone complexus eſt: me liberans qui id feci, & te arguẽs qui facere noluiſti. Ac ne forſitan hoc quoq; neges, ſubieci exemplum eius: ut ſi nonuis audire fratrem monentẽ, audias epiſcopum condemnantẽ. Dicis te non eſſe defenſorem neq; aſſertorẽ Origenis: iam nunc tibi proferam librum tuum, de quo in famoſa illa præfatiuncula præclari operis tui his uerbis loqueris. Cuius diuerſitatis cauſam plenius tibi in Apologetico, quem Pamphilus in libris ſuis ſcripſit, edidimus, breuiſsimo libello ſuperaddito: in quo euidentibus (ut arbitror) probamentis deprauatos eſſe in q̃ plurimis ab hæreticis & maleuolis libros eius oſtendimus: & præcipuè iſtos, quos nunc exigis ut interpreter, id eſt περὶ ἀρχῶν. Non tibi ſuffecerat Euſebij, uel certe (ut tu uis) Pamphili pro Origene defenſio, niſi quod ab illis minus dictum putabas, tu quaſi ſapiẽtior & doctior adderes? Longum eſt, ſi uelim totũ librum tuum huic operi inſerere: & propoſitis D
capitulis ad ſingula reſpondere, quid in his uitiorum ſermo habeat, quid mendaciorum aſſertio, quid inconſequẽs textus ipſe uerborũ. Vnde lacinioſæ diſputationis faſtidia fugiens, & in arctum uerba compingẽs, tantũ uerſibus reſpondebo. Statim de portu egre- 5
diens, nauem impegit. Referẽs enim de apologia Pamphili martyris, quam nos Euſebij Arianorũ principis probauimus: de qua dixerat, prout potuimus uel res popoſcit, Latino ſermone digeſsimus, intulit: Illud eſt quod deſideriorũ uir Macari te admonitũ uolo, ut ſcias hanc quidem fidei regulam, quam de libris eius ſuprà expoſuimus, eſſe talem quæ & amplectenda & tenenda ſit. In omnibus enim his catholicũ ineſſe ſenſum euidenter probatur. Quamuis de Euſebij libro multa ſubtraxerit, & in bonam partẽ de filio & ſpiritu ſancto niſus ſit cõmutare: tamen multa in illo ſcandala reperiũtur, & apertiſsimæ blaſphemiæ, quæ iſte ſua negare nõ poterit, catholica eſſe pronuncians. Dicit Euſebius, imò (ut tu uis) Pamphilus in iſto uolumine, filij & patris miniſtrum ſpiritum ſanctum, non de eadem patris filijq; ſubſtãtia: animas hominũ lapſas eſſe de cœlo: & in hoc quod ſumus, de angelis cõmutari: in reſtitutione omnium æquales & angelos & dæmones & homines fore: & multa alia tam impia & nefaria, quæ etiam replicare ſit criminis. Quid faciet aſſertor Origenis & interpres Pamphili? Si in his quæ emendauit tanta blaſphemia eſt, in illis quæ ab hæreticis falſata confingit, quanta ſacrilegia continenẽ? Cuius opinionis cauſam hanc ſuſpicatur, quod uir neq; ſtultus, neq; inſanus dicere ſibi repugnantia non potuerit. Et ne forſitan putaremus diuerſis eũ uaria ſcripſiſſe temporibus, & pro ætatibus edidiſſe contraria, edidit: Quid facimus quod interdum in eiſdem locis atq; (ut ita dixerim) in conſequenti penè capite ſentẽtia contrarij ſenſus inuenitur inſerta? Nunquid in eodem opere eiuſdem libri, & interdum, ut diximus, ſtatim in conſequenti capitulo oblitus ſui eſſe potuit? Verbi gratia: Vt qui ſuperius dixerat, nuſquã inueniri in omni ſcriptura, ubi ſpiritus ſanctus factus uel creatus eſſe diceretur, continuo ſubijceret, in

ter

A ter cæteras creaturas factum esse spiritũ sanctum? Aut iterũ, qui patrem & filium unius
substantiæ, quod Græcè ὁμοούσιον dicit̃, designauit: in consequentibus statim capitulis al-
4 terius esse substãtiæ, & creatum poterat dicere eum, quem paulo antè de ipsa natura dei
patris pronunciauerat natum? Hæc ipsius uerba sunt, negare nõ potest. Nolo dicas, uer-
bi causa, ut qui superius dixerat: sed ipsum librũ nomina, ubi prius bene dixerit, & postea
male: ubi spiritũ sanctum & filium de dei patris scribens esse substantia, statim in conse-
quentibus asseruerit creaturas. Nescis ne me Origenis habere omnia? legisse q̃ plurima?
Ad populum phaleras, ego te intus & in cute noui. Vir doctissimus Eusebius (doctissi-
mum dixi, nõ catholicũ, ne more solito mihi & in hoc calumniã struas) per sex uolumi-
na nihil aliud agit, nisi ut Origenẽ suæ ostendat fidei, id est Arianæ perfidiæ. Et multa po
nit exempla, & hoc constanter probat. Tibi ergo in quo somnio Alexandrini carceris re
uelatũ est, ut quæ ille uera profitet̃, falsata confingas? Sed forsitan hic, ut Arianus, ab hę-
reticis addita, in occasionẽ sui traxit erroris, ne solus male sensisse contra ecclesiam puta
retur. Quid respondebis pro Didymo, qui certe in trinitate catholicus est? Cuius etiam
nos de spiritu sancto librũ in Latinam linguã uertimus. Certe hic in his, quę ab hæreticis
in Origenis operibus addita sunt, consentire nõ potuit, & in ipsis περὶ ἀρχῶν, quos tu in
terpretatus es libris, breues dictauit cõmentariolos: quibus nõ negaret ab Origene scri-
pta quæ scripta sunt, sed nos simplices homines nõ posse intelligere quæ dicunt̃, & quo
sensu in bonã partẽ accipi debeant, persuadere conat̃. Hoc duntaxat de filio & spiritu san
cto. Cæterum in alijs dogmatibus & Eusebius & Didymus apertissimè in Origenis scita
concedunt: & quod omnes ecclesiæ reprobant, catholicè & piè dictum esse defendunt.
Videamus tamen quibus argumentis probare nitat̃, Origenis ab hæreticis scripta uitia-
ta. Clemens, inquit, apostolorũ discipulus, qui Romanæ ecclesiæ post apostolos episco-
pus & martyr fuit, libros edidit, qui appellant̃ ἀναγνωρισμὸς, id est recognitio: in quibus
cum ex persona Petri apostoli, doctrina quasi uere apostolica in q̃ plurimis exponat̃: in
B aliquibus ita Eunomij dogma inseritur, ut nihil aliud q̃ ipse Eunomius disputare creda-
tur, filium dei creatum de nullis extantibus asseuerãs. Et post alia, quæ prolixũ est scribe-
re: Quid quæso, ait, de his sentiendum est, quod apostolicus uir hæretica scripserit? An
id potius credendum, quod peruersi homines ad assertionẽ dogmatum suorũ sub uiro-
rum sanctorum nomine tanquã facilius credenda interseruerint, ea quæ illi nec sensisse,
nec scripsisse credendi sunt? Clementem quoq; Alexandrinæ ecclesiæ presbyterum, ui-
rum catholicũ, scribit in libris suis interdum dei filium dicere creaturam: & Dionysium
Alexandrinæ urbis episcopum uirum eruditissimũ, contra Sabellium quatuor uolumi-
nibus disputantẽ, in Arianum dogma delabi. Et sub his exemplis illud agit, ut non eccle-
siasticos & catholicos uiros male sensisse, sed ab hæreticis eorũ scripta corrupta esse te-
stetur: & concludat ad extremũ, dicẽs: De Origene quoq;, in quo similiter ut in his quos
suprà diximus, quædam diuersitas inuenit̃, istud non sufficiat sentire, quod de præiudi-
catis iam catholicis sentitur uel intelligit̃ uiris, ne similis causæ, similis sufficiat excusatio.
Si concedit̃, ut quicquid in libris omnium reperitur, ab alijs corruptũ sit: nihil eorũ erit,
quorũ fert̃ nominib⁹, sed his deputabit̃, à quib. dicit̃ esse uitiatũ. Quanq̃ & illorũ nõ erit,
quorum incerta sunt nomina: atq; ita fiet, ut dum omniũ omnia sunt, nihil alicuius sit.
Hac defensionis perturbatione nec Marciõ, nec Manichæus, nec Arius, nec Eunomius,
accusari poterũt: quia quicquid nos ab his impiè dictum obiecerimus, discipuli respon-
debunt, non à magistris suis ita editum, sed ab inimicis esse uiolatũ. Hoc genere & iste ip
se tuus liber, tuus non erit, sed forsitan meus. Et meus liber, quo tibi accusatus respon-
deo: si in illo aliquid reprehenderis, nõ erit meus, sed tuus à quo reprehenditur. Et dum
omnia ad hæreticos refers, quid ecclesiasticis tribues, quibus proprium nihil relinquis?
Et quomodo, inquies, in libris eorum uitiosa nonnulla sunt? Si me causas uitiorum ne-
scire respondero, non statim illos hæreticos iudicabo. Fieri enim potest ut uel simplici-
ter errauerint, uel alio sensu scripserint, uel à librarijs imperitis eorum paulatim scripta

corrupta sint. Vel certè antequã in Alexandria quasi dæmoniũ meridianũ Arius nascere C
tur, innocenter quædam & minus cautè locuti sunt, & quæ nõ possint peruersorũ homi num calumniã declinare. Obijciũtur Origeni crimina, & tu nõ illum defendis, sed alios accusas: nec crimẽ renuis, sed criminosorũ turbam requiris. Si tibi diceretur, quos habet Origenes in hæresi socios, rectè ista proferres. Nunc à te quærit, hæc quæ in Origenis libris scripta reperiunt, bona sint an mala. Taces, & pro his alia loqueris. Clemens hoc ait, Dionysius in isto errore deprehendit, Anastasius episcopus sic Dionysij defendit errorem, Apostolorũ scripta similiter deprauata sunt: quomodo & nũc ab alijs tibi hæreseos crimẽ impingit, & tu pro te taces, & pro me confiteris. Ego neminẽ accuso, pro me tantum respõdisse cõtẽtus. Non sum quod arguis: si tu es quod accusaris, ipse uideris. Nec absolutio mea me, nec reatus te, aut innocentẽ, aut obnoxium crimini probabunt. Præmissa falsatione ab hæreticis apostolorũ, & utriusq; Clemẽtis atq; Dionysij, uenit ad Origenem, & his uerbis loquit: Ipsius hoc conquirẽtis & deplorãtis scriptis ac uocibus probauimus. Quid enim ipse cum adhuc in carne uiuens, sentiens uidensq; perpessus sit de librorũ suorum uel sermonũ corruptionibus, uel adulterinis editionibus: ex ipsius epistola, quam scribit ad quosdam charos suos Alexandriã, euidẽter docet: statimq; exemplum subiungit epistolæ. Et qui falsitatẽ scriptorũ Origenis hæreticis imputat, ipse incipit à falsitate: nõ ita interpretans ut habet in Græco: nec id Latinis insinuans, quod ipse in suis literis profitet. Cumq; illa epistola tota Demetriũ Alexandrinæ urbis pontificem laceret, & in totius orbis episcopos & clericos inuehat: & frustra ab ecclesijs excõmunicatum esse se dicat, nec uelle in maledictis referre uicẽ, ne scilicet maledicus uideat esse, homo qui intantũ cautus sit ad maledicendũ, ut ne diabolo quidẽ audeat maledicere: unde & Candido Valentiniani dogmatis sectatori, calumniãdi se occasionẽ dederit, quod diabolum saluandæ dixerit esse naturæ: hic dissimulato argumento epistolæ fingit pro Origene, quod ille nõ loquitur. Vnde epistolæ ipsius partem paululum ex superioribus transtuli: & his iunxi, quæ ab ipso cõmaticẽ doloseq; translata sunt: ut quo consilio supe D
riora tacuerit, ipse lector agnoscat. Contra sacerdotes ergo ecclesię generaliter disputãs, à quibus indignus cõmunione eius fuerat iudicatus, hæc intulit: Quid necesse est de prophetarum sermonibus dicere, quibus sæpissime pastoribus & maioribus natu, & sacerdotibus, ac principibus populi comminantur, & arguunt eos? Quæ absq; nobis de sanctis scripturis elicere potestis, & liquido peruidere quod forsitan hoc tempus sit, de quo dicitur: Nolite credere amicis, nec speretis in principibus. Et nunc impleatur uaticiniũ: Duces populi mei me nescierunt, filij stulti sunt, & non sunt sapientes. Sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nesciũt: quorum magis misereri, q̃ eos odisse debemus: & orare pro illis, q̃ eis maledicere. Ad benedicendum enim & non maledicendum creati sumus. Vnde & Michael cum aduersus diabolum disputaret de Moysi corpore, ne tanto quidem malo ausus est iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit: Increpet tibi dominus. Cui quid simile etiã in Zacharia legimus: Increpet tibi dominus diabole: & increpet dominus in te, qui elegit Hierusalem. Itaq; & nos cupimus increpari à domino eos, qui nolunt à proximis increpari. Dicente autẽ Michaele: Increpet tibi dominus diabole: & Zacharia similiter, utrũ increpet, an nõ increpet deus diabolum, ipse uiderit. Et si increpat, quomodo increpet, ipse agnoscat. Et post multa quę prolixũ est scribere, addit: Nos hoc sentimus, quod eijcient de regno cœlorũ, non solum qui grandia peccauerũt: uerbi gratia, fornicatores & adulteri, & masculorũ concubitores & fures: sed & qui minora deliquerunt, ex eo quod scriptũ est: Neq; ebriosi, neq; maledici regnum dei possidebunt: & tam in bonitate q̃ in seueritate dei esse mensuram. Vnde cuncta nitimur agere consilio: in uini quoq; potu, & in moderatione sermonis, ut nulli audeamus maledicere. Ergo cũ propter dei timorem caueamus in quempiam maledicta conferre, recordantes illius dicti, nõ fuit ausus iudicium inferre blasphemiæ, quod dicitur de Michaele contra diabolum: & in alio loco: Dominationes quidem reprobant, glorias autem blasphemãt: quidam

A dam eorũ qui libẽter contẽtiones reperiũt,aſſcribunt nobis & noſtræ doctrinæ blaſphẽmiam,ſuper qua ipſi uiderint,quomodo illud audiãt:Neq; ebrioſi,neq; maledici regnũ dei poſsidebunt: licet patrẽ maliciæ & perditionis eorũ qui de regno dei eijciunt, dicant poſſe ſaluari,quod ne mẽte quidem quis captus dicere poteſt. Cætera quidẽ ex eadẽ epiſtola tranſtulit:pro hoc, quod in fine uerborũ Origenis interpretati ſumus, Ergo cum propter timorẽ dei caueamus in quempiã maledicta conferre,& reliqua:iſte fraudulenter amputatis ſuperioribus,ex quibus inferiora depẽdent, ſic cœpit trãsferre epiſtolam, quaſi hoc ſenſu ſuperius eſſet exordiũ,& ait: Quidam eorũ qui libenter habẽt criminari proximos ſuos,aſſcribũt nobis & doctrinę noſtrę crimẽ blaſphemię,quod à nobis nuſquam audierũt,de quo ipſi uiderint, nolẽtes obſeruare mandatũ illud quod dicit: Quia maledici regnũ dei non poſsidebunt: dicentes aſſerere me patrẽ maliciæ & perditionis eorum qui de regno dei eijciunt,id eſt diabolum eſſe ſaluãdũ:quod ne aliquis quidem mente motus,& manifeſtè inſaniẽs dicere poteſt.Conferte Origenis uerba,quę ſupra ad uerbum tranſtuli,his quæ ab iſto nõ uerſa ſunt,ſed euerſa: & quantã inter ſe,non ſolum uerborum,ſed & ſenſuum habeant diſſonantiã,perſpicietis. Obſecro ne moleſta ſit uobis prolixior interpretatio.Idcirco enim omnia uertimus, ut quo conſilio ſuperiora tacuerit,probaremus.Habet dialogus apud Græcos Origenis,& Candidi Valẽtinianæ hæreſeos defenſoris,in quo duos andabatas digladiantes inter ſe ſpectaſſe me fateor. Dicit Candidus filium de patris eſſe ſubſtantia,errans in eo quod προβολὴν aſſerit.E regione Origenes iuxta Arium & Eunomiũ repugnat,eum uel prolatum eſſe uel natum,ne deus pater diuidatur in partes: ſed dicit ſublimẽ & excellentiſsimã creaturam uoluntate extitiſſe patris,ſicut & cæteras creaturas.Rurſus ad ſecundam ueniunt quæſtionem. Aſſerit Candidus diabolum peſsimæ eſſe naturæ,& quæ ſaluari nunquã poſsit: Contra hoc rectè Origenes reſpõdit,nõ eum perituræ eſſe ſubſtantiæ, ſed uoluntate propria corruiſſe,& poſſe ſaluari. Hoc Candidus uertit in calumniã, quaſi Origenes dixerit,diaboli naturam

B eſſe ſaluandam:quod ille falſo obiecerat,hic refutat.Et intelligimus in hoc tãtum dialogo ab Origene argui hæreticã falſitatẽ,& non in cęteris libris,de quibus nunquam quæſtio fuit.Alioqui ſi omnia quæ hæretica ſunt, nõ erunt Origenis, ſed hæreticorum: omnes aũt propemodum illius tomi his erroribus pleni ſunt:nihil Origenis erit,ſed eorum quorum ignoramus uocabula. Non ei ſufficit Græcos & antiquos calumniari, de quibus pro uetuſtate temporũ & longinquitate regionũ habet licentiam quicquid uoluerit mentiendi, Venit ad Latinos,& primũ ponit Hilarium confeſſorẽ,quod pòſt Ariminenſem ſynodum liber illius falſatus ab hæreticis ſit.Et ob hanc cauſam cum in concilio epiſcoporũ ei quęſtio moueret,proferri librum de domo ſua iuſſerit:qui neſciẽte ſe, in ſcrinijs ſuis hæreticus tenebatur.Cumq; prolatus fuiſſet,& ab omnibus hæreticus iudicatus,autor libri excõmunicatus,de cõcilij conuẽtione,diſceſſerit. Et tantæ autoritatis ſe putat,ut cũ hoc familiaribus ſuis narrat ſomniũ, nemo ei cõtra confeſſorẽ iſta ſimulanti audeat contradicere. Reſponde quæſo: Synodus,à qua excõmunicatus eſt, in qua urbe fuit? Dic epiſcoporũ uocabula:profer ſentẽtias ſubſcriptionũ uel diuerſitatem uel conſonantiã.Doce qui eo anno conſules fuerint,quis imperator hanc ſynodum iuſſerit congregari,Galliæ ne tantũ epiſcopi fuerint,an & Italiæ & Hiſpaniæ,certe quam ob cauſam ſynodus congregata ſit.Nihil horum nominas,ſed uirum eloquentiſsimũ & contra Arianos Latini ſermonis tubam,ut Origenẽ defendas, excõmunicatum à ſynodo criminaris.Sed confeſſoris calumnia utcunq; toleranda eſt.Tranſit ad inclytũ martyrem Cyprianum,& dicit Tertulliani librũ,cui titulus eſt De trinitate,ſub nomine eius Conſtantinopoli à Macedonianæ partis hæreticis lectitari.In quo crimine mentit duo. Nam nec Tertulliani liber eſt,nec Cypriani dicitur,ſed Nouatiani,cuius & inſcribit titulo:& autoris eloquium,ſtili proprietas demonſtrat.Et ſuperfluum puto apertas ineptias confutare,cum mihi mea ingeratur fabella: à ſynodo uidelicet; & ſub nomine eiuſdẽ amici Damaſi Romanæ urbis epiſcopi ego petar; cui ille eccleſiaſticas epiſtolas dictãdas tradidit:

& Apollinariorũ uerſutię deſcribant:quod Athanaſij librum ubi dominicus homo ſcri c
ptus eſt,ad legendum acceptũ,ita corruperit,ut in litura id quod raſerint rurſus ſcribe-
ret:ut ſcilicet nõ ab illis falſatum,ſed à me additũ putaretur. Quæſo te amice chariſsime,
ut in eccleſiaſticis tractatibus,ubi de ueritate dogmatũ quæritur,& de ſalute animarum
noſtrarum maiorum flagitatur autoritas,huiuſcemodi delirame͂ta dimittas, & prandio
rum cœnarumq́; fabulas pro argumento nõ teneas ueritatis. Fieri enim poteſt, ut etiam
ſi à me uerum audiſti,alius qui huius rei gnarus eſt,dicat à te eſſe compoſitũ:& quaſi mi
mum Philiſtionis uel Lentuli ac Marilli ſtropham eleganti ſermone confictam.Quò nõ
perueniat ſemel effrenata temeritas?Poſt excõmunicationem Hilarij,poſt Cypriani ψευ
δεπίγραφον hæreſeos librum,poſt Athanaſij me dormitante lituram, ſimul & inſcriptio
nem,erupit aliquando contra papam Epiphaniũ:& dolorem pectoris ſui,quod eum in
epiſtola quam ad Ioanne͂ epiſcopum ſcripſerat,hæreticũ arguit, in apologia pro Orige-
ne digerit,& his ſe ſermonibus conſolat̃. Quin potius aperienda eſt hoc in loco ueritas
latens.Non enim poſsibile eſt,tam iniquo iudicio uti quenquam hominum,ut de cauſa
æquali non æqualiter ſentiat.Sed quod autores obtrectatorum eius hi ſunt,qui uel in ec
cleſia diſputare latius ſolent,uel etiam libros ſcribere,qui totum uel de Origene uel lo-
quuntur,uel ſcribunt.Ne ergo plures ipſorum furta cognoſcant, quæ utiq; ſi ingrati in
magiſtrum nõ eſſent,nequaquam criminoſa uiderentur, ſimpliciores quoſq; ab eius le
ctione deterrent.Deniq; quidam ex ipſis, qui ſe uelut euangelizandi neceſsitate͂ per om
nes gentes & per omnes linguas habere putat,de Origene male loque͂di,ſex milia libro-
rum eius ſe legiſſe,quàm plurima fratrum multitudine audiente cõfeſſus eſt.Qui ſi utiq;
(ut ipſe dicere ſolet) pro cognoſcendis eius malis legebat, ſufficere poterant decem li-
bri ad cognoſcendum,aut uiginti certe,aut ut plurimum triginta. Sex milia autem libro
rum legere,non iam eſt errores ac mala uelle cognoſcere, ſed totam pene͂ uitam diſcipli
nis ac ſtudijs dedere.Quomodo ergo iſte merito audiendus eſt,cum eos culpat, qui in-
ſtructionis ſuæ cauſa perpauca eius(ſalua fidei regula atq; integra pietate) legerũt? Qui D
ſunt iſti,qui in eccleſia diſputare latius ſolent? Qui libros ſcribere? Qui totum de Orige
ne loquuntur & ſcribunt ? Qui dum ſua nolunt furta cognoſci, & ingrati ſunt in magi-
ſtrum,idcirco ſimplices ab illius lectione deterrent ? Nominatim debes dicere, & ipſos
homines denotare.Ergò beati epiſcopi Anaſtaſius & Theophilus,& Venerius & Chro
matius,& omnis tam Orientis quàm Occidentis catholicorum ſynodus,qui pari ſenten
tia,quia pari & ſpiritu,illum hæreticũ denunciant populis, fures librorũ illius iudican-
di ſunt:& quando in eccleſijs prædicant,non ſcripturarum myſteria,ſed Origenis furta
cõmemorant?Non tibi ſufficit paſsim contra omnes detractio,niſi ſpecialiter cõtra bea
tum & inſignem eccleſiæ ſacerdote͂ ſtili tui lanceã dirigas?Quis eſt ille,qui uelut neceſsi
tatem euangelizandi per omnes ge͂tes,& per omnes linguas habere ſe putat,de Origene
male loquendi:qui ſex milia librorũ eius ſe legiſſe , quàm plurima fratrum multitudine
audiente,confeſſus eſt?In qua multitudine & caterua fratrũ tu quoq; medius eras,quan
do ille in ſua epiſtola queritur,pro Origenis hæreſi nefaria à te dogmata eſſe prolata?Cri
mini ei dandum eſt quare Græcam, Syram, & Hebræam, & Aegyptiacam linguam, ex
parte & Latinam nouerit?Ergo & Apoſtolus & apoſtolici uiri,qui linguis loquebãtur,
in crimine ſunt:& me trilinguem bilinguis ipſe ridebis?De ſex milibus autem librorum 7
quos ab eo lectos eſſe confingis,quis credet aut te uerum dicere,aut illum potuiſſe men
tiri?Si enim Origenes ſex milia ſcripſiſſet librorum, potuerat fieri,ut uir eruditus, & ab
infantia ſacris literis inſtitutus,pro curioſitate & ſcientia legiſſet aliena. Quod uero ille
non ſcripſit,quomodo iſte legere potuit?Numera indices librorũ eius, qui in tertio uo
lumine Euſebij,in quo ſcripſit uitam Pamphili, continetur:& non dico ſex milia, ſed ter
tiam partem non reperies.Habemus epiſtolam ſupradicti pontificis,in qua huic calum-
niæ tuæ dum adhuc eſſes in Oriente, reſpondet, & apertiſsimũ mendacium libera uerita
tis fronte confutat.Poſt hæc & tanta audes in apologia tua dicere,te nõ eſſe defenſorem
Origenis

A Origenis, neq; assertorē illius, pro cuius defensione Pamphilus & Eusebius tibi parū dixisse sunt uisi. Aduersum quæ uolumina (si dominus uitæ huius dederit spaciū) aliàs respondere conabor. Nunc tantū tuis assertionibus obuiasse sufficiat, & hoc breuiter prudentē instruxisse lectorē, me istum librum qui sub nomine Pamphili ferebat, uidisse primum scriptū in codice tuo: & quia nō erat mihi curæ quid pro hæretico diceret, sic semper habuisse, quasi diuersum esset opus Pamphili & Eusebij: postea uero quæstionē mota, scriptis eorū respōdere uoluisse: & ob hanc causam legisse, quid pro Origene unusquisq; sentiret: perspicueq; deprehendisse, quod primus liber sex uoluminū Eusebij ipse esset, qui unus sub nomine Pamphili à te editus est, tā Græcè q̄ Latinè, immutatis duntaxat sensibus de filio & spiritu sancto, qui apertam blasphemiā præferebāt. Vnde etiam ante annos fermè decem cum Dexter amicus meus, qui præfecturam administrauit prætorij, me rogasset, ut autorum nostræ religionis ei indicē texerem: inter cæteros tractatores posui & hunc librum à Pamphilo editum, ita putans esse, ut à te & tuis discipulis fuerat diuulgatum. Sed cum ipse dicat Eusebius Pamphilum nihil scripsisse exceptis breuibus epistolis ad amicos: & primus liber sex uoluminum illius, eadem & eisdem uerbis contineat, quæ sub nomine Pamphili à te ficta sunt: perspicuum est te idcirco librum hunc disseminare uoluisse, ut sub persona martyris hæresim introduceres. Cumq; de ipso libro, quem Pamphili simulas, multa peruerteris, & aliter in Græco, aliter in Latino sit, fraudem tuam errori meo imputare non debes. Credidi enim eius esse librum, quem titulus præscribebat, sicut περὶ ἀρχῶν, & multa alia Origenis opera, plurimorumq; Grȩciæ tractatorū, quæ aut antè non legi, aut nunc compellor legere quæstione hæreseos suscitata: ut sciam quæ uitare debeam, quæ probare. Vnde & in adolescētia homilias tantū eius quas loquebatur ad populum, & in quibus non tanta scandala tenebant, simpliciter rogantibus transtuli, nullis præiudicans ex his quæ probant, illa suscipere quæ manifeste hæretica sunt. Certe (ut compendiū longi sermonis faciam) sicut ego ostēdo me

B ab his accepisse librum, qui de tuo codice transscripserunt: sic tu docē à quo exēplar acceperis, ut qui autorē libri dare alium non potuerit, ipse falsitatis reus teneat. Bonus homo de bono cordis thesauro profert illa quæ bona sunt: atq; ex pomorū dulcedine generosi seminis arbor agnoscit. Scribit frater Eusebius se apud Afros episcopos, qui propter ecclesiasticas causas ad comitatū uenerant, epistolam quasi meo scriptā nomine reperisse: in qua agerē pœnitentiam, & me ab Hebræis in adolescētia inductum esse testarer, ut Hebræa uolumina in Latinū uerterē, in quibus nulla sit ueritas. Quod audiēs obstupui. Et quia in ore duorū uel trium stat omne uerbum: uniq̄ testi, nec Catoni creditū est: idipsum multorū me ex urbe fratrū scripta docuerūt, sciscitantiū an ita se haberet, & à quo ipsa epistola disseminata esset in uulgus lachrymabiliter indicantiū. Qui hoc ausus est facere, quid aliud non audeat? Bene, quod malicia nō habet tantas uires, quantos conatus. Perierat innocētia, si semper nequitiæ iuncta esset potentia: & totū quicquid cupit calumnia, præualeret. Stilum meū qualiscunq; est, & formā eloquij uir disertissimus exprimere nō potuit: sed inter ipsas præstigias, & alterius personā, qua se fraudulenter induerat, quis esset ostendit. Ergo ille qui epistolam sub nomine meo pœnitētiæ finxerat, quod male Hebræa uolumina transtulissem, obijcere dicitur me in Septuaginta condemnationem scripturas sanctas interpretatū: ut siue falsa sunt, siue uera quæ transtuli, in crimine maneam: dum aut in nouo opere fateor me errasse, aut recēs editio ueteris condemnatio fit. Miror quomodo in eadem epistola homicidam, & adulterū, & sacrilegū, & parricidam me esse nō dixerit: & quicquid potest tacita mentis cogitatio intra se turpitudinis uoluere. Gratias ei debeo agere, quod cum tanta sylua sit criminum, unum mihi erroris uel falsitatis crimen obiecerit. Ego ne contra Septuaginta interpretes aliquid sum loquutus, quos ante annos plurimos diligentissimè emendatos, meæ linguæ studiosis dedi, quos quotidie in conuentu fratrum edissero: quorum psalmos iugi meditatione decanto? Tam stultus eram, ut quod in pueritia didici, senex obliuisci uellem?

Vniuerſi tractatus mei horũ teſtimonijs texti ſunt. Commẽtarij in duodecim prophetas C
& meam & Septuaginta editionẽ ediſſerunt. O labores hominum ſemper incerti: ô mor
talium ſtudia, contrarios interdũ fines habentia. Vnde me putabam bene mereri de Lati
nis meis, & noſtrorũ ad diſcendum animos concitare, quod etiam Græci uerſum de La
tino poſt tantos interpretes nõ faſtidiunt, inde in culpam uocor, & nauſeanti ſtomacho
cibos ingero. Et quid in homine tutũ ſit, ſi innocẽtia criminoſa eſt? Dormiẽte patreſami
liâs inimicus homo zizania ſuperſeminauit. Exterminauit uineã aper de ſylua, & ſingu-
laris ferus depaſtus eſt eam. Ego taceo, & literæ nõ meæ loquunt̃ contra me. Ignoro cri-
men, & crimẽ in toto orbe confiteor. Heu mihi mater mea, ut quid me genuiſti, uirũ qui
iudicet & diſcernat omni terræ? Omnes præfatiunculæ ueteris inſtrumẽti, quarũ ex par
te exempla ſubieci, huic rei teſtes ſunt. Et ſuperfluũ eſt, quod in illis dictũ eſt, aliter q̃ ibi
dictum eſt ſcribere. Incipiam igitur à Geneſi, cuius prologus talis eſt: Deſiderij mei deſi
deratas accepi epiſtolas, qui quodam præſagio futurorũ; cum Daniele ſortitus eſt nomẽ,
obſecrantis ut tranſlatũ in linguam Latinã ex Hebræo ſermone Pentateuchum noſtro-
rum auribus traderẽ. Periculoſum opus certe, & obtrectatorũ latratibus patens, qui me
aſſerunt in Septuaginta interpretũ ſuggillationẽ, noua pro ueteribus cudere, ita ingeniũ
quaſi uinum probantes: cum ego ſæpiſsime teſtatus ſim, me pro uirili portione in taber
naculo dei offerre quæ poſsim: nec opes alterius, aliorũ paupertate fœdari. Quod ut au-
derem, Origenis me ſtudium prouocauit, qui editioni antiquæ tranſlationẽ Theodotio
nis miſcuit, aſteriſco & obeliſco, id eſt ſtella & ueru, opus omne diſtinguens: dum aut il-
luſtria facit, quæ minus antè fuerant: aut ſuperflua quæq; iugulat & confodit, maximeq;
quæ Euangeliſtarũ & Apoſtolorũ autoritas promulgauit. In quibus multa de ueteri te-
ſtamento legimus, quæ in noſtris codicibus non habentur, ut eſt illud: Ex Aegypto uo-
caui filium meum. Et: Quoniam Nazaræus uocabitur. Et: Videbunt in quem compun-
xerunt. Et: Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et: Quæ nec oculus uidit, nec auris
audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit deus diligentibus ſe: & alia multa, D
quæ proprium σύνταγμα deſiderant. Interrogemus ergo eos, ubi hæc ſcripta ſint: &
cum dicere non potuerint, de libris Hebræis proferamus. Primũ teſtimoniũ eſt in Oſee.
Secundum in Eſaia. Tertium in Zacharia. Quartum in Prouerbijs. Quintum æquè in
Eſaia. Quod multi ignorantes, apocryphorum deliramenta ſectantur, & Hiberas nęnias
libris authenticis præferunt. Cauſas erroris non eſt meum exponere. Iudæi prudenti fa-
ctum dicunt eſſe conſilio, ne Ptolemæus unius dei cultor, apud Hebræos etiam duplicẽ
diuinitatem deprehenderet: quod maxime idcirco faciebant, quia in Platonis dogma ca
dere uidebatur. Deniq; ubicunq; ſacratũ aliquid ſcriptura teſtatur de patre & filio & ſpi
ritu ſancto, aut aliter interpretati ſunt, aut omnino tacuerunt: ut regi ſatisfacerẽt, & arca
num fidei non diuulgarent. Et neſcio quis primus autor, ſeptuaginta cellulas Alexãdriæ
mendacio ſuo extruxerit, quibus diuiſi eadem ſcriptitarint, cum Ariſteas eiuſdem Ptole
mæi ὑπερασπιστὴς, & multo poſt tempore Ioſephus nihil tale retulerint, ſed in una baſi E
lica congregatos contuliſſe ſcribant, non propheta ſſe. Aliud eſt enim uatem, aliud inter
pretem eſſe. Ibi ſpiritus uentura prædicit, hic eruditio & uerborum copia, ea quæ intelli
git transfert. Niſi forte putandus eſt Tullius Oeconomicũ Xenophontis & Platonis Pro
tagoram, & Demoſthenis pro Cteſiphonte orationẽ afflatus rhetorico ſpiritu tranſtu-
liſſe: ut aliter de eiſdẽ libris per Septuaginta interpretes, aliter per Apoſtolos ſpiritus ſan
ctus teſtimonia texuerit: ut quod illi tacuerint, hi ſcriptũ eſſe mẽtiti ſint. Quid igitur? da-
mnamus ueteres? Minime. Sed poſt priorũ ſtudia, in domo dñi quod poſſumus, labora-
mus. Illi interpretati ſunt ante aduentũ Chriſti: & quod neſciebant, dubijs protulere ſen
tentijs. Nos poſt paſsionem & reſurrectionem eius, non tam prophetiã quàm hiſtoriam
ſcribimus. Aliter enim audita, aliter uiſa narrantur. Quod melius intelligimus, melius
& proferimus. Audi igitur æmule, obtrectator auſculta. Non damno, non reprehen-
do Septuaginta, ſed confidenter cunctis illis Apoſtolos præfero. Per iſtorum os mihi
Chriſtus

A Chriſtus ſonat, quos ante prophetas inter ſpiritualia chariſmata poſitos lego, in quibus ultimũ penè gradũ interpretes tenent. Quid liuore torqueris? Quid imperitorũ animos cõtra me cõcitas? Sicubi tibi in translatione errare uideor, interroga Hebræos, diuerſarũ urbiũ magiſtros cõſule. Quod illi habent de Chriſto, tui codices non habent. Aliud eſt, ſi cõtra ſe poſtea ab Apoſtolis uſurpata teſtimonia probauerũt, & emendatiora ſunt exemplaria Latina quàm Græca, Græca quàm Hebræa. In libris quoq; Samuel & Malachim, quos nos Regnorũ quatuor nominamus, poſt catalogũ diuinæ ſcripturæ hæc intuli: Quæ quũ ita ſe habeant, obſecro te lector, ne laborẽ meum reprehẽſionẽ exiſtimes antiquorũ. In tabernaculo dei offert unuſquiſq; quod poteſt. Alij aurũ & argentũ & lapides precioſos, alij byſſum & purpurã & coccũ offerunt & hyacinthũ. Nobiſcũ bene agitur, ſi obtulerimus pelles & caprarũ pilos. Et tamen Apoſtolus contemptibiliora noſtri magis neceſſaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per ſingulas ſpecies Eccleſiæ præſentis futuræq; diſtinctio, pellibus tegitur & cilicijs, ardoremq; ſolis & iniuriã imbriũ, ea quæ uiliora ſunt, prohibent. Vide quanto cõtra Septuaginta interpretes tumeam ſupercilio, ut illos aurũ, & precioſos lapides, & purpurã: me, pelles & pilos caprarũ in tabernaculo dei obtuliſſe profitear. Ponã & aliud teſtimoniũ, ne nũc me rerũ neceſſitate cõpulſum, dicas mutaſſe ſententiã. In libro Temporũ, id eſt Paralipomenon, qui Hebraice dicitur דִּבְרֵי הַיָּמִים Dibre haiamim, ad ſanctũ Chromatiũ Præfatiuncula uſus ſum: Si Septuaginta interpretũ pura, & ut ab eis in Græcũ uerſa eſt, editio permaneret: ſuperflue me, mi Chromati epiſcoporũ ſanctiſsime atq; doctiſsime, impelleres, ut tibi Hebræa uolumina Latino ſermone transferrẽ. Quod enim ſemel aures hominũ occupauerat, & naſcentis Eccleſiæ roborauerat fidem, iuſtũ erat etiã noſtro ſilentio cõprobari. Nunc uero quũ pro uarietate regionũ diuerſa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaq; trãslatio corrupta ſit atq; uiolata, noſtri arbitrij putas: aut ex pluribus iudicare quid uerũ ſit, aut nouũ opus in ueteri opere cudere, illudẽtibusq; Iudæis

B cornicũ (ut dicitur) oculos cõfigere. Alexandria & Aegyptus in Septuaginta ſuis, Heſychiũ laudat autorẽ. Conſtantinopolis uſq; ad Antiochiã, Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has prouinciæ, Palæſtinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Euſebius & Pamphilus uulgauerunt: totusq; orbis hac inter ſe trifaria uarietate cõpugnat. Et certe Origenes non ſolũ exempla cõpoſuit quatuor editionũ, è regione ſingula uerba deſcribens: ut unus diſſentiens, ſtatim cæteris inter ſe cõſentientibus arguatur. Sed quod maioris audaciæ eſt, in editione Septuaginta, Theodotionis editionẽ miſcuit: aſteriſcis uidelicet deſignans, quæ minus fuerant: & uirgulis, quæ ex ſuperfluo uidebanẽ appoſita. Si igitur alijs licuit non tenere, quod ſemel ſuſceperant: & poſt Septuaginta cellulas, quæ uulgò ſine autore iactantur, ſingulas cellas aperuere: hocq; in Eccleſijs legitur, quod Septuaginta neſcierũt: cur me non ſuſcipiant Latini mei, qui inuiolata editione ueteri, ita nouam condidi, ut laborẽ meum, Hebræis, & (quod his maius eſt) Apoſtolis autoribus probẽ? Scripſi nuper librũ De optimo genere interpretandi, oſtendens illa de Euangelio, Ex Aegypto uocaui filiũ meum. Et, Quoniã Nazaræus uocabit. Et, Videbunt in quem cõpunxerunt. Et illud Apoſtoli, Quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit dominus diligentibus ſe: cæteraq; his ſimilia, in Hebræorũ libris inueniri. Certe Apoſtolus & Euangeliſtæ, Septuaginta interpretes nouerant. Et unde eis hoc dicere, quod in Septuaginta non habetur? Et Chriſtus dominus noſter, utriuſq; Teſtamenti conditor, in Euangelio ſecundũ Ioannem: Qui credit, inquit, in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Vtiq; ſcriptum eſt, quod Saluator ſcriptum eſſe teſtatur. Vbi ſcriptum eſt? Septuaginta non habent, apocrypha neſcit Eccleſia. Ad Hebræos igitur reuertendum: unde & dominus loquitur, & diſcipuli exempla præſumunt. Hæc pace ueterum loquor, & obtrectatoribus meis tantum reſpondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, legentes in angulis, ijdem & accuſatores & defenſores, quum in

alijs

alijs probent, quod in me reprobant: quasi uirtus & uitiũ non in rebus sit, sed cum autore mutetur. Cæterũ memini editionẽ Septuaginta translatorũ olim de Græco emendatam tribuisse me nostris: nec inimicũ debere existimari eorũ, quos in conuentu fratrum semper edissero. Et quod nunc דִּבְרֵי הַיָּמִים Dibre haiamim, id est Verba dierũ, interpretatus sum: idcirco feci, ut inextricabiles moras, & syluã nominũ, quæ scriptorũ confusa sunt uitio, sensuumq; Labyrinthos apertius & per uersuũ cola, digererẽ: mihimet ipsi & meis, iuxta Hismeniã canens, si aures surdæ sunt cæterorum. In Esdræ quoq; uolumine, similia præfatus sum: & post multa hæc addidi: Quod illaturus sum, æquissimũ est. Edidi aliquid, quod non habetur in Græco: uel aliter habetur, quàm à me uersum est. Quid interpretẽ laniant? Interrogent Hebræos, & ipsis autoribus translationi meæ uel arrogent, uel derogẽt fidem. Porrò aliud est, si clausis, quod dicitur, oculis mihi uolunt maledicere: & non imitantur Græcorũ studium & beneuolentiã: qui post Septuaginta translatores iam Christi Euangelio coruscante, Iudæos & Hebionitas legis ueteris interpretes, Aquilam uidelicet, Symmachũ & Theodotionẽ, curiose legunt, & per Origenis laborẽ ecclesijs dedicarunt: quanto magis Latini mei grati esse deberẽt, quod exultantem Græciam cernerent aliquid à se mutuari. Primũ enim magnorũ sumptuũ est, & infinitæ difficultatis, exempla habere omnia. Deniq; & qui habuerint, & Hebræi sermonis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis è multis uerius dixerit. Quod etiam sapientissimo cuidam, nuper apud Græcos accidit: ut interdum scripturæ sensum relinquens, uniuscuiuslibet interpretis sequeretur errorẽ. Nos autẽ qui Hebrææ linguæ saltem paruam habemus scientiam, & Latinus nobis utcunq; sermo non deest: & de alijs magis possumus iudicare, & ea quæ ipsi intelligimus, in nostra lingua exprimere.

Transibo ad librũ Iob, quem post Septuaginta interpretũ editionẽ, quam Origenes obelis asteriscisq; distinxit, ante annos plurimos Latino sermoni datũ quũ rursum iuxta ipsum Hebraicũ uerterẽ, sic loquutus sum: Cogo per singulos scripturæ diuinæ libros, aduersariorũ respondere maledictis, qui interpretationẽ meam, reprehensionẽ Septuaginta interpretũ criminantur: quasi non & apud Græcos, Aquila, Symmachus & Theodotion uel uerbum è uerbo, uel sensum è sensu, uel ex utroq; cõmixtũ, & mediæ temperatum genus translationis expresserint: & omnia Veteris testamẽti uolumina Origenes obelis asteriscisq; distinxerit: quos uel additos uel de Theodotione sumptos translationi antiquæ inseruit, probans defuisse quod additũ est. Discant igitur obtrectatores mei recipere in toto, quod in partibus susceperunt, aut interpretationẽ meam cum asteriscis suis radere. Neq; enim fieri potest, ut quos plura intermisisse perspexerint, non eosdem etiam in quibusdã errasse fateantur: præcipue in Iob, cui si ea quæ sub asteriscis addita sunt subtraxeris, pars maxima detruncabitur. Et hoc duntaxat apud Græcos. Cæterum apud Latinos, ante eam trãslationẽ, quam sub asteriscis & obelis nuper edidimus, septingenti fermè aut octingenti uersus desunt: ut decurtatus & laceratus corrosusq; liber, fœditatẽ sui publice legentibus præbeat. Et post multa quæ studio breuitatis prætereo, hęc in fine subiunxi. Audiãt quapropter canes mei, idcirco me in hoc uolumine laborasse: nõ ut interpretationẽ antiquã reprehẽderẽ: sed ut ea quæ in illa aut obscura sunt, aut omissa, aut certe uitio scriptorũ deprauata, manifestiora nostra interpretatione fierẽt: qui & Hebrẽũ sermonẽ ex parte didicimus, et in Latino penè ab ipsis incunabulis inter grãmaticos & rhetores & philosophos detriti sumus. Quod si apud Græcos post Septuaginta editionẽ, iam Christi euãgelio coruscãte, Iudæus Aquila, & Symmachus & Theodotion Iudaizãtes hæretici sunt recepti: q multa mysteria Saluatoris, subdola interpretatione cælarũt, & tamẽ in hexaplis habent apud ecclesias, & explanant ab ecclesiasticis uiris: quãto magis ego Christianus, de parẽtibus Christianis natus, & uexillũ crucis in mea frõte portãs: cuius studiũ fuit omissa repetere, deprauata corrigere, & sacramẽta Ecclesiæ puro & fideli aperire sermone: uel à fastidiosis, uel à malignis lectoribus non debeo reprobari? Psalteriũ quoq; quod certe emẽdatissimũ iuxta Septuaginta interpretes nostro

A ſtro labore dudum Roma ſuſcepit, rurſum iuxta Hebraicũ uertens præfatione muniui: & ſic parte prologi ſum locutus. Quia igit̃ nuper cum Hebræo diſputans, quædam pro domino ſaluatore de pſalmis teſtimonia protuliſti: uolensq; ille te illudere, per ſermones penè ſingulos aſſerebat, non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta interpretibus opponebas: ſtudioſiſsime poſtulaſti, ut poſt Aquilam, Symmachũ & Theodotionem, nouam editionẽ latino ſermone transferrem. Aiebas enim te magis interpretũ uarietate turbari: & pro amore quo laberis, uel translatione, uel iudicio meo eſſe contentum. Vnde impulſus à te: cui & quæ non poſſum, negare non debeo: rurſum me obtrectatorũ latratibus tradidi, maluiq; te uires potius meas quàm uoluntatẽ in amicitia quærere. Certe confidenter dicam, & multos huius operis teſtes citabo: me nihil, duntaxat ſcientem, de Hebraica ueritate mutaſſe. Sicubi ergo editio mea à ueteribus diſcrepat: interroga quemlibet Hebræorũ, & liquido peruidebis, me ab æmulis fruſtra lacerari: qui malunt cõtemnere uideri præclara, quàm diſcere, peruerſiſsimi homines. Nam cum nouas ſemper expetant uoluptates, & gulæ eorũ uicina maria non ſufficiant: cur in ſolo ſtudio ſcripturarũ ueteri ſapore cõtenti ſunt? Nec hoc dico, quod præceſſores meos mordeam, aut quicq̃ de his arbitrer detrahendũ: quorũ translationẽ diligentiſsime emendatam, olim meæ linguæ hominibus dedi: ſed quod aliud ſit in eccleſijs Chriſti credẽtium pſalmos legere, aliud Iudæis ſingula uerba calumniantibus reſpondere. Solomonis etiã libros, quos olim iuxta ſeptuaginta additis obelis & aſteriſcis in latinũ uerterã, ex Hebraico transferens: & dedicans ſanctis epiſcopis Chromatio & Heliodoro, hæc in præfatiũculæ meæ fine ſubieci. Si cui Septuaginta interpretũ magis editio placet, habet eam à nobis olim emendatã. Neq; enim ſic noua cudimus, ut uetera deſtruamus. Veniã & ad Eſaiam: & partẽ prologi eius ſuper Septuaginta interpretatione ſubiungam. Quem cum magis euangeliſtam quàm prophetã dicerẽ: eo quod uniuerſa Chriſti eccleſiæ myſteria ſic ad liquidũ perſecutus eſſet, ut non de futuro uaticinari, ſed de præteritis hiſto-
B riam texere crederetur: etiam hoc addidi. Vnde conijcio noluiſſe tunc temporis Septuaginta interpretes, fidei ſuæ ſacramenta perſpicue ethnicis prodere: ne ſanctũ canibus, & margaritas porcis darẽt. Qui cum hanc editionẽ legeritis: ab illis animaduertetis abſcondita. Nec ignoro quanti laboris ſit, prophetas intelligere: nec facile quempiã poſſe iudicare de interpretatione, niſi intellexerit ante quæ legerit. Nos quoq; patere morſibus plurimorũ, qui ſtimulante inuidia, quod conſequi non ualent, deſpiciunt. Sciens ergo & prudens in flammã mitto manũ. Et nihilominus à faſtidioſis lectoribus hoc precor: ut quomodo Græci poſt Septuaginta translatores Aquilam & Symmachũ & Theodotionẽ legunt, uel ob ſtudium doctrinæ ſuæ, uel ut Septuaginta magis ex collatione eorũ intelligant: ſic & iſti ſaltẽ unum poſt priores habere dignentur interpretẽ. Legant prius, & poſtea deſpiciant: ne uideantur non ex iudicio, ſed ex odij præſumptione, ignorata damnare. De Daniele autem breuiter reſpondebo, me non negaſſe eum prophetam, quem ſtatim in fronte prologi prophetam eſſe confeſſus ſum: ſed quid Hebræi dicerẽt, & quibus argumentis ſuam niterent̃ probare ſentẽtiam, uoluiſſe monſtrare: & docuiſſe lectorẽ, eccleſias Chriſti hunc prophetã iuxta Theodotionẽ legere, & non iuxta Septuaginta translatores. Quorũ ſi in iſto libro editionẽ dixi multũ à ueritate diſtare, & recto eccleſiarũ Chriſti iudicio reprobatã: non eſt meæ culpæ qui dixi, ſed eorum qui legunt. In promptu ſunt quatuor editiones, Aquilæ, Symmachi, Septuaginta, & Theodotionis.
C Eccleſiæ iuxta Theodotionẽ legunt Danielẽ. Ego quid peccaui, ſi eccleſiarũ iudicium ſecutus ſum? Quod autem refero, quid aduerſum Suſannæ hiſtoriam & hymnũ trium puerorum, & Belis draconis fabulas, quæ in uolumine Hebraico non habẽtur, Hebræi ſoleant dicere: qui me criminatur ſtultum, ſe ſycophantam probat. Non enim quid ipſe ſentirem: ſed quid illi contra nos dicere ſoleant, explicaui. Quorum opinioni ſi non reſpondi in prologo breuitati ſtudens, ne non præfationẽ, ſed librum uiderer ſcribere, puto quod ſtatim ſubiecerim. Dixi enim, de quo non eſt huius tẽporis diſſerere. Alioquin

& ex

& ex eo, quod asserui Porphyriũ contra hunc prophetam multa dixisse, uocauiq; huius C
rei testes Methodiũ, Eusebiũ & Apollinariũ, qui multis uersuum milibus, illius uesaniæ
responderunt : me accusare poterit, quare non in præfatiuncula contra libros Porphy-
rij scripserim. Qui istiusmodi nænias consectatur, & scripturæ Hebraicę ueritatem non
uult recipere, audiat libere proclamantem. Nemo enim cogitur legere, quod non uult.
Ego petentibus scripsi, non fastidiosis : gratis, non inuidis : studiosis, non oscitantibus.
Et tamen miror quomodo Theodotionẽ hæreticũ & Iudaizantẽ legit, & qualiscunq;
peccatoris Christiani, translationẽ fastidit. Quæso te amice dulcissime, qui tam curiosus
es, ut etiam somnia mea noueris : omniaq; quæ per tot annos absq; metu futuræ scripsi
calumniæ, in accusationẽ uocas: ut respondeas quomodo eorũ præfationes librorũ ne-
scias, quos accusas : quæ quodam uaticinio, futuræ calumniæ responderunt, implentes
prouerbium: Prius antidotũ quàm uenenũ. Quid nocet ecclesijs nostra translatio? Mag
nis, ut scio, sumptibus redemisti, Aquilæ & Symmachi & Theodotionis, quintæq; &
sextę editionis Iudaicos translatores. Origenes tuus, & (ne fortè queraris figurata te lau
de percussum) Origenes noster (nostrũ uoco ob eruditionem ingenij, non ob dogma
tum ueritatẽ) in omnibus libris suis post Septuaginta interpretes, Iudæorum translatio
nes explanat & edisserit. Eusebius quoq; & Didymus idem faciunt. Prætermitto Apolli
nariũ, qui bono quidem studio, sed non secundum scientiam de omnium translationi-
bus in unum uestimentũ pannos assuere conatus est: & cõsequentiam scripturæ, non ex
regula ueritatis, sed ex suo iudicio texere. Apostolici uiri scripturis utuntur Hebraicis:
ipsos apostolos & euangelistas hoc fecisse perspicuũ est. Dominus atq; saluator ubicũq;
ueteris scripturæ meminit, de Hebraicis uoluminibus ponit exempla : ut est illud : Qui
credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et in ipsa cru
ce אֵלִי אֵלִי לָמָּה עֲזַבְתָּנִי Eli Eli lamma asabthani : quod interpretatur : Deus meus deus
meus, quare me dereliquisti: non ut à Septuaginta positum est: Deus deus meus, respice
in me, quare me deliquisti: & multa his similia. Nec hoc dicimus, quod Septuaginta in- D
terpretes suggillemus, sed quod apostolorum et Christi maior sit autoritas: & ubicunq;
Septuaginta ab Hebræo non discordant, ibi apostolos de interpretatione eorum exem-
pla sumpsisse: ubi uero discrepant, id posuisse in Græco, quod apud Hebreos didicerãt.
Sicut ergo ego ostendo multa in nouo testamento posita de ueteribus libris, quæ in Se-
ptuaginta non habẽtur, & hæc scripta in Hebraico doceo: sic accusator ostendat aliquid
scriptum esse in nouo testamento de Septuaginta interpretibus, quod in Hebraico non
habeatur, & finita cõtentio est. Ex quibus omnibus approbat, & Septuaginta interpre-
tum editionem quæ legentiũ uetustate firmata est, utilem esse ecclesijs, dum ante gentes
audiunt Christum uenturũ esse quàm ueniat: & cæteros interpretes non reprobandos,
quia non sua, sed diuina uolumina transtulerunt: & familiarem meum id à Christiano
& amico debere suscipere, quod magno sumptu sibi à Iudæis describere festinauit. Ex-
cessi epistolæ modum, & qui cõtra nefariam hæresim iam stilũ fixeram, pro me respon-
dere cõpulsus sum, expectans tria amici uolumina : & ad cõgeriem criminum eius tota
mente suspensus: nisi quod leuius est, professum inimicum cauere, quàm hostem laten-
tem sub amici nomine sustinere.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

MEum potissimum inuadat.] Hunc aiunt esse morem periclitantium in aquis, ut quicquid E
manibus nacti fuerint, id pertinacissime teneant, etiam suo malo. Nisi inuicti.] Qui-
dam codices habent inclyti. Ex uarietate cõijcit locus deprauatus. Fortè legendũ est, in-
flicto pontificis baculo. Militari uulgariq;.] Et hodie Galli quocunq; modo cogna-
tum, parentẽ uocãt sua lingua. Resupinus.] A gestu significauit desidiam. Recumbũt enim qui
lassi sunt, & qui essedo uehuntur, quod ipsum genus est delicati uehiculi. Lassulus.] Diminutio
cõmode exprimit Ironiã. Flaminiæ iter.] Est una uia Romana quæ Flaminia, sicut Appia, Sacra,
cæterę́q;. Mollissimũ appellat, ꝙ ea pars minime mõtuosa sit. Quæ malũ.] Malũ, hic interiectiõis
uice ponit, qua solemus tædiũ aut irã exprimere. Potiri ignibus & frui.] Improprietatẽ notauit.

A Nam potimur rebus, pro quibus certauimus: & fruimur rebus, pro quibus laborauimus. Apud eos
2 dicitur κληρονομήσουσιν, Id est, hæreditate capient. Acyrologijs.] Id est, improprijs locutioni-
bus. Id enim Græce sonat ἀκυρολογία. Et à grammaticis cõmemoratur inter uitia sermonis, ut si quis
diceret sperare pro timere. Ille non potiretur.] Negatio expungenda est, ut legas, ille potiretur.
Nam irridet usurpationẽ uerbi impropriã: potimur enim his rebus quas desiderauimus. Et quem
uolo ut ardeat.] Græci codices sic habent, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; id est, & quid uolo si iam accen
sus est? Theophrasti uerba. Per Ironiam appellat Theophrastum Ruffinum, propter balbutiem
& infantiam. Theophrastus enim philosophus admirabili quadam fuit eloquentia: unde & nomen
uidetur inditum, quod diuine loqueretur. Modorum ac temporum legi dicentes.] Cõmiscuit
præsens cum præterito: rectius erat, legi qui dicerent. Item legi, male respondet ad confirmabant.
Præterea, & copula parum concinne connectit legi, & cõfirmabant. Postremo quis legit dicentes,
B ac non potius audit? Vide quantum intersit inter locutuleium, & hominem uere eloquentem.
3 Vt prætermittam κακέμφατον.] Cacemphaton Donatus refert inter decem orationis uitia. Id
fit, cum quis utitur dictione quæ habet obscœnæ rei significationem. Veluti, Arrige aures Pamphi
le. Nam arrigo per se obscœnum uerbum est. Hic Hieronymus putat obscœnitatem subesse, in tra-
duce humani seminis. Arcesilaum.] Hic mediæ Academiæ fuit autor & singulis de rebus am-
bigue disputabat, illud addens φημ' ἐγὼ, id est, sic mihi uidetur. Carneadem.] Hic nouæ Acade
miæ princeps fuit. Erat autem id omnibus Academicis cõmune, nihil affirmare, sed probabilia se-
qui. Cautione.] Nam illi uerum nescire se dicebant, tamen quid esset uerisimile, se scire profite-
bantur. Ruffinus ne hoc quidem audet pronũciare, sed omnino nescire se fatetur. Inuidiã.] Pro
odio & molestia posuit. Vitam è uita.] Nam sublato delectu rerum, ratio uiuendi tollitur è ui-
ta. Ad hanc inuidiam uitandam, confugerunt ad uerisimilia. Vide num pro uitam legendum sit ue-
ritatem. Lactantium ex traduce factam.] Pro his uerbis, ex traduce factam, quidam codices ha-
4 bent συνεσπαρμένην, id est, conseminatam, hoc est, pariter cum semine immissam. Interpretaris
ἐξόδιον.] Ἐξόδιος cantum significat: quanquam hic accipi uidetur pro cõmentario in librum Exodi.
Sed puto scribendum ἐξόδιον. Et cicures.] Quidam codices habent, cicures Enniani. Quidam
cicures Senniani. Quadrupedes quæ feræ non sunt, cicures dicuntur. Fortasis Ennius alicubi sim-
plices, & qui facile quouis adducantur, cicures appellauit. Quid inconsequens.] Quod Græci
uocant ἀνακόλουθον: cum sequentia non respondent superioribus. Laciniosæ.] Id est, superfluen
tis. Nam laciniæ sunt uestium appendices, quibus olim utebantur, & adhuc utuntur nonnulli.
B Tantum uersibus.] Non singulis uerbis, sed uersibus. Versus est, quod uulgo lineam uocant.
C Quod si Hieronymus tantopere offenditur huiusmodi uitijs sermonis, quæ probe defendi possent:
quid faceret nostrates legens Theologos, quorum tota oratio usq; ad prodigium spurca est? Et si
clamat, se plus laborasse in intelligendo Ruffini sermone, qui multis etiam eloquens uidetur, quàm
in respondendo: quid si rem haberet cum Ocanistis, aut Scotistis, aut similibus? Et si huius reliquis
in rebus prudentiam, ex sermonis ineptia uult æstimari, quantum tribueret his quorum sermone
nihil insulsius? Verum hi longe dissentiunt ab Hieronymo, qui nihil existimant, neq; sanctum, neq;
5 doctum, quod idem non sit egregie barbarum. Nauem impetit.] Impegit legendum est, id
est, illisit in scopulum. Prouerbium est, ubi quis statim in aggressu operis offendit. Ad popu-
lum phaleras.] Hoc Persiano uersu nimis uidetur Hieronymus delectatus: hoc est, apud uulgus te
iacta, mihi penitus notus es. In Origenis scita.] Scita uocat quæ Græci δόγματα, nos decre-
ta, siue placita. Ἀναθεωρισμός.] Θεωρεῖν, considerare est, siue contemplari, ἀναθεωρεῖν, id est,
reconsiderare. Inde ἀναθεωρισμός, recognitio. Commatice.] Id est, concisim, nam κόπτω inci-
do, κόμμα incisio. Vnde & Michael.] Hic locus est in epistola Iudæ apostoli ex apocryphis, ut
apparet, Hebræorum sumptus. Increpet tibi.] Ἐπιτιμήσαι σοὶ ὁ κύριος, id est, increpet te domi-
nus. Quanquam Græce dandi casus est. Nostri codices pro increpet habent, imperet, sed mendose.
Duos Andabatas.] Andabatæ clausis oculis congrediuntur. De hoc uide prouerbium à no-
6 bis explicatum in Chiliadibus. Subscriptionum.] Subscribebant enim, qui sententiam alicu-
ius comprobabant. Quis imperator.] [redacted]. Cum mihi mea ingeratur fabella.] Quidam codices habent tabella. Vtrunq; to-
lerari potest. Fabella, id est, sermo leuiter inter conuiuia dictus: uel tabella, id est, mensula, hoc est,
quod in mensa dictum est. Asynodo uidelicet.] Nonnulli codices habebant, asino uidelicet
lyra. Verum mihi probatur, asynodo, id est, à synodis alieno, ἀσύνοδος, ut intelligas, nihil opus esse
ingerere sermones prandiorum ei, qui omnia synodorum acta nouerit. Quasi mimum Phili-
stionis.] Philistion Sardianus, quanquam de patria ambigunt autores, ad risum scripsit comœdio-
las quasdam: unde & præ nimio risu mortuus est. Mimum.] Hic uocat carmen ipsum ludi-
crum. Marulli.] Et hic mimographus fuit, cuius meminit Spartianus in uita Antonij. Huius gene-
ris fuit & Lentulus, quanquam de eo nihil nominatim comperi, nisi quod hunc memorat alibi Hie
ronymus. Stropham.] Vocat obliquum sermonem, cum aliud agimus, quàm præ nobis feri-
mus. Sic enim mimi sub alterius nomine, alium taxant apud populum. Cypriani ψευδεπίγρα-
7 φον.] Id est, falsæ inscriptionis: ψεῦδος mendacium, & ἐπιγράφω inscribo. Ipse bilinguis.] Id

eſt, Græce peritus & Latine: quanquam interim ſcomma eſt, ex alluſione bilinguis. Numera indi- c
ces.] Indicem uulgò tabulam uocant, Græci ἔλεγχον. Cum Daniele.] Nam huic dictum eſt,
Vir deſideriorum es tu: ut habetur apud ipſum capite nono, quod eſſet diſcendi cupidus. Aut
illuſtria.] Nam prænotatis ſtellulis illuſtrabat, & ueru iugulabat & confodiebat. Eſt enim obeliſcus,
gladij ſiue teli genus. Aſteriſcus ſtellula. Proprium σύμπηγμα.] Συμπήγω, id eſt compono. Inde
σύμπηγμα, opus compoſitum. Hiberas nænias.] Nænias, hoc loco nugas uocat aniles. Hibe-
ras autem dixit, quod in Hiberia multa naſcantur uenena, maleficijs apta: ſicut in Odis teſtatur Ho
ratius. Vnde propter prodigioſa maleficiorum fabulamenta, fabulæ aniles, Hibericæ næniæ dictæ
ſunt. Eſt enim Hiberia finitima Colchidi, quæ ſimilibus fabulis infamis eſt. Mendacio ſuo extru-
xerit.] Feſtiuiter dicit eas cellulas non ſaxis, ſed mendacio cōſtructas fuiſſe. Ridet hoc figmentum
ſcribens ad Auguſtinum, qui ſerio credidit. Neque deſunt hodie qui credant, quum diuus Hierony-
mus planè mendaciū eſſe pronunciet. Hyperaſpiſtes.] Ἀσπὶς Græce clypeus eſt: ὑπερασπιστὴς, 8
qui clypeo ſuo protegit aliquem. Vnde non inepte addidit quiſquis is fuit, id eſt ſatelles & armiger:
maxime quū de rege loquatur. Nam regij corporis cuſtodes, ſatellites appellantur. Non ſolum
exempla compoſuit quatuor editionum.] Suſpicor ab Hieronymo ſcriptum fuiſſe, Exapla compo
ſuit quatuor editionum. Contexuerat Origenes opus ſex columnis diſtinctum, quemadmodum fit
in Canonibus. Prima habebat Hebraica uerba figuris Hebraicis deſcripta. Secunda, è regione de-
monſtrabat Hebraica uerba Græcis literis deſcripta, propter eos qui literas Hebræorum non didi-
ciſſent. Tertia deinceps annectebat editionem Aquilæ. Quarta, Symmachi. Quinta, Septuaginta
interpretum. Sexta, Theodotionis. Hoc opus appellauit ἑξαπλᾶ, quod omnia ex ſimplici ordine
eſſent digeſta. Sic enim interpretatur Ruffinus, Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libro ſexto: quanquam illic quoque
ſcribæ pro Exapla, poſuerant exemplaria. Apud Suidā quidā idem opus appellat τετραπλᾶ, quaſi
ἑξαπλᾶ dicerentur à numero ſex columnarum: quanquam apud Græcos ſemper inuenio uocem hanc
prima uocali exili. Et in pſalmos quintam etiam ac ſextam ſeptimamque citat editionem: certe Græ-
cis ἐξαπλόω, ſignificat explano. Quæ oculus non uidit.] Vel ex hoc loco licebit emēdare uul-
gatam editionem noſtram, quæ perperam habet Quod, pro Quæ: & Deſcendit, pro Deſcenderūt:
tametſi Græcis uerbum ἀνέβη ſingularis eſt numeri, tamen uſurpatur pro plurali, propter nomina-
tiuum pluralem neutri generis ad quem refertur, nempe ἃ, id eſt quæ. Moras.] Salebras & im
pedimenta uocat, quæ lectorem offendunt ac remorantur. Syluam nominū.] Confuſam & in-
digeſtam congeriem, ſyluam appellat. Senſuumque labores.] Hoc loco Labores, uerto in Laby-
rinthos, ut intelligas difficultates inexplicabiles ſententiarum. Nam locū fuiſſe corruptum, uel ipſa D
lectionis arguit uarietas. Per uerſuum cola.] Κῶλον, id eſt membrum, quum abſoluta eſt ſenten 9
tia. Hinc apparet olim ſingulos uerſus, ſingula cola complecti ſolere: cōmata quoque ſua habuiſſe in-
terualla. Mirum eſt, horum nihil obſeruatum fuiſſe à noſtris, neque de commatis & colis, neque de obe
lis & aſteriſcis, neque canonibus, quum uehementer ad rem pertineant. Iuxta Iſmenium.] Iſme-
niam legendum eſt. Hic fuit diſcipulus Antigenidis Thebani cantoris, qui quum populo non pro-
baretur, Antigenidas præceptor illius: Mihi, inquit, cane & Muſis. Meminit Valerius Maximus li-
bro tertio, capite De fiducia ſui. Clauſis quod dicitur, oculis.] Alluſit ad Andabatas, qui clauſis
oculis ſeſe petebant. Clauſis oculis, id eſt, nullo iudicio. Sycophantam.] Id eſt calumniatorem
de re nihili, id enim ſignificat ſycophanta. Sed quid contra.] Hic Hieronymus uafre reſpōdet.
Siquidem ex ipſa præfatione planè apparet eum ita ſenſiſſe. Ad eundem modum reſpondet de ſom
nio. Figurata laude.] Id eſt non ſimplici, ſed quæ ſtropham habeat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Miſerat, ut apparet, Ruffinus epiſtolam contumelijs ac minis plenam ad Hieronymum, ac præterea libros, quos in illum ſcripſerat, ad publicum certamen inimicitiæ prouocans. Ad quæ magna libertate reſpondet, in quo non oportebit offendi lectorem. Sua cuique dolent. In alienis facile temperati ſumus. Erat Hieronymus natura ingenio uehementi. Deinde, bene ſibi conſciæ mentis fiducia, dicendi libertatē addebat: ad hæc laceſsitor improbus, & iuxta publianam ſententiā: furor fit, læſa ſæpius patientia. Poſtremo contumelia erat intolerabilis, quippe quæ notam hæreſeos impingebat. Super omnia memineris & Hieronymū licet eruditiſsimū, licet ſanctum, hominem tamē fuiſſe.

APOLOGIA HIERONYMI ADVERSVS RVFFINVM.

LECTIS literis prudentiæ tuæ, quibus in me inueheris: & laudatū quondam tuum quem uerum collegam loquebaris & fratrem, nunc libris ad reſpondendum prouocas, terreſque criminibus: intellexi illud Solomonis in te eſſe completum: In ore ſtulti baculus contumeliæ. Et non recipit fatuus uerba prudentiæ: niſi ea dixeris, quæ uerſantur in corde eius. Et Eſaias: Fatuus, inquit, fatua loquetur, & cor eius uana intelliget: ut cōpleat iniquitates, & loquatur contra deum mendacium

A dacium. Quid enim neceſſe fuit accuſationis uolumina mittere, & maledicta proferre in medium: ſi tu in ultima parte epiſtolæ, denunciata morte me deterres, ne audeã reſpondere criminibus, imò laudibus tuis? Eadē quippe & prædicas & accuſas, & de uno fonte dulce amarumq; procedit. Vnde obſecro te, ut uerecundiam & pudorem quem à me exigis, prior exhibeas: & qui mendacij alterũ criminaris, deſinas ipſe mentiri. Ego nulli ſcandalum facio, nec accuſator interim tui ſum. Non etenim conſidero, quid tu merearis, ſed quid me deceat: & ſaluatoris eloquium pertimeſco dicentis: Qui ſcandalizauerit unum de puſillis iſtis, qui in me credunt: expedit ei, ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Et, uæ mundo ab ſcãdalis. Neceſſe eſt enim ut ueniant ſcandala: ſed uæ homini per quem ſcandalum uenit. Poteram & ego in te falſa congerere: & dicere me uel audiſſe, uel uidiſſe, quæ nullus norat: ut apud ignorantes impudentia ueritas, & furor conſtantia putaretur. Sed abſit ut imitator tui ſim: & quod in te reprehēdo, ipſe faciam. Ille loquatur ſpurcitias, qui poteſt ſpurca cõmittere. Malus homo de malo cordis theſauro profert ea quę mala ſunt. Ex abundantia cordis os loquitur. Habeto interim lucrũ, quod amicus quondam tuus nunc accuſatus, turpia tibi non uult obijcere. Et hoc dico: non quod accuſationis tuæ gladios pertimeſcã: ſed quod magis accuſari uelim, quàm accuſare: & pati iniuriam, quàm facere: ſciens præceptum ab
I Apoſtolo: Non uoſmetipſos ulciſcentes chariſſimi, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim: Mihi uindicta, & ego retribuam dicit dominus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus: ciba illum. Si ſitierit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius. Qui enim ſeipſum uindicat, ultionē domini non meretur. Et tamen anteq̃ reſpondeam epiſtolæ tuæ, expoſtulare tecum libet: uenuſtiſſime monachorũ, bone presbyter, imitator Chriſti, fratrem tuum potes occidere: quem ſi tantũ oderis, homicida es? Hoc à ſaluatore didiciſti, ut uerberãti maxillam præberes alteram? Sic ipſe reſpondit percuſſori ſuo? Si male locutus ſum, teſtimoniũ perhibe de malo: Si bene, quid me cædis? Mor
B tem minaris, quam & ſerpentes inferre poſſunt. Mors omnium eſt, homicidium peſſimorum. Quid enim, niſi tu me occideris, ego immortalis ero? Quin potius habeo gratiam, quod facis de neceſſitate uirtutē. Nónne & apoſtoli ſaluis inter ſe amicitijs diſſenſerunt, quum Paulus & Barnabas propter Ioannem cognomento Marcum ſtomachati ſunt: & ſeparauit eos nauigatio, quos Chriſti euangeliũ copulabat? Nónne idem Paulus in faciem Cephæ reſtitit, quod non recto pede incederet in euangelio? Et tamen pręceſſorē ſuum & columnam eccleſiæ uocat: & exponit prædicationē, ne in uacuum curreret, aut cucurriſſet. Nónne in religione etiam liberi à parentibus, & coniuges à maritis ſalua pietate diſſentiũt? Vos ſi ita habetis, ut habemus, cur nos odiſtis? Si aliter creditis, quid uultis occidere? An qui à uobis diſſenſerit, occidendus eſt? Teſtem inuoco Ieſum conſcientiæ meæ, qui & has literas & tuam epiſtolam iudicaturus eſt, me ad cõmonitionem ſancti papæ Chromatij uoluiſſe reticere, & finem facere ſimultatum, & uincere in bono malum: ſed quia minaris interitũ niſi tacuero, reſpondere compellor, ne uidear tacendo crimen agnoſcere: & lenitatē meam, malæ conſcientię ſignum interpreteris. Hoc eſt uerum dilemma tuum: non ex dialectica arte quam neſcis, ſed ex carnificum officina & meditatione prolatum. Si tacuero, crimino ſus ero: ſi reſpondero, maledicus. Tu me ergo & prohibes & cogis, ad reſpondendum. In quo utrunq; moderabor: ut & obiecta diluam, & ab iniuria temperē. Quis enim eum non timeat, qui eſt paratus occidere? Sequarq; ueſtigia propoſitionis tuæ, ſeruans cætera illis eruditiſſimis libris, quos anteq̃ legerem, confutaui. Dicis te accuſationē meam ad eos tantum miſiſſe, qui meis uerbis læſi fuerant, & non ad plures: quia non ad oſtentationem, ſed ad ædificationem Chriſtianis loquendum eſt. Et unde oro te librorũ tuorum ad me fama peruenit? Quis eos Romæ? quis in Italia, quis in Dalmatia diſſeminauit? Si in ſcrinijs tuis & amicorum tuorum latebant, ad me quomodo mea crimina peruenerunt? Et audes dicere te non ad oſtentationem, ſed ad ædificationem quaſi Chriſtianum loqui: qui de ſene ſenex tanta confin-

gis, quanta non diceret de latrone homicida, de scorto meretrix, scurra de mimo? Qui C
parturis mihi montes criminũ, & gladios quos defigas in iugulum meũ, tanto ante tempore exacuis? Idcirco ne cereales & anabasij tui per diuersas prouincias cucurrerunt, ut laudes meas legerent? Vt panegyricũ tuũ per angulos & plateas, ac muliercularũ textrinas recitarent? Hæc est tua illa sancta uerecundia: hæc ædificatio Christiana, sic modestus es, sic pudens: ut cateruatim de occidente uenientes mihi tua maledicta narrauerint, ita memoriter & cõsentanee, ut ego cogerer non scriptis tuis, quæ necdum legeram, sed scriptorum respondere opinionibus, & uolantia toto orbe iacula falsitatis, clypeo ueritatis excipere. Sequitur in epistola tua. Noli multo auro redimere notariũ meum: sicut amici tui de meis περὶ ἀρχῶν schedulis, nondum emendatis, nondum ad purum digestis, fecerunt: ut facilius falsare possent, quod aut nullus haberet, aut admodũ pauci. Gratis à me missum suscipe codicem quem censu magno cuperes comparatũ. Non te pudet prooemij? Ego auro redimerem notariũ tuum? Et quis talis ac tantus est, ut audeat cum Crœso & Dario pugnare diuitijs? ut subitum Demaratũ, & Crassum non pertimescat? Vsq; adeo ne obdurasti frontem, ut mendaciũ ponas spem tuam: & existimes te protegi posse mendacio: & quicquid finxeris tibi credendum putes? Quis Bethlehem de cubiculo fratris Eusebij furatus est epistolam laudatricẽ tuam? Cuius artificio & à cuius ministris in sanctæ Fabiolæ hospitio & uiri Christiani & prudentis Oceani inuentus est codex, quem illi nunq̃ uiderant? An idcirco te existimas innocentem, si quicquid tuum est in alios conferas? Quicunq; te offenderit, quamuis simplex, quamuis innoxius sit, ilico criminosus fiet? Habes enim, per quod Danaes est uicta pudicitia, quod Giezi magistri prætulit sanctitati, propter quod Iudas tradidit dominum suum. Videamus tamen quid meus necessarius de schedulis tuis, necdum emendatis & nondum ad purum digestis, falsauerit: & ob id facilius ei falsatæ fuerint, quod aut nullus eas haberet, aut admodum pauci. Et ante scripsi, & nunc eadem deo audiente protestor, me non approbasse accusationem eius: nec cuiusquam Christiani in Christianũ. Quid enim necesse est, in multorum scandala ruinamq; proferri, quæ secreto aut corripere ualeas, aut emendare? Sed D
quia unusquisq; uiuit stomacho suo, & amicus non statim dominus est alterius uoluntatis: sicut accusationem etiam ueram reprehendo, sic falsitatem schedularũ in sancto uiro non suscipio. Quid enim homo latinus de interpretatione Græca potuit immutare? Aut quid subtraheret uel adderet in libris περὶ ἀρχῶν, ubi sic contexta sunt omnia, & alterum pendet ex altero: ut quicquid tollere uolueris uel addere, quasi pannus in uestimento statim appareat? Quod ergo me mones, ipse facito: paululum saltem humani, si non Christiani pudoris assume: ne despecta & calcata conscientia tua, uerbis te purgatũ putes, qui rebus urgeris. Si Eusebius auro redemit inemẽdatas schedulas, quas falsaret: tu profer tuas, quæ falsatæ non sint: & si probaueris nihil in eis hæreticũ, tunc ille crimine tenebitur falsitatis. Quamuis mutes, quamuis corrigas, catholica non probabis. Si enim error est in uerbis aut in paucis sensibus, possunt detruncari mala, & bona pro his reponi. Vbi autem tota disputatio æqualis est, ut uniuersæ rationabiles creaturæ, quæ propria uoluntate corruerant, in unum postea reuertantur statum, ut rursum ex eodem principio aliæ sint ruinæ: quid habes emendare, nisi cũcta mutaueris? Quod si facere uolueris, iam non libros alienos interpretaberis, sed condes tuos. Hoc autẽ cuiusmodi argumentũ sit, non intelligo. Quia, inquit, inemendatæ, & nondũ ad purũ digestæ erant schedulæ, idcirco facilius ab Eusebio falsatæ sunt. Aut ego tardior sum, aut mihi satis fatuũ & obtusum uidetur. Si nondũ emendatæ, nec ad purum digestæ erant schedulæ: error earum non Eusebio imputabitur, sed moræ & tarditati tuæ, qui emendare cessasti. Et in eo solo erit ille culpabilis: quia scripta sua cito disseminauit in uulgus, quæ tu paulatim emendare decreueras. Sin autem, ut tu uis, eas falsauit Eusebius: quid causaris atq; prætendis inemendatas, & necdum ad purum digestas in publicũ proruppisse? Et emendatæ enim & non emendatæ similẽ recipiunt falsitatẽ. Nullus, inquit, eos habebat libros, aut admodum

A admodum pauci.In uno ſermone quanta dicuerſitas? Si nullus eos habebat, quomodo
apud paucos erant? Si pauci habebant,cur nullum habuiſſe mentiris? Cum autem dicas
apud paucos fuiſſe:& te ipſo confitente ſubuerſum ſit,quod nullus habuerit: ubi eſt il-
lud,quod quereris auro redemptum notarium tuum? Dic nomen notarij, quantum au
ri datum ſit,ubi,per quem,aut cui datum. Vtiq; proditorem tuum abiecisti à te, & tanti
facinoris reum à tuo conſortio ſeparaſti.Vide ne magis illud uerum ſit,à paucis illis ami
cis tuis,& Euſebio & cæteris data exemplaria: quæ ita inter ſe congruunt, atq; conſen-
tiunt,ut ne puncto quidem alterum ab altero differat.Deinde cuius prudentiæ eſt, dare
exemplar alijs,quod nondum emendaueras? Scriptæ ad purum non erant ſchedulæ, &
emendandos errores tuos iam alij poſsidebãt. Sentis'ne non hærere inter ſe mendaciũ?
Et quid tibi in articulo temporis profuit,ut epiſcoporũ ſententias ſubterfugeres,patere
diſcuſſum, & tuis te uerbis redargui? Ex quo apparet iuxta inclyti oratoris elogiũ, te uo
luntatẽ habere mentiendi,artem fingendi non habere.Sequar ordinem epiſtolæ, & ipſa
ut loquutus es uerba ſubnectam.Eloquentiam,ut dicis, tuam & in præfatione mea lau-
daſſe me fateor: etiam nunc laudarem, niſi tu eam contra Tullij tui ſententiam, multa
iactantia faceres odioſam. Vbi iactaui eloquentiam meam, qui etiam à te laudatam non
libenter accepi? An hoc dicis,quia non uis ſubdola prædicatione palpari? Aperte accu-
ſaberis:ut qui laudantem reſpuis, ſentias criminantẽ. Imperitiam autem tuam, non tam
ſtultus eram,ut reprehenderem:quam nemo poteſt fortius accuſare,quàm tu ipſe,dum
ſcribis.Sed uolui oſtendere condiſcipulis tuis,qui tecum non didicerũt literas:quid per
triginta annos in Oriente profeceris, qui συγγραφεὺς ἀγράμματος procacitatem diſer-
titudinem, & maledicere omnibus,bonæ conſcientiæ ſignum arbitraris.Nec tibi,ut di-
cis,ferulas adhibeo:neq; athenogeronta meum ſcutica & plagis literas docere conten-
do:ſed quia fulmen eloquentiæ tuæ atq; doctrinæ omnes tractatores ferre non poſſu-
mus,& ingenij acumine præſtringis oculos noſtros, intantum ut omnes, tuos inuidos
B putes:certatim opprimere te cupimus: ne ſi ſemel in ſcribẽdo obtinueris principatum,
& in eloquentiæ arce ſteteris,cunctis nobis qui aliquid ſcire uolumus, mutire non li-
ceat.Ego philoſophus,rhetor,grammaticus,dialecticus,Hebræus, Græcus,Latinus,tri
linguis.Hoc modo & tu bilinguis eris,qui tantam habes Græci Latiniq; ſermonis ſcien
tiam,ut & Græci te Latinum, & Latini te Græcum putent: & papa Epiphanius πεντά-
γλωττος, quia quinq; linguis contra te & amaſiũ tuum loquitur. Simulq; admiror qua
temeritate contra tantarum artium uirum audeas dicere: tu qui tot diſciplinarum ocu-
lis uigilas,quomodo uenia donandus es,ſi erraueris, & non perpetuo pudoris ſilentio
contegendus? Quod quũ legiſſem, & me putarem alicubi in ſermone lapſum (qui enim
in uerbo non peccat,iſte perfectus eſt) & ſuſpicarer eum aliquid meorum prolaturum
eſſe uitiorum,ſubitò intulit: Ante biduum mihi quàm proficiſceretur harum baiulus,
in manus uenerunt,quæ in me declamaſti.Vbi eſt ergo quod minaris,& dicis:quomo-
do donandus es uenia,ſi erraueris,& non perpetuo pudoris ſilentio cõtegendus? Niſi
fortè præ anguſtia temporis non potuiſti ea in ordinem digerere: Aut aliquem de erudi
tis conducturus eras, qui in opuſculis meis gemmarũ eloquentiæ tuæ ornamẽta perqui
reret.Supra ſcripſiſti:gratis à me miſſum codicẽ ſuſcipe,quem cenſu magno cuperes cõ
paratũ:& nunc humilitatis præſtigijs loqueris, imitari te uolui, ſed refeſtinãte eo qui ad
te remeabat,malui paucis ad te,quàm ad alios pro tuis maledictis latius, ſcribere. Et in-
terim audacter frueris imperitia tua. Semel enim cõfeſſus es,dicens:ſuperflua tibi repre
henſio fuit in paucis,quæ profeſſa nobis habetur in omnibus.Nec reprehendam,quod
cõparatũ codicẽ pro empto poſueris:cum comparatio æqualiũ ſit,emptio precij annu-
meratio: & refeſtinante eo,qui ad te remeabat, ſordidiſsimæ elocutionis περισσολογίας:
tantum ſenſibus reſpondebo:& te nequaq̃ ſolœciſtam ac barbarũ,ſed mendacẽ, ſubdo
lum, impudentem conuincam. Si ad me tantum epiſtolam ſcribis; ut me cómoneas &
emendatũm uelis:ne cæteris ſcandalum facias, & alijs furentibus iugulentur alij: cur li-

bros contra me ſcribis ad alios: & legendos per ſatellites tuos toto orbe diſpergis? Vbi c
eſt ſyllogiſmus tuus, quo me irretire conaris & loqueris: Quem in hoc magiſter optime
emendare cupiebas? Si illos ad quos ſcribis, nihil deliquerant. Si me quẽ arguis, non ad
me ſcripſeras. Et ego tuis reſpondebo tibi ſermonibus. Quem emendare cupiebas magiſter
indocte? Eos'ne qui non peccauerant? An me, ad quem non ſcripſeras? Brutos putas
eſſe lectores, & omnes non intelligere prudentiam tuam: imo maliciam, qua & ſerpens
prudentior fuit cunctis beſtijs in paradiſo: ut à me ſecretam admonitionem flagites,
quem publica accuſatione perſequeris, & non te pudet accuſationem tuam Apologiam
uocare? Quererisq; cur opponam clypeum pugioni tuo, & tibi quaſi religioſulus
& ſanctulus perſonam humilitatis imponis, & dicis: Si erraueram, quare ſcribis alijs, &
non meipſum redarguis? Hoc ipſum in te retorquebo. Quicquid enim me non feciſſe
cauſaris, quare non ipſe feciſti? Velut ſi quis pugnis aliquem calcibusq; collidens, ſi reſiſtere
uoluerit, dicat ei: Nõnne tibi præceptũ eſt, qui te percuſſerit in maxillam, præbe
illi & alteram? Quid enim bone uir, tibi præceptũ eſt, ut me uerberes? Oculum mihi effodias:
& ſi paululum me cõmouero, Euangelij mihi præcepta cantabis? Vis ſcire tortas
argutiarũ tuarum ſtrophas, & uulpecularũ inſidias, quæ habitant in parietinis, de quibus
Ezechiel loquitur, Quaſi uulpes in deſerto prophetæ tui Iſrael? Auſculta quid feceris.
Ita me in tua præfatione laudaſti, ut obijcerentur mihi laudes tuæ, & niſi me alienum
à tanto laudatore dixiſſem, hæreticus iudicarer. Poſtquam repuli crimina, id eſt laudes
tuas: & abſq; inuidia tui nominis, reſpondi criminibus non criminatori: atq; ut me catholicum
à te infamatus probarem, inuectus ſum in hæreticos: iraſceris, furis, & luculentiſsimos
libros contra me cudis: quos quum legendos & cantandos omnibus tradidiſſes,
certatim ad me de Italia & urbe Roma atq; Dalmatia ſcripta uenerũt, quibus me laudator
priſtinus ornaſſes præconijs. Fateor ilico ad obiecta reſpondi, & me non eſſe hæreticum,
totis uiribus probare conatus ſum. Miſiq; hos ipſos Apologiæ meæ libros, ad
eos quos tu uulneraueras, ut uenena tua, noſtra ſequeretur antidotus. Ob hanc culpam D
mittis mihi & priores libros, & recentem epiſtolam, plenam iniuriarũ & criminũ. Quid
me uis facere, bone amice? Taceam. Videbor crimen agnoſcere. Loquar? Terres me gladijs
tuis, & accuſationẽ non iam eccleſiaſticã, ſed tribunaliũ cõminaris. Quid feci? Quid
cõmerui? In quo te læſi? Quia me negaui hæreticũ? quia me tuis laudibus duxi indignũ?
quia hæreticorũ fraudulentias & periuria aperto ſermone deſcripſi? Quid ad te, qui &
catholicum & ueracem te eſſe iactas, qui libentius me accuſas, quàm te defendis? Num
mea defenſio, accuſatio tua eſt? Aut aliter orthodoxus eſſe non poteris, niſi me hæreticum
comprobaueris? Quid tibi prodeſt ſocietas mea? Aut quæ eſt iſta prudentia? Accuſatus
ab alijs, accuſas alium. Ab alio appeteris, & illi tergum obuertens, quieſcentẽ contra
te prouocas. Teſtor mediatorem Ieſum, inuitum me & repugnantem ad hæc uerba
deſcendere: & niſi tu prouocares, ſemper taciturum fuiſſe. Deniq; noli accuſare, & ego
ceſſabo defendere. Quæ enim eſt audientium ædificatio, duos ſenes inter ſe propter hæreticos
digladiari: præſertim cum ambo catholicos ſe uideri uelint? Omittamus hæreticorum
patrocinium, & nulla erit inter nos contentio. Eodem feruore quo Origenem
ante laudauimus, nunc damnatũ toto orbe, damnemus. Iungamus dextras, animos copulemus,
& duces orientis atq; occidentis τροπαιοφόρυς, alacri ſequamur inceſſu. Errauimus 3
iuuenes, emendemur ſenes. Si frater es, me gaude correctum. Si amicus ſum, de
cõuerſione tua debeo gratulari. Quamdiu inter nos iurgium fuerit, uidebimur rectam
fidem neceſsitate ducere, non uoluntate. Inimicitię noſtræ, inuicẽ nobis tollunt teſtimonium
ueræ pœnitentiæ. Si unum credimus, ſi idem & uolumus & nolumus, ex quo firmas
naſci amicitias etiã Catilina teſtatᷣ: ſi hæreticos pariter odimus, & ueterẽ æque damnamus
errorẽ: quid contra nos tendimus, cum eadem oppugnemus, eadẽ defendamus?
Ignoſce mihi, quod Origenis eruditionẽ & ſtudiũ ſcripturarũ, anteq̃ eius hæreſim plenius
noſſem, in iuuenili ætate laudaui: & ego tibi dabo ueniã, quod Apologiã librorum
eius

A eius cano ſcripſeris capite. Ante biduũ, q̃ ad nos epiſtolam ſcriberes, libellos meos in ma
nus tuas ueniſſe teſtaris, & idcirco nõ habuiſſe ſpaciũ ex ocio reſpõdendi, alioqui ſi me-
ditatus in nos paratusq; dixiſſes, fulmina iacere, nõ crimina uidereris. Et quis tibi credet
homini uераciſsimo, ut negociator orientaliũ merciũ: qui & hinc deportata uẽdere ne-
ceſſe habebat, & ibi emere, quæ huc rurſus adueheret: biduũ tantũ Aquileiæ fuerit, ut ra
ptim & ex tẽpore contra nos dictare epiſtolã cogereris? Libri enim tui, quos limaſti per
trienniũ, diſertiores ſunt? Niſi forte nõ fuit in præſentiarũ qui tuas emẽdaret nænias. Et
idcirco omne iter dictionis tuæ, abſq; Palladis arte, ſalebris & uoraginibus uitiorũ inci-
ditur. Tam apertũ temporis mendaciũ eſt, ut non dicã reſpõdere, ſed legere biduo, mea
ſcripta nõ potueris. Ex quo apparet, te illam epiſtolã aut pluribus dieb. ſcripſiſſe, ut ſtili
ipſius elegãtia probat: aut ſi tumultuaria dictio eſt, nimiũ te eſſe negligentẽ, qui cũ extem
porali s talis ſis, meditatus deterior fueris. Illud aũt quod tergiuerſaris, & dicis te ea tran-
ſtuliſſe de Græco, quæ ego prius Latino ſermone tranſtulerim, nõ ſatis intelligo quid ue
lis dicere: niſi forte adhuc cõmentarios ad Epheſios criminaris, & quaſi nihil tibi ſuper
hoc reſponſum ſit, obduras frontis impudentiã, nec auribus obturatis uoces recipis in-
cantãtis. Nos in cõmentarijs, & illis & alijs, & noſtram & aliorũ ſententiã explicauimus,
apertè confitẽtes quę ſunt hęretica, quę catholica. Hic eſt enim cõmentariorum mos, &
explanantiũ regula, ut opiniones in expoſitione uarias perſequãtur, & quod uel ſibi uel
alijs uideatur, ediſſerant. Et hoc non ſolum ſanctarũ interpretes ſcripturarũ, ſed ſecula-
rium quoq; literarũ explanatores faciunt, tam Latinæ linguæ, q̃ Græcæ. Tu in libris περὶ
ἀρχῶν idipſum obtendere non potes. Arguet enim te præfatiuncula tua, in qua pollice-
ris, detruncatis malis, & quæ ab hæreticis addita fuerant, optima remanſiſſe: ut quicquid
ibi uel bonum uel malum dixeris, iam non ei imputetur quem transfers, ſed tibi qui in-
terpretatus es: niſi forte hæreticorum errores emendare debueras, & Origenis mala pro
ferre in medium. Sed de hoc, quia nos remittis ad codicem, antè tibi reſpõdimus, quàm
B tua ſcripta legeremus. De Pamphili libro, non ridiculoſa, ut tu ſcribis, ſed ridicula mihi
fortè res accidit, ut poſtquam Euſebij aſſeruerim eſſe non Pamphili, ad extremum dixe-
rim, etiam me annos plurimos hoc putaſſe quod Pamphili fuerit, & à te exemplar huius
uoluminis mutuatum. Vide quantum timeam cachinnos tuos, ut etiam nunc eadem in-
geram. De tuo codice quaſi Pamphili exemplar accepimus. Credidi Chriſtiano, & credi
di monacho, non putaui tantũ ſceleris à te poſſe confingi. Poſtea uero per interpretatio
nem tuam quæſtione contra Origenẽ toto orbe cõmota, in quærendis exemplaribus di
ligentior fui, & in Cæſarieſi bibliotheca, Euſebij ſex uolumina reperi ἀπολογίας ὠριγένους.
Quæ cum legiſſem, primum eum librum deprehendi, quem tu ſolus ſub nomine marty
ris edidiſti, de filio & ſpiritu ſancto, in bonam partem pleriſq; blaſphemijs cõmutatis. Et
hoc uel Didymũ, uel te, uel alium feciſſe neſcio quem, quod tu apertiſsimè in libris περὶ
ἀρχῶν feciſſe cõuinceris: maxime cum idem Euſebius (ut iam duobus libris docui) ſcri-
bat, Pamphilum nihil proprij operis edidiſſe. Dic ergo & tu, à quo exemplar acceperis:
nec mihi ad ſubterfugiendum crimẽ mortuos aliquos nomines: ut cum autorem oſten-
dere non potueris, illum proferas qui non poſsit reſpondere. Sin autẽ riuulus ille in tuis
ſcrinijs fontem habet, quid ſequatur, etiam me tacente non dubitas. Verum fac ab alio
quolibet amatore Origenis, huius libri titulum, & autoris uocabulum cõmutatum, cur
hoc in Latinam linguam uertis? Videlicet ut teſtimonio martyris, omnes Origenis ſcri-
ptis crederent, præmiſſa munitione tanti autoris & teſtis. Nec tibi ſufficit doctiſsimi uiri
apologia, niſi ſcribas & propriũ uolumẽ pro defenſione eius: quibus per multos diſſe-
minatis, tuto iam libros περὶ ἀρχῶν uertis è Græco, & hos ipſos præfatione cõmendas,
dicẽs nõnulla in his ab hæreticis deprauata, quæ tu de aliorũ librorum Origenis lectio-
ne correxeris. Me quoq; laudas, ne tibi amicorũ meorum quiſpiam contradicat. Orige-
nis ὑμνητὴν prædicas, eloquentiam meam fers in cœlum, ut fidem in cœnum deprimas:

fratrem & collegam uocas, & imitatorē te mei operis confiteris. Cumq; à me translatas Origenis septuaginta homilias, & nōnullos tomos in Apostolū iactes, in quibus sic cuncta limauerim, ut nihil in illis quod à fide catholica discrepet Latin⁹ lector inueniat: nūc eosdem libros hæreticos criminaris: & uerso stilo quē prædicaueras, quia consortē putabas, accusas, quoniā perfidiæ tuæ cernis inimicū. Quis è duobus calumniator est martyris? Ego qui illum dico hæreticū non fuisse, nec scripsisse librum, qui ab omnibus reprehendit̄: an tu qui uolumē hominis Ariani, titulo cōmutato sub nomine martyris edidisti? Non tibi sufficit scandalum Græciæ, nisi illum & Latinorū auribus ingeras, & inclytum martyrē, tua quantū in te est translatione deformes. Tu quidē alia mente fecisti, nō ut martyrē argueres, nō ut me accusares, sed ut Origenis per nos scripta defenderes. Attamē scito Romanā fidem, apostolica uoce laudatā, istiusmodi præstigias nō recipere: etiam si angelus aliter annunciet, q̃ semel prædicatū est, Pauli autoritate munitā non posse mutari. Ergo frater, siue à te falsatus est liber, ut multi putant, siue ab altero, ut forsitan persuadere conaberis: & temerè credidisti, hęretici nominis σύνταγμα esse martyris: muta titulum, & Romanā simplicitatē tanto periculo libera. Non tibi expedit, ut per te clarissimus martyr hæreticus iudicet̄, ut qui effudit pro Christo sanguinē, contrarius fidei Christi approbet̄. Dic potius, inueni librum, putaui illum martyris, ne timeas pœnitentiam. Iam te non urgebo, nō quæram à quo acceperis: uel mortuorū aliquem nominato, uel in platea ab ignoto homine te emisse dicito. Non enim damnationē tuam quęrimus, sed conuersionē. Melius est, ut tu erraueris, q̃ ut martyr hæreticus fuerit. Interim de præsenti compede, utcunq; erue pedem. In futuro iudicio tu uideris, quid ad martyris contra te respondeas querimonias. Proponis etiā tibi, quod nemo obijcit, & diluis, quod nullus accusat. Ais eñ quod in meis literis legeris: Dic quis tibi permisit, ut interpretans quædam auferres, quædam mutares, quædam adderes? Statimq; tibijpsi respondes, & contra me loqueris: En tibi dico: Quæso quis permiserit, ut in commentarijs tuis, quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam de te ipso scriberes, & non de Origene totum, aut ex te, aut ex alio? Interim in te dum aliud agis, crimen fortissimū prodidisti: & oblitus es ueteris prouerbij, Mēdaces memores esse debere. Dicis enim me in commentarijs meis, quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam ex meipso posuisse. Si ergo Apollinarij sunt & Origenis quæ sub aliorum nomine posui, quomodo in libris tuis mihi crimen impingis: quod quando scribo, alius hoc dicit: quidam sic suspicatur: alius ille, & quidam, ego sim. Inter Apollinarium & Didymum explanationis, stili, & dogmatum magna diuersitas est. Cum in uno capitulo diuersas pono sententias, num contrarios sensus sequi credendus sum? Sed hæc aliàs. Nunc quæro à te, quis tibi obiecerit, quare de Origene uel abstuleris quædam, uel addideris, uel mutaueris: & te quasi in eculeo appensum interrogauerit: bona sunt, an mala quæ transtulisti? Frustra simulas innocentiam, ut interrogatione stulta, ueram percontationem extenues. Ego non accusaui quare Origenem pro uoluntate transtuleris: hoc enim & ipse feci, & ante me Victorinus, Hilarius, Ambrosiusq; fecerunt: sed quare translationem hæreticam, præfationis tuæ testimonio roborasti? Cogis me eadem rursus iterare, & per meas lineas incedere. Dicis enim in eodem prologo, te ea quæ ab hæreticis addita fuerant, amputasse, & pro his reposuisse bona. Si hæreticorum mala abstulisti, ergo quæ dimisisti, uel addidisti, aut Origenis erunt, aut tua, quæ utique quasi bona posuisti. Sed multa in his mala negare non poteris. Quid, inquies, ad me? Origeni imputa. Ego enim ea tantum quæ ab hæreticis addita fuerant, commutaui. Expone causas, quare hæreticorum mala tuleris, & Origenis integra dereliqueris? Nónne perspicuum est, quod mala Origenis ex parte sub hæreticorum nuncupatione damnaueris, & ex parte susceperis: quia non mala, sed bona, & tuæ esse fidei iudicabas? Hæc sunt de quibus quæsiui, utrum bona essent, an mala: quæ in præfatione laudasti, quæ amputatis pessimis, quasi

A quasi optima remansisse confessus es: & te in ueræ argumentationis appēdi eculeo: ut si bona dixeris, hæreticus cōproberis: si mala, statim addas: cur ergo quæ mala sunt in præfatione laudasti? Et non illud adiunxi, quod tu callide simulas: cur quæ mala erant ad Latinorum notitiam transtulisti? Mala enim ostendere interdum non docentis est, sed uitantis: ut caueat lector, non ut sequatur errores: ut nota contemnat, quæ nonnunquam ignota miraculo sunt. Et audes post hæc dicere, quod ego autor talium scriptorum sim: tu autem ut interpres, in quibus emendare aliquid potueris, plus egeris quàm interpres: in quibus non potueris, solum interpres fueris. Recte ista diceres, si libri tui τὸ ἀρχῶν, præfatiunculam non haberent. Quod & Hilarius in transferendis eius Homilijs fecit, ut & bona & mala non interpreti, sed suo imputarentur autori. Si non dixisses, amputasse te pessima, & optima reliquisse, utcunque de luto euaderes. Hoc est quod destruit strophas ingenioli tui, & te hincinde constrictum euadere non finit. Nec intantum abutare simplicitate lectoris, & sic omnes qui tuam scripturam lecturi sunt brutos putes, ut cum uulnera putrescere finas, sano corpori te imponere emplastra non rideant. De carnis resurrectione quid sentias, iam in Apologia tua didicimus, nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis desecta. Hæc est tuæ simplicitatis pura & aperta confessio, quam ab omnibus Italiç episcopis asseris esse susceptam. Crederem dicenti, nisi me dubitare de te iste liber non Pamphili faceret. Et tamen miror quomodò probauerit Italia, quod Roma contempsit: Episcopi susceperint, quod fides apostolica condemnauit. Scribis quoque me literis indicasse, quod papa Theophilus expositionem fidei nuper ediderit, quæ ad uos necdum peruenit, & polliceris quod quicquid ille scripserit, tu sequaris. Ego me hoc scripsisse non noui, nec istiusmodi unquam literas direxisse. Sed tu idcirco ad incerta consentis, & his quæ qualia futura sint nescis, ut certa declines, & ad eorum non tenearis assensum. Duas, synodicam & paschalem eius epistolas contra Origenem illiusq; discipulos, & alias aduersum Apollinarium & eundem Origenē per hoc fermè biennium
B interpretatus sum, & in ædificationem ecclesiæ, legendas nostræ linguæ hominibus dedi. Aliud operum eius nescio me transtulisse. Et tamen tu qui papæ Theophili dicis te in omnibus sententiam sequi: caue ne hoc magistri & condiscipuli tui audiant, & offendas quamplurimos, qui me latronem, te martyrem uocant: ne irascatur is tibi qui contra papam Epiphanium ad te epistolas dirigens, hortabatur ut permaneres in fidei ueritate, & non mutares ullo terrore sententiam. Quæ epistola holographa tenetur ab his ad quos perlata est. Et post hæc more tuo loqueris, ut de quo supra dixeras, ego tibi etiam furenti satisfaciam. Nunc dicis quid tibi uidetur: habésne ultra aliquid, quo neruos tuæ loquacitatis intendas? Et indignaris, si putidè te loqui arguam, cum comœdiarum turpitudines, & scortorum amatorumq; ludicra, ecclesiasticus scriptor assumas. Porrò quod interrogas, quando papæ Theophili sententiam sequi cœperim, eiq; fidei cōmunione sociatus sim, & ipse tibi respondes: tunc credo, quando Paulum quē ille damnauerat, summo nisu & omnibus studijs defendebas: quando eum per imperiale scriptū recipere sacerdotium quod episcopali iudicio amiserat, instigabas: Non prius pro me respondebo quàm de aliorum iniurijs loquar. Cuius est humanitatis, cuiúsue clementiæ: insultare aliorum miserijs, & uulnera cunctis aliena monstrare? Siccine tē docuit ille Samarites, semineçē ad stabulum reportare? oleum plagis infundere? mercedē stabulario polliceri? Sic reuectam ouē, repertam drachmā, prodigum filium esse susceptū? Esto, ego te læseram, & quibusdam, ut dicis, stimulis ad maledictorum insaniam prouocaram: quid meruit homo latens, ut nudares cicatricē eius, & obductam cutem insperato dolore rescinderes? Nónne etiam si ille dignus esset contumelijs, tu facere non deberes? Aut ego fallor, aut illud est uerum quod plurimi iactitant, te Origenistarum hostes in illo persequi, & sub occasione unius in utrumq; sæuire. Si papæ Theophili sententijs delectaris, & nefas putas pontificum decreta cōuelli: quid de cæteris dicis, quos ipse damnauit? Quid de papa Anastasio, de quo nulli, ut ais, uerum uidetur, ut tantæ urbis sacerdos, uel innocēti

tibi iniuriã facere potuerit, uel absenti? Nec hoc dico, quod de episcoporũ sentẽtijs iudicem, aut eorũ cupiã statuta rescindi: sed quod unusquisq; suo periculo faciat, quod sibi uidet: & ipse nouerit, quomodo de suo iudicio iudicandũ sit. Nobis in monasterio hospitalitas cordi est, omnesq; ad nos uenientes, læta humanitatis fronte suscipimus. Veremur enim ne Maria cum Ioseph locũ nõ inueniat in diuersorio, ne nobis Iesus dicat exclusus: Hospes erã, & non suscepistis me. Solos hæreticos nõ recipimus, quos uos solos recipitis. Propositũ quippe nobis est pedes lauare uenientiũ, nõ merita discutere. Recordare frater confessionis eius & pectoris, quod flagella secuerũt. Memẽto carceris, tenebrarum, exilij, metallorũ: & nõ indignaberis hospitio transeuntẽ esse susceptũ. An ideo tibi rebelles uidemur, quia calicẽ aquæ frigidæ in nomine Christi sitientib. porrigimus? Vis scire unde illum & nos plus amare, & tu plus odisse debeas? Hæreticorum factionũ per fugata de Aegypto & Alexandria, se Hierosolymã contulit, & huic uoluit copulari: ut quorum unus esset dolor, una fieret & accusatio. Quos ille repulit, spreuit, abiecit, dicens se non esse inimicũ fidei, nec contra ecclesiam bella suscipere: quod prius tentauit, doloris fuisse, nõ perfidiæ: nec alterius appetisse innocentiã, sed suam probare uoluisse. Impium putas, post sententias sacerdotũ, imperiale rescriptũ: quod quale sit, nouerit ille qui meruit. Quid tibi uidet de his qui damnati, palatia obsidẽt: & facto cuneo, fidẽ Christi in uno homine persequunt. Meæ aũt cõmunionis, & papæ Theophili, nullum alium testem uocabo, nisi ipsum quẽ à me læsum simulas: cuius epistolas ad me semper datas, etiã eo tẽpore nõ ignoras, quo mihi eas reddi prohibebas, & quotidie missis tabellarijs, inimicum eius, amicũ nostrum & familiarissimũ iactitabas, & ea quæ nunc impudenter scribis, mentiebaris, ut illius contra nos odia concitares, & iniuriæ dolor, fidei fieret oppressio. Sed uir prudens & apostolicæ sapiẽtiæ, tempore ac rebus probauit, & nostrũ in se animũ, & uestras cõtra nos insidias. Si discipuli mei, ut scribis, tibi Romæ insidias concitarunt, & inemendatas schedulas, te dormiẽte furati sunt: quis papam Theophilum aduersus perdueles in Aegypto suscitauit? Quis regũ scita? Quis orbis in hac parte consensum? Et gloriaris te ab adolescentia Theophili fuisse auditorẽ & discipulum: cum & ille antequã episcopus fieret, pro humilitate sibi insita nunquã docuerit: & tu postquam hic episcopus factus est, Alexandriæ nõ fueris. Et audes dicere in suggillationem mei, magistros nec accuso, nec muto. Quod si uerũ est, suspectam mihi facis conuersationẽ tuam. Nec enim damno, ut criminaris, institutores meos, sed metuo illud Esaiæ: Væ qui dicũt malum bonũ, & bonũ malum: qui ponũt tenebras lucẽ, & lucẽ tenebras: qui dicũt amarum dulce, & dulce amarũ. Tu autẽ dum inter mulsum magistrorũ & uenena pariter bibis, à magistro Apostolo recessisti: qui docet etiã angelum & se, si in fide errauerint, nõ sequendos. In Vigilantij nomine quid somnies, nescio. Vbi enim eum scripsi hæreticũ apud Alexandriã cõmunione maculatũ? Da librum, profer epistolam, nusquã omnino reperies: & eadem licentia, imò impudentia mẽtiendi, qua putas omnes tuis sermonibus credituros, addis: quando testimoniũ de scripturis in eum tam iniuriose posuisti, ut ego id repetere meo ore nõ audeam. Non audes repetere, qui tacẽdo amplius criminaris? Et quia nõ habes quod obijcias, simulas uerecundiã: ut lector te putet mihi parcere, q̃ mentiens nec tuæ animæ pepercisti. Quod est illud testimoniũ de scripturis, quod de tuo illo pudẽtissimo ore non exeat? Aut q̃d in sanctis libris potest turpe memorari? Si erubescis loqui, scribe saltẽ, ut nos procacitatis proprius sermo conuincat. Vt cætera sileã, ex hoc uno capitulo comprobabo, ferream te frontẽ possidere fallaciæ. Vide quantum timeam criminationẽ tuam. Si protuleris quod minaris, mea erũt uniuersa quæ tua sunt. Ego in Vigilãtio tibi respõdi. Eadem enim accusabat, quæ tu postea & amicus laudas, & inimicus accusas. Scio à quo illius cõtra me rabies cõcitata sit, noui cuniculos tuos. Simplicitatẽ quam omnes prædicant, nõ ignoro. Per illius stultitiã tua in me malicia debacchata est, quã ego si epistola mea repuli, ne solus habere uidearis baculũ literarũ: nõ debes turpitudinẽ simulare uerborũ, quã nusquã omnino legisti, sed intelligere & cõfiteri p̃ illius uecordiam

A uecordiam tuis calumnijs fuiſſe reſpõſum. In epiſtola ſancti papę Anaſtaſij lubricus exti
tiſti, & turbatus in quo figas gradũ nõ reperis. Modo enim dicis à me eſſe compoſitam:
nunc ab eo ad te debuiſſe trãſmitti, cui miſſa eſt. Rurſum iniuſtitiã ſcribẽtis arguis, etiã ſi
ſcripta ſit ab illo, ſiue nõ ſcripta, ad te nihil pertinere teſtaris: qui præceſſoris eius habeas
teſtimoniũ, & rogantẽ Romam, ut eam illuſtrares præſentia tua, oppiduli tui amore con
tempſeris. Si à me fictã epiſtolam ſuſpicaris, cur eam in Romanæ eccleſiæ chartario non
requiris? ut cum deprehenderis ab epiſcopo non datam, manifeſtiſsimè criminis reum
teneas? & nequaquam aranearũ mihi opponas caſsiculos, ſed fortiſsimo me & ſolidiſsi-
mo cõſtringas reti. Si aũt Romani epiſcopi eſt, ſtulte facis ab eo exẽplar petere, cui miſſa
non eſt: & non ab illo qui miſerit de Oriente expectare teſtimoniũ, cuius autorẽ & teſtẽ
habeas in uicino. Vade potius Romã, & præſens apud eum expoſtula, cur tibi & abſenti
& innocẽti fecerit cõtumeliã. Primũ, ut nõ reciperet expoſitionẽ fidei tuæ, quam omnis
(ut ſcribis) Italia cõprobauit, et baculo tuarũ literarũ uti noluerit cõtra canes tuos. Dein
de, ut epiſtolas contra te ad Orientẽ mitteret, & cauteriũ tibi hæreſeos, dum neſcis, inu-
reret: diceretq; libros Origenis περὶ ἀρχῶν à te tranſlatos, & ſimplici Romanæ eccleſiæ
plebi traditos, ut fidei ueritatẽ quam ab Apoſtolo didicerant, per te perderẽt: & quod ti
bi maiorẽ faceret inuidiam, auſus ſit criminari hos ipſos, præfationis tuę teſtimonio ro-
boratos. Non eſt leue quod tibi impingit tantæ urbis pontifex, uel ab alio obiectũ teme-
rè ſuſcepit. Vociferare & clama per compita, per plateas, nõ eſt meus liber: & ſi meus eſt,
ſchedulas inemendatas Euſebius furto abſtulit. Aliter ego edidi, imò nec edidi. Nulli eas
dedi, aut certe paucis: & tam ſceleratus inimicus, tã negligẽtes amici fuerũt, ut omniũ co
dices ab eo pariter falſarent. Hæc frater chariſsime facere debueras, & non illi tergũ ob-
uertens, in me tranſmarinas maledictorũ tuorum ſagittas dirigere. Quid enim uulneri-
bus tuis prodeſt, ſi ego fuero uulneratus? An ſolatiũ percuſsi eſt, amicum ſecum uidere
morientem? Syritij iam in domino dormientis profers epiſtolam, & uiuentis Anaſtaſij
B dicta contemnis. Quid enim tibi, ut ais, officere poteſt, quod te ignorãte, aut ſcripſit, aut
fortè non ſcripſit? Et ſi ſcripſit, ſufficit tibi totius orbis teſtimonium: quod nulli uerum
uidetur, ut tantæ urbis ſacerdos, uel innocenti iniuriam facere potuerit, uel abſenti. Inno
centem te uocas, ad cuius interpretationẽ Roma contremuit. Abſentẽ, qui accuſatus re-
ſpondere non audes. Et tantum Romanæ urbis iudicium fugis, ut magis obſidionẽ bar-
baricam, quàm pacatæ urbis uelis ſententiam ſuſtinere. Eſto, præteriti anni ego epiſto-
lam finxerim. Recentia ad Orientem ſcripta quis miſit? In quibus papa Anaſtaſius tantis
te ornat floribus, ut cum ea legeris, magis te uelle defendere incipias, quàm nos accuſa-
re. Simulq; conſidera illam inimitabilem prudentiam tuam, & ſales Atticos, & ſancti e-
loquij uenuſtatem. Ab alijs appeteris, aliorum criminatione confoderis, & contra me
furibundus iactaris, & loqueris. Nũquid & ego non poſſum enarrare, tu quomodo de
urbe diſceſſeris? Quid de te in præſenti iudicatũ ſit? quid poſtea ſcriptum? quid iurauе-
ris? ubi nauim conſcenderis, quàm ſanctè periuriũ uitaueris? Poteram ponere, ſed plura
ſeruare ſtatui, quàm referre. Hæc ſunt tuorũ ornamẽta uerborum. Et poſt iſta ſi quid in
te aſperũ dixero, ſtatim mihi proſcriptionẽ & gladios cõminaris. Et interim homo elo-
quentiſsimus arte ludis rhetorica, & ſimulas te præterire quæ dicis, ut qui obiecta pro-
bare non poteras, quaſi prætermiſſa facias criminoſa. Hæc eſt tua ſimplicitas: ſic amico
parcis, & reſeruas te ad tribunalia iudicum, ut aceruum criminum mihi dum parcis, ob
ieceris. Vis noſſe profectionis meæ de urbe ordinem? Narrabo breuiter. Menſe Augu-
ſto, flantibus Eteſijs, cum ſancto Vincentio presbytero & adoleſcente fratre, & alijs mo
nachis, qui nunc Hieroſolymæ cõmorantur, nauim in Romano portu ſecurus aſcendi,
maxima me ſanctorum frequẽtia proſequente. Veni Rhegium, in Scyllæo littore paulu-
lum ſteti: ubi ueteres didici fabulas, & præcipitẽ fallacis Vlyxis curſum, & Sirenarũ can-
tica, & inſatiabilem Charybdis uoraginẽ. Cumq; mihi accolæ illius loci multa narrarẽt,
darentq; conſilium, ut non ad Protei columnas, ſed ad Ionæ portũ nauigarẽ: hunc enim
fugientium

fugientiũ & turbatorũ, illum ſecuri hominis eſſe curſum: malui per Malæas & Cycladas Cyprum pergere. Vbi ſuſceptus à uenerabili epiſcopo Epiphanio, cuius tu teſtimonio gloriaris: ueni Antiochiam, ubi fruitus ſum cõmunione pontificis confeſſoriſq; Paulini: & deductus ab eo media hyeme & frigore grauiſsimo, intraui Hieroſolymam. Vidi multa miracula, & quæ prius ad me fama pertulerat, oculorũ indicio comprobaui. Inde contẽdi Aegyptũ, luſtraui monaſteria Nitriç, & inter ſanctorũ choros aſpides latere perſpexi. Protinus concito gradu Bethlehẽ meam reuerſus ſum, ubi adoraui præſepe & incunabula ſaluatoris. Vidi quoq; famoſiſsimũ lacum, nec me inerti tradidi ocio, ſed multa didici, quæ antè neſciebam. Quid aũt de me Romæ iudicatũ ſit, & quid poſtea ſcriptũ, nolo taceas, præſertim cum habeas teſtimoniũ ſcripturarũ, & ego nõ uerbis tuis quæ ſimulare potes, & impunitò iactare mendacio, ſed ſcriptis eccleſiaſticis arguẽdus ſum. Vide quantũ te timeam. Si uel paruã ſchedulam contra me Romani epiſcopi, aut alterius eccleſiæ protuleris, omnia quæ in te ſcripta ſunt, mea crimina confitebor. Nunquid & ego non poſſem profectionẽ tuã diſcutere? Cuius ætatis fueris, unde, quo tẽpore nauigaris? Vbi uixeris? Quibus interfueris? Sed abſit, ut quod in te reprehẽdo, faciam: & in eccleſiaſtica diſputatione, anilium iurgiorũ deliramenta compingã. Hoc ſolũ prudentiæ tuæ dixiſſe ſufficiat, ut caueas in alterũ dicere, quicquid in te ſtatim retorqueri poteſt. In ſancti Epiphanij nomine mira tua tergiuerſatio, ut poſt oſculũ, poſt orationẽ, neges eũ contra te potuiſſe ſcribere: quomodo ſi contẽdas nõ potuiſſe eum mori, qui paulo antè uixerat: aut certior ſit tui reprehenſio, q̃ poſt pacẽ excõmunicatio. Ex nobis, inquit, exierunt, ſed non fuerunt ex nobis. Si enim fuiſſent ex nobis, manſiſſent utiq; nobiſcũ. Hæreticum, poſt unam & alterã cõmonitionem uitandũ Apoſtolus præcipit: qui utiq; anteq̃ uitetur atq; damnet̃, eccleſiaſtici gregis portio fuit. Simulq; riſum tenere nõ poſſum, ꝙ à quodam prudẽte cõmonitus, in laudes Epiphanij perſonas: Hic eſt ille delirus ſenex: hic eſt anthropomorphites: hic qui ſex milia Origenis libros, te præſente cantauit: q omnium gentiũ linguis prædicationẽ ſibi contra Origenẽ iniunctam putat: qui ideo eum legi prohibet, ne alij eius furta cognoſcant. Lege ſcripta tua & epiſtolam eius, imò epiſtolas: è quibus unũ proferã tuæ fidei teſtimoniũ, ut nõ immerito nunc à te laudatus eſſe uideatur. Te aũt frater liberet deus, & ſanctũ populum Chriſti, qui tibi creditus eſt: & omnes fratres qui tecũ ſunt, & maxime Ruffinũ presbyterũ, ab hæreſi Origenis & alijs hæreſibus, & perditione earũ. Si enim propter unũ uerbum, aut duo, quæ cõtraria fidei ſunt, multæ hæreſes abiectæ ſunt ab eccleſia: quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui tantas peruerſitates, & tam mala dogmata contra fidem adinuenit, dei eccleſiæ hoſtis extitit? Hæc eſt uiri ſancti de te teſtificatio: ſic ab eo ornatus, ſic laudatus incedis. Iſta eſt epiſtola, quam de cubiculo fratris Euſebij nũmis aureis produxiſti, ut calumniareris interpretẽ, ut me apertiſsimi teneres criminis reum: quare pro honorabili clariſsimũ tranſtuliſſem. Sed quid ad te, qui prudẽti cõſilio cũcta moderaris: & ſic medius incedis, ut ſi inueneris qui tibi credant, nec Anaſtaſius cõtra te, nec Epiphanius ſcripſerint: niſi ipſę epiſtolæ reclamauerint, & fregerint tuæ frontis audaciã: ſtatim iudiciũ utriuſq; contemnas, & nõ ad te pertineat, ſiue ſcripſerint, ſiue nõ ſcripſerint: quia de innocẽte & abſente ſcribere nõ potuerint. Nec in ſanctum uirũ hæc mala conferenda ſunt, ut oſtendat̃ ore quidem & oſculo pacẽ dediſſe: mala autẽ & dolum in ſuo corde ſeruaſſe. Sic enim argumentaris, & hæc ſunt uerba defenſionis tuæ. Ipſius eſſe aduerſum te epiſtolã, & orbis agnoſcit, & authenticam in manus tuas ueniſſe cõuincimus: & miror quo pudore, qua impudẽtia neges, quod uerũ eſſe nõ ambigis. Ergo pollutus erit Epiphanius, qui tibi pacẽ dedit, & in ſuo corde dolum ſeruauit. Cur nõ illud uerius ſit, quod te primum monuerit? Quod uoluerit emẽdare, & ad rectũ iter reducere, ut Iudæ oſculũ nõ refutaret, ut proditorẽ frangeret patiẽtia: & poſtq̃ ſe intellexit caſſo ſudare labore, nec pardum mutare uarietates, nec Aethiopẽ pellem ſuam, quod mente conceperat, literis indicaſſe? Tale quid & contra papam Anaſtaſium diſputas, ut quia Siritij epiſcopi habes epiſtolam, iſte contra

A tra te scribere nō potuerit. Vereor ne tibi factam iniuriā suspiceris. nescio quomodo homo acutus & prudens ad has ineptias deuoluaris: ut dum stultos lectores putas, te stultū esse demōstres. Post egregiā argumentationē ponis in clausula: Absit hoc à uiris sanctis. De uestra schola solent ista procedere. Vos nobis pacē proficiscētibus dedistis, & à tergo iacula uenenis armata iecistis: & in hac eadē prudētia, imò declamatione disertus esse uoluisti. Pacē dedimus, non hæresim suscepimus. Iunximus dexteras: abeuntes prosecuti sumus, ut uos essetis catholici, nō ut essemus hæretici. Volo tamē scire, quæ sunt ista iacula uenenata, quæ post tergū uestrū nos iecisse cōquereris. Vincētius, Paulinianus, Eusebius, Ruffinus presbyteri: quorum Vincentius multo tēpore ante nos Romam uenit: Paulinianus & Eusebius post annū nostræ nauigationis profecti sunt: Ruffinus in causa Claudij post bienniū missus, omnes uel pro re familiari, uel pro periculo capitis alieni. Nunquid nosse potuimus, quod ingrediente te Romā, uir nobilis somniaret nauim plenam merciū, inflatis intrare uelis? Quod omnes aduersariorū quæstiones, nō fatua solueret interpretatio? Quod librum Eusebij pro Pamphili uerteres, quod tuū quasi operculum uenenatæ patellæ imponeres? quod famosissimū opus τῶν ἀρχῶν eloquij tui maiestate transferres? Nouum calumniæ genus: antē accusatores misimus, q̄ tu accusanda cōmitteres. Non fuit, non fuit, inquam, nostri consilij, sed dei prouidentiæ: ut missi ad aliud, contra nascentē hæresim dimicarent: & in morem Ioseph famē futuram, fidei ardore subleuarēt. Quò nō erumpat semel effrenata audacia? Alienū crimē sibi obiecit, ut nos finxisse uideamur. Quod absq; nomine dictū est, in se refert: & purgās externa peccata, tantū de sua securus est innocētia. Iurat enim se epistolam nō scripsisse ad Afros sub nomine meo, in qua confitear inductū me à Iudæis, mēdacia transtulisse: & mittit libros eadem omnia continentes, quę nescisse se iurat. Et miror quomodo prudentia eius cum alterius nequitia conuenerit: ut quod alius in Africa mētitus est, hic concorditer uerum diceret: stiliq; eius elegantiam, nescio quis imperitus posset imitari. Tibi soli licet hæreticorum

B uenena transferre: & de calice Babylonis, cunctis gentibus propinare. Tu Latinas scripturas de Græco emēdabis, & aliud ecclesijs trades legendum, q̄ quod semel ab apostolis receperunt: mihi non licebit post Septuaginta editionē, quam diligentissimē emendatā, ante annos plurimos meæ linguæ hominibus dedi: ad confutandos Iudæos, etiam ipsa exemplaria uertere, quæ ipsi uerissima confitent̄: ut si quando aduersum eos Christianis disputatio est, nō habeant subterfugiēdi diuerticula, sed suomet potissimum mucrone feriant̄? Plenius super hoc & in multis alijs locis, & in fine secundi libri, ubi accusationi tuæ respondi, scripsisse me memini: & popularitatē tuā, qua mihi inuidiā apud simplices & imperitos niteris cōcitare, perspicua ratione cōpescui, illucq; lectorē transmittendum puto. Hoc intactū præteriri non patiar, ne doleas falsatorē schedularū tuarum, confessoris apud me gloriā possidere: cum tu eiusdem criminis reus, post Alexandrinum exiliū & tenebrosos carceres, à cunctis Origenis sectatoribus martyr & apostolus nomineris. Super excusatione imperitiæ tuæ, iam tibi respōdi. Sed quia eadē repetis, & quasi superioris tuæ defensionis oblitus, rursum admones: ut sciamus te per triginta annos Græcis uoluminibus deuoratis Latina nescire, paulisper attēde, me nō pauca in te uerba reprehēdere: alioquin omnis tibi scriptura delenda est: sed uoluisse ostēdere discipulis tuis, quos magno studio nihil scire docuisti: ut intelligerēt cuius uerecūdiæ sit, docere quod nescias, scribere quod ignores: & eandē magistri sapientiā, etiā in sensib. quæreret. Quodq; addis, peccata putere nō uerba, mendaciū, calumniā, detractionē, falsum testimoniū, & uniuersa cōuitia: & os quod mentit̄ occidit animā: monesq; ne ille fœtor nares meas penetret: crederē dicēti, nisi facta cōtraria deprehenderē, quasi si fullo & coriarius moneant pigmentariū: ut naribus obturatis, tabernas suas prætereat. Faciā ergo quod præcipis: claudā nares meas: ne ueritatis & benedictionū tuarū suauissimo odore crucient̄. In laude & detractiōe mea, quia uarius extitisti, miro acumine argumētatus es: sic tibi licere de me, & bene & male dicere, quomodo & mihi licuerit Origenē & Didy-

mum reprehendere, quos antè laudauerim. Audi ergo uir sapiētissime, & Romanæ diale C
cticæ caput, nō esse uitij hominē unum laudare in alijs, & in alijs accusare, sed eandē rem
probare & improbare. Ponā exemplū, ut quod nō intelligis, prudēs mecū lector intelli-
gat. In Tertulliano laudamus ingeniū, sed damnamus hæresim. In Origene laudamus sci
entiā scripturarū, & tamē dogmatū nō recipimus falsitatē. In Didymo uero memoriam
prædicamus, & super trinitate fidei puritatē: sed in cæteris quæ Origeni male credidit,
nos ab eo retrahimus. Magistrorū enim nō uitia imitanda sunt, sed uirtutes. Grammati-
cum quidā Afrum habuit Romæ uirū eruditissimū, & in eo se æmulum præceptoris pu
tabat, si stridorē linguæ eius, & uitia tantū oris exprimeret. In præfatiuncula περὶ ἀρχῶν
fratrē me nominas & collegā: dicis, eloquentissimū, fidei meæ prædicas ueritatē. His tri-
bus detrahere nō poteris, cætera carpe ut libet, ne uidearis tuo de me testimonio repu-
gnare. Cum fratrē & collegā dicis, amicitia tua dignū fateris. Cum eloquentē prædicas,
imperitiæ ultra nō arguis. Cum catholicū in omnibus profiteris, hæreseos nō poteris mi
hi crimē impingere. Extra hæc tria si quid in me reprehēderis, nō tibi uideberis esse con
trarius. Ex qua supputatione illa summa nascit̃: & te errare ea in me reprehendentē, quæ
prius laudaueras: & me nō esse in uitio, si in eisdē hominibus & laudanda prædicē, & ui
tuperāda reprehendā. Transis ad animarū statū, & prolixius fumos meos increpas: atq;
ut tibi liceat ignorare, quod consulto te scire dissimulas: quæris à me primū, de cœlesti-
bus, quomodo angeli, quomodo archangeli sint: quæ eis uel qualis habitatio: quę ue in-
ter ipsos differētia, aut si nulla omnino: quę solis sit ratio: unde augmentū, unde defect9:
quis uel qualis sit siderum cursus. Miror quomodo oblitus sis illos uersiculos ponere:
Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumescāt Obicibus ruptis: rursusq; in seipsa resi
dant. Defectus solis uarios, lunęq; labores, Vnde hominū genus & pecudū est: unde
imber & ignes: Arcturū, pluuiasq; hyadas, geminosq; triones. Quid tantū oceano
properēt se tingere soles Hiberni, uel quæ tardis mora noctibus obstet. Deinde cœ
lestia deserēs, & ad terrena descendēs, in minoribus philosopharis. Interrogas enim me. D
Dic nobis quæ fontiū ratio? Quæ uentorū? Quid grando? quid pluuiæ? quid mare sal-
sum? quid flumina dulcia? qd nubes, aut imbres, fulgura, tonitrua, aut fulmina? Vt post-
quam me hæc nescire respondero, tuto tibi liceat de animab. ignorare: & unius rei scien
tiam, tantarū rerum ignoratione compenses. Tu qui per singulas paginas, fumos meos
uentilas: non intelligis uidere nos caligines tuas & turbines? Nam ut tibi sciolus esse ui-
dearis, & apud Calphurnianos discipulos doctrinæ gloriā teneas: totā mihi physicā op-
ponis, ut frustra Socrates ad ethicā transiēs dixerit: Quæ supra nos, nihil ad nos. Ergo ni 6
si tibi rationē reddidero, quare formica paruū animal, & punctum, ut ita dicā, corporis,
sex pedes habeat: cum elephantus, tanta moles quatuor pedibus incedat. Cur serpētes &
colubri uētre labantur & pectore. Cur uermiculus, quē uulgus millepedam uocat, tanto
pedum agmine scateat: de animarū statu scire non potero? Quæris à me, quid ipse de ani
mabus sentiam: ut cum professus fuero, statim inuadas. Et si dixero illud ecclesiasticum:
quotidie deus operat̃ animas, & in corpore eas mittit nascentiū: ilico magistri tēdiculas
proferas: & ubi est iustitia dei: ut de adulterio incestuq; nascētibus animas largiat̃? Ergo
cooperator est malorū hominū: & adulteris sēminātibus corpora, ipse fabricat̃ animas?
quasi uitiū semētis in tritico sit, quod furto dicitur esse sublatū: & non in eo qui frumēta
furatus est. Idcirco terra non debeat gremio suo semina confouere: quia sator immunda
ea proiecerit manu. Hinc est & illa tua arcana interrogatio: quare moriant̃ infantes: cum
propter peccata corpora acceperint. Extat liber Didymi ad te: quo sciscitāti tibi respon
dit: non eos multa peccasse, & ideo corporū carceres tantum eis tetigisse sufficere. Magi
ster meus & tuus eo tēpore, quo tu ab eo ista quærebas: treis Explanationū in Osee pro-
phetam libros ad me, me rogante, dictauit: Ex quo apparet, quid me, quid te docuerit.
Vrges ut respondeam de natura rerū. Si esset locus, possem tibi uel Lucretij opiniones
iuxta Epicurum: uel Aristotelis iuxta Peripateticos: uel Platonis atq; Zenonis secun-

dum

A dum Academicos & Stoicos dicere. Et ut ad ecclesiam transeã, ubi norma est ueritatis: multa & Genesis & Prophetarũ libri, ac Ecclesiastes, nobis de huiuscemodi quæstionibus suggerũt. Aut si hęc ignoramus, quomodo de animarũ statu, debueras in Apologia tua omniũ rerũ ignorantiã confiteri: & à calumniatorib. quærere, cur à te unũ impuden ter expeterẽt, cũ ipsi tanta nescirẽt? O triremẽ locupletissimã, quæ Orientalibus & Aegyptijs mercibus, Romanæ urbis ditare uenerat paupertatẽ. Tu maximus ille es, Vnus qui nobis scribendo restituis rem. Ergo nisi de Oriente uenisses, eruditissimus uir hæreret adhuc inter mathematicos: & homines Christiani quid cõtra fatũ differerẽt, ignorarent. Merito à me quæris de astrologia, & cœli ac siderũ cursu: qui tantarũ merciũ plenã nauẽ detulisti. Fateor paupertatẽ: nõ sum ita ut tu in Oriente ditatus. Te multo tempore Pharus docuit, qđ Roma nesciret. Instruxit Aegyptus, qđ Italia hucusq; nõ habuit. Scribis, apud ecclesiasticos tractatores, treis de animab. esse sentẽtias. Vnã, quã sequitẽ Origenes, alterã, quã Tertullian⁹ & Lactãtius, licet de Lactãtio apertissimè mẽtiaris. tertiã, quã nos simplices & fatui homines nõ intelligim⁹. quod si ita sit, iniustus à nobis arguatẽ deus. Et post hęc iuras te nescire qd sit uerũ. Dic oro te, putásne extra hęc tria esse aliquid in quo ueritas sit, & in tribus istis mendaciũ? An de tribus, unũ esse quod uerũ sit? si est aliquid, cur disputantiũ libertatẽ angusto fine concludis: & cum mendacia protuleris, de ueritate taces? Sin aũt è tribus unũ uerũ est, & reliqua duo falsa sunt: cur simili ignorantia ignoras falsa cũ ueris? An idcirco uerũ dissimulas, ut tibi tutũ sit cũ uolueris falsa defendere? Hi sunt fumi, hę caligines, quibus ex oculis hominũ conaris lumẽ auferre. Aristippus nostri temporis, qui plenã cunctarũ merciũ nauẽ Romano inuehis portu: & sella publicè posita, Hermagorã nobis & Gorgiam exhibes Leontinũ: dum nauigare festinas, unius quæstiũculæ mercimoniũ in Oriẽte oblitus es. Et iterũ clamitas, & Aquileiæ atq; Alexandriæ te didicisse iactas: ꝙ sit deus & animarũ & corporũ creator. De hoc scilicet quæstio uentilatur: utrũ deus an diabolus animas fecerit: & nõ utrũ animæ ante corpora fuerint,

B quod uult Origenes: & egerint aliquid propter quod sint crassis corporibus alligatæ: an in morẽ gliriũ torpentes consopitæq; dormierint. Hæc taces, quæ omnes flagitant: & ad illa respõdes, quæ nullus inquirit. Fumos quoq; meos frequẽter irrides, eo ꝙ simulẽ me scire quod nesciã: & enumeratione doctorũ, rude uulgus inducã. Tu uidelicet flãmeus, imò fulmineus: qui in eloquẽdo fulminas, & flãmas ore concrepas, tenere nõ potes: atq; ut ille Barchochabas autor seditionis Iudaicæ, stupulam in ore succensam anhelitu uentilabat, ut flãmas euomere putarẽt, ita & tu nobis alter Salmoneus, omnia ꝑ quæ incedis, illustras: & nos fumosos arguis, de quibus fortè dicatẽ: Qui tangis mõtes & fumigãt: nec intelligis quid fumus in Propheta significet locustarũ: & ꝙ pulchritudo oculorũ tuorũ, amaritudinẽ fumi nostri ferre nõ potest. De crimine aũt periurij, quia me remittis ad co dicẽ tuũ: & ex magna parte in alijs libris, tibi Calphurnioq; respõdi: nũc breuiter dixisse sufficiat, te exigere à dormiẽte quod nunq̃ uigilans præstitisti. Magni criminis reus sum, si puellis & uirginib. Christi, dixi seculares libros nõ legendos: & me in somnis cõmonitum promisisse ne legerẽ. Tua nauis Romanæ urbis reuelatiõe promissa, aliud pollicetẽ, & aliud efficit. Mathematicorũ uenerat soluere quæstionẽ: & soluit fidem Christianorũ. Quæ per Ioniũ & Aegeũ, Adriaticũ atq; Tyrrhenũ, plenis cucurrerat uelis, in Romano portu naufragiũ fecit. Nõnne te pudet istiusmodi delíramẽta conquirere, & mihi similia obijciẽdi imponere necessitatẽ? Esto, alius de te somniũ uiderat gloriosum: uerecundiæ tuæ fuerat & prudẽtiæ, dissimulare quod audieras: & nõ quasi magno testimonio, alterius somnio gloriari. Vide quid inter tuum & meũ sit somniũ. Ego me humiliter reprehensum refero: tu iactãter laudatũ te esse congeminas. Nec dicere potes, nihil mea refert quid alius uiderit: cũ in luculẽtissimis libris tuis, hac te ad interpretandum dicas ratione cõmotũ, ne uir illustris de te somniũ perderet. Hic est omnis conatus tuus: si me periurũ docueris, tu hæreticus non eris. Venio ad grauissimum crimen, in quo post reconciliatas amicitias, me infidelitatis accusas. Fateor inter cuncta maledicta, quæ uel obijcis, uel

minaris:nihil à me ita repellendum est,q̃ fraus, dolus,infidelitas. Peccare enim hominis C
est:insidias tẽdere,diaboli est. Ergo ideo in anastasi immolato agno dexteras iunximus:
ut tuas Romæ schedulas furaremur? Vt immissi canes, inemendatas chartulas, te dormiente corroderẽt? Et hoc credibile est:antè nos accusatores parasse,q̃ tu crimẽ admitteres? Scilicet noueramus quid in animo uolueres? quid alius de te somniaturus esset? Vt impleret in te Græcum prouerbiũ: Et sus doceret Mineruã. Si Eusebiũ ego ad latrãdum miseram,quis Aterbij contra te & cæterorũ rabiem concitauit? Nõnne ille,qui & me hęreticum ex tuis amicitijs iudicabat? Cui cum satisfecissem, damnatione dogmatũ Origenis,tu clausus domi,nunquã eum uidere ausus es:ne aut damnares quod nolebas:aut apertè resistens,hæreseos inuidiam sustineres. An idcirco testis contra te esse nõ poterit, quia accusator tui est? Antequã sanctus Epiphanius uenisset Hierosolymam:& ore quidem & osculo tibi pacẽ daret,mala autẽ & dolos in suo corde seruaret: antequã nos ei in suggillationẽ tui epistolas dictaremus,ut hæreticũ scriberet,quem osculis orthodoxum comprobauit, Aterbius contra te latrabat Hierosolymis: & nisi cito abisset, sensisset baculum non literariũ,sed dexterę tuæ,quo tu canes abigere consueuisti. Cur,inquit,falsatas meas schedulas suscepisti? Quare post interpretationẽ meam,ausus es in libris περὶ ἀρχῶν stilum figere? Aut si errauerã ut homo, debuisti me priuatis literis conuenire:& sic mihi blandiri,quomodo & ego tibi nunc in epistolis meis blandior. Hęc tota mea culpa est:quare subdolis laudib. accusatus,purgare me uolui: & hoc sine inuidia nominis tui: ut quod tu solus accusaueras,ad multos referrẽ:non tibi hæresim obijciens,sed à me repellens. Nunquid sciui quod irascereris,si contra hæreticos scriberẽ? Dixeras te de Origenis libris hæretica sustulisse: fautorẽ te hæreticorũ iam nõ esse credebam, & ideo non in te,sed in hæreticos inuectus sum:in quo si uehemẽtior fui,ignosce mihi. Putaui quod & tibi placerẽ. Furto & insidijs ministrorũ meorum dicis schedulas tuas in publicũ prolatas fuisse:quæ latebant in cubiculo tuo,uel apud eum solum erant, qui rem sibi geri iniunxerat. Et quomodo suprà confiteris, quod aut nullus eas habuerit,aut admodũ pauci? Sin in cubiculo tuo latebant,qua ratione apud eũ erant qui sibi rem geri iniunxerat? D
Sin autẽ unus cui scriptæ fuerant occultandas susceperat,ergo non latebant tantũ in cubiculo tuo:nec habuerunt eas pauci, quos habuisse testatus es. Furto sublatas arguis, & rursum emptas magna pecunia,& infinitis mercibus criminaris. In una re, & in parua epistola quanta uarietas & dissonantia mẽtiendi. Tibi licet accusare, mihi defendere non licebit? Quando criminaris,amicum non cogitas. Quando respondeo, tunc tibi ius amicitiæ in mentem uenit. Dic oro te,cælandas schedulas scripseras,an prodendas? Si ut cælares,cur scripsisti? si ut proderes,cur cælabas? Sed in eo reprehẽdendus sum, quare accusatores tuos amicos meos non coercuerim. Vis tibi proferam literas eorũ, in quibus me hypocriseos arguunt,quod te sciens hæreticũ tacuerim? quod dum pacem incautus præbeo,intestina ecclesiæ bella suscepi. Tu discipulos uocas,qui me tuũ condiscipulum suspicantur. Et quia parcior fui in refellendis laudibus tuis, putant me tuũ esse symmysten. Hoc mihi pręstitit prologus tuus,ut plus me amicus læderes,q̃ inimicus. Semel sibi persuaserãt,rectè an perperam,ipsi uiderint,te esse hæreticũ. Si defendere uoluero,hoc solum proficiam, ut me tecum pariter accusent. Deniq; mihi obijciũt laudationẽ tuam, & te non putant insidiosè scripsisse,sed uere: & quod tu in me semper antè laudabas,uehementer insimulant. Quid me uis facere? ut discipulos accusatores pro te habeã:ut contorta in amicũ iacula,meo suscipiã pectore? De libris autẽ περὶ ἀρχῶν, debes mihi & gratias agere. Tu enim,ut dicis,noxia quæq; detruncans,meliora posuisti. Ego ita ut habebantur in Græco expressi. Ex quo & tua apparet fides: & eius quem interpretatus es hæresis. Scribebãt mihi de urbe à uiris in Christo præcipuis, Responde criminanti:ne si tacueris,consensisse uidearis. Consona omnes uoce poscebant:ut Origenis uersutias proderem,ut uenena hæreticorũ Romanis auribus cauẽda monstrarẽ. Quid hoc ad iniuriã tuam pertinet? Num solus interpretatus es istos libros? & alios huius operis non habes

participes

A participes? Nunquid & tu de septuaginta interpretib. es: ut post editionẽ tuã alijs transferre nõ liceat? Ecce & ego multos, ut dicis, libellos de Græco in Latinũ transtuli: habes potestatẽ & tu rursum eos uertẽdi, ut uolueris: & bona enim & mala suo imputant autori. Quod & in te fieret, nisi dixisses te amputasse hæretica, & optima transtulisse. Hic est enim nodus tuus, qui solui nõ potest. At si errasti ut homo, priorẽ damna sententiã. Sed quid facies de Apologetico tuo, quẽ pro Origenis scripsisti operibus? Quid de uolumine Eusebij, in quo cum multa mutaueris, & sub nomine martyris, hæretici hominis scripta transtuleris: tamẽ plura posuisti, quæ ecclesiasticæ fidei nõ conueniũt. Tu etiã Latinos libros in Græcum uertis, nobis dare nostris externa prohibebis? Si in alio opere respondissem, in quo me nõ læseras, uideri poterã in iniuriã tuã transferre quod uerteras: ut te uel imperitũ, uel subdolum demonstrarẽ. Nunc uero nouũ querimoniæ genus: doles tibi in eo esse responsum, in quo à te accusatus sum. Dicebatur ad interpretationẽ tuam Roma subuersa: postulabant omnes à me huius rei remediũ. Non quo ego alicuius momenti essem, sed qui petebant, me esse aliquid arbitrabantur. Tu amicus eras, qui illa trãstuleras, quid me uis facere. Obedire deo magis oportet, an hominibus? Domini custodire substantiã, an furtũ cælare cõserui? Aliter te nõ placabo, nisi & ego tecũ accusanda cõmisero? Si nullam fecisses mei nominis mentionẽ: si me non ornasses egregijs laudibus, poteram aliquod habere suffugiũ, & diuersa obtendere, ne rursus interpretata transferrẽ. Tu me amice cõpulisti, ut aliquot dies in hoc opere perderẽ, ut proferrẽ in mediũ quod Charybdis debuit deuorare: & tamẽ læsus, amicitiæ in te iura seruaui: & quantum in me fuit, sic me defendi, ut te nõ accusarẽ. Tu nimiũ suspiciosus & querulus, qui dicta in hæreticos ad tuam refers contumeliã. Quod si aliter amicus tuus esse nõ possum, nisi & hæreticorũ amicus fuero: leuius tuas inimicitias, q̃ illorũ amicitias sustinebo. Nouũ quoq; me putas finxisse mendaciũ: ut epistolam ad te meo nomine componerẽ, quasi olim scriptam, quo bonus esse uidear & modestus, quã tu nunq̃ omnino susceperis. Hæc res per-
B facile probari potest. Multi Romę eius exemplaria habent, ante hoc circiter trienniũ, qui tibi eam mittere noluerũt: scientes quæ de meo nomine iactitares, & q̃ indigna proposito Christiano ac nefanda confingeres. Ego scripsi nesciẽs quasi ad amicũ. Illi nõ reddiderunt ei, quẽ inimicũ nouerant: parcẽtes & meo errori, & meæ cõsciẽtię. Et simul argumentaris, quod si talem tibi epistolam scripserã, nõ debuerã contra te in alio libello multa mala scribere. Hic est totus error tuus, & hæc iusta querimonia: quod quæ nos in hæreticos dicimus, tu in te dicta cõfingis: & nisi illis pepercerimus, te putas esse uiolatũ. An
7 ideo panẽ tibi nõ damus, quia hæreticorũ cerebro lapidẽ illidimus? Et ut nostrã epistolam nõ probes, papæ quoq; Anastasij simili dicis fraude subnixã, de qua tibi antè respondi: quam si suspicaris ipsius nõ esse, habes ubi apud eũ nos arguas falsitatis. Sin autẽ eius est, ut huius quoq; anni cõtra te epistolæ probant, frustra & falso falsam arguere niteris, cum ex illius uera epistola, nostram uerã esse doceamus. In excusando mendaciũ tuũ q̃ elegãs esse uoluisti: & ne sex milia Origenis libros proferas, Pythagorę à me exigis monumẽta. Vbi est illa fiducia, qua inflatis buccis creberrimè personabas: te quæ in alijs libris Origenis legeras, emẽdasse in libris περὶ ἀρχῶν, & non aliena, sed sua reddidisse suis? De tanta librorũ sylua unum fruticẽ ac surculum proferre non potes. Hi sunt ueri fumi, hæ nebulæ: quas dum in me criminaris, in te extinctas dissipatasq; per me cognoscis: nec fractam ceruicẽ deijcis, sed maiori impudentia q̃ imperitia, dicis me negare quæ in promptu sunt: ut cum montes aureos pollicitus fueris, ne scorteũ quidem nummũ de thesauris tuis proferas. Iusta contra me odia cognosco, & uera in nos debaccharis insania. Nisi enim ego quod nõ est, audacter exigerẽ, tu uidebaris habere quod non habes. Pythagoræ à me libros flagitas. Quis em̃ tibi dixit illius extare uolumina? Nõnne in epistola mea quam criminaris hæc uerba sunt? Sed fac me errasse in adolescentia, & philosophorum, id est, gentilium studijs eruditũ, in principio fidei ignorasse dogmata Christiana: & hoc putasse in apostolis, quod in Pythagora, & Platone, & Empedocle legeram. De dogma-

tibus eorum,nõ de libris locutus sum,quæ potui in Cicerone, Bruto ac Seneca discere. c
Lege pro Vatinio oratiunculã,& alias ubi sodalitiorũ mẽtio fit. Reuolue dialogos Tullij.Respice omnẽ oram Italiæ,quæ quondã magna Græcia dicebatᷓ: & Pythagoricorum dogmatũ incisa publicis literis æra cognosces. Cuius enim sunt illa χρυσᾶ παραγγέλματα? nónne Pythagoræ?In quib.omnia eius ita breuiter dogmata continentᷓ, & in quæ latissimo opere philosophus cõmentatus est Iamblichus, imitatus ex parte Moderatũ uirum eloquentissimũ,& Archippũ ac Lysidẽ Pythagoræ auditores.Quorũ Archippus ac Lysides in Græcia,id est,Thebis scholas habuere: qui memoriter tenẽtes præcepta doctoris,ingenio pro libris utebantᷓ,à quib.illud est: φευκτέον πανταπασι καὶ ἐκκοπτέον, ἀσθένειαν μὲν τοῦ σώματος, ἀπαιδευσίαν δὲ τῆς ψυχῆς, ἀκολασίαν δὲ τῆς γαστρὸς, στάσιν δὲ τῆς πόλεως. τὴν δὲ διαφωνίαν ἀπὸ τῆς οἰκίας, καὶ κοινῇ ἀπὸ πάντων τὴν ἀκρατῆ. quod in Latinũ ita possumus uertere:Fugãda sunt omnib.modis & abscindẽda,languor à corpore,imperitia ab animo,luxuria à uẽtre,à ciuitate seditio,à domo discordia,& in cõmune à cunctis rebus intẽperantia. Pythagorica & illa pręcepta sunt:Amicorũ omnia sunt cõmunia.Et, Amicum seipsum esse alterũ,duorumq; temporũ maxime habendam curam, mane & uesperi,id est,eorũ quæ acturi sumus,& eorũ quæ gesserimus.Post deum ueritatẽ colendam, quæ sola homines deo proximos faciat. Illaq; ænigmata quæ diligentissimẽ Aristoteles in suis libris prosequitur. Stateram ne transilias, id est, ne prætergrediare iustitiam. Ignẽ gladio ne fodias. Iratum uidelicet & tumidum animũ uerbis maledicis ne lacessas.Coronam minimè carpendam,id est,leges urbium conseruandas.Cor non comedendũ,id est, mœrorẽ de animo proijciẽdum.Cum profectus fueris,inquit, ne redeas,id est, post mortẽ uitam istam ne desideres.Per uiam publicam ne ambules,id est, ne multorũ sequaris errores. Hirundinem in domum nõ recipiendam, id est, garrulos & uerbosos homines sub eodem tecto non habendos.Oneratis superponendũ onus,deponentibus non cõmunicandum, id est,ad uirtutem incedentibus,augmentanda præcepta:tradentes se ocio,relinquẽdos. Et quia Pythagorica dogmata legisse me dixeram: audi quid apud Græcos Pythagoras D
primus inuenerit.Immortales esse animas: & de alijs corporibus transire in alia. Quod quidem & Virgilius in sexto Aeneidos uolumine sequens, loquitur: Has omnes ubi mille rotam uoluere per annos, Lethæum ad fluuium deus euocat agmine magno, Scilicet immemores supera ut conuexa reuisant, Rursus & incipiant in corpora uelle reuerti. Se primum fuisse Euphorbum,secundo Callidem,tertio Hermotimum,quarto Pyrrhum,ad extremũ Pythagoram: & post certos temporũ circulos,ea quæ fuerant, rursum fieri:nihilq; in mũdo uideri nouũ.Philosophiam meditationẽ esse mortis,quotidie de corporis carcere nitentem animæ educere libertatem: μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι, & multa alia,quæ Plato in libris suis,& maxime in Phædone Timæoq;, prosequitur. Nam post Academiã & innumerabiles discipulos, sentiẽs multũ suę deesse doctrinæ,uenit ad magnam Græciã,ibiq; ab Archyta Tarentino & Timæo Locrensi,Pythagorę doctrina eruditus,elegantiã & lepôrem Socratis,cum huius miscuit disciplinis: quæ omnia nomine cõmutato,Origenes in libros suos περὶ ἀρχῶν transtulisse conuincitur. In quo igitur erraui,si adolescẽs dixi me ea putasse in apostolis, quæ in Pythagora & Platone & Empedocle legerã?Non ut tu calumuiaris & fingis,in Pythagoræ & Platonis & Empedoclis libris,sed quę in illis fuisse legerã,& aliorũ me scripta eos habuisse docuerũt.& hoc genus elocutionis frequentissimũ est:ut si dicã,quę in Socrate legi dogmata,putaui uera.Non quod Socrates libros ullos scripserit,sed quę legi apud Platonẽ & alios Socraticos illum habuisse.Et rursum,imitari uolui gesta,quæ in Alexandro & Scipione legeram. Non ꝙ ipsi sua gesta descripserint,sed ꝙ apud alios legerim,quæ illos gessisse mirabar. Igitur etiã si docere nõ possem ipsius Pythagoræ extare monumẽta, nec à filio eiꝰ ac filia,alijsq; discipulis probata conuincerẽ:me nõ teneres mẽdacij,quia non libros, sed dogmata legisse me dixi: & te frustra errare,me tuũ ꝓtegere mẽdaciũ uoluisse: ut nisi ego unũ librũ Pythagoræ protulero,tu sex milia Origenis libros perdideris. Veniã ad epilogos,id est, maledicta

A maledicta tua,in quibus me ad pœnitentiã cohortaris:& nisi conuersus fuero,id est,ni-
si te accusante siluero, mihi minaris interitũ. Et hoc scãdalũ redundaturũ in caput meũ
denuncias,qui te hominẽ lenissimũ & Mosaicæ mansuetudinis,responsione mea ad scri
ptionis insaniã prouocauerim.Scire enim te iactas crimina,quę tibi soli amicissimo sim
cõfessus,& hæc in mediũ prolaturũ:meisq; me coloribus esse pingendũ, & debere me-
minisse,quod iacuerim ad pedes tuos, ne gladio oris tui amputares caput meũ.Et post
multa,in quibus furibundus exultas,reuocas te,& dicis optare pacẽ cum denũciatione
duntaxat,ut deinceps taceã:id est, ut non scribã cõtra hæreticos, nec audeã respondere
accusationi tuæ.Si hoc fecero,frater ero & collega,& uir eloquentissimus & amicus ac
sodalis:&,quod his maius est,omnia quæ de Origine transtuli,catholica iudicabis. Sin
autẽ mutiero,& me cõmouero,ilico impurus ero & hæreticus,& tua indignus necessi-
tudine.Hæc sunt pręconia mea,sic me hortaris ad pacẽ,& ne gemitũ quidem ac lachry-
mas dolori liberas esse cõcedis.Possem & ego tuis te coloribus pingere, & insanire con
tra insanientẽ,& dicere quicquid uel scio uel nescio : & eadẽ licẽtia,imò furore & amen
tia,uel falsa,uel uera congerere:ut & me loqui,& te puderet audire:& obijcere tibi,quæ
aut accusantẽ damnarẽt,aut accusatũ:ut ex frõtis duritia,fidẽ lectori facerẽ:ut quod im-
pudenter scriberẽ,uere scribere iudicarer.Sed procul sit à moribus Christianis,ut dum
aliorũ petũt sanguinẽ,suũ offerãt:& sine gladio,uolũtate homicidæ sint. Tuæ hoc boni
tati,tuæq; mãsuetudini & simplicitati cõuenit,qui de uno pectoris sterquilinio, & odo
rem rosarũ,& fœtorẽ profers cadauerũ:& cõtra sentẽtiam prophetalẽ,amarũ dicis esse,
quod quasi dulce laudaueras.Nec necesse est,ut in ecclesiasticis tractatibus rem tribuna
lem uentilemus.Nihilq; super hoc amplius audies, nisi illud è triuio : cum dixeris quod
uis,audies quod non uis.Aut si tibi uile uidetur uulgare prouerbiũ, & homo sapiẽtissi-
mus magis philosophorũ ac poetarũ sententijs delectaris, lege illud Homericũ : ὁπποῖόν
κ' εἴπησθα ἔπος τοῖόν κ' ἐπακούσεις. Hoc solũ requiro ab eximia sanctitate & cẽsura tua (cu
B ius tanta est puritas,ut ad sudaria & semicinctia tua dæmones rugiant) cuius exemplum
in scribẽdo sequaris? Quis unq̃ catholicorũ in disputatione sectarũ, turpitudinẽ ei, ad-
uersum quẽ disputat,obiecit? Sic te docuerũt magistri tui? Talibus institutus es discipli-
nis,ut cui respondere non potueris, caput auferas, & linguã quæ tacere non potest, se-
ces? Nec magnopere glorieris, si facias quod scorpiones possunt facere & cantharides.
Fecerunt hæc Fuluia in Ciceronẽ,& Herodias in Ioannẽ : quia ueritatẽ non poterant au
dire:& linguã ueriloquã,discriminali acu cõfoderunt. Canes latrant pro dominis suis,
& tu non uis me latrare pro Christo? Scripsẽrũt multi cõtra Marcionẽ, Valentinũ, Ariũ
& Eunomiũ. A quo eis obiecta est turpitudo? Nonne toti in cõuincenda hæresi incu-
buerũt.Istæ machinæ hæreticorũ,id est, magistrorũ tuorũ sunt:ut conuicti de perfidia,
ad maledicta se conferant.Sic Eustathius Antiochenus episcopus, filios dum nescit,in-
uenit.Sic Athanasius Alexandrinæ urbis pontifex,tertiã Arsenij amputauit manũ.Duas
enim qui mortuus prius fingebatur,uiuens postea habere monstratus est. Talia & con-
discipuli tui & magistri nunc de eiusdem ecclesiæ sacerdote confingunt:& auro, id est,
tuis tuorũq; uiribus oppugnant fidei ueritatẽ. Quid loquar de hæreticis, qui licet foris
sint,tamẽ se nominãt Christianos? Aduersum impijssimos Celsũ atq; Porphyriũ,quan-
ti scripsere nostrorũ? Quis omissa causa,in superflua criminũ obiectatione uersatus est?
quæ non chartæ ecclesiasticæ,sed libelli debent iudicũ cõtinere.Aut quid refert, si cau-
sa cadas,& crimine superes? Non necesse est,ut cũ periculo tui capitis accuses.Vno per-
cussore cõducto,satis potes facere desiderio tuo. Et scãdalũ timere te simulas:qui dudũ
fratrẽ,nunc accusatũ,sẽp inimicũ,es paratus occidere. Et tamẽ miror, quõ homo pru
dẽs,furore præuẽtus,uelis mihi beneficiũ tribuere : ut educas de carcere animã meã,&
nõ patiaris tecũ in tenebris huius seculi cõmorari. Vis ergo me tacere? Ne accuses. De-
pone gladiũ,& ego scutũ abijciã.In uno tibi cõsentire non potero,ut parcã hæreticis,ut
me catholicũ non probem.Si ista est causa discordiæ,mori possum,tacere non possum.

Debueră quidem de omni ſcriptura tuæ inſaniæ reſpondere,& diuinis uocibus in modum Dauid citharizantis lenire furorē pectoris tui, ſed cōtentus ero unius libri paucis teſtimonijs,& opponā ſapientiā ſtulticiæ:ut ſi humana contemnis, ſaltē diuina non negligas.Audi igitur quid de te,& de omnibus inuidis ac maledicis & cōtumelioſis loquatur ſapiens Solomon:Inſipientes dum iniurijs cupidi ſunt, impij facti oderunt ſenſum, Ne fabriceris in amicū tuū mala,& ne inimiceris aduerſum hominē ſine cauſa.Impij exaltant cōtumeliā.Circūcide à te os prauū,& iniqua labia longe repelle abs te:oculos contumelioſi, linguā iniqui, manus effundentes ſanguinē iuſti, cor fabricans cogitationes malas,& pedes feſtinantes ad malefaciendū. Qui nititur mendacio, paſcit uentos, & ſequitur aues uolantes.Derelinquit enim uias uineæ ſuæ,& axes culturæ fecit errare.Perambulat aridū ac deſertū,& colligit manibus ſuis ſterilitatē.Os procacis appropiat contritioni:& qui profert maledicta,ſtultiſsimus eſt. Anima benedicta, omnis ſimplex uir. Animoſus,inhoneſtus eſt.Per delicta labiorū incidit in laqueū peccator. Itinera ſtultorum recta in cōſpectu ſuo. Stultus, eadē die oſtendit irā ſuā. Abominatio eſt dño, labia mendacia. Qui cuſtodit os ſuū,ſeruat animā.Et q̄ temerarius eſt labijs,terrebit ſeipſum. Malus,cū cōtumelia agit mala: & inſipiens expandit maliciā ſuā.Quæres apud malos ſapientiā,& non inuenies. Suis itineribus ſaturabit̃ temerarius. Sapiens timendo declinat malū:ſtultus cōfidens miſcet̃ ei.Longanimus uir,multus in prudentia eſt:puſillanimus, ualde imprudens eſt.Qui calumniat̃ pauperē,laceſsit factorē eius.Lingua ſapientū bona nouit,& os ſtultorū pronunciat malū.Vir animoſus parat rixas: & immundus eſt apud deū omnis qui exaltat cor ſuū.Manus inferēs iniuſte,non erit impunitus. Qui diligit uitam,parcit ori ſuo.Ante contritionē præcedit cōtumelia, & ante ruinā mala cogitatio. Qui obſirmat oculos ſuos,cogitat peruerſa,& prouocat labijs ſuis omnia mala. Labia ſtulti ducunt eum in mala, & os audax mortē inuocat. Malignus uir multa detrimēta patietur.Melior eſt pauper iuſtus, q̄ mendax diues. Gloria eſt uiro, qui auertit ſe à maledictis:qui aūt ſtultus eſt,talibus ſe obligat.Noli amare detrahere, ne eradiceris. Suauis eſt homini panis mendacij: poſtea implebit̃ os eius calculo, qui operat̃ theſauros. Lingua mendacis uana ſectat̃,& ueniet in laqueos mortis.In aure ſtulti noli quicq̄ dicere,ne forte irrideant ſapiētes ſermones tuos.Claua & gladius & ſagitta pernicioſa ſunt: ſic & uir, qui contra amicū ſuū falſum dicit teſtimoniū. Sicut aues auolant & paſſeres, ita maledictū uanū non ſuperueniet illi.Noli reſpōdere imprudenti ad imprudentiā eius,ne ſimilis ei fias. Sed reſponde ſtulto ad ſtulticiā eius, ne ſibi ſapiens eſſe uideat̃. Qui inſidiatur amicis ſuis,quū uiſus fuerit,dicit:ludens feci. Craticula carbonibus, & ligna igni, & uir maledicus ad tumultū rixæ.Si te rogauerit inimicus tuus, parcens uoce magna, ne conſentias ei: ſeptē enim nequitiæ ſunt in anima eius. Grauis eſt lapis, & uix portabilis arena:ſed ira ſtulti grauior utroq;. Crudelis eſt indignatio, & acuta ira, & zelus impatiens eſt.Impius calumniat̃ pauperes:& qui cōfidit in cordis auaricia,ſtultiſsimus eſt. Totam irā ſuā profert inſipiens,ſapiens diſpenſat in partes.Filius malus gladios dentes habet,& cultros molas:ut conſumat infirmos de terra,& pauperes ex hominibus. His ergo doctus exemplis,nolui mordere mordentē,nec uicē talionis implodere: maluiq; inſaniam excantare furibundi,& unius libri antidotū uenenato pectori infundere. Sed uereor ne nihil proficiēs,illud Dauidicū cantare cōpellar, & his me ſermonibus cōſolari: Alienati ſunt peccatores à uulua,errauerūt ab utero.Loquuti ſunt falſa, furor illis ſecundū ſimilitudinē ſerpentis,ſicut aſpidis ſurdæ,& obturantis aures ſuas,quæ non audiat uocē incantantiū,& uenefici incantantis ſapienter.Deus cōteret dentes eorū, in ore ipſorū molas leonū cōfringet deus.Ad nihilū deueni,tanq̄ aqua decurrens. Intendit arcū ſuū,donec infirmentur.Sicut cera quæ fluit,auferentur:ſupercecidit ignis,& non uiderunt ſolem.Et iterū: Lætabit̃ iuſtus quum uiderit uindictā impiorū,manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.Et dicet homo, Si utiq; eſt fructus iuſto, uiq; eſt deus iudicans eos in terra. In extrema epiſtola ſcribis manu tua: Opto te pacem diligere. Ad quod breuiter

A uiter respõdebo: Si pacem desideras, arma depone. Blandienti possum acquiescere, non
timeo cõminantem. Sit inter nos una fides, & ilico pax sequetur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Mihi uindicta, & ego.] Vulgò uindictã legunt, cum hic uindicta sit ut est & in Græcis codicibus, ἐμοὶ ἐκδίκησις, hoc est, meum est uindicare, non tuum. Hoc est uerum dilemma tuum.] Dilemma cornutus est syllogismus, cum duo sic proponuntur, ut necesse sit in alterũ incurrere. Dicitur enim δίλημμα, quod duplex habeat cornu, siue argumentũ. Cereales & Anabasii.] Cereales appellat nuncios missos, qui quàquauersum per orbẽ rumorem spargant. Sicuti Ceres Triptolemum misit, qui ex alto triticũ spargeret in uniuersum mundum. Nam huc Hieronymus eam uocem deflexit, cum antiquitus cereales dicti sint ædiles rei frumentariæ præfecti. Quidam pro cereales deprauauerant cursales. Et Anabasii.] Sic appellat, quod cõscensis curribus aut equis, celerius perferunt. Anabasis enim Græce ascensus est: & rursus alludit ad Triptolemum, qui conscenso curru, è sublimi spargebat semina. Vt panegyricum.] Id est, orationem in laudem mei scriptam. Atq; hæc cum ironia dicuntur. Non te pudet procemij.] Ad hunc modum scriptum erat in plerisq; codicibus: in nonnullis loco procemij erat præmij. Neutra uox uel tantulum ad sensum facit. Vnde suspicor scriptum fuisse: Non te pudet parœnij, aut certe parœniæ. Nam παροινεῖν est temulentorum in morem temere debacchari in quempiam, nullo delectu, nulloq; iudicio: inde παροινία, & ut à λοιδορεῖν, λοιδορία & λοίδορον, sic à παροινέω, παροινία & παροίνιον, pro conuicio stulte ac temere dicto, uelut inter pocula. Neq; quicquam addubitem ita scriptum ab
2 Hieronymo fuisse. Dario.] Darius Persarum rex opulentissimus. Crœsus rex Lydorum, nobilitatus diuitijs suis quemadmodum & Mida. Demaratum & Crassum.] Hos duos pro ditissimis posuit. Notat Demaratum Corinthium, Tarquinij Prisci Romanorum regis patrem, qui negotiatione ditissimus euasit: de quo uide Dionysium Halicarnassæum libro Romanæ Antiquitatis tertio, & Liuij ab Vrbe condita librum primum. Plinium libro trigesimoquarto: M. Tullium Tusculanarum quæstionum libro quinto. De Crasso meminere multi, cui cognomen etiam à diuitijs additum. Addit, subitum, ad maiorem inuidiam, quod non ex patrimonio, sed malis artibus repente factus sit diues. Per quod Danaes est.] Pro Danaes plerisq; codices habebant Dianæ. Danae fuit Acrisij filia, quam Iupiter uersus in aurum uitiauit, quum à patre esset inclusa turri æreæ. Horatius sic interpretatur fabulam, ut ostendat, nihil esse tam repositum, neq; tam custoditũ, ad quod non
B penetretur auro. Συγγραφεὺς ἀγράμματος.] Id est cõscriptor absq; literis. Athenogeronta.] Si syncera scriptura est, significat senem uersantem in ludo literario. Græcis enim Athena dicitur, quæ nobis Minerua. Ea præfecta est studijs, & Athenæũ scholam appellant, de quo superius quoq; meminimus. Πεντάγλωττος.] Id est quinq; linguas habens. Eloquutionis περισσολογία.] Perissologia uitium est sermonis, quum oratio superfluis uerbis redundat. Solœcistam.] Solœcista
3 qui uitiose loquitur, quod uulgò uocant incongruũ, à uerbo σολοικίζειν. Atq; occidentis τροπαιοφόρους.] Id est trophæum ferentes, quasi dicat, antesignanos & uexilliferos. Sic enim ex uarijs exemplarium uestigijs restituimus. Absq; Palladis arte.] Oblique notauit Palladiũ Galatam, quem subornauerat Ruffinus in Hieronymum, ut interpretationẽ illius calumniaretur, quemadmodum alibi testatur ipse. Erat autem & hic factionis Origenicæ, unde & cauendũ admonet Epiphanius in epistola sua. Porrò quod ait, arte, allusit ad Palladem artiũ præsidem. Salebris & uoraginibus.] Duo sunt impedimenta uiarum: salebræ, aspera quædam obstacula: & uoragines, quum uia est profundior. Ἀπολογίας Ὠριγένους.] Id est defensionis Origenis. Origenis κήρυκα.] Id est præconem: id enim Græcis ceryx. Mendacem memorem.] Citatur ab Apuleio & Quintiliano. Mendacia potissimũ confutari solent inconstantia sermonis, unde illis memoria est opus. Holographa.] Id est integra, ut erat scripta, & non mutilata: ab ὅλος & γράφω. Cuniculos tuos.] Machinamenta clancularia: à cuniculis, quibus hostes urbes suffodiunt. Flantibus Etesiis.] Etesiæ uenti sunt certis anni temporibus spirantes, hoc est, post caniculæ exortum, uelut in hoc à natura dati, ut pomeridianum æstum temperent, alioquin intolerabilem. Ad Protei columnas.] Huic columnæ & statuæ fuerunt apud Aegyptios, quemadmodum Baccho apud Indos, Herculi apud Hispanos. Protei columnarũ meminit Vergilius Aeneid. xi. Atrides Protei Menelaus ad usq; columnas Exulat. quẽ locũ sic explanat Seruius, Ad usq; columnas Protei: usq; ad fines Aegypti, hoc est, usq; ad Pharon, antè insulã, nunc partẽ Alexandriæ: de quo Lucanus, Nunc claustrũ pelagi septi Pharus insula, quondam In medio stetit illa mari, sed tẽpore uatis Proteos, at nunc est Pellæis proxima muris. Sed Ionæ ad portũ.] Quidã codices habebant, Dionis portũ. Si Ionæ portum legis, intellige Tharsis oppidũ Ciliciæ, quo Ionas propheta destinabat ire: de quo superius dictum est. Per Maleas & Cycladas.] Malea promontoriũ est contra Peloponnesum, periculosissimũ præternauigantibus. Cyclades insulæ sunt in medio mari, quod in orbẽ iaceant sic dictæ. Famosissimũ lacum.] Asphaltiten intelligit, qui nihil gignit præter bitumen. Nullũ corpus animantiũ recipit, tauri cameliq; fluitant: hæc & alia multa Plinius libro quinto.
4 Hic est ἀνθρωπομορφίτης.] Antropomorphitæ inter hæreticos recensentur in Decretis, qui deo tribuebant corpus, quale nos habemus: unde

& nomen

& nomen habent. Hic error ortum duxit à simplicibus quibusdam & imperitis monachis Aegypti, c
qui quum in scripturis legerent, faciem, oculos, aures, os, brachia, manus & pedes dei, putabãt hæc
iuxta corpus intelligenda: lege Tripartitæ historiæ librũ decimũ. [redacted] Quod tuum quasi operculũ uenenatæ.]
Prouerbialiter dictum est, quod alibi sic extulit: Dignũ patella coopercul ũ: cum rei malæ additur id
quod congruit. Et eandem magistri sententiã etiam in sensibus quærerent.] Vide ut diuus Hie
ronymus sentẽtias æstimari uult ex uerborũ diligentia. Calphurnianos discipulos.] Ruffinum
sæpius Calphurniũ Salustianũ uocat: huius igitur discipulos Calphurnianos appellat: de quo memi
nimus & antea. Ad ethicam transiens.] Socrates apud Platonẽ, siue uere siue iocans: narrat se 6
ob tarditatem ingenij à naturaliũ rerũ cognitione ad moralem philosophiam traduxisse studium.

Lucretij opiniones.] Lucretius Epicuri sectator, de naturis rerũ carmine scripsit. Maximus
ille.] Allusit ad Fabium Maximũ, de quo uersus ille Ennianus celebrat: Vnus qui nobis cunctãdo
restituit rem. Aristippus nostri.] Is Socraticus philosophus, primus Socraticorũ mercede do-
cuit. Hic Syracusas nauigauit ad Dionysium. Hermagorã nobis & Gorgiã.] Hi rhetores erant,
qui, sella posita, profitebantur se omnibus omni de re ex tempore responsuros. In morẽ gliriũ.]
Glires hyeme cõdunt, ac somno seu quiete nõ pinguescũt solũ, sed etiã reiuuenescũt: autore Plinio.

Barchochabas.] Historia est apud Iosephũ. Huius meminit Eusebius lib. iiij. histor. Chochebæ
seditiosi Iudæi meminit Hieronymus in Agrippa. Alter Salmoneus.] De Salmoneo est in fabu
lis, qui curru æreo, & tedis ardentibus imitatus est tonitru ac fulmẽ Iouis. Hypocriseos.] Id est, 7
simulationis. Symmysten.] Id est, sociũ mysteriorũ, & eisdẽ mysterijs initiatum. An ideo tibi
panẽ non damus.] Alludit ad illud Plautinũ: Altera manu fert lapidẽ, panẽ ostentat altera. Mon
tes aureos.] Prouerbiale est, de promissis immẽsis. Modo non montes auri pollicens. Scorteum
nummũ.] Id est, coriaceũ. Nã olim in corio signabãt. Vnde pro uilissimo nũmo scorteũ posuit, qui
ne plumbeus quidẽ sit aut æreus. Otam Italiæ.] In hac Pythagoras docuit. Cuius enim sunt illa
χρυσᾶ παραγγέλματα.] Id est, aurea præcepta. Illaq; ænigmata.] Id est, obscure dicta. De his nos in
principio Prouerbiorũ nõnulla tradidimus ex diuersis autoribus. μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶ.] Id est,
discere esse reminisci, ut sensum magis reddamus quàm uerba. Tuis te colorib. pingere.] Id est, descri
bere qualis es. Est aũt figura prouerbialis, similis illi: Ornatus ex tuis uirtutibus. Illud Homericũ]
Est in Iliad. υ. ὁπποῖόν κ' εἴπῃσθα ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσαις. id est, Qualecunq; dixeris uerbũ, tale audies.

Canthatides.] Cantharis insectũ est, letale habens uenenum. Fuluia in Ciceronẽ.] Fuluia
uxor Antonij, cuius instinctu Ciceronem occidit, quæ & acu dicitur linguam extincti confodisse. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Pelagius Brito monachus post Arium successit, noui erroris autor: Celestinoq; ac Iuliano fauto
ribus & adiutoribus, multos in suam pertraxit factionem. Is tantum tribuit libero arbitrio, ut dice-
ret, absq; gratia Christi, solis meritis hominem posse salutem consequi. Atq; super hac re primũ in-
crepatus à fratribus, eatenus cessit admonitioni, ut non excluderet gratiã, sed diceret, hac acceden-
te facilius posse perueniri ad salutem, quasi & absq; hac perueniri posset, licet difficilius. Orationes
quę fierent in ecclesia, uel pro fidelibus, uel pro infidelibus, ut superuacuas damnabat: quod diceret
id quod peteretur, sibi quemq; sua industria præstare posse. Verũ hoc in concilio Antiocheno cum
metueret ne damnaretur, recantauit: etiam si non desiit deinceps in scriptis suis eadem docere. Ad-
debat, Adæ peccatũ nulli nocuisse, nisi ipsi qui cõmiserat. Omnes infantes tam insontes nasci, quàm
ipse Adam fuisset conditus à deo. Baptizandos autem, non ut à peccato exuerentur, quo carerent,
sed ut sacramento adoptionis honorarentur. Scripsit tres de fide trinitatis libros, & eclogas, hoc est,
excerptiones ex libris diuinis, in morem indicis per capita digestas. Publicatus hæreticus scripsit in
defensionem sui dogmatis. Damnatus est à pontifice Zosimo insectantibus Afris, & potissimũ Au
gustino reliquias factionis persequente: idq; concilio apud Carthaginem habito ducentorũ & qua
tuordecim episcoporum. Nam ipse Pelagius, antequam de hoc pronunciasset Zosimus, iam ab In-
nocentio damnatus fuerat. Hæc partim ex Prospero, partim ex Augustino & Gennadio ac Platina.
Hunc Augustinus tradit sua tempestate recentissimum hæresiarcharum extitisse, hominẽ eloquen-
tia, ut apparet, munitum. Huius dogma rogatu Ctesiphontis refellit Hieronymus, ostendens è quo
rum fontibus hic error fuerit natus. Atq; hac quidem epistola ceu uelitatus est in Pelagianos: polli-
cetur autem, se per ocium iusto uolumine responsurum.

HIERONYMVS ADVERSVS PELAGIVM AD CTESIPHONTEM.

NON audacter (ut falso putas) sed amanter studioseq; fecisti, ut nouã mihi ex 8
uetere mitteres quęstionẽ, quę ante literas tuas plerosq; in Oriẽte decepit: ut
per simulatã humilitatẽ, superbiã discerẽt: & dicerẽt cũ diabolo: In cœlũ ascen
dam, super sydera cœli ponã thronũ meũ, & ero similis altissimo. Quæ enim
potest alia maior esse temeritas, quàm dei sibi non dicã similitudinẽ, sed æqualitatẽ uendica-
re: & breui sententia, omniũ hæreticorũ uenena complecti, quæ de philosophorum &
maxime

A maxime Pythagoræ & Zenonis principis Stoicorũ fonte manarunt? Illi enim quæ Græ
ci appellãt πάθη, nos perturbationes possumus dicere, ægritudinẽ uidelicet & gaudiũ,
spem & metũ:quorũ duo præsentia, duo futura sunt, asserunt extirpari posse de menti-
bus, & nullam fibrã radicemq́; uitiorũ in homine omnino residere, meditatione & assi
dua exercitatione uirtutũ. Aduersum quos & Peripatetici, qui de Aristotelis fonte de-
scendunt, fortissime disputant: & Academici noui, quos Tullius sequitur: & eorũ non
2 dico res quæ nullæ sunt, sed umbras & uota subuertunt. Hoc est enim hominẽ ex homi-
ne tollere, & in corpore constitutũ esse sine corpore: & optare potius quàm docere, di-
cente Apostolo: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et quia e-
pistolaris breuitas non potest omnia cõprehendere, strictim tibi uitanda describã. Vn-
de & illud Vergilianũ est: Hinc metuunt, cupiuntq́;, dolent, gaudentq́;, nec auras Re-
spiciunt, clausæ tenebris & carcere cæco. Quis enim potest aut non gestire gaudio, aut
3 mœrore contrahi, aut spe extolli, aut timore terreri? Quamobrem & grauissimus poeta
Flaccus scripsit in Satyra: Nam uitijs nemo sine nascit̃: optimus ille est Qui minimis ur-
getur. Pulchre quidam nostrorũ ait: Philosophi patriarchæ hæreticorũ, ecclesiæ purita-
tem peruersa maculauere doctrina: ut nesciant illud dictũ de humana fragilitate: Quid
gloriat̃ terra & cinis? præsertim cum de ijsdem Apostolus dicat: Video aliã legẽ in mem
bris meis, repugnantẽ legi mentis meæ, & ducentẽ me in captiuitatẽ. Et iterũ: Non enim
quod uolo, hoc ago: sed quod nolo, id operor. Si quod non uult operat̃, quomodo sta-
re potest hoc quod dicit̃ posse hominẽ sine peccato esse, si uelit? Qua ratione potest esse
4 quod uelit, cum Apostolus asserat se quod cupiat, implere non posse? Cumq́; ab eis quæ
rimus, qui sint illi quos absq; peccato putent, noua stropha eludere cupiunt ueritatẽ: se
non eos dicere, qui sint uel fuerint, sed q esse possint. Egregij doctores, dicũt esse posse
quod nunq̃ fuisse demonstrant, dicente scriptura: Omne quod futurũ est, iam factũ est
in priori tempore. Neq; nunc mihi necesse est ire per singulos sanctorũ, & quasi in cor
B pore pulcherrimo neuos quosdam & maculas demonstrare: quod pleriq; nostrorũ sim
pliciter faciunt, cum paucis sententiolis scripturarũ possint hæreticorũ, & per eos philo
sophorũ argumenta cõuinci. Quid enim dicit uas electionis? Cõclusit deus omnia sub
peccato, ut omniũ misereatur. Et in alio loco: Omnes enim peccauerũt, & indigent glo
ria dei. Ecclesiastes quoq;, per quẽ se cecinit ipsa sapientia, libere protestat̃, & dicit: Non
est eñ homo iustus super terrã, qui faciat bonũ & non peccet. Et iterũ: Si peccauerit po-
pulus tuus, non est eñ homo qui non peccet. Et quis gloriabitur castũ se habere cor? &
non est mundus à sorde, nec si unius diei fuerit super terrã uita eius. Vnde & Dauid di-
cit: Ecce enim in iniquitatibus cõceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Et in
alio psalmo: Non iustificabitur in cõspectu tuo omnis uiuens. Quod testimoniũ sub no
mine pietatis noua argumẽtatione deludunt. Aiunt enim ad cõparationẽ dei nullũ esse
perfectum, quasi scriptura hoc dixerit. Neq; enim ait: Non iustificabitur omnis uiuens,
sed, non iustificabit̃ in cõspectu tuo omnis uiuens. Quando enim dicit, in cõspectu tuo,
hoc intelligi uult, quod etiã qui hominibus sancti uidentur, dei sciẽtiæ atq; noticiæ ne-
quaq̃ sancti sint. Homo enim uidet in facie, deus autẽ in corde. Si aũt inspiciente deo &
omnia cõtemplante, quẽ cordis arcana non fallunt, nullus est iustus: perspicue ostendit̃,
hæreticos non hominẽ in excelsa sustollere, sed dei potẽtiæ derogare: multaq́; alia, quæ
si de scripturis sanctis uoluero cõgregare, non dicã epistolæ, sed uoluminis quoq; exce
dam modũ. Nihil noui afferunt, qui in huiuscemodi applaudẽte sibi perfidia, simplices
quidẽ & indoctos decipiunt: sed ecclesiasticos uiros, qui in lege dei die ac nocte medi-
tãtur, decipere non ualẽt. Pudeat ergo eos principũ & sociorũ suorũ, q aiũt, posse homi
nẽ sine peccato esse si uelit, qđ Græci dicũt ἀναμάρτητον. Et qa hoc ecclesiarũ p Orien-
tem aures ferre non possunt: simulant se sine peccato quidẽ dicere, sed ἀναμάρτητον dice
re non audere: quasi aliud sit sine peccato, aliud ἀναμάρτητον, & non Græcũ sermonem,
qui apud illos cõpositus est, duobus uerbis sermo Latinus expresserit. Si absq; peccato
dicis

dicis,& ἀναμάρτητον dicere te diffiteris:damna eos ergo qui ἀναμάρτητον prædicāt. Sed c
non facis.Nosti enim quid intrinsecus discipulos tuos doceas, aliud ore cōmemorans, 5
& aliud cælans cōscientia:nobisq; alienis & indoctis loqueris per parabolas, tuis autem mysteria cōfiteris:& hoc iuxta scripturā te facere iactas:quia dictū est:turbis Iesus in parabolis loquebat:& ad discipulos in domo dicit:Vobis datū est scire mysteria regni cœlorū,illis autē non est datum. Sed ut dicere cœperam, exponam breuiter principum & sociorū tuorū nomina:ut animaduertas,qualiū consortio gloriaris. Manichæus electos suos,quos inter animas Platonis in cœlestibus collocat, dicit omni carere peccato, nec si uelint,posse peccare. Ad tanta enim eos uirtutū culmina transcendisse, ut carnis operibus illudant. Priscillianus in Hispania pars Manichæi,de turpitudine cuius te discipuli diligunt plurimū,uerbū perfectionis & scientiæ sibi temere uendicantes,soli cum solis clauduntur mulierculis,& illud eis inter coitū amplexusq; decantant: Tum pater o- 6
mnipotens fœcundis imbribus æther Coniugis in gremium lætæ descendit: & omneis Magnus alit,magno cōmixtus corpore,fœtus. Qui quidem partē habent Gnosticæ hæreseos,de Basilidis impietate uenientē. Vnde & uos asseritis eos, qui absq; legis scientia sunt,peccata uitare nō posse. Quid loquar de Priscilliano, qui & seculi gladio, & totius orbis autoritate damnatus est? Euagrius Ponticus Hyperborita, qui scribit ad uirgines, 7
scribit ad monachos,scribit ad eam cuius nomen nigredinis testatur perfidiæ tenebras, edidit librū & sententias περὶ ἀπαθείας, quam nos impassibilitatē uel imperturbationē possumus dicere,quando nunq̄ animus ullo perturbationis uitio cōmouetur: & ut simpliciter dicam,uel saxū uel deus est. Huius libros per Orientē Græcos, & interpretante discipulo eius Ruffino,Latinos pleriq; in Occidente lectitant: qui librū quoq; scripsit, quasi de monachis:multosq; in eo enumerat,qui nunq̄ fuerunt:& quos fuisse Origenistas,& ab episcopis damnatos esse non dubiū est, Ammoniū uidelicet & Eusebiū & Euthymiū,& ipsum Euagriū,Or quoq; & Isidorū,& multos alios, quos enumerare tædiū est.& iuxta illud Lucretij: Ac ueluti pueris absinthia tetra medentes Cum dare conan- D
tur,prius oras pocula circum Contingunt dulci mellis flauoq; liquore:ita ille unum Ioannem in ipsius libri posuit principio,quem & catholicū & sanctū fuisse non dubiū est, ut per illius occasionē cæteros quos posuerat hæreticos,ecclesiæ introduceret. Illam autem temeritatē,imò insaniam eius,quis digno possit explicare sermone, quod librū Xysti Pythagorei,hominis absq; Christo atq; ethnici,immutato nomine, Sixti martyris,& Romanæ ecclesiæ episcopi prænotauit:in quo iuxta dogma Pythagoricorū, qui hominem exæquant deo,& de eius dicunt esse substantia, multa de perfectione dicuntur: ut qui uolumen philosophi nesciunt,sub martyris nomine bibant de aureo calice Babylonis. Deniq; in ipso uolumine nulla prophetarū,nulla patriarcharū, nulla apostolorum, nulla Christi fit mentio ut episcopum & martyrem sine Christi fide fuisse cōtendat. Vnde & uos plurima contra ecclesiam usurpatis testimonia. Fecerat hoc & in sancti Pamphili martyris nomine,ut librū primū sex librorū defensionis Origenis, Eusebij Cæsariensis quem fuisse Arianū nemo est qui nesciat, nomine Pamphili martyris prænotaret,quo scilicet egregia illa quatuor Origenis περὶ ἀρχῶν uolumina Latinis infunderet auribus. Vis adhuc & aliū nosse tui erroris principē? Doctrina tua Origenis ramusculus est. In eo enim psalmo, ubi scriptū est (ut de cæteris taceam) Insuper & usq; ad no- 8
ctem erudierunt me renes mei: asserit uirū sanctū, de quorū uidelicet & tu numero es, cum ad uirtutū uenerit summitatē:ne in nocte quidē ea pati, quæ hominū sunt, nec cogitatione uitiorū aliqua titillari. Nec erubescas de societate taliū, renuens eorū nomina, quorū blasphemijs iungeris. Iouiniani secunda quæstio,tui ingenij disciplina est. Quicquid illi responsum est,tibi responsum credito. Nec fieri potest,ut diuersus sit eorū exitus,quorū est una sententia. Cum hæc ita se habeant,quid uolunt miseræ mulierculæ oneratæ peccatis,quæ circūferuntur omni uento doctrinæ, semper discētes & nunquam ad scientiam ueritatis peruenientes:& cæteri muliercularum socij, prurientes auribus, & igno-

A & ignorantes quid audiant, quid loquantur, qui uetustissimũ cœnũ, quasi nouã suscipi
9 unt temperaturã: qui (iuxta Ezechielẽ) liniunt parietẽ absq; temperamento, & superue
niente ueritatis pluuia, dissipantur? Simon magus hæresim cõdidit, Helenæ meretricis
adiutus auxilio. Nicolaus Antiochenus omniũ immũdiciarũ repertor, choros duxit fœ
mineos. Marcion Romã præmisit mulierẽ, quæ decipiendos sibi animos præpararet. A-
pelles Philomenen suarũ comitẽ habuit doctrinarũ. Montanus immundi spiritus prædi
cator, multas ecclesias per Priscã & Maximillã, nobiles & opulentas fœminas, primũ au
ro corrupit, deinde hæresi polluit. Dimittã uetera, ad uiciniora transcendã. Arius, ut or
bem deciperet, sororẽ principis ante decepit. Donatus per Aphricã ut infelices quosq;
fœtentibus pollueret aquis, Lucillæ opibus adiutus est. In Hispania Agape Elpidiũ, mu-
lier uirũ, cæcũ cæca duxit in foueã, successorẽq; sui Priscillianũ habuit Zoroastris magi
studiosissimũ, & ex mago episcopũ: cui iuncta Galla non gente, sed nomine, germanam
10 huc illucq; currentẽ, alterius & uicinæ hæreseos reliquit hæredẽ. Nunc quoq; mysteriũ
iniquitatis operatur. Duplex sexus utrunq; supplantat, ut illud propheticũ cogamur as-
sumere: Clamauit perdix, cõgregauit quæ non peperit, faciens diuitias suas, non cum iu
dicio. In dimidio dierũ derelinquet eas, & nouissimũ eius erit insipiẽs. Illud uero quod
ad decipiendos homines quosq; postea huic sententiæ coaptarũt (non absq; dei gratia)
cum prima legẽtes fronte decipiat, introspectũ & diligẽtissime uentilatũ, decipere non
potest. Ita enim dei gratiã ponunt, ut non per singula opera eius nitamur & regamur au
xilio: sed ad liberũ referunt arbitriũ, & ad præcepta legis, ponentes illud Esaiæ: Legẽ eñ
deus in adiutoriũ posuit: ut in eo deo referẽdæ sint gratiæ, quod tales nos cõdiderit, qui
nostro arbitrio possimus & eligere bona, & uitare mala: & non intelligunt ista dicẽtes,
quod per os eorũ intolerabilẽ blasphemiã diabolus sibilet. Si eñ in eo tantũ dei est gra-
tia, quod propriæ nos cõdidit uoluntatis, & libero arbitrio contenti sumus: nec ultra e-
ius indigemus auxilio, ne si indiguerimus liberũ frangatur arbitriũ: ergo nequaq̃ ultra
B orare debemus: nec illius clementiã precibus flectere, ut accipiamus quotidie, quod se-
mel acceptũ in nostra est potestate. Istiusmodi homines tollunt orationẽ: & per liberum
arbitrium, non homines propriæ uoluntatis, sed dei potentiæ factos se esse iactant, qui
nullius ope indigent. Tollantur & ieiunia omnisq; continentia. Quid enim mihi neces-
se est laborare, ut accipiam per industriam, quod semel meæ factum est potestatis? Hoc
quod dico, non meum est argumentũ: Vnus discipulorũ eius, imò iam magister & to-
tius ductor exercitus, & contra Apostolũ uas perditionis, per solœcismorũ, & non (ut
sui iactitant) syllogismorũ spineta decurrens, sic philosophatur & disputat: Si nihil ago
absq; dei auxilio: & per singula opera, eius est omne quod gessero: ergo non ego qui la-
boro, sed dei in me coronabitur auxilium, frustraq; dedit arbitrij potestatẽ, quam imple
re non possum, nisi ipse me semper adiuuerit. Destruitur enim uoluntas, quæ alterius
ope indiget. Sed liberũ dedit arbitriũ deus, quod aliter liberũ non erit, nisi fecero quod
uoluero. Ac per hoc ait: Aut utor semel potestate quæ mihi data est, ut liberum seruetur
arbitrium: aut si alterius ope indigeo, libertas arbitrij in me destruetur. Qui hæc dicit,
quam non excedit blasphemiã? quæ hæreticorũ uenena non superat? Asserunt se per ar
bitrij libertatem nequaq̃ ultra necessariũ habere deum, & ignorant scriptum: Quid ha-
bes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Magnas
agit deo gratias, qui per libertatem arbitrij rebellis in deum est: quam nos libenter am-
plectimur, ita duntaxat, ut agamus semper gratias largitori: sciamusq; nos nihil esse, nisi
quod donauit, in nobis ipse seruauerit, dicente Apostolo: Non est uolentis neq; curren
tis, sed miserentis dei. Velle & currere meum est: sed ipsum meum, sine dei semper auxi-
lio non erit meum. Dicit enim idem Apostolus: Deus est qui operatur in nobis & uelle
& perficere. Et saluator in Euangelio: Pater meus usq; modo operatur, & ego operor.
Semper largitor, semperq; donator est. Non mihi sufficit, quod semel donauit, nisi sem
per donauerit. Peto, ut accipiam: & cum accepero, rursus peto. Auarus sum ad accipien

da beneficia dei, nec ille deficit in dando, nec ego satior in accipiendo. Quanto plus bibero, tanto plus sitio. Legi enim à psalmista cantari: Gustate & uidete, quoniã suauis est dominus. Omne quod habemus bonũ, gustus est domini. Cum me putauero ad calcem peruenisse uirtutũ, tunc habebo principiũ. Principiũ enim sapientiæ timor domini: qui expellitur atq; destruitur charitate. Hæc hominibus sola perfectio, si imperfectos esse se nouerint. Et uos, inquit, cum omnia feceritis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Si inutilis est qui fecit omnia, quid de illo dicendum est, qui explere non potuit? Vnde & Apostolus, ex parte accepisse, & ex parte cõprehendisse se dicit, & necdũ esse perfectũ: præteritorũq; obliuisci, & in futurũ se extendere. Qui semper præteritorũ obliuiscitur, & futura desiderat, ostendit se præsentibus non esse contentum. Quod autem sursum deorsum iactitant, liberũ à nobis arbitriũ destrui, audiant econtra rio eos arbitrij destruere libertatẽ, qui male eo abutũtur aduersum beneficiũ largitoris. Quis destruit arbitriũ? Ille, qui semper deo agit gratias: & quodcũq; in suo riuulo fluit, ad fontẽ refert? an qui dicit: Recede à me, quia mundus sum, non habeo te necessarium? Dedisti enim mihi semel arbitrij libertatẽ, ut faciam quod uoluero: quid rursum te ingeris, ut nihil possim facere, nisi tu in me tua dona compleueris? Fraudulenter prætendis, ut dei gratiam ad cõditionẽ hominis referas, & non in singulis operibus auxiliũ dei requiras, ne scilicet liberũ arbitriũ uidearis amittere: & cum dei cõtemnas adminiculum, hominũ quæras auxilia. Audite quæso, audite sacrilegũ. Si, inquit, uoluero curuare digitum, mouere manum, sedere, stare, ambulare, discurrere, sputa iacere, duobus digitulis narium purgamenta decutere, releuare aluum, urinam digerere, semper mihi auxilium dei necessarium erit? Audi ingrate, imò sacrilege, Apostolũ prædicantẽ: Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid agitis, omnia in nomine dñi agite. Et illud Iacobi: Ecce nunc qui dicitis, hodie aut cras proficiscemur in illam ciuitatẽ, & faciemus illic annum, ut negociemur & lucremur, qui nescitis de crastino. Quæ enim est uita uestra? Aura est enim siue uapor paululũ apparens, deinde dissipatur: pro eo quod debeatis dicere: si dominus uoluerit, & uixerimus, faciemus aut hoc aut illud. Nũc autẽ exultatis in superbijs uestris, omnis istiusmodi gloriatio pessima est. Iniuriã tibi fieri putas & destrui arbitrij libertatẽ, si ad deum semper autorẽ recurras, si ex illius pẽdeas uoluntate, & dicas: Oculi mei semper ad dominũ, quoniã ipse euellet de laqueo pedes meos? Vnde & audes lingua proferre temeraria, unumquenq; arbitrio suo regi? Si suo arbitrio regitur, ubi est auxilium dei? Si Christo rectore non indiget, quomodo scribit Hieremias: Non est in homine uia eius, & à domino gressus hominis diriguntur? Facilia dicis dei esse mandata, & tamen nullum proferre potes, qui uniuersa cõpleuerit. Responde mihi, facilia sunt an difficilia? Si facilia, profer quis ea impleuerit, & cur Dauid in psalmo canat: Qui fingis laborẽ in præcepto. Et iterũ: Propter uerba labiorũ tuorũ ego custodiui uias duras. Et dominus in Euangelio: Intrate per angustam portam. Et: Diligite inimicos uestros. Et: Orate pro his qui persequuntur uos? Sin autem difficilia, cur ausus es dicere, facilia esse dei mandata, quæ nullus impleuerit? Non intelligis tuas inter se repugnare sententias? Aut enim facilia sunt, & infinita est multitudo hominũ qui ea impleuerint: aut difficilia, & temere dixisti esse facile, quod difficile est. Soletis & hoc dicere: aut possibilia esse mandata, & recte à deo data: aut impossibilia, et non in his esse culpam qui accepere mandata, sed in eo qui dedit impossibilia. Nunquid præcepit mihi deus, ut essem quod deus est, ut nihil inter me esset & dominũ creatorẽ: ut maior essem angelorũ fastigio, ut haberẽ quod angeli non habent? De illo scriptũ est quasi propriũ: Qui peccatũ non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Si hoc & mihi cum Christo cõmune est, quid ille habuit propriũ? alioqui per se tua sententia destruet. Asseris posse hominẽ esse sine peccato, si uelit: & post grauissimũ somnũ ad decipiendas rudes animas frustra conaris adiungere, non absq; dei gratia. Si enim semel homo per se potest esse sine peccato, quid necessaria est dei gratia? Sin autem sine illius gratia nihil potest facere, quid necesse fuit

A fuit dicere, posse quod non potest? Potest, inquit, esse sine peccato, potest esse perfectus si uoluerit. Quis enim Christianorũ non uult esse sine peccato: aut quis perfectionẽ recusat, si sufficit ei uelle: & statim sequitur posse, si uelle præcesserit? Nullusq; Christianorum est, qui nolit esse sine peccato: omnes ergo sine peccato erunt: quia utiq; omnes cupiunt esse sine peccato. Et in hoc ingratis teneberis, ut quia nullũ, aut rarum quenq̃ sine peccato proferre potes, omnes sine peccato esse posse fatearis. Posibilia, inquit, mandata dedit deus. Et quis hoc negat? Sed quomodo hæc intelligenda sit sententia, uas electionis apertissime docet: ait enim: Quod erat impossibile legis, in quo infirmabatur per carnem: deus filiũ suum mittens in similitudinẽ carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatũ in carne. Et iterũ: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Quod ne de lege Moysi tantũ dictũ putes, & non de omnibus mandatis, quæ uno legis nomine continentur, idem Apostolus scribit, dicens: Consentio enim legi dei iuxta interiorẽ hominem: uideo aũt aliã legẽ in membris meis, repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christũ dominũ nostrũ. Cur autẽ hoc dixerit, alio sermone demonstrat. Scimus enim ꝙ lex spiritualis est, ego autẽ carnalis sum, uenundatus sub peccato. Quod enim operor, non cognosco. Nõ enim quod uolo, illud operor: sed quod odi, illud facio. Sin autẽ quod nolo, hoc facio, cõsentio legi, quoniã bona est. Nunc autẽ nequaq̃ operor illud, sed quod in me habitat, peccatũ. Scio enim ꝙ non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonũ. Velle enim adiacet mihi, perficere autẽ bonũ non inuenio. Non enim quod uolo bonũ, hoc facio: sed quod nolo, malũ, hoc ago. Si autem quod nolo, hoc facio, nequaq̃ ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatũ. Reclamabis & dices: Manichæorũ dogma nos sequi, & eorũ qui de diuersis naturis ecclesiæ bella concinnant, asserentiũ malã esse naturã quæ immutari nullo modo posit. Et hoc non mihi, sed Apostolo imputa, qui nouit aliud esse deum, aliud esse hominẽ: aliam carnis fragilitatẽ, aliã spiritus fortitudinẽ. Caro enim desiderat cõtra spiritũ, & spiritus contra carnẽ: & hæc inuicẽ sibi aduersantur, ut non quæ uolumus, ipsa faciamus. A me nunquam audies malam esse naturam. Sed quomodo sit carnis fragilitas differẽda, ipso qui scripsit docente, discamus. Interroga eum quare dixerit: non enim quod uolo, hoc operor: sed quod odi, malum, illud facio. Quæ necessitas illius impediat uoluntatẽ, quæ tanta uis, odio digna imperet facere: ut non quod uult, sed quod odit & non uult, facere cõpellatur? Respondebit tibi: ò homo, tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentũ figulo: quare me fecisti sic? An non habet potestatẽ figulus luti, de eadem massa aliud quidem uas facere in honorem, aliud autem in contumeliam? Obijce deo fortiorem calumniam, quare adhuc cum in utero essent Esau & Iacob, dixerit: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Accusa eum iniquitatis, cur Achar filius Charmi, de Hierichuntina præda aliqua furatus sit, & tanta milia hominum illius uitio trucidata sint. Quamob rem filij Eli peccauerint, & omnis penẽ populus extinctus, arcaq; sit capta. Dauid peccauit ut enumeraret populum, & cur in toto Israele tanta hominum cæsa sint milia. Et ad extremum (quod solet nobis obijcere contubernalis uester Porphyrius) qua ratione clemens & misericors deus ab Adam usq; ad Moysen, & à Moyse usq; ad aduentũ Christi passus sit uniuersas gentes perire ignorantia legis & mandatorũ dei. Neq; enim Britannia fertilis prouincia tyrannorũ, & Scoticæ gentes, omnesq; usq; ad Oceanũ per circuitum barbaræ nationes, Moysen prophetasq; cognouerant. Quid necesse fuit eum in ultimo uenire tempore, & non priusquam innumerabilis periret hominũ multitudo? Quam quæstionem beatus Apostolus ad Romanos scribens, prudentissime uentilat, ignorans hæc, & dei concedens scientiæ. Dignare & tu ista nescire, quæ quæris. Concede deo potentiã sui, nequaq̃ te indiget defensore. Ego miserabilis, qui tuas expecto contumelias, qui illud semper lego: Gratia salui facti estis, Et: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata: ut de mea fragilitate loquar, noui me multa uelle,

quæ facienda sunt,& tamen implere non posse.Spiritus enim fortitudo ducit ad uitam, C
sed carnis fragilitas ducit ad mortē. Et audio dominū cōmonentē: Vigilate & orate, ne intretis in tentationē.Spiritus promptus est,caro autē infirma. Frustra blasphemas & ignorantiū auribus ingeris,nos liberū arbitriū cōdemnare.Damnetur ille qui damnat.Cęterū non ex eo differimus à brutis animalibus, quod liberi arbitrij conditi sumus:sed ipsum liberū (ut diximus) arbitriū dei nititᵣ auxilio, illiusq́; per singula ope indiget:quod uos non uultis.Sed id uultis,ut qui semel habet liberū arbitriū, deo adiutore non egeat. Liberū arbitriū dat liberā uoluntatē,& non statim ex libero arbitrio homo facit, sed domini auxilio,qui nullius ope indiget.Tu ipse qui perfectam & deo æqualem in hominibus iustitiam iactitas,& peccatorē te esse confiteris:responde mihi,uelis an nolis carere peccato? Si uis, quare iuxta sententiam tuam non imples quod desideras? Sin autē non uis,contemptorem te præceptorū dei esse demonstras.Si contemptor es, utiq; & peccator. Si peccator,audi tibi scripturam loquentem: Peccatori dixit deus:Quare tu enarras iusticias meas,& assumis testamentū meum per os tuum? Tu uero odisti disciplinam,& proiecisti uerba mea retrorsum.Verba dei dum non uis facere,post tergum tuum proijcis.Et nouus Apostolus,orbi terrarū facienda & non facienda decernis.Sed non est ita, ut loqueris:aliud in tua mente uersatur. Quando enim te dicis peccatorē,& posse hominem sine peccato esse,si uelit: illud uis intelligi,te quidem sanctum esse, & omni carere peccato:sed per humilitatē,peccati nomen assumere:ut alios potius laudes, & tibi detrahas.Illud quoq; argumentū uestrū ferre quis possit? Dicitis his uerbis : Aliud est esse,aliud esse posse. Esse non est in nostra positū potestate, esse autem posse generaliter dici. Quod licet alius non fuerit, tamen possit esse qui esse uoluerit. Rogo quæ est ista argumentatio,posse esse,quod nunq̄ fuerit? posse fieri,quod nullū fecisse testeris? id cuilibet tribuere,qui an futurus sit ignores: & dare nescio cui,quod in patriarchis & prophetis & apostolis fuisse nequeas approbare? Audi ecclesiasticam simplicitatem, siue rusticitatem,aut imperitiam,ut uobis uidetur.Loquere,quod credis:publice prædica,quod secreto discipulis loqueris. Qui dicis te habere arbitrij libertatem,quare non libere quod D
sentis loqueris? Aliud audiunt cubiculorū tuorū secreta,aliud rostrorū populi. Etenim uulgus indoctū non potest arcanorū tuorū onera sustētare,nec capere solidum cibum, quod infantiæ lacte contentū est. Necdum scripsi, & cōminaris mihi rescriptorū tuorum fulmina:ut scilicet hoc timore perterritus, non audeā ora reserare:& non animaduertis idcirco nos scribere, ut uos respondere cogamini: & aperte aliquando dicere, quod pro tempore personis & locis uel loquimini uel tacetis.Nolo uobis liberum esse, negare quod semel scripseritis. Ecclesiæ uictoria est, uos aperte dicere quod sentitis. Aut enim idem responsuri estis,quod & nos loquimur: & nequaq̄ eritis aduersarij, sed amici.Aut si contraria nostro dogmati dixeritis, in eo uincemus, quod omnes cognoscent ecclesiæ,quid sentiatis.Sentētias uestras prodidisse,superasse est. Patet prima fronte blasphemia. Non necesse habet cōuinci, quod sua statim professione blasphemū est. Minamini nobis responsionē, quam uitare nullus potest, nisi qui omnino non scribit. Vnde nostis quid dicturi simus,ut responsionē paretis? Forsitan uestra dicemus, & idcirco ingenij uestri acuetis stilū.Eunomiani,Ariani,Macedoniani,nominibus separati, impietate cōcordes,nullū nobis laborē faciunt.Loquunᵗ enim quod sentiunt. Sola hæc hęresis est,quæ publice erubescit loqui,quod secreto docere non metuit. Magistrorum silētia profert rabies discipulorū. Quod audierunt in cubiculis, in tectis prædicant:ut si placuerit auditoribus quod dixerint,referatur ad gloriā magistrorū:si displicuerit,culpa sit discipuli,nō magistri.Ideo creuit uestra hæresis,& decepistis plurimos: maximeq́; eos,q adhærēt mulieribus,& sciūt se peccare non posse:quia semper docetis,semp negatis:& audire meremini illud propheticū : Gloriā in partubus & parturitionibus da illis domine. Quid dabis illis? Vuluam sterilem & ubera arentia. Feruet animus, nec possum uerba cohibere. Epistolaris angustia non patitur longi operis magnitudinem. Nullius

in hoc

A in hoc opusculo nomen proprie tangitur. Aduersus magistrū peruersi dogmatis loquuti sumus. Qui si iratus fuerit atq; rescripserit, suo quasi mus prodetur indicio, ampliora in uero certamine uulnera suscepturus. Multi anni sunt, quod ab adolescentia usq; ad hanc ætatē, diuersa scripsi opuscula, semperq; habui studio audientibus loqui, quod publice in ecclesia didicerā: nec philosophorū argumenta sectari, sed apostolorū simplicitati acquiescere, sciens illud scriptum: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiā prudentiū reprobabo. Et: Fatuū dei sapientius est hominibus. Cum hæc se ita habeant, prouoco aduersarios, ut omnes retro chartulas ex integro discutiant: & si quid in meo ingeniolo uitij repererint, proferant in medium. Aut enim bona erunt, & contradicam eorum calumniæ: aut reprehensibilia, & confitebor errorem, malens emendare quàm perseuerare in prauitate sententiæ. Et tu ergo doctor egregie, aut defende quod loquutus es: & sententiarū tuarum acumina astrue eloquio subsequenti: ne quādo tibi placuerit, neges quod loquutus es: aut si certe errasti, quasi homo, libere confitere: & discordantium inter se redde concordiam. In mentem tibi ueniat, tunicam saluatoris nec à militibus fuisse conscissam. Fratrū inter se cernis iurgia, & rides atq; lætaris, quod alij tuo nomine, alij Christi appellentur. Imitare Ionam, & dicito: Si propter me est ista tempestas, tollite me, & mittite in mare. Ille humilitate deiectus est in profundum, ut in typum domini gloriosus resurgeret. Tu per superbiam ad astra sustolleris, ut de te loquatur Iesus: Videbam satanam sicut fulgur cadentē de cœlo. Quod autem in scripturis sanctis multi iusti appellentur, ut Zacharias & Helisabet, Iob, Iosaphat, & Iosias, & multi quorū nominibus sacra scriptura contexta est, quanq̃ in promisso opere plenius (si gratiā dominus dederit) dicturus sum: tamē in præsenti epistola hoc breuiter perstrinxisse sufficiat, quod iusti appellentur, non quod omni uitio careant, sed quod maiori parte uirtutum cōmendentur. Deniq; & Zacharias silentio cōdemnatur, & Iob suo sermone reprehenditur, & Iosaphat & Iosias, qui iusti absq; dubio dicti sunt, fecisse narrantur, quæ domi-
B no displicerent. Quorū alter impio auxiliū tulit, & correptus est à propheta: alter contra preceptum domini ore Hieremiæ, occurrit Nechao regi Aegyptio, & interfectus est: & tamen uterq; iustus appellatur. De cæteris non est huius temporis scribere: neq; enim à me librum, sed epistolam flagitasti: qui dictandus est ex ocio, & omnes oblatrationes eorum, Christi auxilio destruendæ, quod nobis sanctarum scripturarum testimonijs asserendum est, in quibus quotidie credentibus loquitur deus. Illudq; te per sanctæ & illustris domus conciliabulum precor, atq; cōmoneo, ne per unum aut ut multum, tres homunculos suscipiant tantarum feces hæreseon, aut (ut parum dicam) infamiam: ut ubi primum uirtus & sanctitas laudabatur, ibi præsumptionis diabolicæ & sordidissimæ societatis turpitudo uersetur. Sciantq; qui huiuscemodi hominibus opes suggerunt, hæreticorum multitudinem cōgregare: & Christi hostes facere & enutrire aduersarios eius, frustraq; aliud lingua prætendere, cum manu sentire aliud comprobentur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Sed æqualitatē.] Vt per nos ipsos & nostrapte uirtute boni simus & nullis affectibus obnoxij. Pythagorę & Zenonis.] Nā Pythagoras diuinitatē affectabat, hominē dicebat esse dei substantiā, ut paulo inferius explicat: & Zenon inducebat ἀπάθειαν, hoc est, uacuitatē affectuū, quam Aristoteles improbat, & posteriores etiā Stoici. Græci appellant πάθη.] Quos aliquando uertunt affectus, aliquando perturbationes animi, aliquando motus & impetus, aliquando morbos. Nam passiones ut recentiores loquuntur, non probant antiqui. Aegritudinē.] Sūt quatuor affectus præcipui: Dolor, uoluptas, spes & metus: quos & Vergilius cōplexus est in sexto Aeneidos. Hinc metuunt cupiuntq;, dolent gaudentq;. Quanq̃ Aristoteles in genere definit affectus, quos uel dolor uel uoluptas comitatur, cuiusmodi sunt cupiditas, ira, metus, fiducia, inuidia, gaudiū, amicitia, odiū, desideriū, æmulatio, misericordia. Peripatetici.] Hi uolunt affectus esse stimulos quosdā ad uirtutes. At hæc pulchre refellit Seneca. Sed umbras & uota.]
2 Vmbras, quod imaginentur sapientem qui nusquam sit. Vota, quod optent magis, quàm præstent. Hoc est enim hominē ex homine.] Demiror cur Hieronymus tam iniquus sit huic Stoicorū paradoxo, quo nihil esse possit Christianius, si quis recte interpretetur. Etenim si non assequaris, est ta-

men aliquid, ad id quod est optimum niti. Deinde Christianum est, ex homine in deum transfigura- C
ri quoad licet: nec hoc est superbiæ, sed pietatis. Deus autẽ nullis mouetur affectibus. Porrò ob mi-
sericordiam Augustinus est infensus Stoicis, quasi non possim subuenire proximo, nisi dolore sti-
mulatus. Beneficiũ eleemosyna est, non animi dolor. Porrò quod Paulus ait: Miser ego homo, alie-
nam personam in se transtulit. Nam hoc ipsum quod scripsit de angelo Satanæ, Hieronymus alicu-
bi de uehementi capitis dolore interpretatur. Hinc metuunt, cupiunt.] Hoc ex opinione Pla-
tonis dixit Vergilius, qui putauit animas è cœlo delapsas, & crassis immersas corporibus, huiusmo
di affectibus obnoxias reddi. Quidam nostrorum.] Dictum est alicuius Christiani, fortasse Cy- 3
priani aut Tertulliani. Nostrorum enim addit, ne putares ethnicum. Patriarchæ hæreticorum.]
Significat omneis hæreses è philosophorum literis esse natas: & puritatem Christianæ sapientiæ do
ctrina illorum non adiuuari, sed conspurcari. At cur non in ius uocant Hieronymũ isti quidam theo
logi, qui nihil putant intelligi in diuinis literis, nisi bonam uitæ partem in Aristotele contriueris: im
pudentissimum esse concionari apud populum de Christo, nisi Aristotelis physicam & metaphysi-
cam ad amussim calleas. Indocta putant omnia, nisi centies inculcaris philosophum. Actum putant
de Christiana religione, si quis Aristotelis decreta reiecerit. Et unde Hieronymus omnes hæreses
exortas putat, sine his non existimant hæreticos posse refelli. Neq; enim sic poterunt elabi, ut dicãt,
hoc ab alio dictum, non ab Hieronymo. Certe cum probat alienam sententiam, suam facit. Neq; ue
ro hæc dixerim, quod Aristotelicæ philosophiæ studium improbem, aut ullum omnino studiũ, mo-
do bonarum literarum: sed quod nolim in prophana ethnicorum doctrina, sacræ Christi doctrinæ
præsidium constitui. Video aliam legem.] Et hæc, mea sententia, Paulus in suam personã trãstu
lit, quo minus molesta esset disputatio: non quod ipse iam huiusmodi uexaretur affectibus, utpote
perfectus. Noua stropha.] Stropha, est obliqua sermonis figura, quum aliud agimus, aliud præ 4
nobis ferimus, hoc est cum laudando mordemus, obiurgando adulamur, à στρέφω, torqueo. Hoc
admonui, ne quis è stropha faceret scropham, ut non raro solet accidere. Sed qui esse possint.]
Itidem respondent Stoici de suo sapiente. Itidem Tullius & Quintilianus de suo oratore: & recte,
mea quidem sententia. oportet enim exemplar absolutissimum esse. Omne quod futurum.] Est
in Ecclesiaste: Nihil nouum sub sole, &c. In corpore pulcherrimo.] Allusit ad illud Horatia-
num: Velut si egregio inspersos reprehendas corpore neuos. Conclusit deus.] Obsecro, quid
hæc aduersus Stoicos? Neq; enim consequitur ex his, omnes semper peccaturos, si semel peccato-
res deprehensi sunt. Qui apud illos compositus est.] α particula est priuatiua, & ἁμαρτάνω,
pecco siue erro. Vnde composita uox ἀναμάρτητος, interiecta litera ν, propter hiatum uocalium, D
Hieronymus putat nihil interesse inter Græcum sermonem & Latinum: tamen Græca uox magis
sonat habitum, quàm actum: quasi dicas, impeccabilem, aut qui possit non peccare: non qui careat
peccato. Quanquam hinc quoq; consequitur quod infert Hieronymus. Nosti enim.] Quod 5
hic torquet Hieronymus in Pelagium, id in superioribus epistolis pro se torquet: adeo nouit ijsdem
locis in utranq; partem uti. Manichæus.] Nam is aiebat, animas auditorum suorum in electos
reuolui, aut maiore compendio in escas electorum: ut inde purgatæ, in nulla iam corpora reuolue-
rentur: cæterorum enim animas in pecudum corpora retrudi: autor Augustinus. Addidit autem, ani
mas Platonis, quod hic error Platonicum quiddam sapit, qui scripsit, animas olim in cœlo apud Io-
uem uixisse: inde quasdam fractis alis delapsas, in humana corpora demersas: in quibus si degene-
rassent, rursus in asinorum, piscium, & cæterorum animantium corpora demigrare, donec purgatæ
resipiscant. Pars Manichæi.] Nam cum illo in plerisq; cõsentit, in alijs sentit cum Pelagio, non-
nulla ex sese reperit. Quod autem ait de turpitudine, significat illos secretis congressibus turpitudi-
nes exercere solitos, quas ut tegerent, hoc uersu solent suos admonere: Iura, periura, secretum pro-
dere noli. Tum pater omnipotens.] His uersibus Vergilius describit coitum Iouis cum sua Iu 6
none: quos Hieronymus ridendi causa torquet ad turpitudines Priscillianistarum. Gnosticæ
hæreseos.] Gnostici dicti sunt Græco uocabulo, ob insignem eruditionem quam sibi uindicabant,
quum nihil istis nec indoctius, nec stultius. Turpissimas libidines in sacris suis exercebant: unde &
βορβορῖται dicti sunt, à cœno. Hi animam hominis dicunt esse particulam diuinæ naturæ. Hos Hie-
ronymus in Chronicis exortos putat à Basilide, Augustinus à Nicolaitis. Qui & seculi gladio.]
Nam is concilio Burdegalensi se damnandum intelligens, ad imperatorem Maximum prouocauit,
auditusq; Treueris ab Euodio pręfecto prætorio, à Maximo gladio addictus est cum Eucratia Del-
phidij rhetoris coniuge, & Latroniano, alijsq; erroris consortibus. Ibidem alia quædam Priscilliani
discipula, nomine Vrbica, ob impietatis pertinaciam, per seditionem uulgi, lapidibus extincta est.
Atq; ita cœpere tum reuinci hæretici, non syllogismis, sed saxis ac ferro. Ita Prosper in Chronicon
appendice. Attestatur & Hieronymus in Catalogo scriptorum illustrium. Euagrius.] Memi- 7
nit Hieronymus in Catalogo scriptorum, Euagrij cuiusdam, cui tribuit ardens ingenium, cum quo
consuetudinem habuerit, sed opinor diuersum ab hoc. Nam complures fuerunt huius nominis.
Opinor esse eum, quem Gennadius commemorat Macarij discipulum. Nam operum tituli sa-
tis conueniunt cum his, quos recenset Hieronymus. Cuius nomen.] Apparet Melaniam
uocatam, quandoquidem scripsit Græce. Fuit alia, opinor, Melania laudatissima fœmina, cuius
alias

A aliàs meminit Hieronymus. περὶ ἀπαθείας.] ἀπάθεια, uacuitas affectuum. sic autem Stoici uocant
habitum illum constantem animi imperturbati. Discipulo eius Ruffino.] Hæc non sine stoma-
cho dicuntur, & apparet iam tum inter eos occultam fuisse simultatem. Or quoq.] Nomē Ægy
ptium est, pro quo quidam mutauerāt Origenem. At ueluti pueris.] Versus sunt Lucretij, quos
citat & Quintilianus. Sensus est, paululū mellis prælini, quo deceptus haurias deinde rē amarissimā
absinthium. Hieronymus hic digito designare uidetur opus quod inscribitur, Vitæ patrū. Nam is li
ber exorditur à Ioanne, quem mox sequitur Or. Huius operis uersionem cum Hieronymus aperte
tribuat Ruffino, tamen nunc fertur titulo Hieronymi, etiam cum præfatione, si superis placet.
Xysti Pythagorei.] Extant huius sententiæ aliquot. huius nomen mutauit in Sixtum Romanum
pontificem. Vnde & uos.] Manet adhuc in apostropha, quam instíterat. nam id hæreticis dicit,
8 non Ctesiphonti. Ne in nocte quidem.] Sentit imaginationē Veneris in somno. Mirus uero er-
ror Origenis, & non tolerandus, si scripserit huc proficere posse Christianum, adiutum gratia Chri-
sti, ut non sentiat obscœna somnia: quod Plinius herba quadā effici posse credidit: aut uti careat fœ-
dis cogitationibus, quasi uero non tribuamus hanc integritatem multis sanctis. An non ipse Hiero-
nymus in laudibus uirginitatis prædicat eos, qui angelorū exemplo in carne uiuunt sine carne? Cur
nunc usq adeo displicet, nihil turpe somniare, & nihil obscœni cogitare? Iam ut Stoicorum parado-
xon non defendamus, certe fauere conueniebat, ut quod nobis spem faciat ad summa proficiendi.
Qui ad summum nititur, aliquoties in medio subsistit. At qui medium destinauit, in imo sæpenume-
ro resider. Quid est hic, cur tragœdias excitemus, cur hæreseos inculcemus uocabulum? Atq hæc
quidem obiter cum Hieronymi pace dixerim, quem ita summū uirum fuisse confiteor, ut hominem
tamen in nonnullis fuisse sentiam. Iouiniani secunda quæstio.] Qua dixit, semel in Christo uere
baptizatos, relabi in peccatum non posse. Nouam suscipiant temperaturam.] Temperaturā uo
9 cant argillam ad macerię structuram temperatam paleis, aut culmis, pilis, aut similibus, quo tenacius
adhæreat. Locus est apud Ezechielem capite decimotertio. Helenæ meretricis.] Simon se dice
bat Iouem: Helenam, siuę (ut Augustinus legit) Selenen meretricem suam, Mineruā: & utriusq sta-
tuas proponebat discipulis suis adorandas, quas & Romæ ueluti deorum simulachra, publica auto-
ritate statuit. Hic fuit primus omnium Christianorum hæreticus. Nicolaus.] Vnus è septem dia-
conis, uxores fecit communes, exorsus à sua, quam habuit formosissimam homo candidus. Mar
cion.] Hic Cerdonis dogma secutus est. Apelles.] Vnde Apellitæ. Montanus immundi.]
Nam hic dicebat, spiritum à Christo promissum in se descendisse, & duas fœminas Priscam & Maxi
millam: quem Hieronymus non sanctum, sed immundum uocat. Sororem principis.] Id est, Im
B peratoris Constantij, quem in suam traxit factionem, usus opera sororis. Donatus per Africā.]
Cum hac factione perpetuū bellum fuit Augustino, orta à Donato quodam Numida. Porrò quod
ait, fœtentibus aquis pollueret, intelligit illorum baptisma, quod contra consuetudinē ecclesiæ, quæ
nec ab hæreticis baptizatos rebaptizaret, ipsi catholicos etiam rebaptizarent: ut testatur Augusti-
nus. Mysterium iniquitatis.] Allusit ad uerba Pauli, quæ legis secunda ad Thessalonicenses epi
10 stola, capite secūdo. Illud propheticum.] Est apud Hieremiam capite decimoseptimo. Non
absq gratia dei.] Id enim addiderunt libero arbitrio, ne caperētur, quod hac adiuuante facilius asse-
queremur salutem, quam tamen per liberum arbitrium & nostra merita poteramus assequi. Ora
re debemus.] Nam Pelagiani damnabant deprecationes ecclesiæ, quas faceret uel pro infidelibus,
ut conuerterentur: uel pro fidelibus, ut illorum augeretur fides, quod dicerent hæc à se cuiq esse pr
standa. Vnus discipulorum.] Significat (opinor) Iulianum, eius sectæ acerrimū defensorem, cu-
ius putatur illa epistola ad Demetriadem. Vas perditionis.] Dum ille dictus sit uas electionis.
Per solœcismorum.] Iucunditas schematis est in allusione uocū solœcismi & syllogismi. Solœcis-
mus uitium est orationis. Spineta uocat ob acumen & insuauitatem disputationis. Britannia fer
tilis.] Olim Britannia in plures reges erat distributa: unde fertilem tyrannorum appellat. Nunc An
11 glia uni paret regi: & satis est culta commercio gentium exterarum. Scoticæ gentes.] Eadem in
sula duo regna complectiī, Angliam & Scotiā. Quidam codices pro Scoticæ habebant Scythicæ.
Gloriā illis in partubus.] Est Osee capite nono. Quasi mus suo prodetur indicio.] Ita Teren-
tianus Parmeno: Egomet meo indicio, quasi sorex, hodie perij. Nam soricū est arrodere friuola, eoq
strepitu produnt sese, ut per tenebras etiam confodiantur. Nec philosophorum argumēta.] Vt
ubiq detestatur Hieronymus in theologo argumenta philosophorū. Et hæc aut non legunt nostri
theologi, aut plus suo tribuunt iudicio quàm Hieronymi. At si quid alicubi scripsit in poetas, memo
riter dicunt, de his nulla mentio. Cum manu.] Id est, liberalitate & largitione. nam hoc ipsum ar
guit, illos fauere factioni.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quoniam uita Pelagij prædicabatur à multis, & uir erat eruditionis haudquaq aspernandæ, D. Hieronymus rem agit fictis nominibus, quo pariter & minus læderet aduersariū, & ansam daret resi piscendi. Id quod primum se quoq fecisse scribit Augustinus, ut nomini parceret.

IN DIALOGOS ADVERSVS PELAGIANOS PROOEMIVM. C

SCripta iam ad Ctesiphontē epistola, in qua ad interrogata respōdi, crebra fratrum expostulatio fuit, cur promissum opus ultra differrē, in quo pollicitus sum, me ad cunctas eorū qui ἀπάθειαν prædicāt, quæstiunculas responsurū. Nulli enim est dubium, quin Stoicorū & Peripateticorū, hoc est, ueteris Academiæ, ista contētio sit: q alij eorū asserant πάθη, quas nos perturbationes possumus dicere, ægritudinē, gaudium, spem, timorē eradicari & extirpari posse de mentibus hominum: alij frangi eas, regi atq; moderari, & quasi infrenes equos quibusdam lupatis coerceri. Quorum sentētias & Tullius in Tusculanis disputationibus explicat: & Origenes ecclesiasticæ ueritati in Stromatibus suis miscere conatur: ut prætercam Manichæū, Priscillianum, Euagriū Hyperboritam, Iouinianū, & totius pene Syriæ hæreticos, quos sermone gentuli Abin & Paanin, id est, peruersos & Massilianos, Græcè εὐχίτας uocāt: quorum omnium ista sentētia est, posse ad perfectionē, & non dicam ad similitudinē, sed æqualitatē dei, humanam uirtutē & scientiam peruenire: ita ut asserant se ne cogitatione quidē & ignorantia, cum ad consummationis culmē ascenderint posse peccare. Et quanquam superiori epistola, quam ad Ctesiphontē scripsi contra errores eorum pro angustia temporis pauca perstrinxerim: hic liber quem nunc cudere nitimur, Socraticorum consuetudinē seruabit, ut ex utraq; parte quid dici possit exponat, & magis perspicua ueritas fiat, cum proposuerit unusquisq; quod senserit. Illud autē Origenis proprium est, impossibile esse humanam à principio usq; ad mortē non peccare naturam. Et rursum esse possibile, cum se aliquis ad meliora converterit, ad tantam fortitudinē peruenire, ut ultra peccare non possit. Aduersum eos autē, qui me dicunt hoc opus inflammatum inuidiæ facibus scribere: breuiter respondebo, nunquam me hæreticis pepercisse, & omni egisse studio ut hostes ecclesiæ, mei quoq; hostes fierēt. Heluidius scripsit contra sanctæ Mariæ uirginitatē perpetuam. Nunquid ut ei responderē, ductus inuidia sum, quē omnino in carne non uidi? Iouinianus, cuius ô Pelagi, à te nūc hæresis suscitat, Romanā fidē, D me absente turbauit, tam elinguis & sermonis putidi, ut magis misericordia dignus fuerit, q̄ inuidia. Illi quoq; respōdi ut potui. Ruffinus nō uni urbi, sed orbi blasphemias Origenis & περὶ ἀρχῶν libros, quantum in se fuit, intulit: ita ut Eusebij quoq; primū librum defensionis Origenis sub nomine Pamphili martyris ederet: & quasi ille parum dixisset, nouum pro eo uolumē euomeret. Num inuidemus ei, quia respondimus: & tanta in eo eloquētiæ fuere fulmina, ut me à scribendi atq; dictandi studio deterrerēt? Palladius seruilis nequitiæ, eandem hæresim instaurare conatus est, & nouam trāslationis Hebraicæ mihi calumniā struere. Num & illius ingenio nobilitatiq; inuidemus? Nunc quoq; mysterium iniquitatis operatur, & garrit unusquisq; quod sentit: ego solus sum, qui cunctorum gloria mordear: & tam miser, ut his quoq; inuideam, qui non merentur inuidiam. Vnde ut omnibus probarē me non odisse homines, sed errores, nec aliquorū infamiam quærere: magisq; dolere uicem eorum, qui falsi nominis sciētia supplantantur, Attici & Critobuli nomina posui, per quos & nostra pars & aduersariorum quid sentiret, expromerē. Quin potius omnes qui catholicam sectamur fidem, optamus & cupimus damnare hæresim, homines emendari. Aut certè si in errore uoluerint permanere, nō nostram culpam esse qui scripsimus, sed eorum qui mendacium prætulerunt ueritati. Breuiterq; calumniatoribus respondemus, qui sua in nos maledicta conferunt, Manichęorum esse hominum damnare naturam: & liberū auferre arbitrium, & adiutoriū dei tollere. Rursumq; apertissimæ insaniæ, hoc hominē dicere, quod deus est. Et sic ingrediendum uia regia, ut nec ad sinistram, nec ad dextram declinemus. Appetitumq; propriæ uoluntatis, dei semper credamus auxilio gubernari. Si quis aūt falso se infamari clamitat, & gloriatur nostra sentire, tunc ueræ fidei probabit assensum, cū apertè & absq; dolo aduersa damnauerit: ne audiat illud propheticū: Et in omnib. his non est cōuersa ad me pręuaricatrix soror eius Iuda ex toto corde suo, sed in mendacio. Minorisq; peccati est, sequi malum

A lum quod bonum putaueris, quàm non audere, quod bonũ pro certo noueris. Qui minas, iniuriam, paupertatem ferre non poſſumus, quomodo flammas Babylonis uincemus? Quod bellum ſeruauit, pax ficta non auferat. Nolo timore perfidiam diſcere, cum ueram fidem meæ Chriſtus reliquerit uoluntati.

DIALOGORVM D. HIERONYMI ADVERSVS PELAGIVM LIBER PRIMVS.

1 DIc mihi Critobule: Verúmne eſt quod à te ſcriptũ audio: poſſe hominem ſine peccato eſſe ſi uelit, & facilia eſſe præcepta? CRITOBVLVS. Verũ Attice, ſed non eodem ſenſu ab æmulis accipitur, quo à me dictum eſt. ATTICVS. Quid enim ambiguitatis in dicto eſt, ut diuerſæ intelligentię tribuatur occaſio? Nec quæro, ut de utroq; pariter reſpõdeas. Duo enim à te propoſita ſunt. Vnum, Poſſe hominẽ ſine peccato eſſe, ſi uelit. Alterum, Facilia dei eſſe præcepta. Licet ergo ſimul dicta ſint, tamen per partes ſingulas diſſerantur: ut quorum una uidetur fides, nulla ſit in ſententiarum diuerſitate contentio. CRIT. Ego Attice dixi, Hominem abſq; peccato poſſe eſſe, ſi uelit, non ut quidam maledici calumniantur, abſq; dei gratia: quod etiam cogitare ſacrilegium eſt: ſed ſimpliciter poſſe, ſi uelit, ut ſubaudiatur cum dei gratia. ATT. Ergo & malorum in te operum autor eſt deus? CRIT. Nequaquam ita ut autumas. Sed ſi quid in me boni habeo, illo ſuggerente & adiuuante completur. ATT. Non de natura quæro, ſed de actu. Quis enim dubitat deum omnium creatorem? Hoc mihi reſpondeas uelim, quod agis bonum, tuum eſt, an dei? CRIT. Meum eſt & dei, ut ego operer, & ille adiuuet. ATT. Et quomodo hæc omniũ opinio eſt, quod dei auferas gratiam, & quicquid homines agimus, propriæ tantum aſſeras uoluntatis? CRIT. Miror Attice, cur erroris alieni à me cauſam rationemq; flagites: & id quæras quod ſcriptum non eſt, cum perſpicuum ſit quod ſcripſerim. Dixi, ho- B minem ſine peccato eſſe poſſe, ſi uelit. Nunquid addidi, abſq; dei gratia? ATT. Sed ex eo quod non addidiſti, uideris negare. CRIT. Imò ex eo quod non negaui, dixiſſe exiſtimandus ſum. Neq; enim quicquid non dicimus, negare arbitrãdi ſumus. ATT. Confiteris ergo, poſſe hominem ſine peccato eſſe, ſi uelit, cum dei gratia? CRIT. Non ſolum fateor, ſed & liberè proclamo. ATT. Errat ergo, qui dei gratiam tollit? CRIT. Errat. Quin potius arbitrandus eſt impius, cum dei nutu omnia gubernentur: & hoc quod ſumus & habemus appetitum propriæ uoluntatis, dei cõditoris ſit beneficium. Vt enim liberum poſsideamus arbitrium, & uel ad bonam uel ad malam partem declinemus propria uoluntate, eius eſt gratiæ, qui nos ad imaginem & ad ſimilitudinem ſui tales condidit. ATT. Nulli ô Critobule dubium eſt, ex eius cuncta pẽdere iudicio, qui creator eſt omnium: & quicquid habemus, illius beneficio deputandum. Sed quæro, hoc ipſum quod dei aſſeris gratiæ, utrum ad conditoris referas beneficium: àn in ſingulis rebus putes eſſe quas gerimus, ut ſcilicet illius in omnibus utamur auxilio: an ſemel ab eo liberi arbitrij conditi, noſtra uoluntate uel uiribus agamus quod uolumus? Noui enim pleroſq; ueſtrum ita ad dei cuncta referre gratiam, ut non in partibus, ſed in genere: hoc eſt, nequaquam in ſingulis rebus, ſed in conditione arbitrij intelligant poteſtatẽ. CRIT. Non eſt ita ut autumas, ſed à me utrumq; dicitur: ut & dei gratiæ ſit, quod tales conditi ſumus: & per ſingula opera, illius adminiculo fulciamur. ATT. Conſtat ergo inter nos, in bonis operibus poſt propriam uoluntatem, dei nos niti auxilio, in malis diaboli. CRIT. Conſtat, & ſuper hoc nulla contentio eſt. ATT. Male ergo ſentiunt, qui per ſingulas res quas agimus, dei auferunt adiutorium: & illud quod Pſalmiſta canit: Niſi dominus ædificauerit domum, in uanum laborãt qui ædificant eam: Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam: & cætera huiuſcemodi, peruerſis interpretationibus, imò riſu dignis, ad alios ſenſus detorquere nitunt? CRIT. Quid mihi neceſſe eſt contra alios dicere, cum meũ reſponſum habeas? ATT. Tuum reſponſum cuiuſmodi?

Eos bene sentire, an male? CRIT. Et quæ me cogit necessitas, ut contra alios promã sen C
tentiam? ATT. Disputationis ordo & ratio ueritatis. An ignoras omne quod dicitur, aut esse, aut nõ esse: & aut inter bona, aut mala debere numerari? Hoc ergo de quo interrogo, aut bene dici, aut male, ingratis tibi fatendũ est. CRIT. Si in singulis rebus quas gerimus, dei utendũ est adiutorio: ergo & calamũ temperare ad scribendũ, & temperatũ pumice terere, manumq; aptare literis, tacere, loqui, sedere, stare, ambulare, currere, comedere, ieiunare, flere, ridere, & cætera huiuscemodi, nisi deus iuuerit, non poterimus? ATT. Iuxta meũ sensum nõ posse perspicuũ est. CRIT. In quo igitur liberum habemus arbitriũ, & dei in nos gratia custodit, si ne hoc quidẽ absq; deo possumus facere? ATT. Non sic donata est liberi arbitrij gratia, ut dei per singula tollatur adminiculum. CRIT. Non tollitur dei adiutoriũ, cum creaturæ ex semel dati liberi arbitrij gratia conseruentur. Si enim absq; deo, & nisi per singula ille me iuuerit nihil possum agere, nec pro bonis me iustè operibus coronabit, nec affliget pro malis: sed in utroq; suum uel recipiet, uel damnabit auxilium. ATT. Dic ergo simpliciter, cur dei auferas gratiã. Quicquid enim tollis in partibus, necesse est ut & in genere neges. CRIT. Non nego gratiã, cum ita me à deo asseram conditũ, ut per dei gratiam meę datũ sit uoluntati, uel facere quid, uel nõ facere. ATT. Dormitat ergo deus in operibus nostris, semel data liberi arbitrij potestate: nec orandus est, ut in singulis operibus nos iuuet, cum uoluntatis nostræ sit & proprij arbitrij, uel facere si uolumus, uel non facere si nolumus. CRIT. Quomodo in cæteris creaturis conditionis ordo seruatur: sic cõcessa semel liberi arbitrij potestate, nostræ uoluntati omnia derelicta sunt. ATT. Ergo (ut dixi) nõ debeo à deo per singula auxiliũ deprecari, quod semel meo datũ est iudicio? CRIT. Si in omnibus ille cooperatur, nõ est meum, sed eius qui adiuuat, imò qui in me cooperatur, præsertim cũ absq; eo facere nihil possim. ATT. Oro te, nõ legisti: Non enim uolentis, neq; currẽtis, sed miserẽtis est dei? Ex quibus intelligimus nostrum quidẽ esse uelle & currere, sed ut uoluntas nostra compleatur & cursus, ad dei misericordiã pertinere: atq; ita fieri, ut & in uoluntate nostra & in cursu D
liberũ seruetur arbitriũ, & in consummatione uoluntatis & cursus, dei cuncta potentiæ relinquantur. Scilicet nunc mihi scripturarũ testimonia replicãda sunt, quomodo per singula, dei à sanctis flagitetur auxilium: & in singulis operibus suis, illo adiutore & protecto re uti desiderent. Lege totum Psalteriũ, omnes sanctorum uoces, nihil erit, nisi ad deum in cunctis operib. deprecatio. Ex quo perspicuè ostenditur: te aut dei negare gratiã, quam tollis in partibus: aut si in partibus dederis, quod nequaq̃ te uelle manifestum est, in nostram sententiam transire: qui sic liberum homini seruamus arbitrium, ut dei per singula adiutorium non negemus. CRIT. Captiosa ista est conclusio, & de dialecticorum arte descendens. Mihi autem nullus auferre poterit liberi arbitrij potestatem, ne si in operibus meis deus adiutor extiterit, non mihi debeatur merces, sed ei qui in me operatus est. ATT. Fruere liberi arbitrij potestate, ut contra deum armes linguam tuam, & in eo te liberum probes, si tibi liceat blasphemare. Verum super hoc quid sentias, nulli dubiũ est: & præstigia confessionis tuæ, apertissima luce claruerunt. Nunc reuertamur ad id unde differere cœpimus. Dic mihi, si tibi uidetur hoc quod cum dei adiutorio paulo antè dicebas, posse hominem non peccare si uelit: in perpetuum dicas, an ad tempus & breue? CRIT. Superflua interrogatio est. Si enim ad tempus breue dixero: nihilominus referetur ad perpetuum. Quicquid enim ad breue dederis, hoc concedes & in perpetuum. ATT. Quid dicas nõ satis intelligo. CRIT. Itáne durus es, ut manifesta nõ sentias? ATT. Nõ me pudet nescire quod nescio. Et de quo futura est disputatio, debet inter utrunq; cõuenire quẽ sensum habeat. CRIT. Ego hoc assero, q̃ potest uno die se abstinere à peccato, posse & altero: qui duobus, posse & tribus: q̃ tribus, posse & triginta, atq; hoc ordine posse & trecẽtis, & tribus milibus, quamdiucunq; se uoluerit abstinere.. ATT. Dic ergo simpliciter, posse hominem in perpetuũ esse sine peccato, si uelit. Possumúsne omne quod uolumus? CRIT. Nequaquam. Neq; enim possum quicquid uoluero: sed hoc solum dico,

hominem

A hominem sine peccato posse esse si uelit. ATT. Quæso ut mihi respondeas. Hominẽ me putas, an beluam? CRIT. Si de te ambigo, utrũ homo an belua sis, ipse me beluam confitebor. ATT. Si ergo (ut dicis) homo sum, quomodo cum uelim & satis cupiã nõ peccare, delinquo? CRIT. Quia uoluntas imperfecta est. Si enim uerè uelles, uerè utiq; nõ peccares. ATT. Ergo tu q̃ me arguis nõ uerè cupere, sine peccato es, quia uerè cupis? CRIT. Quasi ego de me dicam, quem peccatorẽ esse confiteor: & nõ de paucis & raris, si qui uoluerint nõ peccare. ATT. Interim ex meo tuoq; iudicio, & ego qui interrogo, & tu qui respondes, peccatores sumus. CRIT. Sed possumus nõ esse si uelimus. ATT. Dixi me uelle nõ peccare, te quoq; hoc sentire non dubium est. Quomodo ergo quod uterq; uolumus, uterq; nõ possumus? CRIT. Quia plenè nõ uolumus. ATT. Da ergo qui maiorum nostrorum plenè uoluerint & potuerint. CRIT. Hoc quidem nõ facile est ostendere. Neq; enim quando dico hominẽ posse esse sine peccato si uelit, aliquos fuisse cõtendo: sed simpliciter posse esse si uelit. Aliud namq; est esse posse, quod Græcè dicit δύναμις,
2 aliud est esse, quod ipsi appellant ἐνέργειαν. Possum esse medicus, sed interim non sum. Possum esse faber, sed necdum didici. Quicquid igitur possum, licet necdum sim, tamen ero si uoluero. ATT. Aliud sunt artes, aliud id quod per artes est. Medicina & fabrica, & artes cęterę inueniunt in plurimis: sine peccato aũt esse perpetuo, diuinæ solius est potestatis. Itaq; aut da exemplum qui absq; peccato fuerint in perpetuũ: aut si dare nõ potes, confitere imbecillitatẽ tuam: & noli ponere in cœlum os tuum, ut per esse & esse posse, stultorũ illudas auribus. Quis enim tibi concedet, posse hominẽ facere, quod nullus unquam hominũ potuerit? Ne tu dialecticis imbutus quidem es? Si enim potest homo, non posse tollitur: si aũt non potest, posse subuertitur. Aut concede mihi aliquẽ potuisse, quod fieri potuisse contendis: aut si nullus hoc potuit, inuitus teneberis, nullum posse, quod impoßibile iactitas. Inter Diodorũ & Chrysippũ ualentißimos dialecticos περὶ δυνατῶν ista contentio est. Diodorus id solum potuisse fieri dicit, quod aut sit ue-
B rum, aut uerũ futurũ sit. Et quicquid futurũ sit, id fieri necesse est. Quicquid aũt non sit futurũ, id fieri nõ posse. Chrysippus uero & quæ nõ sunt futura, posse fieri dicit: ut frangi hoc margaritũ, etiam si id nunquã futurũ sit. Qui ergo aiunt, hominẽ posse esse absq; peccato si uelit, nõ poterunt hoc uerum probare, nisi futurũ docuerint. Cum aũt futura incerta sint omnia, & maxime ea quæ nunquã facta sunt: perspicuũ est eos id futurũ dicere, quod nõ sit futurũ: Ecclesiaste hanc confirmãte sententiam: Omne quod futurũ est, iam factum est in priori seculo. CRIT. Oro te, ut hoc mihi respondeas: poßibilia deus mandata dedit, an impoßibilia? ATT. Cerno quò tua tendat assertio. Sed de hoc in posterioribus disserendũ est, ne dum miscemus quæstionibus quæstiones, obscurã audientibus intelligentiã relinquamus. Reseruato igitur hoc quod fatemur: poßibilia deũ dedisse mandata, ne ipse autor iniustitiæ sit, si id exigat fieri, quod fieri nõ potest: nũc illud imple quod proposueras, posse hominẽ sine peccato esse si uelit. aut enim dabis eos qui potuerunt: aut si nullus potuit, liquido confiteberis hominem in perpetuũ uitare peccata non posse. CRIT. Quoniam urges me ut dem quod dare nõ debeo: illud quæso considera quod dominus dixerit, facilius camelum per foramẽ acus intrare posse, q̃ diuitem in regnum cœlorũ. Et tamẽ dixit fieri posse, quod nunquã factum est. Neq; enim camelus unquam per foramen acus ingressus est. ATT. Miror hominem prudentem propo suisse testimoniũ, quod contra se faciat. In hoc enim nõ quod fieri poßit, dictum est: sed impoßibile impoßibili comparatum. Quomodo enim camelus non potest intrare per foramen acus: ita & diues non ingreditur in regna cœlorum. Aut si potueris ostendere, quod diues ingrediatur regna cœlorum: sequitur ut camelus intret per foramen acus. Nec mihi Abrahã & cæteros quos in ueteri testamento diuites legimus, exemplo proponas, qui diuites ingreßi sunt regna cœlorum, cum ipsis diuitijs ad bona utentes opera, diuites esse desierint: imò cum non sibi, sed alijs diuites fuerint: & dispensatores magis dei, quàm diuites appellandi sint. Sed nobis Euangelica perfectio requirenda est: in qua

in qua præcipitur: Si uis perfectus esse, uade & uéde omnia quæ habes, & da pauperibus, C
& ueni sequere me. CRIT. Dum nescis, proprio captus es laqueo. ATT. Quoniã modo?
CRIT. Ex sentétia domini asseris posse hominẽ esse perfectũ. Quando enim dicit: Si uis perfectus esse, uéde omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me: Ostendit hominẽ si uoluerit & fecerit quæ præcepta sunt, posse esse perfectum. ATT. Validissimo quidem pugno me percussisti, ita ut caligo mihi ante oculos obuersari cœperit: sed tamen hoc ipsum quod dicit: Si uis perfectus esse, ei dicit, qui non potuit, imò noluit: & idcirco non potuit. Tu aũt ostende mihi, qui & uoluerit & potuerit: quod nunc pollicitus es. CRIT. Quæ enim me cogit necessitas ostendere qui perfecti fuerint: cum perspicuũ sit posse esse perfectos, ex eo, quod uni à saluatore sit dictum, & per unũ omnibus: Si uis esse perfectus. ATT. Tergiuersaris: in eodẽ luto hæsitas. Aut enim quod potest fieri, aliquando factum est: aut si nunquam factum est, fieri nõ posse concede. CRIT. Quid ultra differo? Scripturarũ autoritate uincendus es. Vt cætera intermittam: nónne his duobus testimonijs tibi imponet silentiũ: in quibus Iob, & Zacharias, Helizabetq; laudant? Nisi enim fallor, in Iob scriptũ est: Homo quidam erat in regione Hus, nomine Iob: & erat homo ille uerax, & sine crimine, uerus dei cultor, abstinẽs se ab omni re mala. Et iterum: Quis est qui arguit iustum meũ sine peccato: & loquit uerbis suis per ignorantiã? In Euangelio quoq; secundum Lucam: Fuit in diebus Herodis regis Iudæ sacerdos quidam, nomine Zacharias, de uice Abia, & uxor illi de filiabus Aaron, & nomẽ illius Helizabet. Erant aũt ambo iusti ante deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus dñi sine querela. Si uerus dei cultor est, & immaculatus, ac sine crimine: & qui ambulabant in cunctis iustificationib. domini, iusti sunt in conspectu eius: puto quod peccato careant, & nulla re indigeãt, quæ ad iustitiã pertinet. ATT. Proposuisti testimonia quæ nõ de alterius scripturæ loco, sed de proprijs libris absoluta sunt. Nam & Iob postq̃ percussus est plaga multa, aduersus dei sententiã, prouocans eum ad iudiciũ, dixisse conuincitur: Atq; utinam sic iudicaret uir cum deo, quomodo iudicat filius hominis cum D
collega suo. Et iterũ: Quis mihi tribuat auditorẽ: ut desideriũ meum omnipotẽs audiat, & librum scribat ipse qui iudicat? Et rursum: Si enim fuero iustus, os meũ impia loquet: & si absq; crimine, prauus inueniar: & si purificatus niue, & lotus manibus, satis me sorde tinxisti: execratũ est in me uestimentũ meum. Et de Zacharia scriptũ est: quod angelo natiuitatẽ filij pollicẽte dixerit: Vnde hoc sciã? Ego enim sum senex, & uxor mea processit in diebus suis: ob quæ statim silentio condemnat: Eris tacẽs, & loqui non poteris usq; ad diem quo fient hæc, quia non credidisti uerbis meis, quæ implebunt in tempore suo. Ex quo perspicuum est, iustos quidem & immaculatos dici: sed si negligẽtia subrepserit, posse concidere: & semper hominẽ in meditullio positũ, ut & de uirtutũ culmine ad uitia delabat, & de uitijs ascendat ad sublimia: & nunquam eum esse securũ, sed semper metuere in tranquillitate naufragiũ: ac per hoc hominẽ sine peccato esse non posse, dicente Solomone: Non est homo iustus super terram, qui faciat bonum, & nõ peccet. Et eodem in Regum libro: Neq; enim est homo qui nõ peccat. Ac beato Dauid: Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Et iterũ: Ne intres in iudiciũ cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuẽs. Et multa alia, quibus scripturæ sanctæ plenæ sunt. CRIT. Quid ergo respondebis ad illud exemplum quod ponit Euangelista Ioannes: Scimus quod omnis qui natus est ex deo, nõ peccat: sed generatio dei conseruat eum, & malignus non tangit eum? Scimus quoniam ex deo sumus, & mundus totus in maligno positus est. ATT. Par pari referam, & paruã Euangelistæ epistolã secundũ sensum tuum docebo esse contrariã. Si enim omnis qui natus est ex deo, peccatum non facit, quoniam semen eius manet in eo: & non potest peccare, quia ex deo natus est: qua consequentia idem in eodem loco loquitur: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est? Ignoras rationẽ, hæsitas atq; turbaris. Audi eundem Euangelistam: Si confiteamur

peccata

A peccata nostra, iustus & fidelis est, ut dimittat nobis peccata nostra, & mūdet nos ab omni iniquitate. Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur: & iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex dei consistit misericordia, dicente sancta scriptura: Iustus accusator sui est in principio sermonis. Et in alio loco: Dic tu peccata tua, ut iustificeris. Conclusit enim deus omnia sub peccato, ut omnibus misereat. Et hæc hominis summa est iustitia, quicquid potuerit habere uirtutis, nō suū putare esse, sed dñi qui largitus est. Qui ergo natus est ex deo, non peccat, q̄ diu semē dei manet in eo: & non potest peccare, quia ex deo natus est. Sed quia in agro dominico dormiente patrefamilias inimicus homo zizania superseminat, & frumēto bono, dum nescimus, loliū auenasq; steriles sator nocturnus interserit, ideo parabola ista euangelici patrisfamilias formidāda est: qui purgat aream, & frumēto horreis condito, paleas uentorū flatibus dispergēdas, & urendas ignib. derelinquit. Vnde & in Hieremia scriptū legimus: Quid paleis ad frumentū, dicit dominus? Paleę aūt à frumēto in consummatione seculi separant. Ex quo approbat dum sumus in corpore isto mortali, mixtos esse cum tritico. Quod si opposueris quare dixerit: Et nō potest peccare, quia ex deo natus est: audies, & ubi erit præmiū uoluntatis? Si enim ideo nō peccat, quia peccare nō potest, liberū tollet arbitriū, & nequaq̄ nostrum fiet, sed naturę bonū quæ peccata nō capiet. CRIT. Dudū faciliora proposui, ut te ad maiora exercerē, quid ad illud dicere potes, quod quamuis sis ingeniosus, nulla ualebis arte subuertere? Primū ponam de ueteri testamēto, deinde de nouo. Veteris testamenti princeps Moyses est: noui, dominus atq; saluator. Moyses loquit ad populum: Perfecti estote in conspectu domini dei uestri. Et saluator ad apostolos: Estote perfecti sicut pater uester cœlestis perfectus est. Aut enim possibile est audientibus facere quod Moyses & dominus præceperunt: aut si impossibile est, non est culpa eorū qui obedire non possunt, sed eius qui impossibilia præcepit. ATT. Hic locus apud imperitos, & scripturarū sanctarum meditationē usumq; & scientiam nō habentes, uidet opinioni tuæ prima fronte B blandiri. Cæterū discussus facile soluit. Et cum testimonia scripturarū alijs comparaueris testimonijs, ne sibi spiritus sanctus pro qualitate locorū & temporum uideatur esse contrarius, secundum illud quod scriptū est: Abyssus abyssum inuocat in uoce cataractarum tuarū: tunc ueritas apparebit, hoc est, Christum possibilia præcepisse dicentem: Estote perfecti, sicut pater uester cœlestis perfectus est: & tamē apostolos nō fuisse perfectos. CRIT. Non dico quid apostoli fecerint, sed quid Christus præceperit. Neq; enim culpa imperantis est, sed eorū qui audierunt imperiū, quod utiq; potuisse ex iustitia eius qui imperabat agnoscit. ATT. Pulchrè. Nolo ergo mihi dicas posse hominē sine peccato esse si uelit, sed posse hominē id esse quod apostoli non fuerunt. CRIT. Tam stultum me putas, ut audeam hoc loqui? ATT. Licet non loquaris, tamen ex propositione tua, ipsa consequentia & rerum ordine inuitus hoc loqueris. Si enim potest esse homo sine peccato, quod apostolos nō fuisse perspicuū est: potest esse super apostolos homo, ut taceam de patriarchis & prophetis, quorū in lege nō fuit perfecta iustitia, secundum illud Apostoli: Omnes quidem peccauerūt & indigēt gloria dei, iustificati gratis per dei gratiam, per redemptionē quæ est in Christo Iesu, quē proposuit deus propiciatorē. CRIT. Hęc argumētatio tortuosa est, ecclesiasticā simplicitatē inter philosophorū spineta concludēs. Quid Aristoteli & Paulo? q̄d Platoni & Petro? ut ille em̄ princeps philosophorū, ita hic apostolorū fuit, super quem ecclesia domini stabili mole fundata est: quæ nec impetu fluminis, nec ulla tempestate concutitur. ATT. Rhetoricaris, & dum mihi obijcis 3 philosophiam, ad oratorū castra trāscendis. Verum audi quid idem dicat orator tuus: Desine communibus locis, domi nobis ista nascuntur. CRIT. Nulla hic eloquentia est, nullus oratorum tumor, quorum definitio est, dicere ad persuadendum accommodatè, sed puram puro sermone quærimus ueritatem: aut dominum non impossibilia præcepisse, ut sint in culpa qui possibilia non fecerint: aut si non possunt fieri, non eos qui impossibilia non faciunt, sed eum qui impossibilia præcepit, quod nefas dictu sit, conuinci

iniustitiæ. ATT. Video te contra mores tuos uehementer esse cômotum, & propterea argumêtari desinam. Sed parumper te interrogabo, quid de illo Apostoli loco sentias, quem scribit ad Philippenses: Non quia accepi, aut iam perfectus sum. Persequor autē si comprehēdam, in quo apprehensus sum à Christo. Fratres, ego me necdū arbitror comprehendisse. Vnum aūt posteriorū obliuiscens, ad ea quæ priora sunt me extendēs, iuxta propositū sequor ad brauium supernę uocationis dei in Christo Iesu. Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus: & si quid aliter sapitis, hoc quoq; deus uobis reuelabit: & cætera quæ te scire nō dubito, & nos breuitatis studio præterimus. Dicit se necdū comprehendisse, & nequaq̃ esse perfectum, sed instar sagittarij ad propositū & ad signū iacula dirigere, quem significantius Græci σκόπον nominant, ne sagitta ad partē declinans alterā, imperitū ostendat sagittariū. Et asserit præteritorū se semper obliuisci, & ad priora semper extendi: per quæ docet præterita negligenda & futura cupiēda, ut quod hodie perfectum putauit, dum ad meliora & priora extendit, cras imperfectū fuisse conuincat. Atq; ita per singulos gradus, dum nunq̃ in statione, sed semper in cursu est, imperfectum doceat, quod homines putabamus esse perfectum, solamq; perfectionē & ueram iustitiam, dei tantū uirtutibus coaptandam. Secundum propositū, inquit, persequor ad brauiū supernæ uocationis dei in Christo Iesu. O apostole Paule, ignosce mihi quasi homunculo mea uitia confitenti, si audacter interrogē. Dicis te necdum accepisse, & necdum côprehendisse, & necdum esse perfectū: & præteritorū semper obliuisci, & ad priora te extendi, si quo modo possis occurrere in resurrectione mortuorū, & consequi brauiū supernę uocationis. Et quomodo statim infers: Quotquot ergo perfecti, hoc sapimus, siue sapiamus. Diuersa enim sunt exemplaria. & si quid sapimus siue sapiamus, nos esse perfectos? cōprehendisse quod nō cōprehendimus, accepisse quod nō accepimus, esse perfectos qui nondū perfecti sumus? Quid ergo sapimus, imò quid sapere debemus, qui perfecti nō sumus? Imperfectos nos esse confiteris, & necdū cōprehēdisse, necdū accepisse. Hæc est hominis uera sapiētia, imperfectū esse se nosse: atq;, ut ita loquar, cunctorum in carne iustorū imperfecta perfectio est. Vnde & in Prouerbijs legimus: Ad intelligēdam iustitiam ueram. Nisi enim esset & falsa iustitia, nunquā dei uera iustitia diceret. Et in eodem Apostoli loco sequit: Et si quid aliter sentitis, & hoc uobis deus reuelabit. Rem nouam audio. Qui paulo ante dixerat, nō quia iam accepi, aut iam perfectus sum: & uas electionis qui pro confidentia habitantis in se Christi audebat loqui: An experimentū quæritis eius qui in me loquitur Christus, & tamē simpliciter fatebat se non esse perfectum: nunc quod sibi propriè denegabat mittit in turbam, iungitq; se cū cæteris, & ait: Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus. Sed qua ratione hoc dixerit, exponit in sequentibus. Hoc, inquit, sapiamus, qui uolumus secundū humanæ fragilitatis modulū esse perfecti, necdū nos accepisse, necdū cōprehendisse, necdū esse perfectos. Et quia necdū perfecti sumus, & forsitā aliter sapimus, q̃ possit uera & perfecta perfectio: si quid aliter sapimus, & aliter intelligimus q̃ dei habeat scientia, & hoc nobis deus reuelabit: ut precemur cum Dauid atq; dicamus: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Ex quo perspicuū est, duas in scripturis sanctis esse perfectiones, duasq; iustitias, & duos timores. Primam perfectionē & incomparabilē ueritatē perfectamq; iustitiam dei uirtutibus coaptandam. Secundam aūt, quæ competit nostræ fragilitati, iuxta illud quod in Psalmis dicitur: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens: ad eam iustitiam quæ non comparatione, sed dei scientia dicitur esse perfecta. Iob quoq; & Zacharias & Helizabet iusti dicti sunt, secundum eam iustitiam, quæ possit in iniustitiam aliquando mutari: & non secundum illam quæ nunquā mutari potest, de qua dicitur: Ego deus & nō mutor. Et hoc est quod Apostolus alio loco scribit: Etenim nō est glorificatum quod glorificatum est, propter excellentē gloriā: quod uidelicet legis iustitia ad comparationē euangelicæ gratiæ, nō uideatur esse iustitia. Si enim, ait, quod destruit gloriosum est, multo magis quod permanet, erit in gloria. Et iterum: Ex parte scimus, & ex parte prophetamus.

Cum

A Cum aũt uenerit quod perfectum est, destruent̃ illa quæ ex parte sunt. Et uidemus nunc per speculũ & in ænigmate, tunc aũt facie ad faciẽ. Nunc cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut & cognitus sum. Et in Psalmis: Mirabilis facta est sciẽtia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam. Et iterũ: Existimabam cognoscere, hoc labor est in conspectu meo, donec introeam in sanctuariũ dei, & intelligam in nouissimis eorũ. Et in eodẽ loco: Vt iumentũ factus sum apud te, & ego semper tecũ. Et Hieremias: Stultus factus est omnis homo à scientia. Et idem Paulus apostolus: Fatuũ, inquit, dei, sapientius est hominibus. Et multa alia, quæ studio breuitatis omitto. CRIT. Argutè quidẽ mi Attice, memoriterq; dixisti. Sed labor tuus & multiplex testimoniorũ replicatio, meæ parti proficit. Neq; enim ego hominẽ deo comparo, sed alijs hominibus, quorũ collatione qui studium dederit, potest esse perfectus. Ac per hoc quando dicit̃, homo potest esse sine peccato si uoluerit: iuxta mensurã hominis, non iuxta dei dicit maiestatẽ, cuius cõparatione nulla creatura potest esse perfecta. ATT. O Critobule hæc memorãs mecũ facis. Et ego enim hoc sentio, nullam creaturã secundũ uerã consummatamq; iustitiã esse perfectã. Cæterũ aliũ differre ab alio, & diuersas esse in hominibus iustitias, nulli dubiũ est: & uel maiorẽ esse alium uel minorẽ: & tamẽ secundũ statũ & mensuram suam posse iustos nominari, qui aliorũ comparatione iusti non sunt. Verbi gratia, Paulus apostolus, uas electionis, qui plus omnibus apostolis laborauit: utiq; iustus erat, scribẽs ad Timotheum: Certamẽ bonũ certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de cætero reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex: nõ solũ aũt mihi, sed omnibus qui diligũt aduentũ eius. Iustus erat & Timotheus discipulus eius & imitator, quẽ docet quid agere debeat, & quẽ modum tenere uirtutũ. Putamúsne unã & eandem in utroq; fuisse iustitiam, & nõ plus habere meritorũ eum, qui plus omnibus laborauit? Multæ mansiones sunt apud patrẽ, quia & merita diuersa. Stella à stella differt in claritate, & in uno ecclesiæ corpore membra diuersa sunt. Habet sol fulgorẽ suum, luna quoq;
B noctis tenebras temperat, & quinq; sidera quæ uocant̃ errantia, diuersis & cursibus & luminibus cœlum peragrant. Innumerabiles sunt aliæ stellæ, quas micare in firmamẽto cernimus. In singulis diuersa sunt lumina, & tamẽ in suo unaquæq; perfecta est, ita duntaxat, ut comparatione maioris perfectione careat. In corpore quoq; cuius membra diuersa sunt, aliud oculus, aliud manus, aliud pes agunt. Vnde & Apostolus dicit: Non potest oculus dicere manui, nõ es mihi necessaria: aut iterũ caput pedibus, nõ desidero operam uestram. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetæ? nũquid omnes magistri? nunquid omnes cunctas habent uirtutes? nunquid omnes donationes habẽt sanitatũ? nunquid omnes linguis loquunt̃? nunquid omnes interpretant̃? Aemulamini dona maiora. Omnia aũt hæc operat̃ unus atq; idẽ spiritus, diuidẽs propria unicuiq; prout uult. In quo diligẽter attende, quod non dixerit, secundũ quod unũquodq; membrũ cupit, sed secundũ quod ipse uult spiritus. Neq; enim dicere potest uas figulo suo, quare ita uel ita me fecisti? An nõ habet figulus potestatẽ de eodem luto, aliud uas facere in honorem, aliud in contumeliam? Vnde consequẽter adiecit, æmulamini dona maiora: ut in fide & industria plus cæteris charismatibus habere mereamur, melioresq; simus his qui comparatione nostri in secũdo uel in tertio gradu positi sunt. In magna domo uasa diuersa sunt, alia aurea, alia argentea, ænea, ferrea ligneaq;. Et tamẽ secundũ modulũ suum cum æneũ uas perfectum sit, comparatione argentei uasis imperfectũ dicitur: rursumq; argenteũ aurei collatione deterius est. Atq; hoc modo, dum sibi inuicẽ comparant̃, imperfecta & perfecta sunt omnia. In agro terræ bonæ, ex una semẽte tricenarius & sexagenarius & cẽtenarius fructus exorit̃: ipsis numeris indicatur impar esse quod nascitur, & tamẽ in suo genere perfecta sunt singula. Helizabet & Zacharias quo testimonio quasi impenetrabili ueris clypeo nos docere possunt, quanto inferiores sunt beatæ Mariæ matris domini sanctitate, quæ consciẽtia in se habitantis dei liberè proclamat: Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, & san

ctum nomen eius. Et misericordia eius à progenie in progenies timētibus eum. Fecit potentiam in brachio suo. In quo animaduerte, quod beatam se esse dicat, non proprio merito atq; uirtute, sed dei in se habitantis clemētia. Ipse quoq; Ioannes, quo maior nō fuit inter natos mulierū, parentibus suis melior est. Non enim solum hominibus, sed & angelis testimonio domini comparatur. Et tamē qui cunctis hominibus erat maior, minimo in regno coelorum minor fuisse perhibetur. Quid mirum in collatione sanctorum, alios esse meliores, & alios inferiores, cum econtrario in collatione peccatorum hoc intelligi possit? Ad Hierusalem dicitur, quæ multis peccatorum erat confossa uulneribus, Iustificata est Sodoma ex te: nō quod Sodoma per se iusta sit, quæ in æternos collapsa cineres, audit per Ezechielem, Sodoma restituetur in antiquū: sed quod comparatione sceleratioris Hierusalem, hæc iusta uideatur. Illa enim dei filium trucidauit, hæc propter abundantiam panis & per luxuriæ magnitudinē excessit modū libidinis. Publicanus in Euangelio, qui percutiebat pectus, quasi thesaurū cogitationum pessimarū, & conscientia delictorū oculos non audebat attollere, superbientis Pharisæi collatione fit iustior. Et Thamar sub specie meretricis fallit Iudam, & ipsius sententia qui deceptus est, meretur audire, Iustificata est Thamar magis q̄ ego. Ex quibus omnibus approbat̄, nō solum ad comparationem diuinæ maiestatis homines nequaquam esse perfectos, sed ne angelorū quidem & cæterorum hominum, qui uirtutum culmina conscenderunt: cum & tu qui melior es alterius collatione, quem imperfectum esse monstraueris, rursum ab alio te præeunte uincaris, ac per hoc non habeas ueram perfectionē: quæ si perfecta sit, nulla re indiget. CRIT. Et quomodo Attice ad perfectionē diuinus sermo prouocat? ATT. Hac ratione qua dixi, ut secundum uires nostras unusquisq; nostrorū quantum ualuerit extendatur: si quo modo possit peruenire, & comprehendere brauiū supernæ uocationis. Deniq; omnipotēs deus, cui docet Apostolus iuxta dispensationē carnis assumptæ subijciendum filium, ut sit deus omnia in omnibus, perspicuè demōstrat sibi cuncta esse subiecta. Vnde & subiectionē sui propheta in finem præsumit, dicens: Nónne deo soli subiecta erit anima mea? ab ipso enim est salutare meum. Et quia in corpore ecclesiæ caput Christus est: quibusdam adhuc repugnantib. membris, uidetur corpus quoq; capiti non esse subiectum. Namq; si patitur unum membrū, compatiunt̄ omnia: & totū corpus, dolore unius membri cruciat̄. Quod dico, ita manifestius fiet. Quamdiu habemus thesaurū istum in uasis fictilibus, & fragili carne circūdamur, imò mortali & corruptibili, beatos esse nos credimus, si in singulis uirtutibus partibusq; uirtutū deo subiecti sumus. Cum aūt mortale hoc indutum fuerit immortalitate, & corruptiuū hoc incorruptione uestitum, & absorpta mors fuerit in Christi uictoria: tunc deus erit omnia in omnibus, ut nō sit tantum in Solomone sapiētia, in Dauid animi mansuetudo, in Elia & Phinees zelus, in Abraham fides, in Petro cui dictum est: Simon Ioannis amas me, perfecta dilectio, in electionis uase studium prædicandi: & in cæteris uel bina uel trina: sed totus in cunctis & omni uirtutum choro, sanctorum numerus glorietur, & sit deus omnia in omnibus. CRIT. Nullus ergo sanctorū, quamdiu in isto corpusculo est, cunctas potest habere uirtutes? ATT. Nullus, quia nunc ex parte prophetamus, & ex parte cognoscimus. Nec eñ possunt omnia esse in omnib. hominibus, quia nō est immortalis filius hominis. CRIT. Et quomodo legimus: Qui unam habuerit, omnes uidetur habere uirtutes? ATT. Participatione, non proprietate. Necesse est enim ut singuli excellant in quibusdam, & tamē hoc quod legisse te dicis, ubi scriptum sit nescio. CRIT. Ignoras hanc philosophorum esse sententiam. ATT. Sed nō apostolorum. Neq; enim mihi curæ est quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. CRIT. Obsecro te, nónne Iacobus apostolus scribit: Qui in uno offenderit, eum esse omnium reum? ATT. Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit unde coeperat disputatio, qui diuitē pauperi in honore prætulerit, reus est adulterij uel homicidij. In hoc enim delirant Stoici, paria contendentes esse peccata. Sed ita qui dixit, non moechaberis, dixit & non occides: quod & si non occidis, moecharis autem, factus

A ctus es transgressor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauibus comparant. Nec fe rula dignũ uitium, gladio uindicandũ est: nec gladio dignum scelus, ferula coercendum. CRIT. Esto, ut nullus sanctorũ omnes uirtutes habeat: hoc certe dabis, in eo quod potest facere, si fecerit, esse perfectum. ATT. Non tenes quid supra dixerim? CRIT. Quid nam illud est? ATT. Perfectum esse in eo quod fecit: & imperfectũ in eo quod facere nõ potuit. CRIT. Sed sicut perfectus est in eo quod fecit, quia facere uoluit: ita & in eo per quod imperfectus est, quia nõ fecit: perfectũ esse potuisse, si facere uoluisset. ATT. Quis enim nõ uult facere quod perfectum est? Aut quis nõ cunctis cupiat florere uirtutibus? Si totum requiris ab omnibus, tollis rerum diuersitatẽ & gratiarũ distantiã, & creatoris artificis uarietatẽ, cuius sacro propheta sonat carmine: Omnia in sapiẽtia fecisti. Indignetur lucifer, quare fulgorem lunæ non habeat. Luna super suis defectibus & labore causetur, cur annuũ solis circulum singulis mẽsibus expleat. Sol queratur quid offenderit, ut lunæ cursu tardior sit. Clamemus & nos homunculi, quid causæ extiterit, ut homines & non angeli facti simus: quanquam magister uester ὁ ἀρχαῖος, de cuius hæc fonte procedunt, omnes rationales creaturas æquo asserat iure conditas, ut instar quadrigarũ & curruum de carceribus exeuntes, in medio spacio uel corruant uel præteruolent, & ad optata perueniant. Elephanti tantæ molis, & gryphes in sua grauitate causent, cur quaternis pedibus incedant, cum muscæ culicesq;, & cætera huiuscemodi animantia sub pennulis senos pedes habeant: & aliqui uermiculi sint, qui tantis pedibus scateant, ut innumerabiles simul motus, nulla acies comprehendat. Dicat hæc Marcion & omnes hæretici, qui creatoris operibus illudunt. Vestrum decretũ hucusq; perueniet, ut dum singula calumniantur, manũ inijciant deo, cur solus deus sit, cur inuiderit creaturis, ut nõ omnes eadẽ polleant maiestate. Quod licet non dicatis (neq; enim tam insani estis, ut aperte pugnetis deo) tamẽ alijs uerbis loquimini, rem dei, homini copulantes, ut sit absq; peccato, quod & deus est. Vnde Apostolus super diuersis intonãs gratijs loquit: Diuisiones donationũ

B sunt, idem aũt spiritus: diuisiones ministeriorũ sunt, sed idem dominus: & diuisiones operationũ sunt, unus aũt deus, qui operatur omnia in omnibus. CRIT. Nimius es in una atq; eadem quæstione, ut persuadere coneris hominẽ uniuersa simul habere non posse, quasi aut inuiderit, aut nõ potuerit deus præstare imagini & similitudini suæ, ut in omnibus respondeat suo creatori. ATT. Egóne nimius, an tu? qui soluta proponis, & nõ intelligis aliud esse similitudinẽ, aliud æqualitatẽ, aliud picturam, hoc est ueritatẽ. Verus equus camporũ spacia transuolat, pictus parieti hæret in curru. Ariani dei filio nõ concedunt, quod tu omni homini tribuis. Alij non audent perfectum in Christo hominẽ confiteri, ne suscipere in eo hominis peccata cogant: quasi potentior sit creatio creatore, & idipsum tantum filius hominis, quod dei filius. Aut igitur propone alia quibus respondeam, aut desine superbire, & da gloriã deo. CRIT. Immemor es responsionis tuæ, & dum argumẽta argumẽtis cõnectis, ac per scripturarũ latissimos campos infrenis equi libertate baccharis, super fortissima quæstione, cui pollicitus es te in consequentibus responsurũ, omnino tacuisti, obliuionẽ simulans, ut necessitatẽ respõsionis euaderes. Sed ego stultus ad horam tribui quod petebas, existimans oblaturũ sponte quod acceperas, & non admonitũ reddere quod debebas. ATT. Nisi fallor, de possibilibus mandatis dilata est responsio. Pone igitur ut uolueris. CRIT. Aut possibilia deus mandata dedit, aut impossibilia. Si possibilia, in nostra potestate est ea facere si uelimus: si impossibilia, nec in hoc rei sumus, si non facimus, quod implere nõ possumus. Ac uero per hoc siue possibilia dedit deus mandata, siue impossibilia: potest homo sine peccato esse si uelit. ATT. Quæso ut patiẽter audias, nõ enim de aduersario uictoriã, sed cõtra mẽdaciũ quærimus ueritatẽ. Deus possibiles dedit humano generi oẽs artes, quippe quas plurimi didicerũt, ut taceã de his quas Græci βαναύσους uocãt, nos ad opera manuũ pertinẽtes possumus dicere: uerbi gratia, Grãmaticã, Rhetoricã, philosophiæ tria genera, Physicã, Ethicã, Logicam, Geometriã quoq; & Astronomiã, Astrologiã, Arithmeticã, quæ & ipsæ partes philosophiæ

losophiæ sunt. Medicinā etiā quæ in tria diuiditur, δόγμα, μέθοδον, ἐμπειρίαν. Iuris quoq; c
& legum scientiam. Quis nostrum, quamuis sit ingeniosus, poterit omnia comprehen- 4
dere: cum eloquentissimus orator de rhetorica & iuris scientia disputans, dixerit: Pauci unū possunt, utrumq; nemo. Vides ergo quod deus possibile iusserit: & tamen id quod possibile est, per naturā nullum posse complere. Dedit itaq; præcepta diuersa, uirtutesq; uarias, quas omnes simul habere non possumus. Atq; ita fit, ut quod in alio aut primū, aut totum est, in alio ex parte uersetur: & tamen non sit in crimine, qui nō habet omnia: nec condemnet ex eo quod nō habet, sed iustificetur ex eo quod possidet. Definit Apostolus qualis episcopus esse debeat, scribens ad Timotheum: Oportet episcopum esse irreprehensibilem, unius uxoris uirum, sobrium, pudicum, ornatū, hospitalem, docilem: non uinolentū, non percussorem, sed mansuetū, non litigiosum, sine auaritia, domum suam bene regentē, filios habentē subditos cum omni pudicitia. Et iterum: Non neophytum, ne inflatus in iudiciū incidat diaboli. Oportet autem eum etiam testimoniū de foris habere bonum, ne in opprobriū incidat & laqueū diaboli. Tito quoq; scribens discipulo, quales episcopos debeat ordinare, breui sermone demonstrat. Ideo reliqui te Cretæ, ut quæ reliqua sunt corrigas: & constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego præcepi tibi: Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, nec in accusatione luxuriæ, aut non subiectos. Oportet aūt esse sine crimine, siue sine accusatione (hoc enim magis ἀνέγκλητον sonat) sicut dispensatorem dei, non proteruum, non iracundum, non uinolentum, non percussorem, non turpis lucri appetitorem: sed hospitalem, benignū, pudicum, iustum, sanctum, continentem, obtinentem doctrinæ fidelem sermonem: ut possit exhortari in doctrina sana, & contradicētes arguere. Vt diuersarum personarum uaria præcepta nunc sileam, circa mandata episcopi me tenebo. Vult certè deus tales esse episcopos siue presbyteros, quales uas electionis docet. Primū quod dixit, Irreprehensibilis: aut nullus, aut rarus. Quis enim est qui nō quasi in pulchro corpore, aut neuū, aut uerrucam habeat? Si enim ipse Apostolus dicit de Petro, quod non recto pede incesse- D
rit in Euangelij ueritate, & intantum reprehensibilis fuerit, ut & Barnabas adductus sit in eandem simulationem: quis indignabitur id sibi denegari, quod princeps apostolorum non habuit? Deinde unius uxoris uirum, sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem ut reperias, illud certè quod sequitur διδακτικὸν, qui possit docere, non ut interpretatur Latina simplicitas docilem, cum cæteris uirtutibus difficulter inuenies. Vinolentum quoq; & percussorē, & turpis lucri cupidum repudiat Apostolus: & pro his cupit mansuetum, absq; iurgio, sine auaritia: & ut domū suam optimè regat: quodq; difficillimum est, ut filios habeat subiectos, cū omni pudicitia, uel filios carnis, uel filios dei. Cum omni, inquit, pudicitia. Non enim sufficit propriam habere pudicitiam, nisi ea filiorum & comitum ac ministrorum pudore decoretur, dicente Dauid: Ambulans in uia immacu
lata, hic mihi ministrabit. Consideremus quoq; ἐπίτασιν pudicitiæ, filios habentem sub 5
ditos in omni pudicitia, ut non solum opere, sed sermone quoq; & nutibus se abstineat ab impudicitijs: ne fortè illud incidat Heli, qui certè increpauit filios suos dicens: Nolite filij mei, nolite: non bonam famam audio ego de uobis. Corripuit & punitus est, quia non corripere debuit, sed abijcere. Quid faciet, qui gaudet ad uitia? qui emendare non audet? qui conscientiam suam metuit? & quod cunctus populus clamitat, nescire se simulat? Quodq; sequitur μὴ νεόφυτον, ut etiam à nullo accusetur, ut bonam opinionem ab his qui foris sunt habeat, ut etiam maledictis aduersariorum careat, & quibus doctrina displicet, placeat conuersatio, puto quod non facile sit reperire: maximeq; illud, ut potens sit aduersarijs resistere, & peruersas opprimere & superare doctrinas. Vult ut nō neophytus episcopus ordinetur: quod uidemus nostris temporibus pro summa eligi iustitia. Si baptismus statim iustum faceret, & omni plenū iustitia, nequaquam utiq; Apostolus neophytum refutaret: sed baptismus uetera peccata conscindit, nouas uirtutes nō tribuit: dimittit è carcere, & dimisso si laborauerit præmia pollicetur. Aut nullus, inquā,

A aut rarus est, qui omnia habeat, quæ habere debet episcopus. Et tamen si unũ uel duo de catalogo uirtutũ episcopo cuiquã defuerint, non tamẽ iusti carebit uocabulo: nec ex eo damnabitur, quod non habet, sed ex eo coronabitur, quod possidet. Omnia enim habere, & nullo indigere, uirtutis eius est, qui peccatũ non fecit, nec dolus inuẽtus est in ore eius: qui cum malediceretur non maledixit, qui cõfidenter uirtutũ cõscientia loquebatur: Ecce uenit princeps mundi huius, & in me inuenit nihil. Qui cum esset in forma dei nequaq̃ rapinã arbitratus est, æqualẽ se esse deo: sed se exinaniuit, formã serui accipiens, & factus est obediens usq; ad mortẽ, mortẽ autem crucis. Propterea donauit ei deus nomen quod est supra omne nomen, ut in nomine Iesu flectant genu, cœlestia, terrestria & inferna. Si ergo in una episcopi persona pauca præcepta, aut nequaq̃, aut difficulter inuenies: quid facies de omni homine, qui cuncta debet implere mandata? Ex corporalibus cõsideremus spiritualia. Alius uelox est pedibus, sed non fortis manu. Ille tardus incessu, sed stabilis in prælio est. Hic pulchram habet faciem, sed raucæ uocis est. Alius tetram, sed dulci modulatione cantat. Illũ ingeniosum, sed obliuiosum: hunc memorem, sed tardi uidemus ingenij. In ipsis cõtrouersijs, in quibus quondam pueri lusimus, non omnes similiter uel in prooemijs, uel in narrationibus, uel in excessibus, uel in argumentis, aut exemplorũ copia, & epilogorũ dulcedine se agunt: sed eloquentiæ suæ, alia atq; alia in parte dissimiles sunt. De uiris magis ecclesiasticis loquar: Multi super euãgelia bene disserunt: sed in explanatione Apostoli, impares sui sunt. Alij cum in instrumento nouo optime senserint, in psalmis & ueteri testamento muti sunt. Hoc totũ dico, quod non omnia possumus omnes: rarusq; aut nullus est diuitũ, qui in omni substantia sua paria uniuersa possideat. Possibilia præcepit deus, & ego fateor. Sed hæc possibilia cuncta, singuli habere non possumus: non imbecillitate naturæ, ne calumniã facias deo: sed animi lassitudine, qui cunctas simul & semper non potest habere uirtutes. Quod & si in eo arguis creatorẽ, quare te talem cõdiderit, qui deficias atq; lassescas: dicam iterũ, maior erit

B reprehẽsio, si eum uolueris accusare, quare te deum non fecerit. Sed dices: Si non possum, ergo peccatũ non habeo. Habes peccatũ quare non feceris, quod alius potuit facere. Rursumq; ille, cuius tu cõparatione deterior es, uel tui in alia uirtute, uel alterius erit collatione peccator: atq; ita fit, ut quemcũq; primũ putaueris, minor sit eo, qui se in alia parte minor est. CRIT. Si non potest homo esse sine peccato, quomodo Iudas scribit apostolus: Ei aũt qui potens est uos cõseruare sine peccato, & cõstituere ante cõspectum gloriæ suæ immaculatos? Quo testimonio cõprobatur posse hominẽ esse sine peccato, & maculam non habere. ATT. Non intelligis quę proposueris. Neq; enim homo potest esse sine peccato, quod tua habet sententia: sed potest si uoluerit deus hominem seruare sine peccato, & immaculatũ sua misericordia custodire. Hoc & ego dico, quod deo cuncta possibilia sunt. Homini autẽ non quicquid uoluerit possibile est, & maxime id esse, quod nullam legeris habere creaturã. CRIT. Non dico hominẽ esse sine peccato, quod tibi forsitan impossibile uidetᷣ: sed posse esse si uelit. Aliud est eñ esse, aliud posse. Esse, quærit exemplũ: posse, ostẽdit imperij ueritatẽ. ATT. Nugaris, nec meministi illius prouerbij, actũ ne agas: & in eodẽ cœno uolutaris, imò laterẽ lauas. Pro quo nihil aliud audies, nisi hoc quod omnibus patet: rem te uelle firmare, quæ nec est, nec fuit, & forsitan

C nec futura est. Atq; ut ipso uerbo utar, & stulticiã ἀσυστάτου argumentationis ostẽdam, esse posse te aio dicere, quod esse non possit. Hoc enim quod proposuisti posse hominẽ sine peccato esse si uelit, aut uerũ est, aut falsum est. Si uerũ est, ostẽde qs fuerit: si falsum, quicquid falsum est, nunq̃ fieri potest. Verũ hæc quasi explosa taceantur, & in scriniolis uestris tantũ mussitent, publicã faciẽ formidantia. Transeamus ad alia, in quibus perpetua oratione utendũ est: ita duntaxat, ut habeas potestatẽ refellendi & quærendi si quid uolueris. CRIT. Audiã patienter: non enim dicã libenter, & magis mirabor ingenium, cuius stupeo falsitatẽ. ATT. Vtrũ falsa sint an uera quæ dicturus sum, cum audieris tũc probabis. CRIT. Loquere ut uis, mihi decretum est si respondere non potuero, magis

ſilere quàm mendacio acquieſcere. ATT. Quid intereſt utrũ te tacentẽ an loquentẽ ſu- C
perem: & iuxta Protei fabulã,uigilantẽ capiam an dormientẽ? CRIT. Cum dixeris quæ
uolueris,audies quæ nequaq̃ uelis. Veritas enim laborare poteſt,uinci non poteſt. ATT.
Libet ſententias tuas parumper diſcutere:ut intelligant ſectatores tui,quàm diuinum in
te mirentur ingeniũ. Dicis ſine peccato eſſe non poſſe, niſi qui ſcientiam legis habuerit:
per quod magnam partẽ Chriſtianorũ excludis à iuſticia: & qui prædicator es impeccan
tiæ,omnes prope peccatores eſſe pronuncias. Quotus enim quiſq; Chriſtianorũ habet
legis ſcientiã: quam in multis doctoribus eccleſiæ,aut raro,aut difficulter inuenias? Ve-
rum tu tantæ es liberalitatis, ut fauorem tibi apud Amazonas tuas concilies: ut in alio lo
co ſcripſeris,ſcientiam legis etiam fœminas habere debere: cum Apoſtolus doceat eſſe
tacendum mulieribus in eccleſia: & ſi quid ignorant, domi uiros ſuos debere conſule-
re. Nec ſufficit tibi dediſſe agmini tuo ſcientiam ſcripturarũ: niſi earum uoce & canticis
delecteris. Iungis enim & ponis in titulo,quod & fœminæ deo pſallere debeant. Quis e-
nim ignorat pſallendũ eſſe fœminis in cubiculis ſuis,& abſq; uirorũ frequentia & con-
gregatione turbarũ. Verũ tu donas quod non licet: ut quod uerecunde facere debeant,
& abſq; ullo arbitro,magiſtri autoritate proclament. Decimoquarto titulo. Addis præ-
terea: ſeruũ dei nihil amarũ de ore ſuo, ſed ſemper quod dulce eſt & ſuaue debere pro-
ferre: & quaſi alius ſit ſeruus dei, alius doctor & ſacerdos eccleſiæ, prioris oblitus ſen-
tentiæ,ponis in alio titulo uigeſimoſecundo: ſacerdotẽ ſiue doctorẽ omniũ actus ſpecu
lari debere,& fiducialiter corripere peccantes: ne pro iiſdem rationẽ reddant,et eorum
ſanguis de ſuis manibus requiratur. Nec ſemel dixiſſe cõtentus,idipſum replicas: & in-
culcas trigeſimoprimo titulo, ſacerdotẽ ſiue doctorẽ nemini adulari debere,ſed auden
ter omnes corripere: ne & ſe & eos qui eum audiunt, perdat. Tanta'ne eſt in uno opere
diſſonantia: ut quid prius dixeris neſcias? Si enim ſeruus dei nihil amarum de ſuo debet
ore proferre,ſed ſemper quod dulce & ſuaue eſt: aut ſacerdos & doctor ſerui dei non
erunt,qui fiducialiter debent corripere peccantes, & nulli adulari, ſed audacter omnes D
increpare: aut ſi ſacerdos & doctor non ſolum ſerui dei,ſed inter ſeruos eius principa-
lem tenent locũ, fruſtra ſeruis dei blanditias & dulcedines reſeruaſti: cum hoc proprie
hæreticorũ ſit,& eorũ qui decipere cupiunt audientes: Dicente Apoſtolo: Huiuſmodi
enim Chriſto domino noſtro non ſeruiũt,ſed ſuo uentri. Et per dulces ſermones & be-
nedictiones ſeducunt corda innocentiũ. Semper inſidioſa, callida, blanda eſt adulatio.
Pulchreq; adulator apud philoſophos definitur, blandus inimicus. Veritas amara eſt,
rugoſæ frontis ac triſtis,offenditq; correptos. Vnde & Apoſtolus loquit: Inimicus uo-
bis factus ſum,ueritatem dicens uobis? Et Comicus: Obſequiũ amicos, ueritas odiũ pa-
rit. Quapropter & paſcha cum amaritudinibus comedimus: & uas electionis docet pa-
ſcha celebrandum in ueritate & ſynceritate. Veritas in nobis ſit & ſynceritas,& amaritu
do ilico cõſequetur. Illud uero quod in alio ponis loco, omnes uoluntate propria regi,
quis Chriſtianorũ poteſt audire? Si enim non unus,nec pauci,nec multi, ſed omnes re-
guntur propria uoluntate: ubi erit auxiliũ dei? Et quomodo illud exponis? A dño greſ-
ſus hominis dirigunt: Et,nõ eſt in homine uia eius. Et,nemo poteſt quicq̃ accipere,niſi
datũ fuerit ei deſuper: Et in alio loco: Quid enim habes quod non accepiſti? Et ſi accepi
ſti,quid gloriaris,quaſi non acceperis? dicente dño ſaluatore: Non deſcendi de cœlo,ut
faciã uoluntatẽ meã,ſed uoluntatẽ eius q̃ me miſit patris. Et in alio loco: Pater ſi fieri po
teſt,tranſeat à me calix iſte. Verumtamẽ non quod ego uolo, ſed ſicut tu. Et in oratione
dominica: Fiat uoluntas tua,ſicut in cœlo & in terra. Qua ſẽtẽtiæ temeritate aufers dei
omne pręſidiũ: & quod in alio loco fruſtra conaris adiũgere,non abſq; dei gratia,quo-
modo ſentire uelis,ex hoc loco intelligitur: dum gratiam eius non ad ſingula refers ope
ra,ſed ad cõditionis ac legis & liberi arbitrij poteſtatẽ. Septuageſimoſecundo titulo. Il-
lud uero quod in ſequenti ponis capitulo: in die iudicij iniquis & peccatoribus non par
cendũ,ſed ęternis eos ignibus exurẽdos,ferre quis poteſt: & interdicere te miſericordiam
dei

A dei,& ante diem iudicij de sententia iudicis iudicare: ut si uoluerit iniquis & peccatoribus parcere,te præscribente non posit? Dicis enim. Scriptũ est in centesimotertio psalmo: Deficiant peccatores à terra & iniqui,ita ut non sint. Et in Esaia: Cõburẽtur iniqui & peccatores simul,& qui relinquunt deum consummabuntur. Et non intelligis cõminationẽ dei interdũ sonare clementiã? Non enim dicit æternis ignibus exurendos, sed à terra deficere & iniquos esse cessare. Aliud enim est ipsos à peccato & iniquitate desistere,& aliud ipsos perire in perpetuum, & æternis ignibus concremari. Deniq; Esaias de quo ponis testimoniũ: Comburentur,inquit,peccatores & iniqui simul,non addidit in æternũ. Et qui relinquunt deum consummabuntur. Proprie hoc de hæreticis loquitur, qui rectũ fidei tramitẽ relinquentes consummabuntur,si noluerint ad dominũ reuerti, quem dereliquerunt. Quæ sententia & tibi parata est, si neglexeris ad meliora conuerti. Deinde cuius est temeritatis,iniquos & peccatores impijs iungere: qui à nobis sic definiuntur. Omnis impius iniquus est, & peccator: nec reciprocatur, ut posimus dicere: Omnis peccator & iniquus, etiã impius est. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui noticiam dei non habent,uel cognitã transgresione mutarũt. Peccatũ autem & iniquitas,pro qualitate uitiorũ, post peccati & iniquitatis uulnera recipit sanitatẽ. Vnde scriptum est: Multa flagella peccatoris: Et non interitus sempiternus: Et per omnia flagella atq; cruciatus emendatur Israel. Quem enim diligit dominus corripit: flagellat autẽ omnem filium quem recipit. Aliud est cædere magistri & parentis affectu,aliud contra aduersarios crudeli animo desæuire: Quam ob causam,& in primo psalmo canitur: Quoniam non resurgũt impij in iudicio. Iam enim in perditionẽ sunt præiudicati. Neq; peccatores in consilio iustorũ. Aliud enim est gloriã perdere resurgendi, aliud perire perpetuo. Veniet,inquit,hora,in qua omnes qui in sepulchris sunt,audient uocẽ eius: & egredientur qui bona fecerunt in resurrectionẽ uitæ: qui autem mala egerunt, in resurrectionẽ iudicij. Vnde & Apostolus eodẽm sensu,quia eodem & spiritu, loquitur ad Ro-

B manos: Quicunq; enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et quicunq; in lege peccauerunt,per legem iudicabunt. Sine lege impius est, qui in æternum peribit. In lege peccator credens in deũ,qui per legẽ iudicabitur,& non peribit. Si peccatores & iniqui æternis ignibus exuruntur,non times sententiã tuam,qui iniquũ & peccatorẽ te esse dicis? Et argumentaris hominẽ non esse sine peccato,sed esse posse. Ergo solus ille saluet, qui nunq fuit, nec est, sed futurus est, aut forsitan nec futurus: & pereant omnes, quos retro fuisse legimus. Tu ipse qui Catoniana nobis inflaris superbia, & Milonis humeris intumescis,qua temeritate peccator, magistri nomen assumis? Aut si iustus es,& humilitate simulas peccatorẽ, mirabimur atq; gaudebimus habere te solũ & posidere cũ socijs,quod nec patriarcharũ,nec prophetarũ,nec apostolorũ quispiam habuit. Si autem Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & diabolo tribuit pœnitentiã: quid ad nos,qui & diabolũ & satellites eius omnesq; impios & præuaricatores dicimus perire perpetuo: & Christianos si in peccato præuenti fuerint, saluandos esse post pœnas. xx. ti. Iungis præterea duo capitula inter se discrepantia: quæ si uera sint,os aperire non poteris: non habentẽ sapientiã & intellectũ scripturarũ, nisi qui didicerit, scire non posse. xx. ti. Et iterũ: Scientiã legis non usurpare debere indoctũ. Aut enim magistrũ,à quo didiceris proferre cogeris,ut tibi scientiã legis liceat usurpare: aut si magister talis est, qui ab alio non didicerit, & docuerit te quod ipse ignorabat: restat ut non recte facias,qui indoctus usurpas scientiam scripturarũ, & magister prius q̃ discipulus esse cœpisti. Nisi forte humilitate solita,magistrũ tuum iactitas dominũ, qui docet omnem scientiã,& cum Moyse in nube & caligine facie ad faciẽ audis uerba dei, & inde nobis cornuta fronte procedis. Nec hoc sufficit,sed repente mutaris in Stoicũ,& de Zenonis nobis tonas supercilio. Lxxiij. ti. Christianũ illius debere esse patientiæ, ut si quis sua auferre uoluerit,grataner amittat. Nónne nobis satis est,patienter perdere quod habemus,nisi uioleto atq; raptori agamus gratias,& eũ cunctis benedictionibus prosequamur

mur? Docet Euangeliũ ei, qui nobiſcũ uelit iudicio contendere, & per lites ac iurgia au c ferre tunicã, etiam palliũ eſſe cõcedendũ: non præcipit, ut agamus gratias, & læti noſtra perdamus. Hoc dico, non quod aliquid ſceleris in hac ſententia ſit, ſed quod ubiq; mediocria ὑπερβολικῶς transeas, & magna ſecteris. Vnde adiungis, gloriam ueſtium & ornamentorũ deo eſſe contrariam. Quæ ſunt, rogo, inimicitiæ contra deum, ſi tunicã habuero mundiorẽ: ſi epiſcopus, presbyter, & diaconus, & reliquus ordo eccleſiaſticus in adminiſtratione ſacrificiorum candida ueſte proceſſerint? Cauete clerici, cauete monachi, uiduæ & uirgines: periclitamini, niſi ſordidas uos atq; pannoſas uulgus aſpexerit. Taceo de hominibus ſeculi, quibus aperte bellum indicitur, & inimicitię contra deum, ſi precioſis atq; nitentibus utantur exuuijs. Clxiiij. ti. Audiamus & cætera. Inimicos ut proximos diligendos, ſtatimq; oppreſſus grauiſsimo lethargo, ponis & dicis. Clxi. ti. inimico nunq̃ eſſe credendũ: quod ſibi eſſe contrariũ, etiã me ſilente, perſpicuũ eſt. Sed dices utrunq; uocibus ſcripturæ cõtineri: non animaduertens, quo ſenſu in ſuis locis dicta ſint. Præceptũ eſt mihi, ut diligã inimicos, & orem pro perſecutoribus. Nũquid iuſſum eſt, ut ita diligã, quaſi proximos & conſanguineos & amicos, ut inter æmulũ & neceſſariũ nulla diſtantia ſit? Si inimicos diligo quaſi proximos, amicis quid amplius exhibebo? Aut ſi hoc dixeris, illud tacere debueras, ne contraria ſibi in eodem loco dicere uidearis, inimico nunq̃ eſſe credendũ. Sed quomodo diligatur inimicus, & lex docet: Iumentũ aduerſarij ſi ceciderit, ſubleuandũ. Et Apoſtolus: Si eſurierit inimicus tuus, ciba illũ: ſi ſitierit, da illi potũ. Hoc eñ faciens, carbones ignis congregabis ſuper caput eius: non in maledictũ & condemnationẽ (ut pleriq; exiſtimant) ſed in correctionẽ & pœnitudinẽ: ut ſuperatus beneficijs, excoctus feruore charitatis, inimicus eſſe deſiſtat. Cxxiij. Addis prætereà regnũ cœlorũ etiã in teſtamento ueteri repromitti: ponisq; teſtimonia de apocryphis, cum perſpicuũ ſit, regnũ cœlorũ primũ in Euangelio prædicari per Ioannem baptiſtã & dominũ ſaluatorẽ & apoſtolos. Lege Euangelia. Ioannes baptiſta clamat in deſerto: Pœnitentiã agite, appropinquauit enim regnũ cœlorum. Et de ſaluatore D ſcriptũ eſt: Ex eo tempore cœpit prædicare & dicere: Pœnitentiã agite, appropinquauit enim regnũ cœlorũ. Et iterũ: Circuibat Ieſus ciuitates & uicos, docens in ſynagoga eorum & prædicans regnum dei. Et apoſtolis præcipit: Ite & prædicate dicẽtes, quoniam appropinquauit regnum cœlorũ. Tu autẽ nos Manichæos uocas, cur legi Euangelium præferentes, in illa umbram, in hoc ueritatem eſſe dicamus: & non intelligis ſtulticiam tuam impudentiæ copulatam. Aliud eſt damnare legem, quod Manichæus facit: aliud legi præferre Euangeliũ, quæ apoſtolica doctrina eſt. In illa enim ſerui, in hoc præſens dominus loquitur: ibi promittitur, hic impletur: ibi initia, hic perfectio eſt: in illa operum fundamenta iaciuntur, hic fidei & gratiæ culmen imponitur. Hoc poſuimus, ut egregij præceptoris doctrina monſtraretur. Centeſimus titulus eſt, poſſe hominem ſine peccato eſſe, & dei mandata facile cuſtodire, ſi uelit: de quo abunde dictum eſt. Cumq; ſe imitatorẽ, imò expletorẽ operis beati martyris Cypriani, ſcribentis ad Quirinum, eſſe fateatur, non intelligit ſe in eodem opere dixiſſe contraria. Ille in quinquageſimoquarto titulo tertij libri, ponit: neminem ſine ſorde & ſine peccato poſſe eſſe: ſtatimq; iungit teſtimonia, in quibus ſcriptũ eſt apud Iob: Quis enim mundus à ſordibus? ne ſi unius etiam diei ſit uita eius in terra. Et in pſalmo quinquageſimo: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis cõcepit me mater mea. Et in epiſtola Ioannis: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipſos decipimus, & ueritas in nobis non eſt. Tu è diuerſo aſſeris, poſſe hominẽ ſine peccato eſſe: & ut hoc uerũ dixiſſe uidearis, ſtatim adiũgis: & dei mãdata facile cuſtodire, ſi uelit: quæ aut rarus, aut nullus impleuit. Si eñ facilia ſunt, debent à pluribus cuſtodiri. Sin autẽ, ut concedamus tibi, rarus quiſquã ea implere poteſt, manifeſtũ eſt eſſe difficile quod rarũ eſt. Atq; ut hoc augeas, & magnitudinẽ tuæ uirtutis oſtendas, quod ſcilicet de bono conſcientiæ theſauro eructare credaris, ponis in titulo cẽteſimo uigeſimotertio: ne leuiter quidẽ eſſe peccãdũ. Et quid ſit hoc leuiter, ne forte in

a te in opere te aliquis dixiſſe exiſtimaret, adnectis centeſimo triceſimoprimo titulo:malum uero nec cogitandũ:neq; illius ſententiæ recordaris: Delicta quis intelligit? ab occultis meis mũda me domine,& ab alienis parce ſeruo tuo: cum eccleſia etiã ea quæ per ignorantiã delinquimus, & ſola cogitatione peccamus, delicta eſſe fateatur: intantũ, ut hoſtias pro errore iubeat offerri:& pontifex qui pro cuncto populo deprecat̃,ante pro ſe offerat uictimas:qui certe nunq̃ pro alijs iuberet offerre,niſi iuſtus ipſe eſſet:nec rurſum pro ſe offerret,ſi peccato careret ignorantię. Scilicet nunc mihi latiſsima ſcripturarum ſpacia peragranda ſunt,ut doceam errorẽ & ignorantiã eſſe peccatũ. CRIT. Obſecro te, nónne legiſti: Qui uiderit mulierẽ ad concupiſcendũ, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo? Non ergo ſolus aſpectus & incentiua uitiorũ reputantur in peccatũ, ſed ea quibus attribuimus aſſenſum. Aut enim uitare poſſumus malam cogitationẽ, & conſequenter poſſumus carere peccato: aut ſi uitare non poſſumus,non reputatur in peccatum,quod caueri non poteſt. ATT. Callide quidem argumentaris, ſed non intelligis argumentationẽ tuam contra ſacras ſcripturas facere. Volunt enim eloquia ſcripturarum etiam ignorantiã habere peccatum. Vnde & Iob offert hoſtias pro filijs ſuis,ne forte per ignorantiam in cogitatione peccauerint. Et qui ligna cedit,ſi ſecuri ac ferro fugiente de ligno homo fuerit occiſus, pergere iubet̃ ad urbẽ fugitiuorũ: & tamdiu illic eſſe, quamdiu ſacerdos maximus moriatur,id eſt,redimatur ſanguine ſaluatoris: aut in domo baptiſmatis,aut in pœnitẽtia, quæ imitatur baptiſmatis gratiã per ineffabilẽ clementiã ſaluatoris: qui non uult perire quenq̃,nec delectatur mortibus peccatorũ,ſed ut conuertantur & uiuant. CRIT. Rogo quæ eſt iſta iuſticia,ut in peccato tenear erroris, cuius reatũ non habet cõſcientia? Neſcio me peccaſſe,& eius rei quam neſcio, pœnas luo? Et quid plus faciã,ſi ſponte peccauero? ATT. A me ſententiæ & diſpoſitionis dei cauſas requiris? Reſpõdet ſtultæ interrogationi tuæ liber Sapiẽtiæ: Altiora te ne quęſieris,& fortiora te ne ſcrutatus fueris. Et alibi: Noli eſſe ſapiens multũ, & noli argumẽtari plus q̃ oporteat. Et in eodẽ loco: In ſapiẽtia & in ſimplicitate cordis quærite deũ. Ac ne forte huic uolumini cõtradicas,audi Apoſtolũ,Euãgelica clangentẽ tuba: O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ dei,q̃ inſcrutabilia ſunt iudicia eius,& inueſtigabiles uiæ eius. Quis enim cognouit ſenſum dñi? aut qs cõſiliarius eius fuit? Iſtæ ſunt quæſtiones,de qbus & in alio ſcribit: Stultas autẽ & ineruditas quæſtiões deuita,ſciẽs quoniã lites generãt. Et Eccleſiaſtes (de quo certe libro nulla eſt ambiguitas) Dixi,inquit,ſapiẽs efficiar,& ipſa longe facta eſt à me. Profunda profunditas,quis eam inueniet? A me quæris,quare figulus aliud uas fecerit in honorẽ,aliud in cõtumeliã: & non uis acquieſcere Paulo pro ſuo dño reſpõdẽti? O homo,tu qs es,q reſpõdes deo? Audi ergo breuiter teſtimonia ſcripturarũ, ut ſtulta,imò impia ſciſcitatio tua in perpetuũ cõticeſcat. Loquit̃ deus in Geneſi: Nõ adijciã ultra maledicere terræ propter opera hominũ,qa appoſita eſt mẽs hominis diligẽter ad mala à pueritia. Abrahã et Sara,audita repromiſsiõe filij Iſaac,ridẽt in corde ſuo,& tacita cogitatio non latet ſciẽtiã dei. Arguunt̃ in riſu,& ipſa cogitatio, quaſi pars infidelitatis reprehẽdit̃. Attamẽ non ex eo quod riſere, diffidẽtiæ cõdemnant̃: ſed ex eo ꝙ poſtea crediderũt,iuſticiæ palmã acceperunt. Lot neſcit in cõcubitu filiarũ quid fecerit,& inebriatus ab eis non habet crimẽ cõſciẽtiæ, & tamẽ error in uitio eſt. Argue ſanctũ uirũ Iacob,quare Rachel formoſam dilexerit,pro qua & ſeruiuit multo tempore, & in Liæ primo cõcubitu fuerit cõtriſtatus: & acquieſce tandẽ humanæ fragilitati, quæ etiã pulchra corpora diligit,& deformia deteſtatur. Luget Iacob mortẽ filij ſui Ioſeph,& multo tempore cõſolationẽ non recipit filiorũ: reſpõdetq; lugens & gemens: Vadam ad infernũ: & probat ſe hominẽ,dũ iuſtus ignorat quid actũ ſit de iuſto filio Ioſeph. In Exodo ſcriptũ eſt. Si percuſſerit aliquis quempiã,& mortuus fuerit, morte moriatur. Sin autẽ non uolens,ſed deus tradidit eum in manibus eius, dabo tibi locũ, ad quẽ confugiat qui ocoiderit. In quo notandum eſt,quod deus tradidit hominẽ in manus eius: & ille qui occidit per ignorantiam, exilio condemnatur. In Leuitico lex ponitur: Anima ſi peccauerit in

b

rit in cõspectu domini:non sponte ex omnibus præceptis domini,quę non oportet fie-ri:fecerit unum ex eis,siue pontifex fuerit, siue omnis synagoga, & reliquus populus:& postea didicerit peccatũ suum,quod peccauit per ignorantiã:offeret munus, hircum de capris,masculũ immaculatũ:& ponet manus suas super caput eius, interficietq; illum in loco ubi mactantur holocausta corã domino,quia pro peccato est. Statimq; in sequentibus: Si tetigerit aliquid immundũ,quod non liceat tangere, & fecerit per ignorantiã: & postea didicerit:siue promiserit aliquid, & fuerit oblitus: pronunciabit peccatũ suũ, in quo peccasse se perspicit:& offeret domino pro his quæ peccauit,agnã siue caprã pro peccato suo quod peccauit: & precabitur pro eo sacerdos super peccato, & dimittetur ei peccatũ. Sin autẽ non præualuerit manus eius, ut offerat ouem pro peccatis suis quibus peccauit:duos turtures, aut duos pullos columbarũ offeret domino: unũ pro peccato,& unũ in holocaustũ: & portabit ea ad sacerdotẽ, & offeret sacerdos id quod pro peccato est primũ, & in ipso recõciliabitur pro peccato quod peccauit,& dimittetur ei. Cæteraq; his similia,quę studio breuitatis omitto,ne fastidiũ stomacho tuo faciã.In cõsequentibus quoq; narrat Moyses, quod in consecratione Aaron & filiorũ eius obtulerit uitulũ pro peccato,& posuerit Aaron & filij eius manus super eum,super caput uidelicet uituli,qui erat pro peccato: & mactauerit eum,& tulerit de eius sanguine & posuerit super cornua altaris in circuitu digito suo, atq; altare mundauerit. Similiter in ariete fecerit,& de sanguine eius tetigerit auriculã eius dexterã & manũ dexterã, & summitatẽ pedis dextri. Et post multa alia, quæ narrare longissimũ est, enumeratis diebus septẽ ita legimus:Factũ est quoq; die octauo,& uocauit Moysen,Aaron,& filios eius, & omnes seniores Israel, & dixit ad Aaron:Tolle uitulũ de bobus pro peccatis, & arietẽ in holocaustũ immaculatũ,& offeres eos in cõspectu domini: & senioribus Israel loquere, dicens:Tollite hircũ de capris uiuũ pro peccato, & uitulũ immaculatũ anniculũ in holocaustum. Dixitq; Moyses ad Aaron:Accede ad altare,& fac pro peccato tuo:& reliqua. Rursumq; eleuauit Aaron manus suas super populũ, & benedixit eis. Descenditq; cum D fecisset pro peccato & holocausto & salutari. Mulier generat liberos lege naturali & immunda est,si masculũ peperit,diebus quadraginta:si fœminã, diebus octoginta. Accusa creatorẽ,cur immundũ quicq̃ nominet quod ipse condidit. Et non solũ ipsa immunda est,sed & omne quod tetigerit. Cũq; dies,inquit, purgationis eius cõpleti fuerint super filio aut filia, offeret agnũ anniculũ immaculatũ, & pullum columbarũ, & turturẽ pro peccato,ad ostium tabernaculi testimonij sacerdoti,qui offeret in conspectu domini,& expiabit pro ea sacerdos. De leproso quoq; dicitur, quod in die purgationis eius offeratur pro eo uictima pro peccato,duoq; turtures & duo pulli columbarũ: unus pro peccato,alius in holocaustũ. Et qui fluxũ seminis patitur, eodem sacrificij ordine pro peccato & holocausto liberatur.Et ad extremũ infertur. Timoratos facite filios Israel ab immundicijs suis,& non morientur pro peccato suo, si cõtaminauerint tabernaculũ testamenti.Ipsi quoq; Aaron præcipitur,ut non omni tempore ingrediatur in sancta sanctorum,ne fortè moriatur.Cumq;,ait,uoluerit intrare,offerat uitulũ pro peccato, & arietẽ in holocaustũ,duosq; hircos accipiat ab uniuerso populo:unũ ex eis offerat pro peccato suo,& unũ pro peccato populi,& arietẽ in holocaustũ.Alter hircorũ cuncta peccata suscipit populi, in typum domini saluatoris, & effert in solitudinẽ: & sic placatur deus omni multitudini.Ad extremũ dicitur:Si comederit homo de sanctificatis per ignorantiam,imputatur ei iniquitas atq; delictũ & uoti reus erit. Vnde & Apostolus monet eucharistiã domini cum cautione sumendam: ne in condemnationẽ nobis sumamus atq; iudiciũ.Si damnatur in lege ignorantia,quanto magis in Euangelio cõscientia? Trãseamus ad Numeros,& ob cõtentiosorũ impudentiam refutandam, summa quæq; carpamus. Nazaræus sancto crine uenerabilis, alterius subita morte maculat, & omnes dies consecrationis eius præteriti irriti fiunt: posteaq; pro eo offeruntur duo turtures, & duo pulli columbarũ:unus pro peccato,& alter in holocaustum.In die quoq; consummationis

A mationis eius offertur agnus cum holocausto & agna pro peccato. Et post multa scriptum est: Vt nunc magnificetur fortitudo domini, sicut loquutus est, dicens: Dominus longanimis & multæ misericordiæ, auferẽs iniquitatẽ & scelera, & mundans non faciet innocentem: pro quo Septuaginta interpretati sunt, & emundans non mundabit reum: quod scilicet etiam post indulgentiã, reus sit propriæ conscientiæ. Cumq́; ait, ignoraue rit populus, & fecerit unũ ex his quæ facere non debuit, post ceremoniarũ longũ ordinem infertur & dicitur: Offerte hircũ caprarũ pro peccato, & placabit sacerdos pro omni synagoga filiorũ Israel, & propiciabitur ei dominus, quia ignorantia est: & ipsi offerent oblationẽ suam in sacrificiũ domino pro peccato suo, in conspectu eius, quoniam nescierunt. Ibiq́; additur: Si anima una peccauerit per ignorantiã, offeret caprã annicu lam pro peccato ignorantiæ corã domino: & deprecabit pro ea sacerdos, eo quod igno rauerit, pro peccato ignorantiæ corã domino: & rogabit pro ea, & propiciabitur ei. In kalendis singulorũ mensiũ offert hircus caprarũ pro peccato domino. In pascha quoq; per dies octo, à die decimoquarto mensis primi, usq; ad uigesimũprimũ diem sacrificiũ pro peccato est. In pentecoste hircus pro peccato offertur: & in kalendis mẽsis septimi, quando tubarũ clangor cõcinit, eadem hirci pro peccato religio conseruat. Die quoq; decimo eiusdem mensis septimi, quoniam ieiuniũ est usq; ad uesperũ, offertur hircus caprarum pro peccato, præter eum hircũ, qui ante holocaustũ pro peccato ex lege mactatur. In diebus quoq; Scenopegiæ, quando figebantur tabernacula, à die decimoquinto eiusdem mensis septimi usq; ad diem uigesimũsecundũ, inter alias uictimas semper pro peccato hircus offerebatur: ut illud impleatur beati Dauid: Tibi soli peccaui, & malũ coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cũ iudicaris. Sex ciuitates eliguntur exilij eorũ, qui non sponte, sed per ignorantiã, uel iactu lapidis, uel impulsione manus, uel ioco, uel lasciuia absq; inimicitijs, infelicitate magis q̃ uoluntate peccauerunt: & tamen non absq; crimine sunt dum relegantur in perpetuũ, & ante constitutũ diem, nec

B supplicatione, nec precio eorũ reuersio impetrari & redimi potest. In Deuteronomio, qui liber præteritorũ enumeratio est, perspicue demonstratur non in operibus nostris atq; iusticia, sed dei misericordia nos conseruari, dicente domino per Moysen: Ne dicas in corde tuo, cum subuerterit eos dominus deus tuus à facie tua, in iusticia mea introduxit me dominus, ut posideam terram hanc: quia in impietate gentiũ istarũ dominus cõsumet eos à facie tua: non in iusticia tua & directione cordis tui intrabis, ut posideas terram eorũ, sed in impietate eorũ dominus deus tuus consumet eos à facie tua, ut suscitet uerbũ quod loquutus est patribus tuis, Abrahã, Isaac & Iacob. Et scies quod non in iusticia tua dominus deus tuus dabit tibi terrã optimã, ut posideas eam: quia populus duræ ceruicis es tu. In eo autẽ quod dixit: Perfectus eris cũ domino deo tuo: quo sensu dixerit, ex consequentibus approbatur: Cum ingressus, inquit, fueris terram, quam dominus deus tuus dabit tibi, non disces facere abominationes gentiũ illarũ: nec inuenietur in te qui traducat filiũ uel filiã suam per ignẽ. Diuinationibus uel omnibus augurijs & maleficis artibus & incantationib. non seruies, ut interroges magos & hariolos & mortuos. Abominatio enim domini est omnis qui facit hæc. Et propter has abominationes dominus deus tuus consumet eas à facie tua, perfectus eris cum domino deo tuo. Deniq; infert: Quia gentes istæ quas tu posidebis, hariolos & diuinos audiunt. Tibi autem non sic dedit dominus deus tuus. Statimq́; subiungit: Prophetã unum ex te de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dñs deus tuus, ipsum audies, Ex quo ostenditur perfectũ hic dici, non qui cunctas uirtutes habeat, sed qui perfectũ & unũ sequatur deum. Narratq́; similiter de conditione exulum, qui per ignorantiã peccauerũt, quo cõfugere debeant, atq; subiungit: Quando ædificaueris domũ nouam, facies loriculã tecto tuo in circuitu, ne sanguinis reus sis, cum aliquis ceciderit ex ea. Et iterum: Si fuerit in te uir, qui non sit mundus à nocturno fluxu, egredietur extra castra, & non ingredietur mediũ castrorũ: cumq́; aduenerit uespera, lauabit se aqua, & post occubitũ solis ingredietur mediũ eo-

Hier. 10. 2

rum.De Iesu filio Naue duo tantũ ponam testimonia.Peccauit Achan, & totus populus C
offendit. Dixitq; dominus ad Iosue : Non poterunt stare filij Israel in cõspectu inimico-
rum suorũ,sed dorsa uertent aduersarijs suis : quia factũ est anathema in eis. Et non ad-
dam ut sim uobiscũ,nisi contritũ fuerit anathema de medio uestrũ. Cumq; sacrilegium
quæreretur, & sors latentẽ inuenisset reum,interficiuntur cum Achan filij eius,& filiæ,
boues,asini,pecora,tabernaculũ,& quæcunq; habere potuit,igne deleta sunt. Esto ipse
peccauerit,quid cõmisere filij? quid boues? quid asini? quid pecora? Fac ergo calumniã
quare unus peccauerit, & pars populi trucidata sit? Cur & ipse lapidatur, & omnia quæ
habere potuerit,ultrix flamma cõsumpserit? Dicamus & aliud : Non erat,inquit,ciuitas
quam non tradidit dominus filijs Israel,absq; Eueo qui habitabat in Gabaon,omnes pu
gnando ceperunt:quia à domino factũ erat,ut induraret cor eorũ,& pugnarent contra
Israel,ut interficerentur:& non fieret in eis misericordia, & perirent, sicut præcepit do
minus Moysi.Si domini factũ est uoluntate, ut pacẽ non reciperent, nec susciperent Is-
rael,dicamus iuxta Apostolũ:Quid ergo queritur? Voluntati enim eius quis potest resi-
stere? De Samuel & Malachim:Ionathã fauũ mellis gustauit in sceptro, & illuminatis o-
culis periclitatur,quod nesciens fecerit. Hoc enim scriptura testatur, quod ignorauerit
à patre esse præceptũ ne quisquã gustaret,donec uictoria domini cõpleretur.Intantũ au
tem iratus est dominus,ut sors inueniret occultũ,& ipse fateretẽ,dicens:Gustaui in sum-
mitate sceptri,quod est in manu mea parum mellis,& ecce ego morior. Et postea inter-
cessione & precibus populi liberatus est,dicentis ad Saul:Num Ionathan morietur,qui
fecit salutẽ hanc magnam in Israel? Absit. Viuit dñs,si ceciderit de capillis capitis eius in
terrã,quia cum domino fecit diem hanc:& liberauit dominus Ionathan,& non est mor
tuus. Samuel irascitur Sauli,& non uult ire cum rege.Postea precibus uincitur,ut osten
dat humani animi in diuersum mutationẽ.Pergit Bethlehẽ,singulos filiorum Iesse putat
ipsos esse,quos dominus requirebat.Quũq; uidisset Eliab ait,Ecce in conspectu domi-
ni Christus eius.Et ait dominus ad eum : Ne respicias ad uultũ eius,& ad staturã corpo- D
ris illius, quoniã abieci eum. Aliter enim uidet homo, aliter deus. Homo enim uidet in
facie,deus in corde.Atq; in hunc modum per omnes errat,per omnes corrigitur, ut pa
teat humanæ mentis infirmitas. Mephiuoseth Saul filius interficitur dolo à Rechab &
Baana filijs Remmon Berotitæ:quumq; nunciassent Dauid, & caput aduersarij demon
strarent,occisi sunt à Dauid,dicente: Viri impij occiderunt uirũ iustum in domo sua,&
in lectulo suo.Certe Mephiuoseth iustus non erat,& tamẽ in eo iustus appellatur,quod
absq; noxa interfectus est.Oza leuites,quũ arca domini transferretur Hierusalẽ,& lasci-
uientes boues plaustrũ in partẽ alterã declinassent,misit manũ ut sustentaret inclinatam
arcã.Statimq; sequitur:Iratus est furor dñi in Ozam, & percusit eum deus ibi pro igno
rantia,& mortuus est iuxta arcã dei. Cõtristatusq; Dauid, quod percusserat dñs Ozam,
timuit dominũ in illa die,& ait : Quomodo ingredietur ad me arca dñi. Dauid iustus &
propheta,& unctus in regẽ,quẽ elegit dominus secundũ cor suum, ut faceret cũctas uo
luntates eius:ut uidet ignorantiã,domini furore punitã,terretur atq; tristatur: nec quæ-
rit causam à dño,quare percusserit ignorantẽ, sed similẽ sententiã pertremiscit. Præce-
pit Dauid principi exercitus Ioab,ut numeret populũ:statimq; scriptura cõmemorat:Et
percusit cor suum Dauid,& dixit ad dominũ : Peccaui uehementer,quia hoc feci. Cum
iuberet ut fieret, utiq; quid diceret ignorabat : & tamen se ipse reprehendit, & pro hac
culpa septuaginta milia hominũ angeli gladio trucidantur. Solomon cõpletis templi cę
remonijs,utrasq; palmas tetendit ad dominũ,& ait : Cũ peccauerit tibi populus,non est
enim homo qui non peccet.Ahia propheta Silonites nesciebat ad se uenire uxorẽ Hie-
roboam:dixitq; dominus:Ecce uxor Hieroboam ingredietur, ut quærat uerba à te pro
filio suo qui ægrotat,iuxta hoc & iuxta hoc loqueris ad eam.Heliseus sedebat in monte,
uenit ad eum mulier,cuius filius mortuus erat, & amplexata pedes eius,uociferatur. Re
pellente autẽ eam Giezi,dixit ad eum uir dei:Dimitte eam,quoniam anima eius in ama-
ritudine

A ritudine eſt:& dominus cælauit à me, ut non annunciaret mihi. In libro dierũ legimus: Fuerunt filij Sobal patris Cariathiarim, qui prophetabat ex dimidio. Et iterũ: Filij autem Salma patris Bethlehem & Netophati corona domus Ioab, & qui prophetabat ex dimidio Zarai, & cætera. Similiter utiq; ſancti erant qui prophetabant, & tamen perfectam non meruerunt accipere prophetiam: nequaquã de futuro ſecundum tropologiam, ſed impræſentiarũ iuxta hiſtoriam prophetantes. Habacuk propheta canticũ ſuum hoc inſcribit titulo: Oratio Hab acuk prophetæ pro ignorationibus. Loquutus enim fuerat audacter ad dominum, & dixerat: Vſquequo domine clamabo, & non audies? Vociferabor ad te uim patiens, & non ſaluabis? Quare oſtendiſti mihi iniquitatẽ & laborem, uidere prędam & iniuſticiam? Contra me factum eſt iudicium, & contradictio potentior: propter hæc lacerata eſt lex, & non peruenit uſq; ad finem iudicium: quia impius præua let aduerſus iuſtum, propterea egreditur iudicium peruerſum. Pro quo ſe ipſe reprehendens, quod per ignorantiam ſit loquutus, ſcribit canticum pœnitentiæ. Si peccatũ non erat ignorantia, ſuperfluo ſcribit librũ pœnitudinis: & inaniter uoluit id lugere, quod peccatum non habet. In Ezechiel extrema parte, ubi per ædificium templi in monte ſiti, eccleſiæ multa poſt ſecula futuræ ſacramenta narrant: primo & ſeptimo die menſis primi, offeruntur uictimæ pro peccatis omnium: in quo per errorẽ, aut ignorantiam peccauerunt. Septem quoq; diebus paſchæ, hircus ſemper pro peccato mactatur. Septimi menſis quintadecima die, idem pro peccatis ſacrificiorum ordo celebratur. Et poſt alia plurima, quæ non eſt iſtius temporis replicare, ſcriptum eſt: Erat autem ibi locus ad occidentem, dixitq; ad me: Iſte eſt locus, ubi coquere debent ſacerdotes hoſtiam pro peccato & pro ignorantia. Hieremias loquitur ad deum: Scio domine, quod non eſt hominis uia eius: nec uiri eſt ut ambulet & dirigat greſſus ſuos. Ideoq; prauum eſt cor hominis & inſcrutabile, & quis cognoſcet illud: In prouerbijs legimus: Eſt uia quæ uidetur recta eſſe apud homines, & nouiſsima eius ueniunt in profundum inferni. Ecce & hic

B manifeſte ignorantia cõdemnatur, cum aliud putat homo, & ſub ſpecie ueritatis ad inferna delabitur. Multæ, inquit, cogitationes in corde hominis: ſed non tamen illius uoluntas, quæ incerta & fluctuans atq; mutabilis eſt, ſed dei conſiliũ obtinet. Quis, inquit, gloriabitur caſtum ſe habere cor? Et quis confidet mundum ſe eſſe à peccato? Dulcis eſt enim homini panis mẽdacij, & poſtea implebitur os eius calculo. A domino greſſus hõminis diriguntur: mortalis autem quomodo ſcire poterit uias ſuas? Omnis uir uidetur ſibi iuſtus, ſed corrigit corda omnium deus. Filius malus iuſtum ſe facit, & non leuat exitum ſuũ. Filius malus excelſos habet oculos, & palpebris ſuis eleuatur. Eſt enim iuſtus, qui perit in iuſticia ſua. Vnde dicitur ad eum: Ne ſis iuſtus multum, nec quaſi per ignorantiam quæras ſuperflua, ne fortè obſtupeſcas. Quæcunq; enim laborauerit homo ut requirat, non inueniet. Si dixerit ſapiens ſe intelligere, reperire non poterit. Cor enim filiorum hominum repletum eſt malicia.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIANOS LIBER SECVNDVS. CRITOBVLVS.

MVLTA quidẽ de ſcripturis ſanctis memoriter copioſeq; dixiſti, & quaſi quibuſdam nubibus, clarum uiſus es ueritatis lumen operire, ſed quid ad rem? His enim cunctis teſtimonijs, uideris hominum accuſare naturam: ac per hoc inuidiam referre in deum, ſi tales homines condidit: ut obliuione & ignorãtiæ peccato, carere non poſsint. Ex quo perſpicuum eſt, hominem poſſe, ſi uoluerit, non peccare. Id enim fecit, quod uitare non potuit. Vbi autem auferțur poſsibilitas, aufertur & uitium. Nemo enim in eo condemnatur, quod facere non potuit. ATT. Sæpe dixi te non intelligere conatus meos, nec cõſiderare quid argumenteris, ſed quid deus iuſſerit. Pro obliuione, errore & ignorantia, quaſi pro peccato offeruntur ſacrificia: ſiue hoc male iuxta te, ſiue bene iuxta me: deus præcepit:

meum est obseruare quod iussit, tuum dei iussa reprehendere. CRIT. Quoniam uim fa c
cis perspicuæ ueritati, & me trahis ad blasphemiã: concedam tibi hoc in ueteri lege præ-
ceptum, de qua scriptum est: Vetera transierunt, ecce facta omnia noua. Nunquid & de
Euangelio poteris hoc approbare, ut puniatur quispiã pro eo quod nesciat: & ante pœ-
nas luat, quàm reus sit ignoranuiæ? ATT. Dum ignoramus, Manichæus nobis cõsurgit
repente, qui legem dicit abolitam, & solos noui testamẽti legendos libros. CRIT. Quid
enim à me audiuisti, ut hoc autumes? Et lex enim patribus data, pro tempore iusta & san
cta: & ueniente Euangelij perfectione, uiliora cessarunt. ATT. Ergo nequaq̃ obseruan-
dum est, quod lege præcipitur? CRIT. Quædam obseruanda, quædam prætermittenda
sunt. ATT. Quoniam te uideo esse doctissimũ, dic mihi quæ de ueteri testamento obser
uare debeam, & quæ relinquere. CRIT. Mandata obseruare debemus, quæ ad uitam &
mores pertinent corrigendos: de quibus dictum est: Mandatum domini lucidum, illu-
minans oculos. Quæ autem ad ceremonias legis, & ritus sacrificiorum pertinent, relin-
quenda sunt. ATT. Ignosce mihi, cum legis & omnium scripturarũ scientiam iactites,
non animaduertis quid uelim dicere. CRIT. Hoc intelligo quod loqueris, & non quod
taces. ATT. Tacere uideor, qui tantis exemplis docere te uolui, peccare hominem per
ignorantiam: & pro peccato ut in lege hostias, ita & in euangelio offerendam pœnitudi
nem? CRIT. Da testimonium noui instrumenti, ubi error & ignorantia & impossibi-
litas mandati teneatur in crimine. ATT. Non necesse est multa proferre. Vnum profe-
ram, cui certe contradicere non poteris. Vas electionis perspicue loquitur: Consentio
enim legi dei iuxta interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis,
repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris
meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum
Christum dominum nostrum. CRIT. Protulisti testimonium, quod pro me facit. Li-
berati ergo de corpore huius mortis per grauã domini nostri Iesu Christi, nequaquam
ultra peccare debemus. ATT. Liberati quidem sumus baptismo saluatoris. Sed id mihi D
edissere, quare dixerit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis
meæ, & captiuantẽ me in lege peccati, quæ in membris meis est. Quæ est ista lex regnans
in membris hominis, & repugnans legi mentis eius? Responde simpliciter. Taces? Audi
eundem Apostolum apertissime prædicantẽ: Quod enim operor, non cognosco. Non
enim quod uolo, operor: sed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc facio, cõ-
sentio legi, quoniã bona est. Nunc autem nequaq̃ ego operor illud, sed quod in me ha-
bitat, peccatũ. Scio eñ quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonũ. Velle enim
adiacet mihi, operari autem bonum non inuenio. Non enim quod uolo, bonum, hoc
ago: sed quod nolo, malum, hoc facio. Si autẽ quod nolo, hoc ego facio, nequaq̃ ego o-
peror illud, sed quod habitat in me, peccatum. CRIT. Miror te hominẽ prudentẽ sic in-
telligere Apostolũ, ut eum ex persona sua, & non ex aliorũ hæc dicere sentias: Qui enim
conscientia in se loquentis Christi libere proclamat: an experimentum quæritis eius, qui
in me loquitur Christus, Et in alio loco: Cursum consummaui, fidem seruaui, de cætero
reposita est mihi corona iusticiæ: iste hoc de se dicere poterat, operari bonũ non inue-
nio: & non quod uolo, bonũ, hoc facio: sed quod nolo, malũ, hoc ago? Quid illud erat
boni, quod uolebat facere, & non poterat? Et quid illud erat mali, quod nolebat, & ta-
men uitare non poterat? Ergo non ex sua persona hoc dicit, sed ex persona generis hu-
mani, quæ uitijs subiacet ob carnis fragilitatẽ. ATT. Parum mihi tollis, ut totũ tribuas.
Ego eñ unũ hominẽ, licet apostolũ, intelligo subiacere peccato: tu totũ humanũ genus
asseris. Quod si uerũ est in genere, tenemus & speciẽ. Nam & apostolus homo est: & si
homo est, uel de alijs, uel de se quasi homo loquitur: Miser ego homo, quis me liberabit
de corpore mortis huius? Et: Quoniã non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum.
Corruptibile eñ corpus aggrauat animã, & deprimit terrena habitatio sensum multa cu
rantẽ. CRIT. Sic loqueris, quasi ego hoc ex ꝑsona generis humani accipiã, & nõ ex per-

sona

A sona peccatorũ. ATT. Et quis tibi hoc concedet, ut ex persona peccatoris hoc loquatur Apostolus? Si enim ex persona peccatoris hoc accipis, debebat dicere: Miser ego peccator, & non, miser ego homo. Homo quippe naturæ est, peccator uoluntatis. Nisi forte & illud, quod scriptũ est: Vanitas uanitatũ & omnia uanitas: ad peccatores refertur, & non ad omnes homines. Et iterũ: Verumtamen & in imagine perambulabat homo. ac deinde: Homo uanitati assimilatus est, dies eius uelut umbra pertranseunt. Si hoc Pauli testimonio non moueris, audi aliud eiusdem, cui contradicere non potes: Nihil mihi conscius sum: & cætera. Mire, nec meipsum iudico, nihil mihi conscius sum, nec tamen in hoc iustificatus sum. Qui hoc dicebat, nullius utiq; peccati sibi conscius erat. Sed quia legerat: Delicta quis intelligit? Et: Sunt uiæ quæ uidentur uiro iustæ, nouissima autẽ earum respiciunt in profundum inferni. Et iterũ: Omnis uir uidetur sibi iustus, deus autẽ corda hominũ dirigit: idcirco temperabat sententiã, ne forte per ignorantiã deliquisset, maxime cum scriptura testetur: Est iustus, qui perit in iusticia sua. Et alibi: Iuste quod iustum est sectaberis, ne opinione ueritatis à iusticia declinemus, recordãtes Saulis & Achan. CRIT. Ne contendere uidear, & in diuersum absq; mensura funẽ trahere, saltem hoc mihi cõcede: iustos in scripturis plurimos appellari. ATT. Non solũ plurimos, sed innumerabiles. CRIT. Si innumerabiles iusti sunt, & hoc negari non possit, quid male locutus sum, posse esse hominẽ sine peccato, si uelit? Hoc est alijs uerbis dicere, posse iustum sine peccato esse, in eo quod iustus est. ATT. Iustos esse cõcedo, sine omni autem

I peccato omnino, non assentior. Etenim absq; uitio, quod Græce dicitur κακία, hominem posse esse aio: ἀναμάρτητον, id est sine peccato, esse nego: id enim soli deo competit, omnisq; creatura peccato subiacet, & indiget misericordia dei, dicente scriptura: Misericordia dñi plena est terra. Et ne quasi maculas quasdã in sanctis uiris uidear perscrutari: in quibus errore sunt lapsi, pauca proferã, quæ non ad singulos, sed ad omnes in cõmune pertineãt. In trigesimoprimo psalmo scriptũ est: Dixi, pronũciabo aduersum me

B iniusticiã meã dño, & tu dimisisti impietatẽ cordis mei. Statimq; sequit: Pro hac, hoc est impietate, siue iniquitate (utrunq; enim intelligi potest) orabit ad te omnis sanctus in tẽpore opportuno. Si sanctus est, quomodo orat pro iniquitate? Si iniquitatẽ habet, qua ratione sanctus appellat? Iuxta illũ uidelicet modũ, qui & in alio loco scribitur: Septies cadit iustus, & resurget. Et iustus accusator sui est in principio sermonis. Et aliàs: Alienati sunt peccatores à uulua, errauerunt ab utero, loquuti sunt falsa. Vel statim ut nati sunt subiacuere peccato in similitudinẽ præuaricationis Adæ, qui est forma futuri: uel certe statim, ut de utero uirginali natus est Christus, de quo scriptũ est: Omnis qui aperit uuluã, sanctus dño uocabitur: omnes hæretici errauerũt, non intelligẽtes mysterium natiuitatis eius: magisq; ad specialẽ natiuitatẽ saluatoris, q̃ ad omniũ hominũ referri potest hoc quod dicit: Qui aperit uuluã, sanctus uocabit dño. Solus enim Christus clausas portas uuluæ uirginalis aperuit, quæ tamẽ clausæ iugiter permanserũt. Hęc est porta Oriẽtalis clausa, per quam solus pontifex ingreditur, & egreditur, & nihilominus semper clausa est. Illud quoq; quod in uolumine Iob scriptũ est: Nunquid mundus erit homo corã deo, aut in operibus suis irreprehensibilis uir? Si aduersus famulos suos non credit, & cõtra angelos prauũ quid reperit: quanto magis in his, qui habitãt domos luteas, è quibus & nos de eodẽ luto sumus? Quod si asserueris hoc dici ex persona Eliphas Themanitæ, intellige nõ ab eo dici, sed ab illo, qui sub persona angeli in uisione & reuelatione loquitur ei sententias dei. Sed esto ut loquat Eliphas, quod perspicue angelus loquit, nũquid nõ hoc ex persona Iob proprie dicitur: Tẽtatio est uita hominis super terrã? Et: Si ego peccaui, quid possum facere? Et: Quare oblitus es, nec fecisti iniquitatis meæ obliuionẽ, & emendationẽ peccati mei? Quomodo enim potest esse iustus homo super terram apud deũ? Et iterũ: Si fuero iustus, non audiet me, sed iudicio eius indigebo. Et rursum: Quia sum impius, cur frustra laboro? Si lotus fuero nitro, & mundis manibus, satis me sorde tinxisti. Si peccauero, custodies me. Ab iniqtate aũt me nõ facies innocẽtẽ. Et:

Si impie egero, uæ mihi. Et: Si fuero iustus, non potero respirare. Plenus enim ego sum c ignominiæ. Et iterũ: Quis enim erit mundus à sorde? Ne unus quidem, etiã si unius diei fuerit uita eius super terram, & numerabiles menses illius. Quod si dixeris pronomen quis, non pro impossibili, sed interdum pro difficili accipi, respondebo tibi: Et ubi est illud, quod temere protulisti? Facilia dei esse mandata, & ea facile posse cõpleri, dicente scriptura: Vir in dolore laborat sibi, & uim facit perditioni suæ: ut oppressa & subiugata & moriente carne, uiuat in eo spiritus: ridiculamq; illam expositionem Demosthenis uestri non dixisse Iob: Quis erit mundus à peccato, sed quis erit mundus à sorde, prætereo: qua probare conatur, sordes pannorũ significari in infantia, non uitia peccatorũ. Aut certe si non sic intelligit, dicite uos quid sentiat. Tam enim inuolutus dictor est, & nimio uerborũ squalore coopertus, ut suspicionẽ magis q̃ intelligentiã lectori præbeat. Ad extremũ infert: Ego autẽ ad hoc quid respondebo? Manum meam ponam super os meũ, semel loquutus sum, in secundo non addam. Ecce Iob noster immaculatus, & sine querela, & abstinens se ab omni malo: quali fine iusticiæ coronatur, ut misericordia dei indigeat? Hoc est illud, quod in Prouerbijs legimus: Quis gloriabit̃ castũ se habere cor? Aut quis cõfidit se mundum esse à peccato? Fac quod & hic, quis, non pro impossibili, sed pro difficili dixerit. Tolle ergo sententiã, & rade de libro tuo facilia dei esse mandata. Quod si illud Ioannis apostoli opposueris, mandata eius non sunt grauia: & de euangelio: Iugum meum suaue est, & onus meum leue: facile reuinceris. leuia enim certũ est dixisse Euangelij mandata ad cõparationẽ superstitionis Iudaicæ, in qua uaria ceremoniarũ genera quærebantur, quæ iuxta literã & apostoli Petri sententiã nullus potuit explere. Vnde & in Actibus apostolorũ scribitur: Nunc ergo quid tentatis imponere iugum super ceruicẽ discipulorum, quod neq; patres nostri, neq; nos portare potuimus: sed per gratiam domini Iesu saluari credimus, quemadmodũ & illi. Iacobus apostolus scribit: Si iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. Ille iudicat legẽ, qui dicit, aliquid non iuste præceptũ, & ignorantiã non habere peccatũ: & frustra offerri uictimas pro errore, quod peccati non habet cõscientiam. Neq; enim in lege ratio quæritur, sed autoritas. Idem in eadem dicit epistola: Ira uiri iusticiam dei non operatur. & quis nostrũ carere potest ira, de qua scriptũ est: Ira perdit etiam sapientes? Significanterq; non iram dei, sed iram uiri posuit. Ira enim dei iusta est: ira autẽ uiri de perturbata mente procedit. Vnde in psalmo dicitur: Irascimini & nolite peccare: qui uersiculus quem sensum habeat, Apostolus docet: Sol non occidat super iracundiam uestram: ut peccatũ omnino sit uel leuiter irasci, iusticia aũt iram celeri pœnitudine mitigare. Vnde pro ocioso uerbo reddituri sumus rationẽ in die iudicij. Et in eodem Euangelio legimus: Qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Licet in plerisq; codicibus antiquis, sine causa, additum non sit, ut scilicet ne cum causa quidem debeamus irasci. Quis hominũ poterit dicere, quod ira quæ absq; iusticia est in sempiternũ uitio careat? Et iterũ: Ne glorieris in crastinum, nescis enim quid adueniens pariat dies. Vnde scriptũ est: Ne beatũ dixeris quempiã ante mortẽ. Quandiu enim uiuimus, in certamine sumus: & quandiu in certamine, nulla est certa uictoria, quæ etiam apostolo fortissime prælianti in futuro seculo reseruatur. Dominus atq; saluator sub persona assumpti hominis loquitur: Insipientissimus enim omniũ hominũ sum, & non est hominis prudentia in me. Et in sexagesimooctauo psalmo: Deus tu scis insipientiã meam: sed fatuũ dei, sapientius est hominibus. In Ecclesiaste quoq; scriptũ est: In multitudine sapientiæ multitudo scientiæ: & qui addit scientiam, addit dolorẽ, intelligẽs quod perfectione careat: & ex eo quod nouit, quanta non nouerit. Et odio, inquit, habui uitã, quoniã malũ est opus quod operor super terrã. Omnia enim uanitas, & præsumptio spiritus. Nemo scit quid futurũ sit: quia sicuti est, quis annunciabit ei? Sunt iusti, ad quos peruenit quasi opus impiorũ. Et sunt impij ad quos peruenit quasi opus iustorũ. Hoc idcirco dicit, quia certũ iudiciũ solius dei est: & quos putamus iustos, sæpe peccatores inueniuntur: & quos econtrario peccatores, apud dei

scientiam

A scientiam iusti sunt. Quantumcunq; laborauerit homo, ut inquirat, nõ reperiet. Et si dixerit sapiens nosse se, inuenire nõ poterit. Omnium enim unus occursus est, cordaq; filiorum hominũ repleta sunt malicia, & incerto statu, quæ Græcè περιφορα dicitur. Muscæ morituræ, siue (ut in Hebraico habetur) mortuæ, demoliunt atq; corrumpunt suauitatem olei. Quis mortaliũ aliquo errore non capitur? Quem hæreticorũ & falsorum dogmatum uenena nõ maculant? Tempus, inquit, est ut incipiat iudiciũ à domo dei. Si autem primũ à nobis, quis finis eorũ qui non credunt Euangelio? Et si iustus uix saluabitur, impius & peccator ubi parebunt? Certe iustus est qui in die iudicij uix saluat. Saluaretur aũt facile, si nihil in se haberet maculæ. Ergo iustus est in eo quod floret multis uirtutibus: & uix saluat in eo, quod in quibusdã dei indiget misericordia. Quatuor sunt perturbationes, quibus genus uexat humanũ: duæ præsentis, & duæ futuri: duæ bonorũ, & duæ malorum. Aegritudo, quæ Græcè dicit λύπη, & gaudiũ, quod illi χαρὰν uel ἡδονὴν uocant: quanquã ἡδονὴ uoluptas à plerisq; dicatur: alterũ mali, alterũ boni: excedimusq; mensuram, si gaudeamus super his quæ nõ debemus, diuitijs, potẽtia, honoribus, inimicorum infelicitate, uel mortibus: aut econtrario præsentiũ malorum dolore cruciamur, aduersis, exilijs, paupertate, languore, & mortibus propinquorũ, quod Apostolus fieri prohibet: & rursum si cupiamus ea quæ arbitramur bona, hæreditates, honores, prosperitates omniũ rerum, & corporũ sanitatẽ, & cætera quorum præsentia gaudio fruimur: & metuamus illa quæ putamus aduersa: quibus ad perfectũ carere iuxta Stoicos, Zenonem uidelicet & Chrysippũ, possibile est: iuxta Peripateticos aũt & difficile & impossibile est, cui sententiæ omnis scripturæ sanctæ consentit autoritas. Vnde & Iosephus Machabæorum scriptor historiæ, frangi & regi posse dixit perturbationes animi, nõ eradicari: & quinq; Tusculanarũ quæstionum Ciceronis libri his disputationibus referti sunt. Pugnat enim (iuxta Apostolum) aduersum nos fragilitas corporis, & spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Manifesta sunt, dicente eodẽ, opera carnis & opera spiritus, & hæc sibi inui-

B cem aduersant, ut nõ quæ uolumus, illa faciamus. Si nõ q̃d uolumus, facimus, sed quod nolumus, illud operamur: quõ dicitis, posse hominem sine peccato esse, si uelit? Ecce Apostolus, omnesq; credẽtes, quod uolũt, implere nõ possunt. Charitas operit multitudinẽ peccatorũ, nõ tam præteritorũ q̃ præsentiũ, ne ultra, dei in nobis manẽte charitate, peccemus. Quamobrẽ de muliere peccatrice dicit: Dimittunt ei peccata multa, quoniã dilexit multũ. Ex quo intelligimus nõ nostræ solum esse potestatis facere quod uelimus, sed & dei clemẽtiæ, si nostram adiuuet uoluntatẽ. Deus lux appellatur, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Quando dicit, nullas tenebras in dei lumine reperiri, ostendit omnia aliorum lumina aliqua sorde maculari. Deniq; & apostoli appellant lux mundi. Sed non est scriptũ, quod in apostolorũ luce nullæ sunt tenebrę. Et de Ioanne scribit: Hic uenit in testimoniũ, ut testimoniũ perhiberet de lumine, ut omnes crederẽt per illum. non erat ille lux, sed ut testimoniũ perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat omnẽ hominẽ uenientẽ in hũc mundũ. Vnde & de eo scriptũ est: Qui solus habet immortalitatẽ, & lucẽ habitat inaccessibilẽ. Et certe legimus, immortales angelos, immortales thronos & dominationes, cæterasq; uirtutes. Sed solus deus est immortalis, quia non per gratiam, ut cætera, sed per naturam. Quam ob causam idem apostolus scribit, deum solum esse sapientem: cum & Solomon & multi alij sancti, sapientes uocent: & dicatur iuxta Hebraicũ ad principem Tyri: Sapientior Daniele es tu? Quomodo ergo solus lux, solus immortalis, & solus sapiẽs appellat, cũ multi immortales & luces & sapiẽtes sint: sic perfectio hominis nõ ex natura, sed ex gratia ueniẽs, imperfectos eos qui perfecti uident esse demonstrat. Quod autem scriptũ est: Et sanguis Iesu filij eius mundat nos ab omni peccato, tam in cõfessione baptismatis, q̃ in clementia pœnitudinis accipiendũ est. Sed aliud est mundari à deo, aliud ꝓ se esse sine uitio. Si eñi iuxta Iob, luna nõ splẽdet, & stellæ nõ sunt mundæ in cõspectu eius, quãto magis homo putredo, & filius hominis uermis? Omne enim os obstruit, & obnoxius est omnis mundus deo: quia ex operibus legis nõ iustificabitur

omnis caro coram eo, nullaq; distantia est personarum. Omnes enim peccauerũt, & indigent gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius. Sin aũt scribit: Existimamus fide iustificari hominẽ sine operibus legis: siquidem unus est deus, qui iustificat circuncisionẽ ex lege, & præputium ex fide: manifeste ostendit, non in hominis merito, sed in dei gratia esse iustitiam, qui sine legis operibus credentiũ suscipit fidem. Vnde sequitur: Peccatum uestri non dominabitur. Cur? Quia non estis sub lege, sed sub gratia. Non enim uolentis, neq; currentis, sed miserentis est dei. Vnde & gentes quæ non sectabantur iustitiam, comprehenderunt iustitiam: iustitiam autem ex fide. Israel aũt sequens legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit: quoniã nõ ex fide, sed ex operibus. Offenderũt enim in lapidem offensionis. Finis enim legis Christus ad iustitiã omni credenti. Cunctæ propè epistolæ Apostoli hoc habent principiũ, Gratia uobis & pax à deo patre & Christo Iesu domino nostro: & simili fine clauduntur. Ad Corinthios quoq; scribitur: Vt non indigeatis ulla donatione, expectantes reuelationẽ domini nostri Iesu Christi, qui & cõfirmabit uos usq; in finẽ sine crimine in die domini nostri Iesu Christi. Licet ergo nulla indigeamus donatione, tamẽ expectamus reuelationẽ dñi nostri Iesu Christi: qui tunc nos in omnibus cõfirmabit, & ostẽdet sine crimine, cum dies dñi nostri Iesu Christi & mundi finis aduenerit, ut non glorieẽ omnis caro in conspectu eius. Paulus plantauit, Apollo rigauit, sed dominus incrementũ dedit. Ergo neq; qui plantat, neq; qui rigat, est aliquid: sed qui incrementũ dat, deus. Ipsius enim agricultura, ipsius ædificatio sumus. Iuxta gratiam dei, quasi sapiens architectus ponit fundamentũ. Nolite, inquit, uosmetipsos decipere. Si quis sapiens est in uobis in seculo isto, fatuus fiat ut sit sapiens. Sapientia enim mundi, stultitia est apud deum. Dominus cognoscit cogitationes hominum, quia uanæ sunt. Et iterum: In nullo enim mihi conscius sum, sed nec in hoc iustificatus sum: quia qui me iudicat, dominus est. Dicitur & uobis, qui sine peccato uos esse dicitis, Quid habetis quod non accepistis? Si autem accepistis, quid gloriamini quasi non acceperitis? Iam saturati estis, iam diuites facti estis. Et ut sciamus non ex nobis, sed ex dei cuncta pendere iudicio: Veniam, inquit, citius ad uos, si dominus uoluerit. Qui enim dicit, Veniam ad uos: ostendit se uelle, monstrat cupere, promittit aduentum. Sed ut cautius hæc loquatur, infert, Si dominus uoluerit. Si quis enim putat se quid nosse, necdum nouit sicut nosse oportet. Vas electionis humilitate deiectus, imò conscientia fragilitatis suæ loquitur: Ego sum minimus apostolorum, qui non sum dignus uocari apostolus, quoniã persequutus sum ecclesiam dei: gratia aũt dei sum id quod sum, & gratia ipsius in me uacua non fuit, sed omnibus illis amplius laboraui: nõ ego aũt, sed gratia dei, quæ mecũ est. Dicit se plus omnibus apostolis laborasse: statimq; laborem suum ad dei refert auxilium. Non ego, inquiens, sed gratia dei, quæ mecum est: sicut & in alio loco loquitur: Fiduciam autem talem habemus per Iesum Christum ad deum: non quia ex nobisipsis sufficientes simus reputare aliquid, quasi ex nostro, sed sufficientia nostra ex deo est, qui & nos dignos fecit ministros noui testamentu. Non enim iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi. Vnde infert: Et nos in Iesum Christum credimus, ut iustificemur ex fide Christi, & nõ ex operibus legis, quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Si enim ex lege iustitia, ergo Christus sine causa mortuus est. In lege maledictio est: scriptum est enim, Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Christus nos redemit de maledictione legis, factus pro nobis maledictio. Si enim data esset lex quæ posset uiuificare, uerè ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut repromissio ꝑ fidẽ Iesu Christi dareẽ credẽtibus. Lex ergo pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur. Vnde addit, & uno uersiculo oĩa cõprehẽdit, dicẽs: Euacuati estis à Christo, q̃ eñ in lege iustificamini, à gratia excidistis. Hæc cuncta percurro, ut ostendã à nullo legẽ esse completã, & per legẽ mandata omnia quæ cõtinenẽ in lege. Deus est enim qui operaẽ in nobis & uelle & perficere. Laborat Apostolus, & iuxta iustitiã quæ in lege est, sine q̃rimonia cõuersatus,

A omnia pro Christo ducit quisquilias, ut inueniatur in Christo, non habens suã iustitiã quæ ex lege, sed quæ ex fide Christi est ex deo. Vnde scribit ad Thessalonicenses: Fidelis autẽ est dominus, qui seruabit uos, & custodiet à malo. Ergo non liberi arbitrij potestate, sed dei clementia conseruamur. Ac ne putes argumentationibus uanis quæ mouent audientibus quæstiones, ueritatem posse fidei subuerti: idem apostolus scribit ad Timotheum: O Timothee, depositũ custodi, deuitans prophanas uocum nouitates & contradictiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittẽtes, circa fidem errauerũt. Bonitas ẽm & misericordia saluatoris nostri, nõ ex operibus iustitiæ quæ fecimus, sed secundũ suam misericordiam saluos nos fecit, ut iustificati illius gratia, hæredes simus secundum spem uitæ æternæ. Hæc breuiter quasi ex latissimo atq; pulcherrimo apostolicæ doctrinæ prato carpsimus, ut duræ frontis impudentia conteratur. Transeamus ad Euangelia, & apostolicos igniculos clarissima Christi lampade compleamus: Omnis, ait, qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Qui autem dixerit racha, quod interpretatur uanus & absq; cerebro, reus erit concilio: haud dubiũ quin sanctorũ & angelici senatus. Qui aũt dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Quis nostrũ potest huic uitio subiacere, cum etiam pro ocioso uerbo reddituri simus rationem in die iudicij? Si ira & sermonis iniuria atq; interdum iocus, iudicio concilioq; & gehennæ ignibus delegatur: quid merebitur turpium rerum appetitio & auaritia, quæ radix est omniũ malorum? Si, inquit, offers donũ tuum ad altare, & ibi fueris recordatus, quia frater tuus habet aliquid aduersus te, dimitte ibi donũ tuum ante altare, & uade primum reconciliare fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuũ. Meæ est potestatis, ut nõ habeam aliquid cõtra fratrẽ meum. Vt autem ille aduersus me habeat, in illius uoluntate consistit. Quid ergo faciam, si ille reconciliari noluerit? Obsecrem? flectam genua? Sed audire cõtemnet. An obtorto collo nolentem in ius amicitiæ traham? Et quæ est maior inimicitia, quàm amicitias necessitate sociare? Neq; enim dixit, Roga eum ut tibi reconcilietur: sed, Reconciliare primum fratri tuo, &

B sic offeres munus tuum ad altare. Non quod impossibilia deus præceperit, sed in tãtum patientiæ culmen ascendit, ut propè impossibilia, pro difficultate nimia præcepisse uideatur, ad destruendam sententiam tuam, qua scribis facilia esse dei mandata. Scandalizantem manum, oculum & pedem iubemur abscindere. Esto, per tropologiam dictũ sit pro amicissimis, & pro consanguineis, & fraterno nobis & coniugali amore sociatis: facilẽne arbitramur ob quasdam offensas tantam abscindere charitatem? Quodq; dicitur: Sit sermo uester, est est, non non: quod amplius est, à malo est: forsitan de uestra schola reperiatur, qui nunquã mentitus sit, nec audierit illud propheticũ & apostolicũ: Ego dixi in excessu mentis meæ, Omnis homo mendax: & nesciat scriptũ in alio loco: Os quod mentitur, occidit animam. Verberanti maxillam, alteram iubemur opponere: tollenti tunicam, etiam pallium concedendum est. Angarianti se mille passibus, duobus millibus colla præbenda sunt. Petenti te da, & uolentẽ à te accipere mutuũ, ne auerseris. Si duos nummulos habuero, & alius popofcerit, aut dabo ipsi, & mihi mendicandum erit: aut si nõ dedero, transgressor legis inueniar. Illud aũt quod dicitur: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos: forsitan in uestro cœtu inuenitur, apud nos rara auis est. Qui peccata simpliciter confitent̃, merentur humilitate clementiam saluatoris. Quodq; sequitur: Cauete ne iustitiam, hoc est eleemosynã uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis: nescio quis possit implere. Ad largiendum frustum panis & binos nummulos præco conducitur: & extendentes manũ huc illucq; circumspicimus: quæ si nullus uiderit, contractior fit. Esto, unus de mille inueniat̃, qui ista nõ faciat. Responde quæso, ubi sunt facilia mandata? Nolite, inquit, solliciti esse de crastino. Crastinus ẽm dies sollicitus erit ꝓ se. Sufficit diei malicia sua. Vos de crastino nõ cogitatis, & instar auiũ præsentibus contẽti estis, quorũ epi

2 stolæ Biblinæ uolitant trans flumina Aethiopię, ut inter simias & pauos, noua de Ophir Solomoni dona mittant̃. Vis audire facilitatem præceptorũ dei? ausculta quod dicitur:

Quàm

Quàm arcta uia & angusta est quæ ducit ad uitam, & pauci sunt qui inueniũt eam. Non c dixit, Qui gradiunẽ per eam: hoc enim difficillimũ est: sed Qui inueniũt eam. Pauci enim inueniunt, & multo pauciores ingrediunẽ per eam. Filius, inquit, hominis nõ habet ubi caput suũ reclinet, qui dicit in Esaia: Suscipite lassum, & hæc est requies mea. Si nõ habet ubi caput suũ reclinet, & quò requiescat: dicẽs in alio loco: Super quẽ requiescã, nisi super humilem & quietũ & trementẽ uerba mea, ubi est mandatorum facilitas? Multi hoc quod scriptum est: Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã, simpliciter accipiunt, iuxta illum sensum: Non indigent sani medico, sed hi qui male habent. Alij uero interpretanẽ coactius, Non ueni uocare iustos: nullus enim ad perfectum iustus est, sed ex aliqua parte peccator: sed peccatores quibus mundus refertus est, dicente Dauid: Saluum me fac domine, quoniã defecit sanctus, & corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in adinuentionibus suis. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usq; ad unum. Nolite, inquit, possidere aurũ, neq; argentũ, neq; pecuniam in zonis uestris: non peram in uia, non panẽ, neq; duas tunicas, neq; calciamẽta, neq; uirgam. Hæc, inquies, pręcepta apostolica sunt. Et certe Petrus apostolus caligas habuisse narraẽ, dicẽte ad eum angelo: Præcingere & calciare caligis tuis. Duas aũt tunicas ut de cæteris taceam, puto quod & ego & tu possideamus: si tamen amplius non habemus. Hæc dico, & iterum iterumq; ac per singula ingerã, ut erubescas ad sententiã tuam facilia esse dei mandata. Fratrem tradet frater in mortẽ, & pater filium, consurgentq; filij contra parentes, & interficient eos: & eritis, inquit, odio cunctis hominibus propter nomen meum. Et quia facilia iusserat, & sciebat facile ea esse compleri, propterea ut rei facilitatem ostenderet, copulauit, dicens: Qui perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit. Non ueni, inquit, pacem mittere super terram, sed gladium. Veni diuidere hominẽ contra patrem suum, & filiam contra matrẽ, & nurum contra socrum. Et ne omnia percurrendo longiorem sententiam faceret, uno cuncta sermone comprehendit, dicẽs: Inimici hominis, domestici eius. Cumq; posuisset, Qui amat patrem aut matrem supra me, nõ D est me dignus: & qui amat filium, aut filiam supra me, nõ est me dignus: ob facilitatẽ pręceptorum intulit, Et qui non tollit crucẽ suam & sequiẽ me, nõ est me dignus. Crux Christi facilis: nudum post Christũ ire, ludus est, iocus est. Et ubi præmia quæ difficultate superata quærunẽ? Non colligunẽ zizania in præsenti seculo, ne & frumentũ pariter eradicetur. Palea dominica, futuro iudicio reseruaẽ: quando iusti fulgebunt quasi sol, & egredientur angeli, & separabunt malos de medio iustorũ. Petrus mergiẽ, & meretur audire: Modicæ fidei, quare dubitasti? Si in illo modica fides, in quo magna sit, nescio. De corde, inquit, egrediunẽ cogitationes pessimæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant homines. Procedat qui in corde suo hæc nõ esse testeẽ, & plenam in corpore isto mortali iustitiã confitebor. Qui uult, inquit, saluare animã suam, perdet eam: & qui perdiderit animã suam propter me, saluã faciet eam. Iterum dico: hæc sunt facilia mandata: Væ mundo à scandalis, necesse est enim ut ueniant scandala. Et propterea in alio loco scriptũ est: In multis offendimus siue erramus omnes. Non pauca peccata, sed multa: nec quorundã, sed omniũ posuit: Omnes eñ quæ sua sunt quærũt, & nõ ea quæ dei sunt. Vnus bonus deus diciẽ: & magistri quasi hominis bonitas refutaẽ. In lege doctissimus omnia fecisse se dicit: quamobrẽ & amaẽ à domino, & tamen plenam iustitiam nõ habet, quia noluit substantiã suam pauperibus erogare. Vnde difficultas difficultati, imò impossibile impossibili tunc comparaẽ: quia nec camelus ingredi poteſt per foramẽ acus, nec diuites peruenire in regna cœlorũ. Quis nostrum nõ lauat exteriora calicis & paropsidis, & interiora habet nequaquã sordibus inquinata? Quis sepulchrorũ extrinsecus dealbatorum potest similitudinẽ declinare, ne & nobis dicat Iesus: De foris quidem uidemini hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate? Quamuis & alijs uitijs carere possimus, hypocriseos maculam habere non posse, aut paucorum est, aut nullorũ. Pater, inquit, si possibile est, transeat calix iste

A iste à me. Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. Filius dei qui dixit, & facta sunt, mandauit & creata sunt omnia: secundũ hoc quod filius hominis dicit, sententiã tempe rat: Pater si possibile est: ueruntamẽ non sicut ego uolo, sed sicut tu: & Critobulus meus adducto supercilio loquit: Potest homo sine peccato esse si uelit. Apostoli audiũt: Sic nõ potuistis una hora uigilare mecũ? Non dixit, noluistis, sed nõ potuistis. Apostoli una ho ra uigilare nõ possunt, somno, mœrore & carnis fragilitate superati, & tu potes longo tempore omnia peccata superare? Marcus Euangelista scribit de dño: Et non poterat ibi ne unam quidem facere uirtutẽ, nisi paucis ægrotantibus manus imponens sanauit eos, & admirabat propter incredulitatẽ eorum. Dominus dicitur non potuisse in Nazareth ne unã quidem facere uirtutẽ, & infidelitatis alienæ stupore retinet, & uos potestis om ne quod uultis? Deniq; in consequentibus scribitur: Abijt in fines Tyri & Sidonis, & in gressus domum neminẽ uolebat scire, & latere non potuit. Verè utiq; cupiebat latere, & quod cupiebat quare facere nõ poterat? ut in aduentu suo omnium conscientiã declina ret? Quæris causas cur latere nõ potuerit? Cogita assumpti hominis ueritatẽ, & omni ca rebis scandalo. Si filius dei aliquid in carne & propter carnẽ nõ potuisse narrat: nos qui toti carnei sumus, & quotidie spiritus operibus repugnamus, contra Apostoli sententiã quæ uolumus cuncta faciemus? Petrus apostolus tria uult facere in monte tabernacula, unũ domino, alterũ Moysi, tertium Eliæ, nesciens quid loquit timore perterritus: & nos Pythagoricæ philosophiæ ructamus superbiã? De die & hora consummationis ultimæ, & angelos cœlorũ & filium ignorare respondit, & nos plenam scientiã pollicemur? Car nis infirmitas deo habitatore gaudebat, & tamẽ mensuram fragilitatis suæ excedere non potuit, ut nõ τῷ δοκεῖν, iuxta ueteres hæreticos, sed uerè dei filius, hominis filius crede retur: apostolos parũper relinquẽs, cecidit in terrã pronus, & orabat dicẽs: Pater si possi bile est. Cur quæso sententiã ambigenter exprimebat, qui in alio loco dixerat: quæ apud homines impossibilia, apud deũ possibilia sunt? Sed homo passurus, hominis loquit uer

B bis. Ille dicit: Si possibile est, una hora prætereat. Tu dicis, possibile est omni tẽpore pec cata uitare. In quibusdã exemplaribus, & maxime in Græcis codicibus, iuxta Marcũ in fi ne eius Euangelij scribit: Postea cum accubuissent undecim, apparuit eis Iesus, & expro brauit incredulitatẽ & duritiam cordis eorũ, quia his qui uiderant eum resurgentẽ, non crediderunt. & illi satisfaciebant dicẽtes: Seculum istud, iniquitatis & incredulitatis sub stantia est, quæ nõ sinit per immundos spiritus ueram dei apprehendi uirtutẽ, idcirco iã nunc reuela iustitiã tuam. Cui si contradicitis, illud certè renuere nõ audebitis: Mundus in maligno positus est: & quod dominũ suum satanas tẽtare ausus sit, & uictus atq; con fusus recesserit usq; ad tẽpus, utiq; passionis. Ille tentat, & successor Iouiniani audet lo qui, eos qui plena fide baptisma cõsecuti sunt nõ posse tentari: imò alijs uerbis, posse ho minẽ baptizatũ, si uoluerit, nequaq̃ ultra peccare. Zacharias iust⁹ audit ab angelo: Quia nõ credidisti uerbis meis, eris tacẽs, & nõ poteris loqui, usq; in diẽ natiuitatis eius. Pater lunatici de apostolis loquitur: Rogaui discipulos tuos, ut eijcerẽt eum, id est dæmonem, & nõ potuerũt. Et ipsi discipuli interrogant saluatorẽ: Quare nõ potuimus eijcere illũ? Et audiunt, propter incredulitatẽ uestram. Cur quæso? quia omnia posse, domino serua batur. Intrauit cogitatio in apostolos, quis eorũ maior esset, & emendant doctrina salua toris, dum minimus maior agnoscit, & humilitas sublimitate mutat. Non recipit ab ur be Samaritanorũ, quia facies eius erat euntis Hierusalem. Iacobus & Ioannes uerè filij to nitrui, & zeli ardore feruẽtes, Phinees & Eliæ ignem de cœlo deducere cupiunt, & corri piuntur à domino. Qui utiq; nõ corriperent, si absq; errore talia uoluissent. Ibant cum illo populi, hoc est cum domino, qui cõuersus dixit: Si quis uenit ad me, & non odit pa trem suum, & matrẽ suam, & uxorẽ, & liberos, & fratres, & sorores, insuper & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et, Qui non portat crucẽ suam, & sequit me, non potest meus esse discipulus. Et in hoc loco temerarius proclamabo: Potest homo si ue lit omnia peccata uitare. Facilia enim sunt mandata eius. Qui merẽtur audire à domino

saluatore

ſaluatore: Vos eſtis qui iuſtos uos eſſe dicitis coram hominibus, deus aũt nouit corda ue C
ſtra, quia quod apud homines excelſum eſt, abominabile eſt coram deo. Impoſsibile eſt,
inquit, ut ſcandala non ueniant. Puto quod peccatũ ſcandalum ſit, quod per ſcandalum
uenit. Niſi fallor enim σκῶλον & σκάνδαλον apud Grȩcos ex offenſione & ruina nomen 3
accepit. Propterea in multis offendimus oẽs. Fac ut nõ corruerim, certè offendi, & non
in uno, ſed in pluribus. Arbitror quod in aliquo offendiſſe peccatũ ſit. Dixerũt domino
apoſtoli: Auge nobis fidẽ. Qui reſpõdit eis: Si habueritis fidẽ quaſi granũ ſinapis, quod
utiq; minimũ eſt omnium ſeminũ, & Critobulus meus fidei nobis mõtibus intumeſcit.
Dicebat aũt, inquit, & parabolam illis, quod ſemper oportet orare, & nunquam defice-
re. Fruſtra ſemper oramus, ſi in noſtro arbitrio eſt facere quod uolumus. Dixerũt apo-
ſtoli: Et quis poteſt ſaluus eſſe? Audiũt à domino: Quæ impoſsibilia ſunt apud homines,
poſsibilia apud deũ ſunt. Ergo aliqua quæ apud homines impoſsibilia ſunt, certè ea eſſe
poſsibilia ex eo oſtendiẽ, quod apud deum poſsibilia ſunt. Sit ergo & apud deũ poſsibi-
le; homini ſi uelit donare impeccantiã nõ ipſius merito, ſed ſua clemẽtia: & apud homi-
nes nequaq̃ poſsibile liberi arbitrij poteſtate, quod nutu donantis accipiẽ. Non ſuffece-
rat apoſtolis dudum ſuper dignitate quæſiſſe, quis eorũ maior eſſet, ſed in ipſo neceſsita
tis & paſsionis articulo ſcribiẽ de eis: Facta eſt cõtentio inter illos, quis illorũ maior eſſet.
Optimũ reuera tempus inſtante cruce de dignitate cõtendere. Simon, inquit, Simon, ec
ce ſatanas expetiuit uos, ut cribraret ſicut triticũ. Ego autẽ rogaui pro te, ne deficeret fi-
des tua. Et certè iuxta uos in apoſtoli erat poſitũ poteſtate, ſi uoluiſſet ut nõ deficeret fi-
des eius: qua utiq; deficiente peccatũ ſubingrediẽ. In quibuſdam exemplaribus tam Græ
cis quàm Latinis inuenitur, ſcribente Luca: Apparuit illi angelus de cœlo confortãs eũ:
haud dubiũ quin dominũ ſaluatorẽ. Et factus in agonia prolixius orabat, factusq; eſt ſu-
dor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. Saluator in paſsione de angelo con
fortatur, & Critobulus meus nõ indiget auxilio dei, habens liberi arbitrij poteſtatem: &
tam uehemẽter orabat, ut guttæ ſanguinis prorumperẽt ex parte, quem totũ erat in paſ- D
ſione fuſurus. Quid, inquit, dormitis? ſurgite & orate, ne intretis in tentationẽ. Debuit
iuxta uos dicere: Quid dormitis? ſurgite & reſiſtite. Liberũ enim habetis arbitriũ, & ſe-
mel à uobis conceſſa à dño poteſtate, nullius alterius indigetis auxilio. Si enim hoc fece-
ritis, nõ intrabitis in tentationẽ. Non poſsũ, ait, ego facere à memetipſo aliquid, ſed ſicut
audio ita iudico. Ariani obijciũt calumniam, ſed reſpondet eccleſia ex perſona hominis
hæc dici qui aſſumptus eſt. Tu ecõtra loqueris: Poſſum ſine peccato eſſe, ſi uoluero. Ille
nihil poteſt ex ſe facere, ut hominis indicet ueritatẽ. Tu potes omnia peccata uitare, ut ad
huc in corpore cõſtitutus ἀνπάθειον eſſe te doceas. Negat fratribus & propinquis ire ſe ad
ſcenopegiã. Et poſtea ſcriptum eſt: Vt aũt aſcenderunt fratres eius, tunc & ipſe aſcendit
ad ſolennitatẽ, nõ manifeſte, ſed quaſi in abſcõdito. Iturũ ſe negauit, & fecit quod prius
negauerat. Latrat Porphyrius: inconſtantiæ ac mutationis accuſat, neſciens omnia ſcan-
dala ad carnem eſſe referenda. Moyſes, inquit, dedit uobis legem, & nemo ex uobis facit
legem, utiq; poſsibilem: & tamen quod erat poſsibile nemo impleuerat: neq; enim cul-
pa imperantis eſt, ſed fragilitas audientis, ut omnis mundus ſubditus fiat deo. In Euange
lio ſecundum Ioannem in multis & Græcis & Latinis codicibus inuenitur de adultera
muliere, quæ accuſata eſt apud dominum. Accuſabant aũt & uehementer urgebant ſcri
bæ & phariſæi, iuxta legem eam lapidare cupiẽtes. At Ieſus inclinans, digito ſcribebat in
terra, eorum uidelicet qui accuſabant, & omnium peccata mortalium, ſecundum quod
ſcriptum eſt in propheta: Relinquentes autem te, in terra ſcribentur. Tandem caput ele-
uans dixit eis: Qui ſine peccato eſt ueſtrũ, primus mittat ſuper eam lapidẽ. Hoc quod di-
citur ſine peccato, Græcè ſcriptũ eſt ἀναμάρτητος. Qui ergo dicit, aliud eſſe ſine peccato,
& aliud ἀναμάρτητον, aut Græcum ſermonẽ nouo uerbo exprimat: aut ſi expreſſum eſt à
Latinis, ut interpretationis ueritas habet, perſpicuum eſt, ἀναμάρτητον nihil aliud eſſe, ni
ſi ſine peccato. Et quia accuſatores omnes fugiũt (dederat enim uerecũdiæ eorũ clemen

tißimus

A tiſsimus iudex ſpaciũ recedendi) rurſumq́; in terra ſcribẽs, terraq́; deſpiciens: paulatim diſcedere, & oculos illius declinare cœperũt: ſolusq́; remanſit cum muliere, cui locutus eſt Ieſus: Vbi ſunt qui te accuſabant? Nemo te condemnauit? Quæ ait: Nullus domine. Reſpondit ei Ieſus: Nec ego te condẽnabo. Vade & ammodo noli peccare. Præcepit dominus, ne ulterius peccaret: ſicuti & alia ſimiliter in lege mandauit. Sed utrum ea fecerit, nec ne, ſcriptura non dicit. Omnes, inquit, qui uenerunt ante me, fures fuerunt & latrones. Si omnes, nullus excipit. Qui uenerũt, inquit, nõ qui miſsi ſunt: de quibus Propheta ait: Ipſi ueniebant à ſe, & ego nõ mittebam eos. Quo uerbo ſolius Chriſti potentia reſeruatur, qui ad ſua uenerat, & ſui eum non receperũt. Dum eſſem, inquit, in mundo cum eis, ego ſeruabam eos in nomine tuo, quos dediſti mihi: cuſtodiui, & nullus ex eis perijt, niſi unus filius perditionis. Non dixit, Dedi eis liberi arbitrij poteſtatẽ, ut ipſi ſe ſuo labore ſaluarẽt, ſed ego cuſtodiui eos, ego ſeruaui. Deniq; infert: Non peto ut eos auferas de mundo, ſed ut cuſtodias illos à malo. In Actibus apoſtolorũ ſcriptũ eſt: Inter Paulum & Barnabam propter Ioannẽ qui cognominatus eſt Marcus, ortam diſſenſionẽ, ita ut ſepararent: & Barnabas Marcum, & Paulus Sylam aſſumeret in Euangelij miniſteriũ. Paulus ſeuerior, ille clementior, uterq; in ſuo ſenſu abundat. Et tamen diſſenſio habet aliquid humanæ fragilitatis. In eodem uolumine legitur: Tranſierunt Phrygiam & Galatiam regionẽ, prohibiti à ſpiritu ſancto loqui uerbum in Aſia: quo maledicto, in ipſa prouincia puto uſq; hodie hæreticos, qui contra ſpiritum ſanctum faciunt, plurimos reperiri. Cumq́; ueniſſent, ait, in Myſiam, tentabant ire in Bithyniã, ſed nõ dimiſit eos ſpiritus Ieſu. Nota quod ſpiritus Ieſu, ſpiritus ſanctus ſit, qui in alio loco propter unitatẽ ſubſtantiæ, patris ſpiritus appellat. Voluerunt loqui in Aſia, & prohibent à ſpiritu ſancto. Tentant ire in Bithyniã, & non eos permittit ſpiritus Ieſu. Satis importunẽ, ſi eis faciendi uel non faciendi ſemel dederat liberi arbitrij poteſtatẽ. Sequit: Tempora, inquit, ignorãtiæ reſpiciens deus, nunc præcepit hominibus ubiq; pœnitentiã agere. Significanter prætere-
B rita in lege tempora, tempora ignorantię demonſtrauit. Rurſum ait: Veniam ad uos deo uolente. Cur interpoſuit uoluntatẽ dei, ſi habebat ſui arbitrij poteſtatẽ. Iacobus apoſtolus: Si quis, ait, ſeruauerit totam legẽ, offenderit aũt in uno, reus eſt omniũ factus. Quis noſtrũ in nullo aliquãdo peccauit? ſi aũt peccauit (quod negari nõ poteſt) & p unũ peccatũ, omniũ eſt reus peccatorũ, nõ ſuis uiribus, ſed dei miſericordia ſaluat. Si quis in uerbo nõ peccauit, hic perfectus eſt uir. Si aliquãdo in ſermone peccaſti, ubi eſt apud te præſumpta perfectio, maxime cum ſequatur: Linguam autẽ hominũ nullus poteſt domare, incontinens malum, plena ueneni mortiferi? Rogo te, ut mihi reſpondeas, ſi lingua incontinẽs eſt malum, & plena ueneni mortiferi, & nullus poteſt domare linguam mortaliũ, & tanti criminis reus es, ubi in perpetuũ peccatorũ fuga? Vnde bella, & unde rixę inter uos? Nónne ex uoluptatibus, quæ militant in membris ueſtris? Aut membra nõ habetis humana: aut ſi homo nõ poteſt eſſe ſine membris, confitemini uoluptatẽ atq; luxuriã in ueſtris artubus militare. Dauid qui dixerat confidenter: Proba me dñe, & tenta me, ure renes meos, & cor meum, quia ante oculos meos miſericordia tua eſt, & complacui in ueritate tua. Et iterum: Ego aũt in innocẽtia mea ingreſſus ſum, & pes meus ſtetit in directo: quanquã iudicij ueritatẽ dei miſericordia mitigaret, tamẽ quia hoc auſus eſt dicere, relinquit parumper fragilitati ſuę, & ut uos dicitis, arbitrij libertati: & per adulterium lapſus in homicidium, poſtea loquitur: Miſerere mei deus ſecundum magnã miſericordiam tuã, & ſecundum multitudinẽ miſerationũ tuarum dele iniquitatẽ meam. Nec hoc dico quod uirum ſanctum accuſem, de quo ſcriptũ eſt, quod fecerit omnes uoluntates dei: ſed quod multis alijs bonis hæc uitia compenſarit, & ſaluatus ſit miſericordia dei, cuius iudiciũ eſt in ponderibus, & ad quem Aſaph loquitur: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in menſura. Neq; enim iniuſtus eſt dominus, ut tantum peccata condemnet, & bonorum operum non meminerit. Vnde & in alio loco idem Dauid canit: Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum: Domine in

uoluntate tua præstitisti decori meo uirtutem. Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Dixi enim, pronunciabo contra me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatē peccati mei. Iustoq; præcipit: Reuela ad dominū uiam tuam, & spera in eū, & ipse faciet, Et educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudiciū tuum tanquā meridiē. Salus enim iustorū à domino, quia non est sanatio in carne eorū à facie iræ eius. Et quotidie iuxta Apostolum qui dixerat: Non enim habitat in carne mea bonū, ingemiscunt dicentes: Renes mei impleti sunt illusionibus, & nō est sanitas in carne mea. Breues enim posuit dies nostros, & substantia nostra in nihilū in cōspectu eius. Vniuersa uanitas omnis homo uiuēs, uel uiuēs in corpore, uel uiuēs in uirtutibus: & tamē omnia uanitas. Incerto enim statu fluctuat, & dum nō timet, in sereno patitʳ tempestatē. Cum enim esset in honore, nō intellexit, comparatus est iumētis insipientibus: & similis factus est illis. Pro nihilo, inquit, saluos faciet eos: haud dubiū quin iustos, qui nō proprio merito, sed dei saluantur clemētia. Et delicta mea à te non sunt abscondita. Hoc ex persona Christi dicitur, Si ille qui peccatū nō fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, pro nobis doluit, & peccata nostra portauit: quanto magis nos debemus nostra uitia cōfiteri? Renuit, inquit, consolari anima mea, considerās delicta quæ fecerā. Recordatus sum dei, & lætatus sum: cogitans me illius clemētia conseruandū. Nocte cum corde meo meditabar, & scopebam spiritū meū. Et dixi nunc cœpi, hæc est mutatio dexteræ excelsi. Iusti uox est, qui post meditationē somnij & consciētiæ cruces, ad extremū ait: Nunc cœpi uel pœnitentiā agere, uel scientiæ lumē intrare: & hæc ipsa de bonis ad meliora mutatio, non mearū uiriū, sed dexteræ & potētiæ dei est. In æternū misericordia ædificabitʳ. Nullum enim tempus est, quo nō ædificetʳ misericordia in singulis quibusq; sanctorū, & his qui de peccatis transeunt ad uirtutes. A sagitta uolante per diē, à negocio perambulante in tenebris, quis nostrum poterit liberari? Ecce enim peccatores intenderūt arcū, ut sagittēt in obscuro rectos corde. Nolunt prauos uulnerare, sed rectos corde. Sagitta per diē uolitat, per hæreticos in sanctarū intelligentia scripturarū. Negociū in tenebris & nocte perambulat, per philosophos, qui per obscuritatē sermonū inuoluere cupiunt ueritatē. Plantati in domo domini, in atrijs dei nostri florebūt. Plantati in domo domini, iusti sunt, in ecclesia confirmati. Sed hi non impræsentiarū, sed in futuro in atrijs domini florebunt, ubi est certa & secura possessio. Misericors & miserator dominus, lōganimis & multæ miserationis. Suauis dominus omnibus, & misericordia eius super omnia opera illius. Tantas audis misericordias, & in tua audes uirtute confidere? Confiteantur tibi domine omnia opera tua. Si de cunctis operibus dei & homines sunt, ergo omnes homines sua peccata confiteantur. Legimus in Samuele dictum de Solomone: Ipse ædificabit domū nomini meo, & firmabo regnum eius usq; in sempiternū. Ego ero ei in patrē, & ipse erit mihi in filiū. Et iterum: Si iniquè egerit, corripiam eum in uirga hominū, misericordiā autem meam non auferam ab eo. Cum egisset Dauid gratias deo, ad extremū intulit: Et hæc est lex hominis: Domine, deus semper respice ad clementiā tuam: & infirmitatē carnis, diuino auxilio sustenta. Quid mihi, inquit, & uobis filij Saruiæ? Maledicat Semei. Dominus præcepit ei ut maledicat Dauid: Et quis respōdebit ei: quare hoc fecisti? Voluntas enim dei nō discutienda, sed cum gratiarū actione patienda est. Et in alio loco: Dominus mandauit, ut dissiparet consiliū Achitophel bonū, ut adduceret super Absolon malum: cuius certè consilium erat, quasi consiliū dei. Et qua ratione potestas liberi arbitrij, maiore potestate subuersa est? Hieroboam qui peccare fecit Israel, arguitʳ quare reliquerit præceptū domini, diciturq; ad eū: Dedi tibi regnū domus Dauid, & nō fuisti sicut seruus meus Dauid: qui custodiuit mādata mea, & ambulabat post me in toto corde suo, & fecit placitū in cōspectu meo. Ergo & possibilia sunt dei mādata, quæ Dauid fecisse cognoscimus, & tamē lassescere sanctos ad perpetuitatē iustitiæ. In multis regib. legimus de stirpe Dauid, quod nō suo merito, sed Dauid patris uirtutib. cōseruati sint: qui fecerit placitū in cōspectu dei: Et uenitur ad Aza regē Iuda, de quo scriptū est: Fecit Aza rectum in conspectu

A domini sicut Dauid pater eius. Cumq; in multis laudib. eius immorata esset historia, ad extremū intulit,sed excelsa nō abstulit. Attamē cor eius perfectum erat cum deo,omnibus diebus uitæ suæ. Ecce & iustus dicit,quippe cuius cor perfectum erat cum deo:& tamen in hoc erravit quod excelsa non abstulit:quæ Ezechiā & Iosiam legimus abstulisse. Elias,in cuius spiritu & uirtute uenit Ioānes Baptista, ad cuius imprecationē uenit ignis de cœlo,& Iordanis fluenta diuisa sunt:timuit Iezabel & fugit, lassusq; in solitudine sedit sub arbore,& pressus angustia,mortē rogauit dicēs:Sufficit mihi domine, tolle animam meā,neq; enim melior sum patribus meis.Hunc iustum negare quis potest? Et tamen nō dicā mulierē,sed hominē formidare,de animi perturbatione descendit,quę uitio carere nō potest,dicēte Dauid:Dominus auxiliator meus,nō timebo quid faciat mihi homo.De Iosaphat rege Iuda scriptū est: Et fuit dñs cū Iosaphat, qui ambulauit in uijs Dauid patris sui prioribus.Ex quo intelligit primas eum Dauid habuisse iustitias,& nouissima non habuisse peccata.Non sperauit,ait,in Baalim,sed in deo patris sui,& ambulauit in præceptis illius,& non iuxta peccata Israel. Confirmauitq; dominus regnum in manu eius,& dedit omnis Iuda munera Iosaphat, factæq; sunt infinitæ pecuniæ atq; diuitiæ & multa gloria.Cumq; sumpsisset cor eius audaciam propter uias domini,etiā excelsa & lucos de Iuda abstulit.hic Achab regi impijssimo affinitate cōiunctus est.Cumq; post prælium reuerteretur Hierusalem,occurrit ei Hieu filius Anani uidens,& ait ad eū: Impio præbes auxilium,& his qui oderunt dominum amicitia iungeris:Et idcirco iram domini quidem merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Iuda,& præparaueris cor tuum,ut requireres dominum. Ac ne putemus præteritas iustitias hoc peccato,& increpatione prophetica fuisse deletas: postea de Ochozia stirpe eius scriptum est,quod inuenerit eum Hieu latentem in Samaria,adductumq; occiderit:Et sepelierunt,inquit eum,eo quod esset filius Iosaphat,qui quæsierat dominum in toto corde suo.De Ezechia scriptum est: Fecit rectum in oculis domini iuxta omnia

B quæ fecerat Dauid pater eius.Iste abstulit excelsa & contriuit statuas & incendit lucum, contriuitq; serpentē æneū,quem fecerat Moyses.Et iterū in domino deo Israel confisus est:& post ipsum nō fuit similis ei in cunctis regibus Iuda,qui fuerūt ante eum.Adhæsit domino,& nō recessit ab eo,& custodiuit mandata eius,quę pręcepit dominus Moysi: & erat dominus cum eo,& in omnibus in quibus incedebat,sapiēter agebat. Cumq; rex Assyriorū Sennacherib cepisset uniuersas urbes Iudæ,misit ad eum Ezechias in Lachis, dicens:Peccaui,recede à me,quodcunq; iusseris dabo. Imposuitq; rex Assyriorum Ezechiæ trecēta talenta argenti,& triginta talenta auri:& dedit Ezechias omnē pecuniā,quę inuenta est in domo domini,& in thesauris domus regis. In tempore illo cōcidit ualuas templi domini, & clypeos quos deaurauerat, & omnia dedit regi Assyriorū. Cumq; de eo tanta dicantur,non timuit necessitate cogente,quæ domino consecrarat,regi offerre Assyrio, diciturq; ad eum: Ego custodiam ciuitatē hanc propter me, & propter Dauid seruum meū,non propter te,quia superiora fecisti: quando centū octogintaquinq; milia exercitus Assyriorū,angelo cædente prostrata sunt. Illud quoq; diligentius attendendum,quod scriptura cōmemorat: Aegrotauit Ezechias usq; ad mortē, uenitq; ad eum Esaias filius Amos,dicens:Præcipe domui tuæ,quia morieris tu. Qui conuertit faciē suā ad parietē,& orauit ad dominū dicens:Obsecro domine,memento quomodo ambulauerim in conspectu tuo,in ueritate & corde perfecto,& bonū in oculis tuis fecerim: Fleuitq; Ezechias fletu magno.Certe iustus erat Ezechias & corde perfecto. Iturus erat ad dominū,plorare nō debuit.Quæris rationē fletuū?Si cogitaueris hominē,nō miraberis causas doloris.Nullus enim intrepidus uadit ad iudiciū domini,habens conscientiā peccatorū.Cumq; fleuisset,factus est sermo domini ad Esaiam prophetā,dicens:Reuertere, & dic Ezechiæ duci meo.Dux dei appellatur, cui mors fuerat nunciata, quia humilitate prostratus est:Hæc,inquit,dicit dominus deus Dauid patris tui: Audiui orationē tuam, & uidi lachrymas tuas.Additur ei tempus uitæ,& de Assyriorum manibus liberatur: & tamen

tamen ſignũ poſtulat, ut credat uerũ eſſe quod deus repromiſerat, quod ſaltem paruæ fi c
delitatis indiciũ eſt. Miſit quoq; rex Babylonis nuncios & legatos qui ei congratularent
ob reſtitutam corporis ſanitatẽ: qui oſtẽdit eis omnes theſauros aromatũ, auri quoq; &
argenti, & uaſorum ſupellectilem. Non fuit, inquit, res quam nõ oſtenderet eis Ezechias
in domo domini, & in omni poteſtate ſua. Ex quo intelligimus etiam uaſa templi Baby-
lonis monſtrata legatis. Vnde & ira domini concitaꝛ̃, & poſtea Eſaiæ uaticinatione co-
gnoſcit: de filijs tuis eunuchi erũt, & omnia uaſa templi transferẽt Babylonẽ. Ob quam
cauſam etiam in libro dierũ ſcriptũ eſt: Cecidit Ezechias elatione cordis ſui. Certe Eze-
chiam iuſtum nemo niſi impius denegabit. Dicas, peccauit in quibuſdam, & idcirco iu-
ſtus eſſe deſijt, ſed hoc ſcriptura non loquiꝛ̃. Non enim ex eo quod parua peccauit, iuſti-
tiæ nomẽ amiſit: ſed ex eo quod multa bona fecit, iuſti uocabulum poſsidet. Hoc totum
dico, ut ſcripturarũ ſanctarũ teſtimonijs comprobeꝛ̃: non ex eo peccatores eſſe iuſtos,
quod aliquando peccauerunt: ſed ex eo iuſtos permanere, quod multis uirtutibus flo-
reant. De Ioſia ſcriptũ eſt: Fecit rectum in conſpectu domini, & ambulauit in uia Dauid
patris ſui. Non receſsit neq; ad dextram, neq; ad ſiniſtram: & tamẽ cum eſſet iuſtus, tem-
pore neceſsitatis & anguſtiæ mittit ad Oldam prophetiſſam uxorẽ Sellum filij Tecuæ, fi
lij Aaras cuſtodis ueſtium. Et hæc, inquit, habitabat Hieruſalem in ſecũda: haud dubium
quin urbis partem ſignificet, quæ interiori muro uallabatur. Et illa reſpondit: Hæc dicit
dominus deus Iſrael: ite & dicite uiro qui miſit uos ad me. In quo occulta & regis & ſa-
cerdotum & omniũ uirorum reprehenſio eſt, quod nullus uirorũ ſanctus potuerit re-
periri, qui poſſet futura prædicere. Deniq; interficitur Ioſias à Pharaone rege Aegypti,
eo quod noluerit audire uerbum domini, ex ore Hieremiæ prophetæ: ſiue ut in Parali-
pomenis ſcriptum eſt: Noluit Ioſias reuerti, ſed parauit contra eum bellum, nec acquie-
uit ſermonibus Nechao ex ore dei. Et inferꝛ̃: Mortuusq; eſt & ſepultus in Mauſoleo pa-
trum ſuorum: & uniuerſus Iſrael, Iuda & Hieruſalem luxerunt eum, præcipueq; Hiere-
mias, cuius omnes cantatores atq; cantatrices uſq; in præſentẽ diem, lamẽtationes ſuper a
Ioſiam replicant, & quaſi lex obtinuit in Iſrael. Ecce ſcriptũ fertur in lamẽtationibus. Pu-
to quod ſermonibus dei per quemlibet non acquieuiſſe peccatũ ſit. De quo Hieremias
loquitur: quanquã hoc plerique ſecundum anagogen intelligãt de domino ſaluatore: Spi
ritus faciei noſtræ, Chriſtus dñs captus eſt pro peccatis noſtris. Cui diximus: Sub umbra
tua uiuemus in gentibus. Moyſes cui locutus eſt dominus facie ad faciẽ, & ſalua facta eſt
anima eius, ad aquas contradictionis offendit, nec meruit cum fratre Aaron terram re-
promiſsionis intrare. De quib. & Pſalmiſta canit: Abſorpti ſunt iuncti petræ iudices eo-
rum, audient uerba mea, quoniam potuerũt. Et eſt ſenſus. Iudices populi Iudæorũ, Moy
ſes & Aaron, deuorati ſunt à peccato populi iuxta petram: de qua aquarũ fluenta mana-
runt: & certe cum iſti iuſti fuerint, & obedierint ſermonibus dei, qui per ſe ſuauiſsimi
ſunt. Deniq; ſequiꝛ̃ de cadaueribus in ſolitudine mortuorũ: Quaſi craſsitudo terræ dirũ
pti ſunt ſuper terrã. Diſperſa ſunt oſſa noſtra ſecus infernũ. In Oſee loquiꝛ̃ deus: Deſpon
ſabo te mihi in iuſtitia & iudicio. Statimq; ſubiungit: Et miſericordia & miſerationibus
& in fide: ut largitoris præmio recognoſcat, quod ipſe ſit dominus. In eodẽ ſcriptũ eſt li
bro: Deus ego ſum & non homo, in medio tui ſanctus, & non ingrediar ciuitatẽ, uitio-
rum ſcilicet conciliabulũ. Ipſe ſolus hanc non ingreditur ciuitatẽ: quam ædificauit Cain
in nomine filij ſui Enoch: quæ omnia ſacerdotũ quotidie ora concelebrant, ὁ μόνος ἀνα
μάρτητος, quod in lingua noſtra diciꝛ̃, Qui ſolus eſt ſine peccato. Quæ laus iuxta ſenten 4
tiam tuã fruſtra deo reputaꝛ̃, ſi eſt cõmunis cum cæteris. Nos enim iuxta Amos cõuerti-
mus iuſtitiã in abſinthiũ, & fructus iudicij in amaritudinẽ. Loquuntur nautę atq; recto-
res in libro Ionæ: Rogamus domine, ne perdas nos propter hominẽ iuſtũ, neq; inducas
ſuper nos ſanguinem innocentẽ. Sicut enim placuit tibi, ita factum eſt domine. Neſciũt
cauſas quid mereatur propheta, ſeruus fugitiuus: & tamẽ iuſtificãt deum, & ſanguinem
innocentẽ fatentur, cuius opera non norunt. Et ad extremum, ſicut placuit tibi domine,
ſic

A sic factum est. Non quærunt iustitiam sententiæ dei, sed ueritatem iusti iudicis confitent. Micheas lachrymabili uoce testat: Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus nõ est: omnes in sanguine insidiant, unusquisq; fratrẽ suum uenatur ad mortẽ. Malum manuũ suarum dicunt bonum. Et iterum: Qui optimus inter eos est, quasi paliurus est: & qui rectus, quasi spina de sepi. Hæc hominum iustitia est, ut iuxta uerba eiusdem prophetę: nec amico, nec cõiugi, nec filijs sit credendum: quia inimici hominis domestici eius. Quam sententiam etiam sermo dominicus comprobauit. Vnde datur consilium per eundem prophetam: Indicabo tibi homo quid sit bonũ, & quid dominus quærat à te: utiq; facere iudicium & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum deo tuo. Nunquid dixit, habeto æqualitatem dei, & non hoc quod maximũ est, sollicitum ambulare cum deo tuo? Vt nunquam securus sis, ut omni obseruãtia custodias cor tuũ, ut consideres, quoniam in medio laqueorũ ambules, & sub murorũm pinnis ingrediaris, ut illud quotidie mediteris: Iuxta semitam scandalum posuerũt mihi. Superbis enim resistit deus, humilibus autem dat gratiam. Qui cautus & timidus est, potest ad tempus uitare peccata: qui securus est de iustitia sua, repugnat deo, illiusq; auxilio destitutus, insidijs hostium patet. Computrescant, dicit Habacuc, ossa mea, & subter me uermes scateant: tantũ ut requiescam in die angustiæ, ut ascendam ad populum fortem meũ. Hic tribulationes & angustias afflictionemq; animi deprecat, ut in futuro, uirorũ iam cum Christo regnantiũ numero societur. Ex quo perspicuũ est, hic pugnam atq; certamen: & in futuro esse uictoriam. Iesus filius Iosedech, quod interpretatur iustus domini, sacerdos magnus, indutus describitur uestibus sordidis: qui peccatum non fecit, & tamẽ nostra peccata portauit, ad cuius dextram stabat satanas, ut aduersaretur ei. Diciturq; ad eum post pugnam atq; uictoriam: Auferte uestem sordidam ab eo: & ecce abstuli à te iniquitatẽ tuam: & hæres Iouiniani loquitur, Sine omni omnino peccato sum, sordida uestimenta nõ habeo, proprio regar arbitrio, maior apostolo sum. Ille facit quod non uult, & quod uult non facit:
B ego facio quod uolo, & quod nolo nõ facio: præparata sunt mihi regna cœlorũ, imò ipse ea mihi meis uirtutibus præparaui. In quo Adam tenetur obnoxius, & alij qui reos se putant, in similitudinẽ præuaricationis Adæ, ego solus cum mea caterua nõ teneor. Alij clausi cellulis, & fœminas non uidentes, quia miseri sunt, & uerba mea nõ audiunt, torquentur desiderijs. Ego etiamsi mulierũ uallor agminibus, nullam habeo concupiscentiam. De me enim dictũ est: Lapides sancti uoluunt super terrã, & ideo nõ sentio, quia liberi arbitrij potestate Christi trophęũ circumfero. Audiamus per Esaiam clamantẽ deũ: Populus meus qui beatos uos dicũt, seducunt uos, & semitam pedum uestrorũ supplantant. Quis magis supplantat populum dei: qui liberi arbitrij potestate subnixus despicit auxiliũ conditoris, & in sua uoluntate securus est: an qui ad singulas sentẽtias præceptorum domini iudiciũ pertimescit? Ad huiuscemodi homines loquitur deus: Væ uobis, qui sapientes estis apud uos, & intelligẽtes uestro iudicio. Esaias iuxta Hebraicũ plorat, & dicit: Væ mihi, quia tacui, quia immũda habens labia, & in medio populi immũda habentis labia habitans, uidi dominũ sabaoth oculis meis. Ille uirtutũ merito, dei fruebatur aspectu: & conscientia peccatorũ, labia sua fatebat immũda. Non quod locutus esset aliquid quod uoluntati domini repugnaret, sed quod siluisset, uel timore, uel pudore perterritus, nec arguisset libertate prophetica populũ delinquentẽ. Nos peccantes quando corripimus, qui adulamur diuitibus, & personas accipimus peccatorũ, turpis lucri gratia? nisi fortè tota eis loquimur confidentia, quorũ opib. indigemus. Vt alia nõ agamus, ut abstineamus nos ab omni specie peccatorũ, certe uerũ tacuisse, peccatũ est. Quanquã apud Septuaginta non sit scriptũ, quia tacui, sed quia compunctus sum: conscientia scilicet peccatorum, ut illud compleatur propheticum: Versatus sum in miseria, dum infigitur spina. Ille peccati spina compungitur, tu uirtutum floribus uernas? Erubescet, inquit, luna, & confundetur sol, quando uisitauerit dominus super militiam cœli in excelsis: hoc est quod in alio loco scriptum est: Astra quoq; nõ sunt mũda in conspectu eius, &

& aduerſum angelos ſuos peruerſum quid reperit. Luna erubeſcit, ſol confundit̃, & cœlum operit̃ cilicio: & nos intrepidi atq; lætantes, quaſi omni careamus uitio, occurremus iudicis maieſtati, quando tabeſcẽt montes, erecti uidelicet in ſuperbiã: & omnis militia cœlorũ, uel aſtra, uel angelicæ dignitates: & complicabunt̃ ſicut libri cœli, & omnis exercitus eorũ inſtar foliorũ defluet. Quomodo inebriatus eſt, inquit, in cœlo gladius meus: & nunc ſuper Idumæã deſcendet. Gladius dei inebriat̃ in cœlis, & tuũ foliũ erit in ſanctitate ſecurũ? In Idumæam deſcendet, quæ interpretat̃ uel ſanguinaria, uel terrena: ut prophetica autoritate diſcamus, omnẽ terram indigere iudicio. Vnde ſequit̃: Victima domini in Boſra, quæ interpretat̃ caro: & interfectio eius multa in terra Edom, id eſt, in ſanguine: iuxta quod ponit Apoſtolus: Caro & ſanguis regnũ dei non poſsidebunt. Væ qui cõtradicit fictori ſuo, uæ qui dicit patri, ut quid me generaſti? & matri, quare me peperiſti? Hoc ad eos pertinet qui dicunt: quare talis conditus ſum, qui non poſſum in perpetuũ carere peccato. Quare tale uas fictum, ut non adamantinũ permanerẽ, ſed ad omnem actum fictile atq; fragile. Omnes ſicut oues errauimus, & omnium noſtrum dominus peccata portauit. Intuitus eſt enim, & diligenter inſpexit: nullumq; reperit, qui iudicaret iuſtè, qui ſuam in omnibus faceret uoluntatẽ. Et idcirco brachiũ eius ſalutem præbuit, & iuſtitia ſua ſaluauit omnia: ut omnis mundus ſubijciat̃ deo, & illius clemẽtia conſeruetur. Fuimus enim immũdi non pauci, ſed omnes. Quaſi pannus menſtruatæ, reputata ſunt omnia in lege opera noſtra. Ad Hieruſalem in Ezechiel loquitur deus: Perfecta eras in decore meo: & eſt ſenſus, non in tuis operibus, non in tua conſcientia cordiſq; iactantia, ſed in meo decore, quo te clemẽtia mea libertate donauerã. Deniq; in cõſequentibus loquitur ad eam: quando ſaluat̃ non ſuo merito, ſed eius miſericordia: Recordabor pacti mei tecũ in dieb. adoleſcentiæ tuæ, & ſuſcitabo tibi pactũ ſempiternũ, & recordaberis uiarũ tuarum, & confunderis. Et iterũ: Suſcitabo pactum meũ tecũ, & ſcies quia ego dominus, ut recorderis & confundaris, & non ſit tibi ultra aperire os, præ confuſione tua, cum fuero placatus tibi in omnibus quæ feciſti, ait dominus deus. Ecce apertè diuino ſermone monſtratur quid in alio loco dixerit: Et mundans te non faciet innocentem, quod iuſti quoq; & poſt peccatũ in ſtatum priſtinũ reſtituti, os aperire nõ audeant, ſed cum Apoſtolo dicant: Qui non ſum dignus uocari apoſtolus, quia perſecutus ſum eccleſiam dei. Deniq; & in alio loco per eundem prophetam ad eos qui illius miſericordiam conſecuti ſunt, loquit̃ deus: Et recordamini uiarũ ueſtrarum, & omniũ ſcelerũ ueſtrorum quibus polluti eratis: & diſplicebit uobis in conſpectu ueſtro, in cunctis malicijs quas feciſtis, & ſcietis quia ego dominus, cum benefecero uobis propter nomẽ meũ: non ſecundũ uias ueſtras malas, neq; ſecundũ ſcelera ueſtra peſsima. Erubeſcamus atq; dicamus, quod loquunt̃ hi qui iam præmia conſecuti ſunt: loquunt̃ peccatores ſuper terram, & in fragili mortaliq; corpore conſtituti, quod ſanctos uidemus in cœlis dicere, etiam incorruptione & immortalitate donatos. Et dicitis, inquit, Non eſt recta uia domini: cum ueſtræ uiæ prauæ ſint. Phariſæorum eſt hoc ſupercilium, ut peccata propriæ uoluntatis referant ad conditoris iniuriam, & illius iuſtitiam calumnient̃. Sacerdotes templi myſtici, quod interpretat̃ eccleſia, filij Sadoch, cum ueſtimentis miniſterij non egrediuntur ad populũ, ne humana conuerſatione ſanctificati maculent̃. Et tu in medio uulgi unuſq; de populo, mundũ eſſe te credis? Hieremiam prophetam breuiter percurrentes ſenſu magis q̃ ſermone carpamus. Circuite, inquit, in exitibus Hieruſalem, & quærite in plateis eius ſicubi reperire poteritis uirũ, qui iuxta iuſtitiam uiuat & fidem, & ero propitius propter eũ. Quamuis enim dicant: uiuit dominus, fraudulenter iurant, & hoc ipſum in mendacio. Refutat peccatorũ ſacrificia, ueſcendas detrahit offerentibus hoſtias, dicens ſe nõ mandaſſe patribus eorũ, quando deduxit eos de terra Aegypti, ut offerrent huiuſcemodi ſacrificia. Non enim uoluntate, ſed idolorũ comparatione mandauit, malens ſibi offerri uictimas, q̃ dæmonibus. Omnes receſſerũt ab eo, nullus eſt qui loquatur bona, & agat pœnitentiam de peccatis ſuis. Sequuntur proprias uoluntates, quaſi equus

A promptus ad prælium. Intendunt linguam suam, quasi arcũ: mentiuntur omnia, & non est in eis ueritas. Amicorũ quoq; cauendas insidias præcipit, & nulli credere proximorum. Singulos enim insidiari amicis, & fratrẽ à fratre decipi: & hoc facere non naturæ malo, sed propria uoluntate: quia docuerunt linguam suam mendaciũ, & proni ferũtur ad iniustiaciam. Si Aethiops, ait, mutauerit pellem suam, & pardus uarietatẽ suam: & uos poteritis facere bonũ, quũ didiceritis mala. Ergo pellis Aethiopica & pardorũ uarietas, disciplinæ est, non naturæ, quæ docetur & discitur: tamen auferri non potest uitiũ inoliti mali, nisi per eum cui omnia possibilia sunt. Vnde loquĩ ad eum, qui solus uerus medicus est: Sana me domine, & sanabor: saluum me fac domine, & saluus ero: tu es gloria mea, & spes mea. Si enim ad conditionẽ meam infelicitatẽq; respiciã, nihil aliud nisi hoc possum loqui: Maledictus homo, qui annunciauit patri meo, dicens: Ecce natus est tibi puer: fiat homo ille similis urbibus, quas subuertit deus. Quare enim in uulua nõ statim perij: & fuisset mihi sepulchrũ mater mea, & uulua eius infernus sempiternus? Quare egressus sum ex utero, ut uiderẽ labores & miserias, & consumerentur dies mei in erumnis? Tantũ de sua conditione securus est: & sic confidit in fortitudine, ut mortẽ præferat uitæ. Nouerat enim uulnus suum, & potentiã eius quem cælare nihil potest, qui loquitur per Prophetam: deus appropinquans ego, & non procul. Qui enim cœlũ replet & terram, nullus potest uitare eius noticiam, & cordis occulta cælare. Qui scrutatur renes, introspicit. Et ut sciamus dei esse bonum omne quod gerimus: Ego, inquit, plantabo eos, ut nequaq̃ eradicentur: & ego dabo eis cogitationẽ & sensum, ut intelligant me. Si cogitatio & sensus dantur à deo, & intellectus domini ex illius qui noscendus est radice pullulat, ubi est liberi arbitrij tantũ superba iactatio? Volumus scire conditionẽ nostram, audiamus historiam. Ioachim rex Iuda, cunctiq; socij eius & principes eius auditis sermonibus Vriæ, uoluerunt occidere eum. Quod quũ ille didicisset, timore perterritus fugit in Aegyptũ. Cur mortẽ timebat, qui explicauit sententiam domini, & qui à se

B nunciari domini nouerat uoluntatẽ? Dedignamur per singula auxilium dei, & ad illius nutum cuncta gerere negligimus, quum legamus sanctos uiros etiã hominũ indiguisse præsidio? Periclitatur Hieremias & manifeste dicitur, quod auxilio ei fuerit manus Ahikam filij Sapham, ne traderetur in potestatẽ uulgi, & obrueretur lapidibus. Abolitis legis ceremonijs & duro pondere ueterũ præceptorũ, repromittitur Euangelij gratia: legemq; dominus pollicetur: ut omnes eum nouerint à minimo usq; ad maximũ, dicens: Dimittam peccata eorũ, & iniquitatũ illorũ ultra memor non ero. Quam autem habuerint sancti uiri in lege ueteri iusticiam, sequenti sermone demonstrat: Filij Israel, & filij Iuda iniquitatem fecere perpetuam in conspectu meo: ab adolescentia sua usq; ad diem præsentẽ: & ciuitas Hierusalem ab initio conditionis suæ usq; ad diem euersionis suæ, me ad iracundiã prouocauit. Attende quid dicat: finẽ iunge principio, omne medium tempus in uitio est. Hieremias sanctificatus in utero anteq̃ natus, uirgo, propheta Veteris testamenti, pertimescit Sedechiam: & flebiliter obsecrat, dicens: Nunc ergo domine mi rex, audi deprecationẽ meam, & præualeat apud te obsecratio mea: ne remittas me in domũ Ionathan scribæ, ne ibi peream. O propheta, cur times impiũ regẽ? Cur eum metuis, quẽ nosti iam iamq; periturũ? carcerẽ reformidas, cui paratur paradisus? Responde bit mihi, Homo sum in mortali carne & corruptibili constitutus: dolorẽ sentio, horresco cruciatus: quos etiam dominus meus pro mea salute sensurus est. Miseretur humano generi deus, & non uult perire quod fecit: Noli timere Iacob dicit dominus, ego enim sum tecum, & interficiam omnes gẽtes in quas dispersi te: te uero ipsum perire non faciam, sed castigabo te in iusticia: & ita miserebor tui, ut te innoxiũ non relinquam. Vnde & nos dicimus esse iustos, sanctos uiros, & post peccata placentes deo: non suo tantum merito, sed eius clementiæ, cui omnis creatura subiecta est, & indiget misericordia eius. Audiant hæretici, qui eleuantur per superbiam, & dicunt: Ipsi nobis fecimus cornua. Audiant illud quod audiuit Moab: Audiuimus superbiam Moab, superbus est ual-

de. Altitudinem illius, & elationem, & glorificationē, & inflationē cordis ego cognoui, dicit dominus: quoniam nequaq̄ iuxta inflationē eius, & fortitudo illius est. Diciturq; ad huiuscemodi homines: Inimici autem eorum (haud dubiū quin gregis domini) confirmant, dicentes, Non peccauimus, quum peccauerint in pulchritudinē iusticiæ, & in expectationē patrū. Vis scire quando omnia peccata finiantur. Audi eundem Prophetam: In tempore illo, dicit dominus, quæretur iniquitas in Israel, & nō erit: & peccatum in Iuda, & non inuenietur. Cur quæso? Sequitur, Quia propitius ero illis. Vbi autē propitiatio est, præcessit ante peccatū. Tolle igitur posse, & concedam omnia donante deo subsistere. Bonum est præstolari cum silentio salutare domini, bonū est ponere in puluere os suum, dare percutiēti se maxillam, saturari opprobrijs, spem habere in domino. Si enim abiecit, & miserebitur iuxta multitudinē misericordiarū suarum. Neq; enim humiliauit corde suo, & abiecit filios hominū. Frustra murmurat homo pro peccatis suis. Scrutemur uias nostras, & quæramus, & reuertamur ad dominū. Leuemus corda cum manibus ad dominū in cœlū, dicamusq; ei: Inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco tu inexorabilis es. Daniel propheta loquitur ad Nabuchodonosor: quod dominetur excelsus regno hominū, & det illud cuicunq; uoluerit, & extremū atq; proiectum constituat super illud. Interroga eum qua causa ultimū atq; despectū constituat in regem, & faciat quod uoluerit: & discute, utrum ipsius uoluntas iusta sit, de quo scriptum est: Qui suscitat de terra humilem, & de stercore eleuat pauperē: ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. An forsitan iuxta te absq; iudicio atq; iusticia gloriam quærit, auramq; popularem, ut humiles erigat in regnum, & potentes humilitate cōmutet? Audi prophetam dicentem: Omnes habitatores terræ, quasi nihil reputati sunt apud eum. Fecit enim quodcunq; uoluit in cœlo & in terra, & nemo est qui resistat uoluntati eius: aut possit dicere, quare hoc fecisti? cuius sunt omnia opera in ueritate, & uiæ illius iusticia, & superbientes potest ipse humiliare. Antiochus Epiphanes rex crudelissimus subuertit altare, ipsamq; iusticiā fecit conculcari, quia concessum erat ei à domino. Causasq; reddit, propter peccata plurima. Ergo nō fecit quod ipse tantum uoluit, sed quod propter peccata populi concessit dominus. Deniq; sequitur quod non ex propria fecerit fortitudine, sed ex eius imperio qui præcepit ut fieret. Illud autē quod in oratione sua loquitur: Peccauimus, inique egimus, iniuste gessimus: & recessimus à mandatis & iusticijs tuis, & cætera huiuscemodi: soletis dicere, quod & Dauid, & Daniel, & omnes prophetæ, non pro se qui sancti erant, sed ex persona populi sunt loquuti. Aduersum quam opinionem ipse respondebit, & dicet: Cum adhuc orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel. Vides ergo quod tam pro peccatis suis quàm pro peccatis populi dominum sit deprecatus, & effuderit deprecationes suas in conspectu domini dei sui. Vis iterum nosse, quando peccatum & iniquitas finiatur? Quanquam diuersa sit autorū interpretatio: audi eundem prophetam. Septuaginta hebdomadæ completæ sunt super populum tuum, & super ciuitatem tuam sanctam, ut compleantur iniquitates: & finem accipiat peccatum, ut dispereat iniquitas, & reueletur iusticia sempiterna. Quandiu ergo ille finis adueniat, & corruptiuum hoc atq; mortale incorruptione & immortalitate mutetur, necesse est nos subiacere peccato: non naturæ & conditionis, ut tu calumniaris uitio: sed fragilitate & cōmutatione uoluntatis humanæ, quæ per momenta uariatur: quia deus solus est immutabilis. Quæris ubi Abel, ubi Enoch, ubi Iesus filius Naue, ubi Helisæus, cæteriq; sanctorum peccauerint. Non est necesse nodum in scirpo quærere: utinam possem & manifesta reticere peccata. Si quis à me uerum audire, nescio. Nihil, inquit, mihi conscius sum, nec tamen in hoc iustificatus sum. Homo uidet in facie, deus in corde. Apud eius conscientiam atq; conspectum nullus iustificatur. Vnde & Paulus loquitur confidenter, Omnes peccauerunt, & indigent gloria dei: Et, Conclusit deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur: & cætera quæ sæpe replicauimus.

Dialo-

LIBER TERTIVS. CRITOBVLVS.

D Electatus sum tuorum multiplicatione sermonũ, de quibus scriptũ est: In multiloquio non effugies peccatũ: sed quid ad causam? Certe hoc fateberis, eos qui Christi baptisma cõsecuti sunt, non habere peccatũ. Et si absq; peccato sunt, iustos esse. Cũq; semel iusti fuerint, si egerint solicite, posse in sempiternũ iusticiam custodire, ac per hoc omne uitare peccatũ. ATT. Non erubescis explosam atq; damnatam Iouiniani sententiam sequi? Et ille enim his testimonijs tuisq; nititur argumentis: imò tu illius inuenta sectaris, in Oriente docere desiderans quæ olim Romæ, & dudum in Aphrica condemnata sunt. Lege ergo quid illi responsum sit, & tibi responsum ducito. In dogmatibus enim & quæstionibus differendis non persona, sed causa quærenda est. Et tamen hoc scito, baptismũ præterita donare peccata, non futuram seruare iusticiam, quæ labore & industria, ac diligentia, & semper super omnia dei clemẽtia custoditur: ut nostrũ sit rogare, illius tribuere quod rogatur: nostrũ incipere, illius perficere: nostrũ offerre quod possumus, illius implere quod nõ possumus. Nisi enim dominus ædificauerit domũ, in uanum laborauerunt qui ædificãt eam. Nisi dominus custodierit ciuitatẽ, in uanum uigilat qui custodit eam. Vnde & Apostolus præcipit: Sic currite, ut cõprehendatis. Omnes quidem currunt, sed unus accipit coronam. Et in psalmo scriptũ est: Domine, ut scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti nos. Nostra enim uictoria & corona uictoriæ, illius protectione & clypeo paraĩ: & hic currimus, ut in futuro cõprehendamus: ibi accipiet coronam, qui in hoc seculo uictor extiterit: nobisq; post baptismum dicitur: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid deterius tibi contingat. Et: Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? Si quis tẽplũ dei uiolauerit, disperdet eum deus. Et in alio loco: Dominus uobiscũ est quandiu uos estis cum eo: si reliqueritis eum, & ille relinquet uos. In cuius putas de-

B lubro atq; sacrario Christi puritas permanet, templiq; serenitas nullo nubilo contrista-

1 tur? Eundem semper uultũ habere nõ possumus, quod de Socrate falso philosophi gloriantur, quanto magis animũ? Multæ facies hominũ, sic & corda diuersa. Si fieri posset, ut semper aquæ baptismatis mersos tenerent, uolitantia nos desuper peccata non tangerent, spiritus sanctus tueretur. Sed impugnat inimicus, nec uictus recedit, sed semper in insidijs est, ut sagittet in occulto rectos corde. In euangelio iuxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroq; sermone, sed Hebraicis literis scriptũ est: quo utuntur usq; hodie Nazareni secundum apostolos, siue ut plerią; autumant iuxta Matthæũ, quod & in Cæsariensi habetur bibliotheca: narrat historia: Ecce mater domini & fratres eius dicebant ei: Ioannes baptista baptizat in remissionẽ peccatorũ, eamus & baptizemur ab eo. Dixit autem eis: Quid peccaui, ut uadam & baptizer ab eo? Nisi fortè hoc ipsum quod dixi, ignorantia est. Et in eodem uolumine: Si peccauerit, inquit, frater tuus in uerbo, & satis tibi fecerit, septies in die suscipe eum. Dixit illi Simon discipulus eius: Septies in die? Respondit dominus & dixit ei: Etiam ego dico tibi, usq; septuagiessepties. Etenim in prophetis quoq; postquã uncti sunt spiritu sancto, inuentus est sermo peccati. Ignatius uir apostolicus & martyr, scribit audacter: Elegit dominus apostolos, qui super omnes homines peccatores erant. De quorũ celeri conuersione Psalmista canit: Multiplicatę sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Quibus testimonijs si non uteris ad autoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes ecclesiastici uiri senserint. Fac aliquem baptizatum, uel statim, uel in ipsis diebus morte subtractum: & concedam tibi, quod concedere non debeo: nec cogitasse aliquid, nec loquutum, in quo errore & ignorantia laberetur. Num ideo sine pecato erit, quia uidebitur non superasse, sed fugisse peccatum: ac non potius, quia dei misericordia de peccatorum carcere liberatus migrauit ad dominum? Hoc & nos dicimus, posse deum quicquid uoluerit: & hominem per se & propria uoluntate, quod tu asseris, sine peccato esse non posse. Sin autem potest, fru-

stra

ſtra nũc iungis & gratiam,qua potens non indiget. Quod ſi non poteſt abſq; dei gratia, ſtulte tu dixiſti poſſe quod non poteſt. Quicquid enim ex alterius pendet arbitrio, non eius eſt quem poſſe contendis: ſed illius,ſine quo eum non poſſe perſpicuum eſt. CRIT. Rogo,quæ eſt iſta prauitas, imò abſq; ratione contentio? Ne hoc quidem mihi das, ut egreſſus aquas baptiſmatis ſine peccato ſit? ATT. Aut ego ſenſum meum uerbis explicare non ualeo: aut me explicante,tu ad intelligendũ tardior es. CRIT. Quó nam modo? ATT. Recordare quid & tu dixeris, & ego quid loquar. Poſuiſti hominem ſine peccato eſſe,ſi uelit. Ego impoſsibile hoc in homine eſſe reſpondeo, non quia ſtatim à baptiſma te homo peccato non careat,ſed illud tempus quando ſine peccato eſt,nequaq̃ poſsibilitati humanæ,ſed dei gratiæ deputatur. Tolle igitur poſſe,& ego eſſe concedam. Quomodo enim poteſt,qui per ſe non poteſt? Aut quæ eſt illa impeccantia, quæ ſtatim corporis huius morte finitur? aut certe ſi ultra uitam protraxerit, delicti & ignorantiæ periculo ſubiacet. CRIT. Dialectica me arte concludis, & non Christiana loqueris ſimplicitate,nodos mihi quoſdam inter eſſe & eſſe poſſe concinnans. ATT. Egó ne uerborum ſtrophis ludo,cum hoc de tua proceſſerit officina? Tu enim dicis,non eſſe hominẽ ſine peccato,ſed eſſe poſſe,cum econtrario ego tibi tribuam quod negaſti, eſſe hominẽ ſine peccato per dei gratiam,& tamen per ſe non poſſe. CRIT. Fruſtra ergo dantur præcepta,ſi ea implere non poſſumus. ATT. Deus poſsibilia mandauit, hoc nulli dubium eſt. Sed quia homines poſsibilia non faciunt,idcirco omnis mũdus ſubditus eſt deo, & indiget miſericordia eius. Aut certe ſi oſtendere potueris qui uniuerſa cõpleuerit,tũc poteris demõſtrare,eſſe hominẽ qui non indiget miſericordia dei. Omne enim quod fieri poteſt,tribus cõſtat temporibus:aut præterito,aut præſenti,aut futuro. Hoc quod aſſeris,poſſe hominẽ ſine peccato eſſe,ſi uelit: mõſtra factũ eſſe de præterito, aut certe nunc fieri,de futuro poſtea uidebimus. Quod ſi nullũ potes oſtendere, qui ſine omni omnino peccato,aut ſit aut fuerit: reſtat, ut de futuro tantũ diſputatio ſit. Interim in duobus tẽporibus,præterito atq; præſenti,uictus teneris. Si aliquis fuerit poſtea maior patriarchis,prophetis,apoſtolis,qui peccato careat: tunc futuris de futuro,ſi potueris, perſuadeto. CRIT. Loquere ut uis,argumentare ut libet: nunq̃ mihi liberũ arbitriũ extorquebis,quod ſemel cõceſsit deus: nec ualebis auferre quod mihi tribuit deus, poſſe ſi uoluero. ATT. Exempli gratia,uno tantũ utamur teſtimonio: Inueni Dauid filiũ Ieſſe,uirũ ſecundum cor meum, qui faciat omnes uoluntates meas. Dauid ſanctũ eſſe nõ dubiũ eſt: & tamẽ qui electus eſt ut omnes dei uoluntates faceret,aliqua feciſſe reprehendit. Vtiq; poſsibile erat ei facere,qui ad hoc electus eſt,ut omnes dei uoluntates faceret. Nec deus in culpa eſt, qui prædixit eum cunctas ſuorũ præceptorũ facere uoluntates, ſed ille qui prædicta nõ fecit. Neq; enim dixit inueniſſe ſe uirũ, qui cunctas in perpetuũ ſuæ iuſsionis faceret uolũtates. Hoc & nos dicimus,poſſe hominẽ nõ peccare,ſi uelit,pro tempore,pro loco,pro imbecillitate corporea, quandiu intentus eſt animus, quandiu chorda nullo uitio laxatur in cithara. Quod ſi paululũ ſe remiſerit, quomodo qui aduerſo flumine lembũ trahit, ſi remiſerit manus ſtatim retrolabitur, & fluentibus aquis quò non uult ducitur: ſic humana cõditio,ſi paululũ ſe remiſerit, diſcit fragilitatẽ ſuam, & multa ſe non poſſe cognoſcit. Putas ne apoſtolũ Paulũ eo tempore quo ſcribebat: Lacernã,ſiue penulã, quam reliqui Troade apud Carpũ, ueniens affer, ac libros & maxime membranas: de cœleſtibus cogitaſſe myſterijs,& nõ de his quæ in uſu cõmunis uitæ uel corporis neceſſaria ſunt? Da mihi hominẽ qui non eſuriat,nõ ſitiat, neq; algeat, nõ doleat, nõ febricitet, nõ torminibus & urinæ difficultatibus torqueatur: & ego tibi cõcedam, poſſe hominem nihil niſi de uirtutibus cogitare. Cæditur Apoſtolus à miniſtro, & contra pontificem qui cædere imperauerat,ſententiam dirigit: Percutiet te deus paries dealbate. Vbi eſt illa patientia ſaluatoris,qui quaſi agnus ductus ad uictimam,non aperuit os ſuũ,ſed clemẽter loquitur uerberanti: Si male loquutus ſum,argue de malo: ſi autem bene,quid me cædis? Non apoſtolo detrahimus, ſed gloriã domini prædicamus: qui in carne

a carne passus, carnis iniuriā superat & fragilitatē: ut taceam illud, quod cōmemorat: Alexander ærarius multa mihi mala ostendit: reddet illi dominus in illa die iustus iudex. CRIT. Cogis me ut loquar quod iam dudum gestio, & tamen erumpentia uerba non promo. ATT. Quis enim te prohibet, quod sentis dicere? Aut enim quod dicturus es bonum est, & nos bono fraudare non debes: aut malū, & idcirco non nostri gratia, sed pudore siluisti. CRIT. Dicā dicam aliquando quod sentio. Omnis disputatio tua illuc delabitur, ut naturam accuses, & culpam referas ad deum, qui talem hominē cōdidit. ATT. Hoc illud erat quod uolebas & nolebas dicere? dic dic quæso, ut omnes tua fruant prudentia. Reprehendis deum, quare hominem fecerit hominem: reprehendant & angeli, cur angeli sint. Omnis creatura causetur, quare id sit quod condita est, & non id quod condi potuit. Scilicet nunc mihi puerilibus declamatiunculis ludendum est: & à culice atq; formica usq; ad Cherubim & Seraphim ueniam, cur non singula in meliori statu condita sint. Cumq; ad excelsas uenero potestates, causabor & dicam: quare deus solus tantū deus sit, & non omnia deos fecerit. Aut enim impossibilitatis, aut inuidiæ reus erit. Reprehende eum, cur & diabolum in hoc mundo esse concedat, & aufer coronam cum certamen abstuleris. CRIT. Non sum tam uecors, ut querar cur diabolus sit: cuius inuidia mors introiuit in orbē terrarū: sed hoc doleo, cur uiri ecclesiastici, & qui magistrorū sibi usurpant uocabulum, tollant liberū arbitriū: quo sublato, Manichæorū secta construitur. ATT. Ego'ne liberū tollo arbitriū, qui in tota disputatione mea nihil aliud egi, nisi ut omnipotentiā dei cum libero arbitrio conseruarem? CRIT. Quomodo seruas liberū arbitrium, qui dicis hominem nihil posse facere, nisi deus semper adiuuerit? c ATT. Si in culpa est, qui libero arbitrio iungit dei adiutoriū: ergo ille laudetur, qui dei tollit auxiliū. CRIT. Non tollo dei auxilium, quippe per cuius gratiam possumus omne quod possumus, sed utrunq; suis finibus terminamus: ut & dei sit gratiæ, quod dedit liberi arbitrij potestatē: & nostræ uoluntatis, facere quid uel non facere: & quod facientibus præmium, & non facientibus pœna seruetur. ATT. Videris mihi obliuiosus esse, & quasi nihil supradictum sit, per easdem disputationis reuerti lineas. Hoc enim longa dissertione conclusum est, ut gratia sua dominus, qua nobis concesit liberū arbitrium in singulis operibus iuuet atq; sustentet. CRIT. Quid ergo iuuat atq; coronat in nobis, & laudat quod ipse operatus est? ATT. Voluntatem nostram, quæ obtulit omne quod potuit: & laborem qui contendit ut faceret: & humilitatem, quæ semper respexit ad auxilium dei. CRIT. Ergo si non fecimus quod præcepit, aut uoluit nos adiuuare deus, aut noluit. Si uoluit & adiuuit, & tamen fecimus quod uoluimus: non nos, sed ille superatus est. Sin autem noluit adiuuare, non est culpa eius qui uoluit facere, sed illius qui adiuuare potuit, & noluit facere. ATT. Non intelligis δίλημμα tuum in grande blasphemiarum decidisse barathrum: ut ex utraq; parte, aut inualidus sit deus, aut inuidus: & non tantum ei laudis sit, quod bonorum autor est & adiutor, quantum uituperationis, quod mala non coercuit. Detrahatur ergo illi, cur diabolum esse permiserit, cur passus sit, & hucusq; patiatur quotidie aliquid in mundo mali fieri. Quærit hoc Marcion, & omnes hæreticorum canes, qui uetus laniant testamentū, & huiuscemodi syllogismum texere consueuerunt, Aut sciuit deus hominem in paradiso positum, præuaricaturum esse mandatum illius, aut nesciuit. Si sciuit, non est in culpa is qui præscientiam dei uitare non potuit: sed ille qui talem condidit, ut dei non posset scientiam deuitare. Si nesciuit, cui præscientiam tollis, aufers & diuinitatem. Hoc enim genere in culpa erit qui elegit Saul futurum postea regem impijssimum. Et saluator aut ignorātiæ, aut iniusticiæ tenebitur reus, cur in Euangelio sit loquutus: Nōnne uos duodecim ego elegi apostolos, & unus de uobis diabolus est? Interroga eum, cur Iudam elegerit proditorē? Cur ei loculos cōmiserit, quem furem esse nō ignorabat. Vis audire rationē. Deus præsentia iudicat, non futura. Nec condemnat ex præscientia, quem nouerit talem fore, qui sibi postea displiceat: sed tantæ bonitatis est, & ineffabilis clementiæ, ut eligat eum, quem interim

bonum

bonum cernit, & scit malum futurũ, dans ei potestatẽ conuersionis & pœnitentiæ: iuxta C
illum sensum Apostoli: Ignoras quia benignitas dei ad pœnitentiã te adducit? secũdum duriciam autem tuam & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet unicuiq; secundũ opera eius. Neq; enim ideo peccauit Adã, quia deus hoc futurũ nouerat: sed præsciuit deus, quasi deus, quod ille erat propria uoluntate facturus. Accusa ergo deum mendacij, quare dixerit per Ionam: Adhuc tres dies & Niniue subuertetur. Sed respondebit tibi per Hieremiã: Ad summã loquar cõtra gentem & regnũ, ut eradicem & destruam & disperdam illud. Si pœnitentiã egerit gens illa à malo suo, quod loquutus sum aduersus eam, agam & ego pœnitẽtiã super malo quod cogitaui ut facerem ei. Et ad summam loquar de gente & regno, ut ædificem & plantem illud: si fecerit malum in conspectu meo, ut non audiat uocem meam, pœnitentiã agam super bono, quod loquutus sum ut facerẽ ei. Indignabatur quondam & Ionas, cur deo fuerit iubente mentitus: sed iniusti mœroris arguitur, malens cum pernicie innumerabilis populi uerũ dicere, quàm cum tantorũ salute mentiri. Ponitur ei exemplũ: Tu doles super hedera, siue cucurbita, in qua non laborasti, neq; fecisti ut cresceret: quæ sub una nocte nata est, & una nocte perijt: & ego non parcã Niniue ciuitati magnæ, in qua sunt plus quàm centũ uiginti milia hominũ, qui nesciunt quid sit inter dexteram & sinistram suam. Si in paruulorũ ætate & simpliciũ, quos certe peccatores fuisse non poteris approbare, tanta fuit hominũ multitudo: quid dicemus de utriusq; sexus ætate diuersi, quæ iuxta Philonẽ & prudentissimũ philosophorũ, ab infantia usq; ad decrepitam senectutem, septenario ordine deuoluitur: dum sibi sic inuicẽ ætatũ incrementa succedunt, ut quando de alia transeamus ad aliam, sentire minime ualeamus? CRIT. Tota argumen 2
tatio tua huc tendit, ut quod Græci dicunt αὐτεξούσιον, & nos liberũ appellamus arbitrium, uocabulo tribuas, re auferas. Tu enim autorẽ peccatorũ facis deum, dum asseris nihil hominẽ per se posse facere, sed adminiculo dei, cui imputetur omne quod facimus. Nos autẽ, siue bonũ, siue malũ homo fecerit, per liberi arbitrij potestatẽ ei dicimus im- D
putari, qui fecit quod uoluit: & non ei, qui semel cõcessit liberũ arbitriũ. ATT. Quamuis tergiuerseris, laqueis ueritatis innecteris: hoc enim modo, etiam si ipse non adiuuat, tamen iuxta te autor erit malorũ: quia potuit prohibere, & non prohibuit. Vetus enim sententia est, homicidam esse eum, qui cum possit hominẽ de morte liberare, non liberet. CRIT. Iam iam tollo manũ, cedo, uicisti: si tamen uincere est, ueritatẽ uelle subuertere, non rebus, sed sermonibus, id est, non ueritate, sed mendacio. Possum enim illud tibi Apostoli respondere: Et si imperitus sermone, non tamen scientia. Quando enim loqueris, coactus argumentationũ strophis tibi uideor assentire: cum autẽ tacueris, ex animo rursus elabitur: ut liquido appareat disputationẽ tuam non ex fontibus ueritatis & Christiana simplicitate, sed ex philosophorũ minutijs & arte descendere. ATT. Vis ergo me rursum uti testimonijs scripturarũ? Et quomodo iactant discipuli tui, nullum argumentationi tuæ posse & problematibus respondere? CRIT. Non solum uolo, sed & cupio. Doce me de scripturis sanctis, ubi sublata liberi arbitrij potestate faciat homo, quod per se aut noluit, aut non potuit. ATT. Non ita, ut tu proponis, sed ut ueritas poscit & ratio, scripturarũ uocibus est utendum. Loquitur Iacob in oratione sua: Si fuerit dominus deus mecũ, & custodierit me in uia, per quam ego pergo: & dederit mihi panem ad manducandũ, & uestimentũ ad operiendũ: & reduxerit me cum salute in domũ patris mei, erit mihi dominus in deum: & lapis iste quẽ posui in titulũ, erit mihi domus dei: & omniũ quæcunq; dederis mihi, decimas offeram tibi. Nunquid dixit, si liberũ arbitriũ conseruaueris, & cibũ & uestimentũ meo labore quæsiero, & reuertero in domũ patris mei? Omnia dat domini uoluntati, ut mereatur accipere quod precatur. Reuertenti de Mesopotamia Iacob, angelorũ occurrit exercitus, & uocantur castra dei. Postea pugnat cum angelo sub figura hominis, & à domino cõfortatur. De supplantatore, Iacob rectissimus dei nomen accepit. Neq; enim ad fratrem crudelissimum audebat reuerti, nisi

A nisi domini pręsidio roboratus. Scriptũ est in consequentibus: Ortus est ei sol, postquã transiuit Phanuel, quod interpretatur facies dei. Vnde loquitur & Moyses: Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea: non proprietate naturæ, sed dignatione miserentis. Oritur ergo nobis sol iustitiæ, quando uultu dei confirmamur. Ioseph in Aegypto clauditur carcere: ibiq; infertur, quod custos carceris omnia potestati eius fideiq; cõmiserit. Causaq; redditur, quia dominus erat cum eo: & quæcũq; faciebat, prosperabantur à domino in manibus eius. Vnde & eunuchis somnia suggeruntur, & Pharao uidet somniũ inextricabile, ut per hanc occasionẽ liberaretur Ioseph, pater pasceretur & fratres, Aegyptus tempore famis saluaretur. Sequitur: Dixit autẽ deus ad Israel in uisione noctis: Ego sum deus patrũ tuorũ, noli timere descendere in Aegyptũ, in gentem enim magnam faciam te ibi: & ego descendam tecũ in Aegyptũ, & educam te inde: & ponet Ioseph manus suas super oculos tuos. Vbi hic est liberi arbitrij potestas? An non totũ quod ire audet ad filiũ, & genti se cõmittere dominũ nescienti, dei patrũ eius auxiliũ est? Liberatur populus de Aegypto in manu forti & brachio excelso: non Moysi & Aaron, sed eius qui signorũ miraculis populũ liberauit: & ad extremũ percussit primogenita Aegypti: ut qui prius retinebant pertinaciter, ardenter exire cõpellerent. Solomon loquitur: Esto confidens in dominũ in toto corde tuo: in tua autem sapientia ne exalteris: in omnibus uijs tuis cognosce eum, ut rectas faciat uias tuas. Intellige quid loquitur: Nec in sapientia nostra, nec in ullis uirtutibus cõfidendum, sed in solo domino, à quo gressus hominis diriguntur. Deniq; præcipitur, ut ostendamus ei uias nostras, & notas esse faciamus, quæ non labore proprio, sed illius adiutorio atq; clementia rectæ fiunt. Vnde scriptũ est: Rectam fac in conspectu meo uiam tuam: siue ut alia exemplaria habent: Rectam fac in conspectu tuo uiam meam: ut quod tibi rectũ est, etiam mihi rectum esse uideatur. Idẽ Salomon loquitur: Deuolue super dominũ opera tua, & firmabuntur cogitationes tuæ. Tunc enim nostra cogitatio cõfirmatur, quando omne quod
B agimus, quasi super stabilem & solidissimã petram, domini adiutorio deuoluimus, eiq; cuncta reputamus. Apostolus Paulus cum dei beneficia celeri sermone narrasset, ad extremũ intulit: Et ad hæc quis idoneus? Vnde & in alio loco dicit: Fiduciã autẽ talem habemus per Christũ ad deũ, non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex deo est, qui & idoneos fecit nos noui testamenti ministros: non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Adhuc audemus per liberũ arbitriũ superbire, & abuti beneficijs dei in contumeliã largitoris? cum idem uas electionis apertissime scribat: Habemus autẽ thesaurũ istũ in uasis fictilibus, ut abundantia fortitudinis nostræ sit ex deo, & non ex nobis. Vnde & in alio loco, retundens hæreticorũ impudentiã loquitur: Qui gloriatur, in domino glorietur. Neq; enim qui seipsum cõmendat, ipse probatus est, sed quem deus cõmendat. Et iterũ: Nihil enim mihi defuit ab his, qui supra modum sunt apostoli, licet nihil sim. Petrus loquitur ad dominũ, signorũ magnitudine conturbatus: Recede à me, quia homo peccator sum. Et dominus ad discipulos: Ego sum uitis & uos rami: qui manet in me, & ego in eo, iste affert fructũ multũ: quia sine me nihil potestis facere. Sicut rami & flagella uitium ilico contabescunt, cum fuerint à matrice præcisa: ita omnis hominũ fortitudo marcescit & deperit, si à dei auxilio deserat. Nemo, inquit, potest uenire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum. Quando dicit, nemo potest uenire ad me, frangit superbientẽ arbitrij libertatem: quod etiã si uelit ad Christũ pergere, nisi fiat illud quod sequit: nisi pater meus cœlestis traxerit eum, nequicq̃ cupiat & frustra nitat. Simul & hoc animaduertendũ, quod qui trahitur, non sponte currit: sed aut retrectans & tardus, aut inuitus adducitur. Qui non potest suis uiribus & labore uenire ad Iesum, quõ potest omnia simul peccata uitare? Et uitare in perpetuũ, & dei sibi potẽtiæ nomẽ assumere? Si eñ ille ἀναμάρτητος, & ego ἀναμάρτητος, quæ inter me & deũ erit distãtia? Vnũ adhuc ponã testimoniũ, ne tibi & auditoribus fastidiũ faciam. Assuero quem septuaginta interpretes ἀρταξέρξην uocant

cant,somnus aufertur ab oculis,ut cõmentarios in se fidelium replicans ministrorũ,in- C
ueniat Mardochæũ, cuius indicio de insidijs liberatus est: ut & Hester cõmendabilior fieret, & cunctus populus Iudæorũ imminentẽ uitaret necẽ. Certe rex potentissimus, qui ab India usq; ad Septentrionẽ & Aethiopiã cunctũ possidebat Orientẽ, post largissimas epulas & cibos toto orbe quęsitos dormire cupiebat,& somno requiescere,ac liberũ arbitriũ implere dormiendi:nisi dominus prouisor bonorũ omniũ impedisset naturæ ordinẽ,ut contra naturã,tyranni crudelitas uinceretur.Longũ est si uoluero cuncta sanctarũ scripturarũ exempla proferre.Totus sermo sanctorũ ad deum oratio est:tota oratio & deprecatio extorquet clementiam creatoris: ut qui nostris uiribus & studio saluari non possumus,illius misericordia conseruemur. Vbi autem misericordia & gratia est,liberũ ex parte cessat arbitriũ:quod in eo tantum est,ut uelimus atq; cupiamus,& placitis tribuamus assensum.Iam in domini potestate est,ut id quod cupimus, quod laboramus ac nitimur,illius ope & auxilio implere ualeamus. CRIT. Ego simpliciter dixeram,non in singulis operibus nostris,sed in gratia conditionis & legis,sentiri auxilium dei, ne liberũ frangeret arbitriũ. Cæterũ sunt pleriq; nostrorũ, qui omnia quæ agimus, dicant fieri præsidio dei. ATT. Qui hoc dicit, uester esse cessabit. Aut ergo & tu ista dicito,ut noster esse incipias: aut si non dicis,alienus eris cum his qui nostra non dicunt. CRIT. Tuus ero,si mea dixeris:imò tu meus,si aduersa non dixeris. Sana corpora confiteris,& animæ quæ fortior est,denegas sanitatẽ. Vt enim morbus & uulnus in corpore,ita peccatũ in anima. Qui ergo sanũ aliquando hominẽ cõfiteris ex ea parte qua caro est,quare non sanum dicas & ex ea qua spiritus est? ATT. Sequor propositionẽ tuam. Nunq̃ hodie effugies, ueniam quocũq; uocaris. CRIT. Paratus sum ad audiendũ. ATT. Et ego ad loquendũ surdis auribus.Respondebo igitur ad propositũ. Ex anima & corpore cõpacti,utriusq; substantiæ naturã consequimur.Quomodo corpus sanũ dicitur, si nullo languore uexetur: ita anima absq; uitio, si nulla perturbatione quatiatur. Et tamen quamuis corpus sanum sit integrũq; & uegetũ, & cunctorũ sensuũ integritate ro- D
bustum,aut crebris,aut raris infirmitatibus cõdolescit: & ut firmissimũ sit,interdum pituitæ molestiã patitur: ita anima cogitationũ & perturbationũ impetus sustinens,ut superet naufragia, non absq; periculo nauigat, consideransq; fragilitatẽ suam semper de morte sollicita est:secundum illud quod scriptũ est:Quis est homo qui uiuet,& non uidebit mortẽ? Quæ cũctis intenta est mortalibus,nõ naturæ dissolutione, sed morte peccati:iuxta illud propheticũ:Anima quæ peccauerit,ipsa morietur. Alioquin hanc cõmunem mortẽ, qua & bruta soluuntur animalia, Enoch & Eliam nondum uidisse cognoscimus.Da mihi corpus quod nunq̃ languerit, aut quod post languorẽ perpetua sanitate securũ sit:& dabo tibi animã quæ nunq̃ peccauerit,nec post uirtutes deinceps peccatura sit:præsertim cum uicina sint uitia uirtutibus.Et si paululũ declinaueris, aut errandum tibi sit,aut in præceps cadendum.Quantũ enim inter se distant pertinacia & perseuerantia,parsimonia & frugalitas,liberalitas & profusio, prudentia & calliditas,fortitudo & temeritas,cautela & timiditas?quorũ alia ad bona, alia referuntur ad mala. Quod quidem & in corporibus inuenitur. Si felli prouideris temperando, pituita succrescit. Si humores siccare festines, inardescit sanguis bili uitiatus, & luteus color ora perfundit.Certe ut cunctam medicorũ adhibeamus diligentiam,& castigatis uiuamus cibis,& morborũ fomitibus careamus & cruditate,occultis quibusdam & soli deo cognitis causis,uel frigore inhorrescimus,uel febre exardescimus,uel torminibus eiulamus, & ueri medici saluatoris imploramus auxilium,dicimusq; cum apostolis: Magister,saluos nos fac,perimus. CRIT. Esto,ut nullus potuerit omne uitare peccatũ in pueritia, adolescentia & iuuentute,nunquid negare potes plurimos iustos & sanctos uiros post uitia, omni se ad uirtutes animo cõtulisse,& per has caruisse peccato? ATT. Hoc est quod tibi in principio dixeram,in nostra esse positum potestate,uel peccare, uel non peccare:& uel ad bonũ,uel ad malum extendere manũ, ut liberũ seruetur arbitrium: sed hoc pro modo &

A do & tempore & conditione fragilitatis humanæ: perpetuitatẽ autem impeccantiæ soli reseruari deo,& ei qui uerbũ caro factus, carnis detrimẽta & peccata non pertulit. Nec quia ad breue possum,coges me ut possim iugiter. Possum ieiunare,uigilare,ambulare, legere,psallere,sedere,dormire,nunquid in perpetuũ? CRIT. Et quare in scripturis sanctis ad perfectã iusticiã prouocamur,ut est illud:Beati mundo corde,quoniã ipsi deum uidebunt.Et: Beati immaculati in uia,qui ambulant in lege domini. Et dei loquentis ad Abrahã:Ego sum deus tuus,placeto in conspectu meo, & esto sine macula uel querela: & ponam testamentũ meũ inter me & te, & multiplicabo te nimis? Si enim non potest fieri quod scriptura testatur, frustra præcepit ut fieret. ATT. Diuersis testimonijs scripturarũ eandem quæstionẽ teris in theatrales præstigias,quæ unum eundemq; hominẽ personarũ uarietate mutata,in Martẽ Veneremq; producunt:ut qui prius rigidus & truculentus incesserat, postea soluatur in mollicie fœminarũ. Hoc enim quod nunc quasi nouum obijcis:Beati mundo corde:& beati immaculati in uia:& esto sine macula:& cętera huiuscemodi, Apostolo respondente conuictũ est: & ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus:& nunc per speculũ uidemus in ænigmate : cum autẽ uenerit quod perfectũ est, id quod ex parte fuerat, destruetur. Et mundum igitur cor quod postea sit uisurũ deũ,& beatitudinẽ uitæ immaculatæ,& immaculatũ cum Abrahã uiuere,in umbra possidemus et imagine. Quamuis aliquis patriarcha sit,quamuis propheta,quamuis apostolus,dicitur eis à domino saluatore : Si uos cum sitis mali,scitis bona dare filijs uestris:quanto magis pater uester qui in cœlis est,dabit bona petentibus se? Deniq; & Abraham,cui dictũ est : Esto sine querela & sine macula,conscientia fragilitatis suæ cecidit pronus in terram. Cumq; loquutus esset ei deus: Sarai uxor tua non uocabitur ultra Sarai,sed Sara erit nomen eius:& dabo tibi ex ea filiũ,& benedicã ei,& erit in gentes,& reges gentiũ ex ipso erunt,statim infertur: Cecidit Abrahã in faciẽ suam, risitq;, & dixit in mente sua : Si centenario nascetur filius, & si Sara nonaginta annorũ pariet? Dixitq;

B Abraham ad deum:Ismael uiuat in conspectu tuo. Cui respondit deus:Etiam. Ecce Sara uxor tua pariet tibi filium,& uocabis nomen eius Isaac,& reliqua. Certe audierat à deo: Ego sum deus tuus, placeto in conspectu meo, & esto sine macula : quare non credidit quod deus repromisit,sed risit in corde, putans se celare deum, & aperte ridere non audens? Deniq; causas incredulitatis exponens dicit in corde suo : Quomodo potest fieri, ut centenarius de nonagenaria uxore pariat filiũ? Viuat, inquit, Ismael in cõspectu tuo, quem semel dedisti. Difficilia non quæro, cõtentus sum beneficio quod accepi. Quem occulta responsione arguens deus, ait:Etiã. Et est sensus: Fiet quod existimas non futurum. Sara uxor tua pariet tibi filiũ : & anteq̃ ista concipiat, priusquã ille nascatur, puero nomen imponam. Ex errore enim tuo, quo risisti tacitus, filius tuus Isaac risus nomen accipiet. Sin autẽ ab his qui sunt mundo corde in hoc seculo putas uideri deum, quare Moyses qui prius dixerat: Vidi dominũ facie ad faciẽ,& salua facta est anima mea: postea deprecatᷓ,ut eum uideat cognoscenter? quẽ quia dixerat se uidisse, audit à domino: Non potes uidere faciẽ meam. Non enim uidebit homo faciẽ meã,& uiuet. Vnde & Apostolus,inuisibilẽ solũ deũ, qui & lucẽ habitat inaccessibilẽ, & quẽ nullus hominũ uiderit, neq; possit uidere,appellat. Et Ioannes euangelista sacra uoce testatur, dicens : Deũ nemo uidit unq̃. Vnigenitus filius,qui est in sinu patris, ipse narrauit. Qui uidet & narrat, non quãtus est ille qui uisus est,nec quantũ nouit ille qui narrat : sed quantũ potest mortaliũ sensus accipere. Quod autẽ putas beatũ esse, qui sit immaculatus in uia, & ambulet in lege eius,ex sequenti sensu priorẽ intellige. Multis testimonijs supra didicisti legẽ nullum potuisse cõplere. Si autẽ Apostolus ad cõparationẽ gratiæ Christi, quæ prius lucra arbitrabatur in lege,reputauit quasi stercora, ut Christũ lucrifaceret: quanto magis nos scire debemus, ideo Christi & euangelij gratiã successisse : quia in lege nemo iustificari potuit? Si autem in lege nullus iustificatur, quomodo ad perfectum immaculatus est in uia,qui adhuc ambulat,& ad calcem uenire festinat? Certe qui in cursu est,& in uia graditur

ditur, minor est eo qui peruenit ad finē. Si ergo immaculatus est ille atq; perfectus, qui adhuc ambulat in uia, & graditur in lege: quid plus habebit ille, qui ad terminū uiæ legisq; peruenit? Vnde & Apostolus de domino loquitur: quod in fine mundi, & in consummatione uirtutū exhibeat sibi sanctā ecclesiā, non habentē maculā, neq; rugā: quam uos putatis iam in ista carne mortali & corruptibili esse perfectam, & audire meremini cum Corinthijs: Iam perfecti estis, iam diuites facti estis, sine nobis regnatis: atq; utinam regnaretis, ut & nos regnaremus uobiscū: cū uera & absq; omni sorde perfectio in cœlestibus reseruetur, quando sponsus loquetur ad sponsam: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Iuxta quod & illud intelligitur: Vt sitis irreprehensibiles & simplices sicut filij dei immaculati: quod non dixerat estis, sed sitis, in futurū differens, non in præsenti esse contestans: ut hic labor sit atq; contentio, ibi laboris uirtutisq; præmia. Deniq; Ioannes scribit: Dilectissimi, filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quando eū uidebimus sicuti est. Quanq̃ ergo filij dei simus, tamen similitudo dei & uera contemplatio, tunc nobis repromittitur, quando apparuerit in claritate sua. De hoc superbiæ tumore, & illa orandi prorumpit audacia: qua scribens ad uiduam, quomodo sancti debeant orare pronuncias. Ille enim, inquis, merito ad deum extollit manus: ille preces bona conscientia fundit, qui potest dicere: Tu enim nosti domine, q̃ sanctæ, q̃ innocentes, q̃ puræ sint ab omni fraude & iniuria & rapina quas ad te expando manus, q̃ iusta, q̃ immaculata labia, & ab omni mendacio libera: quibus tibi, ut mihi miserearis preces fundo. Christi est hæc, an Pharisæi superbientis oratio: qui etiā in Euāgelio loquebatur: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, & sicut hic publicanus: ieiuno bis in sabbato: decimas do omniū quæ possideo. Ille agit gratias deo, quia ipsius misericordia non sit sicut cæteri homines, peccata detestans, non assumens iustitiā. Tu dicis: Domine, tu nosti q̃ sanctæ, q̃ innocētes, q̃ puræ sint ab omni fraude, iniuria & rapina, quas ad te expando manus. Ille bis in sabbato se ieiunare dicit, ut affligat carnē uitijs lasciuientem: & omnis substātiæ suæ dat decimas. Redemptio enim animæ uiri, propriæ diuitiæ. Tu cum diabolo gloriaris, dicente: Super sydera ascendam, ponā in cœlo thronū meū, & ero similis altissimo. Dauid loquitur: Lumbi mei impleti sunt illusionibus, & computruerunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Et: Ne intres in iudiciū cum seruo tuo, & non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Tu sanctū & innocentē & purū te esse iactas, & mundas ad deum expandis manus. Nec sufficit tibi in cūctis operibus gloriari, nisi ab omni sermonis orisq; peccato mundum esse te dicas: inferens quàm iusta, quàm immaculata labia, & ab omni mendacio libera. Ille canit: Omnis autē homo mendax: & hoc ipsum confirmat apostolica autoritas, ut sit deus uerax, omnis autem homo mendax: & tu ab omni mēdacio immaculata & iusta & libera possides labia. Esaias plangit: Heu mihi misero, quoniā cōpunctus sum, quia cum sim homo, & immūda labia habeam, in medio quoq; populi immunda labia habentis ego habito: & postea Seraphim ignitū carbonē forcipe cōprehensum defert ad prophetæ labia purganda: non ut tu loqueris arrogantis, sed sua uitia confitentis. Iuxta illud quod in Psalmo dicitur: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguā dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs. Et post tantū tumorē, orantisq; iactantiā & confidentiā sanctitatis, quasi stultus stultis persuadere conaris: ut in extremo dicas, quibus tibi ut mihi miserearis preces fundo. Si sanctus es, si innocēs, si ab omni sorde purgatus: si nec sermone, nec opere peccasti, dicēte Iacobo: Qui in uerbo nō peccat, iste perfectus est uir: & nemo potest refrenare linguā suā: quō misericordiā deprecaris, ut uidelicet plangas te & fundas pces: qa sanctus & purus es & innocēs immaculatisq; labijs, & ab omni liber mendacio, dei similis potestati? Sic Christus orauit in cruce: Deus deus meus, ut qd dereliquisti me: lōge à salute mea, uerba delictorū meorū. Et rursum: Pater, in manus tuas cōmēdo spiritū meū. Et: Pater, ignosce eis: quod eñ faciūt, nesciūt: q pro nobis agens gratias dixerat:

Confiteor

A Confiteor tibi domine pater cœli & terræ. Sic docuit apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio credentes audeant loqui: Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Illi nomē dei, quod per se sanctum est, in se sanctificari cupiunt: tu dicis, nosti domine quàm sanctæ & quàm innocentes & quàm puræ manus meæ sint. Illi inferunt, Adueniat regnū tuū: spem regni futuro tempore præstolantes: ut regnāte Christo, nequaquam regnet peccatū in mortali eorū corpore: iunguntq;, Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra: ut imitetur angelos humana fragilitas, & uoluntas domini compleatur in terra. Tu dicis, Potest homo si uoluerit omni carere peccato. Panē quotidianū, siue super omnes substantias, uenturū apostoli deprecanť, ut digni sint assumptione corporis Christi. Et uos per nimiā sanctitatē, securamq; iusticiā, audacter uobis cœlestia dona uendicatis. Sequitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. De baptismatis fonte surgentes, & regenerati in dominū saluatorē: impleto illo, quod de se scriptū est: Beati quorū remissæ sunt iniqtates, & quorū tecta sunt peccata: statim in prima corporis cōmunione Christi dicunt: Et dimitte nobis debita nostra: quę illis fuerant in Christi confessione dimissa: & tu arrogans & superbus de sanctarum puritate manuū, & mundicia eloquij gloriaris. Quamuis sit hominis perfecta cōuersio, & post uitia atq; peccata uirtutū plena possessio: nūquid possunt sic esse sine uitio, quomodo illi, qui statim de Christi fonte procedunt? Et tamen iubentur dicere: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: non humilitatis mendacio, ut tu interpretaris, sed pauore fragilitatis humanæ suam cōscientiā formidantes. Illi dicunt: Ne nos inducas in tentationē: tu cum Iouiniano loqueris: eos qui plena fide baptisma consequuti sunt, tentari ultra & peccare non posse. Ad extremū inferunt: Sed libera nos à malo. Quid precantur à domino, quod habent in liberi arbitrij potestate? O homo nunc mundus factus es in lauacro, & de te dicitur: Quæ est ista, quæ ascendit dealbata, innitens super fratruelē suum: ut lota quidem sit, sed custodire non ualeat purita-

B tem, nisi à dn̄o deo sustētetur. Quomodo cupis dei misericordia liberari, qui paulo ante liberatus es à peccatis, nisi hac ratione qua diximus: ut cum omnia fecerimus, nos inutiles esse fateamur. Oratio ergo tua, pharisæi uincit superbiam, & publicani cōparatione damnatur: qui de longe stans, oculos ad deum non audebat attollere, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Vnde profertur domini sententia: Dico uobis, descēdit hic iustificatus in domū suam, plus quàm ille. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Apostoli humiliantur, ut exaltentur. Discipuli tui eleuantur, ut corruant. Eidem adulans uiduæ non erubescis dicere pietatē, quæ nusquā reperitur in terra: & ueritatē, quæ ubiq; peregrina sit, in illa potissimū cōmorari: nec recordaris illius sententiæ, Populus meus, qui beatū te dicunt, seducunt te, & semitas pedū tuorū supplantant: laudasq; eam uocibus, & dicis: O te felicē nimiū, ó beatā, si iusticia quæ esse iam non nisi in cœlo creditur, apud te solam inueniatur in terris. Docere est hoc, an occidere? Leuare de terra, an præcipitare de cœlo: id mulierculæ tribuere, quod angeli non audeant usurpare? Si autē pietas, ueritas atq; iustitia non inueniuntur in terris, nisi in una muliere: ubi erunt iusti tui, quos absq; peccato in terris esse iactabas? Quæ duo capitula orationis & laudis, soles cum tuis iurare discipulis non esse tua, cum perspicue in eis stili tui splendor eluceat: & tanta sit uenustas eloquij Tulliani, ut testudineo incedens gradu, quæ secreto doces, mittisq; uenalia, publice non audeas profiteri. O te felicē, cuius prēter discipulos nemo cōscribit libros: tu quicquid uideris displicere, non tuū, sed alienū esse cōtendas. Et quis ille tanti erit ingenij, ut leporē tui sermonis possit imitari? CRIT. Non possum ultra differre, omnis uincitur patientia uestrorū iniquitate uerborū. Oro te, quid infantuli peccauere? nec cōscientia eis delicti imputari potest, nec ignorantia, qui iuxta Ionā prophetā manū dexterā nesciunt & sinistram. Peccare non possunt, & possunt perire: genua labant, uagitus uerba non explicāt, balbutiēs lingua ridet, & æternæ miseriæ cruciatus miseris præparanť. ATT. Ah nimium disertus

disertus esse cœpisti, ut non dicam eloquens, postq̃ discipuli tui uersi sunt in magistros. C Antonius orator egregius, in cuius laudibus Tullius pertonat: disertos se ait uidisse multos, eloquentem adhuc neminem. Noli ergo mihi oratorũ & non tuis floribus ludere, per quos solent imperitorũ atq; puerorũ aures decipi, sed simpliciter dic mihi quid sentias. CRIT. Hoc dico, concedas mihi saltem eos esse sine peccato, qui peccare non possunt. ATT. Cõcedam si in Christo fuerint baptizati: nec me tenebis in assensum sententiæ tuæ, qua dixisti posse hominẽ sine peccato esse si uelit. Isti enim nec possunt, nec uolunt: sed sine ullo peccato per dei gratiam sunt, quam in baptismo susceperunt. CRIT. Cogis me, ut ad inuidiosum illud ueniam, & dicam tibi, Quid enim peccauerunt: ut statim in me populorum lapides conijcias, & quem uiribus non potes, uoluntate interficias? ATT. Ille hęreticum interficit, qui esse hęreticũ patitur. Cæterum nostra correptio, uiuificatio est: ut hæresi moriens, uiuas catholicæ fidei. CRIT. Si nos scitis hæreticos, cur non accusatis? ATT. Quia Apostolus me docet hæreticum post unam & secundam correptionem uitare non accusare, sciens quia peruersus sit, & suo iudicio damnatus. Alioqui stultissimũ est, super fide mea ex alterius pendere iudicio. Quid enim si te alius catholicum dixerit, statim ne assensum tribuam? Quicunq; te defenderit, & peruersa credentem bene sentire dixerit: non hoc agit ut te infamia liberet, sed ut se infamet perfidię. Multitudo sociorum nequaquam te catholicum, sed hæreticum esse demonstrabit. Verum hæc ecclesiastico calcentur pede, ne quasi paruulis flentibus tristior quædam imago mõstretur. Hoc nobis præstet dei timor, ut omnes alios cõtemnamus timores. Proinde aut defende quod credis, aut relinque quod defendere non potes. Quemcunq; in defensionem tui adduxeris, non patronum, sed socium nominabis. CRIT. Dic quæso, & me omni libera quæstione, quare infantuli baptizentur? ATT. Vt eis peccata in baptismate dimittantur. CRIT. Quid enim cõmeruere peccati? Quisquam ne soluitur non ligatus? ATT. Me interrogas? Respondebit tibi Euangelica tuba, doctor gentium, uas aureum in toto orbe resplendens: Regnauit mors ab Adam, usq; ad Moysen, etiam in D eos qui non peccauerunt, in similitudinem præuaricationis Adam, qui est forma futuri. Quod si obieceris dici, esse aliquos qui non peccauerunt: intellige eos illud non peccasse peccatum, quod peccauit Adam præuaricando in paradiso præceptum dei. Cæterum omnes homines, aut antiqui propagatoris Adam, aut suo nomine tenentur obnoxij. Qui paruulus est, parentis in baptismo uinculo soluitur. Qui eius ætatis est, quæ potest sapere, & alieno & suo, Christi sanguine liberat̃. Ac ne me putes hæretico sensu hoc intelligere, beatus martyr Cyprianus, cuius te in scripturarũ testimonijs dirigendis æmulum gloriaris, in epistola quam scribit ad episcopum Fidum de infantibus baptizandis hæc memorat. Porrò autem si etiam grauissimis delictoribus, & in deum multo ante peccantibus cum postea crediderint remissio peccatorũ datur, & à baptismo atq; gratia nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagiũ mortis antiquæ, prima natiuitate contraxit? Qui ad remissionẽ peccatorũ accipiendam, hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, sed aliena peccata. Et idcirco frater charissime, hæc fuit in cõcilio nostra sentẽtia, à baptismo atq; gratia dei, qui omnibus misericors & benignus & pius est, neminẽ per nos debere prohiberi. Quod cum circa uniuersos obseruandũ sit atq; retinendũ, magis circa infantes ipsos & recẽs natos obseruandũ puta, q hoc ipso de ope nostra ad diuinã misericordiã plus merent̃, quod in primo statim natiuitatis suæ ortu plorantes ac flentes, nihil aliud faciunt q̃ deprecant̃. Scripsit dudum uir sanctus & eloquens episcopus Augustinus ad Marcellinũ, qui postea sub inuidia tyrannidis Heraclianæ ab hæreticis innocens cæsus est, duos libros de infantibus baptizandis contra hæresim uestram, per quam uultis asserere baptizari infantes, non in remissionẽ peccatorum, sed in regnum cœlorum: iuxta illud quod scriptum est in Euangelio: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum cœlorum.

A Tertium quoq; ad eundem Marcellinum contra eos, qui dicunt idem quod uos, posse
3 hominem sine peccato esse, si uelit, absq; dei gratia. Et quartum nuper ad Hilarium con
tra doctrinam tuam, multa peruersa fingentem. Alios quoq; specialiter tuo nomini cu-
dere dicitur, qui necdum in nostras uenere manus. Vnde supersedendum huic labori
censeo, ne dicatur mihi illud Horatij: In syluam ne ligna feras. Aut enim eadem dicere-
mus ex superfluo, aut si noua uoluerimus dicere, à clarissimo ingenio occupata sunt me
liora. Hoc unum dicam, ut tandem finiatur oratio: aut nouum uos debere symbolum
tradere, ut post patrem & filium & spiritum sanctum baptizetis infantes in regnum cœ-
lorum: aut si unum & in paruulis & in magnis habetis baptisma, etiam infantes in re-
missionem peccatorum baptizandos in similitudinem præuaricationis Adam. Quod si
iniusta uobis uidetur aliorum remissio peccatorum, qua non indiget qui peccare nō po
tuit: transite ad amasium uestrum, qui præterita in cœlis & antiqua delicta solui dicit in
baptismo: ut cuius in cæteris autoritate ducimini, etiam in hac parte errorē sequamini.

IN PROLOGVM DIALOG. ADVERSVS PELAGIANOS SCHOLIA.

QVibusdam lupatis.] Lupata sunt frena asperiora, quibus indomiti cohibentur equi. Ita
Vergilius: Et duris parere lupatis. Euagrium Hyperboritā.] Addidit patriam, quod
eius nominis complures sint. Sunt autem Hyperborei, Scythiæ populi in Asiatico littore
ad Aquilonem in montibus Ripheis. Abin & Paamin.] Meminit Augustinus in li-
bro De hæresibus ad Quoduultdeum de Psallianis, siue, ut in alijs habetur codicibus, Massilianis,
qui Græce dicti sint Euchitæ, quod indesinenter orarent. Socraticorum consuetudinem.] Qui
dialogis rem tractant, ut Plato & Xenophon. Inuidiæ facibus.] Id etiam literis prodidit Genna
dius, obtrectatorem Ruffini, liuore commotum, ad obloquium uertisse stilum. Eloquentiæ fue-
re fulmina.] Hoc per ironiam est accipiendum. Nam ipsi in libris infantiam exprobrat. Siquidem id
agit hoc loco Hieronymus, non fuisse causam cur Ruffino inuideret. Palladius seruilis nequi-
tiæ.] Nequitiam non ad libidinem retulit, sed ad contemptum. Ita Plautus piscem non recentem ap
B pellat nequam, quod nullius esset precij.

IN PRIMVM DIALOGVM SCHOLIA.

1 Dic mihi.] Posteaquam decretum erat fictis nominibus rem agere, demiror cur hæc uocabula
potissimum placuerint Attici & Critobuli. Nisi ob id sibi sumpsit Attici nomen, quod hic data ope
ra Atticum dicendi genus affectauit, hoc est, dilucidum, & elegans magis quàm uehemens. Quod
idem fecit in Dialogo Luciferiani & Orthodoxi. Aduersarium autem ideo uocauit Critobulum,
quod innuat in consilio condemnandum, à uerbo κρίνειν & βουλή. Nam huius hæresis damnata fuit
primum ab Innocentio, deinde à Zosimo, postremo à concilio Carthaginensi: quemadmodum an-
te retulimus. Ingratis tibi fatendum est.] Ingratis aduerbialiter dixit, pro eo quod est, nolenti.
Scilicet nunc mihi.] Scilicet ironiam habet, sentit enim non esse necesse. Fruere liberi arbi-
trij.] Hoc nō est approbātis, sed abominātis. ὕπαγε, hoc est tibi habe. Ita Iuuenalis: Viuas & imaginis
2 huius Gaudia longa feras, uniq; cum contemptu eius cui hæc dicit. Quod Græce dicitur δύνα-
μις.] Philosophorum uocabula δύναμις, quam potentiam uocant Latini: & ἐνέργεια, quam actum
appellant: hæc inter se pugnant. Nam δυνάμει dicitur esse, quod nondum est: sed tamen ita condi-
tum, ut esse possit, quemadmodum granum pomi potentia est arbor, & materia prima quidlibet est.
At ἐνεργείᾳ, quod iam uere est, & in quo agit inducta forma. Ne tu dialecticis.] Varie deprauā-
tus erat hic locus in exemplaribus, legendum arbitror: At tu nænijs imbutus quidem es. Vt sit sen-
sus, illum degustata dialectica facile posse sentire, id neminem concessurum. Aut certe in hunc mo-
dum. An tu ne his quidem dialecticis imbutus es? hoc est, his rudimentis, quæ norunt, qui uel leui-
ter attigere dialecticam. In regione Hus.] Quam uocem Hebraicam Septuaginta uerterūt Au
sitide. Et paruam Euangelistæ.] Nam magis mirandum erat, si Apostolus in eadem epistola,
eaq; parua, sic secum ipse pugnaret. Quid paleis ad.] Hieremiæ cap. uigesimotertio. Ad ora
3 torum castra.] Translatum à militibus perfugis, ad hostium castra se transferentibus. Orator
tuus.] Nempe Cicero. Communibus locis.] Subaudi uti. Nam domi nobis ista nascūtur, rheto-
rum enim propria sunt. Diuidens propria.] ἰδίᾳ Græce, hoc est proprie, siue priuatim. Si legas
ἴδια, propria sunt. Atq; id uerbi in nostra editione non reperitur. Magister uester ὁ ἀρχαῖος.] Id
est uetus ille. Origenem, ni fallor, significat, aut certe Platonē, unde hausit hæc Origenes. Maluit aūt
Græce dicere, ut alluderet ad libros περὶ ἀρχῶν. Deinde luderet amphibologia uocis. Nam archæus
Græcis & uetustum significat, & stultum ac delirū. Manū injciant deo.] Hoc est, deum in ius tra
hant iniecta manu. Quas Græci βαναύσους.] Quod ad uerbum dicere possis caminarias, q; in for
nacibus & caminis exerceant: à βαῦνος camino, & αὔειν incendere. Deinde trāslata uox ad quasli-
4 bet artes, quæ manuū opificio peragunt. In tria diuidit.] Hic supposuerant eruditi diuisionē me-

dicinæ, aliunde sumptam. Verum ex antiquorum codicum uestigijs ad hunc restituimus modum, C
δόγμα, μέθοδον, ἐμπειρίαν, id est, decretum, rationem, & experientiam: ut prima pertineat ad præce-
ptiones, secunda ad rationem accommodandi, tertia ad exercitationem, siue administrationem ar-
tis. Vtitur hac eadem diuisione in epistola ad Paulinum. At eruditus aliquis supposuerat hoc loco,
partitionem Cornelij Celsi, qua medicinam in tres diuidit partes, διαιτητικὴν, φαρμακευτικὴν, χειρουρ-
γικὴν, quarum prima tradit rationem uictus, secunda rationem & apparatum remediorū, tertia ma-
nuum constat officio, nempe ea quæ sectionibus, emplastris, & inustionibus curat. ἀνέγκλητον
magis sonat.] Sine crimine uidetur uulgo dici, qui caret flagitijs. At ἀνέγκλητος dicitur is, in quem
nullum crimen possis impingere. Nam multorum innocentia non caret infamia: uelut Catonis, qui
toties accusatus fuit, sed absolutus. ἐγκαλεῖν est in ius uocare, & dicam impingere: ἔγκλημα crimen,
unde ἀνέγκλητος, quasi dicas incriminabilis. Aut uerrucam.] Neuus est macula, uerruca tuber-
culum. Consideremus quoque ἐπίτασιν.] Id est, intensionem, siue exaggerationem. Quodque 5
sequitur μὴ νεόφυτον.] Id est, non nouitium. Sic enim uocat, qui nuper ad fidem accesserit. Vel
in excessibus.] Excursibus opinor legendum. quam ἔκβασιν uocant. Receptum autem erat in decla
mationibus, ut statim à narratione in locum aliquem amœnum excurreret is qui dicebat, quo uolu
ptate præpararet auditorem ad futuram argumentationē. Id quod & Hieronymus in aliquot libris
suis fecit, sicuti suis indicauimus locis. Epilogorum dulcedine.] Nam in hac parte potissimum
delectare conantur, in qua locus est proprius mouendorum affectuum. Actum ne agas.] Est a-
pud Terentium in Phormione, id est, ne frustra labores: translatum à iudicijs, in quibus non licebat
eandem causam, de qua pronunciatum esset, denuo agere. Stultitiam ἀσύστατα argumentatio- 6
nis.] Inter uitia argumētationis refertur ἀσύστατον, id est inconsistens: simile ei quod appellatur ψευ-
δόμενον. Dicitur autem ἀσύστατον, quoties eiusmodi res proponitur, ut ne possit quidem esse quod
fingit: ut lex indicit talionē uulneris, cum id ne fieri quidē possit: ut enim aliud nihil accedat, ille im-
prudens uulnerauit, hic prudens. Vigilantē capiā.] Allusit ad Aristeum, de quo meminit Ver-
gilius in quarto Georgicon, qui matris adiutus consilio, Proteum uinculis irretiuit: sed dormiētem
ex insidijs adortus. Laborare potest.] Laborat aliquando, qui periclitatur. Est autem Liuij sen-
tentia prouerbialis. Amazones tuas.] Mulieres hæreticis sauētes, in quas iocatur & in libris ad-
uersus Iouinianum. Decimoquarto titulo.] Citat librum Pelagij. Sed quod ubique ὑπερβολι-
κός.] Id est, immodica & fidem excedentia loquens.

IN DIALOGVM SECVNDVM SCHOLIA.

Quod Græce ἀναμάρτητον.] Id est, impeccabilem, ut in superioribus demonstratum est. De D
mosthenis uestri.] Apparet notare interpretem Origenem, aut Origenistarum quempiam. 1
Quæ Græce περιφορά.] Id est, circumferentia, siue circumlatio, aut rotatio, quod in morem ro-
tæ uoluantur assidue res mortalium. λύπη.] Dolor, siue molestia. χαρὰ gaudium, à uerbo χαίρειν.
ἡδονὴ uoluptas, à uerbo ἥδομαι. Gaudium ad animum pertinet, ἡδονὴ magis ad corpus: quanquam
& hæc uox ad animum, & in bonam partem torquetur à Latinis. Epistolæ biblinæ.] Id est, papy 2
raceæ. Notat Pelagium & Iulianum, quod procul mittant suas epistolas, ut inde redeant munera.
Inter simias & pauos.] Quæ animantia eius sunt regionis: & alterū habetur in delicijs apud ma
gnates, alterum etiam in cibis gratum magnatum mensis. Noua de Ophir.] Alludit ad id quod
legimus, ex longinquis regionibus dona peregrina missa Solomoni, ob admirationem sapientiæ.
τῷ δοκεῖν.] Id est, apparendo, aut sic ut uideretur, aut putaretur. Est enim uerbum infinitiui mo-
di, nominis loco positū. Nisi fallor enim σκῶλον & σκάνδαλον.] Vtrumque ductum uidetur à σκάζω,
quod est claudico: quod obiectum offendiculum cogat claudicare, & ad ruinam tendere. Opti 3
mum reuera.] Hoc κατ' ἀντίφρασιν est accipiendum. ἀντίθεον esse doceas.] Verbum est Home
ricum, quo significat dijs æquiparandum, & numini parem. Quo maledicto.] Phrygiæ fortui-
tam mētionem torsit in Cataphrygas hæreticos, Montani discipulos: qui dicebat spiritum sanctum
non in apostolos, sed in se descēdisse. ὁ μόνος ἀναμάρτητος.] Id est, ille qui solus est sine peccato.
Filius Iosedech.] Vt distinguat à filio Naue. Locus est apud Zachariam capite tertio. Lapi- 4
des sancti uoluuntur.] Locus est apud eundem capite nono. Antiochus Epiphanes.] ἐπιφανής,
id est, illustris.

IN DIALOGVM TERTIVM SCHOLIA.

Quod de Socrate.] Is Agelastos est dictus, semper eodē uultus habitu, nec alio fuit cum ebibe- 1
ret cicutam, quàm quo solet uinum bibere. Lacernam siue penulam.] Nam de Græca uoce φαιλόνα
quid significet, ambigunt. Alij pallij genus esse putant, quam hic lacernam uocat: alij thecam libro-
rum. Non intelligis.) διλήμματον, siue δίλημμα, id est, dilemma, genus est syllogismi cornuti,
quo modo usus est Critobolus. Nisi mauis ἀντιδιλήμματον, id est peruersum dilēma. Nam id ex quo
rundam codicum uestigijs propemodum licet odorari, ut intelligas dilemma uitiosum. αὐτεξού- 2
σιον.] Id est, qui sui iuris est, suæque potestatis. ἐξουσία potestas, αὐτὸς ipse. Theatrales præstigias.]
Præstigias appellat, quod oculis illudatur. Aliud enim exhibetur quàm est. Fit aūt aliquoties in tra-
gœdijs, ut idem histrio nunc prodeat Neptunus, nunc Venus, nunc Apollo, aut aliud quidlibet.
Testudineo.] Ad fastum incessus retulit, ita solent qui superciliosam præ se ferūt sanctimoniam.

Episcopus

A Epiſcopus Auguſtinus.] Nemo plura conſcripſit aduerſus Pelagianos quàm diuus Auguſtinus: extant hi libri, ſed hoc titulo, De peccatorũ meritis & remiſſione. Ad Hilarium.] Non Pictauienſem, ſed Syracuſanũ, qui proponit illi quædam Pelagianorũ dogmata. Nuſquam de Auguſtino locutus eſt honorificentius Hieronymus, quàm hoc loco. In ſyluam ne ligna feras.] Prouerbiale eſt, illi ſimile, Ne addas aquam mari. Amaſium ueſtrum.] Origenem ſentit.

ANTIDOTVS. In primo dialogo dicit, neminem omnino mortalem, præter unũ Chriſtum fuiſſe, aut eſſe potuiſſe ſine peccato: cum hoc beatæ Mariæ tribuant omnes Chriſtiani. Loquitur aũt de peccato actuali, quod uocant: quod Ioanni Baptiſtæ & alijs nõnullis noſtri tribuũt theologi. nec enim id ſolum refellit, hoc nõ poſſe contingere homini abſque gratia dei, ſed negat omnino cõtigiſſe cuiquam, uerũ id ſoli deo competere putat, atque id repetit & in ſequentib. dialogis locis aliquot. Fortaſſis ita ſenſit, id nulli contingere ſuis meritis. Verũ id illis locis nõ indicat. Quanquam hæc à diſputante dicunt, & ſuper his adhuc nihil definierat eccleſia. Præterea damnat eos qui uolunt fœminas pſallere laudes diuinas in hominũ frequentia, cum hodie paſſim & palàm canant in templis, uerum hęc conſuetudo mutauit. Præterea [redacted] uidetur inſectari, quod Pelagius ſcripſerat, gloriam ueſtium & ornamentorũ deo eſſe cõtrariã. Non enim dixit, ueſtes ornatas aut ſplẽdidas eſſe deo cõtrarias, ſed gloriã ueſtiũ. Quod ſi maxime dixiſſet, quid erat flagitij? Quaſi Hieronymus non plurimis locis hoc idem dixerit? Verũ hæc calori diſputantis ſunt condonanda. In ſecundo dialogo dicit, hypocriſeos uitio aut paucos carere, aut nullos, cum morbus ſit omniũ peſtilentiſſimus. Verũ id nõ eſt accipiendum, de praua illa & callida ſimulatione ſanctimoniæ, ſed uerecunda diſſimulatione uitiorum noſtrorum, quæ ſanabiles etiam animos comitatur.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus epiſcopus Alexandrinus adhortatur Epiphanium epiſcopũ Salaminæ Cypri, ut modis omnibus adnitatur, quo conuocata ſynodo, Origeniſtarũ hæreſis publica autoritate damnetur.

THEOPHILVS EPIPHANIO.

DOminus qui locutus eſt ad prophetam: Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & regna, eradicare, & ſuffodere, & diſperdere: ac rurſum, ædificare ac plantare: ſingulis temporibus eandem eccleſiæ ſuæ largitur gratiam: ut integrũ corpus conſeruetur, & in nullo hæreticorũ dogmatũ uenena præualeant. Quod quidem nunc uidemus expletum. Nam eccleſia Chriſti, quæ non habet maculam neque
B rugã, aut aliquid iſtiuſmodi, egrediẽtes de cauernis ſuis, Origenis colubros euangelico enſe truncauit: & ſecundum Nitriæ monachorum agmen, contagione peſtifera liberauit. Pauca ergo ex his quæ geſta ſunt, in generali epiſtola, quam ad omnes in cõmune direxi, prout patiebatur anguſtia temporis, comprehendi. Dignationis tuæ eſt, quæ in huiuſcemodi certaminibus ſæpe ante nos pugnauit, & poſitos in prælio conſolari, & congregare totius inſulæ epiſcopos: ac ſynodicas literas, tam ad nos, quàm ad Conſtantinopolitanæ urbis epiſcopum, & ſi quos alios putaueris, mittere: ut conſenſu omnium, & ipſe Origenes nominatim & hęreſis nefaria condemnetur. Dicis enim, quod calumniatores ueræ fidei, Ammonius, Euſebius, & Eutinius, nouo pro hæreſi furore bacchãtes, Conſtantinopolim nauigarint, ut & nouos, ſi quos ualuerint, decipiãt: & ueteribus ſuæ impietatis ſocijs coniungantur. Curæ igitur tuæ ſit, ut cunctis epiſcopis per Iſauriã atque Pamphyliam, & cæterarum prouinciarum, quæ in uicino ſunt, rei ordinem pandas: & noſtram, ſi dignum putas, epiſtolam ſubijcias: ut omnes uno ſpiritu congregati, cum uirtute domini noſtri Ieſu Chriſti tradamus eum ſatanæ in interitum impietatis, quæ poſſidet eos. Et ut celerius noſtra Conſtantinopolim ſcripta perueniant, mitte induſtrium uirum, & aliquem de clericis, ſicut & nos de ipſis Nitriæ monaſterijs patres monachorum, cum alijs ſanctis & continentiſsimis uiris miſimus, qui poſſint cunctos in præſenti docere, quæ geſta ſunt: & ſuper omnia quæſumus, ut impenſas ad dominum fundas preces: quo poſsimus etiam in iſto certamine uictoriam conſequi. Non enim parua lætitia, & in Alexandria & per totam Aegyptum populorum corda peruaſit: ex quo pauci homines eiecti ſunt, ut purum corpus eccleſiæ permaneret. Saluto fratres qui tecũ ſunt. Te plebs quæ nobiſcum eſt, in domino ſalutat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilum epiſcopũ Alexandrinũ extimulat in Origeniſtarũ factionẽ. Verum in his epiſtolis tametſi doctæ ſunt, admiror æqualitatẽ ſtili, cũ Theophilus, ni fallor, Græce ſcripſerit. Vnde mihi uidetur eruditus aliquis ex actis hęc conſcripſiſſe. Sed integrũ eſto nihilo ſecius ſuum cuique iudicium.

Hic

Hic Theophilus pessimis coloribus depingit libro Tripartitæ historiæ decimo, homo uafer & fraudulentus, ingeniiq; tyrannici, cuius artibus Chrysostomus in exilium actus est. C

HIERONYMUS THEOPHILO.

Meminit beatitudo tua, quod eo tempore quo nobiscum manebas, nunq̃ ab officijs meus sermo cessauerit: nec considerauerim, quid tu pro dispensatione tunc faceres, sed quid me facere conueniret. Et nunc sumptis dignationis tuæ epistolis, fructum aliquem cœpisse me uideo euangelicæ lectionis. Si enim duri iudicis sententiam crebra mulieris inflexit petitio, quanto magis paterna uiscera interpellatione sedula molliuntur? Quod de canonibus ecclesiasticis mones, gratias agimus. Quem enim diligit dominus, corripit: et flagellat omnẽ filium quem recipit. Sed tamen scio nobis nihil esse antiquius, quàm Christi iura seruare, nec patrum transfire terminos, semperq; meminisse Romanam fidem apostolico ore laudatam: cuius se esse participem Alexandrina ecclesia gloriatur. Super nefaria hæresi, quam in multa patiẽtia geris, & putas ecclesiæ uisceribus incubantes tua posse corrigi lenitate, multis sanctis displicet: ne dum paucorum pœnitẽtiam præstolaris, nutrias audaciam perditorum: & factio robustior fiat. Vale in Christo.

ARGUMENTUM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Theophilus scribit Hieronymo, uictos & explosos ac damnatos Origenistas.

THEOPHILUS HIERONYMO.

Sanctus episcopus Agatho, cũ dilectissimo diacono Athanasio in ecclesiastica directus est causa, quam cũ didiceris, nõ ambigo quin nostrum studium probes, & in ecclesiæ uictoria glorieris. Namq; Origenis hæresim in monasterijs Nitriæ quidam nequã & furiosi homines serere & fundare cupiẽtes, prophetica falce succisi sunt. Quia recordati sumus cõmonentis Apostoli: Argue eos seuere. Festina igitur & tu, partem huius præmij recepturus, deceptos quosq; emẽdare sermonibus. Optamus, si fieri potest, in diebus nostris catholicam fidem, & ecclesiæ regulas cum subiectis nobis populis custodire, & omnes nouas sopire doctrinas. D

ARGUMENTUM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Hieronymus laudat industriã Theophili, cuius prudẽti lenitate uicta sit Origenistarũ factio.

HIERONYMUS THEOPHILO.

Nuper tuæ beatitudinis percepi scripta, emendantia uetus silentium, & me ad solitum officium prouocantia. Vnde licet per sanctos fratres Priscum & Eubulum tuus ad nos sermo cessauerit: tamen quia uidimus illos zelo fidei concitatos, raptim Palæstinæ lustrasse regiones, & dispersos regulos usq; ad suas latebras persecutos: breuiter scribimus, quod totus mundus exultet, & in tuis uictorijs glorietur: erectumq; Alexandriæ uexillum crucis, & aduersus hæresim trophæa fulgentia, gaudens populorum turba prospectet. Macte uirtute, macte zelo fidei, ostendisti, q hucusq; taciturnitas dispensatio fuit, non consensus. Liberè enim reuerẽtiæ tuæ loquor. Dolebamus te nimium esse patientem: & ignorantes magistri gubernacula, gestiebamus in interitum perditorum. Sed, ut uideo, exaltasti manũ diu, & suspendisti plagam, ut feries fortius. Super susceptione cuiusdam non debes contra urbis huius dolere pontificẽ, quia nihil tuis literis percepit, & temerarium fuit de eo quod nesciebat ferre sententiam: tamen reor illum nec audere, nec uelle te in aliquo lædere.

ARGUMENTUM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Scribit in eandem fermè sententiam, eius opera non solum Ægyptum & Syriam, sed & Italiam omnem liberatam ab hæresi Origenistarum.

HIERONYMUS THEOPHILO.

Duplicem mihi gratiam beatitudinis tuæ literæ præstiterunt: quod & sanctos uenerabiles Agathonem episcopum, & diaconum Athanasium habuerint portitores: & aduersum sceleratissimam hæresim, zelum fidei demonstrarint. Vox beatitudinis tuæ in orbe pertonuit, & cunctis Christi ecclesijs lætantibus, diaboli uenena siluere. Nequaquam amplius antiquus serpens sibilat, sed

A ſed contortus & euiſceratus, in cauernarum tenebris deliteſcẽs, ſolem clarum ferre non ſuſtinet. Qui quidem ſuper hac re, & antequam ſcriberes, in Occidentẽ epiſtolas miſerã, ex parte hæreticorum ſtrophas, meæ linguæ hominibus indicans. Ex diſpenſatione dei factum puto, ut eo in tempore tu quoq; ad Anaſtaſium papã ſcriberes, & noſtram dum ignoras ſententiam roborares. Verum à te nunc admoniti, magis ſtudium accõmodabimus, ut hic & procul ſimplices ab errore reuocem⁹. Nec timeamus ſubire odia quorundam. Nec enim debemus hominibus placere, ſed deo: quanq̃ ardentius ab illis defendatẽ hæreſis, q̃ à nobis oppugnetẽ. Simulq; obſecro, ut ſi qua ſynodica habes, ad me dirigas: quo poſsim tanti pontificis autoritate firmatus, liberius & confidentius pro Chriſto ora reſerare. Vincentius presbyter ante biduum quàm hanc epiſtolam darẽ de urbe uenit, & ſuppliciter te ſalutat: crebroq; ſermone concelebrat Romam & totam Italiam, tuis poſt Chriſtum epiſtolis liberatam. Adnitere ergo papa amantiſsime atque beatiſsime, & per omnem occaſionem ad Occidentales epiſcopos ſcribe, ut mala germina acuta, ut ipſe ſignificas, ſuccidere falce non ceſſent.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Monet ut exploſa factione Origeniſtarum, & eos eijciat qui clàm & obliquè eſſent Origeniſtę, Ruffinum & illius amicos.

THEOPHILVS HIERONYMO.

Dilici quod & ſanctitas tua nouerit Theodorum monachum, eiusq; ſtudium comprobaui, quia cum à nobis Romam nauigaturus exiret, noluit antè proficiſci, niſi te & ſanctos fratres qui tecum ſunt in monaſterio, quaſi uiſcera amplexaretur & inuiſeret. Quem cũ ſuſceperis, pro eccleſiæ tranquillitate lætare. Vidit enim cuncta Nitriæ monaſteria, & referre poteſt continentiã & manſuetudinẽ monachorum. Quomodo extinctis & fugatis Origenis ſectatoribus, pax eccleſiæ reddita ſit, & diſciplina domini conſeruetur. Atq; utinam apud uos quoq; deponerent hypo-
B criſim, qui occultè dicuntur ſubruere ueritatem. De quibus non bene ſentientes, in his regionibus fratres, hæc me ſcribere prouocarunt. Quamobrẽ cauete & effugite huiuſcemodi homines, iuxta quod ſcriptũeſt: Si quis non affert ad uos eccleſiaſticã fidem, huic nec aue dixeritis. Quanquam ex ſuperfluo faciam, hæc tibi ſcribere, qui errãtes potes ab errore reuocare: tamẽ nihil nocet & prudentes & eruditos uiros pro ſollicitudine fidei commoueri. Omnes fratres qui tecum ſunt, nomine meo ſalutari uolo.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nunciat Hieronymo, Origeniſtarum factionem opera Theophili damnatam: exemplar epiſtolæ ad eum, uelut huius rei præcipuum adiutorem mittens, tacite adhortans, ut quos aduerſus eam ſcripſiſſet libros ederet.

EPIPHANIVS HIERONYMO.

GEneralis epiſtola, quæ ad oẽs catholicos ſcripta eſt, ad te propriè pertinet, qui zelum fidei aduerſus cunctas hæreſes habẽs, Origenis propriè & Apollinarij diſcipulis aduerſaris: quorũ uenenatas radices, & in altũ defixam impietatẽ, omnipotens deus protraxit in mediũ: ut in Alexandria proditæ, in toto orbe areſcerent. Scito enim fili chariſsime, Amalech uſq; ad ſtirpem eſſe deletũ, & in mõte Raphadim erectum trophæũ crucis. Etenim quomodo porrectis in altum Moyſi manibus, uincebat Iſrael; ſic dominus confortauit famulum ſuum Theophilũ, ut ſuper altare eccleſię Alexandrinæ, contra Origenẽ uexillum poneret: & impleretẽ in eo quod dicitur: Scribe ſignũ hoc, quia delebo funditus Origenis hæreſim à facie terræ cum ipſo Amalech. Et ne uidear eadem rurſus iterare, & prolixiorem epiſtolam texere: ipſam ad uos ſcriptam direxi: ut ſcire poſsis quæ nobis ſcripſerit, & quantũ boni ultimæ ætati meæ cõceſſerit dominus, ut quod ſemper clamabã, tanti põtificis teſtimonio probaretẽ. Iam autem puto & te aliquid operis ediidiſſe, & iuxta priorẽ epiſtolam qua te ſuper hac re fueram cohortatus, elimaſſe librum quem tuæ linguæ homines legant. Audio enim & ad Occidentem quorundam hominum naufragia perueniſſe, qui non contenti perditione ſua, uolunt plures mortis

tis habere participes; quasi multitudo peccantium scelus minuat: & non numerositate li- C
gnorum maior gehennæ flamma succrescat. Sanctos fratres, qui tecum sunt in monasterio domino seruientes, & tecum & per te plurimum salutamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Excusat se, quod paucis scripserit, nimirum occupatus conferendis Hebræorum uoluminibus cum editione Aquilæ. παρέργον autem uocat, non quod sit superuacaneum, sed alienũ ab opere suscepto, & uelut extraordinarium.

HIERONYMVS MARCELLAE.

VT tam paruam epistolam scriberem, causæ duplicis fuit: quod & tabellarius festinabat, & ego alio opere detentus hoc quasi παρέργον me occupare nolui. Quæris quidnam illud sit, tam grande, tam necessarium, quo epistolicæ confabulationis munus exclusum sit. Iam pridem cũ uoluminibus Hebræorum editionem Aquilæ confero, ne quid forsitan propter odium Christi, synagoga mutauerit: & ut amicæ menti fatear, quæ ad nostram fidem pertineant roborandam plura reperio. Nunc à prophetis, Solomone, Psalterio, Regnorumq; libris examussim recensitis, Exodum teneo, quem illi Ele semoth אלה שמות uocant, ad Leuiticum transiturus. Vides igitur, quod nullum officium huic operi præponendum est. Attamen ne Currentius noster forte frustra cucurrerit, duas epistolas, quas ad sororem tuam Paulam eiusq; pignus Eustochiũ miseram, huic sermũculo annexui: ut dum illas legeris, & in his aliquid doctrinæ pariter ac lepôris inueneris, putes tibi quoq; scripta esse, quę illis scripta sunt. Albinam cõmunem matrem ualère cupio, de corpore loquor, ut spiritu ualeat, non ignorans. Eamq; per te salutari obsecro: & duplici pietatis officio focillari, quod in una eademq; Christiana simul diligatur & mater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Vigilantium, ut habet titulus, qui adiunctus factioni Ruffini, Hieronymianum nomen, & illius amicos infamabat, reprehendit, & hortatur ut aliquando resipiscat, & desinat calumniari.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM. D

IVstum quidem fuerat, nequaquam tibi literis satisfacere, qui tuis auribus nõ credidisti: neq; enim schedulæ potes acquiescere, qui uiuo sermoni non accommodasti fidem. Sed quia Christus perfectæ nobis humilitatis exemplar in se tribuit, dans osculum proditori, & latronis pœnitentiam in patibulo suscipiens, eadem absenti significo, quæ præsenti quoq; locutus sum, me ita Origenem legisse uel legere, ut Apollinarium, uel cæteros tractatores, quorum in quibusdam libros non recipit ecclesia. Non quo omnia dicam esse damnanda, quæ in illorũ uoluminibus continentur: sed quod quædam reprehendenda confitear. Verum quia operis mei est & studij, multos legere, ut ex plurimis diuersos flores carpam: nõ tam probaturus omnia, quàm quæ bona sunt electurus, assumo multos in manus meas, ut à multis multa cognoscam, secundum illud quod scriptum est: Omnia legentes, quæ bona sunt retin ẽtes. Vnde satis miror te uoluisse Origenis mihi obijcere dogmata, cuius in plerisq; errorem usque ad hanc ætatem penitus ignoras. Egóne hæreticus? & cur me quęso hæretici non amant? Tu orthodoxus? qui etiam contra sententiam tuam, & linguam alia prædicantem aut inuitus subscripsisti, & præuaricator es: aut uolens, & hæreticus. Dimisisti Aegyptũ; & proprias prouincias reliquisti, in quibus sectam tuam libera pleriq; fronte defendũt: & elegisti me ad insectandũ, qui omnia contra ecclesiam dogmata reprehendo, & publica uoce condemno. Origenes hæreticus: quid ad me, qui illum in plerisq; hæreticũ non nego? Errauit de resurrectione corporis, errauit de animarũ statu, de diaboli pœnitentia: & quod his maius est, dei filium & spiritũ sanctum in cõmentarijs Esaiæ, Seraphim esse testatus est. Si errasse non dicerẽ eũ, & hæc quotidie non anathematizarem, essem erroris illius socius. Neq; enĩ ita debemus bona eius recipere, ut mala quoq; suscipere cogamur. At idem & scripturas in multis bene interpretatus est, & prophetarum obscura differuit, & tam noui q̃ ueteris testamenti reuelauit maxima sacramẽta. Si igitur quæ bo-

A na ſunt,transtuli:& mala uel amputaui,uel correxi,uel tacui:arguendus ſum,cur per me Latini bona eius habeant,& mala ignorēt? Si hoc crimē eſt, arguaẗ & confeſſor Hilarius qui pſalmorū interpretationē,& Homilias in Iob ex libris eius, id eſt, ex Græco in Latinum tranſtulit. Sit in culpa eiuſdem confeſsionis Vercellenſis Euſebius,qui omniū pſalmorum cōmentarios hæretici nominis uertit in noſtrum eloquiū: licet hæretica præter mittens,optima quæq; tranſtulerit. Taceo de Victorino Pictauionenſi,& cæteris q Origenem in explanatione duntaxat ſcripturarū ſecuti ſunt & expreſſerūt, ne nō tam me defendere,q̃ ſocios criminis uidear quærere. Ad teipſum ueniam, cur tractatus eius in Iob deſcriptos habes? In quibus contra diabolum,& de ſtellis cœloq; diſputans,quædam locutus es,quæ eccleſia non recipit? Tibi ſoli licet τῷ σοφωτάτῳ λεχανίῳ, de cunctis & Græcis & Latinis tractatoribus ferre ſententiã? & quaſi cenſoria uirgula,alios eijcere de bibliotheca,alios recipere:& cum tibi placuerit,me uel catholicū,uel hæreticū pronunciare: nobis non licet peruerſa reſpuere,& damnare quæ ſæpe damnauimus? Lege ad Epheſios libros,lege cætera opuſcula mea,& maxime in Eccleſiaſten commentarios,& liquido peruidebis,me ab adoleſcentia nunquam alicuius autoritate deterritum, acquieuiſſe hæreticæ prauitati. Non parum eſt ſcire quid neſcias:prudentis hominis eſt, noſſe menſuram ſuam:nec zelo diaboli concitatum,imperitiæ ſuæ cunctum orbem teſtem facere. Sed gloriari cupis,& in patria tua iactas me non potuiſſe reſpondere eloquentiæ tuæ,& acumen in te Chryſippi formidaſſe. Chriſtiana uerecundia teneor, & cellulæ meæ latebras nolo mordaci ſermone reſerare. Alioqui proferrem πάλαι τὴν ἀρισίαν καὶ προπαιωφείαν. Sed hæc alijs,aut loquenda,aut ridenda dimitto. Ego quaſi Chriſtianus cum Chriſtiano loquens,obſecro te frater,ne plus uelis ſapere quàm ſapis,ne uel innocentiam uel ſimplicitatem tuam,uel certe ea quæ taceo,& te non intelligente cæteri intelligunt, ſtilo proferas,& ineptiarū tuarum cunctis cachinnum præbeas. Aliud à parua ætate didiciſti, alijs aſſuetus es diſciplinis. Non eſt eiuſdem hominis, aureos nummos & ſcripturas pro

B bare:& deguſtare uina,& prophetas uel apoſtolos intelligere. Me laceras,ſanctū fratrem Oceanū in culpam hæreſeos uocas: presbyterorū tibi Vincentij & Pauliniani,& fratris Euſebij iudicium diſplicet. Solus es Cato Romani generis diſertiſsimus, qui teſtimonio tuo & prudētiæ uelis credi. Recordare quæſo illius diei, quando me de reſurrectione & ueritate corporis prædicāte,ex latere ſubſultabas, & plaudebas manu & applodebas pede,& orthodoxū clamabas. Poſtquam nauigare cœpiſti,& ad intimū cerebrū tuū ſentinæ putredo peruenit, tunc nos hæreticos recordatus es. Quid tibi faciam? Credidi ſancti presbyteri Paulini epiſtolis, & illius ſuper nomine tuo non putaui errare iudicium. Et licet ſtatim accepta epiſtola ἀσυνάρτητον ſermonem tuū intelligerē,tamen ruſticitatē & ſimplicitatē magis in te arbitrabar q̃ uecordiam. Nec reprehendo ſanctum uirū. Maluit enim diſsimulare quod nouerat,q̃ portitorē clientulū in tuis literis accuſare. Sed memet ipſum arguo,qui alterius potius acquieui q̃ meo iudicio, & oculis aliud cernentibus,aliud ſchedulę credidi quàm uidebam. Quamobrem deſine me laceſſere, et uoluminibus tuis obruere. Parce ſaltem nummis tuis,quibus notarios librarioſq; conducens, eiſdem & ſcriptoribus uteris & fautoribus:qui te ideo forſitan laudant, ut lucrū in ſcribendo faciant. Si libet exercere ingeniū,trade te grammaticis atq; rhetoribus: diſce dialecticam, ſectis inſtruere philoſophorū,ut cum omnia didiceris, ſaltē tunc tacere incipias. Quanquam ſtultè faciam,magiſtro cunctorū magiſtros quærere, & ei modum imponere qui loqui neſcit,& tacere non poteſt. Verū eſt illud apud Græcos prouerbiū ὄνος πρὸς λύραν. Ego reor,& nomē tibi κατ' ἀντίφρασιν impoſitū. Nam tota mente dormitas, & profundiſsimo non tam ſomno ſtertis,q̃ lethargo. Inter cæteras quippe blaſphemias, quas ore ſacrilego protuliſti,auſus es dicere:montem de quo abſciſſus eſt in Daniele lapis ſine manibus,eſſe diabolum,& lapidem Chriſtū:qui quia aſſumpſit corpus ex Adam,qui diabolo antè per uitia cohæſerat,natū eſſe de uirgine,ut à monte, hoc eſt,à diabolo hominem ſepararet. O præcidendam linguã,ac per partes & fruſta lacerandam. Quiſquam

ne Christianus deum patrem omnipotentẽ in personam diaboli interpretatur, & tanto C piaculo totius orbis aures maculat? Si interpretationẽ tuam quisquam non dicam catholicorum, sed hæreticorũ siue gentilium unquam recepit, piũ sit quod locutus es: sin aũt tantum nefas nunquã audiuit Christi ecclesia, & per tuum primũ os, ipse se montẽ interpretatus est qui dixerat, Ero similis altißimo: age pœnitentiam, in sacco uersare & cinere, & tantũ scelus iugibus absterge lachrymis: si tandem tibi dimittatẽ hęc impietas, & iuxta errorem Origenis tunc ueniam consequaris, quando consecuturus est diabolus, qui nunquam plus q̃ per os tuum deprehendit̃ blasphemasse. Meam iniuriam patienter tuli. Impietatem contra deum ferre nõ potui. Vnde & uisus sum mordacius in extrema epistola scribere quàm promiseram: quanquam post priorem pœnitentiam qua à me ueniam deprecatus es, iterum commisisse unde agas pœnitentiam stolidißimum sit. Tribuat tibi Christus ut audias & taceas, ut intelligas & sic loquaris.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Tibi soli licet τῷ σοφωτάτῳ κρανίῳ.] Cranium Græce summũ est capitis hemisphærium, quod Latini caluariam uocant: in ea quoniam sunt organa mẽtis, hominem stultissimum iucundissima figura, sapientissimam caluariam uocat. Censoria uirgula.] Censores Romani ius habebant senatu mouendi, si quis uideretur indignus eo ordine. Sic Vigilantius è bibliotheca. Alioquin proferrem.] Græca quæ sequuntur uarie habentur in exemplaribus. In codice quodam antiquo sic legi, tametsi formulis peßime Græcis scriptum, πᾶσαν τὴν ἀριστείαν σου καὶ τροπαιοφορίαν. id est, omnia tua præclara facinora, & pompam trophæorũ: ut sensum magis reddam quàm uerba. ἀριστεύειν enim significat egregie se gerere in negocio quopiam, præsertim in bello, aut certamine. τροπαιοφορία dicitur, cum in pompa circumferuntur monumẽta uictoriæ. Porrò Latina quæ nescio quis addidit uolens interpretari, dedisse uidentur occasionem, ut Græca quoq; uitiarentur. Et hæc Latina, Id est omnia prælia tua, & trophæum paruulorum quoq; humero portatum, & eorum uoce cantatum, nõ habentur in antiquis scriptis codicibus. Forte legendum τροπαιοφόρον, ut adijcias ea quæ in quibusdã exemplaribus adduntur, paruulorũ quoq; uoce cantatum. Nisi forte mauis τροπαιόφωνον, ut intelligas cantionem, qua celebrabantur laudes fortium uirorũ. Et licet statim accepta epistola.] Vox Græca quæ hic subijcitur uarie scribitur. Quidam habent asynaphron, quidam asynercton, quidam D asynariton. Ex horũ postremo cõijcio scriptum fuisse ἀσυνάρτητον, id est incompositum. Nec male quidam addidit inconditũ. ἀρτίζω enim Græce est compono siue concinno. ὄνος πρὸς λύραν.] Id est, asinus ad lyram: siue ut quidam habent codices, ὄνος λύρας, id est, asinus lyræ, ut subaudias auditor: utrumq; dicitur de indocili.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Tranquillinum amicum docet quatenus amplectendus ac legendus sit Origenes.

HIERONYMVS TRANQVILLINO.

Maiora spiritus uincula esse quàm corporũ, si olim ambigebamus, nunc probauimus, dum & mihi sanctitas tua hæret animo, & ego tibi Christi amore coniungor. Verè enim & simpliciter candidißimo pectori tuo loquor: ipsa schedula & muti apices literarum spirant in nos tuæ mentis affectum. Quod dicis Origenis multos errores deceptos, & sanctum filium meum Oceanum illorum insaniæ repugnare, & doleo simul & gaudeo: dum aut supplantati sunt simplices, aut ab erudito uiro errantibus subuenitur. Et quia meæ paruitatis quæris sententiam, utrum secundum fratrem Faustinum penitus respuendus sit, an secundum quosdam legẽdus ex parte. Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Nouatum, Arnobium, Apollinarium, & nõnullos ecclesiasticos scriptores Græcos pariter & Latinos: ut bona eligamus, uitemusq; contraria, iuxta Apostolum dicentem: Omnia probate, quæ bona sunt tenete. Cæterum qui uel in amorem eius nimium, uel in odium, stomachi sui prauitate ducunt̃, uidentur mihi illi male dicto prophetico subiacere: Væ his qui dicunt bonum malum, & malum bonum: qui faciũt amarum dulce, & dulce amarum. Nec enim propter doctrinam eius, praua recipienda sunt dogmata: nec propter dogmatum prauitatem, si quos cõmentarios in scripturas sanctas utiles edidit, penitus respuendi sunt. Quod si contentiosum inter se amatores eius & obtrectatores funem duxerint: ut nihil medium appetant, nec seruent modum: sed totum

aut

A aut probent, aut improbent: libentius piam rusticitatem, quàm doctam blasphemiam eligam. Sanctus frater Tatianus diaconus te impendiò resalutat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ab Arianorum factionibus agitatus, cum primum uenisset in Syriam, exponit Marco suae fidei professionem, quae cum Romana & Alexandrina ecclesia consentiat.

HIERONYMVS MARCO PRESBYTERO CELEDENSI.

Decreueram quidem utendum mihi Psalmistae uoce dicentis: Cum consisteret aduersum me peccator, obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis. Et iterū: Ego uero tanquam surdus non audiebam, & tanquā mutus non aperiens os suum, & factus sum ut homo nō audiens. Sed quia charitas omnia superat, & propositū uincit affectus, nō tam iniuriam facientibus reddo uicē, q̄ tibi respondeo postulanti. Apud Christianos enim, nō qui patitur, ut ait quidam, sed qui facit contumeliā, miser est. Et primo quidem ante q̄ de fide mea, quam optimè nosti, tecum loquar, aduersus barbariem istius loci, uersu cogor clamare uulgato: Quod genus hoc hominum? quaeue hunc tam barbara morē Permittit patria? hospitio prohibemur arenae. Bella cient, primaq; uetant consistere terra, &c. Quae idcirco de gentili poeta sumpsimus, ut qui Christi pacē non seruat, pacē saltē discat ab ethnico. Haereticus uocor, homusion praedicans trinitatē. Sabellianae impietatis arguor: tres subsistentes, ueras, integras, perfectasq; personas indefessa uoce pronuncians. Si ab Arianis, merito: si ab orthodoxis, qui huiusmodi arguunt fidem, orthodoxi esse desierūt: aut si eis placet, haereticū me cū occidente, haereticū cum Aegypto, hoc est cum Damaso Petroq; condemnēt. Quid unū hominem exceptis socijs criminanī? Si riuus tenuiter fluit, nō est aluei culpa, sed fontis. Pudet dicre, de cauernis cellularū damnamus orbem. In sacco & cinere uolutati, de episcopis sententiā ferimus. Quid facit sub tunica poenitentis regius animus? Catenae sordes & comae, nō sunt diadematis signa, sed fletus. Permittant me quaeso nihil loqui. Cur eum lacerant, qui non meretī inuidiā? Haereticus sum, quid ad te? quiesce, iam dictū est. Planè
B times, ne eloquētissimus homo in Syro sermone uel Graeco ecclesias circumeam, populos seducā, schisma conficiā. Nihil alicui praeripui, nihil ociosus accipio. Manu quotidiè & proprio sudore quaerimus cibum, scientes ab Apostolo scriptū esse: Qui aūt non operatur, nec manducet. Haec uenerabilis & sancte pater, cum quali gemitu, cum quali dolore conscripserim, testis est Iesus. Tacui, nūquid semper tacebo, dicit dn̄s. Non mihi conceditur unus angulus eremi. Quotidie exposcor fidem, quasi sine fide renatus sim. Confiteor ut uolunt, nō placet. Subscribo, nō credunt. Vnum tantū placet, ut hinc recedam. Iamiā cedo, abruperūt partē à me animae meae, charissimos fratres, ecce discedere cupiunt, imò discedūt, melius esse dicētes, inter feras habitare, q̄ cū talib. Christianis: & ego ipse, nisi me & corporis imbecillitas & hyemis retineret asperitas, iam modo fugerē. Veruntamē dum uernū tēpus adueniat, obsecro ut paucis mihi mensibus eremi concedatī hospitiū: aut si hoc tardū uideī, abscedo. Domini est terra, & plenitudo eius. Ascendant soli coelū, propter illos tantū Christus mortuus sit, habeant, possideāt, glorienī. Mihi aūt absit gloriari, nisi in cruce dn̄i nostri Iesu Christi, per quem mihi mūdus crucifixus est, & ego mūdo. De fide aūt quod dignatus es scribere, sancto Cyrillo dedi conscriptā fidē. Qui sic non credit, alienus à Christo est. Caeterū ego fidei meae testes habeo aures tuas, & beati fratris Zenobij, quem tecum omnes qui hic sumus plurimum salutamus.

SCHOLION

Homusion, ὁμύσιον.] Id est, eiusdem essentiae. Aluei ripa.] Alueus est in quo riuus aut flumē fluit, hoc est cauū illud, cinctum ripis hinc & hinc. Ne eloquentissimus homo.] Haec per ironiā dicuntur, quod Syri sermonis esset imperitus, nec poterat eloquens esse in peregrino sermone. Suspicor autem haec uerba, uel Graeco, abs quopiam sciolo addita esse.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nunciat studium Theophili archiepiscopi Alexandrini, in opprimenda factione Origenistarū: adhortans, ut quod per eum sit actum apud Orientales, Romana confirmet autoritas.

RVrsum orientalibus uos locupleto mercibus:& Alexãdrinas opes primo Romam uerè trãsmitto.Deus ab austro ueniet,& sanctus de mõte Pharam,umbra condensa,unde & sponsa lætatur in Cantico canticorũ,dicens: In umbra eius concupiui & sedi,& fructus eius dulcis in faucib.meis. Verè nunc complertur Esaiæ uaticiniũ prædicantis:In die illa erit altare domini in medio terræ Aegypti. Vbi abundauit peccatũ, superabundauit & gratia. Qui paruulum Christum fouerant, adultũ fidei calore defendunt,ut qui per illos effugerat Herodis manus,effugiat hæreticum blasphemantẽ.Quem Demetrius Alexãdri urbe pepulit,toto orbe fugat Theophilus:ad quem Lucas scripsit Actus apostolorũ,qui ex amore dei nomẽ inuenit.Vbi nunc est coluber tortuosus?Vbi uenenatißima uipera? Prima hominis facies utero cõmissa luporũ. Vbi hæresis quæ sibilabat in mundo, & me & papam Theophilũ sui iactabat erroris,latratuq; impudentißimorũ canum ad inducendos simplices,nostrum mentiebatur assensum?Oppressa est eius autoritas & eloquentia, & in morẽ dæmonicorum spirituũ de terra loquitur.Nescit enim eum, qui de sursum ueniẽs ea loquiť, quæ sursum sunt:atq; utinam serpẽtina generatio,aut simpliciter nostra fateať,aut constanter defendat sua,ut scire ualeamus qui nobis amandi sint,qui cauendi. Nunc autem nouũ pœnitentiæ genus oderunt nos quasi hostes,quorũ fidem publicè negare non audent. Rogo quis est iste dolor,qui nec tempore, nec ratione curať? Inter micantes gladios, iacentia corpora,riuos sanguinis profluentes iunguntur sæpe hostiles dextræ, & belli rabiẽ pax repentina cõmutat.Soli sunt huius hæreseos sectatores,qui cum ecclesiasticis nõ ualent fœderari,quia quod sermone coguntť dicere, mente condemnant. Et si quando aperta blasphemia publicis auribus fuerit reuelata,& uiderint contra se audientiũ turbam circumfremere:tunc simulata simplicitate dicunt audisse se primũ,quæ magistrũ dicere an tè nescierint.Cumq; eorũ scripta teneanť,uoce negant,quod literis confitenť.Quid necesse est obsidere Propontidẽ,mutare loca,diuersas lustrare regiones,& clarißimũ pontificem Christi,eiusq; discipulos rabido ore discerpere?Si uera loquimini,pristinũ errorem,ardore fidei cõmutate.Quid maledicorũ pannos hincinde consuitis,& eorũ carpitis uitam,quorũ fidei resistere non ualetis?Num idcirco nõ estis uos hęretici, si nos quidam assertione uestra crediderint peccatores:& os impietate fœdnm nõ habebitis,si cicatricem potueritis in nostra aure monstrare?Quid iuuat uestram perfidiã, uel prodest pellis Aethiopica & pardi uarietas,si in nostro corpore neuus apparuerit?En papa Theophilus tota Origenẽ arguit libertate hæreticum esse,nec illi dicta defendunt,sed fingũt ab hæreticis immutata:multorumq; dicunt libros similiter deprauatos,ut illum non sua fide,sed aliorum tueantur erroribus. Verum hæc aduersum hęreticos dicta sint,qui iniusto contra nos odio sæuientes,mentis fatentur arcanũ,& uenena pectoris irremeabili dolore testanť.Vos Christiani senatus lumina,accipite & Græcam & Latinã, etiam hoc anno epistolam, ne rursum hæretici mentianť à nobis pleraq; uel addita, uel mutata: in qua laborasse me fateor,ut uerborũ elegantiam pari interpretationis uenustate seruarẽ: & intra definitas lineas currens,nec in quoquam excedẽs loco,eloquentiæ eius fluenta non perderẽ,easdemq; res eodẽ sermone transferrẽ. Quod utrum consecutus sum, nec ne,uestro iudicio relinquo.Quam sciatis in quatuor partes esse diuisam. In primo credentes hortatur ad dominicũ pascha celebrandum.In secundo & tertio loco Apollinarium & Origenẽ iugulat.In quarto,id est ertremo hæreticos ad pœnitentiam cohortať. Si quid autem hic minus aduersus Origenẽ dictum est,& in præteriti anni epistola continetur:& hæc quam modo uertimus,breuitati studens,dicere plura non debuit.Porrò contra Apollinarium succincta fides & pura professio, non caret subtilitate dialectica, quæ aduersariũ suum extorto de manibus eius pugione confodit.Orate igitur dominũ, ut quod in Græco placet,in Latino non displiceat: & quod totus oriẽs miratur & prædicat,læto sinu Roma suscipiat.Prædicationem quoq; cathedræ Marci Euangelistę, cathedra

A thedra Petri apostoli sua prædicatione cõfirmet. Quanquam celebri sermone uulgatum sit: beatum quoq; Athanasium, eodem seruore, quia eodem spiritu est, latitantem in foueis suis hæreticum persecutum: eiusq; literæ doceant, damnatum in occidente quod in oriente damnatum est. Cui multos imprecamur annos, ut hæreseos rediuiua plantaria, per illius studium longo tempore arefacta moriantur.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Augustino gratulatur, cuius opera Celestiana hæresis sit extincta. Celestius enim sectator fuit Pelagij, tam uehemẽs, ut ab huius nomine Pelagianorũ hæresis Celestiana sit dicta. Excusat quod non dum scripserit aduersus libros Anniani diaconi, qui & ipse Celestij discipulus fuit.

HIERONYMVS PRESBYTER ALIPIO ET AVGVSTINO.

SAnctus Innocentius presbyter, qui huius sermonis est portitor: anno præterito, quasi nequaquam in Africam reuersurus, mea ad dignationẽ uestram scripta non sumpsit. Tamen deo gratias agimus, quod ita euenit, ut nostrum silentiũ uestris epistolis uinceretis. Mihi enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo uestræ reuerentiæ: testem inuocans deum, quod si fieri posset, assumptis alis columbæ uestris amplexibus implicarer, semper quidem pro merito uirtutũ uestrarum: sed nunc maxime, quia cooperatoribus & adiutoribus uobis, hæresis Celestiana iugulata est, quæ ita infecit corda multorum, ut cum superatos damnatosq; esse se sentiant, tamẽ uenena mentiũ non omittant: & quod solum possunt, nos oderint, per quos putant se libertatẽ docendæ hæreseos perdidisse. Quod autem quæritis, utrum rescripserim contra libros Anniani pseudodiaconi Celedensis, qui copiosissimẽ pascit, ut alienæ blasphemiæ, uerba friuola subministret: sciatis me ipsos libros in schedulis missos à sancto fratre nostro Eusebio presbytero suscepisse, non ante multũ temporis: & exinde uel ingruentibus morbis, uel dormitione sanctæ & uenerabilis filiæ uestrę Eustochij ita doluisse, ut propemodum contemnendos putarẽ. In eodem enim luto hæsitat, & exceptis uerbis tinnulis atq; emendicatis, nihil aliud loquitur. Tamen multũ egimus, ut dum epi

B stolæ meæ respondere conatur, apertius se proderet, & blasphemias suas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miserabili synodo Diospolitana dixisse se negat, in hoc opere confitetur. Nec grande est ineptissimis næniis respondere. Si aũt dominus uitã tribuerit, & notariorũ habuerimus copiã, paucis lucubratiunculis respondebimus: non ut conuincamus hæresim emortuã, sed ut imperitiã atq; blasphemiã eius nostris sermonibus confutemus. Meliusq; hoc faceret sanctitas uestra, ne compellamur contra hæreticũ nostra laudare. Sancti filij cõmunes Albinus, Apinianus & Melania plurimum uos salutant. Has literas de sancta Bethlehem, sancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis uestra Paula miserabiliter deprecatur, ut memores eius sitis, & multum uos salutat. Incolumes uos, & memores mei, domini nostri Iesu Christi tueatur clementia, domini uerẽ sancti atq; omnium affectione uenerabiles patres.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Gratulatur eius industriæ, per quam hæreticorum factiones extinctæ sint & extinguantur, quam quidem in re suum quoq; studium testificatur.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

OMni quidem tempore beatitudinem tuam, eo quo decet honore, ueneratus sum, & habitantem in te dilexi dominum saluatorem: & nunc, si fieri potest, cumulo aliquid addimus, & plenẽ complemus, ut absq; tui nominis mẽtione, ne unam quidem horã præterire patiamur, qui contra flantes uentos ardore fidei perstitisti. Maluisti, quantum in te fuit, solus liberari de Sodomis, quàm cum pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudentia tua. Macte uirtute, in orbe celebraris: catholici te conditorem antiquæ rursum fidei uenerantur atq; suscipiunt: &, quod signum maioris gloriæ est, omnes hæretici detestantur, & me pari persequuntur odio, ut quos gladijs nequeunt, uoto interficiant. Incolumem & mei memorem te Christi domini clementia tueatur domine uenerande & beatissime papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS. C

Significat palàm extinctas ac damnatas hæreſes, clàm & obliquè adhuc moliri, & epiſcopũ Hieroſolymitanum diſſimulanter fauere Arianis.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

MVlti utroq; claudicant pede, & ne fractis quidem ceruicibus inclinantes, habentes affectum erroris priſtini, cum prædicandi eandem nõ habeant libertatem. Sancti fratres qui cum noſtra ſunt paruitate, præcipue ſanctæ & uenerabiles filię tuę ſuppliciter te ſalutant. Fratres tuos dominũ meum Alipium, & dominũ meum Euodium, ut meo nomine ſalutes, precor coronam tuam. Capta Hieruſalem tenetur à Nabuchodonoſor, nec Hieremiæ uult audire cõſilia, quin potius Aegyptum deſiderat, ut moriatur in Taphnes, & ibi ſeruitute pereat ſempiterna.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

De origine animarum, de qua rogatus erat, ut reſponderet quid ſentiret, iubet ut potius ex Auguſtino diſcat, aut ex libris quos ſcripſit aduerſus Ruffinum. Commentarios in Ezechielem narrat ſibi olim cœptos, uerum ob hoſtium barbarorũ incurſationes nondum abſolutos. Duos cõmentarios operis initium, iubet ut à Fabiola petat. Oceani doctrinam ac probitatem collaudat.

HIERONYMVS MARCELLINO ET ANAPSYCHIAE.

TAndem ex Africa ueſtræ literas unanimitatis accepi, & nõ me pœnitet impudentiæ, qua tacentibus uobis, epiſtolas meas frequẽter ingeſsi: ut reſcriptum mererer, & uos eſſe ſoſpites, nõ alijs nunciantibus, ſed ueſtro potiſsimũ ſermone cognoſcerẽ. Super animæ ſtatu memini ueſtræ quæſtiunculæ, imò maxime eccleſiaſticæ quæſtionis: utrum lapſa de cœlo ſit, ut Pythagoras philoſophus, omnesq; Platonici & Origenes putant: an à propria dei ſubſtantia, ut Stoici, Manichæus, & Hiſpaniæ Priſcilliani hæreſes ſuſpicantur: an in theſauro habeantur dei, olim conditę: ut quidam eccleſiaſtici, ſtulta perſuaſione confidunt: an quotidie à deo fiant, & mittanť in corpora: ſecundum illud quod in Euangelio ſcriptũ eſt: Pater meus uſq; modo operať, D
& ego operor: an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinarius, & maxima pars occidentalium autumant, ut quomodo corpus ex corpore, ſic anima naſcatur ex anima: & ſimili cum brutis animantibus conditione ſubſiſtat. Super quo quid mihi uideať, in opuſculis contra Ruffinum ſcripſiſſe me noui, aduerſus eum libellum, quem ſanctæ memoriæ Anaſtaſio epiſcopo Romanæ eccleſiæ edidit: in quo lubrica & ſubdola, imò ſtulta confeſsione, dum auditorum ſimplicitati illudere nititur, ſuæ fidei, imò perfidiæ illuſit. Quos libros reor ſanctum parentem ueſtrum habere Oceanum. Olim enim editi ſunt, multis Ruffini libris aduerſus calumnias reſpondentes. Certe habes ibi uirum ſanctum & eruditum Auguſtinum epiſcopum, qui uiua, ut aiunt, uoce docere te poterit: & ſuam imò per ſe noſtram explicare ſententiã. Ezechielis uolumen olim aggredi uolui, & ſponſionem creberrimã ſtudioſis lectoribus reddere: ſed in ipſo dictãdi exordio, ita animus meus occidentalium prouinciarũ, & maxime urbis Romanæ uaſtatione confuſus eſt, ut iuxta uulgare prouerbiũ, propriũ quoq; ignorarẽ uocabulum: diuq; tacui, ſciẽs tempus eſſe lachrymarũ. Hoc aũt anno cum tres explicaſſem libros, ſubitus impetus barbarorũ, de quibus tuus dicit Virgilius, Lateq; uagantes Barchæi: & ſancta ſcriptura de Iſmahel, Contra faciem omniũ fratrum ſuorũ habitabit: ſic Aegypti limitem, Palæſtinæ, Phœnices, Syriæ percurrit, & inſtar torrẽtis cuncta ſecũ trahens, ut uix manus eorũ miſericordia Chriſti potuerimus euadere. Quod ſi iuxta inclytum oratorem, ſilent inter arma leges: quanto magis ſtudia ſcripturarũ, quæ & librorum multitudine & ſilentio, ac librariorum ſedulitate, quodq; propriũ eſt, ſecuritate & ocio dictantiũ indigent? Duos itaq; libros miſi ſanctæ filiæ meæ Fabiolæ, quorũ exempla ſi uolueris, ab ipſa poteris mutuari. Pro anguſtia quippe temporis alios deſcribere non potui, quos cum legeris & ueſtibula uideris, facilis coniectura erit, qualis ipſa ſit futura domus. Sed credo in dei miſericordia, q̃ nos adiuuit in difficillimo principio ſupradicti operis, quod ipſe adiuuet, & in penultimis

A penultimis prophetæ partibus, in quibus Gog & Magog bella narrãtur: & in extremis,
in quibus sacratissimi & inexplicabilis templi ædificatio, uarietas, mensuraq; describit.
Sanctus frater noster Oceanus: cui uos cupitis cõmendari: tantus & talis est, & sic erudi
tus in lege dñi, ut absq; nostro rogatu instituere uos poßit: & nostrã sup cũctis quæstio
nibus scripturarũ pro modulo cõmunis ingenij explicare sententiam. Incolumes uos
& prolixa ætate florentes, Christus deus noster tueat omnipotens domini uere sancti.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit eos qui nolebant eum, qui ante baptismum habuisset uxorem, & ea mortua post susceptum alteram duxisset, creari episcopum: & horum opinionem hęresim Cainam appellat: quanq; & illis temporibus secus erat cautum constitutionibus episcoporũ, & hodie iure pontificio, quàm sentit Hieronymus. Atq; hoc quoq; unum est de numero criminum, quæ Hieronymo Ruffinus obijcit, episcoporum constitutiones contempsisse.

HIERONYMVS OCEANO, NVM REPETENS MATRI-
monium à baptismo poßit fieri sacerdos.

NVnquam fili Oceane fore putabam, ut indulgentia principis, calumniam su-
stineret reorum: & de carceribus exeuntes, post sordes ac uestigia catenarum
dolerent alios relaxatos. In euangelio audit inuidus salutis alienæ: Amice, si
ego bonus, quare oculus tuus nequam est? Conclusit deus omnia sub pecca-
to, ut omnibus misereatur: ut ubi abundauit peccatum, superabũdet & gratia. Cæsa sunt
Aegypti primogenita, & ne iumentum quidem Israeliticũ in Aegypto derelictũ est: Et
1 consurgit mihi Caina hæresis: atq; olim emortua uipera, contritũ caput leuat, quæ non
ex parte ut ante consueuerat, sed totum Christi subruit sacramentum. Dicit enim esse a-
liqua peccata, quæ Christus nõ poßit purgare sanguine suo: & tam profundas scelerum
pristinorũ inhærere corporibus atq; animis cicatrices, ut medicina illius attenuari non
queant. Quid aliud agit, nisi ut Christus frustra mortuus sit. Frustra autem mortuus est,
B si aliquos uiuificare non potest. Mentitur Ioannes Baptista, & digito Christum & uoce
demonstrans: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mũdi: si sunt adhuc in seculo, quo-
rum Christus peccata non tulerit. Aut enim ostendendi sunt non esse de mundo, quos
Christi ignoret indulgentia: aut si de mundo sunt, eligendum è duobus alterũ. Liberati
à peccatis, Christi potentiã probant: Non liberati, quasi adhuc rei, imbecillitatẽ demon-
strant. Sed absit hoc de omnipotente credere, quod in aliquo impotens sit. Omnia quæ
pater facit, & filius facit similiter. Infirmitas filij redundat ad patrẽ. Cũcta ouiculæ mem
bra portata sunt: totæ Apostoli epistolæ, Christi gratiam sonant. Et ne parũ uiderẽt sim
plex gratiæ nũcupatio: Gratia, inquit, uobis, & pax multiplicetur. Multiplicatio promit-
titur, & à nobis paucitas affirmatur? Quorsum ista? Nosti problemata. Carterius Hispa-
niæ episcopus, homo & ætate uetus & sacerdotio, unam antequã baptizaretur, alteram
post lauacrũ priore mortua duxit uxorẽ: & arbitraris eum cõtra Apostoli fecisse senten
tiam, qui in catalogo uirtutum, episcopum unius uxoris uirũ præceperit ordinandum.
Miror autẽ te unum protraxisse in mediũ, cum omnis mundus his ordinationibus ple-
nus sit: non dico de presbyteris: non de inferiori gradu: ad episcopos uenio, quos si si-
gillatim uoluero nominare, tantus numerus cõgregabitur, ut Ariminensis synodi mul-
titudo superetur. Sed indecens est, sic unũ tueri, ut plures accusare uidearis: & quẽ ratio
ne non poßis, societate peccantiũ defendas. Sustinui Romæ à uiro eloquentißimo cor-
nutũ, ut dicit, syllogismũ, ut quocunq; me uerterẽ, strictius tenerer. Vxorẽ, inquit, duce
re peccatũ est, an non? Ego simplex & qui insidias uitare nescirẽ, dixi non esse peccatũ.
Rursum aliud proposuit, in baptismate bona opera dimittunt, an mala? Et in hoc eadem
simplicitate respondi peccata dimitti. Cum me securũ putarẽ, cœperunt mihi hinc inde
cornua increscere, & abscõditę prius acies dilatari. Si, inquit, uxorẽ ducere, non est pec-
catũ: baptismus autẽ peccata dimittit: quicquid non dimittit, reseruat. Ilico mihi, quasi à
fortißimo pugile pcussus essem, ante oculos caligo obuersari cœpit: statimq; recordatus

Chrysippei sophismatis: Si mentiris, idq; uere dicis, mentiris: & in me reuersus conuer- c
ti in aduersariū propositionis strophā. Quæso, inquam, te ut respondeas. Baptismus hominē facit nouū, an non? Vix dedit quod nouū faceret. Gradatim intuli: ex toto nouū facit, an ex parte? Respōdit, ex toto. Deinceps interrogaui: nihil ergo ueteris hominis in baptismate reseruatur? Mouit caput. Cœpi protinus texere. Si baptismus nouū hominē facit, & ex toto nouum creat, nihilq; in eo ueteris hominis reseruatur, non potest nouo imputari, quod in ueteri quondam fuit. Primū spinosulus obmutuit: postea uero Pisoniano uitio, cum loqui nesciret, tacere non potuit. Sudare tamē frons, pallere genæ, tremere labia, hærere lingua, saliua siccari: & plus timore quàm ætate contrahi: erupit aliquando. Nónne legisti, ab Apostolo unius uxoris uirū assumi in sacerdotiū, & rem non tempora definiri? Quia me syllogismis prouocauerat, & uidebam tendere hominem ad interrogatiunculas tortuosas, sua contra illum tela iaciebam. Baptizatos, inquam, Apostolus elegit in episcopatū, an catechumenos? Respondere nolebat. Ego tamen idipsum ingerere, & secundo ac tertio sciscitari cœpi: Nioben putares, quæ nimio fletu in lapidē uersa est. Verti me ad auditores: nihil interest ô boni iudices, aduersariū uigilantem, an dormientē ligem, nisi quod facilius est quiescenti quàm reluctanti uincula innectere. Si Apostolus non catechumenos in clerū elegit, sed fideles: fidelis autē est qui episcopus ordinatur: uitia catechumeni non imputabuntur fideli. Torquebā istiusmodi spicula & uibrantes hastas in lethargicū dirigebā. Oscitabat tandē, & quasi per mentis crapulam ructans & nauseans euomebat: apostolus dixit, Paulus hæc docuit. Proferuntur ergo Apostoli epistolæ: una ad Timotheū: altera ad Titū. In prima scriptū erat: Si quis episcopatū desiderat, bonū opus desiderat. Oportet ergo episcopū irreprehēsibilē esse: unius uxoris uirū, sobriū, prudentē, ornatū, hospitalē, doctorē, non uinolentū, non percussorem, sed modestū, non litigiosum, non auarum, domū suam bene regentē, filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autē domui suæ præesse nescit, quomodo ecclesiæ dei diligentiam adhibebit? Non neophytū, ne in superbiam elatus, in iudicium inci- D
dat diaboli. Oportet autē eum & testimoniū habere bonū, ab his qui foris sunt, ut non in opprobriū incidat & in laqueū diaboli. Ad Titū statim in principio hæc mandata pronuntur. Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deerant, corrigas: & constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego tibi disposui. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet ergo episcopum esse sine crimine tanquam dei dispensatorē, non proteruū, non iracundum, non uinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, beneuolum, prudentem, iustum, sanctum, continentem, obtinentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonē, ut possit exhortari in doctrina sana, & cōtradicentes reuincere. In utraq; epistola, siue episcopi, siue presbyteri (quanquam apud ueteres ijdem episcopi & presbyteri fuerint: quia illud nomen dignitatis est, hoc ætatis) iubentur monogami in clerum eligi. Certe de baptizatis Apostoli sermonē esse, nemo dubitat. Si ergo omnia quæ in ordinatione quæruntur episcopi, non præiudicant ordinando, licet ea ante baptisma non habuerit: quæritur enim quid sit, & non quid fuerit: quare solum nomen uxoris impediat, quod solum peccatū non fuit? Dicis, quia peccatū non fuit, idcirco non est dimissum in baptismate. Rem nouam audio: quia peccatū non fuit, in peccatū reputabitur. Omnia scorta, & publicæ colluuionis sordes, impietas in deum, parricidiū, & incestus in parentes, atq; in extraordinarias uoluptates utriusq; sexus mutata natura, Christi fonte purgantur: uxoris inhærebunt maculæ, & lupanaria thalamis præferētur? Ego 3
non tibi imputo meretricū exercitus, exoletorū greges, effusionē sanguinis, & instar suis in omni cœno libidinum uolutabra: & tu mihi olim mortuam de sepulchro uxorculam protrahis: quam ideo accepi, ne facerem quod fecisti? Audiant ethnici messes ecclesiæ, de quibus quotidie horrea nostra cōplentur: audiant catechumeni, qui sunt fidei candidati, ne uxores ducant ante baptisma, ne honesta iungant matrimonia, sed Scottorū &

Azotorum

A Azotorũ ritu,ac de republica Platonis, promiſcuas uxores, cõmunes liberos habeant: imò caueant qualecũq; uocabulum cõiugis:ne poſtq̃ in Chriſto crediderint, noceat eis quod aliquando non concubinas,nec meretrices,ſed uxores habuerint. Recolat unuſquiſq; conſcientiã ſuam,& totius uulnera plangat ætatis:cumq; uerũ iudicẽ priorũ ſe ex hibuerit delictorũ,audiat increpantẽ Ieſum:Hypocrita,eijce primũ trabẽ de oculo tuo, & tunc uidebis eijcere feſtucã de oculo fratris tui. Vere ſcribarũ & phariſæorũ ſimiles, culicẽ liquantes & camelũ glutientes,decimamus mentam & anethũ, & dei iudiciũ prætermittimus.Quid ſimile uxor & ſcortũ?Imputatur infelicitas coniugis mortuæ,& libido meretricia coronatur?Ille ſi prior uxor uiueret, aliam cõiugẽ non haberet:tu ut paſſim caninas nuptias iungeres,quid potes excuſare?Forſitan timuiſſe te dicas, ne ſi matrimoniũ copulaſſes,non poſſes aliquando clericus ordinari.Ille in uxore optauit liberos, tu in meretrice ſobolem perdidiſti.Illũ naturæ & benedictioni domini ſeruientẽ: Creſcite & multiplicamini,& replete terram:cubiculorũ ſecreta texerunt: te ſubantẽ ad coitum publica facies execrata eſt.Ille quod licebat,uerecũdo pudore celauit:tu quod non licebat,impudenter omniũ oculis ingeſsiſti.Illi ſcriptũ eſt:Honorabiles nuptiæ, & cubile immaculatũ:tibi legitur,Fornicatores aũt & adulteros iudicabit deus: & qui corrumpit templum dei,corrumpet illum deus.Omnia,inquit, nobis in baptiſmate condonata ſunt crimina:nec poſt indulgentiam, iudicis eſt metuenda ſeueritas, dicente Apoſtolo: Et hæc quidem fuiſtis,ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini Ieſu Chriſti & in ſpiritu dei noſtri. Omnia peccata donata ſunt, bene & fideliter.Sed quæro quomodo tuæ ſordes lotæ ſint,& meæ mundiciæ ſordidatæ. Non dico, ais,tuas ſordidatas,ſed in eodem ſtatu manſiſſe quo fuerant. Si enim ſordes fuiſſent,lotæ utiq; fuiſſent ut meæ. Rogo quæ eſt iſta tergiuerſatio, & acumen omni piſtillo retuſius?Quia non eſt peccatũ,peccatũ eſt:quia non eſt ſordidũ,ſordidum eſt. Non dimiſit dominus,quia non habuit quod dimitteret:& quia non dimiſit,idcirco manet quod di

B miſſum non fuit. Quantã uim habeat baptiſma, & aqua in Chriſto ſanctificata gratiam, paululũ poſt docebo:interim iuxta uulgare prouerbiũ, malo nodo malus cuneus requirendus eſt.Hoc quod dicit,unius uxoris uirũ,poteſt & aliter diſſeri.Ex Iudæis erat Apoſtolus. Prima Chriſti eccleſia, de Iſrael reliquijs congregabatur. Sciebat lege cõceſſum, & exemplo patriarcharũ ac Moyſi familiari populo nouerat in multis uxoribus liberos ſpargere:ipſis quoq; ſacerdotibus huius licentiæ patebat arbitriũ.Præcepit ergo,ne eandem licentiã eccleſiæ ſibi uendicent ſacerdotes:ne bina pariter & trina coniugia ſortiantur,ſed ut ſingulas uno tempore uxores habeat. Ne contentioſum clames eſſe quod diximus,accipe & aliam explanationẽ:ne tibi ſoli liceat,non uoluntatẽ legi, ſed legẽ iungere uoluntati. Quidam coacte interpretanť uxores pro eccleſijs, uiros pro epiſcopis debere accipi. Et hoc in Nicena quoq; ſynodo à patribus eſſe decretũ, ne de alia ad aliam eccleſiam epiſcopus transferatur:ne uirginalis pauperculæ ſocietate contempta, ditioris adulteræ quærat amplexus:ut quomodo culpa & filiorũ uitiũ in λογισμοῖς, id eſt, in cogitationibus,accipitur:domusq; diſpenſatio ad animã refertur & corpus: ita & uxores pontificũ dici eccleſias. De quibus in Eſaia ſcriptũ eſt:Mulieres properantes de ſpectaculo uenite:non eſt enim populus habens intelligentiã. Et rurſum:Mulieres diuites, ſurgite & audite uocẽ meam.Et in prouerbijs: Mulierẽ fortẽ quis inueniet? Honorabilior eſt precioſis lapidibus,quæ talis eſt.Confidit in ea cor uiri ſui.Et in eodem uolumine:Sapientes mulieres ædificauerunt domũ, inſipiens aũt deſtruxit manibus. Nec hoc, inquiũt,epiſcopis uideať indignũ, cum de deo quoq; ſcriptũ ſit: Sicut deſpicit uxor uirum ſuũ,ſic deſpexit me domus Iſrael,Et in Apoſtolo: Deſpondi eñi uos uni uiro,uirginem caſtã exhibere Chriſto.Mulierẽ aũt,id eſt γυναῖκα, iuxta Græci ſermonis ambiguitatẽ,in his omnibus teſtimonijs uxorẽ potius intellige. Violenta eſt,inquies, & ſatis dura etiam hæc interpretatio.Redde igitur ſcripturæ ſimplicitatẽ ſuam, ne tuis contra te legibus dimicemus. Quæram & illud: Si quis & ante baptiſmũ habuerit concubinam,& illa

illa mortua, baptizatus uxorē duxerit, utrum clericus fieri debeat, an non? Respondebis c
posse fieri: quia concubinā habuerit, non uxorē. Cōiugales ergo tabulæ & iura dotalia, non coitus ab Apostolo condemnatur. Multos uidemus ob nimiā paupertatē, uxorum sarcinam declinare, & ancillas suas habere pro uxoribus, susceptosq; ex his liberos colere ut proprios: qui si fortè ditati ab imperatore, stolam illius meruerint, confestim apostolo colla submittent, & inuiti inter uxores eas recipere cogentur. Sin autē principale rescriptū, eadem tenuitas impetrare non quiuerit, cum Romanis legibus, scita ecclesiæ mutabuntur. Vide ne hoc quod dicitur: unius uxoris uirū, unius mulieris possit intelligi, ut ad coitū magis referatur, quàm ad dotales tabulas. Hæc uniuersa proferimus, non quo ueræ & simplici intelligentiæ resistamus: sed ut doceamus te scripturas sanctas sic intelligere ut scriptæ sunt: nec euacuare baptismū saluatoris, & totū patibuli sacramentum irritū facere. Reddamus quod paulò ante promisimus, & de schola rhetorū, aquarum laudes & baptismi prædicemus. Rudis mundus, necdum sole rutilante, nec pallente luna, nec astris micantibus, incōpositā & inuisibilē materiā, abyssorū magnitudine, & deformibus tenebris opprimebat. Solus spiritus dei in aurigæ modum super aquas ferebatur, & nascentē mundū in figura baptismi parturiebat. Inter cœlū & terrā, medium extruitur firmamentū: & iuxta Hebraici sermonis ἐτυμολογίαν cœlum, id est, שמים samaim ex aquis sortitur uocabulū: & aquæ quæ super cœlos sunt, in laudes dei separantur. Vnde & in Ezechiele propheta, Crystallū super Cherubim uidetur extensum, id est, compactæ & densiores aquæ. Primū de aquis quod uiuit egreditur, & pennatos fideles de terra ad cœlū leuat. Fabricatur homo de limo, & inter manus dei aquarū sacramenta uersantur. Plantatur paradisus in Eden, & unus fons in quatuor principia diuiditur: qui postea egrediens de templo, & contra solis ortū uadens, amaras aquas mortuasq; uiuificat. Peccat mundus, & sine aquarum diluuio non purgatur. Statimq; columba spiritus sancti, expulso alite teterrimo, ita ad Noe quasi ad Christū in Iordane deuolat: & ramo
refectionis ac luminis, pacē orbi annunciat. Pharao cum exercitu suo nolens populum D
dei permittere exire de Aegypto, in typo baptismatis suffocatur. Et in psalmis de interfectione illius scribitur: Tu confirmasti in uirtute tua mare: contribulasti capita draconū in aquis, tu confregisti capita draconis. Vnde & reguli & scorpiones arentia quæq; sectantur. Et postquā ad aquas uenerint, ὑδροφόβους & lymphaticos faciunt. Mara mutatur sacramento crucis: & septuaginta palmæ apostolorū, dulcoratis legis gurgitibus irrigantur. Abraham & Isaac puteos fodiunt, repugnant Allophyli. Et Bersabeæ ciuitas iuramenti, regnumq; Solomonis nomen sumit à fontibus. Rebecca inuenitur ad puteum. Rachel propter aquas, supplantatoris osculo salutatur. Moyses filias sacerdotis Madian aperto puteo ab iniuria uindicat. Præcursor domini in aquis fontium iuxta Salim, quod interpretatur pax siue perfectio, Christo populum parat. Ipse saluator post baptisma, & sanctificatas suo lauacro Iordanis aquas, regnū cœlorū incipit prædicare. Primū signū ex aquis facit. Samaritana uocatur ad puteū, sitiens inuitatur ad potum. Nicodemo dicit occulte: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrare eum in regnum cœlorum. Quia ab aquis cœperat, finiuit in aquis. Latus Christi percutitur lancea, & baptismi atq; martyrij pariter sacramenta funduntur. Post resurrectionem mittit apostolos ad gentes, & præcipit eis, ut baptizent eos in mysterio trinitatis. Pœnitet facti populum Iudæorum, & statim à Petro ad baptisma mittitur. Antequam parturiat, parit Sion, & nascitur gens simul. Paulus persequutor ecclesiæ, & lupus rapax Beniamin, Ananiæ oui submittit caput: nec ante recuperat aspectum, quàm curet baptismo cæcitatem. Eunuchus Candacis reginæ Aethiopum, lectione prophetica, Christi baptismati præparatur. Mutat contra naturam Aethiops pellem suam, & pardus uarietates suas. Qui Ioannis acceperant baptisma, quia spiritum sanctum nesciebant, iterum baptizantur: ne quis putaret gentibus ac Iudæis, aquas sine spiritu sancto ad salutem posse sufficere. Vox domini super aquas, dominus super aquas multas, dominus diluuium inhabitare facit.

Dentes

a Dentes eius sicut grex detonsarũ, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellos habentes fœtus, & infœcunda non est in eis. Si non est infœcunda, nec sterilis, omnes habent ubera lacte rorantia, quæ cum Apostolo possint dicere: Filioli mei, quos iterũ parturio, donec Christus formetur in uobis: & lac uobis potũ dedi, non escã. Micheas de baptismi gratia uaticinatur: Ipse auertet & miserebitur nostri: demerget iniquitates nostras, & proijciet in profundum maris omnia peccata nostra. Quomodo in lauacro omnia peccata merguntur, si una uxor supernatat? Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata. Beatus uir, cui nõ imputabit dominus peccatũ. Arbitror quod possumus & nos huic aliquid cantico iungere: Beatus uir, cui non imputabit dominus uxorẽ. Audiamus & Ezechielẽ filiũ hominis, quomodo de eius uirtute pronunciet, qui hominis futurus est filius: Assumã uos de gentibus, & aspergam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immundicijs uestris: & dabo uobis cor nouũ & spiritum nouum. Ab omnibus, inquit, mundabo uos sordibus. In omnibus nihil prætermittitur. Si sordes emundantur, quanto magis mundiciæ non coinquinantur? Dabo uobis cor nouum, & spiritũ nouũ. In Christo enim Iesu, neq; circũcisio aliquid ualet, neq; præputium, sed noua natura. Vnde cantamus canticũ nouum: & uetere homine deposito, non ambulamus in uetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Hic est calculus nouus, cui nouũ nomen inscribitur: quod nemo scit legere, nisi qui illud acceperit. Quotquot enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte illius baptizati sumus. Consepulti enim ei sumus per baptismũ in morte: ut quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriã patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Toties nouitatẽ legimus, & tam maculosum nomen uxoris non potest ulla nouitate deleri? Consepulti sumus Christo in baptismate, & resurreximus per fidem operationis dei, qui suscitauit eum à mortuis. Cumq; essemus mortui in delictis, & præputio carnis nostræ, cõuiuificauit nos cum illo, donans omnia delicta: delens quod aduersum nos erat chirographũ decreti, quod erat contrariũ nobis:
b & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci. Omnia nostra cum Christo mortua sunt, uniuersa chirographi ueteris peccata deleta sunt, solum nomẽ uiuit uxoris? Dies me deficiet, si cuncta quæ ad potentiã baptismi pertinent, de scripturis sanctis uoluero digerere: & natiuitatis secundæ, imò in Christo primæ, ponere sacramenta. Anteq̃ dictandi finem faciam (iam enim intelligo mensurã me excedere epistolæ) uolo superiora capitula, in quibus futuri episcopi uita describit, cursim exponere: ut Apostolũ non in unius uxoris elogio, sed in omnibus quæ præcipit doctorẽ gentium suscipiamus. Simul obsecro, ne quis me in suggillationẽ istius temporis sacerdotũ scripsisse, quæ scripsi, existimet, sed in ecclesiæ utilitatẽ. Vt enim oratores & philosophi describentes qualem uelint esse perfectũ oratorẽ, & philosophũ, non faciunt iniuriam Demostheni & Platoni, sed res ipsas absq; personis definiũt: sic in descriptione episcopi, & in eorũ expositione quæ scripta sunt, quasi speculũ sacerdotij proponitur. Iam in potestate & conscientia singulorum est, quales se ibi aspiciant: ut uel dolere ad deformitatẽ, uel gaudere ad pulchritudinem possint. Si quis episcopatũ desiderat, bonũ opus desiderat. Opus, non dignitatẽ: laborẽ, non delicias: opus per quod humilitate decrescat, nõ intumescat fastigio. Oportet ergo episcopum irreprehẽsibilẽ esse. Idipsum quoq; ad Titũ: si quis est sine crimine: Omnes uirtutes in uno sermone comprehendit, & penè rem contra naturam exigit. Si enim omne peccatũ, etiã in ocioso uerbo reprehẽsione dignũ est: quis est ille, qui absq; peccato, id est, sine reprehensione, uersetur in hoc mundo? Sed futurus pastor ecclesiæ, talis eligitur, ad cuius cõparationẽ rectè grex cæteri nominentur. Definiũt rhetores oratorẽ, qui sit uir bonus, dicendi peritus. Ante uita, sic lingua irreprehensibilis quæritur, ut doctus merito suscipiat. Perdit enim autoritatẽ docendi, cuius sermo opere destruitur. Vnius uxoris uirũ: de hoc supra diximus. Nunc hoc tantũ admonemus, ut si unius uxoris uir, etiã ante baptismũ quæritur: cætera quoq; quæ præcepta sunt, ante baptismũ requiramus. Neq; enim competit uniuersa post baptismum, & unum hoc mandatum intelligere

intelligere ante baptiſmũ. Sobriũ ſiue uigilantem, νηφάλιον quippe utrunq; ſignificat. c
Prudentẽ, ornatũ, hoſpitalẽ, doctorẽ. Sacerdotes qui miniſtrant in templo dei, prohibentur uinũ & ſicerã bibere:ne in crapula & ebrietate aggrauentur corda eorum: & ut ſenſus officiũ exhibens, deo uigeat ſemper & tenuis ſit. Quod autẽ infert prudentẽ, excludit eos,qui ſub nomine ſimplicitatis excuſant ſtulticiã ſacerdotũ. Niſi enim cerebrũ ſanum fuerit,omnia membra in uitio erunt. Ornatũ quoq; ἀνεπίληπτον eſt prioris uerbi, id eſt,irreprehenſibilis.Qui uitia non habet,irreprehenſibilis appellatur:qui uirtutibus pollet,ornatus eſt.Poſſumus & aliud intelligere ex hoc uerbo,iuxta illud Tullij : Caput eſt artis,decere quod facias.Sunt enim quidam ignorantes menſurã ſuam,& tantæ ſtoliditatis ac uecordiæ,ut & in motu,& in inceſſu,& in habitu,& in ſermone cõmuni, riſum ſpectantibus præbeant : & quaſi intelligentes quid ſit ornatus, comunt ſe ueſtibus & mundicijs corporis,& lautioris menſæ epulas parant:cum omnis iſtiuſmodi ornatus & cultus,ſordibus fœdior ſit. Quod autẽ doctrina à ſacerdotibus expetatur, & ueteris præcepta ſunt legis,& ad Titũ plenius ſcribitur. Innocens enim & abſq; ſermone conuerſatio,quantũ exẽplo prodeſt,tantũ ſilentio nocet.Nam & latratu canũ, baculoq; paſtoris,luporũ rabies deterrẽda eſt.Non uinolentũ,non percuſſorẽ.Virtutibus uitia oppoſuit.Didicimus quales eſſe debeamus : diſcamus quales non eſſe debeant ſacerdotes: Vinolentia ſcurrarũ eſt & comeſſatorũ : uenterq; mero æſtuans, cito deſpumat in libidines.In uino luxuria,in luxuria uoluptas,in uoluptate impudicitia eſt. Qui luxuriatur, uiuens mortuus eſt:ergo qui inebriatur,& mortuus & ſepultus eſt.Noe ad unius horæ ebrietatẽ nudat femora ſua,quæ per ſexcentos anos ſobrietate cõtexerat. Lot per temulentiã,neſciens libidini miſcet inceſtũ : & quẽ Sodoma non uicerat, uina uicerunt.Percuſſorẽ autẽ epiſcopũ ille condemnat,qui dorſum poſuit ad flagella,& maledictus non remaledixit.Sed modeſtũ.Duobus malis unũ oppoſuit bonũ : ut temulentia & ira,modeſtia refrenentur.Non litigioſum,non auarũ. Nihil enim impudentius arrogantia ruſticorũ,qui garrulitatẽ autoritatẽ putant:& parati ſemper ad lites, in ſubiectũ ſibi gregẽ D
tumidis ſermonibus tonant. Auariciã in ſacerdote uitandam, & Samuel docet, nihil coram populo eripuiſſe ſe cuiquã probans:& apoſtolorũ paupertas,q refrigeria ſumptuũ à fratribus accipiebãt,& præter uictũ atq; ueſtitũ nihil ſe aliud nec habere, nec uelle gloriabantur.Quam ad Timotheũ auariciã,ad Titũ turpis lucrĩ cupiditatẽ apertiſſime notat.Domũ ſuam bene regentẽ:non ut opes augeat, non ut regias paret epulas:non ut celatas patinas ſtruat:non ut Phaſides aues lentis uaporibus coquat,qui ad oſſa perueniãt, & ſuperficiẽ carnis non diſſoluant artifici temperamẽto:ſed ut quod populo præcepturus eſt,prius à domeſticis exigat.Filios habentem ſubditos,cum omni caſtitate: ne ſcilicet imitentur filios Eli,qui in ueſtibulo templi cum mulieribus dormiebant:& religionem prædam putantes,quicquid optimum in hoſtijs erat,in ſuas delicias conuertebant. Non neophytum, ne in ſuperbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Mirari ſatis non queo,quæ hominum tanta ſit cæcitas, de uxoribus ante baptiſmum diſputare:& rem in baptiſmate mortuam,imò cum Chriſto uiuificatam in calumniã trahere,cum tam apertum euidensq; præceptum nemo cuſtodiat.Heri catechumenus,hodie pontifex:heri in amphitheatro,hodie in eccleſia:ueſpere in circo,mane in altario : dudum fautor hiſtrionum,nunc uirginũ conſecrator. Num ignorabat Apoſtolus tergiuerſationes noſtras, & argumentorũ ineptias neſciebat? Qui dixit unius uxoris uirũ, ipſe mandauit irreprehenſibilẽ,ſobriũ,prudentẽ,ornatũ,hoſpitalem,doctorẽ, modeſtum:non uinolentum, non percuſſorem,non litigioſum,non auarum, non neophytũ. Ad hæc omnia claudimus oculos,ſolas uidemus uxores.Quod autem ait:Ne in ſuperbiã elatus, incidat in iudicium diaboli,quis non exemplo uerum probet? Ignorat momentaneus ſacerdos humilitatẽ & manſuetudinẽ ruſticorũ:ignorat blandicias Chriſtianas: neſcit ſeipſum contemnere:de dignitate transfertur ad dignitatẽ : non ieiunauit,non fleuit,nõ mores ſuos ſæpe reprehendit, & aſſidua meditatione correxit : non ſubſtantiam pauperibus erogauit

A gauit. De cathedra quodammodo ducitur ad cathedrã, id eſt, de ſuperbia ad ſuperbiam.
Iudicium autem & ruina diaboli, nulli dubium, quin arrogantia ſit. Incidũt in eam qui
in puncto horæ, necdum diſcipuli iam magiſtri ſunt. Oportet autẽ eum & teſtimonium
habere bonum ab his qui foris ſunt. Quale principium, talis & clauſula. Qui irreprehen
ſibilis eſt, non ſolũ à domeſticis, ſed & ab alienis conſono ore laudatur. Alieni & extra
eccleſiam ſunt Iudæi, hæretici atq; gentiles. Talis ergo ſit pontifex Chriſti: ut qui religio
5 ni detrahunt, uitæ eius detrahere non audeant. At nunc pleroſq; cernimus, uel fauorem
populi, in aurigarum morem precio redimere: uel tanto omnium hominum odio uiue
re: ut non extorqueant pecunia, quod mimi impetrant geſtibus. Hæc fili Oceane ſollici-
tõ timore perquirere, hæc magiſtri eccleſiæ cuſtodire debebunt, hos in ſacerdotibus e-
ligendis canones obſeruare: non iuxta propria odia & priuatas ſimultates carpentemq́;
ſemper autorem ſuum inuidiam, legem Chriſti interpretari. Vide quantum ſit teſtimo-
nium huius quem arguunt mariti, cui præter uinculum coniugale, & hoc ante baptiſ-
mum, nihil aliud ab æmulis obijci poteſt. Qui præcipit non mœchandum, ipſe dicit &
non occides. Si non mœchamur, ſed occidimus, tranſgreſſores legis ſumus. Qui totam
legem ſeruauerit, & offenderit in uno, fit omniũ reus. Itaq; cum oppoſuerint nobis uxo
rem ante baptiſmum, nos ab eis omnia quæ poſt baptiſmum pręcepta ſunt requiramus.
Prætereunt quod non licet, & obijciunt quod conceſſum eſt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

ET inſurgit mihi Caina hæreſis.] Quidam hic deprauauerãt pro Caina Canina. De Caina
1 hæreſi meminit Auguſtinus in libello ad Quoduultdeum. Dicti ſunt Caini ſiue Caiani:
nam ita legitur, quod Cain ut ſanctum uenerentur. Quod quo minus mireris, & Iudam
Iſcarioten colũt, deniq; Sodomitas, Core, Dathan & Abyron. Blaſphemãt legẽ, & deum
legis autorem. Carnis reſurrectionẽ negant: quanq; hoc ſanè loco Hieronymus reſpexerit ad hiſto-
riam Cain, qui dixerit, maius eſſe peccatũ ſuum, quàm ut ueniam mereretur. At hic aduerſarius Hie
ronymi dicebat, eſſe quod non remitteretur in baptiſmo. Ariminenſis ſynodi multitudo.] Hæc
B erat ſynodus, in qua Valens epiſcopus Murſenſis palàm abnegauit Arianam hæreſim in frequen-
tiſsimo epiſcoporum, & laicorum cœtu, ut Ariminenſis concilij multitudo penè in prouerbiũ abie-
rit. Meminit eius rei Hieronymus in dialogis Luciferiani & Orthodoxi. Cornutum, ut dicitur,
ſyllogiſmum.] Huiuſmodi ſyllogiſmos colligit Chryſippus: acerualem, quem ſoritem uocant: cro-
codiliten, ψευδόμενον, quem Seneca uertit mentientẽ: & κερατίνην, id eſt, cornutũ, quod utrinq;
occurrat in quod impingas: id quod accidere ſolet in dilemmate. Velut cũ interrogat aduerſarius:
In baptiſmate bona opera dimittuntur an mala? Si dixeris bona, incurris in alterum cornu, & abſur-
de reſpondiſti. Si mala, incidiſti in alterũ. Ergo matrimoniũ manet, quod malum non eſt. Chry-
2 ſippei ſophiſmatis.] Hic Chryſippus uſq; ad nugaciſsimã delirationẽ fuit in dialectica curioſus. Hie
ronymus hoc loco ſignificat ſyllogiſmũ, qui dicitur ψευδόμενος, id eſt, mentiens: hoc eſt, qui refel-
lit ſeipſum. Vt ſi quis dicat ſe mentiri. Nam ſi uere mentitur, hoc ipſo non mentitur quod mentitur.
Et ſi non mentitur, hoc ipſo mentitur quod non mentitur. Item Epimenides dicit, Cretẽſes eſſe men
daces. Si uerũ dixit, non ſunt mendaces Cretenſes, cum uerum dicat Cretẽſis. Sin mentitus eſt, non
ſunt mendaces, quia falſum dixit, & ob hoc ipſum rurſum mendaces, quia Cretenſis mentitus eſt.
Hæc tametſi non ſunt exacta ad ſummũ ius, ut uocant, dialectices: tamen ad explicandum hunc lo-
cum ſufficiunt. Sic enim de his ueteres dialectici nugabantur. Propoſitionis ſtrophã.] Strophã
uocat figurã orationis oblique tortã: ueluti ſi quis laudans uituperet, aut diſſuadẽs ſuadeat, aut pla-
cãs incitet: à στρέφω, quod eſt torqueo. Piſoniano uitio.] Extat inuectiua Ciceronis in Piſonẽ,
in qua illi obijcit hęſitantiã oris, balbutiẽ linguæ: & tamẽ cũ loqui neſciret, tacere non potuit Non
νεόφυτον.] Id eſt, nuper inſitũ, ſiue plantatũ: à νέον nuper, & φύω plãto, ſiue gigno, uel naſcor. Illud
nomẽ dignitatis.] Nẽpe presbyteri. πρεσβύτερος ſeniorẽ ſignificat. Et apud ueteres tãta erat uene-
ratio ſenectutis, ut honoris cauſa nomẽ hoc tribuerint. Et ſæpius apud Homerũ ὦ γέρον, ò ſenex, &
γέρας honor, ſiue præmiũ: cũ γῆρας ſignificet ſenectutẽ. Epiſcopus aũt [illegible] dignitatis, [illegible] officij uo
3 cabulũ eſt, ab ἐπισκοπεῖν, id eſt, intendere & curã agere. Exoletorũ greges.] Exoleti grãdiuſculi
adoleſcẽtes. Significat aũt turpiter obſequioſos. Ethnici meſſes eccleſiæ.] Alluſit ad uerba Chri
ſti, Meſsis quidẽ multa. Ex gentibus enim augetur numerus fidelium. Audiant Catechumeni.] Ca
techumeni ſcribendũ eſt, à uerbo κατηχέω, quod eſt inſtruo ſiue erudio. Dictũ uidetur ab ἦχος ſonus
ſiue uox, quod myſteria olim nõ ſcriptis, ſed uoce traderentur. Fidei candidati.] Cãdidati qui am
biunt magiſtratũ. Vnde qui tem affectant, & omnia faciunt ut aſſequantur, eius candidati dicuntur, id
eſt, petitores. Quintilianus filiũ ſuũ acutæ, ſiue ut ego legendũ arbitror, auitæ eloquẽtiæ cãdidatum
uocat. Et in uita diui Martini legis, quod bonis operibus egerit quendam baptiſmatis candidatum.

Scottorum & Atticorum ritu.] Hic uarius habetur in exemplaribus locus. Fortè legendum, C
Scottorũ & Asotorũ ritu, ut intelligamus barbarissimas nationes, quæ sine legibus uiuant, adeo ut
nec matrimonia nouerint. Plutarchus scribit, Hyrcanos ante aduentũ Alexandri Magni nescisse ma
trimonia. Et Asotorũ luxuries etiã in prouerbiũ abijt. Menthã & anethũ.] Matthæus anethum
ponit, Lucas rutam. Te sudantẽ ad coitũ.] Quidã pro coitũ, scortũ habent. Ego pro sudantem,
subantẽ lego, Nam apparet facile uerbũ hoc à sciolo quopiã immutatũ fuisse. Est autẽ subare, suum
ritu moliri, & sonare in coitu. Vtitur hoc uerbo Horatius in Odis, & diuus Hieronymus alibi. Et
hæc quidẽ fuistis.] Legendũ est, & hæc quidã: quod Græce est τινὲς, quod nihil habet cõmune cũ 4
quidẽ, id est, μὲν. Hydropas & Lymphanicos.] Quidã codex habebat hydrophabas: ex quo le-
gendũ cõijcio hydrophobos. ὑδροφόβοι dicuntur Græce morsi à cane rabido, quod hi aquam hor-
reant. Et Lymphatici dicuntur insani, & hoc ab aqua: unde quidam eam insaniã contrahi putant.
Allophyli.] Id est, diuersæ nationis. Nam φῦλον natio, siue genus, & ἄλλο aliud. Sobriũ siue ui-
gilantẽ.] Græce νηφάλιον, à uerbo νήφω, quod utrunq; significat, & sobriũ atq; abstemiũ, & uigilan
tem, quod ebrij plerunq; dormitabũdi sint, qui bibũt aquã minimi somni. Quin & νηφάλια diceban
tur olim sacra, quæ absq; uino peragebant: nec libabat quicq; præter aquam. Ἐπίτασις.] Id est,
intẽsio, hoc est, exaggeratio, ab ἐπιτείνω, intendo. Plus enim est, ornatũ esse uirtutib. q̃ carere uitijs.
In aurigarũ morẽ.] Intelligit, ni fallor, aurigas certaminũ equestriũ, qui populi fauorẽ aliquando 5
pecunia redimebãt. Quod minime impetrant.] Ita pleriq; codices habẽt, sed deprauate: legendũ
est, mimi impetrant. Mimi, id est, histriones gestibus impetrant, ut sibi populus faueat: non etiã nu-
merant, ut quidam faciũt episcopi. Et mimi habetur in quibusdam exemplaribus emendationibus.
ANTIDOT. [redacted]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus subornarat Magnum quendam oratorem Romanum, qui quæerat ab Hieronymo,
cur libris ecclesiasticis admisceret literas ethnicorum, & sacra prophanis contaminaret. Huic ratio-
nem reddit, ostendit q; quatenus id liceat, & quorum exemplo id faciat.

HIERONYMVS MAGNO ORATORI ROMANO.

SEbesium nostrũ tuis monitis profecisse, non tam epistola tua q̃ ipsius pœnitu-
dine didicimus. Et mirũ in modũ, plus correptus placuit, q̃ errans læserat. Cer- D
tauerunt inter se indulgentia parẽtis, & filij pietas: dum alter præteritorũ non
meminit, alter in futurũ quoq; officia pollicetur. Vnde & mutuo nobis tibiq; gauden-
dum est: quia nos filiũ recepimus, tu discipulũ cõprobasti. Quod autẽ quæris in calce e-
pistolæ tuæ: cur in opusculis nostris, seculariũ literarũ interdũ ponamus exempla: & can
dorẽ ecclesiæ, ethnicorũ sordibus polluamus. Responsum breuiter habeto. Nunq̃ hoc
quæreres, nisi te totũ Tullius possideret, si scripturas sanctas legeres, si interpretes earũ,
omisso Volcatio euolueres. Quis enim nesciat & in Moyse, & in prophetarũ uolumini E
bus quædã assumpta de gentiliũ libris, & Solomonẽ philosophis Tyri, & nonnulla pro
posuisse, & aliqua respondisse? Vnde in exordio prouerbiorũ cõmonet, ut intelligamus
sermones prudentiæ, uersutiasq; uerborũ, parabolas, & obscurũ sermonẽ, dicta sapien
tum, & ænigmata quæ proprie dialecticorũ & philosophorũ sunt. Sed & Paulus aposto
lus Epimenidis poetæ abusus uersiculo est, scribens ad Titũ: Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θη-
ρία, γαστέρες ἀργαί. id est, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri. Cuius
heroici hemistichiũ postea Callimachus usurpauit. Nec mirũ si apud Latinos metrũ nõ
seruet, ad uerbũ expressa translatio, cũ Homerus eadẽ lingua uersus in prosam, uix cohę
reat. In alia quoq; epistola, Menandri ponit senariũ: φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.
id est: Corrũpunt eñ mores bonos colloquia mala. Et apud Atheniẽses in Martis curia
disputãs, Aratũ testẽ uocat. Ipsius eñ & genus sumus, quod Græce dicit: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσ-
μέν. Et est clausula uersus heroici. Ac ne parũ hoc esset, ductor Christiani exercitus & o-
rator inuictus ꝓ Christo causam agẽs: etiã inscriptionẽ fortuitã, arte torquet in argumẽ
tũ fidei. Didicerat eñ à uero Dauid, extorquere de manibus hostiũ gladiũ, & Goliæ su-
perbissimi caput ꝓprio mucrone truncare. Legerat in Deuteronomio dñi uoce pręce-
ptũ, mulieris captiuæ radendũ caput, supercilia, oẽs pilos & ungues corporis amputan-
dos, & sic eam habendã in cõiugio. Quid ergo mirũ, si & ego sapientiã secularem pro-

A pter eloquij uenustatē,& membrorū pulchritudinē, de ancillā atq; captiua Israelitidem
facere cupio? Et si quicquid in ea mortuū est, idololatriæ, uoluptatis, erroris, libidinum,
2 uel præcido, uel rado: & mixtos purissimo corpori uernaculos ex ea genero domino Sa
baoth? Labor meus in familiā Christi proficit: stuprū in alienā, auget numerū conseruo
rum. Osee accepit uxorē fornicariā Gomer filiā Debelaim, & nascitur ei de meretrice fi
lius Iezrael, qui uocatur semen dei. Esaias nouacula acuta barbam & crura radit peccan
tium. Et Ezechiel in typo fornicantis Hierusalē tondet cæsariē suam: ut quicquid in ea
absq; sensu & uita est, auferatur. Cyprianus uir eloquentia pollens & martyrio, Firmia-
no narrante mordet, cur aduersus Demetrianū scribens, testimonijs usus sit propheta-
rū & apostolorū, quæ ille ficta & cōmenticia esse dicebat: & nō potius philosophorū &
poetarū, quorū autoritati ut ethnicus cōtraire nō poterat. Scripserunt cōtra nos Celsus
atq; Porphyrius: priori Origenes, alteri Methodius, Eusebius & Apollinarius fortissi-
me respōderūt. Quorū Origenes octo scripsit libros. Methodius usq; ad decē milia pro
cedit uersuū. Eusebius & Apollinarius uigintiquinq; & triginta uolumina cōdiderunt.
Lege eos & inuenies nos cōparatione eorū imperitissimos: & post tāti tēporis ociū, uix
quasi per somniū quod pueri didicimus, recordari. Iulianus Augustus septē libros in expedi
tiōe Parthica, aduersum Christū euomuit: & iuxta fabulas poetarū, suo se ense lacerauit.
Si cōtra hūc scribere tētauero, puto interdices mihi ne rabidū canē, philosophorum &
Stoicorū doctrinis, idest, Herculis claua repercutiā: quanquam Nazarenū nostrū, & (ut ipse
solebat dicere) Galilæū statim in prælio senserit: & mercedē linguæ putidissimæ, cōtu-
melijs perfossus acceperit. Iosephus antiquitatē approbās Iudaici populi duos libros scri
psit cōtra Appionē Alexādrinū grāmaticū: & tanta seculariū profert testimonia, ut mihi
miraculū subeat, quomodo uir Hebræus & ab infantia sacris literis eruditus, cūctā Græ
corū bibliothecā euoluerit. Quid loquar de Philone, quē uel alterū uel secundū Iudæū
Platonē critici pronunciant? Currā per singulos. Quadratus apostolorū discipulus, & Athe
B niēsis pontifex ecclesiæ, nōnne Adriano principi, Eleusinæ sacra inuisenti, librū pro no
stra religione tradidit? Et tantæ admirationi omnibus fuit, ut persecutionē grauissimā, il-
lius excellēs sedaret ingeniū. Aristides philosophus, uir eloquentissimus, eidem princi-
pi apologeticum pro Christianis obtulit, contextum philosophorum sententijs: quem
imitatus postea Iustinus, & ipse philosophus, Antonino Pio & filijs eius senatuiq; li-
brum cōtra gentiles tradidit, defendens ignominiam crucis, & resurrectionē Christi to
ta prædicans libertate. Quid loquar de Melitone Sardensi episcopo? Quid de Apollina-
rio Hierapolitanæ ecclesiæ sacerdote, Dionysioq; Corinthiorū episcopo, & Tatiano, &
Bardesane, & Hirenæo Photini martyris successore: qui hæreseon singularū uenena, ex
quibus philosophorū fontibus emanarint, multis uoluminib. explicarūt? Pantænus Stoi
cæ sectæ philosophus ob præcipuæ eruditionis gloriā, à Demetriano Alexādriæ episco
po missus est in Indiā, ut Christū apud Brachmanas, & illius gētis philosophos prædica-
ret. Clemēs Alexādrinæ ecclesiæ presbyter, meo iudicio omniū eruditissimus, octo scri-
psit Stromatū libros, & totidem ὑποτυπώσεων, & alium contra gētes, pædagogi quoq;
tria uolumina. Quid in illis indoctum, imò quid nō è media philosophia est? Hunc imita
tus Origenes, decē scripsit Stromateas, Christianorū & philosophorū inter se sententias
cōparans: & omnia nostræ religionis dogmata de Platone & Aristotele, Numenio, Cor
nutoq; cōfirmās. Scripsit & Miltiades cōtra gētes uolumē egregiū. Hippolytus quoq; &
Apollonius, Romanæ urbis senatores, propria opuscula cōdiderūt. Extant & Iulij Afri-
cani libri, qui temporum scripsit historias: & Theodori, qui postea Gregorius appella-
tus est, uiri apostolicorum signorum atq; uirtutum, & Dionysij Alexandrini episcopi:
Anatolij quoq; Laodicenæ ecclesiæ sacerdotis, necnon presbyterorum Pamphili, Pie-
rij, Luciani, Malchionis, Eusebij Cæsariensis episcopi, & Eustathij Antiocheni, & Atha
nasij Alexandrini: Eusebij quoque Emiseni, & Triphillij Cyprij, & Asterij Scythopo-
litæ, & Serapionis confessoris: Titi quoque Bostrensis episcopi: Cappadocumq;, Ba-

filij,Gregorij,Amphilochij: qui omnes intantum philoſophorũ doctrinis atq; ſenten- c
tijs ſuos refarciunt libros, ut neſcias quid in illis primũ admirari debeas, eruditionẽ ſeculi,an ſcientiam ſcripturarũ. Veniam ad Latinos. Quid Tertulliano eruditius, quid acutius? Apologeticus eius & contra gentes libri, cunctam ſeculi obtinent diſciplinam. Minutius Felix cauſidicus Romani fori,in libro, cui titulus Octauius eſt: & in altero cõtra mathematicos,ſi tamen inſcriptio non mentitur autorẽ, quid gentiliũ ſcripturarum dimiſit intactum? Septem libros aduerſus gentes Arnobius ædidit: totidemq; diſcipulus eius Lactantius,qui de ira quoq; & opificio dei duo uolumina condidit: quos ſi legere uolueris,dialogorũ Ciceronis in eis ἐπιτομὴν reperies. Victorino martyri in libris ſuis licet deſit eruditio, tamẽ non deeſt eruditionis uoluntas. Cyprianus quod idola dij non ſint,qua breuitate, qua hiſtoriarũ omnium ſcientia, quorum uerborũ & ſenſuum ſplendore perſtrinxit? Hilarius meorũ cõfeſſor temporũ & epiſcopus, duodecim Quintiliani libros & ſtilo imitatus eſt, & numero: breuiq; libello quem ſcripſit contra Dioſcorum medicum,quid in literis poſſit,oſtendit. Iuuencus presbyter, ſub Conſtantino hiſtoriam domini ſaluatoris uerſibus explicauit: nec pertimuit Euangelij maieſtatem ſub metri leges mittere. De cæteris uel mortuis uel uiuentibus taceo: quorum in ſcriptis ſuis & uires manifeſtæ ſunt & uoluntas. Nec ſtatim praua opinione fallaris, contra gentes hoc eſſe licitum,in alijs diſputationibus diſſimulandum: quia omnes penẽ omnium libri,exceptis his qui cũ Epicuro literas non didicerunt,eruditionis doctrinæq; pleniſſimi ſunt. Quanq̃ ego illud magis reor,quod dictãti uenit in mentẽ, nõ te ignorare quod ſemper à doctis uiris uſurpatũ eſt: ſed per te mihi proponi ab alio quæſtionẽ, qui forte propter amorẽ hiſtoriarũ Saluſtij,Calphurnius cognomẽto Lanarius ſit. Cui quæſo ut ſuadeas,ne ueſcentiũ dentibus edentulus inuideat: & oculos caprearũ,talpa cõtemnat. Diues (ut cernis) ad diſputandum materia, ſed iam epiſtolaris anguſtia finienda eſt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA. D

OMiſſo Volcatio euoluere*.] Volcatius cõmentaria ſcripſit in Ciceronẽ,ut teſtatur Sene- 1
ca.Pro Volcatio quidam inepti ſuppoſuerãt ſupercilio. O audaciam,ſtatim mutare,quod non intelligas. Dialecticorũ.] Ad hos refert uerſutias argutiarum propter elenchos. Ad Titum.] Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. id eſt, Cretenſes ſemper mendaces,malæ beſtiæ,uentres inertes. θηρίον proprie beſtiam ſignificat noxiam, ut uiperam, crocodilum.Et ipſos uentres uocat, homines uentri deditos. Hic uerſus celebris factus eſt ſyllogiſmo, qui uocatur,ψευδόμενος, id eſt,mentiens:hunc enim in exemplum adducunt. Ponit ſenariũ.] Nam eſt iambicus trimeter: φθείρουσιν ἤθη χρησθ᾽ ὁμιλίαι κακαί, id eſt, Mores probos colloquia corrumpunt mala. Quod Græce dicitur: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.] Id eſt: Huius enim & genus ſumus: eſt hemiſtichiũ Arati in Phænomenis,quod opus adhuc extat. Inſcriptionem fortuitam.] Quia inuenerat Athenis aram inſcriptam,Ignoto deo. Eſt autem maxime rhetoricum,cum id quod ſuademus ut fiat,iam factũ eſſe dicamus. Suadeo ut colatis deum,quem iam colitis,ſed ignotũ. Itẽ de Leone narrat Philoſtratus,cum prodiſſet ad populũ ſuaſurus concordiam,ſtatimq; populus riſiſſet obeſum,ut erat. Ridetis,inquit? Eſt mihi uxor me craſſior, tamen unus lectulus capit concordes: diſcordes ne tota quidem domus. Atq; ita fortuitũ riſum uertit in argumentũ ſuadendæ concordiæ. Et mix- 2
ros.] Græci miſceri pro coire dicunt,quod & hic ſignificat. Vernaculos.] Vernas uernaculos uocat. Verna ſeruus eſt domi tuæ natus: quod genus ſeruorũ ſimillimũ erat liberis. Contumelijs perfoſſus.] Quid eſt contumelijs perfoſſus,an magnũ ſi quis illi beluæ maledixerit? Legendum igitur,conto perfoſſus: ſic enim ſcribit Oroſius, dum poſt ſceleratiſſimũ uotum, quo monachos & epiſcopos omnes incẽdio deſtinarat,ab obuio quodam equite conto ictus interijt. Vel alterum uel ſecundum Iudæum.] Codices diſſident. Legendum cenſeo: uel alterum,uel Iudæum Platonem. Critici.] Critici uocabantur cenſores alienorum operum, à κρίνω iudico. ὑποτυπώσεων.] In quibuſdam libris additum eſt,id eſt,diſpoſitionum: opinor legendum, expoſitionum. Nam ὑποτύπωσις eſt,cum res explicatur & oculis proponitur. In eis ἐπιτομὴν.] Id eſt,compendium,ſiue abbreuiationem. Calphurnius.] Sępius inculcat hunc Calphurnium Saluſtianum, nec adhuc liquet quiſnam ſit,niſi quod à calidis furnis & lanionibus dicta uidentur cognomina, ut luxurioſum intelligas ſimul & ferocem ac tyrannicum. Ruffinum enim,opinor,notat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit eorum errorem, qui diaconum presbytero æquabant, oſtendens quid ſit diſcriminis inter epiſcopum,ſacerdotem,presbyterum & diaconum.

A Legimus in Esaia: Fatuus fatua loquetur. Audio quendam in tantam erupisse
1 uecordiã, ut diaconos presbyteris, id est, episcopis anteferret. Nam cum Apostolus perspicue doceat eosdem esse presbyteros quos episcopos: quid patitur mensarũ & uiduarũ minister, ut supra eos se tumidus efferat, ad quorũ preces Christi corpus sanguisq; conficitur? Quæris autoritatẽ? Audi testimoniũ. Paulus & Timotheus serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cũ episcopis & diaconis. Vis & aliud exemplũ? In Actibus apostolorũ, ad unius ecclesiæ sacerdotes ita Paulus loquit: Attendite uobis & cuncto gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit episcopos, ut regeretis ecclesiam domini, quam acquisiuit sanguine suo. Ac ne quis contentiose in una ecclesia plures episcopos fuisse cõtendat, audi & aliud testimonium, in quo manifestissime cõprobatur eundẽ esse episcopũ atq; presbyterũ. Propter hoc reliqui te in Creta, ut quæ deerant corrigeres, & constitueres presbyteros per ciuitates, sicut & ego tibi mandaui. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, quasi dei dispensatorẽ. Et ad Timotheũ: Noli negligere gratiã quæ in te est, quæ tibi data est prophetiæ, per impositionẽ manuũ presbyterij. Sed & Petrus in prima epistola: Presbyteros, inquit, in uobis precor cõpresbyter, & testis passionũ Christi, & futuræ gloriæ quæ reuelanda est, particeps, regere gregẽ Christi, & inspicere non ex ne-
2 cessitate, sed uolũtarie iuxta deũ. Quod quidẽ Græce significãtius dicit ἐπισκοποῦντες, id est, super intendentes: unde & nomẽ episcopi tractũ est. Parua tibi uident tantorũ uirorum testimonia? Clangat tuba euangelica, filius tonitrui, quẽ Iesus amauit plurimũ: qui de pectore saluatoris doctrinarũ fluẽta potauit: Presbyter, electæ dominæ & filijs eius, quos ego diligo in ueritate. Et in alia epistola: Presbyter, Caio charissimo, quẽ ego diligo in ueritate. Quod autẽ postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remediũ factũ est: ne unusquisq; ad se trahens Christi ecclesiã rumperet. Nam & Alexandriæ à Marco euangelista usq; ad Heraclã & Dionysiũ episcopos, presbyteri semper
B unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatũ, episcopũ nominabant: quomodo si exercitus imperatorẽ faciat: aut diaconi eligant de se, quẽ industriũ nouerint, & archidiaconum uocent. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat? Nec altera Romanæ urbis ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Galliæ, & Britanniæ, & Africa, & Persis, & Oriens, & India, & omnes barbaræ nationes, unũ Christum adorant: unam obseruãt regulam ueritatis. Si autoritas quæritur, orbis maior est urbe. Vbicũq; fuerit episcopus, siue Romæ siue Eugubij, siue Cõstantinopoli siue Rhegij, siue Alexandriæ, siue Tanis: eiusdem meriti, eiusdem est & sacerdotij. Potentia diuitiarũ, & paupertatis humilitas, uel sublimiorẽ uel inferiorẽ episcopũ non facit. Cæterum omnes apostolorũ successores sunt. Sed dicis, quomodo Romæ ad testimoniũ diaconi presbyter ordinatur? Quid mihi profers unius urbis consuetudinẽ? Quid paucitatẽ, de qua ortũ est superciliũ, in leges ecclesiæ uindicas? Omne quod rarũ est, plus appetitur. Pulegiũ apud Indos pipere preciosius est. Diaconos paucitas honorabiles, presbyteros turba cõtemptibiles facit. Cæterũ etiam in ecclesia Romæ, presbyteri sedent, & stant diaconi: licet paulatim increbrescentibus uitijs, inter presbyteros absente episcopo sedere diaconum uiderim: & in domesticis conuiuijs, benedictiones presbyteris dare. Discant qui hoc faciunt non se recte facere, & audiant apostolos: Non est dignũ, ut relinquentes uerbũ dei, ministremus mensis. Sciant quare diaconi cõstituti sint. Legant Acta apostolorũ, recordẽtur cõditionis suæ. Presbyter & episcopus aliud ætatis, aliud dignitatis est nomẽ. Vnde & ad Titũ, & ad Timotheũ de ordinatione episcopi & diaconi dicitur: de presbyteris omnino reticetur: quia in episcopo & presbyter continetur. Qui prouehitur, de minori ad maius prouehit. Aut igitur ex presbytero ordinet diaconus, ut presbyter minor diacono cõprobetur, in quẽ crescit ex paruo: aut si ex diacono ordinat presbyter, nouerit se lucris minorẽ, sacerdotio esse maiorẽ. Et ut sciamus traditiones apo-

stolicas sumptas de ueteri testamento, quod Aaron & filij eius atq; leuitæ in templo fue c
runt, hoc sibi episcopi & presbyteri & diaconi uendicent in ecclesia.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Legimus in Esaia.] Nempe cap.xxxij. Fatuus enim fatua loquetur, & cor eius uana intel 1
liget. Eandem sententiam totidem uerbis extulit Euripides: Μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει, id est,
stultus enim stulta loquitur. Quid patitur.] Græcam loquēdi figuram haud scio an
imprudens expressit Hieronymus, τί ἔπαθεν, id est, quid illi accidit: ita loquimur, cum
rem nouam & absurdam significamus. Et uiduarū minister.] Locus est in Actis apo-
stolorum cap.vi. de creatis septem diaconis; qui, quo quietiores essent apostoli, mensæ ministraue-
runt: unde διάκονος Græce minister appellatur. Verum hic locus mihi uidetur non uacare mendo:
quanq; consentientibus exemplaribus, nolui mutare scripturam: nec enim legimus diaconos mini-
strasse uiduis magis q̃ cæteris Christianis. Fortasse legendum, mensarum minister, & uiduarum suc-
cessor, aut tale quippiam. Siquidem hinc orta fuit diaconorum institutio, quod crescente discipulo-
rum multitudine, natum sit murmur Græcorum aduersus Hebræos, quod illorum uiduæ despiceren
tur in quotidiano ministerio, cum apostoli suas quasdam circūducerent: ut indicat & Paulus in prio
re epistola ad Corinth. cap.ix. Nunquid non habemus potestatem circumducendi sororem mulier-
culam, sicut & cæteri apostoli, & fratres domini & Cephas? Atq; ob hanc causam, exclusis, ut appa-
ret, à ministerio uiduis, ordinati sunt diaconi. Et inspicere, non ex.] In prima epist. Petri cap.v. 2
Sed uidetur Hieronymus paulo aliter legisse, quàm nostra habent exemplaria, in quibus scriptū est:
ποιμάνατε ἐπισκοποῦντες, id est, pascite inspicientes. Quanq; neutrum uerbum cōmode Latinis red-
di poterat. Neq; enim ποιμαίνειν simpliciter est pascere, seu regere, sed pascere gregē: & ἐπισκοπεῖν
non est inspicere cognoscendi causa, quod ea uox significat Latinis, sed aduigilare, ut de necessarijs
prouideas. Heraclam.] Hic fuit unus ex Origenis discipulis, qui post Demetriū Alexandrinæ
ecclesiæ præfectus fuit. Romæ siue Eugubij.] Oppidorū nomina sunt diuersis dissita locis. Eu-
gubium in Italia est, Cōstantinopolis in Thracia, prius dicta Byzantium: Rhegium in Brutia, siue in
agro Brutiorū, adhærens Italiæ, Alexandria & Tanis in Aegypto: sed ita uidetur coniunxisse ut sem
per celebri urbi frigidū aliquod oppidulū opponat. Eugubiū Romę, Cōstantinopolim Rhegio, qui
bus hoc cōmune est, quod utraq; est littoralis, Alexandriā Tani. Colligit enim episcopi dignitatem,
non æstimari magnitudine ditionis, sed merito uitæ officio omnes esse æquales. Pulegiū apud In-
dos.] Pulegiū herba est, in Italia uilis, quod illic passim nascat: apud Indos carissima, quod illic non D
proueniat. Contra piper apud Indos uile, quod illic plurimū est: à nobis magno emitur, quia rarum.

ANTIDOT. Quod episcopo minus tribuit dignitatis, q̃ his tēporibus uident possidere: non ad hanc tēpestatē, sed ad eam, in qua uixit Hieronymus, referri debet. Si nostros uidisset episcopos, longe aliud dixisset. Praeterea æquare uidet oēs episcopos inter se, perinde quasi oēs ex æquo apostolis successerint. Nec putat ullū episcopū alio minorē esse, quod sit humilior: aut maiorē, quod sit opulentior. [redacted]. Deinde non putat episcopū quouis presbytero præstantiorē esse, nisi quod ius habet ordinandi. Certe metropolitanus habet aliquid dignitatis & iurisditionis supra reliquos episcopos. Itaq; quod hic æquat humiliū urbiū episcopos cum alijs, ad diaconos est referendū: qui nōnullis locis præferebant presbyteris, quos propemodū æquat episcopis. Et alicubi dicit, presbyteros in apostolorum uicem succedere, episcopū in locum Christi. In hoc igitur æquales sunt episcopi & presbyteri, quod ubicunq; sunt, diaconis sint præferendi.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Origenes, ex sententia Platonis, permittebat sapienti bonoq; uiro mendaciū, modo salutare ijs, quorū gratia fieret. Et Hieronymus non caruit omnino suspicione Origenici dogmatis. Nam huius sequutus sententiā in cōmentarijs quos ædidit in epistolam ad Galatas scripserat, utrosq; Petrū ac Paulum, pro tempore simulatione usos: Petrum cum se subduceret à mensa, superuenientibus Hebræis: Paulum, cum illū in os acriter obiurgaret, ut per eum alios deterreret. Augustinus igitur adhuc iuuenis, blande quidem, sed tamen suspiciose Hieronymum admonet de hac re, negans in literis diuinis ullam mendacij suspicionem esse recipiendam. Deinde non probat eius translationē ex Hebraica ueritate, quod nefas esse duceret usquam à Septuaginta discedere autoritate.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

Nunquam æque quisquā tam facile cuilibet facie innotuit, quàm mihi tuorum in domino studiorum quieta læticia, & uere exercitatio liberalis. Quanquam ego percupiam omnino te nosse, tamen exiguum quiddam tui minus habeo præsentiam uidelicet corporis: quam ipsam etiā postea quàm te beatissimus

nunc

A nunc episcopus,tunc uero iã episcopatu dignus,frater Alipius uidit,remeansq; à me uisus est:negare nõ possum,magna ex parte mihi esse relatu eius impressam: & ante reditũ cum te ille ibi uidebat,& ego uidebã,sed oculis eius.Non enim animo me atq; illum,sed corpore duos,qui nouerit dixerit,cõcordia duntaxat & familiaritate fidissima:nõ meritis,quib.ille antecellit.Quia ergo me primitus cõmunione spiritus,quo in unũ nitimur: deinde illius ex ore iam diligis,nequaq̃ impudẽter,quasi aliquis ignotus,cõmendo germanitati tuæ fratrẽ Profuturũ,quem nostris conatibus, deinde adiutorio tuo uerè profuturũ speramus: nisi fortè quod talis est, ut ipse tibi per eũ fiam cõmendatior, q̃ ille per me.Hactenus fortasse scribere debuerã,si esse uellem epistolarũ solenniũ more contentus. Sed scatet animus in loquelas cõmunicandas tecũ de studijs nostris, quæ habemus in Christo Iesu domino nostro: qui nobis multas utilitates & uiatica quædam demõstra uit itineris,& iam per tuam charitatẽ non mediocriter ministrare dignat̃.Petimus ergo, & nobiscũ petit omnis Africanarũ ecclesiarũ studiosa societas,ut in interpretandis eorũ libris,qui Græcè scripturas nostras q̃ optimè tractauerunt,curam atq; operã impendere non graueris.Potes enim efficere,ut nos quoq; habeamus illos tales uiros:& unum potissimũ,quem tu libentius in tuis literis sonas. De uertendis aũt in linguam Latinam sanctis literis canonicis laborare te nollem,nisi eo modo quo Iob interpretatus es:ut signis adhibitis,quid inter hanc tuam & Septuaginta, quorũ est grauissima autoritas, interpretationem distet,appareat.Satis aũt nequeo mirari,si aliquid adhuc in Hebraicis literis & exemplaribus inuenitur,quod post interpretes illius linguæ peritissimos fugerit. Omitto enim Septuaginta,de quorum uel consilij,uel maiore spiritus concordia, quasi unus homo esset,non audeo in aliquam partem certam ferre sententiam,nisi quod eis præminentem autoritatem in hoc munere sine controuersia tribuendam existimo.Illi me plus mouent, qui cum posteriores interpretarent̃, & uerborum locutionumq; Hebræarum uiam atq; regulas mordicus(ut fertur)tenerent, non solum inter se non consenserunt,
B sed etiam reliquerunt multa,quæ tanto post eruenda & prodenda remanerent. Si enim obscura sunt, te quoq; in illis falli potuisse creditur. Si autem manifesta, superfluum est te uoluisse explanare,quod illos latere non potuit. Huius igitur rei pro tua charitate expositis causis,certum me facias obsecrauerim. Legi etiam quædam scripta,quæ tua dicerentur,in epistolas apostoli Pauli, quarum unam ad Galatas,cum enodare uelles: uenit in manus locus ille, quo apostolus Petrus à perniciosa simulatione reuocatur. Ibi patrocinium mẽdacij susceptũ esse,uel abs te tali uiro,uel à quopiam,si alius illa scripsit:fateor non mediocriter doleo,donec refellantur,si fortè refelli possunt, ea quæ me mouẽt. Mihi enim uidet̃ exitiosissimè credi aliquod in sanctis libris haberi mendaciũ:id est eos homines,per quos nobis illa scriptura ministrata est atq; conscripta,aliquid in suis libris fuisse mentitos.Alia quippe quæstio est:sit ne aliquando mentiri uiri boni: & alia quæstio est, Vtrum scriptorẽ sanctarũ scripturarũ mẽtiri oportuerit: imò uero nõ alia,sed nulla est quæstio.Admisso enim semel in tantũ autoritatis fastigiũ officioso aliquo mendacio, nulla illorũ librorũ particula remanebit,quæ nõ ut cuiq; uidebit̃,uel ad mores difficilis, uel ad fidem incredibilis,eadẽ perniciosissima regula ad mẽtientis autoris consiliũ officiumq; referatur.Si enim mentiebat̃ apostolus Paulus, cum apostolum Petrũ obiurgãs, diceret:Si tu,cum sis Iudæus,gentiliter & nõ Iudaicè uiuis, quemadmodũ cogis gentes Iudaizare? & rectè illi uidebatur Petrus fecisse, quem nõ rectè dixisse & dixit & scripsit, ut quasi animos tumultuantiũ deliniret:quid respõdebimus,cum exurrexerint peruersi homines,prohibentes nuptias,quos futuros ipse prænunciauit:& dixerint, totum illud quod idem Apostolus de matrimoniorũ iure firmando loquutus est:propter homines qui in dilectione coniugũ tumultuari poterant,fuisse mentitum: scilicet non quod hoc senserit,sed ut illorũ placaretur aduersitas?Non enim opus est multa cõmemorare.Possunt enim uideri etiam de laudibus dei esse officiosa mendacia, ut apud homines pigriores dilectio eius ardescat,atq; ita nusquã certa erit in sanctis literis castæ ueritatis autori-

 tas

tas.Nónne attendimus eundem Apostolum,cum ingenti cura ueritatis commendandæ c
dicere? Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides
uestra.Inuenimur autem & falsi testes dei:quia testimoniũ diximus aduersus deũ, quod
suscitauit Christum,quẽ non suscitauit. Si quis huic diceret:Quid in hoc mendacio per-
horrescis,cum id dixeris,quod etiam si falsum sit,ad laudem dei maxime pertinet?nón-
ne huius detestatus insaniam,quibus posset uerbis & significationibus in lucem penetra
lia sui cordis aperiret,clamans non minore,aut fortasse etiam maiore scelere in deo lau-
dari falsitatem,quàm ueritatem uituperari? Agendum est igitur,ut ad cognitionem scri-
pturarum diuinarum talis homo accedat,qui de sanctis libris tam sanctè & ueraciter æ-
stimet,ut nolit aliqua eorũ parte delectari per officiosa mendacia:potiusq; id quod non
intelligit,transeat,quàm cor suum pręferat illi ueritati.Profectò enim cum hoc dicit,cre
di sibi expetit:& id agit,ut diuinarum scripturarum autoritatibus non credamus.Et ego
quidem qualibuscunq; uiribus,quas dominus suggerit, omnia illa testimonia quæ adhi
bita sunt astruendæ utilitati mendacij,aliter oportere intelligi ostenderem : ut ubiq; eo-
rum firma ueritas doceretur. Quàm enim testimonia mendacia esse nõ debent,tam non
fauere mendacio. Sed hoc intelligentiæ tuæ relinquo. Admota enim lectioni diligentio
ri consideratione,multo id fortasse facilius uidebis, quàm ego. Ad hanc autem conside
rationem coget te pietas , qua cognoscis fluctuare autoritatem scripturarũ diuinarum:
ut in eis quod uult quisq; credat:quod nõ uult,nõ credat : si semel fuerit persuasum,ali-
qua ratione illos uiros per quos nobis hæc ministrata sunt,in scripturis suis officiose po
tuisse mẽtiri:nisi fortè regulas quasdam daturus es, quibus nouerimus ubi oportet men
tiri,& ubi non oporteat. Quod si fieri potest, nullo modo mendacibus dubijsq; rationi
bus id explices quęso. Nec me onerosum, aut impudentem iudices,per humanitatẽ ue-
racissimam domini nostri . Nam ut non dicam nulla, certe non magna culpa, meus er-
ror ueritati fauet:si recte in te ueritas potest fauere mendacio. Multa alia cum syncerissi-
mo corde tuo loqui cuperem, & de Christiano studio conferre, sed huic desiderio meo D
nulla epistola satis est. Vberius idipsum possem per fratrem Profuturum, quem miscen-
dum & alendum dulcibus atq; utilibus sermocinationibus tuis misisse me gaudeo. Etta
men quantum uellem, nec ipse quod eius pace dixerim, forsitan capit:quanquam nihilo
me illi prætulerim . Ego enim me fateor tui capaciorem, sed ipsum uideo fieri pleniorẽ,
quo me sine dubitatione antecellit:& posteaquã redierit, quod domino adiuuante pro-
sperato fiat cursu, cum eius pectoris abs te cumulati particeps fuero, non est impleturus
quod in me adhuc uacuum erit, atq; auidum sensuum tuorũ. Ita fiet, ut & ego etiam tũc
egentior sim, ille copiosior. Sanè idem frater aliqua scripta nostra fert secum, quibus le-
gendis si dignationem adhibueris , etiam synceram fraternamq; seueritatem adhibeas
quæso. Non enĩ aliter intelligo quod scriptũ est:Emẽdabit me iustus in misericordia,&
arguet me:oleum autẽ peccatoris non impinguet caput meum:nisi quia magis amat ob-
iurgator sanans, q̃ adulator unguens caput. Ego aũt difficillime bonus iudex lego quod
scripserim, sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum uitia mea, sed ea
malo audire à melioribus, ne cum me recte fortasse reprehẽdero , rursus mihi blandiar,
& meticulosam mihi uidear in me potius quàm iustam tulisse sententiam.

SCHOLIVM PRAECEDENTIS EPISTOLAE.

Regulas mordacius(ut fertur)tenerent.] Refragantib.licet omnib.exemplaribus,lego mordicus,pro mordacius.Nam mordicus tenere dicimur,quod pertinacius tenemus:non unguibus solũ, uerum & dentibus.Neq; uero mihi displicuerit,si pro uiam,uim legamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Iterum de eadem re scribit,ostendens eum Pauli locum alia ratione potuisse exponi.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

HAbeo gratiam, quod pro subscripta salutatione, mihi plenam epistolam reddi-
disti, sed breuiorem multo quàm ex te uellem suscipere tali uiro, à quo tempora
quanta-

A quantalibet occupet, nullus ſermo prolixus eſt. Quanquã itaq; nos negociorũ alienorũ, eorumq; ſecularium curis circunſtemur ingẽtibus, tamẽ epiſtolæ tuæ breuitati facile non ignoſcerẽ, niſi cogitarẽ quàm paucioribus uerbis meis crederẽ. Quare aggredere quæſo iſtam nobiſcum literariam collocutionẽ, ne multum ad nos disiungẽdos liceat abſentiæ corporali, quanq̃ ſimus in domino ſpiritus unitate cõiuncti, etiam ſi ab ſtilo quieſcamus atq; taceamus. Et libri quidẽ quos de horreo dominico elaboraſti, penè totum nobis te exhibent. Si enim propterea te non nouimus, quia faciẽ corporis tui nõ uidimus, hoc modo nec ipſe te noſti, nam tu quoq; non uides eam. Si aũt tibi non ob aliud notus es, niſi quia noſti animũ tuum, & nos eum nõ mediocriter nouimus in literis tuis, in quibus benedicimus dominũ, quod tibi & nobis omnibusq; fratribus qui tua legunt, te talem dedit. Liber quidã tuus inter cætera nõ diu eſt quod uenit in manus noſtras: quæ ſit eius inſcriptio, neſcimus adhuc. Non enim hoc codex ipſe, ut aſſolet, in liminari pagina prætẽdebat. Epitaphiũ tamẽ appellari dicebat frater, apud quẽ inuẽtus eſt: quod ei nomen tibi placuiſſe ut inderetur crederemus, ſi eorum tantum hominũ, uel uitas, uel ſcripta legiſſemus, qui iam defuncti eſſent. Cum uero multorũ & eo tempore quo ſcribebatur, & nunc uſq; uiuentium, ibi cõmemorentur opuſcula: miramur cur hunc titulum, uel impoſueris, uel impoſuiſſe credaris. Tamẽ utiliter à te conſcriptum eundem librum ſatis approbamus. In expoſitione quoq; epiſtolę Pauli apoſtoli ad Galatas, inuenimus aliquid quod nos multũ moueat. Si enim ad ſcripturas ſanctas admiſſa fuerint, uelut officioſa mẽdacia, quid in eis remanebit autoritatis? Quæ tandem de ſcripturis illis ſententia proferetur, cuius pondere contentioſæ falſitatis ſubruatur improbitas? Statim enim ut protuleris, ſi aliter ſapit qui contra nititur, dicet illud quod prolatum erit, honeſto aliquo officio ſcriptorem fuiſſe mentitum. Vbi enim hoc non poterit: ſi poterit in ea narratione, qua exorſus Apoſtolus ait: Quę autem ſcribo uobis, ecce coram deo quia nõ mentior, credi affirmariq; mentitus, eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba: Cum uiderẽ, quia

B non recte ingrediebanẽ ad ueritatẽ Euangelij? Si enim recte ingrediebanẽ illi, iſte mentitus eſt. ſi aũt ibi mentitus eſt, ubi uerum dixit? An ibi uerum dixiſſe uidebitur, ubi hoc dixerit, quod lector ſapit? Cum uero contra ſenſum lectoris aliquid occurrerit, officioſo mendacio deputabit? Non enim deeſſe poterunt cauſæ, cur exiſtimetur non ſolum potuiſſe, uerumetiam debuiſſe mentiri: ſi huic regulæ cõcediẽ locus. Non opus eſt hanc cauſam multis uerbis agere, præſertim apud te: cui ſapiẽter prouidẽti dictum eſt ſatis. Nequaquam uero mihi arrogauerim, ut ingeniũ tuum diuino dono aureũ, meis obolis ditare contendam: nec eſt quiſquã te magis idoneus, qui opus illud emendet. Neq; enim à me docendus es, quomodo intelligaẽ quod idem dicit: Factus ſum Iudæis tanq̃ Iudæus, ut Iudæos lucrifacerẽ, & cætera: quæ ibi dicunẽ cõpaſsione miſericordiæ, non ſimulatione fallaciæ. Fit enim tanquã ægrotus, qui miniſtrat ægroto, non cum ſe febres habere mentitur, ſed cum animo cõdolentis cogitat, quemadmodũ ſibi ſeruiri uellet, ſi ipſe ægrotaret. Nam utiq; Iudæus erat, Chriſtianus aũt ſactus, non Iudęorũ ſacramẽta reliquerat, quæ conueniẽter ille populus & legitimo tẽpore quo oportebat, acceperat. Sed ideo ſuſceperat ea celebranda, cum iam Chriſti eſſet Apoſtolus, ut doceret nõ eſſe pernicioſa his qui ea uellent, ſicut à parentibus per legem acceperant, cuſtodire, etiam cum in Chriſto credidiſſent: non tamẽ in eis iam conſtituerẽt ſpem ſalutis, quoniam per dominum Ieſum ſalus ipſa, quæ ipſis ſacramentis ſignificabatur, aduenerat. Ideoq; gentibus, quod inſuetos à fide reuocarẽt onere graui & non neceſſario, nullo modo imponenda eſſe cenſebat. Quapropter nõ ideo Petrũ emendauit, ꝙ paternas traditiones obſeruaret, quod ſi facere uellet, nec mẽdaciter, nec incõgruẽ faceret: quamuis enim iam ſuperflua, tamen ſolita nõ nocerẽt: ſed quoniã gẽtes cogebat Iudaizare, quod nullo modo poſſet, niſi ea ſic ageret, tanquã adhuc etiam poſt domini aduentũ neceſſaria ſaluti forẽt, quod uehementer per apoſtolatũ Pauli ueritas diſſuaſit. Nec apoſtolus Petrus hoc ignorabat, ſed id faciebat timẽs eos q ex circũciſione erant. Itaq; & ipſe uerè correctus eſt, & Paulus

uera

uera narrauit:ne ſancta ſcriptura,quæ ad fidē poſteris edita eſt,admiſſa autoritate mendacij,tota dubia nutet ac fluctuet.Nō enim poteſt aut oportet literis explicari,quanta & q̃ inexplicabilia mala conſequanẽ,ſi hoc cōceſſerimus.Poſſet aūt opportunē minusq; periculoſe demōſtrari,ſi corā inter nos colloqueremur. Hoc ergo Iudæorū Paulus dimiſerat quod malū habebāt:& in primis illud,quòd ignorātes dei iuſtitiā, & ſuam iuſtitiā uolentes conſtituere,iuſtitiæ dei nō ſunt ſubiecti . Deinde quod poſt paſsionem & reſurrectionem Chriſti,dato ac manifeſtato ſacramento gratiæ ſecundū ordinē Melchiſedech, adhuc putabant ueter a ſacramēta,nō ex conſuetudine ſolennitatis, ſed ex neceſsitate ſalutis eſſe celebranda:quæ tamē ſi nunq̃ fuiſſent neceſſaria, infructuoſe atq; inaniter pro eis Machabæi martyres fierēt.Poſtremo illud, ꝙ prædicatores gratiæ Chriſtianos,Iudęi tanq̃ hoſtes legis perſequebanẽ. Hos itaq; atq; huiuſmodi errores & uitia dicit ſe damnare,& ut ſtercora arbitratū,ut Chriſtū lucrifaceret:nō obſeruationes legis ſi more patrio celebrarenẽ,ſicut & ab ipſo celebratæ ſunt,ſine ulla ſalutis neceſsitate:nō ſicut Iudæi celebrandas putabāt,aut fallaci ſimulatione,quod in Petro reprehēderat.Nam ſi propterea illa ſacramēta celebrauit:quia ſimulauit ſe Iudæū,ut illos lucrifaceret:cur nō etiam ſacrificauit cum gentibus:quia his qui ſine lege erāt,tanq̃ ſine lege factus eſt: ut eos quoq; lucrifaceret:niſi quia & illud fecit,ut natura Iudæus:& hoc totū dixit, non ut fallaciter ſe fingeret eſſe quod nō erat,ſed ut miſericorditer eis ita ſubueniendū eſſe ſentiret, ac ſi ipſe in eodem errore laboraret:nō ſcilicet mentiētis aſtu,ſed compatiētis affectu ? Sicut eo ipſo loco generaliter intulit:Factus ſum infirmis infirmus:ut infirmos lucrifacerē: ut ſequens concluſio, Omnibus omnia factus ſum, ut omnes lucrifacerē : ad hæc referenda intelligatur,ut cuiuſq; infirmitatem tanquam in ſeipſo miſeratus appareat.Non enim & cum diceret:Quis infirmatur:& ego nō infirmor? infirmitatē alterius ſimulaſſe potius, quàm diſſoluiſſe,uolebat intelligi. Quare arripe obſecro te ingenuā & uerē Chriſtianam cum charitate ſeueritatē,ad illud opus corrigendū atq; emendandū,& παλινῳδίαν, ut dicitur,cane. Incomparabiliter enim pulchrior eſt ueritas Chriſtianorū, quàm Helena Græcorum.Pro iſta enim fortius noſtri martyres aduerſus hanc Sodomam,q̃ pro illa illi heroes aduerſus Troiam dimicauerunt. Neq; ego hoc ideo dico, ut oculos cordis recipias,quos abſit ut amiſeris,ſed ut aduertas:quos cum habeas ſanos & uigiles,neſcio qua diſsimulatione auertiſti:ut non intēderes quæ conſequantur aduerſa, ſi ſemel creditum fuerit,poſſe honeſtē atq; piē accipi , ſcriptorē diuinorum librorū in aliqua ſui operis parte mētiri.Scripſerā iam hinc aliquādo ad te epiſtolam,quæ nō perlata eſt:quia nec is perrexit,cui perferendam tradideram. Ex qua illud mihi ſuggeſtum eſt,cum iſta dictarem,quod in hac quoq; prætermittere nō debui:ut ſi alia eſt ſententia tua, eadēq; eſt melior,timori meo libēter ignoſcas.Si enim aliter ſentis,uerumq; tu ſentis: nā niſi uerū ſit, melius eſſe nō poteſt:ut nō dicā nulla,certē nō magna culpa,meus error ueritati fauet,ſi rectē in quoquā ueritas poteſt fauere mēdacio . De Origene autē quod reſcribere dignatus es:iam ſciebam non tantū in eccleſiaſticis literis,ſed in omnibus recta & uera quæ inuenerimus approbare atq; laudare,falſa uero & praua improbare atq; reprehēdere.Sed illud de prudētia doctrinaq; tua deſiderabam,& adhuc deſidero, ut nota nobis facias ea ipſa eius errata,quibus à fide ueritatis ille uir tātus receſsiſſe conuincit. In libro etiā quo cunctos quorū meminiſſe potuiſti ſcriptores eccleſiaſticos, & eorū ſcripta cōmemoraſti,cōmodius ut arbitror fieret,ſi nominatis eis quos hæreſiarchas eſſe noſti,quando ne ipſos quidē prętermittere uolueris,ſubiungeres etiam in quibus cauēdi eſſent:quanquā nōnullos etiam prętermiſeris,quod ſcire cuperē,quo conſilio factum ſit. Aut ſi illud uolumen fortē onerare noluiſti,ut cōmemoratis hæreticis , non adderes in quibus eos catholica damnarit autoritas:quæſo ne graue ſit literario labori tuo,quo non mediocriter per domini noſtri gratiam in Latina lingua ſanctorum ſtudia & accēdiſti & adiuuiſti,id quod tibi per humilitatem meam fraterna charitas indicit, ut ſi occupationes tuæ ſinūt, omnium hæreticorum peruerſa dogmata, qui rectitudinem fidei Chriſtianæ uſque ad hoc

A hoc tempus uel imprudentia, uel imperitia, uel peruicacia deprauare conati sunt, uno libello breuiter digesta edas, in notitiam eorum, quibus aut non uacat propter alia negocia, aut non ualent propter alienā linguam tam multa legere atq; cognoscere. Diu te rogarem, nisi hoc soleret esse indicium minus de charitate præsumentis. Hunc interea fratrem nostrum in Christo Paulum multum commendo benignitati tuæ, cuius in nostris regionibus existimationi bonum coram deo testimonium perhibemus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum non responderet Hieronymus, Augustinus eadem inculcat. Quod nouum testamentū ex Græcorum fontibus restituerit, probat. Cæterū nolit idem fieri in ueteri testamēto, ex Hebræorum literis: ac narrat, in urbe quadam periculosum tumultum exortum inter episcopum ac populum, ob unam uoculam ab Hieronymo commutatam.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

Ex quo cœpi ad te scribere, ac tua scripta desiderare, nunquā mihi melior occurrit occasio, quàm ut per dei seruum, ac ministrum fidelissimum mihiq; charissimum, mea tibi afferretur epistola, qualis est filius noster Cyprianus diaconus. Per hunc certè ita spero literas tuas, ut certius in hoc rerum genere quicquam sperare non possim. Nam nec studium in petendis rescriptis memorato filio nostro deerit: nec gratia in promerendis, nec diligentia in custodiendis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis, tantum si aliquo modo merear: adiuuet dominus & adsit cordi tuo, & desiderio meo, ut fraternam uoluntatem nulla maior uoluntas impediat. Quia ergo duas iam epistolas misi, nullam autem tuam postea recepi, easdem ipsas rursum mittere uolui, credens eas non peruenisse. Quod & si peruenerunt, aut forsasse tuæ potius ad me minime peruenire potuerunt: ea ipsa scripta quæ iam misisti, iterum mitte, si fortè reseruata sunt. sin minus, rursus dicta quod legam: dum tamen his respondere nō graueris, quod iam diu est ut expecto. Primas etiam, quas ad te adhuc pres-
B byter literas præparaueram mittendas, per quendam fratrem nostrum Profuturum, qui postea nobis collega factus, iam ex hac uita migrauit: nec eas tunc ipse proferre potuit, quia continuo dum proficisci disposuit, episcopatus sarcina detentus, ac deinde in breui defunctus est: etiam nunc mittere uolui, ut scias in tua colloquia quàm olim inardescam, & quam uim patiar, quod à me tam longè absunt sensus corporis tui, per quos adire possit animū tuum animus meus mi frater dulcissime, & in domini membris honorande. In hac autem epistola hoc addo, quod postea didicimus, ex Hebræo Iob à te interpretatum, cum iam quandam haberemus interpretationem tuam eiusdem prophetæ ex Græco eloquio uersam in Latinum: ubi tamen asteriscis notasti, quæ in Hebræo sunt, & in Græco desunt. Obeliscis autem quæ in Græco inueniuntur, & in Hebræo non sunt, tam mirabili diligētia, ut quibusdam in locis ad singula uerba singulas stellas uideamus, significantes eadem uerba esse in Hebræo, in Græco autem non esse. Porrò in hac posteriore interpretatione, quę uersa est ex Hebręo, nō eadem uerborum fides occurrit. Nec parum turbat cogitantem, uel cur in illa prima tanta diligentia figantur asterisci: ut minimas etiā particulas orationis indicent deesse codicibus Græcis, quæ sunt in Hebræis: uel cur in hac altera quæ ex Hebræis est, negligentius hoc curatum sit, ut non eædem particulæ suis locis inuenirentur. Aliquid inde exempli gratia uolui ponere, sed mihi ad horam codex defuit, qui ex Hebræo est. Veruntamen quia præuolas ingenio, non solum quid dixerim, uerumetiam quid dicere uoluerim: satis, ut opinor, intelligis, ut causā reddita quod mouet edisseras. Ego sanè te mallem Græcas potius canonicas nobis interpretari scripturas, quæ septuaginta interpretum autoritate perhibentur. Perdurum enim erit, si tua interpretatio per multas ecclesias frequentius cœperit lectitari, quod à Græcis ecclesijs Latinæ ecclesiæ dissonabunt, maxime quia facile contradictor conuincit, Grȩco prolato libro, id est linguæ notissimæ. Quisquis aūt in eo quod ex Hebræo translatū est, aliquo insolito permotus fuerit, & falsi crimē intenderit, aut uix, aut nunquā ad Hebræa

bræa testimonia peruenit,quibus defendatur obiectũ.Quod si etiã peruentũ fuerit,tot La c
tinas & Græcas autoritates damnari quis ferat? Huc accedit, quia etiã consulti Hebræi, possunt aliud respõdere,ut tu solus necessarius uidearis,qui etiã ipsos possis cõuincere: sed tamẽ qui iudicet,mirũ si potueris inuenire.Nam quidã frater noster episcopus,cum lectitari instituisset in ecclesia cui præest interpretationẽ tuã, mouit quiddam longè aliter abs te positũ apud Ionam prophetã,q̃ erat omniũ sensibus memoriæq; inueteratũ,& tot ætatum successionibus decantatũ:factus est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus,& inclamantibus calumniã falsitatis:ut cogeretur episcopus, ea quippe ciuitas erat,Iudæorũ testimonium flagitare.Vtrum aũt illi imperitia,an malicia hoc esse in Hebræis codicibus responderũt,quod & Græci & Latini habebãt. Quid plura? coactus est homo uelut mendositatẽ corrigere, uolens post magnum periculum nõ remanere sine plebe.Vnde etiã nobis uidetur aliquãdo te quoq; in nõnullis falli potuisse. Et uide hoc quale sit,in eis literis, quæ nõ possunt collatis usitatarũ linguarũ testimonijs emendari.
Proinde nõ paruas deo gratias agimus de opere tuo,q̃ Euangeliũ ex Græco interpreta- 1
tus es:quia penè in omnibus nulla offensio est,cum scripturã Græcã contulerimus. Vnde si quisquã ueteri falsitati contẽtiosius fauerit,prolatis collatisq; codicibus, uel docet facillime,uel refellit.Et si quædam rarissima merito mouent, quis tam durus est, qui labori tam utili nõ facile ignoscat, cui uicẽ laudis referre nõ sufficit? Quid tibi aũt uideatur, cur in multis aliter se habeat Hebræorũ codicum autoritas,aliter Græcorũ,quæ dicitur Septuaginta,uellem dignareris aperire.Neq; enim paruũ pondus habet illa,quę sic meruit diffamari:& qua usos apostolos,nõ solum res ipsa indicat: sed etiam te attestatũ esse memini:ac per hoc plurimũ profueris,si eam scripturã Grecam,quã Septuaginta interpretati sunt,Latinę ueritati reddideris:quæ in diuersis codicibus ita uaria est,ut tolerari uix possit:& ita suspecta,ne in Græco aliud inueniatur,ut inde aliquid proferri aut probari dubitetur.Breuẽ putabam futurã hanc epistolam, sed nescio quomodo ita mihi dulce factum est in ea progredi,ac si tecum loquerer. Sed obsecro te per dominum,ne te pigeat D
ad omnia respondere,& præstare mihi quantum potueris præsentiam tuam.

SCHOLION

Quod Euangeliũ ex Græco.] Hieronymus dicit se castigasse magis sensum quàm uerba,quan- 1
quam nec illam habemus castigationem.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Respondet tandem ad superiores Augustini literas Hieronymus,copiose quidem,sed ita ut Andabatas inter se commissos esse dicas.Nam Pauli locus de dissimulatione ac simulatione tractat, nõ de mendacio.Et Augustinus tantum agit de mendacio.Suam interpretationem acriter tuetur Hieronymus,& Augustini argumenta de non uertendo ueteri instrumento reijcit, irridens fabulam illam de tumultu exorto inter plebem & episcopum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

TRes simul epistolas,imò libellos perbreues per diaconũ Cyprianũ tuę dignationis accepi,diuersas,ut tu nominas,quæstiones, ut ego sentio, reprehẽsiones opusculorũ meorũ continẽtes. Ad quas si respõdere uoluero, libri magnitudine opus erit.Tamẽ conabor quantũ facere possum,modũ nõ egredi longioris epistolæ:& festinãti fratri moram non facere: qui ante triduum q̃ profecturus erat,à me epistolas flagitauit:ut penè in procinctu hæc qualiacunq; sunt,effutire cõpelleret & tumultuario respondere sermone,nõ maturitate scribentis,sed dictantis temeritate:quę plerunq; nõ in doctrinã,sed in casum uertit:ut fortissimos quoq; milites subita bella conturbant,& antè cogunt fugere,q̃ possint arma corripere. Cæterũ nostra armatura Christus est,& apostoli Pauli institutio,qui scribit ad Ephesios: Assumite arma dei, ut possitis resistere in die malo.Et rursum: State succincti lumbos uestros in ueritate,& induti loricã iustitiæ,& calciati pedes in præparationẽ euangelij pacis: super omnia accipientes scutũ fidei,in quo possitis uniuersa tela maligni ignita extinguere:& galeam salutis accipite,& gladiũ spiritus, quod est uerbum dei.His quondam telis rex Dauid armatus

A tus procedebat ad prælīū:& quinq; lapides de torrēte accipiēs leuigatos,nihil asperitatis & sordiū inter huius seculi turbines, in sensibus suis esse monstrabat: bibens de torrēte in uia,& idcirco exaltauit caput, & superbissimū Goliam suo potissimū mucronē truncauit:percuuēs in frōte blasphemū,& in ea parte corporis uulnerās,in qua præsumptor sacerdotij Ozias,lepra percutiē, & sanctus gloriaē in domino,dicens: Signatū est super nos lumen uultus tui dñe.Dicamus igitur & nos:Paratū cor meū deus,paratū cor meū, cantabo & psallam in gloria mea.Exurge psalteriū & cithara,exurgā diluculo : ut in nobis possit impleri:Aperi os tuū,& ego adimplebo illud. Et dñs dabit uerbū euangelizantibus uirtute multa.Te quoq; hoc ipsum orare nō dubito,ut inter nos cōtendentes ueritas superet.Non enim tuā quæris gloriā, sed Christi. Cumq; tu uiceris, & ego uincā,si meū errorē intellexero:& ecōtrario me uincēte,tu superas:quia nō filij parētibus,sed parentes filijs thesaurizāt.Et in Paralipomenon libro legimus, quod filij Israel ad pugnandum processerint mēte pacifica:inter ipsos quoq; gladios, & effusiones sanguinis, & cadauera prostratorū,nō suam,sed pacis uictoriā cogitantes.Respondeamus igitur ad omnia,ac multiplices quæstiones si Christus iusserit,breui sermone soluamus. Prætermitto salutationis officia, quibus meū demulces caput : taceo de blandicijs, quibus reprehensionē meā niteris consolari:ad ipsam causam ueniā. Dicis accepisse te librū meū à quodā fratre,qui titulū nō haberet,in quo scriptores ecclesiasticos tam Græcos q̃ Latinos enumerauerim.Cumq; ab eo quæreres,ut tuis uerbis utar, cur liminaris pagina nō esset inscripta,uel quo censereē nomine: respondisse appellari Epitaphiū:& argumētaris,quod recte sic uocareē,si eorū tantū uel uitas uel scripta ibi legisses,qui iā defuncti essent.Cum uero multorū & eo tēpore quo scribebaē,& nūc usq; uiuentiū,ibi cōmemorenē opuscula,mirari te,cur ei hunc titulum imposuerim.Puto intelligere prudentiā tuam, ꝙ ex ope
I re ipso titulum potueris intelligere.Legisti enim & Græcos & Latinos, qui uitas uirorū illustriū descripserūt,quod nunq̃ Epitaphiū titulum indiderint, sed de illustribus uiris:
B uerbi gratia,ducibus,philosophis,oratoribus, historicis, poetis, epicis, physicis,tragicis,comicis.Epitaphiū āūt proprie inscribiē mortuorū : quod quidē in dormitione sanctæ memoriæ Nepotiani presbyteri olim fecisse me noui. Ergo hic liber uel de illustrib. uiris,uel proprie de scriptoribus ecclesiasticis appellandus est: licet à plerisq; emendatoribus imperitis,de autoribus dicaē inscriptus.Secundo loco quęris,cur dixerim in commentarijs epistolæ ad Galatas,Paulū id in Petro nō potuisse reprehēdere, quod ipse fecerat:nec in alio arguere simulationē,cuius ipse tenebaē reus:& asseris reprehensionē apostolicā non fuisse dispensatoriā,sed uerā:& me nō debere docere mendaciū,sed uniuersa quæ scripta sunt ita sonare,ut scripta sunt. Ad quę primū respondeo, debuisse prudentiam tuam præfatiunculæ cōmentariorum meorum meminisse, dicētis ex persona mea: Quid ergo ego stultus,aut temerarius,q id pollicear,quod ille nō potuit?Minime:Quin potius in eo mihi uideor cautior atq; timidior,quod imbecillitatē uiriū mearū sentiens, Origenis cōmētarios secutus sum.Scripsit eñ ille uir in epistolā Pauli ad Galatas quinq; propria uolumina,& decimū Stromateon suorum librum,cōmatico super explanatione eius sermone cōpleuit.Tractatus quoq; uarios & excerpta, quæ uel sola possent sufficere,cōposuit.Prætermitto Didymū uidentem meū,& Apollinariū Laodicenum,de ecclesia nuper egressum,& Alexandrū ueterē hæreticū.Eusebiū quoq; Emisenū, & Theodorum Heracleotē: qui & ipsi nōnullos super hac re cōmentarios reliquerūt. E quibus si uel pauca decerperē,fieret aliquid,quod nō penitus contemnereē. Itaq; ut simpliciter fatear,legi hæc omnia,& in mente mea plurima coaceruans,accito notario,uel mea,uel aliena dictaui,nec ordinis,nec uerborū interdum,nec sensuum memor.Iam domini misericordiæ est,ne per imperitiā nostram,ab alijs bene dicta dispereant, & nō placeant inter extraneos,quæ placēt inter suos.Si quid igitur reprehensione dignū putaueras in explanatione nostra,eruditionis tuæ fuerat quærere,utrum ea quæ scripsimus haberentur in Græcis:ut si illi non dixissent,tunc meam proprie sententiā condemnares : præsertim

cum liberè in præfatione cõfessus sim, Origenis cõmentarios me esse secusũ, & uel mea, C
uel aliena dictasse: & in fine eiusdẽ capituli, quod reprehendis, scripserim. Si cui iste non placet sensus, quo nec Petrus peccasse, nec Paulus procaciter ostendit̃ arguisse maiorẽ, debet exponere, qua cõsequẽtia Paulus in altero reprehẽdat, quod ipse cõmisit. Ex quo ostendi, me nõ ex definito id defendere, quod in Græcis legeram, sed ea expressisse quæ legerã: ut lectoris arbitrio derelinquerẽ, utrũ probanda essent an improbãda. Tu igitur ne quod ego petierã faceres, nouũ argumẽtũ reperisti: ut assereres gẽtiles qui in Christũ credidissent, legis onere liberos: eos aũt qui ex Iudæis crederẽt, legi esse subiectos: ut per utrorunq; personã, & Paulus rectè reprehẽderet eos qui legẽ seruarẽt, quasi doctor gentium: & Petrus iure reprehenderet̃, qui princeps circuncisionis id imperauerit gẽtibus, quod soli qui ex Iudæis erant debuerũt obseruare. Hoc si placet, imò quia placet, ut quicunq; credũt ex Iudæis, debitores sint legis faciẽdæ: tu ut episcopus in toto orbe notissimus, debes hanc promulgare sententiã, & in assensum tuũ oẽs coepiscopos trahere. Ego in paruo tuguriolo cũ monachis, id est cũ cõpeccatoribus meis, de magnis statuere non audeo, nisi hoc ingenuè confiteri, me maiorũ scripta legere, & in cõmentarijs secũdum omniũ consuetudinẽ, uarias ponere explanationes, ut è multis sequat̃ unusquisq; quod uelit. Quod quidẽ te puto & in seculari literatura, & in diuinis libris legisse & probasse. Hanc aũt explanationẽ, quã primus Origenes in decimo Stromateon libro, ubi epistolã Pauli ad Galatas interpretatur, & cæteri deinceps interpretes sunt secuti: illa uel maxime causa subintroducũt, ut Porphyrio respõdeant blasphemãti, qui Pauli arguit procacitatem, ꝙ principẽ apostolorũ Petrũ ausus est reprehẽdere, & arguere in faciẽ, ac ratione constringere, quod male fecerit: id est, in eo errore fuerit, in quo fuit ipse, qui aliũ arguit delinquentẽ. Quid dicã de Ioanne, qui dudũ in pontificali gradu Constantinopolitanã rexit ecclesiã: & propriè super hoc capitulo latissimũ exarauit librũ, in quo Origenis & ueterũ sententiã est secutus. Si igitur me reprehendis errantẽ, patere me quæso errare cũ talibus, & cum me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu ueritati tuę saltẽ unũ D
astipulatorẽ proferre debebis. Hæc de explanatione unius capituli epistolæ ad Galatas. Sed ne uidear aduersus rationẽ tuam niti testiũ numero, & occasione uirorũ illustrium subterfugere ueritatẽ, nec manũ audere conserere, breuiter de scripturis exẽpla proponam. In Actibus apostolorũ uox facta est ad Petrũ dicẽs: Surge Petre, occide & mãduca, id est, omnia animalia quadrupedũ & serpentiũ terræ, & uolatiliũ cœli. Quo dicto ostenditur nullum hominẽ secundũ naturã esse pollutũ, sed æqualiter oẽs ad Christi gratiam prouocari. Ad quod respondit Petrus: Absit, quia nunq̃ manducaui cõmune & immundum. Et uox ad eum de cœlo secundo facta est, dicẽs: Quæ deus mundauit, tu ne cõmune dixeris. Iuit itaq; Cęsareã, & ingressus ad Corneliũ, aperiẽs os suũ dixit: In ueritate cõperi, quia nõ est personarũ acceptor deus, sed in omni gẽte qui timet eum & operat̃ iustitiam, acceptus est illi. Deniq; cecidit spiritus sanctus super eos, & obstupuerũt ex circuncisione fideles, qui uenerãt cum Petro, ꝙ & in nationes gratia spiritus sancti fuisset effusa. Tunc respõdit Petrus: Nunquid aquã quis prohibere potest, ut nõ baptizent̃ hi, qui spiritũ sanctũ acceperũt, sicut & nos? Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Audierũt aũt apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quia & gẽtes receperunt uerbũ dei. Cum aũt ascendisset Petrus Hierosolymã, disceptabant aduersus illum, qui erant ex circuncisione, dicẽtes: Quare introisti ad uiros præputiũ habentes, & mãducasti cũ illis? Quibus omni ratione exposita: nouissimè orationẽ suam hoc sermone conclusit. Si ergo eandẽ gratiam dedit illis deus, sicut & nobis, qui credidimus in dominũ Iesum Christum: ego quis erã, qui possem prohibere deũ? His auditis tacuerunt, & glorificauerũt deũ, dicentes: Ergo & gẽtibus pœnitentiã deus ad uitam dedit. Rursum cum multo post tempore Paulus & Barnabas uenissent Antiochiã, & cõgregata ecclesia, retulissent quanta fecisset deus cũ illis: & quia aperuisset deus gẽtibus ostiũ fidei, quidã descendẽtes de Iudæa, docebant fratres atq; dicebant: Nisi circuncidamini secundum morem Moysi, nõ potestis

A saluі fieri.Cōmota igitur seditione nō minima aduersus Paulum & Barnabam,statuerūt ascendere & ipsi qui accusabant,& hi qui accusabāt, ad apostolos & presbyteros Hierosolymā super hac quæstione.Cumq; Hierosolymā perrexissent,exurrexerūt quidā de hæresi Pharisæorū,qui crediderāt in Christū,dicētes:Oportet circuncidi eos,& præcipere illis,ut seruent legē Moysi.Et cum magna super hoc uerbo orireť quæstio: Petrus solita libertate: Viri,inquit,fratres, uos scitis quoniā ab antiquis dieb.in nobis elegit deus per os meū audire gētes uerbū Euangelij & credere,& qui nouit corda deus testimoniū perhibuit,dans illis spiritū sanctū,sicut & nobis,& nihil discreuit inter nos & illos,fide purificans corda illorū. Nunc aūt quid tentatis imponere iugū super ceruicē discipulorū, quod neq; patres nostri,neq; nos portare potuimus? Sed per gratiā dñi nostri Iesu Christi credimus saluari,queādmodū & illi. Tacuit aūt omnis multitudo,& in sententiā eius Iacobus apostolus,& oēs simul presbyteri transierūt.Hæc nō debent molesta esse lectori,sed & mihi & illi utilia, ut probemus ante apostolū Paulū nō ignorasse Petrū principem huius esse decreti,legē post Euangeliū nō esse seruandam. Deniq; tantæ autoritatis Petrus fuit,ut Paulus in epistola sua scripserit:Deinde post annos tres ueni Hierosolymā uidere Petrū,& mansi apud eum diebus quindecim.Rursumq; in consequentibus: Post annos quatuordecim ascēdi iterū Hierosolymā cum Barnaba,assumpto & Tito.Ascendi aūt secundum reuelationē, & exposui cum eis Euangeliū quod prædico in gentibus: ostendens se nō habuisse securitatē prædicandi Euangelij, nisi Petri & cæterorū apostolorum qui cum eo erant,fuisset sentētia roboratū.Statimq; sequiť:Separatim aūt his,qui uidebanť aliquid esse,ne forte in uacuū currerē,aut cucurrissem. Quare separatim & nō publicè?Ne forte fidelibus,qui ex numero Iudæorū legē putabant esse seruandam,& sic credendum in domino saluatore,fidei scandalum nasceret.Ergo & eo tempore cum Petrus uenisset Antiochiam:licet hoc apostolorū Acta nō scribant,sed affirmāti Paulo credendum sit:in faciem illi Paulus restitisse se scribit:quia reprehensibilis erat. Prius enim

B q̄ uenirent quidam à Iacobo,cum gentibus edebat:cum autem uenissent,subtrahebat se & segregabat,timens eos qui ex circuncisione erant. Et consenserūt simulationi eius cæteri Iudæi,ita ut Barnabas adduceretur ab his in illam simulationē.Sed cum uidissem,inquit, quod non recte ingrediebantur ad ueritatem Euangelij, dixi Petro coràm omnibus:Si tu cum sis Iudæus,gentiliter & non Iudaicè uiuis, quomodo cogis gentes Iudaizare?& cætera. Nulli ergo dubium est,quod Petrus apostolus sentētiæ huius, cuius nūc præuaricator arguitur,primus autor extiterit.Causa autem præuaricationis,timor est Iudæorum.Dicit enim scriptura,quod primū edebat cum gentibus:cum aūt uenissent quidam à Iacobo,subtrahebat se & segregabat:timens eos qui ex circuncisione erant.Timebat aūt Iudæos,quorum erat apostolus:ne per occasionē gentilium à fide Christi recederent:& imitator pastoris boni,perderet gregē sibi creditū.Sicut ergo ostendimus Petrū bene quidem sensisse de abolitione legis Mosaicæ: sed ad simulationē obseruandæ eius timore cōpulsum: uideamus an ipse Paulus qui aliū arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro:Perambulabat aūt Paulus Syriā & Ciliciā confirmans ecclesias,peruenitq; in Derben & Listrā:& ecce discipulus quidā erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris uiduæ fidelis,patre aūt gentili. Huic aūt testimoniū reddebant qui Listris erāt & Iconio fratres.Hunc uoluit Paulus secū proficisci, & assumēs circuncidit eum propter Iudæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater eius gentilis esset. O beate apostole Paule,qui in Petro reprehenderas simulationē,quare subtraxisset se à gētibus propter metū Iudæorū,qui ab Iacobo uenerant:cur Timotheū filium hominis gētilis,utiq; & ipsum gentilem,neq; enim Iudæus erat,qui non fuerat circuncisus, cōtra sententiam tuam circuncidi coegisti?Respondebis mihi:Propter Iudęos,qui erant in illis locis.Qui igitur tibi ignoscis in circuncisione discipuli uenietis ex gentibus: ignosce & Petro præcessori tuo,quod aliqua fecerit metu fidelium Iudæorum.Rursum scriptum est: Paulus uero cum adhuc sustinuisset dies multos,fratribus ualedicens nauigauit Syriam, & cum

eo Priscilla & Aquila, & totondit sibi in Cenchreis caput: uotũ enim habuerat. Esto ibi timore Iudæorũ compulsus sit facere quod nolebat, quare comam nutriuit ex uoto, & postea eam in Cenchreis totõdit ex lege: quod Nazarei qui se deo uouerint, iuxta præceptum Moysi facere consueuerũt? Verũ hæc ad comparationẽ eius rei quæ sequit parua sunt. Refert Lucas sacræ scriptor historiæ: Cum uenissemus Hierosolymã, libẽter susceperunt nos fratres: & sequẽti die Iacobus & oẽs seniores qui cũ eo erãt, Euangelio illius comprobato, dixerũt ei: Vides frater, quot milia sunt in Iudæa, q crediderũt in Christo: & hi omnes æmulatores sunt legis. Audierunt aũt de te, quod discessionẽ doceas à Moyse, eorum qui per gẽtes sunt Iudæorũ, dicẽs non debere circuncidere filios, neq; secundum consuetudinẽ ingredi. Quid ergo est? Vtiq; oportet cõuenire multitudinẽ. Audierunt enim te superuenisse. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor uotum habentes super se. His assumptis sanctifica te cum ipsis, & impẽde in eos, ut radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierũt falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legẽ. Tunc Paulus assumptis uiris, postero die purificatus, intrauit cum illis in templum, annuncians expletionẽ dierũ purificationis, donec offerretur pro unoquoq; eorum oblatio. O Paule & in hoc te rursus interrogo, cur caput raseris, cur nudipedalia exercueris de ceremonijs Iudæorũ, cur obtuleris sacrificia, & secundũ legẽ pro te hostię fuerint immolatæ? Vtiq; respondebis, ne scandalizarẽtur qui ex Iudæis crediderũt. Simulasti ergo Iudæum, ut Iudæos lucrifaceres: & hanc ipsam simulationẽ Iacobus & cæteri te docuere presbyteri, sed tamẽ euadere non potuisti. Orta enim seditione, cum occidẽdus esses, raptus es à tribuno, & ab eo missus Cæsaream, sub custodia militũ diligẽti, ne te Iudæi quasi simulatorẽ ac destructorem legis occiderẽt. Atq; inde Romam perueniẽs, in hospitio quod tibi conduxeras, Christum & Iudæis & gẽtibus prædicasti, & sentẽtia tua Neronis gladio confirmata est. Didicimus, q propter metum Iudæorũ Petrus & Paulus æqualiter finxerint se legis præcepta seruare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehẽdit, quod ipse cõmisit? Ego, imò alij ante me exposuerunt causam quam putauerant, non officiosum mendaciũ defendẽtes, sicut tu scribis: sed ostendentes honestam dispensationẽ, ut & apostolorũ prudentiam demonstrarẽt, & blasphemantis Porphyrij impudentiam coercerẽt, qui Paulum & Petrũ puerili dicit inter se pugnasse certamine: imò exarsisse Paulum in inuidiã uirtutũ Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ uel nõ fecerit, uel si fecerit, procaciter fecerit: id in alio reprehẽdens quod ipse cõmiserit. Interpretati sunt illi ut potuerunt. Tu quomodo istum locũ edisseras, utiq; meliora dicturus, qui ueterũ sententiã reprobasti? Scribis ad me in epistola tua: neq; enim à me docẽdus es, quomodo intelligat, quod idem dicit: Factus sum Iudæis tanq̃ Iudæus, & cætera, quę ibi dicũtur compassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanq̃ æger, qui ministrat ægroto, non cum febres se habere mentit, sed cum animo condolẽtis cogitat, quemadmodũ sibi seruiri uellet, si ipse ægrotaret. Nam utiq; Iudæus erat, Christianus aũt factus, non Iudæorũ sacramẽta reliquerat, quæ conueniẽter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Ideoq; suscepit ea celebrãda, cum iam Christi esset apostolus, ut doceret non esse perniciosa his, qui ea uellent sicut à parẽtibus per legẽ accepérãt, custodire, etiam cnm in Christo credidissent: non tamẽ in eis iam constituerent spẽ salutis, quoniam per dominum Iesum ipsa quæ illis sacramentis significabatur, aduenerat. Totius sermonis tui, quem disputatione longissima protraxisti, hic sensus est: ut Petrus non errauerit in eo, quod his qui ex Iudæis crediderant, putauerit legem esse seruandam: sed in eo à recta linea deuiarit, quod gẽtes coegerit Iudaizare. Coegerit aũt, non docẽtis imperio, sed conuersationis exẽplo. Et Paulus non contraria sit locutus his quæ ipse gesserat: sed quare Petrus eos qui ex gẽtibus erãt Iudaizare compelleret. Hæc ergo summa est quæstionis, imò sententiæ tuæ, ut post Euangeliũ Christi, bene faciant Iudæi credẽtes, si legis mandata custodiant: hoc est, si sacrificia offerãt, quæ obtulit Paulus, si filios circuncidant, si sabbatum seruẽt, ut Paulus in Timotheo, & omnes obseruauere Iudæi. Si hoc

uerum

a uerum eſt, in Cerinthi & Hebionis hæreſim dilabimur: qui credētes in Chriſto propter hoc ſolum à patribus anathematizati ſunt, ꝙ legis ceremonias, Chriſti euangelio miſcuerunt, & ſic noua confeſsi ſunt, ut uetera nō amitterēt. Quid dicā de Hebionitis, qui Chriſtianos eſſe ſe ſimulant? Vſq; hodie per totas oriētis ſynagogas inter Iudæos hæreſis eſt, quæ dicitur Mineorū, & à Phariſæis nunc uſq; damnaẽ: quos uulgò Nazaræos nuncupant, qui credunt in Chriſtum filium dei natū de uirgine Maria, & eū dicunt eſſe qui ſub Pontio Pilato paſſus eſt & reſurrexit, in quē & nos credimus: ſed dū uolunt & Iudęi eſſe & Chriſtiani, nec Iudæi ſunt nec Chriſtiani. Oro ergo te, ut qui noſtro uulnuſculo medendum putas, quod acu foratū, imò punctū, ut dicit: huius ſententiæ medearis uulneri,
b quod lancea, & ut ita dicā, phalaricæ mole percuſſum eſt. Neq; enim eiuſdē eſt criminis in explanatione ſcripturarū diuerſas maiorū ſentētias ponere, & hæreſim ſceleratiſsimā rurſum in eccleſiam introducere. Sin aūt hæc nobis incumbit neceſsitas, ut Iudæos cum legitimis ſuis ſuſcipiamus: & licebit eis obſeruare in eccleſijs Chriſti, quod exercuerunt in ſynagogis ſatanæ: dicā quod ſentio: nō illi Chriſtiani fient, ſed nos Iudæos faciēt. Quis enim hoc Chriſtianorū patiēter audiat, quod in tua epiſtola continẽ. Iudæus erat Paulus, Chriſtianus aūt factus, nō Iudæorū ſacramēta reliquerat, quæ conueniēter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat: ideoq; ſuſcepit celebranda ea, cū iam Chriſti eſſet apoſtolus, ut doceret nō eſſe pernicioſa his qui ea uellent ſicut à parentibus per legē acceperāt, cuſtodire. Rurſum obſecro te, ut pace tua meū dolorē audias. Iudęorum Paulus ceremonias obſeruabat cū iā Chriſti eſſet apoſtolus: & dicis eas nō eſſe pernicioſas his qui eas uellēt ſicut à parētibus acceperant cuſtodire? Ego ecōtrario loquar, & reclamante mundo, libera uoce pronūcio: ceremonias Iudæorū & pernicioſas eſſe & mortiferas Chriſtianis: & quicunq; eas obſeruauerit, ſiue ex Iudæis, ſiue ex gētibus, eum in barathrū diaboli deuolutū. Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiā omni credenti, Iudæo ſcilicet & gentili. Neq; enim omni credenti erit finis ad iuſtitiā, ſi Iudæus excipiẽ. In Eu-
c angelio legimus: Lex & prophetæ uſq; ad Ioannē Baptiſtā. Et in alio loco: Propterea ergo magis quærebant eum interficere, quia nō ſolum ſoluebat ſabbatū, ſed & patrē ſuum dicebat eſſe deū, æqualem ſe faciēs deo. Et iterū: De plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiā pro gratia: quia lex per Moyſen data eſt, gratia aūt & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Pro legis gratia quæ præterijt, gratiā euangelij accepimus permanentē: & pro umbris & imaginibus ueteris inſtrumēti, ueritas per Ieſum Chriſtū facta eſt. Hieremias quoq; ex perſona dei uaticinaẽ: Ecce dies ueniūt, dicit dn̄s, & conſummabo domui Iſrael, & domui Iuda teſtamentū nouum, nō ſecundum teſtamentū quod diſpoſui patribus eorū, in die qua apprehēdi manū eorū, ut educerē eos de terra Aegypti. Obſerua ꝗd dicat, quod nō populo gentiliū, ei qui antè nō receperat teſtamentū, ſed populo Iudęorum, cui legē dederat per Moyſen, teſtamentū nouum euangelij repromittat, ut nequaꝗ̄ uiuant in uetuſtate literæ, ſed in nouitate ſpiritus. Paulus aūt ſuper cuius nunc nomine quæſtio uentilaẽ, crebras huiuſmodi ponit ſententias: è quibus breuitatis ſtudio pauca ſubnectam. Ecce ego Paulus dico uobis, quoniam ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil prodeſt. Et iterū: Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Et infrà: Si ſpiritu ducimini, iam nō eſtis ſub lege. Ex quo apparet, qui ſub lege eſt, nō diſpenſatione, ut noſtri uoluere maiores: ſed uerè, ut tu intelligis, eum ſpiritū ſanctum nō habere. Qualia aūt ſint præcepta legalia, domino docente diſcamus. Ego, inquit, dedi eis præcepta nō bona, & iuſtificationes, in quibus non uiuant in eis. Hæc dicimus: nō quo legem iuxta Manichæū & Marcionē deſtruamus, quam & ſanctam & ſpiritualem iuxta Apoſtolū nouimus: ſed quia poſtꝗ̄ uenit fides & temporū plenitudo, miſit deus filium ſuum natū ex muliere, factū ſub lege, ut eos q ſub lege erāt redimeret, ut adoptionē filiorum reciperemus, & nequaꝗ̄ ſub pędagogo, ſed ſub adulto & dn̄o hęrede uiuamus. Sequitur in epiſtola tua: Non ideo Petrum emendauit, ꝙ paternas traditiones obſeruaret: quod ſi facere uellet, nec mendaciter, nec incongruè faceret. Iterum dico: quandoqui-

dem episcopus es, ecclesiarũ Christi magister, ut probes uerum esse quod asseris, suscipe c
aliquem Iudæorũ, qui factus Christianus natũ sibi filium circuncidat, qui obseruet sabbatum, qui abstineat à cibis quos deus creauit ad utendũ cum gratiarũ actione, qui quartadecima die mensis primi agnum mactet ad uesperã: & cum hoc feceris, imò nõ feceris (scio enim te Christianũ, & rem sacrilegã non facturũ) uelis nolis, tuam sententiã reprobabis: & tunc scies opere, difficilius esse sua cõfirmare, q̃ aliena reprehẽdere. Ac ne forsitan tibi nõ crederemus, imò nõ intelligeremus quid diceres (frequẽter enim in longum sermo protractus caret intelligẽtia: & dum non sentitur, minus deprehendit̃) inculcas & replicas: Hoc Iudæorũ Paulus dimiserat, quod malum habebant. Quod est malum Iudæorũ quod Paulus dimiserat? Vtiq; illud quod sequit̃: ꝙ ignorãtes dei iustitiã, & suam uolentes constituere, iustitię dei nõ sunt subiecti. Deinde quod post passionẽ & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ secundũ ordinẽ Melchisedech, adhuc putabant uetera sacramẽta, nõ ex consuetudine solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda, quę tamẽ si nunq̃ fuissent necessaria, infructuose atq; inaniter pro eis Machabæi martyres fierent. Postremo illud quod prædicatores gratiæ Christianoꝶ, Iudæi tanquã hostes legis persequerent̃. Hos atq; huiusmodi errores & uitia dicit se damnare: & ut stercora arbitrat̃, ut Christũ lucrifaceret. Didicimus ꝑ te, quæ apostolus Paulus mala reliquerit Iudæorũ: rursum te docente discamus, quæ bona eorũ tenuerit. Obseruationes, inquies, legis, quas more patrio celebrãt, sicut ab ipso Paulo celebratę sunt, sine ulla salutis necessitate. Id quid uelis dicere, sine ulla salutis necessitate, nõ satis intelligo. Si enim salutẽ nõ afferunt, cur obseruant̃? si aũt obseruanda sunt, utiq; salutẽ afferũt: maxime quæ obseruata martyres faciunt. Non enim obseruarent̃, nisi afferrent salutem. Neq; enim indifferentia sunt inter bonũ & malum, sicut philosophi disputant. Bonũ est continentia, malũ est luxuria. Inter utrumq; indifferẽs, ambulare, digerere alui stercora, capitis naribus purgamẽta proijcere, sputis rheumata iacere. Hoc nec bonũ, nec malum est: siue enim feceris, siue nõ feceris, nec iustitiã habebis, nec iniustitiã. Obseruare aũt legis ceremonias, nõ potest esse indifferẽs: sed aut bonũ est, aut malũ est. Tu dicis bonum, D
ego assero malũ, & malũ nõ solũ his qui ex gentibus, sed & his qui ex Iudaico populo crediderunt. In hoc, ni fallor, dum aliud uitas, in aliud deuolueris. Dum enim metuis Porphyrium blasphemantem, in Hebionis incurris laqueos, his qui credunt ex Iudęis obseruandam legẽ esse decernẽs. Et quia periculosum intelligis esse quod dicis, rursum illud superfluis uerbis tẽperare conaris, sine ulla salutis necessitate: nõ sicut Iudæi celebranda putãt, aut fallaci simulatione, quod Paulus in Petro reprehẽderat. Petrus igit̃ simulauit legis custodiã. Iste aũt reprehẽsor Petri, audacter obseruauit legitima. Sequit̃ eñ in epistola tua: Nam si propterea illa sacramẽta celebrauit, quia se simulauit Iudæũ, ut illos lucrifaceret: cur nõ etiã sacrificauit cũ gẽtibus, quia & his qui sine lege erant, tanq̃ sine lege factus est, ut eos quoq; lucrifaceret? nisi quia & illud lucrifecit, ut natura Iudęus. & hoc totũ dicis, nõ ut Paulus fingeret esse quod nõ erat: sed ut misericorditer ita subueniendum esse sentiret, ac si ipse in eo labore laboraret, nõ scilicet mẽtientis astu, sed cõpatiẽtis affectu. Bene defendis Paulũ, ꝙ nõ simulauerit errorẽ Iudæorũ, sed uerè fuerit in errore. Neque imitari uoluerit Petrũ mentientẽ, ut quod deerat, metu Iudęorũ dissimularet, sed tota libertate Iudæũ esse se diceret. Noua clemẽtia apostoli, dũ Iudæos Christianos uult facere, ipse Iudæus factus est. Non poterat luxuriosos ad frugalitatẽ reducere, nisi se luxuriosum probasset: & misericorditer, ut ipse dicis, subuenire miseris, nisi se miserum ipse sentiret. Verè eñ miselli & misericorditer deplorãdi, q̃ cõtentiõe sua & amore legis abolitæ, apostolũ Christi fecere Iudęũ. Nec multũ interest inter meam & tuam sententiã, qua ego dico, & Petrum & Paulum timore fidelium Iudæorũ, legis exercuisse, imò simulasse mandata. Tu autem asseris hoc eos fecisse clementer, nõ mentientis astu, sed compatientis affectu: dummodo illud cõstet, uel metu uel misericordia illos simulasse se esse quod nõ erant. Illud autem argumentũ quo aduersum nos uteris: quod & gentilibus debuerit

A gentilis fieri,ſi Iudæis Iudæus factus eſt: magis pro nobis facit.Sicut enim non fuit uere Iudæus,ſic nec uere gentilis erat.Et ſicut non fuit uere gentilis,ſic nec uere Iudęus erat. In eo autē imitator gentiū eſt, quia præputiū recipit in fide Chriſti:& indifferenter permittit ueſci cibis quos damnant Iudæi, non cultū, ut tu putas, idolorū. In Chriſto enim Ieſu,nec circūciſio eſt aliquid,nec præputiū,ſed obſeruatio mandatorū dei. Quæſo igitur te,& iterū atq; iterū obſecro,ut ignoſcas diſputatiūculæ meæ:& quod modū meum egreſſus ſum,tibi imputes,qui coegiſti ut ſcriberē,& mihi cum Steſichoro oculos abſtuliſti.Neq; me putes magiſtrū eſſe mendacij, qui ſequor Chriſtū dicentē:Ego ſum uia,ueritas,& uita:nec poteſt fieri,ut ueritatis cultor,mendacio colla ſubmittā.Neq; mihi imperitorū plebeculā cōcites, qui te uenerantur ut epiſcopū: & in eccleſia declamantē,ſacerdotij honore ſuſpiciūt:me autē ætatis ultimæ & penè decrepitū, ac monaſterij & ruris ſecreta ſectantē paruipendūt. Et quæras tibi quos doceas, ſiue reprehendas. Ad nos enim tantis maris atq; terrarū ſpacijs à te diuiſos,uix uocis tuæ ſonus peruenit.Et ſi forſitan literas ſcripſeris,ante eas Italia ac Roma ſuſcipiet,q̄ ad me cui mittendæ ſunt, defe-
3 rantur. Quod autē in alijs quæris epiſtolis:cur prior mea in libris canonicis interpretatio aſteriſcos habeat & uirgulas prænotatas:& poſtea aliam translationē abſq; his ſignis æ diderim:Pace tua dixerim,uideris mihi non intelligere,quod quæſiſti. Illa em̄ interpretatio Septuaginta interpretū eſt:& ubicūq; uirgulæ,id eſt obeli ſunt,ſignificat̄ quod Septuaginta plus dixerint,q̄ habet̄ in Hebræo. Vbi autē aſteriſci,id eſt ſtellulæ prælucētes, ex Theodotionis æditione ab Origene additū eſt:Et ibi Græca tranſtulimus:hic de ipſo Hebraico,quod intelligebamus,expreſsimus: ſenſuū potius ueritatē,q̄ uerborū ordinē interdū cōſeruātes. Et miror quomodo Septuaginta interpretū libros legas, nō puros, ut ab eis æditi ſunt, ſed ab Origene emendatos, ſiue corruptos per obelos & aſteriſcos & Chriſtiani hominis interpretatiunculā non ſequaris:pręſertim cū ea quę addita ſunt, ex hominis Iudæi atq; blaſphemi poſt paſsionē Chriſti,æditione trāſtulerit. Vis amator
B eſſe uerus Septuaginta interpretū? Non legas ea quæ ſub aſteriſcis ſunt, imò rade de uoluminibus,ut ueterū te fautorē probes.Quod ſi feceris,oēs eccleſiarū bibliothecas damnare cogeris. Vix enim unus aut alter inueniet̄ liber, q iſta nō habeat. Porrò quod dicis non debuiſſe me interpretari poſt ueteres: & nouo uteris ſyllogiſmo : aut obſcura fuerūt quæ interpretati ſunt Septuaginta,aut manifeſta. Si obſcura,te quoq; in illis falli potuiſſe credendū eſt. Sin manifeſta,illos in eis nō falli potuiſſe perſpicuū eſt. Tuo tibi ſermone reſpōdeo. Omnes ueteres tractatores qui nos in dn̄o præceſſerūt, & qui ſcripturas ſanctas interpretati ſunt, aut obſcura interpretati ſunt, aut manifeſta. Si obſcura, tu quomodo auſus es poſt eos differere,quod illi explanare non potuerunt? Si manifeſta, ſuperfluū eſt te uoluiſſe differere,quod illos latere non potuit:maxime in explanatione pſalmorū,quos apud Græcos interpretati ſunt multis uoluminib. primus Origenes,ſecūdus Euſebius Cęſarieñſis,tertius Theodorus Heracleotes,quartus Aſterius Scythopolitanus,quint⁹ Apollinarius Laodicenus,ſextus Didymus Alexādrinus.Ferunt̄ & diuerſorū in paucos pſalmos opuſcula.Sed nūc de integro pſalmorū corpore dicimus. Apud Latinos aūt Hilarius Pictauieñſis,& Euſebius Vercelleñſis epiſcopus,Origenē & Euſebiū trāſtulerūt,quorū priorē & noſter Ambroſius in quibuſdā ſecutus eſt. Reſpōdeat mihi prudētia tua, quare tu poſt tantos & tales interpretes in explanatione pſalmorū diuerſa ſenſeris. Si em̄ obſcuri ſunt pſalmi, te quoq; in eis falli potuiſſe credendū eſt. Si manifeſti,illos in eis falli potuiſſe nō credit̄, ac ꝓ hoc utroq; modo ſuperflua erit interpretatio tua,& hac lege poſt priores nullus loq audebit: & quodcūq; alius occupauerit,alius de eo licētiā ſcribēdi nō habebit.Quin potius humanitatis tuę eſt,in quo ueniā tibi tribuis, indulgere & cæteris.Ego em̄ nō tā uetera abolere conatus ſum,quæ linguæ meæ hominibus emendata de Græco in Latinū tranſtuli,q̄ ea teſtimonia quæ à Iudæis prætermiſſa ſunt uel corrupta,proferre in mediū:ut ſcirēt noſtri,quid Hebraica ueritas cōtineret. Si cui legere non placet,nemo cōpellit inuitum. Bibat uinū uetus cum ſuauitate, & noſtra

musta contemnat, quæ in explanatione priorum ædita sunt: ut sicubi illa non intelligun c
tur, ex nostris manifestiora fiant. Quod autem genus interpretationis in scripturis san-
ctis sequendum sit, liber quem scripsi de optimo genere interpretandi, & omnes præfa
tiunculæ diuinorũ uoluminũ, quas æditioni nostræ præposuimus, explicant: ad illasq́;
prudentẽ lectorẽ mittendum puto. Et si me (uti dicis) in noui testamenti emendatione
suscipis, exponisq́; causam cur suscipias: quia plurimi linguæ Græcæ habentes scientiam
de meo possint opere iudicare: eandem integritatẽ debueras etiam in ueteri credere te-
stamẽto: quod non nostra cõfinximus: sed ut apud Hebræos inuenimus, diuina transtu
limus. Sicubi dubitas, Hebræos interroga. Sed dices: quid si Hebræi aut respondere no-
luerint, aut mentiri uoluerint? Tota frequentia Iudæorũ in mea interpretatione retice-
bit? Nullusq́; inueniri poterit, qui Hebrææ linguæ habeat noticiam? Aut omnes imita-
buntur illos Iudæos, quos dicis in Aphricæ repertos oppidulo, in meam conspirasse ca-
lumniam? Huiuscemodi enim in epistola tua texis fabulam. Quidam frater noster coepi
scopus, cum lectitari instituisset in ecclesia cui præest, interpretationẽ tuã, mouit quid-
dam longe aliter à te positũ apud Ionam prophetã, quàm erat omnium sensibus memo
riæq́; inueteratum, & tot ætatum successionibus decantatũ. Factusq́; est tantus tumul-
tus in plebe, maxime Græcis arguentibus & inclamantibus calumniã falsitatis: ut coge-
rètur episcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorũ testimoniũ flagitare. Vtrũ autẽ illi impe
ritia, an malicia, hoc esse in Hebræis codicibus Græcis responderunt, quod & Græci &
Latini habebant atq́; dicebant. Quid plura? Coactus est homo uelut mendaciũ corrige-
re, uolens post magnũ periculum non remanere sine plebe. Vnde etiam nobis uidetur
aliquando in nõnullis te quoq́; falli potuisse. Dicis me in Ionam prophetam male quid-
dam interpretatũ, & seditione populi conclamante, propter unius uerbi dissonantiam
episcopum penè sacerdotium perdidisse: & quid sit illud quod male interpretatus sim
subtrahis, auferens mihi occasionẽ defensionis meæ: ne quicquid dixeris, me respõden-
te soluatur: nisi fortè ut ante annos plurimos cucurbita uenit in medium, asserente illis
temporibus Cornelio & Asinio Pollionè, me hæderam pro cucurbita trãstulisse. Super
qua re in cõmentario Ionæ prophetæ plenius respondimus. Hoc tantũ nunc dixisse con
tenti, quod in eo loco ubi Septuaginta interpretes cucurbitam, & Aquila cum reliquis
transtulerunt, id est, *κισσόν*, in Hebræo uolumine קִיקָיוֹן Cicaion scriptum est: quam
uulgo Syri elceroa uocant. Est autem genus uirgulti, lata habens folia, in modum pam-
pini. Cumq́; plantatum fuerit, cito consurgit in arbusculam absq́; ullis calamorum & ha
stilium adminiculis, quibus & cucurbitæ & hæderæ indigent, suo trunco se sustinens.
Hoc ergo uerbum de uerbo edisserens, si ciceion transferre uoluissem, nullus intellige-
ret: si cucurbitam, id dicerem, quod in Hebraico non habetur. Hæderam posui, ut cæte-
ris interpretibus consentirem. Sin autem Iudæi uestri, ut ipse asseris, malicia uel imperi-
tia hoc dixerunt esse in uoluminibus Hebræorũ, quod in Græcis & Latinis codicibus
continetur: manifestũ est eos aut Hebræas literas ignorare, aut ad irridendos cucurbita
rios uoluisse mentiri. Peto in fine epistolæ, ut quiescentẽ senem olimq́; ueteranum mi-
litare non cogas, & rursum de uita periclitari. Tu qui iuuenis es, & in pontificali culmi-
ne constitutus, doceto populos, & nouis Aphricæ frugibus Romana tecta locupletato.
Mihi sufficit cum auditore & lectore pauperculo in angulo monasterij susurrare,

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

QVI uitas uirorum.] Extat apud nos incerto autore libellus De uiris illustribus, Plinij no- 1
mine inscriptus. Quidam Tranquilli esse putant. Item alter De claris oratoribus & gram
maticis. Extat & Ciceronis cõmentarium De claris oratoribus. Epicis.] Epici dicun-
tur Lyrici. *στρωματέων* suorum.] Stromata possumus Latine dicere stragulas, à sternen
do, siue tapetia: ea solent contexi è uarijs coloribus. Hinc autẽ Origenes quædam opuscula sua uo-
cauit *στρωματέας*, quasi suppellectilem è diuersis locis conflatam. Cõmatico super his.] Cõma
Latini uocãt incisionẽ. Vnde significat orationẽ cõmatibus distinctã. Quod olim aliquoties etiam
in oratione soluta faciebant. De hæresi Pharisæorũ.] Hic hæresim simpliciter sectã uocat. In hoc
Pharisæi

A Phariſæi differebant à Sadducæis, quod & angelos eſſe crederent, & reſurrectionẽ futurã: quorum
utrunq; negant illi. Cerinthi & Hebionis.] Duo ſunt hæreſiarchæ: unde dicti Cerinthiani, qui
ijdem dicuntur Chiliaſtæ, & Hebionitæ: in hoc conueniunt, quod utriq; exigunt à fidelibus circum
2 ciſionẽ & obſeruationẽ legis Moſaicæ. Phalaricæ mole.] Phalarica genus eſt machinæ bellicæ,
nempe uelut ingens haſta, ferro præmunita, quæ neruis tortilibus magno impetu mittebatur. Ver-
gilius: Contorta phalarica uenit, Fulminis acta modo. Frequenter enim.] Taxat ſtilum diui Au
guſtini, nec ſine cauſa. Siquidem eſt paulo uerboſior, & periodis in immẽſum productus. Quod illi,
ni fallor, hinc accidit, quod nihil uellet omittere eorum quæ ſcribenti ueniebant in mentem: uenie-
bant autem permulta. Itaq; utcunq; infulciendum erat, quod nolebat abijcere. Quidam codices hoc
loco addiderant hæc uerba, dum non ſentitur ab imperitis. Etenim illud, ab imperitis, uidetur aſſcri-
ptum in margine, uidelicet in fauorem Auguſtini: & id ſcriptor aliquis in contextum retulit.
Metuis Porphyrium blaſphemantem.] Porphyrius legem damnabat, quemadmodum Mani-
3 chæus & Marcion. At Hebion & Cerinthus nimium tribuebant legi Moſaicæ. Aſteriſcos ha-
beat & uirgulas.] Aſteriſcus græce ſtellulam ſignificat. Obelus, ueru. Obeliſcus paruum ueru. Aſte
riſcis illuſtrabant id quod approbabant: obelis iugulabãt, ſi quid adulterinũ & ſuppoſiticium in li-
bris iudicabant. Quemadmodum olim in Homerũ fecit Ariſtarchus. Porrò uirgula oblonga, obeli
ſpeciem imaginabatur. Si obſcura, tu quo.] Mire torquet in ipſum dilemma uitioſum, quod ἀντιστρέφον
uocant. Vt cogeretur epiſcopus.] Hoc loco uidetur omiſſum nomen ciuitatis. Nam
plerique codices ſic habent: Vt cogeretur epiſcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum teſtimonium
flagitare. Ergo poſt epiſcopus, opinor, poſitũ fuiſſe nomẽ ciuitatis. Quod quia barbarũ erat, & Hie-
ronymo ignotum, addidit, ea quippe ciuitas erat, hoc eſt, nam id erat nomen ciuitati. Niſi fortè ciui-
tatem appellat, quæ ſuum habet epiſcopum. Vtrum autem.] Et hic uidentur aliquot deeſſe uer
ba, nempe incertum eſt, aut aliquid ſimile. Rurſum ea uerba quæ adijciuntur, atq; dicebant, prorſus
adulterina ſunt. Illis temporibus Cornelio.] Arbitror legendum, illius temporis Cornelio &
Aſinio Pollione: hoc eſt, criticis & cenſoribus literatorum: quaſi dixiſſet illius temporis Ariſtarchi.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Intellexerat Auguſtinus indigne ferre Hieronymum, quod audiſſet librum aduerſus ſe ſcriptũ.
Id pernegat Auguſtinus, in hoc errans, quod is qui nunciarat, longam epiſtolam librũ appellaſſet.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

AVdiui perueniſſe in manus tuas literas meas: ſed quod adhuc reſcripta non
merui, nequaquam imputauerim dilectioni tuæ: aliquid proculdubio impedi-
mẽti fuit. Vnde agnoſco dñm à me potius deprecandũ, ut tuę uolũtati det fa
B cultatẽ mittendi quod reſcripſeris. Nam reſcribẽdi iam dedit, quia cũ uolue
ris, facillime poteris. Etiã hoc quod ad me ſanè perlatũ eſt, utrũ quidẽ crederẽ, dubita-
ui: ſed hinc quoq; tibi aliquid utrũ ſcriberẽ, dubitare non debui. Hoc autẽ breue eſt: ſug
geſtũ eſſe charitati tuæ, à neſcio quibus fratribus mihi dictũ eſt, quod librũ aduerſus te
ſcripſerim, Romãq; miſerim. Hoc falſum eſſe noueris: dñm meum Ieſum teſtor, hoc me
nõ feciſſe: ſed ſi fortè aliqua in aliquibus ſcriptis meis reperiunt, in quibus aliter aliquid
quam tu ſenſiſſe reperior: nõ cõtra te dictũ, ſed quid mihi uidebat, à me ſcriptũ eſſe, puto te
debere cognoſcere: aut ſi cognoſci non poteſt, credere debere. Ita ſanè hoc dixerim, ut
ego nõ tantũ paratus ſim, ſi quid te in meis ſcriptis mouerit, fraterne accipere, quod cõtra
ſentias: aut de correctione mea, aut de ipſa tua beneuolentia gauiſurus: uerũetiã hoc à te
poſtulẽ & flagitẽ. O ſi licuiſſet & ſi non cohabitãte, ſaltẽ uicino te in dño perfrui, ad cre-
brũ & dulce colloquiũ. Sed quia id non eſt datum, peto ut hoc ipſum quod in domino,
qua poſſumus, ſimul ſimus, cõſeruari ſtudeas, & augeri ac perfici: & reſcripta quamuis
rara nõ ſpernere. Saluta obſequio meo ſanctum fratrẽ Paulinianũ, & omnes fratres qui
tecũ ac de te in domino gloriantur. Memor noſtri exaudiaris à dño in omni ſancto de-
ſiderio tuo, domine chariſsime, & deſideratiſsime, & honorande in Chriſto frater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Aperit Hieronymus de epiſtola, quã, neſcio quis, librũ appellarat. Excuſat ſe quod nondũ reſponde
rit, adhortans illum ad mutuum amorem, nonnihil querens de Ruffini aduerſus ſe debacchatione.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

IN ipſo profectiõis articulo ſancti filij noſtri Aſterij hypodiaconi neceſſarij mei,
beatitudinis tuæ literæ ad me peruenerũt, quibus ſatisfacis, te cõtra paruitatẽ meã
librum Romam non miſiſſe. Hoc nec ego factũ audierã, ſed epiſtolæ cuiuſdam
quaſi

quasi ad me scriptæ per fratrē nostrū Sysinniū diaconū huc exemplaria peruenerunt:in c
qua hortaris me,ut παλινῳδίαν super quodam Apostoli capitulo canam:& imiter Stesi 1
chorū inter uituperationē & laudes Helenæ fluctuantē: ut qui detrahendo oculos perdiderat,laudando receperit.Ego simpliciter fateor dignationi tuæ,licet stilus & ἐπιχειρήματα tua mihi uiderentur, tamē non temere exēplaribus literarū credendū putaui:ne forte me respondente læsus,iuste expostulares,quod probare ante debuissem tuum esse sermonē,& sic rescribere.Accessit ad morā,sanctæ & uenerabilis Paulæ longa infirmitas.Dum enim languenti multo tempore assidemus, penè epistolæ tuæ,uel eius qui sub tuo nomine scripserat,obliti sumus,memores illius uersiculi:Musica in luctu, importuna narratio.Itaq; si tua est epistola, aperte scribe, uel mitte exemplaria ueriora : ut absq; ullo rancore stomachi in scripturarū disputatione uersemur,& uel nostrū emendemus errorē,uel aliū frustra reprehendisse doceamus. Absit autē à me, ut quicq̃ de libris tuæ beatitudinis attingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, & aliena non carpere. Cæterū optime nouit prudentia tua, unumquenq; in suo sensu abūdare, & pueriliis esse iactantiæ, quod olim adolescentuli facere consueuerant, accusando illustres uiros, suo nomini famam quærere.Nec tam stultus sum,ut diuersitate explanationū tuarū me lædi putem:quia nec tu læderis,si nos contraria senserimus.Sed illa est uera inter amicos reprehensio,si nostrā perā non uidentes,aliorū (iuxta Persiū) manticā cōsideremus. Superest,ut diligas diligentē te : & in scripturarū campo, iuuenis senē non prouoces. Nos nostra habuimus tempora,& cucurrimus quantū potuimus:nunc te currente & longa spacia transmeante,nobis debetur ociū:simulq; (ut cum honore tuo & uenia dixerim) ne solus mihi de poetis aliquid proposuisse uidearis,memento Daretis & Entelli,& uul
garis prouerbij:ꝙ bos lassus fortius figat pedē.Tristes hęc dictauim⁹:utinā mereremur 2
complexus tuos,& collatione mutua uel doceremus aliqua, uel disceremus. Misit mihi temeritate solita,sua maledicta Calphurnius,cognomento Lanarius,quæ ad Aphricam
quoq; studio eius didici peruenisse.Ad quæ breuiter ex parte respondi,& libelli eius uo D
bis misi exemplaria,latius opus cum opportunū fuerit primo missurus tempore:in quo illud caui,ne in quoquā existimationē lædere Christianā, sed tantū ut delirantis imperitiq; mendacium ac uecordiam confutarem. Memento mei sancte & uenerabilis papa: uide quantum te diligam,ut ne prouocatus quidem uoluerim respondere : nec credam tuum esse quod in altero forte reprehenderem. Frater cōmunis suppliciter te salutat.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Παλινῳδίαν.] παλινῳδεῖν, ad uerbū sonat recātare.Historia Stesichori,qui ob uituperatam He- 1
lenā oculos amisit,recepit aūt recātatis ijs quæ scripserat, est apud Platonē in Phædro. ἐπιχειρήματα.] id est,aggressiones: sic enim oratores uocāt argumētationes,non multū differētes à syllogismis,nisi quod illa magis circa probabilia uersanť ꝙ necessaria: ut autor est Fabius libro quinto.

Si nostrā perā nō uidētes.] Quidā hic legūt,nostra opera,pro nostrā perā,sed deprauate. Alludit aūt ad apologū Aesopi,qui finxit,singulos mortales,binas gestātes peras siue manticas: alterā à tergo propendentē,alterā à fronte:magnā ac plenā uitijs nostris,propendere à tergo : paruā in qua sint aliena uitia,pendere à fronte.Quo significabat,nos oculatos esse in perspiciēdis alienis uitijs,in nostris ipsorū cæcutire:unde & Persius in Satyris: Vt nemo in sese tentat descendere nemo:Sed præcedenti spectať mantica tergo. Daretis & Entelli.] Est apud Vergiliū in quinto Aeneidos libro: Dares Troianus iuuenis prouocat Entellū senē ad certamē cestuū:grauatim procedir Entellus,Darete multū exultāte.Tandē lapsu & pudore prouocatus incādescit, recalescēte uirtute senili:& adeo
urget cestu iuuenē,ut ni Aeneas diremisset,occisurus fuerit Daretem. Bos lassus for.] Id sumptū 2
est à bubus triturā exercētibus.Etenim in quibusdā regionib.boues circūacti per manipulos triticū ungulis excutiūt:& quo bos lassior,hoc magis ad triturā idoneus,propterea ꝙ fortius figat pedem. Ita qui sero prouocanť ad iram, prouocati grauius incandescunt. Calphurnius.] Nisi fallor sentit Ruffinū,quē ita subinde uocat,uelut indoctū, & culinæ ꝙ literarū studiosiorē:alludens ad Persianū illud:Continuo crassum ridet Vulphernius ingens,Et centū Græcos curto centusse licetur. Quandoquidē in nōnullis Persii codicibus Calphurniū legi, pro Vulphernio. Videtur autem uox conficta,à calido furno,ut & cognomentum Lanarij,à lanionibus,qui carnes uendunt in macello.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum adhuc erraret Augustinus in nomine libri, cum epistolā Hieronymus sentiret, & tamē crebris

A literis efflagitaret responsum:hortatur Hieronymus, ut certum opus mittat cui uelit responderi, iuuenem admonens ne temere suoq; malo prouocet senem ad huiusmodi certamen.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Crebras ad me epistolas dirigis,& sæpe cōpellas,ut respondeam cuidam epistolæ tuæ:cuius ad me (ut ante iam scripsi) per fratrē Sysinniū diaconū exemplaria peruenerūt absq; subscriptione tua:& quam primū per fratrē Profuturū, secundo per quendam alium te misisse significas:& interim Profuturum retractum de itinere,& episcopū constitutū,ueloci morte subtractū:illū, cuius nomen reticeo,maris timuisse discrimina,& nauigationis mutasse consilium.Quæ cum ita sint,satis mirari nequeo,quomodo ipsa epistola & Romæ & in Italia haberi à plerisq; dicatur,& ad me solū non peruenerit,cui soli missa est: præsertim cum idem frater Sysinnius inter cæteros tractatus tuos dixerit eam se non in Aphrica, non apud te,sed in insula Adriæ ante hoc fermè quinquennium reperisse. De amicitia omnis tollenda suspicio est:& sic cū amico,quasi cū altero se loquendū.Nonnulli familiares mei & uasa Christi, quorū Hierosolymis & in sanctis locis permagna copia est:suggerebāt,non simplici animo à te factū,sed laudē atq; rumusculos & gloriolā populi requirentē : ut de nobis cresceres,ut multi cognoscerent te prouocare,me timere:te scribere ut doctū,me tacere ut imperitū:& tandē reperisse,qui garrulitati meę silentiū modūq; imponeret.Ego autem (ut simpliciter fatear) dignationi tuę primū idcirco respondere nolui:quia tuam liquido epistolā non credebā : nec (ut uulgi de quibusdā prouerbiū est) litū melle gladium. Deinde illud cauebā,ne episcopo cōmunionis meæ uiderer procaciter respōdere,& aliqua in reprehēdentis epistola reprehēdere: præsertim cū quædā in illa hæretica iudicarem.Ad extremū:ne tu iure expostulares,& diceres: Quid enim epistolā meā uideras,& notæ tibi manus in subscriptione signa deprehēderas:ut tam facile amicū læderes,& alterius maliciā in meā uerteres cōtumeliā ? Igitur ut ante iam scripsi, aut mitte eandē epistolā,tua subscriptā manu:aut senē latitantē in cellula lacessere desine. Sin aūt tuā uis uel
B exercere uel ostentare doctrinā,quære iuuenes & disertos & nobiles: quorū Romæ dicunt esse q̄ plurimi,qui possint & audeant tecū cōgredi:& in disputatione sanctarū scripturarū,iugū cū episcopo ducere.Ego quondā miles, nunc ueteranus, & tuas & aliorū debeo laudare uictorias,non ipse rursus effœto corpore dimicare : ne si me frequenter ad rescribendū impuleris,illius recorder historiæ, quod Hannibalē iuueniliter exultantem,Qu.Maximus patientia sua fregerit.Omnia fert ætas,animū quoq; : sæpe ego lōgos Cantando puerū memini me condere soles. Nunc oblita mihi tot carmina, uox quoq; Mœrim Iam fugit ipsa. Et ut magis de scripturis sanctis loquar, Berzellai ille Galaaditet,regis Dauid beneficia, omnesq; delicias iuueni delegans filio : ostēdit senectutē hæc nec appetere debere,nec oblata suscipere. Quod aūt iuras te aduersum me librū nec scripsisse,neq; Romā misisse,quē non scripseris: sed si fortè aliqua in tuis scriptis reperiantur, quæ à meo sensu discrepent:non me à te læsum,sed à te scriptū, quod tibi rectū uidebatur: quæso ut me patienter audias.Non scripsisti librū, & quomodo mihi reprehēsionis à te meę per alios scripta delata sunt?Cur habet Italia quod tu non scripsisti?Qua ratione poscis ut rescribā ad ea quæ scripsisse te denegas? Nō tam hebes sum, ut si diuersa senseris, me à te læsum putē. Sed si mea cominus dicta reprehēdas, & rationē scriptorū expetas: & q̄ scripserim,emendare cōpellas,& ad παλινῳδίαν prouoces,& oculos mihi reddas:in hoc lædit amicitia:in hoc necessitudinis iura uiolant: ne uideamur certare pueriliter,& fautoribus inuicē uel detractoribus nostris tribuere materiā cōtendendi.Hęc scribo,quia te pure & Christiane diligere cupio:nec quicq̄ in mea mēte retinere,quod distet à labijs. Nō enī cōuenit,ut ab adolescētia usq; ad hanc ętatē in monasteriolo cū sanctis fratribus labore desudās,aliquid cōtra episcopū cōmunionis meæ scribere audeā:& eum episcopum,quem ante cœpi amare q̄ nosse:qui me prior ad amicitias prouocauit, quem post me orientem in scripturarū diuinarum eruditione lætatus sum. Igitur aut tuum negato librum

librũ,si forte non tuus est:& desine flagitare rescriptũ ad ea quæ nõ scripsisti:aut si tuus est,ingenue cõfitere: ut si in defensionẽ mei aliqua scripsero, in te culpa sit q̃ puocasti, nõ in me,q̃ respõdere cõpulsus sum. Addis pterea te paratũ esse,ut si quid me in tuis scriptis mouerit,& corrigere uoluero,fraterne accipias:& nõ solũ mea in te beneuolẽtia gauisurũ,sed ut hoc ipsum faciã,deprecaris. Rursum dico qđ sentio,puocas senẽ,tacẽtem stimulas,uideris iactare doctrinã. Nõ est aũt ætatis meæ putare maleuolũ erga eũ cui magis fauorẽ debeo. Et si in euãgelijs ac pphetis puersi homines inueniũt qđ nitanẽ reprehẽdere:miraris si in tuis libris,& maxime in scripturarũ expositione,quæ uel obscurissimæ sunt,quædã à recta linea discrepare uideant? Et hoc dico, nõ quod in operibus tuis quædã reprehẽdenda iam censeã:neq; enim lectioni eorũ unq̃ operã dedi:nec horũ exemplariorũ apud nos copia est,præter Soliloquiorũ tuorũ libros, & quosdã cõmentarios in psalmos:quos si uellẽ discutere,nõ dicã à me, q̃ nihil sum, sed à ueterũ Græcorũ docerẽ interpretationib. discrepare. Vale mi amice charissime,ętate fili, dignitate parẽs: & hoc à me rogatus obserua,ut quicquid mihi scripseris,ad me primũ facias peruenire.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Conaẽ placare Hieronymũ,quẽ senserat suis epistolis nõnihil offensum. Deplorat simultatẽ tam atrocẽ ortam inter Ruffinũ & Hieronymũ quondam amicissimos,adhortans illos ad concordiam.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

QVamuis existimẽ anteq̃ istas sumeres,uenisse in manus tuas,literas meas,quas per dei seruũ,filium nostrũ Cyprianũ diaconũ misi:quibus certissime agnosceres meam esse epistolam,cuius exemplaria illuc uenisse cõmemorasti:unde iam me arbitror rescriptis tuis,uelut Entellinis gradibus atq; acribus cestibus,tanq̃ audacẽ Daretẽ cœpisse pulsari atq; uersari : nunc tamẽ eisipsis respondeo literis tuis,quas mihi per sanctũ filium nostrum Asterium iam mittere dignatus es : in quibus multa in me cõperi tuæ beneuolentissimæ charitatis,& rursus quædam nonnullius à me tuæ offensionis indicia. Itaq; ubi mulcebar legens, ibi continuo feriebar : hoc sanè uel maxime admirans,quod cum te dicas exemplaribus literarũ mearũ ideo non temere putauisse credendum,ne forte te respõdente læsus iuste expostularẽ,quod probare ante debuisses,meũ esse sermonẽ,& sic rescribere:postea iubeas si mea est epistola,aperte me scribere:aut mittere exẽplaria ueriora,ut absq; ullo rancore stomachi,in scripturarũ disputatione uersemur. Quo enim pacto possumus in hac disputatiõe sine rãcore uersari, si me lædere paras? aut si nõ paras,quõ ego te nõ lædente, abs te læsus iuste expostularẽ: quod probare ante debuisses meũ esse sermonẽ,& sic scribere,hoc est,& sic lædere? Ni si eñ rescribẽdo læsisses,ego iuste expostulare nõ possem. Proinde cũ ita rescribis, ut lædas, quis locus nobis relinquiẽ in disputatione scripturarũ sine ullo rancore uersandi? Ego quidẽ absit ut lædar, si mihi certa ratione uolueris & potueris demõstrare illud ex epistola Apostoli,uel quid aliud scripturarũ sanctarũ te uerius intellexisse,q̃ me:imò uero absit, ut non cũ gratiarũ actione lucris meis deputẽ, si fuero te docẽte instructus,aut emendante correctus. Verũtamẽ tu mihi frater charissime,nisi te putares læsum scriptis meis,non me putares lædi posse rescriptis tuis. Nullo eñ modo id de te opinatus fuero, quod te nõ arbitrãs læsum,sic tamẽ rescribis ut lędas:aut si te nõ sic rescribẽte,ego propter nimiã stulticiã meã lędi posse putatus sum,hoc ipso lęsisti planè,quod de me ita sensisti. Sed nullo modo tu me,quẽ nunq̃ talẽ expertus es,temere talẽ crederes,q̃ literarum mearũ exẽplaribus,etiã cũ stilũ meũ nosses, temere credere noluisti. Si eñ nõ immerito uidisti me iuste expostulaturũ fuisse, si temere crederes esse literas meas, quæ non essent meæ:quanto iustius expostulare, meipsum temere putatũ talem, qualẽ me expertus non esset,q̃ putauisset? Nequaq̃ ergo ita prolabereris,ut nõ te rescribẽte quo læderer,me tamen existimares nimis insipientẽ,etiã tali tuo rescripto lædi potuisse. Restat igitur ut lædere me rescribẽdo disponeres,si certo documẽto meas esse illas literas nosses. Atq; ita, q̃a nõ credo quod iniuste me lædendũ putares:superest,ut agnoscã peccatũ meũ, quod prior

A quod prior te illis literis læſerim, quas meas eſſe negare non poſſum. Cur itaq; conor cõtra fluminis tractũ, ac nõ potius ueniã peto? Obſecro ergo te ꝑ mãſuetudinẽ Chriſti, ut ſi te læſi, dimittas mihi, nec me uiciſsim lædendo, malũ pro malo reddas. Lædes enim, ſi mihi tacueris errorẽ meũ, quẽ forte inueneris in ſcriptis uel in dictis meis. Nã ſi ea in me reprehẽderis, quæ reprehẽdenda nõ ſunt, te potius lædis q̃ me: quod abſit à moribus & ſancto propoſito tuo, ut hoc facias uolũtate lædẽdi, culpãs in me aliquid dẽte maledico, quod mente ueridica ſcis nõ eſſe culpandũ. Ac ꝑ hoc aut beneuolo corde arguas, etiã ſi caret delicto quod arguendũ putas: aut paterno affectu mulceas, quẽ abijcere nequeas. Poteſt eñ fieri ut tibi uideať aliud q̃ ueritas habet, dum tamẽ aliud abs te nõ fiat, q̃ charitas habet. Nã & ego amiciſsimã reprehẽſionẽ tuã gratiſsime accipiã: etiã ſi reprehẽdi nõ meruit, quod recte defendi poteſt. Aut agnoſcã ſimul & beneuolentiã tuã & culpã meã: & quantũ dñs donat, in alio gratus, in alio emẽdatus inueniar. Quid ergo? fortaſſe dura, ſed certe ſalubria uerba tua tanq̃ ceſtus Entelli ꝑtimeſcã. Cædebať ille, non curabatur: & ideo uincebať nõ ſanabať. Ego aũt ſi medicinalẽ correptionẽ tuã tranquillus accepero, nõ dolebo. Si uero infirmitas uel humana, uel mea etiã cũ ueraciter arguitur, nõ poteſt nõ aliquantulũ cõtriſtari, melius tumor capitis dolet cũ curatur, q̃ dum ei parciť & non ſanať. Hoc eſt eñ quod acute uidit, q dixit: utiliores eſſe plerũq; inimicos obiurgantes, q̃ amicos obiurgare metuẽtes. Illi eñ dum rixanť, dicũt aliquãdo uera quæ corrigamus: iſti aũt minorẽ q̃ oportet exhibẽt iuſtitiæ libertatẽ, dum amicitiæ timẽt exaſperare dulcedinẽ. Quapropter & ſi forte bos (ut tibi uideris) laſſus ſenectute corporis, non uigore animi, tamẽ in area dominica fructuoſo labore deſudans, Ecce ſum: ſi quid perperã dixi, fortius fige pedẽ. Non mihi eſſe debet moleſtũ pondus ætatis tuæ, dummodo cõterať palea culpæ meæ. Proinde illud quod in extremo epiſtolæ tuæ poſuiſti, cum magni deſiderij ſuſpirio uel lego uel recolo. Vtinã, inquis, mereremur cõplexus tuos: & collatione mutua uel doceremus aliqua, uel diſceremus. Ego aũt dico, utinã ſaltẽ propinquis terra

B rum locis habitaremus: ut ſi nõ poſſent miſceri noſtra colloquia, literę poſſent eſſe crebriores. Nũc uero tanto locorũ interuallo abſumus à ſenſibus noſtris, ut de illis uerbis Apoſtoli ad Galatas, iuuenẽ me ad tuã ſanctitatem ſcripſiſſe meminerim: & ecce iam ſenex, necdũ reſcripta meruerim: faciliusq; ad te exẽplaria epiſtolæ meæ peruenerint, neſcio qua occaſione præueniente, q̃ ipſa epiſtola me curante. Homo enim qui eam tunc acceperat, nec ad te pertulit, nec ad me retulit. Tantæ aũt mihi in literis tuis (quæ in manus noſtras peruenire potuerũt) apparent res: ut nihil ſtudiorũ meorũ mallẽ ſi poſſem, quàm inhærere lateri tuo. Quod ego quia non poſſum, aliquẽ noſtrorũ in dño filiorum erudiendũ nobis ad te mittere cogito, ſi etiã de hac re tua reſcripta meruero. Nam neq; in me tantũ ſciẽtiæ diuinarũ ſcripturarũ eſt, aut eſſe iam poterit, quantum ineſſe tibi uideo. Et ſi quid in hac re habeo facultatis, utcũq; impendo populo dei. Vacare aũt ſtudijs diligẽtius quàm quæ populi audiũt inſtruẽdis, propter eccleſiaſticas occupationes omnino non poſſum. Neſcio quæ ſcripta maledica ſuper tuo nomine ad Aphricã ꝑueniſſe audiuimus. Accepimus tamẽ quod dignatus es mittere, illis reſpõdens maledictis. Quo perlecto fateor multũ dolui, inter tam charas familiareſq; perſonas, cunctis penè eccleſijs notiſsimo amicitiæ uinculo copulatas, tantũ malũ extitiſſe diſcordiæ. Et tu q̃dẽ quantũ tibi modereris, quantũq; teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictũ pro maledicto, ſatis in tuis literis eminet. Verũtamẽ ſi eaſipſas cũ legiſſem, contabui dolore, & obrigui timore: q̃d de me illa facerẽt, quæ in te ille ſcripſit, ſi in manus meas forte ueniſſent? Væ mũdo ab ſcãdalis. Ecce fit, ecce prorſus impletur quod ueritas ait: Quoniam abũdauit iniquitas, refrigeſcet charitas multorũ. Quæ ſibi eñ iã fida pectora tuto refundanť? In cuius ſenſus tota ſe ꝓijciat ſecura dilectio? Quis deniq; amicus nõ formidetur, quaſi futurus inimicus, ſi potuit inter Hieronymũ & Ruffinũ hoc quod plãgimus exoriri? O miſera & miſerãda cõditio. O infida uoluntatibus amicorum ſciẽtia præſentium, ubi nulla eſt præſcientia futurorũ. Sed quid hoc alteri de altero gemendum putẽ, quando ne

do ne ipse quidē sibi homo est notus in posterū? Nouit enim utcunq; uix forte, nūc qualis sit: qualis aūt postea sit futurus, ignorat. Hæc porrò nō tantū scientia qualis quisq; sit, uerūetiā præscientia qualis futurus sit, si est in sanctis & beatis angelis: quomodo fuerit beatus diabolus aliquando, cum adhuc bonus angelus esset, sciens futurā iniquitatē suā, & sempiternū suppliciū, omnino non uideo. De qua re, si tamē eam nosse opus est, uellem audire quid sentias. Vide quid faciāt terræ ac maria, quæ nos corporaliter dirimūt. Si hæc epistola mea quam legis ego essem, iam mihi diceres quod quæsiui: nunc uero quando rescribes? quando mittes? quādo perueniet? quādo accipiā? & tamē utinā quandoq; fiat, quod tam cito fieri non posse q̄ uolumus, quanta possumus tolerantia sustinemus. Vnde recurro ad illa uerba epistolæ tuæ dulcissima, sanctiq; desiderij tui plenissima, & ea facio uicissim mea: Vtinā mereremur cōplexus tuos, & collatiōe mutua uel doceremus aliqua, uel disceremus: si tamē esse ullo modo posset, quod ego te docerem. In his aūt uerbis, nō iam tuis tantū, sed etiā meis, ubi delector & reficior, & ipso quāuis pendēte & nō attingēte utriusq; nostrū desiderio, nō parua ex parte cōsolor: ibi rursus acerrimis dolorū stimulis fodior, dū cogito inter uos q̄bus deus hoc ipsum quod uterq; uestrū optauit, largū prolixūq; cōcesserat, ut cōiunctissimi & familiarissimi mella scripturarū sanctarū pariter lamberetis, sic tātæ amaritudinis irrepsisse perniciē, quādo nō, ubi nō, cui nō homini formidandā: cū eo tēpore quo abiectis iam sarcinis secularibus, iā expediti dn̄m sequebamini: & in ea terra uiuebatis simul, in qua dn̄s humanis pedibus ambulans: Pacē, inquit, meā do uobis, pacē meā relinquo uobis: uiris ætatate maturis, & in eloquio dn̄i habitātibus uobis accidere potuit? Vere tentatio est uita humana super terrā. Heu mihi, q uos simul alicubi inuenire non possum, forte ut moueor, ut doleo, ut timeo, procidere ad pedes uestros, flerē quantū ualerē, rogarē quantū amarē, nūc unumquenq; uestrū pro seipso, nūc utrūq; pro alterutro, & pro alijs ac maxime infirmis, pro quibus Christus mortuus est, qui uos tanq̄ in theatro uitæ huius cū magno sui periculo spectāt: ne de uobis ea cōscribēdo spargatis, quæ quādoq; cōcordantes delere non poteritis, q nūc cōcordare nolitis: aut quæ concordes legere timeatis, ne iterū litigetis. Verū dico charitati tuæ, nihil me magis q̄ hoc exemplū tremuisse, cū quædā ad me in epistola tua legerē, tuæ indignationis indicia, non tam illa de Entello & boue lasso: ubi mihi potius hilariter iocari, q̄ iracūde minari uisus es, quàm illud quod serio te scripsisse satis apparet: unde supra loquutus sum plus fortasse quàm debui, sed non plus quàm timui, ubi aisti: Ne forte læsus iuste expostulares. Rogo te, si fieri potest, ut inter nos quæramus & disseramus aliquid, quo sine amaritudine discordiæ corda nostra pascant, fiat. Si aūt nō possum dicere, quid mihi emendandū uideat in scriptis tuis: nec tu in meis, nisi cū suspicione inuidiæ, aut læsiōe amicitiæ: quiescamus ab his, & nostræ uitæ salutiq; parcamus. Minus certe assequat illa quæ inflat, dum nō offendat illa quę ędificat. Ego me lōge esse sentio ab illa pfectione, de qua scriptū est: Si qs in uerbo nō offendit, hic pfectus est uir. Sed planè in dei misericordia puto me posse facile abs te petere ueniā, si qd offendi: qđ mihi aperire debes, ut cū te audiero, lucreris fratrē tuū. Neq; eī quia hoc propter longinquitatē terrarū nō potes facere inter me & te, propterea debes sinere errare me. Prorsus qđ ad ipsas res quas nosse uolumus attinet, si quid ueri me tenere, uel scio, uel puto, uel credo, in quo tu aliter sentis: quantū dat dn̄s, sine tua iniuria conabor asserere. Quod aūt pertinet ad offensionē tuā, cū te indignatū sensero, nihil aliud q̄ ueniā deprecabor. Nec omnino arbitrabor te succēsere potuisse, nisi aut hoc dicerē quod nō debui, aut nō sic dicerē ut debui: quia nec miror nos minus scire inuicē, q̄ scimur à cōiunctissimis & familiarissimis nostris: in quorū ego charitatē fateor facile me totū projcio, præsertim fatigatū scādalis seculi: & in ea sine ulla sollicitudine requiesco. Deū quippe illic esse sentio, in quē me securus proijcio, & in quo securus requiesco. Nec in hac mea securitate, crastinū illud humanæ fragilitatis incertū, de quo superius gemui, omnino formido. Cū enim hominē Christiana charitate flagrantem, atq; mihi fidelē amicū factū esse sentio,

quicquid

A quicquid ei conſiliorum meorum cogitationumq́; cõmitto, non homini cõmitto, ſed illi in quo manet, ut talis ſit. Deus enim charitas eſt: & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo: quam ſi deſeruerit, tantũ faciat neceſſe eſt doloré, quantũ manens fecerat gaudiũ. Verũtamen ex amico intimo factus inimicus, quęrat ſibi potius quod fingat aſtutus: non inueniat quod prodat iratus. Hoc autem unuſquiſq; facile aſſequitur, non occultando quod fecerit, ſed non faciẽdo quod occultare uelit. Quod ſi miſericordia dei bonis pijsq; concedit, ut inter inimicos quoslibet futuros liberi ſecuriq; uerſentur, aliena peccata ſibi cõmiſſa non prodant: quæ prodi timẽt, ipſi nulla cõmittant. Cum enim falſum quid à maledico fingitur, aut omnino non creditur, aut certe integra ſalute ſola fama uexatur. Quod autẽ malum perpetratur, hoſtis eſt intimus, etiam ſi nullius intimi loquacitate aut lite uulgetur. Quapropter quis prudentium non uideat, etiam tu quàm tolerabiliter feras amiciſsimi quondam & familiariſsimi incredibiles nunc inimicitias, conſolante conſcientia: & quemadmodum uel quod iactitat, uel quod à quibuſdam forſitan creditur, in ſiniſtris armis deputes, quibus non minus quàm dextris contra diabolũ dimicaſ. Verũtamen illum maluerim aliquo modo mitioré, q̃ te iſto modo armatioré. Hoc magnũ & triſte miraculũ eſt, ex amicitijs talibus ad has inimicitias peruениſſe. Lætũ erit, & multo maius, ex inimicitijs talibus ad priſtinã concordiam reuertiſſe.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Grandibus atq;.] Huc reſpexit quod apud Vergiliũ Entellus ſenex ingentes duos ceſtus proijcit in medium.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Paulus Oroſius in fine hiſtorię ſuæ teſtatur, ſibi cum Hieronymo fuiſſe colloquium, libros duos, alterum de origine animæ, alterum de loco explicando ex epiſtolis Iacobi probat. Cæterum excuſat ſe quod non reſponderit. Eos libros amice lector reperies in ſecundi tomi parte ſecunda.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

VIrum honorabilem fratrẽ meum: filium dignationis tuę Oroſium presbyterum, & ſui merito & te iubente ſuſcepi. Sed incidit tẽpus difficillimũ, quando mihi tacere melius fuit quàm loqui: ita ut noſtra ſtudia ceſſarent, & iuxta
B Appium, canina exerceretur facundia. Itaq; duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicaſti, eruditiſsimis & omni eloquentiæ ſplendore fulgentibus, ad tempus reſpondere non potui. Non quo quicq̃ in illis reprehendendum putem: ſed quia iuxta Apoſtolum, unuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet: alius quidem ſic, alius aũt ſic. Certe quicquid dici potuit, & ſublimi ingenio de ſcripturarũ ſanctarũ hauriri fontibus, à te poſitũ atq; diſſertum eſt. Sed quæſo reuerentiã tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis cauſa diſſerimus. Cæterũ æmuli & maxime hæretici, ſi diuerſas inter nos ſententias uiderint, de animi calumniabũtur rancore deſcendere. Mihi autẽ decretum eſt te amare, te ſuſpicere, colere, mirari, tuaq́; dicta quaſi mea defendere. Certe & in dialogo quẽ nuper ædidi, tuæ beatitudinis ut dignũ fuerat recordatus ſum: magisq́; demus operã, ut pernicioſiſsima hæreſis de eccleſijs auferatur, quæ ſemper ſimulat pœnitentiam, ut docendi in eccleſijs habeat facultatẽ: ne ſi aperta ſe luce prodiderit, foras expulſa moriatur. Sanctæ ac uenerabiles filiæ tuæ Euſtochium & Paula, & genere ſuo, & exhortatione tua digne gradiuntur: ſpecialiterq́; ſalutant beatitudinem tuam: omnis quoq; fraternitas, quę nobiſcũ domino ſaluatori ſeruire conatur. Sanctum presbyterũ Firmũ, anno præterito ob rem earũ Rauennã, & inde Aphricã, Siciliamq́; direximus: quem putamus iam in Aphricæ partibus cõmorari. Sanctos tuo adhærentes lateri, ut meo obſequio ſalutes, precor. Literas quoq; meas ad ſanctũ presbyterum Firmũ direxi: quæ ſi ad te uenerint, ei dirigere non graueris. Incolumẽ te & mei memorem Chriſtus dominus cuſtodiat, domine uere ſancte & beatiſsime papa. Grandem Latini ſermonis in iſta prouincia notariorũ patimur penuriã: & idcirco præceptis tuis parêre non poſſumus: maxime in editione Septuaginta, quæ aſteriſcis uerubusq́ diſtincta eſt. Pleraq; enim prioris laboris ob fraudem cuiuſdam amiſimus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Rogat ut ſuam epiſtolã curet Hieronymo reddendam, utq; eundem ſibi ſuis quoq; mitiget literis.

AVGVSTINVS PRAESIDIO.

SIcut præſens rogaui ſynceritatẽ tuam, nunc quoq; cõmoneo, ut literas meas C ſancto fratri & compresbytero noſtro Hieronymo mittere non graueris. Vt autem nouerit charitas tua, quemadmodũ etiam tu illi pro mea cauſa ſcribere debeas, miſi exemplaria literarũ & mearum ad ipſum, & ad me ipſius. Quibus lectis pro tua ſancta prudentia facile uidebis & modum meũ, quẽ ſeruandũ putaui, & motum eius quem non fruſtra timui. Aut ſi ego quod non debui, aut quomodo non debui aliquid ſcripſi, non ad illũ de me, ſed ad meipſum potius fraterna dilectione mitte ſermonem: quo correctus petam ut ignoſcat, ſi meam culpam ipſe cognouero.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Reſalutat Auguſtinum, excuſans quod liberius reſponderit, & rurſum de cucurbita meminit, hortans ut ſuper hac re ſua legat cõmentaria: deniq; inuitans ut omiſſis contentioſis quæſtionibus uerſentur in campo ſacrarum ſcripturarum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

CVM à ſancto fratre noſtro Firmo ſollicite quærerẽ, quid ageres, ſoſpitem te lætus audiui. Rurſum cum tuas literas non dico ſperarem, ſed exigerem, neſciente te ex Aphrica profectum ſe eſſe dixit. Itaq; reddo tibi per eum ſalutationis officia, qui te unico amore cõplectitur: ſimulq; obſecro, ut ignoſcas pudori meo, quod diu ut reſcriberẽ præcipienti, negare non potui: nec ego tibi, ſed cauſa cauſæ reſpondit. Et ſi culpa eſt reſpondiſſe, quæſo ut patiẽter audias, multo maior eſt prouocaſſe. Sed faceſſant iſtiuſmodi querimoniæ, ſit inter nos pura germanitas: & deinceps non quęſtionũ, ſed charitatis ad nos ſcripta mittamus. Sancti fratres qui nobiſcum domino ſeruiunt, affatim te ſalutant. Sanctos qui tecum Chriſti leue trahunt iugũ, præcipue ſanctum & ſuſcipiendum papam Alipium, ut meo obſequio ſalutes precor. Incolumem te & memorẽ mei, Chriſtus deus noſter tueatur omnipotens, domine uere ſancte & beatiſsime papa. Si legiſti librum explanationũ in Ionam, puto quod ridiculam cucurbitæ non recipias quæſtionem. Sin autem amicus qui me primus gladio petijt, ſtilo D repulſus eſt, ſit humanitatis tuæ atq; iuſticiæ accuſantem reprehendere, non reſpondentem. In ſcripturarum ſi placet campo ſine noſtro inuicem dolore ludamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Reſpondet accurate libro quo Hieronymus illi reſponderat de interpretatione loci qui eſt in epiſtola ad Galatas. Et cum Hieronymus adieciſſet, ſe neceſſitate compulſum, ut eam interpretationem ſequeretur, Auguſtinus eam difficultatem alia uia potuiſſe explicari demonſtrat.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

IAmpridem charitati tuæ prolixã epiſtolã miſi, reſpondens illi tuæ, quam per ſanctũ filiũ tuũ Aſteriũ, nunc iam non ſolũ fratrẽ, uerũetiã collegã meũ miſiſſe te recolis: quæ utrũ in manus tuas peruenire meruerit, adhuc neſcio, niſi quod per fratrẽ ſynceriſsimũ Firmũ ſcribis: ſi ille qui me primũ gladio petijt, ſtilo repulſus eſt: ut ſit humanitatis meæ atq; iuſticiæ, accuſantẽ reprehendere, non reſpondentẽ. Hoc ſolo tenuiſsimo indicio utcũq; cõijcio, legiſſe te illã epiſtolã meã. In ea quippe deploraui tãtã inter uos extitiſſe diſcordiã: de quorũ tãta amicitia, quaquauerſum eã fama diffuderat, charitas fraterna gaudebat. Quod nõ feci reprehẽdẽdo in aliquo germanitatẽ tuam: cuius in ea re aliquã culpã me cognouiſſe, non auſus ſum dicere: ſed dolẽdo humanã miſeriã, cuius in amicitijs mutua charitate retinẽdis, quãtalibet illa ſit, incerta permãſio eſt. Verũ illud maluerã tuis noſſe reſcriptis: utrũ mihi ueniã, quã popoſcerã, dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quãuis hilarior quidã uultus literarũ tuarũ, etiã hoc me impetraſſe ſignificare uideat: ſi tamen poſt lectã illã miſſæ ſunt, quod in eis minime apparet. Petis uel potius fiducia charitatis iubes, ut in ſcripturarũ campo ſine noſtro inuicẽ dolore ludamus. Et quidẽ quantũ ad me attinet, ſerio nos iſta, q̃ ludo agere mallẽ. Quod ſi hoc uerbũ tibi propter facilitatẽ ponere placuit, ego fateor maius aliquid expeto à benignitate uiriũ tuarũ, prudentiaq; tam docta & ocioſa, annoſa, ſtu-

A diosa, ingeniosa diligentia: hæc tibi non tantũ donante, uerũetiã dictante spiritu sancto, ut in magnis & laboriosis quæstionibus, non tanq̃ ludentẽ in campo scripturarũ, sed in montibus anhelantẽ adiuues. Si autẽ propter hilaritatẽ, quam esse inter charissimos dissentes decet, putasti dicendũ esse, ludamus: siue illud apertũ & planũ sit, unde colloquimur: siue arduum atq; difficile: hoc ipsum edoce obsecro te, quo nam modo assequi ualeamus: ut cum forte aliquid nos mouet, quod nobis & si non cautius attẽdentibus, certe tardius intelligentibus non probatũ est: & quid nobis uideat̃ cõtra conamur asserere, si hoc aliquanto securiore libertate dicamus non incidamus in suspicionẽ puerilis iactãtiæ, quasi nostro nomini famã, uiros illustres accusando, quęramus. Si autẽ aliquid asperũ refellendi necessitate deprõptũ fuerit, quo tolerabile fiat, leniore circumfunda mus eloquio, ne litũ melle gladiũ stringere uideamur. Nisi forte ille modus est, quo utrunq; hoc uitiũ, uel uitij suspicionẽ caueamus, si cum doctiore amico sic disputemus: ut quicquid dixerit, necesse sit approbare: nec quærẽdi saltẽ causa liceat aliquantulũ reluctari. Tum uero sine ullo timore offensionis tanq̃ in campo luditur: sed mirũ si nobis non illudit. Ego enĩ fateor charitati tuæ, solis eis scripturarũ libris, qui iam canonici appellant̃, didici hunc timorẽ honorẽq; deferre, ut nullũ eorũ autorẽ scribendo aliquid errasse firmissime credã: at si aliquid in eis offendero literis, quod uidet̃ cõtrariũ ueritati, nihil aliud q̃ uel mendosum esse codicẽ, uel interpretẽ nõ assequutũ esse quod dictũ est, uel me minime intellexisse non ambigã. Alios autẽ ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaq; præpolleant, nõ ideo uerũ putẽ, quia ipsi ita senserũt: sed quia mihi uel per illos autores canonicos, uel probabili ratione quod à uero non abhorreat, persuadere potuerunt. Nec te mi frater sentire aliquid aliter existimo: prorsus, inquã, non te arbitror sic legi tuos libros uelle, tanq̃ prophetarũ & apostolorũ: de quorũ scriptis quod omni errore careant dubitare nefariũ est. Absit hoc à pia humilitate, & ueraci de temetipso cogitatione, qua nisi esses præditus, nõ utiq; diceres: utinã mereremur cõplexus tuos, & collatione mutua uel doceremus aliqua uel disceremus.

B Quod si teipsum cõsideratione uitæ ac morũ tuorũ, nõ simulate, nõ fallaciter dixisse credo: quanto magis æquũ est me credere apostolũ Paulũ nõ aliud sensisse q̃ scripserit, ubi ait de Petro & Barnaba: Cũ uiderem quia nõ recte ingrediebant̃ ad ueritatẽ euangelij, dixi Petro corã omnibus: Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & nõ Iudaice uiuis, quomodo gentes cogis Iudaizare? De quo enim certus sim, quod me scribendo uel loquendo non fallat, si fallebat apostolus filios suos, quos iterũ parturiebat, donec in eis Christus, id est, ueritas formaret̃. Quibus cũ præmisisset, dicẽs: Quæ aũt scribo uobis, ecce corã deo, q̃a nõ mẽtior: nõ tamẽ ueraciter scribebat, sed nescio qua dispẽsatoria simulatione fallebat, uidisse se Petrũ & Barnabã nõ recte ad euãgelij ueritatẽ ingrediẽtes, ac Petro in faciẽ restitisse: nõ ob aliud nisi q̃ gẽtes cogeret Iudaizare. At enĩ satius est credere apostolũ Paulũ aliq̃d uere nõ scripsisse, q̃ apostolũ Petrũ non recte aliquid egisse. Hoc si ita est, dicamus (quod absit) satius esse credere mẽtiri Euãgeliũ, q̃ negatũ esse à Petro Christũ: & mentiri regnorũ librũ, q̃ tantũ prophetam à dño deo tam excellẽter electũ, & in cõcupiscẽda atq; abducẽda uxore aliena cõmisisse adulteriũ: & in marito eius necãdo, tam horrendũ homicidiũ. Imò uero sanctã scripturã in summo & cœlesti autoritatis culmine collocatã, de ueritate eius certus ac securus legã: & in ea homines uel approbatos, uel emẽdatos, uel dãnatos ueraciter discã, potius q̃ facta humana: ne dum in quibusdã laudabilis excellẽtiæ personis aliquãdo credere timeo reprehẽdenda, ipsa diuina eloquia mihi sint ubiq; suspecta. Manichæi plurima diuinarũ scripturarũ, quibus eorũ nefarius error clarissima sentẽtiarũ ꝑspicuitate cõuincit, q̃a in aliũ sensum detorquere nõ possunt, falsa esse cõtendũt: ita tamẽ ut eandẽ falsitatẽ nõ scribentibus apostolis tribuãt, sed nescio quibus codicũ corruptoribus. Quod tamẽ quia nec pluribus siue antiquioribus exẽplaribus, nec pręcedentis linguæ autoritate (unde Latini libri interpretati sunt) probare aliquãdo potuerũt: notissima omnibus ueritate superati, confusiq; discedũt. Itãne non intelligit prudentia sancta tua, quanta ma-

liciæ illorũ patefcat occafio, fi nõ ab alijs apoftolicas literas effe falfatas, fed ipfos apofto c los falfa fcripfiffe dicamus? Nõ, inquis, credibile eft hoc in Petro Paulũ, quod ipfe Paulus fecerat, arguiffe. Nõ nunc inquiro quid fecerit, fed qd fcripferit quero. Hoc ad quæftionẽ quam fufcepi maxime pertinet: ut ueritas diuinarũ fcripturarũ ad noftrã fidẽ ædificandã memoriæ cõmendata, nõ à quibuslibet, fed ab ipfis apoftolis: ac per hoc in canonicũ autoritatis culmen recepta, ex omni parte uerax atq; indubitanda perfiftat. Nam fi hoc fecit Petrus quod facere debuit, mẽtitus eft Paulus, ꝙ eũ uiderit nõ recta ingredientẽ ad ueritatẽ euãgelij. Quifquis em̃ hoc facit quod facere debet, recte utiq; facit: & ideo falfum de eo dicit, qui dicit eum nõ recte feciffe, quod eum nouit facere debuiffe. Si aũt uerũ fcripfit Paulus, uerũ eft quod Petrus nõ recte tũc ingrediebat̃ ad ueritatẽ euãgelij. Id uero faciebat quod facere nõ debebat: & fi tale aliquid Paulus ipfe iam fecerat, correctũ potius etiã ipfum credã, coapoftoli fui correctionẽ nõ potuiffe negligere, q̃ mendaciter aliquid in fua epiftola pofuiffe. Et fi hoc nõ in epiftola qualibet, quãto magis in illa, in qua præloquutus ait: Quæ autẽ fcribo uobis ecce corã deo q̃a nõ mẽtior? Ego quidẽ illud Petrũ fic egiffe credo, ut gẽtes cogeret Iudaizare. Hoc em̃ lego fcripfiffe Paulũ, quẽ mẽtitũ effe nõ credo: & ideo nõ recte agebat hoc Petrus. Erat em̃ cõtra euãgelij ueritatẽ, ut putarẽt qui credebãt in Chriftũ, fine illis ueteribus facramẽtis faluos fe effe non poffe. Hoc em̃ cõtendebãt Antiochiæ, qui ex circũcifione crediderãt. Cõtra quos Paulus perfeueranter acriterq; cõfligit. Ipfum uero Paulũ nõ ad hoc id egiffe, ꝙ uel Timotheũ circũcidit, uel Cenchreis uotũ ꝓfoluit, uel Hierofolymis à Iacobo admonitus, cum eis qui uouerant, legitima illa celebrãda fufcepit: ut putare uideretur per ea facramenta etiã Chriftianã falutẽ dari. Sed ne illa quæ prioribus ut cõgruebãt tẽporibus, in umbris rerũ futurarũ deus fieri iufferat, tanq̃ idololatriã gentiliũ damnare crederet. Hoc eft em̃ quod illi Iacobus ait: auditũ de illo effe, ꝙ difcifsionẽ doceat à Moyfe. Quod utiq; nefas eft, ut credẽtes in Chriftũ difcindant̃ à prophetis Chrifti, tanq̃ eius doctrinã deteftantes atq; damnãtes, de quo ipfe Chriftus dicit: Si crederetis Moyfi, crederetis & mihi: de me D em̃ ille fcripfit. Attẽde obfecro ipfa uerba Iacobi: Vides, inquit, frater quot milia funt in Iudæa, qui crediderunt in Chriftum, & hi omnes æmulatores funt legis. Audierunt autem de te, quia difcifsionẽ doces à Moyfe, eorum qui per gentes funt Iudæorũ, dicens: non debere circumcidere eos filios fuos, neq; fecundum confuetudinẽ ingredi. Quid ergo eft? Vtiq; oportet conuenire multitudinẽ, audierunt enim te fuperueniffe: hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor, uotum habentes fuper fe: his affumptis fanctifica te cum ipfis, & impende in eos ut radant capita: & fciant omnes quia quæ de te audierunt falfa funt, fed fequeris & ipfe cuftodiens legem: de gentibus autem qui crediderunt nos mandauimus, iudicantes nihil eiufmodi feruare illos, nifi ut fe obferuent ab idolis immolato, & à fanguine & à fornicatione. Non, ut opinor: obfcurũ eft, & Iacobũ hoc ideo monuiffe, ut fcirent falfa effe quæ de illo audierant, hi qui cum in Chriftum ex Iudæis credidiffent: tamen æmulatores erant legis, ne per doctrinam Chrifti, uelut facrilega, nec deo mandante confcripta damnari putarentur, quæ per Moyfen patribus fuerant miniftrata. hoc enim de Paulo iactauerant: non illi qui intelligebant quo animo à Iudæis fidelibus obferuari tunc ifta deberent, propter cõmendandam fcilicet autoritatẽ diuinam, & facramentorũ illorum propheticam fanctitatẽ: non propter adipifcendam falutẽ, quæ iam in Chrifto reuelabatur, & per baptifmi facramentũ miniftrabatur. Sed illi hoc de Paulo fparferant, qui fic ea uolebant obferuari, tanq̃ fine his in euangelio falus credentibus effe non poffet. Ipfum enim fenferant uehemẽtifsimũ gratiæ prędicatorẽ & intentioni eorũ maxime aduerfum, docentẽ non per illam hominẽ iuftificari, fed per gratiam Iefu Chrifti, cuius prænunciandæ caufa, illæ umbræ in lege mandatæ funt. Et ideo illi inuidiã & perfecutionẽ molientes cõcitare, tanq̃ inimicũ legis mandatorũq; diuinorũ criminabantur: cuius falfæ criminationis inuidiam congruentius deuitare non poffet, quàm ut ea ipfa celebraret, quæ damnare tanquam facrilega putabatur.

atq;

A atq; ita oſtenderet, nec Iudæos tunc ab eis tanq̃ à nefarijs prohibẽdos, nec gentiles ad ea tanq̃ ad neceſſaria compellendos. Nam ſi reuera ſic ea reprobaret, quemadmodũ de illo auditũ erat, & ideo celebranda ſuſciperet, ut actione ſimulata ſuam poſſet occultare ſententiã, nõ ei diceret Iacobus, & ſcient omnes: ſed diceret, & putabunt omnes, quoniam quæ de te audierunt falſa ſunt, præſertim quia in ipſis Hieroſolymis apoſtoli iam decreuerant, ne quiſquã gentes cogeret Iudaizare: nõ aũt decreuerãt, ne quiſquã tunc Iudæos Iudaizare prohiberet, quamuis etiã ipſos iam doctrina Chriſtiana non cogeret. Proinde ſi poſt hoc apoſtolorũ decretũ, Petrus habuit illam in Antiochia ſimulationẽ, qua gẽtes cogeret Iudaizare: quo iam nec ipſe cogebaẽ, quãuis propter cõmendanda eloquia dei, quæ Iudæis ſunt credita, nõ prohibebaẽ: quid mirũ ſi conſtringebat eum Paulus liberè aſſerere, quod cum cæteris apoſtolis ſe Hieroſolymis decreuiſſe meminerat. Si aũt hoc (quod magis arbitror) ante illud Hieroſolymitanũ conciliũ Petrus fecit: nec ſic mirum eſt, quod eum uolebat Paulus nõ timidè obtegere, ſed fidenter aſſerere, quod eũ pariter ſentire iam nouerat: ſiue quod cũ eo contulerat Euangeliũ, ſiue quod in Cornelij centurionis uocatione, etiã diuinitus eum de hac re admonitũ acceperat: ſiue quod anteq̃ illi quos timuerat, ueniſſent Antiochiam, cum gentibus eũ conueſci uiderat. Neq; enim negamus in hac ſententia fuiſſe iam Petrũ, in qua & Paulus fuit. Non itaq; tunc eũ quid in ea re uerũ eſſet docebat, ſed eius ſimulationẽ, qua gentes Iudaizare cogebanẽ, arguebat: nõ ob aliud, niſi quia ſic illa omnia ſimulatoria gerebanẽ, tanq̃ uerũ eſſet quod illi dicebant, qui ſine circunciſione præputij atq; alijs obſeruationibus quæ umbræ erant futurorum, putabãt credentes ſaluos eſſe nõ poſſe. Ergo & Timotheũ circũcidit propterea, ne Iudæis, & maxime cognationi eius maternæ ſic uiderenẽ q ex gentib. in Chriſtũ crediderant deteſtari circunciſionẽ, ſicut idololatria deteſtanda eſt: cũ illam deus fieri præceperit, hanc ſatanas perſuaſerit. Et Titũ propterea nõ circuncidit, ne occaſionẽ daret eis qui ſine ulla circũciſione dicebãt credẽtes ſaluos eſſe nõ poſſe, & ad deceptionẽ gentiũ

B hoc etiã Paulũ ſentire iactarẽt. Quod ipſe ſatis ſignificat, ubi ait: Sed neq; Titus q mecũ erat, cũ eſſet Græcus, cõpulſus eſt circũcidi: propter ſubintroductos aũt falſos fratres, q ſubintroierãt perſcrutari libertatẽ noſtrã, ut nos in ſeruitutẽ redigerẽt: quib. nec ad horam ceſſimus ſubiectioni, ut ueritas Euangelij permaneret apud uos. Hinc apparet quid eos captare intellexerit, ut nõ faceret quod in Timotheo fecerat, & quod ea libertate facere poterat, qua oſtenderat illa ſacramẽta, nec tanq̃ neceſſaria debere appeti, nec tanq̃ ſacrilega debere dãnari. Sed cauendũ eſt uidelicet in hac diſputatiõe, ne ſicut philoſophi, quædã facta hominũ media dicamus, inter recte factũ & peccatum: quæ neq; in recte factis, neq; in peccatis numerenẽ: & urgeamur eo, q obſeruare legis ceremonias non poteſt eſſe indiffereẽs: ſed aut bonũ, aut malum. Vt ſi bonũ dixerimus, eas nos quoq; obſeruare cogamur. ſi aũt malum, nõ uerè, ſed ſimulatè ab apoſtolis obſeruatas eſſe credam⁹. Ego uero apoſtolis, nõ tam exemplum philoſophorũ timeo, quando & illi in ſua diſputatione ueri aliquid dicũt: q̃ forenſiũ aduocatorũ, quando in alienarũ cauſarum actione mentiuntur. Quorũ ſimilitudo, ſi in ipſa expoſitione epiſtolæ ad Galatas ad confirmandam ſimulationẽ Petri & Pauli putata eſt decenter induci: quid ego apud te timeã nomẽ philoſophorũ, qui non propterea uani ſunt, quia omnia falſa dicũt: ſed quia & falſis pleriſq; confidunt, & ubi uera inueniuntur dicere, à Chriſti gratia, qui eſt ipſa ueritas, alieni ſunt. Cur aũt non dicam præcepta illa ueterum ſacramentorũ, nec bona eſſe, quia nõ eis homines iuſtificantur: umbræ enim ſunt prænunciantes gratiam, qua iuſtificamur: nec tamen mala, quia diuinitus præcepta ſunt, temporibus perſoniſq; congruentia: cum me adiuuet etiam prophetica ſententia, qua dicit deus ſe illi populo dediſſe præcepta nõ bona. Fortè enim propterea non dixit mala, ſed tantum non bona, id eſt, non talia, ut illis homines boni fiant, aut ſine illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna ſynceritas tua, utrum ſimulatè quiſquam ſanctus Orientalis quum Romam uenerit, ieiunet ſabbato: excepto illo die paſchalis uigiliæ. Quod ſi malum eſſe dixerimus, non ſolum

Romanam eccleſiam,ſed etiã multa ei uicina,& aliquanto remotiora damnabimus, ubi C
mos idem tenet & manet. Si aũt non ieiunare ſabbato malum putauerimus,tot eccleſias Orietis,& multo maiorẽ orbis Chriſtiani partẽ, qua temeritate criminabimur? Placẽt ne tibi,ut medium quiddam eſſe dicamus,quod tamẽ acceptabile ſit ei, qui hoc nõ ſimulatẽ,ſed congruenti ſocietate atq; obſeruantia fecerit? Et tamẽ nihil inde legimus in canonicis libris præceptũ eſſe Chriſtianis: quanto magis illud malum dicere nõ audeo, quod deum præcepiſſe ipſa Chriſtiana fide negare nõ poſſum, qua didici nõ eo me iuſtificari, ſed gratia dei per Ieſum Chriſtũ dñm noſtrũ? Dico ergo circunciſionẽ præputij, & cætera huiuſmodi, priori populo per teſtamentũ,quod uetus dicitur, diuinitus data ad ſignificationẽ futurorũ, quæ per Chriſtum oportebat impleri: quibus aduenientibus remanſiſſe illa Chriſtianis legenda tantũ ad intelligentiã præmiſſæ prophetiæ, nõ autẽ neceſſario facienda: quaſi adhuc expectandum eſſet, ut ueniret fidei reuelatio, quæ his ſignificabatur eſſe uentura. Sed quamuis gentibus imponẽda nõ eſſent, non tamẽ ſic debuiſſe auferri à conſuetudine Iudęorũ, tanquã deteſtanda atq; damnãda. Senſim proinde atq; paulatim feruente ſanè prædicatione gratiæ Chriſti, qua ſola noſſent credentes ſe iuſtificari ſaluosq; fieri, nõ illis umbris rerum antea futurarũ, tunc iam uenientium atq; præſentium, ut in illorũ Iudæorum uocatione, quos præſentia carnis domini & apoſtolica tempora ſic inuenerant, omnis illa actio conſumeretur umbrarũ, hoc eis ſuffeciſſe ad cõmendationem, ut nõ tanquã deteſtanda & ſimilis idololatriæ uitaret, ultra uero nõ haberet progreſſum, ne putaret neceſſaria, tanquã uel ab illa ſalus eſſet, uel ſine illa eſſe non poſſet. Quod putauerũt hæretici, qui dum uolunt & Iudæi eſſe & Chriſtiani, nec Iudæi nec Chriſtiani eſſe potuerũt. Quorum ſententiã mihi cauendam, quamuis in ea nunquam fuerim, tamẽ beneuolentiſſimè admonere dignatus es: in cuius ſentẽtiæ nõ cõſenſionem, ſed ſimulationẽ Petrus timore inciderat, ut de illo Paulus ueriſſimè diceret, quod cum eum uidiſſet nõ rectè ingredientẽ ad ueritatem Euangelij, eiq; ueriſſimè diceret, quod gentes Iudaizare cogebat: quod Paulus utiq; nõ cogebat: ob hoc illa uetera ueraciter ubi D
opus eſſet obſeruãs, ut dãnanda nõ eſſe monſtraret: prædicãs tamẽ inſtanter nõ eis, ſed reuelata gratia fidei, fideles ſaluos fieri, ne ad ea quenq; uelut neceſſaria ſuſcipiẽda cõpelleret. Sic aũt credo apoſtolum Paulum ueraciter cuncta illa geſſiſſe, nec tamẽ nũc quenquã factum ex Iudæo Chriſtianũ, uel cogo, uel ſino talia ueraciter celebrare: ſicut nec tu cui uidet Paulus ea ſimulaſſe, cogis iſtum uel ſinis talia ſimulare. An uis ut etiã ego dicã hanc eſſe ſummam quæſtionis, imò ſententiæ tuæ: ut poſt Euangeliũ Chriſti, benefaciant credentes Iudæi, ſi ſacrificia offerãt, quæ obtulit Paulus, ſi filios circuncidant, ſi ſabbatũ obſeruẽt, ut Paulus in Timotheo, & omnes obſeruauere Iudæi, dũmodo hæc ſimulatè ac fallaciter agãt? Hoc ſi ita eſt, nõ iam in hæreſim Hebionis, uel eorũ quos uulgo Nazaræos nuncupãt, uel quamlibet aliam ueterem: ſed neſcio in quam nouã delabimur, quæ ſit eo pernicioſior, quo nõ errore, ſed propoſito eſt ac uolũtate fallaci. Quod ſi reſpondeas, ut te ab hac purges ſententia: tunc apoſtolos iſta laudabiliter ſimulaſſe, ne ſcandalizarentur infirmi, qui ex Iudæis multi crediderãt, & ea reſpuenda nondũ intelligebant: nũc uero confirmata per tot gẽtes doctrina gratiæ Chriſtianæ, confirmata etiam per omnes Chriſti eccleſias lectione legis & prophetarum, quomodo hæc intelligenda non obſeruanda recitẽtur, quiſquis ea ſimulando agere uoluerit, uideatur inſanire: cur mihi non licet dicere, apoſtolum Paulum, & alios rectę fidei Chriſtianos, tũc illa uetera ſacramẽta paululũ obſeruãdo ueraciter cõmẽdare debuiſſe, ne putarent illæ propheticæ ſignificationis obſeruationes à pijſſimis patribus cuſtoditæ, tanq̃ ſacrilegia diabolica à poſteris deteſtatæ? Iam enim cũ ueniſſet fides, quæ prius illis obſeruationibus prænunciata, poſt mortem & reſurrectionẽ domini reuelata eſt, amiſerãt tanquã uitã officij ſui. Veruntamen ſicut defuncta corpora, neceſſariorũ officijs deducẽda erant quodãmodo ad ſepulturam: nec ſimulatè, ſed religioſe: non autẽ deſerẽda continuo, uel inimicorũ obtrectationibus tanquam canum morſibus proijcienda. Proinde nunc quiſquis Chriſtianorũ,

quamuis

a quamuis ſit ex Iudęis,ſimiliter ea celebrare uoluerit,tanq̃ ſopitos cineres eruẽs,non erit pius deductor,uel baiulus corporis,ſed impius ſepulturæ uiolator.Fateor ſanè in eo qđ epiſtola continet mea,ꝙ ideo ſacramenta Iudęorũ Paulus celebranda ſuſceperat,cũ iam Chriſti eſſet apoſtolus:ut doceret nõ eſſe pernicioſa his qui ea uellent ſicut à parentibus per legẽ acceperant cuſtodire,minus me poſuiſſe,illo duntaxat tẽpore, quo primũ fidei gratia reuelata eſt.Tunc enim hoc nõ erat pernicioſum, progreſſu uero tẽporis erat per nicioſum,niſi illæ obſeruationes ab omnibus Chriſtianis desererentur:ne ſi tunc fierẽt, nõ diſcerneret quod deus populo ſuo per Moyſen præcepit, ab eo quod in templis dæmoniorũ ſpiritus immundus inſtituit.Proinde potius culpanda eſt negligẽtia mea: quia hoc non addidi, q̃ obiurgatio tua. Veruntamẽ longè anteq̃ literas tuas accepiſſem, ſcribens contra Fauſtum Manichæũ quomodo eundem locũ quamuis breuiter explicauerim,& hoc illic nõ prætermiſerim: & legere poterit ſi non dedigneť benignitas tua, & à chariſsimis noſtris per quos nunc hæc ſcripta miſi, quomodo uolueris tibi fides fiat,illud me antè dictaſſe:mihiq; de animo meo crede,quod corã deo loquens iure charitatis expoſco,nunq̃ mihi uiſum fuiſſe:etiã nunc Chriſtianos ex Iudæis factos ſacramẽta illa ue tera quolibet affectu celebrare,& quouis animo debere ab eis ullo modo coli:cum illud de Paulo ſemper ita ſenſerim,ex quo illius mihi literæ innotuerũt: ſicut nec tibi uidetur hoc tempore cuiquã eſſe ſimulanda iſta,cum hoc feciſſe apoſtolos credas.Proinde ſicut tu econtrario loqueris,& licet reclamãte (ſicut ſcribis) mundo libera uoce pronuncias, ceremonias Iudæorũ & pernicioſas eſſe & mortiferas Chriſtianis:& quicunq; eas obſeruauerit,ſiue ex Iudæis,ſiue ex gentibus,eum in barathrũ diaboli deuolutũ: ita ego hanc uocẽ tuam omnino cõfirmo,& addo:Quicunq; eas obſeruauerit,ſiue ex Iudæis,ſiue ex gentibus, non ſolum ueraciter, uerumetiã ſimulatè, eum in barathrũ diaboli deuolutũ. Quid quæris amplius? Sed ſicut tu ſimulationẽ apoſtolorũ ab huius temporis ratione ſecernis,ita ego Pauli apoſtoli ueracẽ tunc in his omnibus conuerſationẽ ab huius tempo

b ris,quamuis minime ſimulata ceremoniarũ Iudaicarũ obſeruatione ſecerno, quoniam tunc fuit approbanda,nunc deteſtanda.Ita quamuis legerimus: Lex & prophetæ uſq; ad Ioannẽ Baptiſtam,& quia propterea quærebant Iudæi Chriſtum interficere,quia nõ ſolum ſoluebat ſabbatũ,ſed & patrẽ ſuum dicebat deũ,ęqualem ſe faciens deo:& quia gratiam pro gratia accepimus: & quoniam lex per Moyſen data eſt, gratia autem & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt:& per Hieremiam promiſſum eſt,daturũ deum teſtamentum nouum domui Iuda,non ſecundum teſtamentum quod diſpoſuit patribus eorum: non tamen arbitror ipſum dominum fallaciter à parentibus circunciſum. Aut ſi hoc propter ætatem minime prohibebat: nec illud arbitror eum dixiſſe fallaciter leproſo, quem certe non illa per Moyſen præcepta obſeruatio,ſed ipſe mundauerat:Vade & offer pro te ſacrificium quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis. Nec fallaciter aſcendit ad diem feſtum uſqueadeo nõ cauſa oſtentationis coram hominibus, ut non euidenter aſcenderit,ſed latenter. At enim dixit idem Apoſtolus: Ecce ego Paulus dico uobis, quia ſi circuncidamini,Chriſtus uobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodeſſe Chriſtum? an quia hoc fallaciter factum eſt,ideo non obfuit? At ipſe hoc non poſuit,nec ait:ſi circuncidamini ueraciter,ſicut nec fallaciter:ſed ſine ulla exceptione dixit, ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil proderit. Sicut ergo tu uis hic locum dare tuæ ſententiæ, ut uelis ſubintelligi, niſi fallaciter: ita non impudenter flagito, ut etiam nos illic intelligere ſinas eis dictum,ſi circuncidamini, qui propterea uolebant circuncidi,quod aliter ſe putabant in Chriſto ſaluos eſſe nõ poſſe.Hoc ergo animo,hac uoluntate,iſta intentione quiſquis tunc circuncidebatur, Chriſtus ei nihil omnino pro derat:ſicut alibi apertè dicit:Nam ſi per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Hoc ergo declarat, quod & ipſe commemoraſti: Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini:à gratia excidiſtis.Illos itaq; arguit, qui ſe iuſtificari in lege credebant: non qui legitima illa, in eius honore à quo mandata ſunt, obſeruabant; intelligentes & qua

prænun

prænunciandæ ueritatis ratione mādata sint,& quousq; debeant perdurare. Vnde est il- C
lud quod ait: Si spiritu ducimini, nō adhuc estis sub lege. Vnde illud colligis apparet, qui
sub lege est, nō dispensatiuè, ut nostros putas uoluisse maiores: sed uerè, ut ego intelligo
eum spiritū sanctū nō habere. Magna mihi uidet quæstio: quid sit esse sub lege sic, quem
admodum Apostolus culpat. Neq; enim propter circuncisionē hoc eum arbitror dice-
re: aut illa sacrificia, quæ tunc facta à patribus, nunc à Christianis nō fiunt: & cætera hu-
iusmodi, sed hoc ipsum etiā quod lex iubet: Non concupisces: quod fatemur certe Chri-
stianos debere obseruare, atq; euangelica maxime illustratione prædicari. Legē dicit esse
sanctam, & mandatum sanctum & iustum & bonū. Deinde subiungit: Quod ergo bo-
num est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatū ut appareat peccatū, per bonum mihi
operatum est mortē, ut fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatū. Quod
autem hic dicit peccatum per mandatū fieri supra modum, hoc alibi dixit: Lex subintra-
uit, ut abundaret delictum. Vbi aūt abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et ali
bi, cum superius de dispensatione gratiæ loqueretur, quod ipsa iustificet, uelut interro-
gans ait: Quid ergo lex? Atq; huic interrogationi continuè respondit: Præuaricationis
gratia posita est, donec ueniret semē, cui promissum est. Hos ergo dānabiliter dicit esse
sub lege, quos reos facit lex: non implentes legē, dum non intelligendo gratiæ beneficiū
ad facienda dei præcepta, quasi de suis uiribus superba elatione præsumunt. Plenitudo
enim legis charitas. Charitas uero dei diffusa est in cordib. nostris, non per nosipsos, sed
per spiritum sanctum qui datus est nobis. Sed huic rei quantum satis est explicandæ, pro
lixior fortasse, & sui proprij uoluminis sermo debetur. Si ergo illud quod lex ait: Non
concupisces, si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit, sub se reum tenet: & præ-
uaricatorē potius damnat, q̄ liberat peccatorē: quanto magis illa, quæ significationis cau
sa præcepta sunt circuncisio, & cætera quæ reuelatione gratiæ latius innotescēte necesse
fuerat aboleri, iustificare neminē poterant? Non tamen ideo fuerant tanq̄ diabolica gen
tium sacrilegia fugienda: etiam cum ipsa gratia iam cœperat reuelari, quæ umbris talibus D
fuerat prænunciata: sed permittenda paululū, eis maxime qui ex illo populo, cui data sunt
uenerāt: Postea uero tanquā cum honore sepulta sunt, à Christianis omnibus irreparabi
liter deserenda. Hoc aūt quod dicis, non dispensatiuè, ut nostri uoluere maiores, quid si
bi uult oro te. Aut enim hoc est quod ego appello officiosum mendaciū: ut hæc dispen-
satio sit officiū, uelut honeste mentiendi: aut quid aliud sit omnino, nō uideo, nisi forte
addito nomine dispensationis, fiat ut mendaciū non sit mendaciū. Quod si absurdū est,
cur ergo nō apertè dicis officiosum mendaciū defendendum, nisi forte nomē te mouet:
quia non tam usitatū est in ecclesiasticis libris uocabulum officij, quod Ambrosius no-
ster non timuit, qui suos quosdam libros utilium præceptorū plenos, de officijs uoluit
appellare. An si officiose mentiatur quisq; culpandus est, si dispensatiuè approbandus?
Rogo te mentiatur, ubi legerit qui hoc putat: quia & in hoc magna quæstio est: sit ne ali-
quando mentiri uiri boni, imò uiri Christiani, qualibus dictum est: Sit in ore uestro, est
est, non non: ut nō sub iudicio decidatis. Et qui cum fide audiunt, Perdes omnes qui lo
quuntur mendaciū. Sed, ut dixi, & alia magna quæstio est: eligat quod uoluerit, qui hoc
existimat ubi mentiatur: dum tamen à scribentibus autoribus sanctarū scripturarum, &
maxime canonicarum, inconcusse credatur, & defendatur omnino abesse mendaciū: ne
dispensatores Christi, de quibus dictum est: Hic iam quæritur inter dispensatores, ut fi-
delis quis inueniatur: tanquam magnū aliquid sibi fideliter didicisse uideantur pro ueri
tatis dispensatione mentiri, cum ipsa fides in Latino sermone ab eo dicat appellata, quia
fit quod dicitur. Vbi autem fit quod dicitur, mentiendi utiq; nō est locus. Fidelis igitur
dispensator apostolus Paulus proculdubio nobis exhibet in scribendo fidē: quia uerita-
tis dispensator erat, nō falsitatis. Ac per hoc uerū scripsit uidisse se Petrum, nō rectè in-
gredientem ad ueritatē Euangelij: eiq; in faciem restitisse, quod gentes cogeret Iudaiza-
re. Ipse uero Petrus, quod à Paulo fiebat utiliter libertate charitatis, sancta ac benigna

a. pietate

A pietate humilitatis accepit:atq; ita rarius & ſanctius exemplū poſteris præbuit, quo non dedignarent ſicubi fortè recti tramitē reliquiſſent,etiā à poſterioribus corrigi q̃ Paulus, quo confidenter auderēt, etiam minores maioribus pro defendenda euāgelica ueritate, ſalua fraterna charitate reſiſtere.Nam cum ſatius multo ſit à tenēdo itinere in nullo q̃ in aliquo declinare:multo eſt tamē mirabilius & laudabilius,libenter accipere corrigentē, quàm audacter corrigere deuiantē. Eſt laus itaq; iuſtæ libertatis in Paulo, & ſanctæ humilitatis in Petro:quæ quantū mihi pro modulo meo uidetur, magis fuerat aduerſus calumniantē Porphyriū defendenda, q̃ ut ei daretur obtrectandi maior occaſio, qua multo mordacius criminaretur Chriſtianos, fallaciter uel ſuas literas ſcribere, uel dei ſui ſacramenta tractare.Flagitas à me,ut aliquē ſaltem unum oſtendam, cuius in hac re ſententiam ſim ſequutus,cum tu tam plures nominatim cōmemoraueris, qui te in eo quod adſtruis præceſſerunt,petēs ut in eo quod te reprehēdo errantē, patiar te errare cū talibus. Quorū ego fateor neminē legi:ſed cum ſint fermè ſex uel ſeptē, horū quatuor autoritatē tu quoq; infringis.Nam Laodicenū,cuius nomē taces,de eccleſia nuper dicis egreſſum. Alexandrum autē ueterem hæreticū:Origenē uero ac Didymū reprehenſos abs te, lego in recentioribus opuſculis tuis:& non mediocriter,nec de mediocribus quæſtionibus, quamuis Origenē mirabiliter ante laudaueris. Cum his ergo errare puto quia nec teipſe patieris,quamuis hoc perinde dicatur,ac ſi in hac ſentētia non errauerint. Nam quis eſt qui ſe uelit cū quolibet errare? Tres igitur reſtant:Euſebius Emiſenus, Theodorus Heracleotes,& quem paulo poſt cōmemoras,Ioannes,qui dudum in pōtificali gradu Conſtantinopolitanā rexit eccleſiā. Porrò ſi quæras uel recolas, quid hic ſenſerit noſter Ambroſius,quid noſter itidem Cyprianus: inuenies fortaſſe,nec nobis defuiſſe,quos in eo quod aſſerimus ſequeremur:quanq̃ ſicut paulo antè dixi,tantūmodo ſcripturis canonicis hanc ingenuā debeā ſeruitutē, qua eas ſolas ita ſequar, ut cōſcriptores earū, nihil in eis omnino erraſſe,nihil fallaciter poſuiſſe nō dubitē.Proinde cum quæro tertiū,ut tres

B etiā ego tribus opponā:poſſem quidē,ut arbitror, facile reperire ſi multa legiſſem. Veruntamē ipſe mihi pro his omnibus,imò ſupra hos oēs apoſtolus Paulus occurrit:ad ipſum cōfugio, ad ipſum ab omnibus qui aliud ſentiūt literarū tractatoribus prouoco,ipſum interrogās interpello & requiro in eo quod ſcripſit ad Galatas:uidiſſe ſe Petrū non rectè ingredientē ad ueritatē Euāgelij, eiq; in faciē propterea reſtitiſſe, ꝙ illa ſimulatione gentes Iudaizare cogebat:utrum uerū ſcripſerit,an fortè neſcio qua diſpenſatiua falſitate mētitus ſit:& audio eum paulo ſuperius in eiuſdē narrationis exordio religioſa uoce mihi clamantē:Quę aūt ſcribo uobis,ecce coram deo quia nō mentior. Dent ueniam quilibet aliud opinantes:ego magis credo tanto apoſtolo in ſuis,& pro ſuis literis iuranti,q̃ cuiq; doctiſsimo de alienis literis diſputanti. Nec dici timeo ſic Paulum defendere, quod nō ſimularit errorē Iudæorum,ſed uerè fuerit in errore.quoniam neq; ſimulabat errorē,qui libertate apoſtolica,ſicut illi tempori congruebat, uetera illa ſacramenta ubi opus erat agendo,cōmendabat ea, non ſatanæ uerſutia decipiendis hominibus, ſed dei prouidentia,pronunciandis rebus futuris propheticè conſtituta.Nec uerè fuerat in errore Iudæorū,qui nō ſolum nouerat, ſed etiā inſtanter & acriter prædicabat eos errare, qui putabant gētibus imponēda,uel iuſtificationi quorūcunq; fideliū neceſſaria. Quod aūt dixi eum factum Iudæis tanquā Iudæum, & tanquā gentilem gentibus, nō mentiētis aſtu, ſed compatientis affectu:quemadmodū dixerim,parū mihi uiſus es attendiſſe:imò ego fortaſſe nō ſatis hoc explanare potuerim. Neq; enim hoc ideo dixi, ꝙ miſericorditer illa ſimulauerit,ſed quia ſic ea non ſimulauit,quæ faciebat ſimilia Iudęis:quemadmodum nec illa quæ faciebat ſimilia gentibus,quæ tu quoq; commemoraſti,atq; in eo me, quod non ingratè fateor,adiuuiſti.Cum ēm abs te quæſiſſem in epiſtola mea:quomodo putetur ideo factus Iudæis tanq̃ Iudæus, quia fallaciter ſuſcepit ſacramenta Iudæorum, cum & gentibus tanquam gentilis factus ſit,nec tamē ſuſcepit fallaciter ſacrificia gentiū. Tu reſpondiſti in eo factum gentibus tanquā gentilem,quod præputiū receperit,quod indiffe-

indifferéter permiserit uesci cibis, quos damnát Iudæi. Vbi ego quæro: utrũ & hoc simu C
late fecerit? Quod si absurdissimũ atq; falsissimũ est: sic ergo & illa, in quibus Iudæorum
consuetudini cõgruebat libertate prudẽti, nõ necessitate seruili, atit quod est indignius,
dispensatione fallaci potius q̃ fideli. Fide lib. enim & his qui cognouerũt ueritatẽ, sicut ip
se testat̃, nisi forte & hic fallit, omnis creatura dei bona est, & nihil abijciendũ quod cum
gratiarũ actione accipit̃. Ergo & ipsi Paulo, nõ solũ uero, uerumetiã dispensatori maxi
me fideli, non solũ cognitori, uerumetiã doctori ueritatis, omnis utiq; in cibis creatura
dei, nõ simulatẽ sed uerè bona erat. Cur igitur nihil simulatẽ suscipiẽdo sacrorũ, ceremo
niarumq; gentiliũ, sed de cibis & præputio uera sentiendo atq; docendo, tamẽ tanq̃ gen
tilis factus est gentibus: & nõ potuit fieri tanq̃ Iudæus Iudæis, nisi fallaciter suscipiẽdo sa
cramenta Iudæorũ? Cur oleastro inserto obseruauit dispensationis ueracẽ fidẽ, & natura
libus ramis, nõ extra sed in arbore constitutis, nescio quod dispensatoriæ uelamẽ simu
lationis obtendit? Cur factus tanq̃ gentilis gentibus, quod sentit docet, quod agit sentit:
factus aũt tanq̃ Iudæus Iudæis, aliud claudit in pectore, aliud promit in uerbis, in factis,
in scriptis? Sed absit hoc sapere. Vtrisq; enim debebat charitatẽ de puro corde, & cõsci-
entia bona, & fide nõ ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est, ut oẽs lucrifaceret: nõ
mentiẽtis astu, sed compatiẽtis affectu: id est, nõ omnia mala hominũ fallaciter agendo,
sed aliorũ omniũ malis omnibus, tanq̃ si sua essent, misericordis medicinæ diligentiam
procurando. Cum itaq; illa ueteris testamẽti sacramẽta, etiã sibi agenda minime recusa-
bat, nõ misericorditer fallebat: sed omnino nõ fallens, atq; hoc modo à dño deo illa usq;
ad certi temporis dispensationẽ iussa esse cõmendans, à sacrilegis sacris gentiũ distingue
bat. Tunc aũt non mentientis astu, sed compatientis affectu, Iudæis tanq̃ Iudæus fiebat:
quando eos ab illo errore, quo uel in Christum credere nolebant, uel per uetera sacerdo
tia sua, ceremoniarumq; obseruationes se à peccatis posse mundari fieriq; saluos existi-
mabant: sic liberare cupiebat, tanq̃ ipse illo errore teneret̃: diligẽs utiq; proximũ tanquã
seipsum, & hæc alijs faciens, quæ sibi ab alijs fieri uellet, si hoc illi opus esset. Quód cum D
dñs monuisset, adiunxit: Hæc est enim lex & prophetæ. Hunc compatiẽtis affectũ, in ea-
dem epistola ad Galatas præcipit, dicẽs: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto,
uos q̃ spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, intẽdens teipsum, ne & tu
tẽteris. Vide si nõ dixit, fiere tanq̃ ille, ut illum lucrifacias. Non utiq;, ut ipsum delictum
fallaciter ageret, aut se id habere simularet: sed ut in alterius delicto, quid etiã sibi accide
re posset, attẽderet: atq; ita alteri, tanquã sibi ab altero uellet, misericorditer subueniret,
hoc est nõ mentiẽtis astu, sed compatiẽtis affectu. Sic Iudæo, sic gentili, sic cuilibet homi
ni Paulus in errore uel peccato aliquo constituto, nõ simulando quod nõ erat, sed com
patiẽdo, quia esse potuisset, tanq̃ qui se hominẽ cogitaret, omnibus omnia factus est, ut
omnes lucrifaceret. Teipsum si placet obsecro, te paulisper intuere, teipsum inq̃ erga me
ipsum: & recole, uel si habes cõscripta, relege uerba tua in illa epistola quam mihi per fra
trem nostrum, iam collegã meum Cyprianũ breuiorẽ misisti, q̃ ueraci, q̃ germano, q̃ ple
no charitatis affectu, cum quædã me in te cõmisisse expostulasses grauiter, subiunxisti:
In hoc lædit̃ amicitia, in hoc necessitudinis iura uiolant̃, ne uideamur certare pueriliter,
& fautoribus inuicẽ, uel detractatoribus nostris tribuere materiã contendendi. Hæc abs
te non solũ ex animo dicta sentio, uerumetiã benigno animo ad consulendũ mihi. Dein
de addis, quod etiã si nõ adderes appareret, & dicis: Hæc scribo, q̃ a te purè & Christianè
diligere cupio, nec quicq̃ in mea mẽte retinere qđ distet à labijs. O uir sancte mihiq; (ut
deus uidet animã meã) ueraci corde dilecte, hoc ipsum qđ posuisti in literis tuis, quod
te mihi exhibuisse nõ dubito: hoc ipsum omnino apostolum Paulum credo exhibuisse
in literis suis, nõ unicuilibet homini, sed Iudæis & Græcis, & omnib. gentibus, filijs suis
quos in Euangelio genuerat, & quos pariendo parturiebat: & deinde posterorũ tot mi-
libus fidelium Christianorum, propter quos illa memoriæ commendabatur epistola,
ut nihil in sua mente retineret, quod distaret à labijs. Certè factus es etiam tu tanquam
ego

A ego, nō mentiētis astu, sed compatiētis affectu: cum cogitares tam me nō relinquēdum in ea culpa, in quā me prolapsum existimasti, q̃ nec te uelles, si eo modo prolapsus esses. Vnde agēs gratias beniuolæ menti erga me tuæ, simul posco, ut etiā mihi nō succēseas, ꝙ cum in opusculis tuis aliqua me mouerēt, motum meū intimaui tibi: hoc erga me ab omnibus obseruari uolens, quod erga te ipse seruaui: ut quicquid improbandū putant in scriptis meis, nec claudant subdolo pectore, nec ita reprehēdant apud alios, ut taceāt apud me: hinc potius existimās lædi amicitiā & necessitudinis iura uiolari. Nescio enim utrum amicitiæ Christianæ putādæ sint, in quibus magis ualet uulgare prouerbiū: Obsequium amicos, ueritas odiū parit: q̃ ecclesiasticū, Fideliora sunt uulnera amici, q̃ uoluntaria oscula inimici. Proinde charissimos nostros, qui nostris laboribus syncerissimè fauēt, hoc potius quāta possumus instātia doceamus: quo sciāt fieri posse, ut inter charissimos aliquid alterutro sermone contradicaẽ, nec tamen ipsa charitas minuaẽ, nec ueritas odium pariat, quæ debeẽ amicitiæ: siue illud uerū sit quod contradiciẽ, siue corde ueraci qualecunq; sit dicitur, non retinēdo in mente quod à labijs distet. Credant igitur fratres nostri, familiares tui, quibus testimoniū perhibes ꝙ sint uasa Christi, me inuito factum, nec mediocrem de hac re dolorē inesse cordi meo, ꝙ literæ meæ prius in multorum manus uenerint, q̃ ad te ad quem scriptæ sunt, peruenire potuerunt. Quo autē modo id acciderit, & longum est enarrare, & nisi fallor superfluū: cum sufficiat si quid mihi in hoc creditur, non eo factum animo quo putatur: nec omnino meæ fuisse uoluntatis, aut dispositionis, aut consensionis, aut saltē cognitionis, ut fieret. Hoc si non credunt, quod deo teste loquor, quid amplius faciam nō habeo. Ego tamē absit ut eos credam hæc tuæ sanctitati maliuola mente suggerere ad excitandas inter nos inimicitias, quas misericordia domini dei nostri auertat à nobis: sed sine ullo nocendi animo, facile de homine humana uitia suspicari. Hoc enim me de illis ęquū est credere, si uasa sunt Christi, nō in con tumeliam, sed in honorē facta: & disposita in domo magna à deo, ad omne opus bonū.

B Quod si post hanc attestationē meā, si in notitiā eorū uenerit, facere uoluerint, q̃ nō recte faciant, & tu uides. Quod sanè scripserā, nullum me librū aduersus te Romā misisse, ideo scripseram, quia & libri nomē ab ipsa epistola discernebam. Vnde omnino nescio quid aliud te audisse existimauerā: & Romā nec ipsam epistolam, sed tibi miserā: & aduersus te nō esse arbitrabar, quod synceritate amicitię, siue ad admonēdū, siue ad te, uel me abs te corrigendū fecisse me noueram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipsum obsecro per gratiā qua redempti sumus, ut quæcunq; tua bona, quæ domini pietate tibi concessa sunt, in literis meis posui, nō me existimes insidioso blandiloquio posuisse. Si quid autem in te peccaui, dimittas mihi. Nec illud quod de te, nescio cuius poetę factum, ineptius fortasse quàm literatius à me commemoratum est, amplius quàm dixi, ad te trahas: cum omnino subiecerim, non hoc ideo me dixisse, ut oculos cordis reciperes, quos absit unq̃ ut amiseris: sed ut aduerteres, quos sanos ac uigiles haberes. Propter solam ergo παλινῳδίαν, si scripserimus aliquid quod scripto posteriore destruere debeamus, imitandam; non propter Stesichori cæcitatē, quam cordi tuo nec tribui nec timui, attingendū illud existimaui: atq; identidē rogo, ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus esse prospexeris. Quanquam enim secundum honorum uocabula, quæ iam ecclesiæ usus obtinuit, episcopatus presbyterio maior sit: tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est: licet etiam à minore quolibet non sit refugienda, uel dedignanda correctio. De interpretatione tua iam mihi persuasisti: qua utilitate scripturas uolueris trāsferre de Hebræis: ut scilicet ea quæ à Iudæis prætermissa, uel corrupta sunt proferres in medium. Sed insinuare digneris peto à quibus Iudæis, utrum ab eisipsis qui ante aduentum domini interpretati sunt: & si ita est, quibus uel quónam eorum, an ab istis posterius, qui propterea putari possunt aliqua de codicibus Gręcis, uel subtraxisse, uel in eis corrupisse, ne illis testimonijs de Christiana fide conuincerētur. Illi autē anteriores, cur hoc facere uoluerint, nō inuenio. Deinde nobis mittas obsecro interpretationē tuam de Septuaginta, quam

quam te edidiſſe neſciebam. Librum quoq; tuum, cuius mentionẽ feciſti, de optimo ge- C
nere interpretandi, cupio legere, & adhuc noſſe quomodo coæquanda ſit in interprete
peritia linguarum, coniecturis eorum qui ſcripturas ediſſerendo pertractant: quos ne-
ceſſe eſt etiam ſi rectæ atq; unius fidei fuerint, uarias parere in multorũ locorum obſcu-
ritate ſentẽtias: quamuis nequaq̃ ipſa uarietas ab eiuſdẽ fidei unitate diſcordet, ſicut etiã
unus tractator ſecundum eandem fidẽ, aliter atq; aliter eundem locũ poteſt exponere:
quia hoc eius obſcuritas patitur. Ideo autem deſidero interpretationẽ tuam de Septua-
ginta, ut & tanta Latinorũ interpretum, qui qualeſcunq; hoc auſi ſunt, quantum poſſu-
mus imperitia careamus: & hi qui me inuidere putant utilibus laboribus tuis, tandẽ ali-
quando ſi fieri poteſt intelligant, propterea me nolle tuam ex Hebræo interpretationem
in eccleſijs legi, ne contra Septuaginta autoritatẽ tanquã nouum aliquid proferẽtes, ma
gno ſcandalo perturbemus plebes Chriſti, quarũ aures & corda illam interpretationem
audire conſueuerunt, quæ etiam ab apoſtolis approbata eſt. Vnde illud apud Ionã uir-
gultum, ſi in Hebræo nec hædera eſt, nec cucurbita, ſed neſcio quid aliud, quod trunco
ſuo nixũ, nullis ſuſtentandũ adminiculis erigaẽ, mallem iam in omnibus Latinis cucur-
bitam legi. Non enim fruſtra hoc puto Septuaginta poſuiſſe: niſi quia & huic ſimile ſcie
bant. Satis me, imò fortaſſe plus q̃ ſatis, tribus epiſtolis tuis reſpõdiſſe arbitror, quarum
duas per Cyprianũ accepi, unã per Firmũ. Reſcribe quod uiſum fuerit ad nos uel alios in
ſtruendos. Dabo aũt operam diligentiorẽ quantum me adiuuat dominus, ut literæ quas
ad te ſcribo, prius ad te perueniant, q̃ ad quenquã, à quo latius diſpergãtur. Fateor enim
nec mihi hoc fieri uelle de tuis ad me, quod de meis ad te factũ iuſtiſsimè expoſtulas. Ta-
men placeat nobis inuicem, non tantũ charitas, uerumetiam libertas amicitiæ: nec apud
me taceas, uel ego apud te, quod in noſtris literis uiciſsim nos mouet, eo ſcilicet animo,
qui oculis dei in fraterna dilectione non diſplicet. Quod ſi inter nos fieri poſſe ſine ip-
ſius dilectionis pernicioſa offenſione non putas, non fiat. Illa enim charitas quã tecum
habere uellem, profecto maior, ſed melior hæc minor, quàm nulla eſt. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Teſtatur ſe proximo anno ſcripſiſſe per Aſterium, nunc Præſidium Romam euntem, per quem denuo ſcribit, cõmendat, non ut iuuetur pecunia, qua non eget, ſed ut in amicitiam recipiatur. Queritur ſe uexari tumultibus hęreticorum. Illud annotandum in hac epiſtola, quod Alipium cum ſuum fratrem appellet, tamen papam nominat.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

ANno præterito per fratrem noſtrum Aſterium hypodiaconum dignationi tuæ epiſtolam miſeram: promptum reddens ſalutationis officium: quam tibi arbitror redditam. Nunc quoq; per ſanctum fratrem meum Præſidiũ diaconum, obſecro primum ut memineris mei. Deinde ut baiulum literarũ habeas commendatum, & mihi ſcias germaniſsimum, & in quibuſcunq; neceſsitas poſtulauerit, foueas atq; ſuſtentes: non quo aliqua re, Chriſto tribuente, indigeat: ſed quo bonorum amicitias auidiſsimè expetat, & ſe in his coniungendis maximum putet beneficium conſequutum. Cur autem ad occidentem nauigauerit, ipſo poteris narrãte cognoſcere. Nos in monaſterio conſtituti, uarijs hincinde fluctibus quatimur, & peregrinationis moleſtias ſuſtinemus. Sed credimus in eo qui dixit: Confidite, ego uici mundum: quod ipſo tribuente & præſule, contra hoſtem diabolum uictoriam conſequemur. Sanctum & uenerabilem fratrem noſtrum papam Alipium, ut meo obſequio ſalutes, obſecro. Sancti fratres qui nobiſcum in monaſterio domino ſeruire feſtinant, oppidò te ſalutant. Incolumem te & memorem mei Chriſtus dominus noſter tueatur omnipotens, domine uerè ſancte & ſuſpiciende papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ingens apud Romanos odiũ ſibi conflauerat Hieronymus, quod Paulam & Euſtochiũ primarias fœminas traxiſſet ad monachorũ inſtitutũ: neq; caruit ſuſpicione quod Paulam adamaret. Huiuſmodi obtrectatorum obloquijs reſpondet, ac deplorat hominum maleuolentiam.

Hierony-

A Si tibi putem gratias à me referri posse, nō sapiam. Potens est deus super persona mea sanctæ animæ tuæ restituere quod meret. Ego enim indignus nec æstimare unquam potui nec optare, ut mihi tantū in Christo largireris affectū. Et licet me sceleratū quidam putant & omnibus flagitijs obrutū: & pro peccatis meis, etiam hęc parua sint: tamē tu benefacis, quod ex tua mente etiam malos bonos putas. Periculosum quippe est de seruo alterius iudicare: & nō facilis uenia, praua dixisse de rectis. Veniet illa dies, in qua & mecū dolebis, ardere nō paucos. Ego probrosus, ego uersipellis & lubricus, ego mendax & satanæ arte decipiēs. Quid enim est tutius: hæc uel credidisse, uel finxisse de insontibus: an etiā de noxijs credere noluisse? Osculabant mihi manus quidā, & ore uipereo detrahebant: & dolebant labijs, corde gaudebant. Videbat dñs, & subsannabat illos: & miserū me seruū suum, futuro cum eis iudicio reseruabat. Alius incessum meum calumniabatur & risum: & ille ueluti detrahebat, hic in simplicitate aliud suspicabatur. Penè certè trienniū cum eis uixi. Multa me uirginū crebro turba circundedit. Diuinos libros ut potui, nōnullis sæpe disserui. Lectio assiduitatē, assiduitas familiaritatē, familiaritas fiduciā fecerat. Dicāt, quid unquā in me aliter senserint, q̄ Christianū decebat? Pecuniam cuiusquā accepi? Munera uel parua, uel magna nō spreui? In manu mea æs alicuius insonuit? Obliquus sermo, oculus petulans fuit? Nihil mihi aliud obijcit̄ nisi sexus meus, & hoc nunq̄ obijcit̄, nisi cum Hierosolymā Paula & Melania proficiscunt̄. Isti crediderunt mentienti, cur nō credunt neganti? Idem est homo ipse qui fuerat: fatet̄ insontem, qui dudum noxiū loquebatur, & certe ueritatē magis exprimunt tormenta q̄ risus: nisi ꝙ facilius creditur, quod aut fictum libenter auditur, aut nō fictum ut fingatur impellitur. Anteq̄ domū sanctæ Paulæ nossem, totius in me urbis studia consonabant. Omnium penè iudicio, dignus summo sacerdotio decernebar. Beatæ memoriæ Damasus meus sermo erat. Dicebar sanctus, dicebar humilis & disertus. Nunquid domū alicuius lasciuioris ingressus sum? Nunquid me uestes sericæ, nitentes gēmæ, picta facies, auri rapuit ambitio? Nulla fuit alia Romæ matronarū, quæ meā posset edomare mentē, nisi lugens atq; ieiunans, squalens sordibus, fletibus penè cæcata, quam continuis noctib. misericordiam domini deprecantē sol sæpe deprehendit. Cuius canticū psalmi, sermo euangelium, deliciæ continentia, uita ieiuniū. Nulla me potuit delectare, nisi illa quam manducantē nunquam uidi. Sed postquā eam pro suæ merito castitatis uenerari, colere, suspicere cœpi: omnes me ilico deseruere uirtutes. O inuidia primū mordax tui. O satanæ calliditas semper sancta persequēs. Nullæ aliæ Romanæ urbi fabulā præbuerūt, nisi Paula & Melania, quæ contemptis facultatibus, pignoribusq; desertis, crucem domini, quasi quoddam pietatis leuauere uexillum. Si balneas peterent, unguenta eligerēt, diuitias & uiduitatē haberēt materiē luxuriæ & libertatis, dominæ uocarent̄ & sanctæ. Nunc in sacco & cinere formosæ uolunt uideri, & in gehēnam ignis cum ieiunijs & pedore descendere: uidelicet nō licet eis applaudente populo perire cum turbis. Si gentiles hanc uitam carperent, si Iudæi, haberēt solatium nō placendi eis, quibus displicet Christus. Nunc uero, proh nefas, nomine Christiani, prætermissa domorū suarū cura, & proprij oculi trabe neglecta, in alieno oculo festucā quęrunt. Lacerant sanctū propositū, & remediū pœnæ suæ arbitrant̄, si nemo sit sanctus, si omnibus detrahat̄, si turba sit pereuntiū, si multitudo peccantiū. Tibi placet lauare quotidie: alius has mundicies sordes putat. Tu attagenem ructas, & de comeso acipensere gloriaris: ego faba uentrē impleo. Te delectant cachinnantiū greges, me Paula Melaniaq; plangētes. Tu aliena desideras, illæ contemnunt sua. Te delibuta melle uina delectant, illæ putant aquā frigidam suauiorē. Tu te perdere existimas, quicquid in præsenti non habueris, comederis, deuoraueris: illæ futura desiderant, & credūt uera esse quæ scripta sunt. Esto ineptè & inaniter, quib. resurrectio corporū persuasit: qd ad te? Nobis ecōtrario tua uita displicet. Bono tuo crassus sis: me macies delectat & pallor. Tu tales miseros arbitraris: nos te miserabiliorē putamus. Par pari refert̄, & inuicē nobis uidemur insanire. Hæc mi domina Asella, cū iā nauē conscenderē raptim

raptim flens dolensq; cõscripsi:& gratias ago deo meo, ꝙ dignus sim, quẽ mundus ode- c
rit. Ora aũt ut de Babylone Hierosolymã regrediar, ne mihi domineť Nabuchodonosor,sed Iesus filius Iosedech:ueniat Esdras & reducat me in patriã suã. Stultus ego quolebam cantare canticũ domini in terra aliena:& deserto mõte Sina, Aegypti auxiliũ flagitabam. Non recordabar Euangelistæ, quia qui de Hierusalem egredit, statim incidit in latrones, spoliať, uulneratur, occiditur. Sed licet sacerdos despiciat atq; leuites, Samaritanus ~~ille misericors est, cui cum diceret~~, Samaritanus es, & dæmoniũ habes: dæmoniũ renuens, Samariten se nõ negauit. Quia quẽ nos custodẽ, Hebræi samariten uocãt. Maleficum quidã me garriunt:titulum fidei seruus agnosco. Magum uocãt:& Iudęi dominum meum. Seductor & Apostolus dictus est. Tentatio me non apprehendat, nisi humana. Quotam partem angustiarũ perpessus sum qui cruci milito? Infamiã falsi criminis imputarunt. Sed scio per bonã & malam famã perueniri ad regna cœlorum. Saluta Paulam & Eustochium, uelit nolit mundus, in Christo meas. Saluta matrem Albinam, sororemq; Marcellam, Marcellinam quoq; & sanctam Felicitatem, & dic eis: Ante tribunal Christi simul stabimus, ibi apparebit qua mente quis uixerit. Memento mei exemplum pudicitiæ & uirginitatis insigne: fluctusq; maris tuis precibus mitiga.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Onasum obtrectatorem quempiam ridet, qui quod Hieronymus in suis libris aduersus uitia scripserat, ad suam contumeliam pertinere putabat.

HIERONYMVS ONASO.

Medici quos uocant chirurgicos, crudeles putãtur, & miseri sunt. An nõ est miseria, alienis non dolere uulneribus: & mortuas carnes incleměti secare ferro? Non horrere curantẽ, quod horret ipse qui patitur, & inimicũ putari? Ita se natura habet: ut amara sit ueritas, blanda uitia existiment. Esaias in exemplũ captiuitatis futuræ, nudus nõ erubescit incedere. Hieremias de media Hierusalem ad Euphratẽ fluuiũ Mesopotamiæ mittitur, ut inter inimicas gẽtes, ubi est Assyrius, & castra sunt Chaldęorum, ponat περίζωμα corrumpendũ. Ezechiel stercore primum humano, deinde bubulo, panem de omni semẽte conspersum edere iubeť:& uxoris interitũ siccis oculis uidet. D
Amos de Samaria pellitur. Cur quæso? Nempe ideo: quia chirurgici spirituales, secantes uitia peccatorũ, ad pœnitentiã cohortabantur. Paulus apostolus: Inimicus, inquit, uobis factus sum uerum dicens. Et quia saluatoris dura uidebantur eloquia, plurimi discipulorum retrorsum abierunt. Vnde non mirum est, si & nosipsi uitijs detrahentes, offendimus plurimos. Disposui nasum secare fœtentẽ, timeat qui strumosus est. Volo corniculæ detrahere garrienti, rancidulam se intelligat cornix. Nunquid unus in urbe Romana est, qui habeat truncas inhonesto uulnere nares? Nunquid solus Bonasus Segestanus caua uerba, & in modum uesicarũ tumentia, buccis trutinať inflatis? Dico quosdã scelere, periurio, falsitate, ad dignitatẽ nescio quam peruenisse. Quid ad te, qui te intelligis innocentem? Rideo aduocatũ, qui patrono egeat: quadrãte dignã eloquentiã nare subsanno: quid ad te, qui disertus es? Volo in nũmarios inuehi sacerdotes: tu qui diues es, quid irasceris? Clausum cupio suis ignib. ardere Vulcanũ. Nunquid hospes eius es, aut uicinus: ꝙ à delubris idoli niteris incendia submouere? Placet mihi de laruis, de bubone, de noctua, de Niliacis ridere portentis. Quicquid dictum fuerit, in te dictum putas. In quodcunq; uitiũ stili mei mucro contorqueť, te clamitas designari. Conserta manu in ius uocas:& satyricũ scriptorẽ in prosa arguis. An ideo tibi bellus uideris, quia fausto uocaris nomine? quasi nõ & lucus ideo dicatur, ꝙ minime luceat:& Parcæ, ꝙ nequaquã parcãt: & Eumenides furiæ, ꝙ non sint benignæ:& uulgo Aethiopes uocentur argentei. Quod si in descriptione fœdorũ semper irasceris, iam tibi cum Persio cantabo: Optent te generum rex & regina, puellæ Te rapiant: quicquid calcaueris, hoc rosa fiat. Dabo tamen consilium, quibus absconditis posis pulchrior apparere. Nasus non uideatur in facie: sermo nõ sonet ad loquendum: atq; ita formosus & disertus uideri poteris.

A SCHOLIA

QVos chirurgicos.] Ita uocantur qui non medentur pharmacis, sed manibus, hoc est sectionibus, usturis, & huiusmodi. Strumam.] Tumorem appellat, quem in naso quorundam uidimus deformem. Truncas inhonesto.] Hemistichium est ex Æneidos lib. sexto. Nunquid solus Onasus.] Fortè legendũ Bonasus. Nam id animal est in Pæonia. Cuius meminit Plinius, ut sit allusio ad bonum nasum: nam postea dicit, An ideo tibi bellus uideris, quia fausto uocaris nomine.

Iam tibi Persium.] Est in Satyra secunda, Hunc optent generũ rex & regina, puellæ Hunc rapiãt, quicquid calcauerit hic, rosa fiat. Quãq; in hac epistola nihil uideo dignũ Hieronymo: tamẽ nõ sum ausus mouere suo loco, q in quibusdã illius stilum sapiat [redacted]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus subornauerat Palladium quendam Galatam aduersus Hieronymũ, qui illius interpretationem calumniaretur. Huius calumnias refellit, explicans officiũ ueri interpretis. Imitatus est autem titulum Ciceronis De optimo genere dicendi.

HIER. AD PAMMACHIVM DE OPTIMO GENERE INTERPRETANDI.

PAulus apostolus præsente rege Agrippa, de criminibus respõsurus, quod posset intelligere qui auditurus erat, securus de causæ uictoria, statim in principio sibi gratulat̃, dicens: De omnibus quibus accusor à Iudæis, ô rex Agrippa, existimo me beatũ, cum apud te sim hodie defendẽdus, qui præcipuè nosti cunctas quæ in Iudæis sunt consuetudines & quæstiones. Legerat enim illud Esaiæ: Beatus qui in aures loquitur audientis: & nouit tantũ oratoris uerba proficere, quantũ iudicis prouidentia cognouisset. Vnde & ego beatum me in hoc duntaxat negocio iudico, q apud eruditas aures imperitæ linguæ responsurus sum: quæ obijcit mihi uel ignorantiã uel mendacium, si aut nesciui alienas literas uerè interpretari, aut nolui: quorũ alterũ error, alterũ crimẽ est. Ac ne forsitan accusator meus facilitate, qua cuncta loquitur: & impunitate, qua sibi licere omnia putat, me quoq; apud uos argueret, ut papam Epiphanium criminatus est: hanc epistolam misi, quę te & per te alios qui nos amare dignantur, rei ordinem doceat.

B Ante hoc fermè bienniũ miserat Ioanni episcopo supradictus papa Epiphanius literas, arguens eum in quibusdam dogmatibus, & postea clementer ad pœnitentiã prouocans. Harum exemplaria certatim Palæstinæ rapiebantur, uel ob autoris meritũ, uel ob elegantiam scriptionis. Erat in monasterio nostro uir apud suos haud ignobilis, Eusebius Cremonensis, qui cum hæc epistola per multorũ ora uolitaret, & mirarent̃ eam pro doctrina & puritate sermonis, docti pariter & indocti: cœpit à me obnixè petere, ut sibi eam in Latinum uerterẽ, & propter intelligẽdi facilitatẽ apertius explicarẽ: Græci enim eloquij penitus ignarus erat. Feci quod uoluit. Accitoq; notario raptim celeriterq; dictaui: ex latere in pagina breuiter annotãs, quẽ intrinsecus sensum singula capitula continerẽt. Siquidẽ & hoc, ut sibi soli facerẽ, oppido flagitarat. Postulauiq; ab eo mutuo, ut domi haberet exemplar, nec facile in uulgus proderet. Res ita anno & sex mẽsibus transijt, donec

I supradicta interpretatio de scrinijs eius nouo præstigio Hierosolymã cõmigrauit. Nam quidã pseudomonachus, uel accepta pecunia, ut perspicuè intelligi dat̃: uel gratuita malicia, ut incassum corruptor nititur persuadere, cõpilatis chartis eius & sumptibus, Iudas factus est proditor: deditq; aduersarijs latrandi contra me occasionẽ, ut inter imperitos concionent̃, me falsariũ: me uerbũ nõ expressisse de uerbo, pro honorabili dixisse charissimũ: & maligna interpretatione quod nefas dictu sit: αἰδέσιμον ὠσὶν ἀπάντων, id est, reuerendũ aurib. omniũ, noluisse transferre. Hæc & istiusmodi nugę, crimina mea sunt. Ac primũ anteq̃ de translatione respondeã, uolo interrogare eos, qui maliciã prudentiã uocant, unde apud uos exemplar epistolæ? Quis dedit? Qua fronte profertis, quod scelere redemistis? Quid apud homines tutum erit: si ne parietibus quidem & scrinijs nostra possumus secreta cælare? Si ante tribunalia iudicum, hoc uobis crimen impingerẽ, reos legibus subiugarẽ, quæ etiam pro utilitatibus fisci, noxijs delatoribus pœnas statuunt, & cum suscipiant proditionem, damnant proditorem. Lucrum uidelicet placet, uoluntas displicet. Dudum Esychium uirũ consularẽ, contra quem patriarcha Gamaliel grauissi-

mas exercuit inimicitias, Theodosius princeps capite damnauit, quod sollicitato notario, chartas illius inuasisset. Legimus in ueterib. historijs, ludi magistrũ, qui Faliscorũ liberos prodiderat: uinctũ pueris traditũ: & ad eos quos prodebat, remissum: nec sceleratã populum Romanũ suscepisse uictoriã. Pyrrhũ Epirotarũ regẽ cum in castris ex uulnere curaret, medici sui proditione interfici nefas duxit Fabricius, quin potius uinctum remisit ad dominũ, ut scelus nec in aduersario cõprobaret. Quod leges publicæ, quod hostes tuentur, quod inter bella & gladios sanctum est: hoc nobis inter monachos & sacerdotes Christi intutũ fuit. Et audet quidã ex eis adducto supercilio & cõcrepantib. digitis eructare & dicere: Quid enim si redemit, si sollicitauit? fecit quod sibi profuit. Mira sceleris defensio, quasi nõ & latrones & fures & piratæ faciant, quod sibi prodest. Certe Annas & Caiphas seducẽtes infelicẽ Iudã, fecerũt quod sibi utile existimabant. Volo in chartulis meis quaslibet ineptias scribere: cõmentari de scripturis, remordere lædẽtes, digerere stomachum, in locis me exercere cõmunibus, & quasi limatas ad expugnandũ sagittas reponere. Quãdiu nõ profero cogitata, maledicta, nõ crimina sunt: imò ne maledicta quidem, quæ aures publicæ nesciãt. Tu corrũpas seruulos, sollicites cliẽtes: &, ut in fabulis legimus, auro ad Danaẽ penetres, dissimulatoq; quod feceris, me falsariũ uoces: cum multo peius crimẽ accusando in te cõfitearis, quàm in me arguis. Alius te hæreticũ, alius te insimulat dogmatũ peruersorẽ. Taces ipse, respõdere nõ audes: interpretẽ laceras: de syllabis calumniaris, & totã defensionẽ tui putas, si tacẽti detrahas. Finge in transferẽdo uel errasse uel intermisisse me quippiã. Hic totius negocij tui cardo uersaẽ, hæc tua est defensio. Nũ idcirco tu nõ es hæreticus, si ego malus interpres sim? Nõ hoc dico, quod te hæreticũ nouerim, sciat ille qui accusauit, nouerit ille qui scripsit: sed quod stultissimũ sit accusatũ ab alio, aliũ criminari: & cõfosso undiq; corpore, è dormiẽtis uulnere solatiũ quærere. Hactenus locutus sum, quasi aliquid de epistola cõmutauerim, & simplex translatio posset errorẽ habere, nõ crimẽ. Nunc uero cũ ipsa epistola doceat nihil mutatũ esse de sensu, nec res additas, nec aliquod dogma confictũ, faciũt ne intelligẽdo, ut nihil intelligãt: & dũ alienã imperitiã uolunt coarguere, suã produnt. Ego enim nõ solũ fateor, sed libera uoce profiteor, me in interpretatiõe Græcorũ, absq; scripturis sanctis, ubi & uerborũ ordo & mysteriũ est, nõ uerbum è uerbo, sed sensum exprimere de sensu. Habeoq; huius rei magistrũ Tulliũ, qui Protagorã Platonis, & Oeconomicon Xenophontis, & Aeschinis ac Demosthenis duas cõtra se orationes pulcherrimas transtulit. Quãta in illis prætermiserit, quanta addiderit, quãta mutauerit: ut proprietates alterius linguæ suis proprietatib. explicaret, nõ est huius tẽporis dicere. Sufficit mihi ipsius translatoris autoritas, qui ita in prologo earundẽ orationũ locutus est: Putaui mihi suscipiendũ laborẽ utilẽ studiosis, mihi quidẽ ipsi necessariũ. Cõuerti enim ex Atticis duorũ eloquentissimorũ nobilissimas orationes, inter seq; contrarias, Aeschinis & Demosthenis: nec cõuerti ut interpres, sed ut orator, sentẽtijs isdẽ & earũ formis, tam figuris quàm uerbis ad nostrã cõsuetudinẽ aptis. 2
In quibus non uerbũ pro uerbo necesse habui reddere, sed genus omne uerborũ uimq; seruaui. Non enim me annumerare ea lectori putaui oportere, sed tanquam appẽdere. Rursum in calce sermonis: Quorũ ego, ait, orationes, si ut spero, ita expressero, uirtutibus illorũ omnibus, id est sentẽtijs, & earũ figuris, & rerũ ordine: uerba persequẽs eatenus, ut non abhorreant à more nostro. Quæ si è Græcis omnia conuersa nõ erunt: tamẽ ut generis eiusdem sint, elaborauimus. Sed & Horatius uir acutus & doctus, hoc idem in Arte poetica erudito interpreti præcipit. Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus Interpres. Terentius Menandrũ, Plautus & Cæcilius ueteres Comicos interpretati sunt. Nunquid hærẽt in uerbis, ac non decorẽ magis & elegantiã in translatione conseruant, quàm ueritatem interpretationis? Hanc eruditi κακοζηλίαν nuncupant. Vnde & ego doctus à talibus ante annos circiter uiginti, & simili tũc quoq; errore deceptus, certe hoc mihi à uobis obijciendũ nesciens, cum Eusebij Cæsariensis χρονικὸν in Latinum uerterẽ, tali inter cætera usus sum præfatione: Difficile est alienas lineas insequentẽ, non alicubi excidere:

Male acceptus Horatii locus.

&

A & arduũ,ut quæ in alia lingua bene dicta sunt, eundem decorẽ in translatione cõseruet. Significatũ est aliquid unius uerbi proprietate: non habeo meum quo id efferã,& dum quæro implere sententiã,longo ambitu, uix breuis uiæ spatia cõsummo. Accedunt hyperbatorũ anfractus,dissimilitudines casuũ,uarietates figurarũ.Ipsum postremo suum, & ut dicã,uernaculũ linguæ genus. Si ad uerbũ interpretor, absurde resonant:si ob necessitatẽ aliquid in ordine,uel in sermone mutauero, ab interpretis uidebor officio recessisse.Et post multa,quæ nunc prosequi ociosum est,etiã hoc addidi.Quod si cui non uidetur linguæ gratia in interpretatione mutari,Homerũ ad uerbũ exprimat in Latinũ. Plus aliquid dicã:eundem sua in lingua prosæ uerbis interpretẽ: uidebis ordinẽ ridiculum, & poetã eloquentissimũ uix loquentẽ. Verũ ne meorũ scriptorũ parua sit autoritas,quanq̃ hoc tantũ probare uoluerim,me semper ab adolescentia non uerba, sed sententias transtulisse: qualis super hoc genere præfatiũcula sit,in libro quo beati Antonij uita describitur: ipsius lectione cognosce.Ex alia in aliam linguã expressa ad uerbũ trãslatio,sensum operis:& uelut læto gramine,sata strangulat.Dum enim casibus & figuris seruit oratio,quod breui poterat indicare sermone, longo ambitu circumacta uix explicat.Hoc igitur ego uitans,ita beatũ Antoniũ te petẽte transposui: ut nihil desit ex sensu, cum aliquid desit ex uerbis.Alij syllabas aucupentur & literas,tu quære sententias.Dies me deficiet,si omniũ qui ad sensum interpretati sunt,testimonia replicauero. Sufficit in
3 præsente nominasse Hilariũ confessorẽ,qui Homilias in Iob,& in psalmos tractatus plurimos in Latinũ uertit ẽ Græco:nec assedit literæ dormitanti,& putida rusticorũ interpretatione se torsit: sed quasi captiuos sensus in suam linguã, uictoris iure transposuit. Nec hoc mirũ in cæteris seculi uidelicet aut ecclesiæ uiris, cum Septuaginta interpretes & Euangelistæ atq; Apostoli idem in sanctis uoluminibus fecerint. Legimus in Marco dicentẽ dominũ,Tabita cumi:statimq; subiectũ est,quod interpretatur,puella tibi dico surge. Arguatur euangelista mẽdacij,quare addiderit tibi dico, cum in Hebræo tantum
B sit,puella,surge.Sed ut ἐμφατικώτερον faceret: & sensum uocantis atq; imperantis, exprimeret,addidit,tibi dico. Rursum in Matthæo redditis ab proditore Iuda triginta argenteis,& empto ex eis agro figuli,scribitur: tunc impletũ est,quod scriptũ est per Hieremiam prophetã,dicentẽ:Et acceperunt triginta argenteos preciũ appreciati, quod appreciauerunt à filijs Israel:& dederunt eos in agrũ figuli,sicut cõstituit mihi dñs.Hoc in Hieremia penitus non inuenit,sed in Zacharia,alijs multo uerbis, ac toto ordine discrepante: Vulgata quippe editio ita se habet:Et dicã ad eos:si bonũ est corã uobis:date mercedem mihi aut renuite.Et appenderunt mercedẽ meam triginta argenteos.Dixitq; dominus ad me.Pone illos in conflatoriũ,& cõsidera si probatũ sit,sicut probatus sum ab eis.Et tuli triginta argenteos,& misi eos in domo domini in conflatoriũ. Quantũ distet ab euangelistæ testimonio Septuaginta translatio,perspicuũ est. Sed & in Hebræo cum sensus idem sit,uerba præpostera sunt,& penè diuersa.Et dixi,inquit,ad eos:Si bonum est in oculis uestris,afferte mercedem meam:& si non,quiescite.Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos.Et dixit dominus ad me:Proijce illud ad statuariũ, decorum precium, quod appreciatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci eos in domo domini ad statuarium. Accusent apostolũ falsitatis,quod nec cum Hebraico,nec cum Septuaginta congruat translatoribus:&,quod his maius est,erret in nomine: pro Zacharia quippe Hieremiam posuit.Sed absit hoc de pedissequo Christi dicere:cui curæ fuit non uerba & syllabas aucupari,sed sententias dogmatũ ponere. Veniamus ad aliud eiusdem Zachariæ testimonium, quod Ioannes euangelista assumit iuxta Hebraicam ueritatem. Videbunt in quem compunxerunt,pro quo in Septuaginta legimus, ἐπιβλέψονται πρός με,ἀνθ' ὧν ἐνωρχήσαντο. quod interpretati sunt Latini, Et aspicient ad me,pro his quę illuserunt siue insultauerunt.Discrepat euangelistæ, Septuaginta interpretum nostraq; translatio:& tamen sermonum uarietas,spiritus unitate concordat. In Matthæo quoq; legimus dominum prædicentem apostolis fugam, & hoc ipsum Za-

chariæ teſtimonio cõfirmantẽ. Scriptũ eſt, ait: Percutiã paſtorẽ & diſpergentur oues. At C
in Septuaginta & in Hebræo multo aliter eſt. Non enim ex perſona dei dicitur: ut euangeliſta uult, ſed ex prophetæ deum patrẽ rogantis. Percute paſtorẽ, & diſpergẽtur oues. In hoc, ut arbitror, loco, iuxta quorundam prudentiã, euangeliſta piaculi reus eſt, quod auſus ſit prophetæ uerba, ad dei referre perſonã. Scribit ſupradictus euangeliſta, ad angeli monitũ, tuliſſe Ioſeph paruulũ & matrẽ eius: & intraſſe in Aegyptũ: ibiq; manſiſſe uſq; ad obitũ Herodis: ut impleretur quod dictũ eſt à dño per prophetam: Ex Aegypto uocaui filiũ meũ. Hoc noſtri codices non habent: ſed in Oſee iuxta Hebraicam ſcribitur ueritatem: Quia puer Iſrael eſt, & dilexi eum: & ex Aegypto uocaui filiũ meum. Pro quo & in eodem loco Septuaginta tranſtulerunt: quia paruulus eſt Iſrael, & dilexi eum: & ex Aegypto uocaui filios eius. Num omnino repudiandi ſunt: quia iſtum locũ qui ad Chriſti maxime pertinet ſacramentũ, aliter tranſtulerunt? An danda potius uenia, ut homini bus, iuxta Iacobi ſententiam, dicentis: Multa peccamus omnes: & ſi quis in uerbo non offendit: iſte perfectus eſt uir: & poteſt refrenare omne corpus. Illud uero quod in eodẽ euangeliſta ſcribitur: Et ueniens habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth: ut impleretur quod dictũ eſt per prophetas, quia Nazareus uocabitur: Reſpondeant λογοδαίδαλοι & faſtidioſi æſtimatores omniũ tractatorũ, ubi legerint, diſcantq; in Eſaia poſitũ. Nam in eo loco ubi nos legimus atq; tranſtulimus: Exiet uirga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: in Hebræo iuxta linguæ illius ἰδίωμα, ita ſcriptũ eſt: Exiet uirga de radice Ieſſe, & Nazareus de radice eius creſcet. Cur hoc omiſerunt Septuaginta: ſi non licet trãſferre uerbũ pro uerbo? Sacrilegiũ eſt, uel cęlaſſe, uel ignoraſſe myſteriũ. Trãſeamus ad cætera. Neq; enim epiſtolæ breuitas patitur diutius ſingulis immorari. Idẽ Matthæus loquitur: Hoc autẽ totũ factũ eſt, ut cõpleretur quod dictũ eſt à domino per pro phetam dicentẽ: Ecce uirgo in utero habebit, & pariet filiũ, & uocabunt nomen eius Emanuel. Quod ſeptuaginta tranſtulerunt: Ecce uirgo in utero accipiet, & pariet filium, & uocabitis nomẽ eius Emanuel. Si uerba calumniantur: utiq; non eſt idem, habebit & D
accipiet, neq; uocabunt & uocabitis. Porrò in Hebræo legimus ita ſcriptũ: Ecce uirgo cõcipiet & pariet filiũ, & uocabit nomen eius Emanuel. Non Achaz, qui arguebatᷣ infidelitatis. non Iudæi qui erant dominũ negaturi: ſed uocabit, inquit, ipſa quæ concipiet, ipſa uirgo, quæ pariet. In eodem euangeliſta legimus, Herodẽ ad aduentũ Magorũ fuiſſe turbatũ: ſcribiſq; & ſacerdotibus congregatis, ſciſcitatũ ab eis ubi Chriſtus naſceretur, illoſq; reſpondiſſe, in Bethlehem Iudæ: Sic enim ſcriptum eſt in propheta: Et tu Bethlehem terra Iuda: nequaq̃ minima es in ducibus Iuda: Ex te enim egredietur dux, qui regat populum meum Iſrael. Hoc exemplum in uulgata æditione ſic fertur: Et tu Bethlehẽ domus Ephrata, modicus es ut ſis in milibus Iuda, de te mihi egredietur ut ſit princeps in Iſrael. Quanta ſit inter Matthæũ & Septuaginta uerborũ ordiniſq; diſcordia, ſic magis admiraberis, ſi Hebraicũ uideas, in quo ita ſcriptũ eſt: Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in milibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael. Cõſidera gradatim, quæ ab euãgeliſta ſint poſita. Et tu Bethlehẽ terra Iuda. Pro terra Iuda, in Hebraico habet Ephrata, in Septuaginta, domus Ephrata. Et pro, nequaq̃ minima es in ducibus Iuda, in Septuaginta legitur, modicus es ut ſis in milibus Iuda, in Hebræo, paruulus es in milibus Iuda. Senſuſq; contrarius eſt, Septuaginta ſibi in hoc duntaxat loco & Hebraico cõcordante. Euãgeliſta enim dixit, quod non ſit paruulus in ducibus Iuda, cum è regione ſit poſitũ, paruulus quidem es & modicus, ſed tamẽ de te mihi paruulo & modico egredietur dux in Iſrael, ſecundum illud Apoſtoli: Elegit infirma mundi deus, ut cõfundat fortia. Porrò quod ſequitur, qui regat, uel qui paſcat populũ meũ Iſrael: aliter in propheta eſſe perſpicuum eſt. Hæc replico non ut euangeliſtas arguam falſitatis (hoc quippe impiorũ eſt, Celſi, Porphyrij, Iuliani) ſed ut reprehenſores meos arguam imperitiæ: & impetrem ab eis ueniam, ut concedant mihi in ſimplici epiſtola, quod in ſcripturis ſanctis, uelint nolint, apoſtolis conceſſuri ſunt. Marcus diſcipulus Petri ita ſuum

A suũ orditur euangeliũ:Principiũ euangelij Iesu Christi:sicut scriptũ est in Esaia propheta:Ecce ego mitto angelũ meũ ante faciem tuam,qui præparabit uiam tuam ante te.Vox clamantis in deserto,parate uiam dñi,rectas facite semitas eius.Hoc exemplũ ex duobus prophetis cõpositũ est,de Malachia uidelicet & Esaia.Nam primũ quod dicit:Ecce ego mitto angelũ meũ ante faciẽ tuã,qui præparabit uiam tuam ante te: in Malachiæ fine scriptũ est.Sequens autem quod infertur:Vox clamantis in deserto &c.in Esaia legimus.Et quomodo Marcus statim in principio uoluminis sui posuit,sicut scriptũ est in Esaia propheta:Ecce ego mitto angelũ meũ,quod non scribitur in Esaia,ut diximus:sed in Malachia nouissimo duodecim prophetarũ. Soluat hanc quæstiũculã imperita præsumptio: & ego erroris ueniã deprecabor, Idem Marcus inducit ad pharisæos saluatorẽ loquentem:Nunq̃ legistis quid fecerit Dauid, quando necessitatẽ habuit, & esuriuit ipse & socij eius,quomodo ingressus domũ dei sub Abiathar pontifice, & panes propositionis comedit,quibus non licebat uesci,nisi solis sacerdotibus?Legamus Samuelẽ:siue (ut in cõmuni titulo habetur) Regnorũ libros,ibiq́; reperiemus non Abiathar scriptum esse: sed Abimelech pontificẽ,qui postea à Doec cum cæteris sacerdotibus Saul iubente percussus est.Pergamus ad apostolũ Paulũ.Scribit ad Corinthios : Si enĩ cognouissent dominũ gloriæ,non crucifixissent.Sed sicut scriptũ est : Quod oculus non uidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis ascendit,quæ preparauit deus diligentibus se.Solent in hoc loco apocryphorũ quidã deliramenta sectari & dicere,quod de Apocalypsi Heliæ, testimoniũ sumptũ sit:cum in Esaia iuxta Hebraicũ ita legatur.A seculo non audierunt,nec auribus perceperunt.Oculus non uidit deus absq; te, quæ præparasti expectantibus te. Hoc Septuaginta multo aliter transtulerunt.A seculo non audiuimus, neq; oculi nostri uiderunt deum absq; te:& opera tua uera,& facies expectantibus te misericordiã. Intelligimus unde sumptũ sit testimoniũ : & tamen Apostolus nõ uerbũ expresit è uerbo,sed παραφραστικῶς eundem sensum alijs sermonibus indicauit. In epistola ad Romanos idem
B apostolus Paulus exemplũ de Esaia sumens:Ecce (inquit) ponam in Sion lapidẽ offensionis, & petrã scandali:discordat à translatione ueteri:& tamen cum Hebraica ueritate cõcordat.In Septuaginta enim contrarius sensus est. Non ut lapidi offensionis occurretis,neq; ut petræ ruinæ:cum apostolus quoq; Petrus Hebræis Pauloq́; cõsentiens ita posuerit:Incredulis autẽ lapis offensionis & petra scandali. Ex quibus uniuersis perspicuũ est,apostolos & euãgelistas in interpretatione ueterũ scripturarũ,sensum quæsisse, non uerba,nec magnopere de ordine sermonibusq́; curasse,dum intellectui res pateret.Lucas uir apostolicus & euangelista, scribit Stephanũ primũ Christi martyrẽ in Iudaica cõcione narrantẽ:In septuaginta quinq; animabus descendit Iacob in Aegyptũ:& defunctus est ipse, & patres nostri translati sunt in Sychem & positi sunt in sepulchro quod emit Abrahã precio argenti à filijs Emor patris Sychẽ. Hic locus in Genesi multo aliter inuenitur,quod scilicet Abrahã emerit ab Ephron Etheo filio Seor,iuxta Hebron quadringentis drachmis argẽti speluncã duplicẽ : & agrũ circa eam,sepelieritq́; in ea Saram uxorẽ suam.Atq; in eodem legimus libro, postea reuertẽtẽ de Mesopotamia Iacob cum uxoribus & filijs suis posuisse tabernaculũ,ante Salem urbẽ Sychimorũ,quę est in terra Chanaam,& habitasse ibi & emisse partẽ agri,in quo habebat tẽtoria, ab Emor patre Sychem centũ agnis,& statuisse ibi altare,& inuocasse ibi deum Israel.Abrahã nõ emit specum ab Emor patre Sychem:sed ab Ephron filio Seor : nec sepultus est in Sychẽ, sed in Hebron,quæ corrupte dicitur Arboch.Duodecim autẽ patriarchæ,non sunt sepulti in Arboch,sed in Sychem,qui ager nõ est emptus ab Abrahã,sed à Iacob.Differo solutionẽ & istius quæstiũculæ:ut obtrectatores mei quærant, & intelligant,non uerba in scripturis cõsiderãda,sed sensus.Vicesimiprimi psalmi iuxta Hebræos idipsum exordiũ est, quod dñs locutus est in cruce אֵלִי אֵלִי לָמָּה עֲזַבְתָּנִי Eli Eli lãma azabathani,quod interpretaẽ,deus meus,deus meus quare me dereliquisti? Reddant rationẽ, cur Septuaginta trãslatores interposuerint,respice in me.Ita enĩ uerterũt:Deus deus meus,respice in me,

quare

quare me dereliquisti? Respōdebūt utiq; nihil damni in sensu esse, si duo uerba sint ad- c
dita. Audiāt & à me nō periclitari ecclesiarū statū, si celeritate dictādi, aliqua uerba dimi
serim. Longū est nūc euoluere, quāta Septuaginta de suo addiderint, quāta dimiserint,
quæ in exēplaribus ecclesiæ, obelis asteriscisq; distincta sunt. Illud enim quod legimus
in Esaia: Beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Hierusalē: solent Hebræi de-
ridere cum audierint. Necnon & in Amos post descriptionē luxuriæ: Stantia putauerūt
hæc, & non fugientia. Reuera sensus rhetoricus, & declamatio Tulliana. Sed quid facie-
mus ad autenticos libros, in quibus hæc non ferunē ascripta, & cætera his similia, quę si
proferre nitamur, infinitis libris opus est. Porrò quanta dimiserint, uel asterisci testes ut
dixi sunt, uel nostra interpretatio, si à diligēti lectore translationi ueteri cōferaē: & tamē
iure Septuaginta editio obtinuit in ecclesijs, uel quia prima est, & ante Christi facta ad-
uentū: uel quia ab Apostolis, in quibus tamē ab Hebraico nō discrepat, usurpata. Aqui-
la aūt proselytus & cōtentiosus interpres, qui non solū uerba, sed & etymologias uerbo
rū trāsferre conatus est, iure proijcitur à nobis. Quis enim pro frumēto & uino & oleo
possit, uel legere, uel intelligere, χεῦμα, ὀπωρισμὸν, στιλβότητα, quod nos possumus dice
re fusionē pomationēq; & splendentiā. Atqui nō solū Hebræi habēt ἄρθρα, sed ille κακό
ζηλος qui syllabas interpretaē & literas, ut dicat σὺν τὸν οὐρανὸν καὶ σὺν τὴν γῆν, quod La-
tina lingua omnino non recipit. Cuius rei exemplū nos ex nostro sermone capere possu
mus. Quanta enim apud Græcos bene dicuntur, quæ si ad uerbū trāsferamus, in Latino
nō resonāt: & è regione quæ apud nos placēt, si uertanē iuxta ordinē, apud illos displice
būt. Sed ut infinita prætereā & ostendā tibi uir omniū nobiliū Christianissime, & Chri-
stianorū nobilissime, cuiusmodi falsitatis me in epistolæ trāslatione reprehēdant, ipsius
epistolæ ponā cū Gręco sermone principiū, ut ex uno crimine intelliganē & cętera, ἔδει
ἡμᾶς ἀγαπητὲ μὴ τῇ οἰήσει τῶν κλήρων φέρεσθαι, quod me ita uertisse memini. Oportebat
nos dilectissime clericatus honore nō abuti in superbiā: Ecce, inquiūt, in uno uersiculo
quanta mēdacia. Primū ἀγαπητὸς dilectus est, nō dilectissimus. Deinde οἴησις existima D
tio dicitur, nō superbia. Nō eñ dixit διδήματι, sed οἰήσει. Quorū alterū tumorē, alterū
arbitriū sonat. Totūq; quod sequiē, clericatus honore nō abuti in sųpbiā, tuū est. Quid
agis ô columē literarū & nostrorū tēporū Aristarche, q de uniuersis scriptoribus senten
tiā feras? Ergo frustra tāto tēpore studuimus, & sæpe manū ferulæ subduximus. Egredi
entes de portu, statim impegimus. Igiē quia & errasse humanū est, & cōfiteri errorē pru
dentis: tu quicūq; reprehēsor es, tu me obsecro emenda præceptor, & uerbū de uerbo
exprime. Debueras, inquit, dicere: Oportebat enim nos dilecte, non æstimatione cleri-
corū ferri. Hæc est Plautina eloquētia, hic lepos atticus, & musarū, ut dicunt, eloquio cō
parandus. Cōpletur in me tritū uulgi sermone prouerbiū: Oleū perdit & impensas, qui
bouē mittit ad ceroma. Hæc non est illius culpa, cuius sub persona alius agit Tragœdiā,
sed Ruffini & Melaniæ magistrorū eius: qui illum magna mercede nihil scire docuerūt.
Nec reprehendo in quolibet Christiano sermonis imperitiam, atq; utinam Socraticum
illud haberemus: Scio, quod nescio. Et alterius sapientis: Teipsum intellige. Veneratio-
ni mihi semper fuit, non uerbosa rusticitas, sed sancta simplicitas. Qui in sermone imita
ri se dicit apostolos, prius imitetur uirtutes in uita illorum. In loquendo simplicitatem
excusabit sanctimoniæ magnitudo: & syllogismos Aristotelis cōtortaq; Chrysippi acu-
mina, resurgens mortuus cōfutabit. Cęterū ridiculum: si quis è nobis manēs inter Crœ-
si opes, & Sardanapali delicias, de sola rusticitate se iactet: quasi omnes latrones, & di-
uersorū criminum rei diserti sint: & cruentos gladios, philosophorū uoluminibus, ac
non arborū truncis occulant. Excessi mensurā epistolæ, sed non excessi doloris modū.
Nam qui falsarius uocor, & inter mulierū radios & textrina dilanior, cōtentus sum cri-
men abnuere, non referre. Vnde arbitrio tuo cūcta permitto, ut legas ipsam epistolam,
tam Græcam quàm Latinam: & ilico intelliges accusatorū meorum nænias, & probro-
sas querelas. Porrò mihi sufficit amicum instruxisse charissimū: & in cellula latitantem
diem

A diem tantum expectare iudicij. Optoq́;, si fieri potest, & si aduersarij siuerint, cōmenta-
rios potius scripturarum, quàm Demosthenis & Tullij Philippicas tibi scribere.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Nouo præstigio.] Præstigiū uocat artem miram, qua oculis illuditur, uelut si quis coram
1 adstet, inuisibilis tamen. Legimus in ueteribus.] Historia est apud Titum Liuium
primæ decadis lib. 5. Volo in chartulis.] Non sic accipiendū, quasi uere uelit eius-
modi: uerum intelligit, hoc sibi citra ullius iniuriam licere si libeat. In locis me exer-
cere cōmunibus.] Loci cōmunes, ut pro iustitia, contra iniustitiam, contra libidinē, pro
castitate. De ijs quidam etiam scripserunt: & nos in Copia nostra nonnihil attigimus. Videt autem
Hieronymus in his locis studiosissime fuisse exercitatus. Auro ad Danaen penetres.] Fabulam
Danaes quā pater turri æreæ incluserat, quamq́ Iupiter uersus in hymbrē aureū stuprauit, Horatius
ad hunc modum interpretatur in Odis, quasi significet, nihil tam esse sepositū et abstrusum, ad quod
non penetretur auro, Inclusam Danaen turris ahenea &c. Totius negocij tui cardo.] Cardinem
Latini uocant, quod Græci κεφάλαιον, id est caput. Faciunt næ.] Ex prologo Terentij in Andriā:
2 Næ hic aduerbiū est confirmandi, quasi dicas, adeo intelligunt, ut nihil intelligant. Et earū for-
mis.] Extat hæc Ciceronis præfatio, quanq́ orationes interciderunt. In ea sic legitur, Sententijs ijs-
dem, & earū formis, tanq́ figuris, uerbis ad consuetudinē aptis. Sentit enim Cicero, se nihil mutasse
de sentētijs, neq́ formis earū, quas alij figuras uocant, uerba duntaxat delegisse ad Latini sermonis
consuetudinē accōmoda. Sed genus omne.] Genus naturam uocat, puta pro splendido splen-
didum, pro uehementi uehemens, pro significanti significans. Sed tanq́ appendere.] Annume
rat, qui uerba totidem uerbis reddit, more eorū, qui pro decem argenteis nummis decem reddunt.
Appendit autem, qui pondus idem sententiæ reddit, uerbis non omnino ijsdem: ut qui pro tribus
nummis unum reddat qui tribus æquipolleat. Hanc eruditi κακοζηλίαν.] Id est peruersam imi-
tationē, quoties inscite affectantes uirtutem aliquam, in uitium labimur: ueluti si quis male affectans
atticismū, ieiunus euadat & aridus in dicendo: si quis copiam, in futilem incidat loquacitatē: ita qui
perperam affectat fidem in uertendo, fit ineptus. Cæsariensis χρονικόν.] Id est temporarium. Nos
annales possumus uertere. Alienas lineas.] Translatum à pictoribus. Hyperbatorū anfra-
ctus.] Hyperbatū est transcensio quædam uerborum, ordinem perturbans. Id fit uel inuersione or-
dinis, uel interiectione. Anfractus autem dicuntur uiarum flexus. Assedit literæ.] Assidet, qui
3 non audet digredi. Sumptum ab his qui assident ægrotis. Putida rusticorū.] Putidum, anxium
B uocat ac morosum. Vnde putida uocamus molesta & insuauia. Quorsum hæc tam putida tendunt?
Porrò rusticorū, ego sanè puto uocabulum submissitiū, nihil enim hoc loco significat. Legendum
opinor xusticorū: quo quidem uerbo usus est Suetonius in Augusto. Xystus Græce porticus est, un
de xystici siue xustici qui illic exercentur, uelut athletæ. Ita uidetur uocare Hieronymus circumfora
neos illos, parumq́ doctos. Quanq́ uidetur alludere ad Græcam significationem huius uerbi ξύω,
quod est rado siue polio, unde xystus Græcis deducitur. Vt ἐμφατικώτερον.] Id est significantius.
Cum enim subest in uerbis tacita quædam significantia, uocatur Emphasis: ueluti si quis dicat: Tu
Cretensi fidem habes? Non significat simpliciter hominē in Creta natū, sed perfidum, pro gētis in-
genio. Pro quo in Septuaginta leg.] Græca ex uestigijs restituimus ad hunc modum, καὶ ἐπιβλέ-
ψονται πρὸς μὲ, ἀνθ' ὧν ὠρχήσαντο, id est, & aspicient me, eo q́ saltauerunt. Sic enim uerterunt Septua-
ginta, decepti similitudine literarū. Quanq́ editio Aldina habet κατωρχήσαντο, hoc est, in cōtume-
liam illius saltarunt. Sed haud scio unde acciderit, ut eadem lectio lectionem habeat utranq́, & eam
quam uerterūt Septuaginta, & eam quam Hieronymus iuxta Ioannis citationē probat ex Hebræo
rum fontibus. Respondeant rogo Dædali.] Manifestū erratū librarij. Logodædali legendum,
sic enim Græci uocant artifices sermonis, à Dædalo architecto. Quanq́ quicquid est ingeniosum,
Dædalum uocatur. Vnde Vergilius: Dædala Circe. Sed παραφραστικῶς.] Antea dictum est quid
sit paraphrasis. Nempe liberior interpretatio, in qua nonnulla mutes. Vnde paraphrastæ. Aucten
ticos.] Authenticos scribendum. Nam Græci αὐθεντίαν potestatē & autoritatē uocant. ὀπωρισ-
μόν.] Ab ὀπώρα, id est poma, hoc est arborū fructus. Fusionē.] χεῦμα, à χέω fundo Splen-
4 dentiā.] στιλβότητα, id est relucentiam, à στίλβω, quod est splendeo: quanq́ accipitur & pro niteo,
quemadmodū nitent bene pasti. Apparet hunc locum sumptū ex psalmo quarto. Atqui solū He-
bręi habēt.] Hic locus adeo uarius habet in exēplaribus, ut sensus nō possit liquido percipi. Quidā
codices habēt, quæ aut Hebræi nō solū habēt arthra: sed haud dubie legēdum est hoc pacto. Atqui
nō solū Hebręi habēt arthra. Sentit enim Hieronymus, & Græcos & alias natiōes habere articulos,
qui tamē sæpenumero in alia lingua reddi nō possunt. Ille κακόζηλος.] Ille indoctus affectator fi-
delis interpretatiōis. σὺν τὸν οὐρανόν.] Id est cōcute cœlū: σὺν τὴν γῆν, i. cōcute terrā. οἴησις.] Id est
existimatio, ab οἴομαι, qđ est puto. Columē literarū.] Sic eos uocabāt, in quib. præsidiū erat præci
puū ac decus. Terēt. Columē uero nostrę familię. Dictū est per Ironiā. Aristarchus.] Hic Aristar
chus Homeri Rhapsodias redegit in ordinē, & uersus adulterinos obeliscis iugulauit, Homericos
stellulis prẹnotauit. Vnde uelut in prouerbij uicē abijt, ut censores alienorū operū Aristarchi dicātur.

Lepos

Lepos atticus.] Venustas peculiaris est Atticorum. Musarum eloquio.] Vnde dictum est C
musas si Latine loqui uellent, Plautino more locuturas. Qui bouem mittit ad.] Oleum & ope-
ram perdere dicitur, qui frustra laborat. Ceroma ungentum est, quo athletæ inungebantur: id confi-
ciebatur ex oleo & certis terræ generibus. Porrò ad palestram, & huiusmodi certamina bos inutilis
est. Ruffini & Melaniæ.] Allusit ad colorem. Melan enim Græce nigrum. Et Ruffinus à colore
dictus uidetur. Alibi quoque iocatur in cognomen nigredinis. Teipsum intel.] γνῶθι σεαυτόν, id est,
nosce teipsum: quod dictum quidam asscribunt Chiloni. Resurgens mortuus confutat.] Siqui
dem illi docent, hoc necessario cōsequi: mortuus est, igitur non uiuet: quod à priuatione non sit redi
tus ad habitū. At Christus ea cōfutat, qui uiuit, cum uere fuerit mortuus. Crœsi.] Crœsus Lydo-
rum rex in opulentiæ prouerbiū abijt. Sardanapalus.] Assyriorū rex, quauis muliere corruptior:
mollicie sua nobilitatus est. Inter mulierū radios.] Hoc loco intellige instrumenta textoria.
Demosthenis & Tullij.] Intelligit inuectiuas: sic enim appellat Cicero suas orationes habitas in
Antoniū, ad imitationē Olynthiacarū, quas Demosthenes dixit in Philippū regem Macedonum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Respondet ijs qui obtrectabant, quod de Græcis & Hebræis literis quædam iam recepta mu-
tasset, immodicam in Hieronymo doctrinam calumniantes, quasi sola inscitia Christianum efficiat.

HIERONYMVS MARCELLAE.

POST priorem epistolam, in qua de Hebræis uerbis pauca perstrinxeram: ad
me repente perlatum est, quosdam homúculos mihi studiose detrahere: cur
aduersum autoritatem ueterum, & totius mundi opinionem, aliqua in euan
gelijs emendare tentauerim. Quos ego cum possem meo iure contemnere
(Asino quippe lyra superflue canit) tamē ne nos superbiæ, ut facere solent, arguant, ita
responsum habeant: non adeo me hebetis fuisse cordis, & tam crassæ rusticitatis (quam
illi solam pro sanctitate habent, piscatorum se discipulos asserentes, quasi idcirco sancti
sint si nihil scierint) ut aliquid de dominicis uerbis, aut corrigendum putauerimus, aut
non diuinitus inspiratum: sed Latinorū codicum uitiositatem, quę ex diuersitate libro-
rum omnium comprobatur: ad Græcam originē, unde & ipsi translata non denegant,
uoluisse reuocare. Quibus si displicet fontis unda purissimi, cœnosos riuulos bibant: & D
diligentiam qua auium syluas, & concharū gurgites norunt, in scripturis legendis abij-
ciant: sintq; in hac re tantum simplices, & Christi uerba existiment rusticana: in quibus
per tanta iam secula, tantorum ingenia sudauerunt, ut rationem uerbi uniuscuiusq; ma
gis opinati sint quàm expresserint. Apostolum arguant imperitiæ, qui ob multas literas
insanire dicatur. Scio te cum ista legeris, rugare frontem, & libertatē meam rursum se-
minarium timere rixarum: ac meum, si fieri potest, os digito uelle comprimere: ne au-
deam dicere quæ alij facere non erubescunt. Rogo quid à nobis libere dictum est? Num
quid in lancibus idola cælata descripsi? Nunquid inter epulas Christianas, uirginalibus
oculis baccharū satyrorūq; cōplexus innexui: aut unquam aliquē amarior sermo pulsa-
uit? Nunquid ex mendicis diuites fieri doluimus? Nunquid reprehendi hęreditarias se-
pulturas? Vnū miser locutus, quod uirgines sæpius deberēt cum mulieribus esse, quàm
cum masculis: totius oculos urbis offendi, cūctorum digitis notor. Multiplicati sunt su-
per capillos capitis mei, qui oderunt me gratis, & factus sum eis in parabolā: & tu putas
me aliquid deinceps locuturū? Verū ne Flaccus de nobis rideat: Amphora cœpit Insti-
tui, currente rota, cur urceus exit? reuertimur ad nostros bipedes asellos: & illorū in au-
re buccina magis quàm cithara cōcrepamus. Illi legant, spe gaudentes, tempori seruien
tes. Nos legamus, spe gaudentes, domino seruientes. Illi aduersus presbyterū accusatio-
nem omnino putent recipiendam: nos legamus, aduersus presbyterū accusationē ne re
ceperis: nisi sub duobus, aut tribus testibus: peccantes autē coram omnibus argue. Illis
placeat humanus sermo & omni acceptione dignus: nos cum Græcis, id est, cum Apo-
stolo, qui Græce locutus est, erremus: Fidelis sermo & omni acceptione dignus. Ad ex-
tremū illi gaudeant gallicis canterijs: nos solutus uinculis & in saluatoris mysteriū præ-
paratus, Zachariæ asellus ille delectet: qui postquā domino terga præbuit, cœpit Esaiæ
consonare uaticinio: Beatus qui seminat secus omnē aquam, ubi bos & asinus calcant.

TOMI SECVNDI FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA